

تہ فسیری قورئانی بہ رزو بہ پیز

بہ رگی بیست و ہشتہم

سورہ تہ کانی

(الطور) و (النجم) و (القمر)

(الرحمن) و (الواقعة)

تہ فسیری سووڑہ تہ کانی

الطُّونُ وَالْبَجْمُ وَالْقَمَرُ
الْحَرْنُ وَالْوَأَجِبُ

ته فسیری سووره ته کانی

الطون و التجر و القمر الجرن و الواقعتا

نووسینی : عهلی باپیر

دیزاینی ناوهوه : زهردهشت کاوانی

چاپسی یه کهم ۱۴۴۴ ک - ۲۰۲۳ ز

۸۲۰ لاپه ره

۲۴ * ۱۷ سم

بابهت : ئایینی

له بهر ئوه به رایه تی گشتی کتبخانه گشتیه کان - ههریمی کوردستان

ژماره سپاردنی (۷) ی سالی ۲۰۱۲ پیدراوه

تہ فسیری سوورہ تہ کانی

الطُّورُ وَالنَّجْمُ وَالْقَمَرُ

الْحَمِيمُ وَالْوَاقِعَةُ

نووسینی: علی بایر

پیشه کی نه م تفسیره به گشتی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (۱۰۲) آل عمران.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجَدَّوْا وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ فِيهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (۱) النساء.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ (۷۰) **يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (۷۱) الأحزاب.**

أما بعد: فإن أصدق الحديث كلام الله، وخير الهدي هدي محمد ﷺ وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار^(۱).

خوینره به ریزو خو شه ویسته کان!

هیچ گومانی تیدانیه - بو مروقی برودار - که نه و ته منه ی له خزمهت دوا بین کتییی خوا (قورپان) دا به سه رده بری، جا به هر شیوه یه ک له شیوه کانی له خزمهت دابووندا بی؛ خویندنه وه، تیفکرین و رامن، فیرکردن، کار پیگردن ... هتد، به باشتترین جیگرتن جیگا ده گری و، خاوه نه که ی له دنیاو دواروژدا لیبی به هر مه منده.

(۱) نه وه پئی ده گوتری: (خطبة الحاجة) که پیغه مبه ر ﷺ هاوه لئی به ریزی فیرده کرد، پیش هر قسه به یی گرتگ، بیلتین، وه ک وتاری جومعه و داخوازی بکردن (خطبة) و... هتد، نه م وتاره، هر کام له: الترمذی: (۱۱۰۵)، النسائی: (۱۱۰۴)، ابن ماجه: (۱۸۹۲) أحمد: (۲۷۲۰)، الطبرانی: (۲۴۱۴) هینا و یانه و (مسلم) یش به شیتی هینا وه.

میش - که وهك باسکردنی چاکه‌ی خوا (التحدّث بنعمة الله) ده‌یخه‌مه‌روو- له‌وه‌تی فامم کردۆتوه، خوای به‌به‌زه‌یی و به‌خشه‌ر چاکه‌ی له‌گه‌ل کردووم و، به‌فه‌رمایشتی به‌رزو بئ وئنه‌ی خۆیه‌وه سه‌رگه‌رمی کردووم و، به‌ر له‌ ته‌مه‌نی بیست سالییه‌وه هیدایه‌تی داوم، قورئانی به‌پێزو پێز له‌به‌ر بکه‌م و، سه‌رقالی خۆئندنه‌وه‌ی ته‌فسیره‌کانی قورئان و، تیوه‌پامانی ئایه‌ته‌پر به‌ره‌که‌ته‌کانی و، لیۆردبوونه‌وه‌یان بم.

هه‌ر بۆیه‌ش تیکرای کتیب و نامیلکه‌و وتارو دهرسه‌کانم، که‌م و زۆر له‌به‌ر رۆشانی قورئان دابوون، که‌ دیاره‌ هه‌ر ئه‌مه‌ش شتیکی سرووشتییه؛ ئاخ‌ر ئایا ئیسلام، بیجگه‌ له‌ قورئان پاشان سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که‌ ئه‌ویش هه‌ر روونکردنه‌وه‌ی قورئان و چۆنیه‌تی جیبه‌جیکردن و کارپیکردنیه‌تی، شتیکی دیکه‌یه؟! بیگومان نه‌خێر.

ئنجا له‌میژ سالی‌ش بوو، که‌ براو خوشکانتیکی دلسۆزی نزیك و ئاشنام، داوایان لێده‌کردم که‌ ده‌ست بکه‌م به‌ دانانی ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌یه‌کی قورئان، هه‌تا له‌ په‌مه‌زانی سالی (1428)دا هاته‌ دل‌مه‌وه، که‌ ناوی خوای لیته‌ینم و ده‌ست به‌و کاره‌ گه‌وره‌و گرتگه‌ بکه‌م، به‌ل‌کو ورده‌ ورده‌ به‌پیی بوارو دهره‌ت، هه‌رساله‌ هه‌ندیکی لئ نه‌جام بده‌م، له‌گه‌ل سه‌رقالیی زۆرو جوړاو جوړی‌شد، هه‌تا دهره‌ته‌تیکی وام بوۆ ده‌په‌خسئ که‌ بتوانم خیرایی تیدا بکه‌م و خۆمی بوۆ په‌کلایی (متفرغ) بکه‌مه‌وه‌و، خوا پشتیوان بئ ته‌واوی بکه‌م، ئه‌گه‌ر ته‌مه‌ن به‌به‌ریه‌وه‌ مابئ.

سه‌رچاوه‌ی دانانی ئه‌م ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌یه‌شم، وێرای سه‌رنجدانی زۆربه‌ی ئه‌و ته‌فسیرانه‌ی که‌ باون و، ده‌ستم پێیان گه‌یشته‌وه، بریتیه‌ له‌ وردبوونه‌وه‌و تیوه‌پامانی خۆم له‌ خودی قورئان، چونکه‌ بیگومان قورئان: هه‌ندیکی هه‌ندیکی روون ده‌کاته‌وه: (القرآن يُقَسِّرُ بَعْضُهُ بَعْضًا)، پاشان سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خواش روونکه‌روه‌وه (مُبَيِّنٌ)ی قورئانه‌وه‌ك خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی:

﴿...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۱﴾﴾ النحل.

واتە: ھەرودھا زىكرمان بۇ لاي تۆ ئاردۆتە خوار، تاكو ئوھى بۇ خەلىكى ئىراوھتە خوار، بۇيان پوون بکەيەوھ، وھ بەلىكو خۇشيان بىرىكەنەوھ.

ئومىدىشەم وايە - بە يارمەتى خۇاي بە خۇشەر **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** - شايستەيى ئەوھم ھەبى تەفسىرو لىكدا ئەوھەكى وا بۇ قورئان پىشكەش بە مسولمانانى كوردستان بکەم، كە لە قورئان بوھ شىتەوھ، مايەى بە ھەرە سوودى خۇنەران بى، بە تايە تىش كە زياتر لە سى (۳۰) سالە لە گەل قورئانى بەرزو مەزن و تەفسىرە كانى و كىتەبە كانى سوننەتدا خەرىكم و، دەيان كىتب و بەرھەمى جۇراو جۇرم لە زۆربەى بوارە كانى زانستە كانى شەرىعەتدا پىشكەش كرددوون.

شايانى باسشە كە ئەو بىست و دوو مانگ زىندانىى كرانەم لە لايەن ئەمريكاوھ - لە (۲۰۰۳/۷/۱۰ تاكو: ۲۰۰۵/۴/۲۸) - دەرفە تىكى گەورەو گرنگ بوو، بۇ زياتر پىدا قوولبوونەوھى كىتەبى خوا (تبارك و تعالى) و، بۇ پەيدا بوونى تىگە يىشتى تايەت لە بارەى زۆرىك لە ئايەتە كانىيەوھ، ئەم راستىيەش لە مەسووعەى: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تعالى) دا زۆر چاك درەوشاوەتەوھ^(۱). بە ئەم ھەلبەتە نالىم و ھېچكە سىش بۇى نىە بلى: كە ئەم تەفسىرەى من تىروتەواوھ، چونكە وىراى سنووردار بوونى تواناو بىرستم، لە بەرانبەر كىتەبى لە ھەموو پرويكەوھ رەھا (مطلق) و بىسنوور (لا محدود) ى خوادا، نەشمويستوھ كە زۆر بەملاولادا بچم و بچمە ئىو ھەندىك وردەكارىيەوھ، كە يان من تىيدا پسپۆرو

(۱) ئەو مەسووعەيە ئىستا چاپ كراوھ، كە تۆتە بەردەستى خۇنەران و، سەر جەم ھەشت بەرگ و دەورى سى ھەزارو پىنج سەد (۳۵۰۰) لاپەرەيەو، ھەولمداوھ بەگشتى تىيدا باسى سەر جەم لايەنە كانى ئىسلام بکەم و، تاكە سەر چاوەشم قورئان بوو، وىراى دەقە كانى سوننەت، كە لە ھۇش (ذاکرة) دا بووون.

شايانى باسە ئەو مەسووعەيە لە چاپى دووھمى دا، كراوھ بە دوازدە (۱۲) كىتەبى سەر بەخۇ، بە مەبەستى ئاسانتر سوود لى بىنرانى .

شاره‌زا نیم، یان خوټنهر پټویستی پټی نیه، له کاتیکدا ده‌یهوئ له قورټان تیبگات و، بزائی خوا (تبارک و تعالیٰ) راسته‌و‌خو چی پټ فه‌رمووه؟!

ئنجا ههر لټره‌شوه به پټویستی ده‌زانم پر به دل سوپاسی ئه و برا گه‌نجه پووح سووک و گورج و گوئل و دل‌سوژه بکه‌م (حه‌زی نه‌کرد ناوی به‌ینم)، که هه‌لسا به نووسینه‌وه و هینانه سهر کاغه‌زو، پاشان تاپیکردن و دوایی پټدا‌چوونه‌وه و هه‌له‌گیری، سه‌رجه‌م ئه‌م زنجیره‌ دهرسه، که له ئه‌سلدا له شټوه‌ی وتار (محاضرة) دا پټشک‌هش کراون، هه‌روه‌ها هه‌لسا به (تخریج)‌ی سه‌رجه‌م ده‌قه‌کانی سوننه‌ت، له سه‌رچاوه متمانه پټکراوه‌کانه‌وه‌و، زه‌حمه‌ت و ماندوو‌بوونټیکی زوری به سه‌رجه‌م به‌رگه‌کانی ئه‌م ته‌فسیره‌وه کټشاهه، خوا به باشترین شټوه پاداشتی بداته‌وه‌و، ههر صالح و ساغ و سه‌لامه‌ت و سه‌ربه‌رزب^(۱)، له خوای به‌رزو بټهاوتاش داوا‌کارم ئه‌و جوژه گه‌نج و لاوانه له کوپان و کچان، له‌نیو گه‌له‌که‌ماندا، زور بکات .

شایانی باسیشه که ټیمه له‌م ته‌فسیره‌ماندا، باسی به‌ش (جزء)‌ه‌کانی قورټان و دابه‌شکردنه‌کانی دیکه‌ی وه‌ک: - (حزب) - ناکه‌ین، چونکه ههر سووره‌تیک بو‌خوئی شټیکی سه‌ربه‌خو‌یه‌و، سه‌رجه‌م ئایه‌ته‌کانی وه‌ک نالقه‌کانی زنجیریک پټکه‌وه په‌یوه‌ست و، ئاشکراشه که دابه‌شکرانی سه‌رجه‌م قورټان بو‌سی (۳۰) به‌ش (جزء) و شه‌ست (۶۰) (حزب)، شټیکه له‌لایه‌ن زانایانه‌وه کراوه، بو‌ ئاسانکاری خوټندنی قورټان، دیاره ټیمه له دابه‌شکردنی به‌رگه‌کانی ئه‌م ته‌فسیره‌شدا، دیسان حیساب بو‌ به‌شه‌کان (أجزاء)‌ی ناکه‌ین و، به گوټره‌ی سووره‌ته‌کان، به‌رگه‌کانی دیاری ده‌که‌ین.

(۱) ئه‌و برا دل‌سوژه ټیستاش پاش ته‌واوکردنی زوری‌ه‌ی قورټان، لټیراوانه به‌رده‌وامه و عه‌زمیشی جه‌زم کردوه، که ته‌گه‌ر ته‌مه‌ئمان به‌رده‌وام بټ، هه‌تا کۆتایی ئه‌م ته‌فسیره سه‌رگه‌رمی کاره‌که‌ی بټ .

دوا قسه شم نه وه یه که:

ئهم ته فسیره - وهک پیشتەر گوتمان - له نه سلدا به شیوهی دهرس و وتار
پیشککش کراوه، به لام دواتر خووم دووجار به وردیی پیندا چوومه وهو، به پیی
پیویست دهستکارییم کردوه، دیاره هه موو دهرسیکیش به ناوی خواو ستایشی
خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** دهستی پیکردوه، به لام ئیمه له سه رهتای دهرسه کانه وه، نه وانهمان
لابردوه، بو زور دووباره نه بوونه وهو، نهو (خطبة الحاجة) یه له سه رهتای ئهم
پیشه که بیه وه هاتوه، له جیاتی سه رهتای سه رجه م دهرسه کانه.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ،

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

دووشه ممه ۲۵ رجب ۱۴۲۲

۲۰۱۱/۶/۲۷

هه ولییر

بەرچاۋ پرونىيە كى گرنگ

لەبارەى ئەم تەفسىرەۋە

خوتنەرى بەرىز !

ھەرچەندە لە (پېشەكى گشتى) ئەم تەفسىرەدا باسما كىردە كە بۆ نووسىنى ئەم تەفسىرە، لە ھەموو ئەو تەفسىرە باۋانەى دەستىم پېيان گەبىشتە، بەھرمەندبووم، ھەرۋەھا لە كۆتايى ھەر بەرگىكى ئەم تەفسىرەدا، سەرچەم ئەو تەفسىرانەى كەم و زۆر لېيان سوۋدەمەند بووم، ناۋە كىنايمان بە رىز نووسىون^(۱)، بەلەم لېرەش ۋەك جەختكردنەۋەى زىاترو بەرچاۋ پرونىي باشتر بۆ ئىۋەى بەرىز دەلېم :

مادام ناۋى تەفسىرە كائىمان نووسىۋە، نە پىۋىست دەكات و نە دەشگۈنچى، بۆ ھەر تېگەبىشتن و بىرۆكەيەك، كە زۆربەى تەفسىرەكان لەبارەى ئايەتتېكەۋە، يان پستەۋ بېرگەيەكى ئايەتتېكەۋە، دەبېھىنن، ئېمە ھەموو جارى ناۋى ئەو تەفسىرانە بېننن، بەلەم بېگومان ھەر كات بىرۆكەۋ تېگەبىشتىكى تايەتقى يەككە لە تەفسىرەكان ھەبى و بكەۋىتە بەرچاۋم، ئىناچ چە سەندى بكەم، چە پەزى بكەم، ھەر كات بە پىۋىستى بزائىم، بە تايەت ئاماژەى پىدەكەم، ئەگەرنا بە ئاماژەى گشتى و بە نووسىنى ناۋى تەفسىرەكان لە كۆتايى ھەر بەرگىك دا، ئىكتىفا دەكەم و، زۆرىش لە ئەمانەتقى زانستى (الأمانة العلمية) دەخەفتىم و مەبەستە پەچاۋى بكەم، چونكە ئەمىنى و ئەمانەت پارىزى، پەۋشەتتىكى گەۋرەۋ بەرزى مەسۇلمانەتتېە .

(۱) دۋابى ۋا بەباش زانرا ناۋى تەفسىرەكان لاپېرىن و، لە كۆتايى كۆى بەرگەكانى ئەفسىرى قورئانى بەرز و بەپىزدا دەياننووسىن.

شایانی باسیشه جاری وا ههیه بیروکه و تیگه یشتنیکی تایه تیی خۆمم، ده باره ی
 کۆمه له ئایه تیک یان ئایه تیک یان پسته و برگه یه کی ئایه تیک، بۆ دروست ده بێ،
 وهک تیگه یشتن و بۆچوونی خۆم دهینووسم، که چی په نگه له تهفسیره کانی
 دیکه ش - یه کیکیان یان زیاتر - دا هه بێ، ئه ویش به هۆی ئه وه وه یه که من
 ئه و تهفسیره م نه که وتۆته بهر دیده، یان دیتوومه و له یادم نه ماوه.

پېتىشە كى ئەم بەرگە

الحمد لله ذي الجلال والإكرام، والصلاة والسلام على محمد خير الأنام وآله الكرام، من الصحبه وأهل البيت والقراة والتابعين لهم بإحسان إلى يوم القيامة.

خوئنه رى سه ننگين و شيرين!

ستايشى شايسته بو خواى به رزومه زن و ميهره بان كه له چاپ و بلاو كرده وهى ئەم تەفسىره مان دا - تەفسىرى قورئانى بەرزوبە پېت - گە يشتينه ئەم بەرگى بىست و هەشتەمە، كه زۆربرى هەرە زۆرى بەش (جزء) ى بىست و حەوت (۲۷) ى گرتۆتە خوئى، سوورەتە كانى: (الطور والنجم والقمر والرحمن والواقعة).

ئاشكراشە لەم بەرگەش دا هەمان شىواز و چۆنەتیی بەرگە كانى پېت شوو پە چا و كراوو بە حەوت قۆناغ، ئايەتە بە پېزاكانى هەركام لەو پېنج سوورەتە تەفسىركراون و چەمك و اتاكانيان پوونكراونەوه:

پېناسەى ئايەتە كان و، هېزان و نووسراڻيان و، ماناى دەقاودە قيان و، شىكردنه وهى وشە كان و، خستنه پرووى هوئى هاتنه خوار - ئەگەر هەيانبى - و، ماناى گشتى و، مەسەلە گرنگە كان.

ئەم بەرگەش و تېراى لىكدانه وهى ماناى ئايەتە كانى ئەو پېنج سوورەتە موبارەكە، چەند كورته باسئىكىشى گرتوونە خوئى بەمجۆرەى خوارى:

يەكەم: سوورەتى (الطور):

دەرسى سئيهەم:

كورته باسئىك له سئ سەرئنج دا.

دووه م: سووره تی (النجم):

دهرسی یه کهم:

- ۱- پوونکردنه وه یه که له باره ی واتای (ضل) و (غوی) وه.
- ۲- کورته باسیک: سئ سه رنجی ورد.
- ۳- پوونکردنه وه یه که له باره ی (سدره المنتهی).
- ۴- کورته باسیک له باره ی دوو دیتنه که ی پیغه مبه ره وه (صلی الله علیه وسلم).

دهرسی دووه م:

- ۵- پیناسه یه کی کورته گونا هه گه وره کان و ورده گوناح.
- ۶- کورته باسیک له باره ی خو، یان خه لک به پاک و چاک دانانه وه.

دهرسی سئیه م:

- ۷- باسیکی کورته له باره ی لاپه ره کانی مووسا و ئیبرا هیمه وه (علیه السلام).
- ۸- کورته باسیک له باره ی به ره ره مهند بوونی مرؤقه وه له چاکه ی جگه له خو ی.
- ۹- کورته باسیک له باره ی نه ستیره ی گه لاویژه وه.

سئیه م: سووره تی (القمر):

دهرسی یه کهم:

- ۱۰- کورته باسیک له باره ی دژواری پوژی دوا ییه وه.
- ۱۱- کورته باسیک له باره ی له تپوونی مانگه وه.

دهرسی سئیه م:

- ۱۲- کورته باسیک له باره ی نه ندازه گیری خاوه له دروستکراوه کانی دا.

چوارەم: سوورەتى (الرحمن):

دەرسى يەككەم:

۱۳- مەبەست لە وشەى (الميزان) لە ھەرسىك ئايەتى: (۷ و ۸ و ۹) دا.

۱۴- كورتە باسىك لەبارەى فراوانىى و بەرزكرانهوى ئاسمان و، ھاوسەنگىى ئىوان خۆر و زەوى و مانگەوہ.

۱۵- پىناسەى (لؤلؤ) و (مرجان) و سەرنجدانىكى زەوى.

دەرسى سىيەم:

۱۶- كورتە باسىك: سى بابەتى گرنگ.

پىنجم: سوورەتى (الواقعة)

دەرسى يەككەم:

۱۷- كورتە باسىك لەبارەى دەرنجامى زەوى و چىايەكانەوہ لە ئاخىرزەمان دا.

دەرسى دووہم:

۱۸- پوختەى باسى سزای بىپروايان و ھۆكارەكانى

دەرسى سىيەم:

۱۹- كورتە باسىك لەبارەى گۆرانى گەردوون و گۆرانى جەستەى مروّفەوہ.

۲۰- دارودرەخت كانگای ئاگر و سووتەمەنىيەوہ.

دەرسى چوارەم:

۲۱- كورتە باسىك لەچوار سەرنج دا.

۲۲- ھوكمى دەستلیدانى قورئان بۆ بابای بى دەستنوئۆ.

۲۳- چوار بەلگە لەسەر سزا و نىعمەتى بەرزەخ.

ھىوادارىشم ئەم بەرگەش وەك سەرجەم بەرگەكان، باشتىن بەھەرى لىوہرىگىرى

لەلايەن خوتنەرانى بەرئىزەوہ.

تہ فسیری سوورہ تی

الطُّورِ

دهستېک

بهړتـزان!

خوا پشتیوان بڼی نه مړو که (۲۴) ی (رجب) ی سالی (۱۴۴۱) ی کوچیه، به رانبه ر: (۲۰۲۰/۳/۱۹) ی زاینی، له شاری ههولیر، دهست ده که یین به ته فسیر کردنی سووږه تی (الطور)، سه ره تا پیناسه و نیوه روکی نه م سووږه ته موباره که ده خه ینه روو، له ههوت پرگه دا.

پیناسه سووږه تی (الطور) و بابه ته کانی

یه که م: ناوی نه م سووږه ته:

نه م سووږه ته موباره که، هه ر به (سورة الطور)، یان (الطور) ناسراودو، له و باره وه نه م دوو ده که دینین:

۱- (عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ، فَلَمَّا بَلَغَ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ ٢٥ أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُؤْفِكُونَ﴾ ٢٦ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَيْكِ أَمْ هُمُ الْمُصْبِطُونَ﴾ ٢٧ كَأَذَى قَلْبِي أَنْ يَطِيرَ﴾ (أخرجه البخاري: ٧٦٥، وأبو داود: ٨١١، والنسائي في التفسير: ج ٣، ص: ١٦، ابن ماجه: ٨٣٢، وأحمد: ج ٤، ص: ٨٤).

واته: موحه ممه دی کوږی جوبه یری کوږی موعیم له بابیه وه صلى الله عليه وسلم ده کیر یته وه، گوتویه تی: گویم له پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم بوو، له نویژی شتواندا، سووږه تی (الطور) ی

ده خویند، کاتیک گه بیسته ئەم نایە تانە: ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ (۳۰)
 ﴿أَمْ خُلِقُوا التَّمَنُّوتِ وَالْأَرْضِ بَلْ لَا يُوقِنُونَ﴾ (۳۱) ﴿أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَيْكِ أَمْ هُمُ الْمُصَيِّرُونَ﴾ (۳۲)
 ﴿خەریک بوو دڵم بفری، واتە: یە کجار کە وەمە ژێر کاریگەری.﴾

۲- ﴿عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُصَافِي إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ بِ: ﴿وَالطُّورِ﴾ (۱) وَكُتِبَ مَسْطُورٌ (۲)﴾ (أخرجه البخاري: ۴۸۵۳، ومسلم: ۱۲۷۶، وأبو داود: ۱۸۸۲، والنسائي ۲۹۲۵، وابن ماجه: ۲۹۶۱).

واتە: ئوممو سە لەمە (خوا لێی پازێ بێ)، لێی گێردراوە تەو، کە گوێی لە
 پیغەمبەری خوا ﷺ بوو، لە تەنیشت بەیت (کەعبە)، سوورەتی: ﴿وَالطُّورِ﴾ (۱)
 وَكُتِبَ مَسْطُورٌ (۲) خۆیندو.

کە واتە: ئەم سوورەتە موبارە کە، هەر (الطور)ی پێ گوتراوە، یان (سورة
 الطور)ی پێ گوتراوە، نە بیستراوە هیچ ناویکی دیکە ی هەبێ.

دووەم: کات و شوینی دابەزینی:

ئەم سوورەتە بە یە کە دەنگی هەموو زانایان سوورەتێکی مە کە ییە، لەو
 یارە وەش و پێرای دەلالەتی سرووشتی سوورەتە کە و نێو پۆکە کە ی، کە هەمان
 شێوە سرووشتی قورئانی مە کە ییە، و پێرای ئەو دە قیش لە هاو دە لانه وە زۆرن،
 بۆ نموونە، تێمە ئەم دوو دە قە دێنین:

۱- ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: نَزَلَتْ الطُّورُ بِمَكَّةَ﴾ (فتح القدير: ج ۵، ص ۱۳۲).

واتە: عەبدوللای کوری عەباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، گوتوو یەتی: سوورەتی (الطور) لە مە کە
 دابەزیو.

۲- ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الرُّبَيْعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: نَزَلَتْ الطُّورُ بِمَكَّةَ﴾، (أخرجه ابن مردويه)
 عەبدوللای کوری زوبەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، گوتوو یەتی: سوورەتی (طور) لە مە کە دابەزیو.

ئىنجا بەپىيى ئەوۋە كە لە پىزبەندىيى ھاتتە خواردا ژمارەي (۷۵)ە، واتە: لە پىش ئەم سوورەتەدا (۷۴) سوورەتى دىكە دابەزىون، وا پىدەچىن لە ئىوان سالىنى (۹ - ۱۱)دا دابەزىيى، واتە: (۹ - ۱۱)ى پىغەمبەرايەتىيى، پىش كۆچكردنى پىغەمبەر بۇ مەدینە.

سىيەم: ژمارەي ئايەتەكانى:

زانايان سى ژمارەيان باسكردوون بۇ ئايەتەكانى ئەم سوورەتە: (۴۷، ۴۸، ۴۹)، بەلام زياتر لەسەر ژمارەي (۴۹) كۆكن، پىشتىش باسمان كردو، كە جياوازىيى ژمارەي ئايەتەكان، دەگەرئىتەوۋە بۇ كورتىيى و درىژىيى رستەكان و، شويىنى لەسەر وەستان و، كۆتايى پىھىنانى رستەيەكيان كردو بەسەرە ئايەت، ھەيە لەو شويىنە نەوۋەستاوۋە لە رستەي دواتر وەستاوۋە، لە جياتى ئەوۋەي بە دوو ئايەت دابىرئىن، بە ئايەتتىك دانراو.

چوارەم: پىزبەندىيى لە موصحف و لە دابەزىن دا:

پىزبەندىيى ئەم سوورەتە موبارەكە لە موصحفدا، ژمارەكەي (۵۲)ە، يانى كە لە سوورەتى (فاتحة)وۋە دى، ئەمە (۵۲)مىن سوورەتەو، لە پىزبەندىيى دابەزىندا ژمارە: (۷۵)ە، لە دواي سوورەتى (نوح)و، پىش سوورەتى (المؤمنون) دابەزىو، ئەم سوورەتە دەكەويىتە جوژى (۲۷)ەمەوۋە، وەك دابەشكردنى زانايان، كە قورئانايان كردۆتە سى (۳۰) بەش (جزء).

پىنجەم: ئىوۋەرۆكى:

ئىوۋەرۆكى ئەم سوورەتەش بە گشتىي ھەمان ئىوۋەرۆكى قورئانى مەككەيى، وەك پىشتىش گوتمان، بەلام تەوۋەرى بنەرەتىيى ئەم سوورەتەش، وەك سوورەتى

(الذاریات) باسی پوژی دواپیه، به ههردوو قوناغی ئاخیر زه مان و، قیامت و زیندوو کرانه ووهو لپسیرانه ووهو، به لام وپرای نه وه باسی ههردوو پایه ی: خوا به یه کگرتن و، پیغهمبه رایه تیی و، وه حییش کراوه، نه گهر ته ماشای جوگرافیای ئایه ته کان بکه ین، چل و نو (۴۹) ئایه ته که بهم شیوه یه ده بینن:

۱- بیست و ههشت (۲۸) ئایه تی سه ره تا، که ئایه ته کانی: (۱ - ۲۸) و (۶) ئایه تی کوژتاییش، که ئایه ته کانی: (۴۴ - ۴۹)ن، (۲۸ + ۶ = ۳۴)، سی چوار (۳۴) ئایه ت، لهو (۴۹) ئایه ته، بو باسی پوژی دواپی ته رخا نکراون، بویه ش گوهمان ته وهره سه ره کییه که ی نه م سووره ته ش، وه ک سووره تی (الذاریات) باسی پوژی دواپیه، هه لبه ته نه م سووره ته ههردوو قوناغه که ی پوژی دواپی واته: ئاخیر زه مان (الساعة) و، هه لسانه ووهو زیندوو کرانه ووه (القیامة) شی گرتوته ووه،

۲- شهش (۶) ئایه تیش، که ئایه ته کانی: (۲۹ - ۳۴)ن، بو باسی پیغهمبه رایه تیی و، قورئان و، وه حیی دان دراون.

۳- نو (۹) ئایه تیش، که ئایه ته کانی: (۳۵ - ۴۳)ن، بو باسی به دیه یته رایه تیی و بهروه ردگاریه تیی و، ته نیا به رستراویتی خوا، دانراون.

که واته: (۳۴ + ۶ + ۹) ده کاته: (۴۹) ئایه ته که ی نه م سووره ته موباره که.

شه شه م: تاییه تمه ندییه کانی:

ئیمه چوار تاییه تمه ندییمان له م سووره ته موباره که دا به دیگردوون، که تاییه تن به م سووره ته وه:

۱- ئمه یه که مین سووره ته له سه ره تای موصحه فوهه پتی ده گه ین، واته: که له لای راسته وه دین، که پینچ سویندی له سه ره یه کی تیداها تن: ﴿وَالطُّورِ ۱﴾ وَكُنْتَ مَسْطُورِ ﴿۲﴾ فِي رَقِي مَشْورِ ﴿۳﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿۴﴾ وَالسَّيْفِ الْمُرْوَعِ ﴿۵﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿۶﴾،

یه که مین سووره تیش بریتی بوو له سووره ق (الصفات)، که سَن سویندی له سهر یهک تیداها تبون، یه که مین سووره تیش که چوار سویندی تیداها تب، سووره ق (الذاریات) بوو: ﴿وَالذَّارِيَّتِ ذُرْوًا ۝۱﴾ فَأَلْحَمِيْلَتِ وَقْرًا ۝۲﴾ فَأَلْحَمِيْلَتِ مُرْمَرًا ۝۳﴾ فَأَلْمَقِيْلَتِ أَمْرًا ۝۴﴾،

۲- ئەم سووره ته تا که سووره تیکه که پازده (۱۵) جار له سهر یهک وشه ی: (أم ی به دوای یه کدا تیدا هاتبی، که نایه ته کانی: (۳۰ - ۴۳) ن، ژماره یهک له و پازده جاره ی (أم)، له باره ی پیغهمبه ری خاتمه وه ﴿وَقورنآن و، ئەو تۆمه تانه ی پآل دراونه ی لای پیغهمبه ر ﴿بۆ به ره چدانه وه ی ئەوانه یه، ئەوانی دیکه ش له باره ی ته نیایی خون له به دیهینه رایه تیی و، پهروه ردگار تیی و، ته نیا په رستراوی تیی دا و، خستنه پرووی پووچه نیی ژماره یهک له بیروکه کانی هاو به ش بۆ خوا دانهران.

۳- ههردوو ک رسته ی: ﴿أَمْ خَلِقُوا مِنْ عَرِشٍ ۝۳۱﴾ أَمْ خَلِقُوا الْمَلٰٓئِكَةَ ۝۳۲﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۝۳۳﴾ بَلْ لَا يُؤْقِنُوْنَ ۝۳۴﴾، ته نیا له م سووره ته دا ها توون، که به ره ره چدانه وه ی بیروکه ی ئیلحادن، له سووره ق (الجاثیه) شدا، خوا ﴿سَمٰوٰتِ لِحٰمٍ﴾ ئاماژه یه کی به بیروکه ی مولحیده کان کردوه، که گو توویانه: ﴿...وَمَا يٰٓهٰلِكًا اِلَّا النَّهْرُ... ۝۲۴﴾، واته: ته نیا رۆژگار ئیمه ده فوته ئین، واته: کهس ئیمه ی دروست نه کردوه، که سیش ئیمه نافه وتین، ئیمه هه ره له خووه هه ین! ئەمه ش بیروکه ی ئیلحاده، به لآم بۆ خستنه پرووی پووچه نیی بیروکه ی ئیلحاد، له هه موو قورنآندا به م ته عبیره، ته نیا له م دوو نایه ته موباره که دا ها توه.

۴- چه ند وشه یهک ته نیا له م سووره ته دا ها توون و، ده گونجی زیاتریش بن، به لآم من ئەم حه وته م هیناون:

۱- ﴿وَكَتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ﴾.

۲- ﴿رَقَمٰنْشُوْرٍ﴾.

۳- ﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرٍ﴾.

۴- ﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ﴾.

۵- ﴿وَمَا أَلْنَهُمْ﴾.

۶- ﴿رَبِّ الْمُنُونِ﴾.

۷- ﴿سَحَابٍ مَّرْكُومٍ﴾.

نهم حهوت (۷) وشه یهم هیناون، که شهش (۶) یان وشه ی لیگرداون، نهوه ی دیکه شیان: ﴿وَمَا أَلْنَهُمْ﴾، نهمه رسته یکه، واته: هیچمان لی که نه کردوونهوه (مَا نَقَضْنَا هُمْ).

حهوته م: دابه شکردنی نهم سووره ته بو چند دهرسیک:

(۴۹) نایه ته که ی نهم سووره ته موباره که مان، بو سی (۳) دهرسان دابه ش کردوون، به پیی نیوه پروکیان، جاری دیکه ش باسمرکدوه: که هر کام لهو سووره ته موباره کانه ی ته فسیریان ده که م، پیش هه موو شتیک دیم: سه رنجیکی وردو قوول و گشتگیر له کو ی سووره ته که ده ده م، بزائم له کو ی چند نایه ت به یکه وه په یوه ستن و، چندیان به یکه وه په یوه ست نین؟ هه لبه ته نایه ته کانی هه ر سووره تی هه موویان، وه ک نالقه کانی زنجیریک یه کدی ده به ستنه وه، به لام جار جاریش ده توانی بر بریان بکه ی، بو نهوه ی هه ر کو مه ل نایه ته له دهرسیکدا، ته فسیر بکرین، نه ک هه مووی به سه ر یه که وه، نهو شیوازه ش که هه لمبژاردوه، پی م وایه باشتره بو چاک لی تیگه یشتن و، ناسانکاری بو که سیک که بیه وی له نایه ته کانی سووره تیک تی بگات، نجا به پیی سه رنجدانی من، (۴۹) نایه ته موباره که کانی نهم سووره ته پولین کراون بو سی کو مه ل:

دهرسی یه که م: نایه ته کانی: (۱ - ۱۶)، که شازده (۱۶) نایه ته که ی سه ره تای سووره ته که ن، نیوه پروکه که شیان بریتیه له پینج جار سویند خواردن به پینج

شتی جیا جیا، له‌سه‌ر هاتنی سزاو نازاری پۆژی دوایی و، گرفتاربوونی بپیروایان به سزاو نازاری خواو، بئ چاره‌یی و بئ دهره‌تانیان.

دەرسی دووهم: ئایه‌ته‌کانی: (۱۷ - ۲۸)، که دوازه (۱۲) ئایه‌تی تێوه‌راستی ئەم سوورپه‌ته‌ن، باسی پاداشتی خواجه بۆ پارێزکاران له به‌هه‌شته پازاوه‌و نه‌پراوه‌کاندا، له به‌هه‌شته پر نازو نېعمه‌ته‌کانی خواداو، پێوه په‌یوه‌ست کردنی پۆله‌و وه‌چه‌کانیشیان به‌و دایک و بابانه‌وه، که خاوه‌ن ئیمان بوون و وه‌چه‌که‌شیان به ئیمان‌ه‌وه شویتیان که‌وتوون و، ستایشی خوا کردنیان له به‌هه‌شتدا، له‌سه‌ر ئەوه که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** خستوونیه‌ سه‌ر راسته‌ پێ خۆی له دنیا‌دا، بۆیه سه‌ره‌نجام ئەو راسته‌ پێیه به‌و به‌هه‌شته‌ی که‌یان‌دوون، ئنجا پێکه‌وه قسه‌کردنیان له باره‌ی ژبانی دنیا‌وه، که به‌هۆی چاکه‌ی خواوه، به‌چاکه‌کاری و به‌تاعه‌ته‌وه گوزه‌ران‌دوو‌یان‌ه‌و، خوا خستوونیه شویتیکه‌وه که شوینی دۆسته‌کانه‌تی، شوینی ئەو که‌سانه‌یه که به‌زه‌یی پێیان‌دا دی و، چاکه‌ی له‌که‌یان‌دا کردوه، که به‌هه‌شته.

دەرسی سێتیم: ئایه‌ته‌کانی: (۲۹ - ۴۹)، که بیست و یه‌ک (۲۱) ئایه‌تی کۆتایی ئەم سوورپه‌ته‌ن: بێوه‌پۆکیان باسی راستی موحه‌مه‌ده **ﷺ** له داوای پێغه‌مبه‌رايه‌تی کردنی‌داو، به‌رپه‌رچدان‌ه‌وه‌ی ددان شکینی تۆمه‌ته‌کانی بپیروایانه، له باره‌ی به‌ درۆ دانانی موحه‌مه‌ده‌وه **ﷺ**، گوايه‌ کاهینه، یاخود شیته، یان خۆی قورئانی هه‌لبه‌ستوه، یان شاعیره‌و، گیرانه‌وه‌یان بۆ سه‌ر ئەصلی هۆکاری بپیروایان که خوا نه‌ناسیبه‌و، ئەفسانه‌سازی و عینادییانه‌و، له کۆتایی‌شدا فه‌رمان‌کردنی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی **ﷺ** که وازیان لێ بێنن، واته: پشت گوێیان بخت، له‌و پروه‌وه‌ نا، که واز له‌ ناگادارکردنه‌وه‌و بیرخستنه‌وه‌یان بێنن، به‌لکو له‌و پروه‌وه که زیاد له‌ پێوست خۆیان پێوه‌ ماندوو نه‌کات و، خه‌فته‌یان پێوه‌ نه‌خوات و، لێیان که‌رێ تاکو تووشی پۆژی خۆیان ده‌بن و، خۆپاگری و دلنیا‌بوونی له‌وه‌ که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** خستوویه‌ته ژێر چاودێری خۆی و، سه‌رگه‌رم بوونی به‌ خوا به‌ پاک‌گرتن و ستایش‌کردنی و به‌ندایه‌تی بۆ کردنی، له شه‌وگاری پۆژگارو له به‌ره‌به‌یاندا.

دهرسی یه کهم

پنجاهی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان له شازده (۱۶) نایه‌تی سه‌رده‌تای نهم سوورده‌ته پیک دئی، نایه‌ته‌کانی: (۱ - ۱۶)، که پاش جه‌ختکردنه‌وه له‌سه‌ر هانتی سزای خوی په‌روه‌ردگار له پوژی و دوایی دا، به پینج سوئندان، له نایه‌ته‌کانی: (۱ - ۸) دا، ئنجا دوو دیمه‌ن له دیمه‌نه‌کانی ئاخیر زه‌مان، خراونه‌پوو که زور سه‌رنج‌راکیش و راجله‌کینه‌رن، له نایه‌ته‌کانی: (۹ - ۱۲) دا.

پاشان خسته‌ه پووی ئاکام خرابیی به درو دانه‌ران، له نایه‌ته‌کانی: (۱۱ - ۱۲) دا.

له چوار نایه‌تی کووتاییشده، نایه‌ته‌کانی: (۱۳ - ۱۶)، باسکردنی سزای سه‌ختی خوا بو بیروایان، له پوژی دواییدا که له دوزه‌خی کلپه‌دارو پر بلتسه‌ی به‌تینیدا به‌رجه‌سته ده‌بی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالْقُلُوبِ ۱ ﴾ وَكُنْتَ مَسْطُورٍ ۲ ﴿ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ۳ ﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ۴ ﴿ وَالسَّعْفِ ۵ ﴾ الْمَرْفُوعِ ۶ ﴿ وَالْأَجْرِ الْمَسْجُورِ ۷ ﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوْقَعٌ ۸ ﴿ مَّا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ۹ ﴾ يَوْمَ نَعْمُوذُ ۱۰ ﴿ أَلَسْمَاءُ مَوْزَا ۱۱ ﴾ وَنَسِيرُ الْجِبَالِ سِيرًا ۱۲ ﴿ فَوَيْلٌ لِلْمُكَدِّبِينَ ۱۳ ﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي حُوزِ ۱۴ ﴿ يَلْعَبُونَ ۱۵ ﴿ يَوْمَ يَدْعُوتُ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاً ۱۶ ﴿ هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكذِّبُونَ ۱۷ ﴾ أَفَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنشَرْنَا لَا نُبْصِرُ وَكَانَ ۱۸ ﴿ أَصْلُهَا فَأَصْبَرُوا ۱۹ ﴿ أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُحْزَنُونَ ۲۰ ﴿ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۲۱ ﴾ ﴿

مانای دهقا ودهقی نایه‌ت‌ه‌کان

{به ناوی خوای به به‌زه‌یی به‌خشنده، سوئند به (کیوی) طوور^۱ هه‌روه‌ها سوئند به کتییکی نووسراو^۲ له پیستیکی (ته‌نکی) بلاوکراودا^۳ هه‌روه‌ها سوئند به ماله‌ئاو‌دانه‌که^۴ هه‌روه‌ها سوئند به بانی بلن‌دکراو^۵ هه‌روه‌ها سوئند به ده‌ریای داگیرسیئزاو^۶ به دلنایی (سزاو) نازاری په‌روه‌ردگارت بۆ بیپروایان هه‌ر پرووده‌دا^۷ هیچ به‌ر په‌رچه‌ده‌روه‌ی بۆ نیه^۸ ئه‌و پۆژه‌که ئاسمان به توندیی تیکه‌وه داوئ (و دئ و ده‌چئ)^۹ چیا‌یه‌کانیش به خئیرایی ده‌پۆن^{۱۰} ئنجا له‌و پۆژه‌دا هاوار (و سزای سه‌خت) بۆ به‌درۆ دانه‌ران (ی په‌یامی خوا)^{۱۱} ئه‌وانه‌ی له‌ تیرژان (ی قسه‌ی پووچ دا) یاری ده‌که‌ن^{۱۲} ئه‌و پۆژه‌که به توندیی به‌ره‌و لای ناگر پاله‌ستۆ ده‌درئین^{۱۳} (ده‌گوترئ): ئه‌م ناگره‌یه‌که ئیوه‌ پئی بیپروا بوون، به‌ درۆتان داده‌نا^{۱۴} ئنجا نایا ئه‌مه‌ جادوو‌یه یاخود ئیوه‌ نابین؟^{۱۵} بچنه‌ تیی و تیی‌دا بپرزئین، ئنجا خۆتان بۆ (نازاره‌که‌ی) پ‌اگرن، یان خۆتان پ‌انه‌گرن، له‌سه‌رتان په‌کسانه (چونکه‌) بیگومان هه‌ر به (پئی) ئه‌وه‌که کردووتانه‌ سزا ده‌درئین^{۱۶}!.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له‌ وشه‌کان

(وَالطُّورِ): (الطُّورِ: اِسْمٌ جَبَلٍ مَّخْصُوصٍ، وَهُوَ الَّذِي كَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ مُوسَى ﷺ إِذْ اجْتَمَعُوا، أَوْ اِسْمٌ لِكُلِّ جَبَلٍ)، (طور): یان ناوی چیا‌یه‌کی تایه‌ته، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌که خوای به‌رز له‌ سه‌ری فه‌رمایشتی له‌گه‌ل مووسادا کرد ﷺ (که له‌ ده‌شتی سینایه، وه‌ک له‌ نایه‌ته‌کانی دیکه‌دا هاتوه: ﴿وَطُورِ سِينِينَ﴾ ﷻ (التین) یاخود (طور): (وشه‌یه‌کی سوپه‌بیانییه‌و) ناوه‌ بۆ هه‌ر چیا‌یه‌ک.

(رَقِي مَشُورٍ): (الرَّقِي: مَا يُكْتَبُ فِيهِ، شِبْهُ الكَاغِدِ)، (رَقِي): هه‌ر شتی‌که له سه‌ری بنووسری، ویت‌هی کاغ‌ه‌ز، هه‌ندی‌کی‌ش ده‌لین: (رَقِي): به پیستی ته‌نکی سه‌ی ده‌گوتری، که کاتی خووی کاغ‌ه‌ز نه‌بووه، یان که‌م بووه‌و بو له‌سه‌ر نووسران به‌کاره‌یتراوه، یان له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌و چه‌رمه زیاتر ماوه‌ته‌وه.

(وَالسَّقْفِ): (سَقْفُ البَيْتِ، جَمْعُهُ سَقْفٌ)، (سَقْف) یانی: بان، سه‌ریان، که به (سَقْفٌ)، کو ده‌کریت‌ه‌وه، (سقف) وی‌پرای بانی خانوو و سه‌ریان، به‌مانای ئاسمانیش دئی، (السَّقْفِیَّةُ: كُلُّ مَكَانٍ لَهُ سَقْفٌ)، (سَقْفِیَّةٌ): هه‌ر شوینتی‌که سه‌قف و بانیکی هه‌بی.

(السَّجُورِ): (السَّجْرُ: تَهْيِیخُ النَّارِ)، (سَجْر) خو‌ش‌کردنی ئاگره، ده‌گوتری: (سَجْرَتُ النَّوْرِ)، واته: ته‌ندوو‌ره‌که‌م خو‌ش‌کرد، (البَحْرُ الْمَسْجُورُ) ده‌ریای داگیرسپنراو، واته: ده‌ریایه‌ک که گپری گرتوه، کل‌په‌ی گرتوه، دوایی له مه‌سه‌له‌ گرنگه‌کاندا زیاتر شی ده‌که‌ینه‌وه، که هه‌ر نه‌م وشه‌یه بو خووی ئی‌عجازیکی عیلمیی تیدایه، هه‌لبه‌ته هه‌ندی‌کی‌ش (مَسْجُور) یان، به (مَمْلُوءٌ)، لیکداوه‌ته‌وه واته: ده‌ریایه‌ک که پره له ئاو.

(إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ): به دلنمایی سزای په‌روه‌ردگارت دئی، (الْوُقُوعُ: بُبُوثُ الشَّيْءِ وَسُقُوطُهُ)، (وُقُوعٌ): بریتیه له چه‌سپان و که‌وتنی شتی‌ک، واته: هاتن و پرودان.

(تَمُورٌ): (الْمَمُورُ: الْجَرِيَانُ السَّرِيعُ، وَالْمَمُورُ: التَّرَابُ الْمُتَرَدِّدُ بِه الرِّيحُ، وَنَاقَةٌ مَمُورٌ فِي سَرِيهَا فَيَبِي مَوَارِدًا، (مَمُورٌ): به پویشتنیکی خیرا ده‌گوتری، هه‌روه‌ها (مَمُورٌ): به‌و گل‌ش ده‌گوتری که با ده‌یه‌ینتی و ده‌بیات، ده‌گوتری: (نَاقَةٌ مَمُورٌ فِي سَرِيهَا فَيَبِي مَوَارِدًا)، حوشره‌که له کاتی پویشتنیدا بی و ده‌چی و به‌ریکی ناپوات.

(حَوْضٌ): (الْحَوْضُ: هُوَ الشَّرْعُ فِي الْمَاءِ، وَالْمَمُورُ فِيهِ، وَيُسْتَعَارُ فِي الْأُمُورِ، وَالْأَكْثَرُ فِيمَا يَدْمُ الشَّرْعُ فِيهِ)، (حَوْضٌ): بریتیه له پ‌ژانه نیو ئاوه‌وه، چوونه نیو ئاوو به نیویدا پویشتن، به‌لام ده‌خوازرت‌ه‌وه بو چوونه نیو کاروباره‌کانه‌وه، به زوری‌ش بو چوونه نیو کاریکه‌وه، که شتیکی خراب و په‌خنه لیکراو بی.

(بَطْنُونٌ): به توندیی پال پیوه ده نرین، (الدَّعُ: الدَّفْعُ الشَّدِيدُ)، پال پیوه نانی توند، (وَأَصْلُهُ أَنْ يُقَالَ لِلْعَائِرِ: دَعَّ دَعً)، ریشه که ی نه وه یه که سیک که ده که وی، پی پی بگوترئ: (دَعَّ دَعً)، لیکه ری لیکه ری، عه ره ب نه وه عاده تیان بووه و له وه وه هاتوه، که واته (دَعَّ) به مانای پال پیوه نانی توند.

(أَصْلُهَا): (أَصْلُ الصُّلَى: الإِقْدَادُ بِالنَّارِ، صَلَّى بِالنَّارِ، وَبِغَدَا: بُلِيَ بِهَا، وَاضْطَلَى بِهَا، وَصَلَيْتُ الشَّاةَ: شَوَيْتُهَا وَهِيَ مَضْلِيَّةٌ)، (صَلَى): له ریشه دا به مانای ناگردانه به ره، ناگر بده یه بهر شتیک و بیسووتینی، ده گوترئ: (صَلَّى بِالنَّارِ وَبِغَدَا)، که سیک بخریته نیو ناگرده (وَصَلَّى بِغَدَا)، به و شته تاقیرایه وه، (وَاضْطَلَى بِهَا)، به هه مان شیوه هه مان مانای هه یه، (وَصَلَيْتُ الشَّاةَ: شَوَيْتُهَا)، مه ره که م (صَلَّى) کرد، برژاندم، (وَهِيَ مَضْلِيَّةٌ)، نه و برژنراوه و پیشینراوه، به عه ره بیسی، ئیستا (مَكْدُوفٌ) ی پی ده گوترئ، که جوړیکه له برژانندن، نه ک به شیوه ی برژانندن ئاسایی.

مانای گشتی نایه ته کان

به پَرژان!

خوای به رزو مه زن وه ک له پیناسه ی نه م سووره ته دا، گوتمان: له م سووره ته موباره که دا سی و چوار (۳۴)، نایه ق ته رخانکردوون، بو باسی روژی دوایی، بیست و هه شت له سه ره تاپه وه و شه شیش له کو تاپیه وه، به لَم روژی دوایی به هه ردوو قوناغه که: (الساعة والقيامة) وه، ناخیر زه مان و زیندوو کرانه وه و لپیر سرانه وه، به لَم دپاره له میانی باسکردنی روژی دواییدا، باسی دوزه خ و باسی به هه شت، به تاپیه ت نازو نیعمه تیک که به هه شتیه کان تییدا ده ژین، باسی نه وه ش کراوه و تیشکی باشی خراوه ته سهر، ههروه ها له نایه ته کانی دیکه شدا، که شه شیان له م سووره ته موباره که دا، ته رخانکراون بو باسی پیغهمبه ر و، قورئان و، نو شیان ته رخانکراون بو باسی خوای پهروه ردگار: به دیهینه رایه تیسی خوای، پهروه ردگار تپتی خوای،

پاشان بیروۆکه ئه فسانه بیه کانی هاوبهش بو خوا دانهره کان، له باره ی خواوه **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** و، تیروانینیان بو ژیان و ... هتد.

له م دهرسه دا، ئه م شازده ئایه ته ی سه ره تا، که ئیمه داماناون بو دهرسی به که م، هه م باسی ئه و پینج سوینده ی خوا ی پهروه ردگار، له سه ر ئه وه که سزای خوا بو بیروایان دئی و، به ریه رچدانه وه ی ئیه، هه م باسی ئاخیر زه مانه، ههروه ها هاوکات و په یوه ست له گه ل ئاخیر زه مان و تیکچوونی ئه م گه ردوونه دا، باسی رۆژی دوایشه، به تابهت باسی بیروایان که تووشی چ سزاو جه زه به یه ک دین!

سه ره تا خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ده فه رموی: **(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)** به ناوی خوا ی به به زه یی به خشنده، واته:

ده ستی کردم به ناوی خوا یه، مه به ستیش پئی ئه وه یه:

- ۱ - ئه م کاره ته نیا بو خوا ده که م.
- ۲ - ئه م کاره به پئی شه رع ی خوا ده که م.
- ۳ - ئه م کاره به توانا یارمه تی خوا ی پهروه ردگار ده که م.
- ۴ - ئه م کاره بو هینانه دی په زامه ندی خوا ئه نجام ده ده م.

ئنجا خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ده فه رموی: **(وَالطُّورِ ۞ وَالْقَسَمِ ۞)** (و لیره دا، واوی سویند **(وَ اَوِ الْقَسَمِ)**، که سئ پیت هه ن بو سویند: (و، ب، ت)، ده گو ترئ: **(وَالله، بالله، تالله)**، هه ر سیکان بو سویند، به لام به زوری (و) به کاردی، که واته: **(وَالطُّورِ ۞)**، یانی: **(أَقْسِمُ بِالطُّورِ)**، سویند ده خو م به طوور، طووریش زیاتر وا پیده چی مه به ست پئی ناوی ئه و چیا یه و ئه و کپوه بن، که مووسا **عَلَيْهِ السَّلَامُ** له سه ری وه ستا له کاتیکدا بو یه که مجار خوا فه رمایشتی له گه لدا کردو کردی به پیغه مبه ر **عَلَيْهِ السَّلَامُ**، هه ندیکیش ده ئین: له کاتیکدا که خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ته و راتی پیدا، گرنگ ئه وه یه

طوور هه رچه نده به مانای چیا دئی به گشتیی، به لَام وا پئده چئی لیره دا مه به ست پیئی چیا به ک و کیوئکی تایهت بی، نه ویش نه و کیوهیه که خوی پهره ردگار فه رمایشتی له سه ری له گه ل مووسادا ﴿سُوْرَةُ الضُّوْرِ﴾ کرده، سوئند به طوور.

﴿وَكُنْتُمْ مَّسْطُوْرًا﴾ سوئندیش به کتییکی نووسراوه، ﴿وَكُنْتُمْ مَّسْطُوْرًا﴾ (کتاب)، به نه ناسراو (نَكْرَة) هاتوه، کتییکی نووسراوه، نه ویش وا پئده چئی مه به ست پیئی ته ورات بی، چونکه دوی نه وهی خوا ﴿سُوْرَةُ الضُّوْرِ﴾ له سه ر کیوی طوور مووسای دواند، ته وراتیشی پئدا، چونکه به لئی قورنایش کتیه، به لکو گه وره ترین کتیه، گه وره ترین کتییی خوی به که بو مرؤفایه تیی نار دوویه تی، به لَام نه و کاته ی نه م سووره ته هاتو ته خوار، قورن ان له شیوهی کتیییکدا، وه ک موصحه فیک بوونی نه بووه، به لَام ته ورات هه بووه، ﴿وَكُنْتُمْ مَّسْطُوْرًا﴾، کتییکی نووسراو.

﴿فِي رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ﴾ له پیستیکی ته نک ی بلاو کراودا، یا خود له تپانووسیک دا، نتجا نایا کاغز بووه، یا ن چه رم بووه، یا ن هه ر شتیک بووه، که بلاو کراوه ته وه، به لَام زیاتر وا پئده چئی مه به ست پیئی پیستی ته نک بی، که کاتی خوی ته وراتی تئیدا نووسراوه ته وه، چونکه نه و کاته ی ته ورات نووسراوه ته وه له چه رم داو چه رمه کان یه ک دانه نه بوون، به لکو چه نده چه رمیک بوون و خراونه وه سه ر یه ک و، دوی پیچراوه ته وه، وه ک تو ماریک هه لوئیزنه راوه و پیچراوه ته وه، ﴿فِي رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ﴾، له چه رمیکدا، له پیستیکدا که بلاو کراوه بووه که ویستوو یانه بیخوئینه وه، بلاویان کردو ته وه.

﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ﴾ هه روه ها سوئند به ماله ناوه دانه که، واته: ماله ناوه دانه که، که به مرؤفان ناوه دانه و خوا به رستی تئیدا ده کن، نه گه ر مه به ست که عبه بی، که ته وافی به ده وردا ده کن، مزگه وئی چه رامیش نوئی تئیدا ده کن و خوا به رستی تئیدا ده کن، یا خود نه و ماله ی به فریستان ناوه دانه، نه گه ر مه به ست له: ﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ﴾، نه و شوئنه تایه ته بی که له ناسمانی هه وته مه و، دوی بی باسی

ده‌که‌ین و ده‌بیه‌تین و، پیغه‌مبه‌ری خواش ﴿سَقْف﴾ له فہرماہ‌بسته‌کانیدا باسی کردوه، که (بیت‌المعمور) له ئاسمانی‌ه‌وته‌مه‌و په‌رستگای فریشته‌کانه، هه‌موو پوژۆی‌ه‌فتا هه‌زار (۷۰۰۰۰) فریشته‌ده‌چنه‌نیوی و، هه‌تا پوژۆی‌دوایی‌ئهو هه‌فتا هه‌زاره‌ناچنه‌و نیوی و، هه‌فتا هه‌زاری دیکه‌دین، ئنجا چ مه‌به‌ست که‌عبه‌بئ و، مزگه‌وتی‌هه‌پام که‌به‌دهوری که‌عبه‌وه‌کراوه‌و، ئاوه‌دانه‌به‌خوپه‌رستان له‌ مروژان، هه‌روه‌ها له‌جند، یاخود مه‌به‌ست (بیت‌المعمور) بئ که‌له‌ئاسمانی‌ه‌وته‌مه، خوای په‌روه‌ردگار سوئندی پی‌ده‌خوات.

﴿وَالسَّقْفَ الْمَرْفُوعَ﴾، هه‌روه‌ها سوئند به‌بانی‌بلند‌کراو، (سَقْف)، یانی: بان، (سه‌بان)‌یشی پی‌ده‌گوتری، که‌به‌دنیایی‌لی‌ره‌دا مه‌به‌ست پی‌ئاسمانه‌و، ئاسمان بو‌ئیمه‌ی‌دانیشتوایی‌زه‌وی‌وه‌ک‌بانیک و سه‌ریانیک‌وايه، به‌رز کراوه‌ته‌وه.

﴿وَالْبَحْرَ الْمَسْجُورَ﴾، سوئندیش به‌ده‌ریای‌داگیرسیتراو، ده‌ریایه‌ک که‌داگیرسیتراوه‌و، ئاگری‌به‌ردراوه‌تی، یاخود: (الْبَحْرُ الْمَمْلُوءُ مَاءً)، سوئند به‌ده‌ریایه‌ک که‌په‌کراوه‌له‌ئاو، به‌لام‌زیاتر‌وا‌پدده‌چی‌مه‌به‌ست پی‌ی‌ده‌ریای‌داگیرسیتراو بئ، ده‌ریاش که‌ئیس‌تا‌ئیمه‌ده‌بیینین، داگیرسیتراو‌نیه، به‌لکو مه‌به‌ست پی‌ئهو ده‌ریایه‌یه‌که‌له‌پوژۆی‌دوایی‌دا‌ده‌گیرسیتری، وه‌ک‌ده‌فه‌رموئ: ﴿وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ﴾ (٦) ﴿التکویر، واته: کاتیک که‌ده‌ریاکان‌داگیرسیتران، به‌لام‌له‌سووره‌تی (الإنفطار)‌دا‌ده‌فه‌رموئ: ﴿وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ﴾ (٣) ﴿، کاتیک‌ده‌ریاکان‌ته‌قیندرانه‌وه، که‌ئهمه‌کاتی‌خوئی‌زانایان‌هه‌ر‌گوتوو‌یانه، کاتیک‌دی‌ئهم‌ده‌ریایانه‌گه‌ده‌گرن، به‌لام‌نه‌یانزانیوه‌چوئن؟ به‌لام‌دوای‌ئهو‌ی‌زانست‌به‌ره‌و‌پیشه‌وه‌چوو، به‌تایبه‌ت‌زانستی‌کیما، ئیس‌تا‌ئیمه‌ده‌زانین‌که‌گه‌رد (مولکۆل - جزیه)‌یک‌ی‌ئاو‌له‌دوو‌گه‌ردیله‌ی‌هایدروژین و گه‌ردیله‌یه‌کی‌ئوکسجین‌پیک‌دی، که‌هئیمه‌کیما‌ییه‌که‌ی‌بریتیه‌له‌ (H₂O)، ئنجا‌هایدروژین‌ده‌سووتی و ئوکسجین‌یارمه‌تی‌سووتان‌ده‌دات، واته: دوو‌ماده‌ی‌سووتینه‌رن، به‌لام‌کاتیک‌گه‌ردیله‌یه‌ک‌له‌ئوکسجین و، دوو‌گه‌ردیله‌له‌هایدروژین‌یه‌ک‌ده‌گرن، مولکۆلیکی‌ئاو‌پیک‌دین

و، نه گهر لیک بگریته وه، نه و دوو جوړه گهر دیلانه هه ردووکیان دوو ماددهی سووتینه، به کیان خوئی ده سووتی و، نه وهی دیکه ش یارمه تیی سووتان ددها.

﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ﴾، سویند به و پینج شته، به دنئیایی سزاو نازاری په روه ردگار ت دئی، روو ددهات، ﴿وَقَعِ السَّيِّئِ﴾، آی: سَقَطَ وَحَدَّثَ، واته: شته که که و توو و روویدا، مه به ست پئی سزای خوی په روه ردگار ه بو نه وانه ی بیبروان، بو هاوبه ش بو خوا دانه ران و، بو به درو دانه رانی په یامه کانی خوا.

﴿مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ﴾، هیچ به ربه رچه د روه وه یه کی بو نیه، له و روژه دا که دئی، که س ناتوانی ریی لی بگری، هیچ کو سپ و له مپه ریکی نایه ته بهر.

نجا خوا ﴿الْمُرْسَلِينَ﴾ باسی دوو دیمه ن له دیمه نه کانی نه و روژه ده کات، که تیدا سزای خوا دئی: ﴿يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا﴾، نه و روژه ی ناسمان تیکه وه داوی، دئی و ده چی به خیرایی.

﴿وَنَسِيرٌ أَلْجَاءُ سِرًّا﴾، چیا به کانیش به رویشتن ده روون و ده جوو لپن، نه مانه دوو دیمه نن له دیمه نه کانی ناخیر زه مان، قوناغی یه که می روژی دواپی.

﴿قَوْلٌ مَّوْمِنٌ يَلْمُوكَ الَّذِينَ هُمْ فِي حَوْضٍ يَلْعَبُونَ﴾، نجا له و روژه دا هاوارو سزای سه خت بو نه و به درو دانه رانه ی، نه وان له تیرژانی قسه ی پووچ دا، له بیبرواییدا، گمه و یاریی ده که ن.

﴿يَوْمَ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ تَارِحِهِمْ دَعَا﴾، نه و روژه ی زور به توندیی به ره و ناگری دوزه خ پالیان پیوه دهنرن و پاله په ستو دهنرن.

﴿هَذِهِ آتَارُ آلِي كَثُفٍ يَهَابُ كَذِبُونَ﴾، بیان ده گوتری: نه مه نه و ناگریه که پیوه پئی بیبروا بوون، به دروتان داده نا.

﴿أَفَيْحْرٌ هَذَا أَمْ أَسْتَرُ لَا تُبْصِرُونَ﴾، نایا نه مه جادوویه، یاخود پیوه نابینن، نایا جادوویه، وه ک ده تانگوت، یان کانی خوئی هه قتان نه ددهی؟ یان بیستا

ئیوه نابینن؟ ﴿أَصْلَوْهَا﴾، بیچنه‌تئ، پیسی بسووتتیرین و، پیسی جه‌زره‌به بدرین، ﴿فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا﴾، تئیدا هه‌لبکه‌ن، یان هه‌لنه‌که‌ن، خۆتان تئیدا رابگرن، یان خۆتان رانه‌گرن، ﴿سَاءَ عَلَیْكُمْ﴾، بو ئیوه یه‌کسانه، هه‌ردووک لا یه‌کسانن، چونکه نه‌گه‌ر مروؤف له‌سه‌ر شتیک خۆی رابگری، که پاداشتی ده‌ست بکه‌وئته‌وه، نه‌وه بیکومان باشتره له‌وهی خۆی رانه‌گری، به‌لام خۆراگرتن له‌سه‌ر سزای رۆژی دوابی، هیچ پاداشتیکی له‌سه‌ر نیه‌وه هه‌ر بو خۆی سزایه.

﴿إِنَّمَا تُحْزَنُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، به‌دنیایی ئیوه ته‌نیا به‌پیی ئه‌وهی کردووتانه سزاتان ده‌درئته‌وه، که‌واته: نه‌وه سووتتیران و برژتیران و جه‌زره‌به‌درانه، به‌وه ناگره، که به‌درۆتان داده‌نا، هه‌ر به‌ره‌می کرده‌وه‌کانی خۆتان‌وه، سزای کرده‌وهی خۆتان هاتوته‌وه ریتان، بویه بیجگه له‌خۆتان گله‌یی له‌که‌س مه‌که‌ن.

مه‌سه‌له گرنکه کان

مه‌سه‌له‌ی به‌که‌م:

سویند خواردنی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به کئیوی طوورو کتیبکی نووسراو، له پیستیکی بلاوگراوه‌داو، مائه‌ئاوه‌دانه‌که‌و، بانی بلن‌دکراوو، ده‌ریای داگیرستیواو، له‌سه‌ر نه‌وه که سزاو ئازاری خوا بۆ بیبروایان دئی و پروو ده‌دات و، هیچ په‌رچ و له‌مبه‌ریکی نایه‌ته به‌رو، هیچ که‌س ناتوانی به‌ریه‌چی بداته‌وه‌و و ریگری لی بکات:

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿۱﴾ وَالطُّورِ ﴿۲﴾ وَكُنْتَ مَسْطُورٍ ﴿۳﴾ فِي رَقِيٍّ مَشْهُورٍ ﴿۴﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿۵﴾ وَالسَّفِّ الْمَرْفُوعِ ﴿۶﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿۷﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوْفَعٌ ﴿۸﴾ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿۹﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئه‌م، ئایه‌تانه، له هه‌شت برگه‌دا:

۱- ﴿۱﴾ وَالطُّورِ، سویند به‌طوور، پیشت‌ر گوتمان: (و) لی‌ده‌دا واوی سویند پی‌خواردنه، واته: سویند به‌طوور، طوورپیش گوتمان: ده‌گونجی مه‌به‌سه‌ت هه‌ر چپایه‌ک بی، (الطور) (أل)ه‌که بۆ ناساندنه و نه‌گه‌ر بۆ جینس بی، واته: سویند به‌هه‌ر چپایه‌ک، به‌هه‌موو چپایه‌کان، به‌لام زیاتر وا پی‌ده‌چن (أل)ه‌که بۆ ناساندنی (عَهْد) بی، واته: سویندبه‌چپایه‌که‌نه‌ویش ئه‌وچپایه‌یه‌که‌ناسراوه‌خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** مووسای **سَلَّمَ** له‌سه‌ر دواندوه، وه‌ک له سوورپه‌تی (التین) دا ده‌فه‌رموی: ﴿۲﴾ وَاللَّيْنِ وَالرَّيْنُونِ ﴿۳﴾ وَالطُّورِ سِينِينَ ﴿۴﴾، یانی: طوورپی سینا، وه‌ک له سوورپه‌تی (المؤمنون) دا باسی (طور سَيْنَاءَ) کراوه، (سینین، سَيْنَاءَ، سَيْنَاءَ)، هه‌موویان مه‌به‌سه‌ت پی‌یان ده‌شتی سینایه، ئنجا ئه‌و کئیه‌س که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** مووسای **سَلَّمَ** له‌سه‌ر دواندوه له‌هه‌شتی سینایه‌چو‌نکه‌دواریش خوله‌ده‌فه‌رموی:

۲- ﴿۲﴾ وَكُنْتَ مَسْطُورٍ، سویند به‌کتیبکی نووسراو، ئه‌و کتیبه‌ نووسراوه‌س وا پی‌ده‌چن مه‌به‌سه‌ت پیی ته‌ورات بی، که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** دواي ئه‌وه‌ی مووسای له‌سه‌ر ئه‌و کئیه‌

دیاربیکراوه دواند، ئەو کتیبەشی پێدا، ئەو کتیبەیی خواش که تەوڕاتە، لە ئەصدا لەسەر چەند لەوحێک و تەختێک، نووسراوە، ئنجا جۆری تەختەکان، ئایا بەرد بووه، چ جۆرە بەردێک بووه؟ یان چی بووه؟ گرنگ ئەوەیە بە نووسراوی دراوێ تە موسا عَلَيْهِ السَّلَام و موسا شەهێگر توون بە بەنگە ئەوەش کە داوی موسا عَلَيْهِ السَّلَام دە چیتەووه بۆ لای گەلە کەیی و، تە ماشا دەکات دەستیان کردووه بە گۆلک پەرستی، تەختەکان فری دەدات، وەک لە سوورەتی (الأعراف) دا هاتووه دەفەرموی: ﴿وَأَلْقَى الْأَلْوَابِحَ ۝۱۰﴾، (موسا) لەوحەکانی فریدان، ئەو لەوحانەیی پیتی درابوون، واتە: هەر لە ئاسمانەووه تەوڕات نووسرا بوو، فریشتەکان نووسیویانە تەووه.

(الألواح) کۆی (ألواح) هە، (نوح) یەش یانی: تەختە، تەختە بەرد، یان هەر شتیکی تەخت، کە تەوڕاتی لەسەر نووسراوه، کاتیک موسا ئەو دیمەنە دەبینی، خەلکە کە دەستیان کردووه بە گۆلک پەرستی و سامیری هەلیخە لە تاندوون، لەوحەکانی فری داو، بۆ ئەوەی دەستی خالی و بەتال بن، بۆ گرتنی سەر و پێشی هاروونی بۆ، پێشی لە خەلکە کەووه دەست پێدەکات، سەرکۆنەیان دەکات و لێرسینەووه یان لەگەڵدا دەکات، ئنجا داوی روو لە هاروون دەکات و، لە قۇناغی سێهەمیشدا، روو لە سامیری دەکات و سەرکۆنەو لێرسینەووهی لەگەڵدا دەکات، وەک لە تەفسیری سوورەتی (طه) دا بە تەفصیل باسما کردووه.

کەواتە: ﴿وَكُتِبَ مَسْطُورًا﴾ یانی: کتیبیکی نووسراو، زیاتر و پێدە چۆن مەبەست پێی تەوڕات بێ، ئەگەر نا ﴿وَكُتِبَ مَسْطُورًا﴾، کتیبی نووسراو، بەدنیایی دەبێ مەبەست پێی کتیبیک بێ، ئنجا ئایا ئەگەر مەبەست تەوڕات نەبێ، دەگونجی بێ: مەبەست پێی قورئانە؟ هەلبەتە ئەو کاتە قورئان نەبوو بەو شێوەیە، کە نووسرا بێتەووه لە دوو توپی کتیبیکدا، بەلام خوا عَلَيْهِ السَّلَام زانیووه تی داوی دەبیتە کتیب و دەنووسریتەووه، لە شێوەی موصحە فیکدا دەبێ، بەلام زیاتر و پێدە چۆن مەبەست پێی تەوڕات بێ.

وشه‌ی (مَسْطُور) یش له (سَطْر) هوه هاتوه، (السَّطْرُ: كِتَابَةٌ طَوِيلَةٌ؛ لِأَنَّهَا تُجْعَلُ سَطُورًا، أَي: ضُفُوفًا مِنَ الْكِتَابَةِ)، (سَطْر): نووسینیکی دریزه و (مَسْطُور) یش، واته: ئەو کتیبه له چەند دێرێک پیکهاتوه، که دێره‌کان له تەنیشت یه‌کن و پیزکراون.

۳- ﴿فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ﴾، (الرَّقُّ: الصَّحِيفَةُ تُتَّخَذُ مِنْ جِلْدٍ مُرَقٍّ أَبْيَضٍ لِيُكْتَبَ عَلَيْهِ)، (رَقٌّ): تیانووسیکه، له پیستیکی تەنککراوی سپی، تاكو له سه‌ری بنووسری.

کاتی خۆی کاغەز به‌و شێوه‌یه‌ نه‌بووه‌و، ئەگەر کاغەز هه‌شبووب، ئەو پیتست و چه‌رمه‌، به‌ زه‌حه‌مه‌تر ده‌ستکه‌وتوه‌، به‌لام باشتەر بووه‌ بۆ له‌سه‌ر نووسران، له‌به‌ر ئەوه‌ی ماوه‌ته‌وه‌و ئەو شته‌ی له‌سه‌ریان نووسیوه‌ زیاتر پارێزراو بووه‌و ماوه‌ته‌وه‌.

که‌واته‌: (رَقٌّ)، یانی: چه‌رم و پیتست، (مَّنْشُورٌ)، یانی: بلاوکراو، (الْمَنْشُورُ: الْمَبْسُوطُ غَيْرُ الْمَطْوِيِّ)، بلاوکراو بووه‌و پێچراوه‌ نه‌بووه‌.

۴- ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا﴾، سویند به‌ ماله‌ ئاوه‌دانه‌که‌، ئەمیش وه‌ک گوتمان: دوو را له‌ باره‌یه‌وه‌ هه‌ن:

أ- مه‌به‌ست پیتی که‌عه‌یه‌و، ئەو ماله‌ی به‌ ده‌وری که‌عه‌دا کراوه‌، ئەو مرگه‌وته‌ که‌ ئاوه‌دانه‌ به‌ خواپه‌رستان، له‌سه‌رده‌می نه‌فامییشدا هه‌ر ئاوه‌دان بووه‌، عه‌ره‌به‌کان که‌ خۆیان له‌سه‌ر ئایینی ئیبراهیم عليه السلام زانیوه‌، به‌ده‌وری که‌عه‌داته‌واقیان کردوه‌و، له‌ ئیوان سه‌فاو مه‌روه‌دا، سه‌عیان کردوه‌، به‌و شێوه‌یه‌ که‌ بۆ خۆیان به‌ خواپه‌رستییان زانیوه‌، ئەنجامیان داوه‌.

ب- مه‌به‌ست پیتی ئەو په‌رستگابه‌یه‌ که‌ له‌ ئاسمانی جه‌وته‌مه‌، که‌ ئیمه‌ دوایی وردتر له‌وباره‌وه‌ قسه‌ ده‌که‌ین، فه‌رمایشته‌کانی پیغه‌مبه‌ریش عليه السلام له‌و باره‌وه‌ دینین.

۵- ﴿وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ﴾، سویند به‌ بانی بلن‌دکراو، (سَقْفٌ)، یانی: بان، سه‌ریان، (مَرْفُوعٌ)، یانی: بلن‌دکراوو به‌رزکراوه‌، که‌ ئەمه‌ بێگومان مه‌به‌ست پیتی ئاسمانه‌، له‌ سووره‌تی

(الأنبياء) دا خوا دەفەرمۇي: ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَفًّا مَحْفُوظًا﴾، واتە: ئاسمانمان كىردۈە بە بانىكى پارىزاو، ئاسمان ۋەك بان و سەريان وايەو پارىزاو يىشە، ھەم پارىزەرە بۇ خەلكى سەر زەوى، ھەم خۇشى پارىزاو لە ۋەى پارچە ئەستىرەكان و پارچە نەيزەكەكان كوئى بكەن، لەبەر ئەۋەى ئاسمان بە ھەمووى دەگوترىئ لە ئاستى زەويىەو بەرەو سەر بەلام بە تايبەت لە دەورى زەوى، بەرگە ھەوايەك ھەيە، كە پىشتر باسمانكردە، بە بەرزى (۱۰۰۰) كم بەلكو زياترىش، كە چەند چىن ھەواى تىدايە، ھەر شتىك لە دەرەۋەى گۆى زەوى بەرەو گۆى زەوى بى، بە ھۆى ئەو بەرگە ھەوايەو، دەسووتى و دەبىتە خۆلەمىش، مەگەر زۆر بە دەگمەن، ئەگەرنا بە تەۋاوى ناكەۋىتە سەر زەوى، كە دەبىتە ھۆى رەۋدانى كارەسات.

۶- ﴿وَالْبَحْرَ الْمَسْجُورَ﴾، سوئند بە دەريايى داگىرسىتراو، يان: دەريايە داگىرسىتراۋكە، (مَسْجُورٌ مَوْقَدٌ)، داگىرسىتراۋ ھەلگىرسىتراۋ گرتىبەردراو، ياخود (مَسْجُورٌ) بە ماناى (مَمْلُوءٌ)، پرکراو، (مُسْتَقٌّ مِنَ السَّجْرِ، وَهُوَ الْمَلَأَ وَالْإِمْدَادُ)، (سَجْرٌ): بە ماناى پر كىردن و لى زياد كىردن دى، ھەرەك چۆن (سَجَرَتْ التَّنُورُ)، واتە: تەندوۋرەكەم گرتىبەرداۋ ئاگرم تىدا كىردە، (مسجور) بە ماناى ھەردوۋكىان دى، بەلام زياتر ۋا پىدەچى بە ماناى داگىرسىتراۋ بى، چونكە ھەر مۆلكۆلىكى ئاۋ، ھەر گەردىكى ئاۋ لە سى گەردىلە پىكھاتو، دوو گەردىلەى ھایدروچىن و، گەردىلەيەكى ئۆكسىجىن، بۇ رەمزە كىمىيەكەى دەگوترى: (H₂O)، ئنجا ھایدروچىن بۇ خۆى دەسووتى، بەلام ئۆكسىجىن يارمەتى سوتان دەدات.

كەۋاتە: ئەو دوو توخمە كە ئاۋيان لى پىكھاتو، ھەردوۋكىان دوو ماددەى سووتىنەرن، ئەگەر لىك جىباكرىنەو، ھەردوۋكىان سووتىنەرن، يەكىان خۆى دەسووتى، ئەۋى دىكەشيان يارمەق سوتان دەدات، كاتى پىكەۋە كۆ دەبنەو بە رىزەيەكى دىارىيىكراۋ، كە خوا دىناۋە، دەبنە ھۆى ئەۋەى ئاۋ پىكىبنىن، بۇ خۋاى پەروەردگار زۆر ئاسانە - بە عەقلى ئىمە، دەلىين: فلان شتە ئاسانە ۋا فلان شتە قورسە - لە رۆژى دوايىدا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** فەرمان بكات بە گەردىلەكانى كە

ناویان پیکه‌پیناوه، هه‌ردوو گه‌ردیله‌که‌ی هایدروژین و گه‌ردیله‌که‌ی نۆکسجین که گه‌ردیکی ناویان پیکه‌پیناوه، بفرمووی لیکبینه‌وه، ئه‌و کاته‌ش ئه‌وه‌ ڤوو ده‌دات، که‌ خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لیره‌ ده‌فرمووی: ﴿ **وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ** ۱ ﴾، واته: سویند به‌ ده‌ریا داگیرسیتراوه‌که‌.

هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (التکویر) دا ده‌فرمووی: ﴿ **وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ** ۶ ﴾، کاتیکی ده‌ریایه‌کان گریان گرت.

هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (الإنفطار) دا ده‌فرمووی: ﴿ **وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ** ۲ ﴾، کاتیکی ده‌ریایه‌کان ته‌قینه‌وه، هه‌لبه‌ته‌ له‌ ئه‌نجامی گر گرتنه‌که‌دا، ته‌قینه‌وه‌که‌ دروست ده‌بی، ئه‌وه‌ش بو‌ خووی ئبعجازیکی عیلمیه، که‌ هه‌م لیره‌ له‌ سووره‌تی (الطور) دا، هه‌م له‌ سووره‌تی (التکویر) دا، هه‌م له‌ سووره‌تی (الإنفطار) دا، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ئاماژه‌ی پین کردوه‌.

۷- ﴿ **إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ** ﴾، به‌ دنئیایی ئازارو سزای په‌روه‌ردگارت دی، ڤوو ده‌دات، (الْوُفُوعُ: التُّرُوفُ مِنَ الْعُلُوِّ، وَاسْتَعْمِلَ مَجَازاً لِلتَّحَقُّقِ، إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ مُتَحَقِّقٌ،) (وُفُوعُ): بریتیه‌ له‌ دابه‌زین و هاتنه‌ خوار له‌ سه‌روه‌و داکه‌وتن، به‌لام به‌ (مجاز) به‌کاره‌یتراوه‌ بو‌ هاتنه‌ دی، واته: سزاو ئازاری په‌روه‌ردگارت دی، ڤوو ده‌دات، بو‌ ئه‌وانه‌ی شایسته‌ی سزادرانن، که‌ بپیروایانن.

۸- ﴿ **مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ** ﴾، هیچ به‌ر په‌رچه‌ده‌وه‌یه‌کی بو‌ نیه، (الدَّفْعُ: إِبْعَادُ الشَّيْءِ عَنِ شَيْءٍ بِالْيَدِ، وَأَطْرَقَ هُنَا مَجَازاً عَلَى الْوَقَايَةِ)، (دَفْعُ): له‌ ئه‌صلدا بریتیه‌ له‌وه‌ که‌ به‌ده‌ست شتیک، له‌ شتیک دووربخریته‌وه، به‌لام لیره‌دا به‌ (مجاز) به‌کاره‌یتراوه‌ بو‌ پاراستن، واته: هیچ پاریزه‌ریک نیه‌ بو‌ که‌سێک که‌ ده‌ویستری سزای خوی بو‌ بی، بیه‌پاریزی له‌و سزایه‌.

وشه‌ی (مِنَ)، که‌ خراوه‌ته‌ سه‌ر (مِنَ دَافِعٍ)، ئه‌صلی خووی (مَا لَهُ دَافِعٍ)، به‌لام لیره‌دا: (زَيْدٌ مِّنَ) فِي النَّفْيِ لِتَحْقِيقِ عُمُومِ النَّفْيِ وَشُمُولِهِ، أَي: نَفْيِ جِنْسٍ

الدَّافِعِ)، (من) زیاد کراوه له لابردنه که بۆ چهسپانی گشتگیری لابردنی پال پتوه نانه که، یانی: جینسی پال پتوه نان و لابردن و بهر په چرچاندنه وه بۆ سزای خوا، لهو رۆژده نیه، هەر له سه ره تاوه تا کۆتایی، هیچ به شیک له سزای خوا لهو رۆژده دا، ناگونجی بهر په رچ بدریته وه و لابری و، دوور بخریته وه، له وانیه ی روویان تیده کات، که بیروایان و به درۆ دانهرانی په یامه کانی خوان.

سێ کورته سه رنج له باره ی ئەم ئایه ته موباره کانه وه:

سه رنجی یه که م: ئەو پیتی (و) انه ی هاتوون، ه ی یه که م: ﴿وَالطُّورِ ۱﴾، دیاره که واوی سویند (واو القسَم) ه، یانی: سویند به طوور (قَسَمًا بِالطُّورِ)، هه موو زانایان له سه ره ئه وه یه که ده نگن، به لأم واوه کانی دیکه: ﴿وَكُتِبَ مُسْتَوِرٌ ۲﴾ فِرَقٍ مَشْوِرٍ ۳ وَاللَّيْلِ اَمْعَمُورٍ ۴ وَالشَّفِّ الْمَرْفُوعِ ۵، دوو حاله تیان هه ن:

أ- یان هەر چواریان واوی سویندن و دووباره بوونه وه، چونکه عاده ت وایه سویند دووباره ببیته وه، واته: ئەوانیش هەر چواریان (و) ی سویندن، واته: (قَسَمًا بِالطُّورِ)، دوا ی (قَسَمًا بِكِتَابِ مُسْطَوِرٍ، قَسَمًا بِاللَّيْلِ الْمَعْمُورِ، قَسَمًا بِالشَّفِّ الْمَرْفُوعِ، قَسَمًا بِالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ).

ب- یاخود هه موویان بۆ گێترانه وه ی سویند خواردنه که ن بۆ سه ر (و) ی یه که م، دیاره (الْمَعْطُوفُ عَلَى الْقَسَمِ قَسَمٌ)، ئەوه ی ده گێردریته وه بۆ سه ر سویند، ئەویش هەر سوینده، که واته: له ده ره نجامدا هه ردوو ک رایه که ده بنه وه به یه ک.

سه رنجی دووه م: وه ک پێشتر گوتمان: طوور ناوی ئەو چیا یه که ناسراو و زانراوه، ئەو کیوه یه که خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ مووسای ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ له سه ر دواندوه، وشه ی طوو ریش به زمانی سو ره ییانی به مانای چیا دئی، به لأم (أل) ده که ی بۆ ناساندنی (عه د) وه له زمانی عه ره یبیدا به رانه به ر به (که) یه له زمانی کور دییدا (چیا یه که)، به لأم ئەگه ر ناساندنه که بۆ جینس بی، مانایه که ی ده بی به سویند به کو ی چیا یه کان، به لأم رای یه که م به ه یزه.

(کِتَابِ مُسْطُورِ) یَش، سووِئِنْدَ بَه کِتیبِئِکِی نووسِراو، ئَهو رَایَه بَه هِئِزْتَرَه کَه مَه بَه سِت پِئِی تَهو رَات بَئِ، چَوْنکَه هَه ر لَه سَه ر ئَهو کِیوَه، ئَهو تَهو رَاتَه ش بَه مووسَا دَرَا، لَهو حَه کَانِی کَه تَهو رَاتِیَان تِئِدا نووسِرا بُوو.

شَايَانِی بَاسَه: ئَهو لَهو حَانه ی تَهو رَاتِیَان تِئِدا نووسِرا بُوو، لَهو ی کَه تِئِستَا پِئِی دَه گوتَرِئِ: پَه یَمَانِی کُوْن، چَوَار سِیْفَرَه، هَه نَدِئِکِش گوتوویَانَه: پِئِنجِن، بَه لَام زِیَا تَر رَای چَوَار سِیْفَرَه کَه بَه هِئِزَه: سِیْفَرِی [تکوین] سِیْفَرِی [الخروج] سِیْفَرِی [العدد] سِیْفَرِی [التثنیة] تَهو رَاتِی تَهو صَلی سِی هَه ر ئَهو چَوَارَه ن، بَه لَام کِتِیَه کَانِی دِیکَه، لَه دَوَای مووسَا **سَلَامٌ عَلَیْکُمْ** خَرَاوَنَه پَال تَهو رَات و بَه هَه موویَان دَه گوتَرِئِ: پَه یَمَانِی کُوْن، کَه جُوولَه کَهو نَه صِرَائِئِی لَه سَه ر پَه یَمَانِی کُوْن رِئِککَه و تووِن و، تَه بَه نِئِیَان کَر دَوَه، ئِنجَا چ بَهو سَه ر ژَمِئِرَه ی کَه سِی و نَو (٣٩) کِتِئِئِن، چ بَهو سَه ر ژَمِئِرَه ی کَه چَل و نَو (٤٩) کِتِئِئِن^(١)، کَه هَه ر دوو رَایَه کَان هَه ن، بَه پِئِئِی مَه زَه بَه جِیَا جِیَا کَانِی نَه صِرَائِئِیَه کَان، ئَه گَه رْنَا جُوولَه کَه تَه نِیَا دَان بَه سَه ر ژَمِئِرَه سِی و نَو کِتِئِیَه کَه ی پَه یَمَانِی کُوْن دِئِن.

بُوئِش گوتَمَان: زِیَا تَر وَاپِئِده چِئِ مَه بَه سِت پِئِی تَهو رَات بَئِ، لَه بَه ر ئَهو ه ئَهو کَاتَه قَوْرْئَان بَه شِئِوَه ی کِتِئِئِک کَه نووسِرا پِئِئَهو ه، نَه بُوو، موصَحَه فِئِک لَه بَه ر دَه سِت دَا نَه بُوو، بَه لَام ئَه گَه ر بَش گوتَرِئِ: مَه بَه سِت پِئِی قَوْرْئَانَه، چَوْنکَه خَوَا زَانِیوَه تِئِ **سَلَامٌ عَلَیْکُمْ** کَه لَه دَا هَاتوودَا قَوْرْئَانِئِش لَه دوو بَه ر گِی کِتِئِئِک دَاو، لَه موصَحَه فِئِک دَا دَه نووسِئِ، ئَهو ه ش رِئِی تِئِده چِئِ.

هَه لَئِبه تَه کَه خَوَا **سَلَامٌ عَلَیْکُمْ** بَاسِی طُووَر دَه کَات، دَوَابِئِی بَاسِی کِتِئِئِکِی نووسِراو دَه کَات، کَه وَا دِیَا رَه تَهو رَاتَهو، دَوَابِئِش بَاسِی دَه رِیَا ی گِرْگَر تُوو، یَان دَه رِیَا ی پَر دَه کَات، کَه دَه گونجِئِ ئَهوئِش مَه بَه سِت پِئِی دَه رِیَا ی سووَر بَئِ کَه کَاتِی خَوُی (بَحْر الْقَلْزُوم) یَان پِئِ گوتوَه، ئَه مَه هَه مووی ئَامَاژَه یَه بَهو ه کَه وَه ک چُوْن خَوَا

(١) بَه پِئِئِی سَه ر ژَمِئِرَه ی (العهد القديم قراءة رعالية).

سورده رحمة مووسای دواند، له سهر کتیوی طوورو، دوایی ته وراقی پیتدا، پاشان به ده ریای سوردا مووساو گه له چه سویتز او هه کی ده ریاز کردو دوژمنه کانی له و ده ریایه دا فهوتاندن، که واته: ئەه ی موحه ممه د ﴿تَوْش دَلْنِيَا بَه كَه سَه رَه نَجَامَت هَه ر بَه و شِيَوَه يَه دَه بَن و، دَوژْمَنَه كَانِي تَوْش خَوَا﴾ بۆتبان سزا ده دات.

سهرنجی سینه م: ﴿وَأَلَيْتَ الْمَعْمُورَ﴾ دوو رای له باره وه ههن:

أ- یه که میان ده لَن: مه به ست پیتی که عبه و مزگه وتی ده وری که عبه بَن، که به خواپه رستان ئاو هه دانه، خواپه رستانی مرؤف و جند که ته وافی به ده و ره دا ده کهن و نوژی لَن ده کهن، خواپه رستی له ده و ره دا ده کهن.

ب- دوو ه میان ده لَن: مه به ست پیتی ئه و په رستگایه یه که ههر به ناوی: (البیت المعمور) مآلی ئاو هه دان، له ئاسمانی جهوته مه و، له و باره وه له فه رمایشتی پیغه مبه ردا ﴿ئَه دَو دَه دَقَه دَيِّنِيْنَ﴾

۱- پیغه مبه ر ﴿تَوْش دَلْنِيَا بَه كَه سَه رَه نَجَامَت هَه ر بَه و شِيَوَه يَه دَه بَن و﴾ له درێژی باسی شه و رۆ و به رزبونه وه ی (الإسراء والعروج) بیدا ده فه رموی: ﴿ثُمَّ رَفَعَ إِلَيَّ الْبَيْتَ الْمَعْمُورَ، وَإِذَا هُوَ يَدْخُلُهُ كُلُّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ، لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ﴾ (أخرجه البخاري: ۳۲۰۷ و مسلم: ۱۴۹ والطبري: ۳۲۲۸۷).

واته: دوایی (بیت المعمور) م بۆ به رز کرایه وه، (پیشانم دراو ته ماشام کرد) هه موو رۆژی هه فتا هه زار (۷۰۰۰۰) فریشته ده چنه نیوی، دوایی بۆی ناگه رینه وه، (واته: رۆژی دوی وی هه فتا هه زاری دیکه دین).

۲- پیغه مبه ر ﴿تَوْش دَلْنِيَا بَه كَه سَه رَه نَجَامَت هَه ر بَه و شِيَوَه يَه دَه بَن و﴾ فه رموویه تی: (الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ فِي السَّمَاءِ السَّابِعَةِ يَدْخُلُهُ كُلُّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ، ثُمَّ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ)، (أخرجه أحمد: ۱۷۵۸۰، وعبد بن حميد: ۱۲۱۰، والنسائي في الكبرى: ۱۱۵۳۰، والحاكم: ۳۷۴۲، وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي في شعب الإيمان: ۳۹۹۳).

واته: (الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ) له ئاسمانی جهوته مه و، هه موو رۆژی هه فتا هه زار فریشته ده چنه نیوی، دوایی تا کو ئاخیر زه مان دتی، بۆی ناگه رینه وه.

واته: پوژي دواي وي هفتا هه زاري ديكه ي دینه نيوي، ماناي وايه شوينيكي زور قه پره بالغه به په رستش و به ندايه تسي تيدا كردني فرشته كان.

هه لبه ته هه ردوو ماله كه ي خوا، چ نه وه ي له سه ر زه وي دايناوه كه كه عبه يه و، چ نه وه ي ناسماني هه وته م، هه ردوو كيان په رستگاي خواي په روه ردگارن، به كيان بو جندو مروقي، نه وه ي ديكه ش بو فرشته كان و، نايه ته كه ش هه ردوو كيان ده گريته وه.

زانا يان يش هه نديكيان نه و رايه يان زال كرده كه مه به ست پتي كه عبه و مزگه وقي ده وري كه عبه يه و، هه نديكيشيان نه وه يان زال كرده كه مه به ست پتي نه و ماله يه كه له ناسماني هه وته مه.

مه‌سه‌له‌ی دووهم:

له‌و رۆژه‌دا که ئاسمان تیکه‌وه داوئ و دئی و ده‌چئ و، چیا‌یه‌کان ده‌رۆن، هاوارو سزای سه‌خت بو‌ئو به‌درۆ دانه‌رانه‌ی به‌رده‌وام ده‌رژینه‌ نی‌و گه‌مه‌و گالته‌وه، ده‌رژینه‌ نی‌و قسه‌ی پووج، که وه‌ک گه‌مه‌و گالته‌ وایه، له‌و رۆژه به‌ توندیی پال‌ه‌ستۆ ده‌درین به‌ره‌و لای دۆزه‌خ و، پتییان ده‌گوترئ: ئه‌مه‌ ئه‌وه‌یه که به‌ درۆتان داده‌نا، ئنجا تایا له‌وه جادوویه، یان ئیوه‌ نابینن؟! بی‌چیزن هه‌ل‌کردن و هه‌ل‌نه‌کردنتان یه‌کسانه، تیی‌دا مه‌دار بکه‌ن و، خۆتان رابگرن، یان خۆتان رانه‌گرن هه‌ردوو‌ک لای یه‌کسانن:

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءِ مَوْرًا ۝١ وَيَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝٢ قَوْلٌ يَوْمِيذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ الَّذِينَ هُمْ فِي حَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝١٢ يَوْمَ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ نَارٍ جَهَنَّمَ دَعَا ۝١٣ هٰذِهِ اَنۡتَارُ اَلۡنٰرِ كُنۡتُمْ بِهَا تُكۡذِبُونَ ۝١٤ اَنۡفِصِرۡ هٰذَا اَمۡ اَنۡتُمْ لَا تَبۡصُرُونَ ۝١٥ اَصۡلُوۡهَا قَاصِرُوۡا اَوۡ لَا تَبۡصُرُوۡا سِوَاۤءَ عَلٰنِكُمْ اِنۡمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنۡتُمْ تَعۡمَلُوۡنَ ۝١٦﴾

شیک‌کردنه‌وی ئه‌م، ئایه‌تانه، له‌ یازده‌ بکه‌دا:

١- ﴿يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا﴾، ئه‌و رۆژه‌ی ئاسمان به‌ توندیی تیکه‌وه داوئ و، ده‌جووئیی به‌ خیرایی، یان ده‌سوورپه‌ته‌وه.

وشه‌ی (مَور): به‌ مانای رۆیشتنی خیراو، به‌ مانای سووران و جوولان و تیکه‌وه هاویشتن، دئی، (مَور مَوْرًا، أَي: تَدُوْر دَوْرًا):

أ- هه‌ندیکیان گوتووایانه: (مَور)، به‌ مانای جووله‌یه.

ب- هه‌ندیک گوتووایانه: (مَوْرَهَا: تَشَقَّقَهَا)، واته: شه‌ق و په‌ق ده‌بئ.

ج- هه‌ندیکیش گوتووایانه: (مَوْرَهَا: اسْتَدَارَتْهَا وَتَحَرَّكَهَا)، سووران و جوولانی.

د- هه‌ندیک گوتووایانه: به‌ خیرایی ده‌جووئیی.

ه- هه نديک گوتوو يانه: (المؤز: التَّحَرُّكُ بِاصْطِرَابٍ)، (مؤز) بریتیه له جوولانديکی نارپک، واته: به شيويه کی رپک ناروات، به لکو تیکه وه داوی و دئی و دهچن، که بیگومان لیتره دا مه به ست پتی ناخیر زه مانه، نهو کاته ی نه م ناسمان و زهوییه، نهو چیا یانه ی نیستا هه ن ده میننه وه گوآنیان به سه ردا دئی، نهو دوو دیمه نه: چ جوولان و سوورانی ناسمان و، چ رۆیشتنی چیا یه کان، دوو دیمه ن که له ناخیر زه ماندا له کاتی تیکچوونی نه م سه ر زهوییه، ژیا نی مروّف له سه ر زهوی دا، روو ده ده ن.

٢- ﴿وَسِيرُ الْجِبَالِ سِيرًا﴾، چیا یه کانیش ده رۆن به رۆیشتن، بو روونکرده وه ی نه م نایه ته، نه وه ته عبیری یه کتیک له زانایانه ده لئی: (سیرُ الْجِبَالِ: انْتِقَالُهَا مِنْ مَوَاضِعِهَا بِالرَّازِلِ الَّتِي تَحْدُثُ عِنْدَ انْقِرَاضِ عَالَمِ الدُّنْيَا)، رۆیشتنی چیا یه کان، بریتیه له گواستنه وه یان له شوینی خو یان به هو ی نهو بوومه له رزانوه، که له کاتی کۆتایی پی هاتنی ژیا نی دنیا دا روو ده ده ن.

هه لیه ته له زور شوینی دا خوا ﴿سَبَّحْتَ لِلْحَمْدِ﴾ باسی چیا یه کانی کردوه، بو وینه: له سووره قی (الواقعة) دا ده فه رموی: ﴿وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًا ۝ فَكَانَتْ حَبَاءً مُنْبَثًا ۝﴾، واته: چیا یه کانیش وردو خاش ده بن، ده بن به توژو گه رد، یان ده فه رموی: ﴿يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْهَيْلِ ۝ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ۝﴾، المعارج، نهو رۆژه که ناسمان وه ک کانزای تو اووه، چیا یه کان وه ک خوری شکر اوه یان لی دئی.

٣- ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ۝﴾، لهو رۆژه دا سزای سه خت و، هاوارو نازاری زور به ئیش بو به درۆ دانه ران، وشه ی (وویل)، وه ک زور جار گوتوو مانه:

أ- (الوویل: سُوءُ الْحَالِ الْبَالِغِ مُنْتَهَى السُّوءِ)، واته: حال خرابیه ک که گه یشتبیته نه وه پری.

ب- هه نديکیش ده لئین: (وویل)، واته: هاوار، کاتیک ده گوتری: هاوار بو فلانکه س، که تووشی ده ردو نازارو نه هاهمه تیه ک بووی، که نه توانی خو ی لی ده ربا ز بکات.

ج- هه‌ندیکیش گوتووایانه: (وَيْلٌ)، شیویکه له شیوه‌کانی دۆزه‌خ، که هه‌موو دۆزه‌خ په‌نای لئ به‌ خوا ده‌گرن.

(المُكْذِبِينَ)، به‌ درۆ دانه‌ران ئه‌وانه‌ی پۆژی دواپیان به‌ درۆ داناوه، پێغه‌مبه‌ری خویان به‌ درۆ داناوه، په‌یامی خویان به‌ درۆ داناوه، هه‌موویان ده‌گرتیه‌وه.

٤- ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي حَوْضٍ يَلْعَبُونَ﴾، ئه‌وانه‌ی له‌ تێرژاندا یاری ده‌که‌ن، واته: له‌ تێرژانی قسه‌ی پرپووچدا گه‌مه‌و یاری ده‌که‌ن، یاخود گالته‌ ده‌که‌ن، (الْحَوْضُ: الإِنْدِفَاعُ فِي الْكَلَامِ الْبَاطِلِ وَالْكَذِبِ)، (حَوْضُ): له‌ ئه‌صلدا بریتیه‌ له‌ چوونه‌ نێو شتیکی شل و چوونه‌ نێوی و به‌ نێودا پۆیشتنی باتلاییک.

خواش **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** ئه‌و قسه‌ پرپووچانه‌ی بێبرویه‌کان کردوویان، چواندووێ به‌ باتلاییکه‌وه، به‌ قور و چلپاویکه‌وه که‌ مرۆفی ده‌چیته‌ نێوی، ئه‌وانه‌ی ده‌رژینه‌ نێو قسه‌ی پرپووچه‌وه، (يَلْعَبُونَ) واته: له‌ تێرژاندا بو نێو قسه‌ی پرپووچ، وه‌ک گالته‌کردن ده‌رژینه‌ نێو ئه‌و قسانه‌وه، چونکه‌ لێره‌دا: (اللَّعِبُ: الإِسْتِهْزَاءُ)، (لَعِبَ): به‌ مانای گه‌مه‌و یاری دێ، یان به‌ مانای گالته‌ پێکردنه، وه‌ک له‌ سوورهدتی (التوبة) داخوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** ده‌فه‌رموئ: ﴿وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَلَيْسَ بِهِمْ عِلْمٌ وَرَسُولُهُمْ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ﴾، واته: ئه‌گه‌ر لێشيان بپرسی (ئه‌وانه‌ی که‌ له‌ جه‌نگی ته‌بووک دا قسه‌ی خراییان ده‌کرد، دواپی که‌ به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** ده‌گه‌یشته‌وه‌و، بانگی ده‌کردن بو لێپرسینه‌وه‌و سه‌رکۆنه، ده‌یانگوت:): ده‌لێن: ئیتمه‌ هه‌ر تێده‌رژاین و یارییمان ده‌کرد، (دواپی خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** ئه‌م یاریکردن و تێرژانه‌ی ئه‌وانی به‌ گالته‌ پێکردن ته‌فسیر کردوه، ده‌فه‌رموئ:): ئایا به‌ خواو به‌ ئایه‌ته‌کانی خواو به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** گالته‌تان ده‌کرد؟!

که‌واته: (لعب)، به‌ مانای گالته‌ پێکردن دێ، ئه‌وانه‌ی که‌ له‌ کاتیکدا ده‌رژینه‌ نێو قسه‌ی پرپووچه‌وه‌و گالته‌ ده‌که‌ن، به‌ ئایه‌ته‌کانی خوا، ئه‌وانه‌ له‌ پۆژی دواپیدا سزای هه‌ره‌ سه‌خت بو ئه‌وان.

۵- ﴿يَوْمَ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعَا﴾، ئەو ڕۆژەى زۆر بە توندیی بەرەو ئاگرى دۆزەخ پال پێوه‌ده‌نرێن، ئەم بە‌توندیی پال پێوه‌نانە، لە زمانى كوردییدا پالەستۆی پى ده‌لێن، پالەستۆیان دا واته: پالیاں پێوه‌نا بە توندیی بەرەو ئەو شوینەى ده‌یانەوی بیبەن، (الدُّعُ: الدُّفْعُ العَیْفُ، إِهَانَةٌ لَهُمْ وَغِلْظَةٌ عَلَيْهِمْ)، (دَع): بریتیه له پالپێوه‌نانى توند، وهك بى ڕیزی پێکردن و، زبری له‌سه‌ر نواندن، كه به كوردیی (پالەستۆی) پى ده‌لێن، به‌رەو ئاگرى دۆزەخ پالەستۆ ده‌درێن.

۶- ﴿هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكذَّبُونَ﴾، (ده‌گوتری): ئەمه ئەو ئاگره‌یه كه به‌درۆتان داده‌نا، ئەمه گوتراوى قسه‌یه‌كى قرتیتراوه، یانی: (يُقَالُ لَهُمْ: هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكذَّبُونَ)، پێیان ده‌گوتری: ئەمه ئەو ئاگره‌یه كه ئێوه به‌ درۆتان داده‌نا، ئایا بۆچی خوا نه‌یفه‌رموه: (يُقَالُ لَهُمْ؟) هه‌میشه له‌ قورئاندا ئەوه‌ی به‌ سیاق و سه‌لیقه ده‌زانری، خوا **سُبْحٰنَ رَبِّكَ** قرتاندوووه‌تی و کتیبی خۆی پى‌قه‌له‌بالخ نه‌کردوه، چونکه ده‌زانری كه پێژه‌ریك ئەو قسه‌یه ده‌لێ.

که ده‌فه‌رموی: ﴿هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكذَّبُونَ﴾، ئەم ناوی ئاماژه‌یه (هَذِهِ)، به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئەوه‌ی ئەوان له‌و کاته‌دا، ئاگرى دۆزەخ ده‌بینن و ده‌چنه‌ سوێی، بۆیه به‌ ئاماژه‌ی نیزیك ئاماژه‌ی پى‌ ده‌کات.

۷- ﴿أَفَسِحْرٌ هَذَا﴾، ئایا ئەمه جادوویه؟ ئەوه‌ی ده‌بینن و بۆ ئێوه‌ بینه‌راوه، ئایا جادوویه؟ یاخود ئەمه هینانه‌وه‌یانه بۆ ژیاى دنیا: ئایا ئەم قورئانه جادوویه، كه ئێوه به‌ جادووی ناو ده‌بن، ئەو قورئانه‌ی به‌سه‌رتاندا ده‌خوێرتیه‌وه، ئەو قورئانه‌ی كه‌ سروش ده‌کرى بۆ موحه‌ممهد **سُبْحٰنَ رَبِّكَ** ئایا ئێوه به‌ جادووی ده‌زانن؟ دواى ئەوه‌ی خوا **سُبْحٰنَ رَبِّكَ** ئەو دیمه‌نه‌ی ڕۆژى دواى ده‌خاته‌به‌ر چاویان، ئنجا ده‌یانه‌پینتیه‌وه‌ بۆ ژیاى دنیا، ئایا ئەم قورئانه كه‌ بۆ موحه‌ممهد **سُبْحٰنَ رَبِّكَ** ده‌خوێرتیه‌وه‌ ئێوه به‌ جادووی ناوزه‌ ده‌که‌ن، ئایا جادوویه؟

۸- ﴿أَمْ أَنْتَ لَّا بُصِيرُوتَ﴾، یاخود ئیوه نابینن، پیّم وایه که تەفسیری ئەم ئایەتە، ئاوا بکری ریکت دیتەوه، چونکه ئەوەندە بینومە هەموو توێژەرەوانی قورئان وایان لیکداوەتەوه، که ئەمە هەر دواندن خۆیە **﴿هَٰذَا نَارُ الْجَهَنَّمَ﴾** بۆ کافرەکان لە پوژی دوایی دا، بەلەم پیّم وایه دوای ئەوهی دەفەرموی: **﴿هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾**، ئەمە ئەو ئاگرەیه که ئیوه بە درۆتان دادەنا، ئنجا دیتەوه بۆ ئێرە بۆ دنیاو دەفەرموی: **﴿أَفِيسْرٌ هَٰذَا﴾**، ئایا ئەمە، ئەم قورئانەیی بەسەرئاندا دەخویندیتەوه بۆ موخەممەد **﴿سَلَامٌ﴾** دابەزیتراوه، جادووێه؟ **﴿أَمْ أَنْتَ لَّا بُصِيرُوتَ﴾**، یاخود ئیوه نابینن، ئیوه عەقڵی خۆتان بەکارناهیئن؟

بۆیەش پیّم وایه که مەبەست لە (هَٰذَا) قورئانە، نەک دۆزەخ، چونکه پێشی دەفەرموی: **﴿هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾**، ئنجا ئەگەر مەبەست دۆزەخ و، ئاگرەکی بووایه، دەیفەرموو: (أَفِيسْرٌ هَٰذَا)، ئایا ئەم دۆزەخە، ئەم ئاگرە، جادووێه، یاخود ئیوه نابینن، بەلەم که دەفەرموی: **﴿أَفِيسْرٌ هَٰذَا﴾**، ئەوه هیناویەوه بۆ ژبانی دنیا، ئایا ئەم قورئانە که بەسەرئاندا دەخویندیتەوه و باسی پوژی دوایی دەکات، باسی سزایەک دەکات که چاوەڕێتان دەکات، ئەگەر لەسەر کوفر بەردەوام بن، ئایا ئەم قورئانە جادووێه، یاخود ئیوه نابینن بە چاوی عەقڵ و دڵ نابینن؟!

۹- ﴿أَسْلُوْهَا﴾، واتە: بیچنەتێ و تیشیدا سزا بدریّن، چونکه (صَلِي)، بریتیه له ئاگر تیبەردان و داگیرساندن، دەگوتری: (صَلِي بِالْمَآزِ: بَلِي سَهًا)، واتە: پێیوه گرفتار بوو، ئنجا خوا ئەیفەرموو: (ادْخُلُوْهَا)، که وشە (ادْخُلُوْهَا)ش لە شوپینی دیکەدا هاتوه، بەلکو لێرە دەفەرموی: (أَسْلُوْهَا)، بیچنەتێ و پێشی بسووتیتێرێن، (صَلِي)، تەنیا ئەوەندە نیە بچنە نێو ئاگر، بەلکو ئەوهیه که بە شوپەیهکی تاییهتیی لەویدا بسووتیتێرێن، (صَلِي) جوړیک لە سووتیتێرانی تاییهتە، که له هەر چوار دەرەوه ئاگرەکه لێی بدات، وەک عەرەب دەلێن: (سَاءَةٌ مَّضْلِيَّةٌ)، واتە: سووتاندنێک که له هەر چوار دەرەوه ئاگر لێی بدات و بیشتیترێ.

۱۰- ﴿فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا﴾، واته: خۆتان رابگرن، یان خۆتان پانهگرن، یهكسانه بۆ ئیوه، (سواء عَلَيْنَا)، (سواء مُبْتَدَأُ حَذِيفَ حَبْرُهُ)، (سواء) نیهاده و گوزاره كه ی قرتیناره، یانی: (سواء عَلَيْنَا: الصَّبْرُ وَعَبْرُهُ، وَعَبْرُ الصَّبْرِ)، خۆتان رابگرن یان خۆتان پانهگرن، یهكسانه لهسه ر ئیوه خۆراگرتن و خۆپانهگرتن.

۱۱- ﴿إِنَّمَا تُجْرُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، به دلنیا یی ئیوه بهس سزای ئهوه تان ده در ئیتهوه كه ده تان كرد، ئه مه پاساودانه وه ی ئه وه یه: بۆچی خۆراگرتن و خۆپانهگرتن، هه لكردن و هه لئه نه كردن یان، یهكسانه له دۆزه خداو ههروهك یهكن؟ ئنجا خوای كارزان ئه وه به وه پاساودانه وه، یاخود به وه هوكار دۆزیی (تعلیل) ی بۆ دهكات، چونكه خۆراگری لهسه ر نا په حه تیی كاتیك سوودی ده بێ، كه له دنیا دا خۆراگری له پیناوی ئه وه دا كه پاداشتت دهست بكه وی، به لام خۆراگرتن لهسه ر نازارو سزا له رۆژی دوا یی دا، هه یج ئیمتیازیكی نیه، بهسه ر خۆپانهگرتندا، به لئ ئه گه ر له دنیا دا خۆراگری لهسه ر نا په حه تیی له پیناوی ئه وه دا كه پاداشتت دهست بكه وی، به دلنیا یی خۆراگرتن باشتره له خۆپانهگرتن و، هه لكردن باشتره له هه لئه نه كردن، دان به خۆداگرتن باشتره له دان به خۆدا نهگرتن، به لام ئه وه له دنیا دا، ئه گه ر نا له رۆژی دوا یی دا له نیو ناگرو له سزای خوادا، هه لكردن و هه لئه نه كردن، مه داركردن و مه دارنه كردن، دان به خۆداگرتن و دان به خۆدا نهگرتن، ههروهك یهكن.

ئنجا كه ده فه رموی: ﴿إِنَّمَا تُجْرُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، چونكه له هه ندیک شویناندا ده فه رموی: ﴿بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، به لام لیره (ب) ی نه خراوه ته سه ر، بۆچی؟ (وعُدِّي تُجْرُونَ إلی ﴿مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ لِيَشْمَلَ الْقَصْرُ مَفْعُولُ الْفِعْلِ الْمَقْصُورِ، أَي: تُجْرُونَ مِثْلَ عَمَلِكُمْ لَا أَكْثَرَ مِنْهُ، فَيَنْتَفِي الظُّلْمُ عَنِ مِقْدَارِ الْجَزَاءِ، كَمَا انْتَفَى الظُّلْمُ عَنِ أَصْلِهِ)، بۆیه وشه ی (تُجْرُونَ)، تبه په ری پیکراوه بۆ ﴿مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، به بئ (ب) بۆ ئه وه ی كورت هه لئنا نه كه ئه و واتایه بگه یه نی، كه ئیوه چیتان كردهوه، رێك وهك كرده وه كه ی خۆتان سزا ده در ئیته وه، نهك زیاتر، كه واته: سته م له نه دازه ی سزایه كه لاده بردرئ، ههروهك چۆن له ئه صله كه شی لابراوه،

له ئەصلدا سزایەکه پر به پێستی خۆتانه، ئەندازه‌کەشی زیاتر له کرده‌وه‌ی خۆتان نیه، سزایەکه پر به پێستی کرده‌وه‌کە‌ی خۆتانه، هه‌روه‌ک چۆن له ئەصلدا سزادانه‌که په‌وا بووه، ئەندازه‌کە‌شی پر به پێسته‌و، زیاتر نیه له کرده‌وه‌کە‌ی خۆتان.

خوا به لوتف و که‌په‌می خۆی یارمه‌تییمان بدات، که به شیوه‌یه‌ک بژین، له‌سه‌ر کرده‌وه‌که‌مان پاداشت بدرێنه‌وه، جم و جوۆل و کردارو چالاکیی و امان هه‌بن، چ له‌په‌یوه‌ندییمان له‌گه‌ڵ خوادا **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ**، چ له‌په‌یوه‌ندیی و له‌جم و جوۆلمان له‌گه‌ڵ خه‌ڵکدا، که به‌هره‌مه‌ند بین له‌جم و جوۆله‌که‌مان نه‌ک زه‌ره‌مه‌ند بین و، پاداشت بدرێنه‌وه نه‌ک سزا بدرێین.

خوا به لوتف و که‌په‌می خۆشی یارمه‌تییمان بدات، زیاتر له‌و فه‌رمایسته‌ موپاره‌کە‌ی حالیی بین و، پاشانیش ته‌و‌فقی‌مان بدات که حالیی بوونه‌که‌ش له‌ خۆماندا بکه‌ینه‌ حال، خوا زیاتر زانی‌مان پێ به‌خشی له‌ کتیبه‌کە‌ی خۆیدا، دواییش یارمه‌تییمان بدات زانی‌کە‌شی بگۆڕین بۆ توانین، هه‌م له‌ چوارچێوه‌ی خۆماندا، خۆمان پێ تیبگه‌یه‌نین و پێگه‌یه‌نین، هه‌م یارمه‌تییمان بدات و، ده‌ستمان کراوه‌ بکات که ده‌ورو به‌ریشمان تێ بگه‌یه‌نین و پێگه‌یه‌نین، به‌ دنیایی کتیبی خواو فه‌رمایشتی خوا، پر له‌ نوورو به‌ره‌که‌ت، به‌لام بیکومان ده‌بێ مسوولمان هه‌ره‌که‌تی به‌ره‌و لا بکات، وه‌ک گوتراوه‌: (له‌ تۆ هه‌ره‌که‌ت و له‌ خوا به‌ره‌که‌ت)، خوا نه‌و هه‌ره‌که‌ته‌ راست و به‌ سووده‌مان پێ بدات، بۆ نه‌وه‌ی سه‌ره‌نجام هه‌ره‌که‌ته‌که‌مان هۆکاری نه‌وه‌ پێ که به‌ره‌که‌تی خۆای په‌روه‌ردگاریشمان چنگ بکه‌وێ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی دووهم

پیناسه ی نهم دهرسه

نهم دهرسه دوازده نایه ته و نایه ته کانی: (۱۷ - ۲۸) ده گریته خوئی، لهم دوازده نایه ته دا، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی سهره نجامی پرخیرو بهر که ت و، به خته وه ری پاریزکاران ده کات، له رۆژی دوا ییدا، که سهره نجام له میانی باسکردنی سهره نجامی پاریزکاراندا، یازده له نازو نیعمه ته کان خراونه پوو:

- ۱- نیشته جی بوون له نیو باخ و نازو نیعمه تی بهرده وام و همیشه ییدا.
- ۲- شادمانبوون و چیژوه رگرتن له به خششی خوا.
- ۳- پاریزران له کلپه ی ناگری دۆزه خ.
- ۴- نووشی گیانتان بی، پی گوترانیان و، خواردن و خواردنه وه کانیان که نووشیان ده کهن، هیچ دهره نجام و دهر که وته ی خرابیان نابن، به پیچه وانه ی خواردن و خواردنه وه ی دنیاوه.
- ۵- پالدانه و یان له سه ر ته خت و قه نه فه ی له ته نیشت یه ک و ریز بوو.
- ۶- جووتکرانیان له گه ل ئافره تانی قه شه نگدا.
- ۷- پیکه وه کۆکردنه وه یان له گه ل رۆله و وه چه کانیاندا، بی نه وه ی له کرده و یان که م بکریته وه.
- ۸- زیده یی پیدانیان له میوه و، گوشتی دل په سندیان، واته: بهرده وام بۆ زیادکردنیان له و خوراکنه ی جه زیان پیده کهن.
- ۹- پیکه وه نوشرکردنی مه ی (شه راب) بی نه وه ی قسه ی پووچ و گوناھی تیدابی.
- ۱۰- خرمه تکرانیان له لایهن کورانی پاک و جوانی وه ک گه وه ره ری شیردراوه وه.

۱۱- پیکه‌وه یادکردنه‌وی ژبانی دنیا‌یان و، یادکردنه‌وی چاکه‌ی خوا به‌سه‌ریانه‌وه، که راسته‌ی ری کردبوون و وای لیکردبوون نه‌هلی تا‌عت و چاکه‌بن.

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُوبٍ ﴿۱۷﴾ فَكَفَّهِمْ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿۱۸﴾ كَلُوا وَأَشْرَبُوا هَيْسًا بِمَا كَسَبَتْ أَعْمَالُهُمْ يُعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾ مُتَّكِنِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿۲۰﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا طَفَأُوا كَأْسًا لَا تَلْوَهُ فِيهَا أَمْرِي بِمَا كَسَبَ رَهِيئًا ﴿۲۱﴾ وَأَمَدَدْنَاهُمْ فِيهَا كَأْسًا لَا تَلْوَهُ فِيهَا وَلَا تَأْيِيماً ﴿۲۲﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ كَانَتْ لَهُمْ كَاتِبِينَ ﴿۲۳﴾ لَوْلَوْ كُنْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنَ السَّاعِدِينَ ﴿۲۴﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلَ فِي هَٰؤُلَاءِ مَشْفُوعِينَ ﴿۲۵﴾ فَسَبَّحَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَّعْنَا عَذَابَ السَّمُورِ ﴿۲۶﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿۲۷﴾﴾

مانای ده‌قا و ده‌قی تابه‌ته‌کان

ابه‌دنیایی پاریزکاران له‌نیو باخ و گولزاران و، نازو نی‌مه‌قی به‌رده‌وام دان ﴿۱۷﴾ به‌هوی نه‌وه‌وه که په‌روه‌ردگاریان پتیداون، شادمان و په‌روه‌ردگاریان له‌نازاری کلپه (ی‌ناگری دۆزه‌خ) پاراستوونی ﴿۱۸﴾ (پتیمان ده‌گوتری: بخوون و بخونه‌وه‌ناسووده‌و بی‌گرفت (نۆشی گیانتان بی) به‌هوی نه‌وه‌وه که له‌ژبانی دنیا‌دا ده‌تانکرد ﴿۱۹﴾ له‌سه‌ر ته‌خت و قه‌نه‌فه‌ریزبووه‌کان، پالیانداوه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها‌ثافره‌تانی سپی و ساف و چاو‌گه‌وره‌و گه‌شمان کردوونه‌هاوسه‌ریان ﴿۲۰﴾ نه‌وانه‌ش که پروایان هیناوه‌و، وده‌که‌شیان به‌پرواوه‌شوئینان که‌وتوه، وده‌که‌بانیان پتوه‌په‌یوه‌ست ده‌که‌ین و، پیکه‌وه‌کوئیان ده‌که‌ینه‌وه‌و، هیچ‌شتیکیش له‌کرده‌وه‌یان که‌م‌ناکه‌ینه‌وه، هه‌ر مروّقه‌بارمه‌ی نه‌وه‌یه که وه‌ده‌ستی هیناوه ﴿۲۱﴾ به‌رده‌وام

له میوه و گوشتیک که ناره زووی ده کهن، بویان زیده ده کهین ﴿۲۲﴾ له ویدا (له بههشت دا) په رداخ (ی مهی) له یه کدی وهرده گرن، که نه قسه ی پوچی تیدایه نه (هوکاری) گونا هبار بوون ﴿۲۳﴾ نهوجه وانا نیکى خویمان (بو خزمه تکردن) به سه ریانه وه ده که پین، وه که گوهه ری شیردراوه (ی نیو قوزاخه ی پاک و جوان) ن ﴿۲۴﴾ (له ویدا) هه ندیکیان به پرسیار له یه کدی کردنه وه پوویان له یه کدی کرد ﴿۲۵﴾ کوتیان: بیکومان تیمه پتشت له (دنیا دا) له نیو کهس و کارماندا بيمدار بووین (له سزای خوا) ﴿۲۶﴾ نجا خوا چاکه ی له که لدا کردین و له نازاری گره با (ی دوزهخ) چه پالهی داین ﴿۲۷﴾ به دنیا یی تیمه پتشت به رده وام لیس ده پاراینه وه، مسوگره ئه ویش بهس خو ی چاکه کاری به به زه ییه ﴿۲۸﴾.

شیکردنه وه ی هه ندیک له وشه کان

(وَنَعِيمٍ): (النَّعِيمُ: النُّعْمَةُ الْكَثِيرَةُ الدَّائِمَةُ، وَالنُّعْمَةُ: الْحَالَةُ الْحَسَنَةُ)، (نَعِيمٌ)، واته: خیر و خوشی و چاکه ی زورو به رده وام، (نُعْمَةٌ): بریتیه له حاله تیکى باش، حالیک که مروف پیی باش و په سند بی.

(فَنَكِيهٍ): (فَكِهٌ، يَفْكُهُ، فَكْهًا وَفَكَاهَةً: كَانَ طَيِّبَ النَّفْسِ مَزَاحًا)، (فَكِهٌ، يَفْكُهُ، فَكْهًا وَفَكَاهَةً)، نهو کهسه ی حاله تی دهروونی خو ش بی و، قسه ی خو ش و سوعبه ت بکات، وای پی ده گوتری، (فَكَاهَةً)، یانی: قسه ی خو ش و سوعبه ت پیکه وه کردن، (تَفْكُهُ مِنْهُ: تَعَجَّبَ)، سه ری لیس سوپماو، (تَفْكُهُ بِالْشَيْءِ: قَتَعَ بِهِ وَتَلَدَّدَ)، چیرى له شته که وه رگرت و لیس به هره مه ند بوو، (وَالْفَاكِيَةُ: النَّاعِمُ الْعَيْشِ)، (فَاكِهٌ): که سیکه ژیا نه که ی پر خیر و خوشی بی، (نَاعِمٌ)، یانی: نه رم پیچه وانه ی زبره، ده گوتری: ژیا نه که ی زبره، یانی: ناره حه ته، یان: ژیا نه که ی نه رم و نیا نه، واته: خو ش و به چیرزه.

(هَيَّئْنَا): (هَنَا فُلَانٌ، يَهْنَا هَنْنَا، أَي: أَعْطَاهُ طَعَامًا، وَهَنَا الطَّعَامَ الرَّجُلُ: سَاعَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ، وَالْهَيَّيْءُ وَالْمُهْنَاءُ وَطَعَامٌ هَيَّيْءٌ: سَائِعٌ)، (هَنَا فُلَانٌ، يَهْنَا هَنْنَا، أَي: أَعْطَاهُ طَعَامًا)، واته: خواردنیکی دایه، (هَنَا الطَّعَامَ الرَّجُلَ)، واته: خواردنه که بو پیاوه که خوْش و پهسند بوو، (سَاعَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ)، به ناسانی له گه رووی جووه خوارو چیرئ لئ وه رگرت، (الْهَيَّيْءُ وَالْمُهْنَاءُ وَطَعَامٌ هَيَّيْءٌ)، ئمه هه مووی یانی: (سَائِعٌ)، واته: خواردنیک به خوْشی له گه روو بچیته خوار.

به لام راست نیه که وشه ی (هَيَّيْنَا)، بهس ئه وهنده بگه یه نئی که خواردن، یان خواردنه وه به ناسانی له گه روو بچیته خوار، به لکو (هینئ) ئه وه یه سه ره نجامیشی باش بئ، واته: خاوه نه که ی لئیی به ره مه ند بئ و پئی ناره حهت نه بئ، به پیچه وانه ی هی دنیاوه، که سیک پاروویه ک له خوْی زیاتر بخوات، پئی ناره حهت ده بئ، ئه گهر که میش بئ، ههست به برستیی ده کات، ههروه ها بوْ خواردنه وهش هه روا.

(مُرْكِبِينَ): (الْمُرْكَبُ: السَّمَاكُ الَّذِي يُتَكَا عَلَيْهِ، وَالْمِحْدَةُ)، (مُرْكَبًا): ئه و شوئنه یه پالی لئ دهر دیرته وه، شانی لئ داهه درئ، ههروه ها (مِحْدَةُ)، ئه و سه رین و بالنجهش که شانی وی دهر درئ، پئی ده گوترئ: (مُرْكَبًا)، (إِتْكَاءَ)، به کوردیی ده بیته وه شانادان و پالدانه وه، که عاده تی که سانیکه زور ئاسووده و ئیسراحه تن و له خوْشی و شادی دان.

(شُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ): (شُرُرٌ) تهخته کان کوی تهخت (سُرُرٍ) ه، (السَّرِيرُ: الَّذِي يُجْلَسُ عَلَيْهِ مِنَ السُّرُورِ، وَجَمْعُهُ أَسْرَةٌ وَسُرُرٌ)، (سَرِيرٌ): ئه و تهخته یه که مروّف له کاتی دلخوْشید، له سه ری داهه نیشئ، کویه که ی (أَسْرَةٌ) و (سُرُرٍ) ه، (سَرِيرٌ)، ئه و تهخت و قه نه فه یه که مروّف له سه ری داهه نیشئ، یاخود له سه ری راده کشئ، (مَصْفُوفَةٌ)، (صَفًا): ئه وه یه که چند شتیک به هیلتیکی یه کسان له په نای یه کدا دابزین، (مَصْفُوفَةٌ)، پیکه وه ریزکراو.

(وَرَوَّجْنَا لَهُمُ بُحُورَ عَيْنٍ): نافرتهانی سپی چاوگه‌ش و چاوگه‌ورده‌مان کرده‌هاوسه‌ریان، چونکه (وَرَوَّجْنَا لَهُمْ)، مادام به (ب) به‌رکاری خواستوه (وَرَوَّجْنَا لَهُمْ بُحُورَ عَيْنٍ، أَي: قَرْنَا لَهُمْ)، واته: له‌گه‌ل واندا کردمانه‌هاوده‌م و هاوارازو هاونشین، له‌به‌هه‌شتی نیکاح و ماره‌کردن نیه، نه‌گه‌ر مه‌به‌ست پیتی نیکاح بایه، ده‌یفه‌رموو: (وَرَوَّجْنَا لَهُمْ حُورًا عَيْنًا)، نافرتهانی سپی چاوگه‌ش و گه‌وره‌مان لی ماره‌کردن، به‌لام له‌به‌هه‌شتی ماره‌کردن نیه، نه‌وه‌ی خوی پوره‌ردگار پیمان دهدات، هه‌لالی خویانه، بی نه‌وه‌ی پیوستی به‌گریه‌ستی نیکاح بی، که نه‌وه‌به‌س بو ژبانی دنیا پیوسته، (حُورٍ: جَمْعُ أَحْوَرٍ وَحَوْرَاءَ، وَالْحَوْرُ: ظُهُورٌ قَلِيلٌ مِنْ بَيَاضِ الْعَيْنِ فِي سَوَادٍ، وَذَلِكَ نَهْيَةٌ الْحُسَيْنِ فِي الْعَيْنِ) (حُور) کوی (أَحْوَر) و (حَوْرَاء) ه، (حَوْر): بریتیه له‌ده‌رکه‌وتی که‌میک له‌سپینه له‌چاودا له‌تو ره‌شاییه‌کی زوردا، نه‌وه‌ش نه‌وپه‌ری جوانیه له‌چاودا، نه‌وه‌ش بو چوونی نه‌و زانایه‌یه.

گرنگ نه‌وه‌یه خوا **بِئْسَ الْأَخْرَجُ** دوو وشه‌ی به‌کاره‌یئان: (حُور) و (عین)، ئنجا من‌وای تیده‌گه‌م که (حُور) کوی (حَوْرَاء) ه بو نافرته‌تان و، کوی (أَحْوَر) ه بو پیاوان، ده‌گه‌پته‌وه بو وه‌سفی جه‌سته‌یان، واته: جه‌سته‌یان سپی و سوئه، (عین) یش، که کوی (عَيْنَاء) ه، مه‌به‌ست پیتی چاوه، ئنجا هه‌موو به‌شه‌ره‌کان هه‌ز به‌سپی و سافی ده‌که‌ن له‌جه‌سته‌داو، هه‌ز به‌چاوی گه‌وره‌و جوانیش ده‌که‌ن له‌ده‌م و چاوشیدا، چاوی زیا‌تر جوانی دده‌ا، به‌رووی مروف، بو‌یه خوا **بِئْسَ الْأَخْرَجُ** جه‌سته‌یانی به‌سپی و ساف وه‌سف کرده‌و، ده‌م و چاوشیانی به‌چاوی گه‌ش و گه‌وره‌و جوان وه‌سف کرده‌و.

(وَمَا أَلْتَنَّهُمْ): له‌کرده‌وه‌که‌یان ه‌یچ‌مان لی که‌م نه‌کرده‌و، (لَاتَهُ عَنْ كَذَا يَلْتَنُهُ، أَي: صَرَفَهُ عَنْهُ، وَنَقَصَهُ حَقًّا لَهُ)، (لَاتَهُ عَنْ كَذَا يَلْتَنُهُ)، به‌دوو واتایان هاتوه: آ- (صَرَفَهُ عَنْهُ)، له‌و کاره‌ی لایدا، ب- (نَقَصَهُ حَقًّا لَهُ)، مافیک که‌هه‌بیوو مافه‌که‌ی نه‌دایه‌و لی که‌مکرده‌وه، ئنجا وشه‌ی (أَلْتَنَّا) که‌به‌(لَاتِ وَأَلَاتِ) هاتوه، وه‌ک له‌سووره‌تی (الحجرات) دا ده‌ه‌رموی: ﴿لَا يَلْتَكِرُ﴾ ۱۱، نه‌مه له‌(لَات) وه‌هاتوه، به‌لام لی‌ره (وَمَا أَلْتَنَّاهُمْ)، له‌(أَلَاتِ) یه‌و، هه‌ردووکیان یانی: (نَقَصَ)، لی که‌مکرده‌وه.

ثایا ئه وه له چیه وه هاتوه؟

(راغب الأصفهانی) ده لَن: (أَصْلُهُ مِنْ رَدِّ اللَّيْتِ، وَهُوَ صَفْحَةُ الْعُنُقِ)، ریشه که ی بریتیه له وه رسووړاندنی مل (لَيْتَ)، لامل، ئنجا نه گهر که سَيِّك لاملی له که سَيِّك کرد، مانای وایه مافه که ی لَن کهم کردوته وه، به کورتیی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده فهرموی: ئه وانیه پرواداربوون له دنیا دا، مندال و وچه کانیشیان به ئیمانیه وه شوئینان که وتوون، له به هه شتدا، پیکه وه په یوه ستیان ده که یین و کۆیان ده که یینه وه، له کرده وه ی باب و دایکیان که پله یان به رزتره، کهم ناکه یینه وه، چونکه له عاده تی خوا نیه، کهم کردنه وه، به لکو خوا له به خششی خۆی بو هی رۆله و منداله کانیان زیاد ده کات و، ئه وان به رز ده کاته وه بو لای باب و دایکیان، نه ک ئه وان داگریته خوار بو لای ئه وانیه له خوارین.

(رِهَينُ): بارتیه، (الرَّهْنُ: مَا يُوضَعُ وَثِيقَةً لِلذَّيْنِ، وَالرَّهَانُ مِثْلُهُ، لِكَيْئَهُ يَخْتَصَّ بِمَا يُوضَعُ فِي الْخِطَابِ، رِهَينٌ وَرِهَيْتُهُ، فَعِيلٌ مَعْنَى فَاعِلٍ، أَي: ثَابِتَةٌ مُقِيمَةٌ، أَوْ مَعْنَى مَفْعُولٍ أَي: مُقَامَةٌ فِي جَزَاءٍ مَا قَدَّمَ)، (رَهْنُ): به کوردیی ده بیته بارتیه، بارتیه ش ئه وه یه له به رانبه ر قهرزیکدا داده نرئ، (رِهَانُ) ییش به هه مان شیوه یه، به لأم (رِهَانُ) زیاتر بو ئه وه یه: پێشبرکێیه ک ده کړئ هه ردووکیان ئه ندازه یه ک، پاره یان شتیک داده نئین، ئنجا هه ر کامیکیان بردییه وه، هه ردووکیان ده بات، هه م هی خۆی و، هه م هی به رانبه ره که شی.

وشه ی (رِهَينُ، وَرِهَيْتُهُ)، یان له سه ر کیشی (فَعِيلٌ) ه، به مانای بکه ر (فَاعِلٌ) ه، واته: چه سپاوو به رده وام، یاخود له سه ر کیشی (فَعِيلٌ) ه، به مانای به رکار (مَفْعُولٌ) ه، واته: به رده وام کراوو چه سپێتراو، له به رانبه ر ئه وه دا که کردوو یه تی، **﴿كُلُّ أَمْرٍ بِمَا كَسَبَ رِهَينٌ﴾**، واته: هه ر مرۆقه بارتیه ی کرده وه کانی خۆیه تی.

(وَأَمْدَدْنَهُمْ): (أَصْلُ الْمَدِّ: الْجَرُّ، مَدَدْتُهُ فِي غَيْهِ، وَأَمْدُ الْجَيْشِ مَدَدٌ، وَالْإِنْسَانُ بَطْعَامٍ، وَالْإِمْدَادُ فِي الْمَحْبُوبِ، وَالْمَدُّ فِي الْمَكْرُوهِ)، (إِمْدَادٌ) له (مَدٌ) وه هاتوه،

(مَدَّ): به مانای راکیشان و تینووسان دئی، ده‌گوترئ: (مَدَدْتُهُ فِي غَيْبِهِ)، واته: له گومرایی و سه‌رگه‌ردانییه‌که‌یدا رستم بۆ درئژ کرد، (أَمَدُ الْجَيْشِ مَمْدٌ)، هاوکاری سوپایه‌که‌م کرد، زنده‌ییم بۆ نارد، (أَمَدُ الْإِنْسَانِ بِطَعَامٍ)، واته: خواردنم بۆ مروؤف زیاد کرد، (إمّداد)، له شتی خۆشویستراودا به‌کار دئی و، (مَدَّ)، به زۆری وایه له شتی ناخۆشویستراو و خراپدا به‌کارده‌یئرئ، (مَدَّ لَهْ)، یانی: له خراپه‌دا بۆی زیاد کرد، به‌لام (أَمَدُهُ، أَمَدُذَنَاهُمْ)، واته: له چاکه‌دا بۆی زیاد کرد، بۆمان زیادکردن.

(غِلْمَانٌ): (جَمْعُ غِلَامٍ، أَي: طَائُرُ الشَّارِبِ)، (غِلْمَانٌ كَوَى غِلَامًا)، (غِلَامٌ)، کورئیکی گهنجه که تازه سمیلتی خه‌ق دابی، یانی: له سه‌رو حه‌دی بآلغبوون دابی.

(لَوْلَوْ مَكُونٌ): ده‌گوترئ: (تَلَأْنَا الشَّيْءَ، أَي لَمَعَ، لَمَعَانَ الْوَلُؤِ)، دره‌وشایه‌وه وه‌ک چۆن گه‌وه‌هه‌ر ده‌دره‌وشیته‌وه، (مَكُونٌ) یش، به مانای شیردراوه (مَحْزُونٌ، أَوْ مَسْتَوِرٌ)، واته: هه‌لگیراو، یاخود په‌نهانکراو، دئی، (الْمَكْنُ: بَيْضُ الصَّبِّ، الْكِنُ: مَا يُحْفَظُ فِيهِ الشَّيْءُ، بَيْضُ مَكْنُونٍ، أَي: مَسْتَوِرٌ، أَوْ مَحْفُوظٌ)، (مَكْنُ): به هیلکه‌ی (صَبِّ)، ده‌گوترئ واته: بزمره، (كِنُ)، هه‌ر شتیکه شتیکی تیدا په‌نهان ده‌کرئ و ده‌شاردریته‌وه، که په‌نگه (کون)ی کوردییش هه‌ر له (کِنُ)ی عه‌ره‌بییه‌وه هاتبئ، (بَيْضُ مَكْنُونٍ)، واته: هیلکه‌ی په‌نهانکراو.

(مُسْتَفْقِينَ): بيم هه‌بووان، (الإشفاق) ترسان له‌گه‌ل به‌زه‌بیدا، (الإشفاقُ: عِنَابَةٌ مُخْتَلِطَةٌ بِخَوْفٍ، لِأَنَّ الْمُشْفِقَ يُحِبُّ الْمُشْفَقَ عَلَيْهِ، وَيَخَافُ مَا يَلْحَقُهُ، مِنَ الشَّقِي: وَهُوَ إِخْلَاطُ النَّهَارِ بِسَوَادِ اللَّيْلِ)، (إشفاق): بریتیه له په‌رۆش بوونئیکی تیکه‌ل له‌گه‌ل ترسدا، چونکه بابای (مُشْفِقٌ)، نه‌و که‌سه‌ی شه‌فه‌قه‌تی به‌رانبه‌ری هه‌یه، خۆشیده‌وئ، به‌لام ده‌شترسئ له‌وه‌ی ناره‌حه‌تی و گرفتارییه‌کی تووش بئ، نه‌ویش له نه‌صلدا له (شَقِقٌ) هوه هاتوه، که بریتیه له تیکه‌لیی پووناکیی رۆژ له‌گه‌ل تاریکیی شه‌ودا، کاتئ خۆر ئاوا ده‌بئ، به عه‌ره‌بیی ده‌لین: (الشَّقِقُ الْأَحْمَرُ)، زه‌رده په‌ر، کورده‌واریی ده‌لین: تاریک و پوونیی به‌یانی، هه‌روه‌ها به هی دوا

نویژی شیوان و دواي خورنواو بوونیش ده‌لین: بوولیلی ئیوارئ، واته: تاریکی و پرووناکیی تیکه‌ل. جارئ ته‌واو تاریک نه‌بووه، به‌لام پرووناکیی پوژیش به‌روه کو‌تاییه، (إِسْقَاقُ) یش، بریتیه له دوو شتی تیکه‌ل، به‌زه‌یی و په‌روش هه‌بوون به‌رانبه‌ر به‌که‌سیک، هه‌روه‌ها ترسانیش، به‌زه‌یی به‌رانبه‌ری هه‌یه له نه‌جامی خو‌شویستی دا، ترسیشی به‌رانبه‌ری هه‌یه که ناره‌حه‌تی تووش بیئ.

(عَذَابَ السَّمُومِ): واته: نازاری گه‌با، (السَّمُومُ: الرِّيحُ الحَارَّةُ الَّتِي تُوَثَّرُ تَأْتِيهِ السَّمُّ)، (سموم)، ژهر، هه‌روه‌ها (سَمُوم): نه‌و گه‌با گه‌رمه‌یه، که وه‌ک چوون ژهر کاریگه‌ری خراپ له‌سه‌ر جه‌سته‌ی مرووف دادهنئ، نه‌و گه‌با گه‌رمه‌ش ناوا کاریگه‌ری تئ ده‌کات، هه‌ندیکیش گوتوو یانه: (السَّمُومُ: الرِّيحُ الَّتِي تَدْخُلُ مَسَامَ الجِسمِ)، نه‌و گه‌با گه‌رمه‌یه که ده‌چیتته نیو کونه‌کانی جه‌سته‌وه.

(الْبُرِّ الرَّجِيمِ): (بُرٌّ) و (بَارٌّ)، هه‌ردووکیان به‌مانای (چاکه کار) دین و، چونکه (الْبُرِّ: تَوَسَّعَ فِي فِعْلِ الخَيْرِ)، (بُرٌّ): بریتیه له فراوانیی له چاکه‌کارییدا، نه‌ویش له (بر) هوه هاتوه، (الْبُرِّ وَالبَحْرِ)، (بَحْرٌ): دیاره ده‌ریایه، (بر) یش، واته: وشکانیی و بیابان که فراوانه، ئنجا (بُرٌّ)، یانی: فراوانیی له چاکه‌کارییدا، (الْبُرِّ)، واته: بابایه‌کی چاکه‌کار که چاکه‌ی فراوان ده‌کات.

هه‌لبه‌ته لیره‌دا: (الْبُرِّ الرَّجِيمِ)، هه‌ردووکیان دوو سیفقه‌ی خوان **سورة الاحقاف** واته: چاکه‌کار و، چاکه‌ فراوان و، به‌ به‌زه‌یی به‌رده‌وام.

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

له نایه‌ته‌کانی پیشوودا، دوی ئه‌وه‌ی خوا **بِئَسْوَاجِنَ الرَّحْمِ** سوئیدی به پینج شتان خوارد، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که: سزاو ئازاری په‌روه‌دگار ت هه‌ر دئ و، پرووده‌دات و هیچ به‌ر په‌رچدانه‌وه‌ی نیه، بۆ بیروایان و خراپه‌کاران، باسی چهند دیمه‌تیک له سزاو جه‌ز به‌ی خوی کرد بۆ بیروایان له پوژی دوا‌یی دا، ئنجا وه‌ک عاده‌تی قورئان که هه‌میشه خوا **بِئَسْوَاجِنَ الرَّحْمِ** ترس و ئومید پیکه‌وه باس ده‌کات، سزاو پاداشته‌که‌ی پیکه‌وه باس ده‌کات، سزای بۆ بیروایانی خراپه‌کارو، پاداشتی‌شی بۆ پروادارانێ پارێزکارو چاکه‌کار، دپته‌ سه‌ر باسی ئه‌و پاداشته‌ی که بۆ پارێزکارانی داناهه، که بیروایان به‌ه‌درۆدانه‌ران (مُكَذَّبِينَ) و، بروادارانیش به‌ پارێزکاران (مُتَّقِينَ)، پارێزکاران ناویان دینئ، بابای پارێزکاریش ده‌بی پیشی خۆی له کوفر به‌پارێزی تووشی نه‌بی و، پینچه‌وانه‌ی کوفر هه‌ل‌بگرئ، که ئیمان، هه‌روه‌ها خۆی له شیرک به‌پارێزی و پینچه‌وانه‌ی شیرک ته‌به‌نیه‌ی بکات، که بریتیه له خوا به‌یه‌ک‌گرتن، هه‌روه‌ها خۆی له سه‌رپینچی و لادان به‌پارێزی و، پینچه‌وانه‌که‌ی که بریتیه له فه‌رمانبه‌ری و چاکه‌کاری، بکاته‌پیشه، که‌واته: (مُتَّقِينَ)، ئه‌وانه‌ن که خۆیان پاراسته‌وه له هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی خوا پیتی ناخۆشن. هه‌ر له کوفر و شیرک و گوناوه سه‌رپینچه‌وه‌ بگره تاکو هه‌ر شتیکی دیکه، که خوا **بِئَسْوَاجِنَ الرَّحْمِ** پیتی ناخۆشه‌و پینچه‌مبه‌ری خوا **بِئَسْوَاجِنَ الرَّحْمِ** پیتی ناخۆشه، ده‌فه‌رموئ:

﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُُنٍ﴾، به‌دنیایی پارێزکاران له ئیو باغ و گوول و گولزاره‌کان و له ئیو نازو نيعمه‌تی به‌رده‌وامدان، (جَنَّاتٍ) کووی (جَنَّةٍ) یه، واته: باغ و بیستان و گوول و گولزار، (نَعِيمٍ) له نِعْمَةً ده‌هه‌واته، (نِعْمَةً)، واته: (الْعَالَةُ الْحَسَنَةُ)، حاله‌تیکی باش، (نَعِيمٍ): له‌سه‌ر کینشی (فَعِيلٌ)، نازو نيعمه‌تیکی به‌رده‌وام و زۆره، هه‌م زۆر بی، هه‌م به‌رده‌وامیش بی و کووتایی نه‌یه‌ت.

پیشی و هک سهردپَرِ خَواى به خَشهر ده فهرموئى: له ئیو باغ و گول و گولزاردان و، له ئیو نازو نیعمهتی بهرده وامدان.

دوایی خوا **سَلَامٌ لَّكُمْ** باسی تاک تاک و پیکهاته کانی ئەو نازو نیعمهته ده کات، و هک له پیناسه ی دهرسه که دا گوتمان، که سه رجه م یازده نیعمه تن، ده فهرموئى: **﴿فَنَكِهِنَّ بِمَا آتَيْنَهُنَّ رِزْقًا﴾** ئەوه ی پهروه ردگاریان پیداون، چێزى لئوه رده گرن یاخود: پیتی شادمان و دلخۆشن، واته: له وه دا که پهروه ردگاریان پیداون، به خۆشیی ده یگوزه ریتن و پیتی دلخۆشن و شادمان، **﴿فَأَكِهِنَّ﴾**، خویتندراویشه ته وه: **﴿فَكِهِنَّ﴾** و ههردوکیان به یه ک واتان.

﴿وَوَقَّهِنَّ رِزْقًا عَدَابَ الْجَحِيمِ﴾ ههروه ها پهروه ردگاریان له ئازاری کلپه ی دۆزهخ پاراستوو و چه پآله ی داون، له راستیدا چوونه به ههشت، چهنده گرنکه، پارێزران له سزای دۆزهخ و له ئازارو له ئەشکه نجه ی خوا **سَلَامٌ لَّكُمْ** که له دۆزه خدا دابناوه، له وه گرنگترو گه وره تریشه.

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا﴾ بییان ده گوئری: بخۆن و بخۆنه وه، **﴿هَنِيئًا﴾**، به بی گرفت، یانی: خواردن و خواردنه وه که که ده بخۆن هیچ گرفتى نیه، چ له کاتی خواردنیدا، چ له دواى خواردنی، به لآم هی دنیا به زۆری، هه م له کاتی خواردنیدا گرفتى ههیه، مرقف له گه رووی ده گیرى یان پیخۆش نیه، یان پیتی ناره حهت ده بئ، هه م دواى خواردنیشی، هه ر گرفتى ههیه، به لای که مه وه: پاشه روکی ههیه و مرقف پیتی ناره حهت ده بئ، به لآم خواردن و خواردنه وه ی به ههشت هه م له کاتی خواردنیدا، هه م له دوایشدا بئ گرفت و بئ ناره حهتیین، ته نیا چێز و هه رگرتنى پووتن.

ئنجا خوا ده فهرموئى: **﴿بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾**، به هۆی ئەوه وه که ده تانکرد، واته: ئەوه پاداشتی کرده وه باشه کانتانه، دياره کرده وه باشه کان و، ئیمان هیتانیشیان،

ئەویش ھەر بەخششی خوا بوون، بەلام بۆیە وادەفەرموئ، تاكو ئەوان دَلخۆشبن
كە ئەوه كردهی دەستی خۆیانەو، بەری پەنجی شانی خۆیان دەخۆن، بۆیەش
ئەو تەعبیرە لە قورئان دا زۆر ھاتوہ.

﴿مُتَّكِنِينَ عَلَى سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ﴾، پالیان داوہ تەوہو شانیان داداوە لەسەر
تەختانیکی پزیزکراو، (سُرُر)، کۆی (سُرُر)، ئەویش ئەو تەخت و شوینە یە کە
مروؤف لەسەری پادەکشئ، یان لەسەری دادەنیشئ بە دَلخۆشییەوہ، (مَّصْفُوفَةٍ)،
پێکەوہ پزیزکراو، ئەو کورسیی و قەنەفە و تەختانە ی بەھەشتیان لەسەریان
دادەنیشن، لە بەھەشتی دا ھەندیک شوینیان ھەن، لە تەنیشت یەکن، لە
شوینی دیکە دا دەفەرموئ: ﴿مُنْقَلِبِينَ﴾، رووبەرووی یە کدی دادەنیشن، ئەمەش
ئەوہ دەردەخات کە ئەھلی بەھەشتی لە رووی تیکەلیی کۆمەلایەتیەوہ لە
لووتکەدان و، جگە لە شوینی تاییەتی خۆیان، ھەندیک شوینی گشتیشیان
ھەن، وێرای ئەوہ کە میوانی یە کدی دەبن و ھەر کامیکیان دەچئ بو لای
ئەوی دیکە، ھەندیک جیشیان ھەن، ھەموویان لێیان کۆدەبنەوہ، وەک چۆن
ئێستا شوینە گشتییەکان ھەن، باغ و باخچەو، ھەندیک شوین ھەن، خەلک
لێیان کۆدەبیتەوہ و مولکی گشتیین!

ئەوہم نەبینیوہ تەفسیرەکان باسی بکەن، بەلام وای تێدەگەم وێرای جیگا و
رێگا و کۆشک و شوینی تاییەتی ھەر کام لە بەھەشتییەکان، ھەندیک شوینی
گشتیشیان ھەبن پێکەوہ لێیان دا بنیشن، وێرای ئەوہی لە کاتیکدا بە میوانی
دەچن، بو لای یە کدی و پێکەوہ کۆدەبنەوہ، چونکە بە داخەوہ ھەندیک کەس
بە ھەلە بو ی باسی بەھەشت کراوہ، وادەزانئ: بەھەشتییەکان ھەر کەس
لە جیگا و رێگا و شوینی خۆیەتی بە تەنئ و، ئەگەر بشیانەوئ یە کدی بینن
ھەردووکیان بەرەو لای یە کدی دین و لە ئێو قەدی رێ پێک دەگەن، دوایی
ھەر کەس دەچیتەوہ شوینی خۆی! ئەوہ بیستومە لە ئێو خەلکدا باوہ، بەلام
ئەگەر وابئ دەبئ بەھەشت زیندانی تاکیی بئ، ئەگەر ھەر کەسە لە شوینی

خۆی بئ و، له ئیو قه دی رَیبه بگه نه یه کدی!! به لأم ئه وهی خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی دهکات زۆر جیا به له مه، ناشزانم ئه و وینا کردنه له چیه وه هاتوه؟ رهنگه یه کیک له مامۆستایان به هه له له ئایه ته کان تیکه بشتبێ، به لأم خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** لیره ئاوا دهفه رموی: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غَلٍۭ ۖ اِخْرٰنًا عَلٰی سُرُرٍ مِّنْغَلِیۡلِیۡنَ ﴿١٧﴾﴾ الْحَجَر، هه رچی کینه بوو له سینه کانیا ن ده رمانه ئینا و دامان پی و برایانه له سه ر ته ختان رووبه رووی یه کدی دانیشتوون، له ته فسیری سووره تی (الصافات) دا باس مان کرد له و دانیشتنانه دا که پیکه وه داده نیشن، یادی دنیا ده که نه وه، له و یوه یه کیکیان ده لئ: ئاشنا یه کم هه بوو ده بی چی لئها تبی؟ له و یوه له به هه شته وه ته ماشا دهکات و له دۆزه خدا ده دیو ئینی و قسه ی له که لدا دهکات!

﴿وَرَوٰجَتْهُم بِحُورٍ عِیۡنَ﴾، له که ل ئا فره تانی سپی و سو ل و چا و گه ش و گه وره دا، کردمان به هاوسه ر جو ومان کردن، ئنجا ئایا ئه و ئا فره تانه هه ر ئا فره تانی دنیای خویان، یا خود ئا فره تانی دیکه ن؟ هه ردووکیان ئه که ریا ن هه یه، به لأم ئه وه ی له سووره تی (الواقعة) دا هاتوه و خوا پشتیوان بی پتی ده که ی ن، که خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** زۆر به روونی ده فه رموی: ﴿اِنَّا اَنۡشَاۡنُهُنۡ اِنۡشَاۡءَ ﴿١٥﴾ فَعَمَلۡتُهُنَّ اَبۡکَارًا ﴿١٦﴾ عَرَبًا اَزۡرَابًا ﴿١٧﴾ لَا صَحۡبَ اَلِیۡمِیۡنَ ﴿١٨﴾﴾، که واته: و یرای ئا فره ته دنیایه کان ئه که ر به ئیمان هه پیکه وه بووین، ئا فره تانیکی تاییه تیش خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بۆ پیاوانی به هه شت ده یان خو لقی ئی، که له ته فسیری سووره تی (الواقعة) دا، خوا پشتیوان بی باسی ئه وه ده که ی ن.

ئنجا ئه و پر سیا رو ئیشکاله ش که ده کرئ: خوا باسی پیاوان دهکات، که ئا فره تی جوانی بۆ خو لقان دوون، که حۆرییه کانن، ئه دی بۆ چی بۆ ئا فره تان باسی ئه وه نه کراوه؟ له هه ندیک له کتبییه کانی حۆمدا، وه لأمی ئه و پر سیا رو ئیشکاله م داوه ته وه، بۆ وینه له کتبیی: (ئا فره ت و خیزان له سایه ی شه ر یعه تدا).

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ﴾، نه‌وانه‌ش که پروایان هتیاوهو، وه‌چه‌و
 رۆله‌کانیشیان به‌ئیمان‌وه شوئینان که‌وتوون، ﴿لَقَدْ نَأَمُوا بِكُمْ ذُرِّيَّتُكُمْ﴾، وه‌چه‌کانیان
 به‌وانه‌وه په‌یوه‌ست ده‌که‌ین، واته: یتکیان ده‌گه‌یه‌نین و یتکه‌وه کۆیان
 ده‌که‌ینه‌وه، ﴿ذُرِّيَّتُهُمْ﴾، هه‌م له‌یه‌که‌م و، هه‌م له‌دووه‌میش دا ﴿لَقَدْ نَأَمُوا بِكُمْ ذُرِّيَّتُكُمْ﴾
 ، هه‌ردوویان خوئندراونه‌وش: ﴿وَذُرِّيَّتُهُمْ﴾، هه‌ردووک خوئنده‌وه‌کانیان هه‌ن،
 وه‌چه‌که‌یان و وه‌چه‌کانیان، ﴿وَمَا أَلْتَمَسْتُمْ مِنْ عَيْلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾، هیچ له‌کرده‌وه‌یان
 که‌م ناکه‌ینه‌وه، یانی: ﴿مَا تَقْصُصْنَاهُمْ﴾، واته: وه‌نه‌بی خوا استغفار له‌کرده‌وه‌ی باب و
 دایکه‌کان که‌م بکاته‌وه، تاکو بیانباته‌وه ئاستی رۆله‌کانیان، به‌لکو پله‌ی رۆله‌کان
 زیاد ده‌کات و ده‌یانبات بو لای باب و دایکیان، ﴿كُلُّ أَمْرٍ يُنْزَلُ مِنْ سَمَوَاتِنَا يَخْتَصِمُ بِهِ﴾، (به‌لام
 له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا) هه‌ر که‌سه‌بارمته‌ی کرده‌وه‌ی خوئیه‌تی، واته: با هیچ که‌س
 به‌ته‌مای نه‌وه‌نه‌بی، که‌به‌هیوای باب و دایکی لئی گه‌ری، هه‌ر که‌سه
 بارمته‌ی کرده‌وه‌ی خوئیه‌تی، به‌لام خوای په‌روه‌رگار به‌کیک له‌و نبعمه‌تانه‌ی به
 به‌هه‌شتییانی ده‌دات، نه‌وه‌یه‌که‌له‌گه‌ل خزم و که‌س و نیزیکانی خوئیدا کۆی
 بکاته‌وه.

﴿وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفِكَهٍمْ وَالْحَرَمِ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾، بۆمان زیاد کردن، زیاده‌یان بو ده‌که‌ین
 له‌میوه‌و له‌گۆشتیک که‌ئاره‌زوویانه، پیتشی باسی میوه‌ده‌کات، ئنجا دوایی
 باسی گۆشت ده‌کات، پزیشکه‌کان ده‌لین: وا باشتره‌پیتشی میوه‌بخورئ، ئنجا
 گۆشت، نه‌مه‌ئامازه‌یه‌که‌هه‌رچه‌نده‌حاله‌کانی به‌هه‌شت و قیامت جیان، له
 هی دنیا، به‌لام له‌پرووی ته‌ندروستییه‌وه له‌دنیا‌دا، واپاشه‌پیتشی میوه‌له
 خورئینی بخورئ، دوایی خواردنی دیکه‌بخورئ، تاکو نه‌و قیامتانه‌ی له‌میوه‌دا
 هه‌ن، جه‌سته‌ئینان به‌هرمه‌ند بی، هه‌روه‌ها میوه‌سووکیشه و به‌ئاسایی
 جه‌سته‌ده‌توانئ لئی به‌هرمه‌ند بی.

﴿يَلْبَسُونَ فِيهَا كَأْسًا﴾، (کأس)، یانی: په‌رداخیک یان کوویک که‌شه‌رایی تئدایه،
 (گۆب) به‌(اگۆاب)، کۆ ده‌کرته‌وه‌و، بریتیه‌له‌په‌رداخیک که‌جاری شه‌رایی

تئێ نه کرابێ، به لأم که گوترا: (کأس)، که به (گئوس)، کۆ ده کرێتهوه، دياره شه پرابی تێدایه، ده فهرموئ: له وێدا په رداخ و کووپی شه پراب له دهستی یه کدی وهرده گرن و پرایده کیشن (يَتَنَزَعُونَ)، یانی: (يَتَجَادَبُونَ)، بیگومان ههر بوو خۆشی و بوو سوعبهت په رداخ له یه کدی دهستین و وهرده گرن، ﴿لَا لَعْنٌ فِيهَا وَلَا تَأْنِيَةٌ﴾ به لأم وهک شه پرابی دنیا نیه، قسه ی پووچ و کردهوه ی گوناها بکه ره ی تێدای: نه قسه ی پووچی تێدا هه یه، نه کردهوه ی گوناها بکه ره یش، له کاتیک دا شه پراب ده خۆنه وه، له شوینی دیکه ش ده فهرموئ: ﴿وَلَا يُزْفُونَ﴾ (۱۶) **الواقعة**، ههروهها ﴿يُزْفُونَ﴾ (۱۷) **الصافات**، ههردووکیان یانی: عه قلیان له دهست نادهن.

﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ زُلَمَانٌ لَهُمْ﴾ کورانیکی نهوجه وانیش به سه ریا نه وه ده گه رین، که هی خۆیانن (غُلَمَان)، کۆی (غُلَام)ه، کوریکه تازه پیگه یی، نایا نه وانه کین؟ نه وانه ش وایێ ده چێ خوی پهروه رداگه به تابهت بیانخولقینێ، بوو خزمهتی نه هلی به ههشت، وهک چۆن حۆریان به تابهت ده خولقینێ بوو پیاوانی بهروادار، نهو میرد مندآنهش، نهو نهوجه وانانهش به تابهت ده خولقینێ بهس بوو خزمهتکردن، ئنجا نایا نه وانه چۆن؟ ﴿كَانَهُمْ لَوْلَوْ مَكُونٌ﴾ وهک گه وهه ره شیردراوهن، گه وهه ره گه ره زۆر به کار نه هینێ و بهشاردرێته وه، سپیی و سافترو بریقه دارتره.

﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾ هه ندیکیان روویان له هه ندیکیان کرد، له یه کدیان پرسى:

﴿قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلَ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ﴾ گوتیان: تيمه پيشتر له تيو كهس و كاری خۆماندا، ترس و بیممان هه بوو و بهزه بیمان هه بوو تووشی نا په چه تیبی بین.

﴿فَمَسَّ اللَّهُ عَيْنًا﴾ خواش چاکه ی له گه لدا کردین، ﴿وَوَقَّاتًا عَذَابَ السَّمُورِ﴾ له ئازاری گه ره بای دۆزهخ پاراستینی.

﴿ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ ﴾، تئمه پیشتر لئی ده پارانیه وه (همیشه لئی ده پارانیه وه که چه پالمان بدات له سزای دۆزهخ) ﴿ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴾ (ئه ویش وه لامی داینه وه) به دنیایی ئه و زۆر چاکه کاری زۆر به به زه ییه، خوا به لوتف و که پهمی خوئی تئمه ش له و که سانه بگئیری، که ده یانخاته ئیو ئه و نازو نیعمه ته ی به هه شته وه.

مه‌سه له گرنه‌گه‌کان

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

باسی پارێزکاران و، شه‌ش له‌ نازو نیعمه‌ته‌کانیان له‌ به‌هه‌شتدا کراوه‌:

- ۱- باشت‌ترین خانوو‌به‌ره.
- ۲- شادمان بوون به‌ به‌خششی خوا.
- ۳- پارێززان له‌ ئاگری دۆزه‌خ.
- ۴- خواردن و خواردنه‌وه‌ی بێ‌ گرفت و به‌‌چێژ.
- ۵- ئیس‌پراحه‌ت و پال‌دانه‌وه‌ له‌سه‌ر ته‌خت و قه‌نه‌فه‌ ریزکراوه‌کان.
- ۶- جووتکرانیان له‌گه‌ل قه‌شه‌نگ‌ترینی ئافره‌تان دا.

خوا ده‌فه‌رمووی: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعَيْمٍ ﴿۱۷﴾ فَكَهَيَّبَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَّعَهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿۱۸﴾ كَلُوا وَأَشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾ مُتَّكِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَرَوَّحْتَهُمْ بِيُحُورٍ عِينٍ ﴿۲۰﴾﴾

شیک‌کردنه‌وه‌ی ئه‌م، ئایه‌تانه، له‌ جه‌وت بر‌گه‌دا:

- ۱- ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعَيْمٍ﴾، به‌ دنیای‌ی پارێزکاران، له‌ نێو باخ و گول و گول‌زاره‌کان و، له‌ نێو نازو نیعمه‌ت دان، (مُتَّقِي)، ناوی بکه‌ر (إِسْمُ الْقَاعِلِ)ه، خۆپارێز، (مُتَّقِينَ)، خۆپارێزان، که‌واته: ئه‌وانه‌ خۆیان پارێزگارییان له‌ خۆیان کردوه‌ له‌ دنیا‌دا، له‌ چی خۆیان پاراستوه‌؟ له‌ هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی خوا پێی ناخۆشن، له‌ کوفر، له‌ شیرک، له‌ گونا‌هو تاوان و خراپه، ئایا به‌ چی خۆ له‌ کوفر ده‌پارێزێ؟ به‌ ئیمان.

ئەدی بە چی خو له شیرک دەپارێزێ؟ بە خوا بە یەکگرتن (توحید).

ئایا بەچی خو له گوناھو سەرپێچی و لادان و تاوان دەپارێزێ؟ بە فرمانبەری و تاعەت و پابەندیی بە شەریعەتی خۆی پەرورەدگارەو، ئەو جوۆرە کەسانە: ﴿فِي جَنَّتٍ وَنَعِيمٍ﴾، (جَنَّت) و (نَعِيم)، هەردووکیان بە ئەزانراو (نكرة) هاتوون، ئەوێش، بۆ قەبەو مەزن پێشاندان (لِلتَّقِيْمِ وَالتَّعْطِيْمِ)ە، چونکە بەپێی سیاق دەزانێ جاری وایە شتێک کە بە ئەزانراو (نكرة) دێ، بۆ کەم بایەخییەو، جاری واش هەیه بۆ مەزنی و گەورەییە، بەلام ئەو بەپێی سیاق و بە سەلیقە دەزانێ.

خو دوو وشان باس دەکات: ﴿فِي جَنَّتٍ﴾، لە نێو باغ و گوول و گوولزارەکاندان، (وَنَعِيمٍ)، یانی: (التَّعْمَةُ الْكَثِيْرَةُ)، هەروەها (نَعِيمٍ)، بە مانای نازو نێعمەتێکی بەردەوام و ئەبراوو بێ کۆتایی دێ.

٢- ﴿فَنَكِيْهِنَّ بِمَا اَنَّهُنَّ رِيْمٌ﴾، چیژ وەرگرو شادمانن بەوێ پەرورەدگاریان پێیداو، (فَاكِيْهِنَّ)، خۆیندراویشەتەو: (فَكِيْهِنَّ)، هەردووکیان یەك واتایان هەیه، (فَكِهَ وَفَاكِهَ)، (فَاكِيْهِنَّ وَفَكِيْهِنَّ)، هەردووکیان: (وَصَفٌّ مِنْ فِكَةٍ كَفَرِيْحٍ، اِذَا طَابَتْ نَفْسُهُ وَسُرٌّ) وەسفی کەسێکە شادمان و دلخۆش بێ، کەواتە: ﴿فَنَكِيْهِنَّ بِمَا اَنَّهُنَّ رِيْمٌ﴾، دوو واتایان دەگەیهنت: آ- شادمان و دلخۆش بەوێ خوا پێی داو. ب- چیژ وەرگرن بەهۆی ئەوێ کە پەرورەدگاریان پێیداو.

٣- ﴿وَوَقَّيْنَهُمْ رِيْمَهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ﴾، پەرورەدگاریشیان لە ئازاری کلپەیی دۆزەخ پاراستوون، لەم دوو نایەتەدا، وشە (رِيْمُهُمْ)، دووبارە بۆتەو، پەرورەدگاریان، خاوەنیان، چونکە هی یەکەمیان بۆ بەهرەمەند بوونەو، هی دووھەمیان بۆ پارێزرانە، یانی: یەکەمیان (لِجَلْبِ النَّعْمَةِ)و، هی دووھەمیان (لِدَفْعِ النَّقْمَةِ)، یانی: پەرورەدگارو خاوەنیانە کە نازو نێعمەتی بەسەردا یشتون، هەروەها هەر ئەو خاوەن و پەرورەدگارەشیانە کە پاراستوون لە سزای کلپەیی دۆزەخ، چونکە (جَحِيْمٍ)، یەکیکە

له ناره کانی دوزهخ و یه کتیک له وه سفه کانی ناگری دوزه خیشه، (النَّارُ الْمَتَّجِعَةُ)، ناگری کلپه سهندو بلتسه دا، که زور به هتیره.

۴- ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا﴾، (پتیمان ده گوتری): بخون و بخونه وه بن گرفت و خوش، نه مه له قورئاندا زور دووباره ده بیته وه، یانی: (يُقَالُ لَهُمْ)، یان (قِيلَ لَهُمْ)، پتیمان ده گوتری، یان پتیمان گوترا: بخون و بخونه وه (هَنِيئًا: اسْمٌ عَلَى وَزْنِ فَعِيلٍ مَعْنَى مَفْعُولٍ، وَقَعَ وَضْفًا لِمَصْدَرَيْنِ لِفِعْلَيْ ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾، آی: أَكَلًا هَنِيئًا وَشَرِبًا هَنِيئًا، (هَنِيئًا)، له سهر کتیشی (فَعِيلٌ)، به لام به مانای (مَفْعُولٌ)، بوته وه سف بو چاوگی ههردووک کرداری ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾، بخون و بخونه وه، واته: بخون خواردنیکئی (هَنِيءٌ)، و، بخونه وه خواردنه وه کی (هَنِيءٌ)، (هَنِيءٌ) یش نه وه یه مروف به ناسانی و به خوشی بیخوات، دوایش مایه ی ناسووده یی و به هره وه رگرتن و چتیره رگرتنی بی و، هیچ دهرهاویشته وه دهره نجامی خرابی نه بن، وهک خواردن و خواردنه وه ی دنیا.

۵- ﴿بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، به هوئی نه وه وه که پیشتر ده تانکرد (له ژبانی دنیا دا) واته: نه وه پاداشتی کرده ی خو تانه، خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ شاره زای سرووشتی مروفه، مروف پیی خوشه به نه نازه ی نه وه که پهنج ددهات، گه نجیش ببات، گوتراوه: نه وه ی پهنج بدات گهنج ده بات، گهنج یانی: خه زینه، مروف پیی خوشه ته قدیر بگری و بگوتری: تو خو ت کارت کرده وه خو ت ماندوو بووی، ههر بویه وشه ی (مُتَّقِينَ)، خو پاریزه ران، یانی: خو یان پاراستوه، بویه چونه نیو نازو نیعمه ته وه، نهو خواردن و خواردنه وه بن گرفت و بن سهره نجام خرابه یان، پاداشتی نه وه یه که ده یانکرد له کرده ی باش، که باشترین کرده ی باش بریتیه له نیمان، دوایی به ندایه تی بو خوا، ئنجا کرده وه کانی دیکه، که مروف له زاتی خوئی نه نجامیان ددهات، یان له گه ل ده وروره ریدا.

۶- ﴿مُنْكَرِينَ عَلَى سُورٍ مَّصْفُوفَةٍ﴾، پالیان داوه ته وه، شانیان داداوه له سهر ته ختانیکی ریز کراو، (الإتِّكَاءُ) به مانای پالنده وه و شانندان دئی، (سُرُرٍ) یش کوئی (سُرُرٍ)،

(مَا يُضْطَجِعُ عَلَيْنِهِ)، نه‌ودیه که مروّقی له‌سهر پاده‌کشتی، یان شانی له‌سهردا ده‌دادو پالده‌داته‌وه، (مَضْفُوفَةٌ): به مانای ریز کراوه‌کان دئی، به‌لام به مانای به‌رهو و پوهه‌کانیش دئی، نه‌و ته‌خت و کورسییانه‌ی له‌سهریان پال ده‌دنه‌وه و ئیسراحت ده‌کهن، به‌رهو و رووی یه‌کدیین، وهک له شوینی دیکه ده‌فه‌رموئ: ﴿مَنْقَبِيلَاتٍ﴾، خواردن و خوارندنه‌وه‌که‌شیان بیکه‌وه ده‌خوئن، چونکه بو ئولفت و دلخووشیی و شادمانیی وا خوشره، ﴿يَنْزَعُونَ فِيهَا كَأْسًا﴾، ئنجا یه‌کئیک له خووشیی و چیزه‌کانی خواردن و خوارندنه‌وه نه‌ودیه، که مروّقی به‌ته‌نیا نه‌بی و به‌کومه‌ل و له‌گه‌ل خه‌لک‌دابی.

ئنجا خوای میهره‌بان باسی نازو نئعمه‌تئیکی دیکه‌ی به‌هه‌شت ده‌کات:

(۷) - ﴿وَرَوْحَنَّهُمْ حُورٍ عِينٍ﴾، هه‌روه‌ها جووتمان کردوون له‌گه‌ل ئافره‌تانی سپی و سوئل و ساف و، چاو‌گه‌ش و گه‌وره‌و جوان دا، (أَيُّ قَرْنَاهُمْ وَأَجَعَلْنَا كُلَّ قَرْنٍ رُؤْجًا وَالْبَاءُ لِلْمُصَاحِبَةِ)، که ده‌فه‌رموئ: ﴿وَرَوْحَنَاهُمْ: أَيُّ قَرْنَاهُمْ﴾، واته: جووتمانکردن و کردمان به‌هاوسه‌ر، له‌وئ که‌س به‌ته‌نتی نیه، هه‌ر تاکئیکیان به‌رانبه‌رئیکی هه‌یه، که به‌هه‌ر کامئیکیان ده‌گوترئ: ﴿رُؤْجٍ﴾، واته: هاوسه‌ر، نه‌گه‌ر به‌مانای ماره‌کردن بایه، ده‌یفه‌رموو: ﴿رَوْحَنَاهُمْ حُورًا عِينًا﴾، وهک له سووره‌تی (الأحزاب)، خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ رَبِّيَ مِنْهَا وَطَرًا رَوَّحْنَا كَهَا﴾ (۲۷)، چونکه ﴿رُؤْجٍ﴾ به‌مانای (تَكْحَفُ) پیویستی به (ب) ناکات بو خواستنی به‌رکارو ده‌گوترئ: ﴿رَوْحَنَا كَهَا﴾، به‌لام ﴿رُؤْجَهُ﴾ به: قَرْنَهُ به، واته: له‌گه‌لیدا جووئی کردو کردی به‌هاوسه‌ری.

ئنجا (حورِ عَيْنٍ)، له‌ئه‌صلدا (حورِ وَعِينٍ)ه، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی زور پیکه‌وه هاتوه (و)ه‌که‌ی قرتی‌تراوه‌و بوته: (حورِ عَيْنٍ)، نه‌گه‌رنا له راستییدا نه‌وانه دوو وه‌صفن (حور)، کوئی (أحور)، بو پیاو و (حوراء)، بو ئافره‌ته، واته: زور سپیی و روون و ساف، (عَيْنٍ) یش کوئی (عَيْنَاء)ه، واته: چاو‌گه‌ش و گه‌وره.

که‌واته: لهم چوار ئایه‌ته‌دا، شه‌ش جووره نئعمه‌ت باسکراون:

۱- خانوو به‌ره‌کانیان و، نازو نئعمه‌تی به‌رده‌وام.

- ۲- شادمانیان.
- ۳- پاریزرانیان له سزا.
- ۴- خواردن و خواردنهوهی بئ گرفت و دهرد.
- ۵- پالدانهوه بهرانبهه به یه کدی.
- ۶- جووتکرانیان له گه ل حوړییاندا.

مهسه لهی دووهم:

برواداراتیک که وهچه که بیان به ئیمانسه وه شوئیمان که وتوون، خوا پیکه وه بیان کۆده کاته وه، بی ئه وهی له پاداشتی ئه وان که م بکاته وه، چونکه ههر که سه بارمته ی کرداری خوئه تی:

خوا ده فه رموی: ﴿ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ ؕ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ ۚ وَكُلٌّ ءَامِرٌ بِمَا كَسَبَ رَبِّهِمْ ۚ ﴾

شیکردنه وهی ئه م ئایه ته به پیزه، له چوار برگه دا:

۱- ﴿ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ ﴾، ئه وانیه بر وایان هینا وه، وه چه که شیان به بر واه شوئیمان که وتوون، خوئندرا وه ته وه ش: (ذُرِّيَّاتِهِمْ)، وه چه که بیان و وه چه کانیان واته: رۆله کانیشیان به ئیمانسه وه شوئیمان که وتوون له دنیا دا.

ههروه ها (وَاتَّبَعَتْهُمْ)، خوئندرا ویشه ته وه: (وَآتَبَعْنَاهُمْ)، وه چه کانیشیا مان خستوته شوئیمان، ئنجا نه گهر (آتَبَعْنَاهُمْ) بی، ئه و کاته نه گهر (ذُرِّيَّتَهُمْ) بی، ده بی بگوتری: (وَآتَبَعْنَاهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ)، به لام نه گهر (وَآتَبَعَتْهُمْ) بی، ده خوئندری ته وه: (وَآتَبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ)، به لام (ذُرِّيَّاتِهِمْ)، له ههردوو حاله تاندا ههروه ک خوئه تی.

که ده فه رموی: ﴿ بِإِيمَانٍ ﴾، وشه ی (إِيمَان)، به نه زانرا و (نِكْرَة) هاتوه دوو حاله تی هه ن:

أ- ده گونجی بۆ مه زنی بی، واته: به ئیمانیک ی چاکه وه شوئیمان که وتوون.

ب- ده گونجی بۆ ئه وه بی که ههر چۆره ئیمانیکیان هه بی، به سه ئیماندارین، ئیمه وه چه کانیان که له دوا یانه وه دین، له گه ل ئه واندا کۆیان ده که ی نه وه.

۲- ﴿ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ﴾، یان: (أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّاتِهِمْ)، ئیمه وه چه که بیان یان وه چه کانیان به وان ده که یه نین، (الإلحاق): بَدَلُ الإِدْخَالِ إِشَارَةٌ إِلَى أَوْلَادٍ: لَمْ يَكُونُوا مُسْتَحَقِّينَ، ثَانِيًا: قَدْ

يَكُونُ بَعْدَ إِجْرَاءِ الْعِقَابِ)، بُوئیه خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له حیاتی (أَذْخَلْنَا)، (أَلْحَقْنَا) ی به کارهیناوه
پیتمانهوه په یوه ست کردن و به دواى ئهواندا بردمانن} ئهوه ئاماژه یه بُو ئهوه:

یه کهم: هه رچه نده شایسته ی ئه و پیکه و پاداشته نه بوون، به لآم ئیمه ئهوانیشمان به
ئهوانهوه په یوه ست کرد له به خششی خوْمان.

دووهم: ﴿الْحَفْنَاءُ يَوْمَ﴾، ئاماژه یه بُو ئهوه که ئه گهر ئه و مندآل و کوړو کچانه یان،
رؤله کانیان پتویست بووین، سزا بدرین و شایسته ی سزا بووین، دواى سزاو پاک
بوونهوه، ئنجا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ئهوانیش ده باته لای باب و دایکیان.

٣- ﴿وَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾، له کردهوه که یان هیچمان لى کهم نه کردهونهوه،
(لات وآلات)، هه ردووکیان به مانای که می کردهوه (نَقَصَ) دین، (لَاتَهُ وَأَلَاتَهُ)، واته:
(نَقَصَهُ)، لى که مکردهوه، ﴿وَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾، له کردهوه که یان هیچمان لى
کهم نه کردهوه، واته: خوا له کردهوه ی باب و دایکیان کهم ناکاتهوه، بیخاته سه ر هى
رؤله کانیان، تاکو پتیمان بگهن، یاخود: له پله ی ئهوان دانا به زینى، که بیان باتهوه خوارتر،
تاکو له گه ل رؤله کانیان دا پیکه وه کوْبینهوه، به لکو خواى به خشه له به خششی خوْى
بُو رؤله کانیان زیاد ده کات، تاکو به زریان بکاتهوه بُو ئاستی باب و دایکیان.

که ده فه رموى: (مِنْ شَيْءٍ)، ئه م (مِنْ) ه، بُو به شکردن (تَبَعِيضٌ) ه، واته: هیچ
شتى له پاداشتی کردهوه که یان کهم ناکه ینهوه.

٤- ﴿كُلُّ امْرِئٍ يَمَّا كَسَبَ رَهِينٌ﴾، هه ر مروْفیک بارمته ی ئهوه یه که وه ده ستى هیناوه،
(الكسب: يُطْلَقُ عَلَى مَا يُحْصَلُهُ الْمَرْءُ بِعَمَلِهِ لِإِزَادَةِ تَفْعِ نَفْسِهِ، وَرَهِيْنٌ: فَعِيلٌ مِمَّا مَعْنَى
مَفْعُولٍ مِنَ الرَّهْنِ وَهُوَ الْحَبْسُ)، (كَسَبَ): ئهوه یه که مروْف به ویستی خوْى، بُو
سوود به خوْ گه یانندن و بُو قازانجى خوْى وه ده ستى دینى، (رَهِيْنِ) یش، له سه ر کیشى
(فَعِيلٌ) ه، به لآم به مانای (مَفْعُولٌ) ه، یانى: (مَرْهُونٌ)، له (رَهْنٌ) هوه هاتوه، یانى: رابگرت
(حَبْسُ)، واته: هه ر که سیک بارمته ی کردهوه که ی خوْیه تى، به پتیی کردهوه که ی خوْى
جیگاو ریگاو شوینى بُو دیاریى ده کرى.

مەسەلەى سىيەم:

زىادکردنى خوا لە ميوەو گوشت بە پىسى ئارەزووى بەهەشتىيان و، دەستاو دەست پىکردنى، پىنكى مەى لە نىوانياندا، بى ئەوەى قسەو کردارى پوۋچ و گوناھباركەرى تىدابى و، بەسەرەوہ گەرانى كورانى نەوجەوان، وەك گەوہەرى شىردراوہ بو خزمەتكردنىان:

خو دەفەرەموى: ﴿وَأَمَدَدْنَهُمْ بِفِكَهَةٍ وَلَحْمٍ مَّمَا يَشْتَهُونَ﴾ (۲۴) ﴿يَنْزِعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْتِيمٌ﴾ (۲۳) ﴿رِطْفٌ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لَوْلُو مَكُونٌ﴾ (۲۱) ﴿﴾

شىكردنەوہى ئەم ئايەتانە، لە چوار برگەدا:

(۱) - ﴿وَأَمَدَدْنَهُمْ بِفِكَهَةٍ وَلَحْمٍ مَّمَا يَشْتَهُونَ﴾، بۆمان زىادکردن لە ميوەو لە گوشت، لەوہى ئارەزووى دەكەن، (الإمدادُ: إعطاءُ المددِ، وَهُوَ الرُّيَادَةُ مِنْ نَوْعِ نَافِعٍ فِيمَا زِيدَ فِيهِ)، (إمداد): برىتية لە بەخشىنى زىادە لە جۆرى ئەو شتەى سوودى ھەيە، وەك گوتمان: (إمداد): زىدەيىيە لە شتە خووشويستراوہكانداو، (مدّ): زىدەکردنە لە شتى ناخووشويستراو، بو ويئە: لە سزادا.

پىشترىش ئاماژەمان پىدا كە خوا لىرەدا (فَاكِهَةٌ)ى، پىش گوشت، خستوہ، پسپۆرانى بوارى تەندروستى دەلین: وا باشە مروّف سەرھتا ميوە بخوات، پاشان خواردن بخوات، بە پىچەوانەى عادەتى زۆربەى خەلكەوہ، وا باشە مروّف پىشى ميوە بخوات، دوایى خواردنى دىكە، بخوات: نانە، گوشتە، ھەرچى ھەيە، لەبەر ئەوہى ميوەكە ئاسانت ھەرس دەبى و، جەستە لە فىتامىن و پىكھاتەكانى بەھرە وەرەگى و، ئنجا كە خواردن دەخوات، مادام پىشتر ميوەى خوارد بى، بەشىك لە گەدەى پرپۆتەوہو كەمترىش خواردنى بو دەخورى.

بەلەم بەدلىيى كە بو دنيا وايە، پىشى ميوە بخورى باش بى، دوایى خواردنى دىكە بخورى، مەرج نيە لە بەھەشتىش دا وابى، چونكە حال و دوخى

بههشتی همووی جایه له هی دنیا، چونکه له دنیا دا مروّف نه گهر زیاده بخوات، له میوه، یان له خواردن و خواردنهوه، پتی ناره حهت ده بئی، به لّام له بههشتدا وانیه، بۆیه ده فهرموئی: (هَبْنِيْاَ)، بئی گرفت.

(۲) ﴿بَسْرَعُوْنَ فِيْهَا كَاسًا لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَأْنِيْةٌ﴾، په رداختیک - پر له شه پاب - لیک وهرده گرن و له یه کدی ده ستینن له ویدا، هیچ جوړه قسه یه کی پووج و گونا بهار که ری تیدانیه. (يَتَنَزَّعُوْنَ، التَّنَازُعُ: التَّدَاوُلُ وَالتَّعَاطِي، وَأَصْلُهُ تَفَاعُلٌ مِنْ نَزَعَ الدَّلْوُ مِنَ البِيْرِ عِنْدَ الإِشْتِقَاءِ)، (تنازع): به مانای ویکدیدان و ده ستاو ده ست پیکردنه، نه صله که شی (تفاعُل)ه، له ده رهینانی دۆلچه له بیر، له کاتی ئاو هه لیهینجاندا (که ئهویان به شی خوئی هه لینه جاوه، ئنجا وه ئه ویدیکه شی بدات، ئه ویش دۆلچه یه ک هه لیهینجی) واته: ئه و په رداخه پر شه پابه وه دهستی یه کدی ده دن.

﴿لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَأْنِيْةٌ﴾، ئه مه به دوو شیوه خویندراوه ته وه: (لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَأْنِيْةً)، ههروه ها خویندراویشه ته وه: ﴿لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَأْنِيْةٌ﴾، (لغو): به مانای قسه ی پووج و کرداری پووج دی، (تأنیم) یش، واته: گونا بهار کردن، هه ر شتیک بیته هوی گونا بهار کردن مروّف، بۆیه ش خوا **سَمِعْنَا مِنْ رَبِّنَا** وا ده فهرموئی، له به ههشتدا گوناھی لی نیه، له بهر ئه وهی خه لکی مه یخوره وه له دنیا دا، شه پاب خوران له دنیا دا، هه م قسه ی ناپیک و، هه م کردارو په فتاری ناپیکیشان لی ده پشکووته وه، واته: وا مه زانن که شه پاب خواردنه وهی به ههشت وه ک هی دنیا یه، نه پتی سه رخوش ده بن و نه قسه ی پووجیش ده کهن و، نه په فتارو هه لسه وکه وتی ناپیکیش له گه ل یه کدیدا ده کهن.

(۳) ﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وُعْلَانٌ لَهُمْ﴾، نه و جه وانانیک که هی خویمان، به سه ریانه وه ده که رین، (الْعُلَمَانُ: جَمْعُ غُلَامٍ، وَحَقِيْقَتُهُ مَنْ كَانَ فِي سِنِّ يُقَارِبُ البُلُوغَ، أَوْ يَبْلُغُهُ، وَيُطْلَقُ عَلَى الخَادِمِ؛ لِأَنَّهُمْ كَانُوا أَكْثَرَ مَا يَتَّخِذُوْنَ حَدَمَهُمْ مِنَ الصَّغَارِ)، (غلمان) کوی (غلام)ه، (غلام): ئه وه یه نیزیک بووبیته وه، له با لّغ بوون یان گه یشتبیتی، وشه ی

(غلام) يان، زياتر بۇ خزمەتكار بە كارھيتناوہ، لەبەر ئەوہی عادەتيان وابووہ، ئەگەر ويستيبان خزمەتكاران بگرن، لە گەنجی كەم تەمەن گرتوويانن [لەبەر ئەوہی ئاسانتر كاروباريان بۇ رادەپەرتىرى] ئنجا كە دەفەرموى: ﴿لَا تَعْرِفِيهَا﴾ لەویدا پاناوہكە بۇ مەينەيەكى مەجازىي دەچىتەوہ:

أ- دەگونجى مەبەست پىتى مەى (خمر) بن، كەمەينەي مەجازىي (مؤنث المجازي)ە، واتە: شەپارەكەي دەيخۆنەوہ، هيج قسەي پووج و گوناھباركەرى تىدانىيە.

ب- ياخود دەگەپرتەوہ بۇ يەرداخ (كاساً) ئەويش برىتيە لەو دەفەرى شەپابى تىكرابى، كە ئەويش لە رووى زمانى عەرەبىيەوہ بە مەينەي مەجازىي بەكاردەھىتتى.

ج- ياخود (فيها)، دەچىتەوہ بۇ بەھەشت، واتە: لە بەھەشتدا هيج قسەي پووج و گوناھباركەرى تىدانىيە، ديارە وشەي (لغو): يانى: قسەي پووج (اللغو: سَقَطُ الكلام، والتأيم: مَا يُؤْتَمُّ بِهِ فَاعِلُهُ شَرَعًا، أَوْ عَادَةً مِنْ فِعْلِ أَوْ قَوْلٍ)، هەر شتىكە بكەرەكەي پىتى گوناھبار بن، قسە بن يان كردهوہ.

كە دەفەرموى: ﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ﴾، (الطواف: مَسِيٌّ مُتَكَرِّرٌ ذَهَابًا وَرُجُوعًا، وَأَكْثَرُ مَا يَكُونُ عَلَى اسْتِدَارَةٍ)، لە ئەصددا (طواف): بە ماناي رۆيشتىكە، كە چوون و ھاتنەوہى تىدابى، بەلام بە زۆرىي كە حالەتى بازنەيى بن، لەوسەرەوہ دەچى و لەو سەرەوہ دەگەپرتەوہ.

بۆچى دەفەرموى: ﴿عَلِمَانَ لَهْم؟﴾

واتە: ئەو نەوجەوانانە ھى خويانن، يانى: خزمەتكارى خويانن و بەس خزمەتيان وان دەكەن و، بەسەريانەوہ دەگەپرتىن و پىداويستىيەكانيان جىيەجى دەكەن.

٤- ﴿كَانَتْهُمْ لَوْلُو مَكُونُ﴾، وەك گەوھەرى شىردراوہن، واتە: گەوھەر، زۆر سەپى و برىقەدارو جوانە، ئنجا ئەگەر گەوھەر بەكارھىتزابى و زۆر ھىترايىتە گۆرئى، لەوانەيە

ئەو بىرىقەيى و سېيى و ساقىيەي نەما بىن، بەلام كە شىردىرا بىتەو و بەس بۇ ھەندى بۇنە بەيىرتىتە دەرى و لە كاتى پىويستدا، ئەو ديارە بىرىقەيى و ساقىيەكەي خوى دەپارىزى، (وَاللُّؤْلُؤُ: الدُّرُّ وَاللُّؤْلُؤُ: يَتَكَوَّنُ فِي الْأَصْدَافِ مِنْ رَوَاسِبٍ، أَوْ جَوَامِدٍ صَلْبَةٍ، لَمَاعَةٌ مُسْتَدِيرَةٌ فِي بَعْضِ الْحَيَوَانَاتِ الْمَائِيَةِ الدُّنْيَا مِنَ الرَّخْوِيَّاتِ)^(۱)، واتە: (لؤلؤ) يانى: (دُر)، بە كوردى دەلىين: گەوھەر، لە نىو قوزاخان، صەدەفان دا دروست دەبى، لە ھەندىك ماددەي نىشتوو، يان ماددەي وشكى رەق كە بىرىقەدارو، مەيلەو خرە، لە نىو ھەندىك لە ژياندارانى ئاويى پلە خواردا، لەوانەي پىيان دەگوترى: نەرمەكان (رَخْوِيَّات) (كە جەستەيان نەرمە و لە نىو ئەو ژياندارانەي نىو قوزاخان دا، ئەو گەوھەر و مروارىيە پىك دى).

مهسه لهی چوارهم و کۆتایی:

یه کدیسی دواندی بهههشتییان به روو، له یه کدی کردنه وهو، یادکردنی چاکه ی خوا به سه ریا نه وه له دنیا دا، که به رانه به خوا و قیامت، بیمدار بوون، ترس و سامیان له دلدابوو، نه که بیتاک بن، خواش به چاکه ی خۆی له نازاری گره بای دۆزه خ پاراستوونی و، ئه وان له دنیا دا به رده وام له خوا پاراونه وهو، ئه ویش بیگومان پارانه وه که ی وه رگرتوون، چونکه خوا هه ره چاکه کاری ئه و په یری به به زه ییه:

خوا ده فه رموی: ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَسْتَأْذِنُونَ ﴿٢٤﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلَ فِي آهِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنْ أَلَّهَ عَلَيْنَا وَوَقَفْنَا عَدَابَ السُّمُورِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾﴾

شیکردنه وهی ئه م ئایه تانه، له شهش برگه دا:

۱- ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَسْتَأْذِنُونَ﴾، به هه شتییه کان هه ندیکیان روویان له هه ندیکیان کردو پرسیاریان کرد، واته: له نیو خۆیاندا، قسه و باسیان ده کرد، وه ک له ته فسیری سووره قی (الصافات) دا، کورته باسیکمان له و باره وه کرد، که به هه شتییه کان چوون پیکه وه داده نیشن: ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَسْتَأْذِنُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِيبٌ ﴿٢٦﴾ يَقُولُ أَهِنَّكَ لَئِنِ الْمُسَدِّقِينَ ﴿٢٧﴾ أَلِهًا مِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظْمًا أَهْنَا لَسَائِدُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ حَلَّ أَسْتُرٌ مُّظْلَعُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَطْلَعُ قَرَاهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٣٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدَتْ لَأَتْرِبُنَّ ﴿٣٦﴾ وَلَوْلَا بَعَثَهُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٣٧﴾﴾

له راستیدا یه کتیک له نیعمه ته زۆر به رچا وه کانی به هه شت، که خوا **الْبَطْنُ** له قورئاندا، زۆر باسی کردوه، بریتیه له و پیکه وه کۆبوونه وهو، هۆگر بوونی یه کدی و یادکردنه وهی ژبانی دنیا، به تاییه قی ئه وهی سووره قی (الصافات)، هه ر زۆر روون و

پاشکاو، که ته نانهت یادی ناشناو ناسیاوه کانیشیان ده که نه وه، که له بهه شتیش نین، به لکو له دۆزه خدان و، له وئوه ده شیاندوئینن، له وئو باسمان کردوه که به ره و پیشچوونی ته کنولۆژیا، ئیستا تیگه یشتنی نه و ئایه تانهی بو ئیمه ئاسانتر کردوه، وهک له رابردوودا، ئیستا له پئی ئینته رنئته وه که سیک لیره دانیشتوه، له مالی خوی پالیداوه ته وه، دۆستیک، یان خزمیکی له نه مریکا ده دوئینتی، له ئوستورالیا ده دوئینتی، به لکو نه گهر له سه ر مانگ بی ده توانی بدوئینتی، بیگومان بهه هشت عالمیک ده بی و، دۆزه خ عالمیکی دیکه و، به کجار زور لیک دوور ده بن، نه دی چون له وئیرا یه کدی ده دوئینن؟ ئنجا نه گهر مروفی بتوانی له پئی ئینته رنئته وه و بهه وی ئامیریکه وه یه کدی بدوئینن، به دهنگ و به وینه وه، به دلنیاپی خوی پهروه ردار، بهس خوی ده زانی چی بو نه هلی بهه هشت ده ره خستینی و، چون هه م یه کدی به سه ر ده که نه وه له بهه هشتا، هه م ناسیاوه کانیشیان که کاتی خوی له دنیا دا پتکه وه بوون، بزانه داخو چون و چیمان لیهاتوه و سه ره نجامان چی بووه؟ لیره ش ده فه رموی: ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَسْتَأْذِنُونَ﴾ (۱۵)، هه ندیکیان روویان له هه ندیکیان کرد، پتکه وه قسه یان ده کرد، پرسیاریان له یه کدی ده کرد.

۲- ﴿قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُتْفِقِينَ﴾، گوتیان: ئیمه پشتر، له دنیا دا له نئو کهس و کاری خوومان و مال و خیزانه ماندا ترس و بیمان هه بوو، (الإشفاق: تَوْفَعُ الْمَكْرُوهِ، وَهُوَ ضِدُّ الرَّجَاءِ)، (إشفاق): بریتیه له چاوه ریکردنی شتی خراپ و پیچه وانیه ئومید (رجاء) ه، که به مانای ئومیده وار بوونه به شتی باش، (إشفاق): بریتیه له ترس و بیم هه بوون، له شتی خراپ، ده لئین: ئیمه پشتر له نئو کهس و کارو مال و خیزانه ماندا، خاوه نی ترس و بیم بووین، له وه که تووشی سزای خوا ببین.

۳- ﴿فَمَنْ أَلَّاهُ عَلَيْنَا﴾، ئنجا خواستراوه راجع چاکه ی له گه لدا کردین یانی: (أَنْنَعَمَ عَلَيْنَا بِالْإِيمَانِ أَوْ أَنْنَعَمَ عَلَيْنَا بِالْعُقُوبِ)، خوا چاکه ی له گه لدا کردین، که ئیمانی به قسمه ت کردین، یان چاکه ی له گه لدا کردین که چاوه پووشی لیکردین، هه لبه ته خواش چاوه پووشی بهس له پروداران ده کات.

کهواته: ٴهو دووانه ههر دووکیان یه کن: چاکه ی له گه لدا کردین، که ٴیماقی پی به خشین و، یارمه تی داین ٴیمان بینین، چاکه شی له گه لدا کردین، به وه که چاو پویشی له که م و کو ریبه کاغان کرد، هه موو که س پیووستیی به چاو پویشی و لیوردنی خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** هه یه، ته نانه ت پیغه مبه رانیس (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ).

(۴) - **﴿وَوَقْنَا عَذَابَ السَّمُومِ﴾**، ٴیمه ی چه پالهداو پاراست له نازاری گره با، (السَّمُومُ: الرِّيحُ الَّتِي تَهْبُ مِنْ جِهَةِ حَارَّةٍ جَدًّا، فَتَكُونُ جَافَةً شَدِيدَةَ الْحَرَارَةِ)، ٴه وه ی ٴیمه ده بزانی (سَمُومُ): ٴهو بایه یه که له شوینیکی زور گه رمه وه هه لده کات، که زور وشک ده بی و زوریش گهرم ده بی.

له و بیابانانه، کاتی خو ی که سه فه ر ده کرا و ٴیستاش - به لأم ٴیستا سه یاره کان سارد که ره وه یان ٴیدایه وه هه وای ٴینک ده دن - ٴه گه رنا کاتی خو ی که سه فه ر ده کرا، که په نجه ره ی پاسه که ت ده کرده وه وه ک گره بای ته ندوور لی ت ده د، ٴاوا بو ت ده هاته ژووری، ٴنجا ٴه وه بای سه موومی پی ده لی ن، واته: ٴهو بایه ده چینه ٴیو کونه کانی پیسته وه، یا خود ٴهو بایه ی وه ک چون ژه هر کاریگه ریی له سه ر مرؤفدا داده نی، ٴاوا کاریگه ریی خراپ له سه ر جه سته ی مرؤف داده نی.

زانایان ده لی ن: خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بو ٴتیکه یشتنی ٴیمه وشه ی (سَمُومُ) ی، به کاره ٴناوه، واته: گره با، گری ٴاگری دوزه خ ٴهو وشه یه ی بو به کاره ٴناوه، له به ر ٴه وه ٴیمه له وه حالیی ده بین و ٴیده گه ی ن، ٴه گه رنا ٴهو و گره بایه ی له دوزه خدا هه یه، زور جیا یه له و گره بایه ی له دنیا دا هه یه، هه رچه نده زور زور گهرم بی، جیاوازیه که یان زور زوره.

(۵) - **﴿إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ﴾**، ٴیمه پی شتر لی ده پارینه وه، واته: ده پارینه وه بو خو مان که چه پالهدان بدات و، بو مآل و مندآمان که بیانپاریزی.

(۶) - **﴿إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ﴾** [نه یفه رموه: ٴه ویش وه لأمی دابنه وه، به لکو ده فه رموی:] به دلنیا یی ٴهو زور چاکه کاری به به زه یه، ٴنجا که زور چاکه کاری به به زه یی بی و، ٴوش داوای لی بکه ی، مسوگه ر وه لامت ده داته وه.

(بُرَّ)، که سیکه چاکه‌ی زور فراوان بی، (رَجِيم) یش، واته: زور به بهزه‌ی و میهره‌بان، نجا زاتیک خاوه‌نی نه‌وپه‌ری چاکه‌کاری بی و، خاوه‌نی نه‌وپه‌ری بهزه‌ی بی، توش لئی بهارینه‌وه‌و داوای لیکه‌ی، به‌دنیایی به‌ده‌نگته‌وه‌ دئی و ده‌لامت ده‌داته‌وه.

که‌واته: پارانه‌وه‌ی باب و دایکان بو رۆله‌کان، گیرایه، هه‌روه‌ک پارانه‌وه‌ی رۆله‌ش بو باب و دایکان، دیسان وهرده‌گیری، نه‌وه‌ که پارانه‌وه‌ی باب و دایکان بو رۆله‌کانیان وهرده‌گیری، نه‌م نایه‌ته‌ نامازه‌ی پی ده‌کات و، نه‌وه‌ش که پارانه‌وه‌و چاکه‌ی رۆله‌کانیش بو باب و دایکان سوودی هه‌یه، نه‌و فه‌رمایشته‌ی پیغهمبه‌ر ﷺ ده‌یگه‌یه‌نی که ده‌فه‌رموئ:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ (أخرجه مسلم: ۱۶۳۲)، نه‌گه‌ر مرۆف مرد، کرده‌وه‌کانی هه‌موویان ده‌پچرین، جگه‌ له‌ سئ شتان: خیرکی به‌رده‌وام، یان زاناریه‌کی به‌ سوود (که به‌هره‌ی لی وهرگیری)، یاخود مندالکی چاک (هه‌م کوپ ده‌گریته‌وه، هه‌م کچ)، که بو باب و دایکیان بهارینه‌وه.

هه‌لبه‌ته‌ پیغهمبه‌ر ﷺ لیره‌دا نه‌ونه‌ی هیناوه‌ته‌وه‌ به‌و سئ شته، نه‌گه‌رنا شتی دیکه‌ش هه‌یه‌ که مرۆف له‌ داوای مه‌رگی لیان به‌هره‌مهنده‌ بی، به‌لام نه‌و سئ نه‌ونه‌ی هیناونه‌وه‌ که یه‌کیان بریتیه‌ له‌ پارانه‌وه‌ی مندال بو باب و دایکی.

کو‌تایی نه‌م ده‌سه‌شمان به‌م فه‌رمایشته‌ی پیغهمبه‌ر ﷺ دینین، که هه‌رچه‌نده‌ له‌ رووی سه‌نده‌که‌یه‌وه، هه‌ندئ مشتومر هه‌یه، به‌لام مه‌گه‌ر چوون نه‌گه‌رنا هه‌موو ته‌فسیره‌کان هیناویانه‌و به‌ چهند ریوایه‌تیکش هاتوه، من یه‌کیک له‌ ریوایه‌ته‌کان دینم، که یتیم وایه‌ له‌ هه‌موویان گونجاوتره‌ ده‌فه‌رموئ:

إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، سَأَلُوا أَهْلَهُمْ عَنْ آبَائِهِمْ وَعَنْ زَوْجَتِهِمْ وَوَلَدِهِمْ؟ فَيَقَالُ لَهُمْ: إِنَّهُمْ لَمْ يَذْرُؤُوا مَا أَذْرَكْتُمْ، فَيَقُولُونَ: يَا رَبِّ إِنِّي عَمِلْتُ لِي وَلَهُمْ، فَيُؤْمَرُ بِالْحَالِقِيهِمْ

په، (أخرجه الطبراني في الكبير: ۱۲۲۴۸، وفي الصغير: ۶۴۰، قال الهيثمي ج ۷، ص ۱۱۴؛ فيه محمد بن عبد الرحمن بن غزوان، وهو ضعيف، وأخرجه أيضاً: الديلمي: ۱۱۵۳).

واته: كاتيك خه لکی به هه شت ده چنه بهه شت، يه کيکیان ده پرسى له باره ی باب و دايکی و هاوسه رى و رۆلله کانی، پييان ده گوتري: ئەو (پلهی) هی تو پيی گه يشتووی ئەوان به وه نه گه يشتوون (واته: ئەوانيش هه ر له بهه شتن، به لām له خوارين) ده لتي: په روه ردگارم! من بۆ خۆشم و بۆ ئەوانيشم کرده وه ی باش کرده، ئیدی فه رمان ده کري که ئەوانيش به و بگه يهنن.

وه ک گوتم سه نه ده که ی بي هيزه، به لām تيمه هينامان له بهر ئەوه ی زانايان ده ليتن: ئەو ده قانه ی له رووی سه نه ده وه بيهيزيش بن، مادام بۆ وه رگرتسي حوکميکی شه رعي نه بي، ده گونجی سووديان لي بيترى، وه ک گوتم: زۆره ی ته فسيره کانيش ئەو ده قه، ياخود شيوه ی ئەو ده قه يان هيناوه.

ليتره دا دينه کو تايی ئەم ده رسه مان و، له خواي په روه ردگار ده پارتي نه وه: خوايه! به لوتف و که په می خۆت، تيمه له و که سانه بگيري، که هه م له دنيا دا، چاکه يان له گه لدا ده که ی، به هو ی ئەوه وه که ئيمان يان پى ده به خشی و، به هو ی ئەوه وه که به پيی داخوازی ئيمانه که يان کرده وه ی باش ده که ن، هه روه ها له و که سانه شمان بگيري که له دنيا و دوا رۆژدا دلخۆش و شادمان بين، به چاکه و خيري وه چه و رۆلله و خزم و که س و دۆست و نيزيکامان.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی سینه م

پېئاسە ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان ئايەتەكانى: (۲۹ - ۴۹)، يانى: بېست و يەك (۲۱) ئايەت كۆتايى سوورپەتى (الطور) دەگرېتە خۆى، تەوهرى بنەرەتتى ئەم بېست و يەك ئايەتەش باسى پېئەمبەرئايەتتى موحەممەد ﷺ، بەرپەرچدانەوھى تۆمەتەكانى ناحەزانىەتتى بە پلەى يەكەم، ھەرۈھە باسى ئالۆژىكىسى بېئروايى و، پېچەوانەى عەقل و زگماكبوونى و، پوۈچەلىسى ژمارەيەك لە بېرۆكەكانى ھاوبەش بۆ خوادانەران و بېئروايانە، تېكرى ئۆمەتەكانى بۆ پېئەمبەرئايەتتى خويان ﷺ كىردوون، چوارن:

۱- گوايە كاھىنە (فالچى).

۲- گوايە شېتە.

۳- گوايە شاعىرە.

۴- گوايە خۆى قورئانى ھەلبەستە.

ھەرۈھە سەرچەم بېرۆكە ئەفسانەيە پوۈچەل و ئالۆژىكىيەكانىشيان، ئەم يازدەيەن:

۱- بەبى بەدېھېنەر دروست بوون و، كەس وەدى نەھىئاون!

۲- خۆيان بەدېھېنەرى خۆيانن!

۳- ئاسمانەكان و زەوييان ھىئاونەدى!

۴- عەمبارەكانى خويان لەبەر دەست دان، خەزىنەكانى خوا!

۵- بالادەستى بەسەر گەردووندا!

۶- پەيزەيەكيان ھەبە، لېئەوھە دەچنە ئاسمان و، گوئى دەگرن و ھەوالئى پەنھان دېئن!

۷- خوا بىرئايەتتى كچى ھەن و، ئەوان كورانيان ھەن!

- ۸- کریان لی داوا دهکری، بویه بارگران کراون و، نامادهنین مل بؤ په یامی خوا بدهن، له بهر ئهو کریهه قورسه ی لئیان داوا دهکری!
- ۹- په نهان دهزانن و، له لای خوځیان نووسیویانه!
- ۱۰- ده یانهوئی فیل و پیلان بگپرن، (ئهمه یان به راستی و ابووه).
- ۱۱- جگه له خوا په رستراو پکی دیکه یان هه یه!

خواش **سوره** سهرجه م ئهو یازده تۆمه ته، یان ئهو یازده بیروکه پووچه، بهس باس دهکات و ده یان خاته پروو، به پیچه وانه ی چوار تۆمه ته که وه که بؤ پیغه مبه ر **سوره** کراون، بهر په رچیان ده داته وه.

له کۆتایشدا خوا **سوره** عینادی و نه سه لماندنی بیرو وایان ده خاته پروو، که ئه گهر پارچه یه ک له ئاسمانیشیان به سه ردا بکهوئی، ده لئین: ئه وه هه ور پکی که له که بوویه! واته: دانی پئدا ناهینن، هه رچه نده ده شانن، بویه خوا **سوره** فرمان به پیغه مبه رده که ی موحه ممه د **سوره** دهکات، که وازیان لی بیتنی، واته: وازیان لی بیتنی و گوئی به ئازاره کانیان بدات، یا خود واز له زور دواندن و شه ره قسه له گه ل کردنیان بیتنی، نه ک واز له وریا کردنه وه و ناگادار کردنه وه یان بیتنی، وازیان لی بیتنی تا کو رۆژی خوځیان ده بینن، تووشی سزای خوځیان ده بن، که بهر له وهش ئازارو سزای دیکه یان هه ر هه یه، به لام زور به یان نازانن!

سه ره نجامیش فرمان به پیغه مبه ر **سوره** کراوه، که خوځاگر بی و، بشزانن خوا ناگادارو چاودیره تی و، به رده وام بی له سه ر به پاکگرتن و ستایشکردنی خوا، په رستنی به رۆژو شه وو له به ره به یانیشدا.

فَذَكِّرْ مَا أَنْتَ بِمَعْبُودٍ رَبِّكَ يَكَاهِنُ وَلَا يَجْنُونَ ﴿٢١﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرْنَاهُ رِيبَ
 الْمَثْنُونِ ﴿٢٢﴾ قُلْ تَرِيسُوا لِي فِي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَرِينَ ﴿٢٣﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَعُهُمْ يَهْدًا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَّاغُوتٌ
 ﴿٢٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَقُولُهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٥﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٢٦﴾ أَمْ خُلِقُوا
 مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمْ الْخَلِيفُونَ ﴿٢٧﴾ أَمْ خُلِقُوا مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٢٨﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ
 خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمْ الْمُهَيَّيظُونَ ﴿٢٩﴾ أَمْ لَهُمْ سُلْبٌ يَسْتَعِينُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَعِينَهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ
 ﴿٣٠﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبَنُونَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَتَّخِذُهُم مُتَّخِذَ قُرْبَىٰ أَمْ هُمْ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ فَهُمْ
 يَكْفُرُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٣٣﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا
 يُشْرِكُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ ﴿٣٥﴾ فَذَرَهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ
 الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٣٦﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٧﴾ وَإِنْ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا
 عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَٰكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ
 نَقُومُ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَرَ النُّجُومِ ﴿٤٠﴾ ﴿٤١﴾

مانای دهقا و دهقی نایه‌ت‌ه‌کان

انجنا (تهی موحه‌ممه‌د! که حال به و جوریه راستیه‌ه‌کان) بیر (خه‌لکی) بخه‌وه، بیگومان تو به‌هؤی چاکه‌ی په‌روه‌دگارته‌وه (که کردویی به پیغمبه‌ر) نه‌فالیچی و نه شیتیشی (وه‌ک ناحه‌زانت ده‌لین) ﴿٢١﴾ به‌لکو نایا ده‌لین: (موحه‌ممه‌د!) شاعیریکه (وه‌ک شاعیرانی دیکه)، چاوه‌رئی پروودای رۆزگاری بو ده‌که‌ین! ﴿٢٠﴾ بلی: چاوه‌رئی بن! بیگومان منیش له‌گه‌لتان له‌ چاوه‌روانانم ﴿٣١﴾ نایا عه‌قل و هؤشه‌کانیان فه‌رمانیان به‌و (جوره‌قسان) ه، پیده‌که‌ن؟ به‌لکو نه‌وان کۆمه‌لیکی یاخین ﴿٣٢﴾ یان نایا ده‌لین: خوی (قورثانی داناووه به‌ناوی خواوه) هه‌لیبه‌ستوه؟ به‌لکو برواناهینن (نه‌گه‌رنا خۆشیان ده‌زانن، راست ناکه‌ن) ﴿٣٣﴾

ده جا نه گهر له راستان، با قسه یه کی وینه ی وی بئین (۳۱) به لکو ئایا به بی شتیک دروستکرون، یان خویمان به دیهینه ری خویمان؟ (۳۲) یان ئایا ئاسمانه کان و زهویان دروستکردوون؟ به لکو دئیانیین (له خواناسیاندان) (۳۳) یان ئایا عه مباره کانی پهروه ردگارتیان له لان، یان ئهوان بالاده ست (به سه ره هموو شتیکدا)؟ (۳۴) یان ئایا په یزه یه کیان هه یه (به هۆیه وه ده چنه ئاسمانی و) لئیه وه گوئی هه لده خه ن (بو هه والی ئاسمانی)؟ ده جا با گوئی هه لخره که یان به لگه یه کی پروون بئین (۳۵) یان ئایا ئه و (خوا) کچی هه ن و کورانیش بو ئیوه ن؟ (۳۶) یان ئایا کرپه ک (ی زور) یان لی داوا ده که ی، (له به رانه ره گه یاندنی په یامی خوا، ئنجا ئه وانیش به هۆی باجدانه وه بارگرانن (و بویمان نادری)؟ (۳۷) یان ئایا (زاناریی) په نهانیان له لایه و، ئه وان (بو خه لکی) ده نووسن (و هه والیان پیده ده ن)؟ (۳۸) یان ئایا ده یانه وئی فیل و پیلان ساز بکه ن (له دژی تو)؟ بیگومان ئه وانه ی بیپروان گرفتاری نه خسه (ی خوا) ده بن (۳۹) یان ئایا جگه له خوا په رستراویکی دیکه یان هه یه؟ پاکیی بو خوا له وه ی ده یکه نه هاوبه شی (۴۰) (ئه وانه هینده که لله ره ق و نه سه لمینن)، ئه گهر پارچه یه کی که وتوووه خواریش له ئاسمانه وه ببینن، ده ئین: (ئه وه) هه وری که له که بوویه! (۴۱) ده جا وازیان لی بینه، تاکو تووشی ئه و پوژه یان ده بن، که تیدا بتهوش ده بن (۴۲) ئه و پوژه که نه فیله که یان هیچ دادیان ده دات و، نه سه ریش ده خرین (۴۳) به دئیاییش به ره له وه، بو ئه وانه ی سته میان کردوه (به هۆی بیپرواییه وه)، (سزا) ئازاری دیکه هه یه، به لام زوره یان نازانن (۴۴) خوآگریش به (بو به جی هینانی) بریاری پهروه ردگارت، چونکه مسوگه ر زور باش چاودیرییت ده که یین (و ده تپاریزین) و، له کاتی (له خه و) هه ئسانیشدا به ستایشکردنه وه پهروه ردگارت به پاک بگه ره (۴۵) ههروه ها له شه ویش دا به پاکیی بگه ره (و ستاییشی بکه و، دواى ئاوابوون و په نهان بوونی) ئه ستیرایش (له کاتی به ره به یان دا) (۴۶) .۱

شیکردنه‌وهی هه‌ندیگ له وشه‌کان

(بِكَاهِنٍ): (الْكَاهِنُ: الَّذِي يُخْبِرُ بِالْأَخْبَارِ الْمَاضِيَةِ الْخَفِيَّةِ بِضَرْبٍ مِنَ الطَّنِّ، وَالْعَرَّافِ: الَّذِي يُخْبِرُ بِالْأَخْبَارِ الْمُسْتَقْبَلَةِ)، (كَاهِنٌ): نَهْوَ كَهْ سَهْ يَهْ هَهُوَالَهْ رَابِرْدَوُوهِ كَان، كَه پَه‌نَه‌انن بَه شَيُوهِ يَك لَه گومان، بَه خَه‌لَك دَه‌دات، بَه لَم (عَرَّافٍ): بَه كَه سَيَك دَه‌گوتَرئ: كَه هَهُوَالَهْ دَاهَاتووهِ كَان -بَه حِيَسَابِي خُوِي- بَه خَه‌لَك رَادَه‌گَه‌بَه‌نئ، بِيگومان هَه‌رِدووَكِيَشِيان دَرُو دَه‌كَه‌ن.

(رَبِّ الْمُنُونِ): (رَبِّبَ الْمُنُونُ: حَوَادِثُ الدَّهْرِ، رُووداوهِ كَانِي رُوُوژگار، ياخود (رَبِّبَ) بَه ماناي رُووداوهِ، (الْمُنُونُ): بَه ماناي مردنه، (مُنُونُ): بَه ماناي رُوُوژگار يَش دئ و بَه ماناي مردنيش دئ، يان رُووداوِي رُوُوژگار، ياخود مَه‌بَه‌سَت پَيِي كاره‌سَاتِي مَه‌رگ و مردنه.

(أَخْلَامُ): (أَخْلَامُ جَمْعُ جِلْمٍ، وَهُوَ ضَبْطُ النَّفْسِ وَالطَّبْعِ عَنِّ هَبِيَجَانِ الْعَضْبِ، وَالْأَخْلَامُ: الْعُقُولُ لِكُونِ الْعِلْمِ مِنْ مُسَبِّبَاتِهِ)، (أَخْلَامٌ) كَوِي (جِلْمٌ) ه، كَه بَرِيَتِيَه لَه خُوُوَكُوَتَرئُوَلَكِرْدن و سَرُووشَت كُوَتَرئُوَلَكِرْدن لَه كَاتِيك دَا توورَه‌يِي مَرُوَف هَه‌لَدَه‌چئ و، مَه‌بَه‌سَت لَه (أَخْلَامُ)، عَه‌قَلَه‌كَانن، لَه‌بَه‌ر نَه‌وه‌ي بَه هُوِي عَه‌قَلَه‌وه مَرُوَف هِيَدِي و مَه‌ندو خُوُو كُوَتَرئُوَلَكِه‌ر دَه‌بئ، واته: (جِلْمُ)، لَه پَه‌يِدَاكِرَاوه‌كَانِي عَه‌قَلَه، بُوِيَه نَاوِي يَه‌كِيك لَه نَاوه‌كَانِي عَه‌قَل بَرِيَتِيَه لَه (جِلْمُ).

(نَقُولُهُ): واته: هَه‌لِيَه‌سَتوه، (نَقُولُ عَلَيْهِ)، يَانِي: (كَذَبَ عَلَيْهِ)، دَرُوِي بَه نَاوِي نَه‌وه‌وه كِرْد.

(الْمُصَيِّرُونَ): زَالِبُووان، كَه هَه‌موو شَتِيَكِيان خَسْتَبِيَتِيَه ژِيَر رَكِيَفِي خُوِيانَه‌وه، (الْمُصَيِّرُ وَالْمُصَيَّرُ): هَه‌م بَه (س) و هَه‌م بَه (ص)، (الْمُسْلَطُ عَلَى الْإِنْسَانِ لِيُشْرِفَ عَلَيْهِ)، (مُصَيِّرٌ): بَه (س) و (مُصَيَّرٌ): بَه (ص)، كَه سَيَك كَه بِالآدَه‌سَتَه بَه‌سَه‌ر مَرُوَفْدا، تَاكو چاوَدِيَرِي و سَه‌رپَه‌رَشْتِيِي بَكَات.

(مَغْرَمٌ): (السَّغْرَمُ: الْغَرَامَةُ: مَا يَلْزَمُ أَدَاؤُهُ، وَكَذَا الْغَرْمُ)، سى وشە ھەن: (مَغْرَمٌ) و، (غَرَامَةٌ) و (غَرْمٌ): بە كوردیی دەبن بە باج، ئەو ھى پێویستە بدرى، بە لَام ھەقىش نىە بدرى، بە كوردیی تاوانیشى پێدەلین، تاوانى لێو ھەرگرت، ھەر ھەھا باجیشى پێدەلین، بە لَام باج جارى وایە بە ھەق ھە، جارى وایە بە ناھەق ھە، بە لَام كە دەگوترى: تاوانى لێو ھەرگرت، تاوان نەك بە مانای گوناھ بە لكو یانى: ئەندازە یەك مالى لى ستاند بە ناھەق.

(مُثْقَلُونَ): (المُثْقَلُ: الْمُحْمَلُ بِشَيْءٍ ثَقِيلٍ)، كە سىك كە كۆلێكى گرانى لێزاین، (مُشْتَعَارٌ لِمَنْ يُطَالَبُ بِمَا يَعْبُرُ عَلَيْهِ أَدَاؤُهُ)، (مُثْقَلٌ): خوازراو ھەو ھۆ كە سىك كە داواى شتىكى لى دەكړى، لە ھەرى بە زەحمەتە بیدات و، بە كوردیی (مُثْقَلٌ)، دەبیتە بارگرانكرو كە سىك بارگرانى خراو ھە سەرشان.

(أَلْمَكِيدُونَ): فَيْلٌ كَرِوَان، (الْكَيْدُ: إِزَادَةٌ مَضْرُوبَةٌ الْغَيْرِ خَفِيَّةً، وَهُوَ مِنَ الْخَلْقِ: الْحَيْلَةُ السَّيِّئَةُ، وَمِنْ اللَّهِ: التَّدْبِيرُ بِالْحَقِّ)، (كَيْدٌ): بریتى ھە وىستنى زیانگە یاندن بە بەرانبەر بە پەنھانى، ئنجا ئەگەر لە دروستكراو ھەو ھە لە خەلكەو ھە بى، پى دەگوترى: فیل و شتىكى خراپە، بە لَام ئەگەر ئەم وشە یە ھۆ خوا بە كار بە پىزى، بریتى ھە ئەخسە دانانى خوا بە شىو ھەكى پەنھان، بە لَام بە ھەق، چونكە خواى پەرو ھەدگار جگە ھەق و چاكەى لى چاو ھەروان ناكړى.

(كَسَفًا): (الْكَسْفُ: الْقَطْعُ مِنَ الشَّيْءِ، وَالْجَمْعُ كَسْفٌ وَكِسْفٌ)، (كِسْفٌ): لێرەدا بە مانای (كِسْفَةٌ) یە، كە بریتى ھە پارچە یەك لە شت، پارچە یەك لە ئاسمان كە بە (كِسْفٌ وَكِسْفٌ)، واتە: (قَطْعٌ)، كۆدە كړیتەو ھە.

(مَرْكُومٌ): (رَكَمَةٌ يَرْكُمُهُ رَكْمًا: جَمَعَهُ وَأَلْقَى بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ)، كۆى كردهو ھە ھەندىكى ھە ئدایە سەر ھەندىكى دىكەى، بە كوردیی پى دەلین: كە لەكە بوو، كە لەكەى كړد، ھۆ وینە: كە لەكە بەرد، ھۆ پى دەگوترى: چونكە بەردەكان لە ھەسەر یەك ھە لڈە چترىن و خړ دە كړینەو ھە سەر یەك.

(يُصَعَّقُونَ): (صَعَقَ الرَّجُلُ: غَشِيَ عَلَيْهِ، هَلَكَ، وَالصَّاعِقَةُ: نَارٌ تَسْقُطُ مِنَ السَّمَاءِ)، ده‌گوتری: (صَعَقَ الرَّجُلُ)، یان (صَعَقَ الرَّجُلُ، غَشِيَ عَلَيْهِ)، چونکه هه‌ردوو قیرانه‌ته‌که‌ی هاتوون: (يُصَعَّقُونَ) یش هاتوهو (يُصَعَّقُونَ) یش هاتوه، نُنجا (صَعَقَ أَي: غَشِيَ عَلَيْهِ) واته: بیهوش بوو، هه‌روه‌ها به مانای مردنیش دئی و، (صَاعِقَةٌ) ش ناگریکه له ناسمان ده‌که‌ویتنه خوارو ده‌بیتنه هۆی فه‌وتاندن.

(بِأَعْيُنِنَا): (فُلَانٌ يَعْينِي، أَي: يَمْرَأُ مِنِّي وَمَسْمَعٌ)، نه‌که‌ر ده‌گوتری: (فُلَانٌ يَعْينِي)، واته: له‌به‌ر چاوی منه و گویم له‌ده‌نگیه‌تی و چاوم لیه‌تی و، که‌واته: (بِأَعْيُنِنَا) واته: تۆ له ژیر چاودیری و پاراستنی ئیمه‌دای.

(وَأَذْبَارَ النُّجُومِ): (إِذْبَارُ: مَضْرَبٌ مَجْعُولٌ ظَرْفًا نَحْوَ مَقْدَمِ الْحَاجِّ، وَخُفُوقِ النُّجْمِ، وَمَنْ قَرَأَ «أَذْبَارَ»، فَجَمْعٌ)، (إِذْبَارُ النُّجُومِ)، (إِذْبَارُ): چاوگه، به‌لام کراوه به (ظَرْفِ)، واته: له کاتی ئاوابوونی یان پشت هه‌لکردنی ئه‌ستیراندا، ئه‌ستیره‌کان که پشت تیده‌که‌ن و ده‌رۆن، وه‌ک ده‌گوتری: (مَقْدَمُ الْحَاجِّ)، (مَقْدَمٌ) چاوگه، یانی: هاتن، به‌لام کراوه به (ظَرْفِ)، واته: له کاتی هاتنی حاجییان دا، (وَخُفُوقِ النُّجْمِ)، (خُفُوقٌ) یش، دیسان چاوگه به مانای کاتی ئاوابوونی ئه‌ستیره، (إِذْبَارُ النُّجُومِ)، خویندراویشه‌ته‌وه: (أَذْبَارُ النُّجُومِ)، واته: له پشت ئه‌ستیره‌کانه‌وه، دواى ئه‌ستیره‌کان، واته: دواى ئه‌وه‌ی ئه‌ستیره‌کان ئاوا ده‌بن، هه‌لبه‌ته ئه‌ستیره‌کان له جیی خویمان، به‌لام له نه‌نجامی ئه‌وه‌دا که تیشکی خۆر دنیا داده‌گری، دنیا پووناک ده‌کاته‌وه و شوقی ئه‌ستیره‌کان نامینن.

مانای گشتی نایه‌تہ کان

وہک لہ پیناسہی ئم دہرسہ دا گوئمان، ئم دہرسہ دہرسی سیئہم و کوٹایہ و، بیست و یہک نایہتی کوٹایسی سوورہتی (الطوری تیدایہ، کہ تہوہری سہرہ کییان باسی پیغہمبہرایہ تسی موحممہد ﷺ و، راستییہ تسی قورئانہ، کہ فہرہمایشتی خوایہو بؤ موحممہد دابہ زینراوہ، بہ لآم هاوکات لہ گہل ئہوہش دا، کوئمہ لیک بیروکہی پووچی هاوبہش بؤ خوادانہ ران و بیروایانیش خراونہ پروو، بؤ ئہوہی دہربخری کہ ئہوانہی پروایان بہ موحممہد نیہو، توئمہتی فالچیہ تسی و، شیئہ تسی و، شاعیری و، ئہوہ کہ گویہ خوئی قورئانسی بہ ناوی خواوہ ہلہ بستوہ، ئہو توئمہ تانہی دہدہنہ پال، بزانیی کہ چہند دواکہ وتوون و، چہند بیروکہی پووچ و ئہفسانہ بیان ہن، یازدہ (۱۱) بیروکہی پووچی ئہفسانہ بییشیان خراونہ پروو.

دواییش باسی کہللہرہ قیسی و نہ چوونہ ژیر باری ہہقی ئہوان کراوہ، کہ تہانہت ئہ گہر ئاسمانیش ببینن بہ سہریاندا پرووخی، دہلین: ئہوہ ہہوہرہ ہلہ کہ ہوہ لہ سہریہک!

لہ کوٹاییدا خوا سورہ الرحمن الرحیم بہ پیغہمبہر ﷺ دہفرہ موئی کہ وازیان لی بئنی، بہ لآم بہو واتایہ نا واز لہ ئاموژگاریسی کردن و بیرخستنہ و ہویان بئنی، بہ لکو بہو واتایہ:

ا- کہ واز لہ نازارو نارہ حہ تیہہ کانیان بئنی و نادیدہی بگری.

ب- یاخود واز بئنی لہوہی زور خہفہ تیان لی بخوات.

ج- یاخود واز بئنی لہوہی زور شہرہ قسہو وتووژیان لہ گہلدا بکات و ئومیڈی پئیان بی پروا بئنی، ئہوانہش وہک کوئمہ لیکسی دیارییکراوی ئہو کاتہ، نہک تیکرای خہلک.

خوابنده‌ها را بیدار کند: ﴿فَذَكِّرْ مَا أَنْتَ بِعَمَّتِكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ﴾ بیدار بگرد و تو را بگویم که تو به هوی چاکه‌ی په‌روه‌ردگار توه، نه فالچی و نه شیتیشی، نه‌وانه دوو له تومه‌ته‌کانی بی‌پروایان بوون، پالیان ده‌دانه لای پیغهمبه‌ر موحه‌ممه‌د ﴿عَلَّمَهُ﴾!! نه و نایه‌ته موباره‌کانه‌ی بوی داده‌به‌زین و، باسی هانتی رۆژی دوایی: ناخیر زه‌مان و، قیامت و، باسی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و ... هتدیان ده‌کرد، نه‌وانیش نه‌و قسانه‌یان پی‌سه‌یر بوون و، خۆشیان به‌س به‌وه ناشنا‌بوون که فالچی و کاهینان هه‌بوون، قسه‌ی سه‌یریان بۆ ده‌کردن، هه‌روه‌ها که قورئان باسی گه‌لانی رابردووی ده‌کرد، که له رابردوودا گه‌لی نووح ئاوا فه‌وتاون و، گه‌لی عادو گه‌لی ئەموودو گه‌لی مه‌دیه‌ن و گه‌لی لووط و ... هتد، ده‌یانگوت: نه‌وه کاهین و فالچی هه‌والمان پی‌ده‌دات، به‌شته رابردووه‌کان، هه‌رچه‌نده هه‌ندی‌ک له زانایان ده‌لین: (کاهین)، که‌سی‌که هه‌وال ده‌دات به‌شته رابردووه‌کان، به‌لام (عراف)، که‌سی‌که هه‌وال ده‌دات به‌شته داهاتووه‌کان، به‌لام له قورئاندا ته‌نیا وشه‌ی (کاهین)، به‌کاره‌یتراوه‌و، نه‌و شیوه‌ لیکنده‌وه‌یه‌ش ده‌گونجی بلین لیکنده‌وه‌یه‌کی زاراوویه^(۱)، به‌لام له نه‌صلی زماندا (کاهین)، که‌سی‌که که هه‌وال به‌شتی نادیار ده‌دا، چ په‌یوه‌ندی به‌ رابردووه‌هه‌بن، چ په‌یوه‌ندی به‌ داهاتووه‌هه‌بن، خوا ده‌فه‌رموی: تو به‌هوی چاکه‌ی په‌روه‌ردگار توه (که بریتیه له پی‌به‌خشرانی پله‌ی پیغهمبه‌رایه‌تیی) نه فالچی و نه شیتیشی.

﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّبْرِئِصٌ بِهِ رَبِّ الْعَمُونَ﴾، یاخود ئایا ده‌لین: (موحه‌ممه‌د) شاعیریکه چاوه‌پرسی رووداوی رۆژگاری بۆ ده‌که‌ین، یاخود چاوه‌پرسی رووداوی مه‌رگ و مردنی بۆ ده‌که‌ین!

(۱) زاراوویه: اصطلاحی، یانی: ریککه‌وتنی کۆمه‌لیک له‌سه‌ر چه‌مک و واتایه‌کی تایبه‌ت بۆ وشه‌یه‌ک یان رسته‌یه‌ک، که‌ تایه‌ته به‌ خۆیانوه‌ه، بۆ وینه: نه‌و وشه‌و زاراووانه‌ی شه‌رع‌زانان (فقهاء)، یان فه‌رمووده‌ناسان (مُحَدِّثُونَ) له‌سه‌ریان بیکهاتوون.

﴿ قُلْ تَرَضَوْا ﴾، بییان بَلَى: چاوه‌رێ بن، ﴿ فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْأَمْرِ تَصِيبِينَ ﴾، منیش له‌گه‌ل تێوه‌دا له چاوه‌روانانم، واته: من دنیاو پشت ته‌ستورم به په‌یامی خۆم و به خوای خۆم، که داهاتوو له گره‌وی من دایه، چونکه پیخه‌مبه‌رو په‌وانه‌کراوی خوام و، خوا سه‌ره‌پرشتییم ده‌کات و ئاگای لیمه‌و پشتیوانمه، به‌لام تێوه هیج سه‌ره‌نجامیکتان نیه، جگه له زه‌بوونی و سه‌رشوێری له دنیا‌دا، ریسوایی و شه‌رمه‌زاریی له پوژی دوا‌یی دا.

﴿ أُمُّ تَامِرٍ أُمَّ الْحَنَافِیَّةِ بِهَذَا أُمُّ هُم قَوْمٌ طَاعُونَ ﴾، وشه‌ی (أم)، که له‌م ئابه‌ته موباره‌کانه‌دا، یازده (۱۵) جاران دووباره بوته‌وه، زانایان ده‌لین: (أم)، لیره‌دا پیتی ده‌گوتری: (أُمُّ الْمُنْقَطِعَةِ)، واته: (ئه‌م) ی دابراو، که زۆربه‌یان ده‌لین: هه‌م مانای (هَمْرَةَ الْإِسْتِفْهَام) ده‌گه‌یه‌نی و هه‌م مانای (بُدْیَش، ده‌گه‌یه‌نی، واته: به‌لکو ئایا عه‌قله‌کانیان فه‌رمانیان به‌وه پێده‌که‌ن، به‌لکو ئایا ئه‌وان کۆمه‌لێکی یاخین؟ هه‌ندیکیش گوتوویانه: (أم) هه‌ر به مانای پرسیارکردنه، یانی: ئایا، هه‌ندیکیش گوتوویانه: (أم) هه‌ر به مانای (به‌لکو)یه یانی: به‌لکو عه‌قلیان به‌وه فه‌رمانیان پتی ده‌کات، به‌لام دیسان ده‌بی به‌ شێوه‌ی پرسیارو به‌ئاوازی پرسیارکردن بێ، به‌لام رای یه‌که‌میان زیاتر زانایان له‌سه‌ری کۆکن، دوا‌ییش له مه‌سه‌له گرنه‌گه‌کاندا زیاتر تیشک ده‌خه‌ینه سه‌ر ئه‌و بابه‌ته.

لیره‌دا خوا **الْحَنَافِیَّةُ** ده‌فه‌رموی: به‌لکو ئایا ئه‌وه عه‌قله‌کانیان فه‌رمانیان به‌و جووره قسانه پێده‌که‌ن؟ ئایا ئه‌و قسانه له عه‌قله‌وه دین، موحه‌مه‌د ﷺ که له لووتکه‌ی عه‌قل و تیگه‌یشت دایه، به‌ شیت تۆمه‌تبار بکری؟ موحه‌مه‌د ﷺ که له ژیا‌نیدا درۆی له‌گه‌ل خه‌لکدا نه‌کردوه، ئیستا به‌ ناوی خواوه هه‌وال بدات به‌ نا‌استی؟ یان موحه‌مه‌د ﷺ که له ژیا‌نی دا شیعری نه‌گوتوه، ئیستا له ناکاو بیته‌ شاعیر؟ ئنجا ئه‌م قورئانه که‌ی شیعه‌رو کوئی وه‌ک شاعر ده‌چی؟

هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ش که ئه‌وان ده‌لین: ئیمه چاوه‌رێ ده‌که‌ین مه‌رگ و مردنی به‌سه‌ر بێ، یاخود رووداوی پوژگاری به‌سه‌ر بێ، فه‌رموون تێوه چاوه‌رێ بن و

ئېمەش چاۋەرتىن، ئېمە دۇنيان كە سەرەنجام چۆن دەپتى؟ بۆيە خوا دەفەر موئى:
 ئايا عەقلە كانيان بەۋە فەرمانيان پى دەكەن، بەلكو ئەوانە كۆمەلىكى ياخىن،
 يانى: ئەو جۆرە ھەلۋىست و قسانەيان، لە ياخىى بوونيانەۋە سەرچاۋە دەگرن،
 نەك لە عەقل و لۆژىكەۋە.

﴿أَمْ يَقُولُونَ نَقُولُ﴾، يان ئايا دەلئىن: ھەلبەستە، موھەممەد ﷺ قورئانى
 ھەلبەستە، ﴿بَلْ لَا يَوْمُنُونَ﴾، بەلكو ھەر پروناھىتىن، ئەگەرنا دەزانن و بە
 موھەممەد ﷺ شارەزان و پىتى ئاشنان، كە پىاۋى قسە ھەلبەستىن نىە، بەلام
 ھەر نايانەۋى پروبايتىنن و ئەو شتانە دەكەنە پىانوۋى پروانەھىتئانان.

﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا﴾، ئەگەر راست دەكەن و لە راستانن كە
 موھەممەد ﷺ قورئانى ھەلبەستە، بە ناۋى خواۋە، با ئەۋانئىش قسەيەكى ۋەك
 ھى ئەو پىتنن، چونكە ئەۋان تاكە ھونەرئىك زۆر تىيدا بالادەست بن، برىتتە
 لە پەۋانئىيىسى و زمانپاراۋىسى و قسەزانى، فەر موون مەيدان مشكان نەيانكىلاۋە،
 با ئەۋانئىش قسەيەكى ۋا پىتنن، ئەگەر راست دەكەن، بەلام كە نەيانتۋانى، ماناى
 ۋايە راست ناكەن.

ئىنجا خوا ﷺ لەسەر باسى پىغەمبەرەكەى ﷺ لايان دەبات، دەيانھىتئىتە سەر
 ئەصلى مەبەست، كە برىتتە لەۋەى ئەۋان پروايان بە خوا نىە، ۋەك پىۋىست
 خوايان نەناسىۋە ﷺ، بۆيە ئەو جۆرە تۆمەتانە ئاراستەى پىغەمبەرەكەى ﷺ
 دەكەن، ئەۋەش شىۋەيەك لە شىۋەكانى پىكەۋە پەيۋەست بوونەۋەى ئايەتەكانە،
 شىۋەيەكى دىكە كە من زياتر ئەۋەم بە دلە، ۋەك دۋايش باسى دەكەم،
 ئەۋەيەكە لىرەدا خوا ﷺ بۆ پوۋچەلىيى ئەۋ تۆمەتانەۋە پى بنەمايان، يازدە لە
 بىرۋەكە پوۋچەكانيان باس دەكات، كە ئەۋانە خاۋەنى ئەۋ جۆرە بىرو بۆچۈۋانەن
 ۋ، خاۋەناتى ئەۋ بىرو بۆچۈۋانەش ھەر ئەۋەيان لى دەۋە شىتتەۋە كە موھەممەد
 ﷺ بە شىت و فالچىسى ۋ، شاعىرو ھەلبەستەر ناۋەد بەكەن.

ده‌هه رموی ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾، نایا ئەوانه به‌بێ هیچ شتیک هێزانوه دی، ﴿أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾، یان خۆیان به‌دییه‌نه‌ری خۆیان، واته: نایا به‌بێ هیچ به‌دییه‌نه‌ر دروست بوون، یان خۆیان به‌دییه‌نه‌ری خۆیان، که بیگومان هه‌ردووکیان نالۆژیکی و غه‌له‌تن، نه‌ هیچ په‌یدا کراویک به‌بێ په‌یدا کهر ده‌بێ و، هیچ دروست کراویک به‌بێ دروست کهر ده‌بێ، نه‌ ده‌شگونجی هیچ شتیک بوو خۆی خۆی دروست کرد بێ، چونکه ئەگهر نه‌بوو بێ، چۆن به‌ دییه‌نه‌ری خۆی بووه؟ هه‌ردووکیان مه‌ حاالی عه‌قلیین، که‌واته: به‌ حوکمی عه‌قل ته‌نیا خوا به‌دییه‌نه‌ریانه‌. ئنجا له‌وه‌ گه‌رێ نایا ئەوان له‌ خۆوه‌ په‌یدا بوون، به‌بێ به‌دییه‌نه‌ر، یان خۆیان به‌دییه‌نه‌ری خۆیان؟ ئەدی ئەم گه‌ردوونه‌؟!

﴿أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾، به‌لکو نایا ئاسمانه‌کان و زه‌ویان هێزانوه‌دی؟ یانی: ئەگهر گریمان گوێیان: ئیمه‌ خۆمان خۆمانمان به‌دییه‌نانه‌، یان هه‌ر کامیکیان گوێی: باب و دایکم منیان دروست کردوه، که ئەوه‌ش راست نیه‌، ئەدی باب و دایکی، کێ هێزانویه‌دی تاکو ده‌گاته‌وه‌ سه‌ر دوو مرۆفی یه‌که‌م که (ئاده‌م و حه‌ووا) ان سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بێ؟ هه‌روه‌ها ئەوانه‌ی بروایان به‌ ئاده‌م و حه‌وواش نه‌بێ، ئەو زنجیره‌یه‌، هه‌ر ده‌بێ له‌ شوێنیک بوه‌ستێ، دیسان گریمان بیردۆزه‌ که‌ی داروینیش راستی، که ئیستا زانست ده‌ریخستوه‌، پووچه‌له‌و شتیکی بێ بنه‌مایه‌، به‌لام مرۆف ئەگهر بچیته‌وه‌ سه‌ر مه‌یموونیش و مه‌یمونه‌که‌ش بچیته‌وه‌ سه‌ر شتیکی دیکه‌ش، له‌ شوێنیک هه‌ر ده‌وه‌ستێ و زنجیره‌ی بێ کۆتایی مه‌حالیکی عه‌قلییه‌، به‌لام با ئەوه‌ له‌وێ بوه‌ستێ: ئاسمانه‌کان و زه‌وی واته: ئەم گه‌ردوونه‌ به‌سه‌رو خواریه‌وه‌، نایا ئەوان وه‌دییان هێنان؟

﴿بَلْ لَا يُوقِنُونَ﴾، به‌لکو راستیه‌که‌ی ئەوه‌یه‌ ئەوان خاوه‌نی زانیاری دنیاکه‌ر نین، له‌ خوا ناسیه‌که‌یاندا، واته: باش خوا ناسن و، که ده‌لێن: ده‌زاین خوا هه‌یه‌ و بروامان به‌ خوا هه‌یه‌، هه‌ر قسه‌یه‌که‌ به‌زار ده‌یکه‌ن، ده‌نا ئەگهر به‌ راستی خویان ناسیوا دنیایان له‌وه‌دا، ئەو جوړه‌ قسانه‌یان نه‌ده‌کردن.

﴿ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنٌ رَّبِّكَ اَمْ هُمُ الْمُصِطْرُونَ ﴾، یان ئایا عه‌مباره‌کانی په‌روه‌ردگار تیان له‌لان، ئنجا به‌که‌یفی خو‌یان به‌خشن، فلانکه‌سه ده‌که‌نه پی‌غه‌مبه‌رو، فلانکه‌سه ناکه‌نی، ﴿ اَمْ هُمُ الْمُصِطْرُونَ ﴾، یان ئایا نه‌وانن زال و بالاده‌ست به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا، به‌سه‌ر که‌ردووندا، نه‌وان بریار به‌ده‌ستن؟ بی‌گومان هی‌چیان وانین.

﴿ اَمْ لَمْ نَسْأَلِ سَمِعُونَ فِيهِ ﴾، یان ئایا په‌یژه‌یه‌کیان هه‌یه، که‌له‌و په‌یژه‌یه‌دا گو‌ی ده‌گرن، و به‌ه‌وی نه‌و په‌یژه‌یه‌وه گو‌ی ده‌گرن، بو‌هه‌والی ناسمان، ﴿ قَلْبَاتٍ مُّسْتَعِمِّمٍ ﴾، ئنجا با گو‌ی هه‌لخه‌ره‌که‌یان، گو‌یگره‌که‌یان که‌به‌ه‌وی په‌یژه‌یه‌وه چۆته‌سه‌ری و گو‌ی له‌ده‌نگ و باسی ناسمان گرتوه، به‌لگه‌یه‌کی پروون و ئاشکرا بی‌نی!! نه‌مه‌ش جو‌ریکه‌له‌گالته‌پتکردن و، توانج تیتگرتن، که‌مه‌گه‌ر هه‌والی نادیارو په‌نهانی ناسمان له‌لای نه‌وانه، که‌موحه‌مه‌د ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ خِطَابَ مَبْرُورٍ ﴾ پی‌غه‌مبه‌ری خوا نه‌یه؟ که‌به‌دل‌نیایی وانیه، ئنجا نه‌گه‌ر وایه، ئایا نه‌و هه‌واله‌یان چۆن ده‌سته‌که‌وتوه؟ ده‌بی په‌یژه‌یه‌کیان هه‌بی و، قادرمه‌یان هه‌بی، بی‌یدا سه‌رکه‌وتن، ده‌با به‌لگه‌بی‌تن.

﴿ اَمْ لَمْ آتَيْنَا لَكُمْ الْتَوُونَ ﴾، یان ئایا نه‌و، (خوا ~~بِالْحَقِّ~~ کچانی هه‌ن و ئیوه کو‌راتان هه‌ن؟ چونکه‌یه‌کیک له‌بیرۆکه‌نه‌فسانه‌یه‌یه‌کانی هاوبه‌ش بو‌خوا دانه‌ران، نه‌وه‌بوو ده‌بانگوت: فریسته‌کان مین و کچانی خوان، که‌چی بو‌خو‌یان رازی نه‌ده‌بوون به‌کچ، که‌واته: نه‌وه‌ی بو‌خۆتان پی‌ی رازی نین، چۆن پالی ده‌ده‌نه‌لای خوا؟!)

﴿ اَمْ تَنْظُرُهُمْ اَجْرًا فَمِنْ مَعْمُورٍ مُّثْقَلُونَ ﴾، یان ئایا تو‌کرئیه‌کیان لی داوا ده‌که‌ی، نه‌وانیش له‌نه‌جامی نه‌و غه‌رامه‌و تاوانه‌دا که‌لیان داوا ده‌که‌ی، بارگرانن؟ واته: ئایا نه‌رکیکیان که‌وتۆته‌سه‌ر شان بو‌یان جیبه‌جئ ناکری، بو‌یه‌بروا ناهینن؟ که‌نه‌وه‌ش وانیه‌و پی‌غه‌مبه‌ر ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ خِطَابَ مَبْرُورٍ ﴾ هی‌چ چاوه‌روانیه‌کی لیان نه‌بووه.

﴿ اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَمُمْ يَكْتُمُونَ ﴾، یان ئایا په‌نهان له‌لای نه‌وانه‌و نه‌وان ده‌ینووسن و، تو‌ماری ده‌که‌ن، ئایا هه‌واله‌نادیاره‌کان، له‌لای نه‌وانن، تا‌کو بزائن موحه‌مه‌د ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ خِطَابَ مَبْرُورٍ ﴾ پی‌غه‌مبه‌ری خوا نه‌یه؟!)

﴿ اَمْ يَرِيدُونَ كَيْدًا ﴾، یان ئایا ئهوان پیلان و فیلان دهوئ، نه خشه و پلانتیکیان به دهسته وه یه مه به ستیانه پیلان له پیغه مبه ر ﴿ اَمْ يَرِيدُونَ كَيْدًا ﴾ بگپرن؟

﴿ قَالَتَيْنِ كَرُورًا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴾، به دنیایی ئهوانه ی بیپروان، به س ئهوان فیل لیکراون، واته: فیله که به سهر سهری خویندا ده شکسته وه، خوا ﴿ اَمْ يَرِيدُونَ كَيْدًا ﴾ نه خشه داده نئ بۆ پووجه لکردنه وه ی فیل و پیلانی ئهوان.

﴿ اَمْ لَهُمْ اِلٰهُ غَيْرُ اللّٰهِ ﴾، یان ئایا په رستراوئکی دیکه ی جگه له خویان هه یه؟ ﴿ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾، پاکیی بۆ خوا له وه ی ده بکه نه هاوبه شی، واته: خوا ﴿ اَمْ يَرِيدُونَ كَيْدًا ﴾ پاک و بیگه ردو دووره له وه ی هاوبه شی هه بن له په رستراندا، چونکه خوا به ده بیهنه ری هه موو شتیکه و په روه ردگاری هه موو شتیکه، ژینه رو مرینه ره و، هه رشتیکی دیکه هه مووی دروستکراوی خۆیه تی، ئنجا له کوئایی ده رختتی ئه و بیروکه ئه فسانه بیانه ی کافره کان و، پووجه ئیسی بیرکردنه ویان دا، باسی عینادی و که لله په قیسان ده کات و ده فه رموئ: ﴿ فَاِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَآءِ سَاقِطًا ﴾، ئه گه ر پارچه یه ک له ئاسمان به که وتوه خوار ببینن، به ریتته وه و بکه ویتته خوار، ﴿ يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴾، ده ئین: هه ورئکی که له که بوویه، هه ورئکه چۆته سهر یه ک و په ستراره ته وه، یانی: ئه گه ر ئاسمانیشیان به سه ردا برووخئ، دیسان دانی پئدا ناهینن!

﴿ فَذَرَهُمْ حَتّٰی يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴾، ئنجا (مادام به و شیوه یه ن) وازیان لئ بینه، تاکو تووشی ئه و پۆژه یان ده بن، که تئیدا بئ هۆش ده که ون، یان تئیدا ده مرن، که پۆژی ناخیر زه مانه، یاخود ئه و پۆژه یه که تئیدا ده مرن، چونکه هه موو مروئیک ناخیر زه ماتئکی هه یه و پۆژیکی هه یه، تئیدا له دنیا ده رده چئ و، ده مرئ و، پئش مردنه که شی بئ هۆش ده بئ.

﴿ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ﴾، ئه و پۆژه که پیلان و فیله که یان هه یج دادیان نادات و سوودیان پئناکه یه نئ، ﴿ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴾، پشتیوانیشیان لئناکرئ، واته:

نه بُو خَوَّيان پيلان و فَيْلَه كه يان له فریایان دئ، دهر بازیان بکات، نه له دهر وهی خوشیان هاوکاری ده کرین و پشتیوانیی ده کرین.

﴿وَأَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ﴾، به دنیایی تهوانه ی سته میان کردوه (به هوی کوفرو شیرکه وه) بهر له وهش سزاو نازاریکیان ههیه، واته: بهر له هاتنی ناخیر زه مان، یان بهر له سزای پوژی دواییش، سزاو نازاری دیکه یان ههیه، که مه بهست پیی تهو نازارو نارهحه تیهانه یه که له ژایاندا دینه رییان، له نه خویشی و ناخویشی و گرفتاری، یا خود تهوه هه شهیه که لیان، که بهر له هاتنی ناخیر زه مان و قیامه تیش، تهوانه به دهستی ته هلی ئیمان تووشی سزا دین و، ناماژه یه بو جهنگی به درو پووبه پوو بوونه وه کانی دیکه.

﴿وَلَنُكَفِّرَنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾، به لام زوره یان نازانن، یانی: هه ندیکیان به دنیایی زانیویانه که موحه ممه د ﴿يَتَّغَمِبْهُرِي﴾ پیغه مبهری خوایهو، تهو هه په دهانه ی لیان ده کات، پوژی یک دئ، تووشی دهردی خویمان ده بن، چ به نسبت پوژی دواییه وه، چ به نسبت دنیا شه وه، هه ندیکیان ده ستیان هه ره له سه ره دلایان بووه، به لام که لله په قی و عینادی و بهر ژه وه ندییه ناشه رعیهه کانیان ده ست و پیمان به ستوون، بویه بروایان نه هیتاوه، بویه شه ده فهرموئ: زوره یان نازانن، چونکه هه ندیکیان هه ره زانیویانه که تهو پییه پووجهی تهوانی له سه رن، بن سه ره نه جامه وه، تهوه ی موحه ممه د ﴿يَتَّغَمِبْهُرْمُوئ﴾ ده فهرموئ، ناکام و سه ره نه جامی خیری ههیه، له دنیاو دوا پوژدا.

له کو تایی دا خوا به پیغه مبه ره ده فهرموئ: ﴿وَأَسْمِرْ لِحُمْرِكَ﴾، خوئ رابگره بو بریاری پهروه ردگارت، یان بو دادوه ری کردنی پهروه ردگارت، هه تا دئ، یان تهو بهرنامه یی پهروه ردگارت بوئی دانای، خوئ له سه ره رابگره و پشو دریز به، ﴿فَأِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾، به دنیایی تو له ژیر چاودیری ئیمه دای، تو به چاوه کانی ئیمه ی، یانی: له ژیر چاودیری ئیمه دای و ناگامان لیته وه ده تپاریزین، ﴿وَسَيَحْمَدُ بِحَمْدِكَ حِينَ نَقُومُ﴾، به ستاییش کردنه وهش پهروه ردگارت به پاک بگره،

له کاتیکدا هه لدهستی، له مه جلیس هه لدهستی، یاخود له خه و هه لدهستی، هه ردووک واتایه که ی هه ن، به لام زیاتر وایده چئی مه به ست پئی له کاتی له خه و هه لسان بی.

﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَيَرُّهُ وَإِدْبَرَ الشُّجُورِ﴾، ههروه ها له شهویشدا پهروه ردگارت به پاک بگره (و ستایشی بکه و یادی بکه) ﴿وَإِدْبَرَ الشُّجُورِ﴾، ههروه ها له کاتی ئاوا بوونی ئه ستیره کانیشدا، کاتیک ئه ستیره کان ون و په نهان ده بن، به هوئی ده رکه و تنی تیشکی خوروه وه ئه ستیره کان دیار نامینن، واته: که ده که یه نیو روژیش، دیسان پهروه ردگارت به پاک بگره و ستایشی بکه، یانی: به شه و روژ سه رگرمی به پاکگرتن و ستایشکردنی پهروه ردگارت به و، سه رگرمی به ندایه تیی بو خوا کردن و په رستنن به، ئاهه وه وزه توانایه کت ده داتن که خوږاگر بی، له سه رنه وراسته رپیه ی خوا **استرید الرحمن الرحیم**.

خوای پهروه ردگار ئیمه ش ته و فیک بدات و، یارمه تیمان بدات که به هوئی به ندایه تیی باش بو کردن و، به پاکگرتن و ستایش بو کردن و، هه همیشه یادکردنیه وه، له شه و روژاندا، دل و دهروومان به هیژ و پر وزه و توانا بی و، خوږاگرین له سه ر راسته ری خوا.

مه‌سه‌له گرنگه‌کان

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

فه‌رمان‌کردنی خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**، به پیغهمبه‌ره‌که‌ی موحه‌ممه‌د **﴿۱﴾** که له‌سه‌ر بیرخستنه‌وه‌و ناموژگاریی کردنی خو‌ی به‌رده‌وام بـ، و نه فالچییه‌و، نه شیتته‌و، نه شاعیره، وه‌ک ناحه‌زانی ده‌تین و، نه‌و قسانه‌یان له‌عه‌قله‌وه‌ نایه‌ن، به‌لکو به‌ره‌می له‌خوا یاخیی بوونیانن، هه‌روه‌ها که ده‌تین: موحه‌ممه‌د **﴿۲﴾** خو‌ی قورئانی هه‌لبه‌ستوه، راست ناکه‌ن، نه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن، با نه‌وانیش ویتنه‌ی نه‌وه‌فرمایشته‌ی خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بیتن، چونکه موحه‌ممه‌دیش **﴿۳﴾** مروفتیکه‌وه‌ک نه‌وان و نه‌گه‌ر نه‌م قورئانه، قسه‌ی خو‌ی بـ، نه‌وانیش مروفتن و، ده‌توانن قسه‌ی وه‌ک وی بکه‌ن، به‌لام نه‌گه‌ر وه‌ک موحه‌ممه‌د **﴿۴﴾** ده‌فه‌رموئ: فه‌رمایشتی خوا بـ، بیجکه له‌خوا هیچ که‌س ناتوانن فه‌رمایشتی وه‌ک هی خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بفه‌رموئ:

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿۱﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّبَّأْنَاهُ مِنْ رَّبِّ السَّمَوَاتِ ﴿۲﴾ قُلْ تَرَبُّوا فَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الْمَرْتَبِينَ ﴿۳﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿۴﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَقْلُكُمْ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۵﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿۶﴾﴾

شیکردنه‌وی نه‌م ئایه‌تانه، له‌ده‌برگه‌دا:

(۱) ﴿فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ﴾، بیریان بخه‌وه تو به‌هو‌ی چاکه‌ی په‌روه‌ردگارته‌وه نه‌کاهینی و نه‌شیت. (ذم و استمیر علی التذکیر، واثبت علی ما أنت علیه من الوعظ والتذکیر)، به‌رده‌وام و پشوو درئویه، له‌سه‌ر بیرخستنه‌وه‌و، چه‌سپاو به‌له‌سه‌ر نه‌وه‌ی تو‌ی له‌سه‌ری، له‌ناموژگاریی کردن و بیرخستنه‌وه، واته:

بیرخستنه‌وه‌ی راستییه‌کان بو ئه‌و خه‌لکه، ﴿فَمَا أَنْتَ بِغَمَّتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ﴾، تۆ به هۆی چاکه‌ی په‌روه‌ردگارته‌وه، نه فالچی و نه شیتیشی، که ده‌فه‌رموی: (فَدَكُّرٌ)، ئەم (ف)ه، (فَاءُ التَّفْرِيعِ) ی پێ ده‌لێن، واته: مادام حال به‌و شیوه‌یه بێ، که له رابردوودا باسکرا، که‌واته: تۆ یادیان بخه‌وه و بیریان بخه‌وه، به‌رده‌وامبه له‌سه‌ر بیرخستنه‌وه‌ی خۆت و، به‌دلنیایی به‌هۆی چاکه‌ی په‌روه‌ردگارته‌وه (که بریتیه له پێ به‌خشرانی پله‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تی) نه فالچی و نه شیتیشی.

پسته‌ی: ﴿فَمَا أَنْتَ بِغَمَّتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ﴾، تۆ به هۆی چاکه‌ی په‌روه‌ردگارته‌وه، نه فالچی و نه شیتیشی، زانایان چوار و اتایان بو لیکدانوه‌وه:

۱- ﴿فَمَا أَنْتَ بِغَمَّتِ رَبِّكَ﴾، ده‌لێن: (ب)ه‌که، (مُتَعَلِّقٌ مِمَّخْذُوفٍ هُوَ حَالٌ)، ئەم (ب) ایه به‌یه‌وه‌سته به شتیکێ قرتێراوه‌و که ده‌بێته حال، یانی: (مَا أَنْتَ مُتَلَبِّسًا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ الَّتِي أَنْعَمَ بِهَا عَلَيْكَ، مِنْ رِجَاحَةِ الْعَقْلِ وَالنُّبُوَّةِ، بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ)، واته: تۆ له حالیکدا که به‌هره‌مه‌ندی له چاکه‌ی په‌روه‌ردگارت و به‌تۆی به‌خشیوه له تیر و ته‌واویی له عه‌ق‌لداو، له پله‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تی، نه فالچی و نه شیتیشی.

۲- (مَا أَنْتَ فِي حَالٍ إِذْكَارِكَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ، وَلَا مَجْنُونٍ)، تۆ له حالیکدا که چاکه‌ی په‌روه‌ردگارتیان بو باس ده‌که‌ی و ده‌یخه‌یه‌وه یادیان، که بریتیه له په‌یامی خوا، نه فالچی و نه شیتیشی.

۳- (إِنَّمَا عِنْدَكَ الْكِهَانَةُ وَالْمَجْنُونُ بِسَبَبِ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْكَ)، هه‌ر کام له فالچی‌ه‌تی و شیتیشی له تۆدا لاجوون، به‌هۆی چاکه‌ی په‌روه‌ردگارته‌وه له‌سه‌رت.

۴- ﴿فَمَا أَنْتَ بِغَمَّتِ رَبِّكَ﴾، (ب) بو سوینده، وه‌ک: (وَاللَّهِ بِاللَّهِ، تَاللَّهِ، مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ)، سویند به چاکه‌ی په‌روه‌ردگارت، تۆ نه فالچی و، نه شیتیشی.

هه‌ر چوار و اتایه‌که‌ش رێک و گونجاون و ئەمه (الشوکانی)، له (فتح‌القدیر) ه‌که‌ی خۆیدا هیناوی^(۱).

(کاهِن)، وهک: (راغیسی ئەسفەهانیی)، دەلّی: کاهین ئەوهیه که هه‌وآل دەدات بە شتی پەنھانی پابردوو، بە لآم (عَرَاف)، ئەوهیه که هه‌وآل دەدات بە شتی پەنھانی داھاتوو، بە لآم لە بەکارھێنانی قورئاندا کاهین ئەو که سەپە و وا دەخاتە وەھم و زەینی خەڵکەوہ که پەنھان دەزانئ، بە بئ وەحیی، چ ئەو پەنھانە پەپوہندیی هەبئ بە پابردووہ یان بە داھاتووہ، چونکہ خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی (کاهِن) و (عَرَاف)ی نەکردوہ، بە لکو هەر باسی (کاهِن)ی کردوہ، کەھانە هەبووہ لە کاتی خۆیدا، کاهینەکان هەم باسی داھاتووشیان کردوہ، هەم باسی پابردووشیان کردوہ، ئنجا ئەوان کہ تۆمەتی کاهینی و فآلچییە تییان پآلداوہ تە لای پیغەمبەر **ﷺ**، لەبەر ئەوہ بووہ، کہ ئەو قورئانە ی خۆیندووہ، هەم باسی پابردووی تیدا هەبووہ و باسی گەلانی پابردوو، هەم باسی داھاتووشی تیدا هەبووہ، کہ ئاخیر زەمان و پوژئی دوایی دئ و سزا و پاداشت، باسی هەردووکیان تیدا هەبووہ، بۆیە گووتویانە: کاهینە، واتە، فآلچییە و هەوآلدەرێکە بە نادیار، وهک ئەو کاهینانە ی ناسیوانن، کہ درۆ دەلەسە ی زۆریان بو خەڵک کردوہ و، کلاویان لەسەری خەڵک ناوہ و بەدئنیایی سادەیی خەڵکیان ئیستیغلال کردوہ، ئەو جوۆرە کەسانە لەم پوژگارە ی ئیستای ئیمەشدا هەر هەن، کہ چ لە بواری تەندروستییدا، چ لە بواری بەخت و چارەنووسدا، چ لە بواری دیکەدا، قسە دەکەن، بئ ئەوہی قسە کەیان پشت ئەستور بئ، بە بە لگە یەکی زانستی، کہ لە پئی عەقل و هوؤش و هەستەکانەوہ دەزانرئ، یاخود بە بە لگە یەکی نەقلیی، کہ دەبئ لە وەحیی ساغ و بئ خلتەوہ سەرچاوہ بگرئ.

هەبەتە کہ تۆمەتی شیتیان پآلداوہ تە لای پیغەمبەری خوا **ﷺ** لە راستییدا ئەوہ شیتییە، تۆمەتی شیتیی پآل بەدرتە لای پیغەمبەری خاتەم **ﷺ**، کہ لە عەقل و تیکەبشتندا لە لووتکەدا بووہ، هەموو پیغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) عاقلترین خەلکی پوژگاری خویان بوون، پاکترین و چاکترین و پەوشت بەرزترین خەلکی پوژگاری خویان بوون، تەنانەت پیش ئەوہی خوا هەلیشیان بژیرئ بە

پیغمبر، به لأم دَوای نَه‌وَش که خَوای په‌روه‌ردگار به‌هره‌مندی کردوون له وه‌حیی و پیغمبرایه‌تیی، بیگومان هم عه‌قله‌که‌یان زیادی کرده‌و، هم عیلمه‌که‌یان و، هم په‌وَشته‌که‌یان و، هم پاکیی و چاکیه‌که‌یان.

۲- ﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ﴾، یان نایا ده‌لَین: شاعیریکه، شاعیریش نَه‌وانه بوون که شی‌عرو هۆندراوه‌یان گوتوه.

۳- ﴿نَرَيْصٌ بِهِ رَبِّهِ السُّؤْمُونَ﴾، چاوه‌پَیی بۆ ده‌که‌ین، به‌لَای پۆژگاری به‌سه‌ر بَئ، یاخود چاوه‌پَیی ده‌که‌ین پوو‌دای مه‌رگی بیته‌سه‌رئ، (رَئِب)، له‌عه‌بدو‌لَای کورپی‌عه‌بباسه‌وه (خوا له‌خَوی و بابی رازی بَئ)، هاتوه که گوتوو‌یه‌تی: (رَئِبٌ فِي الْقُرْآنِ شَكٌّ، إِلَّا مَكَانًا وَاحِدًا فِي الطُّورِ: رَبِّهِ السُّؤْمُونَ)، واته: وشه‌ی (رَئِب): له‌قورنَندا هم‌مووی به‌مانای دوو دلَیه، جگه له‌شوئینیک له‌(الطور)دا.

(ظَنَّ) به‌مانای گومانه، به‌لَأم (شَك) به‌مانای دوو دلَیه، دوو دلَیش نَه‌وه‌یه له‌ئیتو‌قه‌دئ بوه‌ستئ و به‌هیچ لایاندا نه‌که‌وئ، (ظَنَّ) نَه‌وه‌یه به‌لاکیاندا بکه‌وئ، لای بوونی نَه‌و شته، یان لای نه‌بوونی، عه‌بدو‌لَای کورپی‌عه‌بباس (خوا له‌خَوی و بابی رازی بَئ)، ده‌لَئ: وشه‌ی (رَئِب) له‌هم‌وو قورنَندا به‌مانای دوو دلَیی به‌کارهاتوه، ته‌نیا له‌یه‌ک شوئین له‌قورنَندا به‌مانای پوو‌دای مه‌رگ، یاخود پوو‌دای پۆژگار به‌کارهاتوه، که بریتیه له‌﴿نَرَيْصٌ بِهِ رَبِّهِ السُّؤْمُونَ﴾ (رَئِبِ السُّؤْمُونَ): (خَوَادِثُ الدَّهْرِ، صُرُوفُ الدَّهْرِ، نَتَقَطِرُ بِهِ الخَوَادِثُ قَيْمُوثٌ كَمَا مَاتَ غَيْرُهُ)، کاره‌سات و پیتشه‌اته‌کانی پۆژگاری بۆ چاوه‌پَیی ده‌که‌ین و ده‌مرئ، وه‌ک چۆن نَه‌وانی دیکه‌ی پیتش‌تیش مردوون، له‌شاعیره‌کان، (السُّؤْمُونَ) هم به‌مانای پۆژگار (دَهِر)، هاتوه، هم به‌مانای مردنیش.

۴- ﴿قُلْ تَرَيْصُوا أَنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمَرْتَبِينَ﴾، بَلئ: چاوه‌پَیی بَن، منیش له‌که‌ل ئیتوه‌دا له‌چاوه‌پَوانانم، واته: ئیتوه‌ چاوه‌پَیی مردن و له‌به‌ینچووئین من بَن، منیش چاوه‌پَیی مردن و فهوتانی ئیتوه‌م و، دلَنیام که سه‌ره‌نجامی چاک بۆ من و بۆ شوئینکه‌وتوو‌انم و بۆ

په یامه کهم ده بی، ئیوه ش به شتان ته نیا له بهینچوون و سه رنگووم بوون و پرسوایی و شهرمه زاریی دنیاو دواوژّه، که ههر واش دهرچوو، ئنجا ئه مه بو خوی ئیعجازی کی میژووییه له قورئاندا، که له زور شوئیندا هاتوه، چونکه که سیک ههر له سه ره تاوه که ئه گهری هه بووه بکوژری یان په نهانکوژ بکری، یاخود به مردنی ئاسایی همری، یان به لای به سه ر بی، که چی لهو سه ره تابه وه زور به دلنیا یی و پشتته ستورانه، بلتی: سه ره نجامی چاک بو منه، چاوه ری بن، منیش چاوه رییم و سه رکه وتن، بو په یامه که مهو، له بهینچوون و شهرمه زارییش بو ئیوه یه، ئاوا به له خوژادی تووی قسه بکات! به دلنیا یی ئه گهر پشت به خوا به ستوو نه بی، له خواوه قسه نه کات و له خواوه دلنیا نه کرابیتته وه، ناتوانی قسه ی وا بکات.

وشه ی (أم)، که ده فه رموی: ﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّرِيسٌ بِهِ رَبِّبَ الْمُنُونِ﴾، که له مانایه تا نه دا پازده (۱۵) جاران دووباره بوته وه، وه ک پیتش تریش گوتوو مانه، زانایان به چوار واتایان هیناویانه:

۱- هه ندیکیان گوتوو یانه: (أم)، لیره دا هه م به مانای هه مزه ی پرسیا رکردن (هَمَزَة الْإِسْتِفْهَامِ) و هه م به مانای (بَلْ) ه، (بَلْ الْإِسْتِدْرَاكِیَّةَ)، به مانای (نایا) و، به مانای (به لکو)، هه ردوکیان پیکه وه، که ده فه رموی: (أَمْ يَقُولُونَ)، یانی: (بَلْ أَيْقُولُونَ)، به لکو نایا ده لئین؟

۲- هه ندیکیان گوتوو یانه: ته نیا به مانای (بَلْ) ه، واته: به لکو (أَمْ يَقُولُونَ)، یانی: به لکو ده لئین.

۳- هه ندیکیان گوتوو یانه: به مانای پرسیا رکردنه، (أَمْ يَقُولُونَ)، یانی: نایا ده لئین؟ خلیل بن أحمد الفراهیدی) رای وابوو.

۴- سیه وه بهی گوتوو یه تی: (لِلخُرُوجِ مِنْ كَلَامٍ إِلَى كَلَامٍ آخَرَ)، گوتوو یه تی: (أم)، لیره دا ته نیا بو ئه وه یه قسه یه کت کردوه له وه وه ده گوازیه وه بو قسه یه کی دیکه، ئه م چوار رایه هه ن و په ننگه ههر چواریشیان، ههر کامیکیان له حال و مه قامی خویدا راست

بِئ، واته: وشه‌ی (آم)، که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به‌کاری هیناوه، جاری وایه: به‌مانای هه‌مزه‌ی پرسیارکردن و به‌لکو (بَلْ) یش بئ، و، جاری وایه ته‌نیا به‌مانای (به‌لکو) یه، جاری وایه ته‌نیا به‌ واتای (ئایا) ی پرسیارکردنه‌و، جاری واش هه‌یه بۆ ئەو گواستنه‌وه‌یه له قسه‌یه‌که‌وه بۆ قسه‌یه‌کی دیکه، وه‌ک شاره‌زایان و پسپو‌رانی زمانی عه‌ره‌ببی گوتوو‌یانه.

۵- ﴿أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَعْلَمُ بِذُنُوبِهِمْ﴾، (خوا ده‌فرموئ: ئایا عه‌قله‌کانیان فه‌رمانیان به‌وه پیده‌که‌ن؟ یانی: بَلْ أَتَاكُمْ هُمْ عُمُولُهُمْ بِهَذَا الْكَلَامِ الْمُتَنَاقِضِ)، به‌لکو ئایا عه‌قله‌کانیان که فه‌رمانیان پیده‌که‌ن، به‌و قسه‌ تیکه‌ل و پیکه‌ل و دژیه‌کانه؟ چونکه ئەگه‌ر شاعیر بئ، چۆن شیته‌و، ئەگه‌ر فال‌چی بئ، چۆن شیته، ئەو قسانه هه‌موویان یه‌کدی هه‌لده‌وه‌شینه‌وه‌و دژیه‌کن، ئنجا ئایا ئەو قسانه‌یان له عه‌قله‌یانه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گرن و عه‌قلیان به‌وه فه‌رمانیان پیده‌کات؟ ئاشکراشه قسه‌ له باره‌وه‌کراوانئ، که ئەم ئایه‌ته‌ موباره‌کانه قسه‌یان له باره‌وه‌ ده‌که‌ن، به‌ پله‌ی یه‌که‌م کافره‌کانی پو‌ژگاری پی‌غه‌مبه‌ری کو‌تایی بوون، له هۆزی قوره‌یش پێش هه‌مووان، قوره‌یشیش خو‌یان زۆر به‌ خاوه‌ن عه‌قل و هۆش و ره‌وانی‌بێژی و بالاده‌ستی زانیوه، به‌ تایبه‌ت له‌ بواری عه‌قل و تیگه‌یشتن و قسه‌ زانیی و قسه‌ نه‌سته‌قییدا، واته: ئەوان که لافی ئەوه‌ لیده‌ده‌ن عه‌قل و هۆشیک‌ی به‌هێزیان هه‌یه، ئایا عه‌قله‌کانیان فه‌رمانیان به‌وه پیده‌که‌ن، ئەو جو‌ره قسانه‌ بکه‌ن، که هه‌ر کام‌یک‌یان دژی ئەوی دیکه‌یه؟

۶- ﴿أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ﴾، به‌لکو ئەوان، کو‌مه‌لیکی یاخین، یانی: بَلْ تَجَاوَزُوا الْحَدَّ فِي الطُّغْيَانِ وَالْعِتَادِ، فَقَالُوا مَا قَالُوا، به‌لکو سنوور شک‌نییان کردوه له یاخیبوون و که‌له‌ره‌قیی و نه‌سه‌لماندن، بۆیه ئەوه‌یان گوتوه که گوتوو‌یانه، هه‌ندیک له زانایان گوتوو‌یانه: ئەم قسانه گواستنه‌وه‌ن له قسه‌یه‌که‌وه بۆ قسه‌یه‌کی دیکه، له‌گه‌ل پرسیارکردندا، هه‌روه‌ک چه‌مک واتای (آم)ی دا‌براو (آمِ الْمُتَنَقِّطَةِ)، که به‌ مانای (پرسیارکردن) و به‌ مانای (به‌لکو) یه، ئەوه ده‌گه‌یه‌ئێ که ئەو قسانه، هه‌ر کام‌یک‌ی دواتر، له‌وه‌ی پێشتر نا‌قو‌لاتر و نه‌گونجاوتره‌و، که‌له‌ره‌قیی زیاتریشی تیدا‌یه.

(۷) - ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَقُولُ﴾، یان ئایا ده لَئِن: هه لَیبه ستوه، وهک له جی دیکه دا ده فهرموئ: ﴿أَمْ يَقُولُونَ أَفَنُوحٌ﴾ یونس، ئایا ده لَئِن: هه لَیبه ستوه (به ناوی خواوه)؟ (تَقُولُ)، نه وهیه قسه به ناوی که سیکه وه بکری، (التَّقُولُ: نِسْبَةٌ كَلَامٍ إِلَى أَحَدٍ لَمْ يَقُلْهُ، وَيَتَعَدَّى إِلَى الْكَلَامِ بِنَفْسِهِ، وَيَتَعَدَّى إِلَى مَنْ يُنْسَبُ إِلَيْهِ بِحَرْفِ «عَلَى»، قَالَ تَعَالَى: ﴿وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَابِلِ﴾ ﴿١١﴾ العاقبة، وَضَمِيرٌ «تَقَوْلُهُ» عَائِدٌ إِلَى الْقُرْآنِ الْمَفْهُومِ مِنَ الْمَقَامِ.

واته: (تَقُولُ)، بریتیه له وه که قسه یه ک پال بدریته لای که سیک که نه یگوتبی، ئنجا (تَقُولُ الْكَلَامِ)، هه ر بۆ خۆی تهعه ددا ده کات و به رکار ده خوازێ، بِن نه وهی پیتیکی دیکه به کار بِن، به لَام نه گه ر بویستری ئهم (قسه به دهم هه لَیبه ستوه) ه، پال بدریته لای که سیک، به پیتی (عَلَى)، به رکار ده خوازێ، وهک ده فهرموئ: ﴿وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَابِلِ﴾ ﴿١١﴾ العاقبة، نه گه ر به ناوی ئیمه وه هه ندی قسه ی هه لَیبه ستبانه، ﴿لَا خِذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ﴾ ﴿١٤﴾ ثُمَّ لَقَطْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿١٦﴾ العاقبة، قوئی راستیمان ده گرت، دوایی ره گی ملیمان ده په راند، ﴿فَمَا يَكُرُّ مِنْ أَمْرٍ عِنْدَ حَاجِرِينَ﴾ ﴿١٧﴾ العاقبة، هیچ کام له ئیوهش نه یده توانی رَنگه ر بِن و به رگری لَی بکات. که ده فهرموئ: (تَقَوْلُهُ) ئهم (ه) ی سه ر (تَقَوْلُهُ)، راناویکه ده چیته وه بۆ قورئان که له رهوت ده فامریته وه، نه گه رنا پِیشی له م رستانه دا باسی قورئان نه کراوه، به لَام له رهوت ده فامریته وه که مه به ست پی قورئانه و، نه وهش له قورئاندا زوره، که خوا ﴿سِرِّ الْوَجْهِ الرَّحِيمِ﴾ جارئ باسی شتیکی نه کردوه، به لَام راناویک به کارده هینری ده چیته وه بۆ نه و شته ی پِیشتر باس نه کراوه، به لَام به سیاق و سه لیه ده زانری که مه به ست پی نه وه، چونکه نه وهی که پیغه مبه ری ﴿سِرِّ الْوَجْهِ الرَّحِيمِ﴾ پِن تۆمه تبار کراوه، هه ر نه وه بووه که قورئانی له خۆیه وه گوتوه هه لَیبه ستوه، به ناوی خواوه، بۆیه ده زانین که ده گوتری: نه وهی هه لَیبه ستوه، مه به ست پی قورئانه.

(۸) - ﴿بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، واته: به لکو (ئهو قسانه بۆیه ده کهن، چونکه) برؤا ناهینن، یانی: نایانه وی برؤا بینن، بۆیه نه وه قسانه ده کهن، وهک پاساو دانه وهی هه لَویستی خۆیان و، بیانوه هینانه وه بۆ برؤا نه هینانان.

۹- ﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ﴾، ئەگەر نا ئەگەر لە ئاستان، با قسە یەکی وەك ئەو (قورئانە) بێنن، كە دەلێن: قورئان موحمەد ﷺ بە ناوی خواوہ هەڵبەستوہ، با ئەوانیش قسە یەکی ئاوا بكەن، ئەگەر راست دەكەن، ئەوانیش كەس دەستی نەگرتوون و ئەوانیش مرۆفەن، وەك موحمەد ﷺ، و، خۆشیان بەوی نادەن و، پێیان وا یە لەو ژیرترین و، قسە زانترن و، بە تواناتر، چونكە پەخنەیان دەگرت دەیانگوت: ﴿أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا﴾ (۱۱) الفرقان، واتە: ئا ئەو یە خوا كرددوویەتی بە پیغمبەر ﷺ؟! حاشای مەقامی بەرزى پیغمبەر ﷺ، ئنجا ئەگەر خۆیان بەوی نادەن و، خۆیان پێ لەو گرنگتر و بە تواناتر، ئەگەر راست دەكەن موحمەد ﷺ ئەو قسە یە هەڵبەستوہ، با ئەوانیش قسە یەکی وا بێنن، بەلام راست ناكەن.

كەواتە: لە كۆی ئەم شەش ئایەتەدا، خوا ﷻ چوار تۆمەتی بێ پروایان خستە پروو، كە بۆ پیغمبەری خاتەمیان كرددوون:

یەكەمیان: فالتچیەتی.

دووهم: شتیمیەتی.

سێیەم: شاعیری.

چوارەم: گوا یە خۆی قورئانی هەڵبەستوہ.

خواش ﷻ بەرپەرچی هەر كام لەو چوار تۆمەتەى داوہتەوہ، هەر چواری هەلۆه شاندوونەوہ:

أ و ب - بە نەسبەت ئەوہوہ كە تۆمەتباریان كرددوہ بەوہی فالتچیەو لە خۆوہ قسە ی پەنھان دەكات، لە بارەى رابردوو و داھاتووہوہ، شتە، خوا ﷻ بەوہ بەرپەرچی ئەو دوو تۆمەتەیانى داوہتەوہ كە دەفەرموئ: ﴿فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَأَنَّكَ كَافِرٌ وَلَّا جُنُودٌ﴾، واتە: تۆ بە هۆی چاكەى پەرودەگارتەوہ (كە پیغمبەرایەتیە) فالتچی و شتیتى. كە سێك خوا بىكاتە پیغمبەر و وەحیی بۆ بێئیرى، ناگونجى نە فالتچی بى و، نە شتیتى بى.

ج- به نسبت تۆمهتی شاعیرییه وه که گوتوو یانه، شاعیره، پیغهمبهر وهک خوا له سوورپتی (یس) دا، له باره یه وه ده قهرموی: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ﴾ ۱۱، واته: نه شاعرمان فیر کردوون، نه شاعیری شی بو ده گونجی، پیغهمبهری خوا ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ﴾ ۱۱، نه وهی ده بلی شاعر نیه، به لکو یادخسته وهی خوا به، قورئانیکی روون و ناشکرابه، یا خود روونکه ره وهیه، ئنجا له باره ی تۆمهتی شاعیرییه وه، خوا ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ﴾ ۱۱، چونکه نه وان گوتوو یانه: شاعیره و چاوه پتی رووداوی روژگار ده کهین، یان رووداوی مردن ده کهین، به سه ری بی، خواش ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ﴾ ۱۱، به وه به ره په رچیان ده داته وه ده قهرموی: چاوه پین منیش له گه ل ئیوه دا له چاوه روانانم، که واته: دلنیا بن! نه وه قسه یه ده یلیم شاعر نیه و من شاعر نیم، به لکو پیغهمبهری خوام و به ناوی خواوه هه والده دم، راستیش له مهیدانی درێژدا تا قی ده که رته وه، فه رموون چاوه پتی بن، به لام مهیدانی درۆیه کورته، فه رموون بو داهاتووتان، تا کو ده لین، چاوه پتی بن، منیش چاوه پیم، چونکه نه وهی پا که بی با که، راستی له مهیدانی به به ره وه بوو و فراوان و دوورو درێژدا تا قی ده که رته وه، به لام مهیدانی درۆیه کورته، جاری وایه که سیک درۆیه ک ده کات، پینج خوله ک بر ده کات، یان سه عاتیک، یان روژیک بر ده کات!

د- به نسبت تۆمهتی چواره مه وهش که گوتوو یانه: (تَقَوْلُهُ)، به ناوی خواوه هه لیهه ستوه و گوتوو یه تی، خوا به وه به ره په رچیان ده داته وه: ﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ﴾ ۱۲، با نه وانیش قسه یه کی وهک قورئان بین، نه گه ر راست ده کهن موحه مه مد به ناوی خواوه هه لیهه ستوه، با نه وانیش قسه یه کی وا بکه ن، وهک قورئان بی، به لام به دلنیا بی ناتوان، بو یه با دلنیا بن که نه وه تۆمه ته شیان بی بنه مایه و نه تیره شیان نیشانه ی نه پیکا.

مهسه لهی دووهم:

خستنه پرووی یازده (۱۱) بیروکهی پووچی کافره کان به بی بهر په چدانه وه یان، چونکه ته نیا به خستنه پروویان، پووچه لیسان دیاره، ئه و یازده بیروکه پووچه ی کافره کانیش ئه مانه ن:

- ۱- دروستکردنیان به بی هؤکار، یان به بی به دیهینه ر.
- ۲- یان خو یان به دیهینه ر بن.
- ۳- به دیهینه ری گهردوون بن.
- ۴- خه زینه کانی خوایان له لابن.
- ۵- باآده ست بن به سهر هه موو شتیکدا.
- ۶- په یژه ی چوونه ئاسمانیان له لای بن، هه والی نادیار له ئاسمانه وه بیتن.
- ۷- خوا کچی هه بن، به لام ئه وان کوپیان هه بن.
- ۸- موحه ممه د کریمان لی داوا بکات، کریمه ک که بارگرانی بی بو یان و نه یتوانن.
- ۹- ئه وان په نهانیزانن و بینووسن له لای خو یان.
- ۱۰- ئه وان له پیلان گپران بن و، بیان هوی پیلان بگپرن.
- ۱۱- جگه له خوا په رستراویکی دیکه یان هه بن.

خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ئه م یازده بیروکه پووچه ی بیروایان ده خاته پروو، بی ئه وه ی بهر په چی هه یج کامیکیان بداته وه، چونکه هه ندیک بیروکه که پووچه له و بی بنه مایه، هه ر خستنه پرووی بیروکه که بو خو ی، بهر په رچ دانه وه یه تی:

خوا ده فه رموی: ﴿ اَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِمْۙ اَمْ هُمْ الْخٰلِقُوْنَ ﴿۲۲﴾ اَمْ خَلَقُوا السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضَۙ بَلْ لَا یُوقِنُوْنَ ﴿۲۳﴾ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزٰیْنٌ رَّبِّكَ اَمْ هُمُ الْمُصِیطِرُوْنَ ﴿۲۴﴾ اَمْ لَمْ یَسْئَلُوْهُ
یَسْتَمِعُوْنَ فِیْهِۙ فَلَیْلٰتٍ مُّسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِیْنٍ ﴿۲۵﴾ اَمْ لَهٗ الْاٰنْتَنَۙ وَلَكُمْ الْاَنْتُوْنَ ﴿۲۶﴾ اَمْ تَنْتٰهُمۙ اَجْرًاۙ فَهَمۙ

مِنْ مَّعْرَمٍ مُتَقَلَّبُونَ ﴿١٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْعَذَابُ فَعَمَّ يَكْتُوبُونَ ﴿١١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿١٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٣﴾

شیگردنه‌وهی ئەم، ئایەتانه، له شازده برگه‌دا:

۱- ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾، یان ئایا، ئەوانه بئ هیچ شتیک وه دیهیتراون و دروستکراون؟ ته‌عبیری: (مَنْ غَيْرِ شَيْءٍ)، زانا یان سئ واتایان بۆ لیکداونه‌وه:

أ- (مَنْ غَيْرِ خَالِقٍ)، ئایا به بئ به دیهیتنه‌ر هاتوونه دی و، هیتراونه دی؟

ب- (مِنْ غَيْرِ آبَاءٍ وَأُمَّهَاتٍ)، ئایا ئەوانه به‌بئ باب و دایک په‌یدا بوون؟

ج- (لِغَيْرِ شَيْءٍ)، ئایا ئەوانه بئ حیکمه‌ت هیتراونه دی؟ وه‌ک عه‌ره‌ب ده‌لین: (فَعَلَّتْ كَذًّا وَكَذَا لِغَيْرِ شَيْءٍ)، واته: به‌بئ ئەوه‌ی هیچ مه‌به‌ستیکم هه‌بئ و هیچ حیکمه‌تیک هه‌بئ له کاره‌که‌مدا.

به‌لام ئەوه‌ی زیاتر دیته‌ زه‌ینه‌وه ئەوه‌یه: (مَنْ غَيْرِ خَالِقٍ)، ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ﴾، ئایا دروستکراون به‌بئ به دیهیتنه‌ر؟ چونکه دوا‌یی له به‌رانه‌ره‌که‌ه‌یدا ده‌فه‌رموئ:

۲- ﴿أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾، یان ئەوان به دیهیتنه‌رن؟ واته: ئایا ئەوانه بئ به دیهیتنه‌ر به دیهیتراون، یان خو‌یان به دیهیتنه‌ری خو‌یانن، یاخود: ئایا ئەوانه بئ به دیهیتنه‌ر دروستکراون، یاخود خو‌یان به دیهیتنه‌ری خو‌یانن و هه‌موو دروستکراوه‌کانی دیکه‌شن؟ ئیمه دوا‌یی له کورته‌ باس‌یک له سئ سه‌رنج‌دا، زیاتر تیشک ده‌خه‌ینه سه‌ر ئەم ئایه‌ته موباره‌که‌و، ئەم ئایه‌ته موباره‌که به‌لگه‌یه‌کی زۆر ده‌مکو‌تکه‌رو ددان‌شکینه بۆ بیرو‌که‌ی ئیلحاد، وه‌ک له مه‌وسووعه‌ی (د‌ره‌وشاو‌ه‌یی ئیمان و پو‌وچه‌ل‌یی ئیلحاد، له‌به‌ر پ‌وشنای‌ی زگ‌ماک و عه‌ق‌ل و زان‌ست و وه‌ح‌یی) دا قسه‌مان له‌باره‌وه کرد‌وه، هه‌روه‌ها له هه‌ند‌یک له کت‌یبه‌کانی دیکه‌ی خو‌مان دا وه‌ک کت‌یبه‌ی (خو‌اناس‌یی، ئایین، ئیمان) و مه‌وسووعه‌ی: (ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلام‌یی) کت‌یبه‌ی دو‌وه‌م.

۳- ﴿أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾، یان ئایا ئەوان ئاسمانه‌کان و زهوییان وه‌دییه‌تیاون؟ ئەم پرسیارکردنه پرسیارکردنی نکوولییلیک‌کردنه، واته: ئەوان ئاسمان و زهوییان وه‌دی نه‌هیتیاون و، خووشیان دان به‌وه دادین.

۴- ﴿بَلْ لَا يُرَفِقُونَ﴾، به‌لکو ئەوانه دلتیانین، زانیارییه‌کی دلتیاکه‌ریان نیه، یانی: هوکاری ئەو جوړه قسانه‌یان ئەوه‌یه، که زانیارییه‌کی دلتیاکه‌ریان نیه له باره‌ی خواناسییه‌وه، یاخود: له باره‌ی زیندووکرانه‌وه وه‌هاتنی رۆژی دواپیه‌وه دلتیانین، ئەگه‌رنا ئەو جوړه قسانه‌یان نه‌ده‌کردن، ئەو تۆمه‌تانه‌یان پال نه‌ده‌دانه لای پیغه‌مبه‌ری خاتهم ﷺ.

۵- ﴿أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنٌ رَّيِّكٌ﴾، یان ئایا ئەوان عه‌مبار و خه‌زینه‌کانی په‌روه‌ردگارتیان له لان؟ (الْخَزَائِنُ: جَمْعُ خَزِينَةٍ، وَهِيَ الْبَيْتُ، أَوْ الصُّنْدُوقُ الَّذِي تُخَزَّنُ فِيهِ الْأَقْوَاتُ)، (خَزَائِنٌ) کۆی (خَزِينَةٌ) یه، که بریتیه له و ژووره، یاخود صندوقه‌ی بژیوه‌کانی تیدا هه‌لده‌گیرین، کاتی خو‌ی ناو بووه بۆ ئەوه، به‌ کوردیی ده‌لین: عه‌مبار، خه‌زینه، شوینی شت تیدا کۆکردنه‌وه، یانی: ئایا عه‌مباره‌کانی په‌روه‌ردگارتیان له‌لان، که هه‌موو شتیک به‌ ده‌ستی ئەوان بێ، ئنجا به‌ که‌یفی خو‌یان بێ: کێ ده‌که‌نه پیغه‌مبه‌رو کێ ناکه‌نه پیغه‌مبه‌ر؟!

۶- ﴿أَمْ هُمُ الْمُضْطَرُونَ﴾، یان ئایا ئەوان زال و ده‌ست‌رۆیشتوون؟ (الْمُضْطَرُونَ): به‌ دوو شیوه‌ خویندراوه‌ته‌وه، به‌ (ص)، (مُضْطَرُونَ) و، به‌ (س)، (مُضْطَرُونَ)، (مُضْطَر)، (اسْمٌ فَاعِلٌ مِنْ سَطَرَ، وَضَطَرَ: حَفِظَ وَتَسَلَطَ)، (مُضْطَر)، ناوی بکه‌ر له (سَطَرَ) و (ضَطَرَ)، یانی: پاراستی و خستیه ژیر ڕکئفی خو‌یه‌وه، که لی‌ره‌دا مه‌به‌ست ئەوه‌یه (أَي: غَالِبُونَ عَلَى الْكُونِ، أَوْ قَاهِرُونَ مُتَجَبِّرُونَ عَلَى الْخَلْقِ)، زالن به‌سه‌ر گه‌ردووندا، یاخود خو‌سه‌پینن به‌سه‌ر خه‌لک و ولاتدا، که بئگومان هه‌چ کامیان نین، واته: نه به‌سه‌ر گه‌ردووندا زالن و نه به‌سه‌ر خه‌لکیشدا، به‌لێ ده‌توانن سته‌م و زولم بکه‌ن، زله‌زله‌کانیان سته‌م بکه‌ن له خه‌لکه‌ بێ چاره‌که‌یان، به‌لام مانای ئەوه نیه به‌سه‌ر هه‌موو خه‌لکی دنیادا زال و خاوه‌ن ڕکئفن.

ئىنجا ده‌گوازتته‌وه بۆ بىرۆكه‌يه‌كى دىكه‌ى پووجيان و ده‌فه‌رموئى:

(۷) ﴿ اَمْ هُمْ سَلَمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ﴾، يان ئايا ئه‌وانه په‌يژه‌يه‌كيان هه‌يه، تىيدا گوئى هه‌لده‌خه‌ن؟ واته: گوئى هه‌لده‌خه‌ن بۆ باسى ئاسمان و هه‌والى په‌نهان، تاكو له‌وئوه بزائن كه موحه‌ممهد ﷺ راست ناكات و پىغهمبه‌رى خوا نيه، ئايا ئه‌وه‌يان هه‌يه؟ (السَّلْمُ: اَللّٰهُ الصُّعُوْدُ اِذْ يَكُوْنُ الصَّاعِدَ عَلٰى السَّلْمِ فِى السَّلْمِ)، ئامرازى پى به‌رزبوونه‌وه و سه‌ركه‌وته‌ن، بۆيه ده‌فه‌رموئى: ﴿ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ﴾ تىيدا گوئى هه‌لده‌خه‌ن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ى كه سىك كه به‌سه‌ر په‌يژه‌يه‌كدا سه‌رده‌كه‌وئى له نىو په‌يژه‌كه‌دايه، ئىنجا كه ده‌فه‌رموئى: ﴿ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ﴾، (يَسْتَمِعُونَ فِيهِ الْغَيْبِ مِنَ السَّمَاءِ)، گوئى تىيدا هه‌لده‌خه‌ن تاكو په‌نهانى ئاسمان بزائن؟! چونكه موحه‌ممهد ﷺ فه‌رمووئيه‌تى: من ره‌وانه‌كراو و پىغهمبه‌رى خوام، زانئويشيانه كاروبارى خوا زياتر په‌يوه‌ندى به ئاسمانه‌وه هه‌يه، يانى: ده‌ره‌وه‌ى زه‌وى، به‌و واتايه كه له سه‌رئوه ده‌نگ و باس و فه‌رمانه‌كانى خواى په‌روه‌ردگار دئىن.

(۸) ﴿ فَلْيَا تَسْتَمِعْهُمْ بِسُلْطٰنٍ ثَبِيْتٍ ﴾، ده‌جا با گوئى هه‌لخه‌ره‌كه‌يان، به‌لگه‌يه‌كى رپوون و ئاشكرا بئىنى (له‌سه‌ر راستى ئه‌و قسانه‌ى ده‌يكه‌ن) كه ده‌لئىن: ئه‌ى موحه‌ممهد ﷺ! تۆ پىغهمبه‌رى خوا نى و، فالچى، يان شاعىرى، يان شىتى، يان قسه‌ت هه‌لبه‌سته‌وه، با به‌لگه‌يه‌كى رپوون و ئاشكرا بئىن، به‌لگه‌ رپوون و ئاشكرايه‌كه‌ى موحه‌ممهد ﷺ ئه‌و قورئانه‌يه‌وه، موحه‌ممهديش خوئى هه‌ر به‌لگه‌يه له‌سه‌ر راستى خوئى، به‌حه‌ياتى درۆتان لى نه‌بيسته‌وه، شتىكى ئاشىرىنتان لى نه‌بىنيوه، ئىستا دواى ئه‌وه‌ى ته‌مه‌نى له چل (۴۰) سالى هه‌لكشاهه، مادام له قوئاغى مندائى و گه‌نجى و دواى گه‌نجيه‌تىيدا شتى خراپى لى نه‌پشكوه‌ته‌وه‌وه، درۆتان لى نه‌بيسته‌وه، خراپه‌تان لى نه‌بىنيوه، ئايا له دواى چل سالى؟ كه مروئى به‌ره‌و كامبپوونى زياتر ده‌چى، هه‌موو مروئىك، ئه‌وه شتىكى پىچه‌وانه‌ى عه‌قل و لوژىكه.

(۹) ﴿ اَمْ لَمْ اَلْبَسْتُ وَّلَكُمْ اَلْبَسُوْنَ ﴾، يان ئايا خوا ﷺ كچانى هه‌ن و، ئىوه كورانتان هه‌ن؟ راناوى (لئه)، هه‌ر دياره‌بۆ خوا ﷺ ده‌چىته‌وه‌وه به‌پى سىاق ده‌زانرئى، چونكه

نهک لیږه له شوینی دیکه ش دا گوټوویانه: **خوَا سَمِعْنَا لَحْنَ الْجِبْرِ كِجَانِي هَهْنُ كِه بَرِيْتِيْنِ لِه** فریشتهکان و فریشتهکانیان به مِی له قه له مداون، وهک له تهفسیری سوورهتی (الزخرف) دا، باسمان کردو له سوورهتی (الانعام) یش دا هاتوه: **﴿ وَخَرَقُوا لَهٗ بَیْنَ وَبَیْنَتِمْ یَعْبَرُ عِلْمٌ ۱۰۰ ﴾**، واته: کچان و کورانیان بو خوا دانان، به بی زانیاری.

دهیانگوت: فریشتهکان کچانی خوان و شهیتانه کانیش کورانی خوان، که دهه رموی: **﴿ اَمْ لَمْ الْبَسْتُ وَلَكُمْ الْبَسُوْنَ ﴾** نایا نه و کچانی هه ن و نیوه کورانتان هه ن؟ (هَذَا مُبَالَغَةٌ فِي تَشْنِيْعِ قَوْلِهِمْ، فَلَيْسَ الْمُرَادُ اَنْهُمْ لَوْ نَسَبُوا الذُّكُوْرَ اِلَيْهِ، لَكَانَ قَوْلُهُمْ مَقْبُوْلًا)، نه مه زیاتر بو ناشیرین و ناقولا پيشاندانی قسه که یانه، نه گه رنا مه به ست نه وه نیه، نه گه ر کوریا ن بو خوا دانابایه، قسه که یان په سندنو چاک ده بوو! به لکو مه به ست نه وه یه که ته نانه ت نه وانه به پیوه ری خویشیان خوی په روه درگاریان، وهک خویشیان حساب نه کرده، خو یان نه گه ر موژده ی کچیان بی درابایه ناره حه ت ده بوون و بییان ناخوش بوو، کچیان بی، که چی نه وه ی بو خو یانیان پینا خوشه، پاییده دونه لای خواو ده لین: خوا کچی هه ن که فریشته کانن، لیږه دا مه به ست ده رخصتی پووجه لیبی بیرکر دنه وه ی نه وانه که هه ر نه وه عه قله پووجه یانه، نه وه تومه تانه شی لیوه هه لده قولن و بو موحه ممه دیان **﴿ ۱۰۱ ﴾** ده کن، چونکه وهک پیشتر گوتمان: ته وه ری سه ره کیی نه م سووره ته موباره که، باسی پیغه مبه رایه تی موحه ممه دو راستی وی و راستی قورثانه، که فه رمایشت و په یامی خواجه.

۱۰- **﴿ اَمْ تَسْتَأْجِرُنَا جَبْرًا ﴾**، یان نایا (نه ی موحه ممه د **﴿ ۱۰۲ ﴾**! کرییان لی داوا ده که ی، پاداشت و به رانبه ریکیان لی داوا ده که ی؟ لیږه دا مه به ست پیی گالته پیکر دنه و، به توانجه وه قسه به رانبه ر کردنیانه، چونکه پیغه مبه ر کریی لی داوانه کردوون و، خوی په نهانزان زانیویه تی که موحه ممه د **﴿ ۱۰۳ ﴾** کرییان لی داوا ناکات، خوی زاناو تواناش پیی فه رمووه: **﴿ قُلْ مَا اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُكَلِّفِيْنَ ۱۰۴ ﴾** ص، بلنی من کریتان لی داوا ناکه م و، من له نه رکدانه رانیش نیم (له سه ر شانی خه لک) که باری شانی خه لک گران بکه م، یاخود له لاف لیده ران نیم، که شتیک بلیم وانه بی.

(۱۱) ﴿فَهُمْ مِّنْ مَّعْرَمٍ مُّنتَقِلُونَ﴾، ثنجا ئەوان بەهۆی ئەو تاوان و باجهوه، که لێیان وەرده‌گیری، بارگران کراون. (المَعْرَمُ وَالْمَعْرَمَةُ: وَهُوَ مَا يُفْرَضُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ عَوِيضٍ يَدْفَعُهُ ظَلَمًا)، (المَعْرَمُ وَالْمَعْرَمَةُ)، ئەوه‌یه قه‌ره‌بوویه‌ک له‌سه‌ر که‌سی‌ک فه‌رز بک‌ری، به‌لام به‌سه‌م لێی وەر‌ب‌گیری و هه‌ق نه‌بی، (وَالْمُتَّقِلُ: أَصْلُهُ الْمُحْمَلُ بِشَيْءٍ ثَقِيلٍ، وَهُوَ هُنَا مُسْتَعَارٌ لِمَنْ يُطَالَبُ بِمَا يَعْسُرُ عَلَيْهِ أَدَاؤُهُ)، (مُتَّقِلٌ): له‌ئه‌سه‌لدا، که‌سی‌ک کۆ‌لێکی قورسی خراب‌ب‌تته‌ سه‌رو، لێ‌رده‌دا خواز‌راوه‌ته‌وه‌ بۆ که‌سی‌ک داوا‌ی شتیکی لێ بک‌ری، پێی قورس بی، پێی هه‌لنه‌سه‌تی له‌توانیدا نه‌بی، ﴿فَهُمْ مِّنْ مَّعْرَمٍ مُّنتَقِلُونَ﴾، له‌ئه‌نجامی پاداشت و کر‌ب‌یه‌ک که‌ لێیان داوا ده‌که‌ی، ئەوان به‌هۆی ئەو باج و تاوانه‌وه‌ که‌ لێیان وەر‌ده‌گیری، باری شانیان گران کراب‌ن و بۆیان هه‌لنه‌سه‌تن، بۆیه‌ پر‌وا ناه‌یتن؟ که‌ واش نیه، بۆیه‌ ئەم په‌رسیار‌کردنه‌ په‌رسیار‌کردنی نکو‌و‌لێیلێکه‌رانه‌یه.

(۱۲) ﴿أَمْ عِنْدَهُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ﴾، یان ئایا ئەوان نادیاریان له‌لایه‌و ده‌ینووسن، لێ‌رده‌دا وشه‌ی (الْغَيْبُ)، (أل)ی ناساندنی له‌سه‌ره‌و بۆ تێک‌را (جنس)به: ئایا سه‌رجه‌م نادیارو په‌نه‌هان له‌وانه‌و ده‌ینووسن، که‌ بێگومان ئەوه‌شیان وانیه‌و په‌نه‌هان له‌لای وان نیه، تاکو بزانت: ئایا موحه‌مه‌د ﷺ پێغه‌مبه‌ری خوایه، یان نا، قورئان فه‌رمایه‌ستی خوایه، یان نا؟ ئەدی چۆن له‌خۆ‌را ره‌ق ده‌که‌نه‌وه؟ (الْغَيْبُ: هُنَا مُضَرَّرٌ مِّمَّا مَعْنَى الْفَاعِلِ، أَي: غَائِبٌ)، ﴿أَمْ عِنْدَهُ الْغَيْبُ﴾، یانی: (غیب) لێ‌رده‌دا چاوگه‌و به‌مانای بکه‌ره، په‌نه‌هان‌بوو.

(۱۳) ﴿أَمْ تُرِيدُونَ كَيْدًا﴾، یاخود ئایا فێلیان مه‌به‌سته، پیلان گێریان مه‌به‌سته؟

(انْتِقَالَ مِنْ نَقِضِ أَقْوَالِهِمْ إِلَى إِبْطَالِ نَوَائِهِمْ) ئەمه، گواسته‌وه‌یه له‌هه‌لوه‌شانده‌نه‌وه‌ی قسه‌کانانه‌وه‌ بۆ هه‌لوه‌شانده‌نه‌وه‌ی نیاز و مه‌به‌سته‌کانیان، که‌ به‌دلتیایی ئەوان مه‌به‌ستیان له‌و قسانه‌هه‌موویان، بیانوو هێتانه‌وه‌و پاساو هێتانه‌وه‌بووه‌و، ترس خسته‌به‌رده‌م خۆیان بووه‌ بۆ ئیمان هێتان، یانی: مه‌به‌ستیان پیلان گێری و فێل‌کردن بووه، بۆیه‌ ده‌فه‌رموی: ئایا پیلان و فێلیان ده‌وێ و، ده‌یان‌ه‌وێ پیلان و فێل له‌دژی تۆ بکه‌ن؟

۱۴- ﴿فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ﴾، به دلتیابی ئەوانەى بێبەروان، ئەوان فێل لێکراون و ئەوان نەخشه له دژ داندراون، (الکئید: إزَادَةُ مَضْرُوعَةِ الْغَيْرِ حُفْيَةً)، (کئید): بریتیه له وهى به پهنهانی بویسترتی زیان به که سێک بگهیه نرئی، (مکئیدون) یش، یانی: (الممکؤرؤ بهم)، فیللێکراو، ئەوانەى فیلیان له دژ ده کرئی و، نەخشه یان له دژ داده نرئی.

۱۵- ﴿أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ غَيْرَ اللَّهِ﴾، (له کو تاییدا خوا *استغیا الرحمن الرحيم* ده فه رموئ): یان ئایانه وانە جگه له خوا په رستراوئکی دیکه یان ههیه؟ ئەمه خراپترین بێرؤکه یان بوو، که پئیان وابوو ده بن جگه له خوا په رستراوی دیکه بهه رستن.

۱۶- ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾، پاکیی بؤ خوا له وهى ده یکه ن به هاوبه ش (ی خوا *استغیا الرحمن الرحيم*) چونکه هه رچی بیکه ن به هاوبه شی خوا هه ر دروسکراوی خوا به خوا *استغیا الرحمن الرحيم* ته نیا خوئی به دیه ئینه ره، ته نیا خوئی په روه ردگاره و، ته نیا خوئی خاوه نه، که واته: هه موو ئەو شتانه ی دیکه ی ده کر ئنه هاوبه شی خوا، بێگومان هه موو یان دروستکراوی خوا، ئنجا ئەگه ر دروستکراوو خاوه ندار به ئنر ئته، ریزی به دیه ئینه ره و په روه ردگان به مسؤگه ریی ئەوه تاوان ئیکی زؤر گه وره یه و، پاکیی بؤ خوا له وه.

كۈرتە باسېك لە سىن سەرنج دا

سەرنجى يە كەم: **خوئا** سەرنجى بە پىنچە وانەى چوار تۆمە تەكەوہ كە بۇ پىنچە مەبەرى خاتەم كراون، لە ئايە تەكانى: (۲۹ - ۳۴) داو، وە لىمى داو نەوہ، وە لىمى ئەو يازدە بىرۆكە پووجە ئەى ھاوبەش بۇ خوئا دانەرە كانى نە داوہ تەوہ، كە لە نۇ ئايەتى دواى ئەواندا ھا توون، ئايە تەكانى: (۳۵ - ۴۳).

حىكەتى ئەو جىاوازىيەش ئەوہ، كە خوئا سەرنجى كاتىك ئەو چوار تۆمەت و گومانەى بىپروايە كان لە بارەى پىنچە مەبەروہ **باس دەكات**:

۱- كە تۆمە تباريان كردوہ بەوہى كاھىن (فالىچى)ە.

۲- گوايە شىتە.

۳- گوايە شاعىرە.

۴- گوايە ھەلبەستەرى قورئانە بە ناوى خواوہ.

وہك پىشتەر باسمانكرد خوئا سەرنجى بەرپەرچى ھەر كام لەو چوار تۆمەتەى داوہ تەوہ، چونكە خەلىكى سادەو فامكال ھەيە، رەنگە ھەندىك لەو تۆمە تانەى بچىتە عەقلەوہو دزە بكاتە نىو عەقل و ھوشى كىرچ و كالى، بابزانىن چۇن؟

۱- پىنچە مەبەرى خاتەم **باس دەكات** كە بە ناوى خواوہ ھەوآيداوہ، ھەم لە بارەى گەلانى پاربدووہوہ: چۇن فەوتاون و چىيان بەسەر ھا توہ؟ دەر بارەى گەردوون و ژيان، چۇن دەستيان پىكردوہ؟ لە داھاتوودا ناخىر زەمان چۇن دى و، رۆزى دوايى چۇن دى و، سزاو پاداشت چۇنەو، سەرەنجامى ئەھلى ئىمان چۇن دەبى و، سەرەنجامى نەيارانى ئىمانداران چۇن دەبى؟ كە سەرەنجامىكى شووميان دەبى لە دنياو دواروژدا، بەلى

پیغمبر مبعوری خوا ﷺ که لهو باره وه هه والی داوه، ئه وه به پړاوت ده شو بهیته ئه وه وه که له نیو کاهینه کاندا باو بووه، ئه وانیش له باره ی رابردووه قسه بیان کردوه، که به دلنایبی ئه وان به گومان قسه بیان کردوه، به لام پیغمبر مبعوری خاتم ﷺ له بهر رۆشنایی وه حیی خوا دا، داوه، به لام گزنگ ئه وه یه جوړیک له ویکچوون هیه.

۲- ههروه ها که گوتوویانه: شیته، له بهر ئه وه ی پیغمبر مبعوری خوا ﷺ شتیکی هی ناوه، پیچه وانیه ی عورف و عاده ت و باوو کلتووری کۆمه لگاکه ی خو ی بووه، بویه سه ریان سو رماوه و گوتوویانه: ﴿ اَجْعَلِ الْاِلَهَةَ اِلٰهًا وَجِدًا ۙ اِنَّ هٰذَا لَتَنِيْءٌ مِّنْ اٰیٰتِ ۙ ص، واته: ئایا هه موو په رستکراوه کانی کردنه وه به بهک، به پاستی ئه وه شتیکی زور سه ریه، ههروه ها گوتوویانه: ﴿ اَوَدَا مَنَا وَكَا نَرَا ۙ ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيْدٌ ۙ ق، واته: ئایا که مر دین و بووینه وه به خاک و خو ل، ئه وه گه رانه وه یه کی زور دووره، ئنجا گوتوویانه: شتی سه رسو په ینه رو دوور له عه ق ل، به س مرو قنیک ده ی کات عه ق ل و هو شی تیکچووبن، بویه له سو نگی ئه وه شه وه خه لکیکی فامکال جوړیک له ئیشکالی دروست کردوه.

۳- ههروه ها که قورن ان هه ندیک کیش (وزن) یان سه روا (قافیه) له به شیک له ئایه ته کانی دا هه ن و، شیعر نیه، به لام هه ندیک له په گه زه کانی شیعیری تیدا هه ن، بویه ئه وه ش دیسان جوړیک له شو بهه و ئیشکالی بو دروست کردوون.

۴- ههروه ها که پیغمبر مبعوری خاتم ﷺ به ناوی خوا ی پهروه ردا گاره وه قسه ی کردوه، گوتوویانه: به ناوی خوا وه قسه ی هه لبه سته! بویه ئه و چوار تو مه ته که بو پیغمبر مبعور کراون، پتو یستی یان به وه لام بووه، خواش بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ هه ر کامیانی دا وه ته وه و پوو چه لی کردو ته وه.

به لام ئه و یازده بیرو که یه ی له نو ئایه ته کانی: (۳۵ - ۴۳) دا هه ن، که پشتر با سمان کردن، هه موویان بیرو که ی پوو چه لن و، به س خسته نه پرووی خو یان به سه بو در خسته نی پوو چه لی یان و، پتو یستی یان به وه لامدانه وه نا کات:

۱- ئەوۋە كە بەبى بەدېھىنەر دروست بووبن، بىرۆكەيەكى زۆر پوۋچە، چۆن شتېك دروستكرابى، دروستكەرى نىە و، پەيداكراپى، پەيداكەرى نىە؟ ئەوۋە پېچەوانەى ياسايەكى عەقلىى زۆر بەھىزە كە برىتتە لە ياساى ھۆكارىى (قانون السببىة) كە ھەموو پەيداكراوېك دەبى پەيداكەرىكى ھەبى (لِكُلِّ حَدِيثٍ مُحَدَّثٍ، لِكُلِّ مَخْلُوقٍ خَالِقٍ).

۲- ھەرۋەھا ئەوۋە كە خۆيان بەدېھىنەرى خۆيان بن، ئەوۋەش دىسان بىرۆكەيەكى زۆر پوۋچە، چونكە شتېك نەبى، چۆن خۆى پەيدا دەكات؟

۳- دىسان ئەوۋە كە مروۋقەكان ئاسمانەكان و زەوييان ھېنابنە دى، يانى: گەردوون بەو پان و پۆرۈ زەبەلاحيبە، ئەوۋەش ھەموو كەس دەزانتى كە بۆچوونىكى پوۋچە.

۴- ئنجا ئەوۋە كە عەمبارو خەزىنەكانى خواى پەرۋەردگار لەبەر دەستى ئەواندەبن، ئەوۋەش ھەموو كەس دەزانتى بىرۆكەيەكى بۆشەو وانىە.

۵- ئەوۋەش كە ئەوان زالبىن بەسەر كەون و كائىناتداو، ھەموو شتېك لە ژېر پكتىف و دەستەلاتى ئەواندا بى، دىسان ديارە كە بىرۆكەيەكى پوۋچ و بى بناغەيە.

۶- ئەوۋە كە پەيزەيەكيان ھەبى و پىيدا سەرکەون بۆ ئاسمان و، گوئى لە ھەوالى ناديار بگرن، لە ھەوالى ئاسمان قسەو باسى فرىشتەكان، دىسان ئەوۋەش ديارە جگە لە خەيالپلاو ھىچى دىكە.

۷- ئەوۋە كە خوا كچى ھەبن و ئەوان كوپيان ھەبن، كوا بەلگەكەى؟ بېگومان بىرۆكەيەكى پوۋچەو، چۆن دەبى شتى خراپتر كە بە لاي ئەوانەوۋە خراپترە، نەك لە واقع و (نفس الأمر) دا، ھى خوا بى؟ چونكە ھەم نىرو ھەم مى، ھەردووكيان خوا خولقاندوونى و ھەر كامىكيان ئەركى خۆى ھەيەو، كۆمەلىك تايبەتھەندىى خۆيانيان ھەن و، نە نىر بوون نىشانەى چاكىيەو، نە مى بوون نىشانەى خراپىيە، بەلكو نىرو مى، بە كرددەوى چاكى خۆيان چاك دەبن و، بە كرددەوى خراپى خۆيان خراپ دەبن، بەلام ئەوۋە كە خوا كچى ھەبن و ئەوان كوپيان ھەبن، وىزراى ئەوۋە كە ئەوۋە دانانى بەشى خراپترە، بە لاي ئەوانەوۋە، بەپىي فەپھەنگى ئەوان بۆ

خواو، خواوی پوره‌ردگاریش که ره‌گه‌زی نه‌بئ، زاووزی‌شی نیه‌و، خوا **سَلَوَاتُ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** له‌سه‌رووی دروستکراوه‌کانی خوئیته‌ق و، له‌سه‌رووی ئه‌وه‌وه‌یه که وه‌چه‌ی هه‌بئ و، له‌که‌س بووبئ و یان که‌سی لئ بووبئ.

۸- هه‌روه‌ها ئه‌وه که پیغهمبه‌ر داوای کرئیان لئ بکات و، ئه‌وان له‌ئهنجامی داوایکرانی ئه‌و کرئیه‌دا، باری شانیان گران بووبئ، بۆیه وه‌لامی پیغهمبه‌ر نه‌ده‌ئنه‌و! ئه‌وه‌شان ئه‌صل و ئه‌ساسی نیه‌و، ئاشکرایه که پیغهمبه‌ر **سَلَوَاتُ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** هه‌رگیز هیچ چاوه‌روانییه‌کی لئیان نه‌بووه.

۹- دیسان ئه‌وه که ئه‌وان په‌نه‌انبرزانن و بینووسن، دیسان جگه له‌خه‌یال پشته‌ستووور نیه به‌هیچ به‌لگه‌یه‌ک و شتیکی پووچه.

۱۰- ئه‌وه‌ش که ئه‌وان به‌ته‌مابن، پیلان له‌دژی پیغهمبه‌ر بگئرن و پیلانه‌که‌یان سه‌ربرگئ! ئاشکرایه: مادام خوا سه‌رپه‌رشتیاری پیغهمبه‌ر بئ و هاوکارو پشتیوانی بئ، موسته‌حیله پیلان و فیلئ ئه‌وان سه‌ربرگئ، له‌دژی پیغهمبه‌ر، به‌لکو پیلان و فیلئه‌که‌یان به‌سه‌ر خوئاندا ده‌شکئته‌وه.

۱۱- یازده‌یه‌م و کووتایی: ئه‌وه که ئه‌وان په‌رستراویکیان هه‌بئ جگه له‌خوا، ئاخ‌ر بیجگه له‌خوا، به‌لگه‌تان چیه، که شتیکی دیکه به‌رستئ، چ جندیک و مروفتیک بئ، چ له‌خوار مروفته‌وه بئ، ئه‌ستیره‌و خرۆکه‌یه‌ک، مانگ و خور، ئاژه‌ل، داروده‌خت ... هتد، به‌لگه‌تان چیه؟!

بۆیه ئه‌م یازده‌ بیرۆکه‌به‌خوا **سَلَوَاتُ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** هه‌جیانی به‌پتویست نه‌زانیه که له‌م سیاقه‌دا، پووچه‌لییان ده‌ریخت، به‌لام بیگومان له‌جی دیکه‌دا، له‌قورئاندا خوا **سَلَوَاتُ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** که‌م‌وزۆر به‌رپه‌رچی ئه‌و بیرۆکه‌های داوه‌ته‌وه.

سهرنجی دووهم: له دوو ئایه‌ته‌که‌ی: (۳۵ و ۳۶) دا، به‌هیزترین به‌لگه‌ی هه‌لۆه‌شاندنه‌وه‌ی بیروکه‌ی ئیلحاد هه‌یه، چونکه بۆ دروستکرانی مروّف و، بۆ دروستکرانی ئهم گه‌ردوونه، ته‌نیا سێ ئه‌گه‌ری عه‌قلی، که مه‌رج نیه هه‌ر سێکیان مه‌عقووڵ بن، به‌لام سێ ئه‌گه‌ر (احتمال) هه‌ن:

۱- مروّف و گه‌ردوون و ژیان، که‌س نه‌یهێنابنه دی و، گه‌ردوون هه‌ر بووبی و له خووه بووبی!

۲- مروّفه‌کان خوڤان و گه‌ردوونیان هێنابنه دی!

۳- خوا **سُبْحٰنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** به‌دییهێنه‌رو په‌یداکه‌ری مروّف و ژیان و گه‌ردوون بێ به‌سه‌رو خواریه‌وه.

له‌م دوو ئایه‌ته‌ موپاره‌که‌دا هه‌ر سێک ئه‌گه‌ره‌کان خراونه‌روو:

یه‌که‌م: که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ اَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ ﴾، ئه‌مه ئه‌گه‌ری یه‌که‌مه، ئایا دروستکراون به‌بێ هیچ به‌دییهێنه‌ریک؟

دووهم: ﴿ اَمْ هُمْ الْاَخْلَاقُ ﴾، ئه‌میش ئه‌گه‌ری دووهم: یاخود خوڤان به‌دییهێنه‌رن؟ ئه‌م دوو ئه‌گه‌ره‌که‌ خوا **سُبْحٰنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ده‌یانیهێنی، هه‌رکات پووچه‌ل بوونه‌وه، ده‌مینهێته‌وه ئه‌گه‌ری سێیه‌م که ئه‌م گه‌ردوونه که په‌یدا کراوه، به‌بێ به‌دییهێنه‌ر په‌یدا نه‌کراوه، خوڤیان مروّفه‌کان به‌دییهێنه‌ر نین، که‌واته مایه‌وه ئه‌گه‌ری:

سێیه‌م: خوا **سُبْحٰنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** به‌دییهێنه‌ره.

ئنجا له کتێبه‌کانی زانستی عه‌قیده (علم الکلام) دا، دوو ئه‌گه‌ری دیکه‌ش باسکراون له ئه‌گه‌ره پووچه‌کان:

یه‌ک: پێی ده‌گوتری: (الدور)، ئه‌وه‌ی که دوو شت بوونی هه‌ر کامێکیان له‌سه‌ر بوونی ئه‌وه‌ی دیکه بوه‌ستی، بۆ وینه: (أ)، به‌بێ (ب) نه‌یه‌ته دی و (ب) به‌بێ (أ) نه‌یه‌ته دی، که ئه‌مه‌ش مه‌حاله، بۆ وینه: مروّف گه‌ردوونی دروستکردبێ و، گه‌ردوونیش مروّفی دروستکردبێ، بوونی هه‌ر کامێک له‌و دووانه، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی دیکه وه‌ستابێ،

ئەمە شتتېكى مەھالە، بلىتى (أ) پەيدانابى، تاكو (ب) پەيدانەبى و، (ب) يش پەيدانابى، تاكو (أ) پەيدانەبى، ماناى واىە هېچيان پەيدانابن، چونكە ئەوہ مەھالتيكى عەقلىيە.

دوو: ئەوى ديكە برىتيە لە زنجيرەى بى كۆتايى (التسلسل اللانهاى)، زنجيرەيەك بىروا بەرەو رابردوو، بەبى ئەوہى بوەستى، ئەمەش مەھالتيكى عەقلىيە، بۆيە ئەزەلىي بوونى گەردوون، مەھالتيكى عەقلىيە، ھەلبەتە كاتى خۇى ھەندىك لە مولحيدەكان، پەنايان دەبردە بەر بى سەرەتايى و ھەر بوويى ماددە، يان گەردوون، لەگەل ئەوہشدا كە مەھالتيكى عەقلىيە، بەلام دواى ئەوہى زانستى گەردوونناسى و فيزيا بەرەو پىشتىر چوو، تىستا بە خواناس و خوانەناساھو، بەوانەى بروايان بەبوونى خوا ھەيەو، بەوانەش كە بروايان پىتى نيە، ھەموويان لەسەر ئەوہ يەكدەنگن واتە: زانايانى گەردوونناس و فيزيازان، كە ئەم گەردوونە سەرەتايەكى ھەيەو، ئەوہى پىتى دەگوتى: تۆوى گەردوونىي (البذرة الكونية) يان ھىلكەى گەردوونىي (البيضة الكونية) يان يەكەى گەردوونىي، (الوحدة الكونية)، كە بە ئىنگليزىي (سينگولارتى) (SINGULARITY) پى دەلتن، كە گوايە تەئىتىكى يەكجار يەكجار بچووك بووہ كە بە ھىچ پىتورەيك ناگونجى پىتورى، لەبەر بچووكيان، زۆر لە ئەليكترونىش بچووكترە، ئەليكترون كە بە دەورى نيوكى گەرديلەدا دەخولتتەوہ، نيوكى گەرديلەش لە پىرۆتون و نيترۆن پىك دى، (سينگولارتى) زۆر زۆر لەوہش بچووكتر بووہ، بەلام خواوہنى ئەوپەرى گەرمىي بووہو، لە ئەنجامدا تەقيوہتەوہو، ئەوہى پىتى دەگوتى: (بيگ بانگ) (BIG BANG) تەقىنەوہى مەزن (الانفجار العظيم)، لەوہ پەيدابووہ، سەرەنجام ئەو گەردوونە لەوہوہ ھاتوہ، واتە: لە نەبوونەوہ ھاتوہ، چونكە ئەو تەئۆلكەيەى ئەوان دەلتن، ديارە ھەر نەبوونە، بەلام لەبەر ئەوہى ئەگەر بلىتن: ھىچ شتتېك نەبووہو گەردوون دروست بووہ، ديارە دەبى بەدھيئەتريكى بووبى و، ئەوہش يەكسەر ناچارايان دەكات، بەلام كە دان بەوہش دا ناھيئن، ھەموويان دان بەوہدا دىئن كە ئەم گەردوونە سەرەتايەكى ھەبووہو، كاتتېك بووہ گەردوون بوونى نەبووہ، ناوى لە كۆلەكەى تەردا نەبووہ.

خوا **سەرەنجام** ئەو دوو ئەگەرەى ديكەى لىرەدا باس نەكردوون:

أ- ئەگەرەى پەككەوتنى دوو شتان ھەر كام لەسەر بوونى ئەوہى ديكە.

ب- زنجىرەى بى كۆتايى، خۇاى كاربه جى، ئەو دووھى باس نەكردوون، چونكە پىك دژو پىچەوانەى عەقْل و لۆيىكن، بەلكو تەنيا ئەو دووھى باسكردوون، كە مرۆفەكان و گەردوون، بەبى بەدپهينەر دروست بووبن، يان خۇيان بەدپهينەرىن؟ بىگومان هيج شتىكى پەيداكارو بەبى پەيداكار نابی و، ناشگونجى مرۆف خۇى خۇى پەيدا بکات، يان مرۆف گەردوون پەيدا بکات، وەك دوایی دەفەرموى: ﴿أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ۳۶، واتە: يان ئايا ئاسمانەكان و زەوييان هيتاونه دى؟ بەلكو زانبارى جىي دلتيايان نيه، يانى: چاك خوا نائاسن، بۇيه ئەو جۆره بىرۆكە پووجه لانه يان دەكەونه زەين و مېشكەوه.

سەرئى سىيەم: زانبايان لە بارەى چۆنپه تىي پەيوەست بوونى ئەو ئايەتانەوه، زۆريان قسە كرددوون.

من پىم وايە باشتىن را لەو بارەوه، ئەوه به كە بلىين: **سورە الحجر** ويستوويهى پووجه لىي بىرورايەكانيان بخاتەرپوو، بۇيەش بەرپەرچى نەداونەوه، تاكو بزائرى كوئر بەچى گە ياندوون، وەك ھەر لەسەرەتاوہ گوتومانە: تەوہرى سەرەكئى سوورەتى (الطور)، برىتيە - بە تاييەتى ئەم ئايەتانەى دوایی لە ئايەتى (۲۹) وە، تاكو كۆتايى - باسى پىغەمبەر ايە تىي موخەممەد ﷺ، ئنجا دوای ئەوہى لە شەش ئايەتى پىشوو دا ئايەتەكانى: (۲۹ - ۳۴)، چوار تۆمەتى بىپروايانى باسكرد، كە بۇ پىغەمبەر دەكرىن و خۇاى بالادەست پووجه لىي كرددەوه، ئنجا باسى ئەو يازدە بىرۆكە يەى بىپروايەكان دەكات، واتە: ئەوانەى پىغەمبەرى خاتەم ﷺ تۆمەتبار دەكەن، بە جادووگەرىي و، بە فالچىپه تىي و، بە شاعىرىي و، بە شىيىي و، بە قسە ھەلبەست، ھەر وەھا لە شوئىي دىكە دا تۆمەتى جادووگەرىي ھاتوہ، خاوەنى ئەو جۆره بىرۆكانەن، ئنجا كەسانى خاوەنى ئەو جۆره بىرە پووجه لانه بن، ديارە قەدرى زىر لەلای زىرنگەرە، ئەو كەسەش ھەلگىرى ئەو يازدە بىرۆكە پووجه بى، بە تەكىد ئەوہشى لى چاوەرپى دەكرى، كە پىغەمبەرى خاتەم ﷺ بە شىيىي تۆمەتبار بکات، كە لە لووتكەى عەقلمەندىي و تىگەيشتن دابووہو، بە شاعىرىي

تۆمه تباری بکهن، که شیعری هه ره زانیوهو، به کاهینی تۆمه تباری بکات، که پیغه مبهری خوا هیچ شتیکی نه فهرمووه، نه بووبتی و، هه مووی له بهر روشنایی وه حییدا فهرمووهو، به قسه هه لبه ستن به ناوی خواوه تۆمه تباری بکات، که پیغه مبهر **سۆز** درۆی له گه ل خه لکیشدا نه کردوه، پیش نه وهی بیته پیغه مبهریش، پیش ته مه نی چل (۴۰) سالییش، به ئیعتیرافی کافره کانی مه ککه، که ناویان لیتنا بوو: (الضّادق) راستگۆو ناویان لیتنا بوو: (الأمین) نه میندارو ده ستپاک، نه دی له دواي ته مه نی چل سالیی و، دواي نه وهی لاجاینگی سپیی بوون، وه ک خوویان گوتوویانه، چۆن به ناوی خواوه **سۆز** شتی ناراست ده لێ؟ بۆیه من پیم وایه: چۆنه تییی په یوه ستکردنی ئەم ئایه تانه، به شه ش ئایه تی پیشوووهو، نه وه یه که خوا **سۆز** ویستوو یه تی پووچه لیبی بیرکردنه وهی ئەوان و بیرو زه ینیان و بخاته پروو، که نه وانه خاوه نی ئەو جوړه بیرو کانهن، بۆیه ش خوا **سۆز** به رپه رچی ئەو بیرو که پووچه لانه ی نه داوه ته وه.

مه‌سه‌له‌ی سیه‌م:

ده‌رخستنی عینادی‌ی و، که‌لله‌ره‌قی‌ی کافره‌کان، که‌ نه‌گه‌ر پارچه‌یه‌کی ناسمانیشیان به‌سه‌ردا بکه‌وئی ده‌لین: نه‌وه‌ه‌ه‌وری که‌له‌که‌بوویه! بویه‌خوا فرمائی به‌پنجه‌مبه‌ره‌که‌ی کردوه‌که‌لینان بگه‌رئی و وازیان لِن بِنِن، هه‌تا تووشی رۆژی خۆیان ده‌بن، که‌تتیدا ده‌مرن، یان له‌هۆش خۆیان ده‌چن و، فیل و پیلانیشیان دادیان نادات، له‌و رۆژه‌داو پیش نه‌وه‌ش سزای دیکه‌ش هه‌ر هه‌یه‌بۆیان و، فه‌رمانکردنی خوا به‌پنجه‌مبه‌ر به‌خۆراگری و، سه‌رگه‌رموونی به‌پاکگرتنی خواو، ستایشکردنی و په‌رستنی، هه‌م له‌رۆژیدا، هه‌م له‌شه‌ویدا، هه‌م له‌به‌ره‌به‌یاناندا:

خو ده‌فه‌رموئی: ﴿وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿۱۱﴾ فَذَرَهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿۱۲﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۱۳﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿۱۴﴾ وَأَصْرٌ لِّمَنْ يَكْفُرُ لِيَكَّ بِأَنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ﴿۱۵﴾ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿۱۶﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَرَ الْجُورِ ﴿۱۷﴾﴾

شیکردنه‌وی ئه‌م ئایه‌تانه، له‌دوازده‌برگه‌دا:

۱- ﴿وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ﴾، نه‌گه‌ر پارچه‌یه‌ک له‌ناسمان ببینن، بکه‌وئته‌خوار، به‌که‌وتوویی و به‌به‌ربووه‌وه‌یی ده‌لین: هه‌وریک‌ی که‌له‌که‌بوویه، (ساقط)، یانی: به‌ربووه‌وه، که‌وتووه‌خوار، (الکسف: القطفه، وُقَالَ: کشفه)، (کشف وکشفه)، به‌مانای (قطعه‌ن)، پارچه‌یه‌ک له‌ناسمان، (من‌ی)، (من‌السما)، بۆ به‌شیک، یانی: نه‌گه‌ر به‌شیک له‌به‌شه‌کانی ناسمان ببینن، به‌سه‌ریاندا بکه‌وئته‌خوارو به‌ربیته‌وه، ده‌لین: نه‌وه‌هه‌وریک‌ی که‌له‌که‌بوویه، (سحاب)، که‌(هژن)یشی پئی ده‌گوتری و، له‌قورئاندا جاری وایه‌وشه‌ی (سمه‌)یش بۆ هه‌ور به‌کارهاتوه، (مَرْكُومٌ أَي: مَجْمُوعٌ بَعْضُهُ عَلَىٰ بَعْضٍ)، واته: هه‌ندیکی له‌سه‌ر هه‌ندیکی کۆبۆته‌وه‌وه‌که‌له‌که‌بووه، وه‌ک

دهفته رموی: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ مَكَّأً مَّقَرَّةً لِّقَوْمٍ أَلَّفَكَ الْإِبْرَاهِيمَ﴾ ﴿۱۳﴾ النور، دوایی هه ورده که، پاش نه وهی پائی پیتوهه دهنی، که له که هی دهکات له سه ر یهک و ئاو ده بینی، له میانی نهو هه وره دیته خواری.

لیرده دا وهک تویتزه ره وانی قورئان گوتوو یانه، رایه که شیان زور راست و به جتییه، به بوچوونی من- خوای موته عال بویه لیرده دا نه مه باس دهکات، یانی: نهو بیتروا یانه ی روزگاری تو پیغهمبه ر ﴿۱۴﴾ نهی موحه ممه دا! له عینادی و که لله په قبی و سه ره خه ربی و نه سه له ماندندا گه یشتوونه لووتکه، ته نانه ت نه گه ر پارچه یهک له ئاسمانیشیان به سه ردا به ربیته وه، دانی پیدانا هیتن و ده ئین: نه وه هه وره که له که بووه له سه ر یهک.

۲- ﴿فَذَرَهُمْ﴾، مادام حالیان وایه وازیان لی بینه، ثم (ف)ه، (فَاءُ التَّقْرِیْعِ)ه، یانی: ئنجا که نه وان حالیان وایه، وازیان لی بینه و لییان گه ربی، (فَذَرَهُمْ): (فَذَرَهُمْ)، (فاترکهم) وشه ی (ذَر)، ته نیا حالته کرداری فه رمانیی هاتوه وهک ئیره و حالته ی کرداری نیستاس: (أَمْرٌ وَمُضَارِعٌ) ی هاتوون، به لام رابردو (مَاضِي) ی نه هاتوه، (مضارع) یش وهک: ﴿وَيَذَرُهُمْ فِي طَعْنِهِمْ﴾ ﴿۱۵﴾ الأعراف، لییان ده گه ربی و وازیان لی دینن.

۳- ﴿حَتَّىٰ يَلْقَا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ﴾، هه تا تووشی نهو روزه یان ده بن که تیبدا له هوش خو یان ده چن، (يَلْقَا)، خویندراو یسه ته وه: (حَتَّىٰ يَلْقَا)، یانی: تووشی ده بن، (يَلْقَا) له سه ر کیشی (مُقَاعَلَةٌ) یه، واته: پیکده گهن، تا کو تووشی نهو روزه یان ده بن، یا خود: بهو روزه یان ده گهن ﴿الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ﴾، نه وهی تیبدا له هوش خو یان ده چن، یا خود تیبدا ده مرن، چونکه (صَعَقٌ)، به مانای مردن (إِعْمَاءٌ) دئی و به مانای (مَوْتُ) یش دئی.

که دهفته رموی: (فَذَرَهُمْ)، لییان گه ربی، وازیان لی بینه، واتایه که ی چه ند نه گه ربکی هه ن:

یه که م: لییان گه ربی که داوات لی ده کهن، نیشانهو موعجزیه یهک وهک پیغهمبه رانی پیتشوویان بو بینی، گو ییان پی مه ده، بایه خیان بکه.

دووه‌م: واز له شه‌ره قسه‌و مشتمور بینه له‌گه‌لیان.

سیته‌م: نه‌مه هه‌ره‌شه‌کردنه لییان، یانی: لییان گه‌رێ و وازیان لێ بینه، داخۆ دوابی چییان پێ ده‌که‌ین؟

هه‌ر سێ واتایه‌که هه‌ن و، هه‌ر سێکیشیان پێکه‌وه نه‌گونجاو نین و، ده‌گونجێ له یه‌ک کاتدا هه‌ر سێکیان مه‌به‌ست بن:

أ- لییانگه‌رێ که داوای نیشانه‌و موعجیزه‌ی وه‌ک هی پی‌خه‌مه‌رانی پێشوووت لێده‌که‌ن، وازیان لێبینه‌و گو‌ییان بۆ مه‌گره‌، موعجیزه‌ی و به‌لگه‌ی تۆ به‌س ئه‌م قورئانه‌یه‌، چونکه موعجیزه‌ی پی‌خه‌مه‌رانی پێشوو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) گونجاو بووه‌، له‌گه‌ل ناستی فیکری گه‌لانی رابردوودا، هه‌روه‌ها ته‌نیا په‌یوه‌ست بووه به‌ رۆژگاری ئه‌و پی‌خه‌مه‌ره‌وه که بوویه‌تی، به‌لام به‌ وه‌فاتکردنی پی‌خه‌مه‌ره‌که، موعجیزه‌که‌شی رۆیشه‌توه، به‌لام تۆ ته‌نیا پی‌خه‌مه‌ری ئه‌و کۆمه‌لگه‌و رۆژگاره‌ی خۆت نی، به‌لکو هی هه‌موو مرۆفایه‌تی به‌ پانتایی زه‌مین و به‌ درێژایی زه‌مان، بۆیه ده‌بێ شتێک موعجیزه‌و به‌لگه‌ی تۆبێ، مهنیته‌وه، ئه‌ویش موعجیزه‌یه‌کی فیکری و عیلمیه‌یه، که فه‌رمایشتی خواجه‌و، له هه‌مان کاتدا به‌رنامه‌شته‌و موعجیزه‌شته، بۆیه گو‌ی به‌و داواکاریانه‌یان مه‌ده‌.

ب- زۆر له‌گه‌لیان پێدا مه‌چۆ و مشتموریان زۆر له‌گه‌لدا مه‌که، دیاره ئه‌وانه هه‌ر نایانه‌وێ بروابینن و په‌کیان له‌سه‌ر ئیقناعکردن و تیگه‌یاندن نه‌که‌وتوه، قه‌ناعه‌ت هه‌ینانی پێش بێرکردنه‌وه، رێی لێگرتووون بروا بێنن، وه‌ک پێشتریش فه‌رموو: ﴿لَا يُؤْمِنُونَ﴾، نایانه‌وێ بروا بێنن.

ج- ئه‌وه جو‌ریکه له هه‌ره‌شه لییان، له هه‌مان کاتدا که تۆ لییان ده‌گه‌رێ، بزانه چییان به‌سه‌ر دێ، هه‌ر له خودی ئایه‌ته‌که‌شدا هاتوه: ﴿فَدَرَّهْمَ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ﴾، لییان گه‌رێ هه‌تا تووشی ئه‌و رۆژه‌یان دێن، که تێیدا له هۆش خۆیان ده‌چن، یاخود ده‌مرن.

۴- ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا﴾، نهو رۆژهی پیلان و فیلله که یان هیچ سوودیان پئی ناگه یه نن و هیچ دادیان نادات، (الإغناء: جعل الغير غنياً)، (إغناء): نهوه یه به رانبه ره که، نهوی دیکه بئ نیازو دهوله مند بکری، دهگوتری: (أغنى عنه: قام مقامه في دفع حاجة كان حقه أن يقوم بها)، (أغنى عنه) واته: چووه شوینی نهو له جیبه جئی کردنی پیوستیه کدا که هه ق بوو جیبه جئی بکات، به لام نهو له جیاتی وی جیبه جئی کرد.

که دهفه رموی: ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا﴾، نهو رۆژهی پیلان و فیلله که یان هیچ سوودیکیان پئی ناگه یه نن، هه لبه ته له دنیا دا بیروایان ده توانن فیلل بکه ن و پیلان بگپرن و له پیلان و فیلله که یان به هره مند بن، به لام نهوه ته نیا له چوارچیهی ژبانی دنیا دیه، که شوینی تا قیرکرنه وه یه و له رۆژی دوایی دا، نهو پیلان و فیلل و ته له که یه سوودی نیه بویان.

۵- ﴿وَلَا هُمْ يُصْرُونَ﴾، ههروه ها له دهروهی خویشیان هاوکاریی نا کرین، یانی: نه پیلانی خویان به که لکیان دئ و، نه جگه له خویشیان له فریایان دئ، ﴿وَلَا هُمْ يُصْرُونَ﴾، سه ریش ناخرین، که سه ده ربازیان ناکات و پشتیوانیان لئ نا کری.

۶- ﴿وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ﴾، به دلنیا یی بو نهوانه ی سته میان کرده، پیتش نهوه ش نازاریک هه یه

وشه ی (دُون)، چهند مانایه کی هه یه له م رهوت (سیاق) هه دا:

أ- به مانای پیتش (قَبْل) دئ، (دُونَ ذَلِكَ): (قَبْل ذَلِكَ)، پیتش رۆژی دوایی سزاو نازاری دیکه بو نهوان هه یه.

ب- ههروه ها (دُونَ) به مانای که متر (أَقْل) یش دئ، یانی: (أَقْل مِنْ ذَلِكَ)، که متر له سزای رۆژی دوایی، سزای دیکه بووان هه یه له دنیا دا، یاخود له قوئاغی به رزه خ دا.

ج- ههروه ها (دُونَ)، به مانای جگه له (غیر) یش دئ، واته: جگه له سزای رۆژی دوایی، سزای دیکه ش بو نهوان هه یه، ئنجا چ له دنیا دا، چ له قوئاغی به رزه خ دا.

(۷) - ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾، به لأم زۆربه یان نازانن، واته: زۆربه یان نازانن که پیش سزای قیامه تیش، سزای نازاری دیکه چاوه پریان دهکات، بۆیه فهرموو یه ق: زۆربه یان نازانن، چونکه هه ندیکیان که زیاتر دووربین بوون و خاوهی تیکه یشتنی قوولترو وردتر بوون، ئەگه ری ئەوه یان داناوه، شتیان بیته ری، به لکو که مینه یه کیان هه ر دنیابوون که موحه ممه د پیغه مبه ری خوا به ﴿﴾، بۆیه زانیویانه ئەوه ی هه والی پیده داو، هه ره شه ی پی لپیان دهکات، دی، به لأم زۆربه یان که شوینکه وتوو ی زله زله کان و لاساییکه ره وه ی کوپرانه یان بوون، وه ک زۆربه ی خه لکی پۆژگاره کان که به دوا ی تاغووته، خو به پهروه ردگار زانه کان و خو به په رستراوزانه کان و خو سه پینه کان دهکهن و، پيشیان وایه راست دهکهن، بگره پریان وایه هیچ کس له وان چاکترو راسترو باشتر نیه! ئیدی ده یان په رستن به نه زانیی و لاساییکردنه وه ی کوپرانه، بۆیه ده فره مو ی: زۆربه یان نازانن، به لأم که مینه یه کیان زانیویانه که موحه ممه د ﴿﴾ راست ده فره مو ی، ئەوه ی ده شیلن، دیته دی، چ له دنیا داو، چ له پۆژی دوا یی دا.

له هه ندیک سه رچاوه ی سیره دا هاتوه: جار یک پیغه مبه ری خوا ﴿﴾ به لای هه ندیک له زله زلانی قوره یشدا تپیه ری، ئەوانیش گالته یان پیکرد و قسه یان پیکوت و پسی پیکه نین، پیغه مبه ریش ﴿﴾ رووی تیکردن و فره مووی: سویند به وه ی گیانی منی به ده سته ﴿آتیتکم بالذبح﴾، هاتووم سزای سه رپرینم بو تان پتیه! ئەوانیش ترسان و راچله کین و گوتیان: ئەی ئەبالقاسم تو هه رگیز ئینسانی نه فام نه بووی (چو ن هه ره شه ی و امان لی ده که ی؟)، که واته: ده یان زانی پیغه مبه ر ﴿﴾ راست دهکات و ئەوه ی ده یفه ره مو ی، دیته دی، هه لبه ته زله زله کان یان و بریار به ده سته کان یان ئەوه یان زانیوه، به لأم خه لکه زۆرینه که که بریار به ده سته کان هه لیا ن خه له تان دوون و چه واشه یان کردوون و کلایان له سه ر ناون، به و قسانه ی بو پیغه مبه ر یان هه لبه ستوون، که کاهینه و، جادوو گه ره و، شتته و، شاعیره و، له خو وه قسه هه لده به ستن، وادیاره له خسته چوون و چه واشه کراون و ئەو تۆمه تانه له بازاری ره شی ئەوان دا ساغ کراونه وه پریان فرۆشراون! ئەگه رنا زله زله کان زانیویانه

که موحه ممه‌د **﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي سَمِيعٌ﴾** شایسته‌ی نه‌و تۆمه‌تانه‌ نیه‌و، پیاویکی راست‌گۆیه‌و نه‌وه‌ی ده‌یفه‌رموی پیک وایه.

۸- **﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي سَمِيعٌ﴾**، بۆ بریار و حوکی په‌روه‌ردگاریشت خۆپاگر به، حوکی په‌روه‌ردگارت، لیره‌دا سی‌ واتایان هه‌لده‌گری:

۱- بۆ نایین و به‌رنامه‌ی په‌روه‌ردگارت که حوکی خواهی، خۆپاگر به‌و پتیه‌وه په‌یوه‌ست و پایه‌ندبه.

۲- حوکی په‌روه‌ردگارت واته: بۆ دادوه‌ریکردنی په‌روه‌ردگارت، که له‌ نیوان تۆ و نه‌واندا، ده‌یکات، بۆیه‌ تاکو کاتی نه‌و دادوه‌رییه‌دی، خۆپاگر و چاوه‌پێ به.

۳- خۆپاگر به‌بۆ نه‌وه‌ی خوا **﴿إِنِّي أَنزَلْنَاهُ فِی لَيْلٍ مُّبَارَكَةٍ﴾** بریاری داوه‌و، نه‌ندازه‌گیری بۆ کردوه‌و، پشوو درێژو دامه‌زراوو نه‌له‌ خشاو به‌ هه‌تا دێته‌دی.

۹- **﴿فَإِنَّا بِأَعْيُنِنَا﴾**، به‌ دلنیاپی تۆ به‌ چاوه‌کانی ئیمه‌ی، واته: تۆ له‌ ژیر چاودێری ئیمه‌ دای، **﴿هَذَا مِنْ تَفْرِيعِ الْعَلَّةِ عَلَى الْمَعْلُولِ﴾**، ئه‌مه‌ لقی لیک‌کردنه‌وه‌ی هۆکاره‌ له‌ په‌یداکراو، بۆچی خۆپاگر بۆ حوکی په‌روه‌ردگاری؟ چونکه‌ تۆ له‌ ژیر چاودێری ئیمه‌ دای و، له‌ نه‌نجامی نه‌وه‌دا که تۆ له‌ ژیر چاودێری ئیمه‌ دای، ده‌بی خۆپاگر به، به‌کیک له‌ پروونه‌ره‌وانی قورئان، گو‌توویه‌تی: **﴿لَأَنَّكَ مَحَلُّ الْعِنَابَةِ وَالْكَلاَةِ مِنَّا، فَاصْبِرْ لِلآنَ نَحْنُ نَعْلَمُ مَا تَلْقَاهُ وَمَا يُرِيدُونَهُ بِكَ، فَتَحْنُ نَجَازِيكَ عَلَى مَا تَلْقَاهُ، وَنَحْرُسُكَ مِنْ شَرِّهِمْ، وَنَنْتَقِمُ لَكَ مِنْهُمْ﴾**، (وه‌ک زۆرجاران گو‌تووومه: هه‌ندیک جار نه‌وه‌ی زۆربه‌ی ته‌فسیره‌کان ده‌به‌یتن و، له‌ پ‌واله‌تی ئایه‌ته‌کان وه‌رده‌گیری به‌سه‌رنجدان و تپوه‌رمانیک، به‌ پتویستی نازانم هه‌موو جارێ بیگێرمه‌وه‌ بۆ به‌کیک له‌ ته‌فسیره‌کان، چونکه‌ جاری وا هه‌یه‌ ته‌عبیری به‌کیک له‌ ته‌فسیره‌کان هه‌لده‌بێژیم، که زۆربه‌ی ته‌فسیره‌کان هه‌مان ماناو مه‌به‌ست دینن).

که ده‌فه‌رموی: **﴿فَإِنَّا بِأَعْيُنِنَا﴾**، واته: به‌هۆی نه‌وه‌وه‌ که تۆ له‌ ژیر چاودێری ئیمه‌وه‌ له‌ ژیر پارێزگاریی ئیمه‌ دای، خۆپاگر به، ئیمه‌ ناگامان له‌ تۆیه، چونکه‌

ئیمه ده زانین تۆ تووشی چی دئی، له لای وانه وه، ئه وهی ئه وان ده یانه وهی به سه ر تۆی بئین، ئیمه ده یزانین، بۆیه ئیمه پاداشتت ده ده ینه وه له سه ر ئه وهی تووشی دئی و، ده شتپار ریزین له پیلان و خراپه ی ئه وان و، تۆ له شت بۆ ده که ینه وه له وان، که واته: هیچ پاساوێک نیه بۆ خۆرانه گریست و خۆراگر به.

وشه ی (بِأَعْيُنِنَا)، (عَيْنٌ)، به مانای چاوه (أَعْيُنٌ)، چاوه کان، که به دنیای لیره دا مه به ست پئی چاودیریکن و پاراستنه، وه ک چۆن له سووره قی (طه) دا، خوا **بِأَعْيُنِنَا** به موسای فه رموو: ﴿وَلِنُصَنِّعَ عَلَىٰ عَيْنِي﴾، تا کو له سه ر چاوی من دروست بکری، واته: له ژیر چاودیری مندا په روه رده بی و، به ختو بکری، به لام لیره دا خوا بۆ پیغه مبه ری خاتهم فه رموو: ﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾، تۆ به چاوه کانی ئیمه ی، بۆی کۆکردۆته وه! واته: زۆر ناگامان له تۆیه و ده تپاریزین و چاودیریست ده که ین، ئهم ته عبیره وه ک ئه وه وایه بگوتری: (نحن لا نغفلُ عنك)، ئیمه له تۆ بئ ئاگا نین، یا خود که ده گوتری: (هُوَ مَرَأَىٰ مِنِّي وَمَسْمَعٌ، أَيُّ لَا يَخْفَىٰ عَلَيَّ شَأْنُهُ)، واته: من ده ببینم و ده بیستم، واته: حالی له من په نهان نیه.

لیره دا که ده فه رموو: ﴿فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾، بۆچی (عَيْنٌ) ی به کۆ هیناوه، به چاوه کانی ئیمه؟ ئه مه دوو واتای هه ن:

۱- بۆ تۆ خکردنه وه ی وینه هینانه وه که یه، واته: ئیمه به زۆر چاوان ناگامان له تۆیه و چاودیری تۆ ده که ین، وه ک له سووره قی (هود) دا، خوی په روه ردگار به نوو حیسی فه رموو: ﴿وَأَصْنَعُ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا﴾، واته: له ژیر چاودیری چاوه کانی ئیمه دای، یانی: له ژیر چاودیرییه کی خه ست و خۆلی ئیمه دا که شتییه که دروست بکه، که واته: (بِأَعْيُنِنَا) زیاتر بۆ تۆ خکردنه وه ی چاودیری خوی ناگادارو پارێزه رو ناگا لیبوونیه ق له پیغه مبه ری خاتهم.

۲- بۆیه خوا چاوه کانی کۆکردوونه وه، چونکه ئه وهی چاودیری کردنه که پییه وه په یوه سه ته، جۆراو جۆره؛ جارێک چاودیری ده کات بۆ به رگری لیکردنی، جارێک

چاودپیری دہکات بُو سہرختنی، جارِیک چاودپیری دہکات بُو رینمایی و ناموژگاری کردنی، جارِیک چاودپیری دہکات بُو پاداشت دانهوهو پله بهرزکردنهوهو و ... هتد.

۱۰- ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ﴾، به ستایش کردنهوهوش پهروهردگارت به پاک بگره، کاتیک هه‌لدهستی، هه‌لدهستی دهگونجی:

آ- مه‌به‌ست پئی هه‌لسان بی له خهو، واته: کاتیک له شه‌ودا بیدار ده‌بیهوه، پهروهردگارت به پاک بگره، ستایشیشی بکه، هه‌م بلئی: (سُبْحَانَ اللَّهِ)، هه‌م بلئی: (الْحَمْدُ لِلَّهِ) و وینهی ئه‌وانه.

ب- یاخود (حِينَ تَقُومُ)، هه‌ر کاتیک له هه‌ر کۆرو مه‌جلیسیک هه‌لدهستی، به‌و شیوه‌یه یادی خوا بکه، به پاک بگره و ستایشیشی بکه.

۱۱- ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ﴾، هه‌روه‌ها له شه‌وگاریشدا دیسان پهروهردگارت به پاک بگره، هه‌روه‌ها ستایشیشی بکه.

۱۲- ﴿وَادْبُرِ النُّجُومِ﴾، له کاتی ئاوابوونی ئه‌ستیره‌کانیشدا، به‌هه‌مان شیوه به پاک بگره و ستایشی بکه. (إِدْبَارُ)، به مانای ئاوابوونه، خویندراویشه‌ته‌وه: (إِدْبَارُ النُّجُومِ)، له پشت ئه‌ستیره‌کانه‌وه، (إِدْبَارُ)، کۆی (دُبُرُ)، واته: پشت ئه‌ستیره‌کان که ئاوا ده‌بن، (إِدْبَارُ)یش، واته: له‌گه‌ل ئاوابوونی ئه‌ستیره‌کاندا، یان دواى ئاوابوونی ئه‌ستیره‌کان، که مه‌به‌ست پئی به‌ره‌به‌یانه.

که ده‌فه‌رموی: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾، هه‌روه‌ها دوا‌ی ده‌فه‌رموی: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ﴾، (التَّسْبِيحُ: التَّنْزِيَهُ، وَالْمُرَادُ مَا يَدُلُّ عَلَيْهِ مِنْ قَوْلٍ، وَأَشْهُرُ ذَلِكَ هُوَ قَوْلُ: «سُبْحَانَ اللَّهِ» وَمَا يُرَادُ مِنْ الْأَلْفَاظِ، وَبِذَلِكَ كَثْرُ إِطْلَاقِ التَّسْبِيحِ وَمَا يُسْتَقْرَأُ مِنْهُ عَلَى الصَّلَوَاتِ، وَالْبَاءُ فِي قَوْلِهِ: بِحَمْدِ رَبِّكَ، لِلْمَصَاحَبَةِ جَمْعًا بَيْنَ تَعْظِيمِ اللَّهِ بِالتَّنْزِيهِ عَنِ النَّقَائِصِ، وَبَيْنَ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ بِأَوْصَافِ الْكَمَالِ).

وشه‌ی (تَسْبِيحٌ)، واته: به پاکگرتن که مبه‌ست پیتی هه‌ر قسه‌یه‌که نه‌وه بگه‌یه‌نن، که ناودارترین قسه له‌و باره‌وه بریتیه له: (سُبْحَانَ اللَّهِ)، (هه‌روه‌ها بۆ ستایشکردنی خوا بریتیه له (الْحَمْدُ لِلَّهِ)، هه‌روه‌ها هه‌ر بئزه‌یه‌ک نه‌و واتایانه بگه‌یه‌نن، بۆه‌ش وشه‌ی (تَسْبِيحٌ) و نه‌وه‌ی له (تَسْبِيحٌ)، داده‌تاشری، به‌کاره‌ی‌تراوه بۆ نوئژ و مبه‌ست پیتی نوئژه [چونکه له نوئژدا هه‌م خوا به‌ پاک ده‌گیرئ، هه‌م خوا ستایش ده‌کرئ] پیتی (ب)، که له‌سه‌ر (بِحَمْدِ رَبِّكَ)، دانراوه، بۆ هاوه‌لایه‌تییه و بۆ کۆکردنه‌وه‌یه له نیوان به‌ مه‌زنگرتنی خوادا به‌ه‌وؤی به‌ پاکگرتیه‌وه، له سه‌ره‌جم که‌م و کورپیان و، ستایشکردنی به‌ سیفه‌ته تیرو ته‌واوه‌کانی.

که ده‌فه‌رموئ: (حِينَ تَقُومُ)، واته: (وَقَتَّ الْهُبُوبِ مِنَ النُّجُومِ)، له کاتی له خه‌و هه‌لساندا، نه‌ویش کاتیکه مروّف تیندا ږوبه‌ږووی کاره‌کانی ږوژ ده‌بیته‌وه‌و، نه‌و حاله‌تانه‌ی پئویستییان به‌خوږاگریی و پشوو درئژیی ده‌کات، دووباره ده‌بنه‌وه، بۆیه له‌و کاتانه‌دا مروّف پئویستییه به‌وه هه‌یه که زیاتر خوا به‌ پاک بگرئ و ستایشیشی بکات، تاکو تواناو وزه‌یه‌کی ږووحیی زیاتری هه‌بئ و، نه‌و یادی خواو به‌ پاکگرتن و ستایش کردنی خوا، بۆی بپتته‌ داينه‌مۆیه‌ک و سه‌رچاوه‌ی وزه بۆ خوږاگریی له‌سه‌ر نه‌و شتانه‌ی له ږوژدا دینه ږئی.

﴿وَمِنَ اللَّيْلِ﴾، چونکه (من)ی به‌شیک (تبعیض)ی له سه‌ره، یانی: له به‌شیک له شه‌وگاریشدا خوا به‌ پاک بگره، چ هه‌ر (سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ)، بگوترئ، چ مبه‌ست پیتی نوئژ بئ، که (تَسْبِيحٌ تَحْمِيدٌ)یشی تیدایه‌و، واش پینده‌چی هی دووه‌م مبه‌ست بئ.

﴿وَإِذْ بَارَئُ النُّجُومِ﴾، (الإِذْبَارُ: رُجُوعُ الشَّيْءِ مِنْ حَيْثُ جَاءَ، لِأَنَّهُ يَنْقَلِبُ إِلَى جِهَةِ الدُّبْرِ، أَيْ الظُّهْرِ، وَإِذْ بَارَئُ النُّجُومِ: سَقُوطُ طَوَالِعِهَا، فَأِطْلَاقُ الإِذْبَارِ هُنَا مَجَازٌ فِي الْمُفَارَقَةِ وَالْمَرَايَلَةِ، أَيْ عِنْدَ اجْتِنَابِ النُّجُومِ)، (إِذْبَارٌ) گه‌رانه‌وه‌ی شتیکه بۆ شوینی

لیوه هاتنی، لیردا پشت هه لکردنی ئەستیره کان، به مه جاز به کارهینراوه بو دورکه و تنهوه یان و ون بوونیان، واته: له کاتیک دا ئەستیره کان په نهان ده بن. ئەستیره کان که نگی په نهان ده بن؟ کاتیک که خوڕ هه لیدی، ئەگه رنا ئەستیره کان هه ر له شوینی خوینان، که ده گوتری ئەستیره ناو ابوون واته: تیشکیان به ده ره وه نه ما، له بهر ئەوهی تیشکی خوڕ دنیا پووناک ده کاته وه، ناگوچی تیشکی ئەستیره کان که بیتهزتره له هی خوڕ، بو ئیمه بیتری. کۆتایی ئەم دهرسه ش بهم دوو فه رمایشته ی پیغه مبه ری خوا ﴿﴾ دینین:

۱- إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﴿﴾ بِآخِرَةِ إِذَا قَامَ مِنَ الْمَجْلِسِ يَقُولُ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ (أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ: ٤٨٥٩، وَالنَّسَائِيُّ فِي «عَمَلِ الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ»: ٤٢٦، وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ، وَوَافَقَهُ الذَّهَبِيُّ).

واته: پیغه مبه ر ﴿﴾ که له کۆتایی کۆرو مه جلسدا هه لده ستا ده یفه رموو: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ)، ئەهی خوایه! تو به پاک ده گرم و ستایشت ده که م، (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ)، شایه دیی ده ده م جگه له تو هیچ په رستراویک نیه، (أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ)، داوا ی لیوردنت لیده که م و بو لای تو ده که ریمه وه. له کۆتایی هه ر مه جلسیدا پیغه مبه ر ﴿﴾ ئەو زیکره ی ده فه رموو.

۲- پیغه مبه ر ﴿﴾ ده فه رموی: إِمَنْ جَلَسَ فِي مَجْلِسٍ فَكَثُرَ فِيهِ لَعَطُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، إِلَّا غَفَرَ لَهُ مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ، (أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ: ٤٨٥٨، وَالتِّرْمِذِيُّ: ٣٤٣٣، إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ).

واته: هه ر که سیک له کۆرو مه جلسیدا دا بنیشی، قسه ی جوړاو جوړی تیدا بکری، (قسه ی باش و خراب، تیکه ل بکرین) پینش ئەوه ی هه لبه ستی بلن: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ)، ئەم زیکره

بخوینتی که پیشتر مانامان کرد، نهوه مسوگهر هه رچی له و کوڤو مه جلیسه یدا بووه، له قسه یه ک که خراپه و، بیستوو یه تی، یان خوئی کردوو یه تی و له ده می ده رچوو، لئی ده بوردرئی و چاوپوشی لئی ده کړئی.

تیمه ش لیره دا دوا ی ستاییشکردنی شایسته بو خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**، کو تایی به م ده رسه مان دینین و، کو تایی به ته فسیری سووره تی (الطور) یش دینین، خوا به لوتف و که ره می خوئی یارمه تیمان بدات، زیاتر له و فه رمایسته به رزو بی و ئینه یه تی بگه یه تی و، به هو یه وه پی بگه یه تی، خوا بو مان ناسان بکات که کومه لگه و ده ورو به ری خو شمان تی بگه یه تی و پی بگه یه تی، به و فه رمایسته موباره ک و پر پیت و پیزه ی خوا سبحانه و تعالی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

تہفسیری سوورہتی

سوره
الجمعة
٦٠٦

دهستينک

به پړان!

ته مړو که پوژي (۲۸) ی (رجب) ی سالی (۱۴۴۱) ی کوچیه، به رانبر: (۲۰۲۰/۳/۲۳) ی زاینی، به پشتیوانی خوی په روه ردگارو، ناسانکاری خوی به خشش و به زه یی بی سنوور، له شاری هولویر دهسته کهین به ته فسیری سووړهتی (النجم)، سه ره تاش پیناسه و نیوه پوکی تم سووړه ته موباره که ده خهینه روو، له هوت (۷) برکه دا.

پیناسه سووړهتی (النجم) و بابه ته کانی

یه که م: ناوی تم سووړه ته:

تم سووړه ته هر به ناوی (سورة النجم)، هر وه ها به (النجم) ناسراوه، وه ک له ده قانه وه دپاره:

۱- (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه): أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، سَجَدَ بِالنَّجْمِ، وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمَشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ (أخرجه البخاري: ۱۰۷۱، والترمذي: ۵۷۵، وابن حبان: ۲۷۶۳، والبيهقي في الكبرى: ۳۵۲۷، والطبراني في الكبير: ۱۱۸۶۶).

واته: عه بدو لای کوری عه عباس رضي الله عنه، ده لئ: پیغه مبه ری خوا ﷺ سووړه تی (النجم) ی خویندو کړنووشی تیدا برد، مسولمانان و هاو به ش بو خوا دانه ران و جینن و تینس، (هه موو نه وانه ی ناماده بوون له وی، کړنووشیان برد، به هو ی کړنووش بردنه که ی پیغه مبه رده وه ﷺ).

۲- [عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، قَرَأَ سُورَةَ النَّجْمِ، فَسَجَدَ لَهَا، فَمَا بَقِيَ أَحَدٌ فِي الْقَوْمِ إِلَّا سَجَدَ، أَخَذَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ كَفًّا مِنْ حَصْبَاءَ، أَوْ تُرَابٍ فَرَفَعَهُ إِلَى وَجْهِهِ وَقَالَ: يَكْفِينِي هَذَا، «قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدُ قَبْلَ كَافِرًا» (أخرجه البخاري: ۱۰۶۷، ومسلم: ۵۷۶).

واته: عہدوللای کوری مہ سعوود رضي الله عنه کپراویہ تہ وہ، کہ پیغہ مہری خوا ﷺ سوورہ تی نہ جمی خویندوہو سہ جدہی بو بردوہ، ہیچ کہ س نہ ما، لہو خہ لکہ ی لہوئی بوون، مہ گہر سہ جدہی برد، پیاویک لہ خہ لکہ کہ، (لہ ریوایہ تی دیکہ دا ہاتوہ، دەئتی: لہ بہر ئہوہی زور زہ بہ لاج و بہ کہ لہ ش بوو)، نہ یتوانی و چنگہ چہویک یاخود چنگہ گلکی ہہ لگرت و بہ رزی کردوہ بو لای نیوچہ وانی خوئی، سہری ویکردو گوئی: ئہوہ بو من بہ سہ، عہ بدوللا دەئتی: دواپی ئہو کاہرایہ مہ یینی بہ کافریتی کوژرا.

لہ ریوایہ تی دیکہ دا ہاتوہ وہک (القرطبی)، ہیناویہ تی دەئتی: پیاوہ کہ ناوی (أُمِّيَّةٌ بِنُ حَلْفٍ) بوو، لہ جہنگی بہ دردا لہ گہل کوژراوہ کانی ہاوبہ ش بو خوا دانہ ران بوو، لہ حہ فتا کوژراوہ کہ بوو.

۳- [عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رضي الله عنه، أَنَّهُ قَرَأَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ سُورَةَ النَّجْمِ: ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ﴾ (۱)، فَلَمْ يَسْجُدْ فِيهَا، (أخرجه البخاري: ۱۰۷۲، مسلم: ۵۷۷).

واته: زہیدی کوری سابیت رضي الله عنه، دەئتی: سوورہ تی: ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ﴾ (۱) ی بہ سہر پیغہ مہری خوادا ﷺ خویند، کپنووشی نہ برد.

کہ واتہ: دەشگونجی کپنووش نہ بردی، ئنجا ئایا ئہوہ تابیہ تہ بہم سوورہ تہوہ، یاخود بہ نسبت شوینہ کانی دیکہ شہوہ ہہ روایہ؟ چونکہ ئیمہ لہ کوژتایی سوورہ تی (الأعراف) دا، باسیکمان کرد لہ بارہی کپنووش بردنہ کانی قورٹان خویندنہوہ، کہ زانایان ہہ ندیکیان ہوا جیبیان داناوہو، ہہ ندیکیان بہ شتیکی پەسندو باشیان داناوہ، بہ گشتی لہو شوینانہ دا کہ لہ قورٹاندا ہاتوون و، زانایان لہ بارہی ژمارہی

شوئنه کانیسه وه، دیسان مشتومریان هه یه، هه ندیک که مترو هه ندیک زیاتران ده لَین، کړنووش بردنه کهش به پای هه مووان به لای که مه وه شتیکی په سه ندو باشه، به لام مسولمان پایه ند نیه، هه هه ن کړنووش به ری، ئنجا ته نانه ت له سه ر ئه و رایه ش که و اجبه کړنووش بردری، ئه گه ر مرؤف بوئی نه گونجا، ده کری ئامازه بکات، وه ک پای هه ندیک له زانایان، یا خود ببوئردری و چاوپوشی لئ ده کری، مادام بوئی نه گونجی، چونکه خوا زیاد له توانا پیویست ناکات.

دوهم: کات و شوئنی دابه زینی:

ئهم سووره ته موباره که به یه کده نگیی هه موو زانایان سووره تیکی مه ککه ییه، وه ک (السیوطی) له (الدر المنثور) دا^(۱)، له هه ر کام له عه بدوللای کوری عه بیاس و عه بدوللای کوری زوبه یره وه (خوا له خوئان و بابیان رازی بی)، هیناویه تی و، (السیوطی) ئه و گیردراوه شی پالداوه ته لای (ابن مردویه).

ئنجا به پیئی ئه وه ش که زانایان ژماره (۲۲)، یان (۲۳) یان بو داناو، له ریزه بندیی دابه زیندا، وه ک دوایی باسی ده که یین، وا پیده چن ئهم سووره ته له تیوان سالانی چوارو پینجی پیغه مبه رایه تییدا دابه زینی، که ئه مه ش ئیشکال تیکی گه وره بو میژووی باوی سه فهری شه ورؤو به رزبوونه وه (الإسراء والعروج)، که به (المعراج)، زیاتر هاتوه، په یدا ده کات، چونکه میژووی باوی سه فهری شه ورؤو به رزبوونه وه:

أ- هه ندیک ده لَین: سالی ده یه می پیغه مبه رایه تی بووه.

ب- هه ندیک ده لَین: سالی یازده یه م بووه.

ج- هه ندیک ده لَین: سالی دوازده یه م بووه.

ئیشکالیکى گهوره بۆ ئهو رايه دروست ده بئى، به لام ئه وه هه لده گرین و دوایى له و باره وه كورته باسك ده كه یین و، له ئیویدا باسى ئهم مه سه له یه ش ده كه یین.

سییه م: ژماره ی ئایه ته كانى ئهم سووره ته:

ژماره ی ئایه ته كانى به (61) و، هه ندىك به (62)، دايناوه، به لام زیاتر ژماره (62) یان ته به نینى كردوه، له و موصحه فانه ی له بهر ده ستى ئیمه دا هه ن، به لام ئه گه ر ژماره (61) یشان كه وته بهرچاو، بزائن ئه ویش هه ر سه ر ژمیریكى دیکه ی زانایانه و، كه میى و زوریى ژماره ی ئایه ته كانیش، ده گه پتیه وه بۆ كورتیی و دریزی پسته كانى قورئان.

چواره م: ریزبه ندىی له موصحف و له دابه زین دا:

ریزبه ندىی له موصحه فدا ژماره (53) یه و، له دابه زینیشدا وه ك گوتمان: ژماره (22)، یاخود (23) ی، بۆ داندراره و، زیاتریش ژماره (23) یان ته به نینى كردوه، واته: له پيش ئهم سووره ته موباره كه دا، ته نیا (22) سووره تی دیکه ی قورئان له مه ككه دابه زیون، ئنجا به پیتی ئهم میژووه بئى، كه واش پیده چئ و سرووشتی سووره ته كه وا ده خوازى له سالانى سه ره تاي دابه زینى قورئاندا بوو بئى، سالانى سئ و چوارو پینچ و ئهو ده وروبه ره، ئهمه ئیشکالیک دروست ده كات، بۆ ئهو میژووه باوه ی بۆ سه فه رى شه و پۆو بهر زبوونه وه ی پیغه مبه ر ﴿الاسراء والمعراج﴾ دانراوه، كه له نئوان سالى ده تاكو سالى دوازده یه م (10 - 12) ی پيش كۆچكردى پیغه مبه ر دایه.

پینجەم: نیوەرۆکی:

ئەم سوورەتەش، وەك سەرچەم قورئانی مەككەیی بە گشتیی، ھەرسێك تەوھری سەرەكیی ئیمانی گرتوونە خۆی:

أ- خواناسیی و تەنیا خواپەرستیی.

ب- پێغەمبەراییەتی و وەحیی، بە تائیبەت پێغەمبەراییەتی موحەممەد ﷺ، وەحیی بو کرانی و باسی قورئان.

ج- رۆژی دوایی و سزاو پاداشت و، بەھەشت و دۆزەخ، بەلام ئەوھێ زیاتر لەم سوورەتە موبارەكەدا جەختی لەسەر کراوەتەو، ھەردوو تەوھری خوا بەیەكگرتن و راستیی موحەممەدن ﷺ لە پێغەمبەراییەتی و لە سروش بو کرانیدا، بە تائیبەت لەم سوورەتەدا، ھێرشێکی توندو خەست و خۆل کراوەتە سەر بتپەرستیی، بە تائیبەت پەرستنی فریشتان و، گومانی سەپرو سەمەرە پێردنیان.

ھەلبەتە لەم سوورەتەدا جگە لەو سنی تەوھرەیی باسمانکردن، کۆمەڵێك پێنماییی گەورە و گرنگیش ھاتوون، لە بواری بووناسیی و فیکر و عەقیدەیی ئیسلامیی دا، ئاماژە بەکی کورتیش بە فەوتتیرانی کۆمەڵێك لە گەلانی یاخی کراوە.

شەشەم: تائیبەتەندییەکانی:

ئیمە پینج تائیبەتەندییمان بو ئەم سوورەتە موبارەكە ھێناون:

۱- تەنیا لەم سوورەتەدا باسی بەرزبوونەوھێ پێغەمبەر کراوە، كە ناوی (معراج) ی، بو بەكارھێناوھێ لە سەرچاوە ئیسلامییەكاندا، بەلام (معراج)، (آلة العروج)، ئامرازێ پێ بەرزبوونەوھێ، لە ئەسڵدا دەبوو گوترا بایە: (الإسراء والعروج)، شەو رۆژو بەرزبوونەوھێ، ئەویش لە ھوت ئایەت، ئایەتەکانی: (۱۲ - ۱۸) دا، باسکراوھێ، تەنیا

لهم سووړه ته شدا باسی ټوه کراوه، چونکه له سووړه ټی (الإسراء) دا، ته نیا باسی شهوړو (إسراء) ی پیغه مبهه کراوه له مزگه وټی حه پامه وه بو مزگه وټی ټه قضا، باسی بهر زبوونه وه ی پیغه مبهه ریش بو ناسمانه کان و تاکو لای دره ختی کوټایی (سدره المنتهی)، ته نیا لهم سووړه ته دا هاتوه، له ټایه ته کانی: (۱۲ - ۱۸) دا.

۲- ورده کاری چونی ته یی وه حیی ناردنی خوا بو پیغه مبهه له پټی جیبریل وه، ته نیا لهم سووړه ته دا باسکراوه، هه لیه ته له سووړه ټی (التکویر) او، سووړه ټی (الشعراء) دا، باسی ټوه کراوه، که جیبریل قورټانی دابه زاندوټه سه ر دلی پیغه مبهه ﴿سوره﴾، به لام ټهو ورده کاری به ی لهم سووړه ته دا هاتوه، وه ک دوی باسی ده که یین، له هیچ کام له شوینه کانی دیکه ی قورټاندا نه هاتوه، ټه ویش له ټایه ته کانی: (۳ - ۱۱) دا.

۳- نای سی ټه سه ره کییه که ی گه لی عه پ، ته نیا لهم سووړه ته دا هاتوه: (الَّتَّ، وَالْعَزَّى، وَمَوْتَا).

۴- ته نیا لهم سووړه ته دا، ټهو دوازه راستیه که صوحوفی ټیبراهیم و موسا خستوو یاننه پوو، باسکراون، که له ټایه ته کانی: (۲۸ - ۵۴) دا، خراونه پوو، خوا ﴿سوره﴾ فهرموویه ټی: ټهو راستیانه - که دوازه راستی گوره و گرنگن - له هر کام له صوحوفی ټیبراهیم و صوحوفی موسادا، صلآت و سه لامی خوا له سه ر ټیبراهیم و موسا بټ، هاتوون.

۵- چند وشه یه ک ته نیا لهم سووړه ته دا هاتوون، هه لیه ته زیاتر ټه وانه ی زه ق بوون، هیناومن، ټه گه رنا زیاتریش هه ن:

۱- ﴿وَمَا يَطِّقُ مِنَ الْمَوْجِ﴾

۲- ﴿شَرِيدُ الْفَوْجِ﴾

۳- ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾

۴- ﴿بِالْأَفْقِ الْأَعْلَى﴾

- ۵- ﴿قَابَ قَوْسَيْنِ ۙ﴾ (۹)
 ۶- ﴿سِدْرَةَ الْمُنْهَىٰ﴾ (۱۱)
 ۷- ﴿الَّتِی ۙ﴾ (۱۱)
 ۸- ﴿وَالْعُرَىٰ﴾ (۱۱)
 ۹- ﴿وَمَنْوَةَ﴾ (۲۰)
 ۱۰- ﴿ضَبْرَةَ﴾ (۲۴)
 ۱۱- ﴿الْمَمِّ﴾ (۳۲)
 ۱۲- ﴿وَأَكْحَبَ﴾ (۳۵)
 ۱۳- ﴿وَأَقْبَ﴾ (۴۸)
 ۱۴- ﴿سَبْعُونَ﴾ (۶۱)

وهک گوتمان: وشه‌ی دیکه‌ش هه‌ن، به‌لام نه‌وانه‌م به‌ پیوست زانین، ناماژه‌یان پی بکه‌ین.

حه‌وته‌م: دابه‌شکردنی ئایه‌ته‌کان بۆ چه‌ند ده‌رسیک:

ئیمه‌ هه‌ر (۶۲) ئایه‌ته‌که‌ی ئەم سووره‌ته‌ موباره‌که‌مان بۆ سێ ده‌رسان دابه‌ش کردوون:

ده‌رسی یه‌که‌م: ئایه‌ته‌کانی: (۱ - ۱۸)، هه‌ژده‌ ئایه‌تی سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌، باسی راست بوونی پیغه‌مبه‌ر موحه‌مه‌د ﷺ له‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تییداو، چۆنیه‌تی وه‌حیی بۆ ئیبردانی و، باسی ميعراج، به‌رزبوونه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا.

ده‌رسی دووه‌م: ئایه‌ته‌کانی: (۱۹ - ۳۲)، چوارده‌ ئایه‌ت باسی ده‌رخستنی بوچه‌لیی بته‌رستی و، ناراستی په‌رستی فریشتان و، رینمایی کردنی پیغه‌مبه‌ر

بۆ چۆنیه تیبی مامه له کردنی له گه له هاوبه شدنه ران و بئیر وایانداو، چه نـد بابه تیبکی دیکه، به تایهت نه وه که خوا **سَرَّیْدَ الْجَنِّ الرَّجْمِ** ناسمانه کان و زهوی هیناونه دی بۆ نه وهی سزای خراپه کاران بدات و، پاداشتی چاکه کاران بداته وه، چاکه کارانیش نه وانه ن که خۆیان له هه رچی گوناھی گه وره و ناقۆلایه ده پارژن، جگه له گوناھی گچکه و ورد.

دهرسی سته م: که له نایه ته کانی: (۳۳ - ۶۲)، سی (۳۰) نایه تی کۆتایی نه م سووڤه ته موباره که، بیکدی، باسی جوړه مروفتیکی پشوو کورت له دیندارییـداو به گرو فر، که سه ره تا ویستوو یه تی رووبکاته خواو دینداریی، به لام دوا یی به ره و پاش چۆته وه و لی چوو ته وه و، سه رزه نشتکردنی که ئایا ئاکاداری نه و راستییانه نیه، که صوحوفی ئیبراهیم و موسا گرتوو یاننه خۆیان؟ که سه رجه م دوا زده راستیین، پاشان هۆشداریی دان به نیزی که که وتنه وهی قیامهت و، سه رزه نشتکردنی بئیر وایان که بۆچی مامه له ی جیددی، له گه له فه رمایشتی خوا دا ناکه ن و، بئتاگان؟ له کۆتاییش دا فه رمان بئکرانیان به کړنووش بردن بۆ خوا عزو جل.

ده رسی یه که م

پیناسه‌ی ئەم دەرسە

بەرێزان!

ئەم دەرسەمان لە ههژده (۱۸) ئایهتی سەرەتای (النجم) پیک دی، ئایهته‌کانی: (۱ - ۱۸)، که خوای بەرزو مەزن لەو ههژده ئایهته‌دا، سەرەتا سویند بە ئەستیره ده‌خوات، لە کاتی ئاوابوون، یاخود کهوتنیدا، که پێغه‌مبەری خاتەم موحه‌ممەد ﷺ نه‌ پێی لێ ون بووه‌و نه‌ بێ مرادو بێ ئاکامیش بووه، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر ئەوه‌ که ئەوه‌ی ده‌یلتی، له‌ ئاره‌زووه‌وه‌ نیه، به‌لکو وه‌ حیی و په‌یامی خوایه، بۆی ده‌نێردری، که مه‌به‌ست پێی قورئانه، چونکه مشتومر هه‌ر له‌سه‌ر قورئان بووه، وه‌ک دوا‌یی باسی ده‌که‌ین.

پاشان باسی چۆنه‌تی په‌یامی خوا پێی که‌یه‌ندراتی موحه‌ممەد له‌ لایه‌ن جیبریل‌ه‌وه (عَلَيْهِ السَّلَام)، باسی ئەوه‌ کراوه، وێرای وه‌سفی جیبریل و، جه‌ختیش له‌سه‌ر ئەوه‌ کراوه‌ته‌وه‌ که پێغه‌مبەر ﷺ له‌وه‌دا که بینویهتی، به‌ چاوی سه‌ر بینویهتی، عه‌ق‌ل و دلی به‌ هه‌له‌دا نه‌چوون و، وێرای جازی په‌که‌می له‌سه‌ر زه‌وی، جارێکی دیکه‌ش له‌ ئاسمان له‌لای دره‌ختی کۆتایی جیبریلی دیوه، که مه‌به‌ست کاتی به‌رزبوونه‌وه‌ی پێغه‌مبەر ﷺ له‌و سه‌فه‌ره‌دا، که به‌ شه‌ورپۆ به‌رزبوونه‌وه‌ (الإسراء والعروج) ناسراوه‌و، له‌و سه‌فه‌رو گه‌شته‌شیدا چاوی پێغه‌مبەر ﷺ نه‌ لایداوه‌و، نه‌ سه‌رکێشیی کردوه‌و، گه‌لێ له‌ نیشانه‌ گه‌وره‌کانی خوای به‌رزو مەزن و بێ وینه‌شی بینوون.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾ مَا صَلَّ صَلَّاجِكُمْ وَمَا عَوَى ﴿٢﴾ وَمَا يَطِيقُ عَنِ الْمَوْتِ ﴿٣﴾ إِنَّ هُوَ إِلَّا
 وَحْيٌ يُوحَى ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى ﴿٥﴾ ذُو مِرْرٍ فَاسْتَوَى ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَنَى ﴿٨﴾
 فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى ﴿٩﴾ فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴿١١﴾
 أَفَتَمْنُونُ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ نَزَلَ نُجُومًا ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى ﴿١٥﴾
 إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴿١٨﴾

مانای دهقاوده‌هی نایه‌ته‌کان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (سوئند) به نه‌سستیره کاتی
 ده‌که‌وی (تاوا ده‌بی) ﴿١﴾ هاوده‌له‌که‌تان (موحه‌ممه‌د) نه ریسی لی ونبوووه،
 نه بيمراد بووه ﴿٢﴾ به نارزه‌زووه‌وش نادوی ﴿٣﴾ نه‌وهی (ده‌یغویتی و)
 ده‌یلتی: ته‌نیا سروش (ی خوی) به‌وی ده‌نی‌دری ﴿٤﴾ (فریشته‌یه‌کی) زور
 به‌هی‌زو توانا فی‌ری ده‌کات ﴿٥﴾ که خاوه‌نی هوش و عه‌قلیکی پته‌وه، نجا
 (نه‌و فریشته‌یه له‌سه‌ر شی‌وهی خوی) ری‌ک وه‌ستا ﴿٦﴾ له کاتی‌کدا نه‌و
 له ناسوی هه‌ره به‌رز بوو ﴿٧﴾ دوا‌یسی نی‌زیک که‌وته‌وه، نجا شو‌رپو‌وه
 (بو‌لای پی‌غه‌مبه‌ر) ﴿٨﴾ نجا وه‌ک نه‌ندازه‌ی دوو که‌وانه یان نزی‌ک‌تیش بوو (له
 پی‌غه‌مبه‌ر) ﴿٩﴾ نجا (خوا) نه‌وهی سروش کرد بو‌ به‌نده‌که‌ی که سروشی کرد ﴿١٠﴾
 عه‌قلی (موحه‌ممه‌د) له‌وه‌دا که بینی به‌هه‌له‌دا نه‌چوو ﴿١١﴾ (نه‌ی بی‌روایه‌کان!)
 نایا له باره‌ی نه‌و (فریشته‌یه‌دوه، که ده‌بینی، مشتومری له‌گه‌لدا ده‌کن!) ﴿١٢﴾
 به‌دنیایی جاریکی دیکه‌ش نه‌وی بینیه ﴿١٣﴾ له لای دره‌ختی کوتایی ﴿١٤﴾ که
 به‌هه‌شتی سه‌روه‌تگای (پروداران) له‌لایه ﴿١٥﴾ کاتی‌ک که دره‌خته‌که‌ی دادپو‌وشی
 نه‌وهی دا پده‌پو‌وشی! ﴿١٦﴾ چاوی (موحه‌ممه‌د) به‌ملاولادا لای نه‌داو سنووریشی

نه به زاند ﴿۱۷﴾ به دنیایی (ژماره یه ک) له نیشانه گه وره کانی په روه ردگاری (له و سه فهره یدا) بینن ﴿۱۸﴾.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(وَالنَّجْمِ): واته: ئەستێره، (أَصْلُ النُّجْمِ: الكَوْكَبُ الطَّالِعُ، جَمْعُهُ نُجُومٌ)، وشه ی (نَجْمٍ)، له ئەصدا به ئەستێره یه کی هه لهاتوو ده گوتری و به (نُجُومٍ)، کۆده کریته وه، ده گوتری: (نَجْمٍ: طَلَعَ)، ده رکه وت، (نُجُومًا وَنَجْمًا)، ئەمانه هه ردووکیان چا وگن، (فَالنُّجُومُ مَصْدَرٌ وَاسْمٌ)، (نَجْمٍ)، هه م چا وگه و، هه م ناویشه، (نُجُومٍ) یش ده گونجی چا وگ بئ و، ده شگونجی کۆی (نَجْمٍ) بئ، واته: ئەستێره کان که به (انجم) یش، کۆده بیته وه.

(هَوَى): (الهَوَى: سَقُوطٌ مِنْ عُلُوٍّ إِلَى سُفْلٍ)، (هَوَى): بریتیه له که وتنه خوار له به رزییه وه بۆ نزمیی، به لام (الهَوَى: ذَهَابٌ فِي ارْتِفَاعٍ)، (هَوَى): بریتیه له به رزبوونه وه و پۆیشتن به ره و به رزیی.

(ضَلَّ): (الضَّلَالُ: الْعَدُولُ عَنِ الطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ وَيُضَادُّهُ: الْهِدَايَةُ)، (ضَلَّ): بریتیه له لادان له رژی راست و، هیدایهت دژو پیچه وانه که یه تی، که واته: هیدایهت، واته: رژی راست گرتن.

(صَاحِبٌ): (الصَّاحِبُ: الْمَلَاذِمُ إِنْسَانًا كَانُ، أَوْ حَيَوَانًا، أَوْ مَكَانًا، أَوْ زَمَانًا)، (صَاحِبٌ): یانی: هاوێل، که سیک یان شتیک له گه ل که سیک بئ، مرووف بئ، یان ئاژه ل بئ، یان شوین بئ، یاخود کات بئ.

دیاره مه به ست له (صَاحِبُكُمْ)، موحه ممه د پیغه مبه ری خوایه ﴿۱۷﴾، ئەو ته عبیره ش بۆیه به کارهاتوه، واته: ئەو هاوه له ی خوێتان که چاکی ده ناسن و له نیزیکه وه پێی ئاشنان.

(عَوَى): (الغی: جَهْلٌ عَنِ اعْتِقَادٍ فاسِدٍ، وشهی (غی): زانیان به چہند واتاہ کہ لیکیان داوہ تہوہ:

ا- ہہندیکیان گوتووایانہ: بریتہ لہ نہ زانیٹیک بہ ہوی پروا پی بوونیکی خرابہوہ.
 ب- ہہندیکیان گوتووایانہ: (الغی: الخبئة): بریتہ لہ بی مرادی و بہ نامانج نہگہ یشتن.
 ج- ہہندیکیان گوتووایانہ: (عَوَى: أَي فَسَدَ عَيْشُهُ، عَوَى الْقَصِيلُ أَي: بِشَمِّ)، (غوی، یانی: زبانی تیکچوو، (غَوَى الْقَصِيلُ)، (فَصِيلٌ)، واتہ: بہ چکہ حوشت، نہگہر شیر زور بخوات و گہدہی پی تیکچچی، نہوہیان بو بہ کارہیناوه، (وَيُضَادُهُ الرُّشْدُ)، نہوہی دزو پیچہوانہی (غی) یہ، بریتہ لہ (رُشِدٌ)، ﴿فَدَبَّيْنِ الرُّشْدَيْنِ الْغَيِّ ﴿۱۵۶﴾﴾ البقرة، (رُشِدٌ)، واتہ: بہ نامانج گہ یشتن و بہ ناکام گہ یشتن، بہ لَام (غَوَايَةِ)، بریتہ لہ بی مرادی و بی ناکامی.

(نَطَقُ): (النُّطْقُ فِي التَّعَارُفِ: الْأَصْوَاتُ الْمُقَطَّعَةُ الَّتِي يُظْهِرُهَا اللِّسَانُ وَتَعْيَهَا الْأَدَانُ)، (نطق): لہ باوی نیو خہ لکدا بریتہ لہو دہنگہ پچر پچرانہی زمان دہریان دہخات و گوئیہ کان لیان تیدہگہن، زمانہ کان دہ یانبیژن و گوئیہ کان لیان تیدہگہن.

(الهُوَى): (الهُوَى: مَيْلُ النَّفْسِ إِلَى الشَّهْوَةِ)، (هُوَى): لادانی نہفسہ بہرہو نارہزوو، (الهُوَى: النَّفْسُ الْمَائِلَةُ إِلَى الشَّهْوَةِ) (ہوی)، نہفسیکہ لایداوہ بہرہو نارہزوو، (لَأَنَّهُ يَهْوِي بِضَاجِبِهِ فِي الدُّنْيَا إِلَى كُلِّ ذَاهِيَةٍ)، لہ بہر نہوہی خاوه نہکہی لہ دنیا دا تووشی ہہر بہ لایہ کہ دہکات، بہریدہ داتہوہ بو چال و زہ لکاوی ہہر بہ لایہ کہ.

(وَحِيٌّ): (أَصْلُ الْوَحْيِ: الْإِشَارَةُ السَّرِيعَةُ، قِيلَ: أَمْرٌ وَحِيٌّ، أَي: سَرِيعٌ، وَالْوَحْيِ: الصُّوْتُ الْخَفِيِّ، وَالْوَحْيِ: صَوْتُ الْخَلِيٍّ)، وشہی (وحی): لہ نہصلدا بہ ناماژہی خیرا دہگوتری، بویہ گوتراوہ: (أَمْرٌ وَحِيٌّ)، کاریکسی خیرا، ہہرہوہا بہ دہنگی کپ دہگوتری و بہ دہنگی خشلش دہگوتری، لہ بہر نہوہی دہنگیکسی کپہ.

(فَأَسْتَوَىٰ): (استَوَىٰ أَي: اسْتَقَامَ وَاعْتَدَلَ)، (فَأَسْتَوَىٰ)، یانی: رَیْک وهستاو هاوسه‌نگ وهستاو، جوان خَوَى خسته به‌رچاو.

(بِالْأَفْقِ): (النَّاحِيَةِ وَالْجَمْعُ أَفَاقُ: النُّوَجِي)، (أَفُقٌ): به مانای لا، که به (أَفَاقِ)، کۆده‌کریته‌وه: لایه‌کان، خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿سُرِّيهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ﴾ فصلت، واته: نیشانه‌کانی خۆمانیمان پیتشان ده‌ده‌ین له ئاسۆیه‌کاندا (له لایه‌کاندا، له گه‌ردووندا) و له خودی خۆشیاندا.

(دَنَا): (الدُّنُو: الْقُرْبُ بِالذَّاتِ، أَوْ بِالْحُكْمِ، وَيُسْتَعْمَلُ فِي الْمَكَانِ وَالزَّمَانِ وَالْمَنْزِلَةِ)، (دُنُو): بریتیه له نیزیك بوونه‌وه، خودی ئه‌و شته، نیزیك بیته‌وه، یاخود به حوکم، هه‌روه‌ها به‌کاره‌یتراوه له شوئین و له کاتداو له رووی پیگه‌وه‌ش.

(فَدَلَّلَ): (التَّدْلِي: الدُّنُو وَالْإِسْتِسْأَلُ، دَلَّوْتُ الدُّنُو: إِذَا أَخْرَجْتَهَا، أَوْ أُرْسَلْتَهَا، وَأَدَلَّيْتُ الدُّنُو، إِذَا أُرْسَلْتَهَا أَوْ أَخْرَجْتَهَا)، (تَدْلِي): به مانای به‌ردانه‌وه و شوپروونه‌وه دئی، نزیکه‌وته‌وه و شوپروونه‌وه، ئه‌گه‌ر له‌سه‌ریوه شوپربیته‌وه، (دَلُو)، واته: دۆلچه که ئاویان پئ له بیر هه‌لینجاوه، (دَلَّوْتُ الدُّنُو)، بۆ ده‌ره‌یتانی دۆلچه‌که له بیر، که ئاوی پئ هه‌لهینجن و، جاری واش هه‌یه بۆ به‌ردانه‌وه ئیو، به‌کارهاتوه، (أَدَلَّيْتُ) یش دیسان بۆ به‌ردانه‌وه‌ی ئیو بیره‌که که ئاوه‌که‌ی پئ هه‌لهیجن و، جاری واش هه‌یه بۆ ده‌ره‌یتانه‌وه‌ی له بیره‌که به ئاوه‌وه، به‌لام (دَلَّوْتُ) زیاتر بۆ ده‌ره‌یتانی دۆلچه‌که له بیرو (أَدَلَّيْتُ)، بۆ به‌ردانه‌وه‌ی، به‌کارهاتوه.

(قَابَ): (القَابُ: مَا بَيْنَ الْمُقْبِضِ وَالسَّيَةِ مِنَ الْقَوْسِ)، (قَوْس)، یانی: که‌وان، ئنجا که‌وان ئه‌ملاو لای پیتان ده‌گوترئ: (سَيَةٍ) و ئه‌و شوئینه‌ی ده‌ستی پئ ده‌گیرئ، پئی ده‌گوترئ: (مُقْبِضُ)، (وَتَر) یش، ژیه‌که‌یه که پئی راهیت‌دراوه، بۆ ئه‌وه‌ی تیره‌که‌ی پئ هه‌لبدرئ، که‌واته: هه‌ر که‌وانئ: دوو سیه‌ی هه‌ن، ئه‌ملاو لای و (مُقْبِضُ) یکی هه‌یه و ژیه‌کیشی هه‌یه.

هەندیکیش گوتویانە: ئەو لاو لای کەوان پێیان دەگوترێ: (قَابٌ) و کە دەفەرموێ: (قَابٌ قَوْسَيْنِ: أَي قَابِي قَوْسَيْنِ)، واتە: بە ئەندازەی ئەملاو لای کەوان.

(قَوْسَيْنِ): (القَوْسُ: آلَةٌ عَلَى هَيْئَةِ هِلَالٍ تَرْمِي بِهَا السَّهَامُ)، (قَوْسٌ): نامێرێکە بە شێوەی مانگی چەند شەو، تیری پێ دەهاویشترێ و پێ هەڵدەدرێ، وشە (قَوْس)، بە (مُدَّكَرٌ) یەش دێ، بە (مُؤنَّثٌ) یەش دێ و بە (أَقْوَسُ)، کۆدەکرێتەو و بە (قَسِي) یەش کۆدەکرێتەو.

(مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى): واتە: عەقلی، یان دلی لەوەدا کە بینی، درۆی نەکرد، (كَذَّبَ: أَي أَخْبَرَ عَنِ الشَّيْءِ بِخِلَافِ مَا هُوَ عَلَيْهِ فِي الْوَاقِعِ)، (كَذَّبَ)، یانی: هەواییدا لە بارەی شتیکیوە، بە پێچەوانەی ئەووە کە ئەو شتە لە واقیعدا لەسەرەتی.

هەرۆهە (كَذَّبَ)، بە مانای (أَخْطَأَ) بەهەڵدا چوو، دێ، دەگوترێ: (كَذَّبَ فَلَانَ فُلَانًا)، فلانکەس لەگەڵ فلانکەس دا درۆی کرد، واتە: هەوایی درۆی پێدا.

(الْفُؤَادُ): (الْفُؤَادُ كَالْقَلْبِ)، هەندیک لە زانایان وایان لیکداوەتەو کە (فُؤَادٌ): بە مانای دل دێ، هەندیکیش دەلێن: (فُؤَادٌ) بە مانای عەقل دێ، لە قورئاندا بە زۆری (أَفْنِدَةٌ) دێ و، جاروباریش (فُؤَادٌ) دێ بە تاک و، هەر بە مانای عەقلەو، هەندیک جاری کەمیش بە مانای دلە، عەقل و دلێش لە قورئاندا هەردووکیان وەک چەقی تێگەشتن و فامکردن و لێ وردبوونەو و پامان، بە کارهاتوون.

(أَفْتَمْرُونَهُ): (الْمُتَمَرَّةُ: الْمُتَمَرَّةُ وَالْمُجَادَلَةُ)، (مَمَارَاةٌ) بەمانای شەرە قسەو دمه‌دمه‌یه، ئایا تێو شەرە قسە و، مشت و مری لەگەڵ دەکەن؟ خۆیندراویشەتەو: (أَفْتَمْرُونَهُ)، یانی: (أَفْتَجَحَدُونَهُ)، ئایا نکوویی لێدەکەن؟

(نَزَلَتْ آخَرِينَ): (النَّزْلُ: السَّرُّ مِنَ السُّرُولِ)، (نَزَلَتْ): بریتیه لە جارێک لە دابه‌زین، ﴿وَلَقَدْ رَأَوْا نَزَلَ آخَرِينَ﴾ (١٣) له دابه‌زینیکی دیکەشدا پیغمبەر ﷺ جیبریلی بینیوه.

(سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى): (سِدْرَة) تاکی (سِدر) ه، که کَوِیه و (سِدْرَة)، تاکه که یه تی، (شَجَرٌ قَلِيلٌ الْغَنَاءِ عِنْدَ الْأَكْلِ)، (سدره) دره ختیکه به ره که ی سوودیکی وای نیه، کاتیک ده خوری، نجا نهو دره ختی کۆتاییه ی خوا **سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى** باسی ده کات، ده بن شتوه ی دره ختی (سِدر) ی، هه بن و (نَبَق) یشی، پیده لَین، جۆره دره ختیکه که لای ورده و بوئیکسی خۆشی هه یه، به لَم دیا ره گه وره ییه که ی به س خوا ده زانن، چه نده!

(جَنَّةُ الْمَأْوَى): به هه شتی سه روتگا، (سه روتگا) بۆ خۆم دامتاشیوه، چونکه سه روتن به مانای پشوودان و ئیسراحت کردنه، سه روتگاش یانی: شوئنی تیدا سه روتن و ئیسراحت، (مَأْوَى)، (مَصْدَرٌ: أَوْی يَأْوِي، أَوْيَا وَمَأْوَى، أَوْی إِلَى كَذَا: انْضَمَّ إِلَيْهِ)، (مَأْوَى): چاوگه له (أَوْی يَأْوِي، أَوْيَا) وه، هاتوه، واته: په نای برد، په نا ده با، په نا بردن، (مَأْوَى) ش به مانای په نابردن و، شوئنی تیدا پشوودان و تیدا سه روتن، دئ، (أَوْی إِلَى كَذَا: انْضَمَّ إِلَيْهِ)، واته: چوو بۆ نهو شوئنه، یا خود په نای پتبرد و تیدا سه روت.

(مَا زَاغَ الْأَبْصَرُ): چاو لای نه دا، دیا ره (أَل) ی سه ر (بَصْر) بۆ ناساندنه (أَل) ی، (عَهْدًا)، واته: چاو که لای نه دا، که مه به ست پئی چاوی پیغه مبه ره **﴿﴾**، یا خود (أَل) ه که، (عَوْضٌ عَنِ الْإِضَافَةِ)، یانی: (مَا زَاغَ بَصْرُهُ)، چاوی وی، هی پیغه مبه ر **﴿﴾** لای نه دا، (الرَّيْغُ: الْمَيْلُ عَنِ الْإِسْتِقَامَةِ وَالْتَرَايُغُ: التَّمَايُلُ)، (زَيْغُ): بریتیه له لادان له راستییه وه وه له خه تی نیه و راست، به لای راستدا، یان به لای چه پدا پئی ده گوتری: (زَيْغُ)، وه ک له سووره تی (آل عمران)، خوا ده فه رموی: **﴿﴾ قَالَمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَبَهَ مِنْهُ ﴿٧﴾**، نه وانهی دلیان لادانی تیدایه، به دوا ی نهو نایه تانه ده که ون، که مانای ویکچوو یان هه ن، نه ک مانایه کی روون و دیا ربیکراو، به لکو به دوا ی نهو نایه تانه ده که ون که مانایه ک زیاتر هه لده گرن، (تَرَايَغُ)، به مانای (تَمَايُلُ)، واته: لادان دئ، به لَم له سه ر کیشی (تَفَاعُلًا) ه.

(طَعُوْثٌ): (طَعُوْثٌ وَطَعُوْثَانًا، وَأَطْعَاةٌ كَذَا: حَمَلَهُ عَلَى الطَّغْيَانِ وَذَلِكَ تَجَاوُزُ الْحَدِّ فِي الْعِضْيَانِ)، (طَعُوْثٌ وَطَعُوْثٌ)، هه ردووکیان واته: سنوورش کینیم

کرد، (طُعْيَانٌ وَطُعْوَانٌ) یش هه ردووکیان چاوگن، به مانای سنوور به زاندن و سنوور شکاندن، (وَاطْعَاةٌ كَذَا)، فلان شته وای لیکرد، سنوور به زینتی و سنوور بشکینتی، (حَمَلَهُ عَلَى الطُّعْيَانِ)، واته: هانیداو وای لیکرد، سنوور بشکینتی، (طُعْيَانٌ) یش، بریتیه له (تَجَاوَزُ الْحَدَّ فِي الْعُضْيَانِ)، واته: سنوور شکینتی له سه ریچیچی کردندا، سه ریچیچی کردن هه ر بۆ خوی سنوور شکینیه، به لام که سیک که زور تبیه پینتی و سنوور به زینتی، پیتی ده گوتری: (طَقَى).

مانای گشتی نایه ته کان

به کورتیی و پوختیی مانای نایه ته کان ده که یین، له بهر ئه وهی ئیمه دوایی کورته باسیکمان هه به له باره ی چه مک و واتای ئه و نایه ته موباره کانه وهو، له شیکردنه وهی نایه ته کانیشدا، جار یکی دیکه هه لوه سته یان له بهرده مدا ده که یین. خوا **إِنَّمَا أَرْجُو** ده فه رموی: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) به ناوی خوی به به زهیی به خشنده، واته:

ده ستی کردنم به ناوی خوی، که ئه وهش مه بهستی ئه وهیه:

- ۱- ئهم کاره ته نیا بۆ خوا ده کهم.
  - ۲- ئهم کاره به پیتی شه رعی خوا ده کهم.
  - ۳- ئهم کاره به تواناو یارمه تیی خوی پهروه دگار ده کهم.
  - ۴- ئهم کاره بۆ هینانه دی په زامه ندیی خوا، ئه نجام ده ده.
- ئه ستیره کاتیک ده که وێ، سویند به ئه ستیره کاتیک ئاوا ده بێ، یا خود: سویند به ئاوا ده بێ، ده شگونجی مه بهستی پیتی جووله ی ئه ستیره کان بێ، یان مه بهستی

ئەوہ بىٰ كە لەبەر چاوى ئىمە كاتىك خۆر هەلدى، ئەستىزەكان ئاوا دەبن، كە ئەستىزەكان هەر لە شوئى خۆيانن، بەلام ئەو تىشكى خۆره وا دەكات ئىمە ئەستىزەكان نەبىنين، ﴿وَالنَّجْرَ إِذَا هَوَىٰ ۝١ مَاسَلَّ صَاحِبُكُرُ وَمَا غَوَىٰ ۝٢﴾، سوئند بە ئەستىزە كاتىك ئاوا دەبى، ياخود دەكهوى، هاوه له كه تان، كە موحه ممه ده ﴿و﴾ و لە نىزىكه وه چاكى دەناسن و پى ئاشنان، نە گومرا بووه و نە بيمر اديش بووه، نە ئەوه به پى لى تىكچوو بى و، نە ئەوه شه سه رگهردان و بى ئاكام بووى.

﴿وَمَا يَطِّئُ عَنِ الْهَوَىٰ﴾، لە ئاره زوه وهش قسه ناكات، واته: ئەوهى ده پى كە قورئانه، وهك گوتراوه: قسه له گىرفانى خۆى دهرناهيئى و لە ئاره زوه وه قسه ناكات، ئەدى چيه؟

﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا رَمَىٰ يَوْمَئِذٍ﴾، ئەوهى ده پى، ته نيا سروش كە بو لای ده نىردى و، بوى سروش ده كرى.

﴿عَلَيْهِ سُدُّيْلُ الْقَوَىٰ﴾، كه سىك فىرى دهكات كه زۆر به هيزه، هيزى زۆر تونده، واته: فرىشته يهك كه زۆر به هيزه، فىرى دهكات، وهك له سووره تى (التكوير) دا، دهفه رموى: ﴿ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾، خاوهن هيزىك كه له لای خاوهن عه رش، پىگه دارو به پىزو حورمه ته، كه جى ريله (عَلَيْهِ السَّلَام).

﴿ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ﴾، واته: زۆر عاقل و ژىرو به هوشه، عه قلىكى زۆر پتهوى هيه، ياخود ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾، هەر به مانای زۆر پتهوو به هيزه، هه ندى كيش ئاوايان لىكداوته وه: شىوه و ديمه نى زۆر جوانه، (فَاسْتَوَىٰ)، واته: پىك وهستا، له كاتىكدا خۆى پىشانى پىغه مبه ردا ﴿و﴾، واته: هاته سه ر شىوهى راسته قينهى خۆى.

﴿وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ﴾، كه له و كاته دا له ئاسوى به رزتر بوو، ئەمه يان باسى يه كه م خۆ پىشاندانى جى ريل دهكات بو پىغه مبه ر ﴿و﴾ له سه ر زهوى.

﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾، دواى نىزىك كه وته وهو شو پىووه، خۆى وه نىزىك خست.

﴿مَكَانَ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾، به نهدازهی دوو کهوان، یاخود نیزیکتریش بوو، دوو کهوان که پیکهوه جووتکراون، یاخود: ﴿قَابِ قَوْسَيْنِ﴾، واته: کهوانیک که نهملاولای ههن، چهند لیک نزیکن بهوجوره، یاخود: ﴿قَابِ قَوْسَيْنِ﴾، به نهدازهی دوو کهوان، نهگهر دریز بکرتین، یانی: دوو باسک، یاخود کهمتریش لیتی نیزیک بووه، له پیغهمبهری خوا ﴿﴾.

﴿فَأَرْحَمَ إِلَىٰ عَيْبِهِ مَا أَرْحَمَ﴾، نجا (خوا) سروشی کرد بو لای بنده که ی نهوهی بووی سروشکرد، دهشگونجن بلتین: جیریل سروشی کرد بو بندهی خوا، نهوهی بووی سروشکرد، واته: بهس خوا دهزانی چی بوو و چون بوو؟ نایهته وهصف له بهر مهزیسی.

﴿مَا كَذَّبَ الْفِرَادُ مَا رَأَىٰ﴾، عهقله که (ی پیغهمبهر ﴿﴾) هه له ی نه کرد، له وهدا که بینی، به هه له دا نه چوو، دروی نه کرد، به لکو ریک نه وهی چاو بینییوی، عهقلیش پیی باوه ردار بوو، یان نه وهی به چاو بینییوی، عهقلیش پشتگیری کردو هه له ی نه کرد، له بهر نه وهی بهر له وهی به چاو جیریل بینن، به عهقل و دلی جیریلی ناسیبوو، پیی ناشنابوو، بویه عهقله که ی به هه له دا نه چوو بوو له وهدا که به چاو بینن.

﴿أَفْتَرُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ﴾، نایا ئتوه مشتومری له که له دا ده کهن، له سهر نه وهی ده بینن، یانی: نایا مشتومر له که له موحه ممه د دا ﴿﴾ ده کهن، له سهر نه وه که جیریل ده بینن؟!.

﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾، به دلنیا یی له دابه زینتکی دیکه شدا بینییوه تی، ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ﴾، له لای دره ختی کو تایی، ﴿عِنْدَهَا جَنَّةُ الْأَوْثَىٰ﴾، که به هه شتی سهر وهتگای بروداران له وئییه، ﴿إِذْ يَغْشَىٰ السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ﴾، کاتیک نه وهی نه و دره خته داده بووشن، که دایده بووشن، یانی: شتیک که وه سف ناکرتی.

﴿ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴾، چاو، واته: چاوی پیغهمبه ر ﷺ لای نه داو سنوور شکنییسی نه کرد، بهو شیوهیهی بوی دیاریکرابوو، سهرنجی ئه و شتانهی دا.

﴿ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴾، به دنیایی له نیشانه گه وره کانی پهروه ردگاری خوئی، بینی، لهو سه فهری شه ورؤویه دا، که واته: ئه ی کافره کان! تیوه مشتومری له گه ئدا مه که ن و شه ره قسه ی له گه ئدا مه که ن، یا خود نکوولی می مه که ن، چونکه خویندراویشه ته وه: (أَقْتَمَرُونَهُ)، یانی: (أَقْتَجَدُونَهُ)، ئایا نکوولی لی ده که ن له وه دا، که ده فهرموی: جیبر یلم بینی که فریشته یه که و وه حیی بو هی نام؟ هه ئبه ته که سیکیش که ده زانئ به لگه یه له سهر که نازانئ و، که سیک که ده بینی، به لگه یه له سهر که سیک که نابینی و، ههرگیز نه دیتن و نه زانین به لگه نین و نه بوون، له سهر نه بوون (عدم العلم لا یستلزم عدم العلم).

مہسہ لہ گرنکہ کان

مہسہ لہ ی یہ کہ م:

سوئند خواردنی خوا **النجم** به ئەستیرہ، لہ کاتی کہوتی، یان ئاوابوونیدا، کہ موحممەدی ئاشناو هاوہ لیان، نہ گومرایہ و نہ بيماردهو، بہ ئارہ زووش قسہ ناکات، بہ لکو لہ سروشہ و ہویہ، فریشتہ یہ کی خواہن ہیزی زورو خواہن ژیری مہ حکم، بۆ وی چۆتہ سەر شیوہی خوئی، لہ کاتی کدا لہ ئاسۆی ہەرہ بہ ہرزدا بووہ لہ سەر زہوی، پاشان بۆ لای شوہر بۆتہ و ہوہ و نزیک بۆتہ و ہو، خوا ئەوہی مہ بہستی بووہ بۆ بہ نندہ کە ی خوئی ناردوہو، عہ قنلہ کە شی لہ و ہدا کہ دیوہی ق، بہ ہہ لہ دا نہ چووہ:

خوا دەفہ رموی: ﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝۱ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝۲ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝۳ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝۴ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۝۵ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ۝۶ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۝۷ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝۸ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝۹ فَأَرْحَمَ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَرَّحَمَ ۝۱۰ مَا كَذَّبَ الْفَوَاحِشَ مَا رَأَىٰ ۝۱۱﴾

شیکردنہوہی ئەم، ئایہ تانہ، لہ سیزدہ برکەدا:

۱- ﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴾، سوئند بہ ئەستیرہ کاتی ک ئاوا دەبی، یاخود: سوئند بہ ئەستیرہ کاتی ک دەکەوئی، (و) کە، بۆ سوئند (واو القسم) ه، یانی: (قَسَمًا بِالنَّجْمِ)، چونکہ سێ پیت ہەن، سوئندیان پێ دەخوری: (و، ب، ت)، (والله، بالله، تالله)، لہ ہەمووشیان ناودارتر (و) ه، لہ ہەمووان زیاتر بۆ سوئند بہ کاردە ہیتی.

کہ واتہ: (والنجم)، یانی: سوئند بہ ئەستیرہ، ئنجا (أل) ی سەر (نجم) یش بۆ ئاساندنہو، مہ بہست پئی جینسہ، واتہ: سوئند بہ تیکرای ئەستیران، (إِذَا هَوَىٰ)،

له کاتیکدا ئاوا ده بی، (وَالهُوِيُّ: السَّقُوطُ، وَأُطْلِقَ عَلَى غُرُوبِ الْكَوْكَبِ)، (هُوِي): بریتیه له بهر بوونهوه، به لأم لیره دا به کاره یزراوه بو ئاوا بوونی نهو نه سستیره به، نه مهش ئاماژه به بهوه که نه سستیره به که نه توانی بهرده وام بی، له بهر چاوان ون بی و، ئاوا بی، یا خود جووله ی بی، چوئن ده یه پرستن؟ ئنجا خوا ده فهرموئی: سویند به نه سستیره، که ئاوا ده بی، یا خود سویند به نه سستیره، که ده که وی.

(۲) - ﴿مَا صَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا عَوَى﴾، هاوه له که تان (که له نیزیکه وه ده یناسن، موحه ممه ده (صَاحِبُكُمْ) نه گومرا بووه، نه بیمرادو بی ئاکامیش بووه، بویهش ده فهرموئی: (صَاحِبُكُمْ)، هاوه له که تان، چونکه له نیزیکه وه ناسیویانهو له گه لی ژیاون و پیی ئاشنا بوون، نهو موحه ممه دهی ﴿وَمَا عَوَى﴾ که پییه وه په یوه ستن و له نیزیکه وه پیی ئاشنان، نه گومرا بووه، (وَمَا عَوَى) نه بیمرادو بی ئاکامیش بووه.

روونکردنه وه یه که له باره ی واتای (ضَلَّ) و (عَوَى) وه:

زانایان هه موویان له سه ر نه وه یه کده نغن که (ضَلَّ)، یانی: (ضَاعَ وَقَفَدَ)، گومرا بوو، نه ما، ئنجا نه گه ر به (لازم) به یئرئ، یانی: ون بوو، وه ک: (ضَلَّ قُلَانٌ)، فلانکهس ون بوو، (ضَلَّ الْبَعِیْرُ)، وشتره که ون بوو، به لأم نه گه ر به تیه رکه ر (مُتَعَدِّي) به یئرئ وه ک: (ضَلَّ قُلَانٌ الطَّرِیْقَ)، فلانکهس ریبه که ی ون کرد، نهو کاته به مانای: ونکردن و بزر کردن دی، (مَا صَلَّ صَاحِبُكُمْ)، یانی: (مَا صَلَّ صَاحِبُكُمْ الطَّرِیْقَ)، هاوه له که تان ریی راستی ون نه کردوه و بزر نه کردوه، نه ک مه به ست نه وه بی: ون نه بووه، (وَمَا عَوَى)، بیمرادو بی ئاکامیش نه بووه، ئنجا له باره ی مانای (ضَلَّ) وه، زانایان هه موویان له سه ر نه وه یه کده نغن، که گوهمان، به لأم له باره ی (عَوَى) وه، من رای پینج له زانایانم هیناوه، که ته عبیرو دارشته کانیان لیک جیان و، هه ندیک جار له ماناشیان دا لیک جیان، دواپی رای خوشم لهو باره وه ده ئیم، به پیی تیه و پامانم بو قسه ی زانایان و شماره یان:

یہ کہہ م: خاوهی (المعجم الوسيط)، ده لئ: (غَوَى يَغْوِي غَوَايَةً أَي: اُمْعَنَ فِي الضَّلَالِ)^(١)، واته: زور گومرا بوو، یانی: مانای (غَوَى)ی، به زور گومرا بوو و زور سه ری لیشیوا، کردوه.

ههروه ها واتایه کی دیکه شی بو دینئ و ده لئ: (غَوَى الشَّيْطَانُ فَلَاتًا أَي: أَضَلَّهُ وَخَيَّبَهُ)، واته: شهیتان فلانکه سی گومرا کردو بیمراد کرد، (خَيَّبَهُ) به مانای بی نامنجیسی و بی ناکامیسی دئی.

دیسان واتایه کی دیکه ش دینئ و ده لئ: (الرُّضِيعُ أَكْثَرُ مِنَ الرُّضَاعِ حَتَّى أَتَّخِمَ وَقَسَدَ جَوْفُهُ)، کوربه زوری مه مکی دایکی مزی، ههتا له خوئی زیاد بوو و، نئو هه ناوی تیکچوو، واته: له نه نجامی زور شیر خواردندا، تیکچوو، نه وه بو به چکه حوشتریشیان به کارهیتاوه (غَوَى القَصِيلُ أَي: بَشِمَ)، واته: به چکه حوشتره که شیری زور خواردو سه ره نجام هه ناوی تیکچوو.

دووهم: (راغب الأصفهاني) به سن واتایان هیناویه ق و ده لئ:

أ- (القَوَايَةُ: جَهْلٌ عَنِ اعْتِقَادِ قَائِدٍ)، (غَوَايَةٌ): نه زانینیکه له بروا پن بوونئکی هه له وه خراپه وه.

ب- واتایه کی دیکه: (غَوَى أَي: خَابَ)، واته: به شیمان و بیمراد بوو، بی ناکام بوو.

ج- واتایه کی دیکه: (غَوَى: أَي فَسَدَ عَيْشُهُ)، ژیانی تیکچوو خراپ بوو.

سییه م: (الشوکانی) ده لئ: (الغَيُّ: ضِدُّ الرُّشْدِ)، (غَيٌّ) دژی (رُشْدٌ)ه، (رُشْدٌ)، مانا که ی چی بن، (غَيٌّ) پیچه وانه که یه ق، ئنجا ده لئ: که ده فه رموی: (وَمَا غَوَى: مَا خَابَ فِيمَا طَلَبَ)، له وه دا که داوای کردوه به داویدا چوو، بیمرادو بی ناکام نه بووه، بویه ده لئ: (الغَيُّ: الخَيْبَةُ)، (غَيٌّ): به مانای بیمرادیسی و بی ناکامیسی دئی.

چوارم: (محمد حسین الطباطبائی) له (تفسیر المیزان) دا^(۱)، ده‌لن: (الضَّلَالُ: العُرُوجُ وَالْإِنجِرَافُ عَنِ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ، وَالغَيُّ: خِلَافُ الرُّشْدِ الَّذِي هُوَ إِصَابَةُ الْوَاقِعِ)، واته: (ضلال): بریتیه له دهرچوون و لادان له ریتی راست، به‌لأم (غَيِّ): پیچه‌وانه‌ی (رُشْد)ه، که بریتیه له نه‌وه‌ی شتیک پر به پیستی واقع بن، دواپی ده‌لن: (مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى: أَي لَمْ يُحْطِنِ فِي طَرِيقِ السَّعَادَةِ، وَلَا فِي الْغَايَةِ الْمَطْلُوبَةِ الَّتِي هِيَ السَّعَادَةُ الْإِنْسَانِيَّةُ، وَهِيَ عُبُودِيَّتُهُ لِلَّهِ تَعَالَى)، واته: ریتی به‌خته‌وه‌ری ون نه‌کردوه‌و به هه‌له‌دا نه‌چووه، نه له رتی‌ه‌که‌دا به‌ه‌له‌دا چووه‌و، نه له نامانجه داواکراوه‌که‌ش دا، که بریتیه له به‌خته‌وه‌ری مروّفا‌یه‌تی که له به‌ندایه‌تی دایه بوّ خوی به‌رز.

پینجه‌م: (ابن عاشور) ده‌لن: (الضَّلَالُ: عَدَمُ الْإِهْتِدَاءِ إِلَى الطَّرِيقِ الْمُوَصِّلِ إِلَى الْمَقْصُودِ، وَهُوَ مَجَازٌ فِي سُلُوكِ مَا يُنَاقِي الْحَقَّ، وَالْغَوَايَةَ: فَسَادُ الرَّأْيِ وَتَعَلُّقُهُ بِالْبَاطِلِ)، (ضلال): بریتیه له به رتی نه‌زانین، رتی‌ه‌کی به نامانج گه‌یه‌نهر، که لیره‌دا مه‌به‌ست پیستی گرتنی رتی‌ه‌که‌که پیچه‌وانه‌ی هه‌قه، به‌لأم (غَوَايَةَ)، (که چاوگی (غَوَى)‌یه) بریتیه له تیگه‌یشتنی خراب و به‌یوه‌ست بوونی به شتی ناهه‌قه‌وه.

نه‌وه‌ش که من له کۆی قسه‌ی زانایان بۆم دهرده‌که‌هوی، ناوا‌یه:

(ضلال): بریتیه له به رتی نه‌زانین و (غَوَايَةَ) و (غَيِّ): بریتیه له بيمراد بوون و بنی‌ناکامبوون، واته: (ضلال) و (غَيِّ)، پیشه‌کیی و نه‌نجامن، هه‌رکه‌سێک تووشی (ضلال) بوو، تووشی (غَوَايَةَ)‌یش ده‌بی، له نه‌نجامی به رتی نه‌زانیندا، مروّفا بنی‌ناکام و بيمراد ده‌بی، هه‌روه‌ک هیدایه‌ت و روشدیش له‌ولاره، هه‌روان، وه‌ک له‌جیسی دیکه‌ش دا باسم کردوه، که به‌داخه‌وه زۆر له زانایان نه‌وانه تیگه‌ل ده‌کن، (ضلال) هه‌ر به مانای (غَيِّ) دینن و (هدایه)‌یش، به مانای (رُشْد) دینن، که له راستییدا وانیه، (هدایه)، واته: به رتی زانین، به‌لأم (رُشْد)، یانی: دوا‌ی نه‌وه‌ی به ریت زانیوه، ئنجا به مراد و ئاکام بگه‌ی و بگه‌یه نه‌و نامانجه‌ی ده‌ته‌هوی.

کہواتہ: (رُشِد)، واتہ: ٹامانج پینکان، بہ لَام (غَوَايَةَ)، واتہ: بيمرادى و بينا کامى، (ضَلال) بہ رِئ نہ زانينہو، (هَدَايَةَ) يش بہ رِئ زانينہ، يانى: (ضلال) و (هَدَى)، پيچہ وانہى يہ کدين و، (غَيِّ) و (رُشِد) يش، ہەر پيچہ وانہى يہ کدين، (ضلال) و (هَدَايَةَ) زياتر لايہنى تيؤرى و فيكرى دہ گرنہو، کہ (هَدَايَةَ) بہ رِئ زانينہو، (ضلال) بہ رِئ نہ زانينہ، بہ لَام (رُشِد) و (غَوَايَةَ)، زياتر حالہتى کردہ بين واتہ: بہ ٹامانج گہيشتن و، بئِ ٹاکام بوون و بيمراد بوون.

۳- ﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ﴾، لہ نارہ زووہوہ قسہ ناکات و نادوى، (الْهَوَىٰ): مِثْلُ النَّفْسِ إِلَىٰ مَا تُحِبُّهُ أَوْ تُحِبُّ أَنْ تَفْعَلَهُ، دُونَ أَنْ يَقْتَضِيَهُ الْعَقْلُ السَّلِيمُ، (هَوَىٰ): بریتىہ لہ نارہ زووکردنى نہ نفس بؤ شتيک کہ حہزى لئِ دہکات، ياخود حہزى لتيہتى بيکات، بہ بئِ ئہوہى عہقلى راست و چاک پہسندى بکات، واتہ: ئہوہى موحممہد ﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴾ بؤتان دہفہرموى، ئہو دوان و قسہ کردنہى لہ نارہ زووہوہ نپہ.

۴- ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۗ﴾، ئہوہى دہبييؤئى تہنيا و ححييکہ سروش دہکرى. (إِنْ): (إِنْ) النَّافِيَةِ يه، يانى: (مَا هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ)، ئہوہى دہيلئِ تہنيا و ححييکہ بؤى سروش دہکرى، پہياميکہ بؤى دہنيردرئى، راناوى (هُوَ)، (عَائِدٌ إِلَى الْمَنْطُوقِ مِنْ فِعْلِ «يَنْطِقُ» كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾ ﴿ ۸ ﴾ الْمَائِدَةِ، أَي: الْعَدْلُ الْمَأْخُودُ مِنْ فِعْلِ: ﴿ أَعْدِلُوا ﴾)، يہکتيک بؤى هہ يہ بلئِ: (إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ)، ئہم راناوى (هُوَ)، بؤچى دہچيتہوہ؟ دہلئين: دہگہر يتہوہ بؤ ئہوہى پہيوہندي بہ بيژراوہوہ هہ يہ، کہ فہرموويہتى: ﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴾ ﴿ ۲ ﴾، ئہوہى لہ کردارى (يَنْطِقُ) و ہردہ گيرئى، واتہ: ئہو دوانہى وى، تہنيا و ححييہ، بؤى سروش دہکرى، ئنجا ئہمہ و ہک قسہى خواى بہرز وايہ کہ دہفہرموى: ﴿ أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾ ﴿ ۸ ﴾ الْمَائِدَةِ، راناوى (هُوَ)، بؤچى دہچيتہوہ؟ کہ دہفہرموى: دادگہر بن ئہوہ لہ پاريزکار ييہوہ نيزيکترہ، باسى عہدل نہ کراوہ، بہ لَام ئہو عہدلہى لہ (اعْدِلُوا)، و ہردہ گيرئى، ئہوہ لہ پاريزکار ييہوہ نيزيکترہ، ليژہش (إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ)، واتہ: ئہو بيژراوہى لہ کردارى (يَنْطِقُ)، و ہردہ گيرئى، ئہوہ تہنيا سروشيتکہ بؤى دہنيردرئى.

۵- ﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى﴾، په کيکي زور به هيز فتری کردوه، که مه به ست پتی جیبريله، یانی: ﴿عَلَّمَهُ مَلَكٌ شَدِيدُ الْقُوَى﴾، فریشته یه کی زور خاوه ن هیزی پته و فتری کردوه.

که ده فهرموئ: ﴿عَلَّمَهُ﴾ پاناوه که بؤ پیغه مبه ر ده چیته وه، واته: فتری موحه ممه دی کردوه، فریشته یه کی زور به هيز، ده گوتری: ﴿رَجُلٌ شَدِيدُ الْقُوَى﴾، آی: ﴿شَدِيدٌ أَسِرَ الْخَلْقِ﴾، یانی: نه دنامه کانی زور پته ون، ﴿شَدِيدُ الْقُوَى﴾، واته: له رووی جهسته یه وه زور به هيزه، جهسته ی فریشتانیش له پووناکیی دروست بووه، وه ک پیغه مبه ر ﴿فَهَرَمُو بِهِ قِيٌّ﴾ فرموویه تی: ﴿خَلَقَتِ الْمَلَائِكَةَ مِنْ نُورٍ﴾^(۱).

۶- ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾، خاوه ن هوشیکی به هیزو دیمه نیکی جوان، ﴿ذُو﴾، یانی: ﴿صَاحِبٍ﴾، ﴿مِرَّةٍ﴾ به سی و اتایان هاتوه:

أ- ﴿المِرَّةُ﴾: قُوَّةُ الذَّاتِ له ذاتی خویدا زور به هيزه.

ب- ﴿المِرَّةُ﴾: مَتَانَةُ الْعَقْلِ وَأَصْلَاتُهُ، عه قل و هوشیکی زور به هیزو په سنی هه یه، ئنجا له بهر نه وه ی پیسی فهرمووی: ﴿شَدِيدُ الْقُوَى﴾، وای پیده چی ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾: به مانای عه قل و هوشیکی زور به هیزی هه یه، بی، وه ک چؤن جهسته یه کی زور به هیزیشی هه یه.

ج- هه ندیکیش گوتوو یانه: ﴿مِرَّةٍ﴾: به مانای دیمه نی جوان دی.

۷- ﴿فَأَسْتَوَى﴾، ئنجا (جیبریل) ریک وه ستا، ﴿مُقَرَّرٌ عَلَى «عَلَّمَهُ» وَالْفَاءُ لِتَفْصِيلِ عَلَّمَهُ، وَالْمُسْتَوَى هُوَ جَبْرِيْلُ﴾، (ف) هکه، په یوه ندیی به (فتری کرد) وه هه یه، ریک وه ستا و (مستوی) یش جیبريله، یانی: نه و فریشته زور به هیزه ی فتری کرد، ریک وه ستا، هاته سه ر شیوه ی خوئی.

۸- ﴿وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى﴾، له کاتیکدا نه و له ئاسوی هه ره به رز بوو، نه مه مه به ست پتی په که مین بینینی پیغه مبه ره ﴿بِئْسَ مَا كَانَتْ يَوْمَئِذٍ لِقَاءَ الْمُؤْمِنِينَ﴾، وه ک له صه حیچی

(۱) أخرجه أحمد: ۲۵۲۳۵، ومسلم: ۳۹۹۶، وعبد بن حميد: ۱۴۷۹، وإسحاق بن راهويه: ۷۸۶، وابن حبان: ۶۱۵۵.

بوخارىي و صەھىحى موسلىمدا ھاتوھ^(۱)، كە پېغەمبەر ﷺ كاتىك جىبرىلى ئاوا بىنيوھ، كەوتوھو زۆر ترساوھو داچلەكاوھ، جىبرىلىش ئاسوۋى ون كردوھ، ئەوھەندە گەورە بووھ.

(الْأَفْقُ: اسْمٌ لِلْجَوِّ الَّذِي يَبْدُو لِلنَّاطِرِ)، (أَفْقٌ)، ناوھ بو ئەو جەووھى لە باباى بىنەر دەردەكەوئى، (وَعَلَبَ إِطْلَاقَهُ عَلَى نَاحِيَةٍ بَعِيدَةٍ عَنِ مَوْطِنِ الْقَوْمِ)، بەزۆرىي بە شوئىنكى دوور لە نشىنگەي كۆمەلە خەلكەكەوھ، گوتراوھ.

ئىرەدا مەبەست ئەو كاتەيە كە جىبرىل (عَلَيْهِ السَّلَامُ)، بو يەكەم جار لەسەر شىۋەي راستەقىنەي، خۇي پېشانى پېغەمبەردا ﷺ، كە وەك دوايى باسى دەكەين، پېغەمبەرى خاتەم ﷺ جىبرىلى زۆر جار بىنيوھ لە شىۋەي پياوئىكدا، بو وئىنە: شىۋەي (دحبة الكلبى)دا، كە يەككىك بووھ لە ھاوھلان، بەلام تەنيا دووچاران لە شىۋەي راستەقىنەي خۇيدا، دىتوويەتى:

يەكەمجار: لەسەر زەوى، كە ئەو يەكەمجارەيە، ئىستاتەم ئايەتانه باسى دەكەن.

دووھەمجار: لە ئاسمان، وەك خوا ﷻ دەفەرموئى: ﴿وَلَقَدْ رَءَا نَزْلَةَ آخِرَىٰ (۱۳) عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ﴾ واتە: بەدلىيايى جارئكى دېكەش بىنى، لەلاي درەختى كۆتايى.

وشەي (فاستوى)، زانايان دوو واتايان بو ئىكداونەوھ:

يەكەم: رېك وەستاو خۇي پېشاندا، بە شىۋە راستەقىنەي خۇي، كە لە سەرىەتى.

دووھەم: ھەلسا زۆر بە ئىرادەيەكى پتەوھوھ، بو ئەوھى پەيامى خوا وەربگرئى، يان بو ئەوھى پەيامى خوا بگەيەئى.

كەواتە: (فاستوى)، يان مەبەست پىتى حالەتى جەستەيى و ماددىيە، يان مەبەست حالەتى مەعنەويى و رووحىيە.

(۱) أخرجه البخاري: ۴۸۵۶، ومسلم: ۱۷۴.

(۹) - ﴿ثُمَّ دَنَا﴾، دواپی نیزیك كهوتهوه، جیبریل بۆلای موحهممهد شوپووه. (ثُمَّ) لِّلرَاخِي الرُّبِّي، (ثُمَّ) بۆ به دوداهاتنی پلهییه، چونکه دواى ئهوهی جیبریل له شیوهی راستهقیینهی خویدا، خوئی پیشانداوه، ئنجا نزیك كهوتوتهوه.

(۱۰) - ﴿فَدَنَّ﴾، ئنجا خوئی شوپكردهوه، له سهریوه بهرهوخوار دابهزی. (وَتَدَلَّى): انْخَفَضَ مِنْ عَلُوِّ قَلِيلًا، واته: شوپووه له سهریوه خوئی شوپ كردهوه.

(۱۱) - ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾، به ئهندازهی دوو كهوان، یاخود نزیكتریش بوو، واته: لهگهڵ پیغهمهبردا ﴿فَكَانَ﴾ هینده نیزیك بووه، وهك چوون دوو كهوان لیک نیزیك دهكهونهوه، دواپی زیاتر ئههه شی دهكهینهوه.

(۱۲) - ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾، ئنجا بۆ بهندهكهی خوئی سروشكرد، ئهوهی بۆی نارد، واته: خوا ﴿سِرِّاٰنِ﴾ سروشی بۆلای بهندهی خوئی كرد (كه موحهممهد ﴿سِرِّاٰنِ﴾ ئهوهی بۆلای سروشكرد، یاخود جیبریل به بهندهی خواى راگه یاند، ئهوهی پێی راگه یاند، بهلام زیاتر وا پیده چۆ راناوی شیرراوه (مُسْتَتِرِ) ی نیو (أَوْحَى) بۆ خواى پهروهردگار بچیتهوه، چونکه جیبریل تهنیا گه یاندنی له سهر بووه، بهلام وه حیی ناردنه كه هی خواى بهرز بووه، یانی: (فَأَوْحَىٰ اللَّهُ عَن طَرِيقٍ جَبْرِيْلُ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ)، خوا له رپی جیبریلهوه بۆ لای بهندهكهی خوئی، كه موحهممهد ﴿سِرِّاٰنِ﴾ ناردی، ئهوهی بۆی نارد.

وشه ی (مَا)، (مَا: إِنْهَامٌ لِلتَّفْخِيْمِ)، بۆ مهزن پیشاندان و گهوره پیشاندانی ئهوهیه، كه خوا ﴿سِرِّاٰنِ﴾ بۆ موحهممهدی ﴿سِرِّاٰنِ﴾ ناردوه.

(۱۳) - ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ﴾، عهقل، دل ئهوهی دیتی درۆی تیدا نهكرد، تیییدا بهههلهدا نهچوو. (مَا كَذَبَ)، خوینراویشهتهوه: (مَا كَذَبَ)، یانی: به درۆی داننه، بهلام (مَا كَذَبَ)، یانی: درۆی نهكردو بهههلهدا نهچوو، عهقل یان دل واته: عهقل و دلی موحهممهد ﴿سِرِّاٰنِ﴾، ئنجا ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ﴾ بهدوو شیوه مانایان لیکداوهتهوه:

یه که م: (مَا أَخْطَأَ عَقْلُهُ فِيمَا رَأَى)، عه قلی پیغهمبهر ﴿بقره﴾ به هه له دا نه چوو بوو، له وه دا که به چاوینی، واته: نه وه ی به چاوینی، عه قلیشی له ناسینیدا، به هه له دا نه چوو.

دووهم: (لَمْ يَكْذِبْ قَلْبُهُ، أَوْ عَقْلُهُ فِيمَا رَأَى وَأَبْصَرَهُ)، عه قلی، یان دلّی (پیغهمبهر ﴿بقره﴾) دروی نه کرد له وه دا که بینی، یانی: نه وه ی به چاو بینیبوو، عه قلیشی دروی نه کردو هه والی به دروی نه دا.

به لام: (مَا كَذَبَ الْفؤَادُ مَا رَأَى)، واته: دلّ و عه قلی پیغهمبهری خوا نه وه ی به درو دانه نا، که به چاو بینیبوو، به لکو به راستی دانا، واته: عه قلّ و چاوی پیغهمبهر ﴿بقره﴾ پشتگیری به کدیان کرد، له وه دا که بینی.

(إِنَّ عَجِيْبَةً)، خاوه نی: (الْبَحْرُ الْمَدِيْدُ فِي تَفْسِيْر كِتَابِ اللّٰهِ الْمَجِيْدِ)، بوئه م ته عییره، دوو رای هیئاون:

أ- (مَا قَالَ فؤَادُهُ لَمَّا رَأَى: لَمْ أَعْرِفْكَ، وَلَوْ قَالَ ذَلِكَ، لَكَانَ كَاذِبًا لِأَنَّهُ عَرَفَهُ بِقَلْبِهِ، كَمَا عَرَفَهُ بِبَصَرِهِ)، واته: عه قلّه که ی (پیغهمبهر ﴿بقره﴾) کاتیک که (جیریلی) بینی، نه یگوت: ناتناسم، نه گهر وای گوتبایه، به دروکار داده نرا، چونکه به دلّ و عه قلّ جیریلی ناسیبوو، وهک چوون به چاو ناسی و بینی.

ب- (مَا كَذَبَ الْقَلْبُ فِيمَا رَأَى الْبَصَرُ، بَلْ مَا رَأَى الْبَصَرُ حَقَّقَهُ)، عه قلّ و دلّه که ی (پیغهمبهر ﴿بقره﴾) دروی نه کرد له وه دا که به چاو بینی، به لکو نه وه ی به چاو یتبوو، به دلّیش چه سپاندی و ساغی کرده وه (که نه وه جیریل خو یه تی).

کورثہ باسیک: سَن سہرنجی ورد

سہرنجی یہ کہم: ﴿ وَمَا يَطُوقُ عَنِ الْمُؤْمِنَاتِ ﴾، لہ ٹارہ زووہوہ قسہ ناکات، واتہ: ٹہوہی موحممہد دہیلئی، لہ ٹارہ زووہوہ نایلیئی، کہ مہبہست پئی قورٹانہ، بہ لآم زانایان لہو بارہوہ زوریان قسہ کردوہو، ہاتوونہ سہر باسی ٹہوہش کہ: نایا وەحیی خوا **سہرنجی** بۆ پیغہمبہرہ کہی ﷺ تہنیا قورٹان بووہ^(۱)؛ لہو بارہوہش ٹہم دہقہ دینن کہ پیغہمبہر فہرموویہتی: (أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ) (أخرجه أحمد: ۱۷۲۱۳، وأبو داود: ۴۶۰۴)، واتہ: ٹاگادار بن! من کتیبم پیدراوہو، وینہی ٹہویشم پیدراوہ.

بیگومان سوننہ تیش ہەر بریتیه لہ جیبہ جئی کردنی قورٹان لہ بہ شیکی زوری دا، بۆ بہ شیکیسی بریتیه لہ روونکردنہوہی ہندیک لہ ٹاہتہ کانی قورٹان، لہ چۆنیہ تیبی جیبہ جئی کردنیان دا، یان لہ چۆنیہ تیبی لی تیکہ بشتیان دا، پیشتیش باسی ٹہو بابہ تہمان کردوہ، بہ لآم ٹہگہر ٹینسان باش سہرنجی ٹاہتہ کان بدات، دہ زانیی کہ ٹہوانہی مشتومریان بووہ لہ خزمہت پیغہمبہردا ﷺ و نکوولیبیان لیکردوہ، نہ یانگوتوہو مشتومریان لہ سہر ٹہوہ نہ بووہ، کہ ہہموو ٹہو قسانہی دہیانکہی وەحیی نین، بہ لکو مشتومر ہہمووی لہ سہر قورٹان بووہ، یانی: (محل النزاع)، شوینی مشتومر، قورٹان بووہ، پیغہمبہریش ﷺ کیشہو مشتومری لہ گہل قورہیش و لہ گہل کافرہ کانی مہککہدا لہ سہر ٹہوہ نہ بووہ، کہ بلی: ہەرچی دہیلیم وەحییہ، بہ لکو فہرموویہتی: قورٹان وەحییہ.

(۱) بیگومان پیغہمبہری خوا ﷺ جگہ لہ قورٹانیش وەحیی دیکہی بۆ ہاتوہ کہ سوننہت گرتووبہتہ خۆی، بہ لآم ہدنیایی قورٹان ہہمووی وەحیی خواہی، بہ لآم ریباز (سنہ) وانپہو جؤراو جؤرہ.

بیگومانیش پیغهمبهر ﴿۱﴾ هه چسی فهرموویهتی و کردوویهتی، هه مووی هه ره وه حیی نه بووه، به به لگهی ئەوه که خوا ﴿۲﴾ له چه ند شوین له قور ئاندا، ئەوه ئیجتیهاد و کوششانهی که پیغهمبهر ﴿۳﴾ کردووی و تییاندا نه پیتکاوه، بۆی راست کردوونهوه، بۆ وینه:

أ- ئەو شیوه مامه له یه ی له گه ل (عبدالله ابن أم مکتوم) دا کردی، که له سه ره تای سووره تی (عبس) دا باسکراوه:

﴿عَسَّ وَتَوَلَّىٰ ۙ ۱﴾ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ۙ ۲﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزْكَىٰ ۙ ۳﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الْذِكْرَىٰ ۙ ۴﴾ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ۙ ۵﴾ فَأَنْتَ لَهُ قَصْدَىٰ ۙ ۶﴾ وَمَا عَلَيْكَ إِلَّا بَرْكٌ ۙ ۷﴾ وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَىٰ ۙ ۸﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۙ ۹﴾ فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۙ ۱۰﴾ كَلَّا ۙ ۱۱﴾ ...﴾ (کلا) واته: جار یکی دیکه وانه که ی، یاخود: ئەوان راست ناکه، گرنگ ئەوه یه خوا له و باره وه ره خه ی له پیغهمبهر گرت و، له شوینه واردا هاتوه، هه ندیک جار پیغهمبهر ی خوا ﴿۱۰﴾ که عه بدولای ده بینی، ده یفه رموو: ﴿مَرْحَبًا بِالَّذِي عَاتَبَنِي فِيهِ رَبِّي﴾، سلأو له و که سه ی له سه ر وی، پهروه ردگارم گله یی لی کردم و، سه ر کۆنه ی کردم.

ب- ههروه ها له مه سه له ی مؤله تدانی هه ندیک له دل نه خو ش و ئیمان لاوازه کان، یان ده غه ل و مونا فیه که کان له جه نگی ته بووکدا، که پیغهمبهر ﴿۱۱﴾ مؤله تی دان نه یه ن، خوا ره خه ی لیگرت: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّىٰ يَسْبِقَ لَكَ الْآيَاتِ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَذِبِ﴾ ﴿۱۲﴾، واته: خوا لیبت ببوو ری بۆچی مؤله ت دان، تا کو ئەوانه ی راست ده که ن، له گه ل ئەوانه ی درۆکار بوون، بۆت لیپک جیا بووبانه وه؟

ج- ههروه ها له بواری مامه له ی له گه ل دیله کانی جه نگی به دردا خوا ره خه ی لیگرت: ﴿مَا كَانَتْ لِي لِي أَنْ يَكُونَ لَهُمْ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُخْرِجَ فِي الْأَرْضِ﴾ ﴿۱۳﴾ الأنفال، واته: هه یچ پیغهمبهر یک بۆی نیه، دیلان بگری، هه تا کافران له په ل و پۆ نه خات، له زه ویددا، تا کو زۆریان کوشتر لی نه کات، یانی: ره خه که ی خوا ی کار به جی له سووره تی (الأنفال) دا، له سه ر ئەوه نیه، که بۆچی دیله کانی نه کوشتوون؟ چونکه دیل هه ر نا کو ژری، به لکو

گله‌بیه که له‌سەر ئه‌وه‌یه بۆچی به ديلتان ده‌گرتن، به ته‌ماعی ئه‌وه‌ی قه‌ره‌بوویان له به‌رانبه‌ردا وه‌ربگرن.

هه‌روه‌ها له شوێنی دیکه‌شدا هاتوه، که خوا **سُبْحٰنَ رَبِّکَ الْعَلِيِّ الْعَلِيِّ** هه‌ندیک له هه‌لوێسته‌کانی پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی که له ئیجتیهادو کۆششیه‌وه هه‌لقوڵیون، ره‌خنه‌ی لیگرتوون.

که‌واته: ناگونجی بلّیین: پێغه‌مبه‌ر **ﷺ** هه‌رچی فه‌رموویه‌تی: هه‌مووی وه‌حیی بووه، به‌لکو ئیره‌دا (**وَمَا يَطِّقُ عَنِ الْمَوْتِ**) مه‌به‌ست قورئانه، به‌لام پێگومان جگه‌له قورئانیش، وه‌حیی بۆ هاتوه‌و، هه‌ر شتیگ به وه‌حیی بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا **ﷺ** هاتبی، سه‌دا سه‌د تیییدا پێکاوه، به‌لام ئه‌وه‌ی به کۆششی خۆی بوو بـ، زۆر جارن پێکاویه‌تی و، جاروباریش نه‌پێکاوه، ئنجا که نه‌پێکابن، خوا **سُبْحٰنَ رَبِّکَ الْعَلِيِّ الْعَلِيِّ** بۆی راستکردۆته‌وه.

به‌لّی ئه‌وه‌ی شوێنی مشتومر بووه، بریتی بووه له قورئان، بۆیه: **﴿ وَمَا يَطِّقُ عَنِ الْمَوْتِ ﴾**، ناگرێ به‌لگه‌ به‌هێترته‌وه له‌سەر ئه‌وه که هه‌رچی پێغه‌مبه‌ر **ﷺ** فه‌رموویه‌تی، هه‌مووی وه‌حیی، له‌به‌ر ئه‌و به‌لگانه‌ی باسمانکردن و، له‌به‌ر ئه‌وه‌ش که ئه‌وه‌ی کیشه‌و مشتومری له‌سەر بووه، ئه‌وه‌ بووه: ئایا قورئان فه‌رمایشتی خوایه، بۆ پێغه‌مبه‌ر (موحه‌مه‌د)ی ده‌نێرێ، یان موحه‌مه‌د وه‌ک کاهینیک ده‌بێ، یان وه‌ک شاعیریک، یان وه‌ک جادوو گه‌رێک، یان وه‌ک شتیگ، یان وه‌ک هه‌لبه‌سته‌ریک: **﴿ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ﴾** (**٨**) **﴿ الْأَحْقَافُ !﴾** حاشای پێغه‌مبه‌ری خوا **ﷺ** له‌و تۆمه‌تانه.

که‌واته: ئه‌صلی کیشه له‌سەر قورئان بووه، له‌به‌ر ئه‌وه ناگونجی (**وَمَا يَطِّقُ عَنِ الْمَوْتِ**) به‌لگه‌ به‌هێترته‌وه له‌سەر ئه‌وه که هه‌رچی پێغه‌مبه‌ر **ﷺ** فه‌رموویه‌تی، هه‌مووی وه‌حیی، هه‌لبه‌ته ئه‌وه‌ی وه‌حیی بـ، وه‌حیی، به‌لگه، به‌لام ئه‌م نایه‌ته ناگرێته به‌لگه له‌سەر ئه‌وه‌ی هه‌رچی له زاری موباره‌کی پێغه‌مبه‌ر ده‌رچوووه، هه‌مووی وه‌حیی، به‌لکو جاری وا هه‌یه، پێغه‌مبه‌ر **ﷺ** شتیکی فه‌رموووه، دواپی

بُوَ خَوِي دِه سَتبِه رِداری بُووِه، بُوَ وِئِنِه: مَوْتورِبِه کَرْدَنی دَار خورمابه کَان کِه فِه رَمووی: پِئِم وایِه نِه گِه رِ وَاش نِه کِه ن، زِه رِه رِی نِه، دَوایی هَاوِه لَان وَازِیَان هِنَا لِه مَوْتورِبِه کَرْدَنی دَار خورمابه کَان و بَه رِیَان نِه گِرْت و چوونِه وِه خَزْمَه تِ، نِه وِیْش فِه رَمووی: نِه گِه رِ شَتِئِمک پِئِگوتن وَهک وَه حِی، لِئِم وَه رِ بِگِرْن، بَه لَام بَه پَرای خَوْم وَه مِگوت، نِه گِه رِ شَتِئِمک بَه پَرای خَوْم وَه مِگوت، نِئِوِه لِه کَاروباری دِنِیَا تَانْدَا شَارِه زَاتِرْن، (فَانْتَم اَعْلَم بَامِر دِنِیَا کِم) وَهک لِه (صَحِیْح مَسْلَم) دَا هَاتوِه^(۱).

سِه رَنْجِ دَووِه م: کِه دِه فِه رَمووی: ﴿عَلَّمَهُ سَدِيدُ الْقُوَى﴾، نِه و کِه سِه فِئِرِی کَرْدوِه، کِه زَوْر بَه هِئِزِه، (قُوَى) کَوِی (قُوَّة) یِه، (قُوَى)، یَانِ: هِئِرِه کَان، بَه لَام لِئِرِه هِه ر بَه مَانای هِئِز (قُوَّة) بَه کَارِهَاتوِه، بُوَ دِه لَالَه ت لِه سِه رِ زَوْر بَه هِئِزِی، یَانِ: زَوْر زَوْر بَه هِئِز، زَاتِئِکِی زَوْر بَه هِئِزِی فِئِرِی کَرْدوِه، هِه نَدِئِک لِه زَانِیَان گوتوویانِه: مَه بَه سَت پِئِی خَوای بَه رِزِه، نُنْجَا نِه گِه ر مَه بَه سَت پِئِی خَوای بَه رِز بَئِ، بِئِگومان شَه ش سِیْفَه تِه کَانِ دِئِکِه ش هِه ر بُوَ خَوای بَه رِزِی بَئِ وِئِنِه دِه گِه رِئِنِه وِه: ۱- ﴿عَلَّمَهُ سَدِيدُ الْقُوَى﴾، ۲- ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾، ۳- ﴿فَأَسْتَوَى﴾، ۴- ﴿وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى﴾، ۵- ﴿ثُمَّ دَنَا﴾، ۶- ﴿فَنَدَّى﴾، ۷- ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾.

هِه مَووِیَان بُوَ خَوَا دِه چِنِه وِه، بَه دَلْنِیَا پِئِش نِه و سِیْفَه تَانِه لِه گِه ل خَوای پَه رَوِه رِدگَارْدَا نَاگونجِئِن، بُوَیِه پَرای رَاسْتَر نِه وِه یِه: کِه مَه بَه سَت پِئِی جِئِرِیْلَه (عَلِیَه السَّلَام)، بَه لَه گِه مَان چِئِیِه؟ نِئِسْتَا بَا نِه وِه سَاغ و رَوون بَکِه پِنِه وِه، چَوْنِکِه هِه نَدِئِک لِه تِه فِئِسِیْرِه کَان، هِه نَدِئِک شَوِئِنِه وَارِش دِئِنِن و دِه لِئِن: نِه و سِیْفَه تَانِه مَه بَه سَت پِئِیَان خَوای بَه رِزِی مَه زِنِه، بَه لَام بَه و سَئِ بَه لَه گَانِه ی مَن نِئِسْتَا دِه یَانْهِئِمِه وِه، دِه سِه مِئِزِئِی کِه نَاگونجِئِن نِه و سِیْفَه تَانِه بُوَ خَوَا بَه کَارِبْهَئِرِئِن:

یِه کِه م: لِه سووِرْهَئِی (التکویر)، نایِه تِه کَانِ: (۱۹ - ۲۳) دَا، هِه ر شِئِوِه ی نِه و نایِه تَانِه بُوَ جِئِرِیْل بَه کَارِهَاتوون، لِه وِئِی هِئِچ گومانِی تِئِدَانِیِه، کِه مَه بَه سَت جِئِرِیْلَه: ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ

(۱) أخرجه مسلم: ۲۳۶۳، عن أنس وعائشة معًا.

کَرِيمٍ ﴿١١﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿١٢﴾ مُطَاعٌ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿١٣﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿١٤﴾ وَقَدْ رَأَاهُ بِالْأُنْفِ الثَّمِينِ ﴿١٥﴾. ئەمانە بێگومان هەموویان دەسفن بو جیبریل (علیه السلام):

﴿إِنَّهُ﴾، ئەم قورئانە، ﴿لَقَوْلِ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾، قسەى تێردراویکی بەرپزە، ﴿ذِي قُوَّةٍ﴾، خاوەن هێزە، وەک لێرە دەفەرمووی: ﴿شَدِيدِ الْقُوَى﴾، لەوێش دەفەرمووی: ﴿ذِي قُوَّةٍ﴾، خاوەن هێزە، ﴿عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾، لە لای خاوەن عەرش، (کە خواپە) بەرپزە حورمەت و خاوەن بێگەیه، ﴿مُطَاعٌ﴾، گوێڕایەڵیی بو کراوە، ﴿ثَمَّ أَمِينٍ﴾، لەوێ ئەمیندارە، ﴿وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ﴾، هاوئەکە شتان شیت نیە، ﴿وَلَقَدْ رَأَاهُ بِالْأُنْفِ الثَّمِينِ﴾، لە ئاسۆی روون و ئاشکرادا بینیویەتی، کە مەبەست پێی دیتنی یەكەم جاری پیغەمبەرە ﷺ بو جیبریل ئەمە بەلگەیهک.

دووهم: هەروەها هاوشێوەی ئەو لە سوورەتی (الحاقة)، ئایەتەکانی: (٤٠ - ٤٧) یاشدا هاتو، بۆیە قورئان هەندێکی هەندێکی تەفسیر دەکات و، لە راستیدا هەر کەسێک چاو لەسەر ئایەتێک چڕ داگرێ، بە تايهتی ئەو ئایەتەش لە سیاقی خۆی دەربیتنی و تەماشاش نەکات، لە بارەى ئەم بابەتەو، خوا چی دیکەى فەرموو؟! بەهەلەدا دەچن لە تێگەشتنی زۆر ئایەتاند، یانی: ئەگەر زانایان ئەوانەى پرایان وابوو کە ﴿شَدِيدِ الْقُوَى﴾ مەبەست پێ خۆی پەرودەرگاڕو سیفەتەکانی دیکەش، ئەگەر تەماشای ئەم ئایەتەکانی سوورەتی (التکویر)یان، کردبایە، دەیانزانن هەر شێوەی ئایەتەکانی تێردن و هەموویان باسی جیبریل دەکەن، هەروەها لە سوورەتی (الحاقة)ش دا، ئایەتەکانی: (٤٠ - ٤٧)، بەهەمان شێوە:

﴿إِنَّهُ﴾ لَقَوْلِ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٦﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا نُنْشِرُونَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَكُونُ لَهُ مِنْ قَبْلِهَا مَا تَنْذُرُونَ ﴿١٨﴾ يُزِيلُ مِنَ رَبِّ الْأَعْلِينَ ﴿١٩﴾ وَإِلَّا نَسُفْنَا لَكُمُ الْأَرْضَ وَالْجِبَالَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ لِنَنْفَعَنَّا مِنْهُ الْأَنْبِيَاءَ ﴿٢١﴾ فَمَا يَنْكُرُونَ مِنْ آلِهَةٍ حَاجِرِينَ ﴿٢٢﴾.

واتە: بە دنیایی ئەم قورئانە، قسەى تێردراویکی بەرپزە، (کە مەبەست پێی جیبریلە)، قسەى شاعیرێک نیە، کەم برۆا دێنن. قسەى کاهین و فالچیپه کیش

نیه، کهم بیر ده‌که‌نه‌وه . دابه‌زێناوه له په‌روه‌ردگاری جیهانیانه‌وه . ئەگەر (موحه‌مه‌د) هه‌ندیک قسه‌ی پێوه هه‌لبه‌ستباین. ده‌ستی راستیمان ده‌گرت، دوایی په‌گی ملیمان ده‌په‌راند. هیچ کام له تێوه‌ش نه‌یده‌توانی (بیته‌ به‌رده‌ممان و) بیهته‌ په‌رده‌و تێوان (و نه‌هێلتی تێمه‌ سزای بده‌ین).

ستیه‌م: وه‌سفه‌کانی دیکه‌ش، که دێن، هه‌موویان هی جیبریلن (علیه‌ السلام) و، ته‌نیا له‌گه‌ل ئه‌ویشدا ده‌گونجین، نه‌ک له‌گه‌ل خوای به‌رزی بێ وینه‌دا.

بۆ وینه‌:

أ- که ده‌فه‌رموی: ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾، نه‌مانبینه‌وه له‌ قورئاندا خوای په‌روه‌ردگار خۆی به ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾، یانی: خاوه‌ن عه‌قل و هۆشی به‌هێز، یان خاوه‌ن جه‌سته‌ی به‌هێز، یان خاوه‌ن شیوه‌ی جوان، وه‌سف بکات!

ب- (فاشتوی)، خوای په‌روه‌ردگار (استوی) ی بۆ خۆی به‌کارهێناوه، ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَىٰ الْعَرْشِ﴾ (٢) الرعد، یان ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ﴾ (٣) البقرة، که له‌ویدا به‌مانا چوونه‌ سه‌ر عه‌رش، به‌رز بوونه‌وه بۆ سه‌ر عه‌رش، یاخود: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ﴾ (٣) البقرة، واته: پووێ کرده ئاسمان.

ج- ﴿وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ﴾ (٧)، خوای په‌روه‌ردگار خۆی به‌وه وه‌سف نه‌کردوه که له ئاسۆی هه‌ره به‌رز بێ!

د- ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ (٨)، نزیك بۆوه شوێن بۆوه، ئه‌و وه‌سفانه هه‌موویان له‌گه‌ل جیبریلدا ده‌گونجین.

ه- ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾ (٩)، به‌ ئەندازه‌ی دوو کهوان، یاخود نزیکت‌ریش له‌وانه، له‌ پێغه‌مبه‌روه‌وه بوو، ئه‌وانه هه‌چیان ناگونجین بۆ خوای به‌رزی مه‌زن به‌کارهیه‌ت‌ترین.

سهرنجی ستيه م: له كۆتايى ئەم باسه دا قسه يه كى (محمد حسين الطباطبائي) له ته فسيره كهى خۆى دا (الميزان) دئنين^(۱)، كه له ته فسيري ئەو وشه يه دا كر دوويه تى، كه ده فهرموئى: ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى﴾^(۱۱)، سهره تاش ده ليين: وشه ي (فؤاد)، (أل)ه كه بو (عهد)ه، واته: عه قله زانراوه كه كه عه قلى پيغه مبه ره **هه**، يان دله كه، هه رچه نده (فؤاد)، زياتر به ماناي عه قلى هاتوه، به هه له دا نه چوو بوو، يان درۆى نه كرد بوو، له وه دا كه بينى، ياخود (أل)ه كه قهره بووى پآلوه لادراو (مضاف إليه)ه، يانى: (مَا كَذَبَ فُؤَادُهُ)، دله كه ي ئەو يان عه قله كه ي ئەو (هى پيغه مبه ر) به هه له دا نه چوو بوو.

ئنجا خاوه نى ته فسيري (الميزان)، ده لئى: (وَلَا يَدْعُ فِي نِسْبَةِ الرُّؤْيَةِ وَهِيَ مُشَاهَدَةُ الْعِيَانِ إِلَى الْفُؤَادِ، فَإِنَّ لِلْإِنْسَانَ تَوْعًا مِنَ الْإِذْرَاكِ الشُّهُودِيَّ وَرَأْيَ الْإِذْرَاكِ بِإِحْدَى الْحَوَاسِّ الظَّاهِرَةِ وَالتَّخْيِيلِ وَالتَّفَكُّرِ بِالْفُؤَادِ الْبَاطِنَةِ، كَمَا أَنَّ نَشَاهِدَ مِنْ أَنْفُسِنَا أَنَّنَا نَرَى، وَيَسْتُ هَذِهِ الْمَشَاهِدَةَ الْعِيَانِيَّةُ إِنْصَارًا بِالْبَصْرِ، وَلَا مَعْلُومًا بِفِكْرٍ، وَكَذَا نَرَى مِنْ أَنْفُسِنَا أَنَّنَا نَسْمَعُ وَنَلْمَسُ وَنَذُوقُ وَنَلْمَسُ وَنَشَاهِدُ أَنَّنَا نَتَخَيَّلُ).

واته: شتيكى سه ير نيه كه بينين كه برتبه له بينينى چاو، پآل بدرتته لاي عه قلى، يان لاي دل، چونكه مروفي زانينتيكى ديكه ي هه يه، له پشت زانين، به يه كتيك له پينچ هه سه ته كان و، خه يآل كردن و، بيركرنه وه به هيزه په نهانه كان، وه ك تيمه له زاتي خوماندا ده توانين شتيك هه سه ت پى بكه ين، بى ئەوه ي به چاو بينيمان، ياخود به فيكر زانيمان، هه ره وه ك تيمه ده توانين له خودى خوماندا هه سه ت بكه ين، به بيستن و بۆنكردن و چيژتن ده سه ت لى كوتان و ديتن، ياخود خه يآل كردن، [بى ئەوه ي پينچ هه سه ته كان به كار بينين].

منيش ده ليم: كه واته: (فؤاد) چ مه به سه ت پى عه قلى بى، چ مه به سه ت پى دل بى، ئەويش جوړيک له زانين ئيدراكى هه يه، زۆر به هيزتر له و ئيدراک و

ههست پيكردن و زانينه‌ی له رپي پينج ههسته‌كانه‌وه، ياخود له رپي عه‌قلى
 رواله‌تبيه‌وه ده‌ستگير ده‌بي، ئينسان به هيزه په‌نهانه‌كانى خو‌ي، به زگماكه‌كه‌ي
 و به هيزى رووحى خو‌ي، هه‌ندىك شت ده‌زانى، مه‌رج نيه په‌يوه‌ندى به
 پينج هه‌سته‌كانه‌وه هه‌بي، ئينسان له‌زاقى خو‌يدا هه‌ست به بوونى خو‌ي ده‌كات،
 هه‌ست به زور له شتان ده‌كات، بي ئه‌وه‌ي بتوانى به پينج هه‌سته‌كان،
 بيانسه‌لمينى، به‌لام له ده‌ركردنى پينج هه‌سته‌كانيش زياتر متمانهى به‌و زانين و
 هه‌ست پيكردن و ئيدراكهى خو‌ي هه‌يه.

مهسه لهی دووه م:

سه رگونه کردنی خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** بۆ بیروا به کان، که له باره ی دیتنی پیغه مبه ره وه **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** بۆ جبریل (علیه السلام) مشتومریان کردوه، راگه یاندنی ئه وه راستیه شه که پیغه مبه ری خوا موحه ممه د **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ**، و تپرای ئه وه جاره ی سه ر زه وی، جاریکی دیکه شه جبریلی بینه وه له سه ر شپوه ی راسته قینه ی خۆی، به لام له ئاسمان و له شه وی به رزبوونه وه (العروج) دا، له لای دره ختی کۆتایی، که به هه شتی سه ره وتگای پرودارانی شی ئیه، ته نیا خواش **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** ده زانی چی ئه وه دره خته ی داپۆشیوه، پیغه مبه ر بۆ ئه وه ی چاوی لابدا و سنور شکیینی بکات، که لیک نیشانه ی گه وه ری په ره وردگاری بینه ی:

خوا ده فه رموی: ﴿أَفْتَمْرُونَهُ عَلَيَّ مَا رَأَيْتُمْ﴾ ١٢ ﴿وَلَقَدْ رَأَوْهُ نَزَلَ نُزْلًا أَخْرَىٰ﴾ ١٣ ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ﴾ ١٤ ﴿عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ﴾ ١٥ ﴿إِذْ يَغْشَىٰ السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ﴾ ١٦ ﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ﴾ ١٧ ﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ﴾ ١٨ ﴿

شیکردنه وه ی ئه م ئایه تانه، له جهوت برگه دا:

١- ﴿أَفْتَمْرُونَهُ عَلَيَّ مَا رَأَيْتُمْ﴾، ئایا شه ره قسه وه مشتومری له گه ل دا ده که ن، له سه ر ئه وه ی ده بیینی (که بریتیه له جبریل **عَلَيْهِ السَّلَامُ** و وه حیی په یامی خوا ی بۆ دینت؟) خو ئیندرا ویشه ته وه: ﴿أَفْتَمْرُونَهُ﴾، یانی: ﴿أَفْتَجَحَدُونَهُ﴾، ئایا نکوولی لیده که ن له وه ی ده بیینی، نه یارو ناحه زانی پیغه مبه ر **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** به وه تۆمه تباریان ده کرد، ده یانگوت: ئه وه شه ی تانی که خۆی پیشان ده دات و خوتخوته ی بۆ ده کات، یا خود تۆمه تباریان ده کرد به وه ی که شیت بووه و، جندو شه ی تان ده ستیان لێ وه شانده و! خواش **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** به پرسیار کردنی نکوولی لیکه رانه و ره خنه گرانه وه ده فه رموی: ئایا ئیوه شه ره قسه ی له گه ل ده که ن، له سه ر ئه وه ی ده بیینی، یا خود: ئایا ئیوه نکوولی لیده که ن؟

۲- ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾، به دلنمایی دابه زینتکی دیکهش بینویوهتی، به (ل) ی سویندو، به (قُدّی) ساغ کردنهوه: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾ به دلنمایی دابه زینتکی دیکهش بینویوهتی، جاریککی دیکهش بینویوهتی، (النَّزْلَةُ: مَرَّةٌ مِنَ النَّزُولِ، وَهُوَ مَصْدَرٌ مِّمَّعْنَى مَرَّةً، نَزْلَةٌ) له (نُزُول)دوه هاتوه، چاوگه به مانای جاریک، (نَزْلَةٌ)، یانی: جاریک دابه زین، ههروهک (جَلْسَةٌ)، به مانای جاریک دانیشتن، له کوئی بینی؟

۳- ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ﴾، له لای درهختی کوّتایی بینی، (سِدْر)، جوّریکه له درهخت (ثَبِق)بشی پیّ دهلتین، گه لای ورده، (سِدْرَة)ش تاکه که یهتی واته: یهک درهختی (سدر).

(الْمُنْتَهَى)، (سِدْرَة)، پالدراره ته لای (مُنْتَهَى)، واته: درهختی کوّتایی، (سِدْرَة الْمُنْتَهَى) اسمٌ أَطْلَقَهُ الْقُرْآنُ عَلَى مَكَانٍ عَلَوِيٍّ فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، وَالْإِضَافَةُ بَيَانِيَّةٌ، أَوْ تَعْرِيفٌ لِسِدْرَةِ مَكَانٍ يَنْتَهَى إِلَيْهِ وَلَا يَتَجَاوَزُهُ أَحَدٌ، واته: ﴿سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى﴾، ناویتکه قورشان به کاریهیناوه بو شوینتکی بهرز له سهرووی ناسمانی ههوته میشه وهیهو، پالدرانه لایه که [﴿سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى﴾] (سِدْرَة) پالدرارو (مُضَافٌ) ه و (مُنْتَهَى)، پالوه لادرارو (مُضَافٌ إِلَيْهِ)ه، بو روونکردنه وهیه، واته: درهختیک که هی کوّتاییه، یاخود: ناساندنی درهخته که یه به شوینتیک، که هیچ کهس لهو شوینه تیناپه پی و کوّتا شوینه.

دوایی باسی ئهوه ده کهین، بوچی به: ﴿سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى﴾، گوتراوه درهختی کوّتایی؟!

۴- ﴿عِنْدَهَا جَنَّةُ الْأَوْزَىٰ﴾، له لای وی [درهختی کوّتایی]، بههشتی سهروتگا ههیه، یانی: ئهوه بهههشتهی شوینه بو تیدا سهروتن و پشووداتی پرواداران، ئنجا ئهمه دهگونجی مه بهست پیی ئهوه بهههشته بی که له قوناغی بهرز خدایهوه، جیابن له بهههشتی یه کجاره کیی، که له قیامه تدا پرواداران دهیچنه تی، دهشگونجی ههه مه بهست پیی ئهوه بهههشته بی، که له قیامه تدا ههیهوه، پرواداران ئهوه کاته به رووح و جهسته وه دهیچنه تی، به لأم ئیستا ته نیا رووحه که یان لهو پی، ههردووک واتایان

هەلدەگری، ئەوە شتیکی پەنھانە تەنیا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** دەیزانی، پێغەمبەری خۆشی بێگومان ئاگادار کردو، بەلام ئەوەی لە ئایەتەکانی قورئان و دەقەکانی سوننەت بۆ ئێمە دەردەکەوتی، پوون نیه، کە ئایا ئەو بەهەشتە بەهەشتیکە تاییبەتە بە قوئانغی بەرزەخەوه؟ ئەگەر وابێ، دەبێ ئاگرو دۆزەخەکەش تاییبەت بێ، بە قوئانغی بەرزەخەوه، یاخود هەر مەبەست پێی بەهەشتی یەكجارەکییەوه، مەبەست پێی دۆزەخی یەكجارەکییە. کە لە فەرماشتەکاندا هاتو، مرۆفی کە پووحی لە جەستەیی جیاوەبێتەوه، یان لە بەهەشتدا دەبێ، یاخود لە دۆزەخدا دەبێ؟!

(۵) - ﴿إِذْ يَغْشَىٰ آلِ يُونُسَ لَمَّا إِذْ يَبْغِي مَاءً يَافِي﴾، لە کاتیکدا کە درەختەکە دادەپووشی، ئەوەی دایدەپووشی، (يَغْشَى)، یانی: (يُغْطِي)، (إِذْ يَغْطِي السُّدْرَةَ مَا يَغْطِي)، دایدەپووشی ئەوەی درەختەکە دادەپووشی، (مَا)، لێردا: (لِلْمَقْحُومِ أَي: تَضِيْقُ عَنْهُ عِبَارَاتُ الْوَصْفِ فِي اللَّغَةِ)، بۆ قەبەو گەوره پێشاندانه، واتە: دەرپرینهکانی باسکردن لە زماندا تەنگن، لەوەی جیگای ئەو وەسفراوەیان تێدا بێتەوه.

(۶) - ﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى﴾، چاوە لایدا، نە سنوور شکینیی کرد، (لَمْ يَمَلِ الْبَصَرُ، وَلَمْ يَنْحَرَفْ، وَلَمْ يَتَجَاوَزِ الْحَدَّ الْمَرْسُومَ لَهُ)، چاوە لایدا، بەملاولادا چوو، نە لەو سنوورەیی بۆی دیاریبکراوه، تێپەری.

وشەیی (بَصَر)، یان (أَل) هەکە کە بۆ ناساندنە بۆ (عَهْد)، واتە: چاوەکە ئەو چاوەی دەزانری چاوی پێغەمبەری خوا **ﷺ**، چونکە باس باسی ئەوه، یاخود (أَل) هەکە (عَوَّضَ عَنِ الْمُضَافِ إِلَيْهِ) قەرەبووی پالۆه‌لادراوه، یانی: (مَا زَاغَ بَصَرُهُ)، چاوەکەیی ئەو [هەی پێغەمبەر!، لای نەداو سنوور شکینییی نەکرد.

(۷) - ﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ﴾، بەدنیایی لە نیشانە گەوره‌کانی پەروردگاری دیتن، دووبارە خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** بە (ل)ی سویندپێ خواردن، یاخود زەمینە خۆشکەر بۆ سویندو، بە (قَدْ)ی ساغکردنەوه دەفەرموئی: بە دنیایی و مسۆگەر لە نیشانە گەوره‌کانی پەروردگاری بینین، مەبەست لە نیشانە گەوره‌کانی پەروردگاری خوا

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بهس خوئی دهرانت، چیبیه؟ رهنگه یه کتیک له نیشانه گه وره کان ﴿سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى﴾،
 بیت که بینویوه تی، ههروه ها نه وشته ی: ﴿سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى﴾ ی داپوشیوه، که وهک دوایی
 باسی ده که یین، جوژیک بووه له رووناکیی، له شیوه ی په پوله ی زبیرین دا. یه کتیک ی
 دیکه، له نیشانه گه وره کانی په روه ردگاری جیبریل بووه له سه ر شیوه ی خوئی، یه کتیک ی
 دیکه له و نیشانانه، بهه شت ﴿حَنَّةُ الْمَأْوَى﴾ بووه، ته نیا خواه دهرانت چیدیکه شی
 بینویه، وا پیده چت فریشته کانی دیکه شی هه ر بینین، گرنگ نه وه یه مه به ست
 له نیشانه گه وره کانی په روه ردگار، نه و شتانه ن که دهسته لاتی خوا و مه زنیی خویان
 تیدا به رجهسته ده بیت، نه و نیشانه گه ورانه و نه و به لگه گه ورانه ی بینین، لیره دا
 که ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿۱۳﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى ﴿۱۱﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿۱۵﴾﴾،
 ئیمه کاتی خوئی، له باسی شه ورؤو به رزبوونه وه ی پیغه مبه ردا ﴿﴾، باسیکی خه ست
 و خوئمان کردوه، له سه ره تای ته فسیری سووره تی (الإسراء) داو، نه و فه رمایشتانه ی له و
 باره وه هاتوون، به درژی ی هیئاومانن، هه م ده قه که یان و، هه م ماناشمان کردوون.

روونکردنه و هیک له بارهی (سِدْرَةُ الْمُتَهَيِّی) وه

لیره دا بهس شه وهی له دهقه کانی سوننهت، که په یوه سته به (سِدْرَةُ الْمُتَهَيِّی) وه ده یه ټین:

پنځمه بهر ﴿فَهَرَمُووِيهَ تِي﴾: اَنَّمْ ذَهَبَ بِي إِلَى سِدْرَةِ الْمُتَهَيِّی، وَإِذَا وَرَفُهَا كَأَذَانِ الْفَيْلَةِ، وَإِذَا فَمَرَّهَا كَالْقِلَالِ، فَلَمَّا غَشِيَهَا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَا غَشِي، تَغَيَّرَتْ فَمَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَنْعَتَهَا مِنْ حُسْنِهَا (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۱۲۵۲۷، وَمُسْلِمٌ: ۱۶۲، وَأَبُو يَعْلَى: ۳۲۷۵).

واته: دوايي بردرام به ره و دره ختی کۆتایی، که لایه کانی وه ک گوئی کانی فیلان و ابوون، (واته: زور پان بوون)، میوه کانی وه ک گوژه و ابوون (یان وه ک کووپه) نجا کاتیک به فه رمانی خوا (عزوجل) دایووشی شه وهی دایووشی، گؤرا، هیچ کهس له دروستکراوانی خوا ناتوانی له بهر جوانییان وه سفی بکات.

شه وهش که پنځمه بهر ﴿فَهَرَمُووِيهَ تِي﴾ که لایه کانی به گوئی فیلان شوبهاندوون و، به رو میوه که شی به گوژه و کووپه شوبهاندوون، له بهر شه وهیه که ټیمه هر شه ونده حالی ده بین و، بوی خستوینه قالیکی ته عبیریوه، که ټیمه پتی ناشنا بین، چونکه ټیمه هیچ شتی کمان له گوئی فیل پانتر نه بینوه، تا کو که لای شه و دره خته ی پتی ته شبیه بکری و، هیچ شتی کیشمان له کووپه و گوژه که وره تر نه بینوه، که له شیوهی میوه دا بی و میوه ی پی بچوئری.

هه روه ها شه فه رمووده ی ش هاتوه: ﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾: قَالَ غَشِيَهَا فِرَاشٌ مِنْ ذَهَبٍ (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۱۷۳)، که ده فه رموئ: کاتیک دایووشی شه وهی دره خته که ی دایووشی، فه رمووی: په پووله ی له زیر شه و دره خته یان دایووشی.

(القرطبي) له باره‌ی نه‌وه‌وه که بۆچی به دره‌ختی کۆتایی گوتراوه: دره‌ختی کۆتایی، نۆ رای زانایان دیتن، له ته‌فسیره‌که‌ی خۆیدا:

۱- (عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه أَنَّهُ يَنْتَهِي إِلَيْهَا كُلُّ مَا يَهْبِطُ مِنْ فَوْقِهَا، وَيَصْعَدُ مِنْ تَحْتِهَا) واته: له‌بهر نه‌وه‌ی هه‌رچی له سه‌رێی دێته‌ خواره‌وه‌و، هه‌رچی له خوارێی به‌رز ده‌بیته‌وه، له‌وئێ کۆتایی پێ دێ، بۆیه‌ واناونراوه، هه‌له‌به‌ته‌ نه‌وه‌ رای عه‌بدوڵای کۆری مه‌سه‌عووده رضي الله عنه، نه‌وانه‌ش هه‌موویان رای زانایان و، بێ‌گومان نه‌گه‌ر ده‌قیکی له‌سه‌ر بووایه، نۆ رای له‌سه‌ر په‌یدا نه‌ده‌بوون و یه‌کرا ده‌بوون!

۲- هه‌ندیکێ دیکه‌ گوتویانه: (يَنْتَهِي عِلْمُ الْأَنْبِيَاءِ إِلَيْهَا)، بۆیه‌ وا ناونراوه چونکه‌ زانایاری پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له‌وئێ کۆتایی دێ، واته: له‌ باره‌ی بوون (وجود)ه‌وه، پێغه‌مبه‌رانیش (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) زانایارییه‌که‌یان تاكو دره‌ختی کۆتایی ده‌روا، له‌وه‌ به‌و لاوه‌ نازانن چیدیکه‌ هه‌یه‌!

۳- (الْأَعْمَالُ تَنْتَهِي إِلَيْهَا وَتُقْبَضُ مِنْهَا)، کرده‌وه‌ی مرو‌فان تاكو دره‌ختی کۆتایی ده‌چن و، له‌وئێوه‌ کرده‌وه‌کان وه‌رده‌گیرین.

۴- (لِإِنْتِهَاءِ الْمَلَائِكَةِ وَالْأَنْبِيَاءِ إِلَيْهَا وَتَوْفُفِهِمْ عِنْدَهَا)، له‌بهر نه‌وه‌ی هه‌م فریسته‌کان، هه‌م پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) تاكو وئێ ده‌چن و، له‌وئێ کۆتایی دێ و ده‌وه‌ستن.

۵- (يَنْتَهِي إِلَيْهَا أَرْوَاحُ الشُّهَدَاءِ)، رووحی شه‌هیدان ده‌گه‌نه‌ وئێ و، له‌ وئێ کۆتایی به‌ رو‌یشتن و به‌رز بوونه‌وه‌یان دیتن.

۶- (تَنْتَهِي إِلَيْهَا أَرْوَاحُ الْمُؤْمِنِينَ)، رووحی ب‌رواداران به‌ گشتی، نه‌ک ته‌نها هی شه‌هیدان، له‌ به‌رزبوونه‌وه‌یاندا له‌وئێ ده‌وه‌ستن و کۆتاییان دێ.

۷- (يَنْتَهِي إِلَيْهَا كُلُّ مَنْ كَانَ عَلَى سُنَّةِ مُحَمَّدٍ ﷺ وَمِنْهَاجِهِ)، نه‌وانه‌ی به‌ دوا‌ی رێبازو رێ و شوینی پێغه‌مبه‌ر که‌وتوون، رووحه‌که‌یان تاكو وئێ ده‌روا.

۸- (هِيَ شَجَرَةٌ عَلَى زُؤُسِ حَمَلَةِ الْعَرْشِ)، دره‌ختیکه له‌سه‌ر سه‌ری هه‌لگ‌رانی عه‌ر شه‌وه‌یه.

۹- (مَنْ رُفِعَ إِلَيْهَا، فَقَدْ انْتَهَى مِنَ الْكِرَامَةِ)، بۆیه وا ناو‌نراوه، چونکه که‌سیک بگاته وی، مانای وایه له ریزلیگیراندا، کۆتایی پیه‌یناوه و گه‌یشتۆته ئه‌وپه‌ری.

هه‌لپه‌ته هه‌ندیک له و رایانه ده‌چنه‌وه ئیو هه‌ندیکیان، به‌لام هیچیشیان ده‌ق نین له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی بتوانین لیتی دنیابین و بلتین: ئه‌وه مه‌به‌سته، ده‌گونجی زۆربه‌ی ئه‌و رایانه‌ش به‌یه‌که‌وه مه‌به‌ست بن.

کورتە باسێک لە بارە ی دوو دیتنکە ی پێغەمبەرەو

بە پێـزان!

خوای **بەرزو بێ وێنە** لەو نایەتانهدا باسی دووجار بێننی پێغەمبەر دهکات، جارێکیان لەسەر زهوی و، جارێکیان لە ئاسمان، ئنجا زانایان لە بارە ی ئەو دوو دیتنە ی پێغەمبەرەو، مشتومرو پراجیایی زۆریان بووه، هەرچەنده زۆربەیان لەلایهکن و کهمینهیهک لەلایهکی دیکه، گرنگ ئەوهیه من ئەم باسه له پێنج برگه‌دا، ده‌خه‌مه‌پوو:

برگه‌ ی یه‌که‌م: زانایان لە بارە ی ئەو دووجار دیتنە ی پێغەمبەرەو، که ئایا بۆ خوای بەرزو بێ وێنە بووه، یان بۆ جیبریل؟! مشتومری زۆریان بووه، به‌هۆی چۆنه‌تیی ته‌فسیرکردنی ئەو نایەتانه‌وه، که به‌ گشتیی به‌ دوو جوړ ته‌فسیریان کردوون:

جوړی یه‌که‌م: زۆربه‌ ی هه‌ره زۆری زانایانی له‌سه‌رن، ئەوه‌یه که پێغەمبەری خوای **جیبریلی بێنوه**، باسی دیتنی پێغەمبەرن **بۆ جیبریل (عَلَيْهِ السَّلَام)**.

جوړی دووهم: که هه‌ندێ له‌ زانایانی له‌سه‌رن، ئەوه‌یه که گوايه پێغەمبەری خوای **بەرزو بێ وێنە** ی بێنوه، له‌ شه‌وی شه‌ورۆو به‌رزبوونه‌وه‌دا، له‌و باره‌وه‌یه، وه‌ک دوايي ده‌قه‌کان دێنن، له‌ ئێوان دایکمان عایشه (خوای لێی رازی بێ) و له‌ به‌دووللای کورێ عهباس (خوای له‌ خوێ و بابی رازی بێ) دا، پراجیاییه‌ک هه‌یه که په‌یه‌ندیی به‌ دیتنی پێغەمبەر **بۆ خوای بەرزو بێ وێنە** هه‌یه، له‌ شه‌وی شه‌ورۆو به‌رزبوونه‌وه‌دا، نه‌ک له‌سه‌ر زه‌وی.

برگه‌ ی دووهم: سه‌ره‌تا چه‌ند ده‌قیکی سوننه‌ت دێینه‌وه له‌و باره‌وه، که من هه‌ولمدا هه‌موو ئەو ده‌قانه‌ ی له‌و باره‌وه هاتوون، بیانیه‌تیم، که هه‌ندێکیان

له صحیحی بوخاری و صحیحی موسلیما هاتوون و، هه ندیکیشیان له جگه له نه واند ا هاتوون، هه ندیکیان سه نه ده که بیان راسته و، هه ندیکیان له سه ر سه نه ده که بیان راجایی هه یه و، مه رج نیه سه نه ده که بیان راست بی، دوازده (۱۲) ده قم له و باره و هیناون، هه مو و له و ده قانه ی له و باره و هاتوون، یا خود بوخته ی هه موویان:

۱- (عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ مُحَمَّدًا ﷺ لَمْ يَرِ جَبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ إِلَّا مَرَّتَيْنِ: أَمَّا مَرَّةٌ فَإِنَّهُ سَأَلَهُ أَنْ يُرِيَهُ نَفْسَهُ فِي صُورَتِهِ، فَأَرَاهُ صُورَتَهُ قَسَدَ الْأَفْقِ، وَأَمَّا الْأُخْرَى فَإِنَّهُ صَعَدَ مَعَهُ حِينَ صَعَدَ بِهِ، وَقَوْلُهُ: ﴿ وَهُوَ يَا لَأُفْقَى الْأَعْلَى ﴾ (۷) ، ﴿ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴾ (۱۸) ، قَالَ: خَلَقَ جَبْرِيلَ) (أخرجه أحمد: ج ۱، ص ۴۰۷، والطبري: ۳۲۴۷۱، إسناده حسن، وَصَحَّحَهُ الشَّيْخُ أَحْمَدُ شَاكِرٌ: ۲۸۶۴).

واته: عه بدوللای کوری مه سعوود رضی اللہ عنہ ده تی: پیغهمبه ری خوا ﷺ جبریلی له سه ر وینه ی راسته قینه ی خوئی نه بینیه و، مه گه ر دوو جاران، جاریکیان نه وه بوو که داوای لی کرد، خوئی پیشان بدات و، نه وی له سه ر شیوه ی راسته قینه ی خوئی بینی، ناسوی پر کرد بوو، جاریکی دیکه ش نه وه بوو که له گه لی دابوو، کاتیگ به رز بووه له گه لی، وه ک ده فهرموئی: ﴿ وَهُوَ يَا لَأُفْقَى الْأَعْلَى ﴾ (۷) ، له کاتیگدا نه وه له ناسوی هه ره به رز بوو، دواپی ده فهرموئی: ﴿ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴾ (۱۸) ، به دلتیایی (موحه ممه د) له نیشانه گه وره کانی په روه ردگاری خوئی بینین، ده تی: مه به ست پی پی جه سته و دیمه نی جبریل بوو.

۲- (عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: رَأَيْتُ جَبْرِيلَ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى لَهُ سِتْمَائَةٌ جَنَاحٌ) (أخرجه الطبري: ۳۲۴۷۲، وإسناده حسن).

واته: عه بدوللای کوری مه سعوود رضی اللہ عنہ ده تی: پیغهمبه ر ﷺ فهرموویه تی: جبریل له لای دره ختی کو تایی بینی، شه شه سد (۶۰۰) بالی هه بوو.

۳- (عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ فِي قَوْلِهِ: ﴿مَكَانَ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾، قَالَ: رَأَى النَّبِيَّ ﷺ جَبْرِيلَ لَهُ سِتْمَائَةٌ جَنَاحُ} (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۴۸۵۶، وَمُسْلِمٌ: ۱۷۴، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۳۲۷۷، وَالنَّسَائِيُّ فِي التَّفْسِيرِ: ۵۵۴)،

واته: عہدوللای کوری مہسعود رضی اللہ عنہ، لہ بارہی فہرماہشتی خواوہ کہ دہفہرموی: ﴿مَكَانَ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾، واتہ: بہ ٹہندازہی دوو کہوانہ، یاخود نیزیکتریش لئی نیزیک بوو، گوٹوویہتی: پیغہمبہر ﷺ جیبریلی بینیوہ، شہشہد (۶۰۰) بالی ہہبووہ.

واتہ: لیرہدا مہہست پیی دیتنی پیغہمبہرہ ﷺ بو جبریل.

۴- (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ﴾، ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾، رَأَى مُحَمَّدٌ ﷺ رَبَّهُ بِقَلْبِهِ مَرَّتَيْنِ، (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۲۸۵ وَ ۲۸۶، وَالنَّسَائِيُّ فِي التَّفْسِيرِ: ۵۵۵)،

واتہ: عہدوللای کوری عہباس رضی اللہ عنہما، لہ بارہی قسہی خوی بہرزوہ کہ دہفہرموی: ﴿مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ﴾، دوایی دہفہرموی: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾، گوٹوویہتی: موہمہد ﷺ بہروہردگاری خوی بہ دل بینی، دوو جاران.

۵- (عَنْ أَبِي دَرٍّ رضی اللہ عنہ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟ قَالَ: نُورَانِي أَرَاهُ؟) (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۱۷۸، وَالتِّبَالِيسِيُّ: ۴۷۴، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۳۲۸۲، وَأَبُو عَوَانَةَ: ج ۱، ص ۱۴۶، وَابْنُ حَبَانَ: ۵۸)،

واتہ: ٹہبوو زہر رضی اللہ عنہ دہلن: لہ پیغہمبہری خوام ﷺ پرسی: آیا پہروہردگاری خوت بینی؟ فہرموی: پووناکیہ چوٹی بینم!!

۶- (عَنْ أَبِي دَرٍّ رضی اللہ عنہ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟ قَالَ: رَأَيْتُ نُورًا)، (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۲۹۲)،

واتہ: ٹہبوو زہر رضی اللہ عنہ دہلن: لہ پیغہمبہری خوام ﷺ پرسی: آیا پہروہردگاری خوت بینی؟ فہرموی: پووناکیہ بینی،

۷- (عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَبَّهُ بِقَلْبِهِ وَتَمَّ يَرُهُ بِبَصَرِهِ) (أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ فِي التَّفْسِيرِ: ۵۵۶، وَابْنُ خَزِيمَةَ: ۳۱۰، وَإِسْنَادُهُ صَحِيحٌ).

واته: نه بوو زه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده لى: يتغه مبهرى خوا ﷺ په روه ردگارى خووى به دل بينيوه و به چاو نه بينى.

۸- (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾ (۱۳)، قَالَ: رَأَى جِبْرِيلَ (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۱۷۵). وَاتِهِ: نَهَبُوهُ هُوَ يَرُهُ ﷺ لَه بَارَهُى قَسَهُى خَوَاى بَه رَزَه وَه كَه دَه فَه رَمَوَى: ﴿وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾ (۱۳)، جَارِيكى دِيكَه دَابَه زِينِيكى دِيكَه بِيْنِي، دَه لى: جِبْرِيلَى بِيْنِي.

۹- (عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: كُنْتُ مُتَكِيًا عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَقَالَتْ: يَا أَبَا عَائِشَةَ! ثَلَاثٌ مَنْ تَكَلَّمَ بِوَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ، قُلْتُ: مَا هُنَّ؟ قَالَتْ مَنْ زَعَمَ أَنْ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ، فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ. قَالَ: وَكُنْتُ مُتَكِيًا فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ! أَنْظِرِيْنِي وَلَا تُعْجِلِيْنِي، أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾ (۱۳)، ﴿وَلَقَدْ رَأَاهُ بِالْأَفْقِ الثَّلَاثِينَ﴾ (۲۳) التَّكْوِيرِ، قَالَتْ: إِنَّمَا هُوَ جِبْرِيلُ، رَأَاهُ مَرَّةً عَلَى خَلْقِهِ وَوُجُوهِهِ الَّتِي خَلَقَ عَلَيْهَا، وَرَأَاهُ مَرَّةً أُخْرَى حِينَ هَبَطَ مِنَ السَّمَاءِ سَادًا عِظَمَ خَلْقِهِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، قَالَتْ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ، قَالَ: هُوَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ) (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۱۷۷).

واته: مهسرووق (پرحمته قى خواى لى بى) كه به كيكه له زانا يانى شوينكه وتووآن له داىكمان عايشه وه (خوا لى پازى بى) (دايكى پرواداران) ده گيرتته وه كه گوتويه قى: نهى بابى عايشه! (دياره مهسرووق كچيكى هه بووه به ناوى عايشه، نجا به كونه كهى بانگى كردوه) هه كه سيك پى و ابى موحه ممه د ﷺ په روه ردگارى خووى بينيوه، نه وه هه ليه سستىكى مه زى به ناوى خواوه كردوه، مهسرووق ده لى: من له و كاته دا پالم دابووه، شانم دادابوو دانپشتم و گوتم: نهى دايكى پرواداران! چاوه پيم بكه و په له م لى مه كه، نه دى

قسه‌ی خوی به‌رزت بینووه: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿۱۳﴾﴾، جارِکی دیکه بینی، هه‌روه‌ها که ده‌فهرمووی: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْقِ الْأَيْبِنِ ﴿۱۳﴾﴾، التکویر، به دنیایی له ناسوی رووندا بینی؟ نه‌ویش گوتی: [واته: دایکمان عایشه (خوا لئی پازی بِن)] نه‌وه مه‌به‌ست جیبریله، جارِیک له‌سه‌ر شیوه‌و وینه‌ی خوی، که له‌سه‌ری دروستکراوه بینی [واته: له ناسمان] جارِکی دیکه‌ش بینی کاتیک دابه‌زیه سه‌ر زه‌وی، که جه‌سته‌ی مه‌زنی جیبریل نیتوان ناسمان و زه‌وی، [ناسوی هه‌موو گرتیوو] گوتی: دایکمان عایشه گوتی: من یه‌که‌مین که‌س بووم که پرسیارم له پیغهمبه‌ر کرد له باره‌ی نه‌و نایه‌ته‌وه، فه‌رمووی: نه‌وه جیبریل بوو، مه‌به‌ست پی جیبریله (عَلَيْهِ السَّلَام).

۱۰- إقَالَ كَعْبٌ لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَعْني كَعْبُ الْأَخْبَارِ، إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رُؤْيَيْتَهُ وَكَلَامَهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَىٰ، فَكَلَّمَ مُوسَىٰ مَرَّتَيْنِ، وَرَأَىٰ مُحَمَّدٌ رَبَّهُ مَرَّتَيْنِ (أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ۲۷۲۸، وَضَعَفَهُ الْأَلْبَانِيُّ).

واته: که‌عبی نه‌جبار (که یه‌کتیک بووه له زانایانی جووله‌که‌و مسولمان بووه)، به‌ه‌بدوللای کوپی عه‌بباسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا گوتوه: بیکومان خوا بینینی خوی و فه‌رمایشتردنی خوی له نیتوان موحه‌مه‌دو مووسادا دابه‌شکردوه: دوو جاران مووسای دواندوه‌و، دوو جاریش موحه‌مه‌د بینووه‌تی سه‌لات و سه‌لامی خوا له‌سه‌ر موحه‌مه‌دو له‌سه‌ر مووسا.

۱۱- (قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ ﴿۱۳﴾﴾، الْأَنْعَامُ، قَالَ ذَلِكَ إِذَا تَجَلَّى بِنُورِهِ الَّذِي هُوَ نُورُهُ الْأَصْلِيُّ، وَاتَه: به‌ه‌بدوللای کوپی عه‌بباس گوتراوه: نه‌دی خوا نه‌یفه‌رموه: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ ﴿۱۳﴾﴾، الْأَنْعَامُ، چاوه‌کان نایبینن؟ [هه‌لبه‌ته‌ئیبینووه‌بباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا گوتوووه‌تی: پیغهمبه‌ر خوی په‌روه‌ردگاری بینووه، ئنجا له‌وباره‌وه پرسیارکه‌ره‌که نه‌و نایه‌ته‌ی به‌لگه له‌سه‌ر هیناوه‌ته‌وه، که خوا ده‌فهرمووی: چاوه‌کان نایبینن] نه‌ویش گوتوووه‌تی: نه‌وه کاتیکه که خوا به‌ رووناکییه‌که‌ی که رووناکیی خودی خوویه‌تی خوی ده‌ریخت.

واته: به لام ده گونجی به شیوه‌ی کی دیکه خوئی بو بنده کان ده ریخات و بتوانن بیینن.

(ابن عجبیه) خاوه‌نی ته فسیری (البحر المدید)، ده لسن: (يَعْنِي أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَتَجَلَّى لِخَلْقِهِ عَلَى مَا يُطِيقُونَ، وَتَوَجَّهَ بِنُورِهِ الْأَصْلِيِّ، لِتَلَاوُحِ الْخَلْقِ، كَمَا قَالَ فِي الْحَدِيثِ: جَاءَهُ النُّورُ لَوْ كَشَفَهُ، لِأَحْرَقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا أَنْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ) (أخرجه مسلم: ۲۹۳).

واته: خوی بهرز بو دروستکراوه کانی خوئی به نه ندازه‌ی نه وهی بتوانن خوئیان پیشان ده‌دا، نه گهر بی و به رووناکییه راسته‌قینه‌کی خوئی، خوئی ده ریخات، دروستکراوه‌کان هه موویان له بهین ده‌چن، وهک له فه‌رمایشدا هاتوه (که پیغه مبه‌ر ﴿۸﴾ ده‌فه‌رموئی) په‌رده‌ی خوا رووناکییه، نه گهر لایبه‌ری، پرشنه‌کانی رووی هه‌رچی بکه‌وئته به‌ر حوکمی دیتنی، هه‌مووی له بهین ده‌به‌ن.

واته: هه‌موو دروستکراوه‌کان، چونکه هیچ شتی‌ک له دروستکراوه‌کان نیه، خوا نه بیینن.

۱۲- {عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾ ﴿۱۳﴾، قَالَ: ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى﴾ ﴿۸﴾، ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾ ﴿۹﴾، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَدْ رَأَاهُ النَّبِيُّ ﷺ} (أخرجه الطبري: ۲۲۵۶۸).

{عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَبَّهُ بِقَلْبِهِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ عِنْدَ ذَلِكَ: أَلَيْسَ: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ ﴿۱۳﴾ الْأَنْعَامِ، قَالَ لَهُ عِكْرِمَةُ: أَلَيْسَ تَرَى السَّمَاءَ؟ قَالَ: بَلَى، أَفَكُلَّهَا تَرَى؟} (أخرجه الطبري: ۲۲۵۶۷).

واته: له ته فسیری نه و نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموئی: جارژیکی دیکه‌ش بیننی، په‌روه‌ردگاری لیتی نیزیک که‌وته‌وه و هاته‌خوار، هه‌تا به نه‌ندازه‌ی دوو که‌وانه، یاخود نیزیک‌تریش له پیغه‌مبه‌ره‌وه بوو، ئنجا ئیبنو عه‌بباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا گوتوو‌یه‌تی: (قَدْ

رَاةَ النَّبِيِّ، پیغمبره‌ری خوا **خَوَاي** په‌روه‌ردگاری بینی، واته: خَوَاي بینیوه به چاوی سهر.

ههر له ئینو عه‌بباسوه هاتوه، که پیغمبره **خَوَاي** په‌روه‌ردگاری خَوَاي بینیوه، به‌لام به دَلّی بینیوه‌تی، پیاویک پیی گوت: ئه‌دی ئه‌وه نیه خوا ده‌فهرموی: **لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ** ﴿۱۲۴﴾ **الْاَنْعَام**، چاوه‌کان ناییین؟ عیگریمه‌ش {که قوتابی عه‌بدولآی کورپی عه‌بباسه} گوتوو‌یه‌تی: تُو ئاسمان ناییینی؟ گوتی: با، گوتی: هه‌مووی ده‌بیینی؟ واته: به ئه‌ندازه‌ی خَوْت ئه‌وه‌نده ئاسمانه‌ی له چه‌شمه‌ندازی چاودایه، ده‌بیینی، واته: ههر که‌سه‌ش ئه‌گهر خَوَاي په‌روه‌ردگار ببیینی، به چاوی سهر، به ئه‌ندازه‌ی خَوَاي ده‌بیینی.

ئه‌وانه ئه‌وه ده‌قانه‌ن له‌و باره‌وه، که ئه‌گهر به گشتیی ته‌ماشایان بکه‌ین، ده‌بیینی: ئه‌وه رایه‌ی ده‌لّی پیغمبره‌ری خاتهم **خَوَاي** په‌روه‌ردگاری نه‌بیینوه، پشتنه‌ستوورن به‌و فه‌رموودانه‌ی سه‌نه‌ده‌که‌یان راسته‌وه، له بوخاریی و موسلیمدا هاتوون و، دایکمان عایشه‌ش (خوا لّیی پازی بی)، زُوْر به‌جه‌ختکردنه‌وه گوتوو‌یه‌تی و بُو خَوَشی له پیغمبره‌ری پرسیه‌وه ئه‌ویش فه‌رموو‌یه‌تی: ئه‌وه‌ی ئه‌وه ئایه‌تانه باسی ده‌که‌ن، باسی دیتنی پیغمبره **خَوَاي** بُو جییریل.

پرگه‌ی ستیهم: له سیاقی ئه‌م ئایه‌تانه‌وه، زُوْر جوان دیاره، که مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ته‌ موپاره‌کانه، چۆنیه‌تیی وه‌حیی ناردنی خوایه بُو موچه‌مه‌د له‌ ری جییریله‌وه، ئه‌وه سیقه‌تانه‌ش به‌هیچ جوْرێک له‌گه‌لّ خوادا گونجاو نین، واته: ئه‌وه ئایه‌تانه باسی دیتنی پیغمبره‌ر ناکه‌ن، بُو خَوَاي به‌رزی بی وینه، هه‌لبه‌ته نائیین: شتیکی نه‌گونجاوه، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** که ئه‌وه سه‌فه‌ره‌ گه‌وره‌و گرنکه‌ی به پیغمبره‌ر خاتهم کردوه، ده‌شگونجی خَوَشی پێشان بدات، واته: پیغمبره‌ر **خَوَاي** هینده به توانا بکات و چاوی هینده به حوکم بکات، یان دَلّی هینده به حوکم بکات، بتوانی خوا ببیینی، هه‌لبه‌ته دیتنی به‌عه‌قل و دَلّ، هه‌موو

دہمی ہر ہر ہدیہ، بُو ئہ ہلی ئیمان، ہر کہس لہ قہ دہر خُوئی، بہ لَام دیتنی چاویش، خِوای مو تہ عال دہ توانی چاوی پیغہ مہری خاتہم ہیندہ بہ ہیژ بکات، خوا ببینی، لہ حالیک دا مووسا نہیتوانی، کیوہ کہش ببینی و، لہ ہُو ش خُوئی چوو، کاتیک خوا خُوئی پیشانی کیوہ کہدا، وک لہ سوورہتی (الأعراف) دا ہاتوہو، ئیمہ لہ سوورہتی (الأنعام) دا، لہ کاتی تہ فسیر کردنی تہو ئایہ تہ دا:

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ﴾ (۱۰۳) ﴿، الأنعام﴾، باسیکی سہ ربہ خُو مان لہو بارہوہ کردوہ، بُو یہ ناچینہ نیو تہو وردہ کاریہوہ، بہ لَام تہم ئایہ تانہ تہ گہر سہرنجیان بدہین، زور جوان دیارن، کہ باسی چُوئیہ تیی وہ حیی ناردنی خوا دہ کہن بُو پیغہ مہری خاتہم، جیبریل چُو و حیی بُو ہیئاوہ؟ تہو سیفہ تانہی خوا باسی کردوون، بہ ہیچ جوڑیک لہ گہ ل خِوای پہرورہ دگارد ناگونجین، کہ حہوت سیفہ تن:

۱- ﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى﴾ (۵) ﴿، خاوهن ہیژی زور، فیری کردوہ، خوا لہ قورئاندا خُوئی بہ (قوی) و (متین) (قادر) و (مقتدر) و ہسف کردوہ، بہ لَام بہ: ﴿شَدِيدُ الْقُوَى﴾، خوا خُوئی و ہسف نہ کردوہ، ئنجا وک پیشتیش گو مان، ہر تہم تہ عبیرہ لہ سوورہتی (التکویر) یس دا ہاتوہ: ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾ (۱۱) ﴿ذِي قُوَى عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾ (۱۲) ﴿، تہ عبیری: ﴿ذِي قُوَى﴾، خاوهن ہیژ، مہ بہ ست پیی جیبریلہ، بہ تہ ئکید تہوہی سوورہتی (التکویر) کہس مشتومری لہ بارہوہ نیہ، چونکہ دہ ل: ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾، قسہی پہوانہ کراویکی بہ پریژہ، ﴿ذِي قُوَى﴾، خاوهن ہیژہ، ﴿عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾، لہ لای خاوهن عہش، خاوهن پیگہو پریژو حورمہ تی گہورہ یہ.

۲- ﴿ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى﴾ (۶) ﴿، ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾، چ (مرّة): بہ مانای دیمہنی جوان بی، چ بہ مانای ہیژ بی، چ بہ مانای عہ قل و ہُو شی بہ ہیژ بی، (فاستوی)، واتہ: ریگ و ہستا، دیسان تہ مہش بہس لہ گہ ل جیبریل دا دہ گونجی و، بُو خوا بہ کار نایہ ت و پیشتیش لہو بارہوہ قسہ مان کرد.

۳- ﴿وَهُرَّيَا لُفْيَ الْأَعْنَ﴾ (۷) ﴿خَوَالِ الْبَقَرِ﴾ ھەرگیز خۆی به ووه سف نه کردوه، بفه رموی: له ئاسۆی ھه ره به رزم، ئاسۆی ھه ره به رزیش بۆ خه لکی سه ر زه ویه، ئیمه وه ک خه لکی سه ر زه وی ته ماشای ناسۆده که یه، خَوَالِ الْبَقَرِ ھەرگیز به وشیتوه خۆی وه سف نه کردوه و، ئه و وه سف له گه ل خوادا ناگونجی.

۴- ﴿تُمْ دَنَا فَنَدَلْنٰ﴾ (۸) ﴿﴾، دوا ی نیزی ک که وته وه و شو ر بو وه، ھەرگیز ئه وه له گه ل خوا ی بی و وینه و تاک و پاک دا ناگونجی: نیزی ک که وته وه و شو ر بوونه وه.

۵- ﴿مَكَانَ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰ﴾ (۹) ﴿﴾، وه ک ئه ندازه ی دوو که وانه، یان نیزی ک تری ش (قَاب، یانی: مقدار)، (قَوْسَيْنِ)، واته: دوو که وان، مه به ست جووته که وانه، عه ره به کان عاده تیان وابووه، کاتی ک په یمانیان پیکه وه ده به ست، سه رو ک عه شیره تی ئه ملاو، سه رو ک عه شیره تی ئه ولا، ھه ردووکیان دوو که وانه کانی خۆیان ده هینان و پیکه وه یان جووت ده گردن، دوا یی به و که وانه تیریکیان ده هاویشته، به و مانایه ی ئه وانه له مه وودوا هیزیان یه ک هیزی وه، یه ک هه لویستن.

یا خود مه به ست له: ﴿قَابِ قَوْسَيْنِ﴾، ئه وه یه ھه ر که وانیک دوو لای ھه ن، ئه و لاو ئه و لای پێیان ده گوتری: (قَاب)، ژبیه که ش پیتی ده گوتری: (وَتَر)، ئه وه ی دیکه ش بنکه که یه تی.

ھه ندیکیش گو توو یانه: ئه ملاولای که وانه که پێیان ده گوتری: (سیة)، گرن گ ئه وه یه، چ مه به ست که وانیک بی که ده کاته ده وری باسکیت، گه زیک، که ئه وکاته ش به ئه ندازه ی دوو که وان، یانی: دوو گه ز، یا خود دوو باسک، چ مه به ست پیتی دوو که وان بن که پیکه وه جووت ده کرین، ھەرگیز بۆ خوا ی په روه ردگار ناگونجی، هینده له پیغه مبه ر ﴿﴾ نیزی ک بوو بی.

۶- ﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرٰ﴾ (۱۳) ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰ﴾ (۱۱) ﴿﴾، له دابه زینیکی دیکه شدا بین ی له لای دره ختی کو تایی، که واته: ئه وه ی پێشی باسی دیتنی پیغه مبه ر ده کات له سه ر

زہوی، چونکہ ئەمەیان لە ئاسمانییە، لە لای درەختی کۆتایی، ئەووی پێشێ لەسەر زەویە، ئنجا هەرگیز پیغەمبەر ﷺ بۆ هیچ کەس باسی ئەووی نەکردووە، کە خۆی بەرز و مەزنی لەسەر زەوی بینیوە.

۷- ﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ﴾، بەدڵنیایی لە نیشانه گەورەکانی پەرورەدگاری بینین، ئەمیش دیسان هەر پشت راستی دەکاتەووە، کە پیغەمبەر ﷺ تەنیا نیشانهکانی پەرورەدگاری بینیون، ئەگەر نا دەیفەرموو: خۆی پەرورەدگاری بینی، بەلام دەفەرموو: بە دڵنیایی نیشانه گەورەکانی پەرورەدگاری بینین.

پرگە ی چوارەم: لەو ئایەتە ئەوەش بە ڕوونیی دیارە، - پێشتریش ئاماژەمان پێدا - کە ناگوئجێ شەورۆو بەرزبوونەووە (الإسراء والعروج). لەسالی (۱۰، ۱۱، ۱۲) ی پێش پیغەمبەر ئایەتیی دا بوو، چونکە خوا عزوجل لەم سووڤەتەدا، ئاماژە ی بە دیتنی پیغەمبەر ﷺ بۆ جیبریل کردووە، لە لای درەختی کۆتایی، کە بێگومان ئەویش بەهەشتی سەروتگای ڕوواداران لێ نزیکە، کە بێگومان لە ئاسمانەو، لە سەفەری شەورۆو بەرزبوونەووەکە ی دا بوو، ئنجا مادام ئەم سووڤەتە ژمارە ی (۲۳) ی هەبێ لە ڕیزبەندی دابەزیندا، دەبێ لە سالی (۴ و ۵) دا دابەزیبێ، نەک سالی (۱۰ و ۱۲) دا، چونکە ئەم سووڤەتە باسی ئەو دیتنە ی پیغەمبەری خاتەم دەکات بۆ جیبریل لە لای درەختی کۆتایی، کە بە تەئکید لە سەفەری شەورۆو بەرزبوونەووەکەیدا بوو، کەواتە: دەبێ دیتنەکە ی پیغەمبەر بۆ جیبریل لە پێش دابەزینی ئەم سووڤەتە دا بوو، چونکە ئەم سووڤەتە باسی دیتنەکە دەکات، وەک شتیکی ڕابردوو، هەرەها ئەم دەقەش بەلگە یەکی دیکە ی بەهێزە لەسەر زوو دابەزینی ئەم سووڤەتە:

إِذْ قَالَ رَبِّي لِجِبْرِيلَ ﴿۱۰﴾ قَالَ: أَوَّلَ سُورَةٍ نَزَلَتْ فِيهَا السُّجْدَةُ: (وَالنَّجْمِ) فَسَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَسَجَدَ مَنْ خَلْفَهُ، إِلَّا رَجُلًا رَأَيْتَهُ أَخَذَ كَفًّا مِنْ تَرَابٍ فَسَجَدَ عَلَيْهِ، فَرَأَيْتَهُ بَعْدَ ذَلِكَ قُعِلَ كَافِرًا، وَالرَّجُلُ أُمِّيَّةٌ بَنِي خَلْفٍ (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۴۸۵۳، وَمُسْلِمٌ: ۵۷۶، وَأَبُو دَاوُدَ: ۱۴۰۶).

واته: عه بدوئلای کوری مه سعوود **سَعُوْدٌ**، ده لئی: یه که مین سووڙه ټیک که دابه زیی و سه جدهی ټیدا بوو، سووڙه تی (والنجم) بوو، که پیغهمبر **ﷺ** کړنووشی برد، خه لکیش ټیکرا کړنووشیان برد، (واته: نه وهی که له ووی بوون په مسولمان و نامسولمانوه، چونکه نه سووڙه ته مه زنه، هه مووی باسی خوای په روه ردگارو نیشانه کانی خویه و خالی هاوبه شی زوری ټیدان، له نیوان ټیمانداران و هاوبه ش بو خوا دانه راندا)، ته نیا پیاوټیک کړنووشی نه برد، بینیم چه ننگه گل یاخود چه ننگه چه وټکی هه لگرت و به رزی کرده وه و به نیو چه وانی خوږیه وه ناو، سه جدهی له سهر برد، دوایش بینیم: به بیروایی کوژرا، نه ویش نوم ییهی کوری خه له ف بوو.

برگه ی پینجه م: بویه ش زانایان له باره ی کاتی شه وږو به رزبوونه وه (الإسراء والعروج) هوه، له دیر زه مانه وه مشتومریان بووه.

- ۱- له باره ی نه وه وه که نایا به جه سته و رووحه وه بووه، یاخود ته نیا به رووح بووه؟
- ۲- نایا له حاله تی بیدار پیدا بووه، یان به خه ون بووه؟
- ۳- نایا له چ کاتی کدا بووه؟

ثجا ټیمه به درټی یی له و باره وه، له سه ره تایی ته فسیری سووڙه تی (الإسراء) دا قسه مان کرده وه دوو باره ی ناکه ی نه وه، به لام لیره دا ده لټین:

۱- ناگونجی نه وه سه فهره له سالی (۱۰) تا کو (۱۲) ی پیس پیغهمبر رایه ټیدا بوو بی، له بهر نه وه هویانه ی باس مان کردن.

۲- نه وه قسه ییهی ده لئی: په ننگه سه فهره که تا کو (بیت المقدس)، به رووح و جه سته وه بوو بی و، له وټوه به ره و سه ری، ته نیا به رووح بوو بی، قسه یه کی میانجییه له نیوان نه وه دوو رایه دا، که رایه کیان ده لئی: هه مووی هر به رووح بووه، هه ندیکیش ده لټین: هه مووی هر به رووح و جه سته بووه، هه رچه نده من هر نه رایه م پی راسته، که هه مو سه فهره که به رووح و جه سته وه بووه.

۳- ٺه و ڀاڻي زاناڀان ڪه ده گونجڻ پيڻه مبهري ڪوٽايي ﴿﴾ زياتر له به رزبوونه وه (عروج) ٽڪي ٻوو ٻڻ، وهڪ (القرطبي) هيٺاويه تي، به ڀاڻه ڪي گرنڪ و جيئي سه رنجي ده زانم^(۱)!

۴- وا پيڻه چڻ ٺه وهي ٺه و ٺاڻه تانهي (النجم) باسي ده ڪهن، له سالتي (۴ و ۵) دا ٻوو ٻڻ، ڀان زووتريش، چونڪه ٺاڻه ته ڪان وهڪ ڀاڻر دوو باسي ده ڪهن، ٺه وهش ڀاڻي (ابن الوقاصي) يه، ڪه له (ابن شهاب) وهه هيٺاويه تي و، (ابن شهاب) ڀاڻي وايه له سائي جهوته مي پيڻه مبهريه تي (بعثة) دا ٻوويي، وهڪ القرطبي له ته فسيره ڪهي خوي دا^(۲) ليوهي نه ڪل ڪردوون.

ڪه واته: نه گهر بلين: پيڻه مبهري خوا ﴿﴾ به لاي ڪه مهوه دوو جاران سه فهر ي (عروج) به رز بوونه وهي ٻووه، يه ڪيان پيش دابه زيني سووره تي (النجم) و، يه ڪي ڪيشيان له سالتي نيوان: (۱۰ و ۱۲) دا، له و ٽيشڪاله ي باس مان ڪرد ده ربا زمان ده ٻڻ، به لام له و ته فسيرانه دا ڪه ته ماشام ڪردوون، نه مينيوه باسي ٺه و ٽيشڪاله و چوٽيه تي لابردييان ڪرد ٻڻ و، شاياني باسه: به شيڪ له زاناڀانيش ڀاڻان وايه پيڻه مبهري ڪوٽايي (موحه ممهد) ﴿﴾ نهڪ دوو جار، بگره زياتر يش ٺه و جوڙه سه فهر ي پيڪراوه.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

(۱) الجامع لأحكام القرآن: ج ۹، ص ۲۷۳.

(۲) جامع الاحكام القرآن: ج ۹، ص ۲۷۳.

دهرسی دووهم

پیتاسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه چوارده (۱۴) نایه‌ت ده‌گرته خوئی، نایه‌ته‌کانی: (۱۹ - ۳۲)، ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیان باسی پووچه‌لیی بیروکه‌ی بت په‌رستییه، به‌تایه‌ت هه‌رسیک بتی ناوداری: (الْأَلت) و (الْعَزَى) و (مِنَّا)، که‌گوايه مئینه‌ن و کچانی خوا بوون.

خوای کارزان و شاره‌زاش رایگه‌بان‌دوه که‌بتپه‌رسته‌کان، جگه‌له شوین‌که‌وتتی گومان و خه‌یال و ئاره‌زووی خوئیان و، په‌رستراوه‌کانیشیان، جگه‌له‌چهند ناویکی بتی نیه‌پروک که‌باب و باپیرانیان له‌و دروستکراوانه‌یان هه‌لداون، هیچی دیکه‌نین، دوایش خوای به‌رزو بتی وینه **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** روونی کردوته‌وه، که‌فریشته‌کان به‌ری پیدان و مؤلته‌تی خوا نه‌بتی، تکا بو هیچ که‌س ناکهن، ئه‌ویش له‌حالتیکدا که‌ئهو تکا بو کراوه، خوا پازی بتی، تکای بو بکری.

پاشان خوا تبارک و تعالی فه‌رمان به‌پتغه‌مه‌ری خوئی موحه‌مه‌د ده‌کات: ئه‌وانه‌پشت گوئی بخات، که‌لامل ده‌که‌نه‌به‌رنامه‌ی خواو، ته‌نیا ژبیانی دنیا‌یان ده‌وی و دوا‌پوژیان فه‌راموش کردوه.

له‌کو‌تاییشدا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** رایده‌گه‌یه‌نتی که‌خاوه‌نی په‌های گه‌ردوونه‌به‌سه‌رو خواریه‌وه (ئاسمانه‌کان و زه‌وی)، بو‌ئه‌وه‌ی سزاو پاداشتی شایسته‌به‌سه‌ر خراپه‌کاران و چاکه‌کاراندا بچه‌سپینتی و، ئاموژگاریی هه‌موو لایه‌کیش ده‌کات، که‌ئاگادارب‌ن! خوا پئیان زانایه‌و، با‌ستایشی خوئیان نه‌که‌ن و خوئیان پی‌په‌سندو چاک نه‌بتی.

﴿فَرَزَقْنَاكَ مِنْ أَلْفِ نَجْمٍ﴾ ۱۸ ﴿وَمِن ثَمَرِ النَّاقَةِ الْفَارِجِ﴾ ۱۹ ﴿الَّتِي تَلْبَسُ الْحَبْلَ﴾ ۲۰ ﴿الَّذِي فِيهِ كَوْكَبٌ كَبِيرٌ﴾ ۲۱ ﴿وَهُوَ فِي كِفْلٍ مِنْ يَدِ الْمُقَدَّرِ﴾ ۲۲ ﴿إِذَا نَجَّكَ مِنَ الْبَطْنِ﴾ ۲۳ ﴿فَالْجَبَّارِ﴾ ۲۴ ﴿وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۲۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۲۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۲۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۲۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۲۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۳۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۳۱ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۳۲ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۳۳ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۳۴ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۳۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۳۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۳۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۳۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۳۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۴۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۴۱ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۴۲ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۴۳ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۴۴ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۴۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۴۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۴۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۴۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۴۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۵۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۵۱ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۵۲ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۵۳ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۵۴ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۵۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۵۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۵۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۵۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۵۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۶۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۶۱ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۶۲ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۶۳ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۶۴ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۶۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۶۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۶۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۶۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۶۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۷۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۷۱ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۷۲ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۷۳ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۷۴ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۷۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۷۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۷۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۷۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۷۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۸۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۸۱ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۸۲ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۸۳ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۸۴ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۸۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۸۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۸۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۸۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۸۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۹۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۹۱ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۹۲ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۹۳ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۹۴ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۹۵ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۹۶ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۹۷ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۹۸ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾ ۹۹ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَادَ﴾ ۱۰۰ ﴿الْحَبْلَ وَالْحَبْلَ وَالشَّامِتِ الْعَالَمِ﴾

مانای ده‌فاوده‌فی نایه‌ته‌کان

((ته‌ی‌هاوبه‌شدانه‌ره‌کان!) نایا لات و عوززاتان دیون! ﴿۱۸﴾ هه‌روه‌ها مه‌ناق
س‌تیهمی‌دیکه! ﴿۱۹﴾ نایا (په‌وایه) نیوه‌تیرینه‌تان هه‌بی و ته‌و (خوا) یش‌م‌ینه؟
﴿۲۰﴾ که‌واته: ته‌وه‌دابه‌ش‌کردنیکی‌سته‌م‌کارانه‌یه! ﴿۲۱﴾ ته‌و (په‌رست‌او) انه‌ته‌نیا
ناو (ی‌بی‌نیوه‌رؤک‌ن، خو‌تان و باب و باپیرانتان داتان‌ناون، خوا هیچ‌به‌لگه‌ی
له‌سه‌ر نه‌ناردوونه‌خوار، ته‌و (ب‌یروایانه) ته‌نیا شوپ‌ین‌گومان و ته‌وه‌ده‌که‌ون،
که‌نه‌فسه‌کان‌ناره‌زووی‌ده‌که‌ن، له‌حال‌یکدا که‌ب‌یگومان له‌په‌روه‌ردگار‌یشیانه‌وه،
ر‌ینمایه‌یک (ی‌مه‌زن) یان‌بو‌هاتوه! ﴿۲۲﴾ یان‌نایا‌مرو‌ف‌هه‌رچی‌خو‌زگه‌ی‌پ‌ی
بخوا‌زی، بو‌ی‌ده‌بی (به‌بی‌ویستی‌خوا!؟) ﴿۲۳﴾ (به‌دل‌نایایی‌نه‌خیر، چونکه)،
(ژیانی) دوا‌رؤ‌و‌یه‌که‌م (ی‌دنیا) ته‌نیا‌هی‌خوان ﴿۲۴﴾ که‌لیک‌فریشته‌ش‌له

ئاسماناندا هەن، کە تەکا کردنەکیان هیچ ئەندازەیک سوود (بە کەس) ناگەین، مەگەر دواى ئەوەى خوا بۆ هەر کەسێ بیهوئ و پەسندی بکات، مۆلت بدات (تکای بۆ بکەن) ﴿١٦﴾ بە دنیایی ئەوانەى پڕوایان بە (ژیانی) دواى نیه، فریشتان بە ناوی مێنە ناودەنێن ﴿١٧﴾ هیچ زانیاریشان لەو بارەوہ نیه، بەس شوێن گومان دەکەون و، گومانیش هیچ کەلێنکی هەق ناگرئ (و نایتە جیگرەوہى) ﴿٢٨﴾ (دەجا مادام حال وایە ئەى موحەممەد!) پوو لەو کەسە وەرگیرە، کە پشتی کردۆتە (یاد و بەرنامەى) تێمەو، تەنیا ژیاى دنیای مەبەستە ﴿٢٩﴾ (هەلبژاردنی ژیاى دنیا) ئەوپەرى زانیاری (و عەقل پێشکان) یانە، بێگومان پەرورەدگار زانترە بە کەسێک لە پێى وی لایداوہو، هەر ئەویش بەو کەسە زانترە کە پێى راستی گرتوہ ﴿٣٠﴾ هەرچى لە ئاسمانەکان و لە زەویش دایە (تەنیا) هى خواىە، تاکو سزای ئەوانەى خراپەیان کردوہ، بەپێى ئەوہى کردوویانە، بداتەوہو، پاداشتی هەرە چاکیش بداتە ئەوانەى چاکەیان کردوہ ﴿٣١﴾ ئەوانەى خۆیان لە گوناھە زلەکان و (پەفتارە) دزیو و ناقۆلایەکان دەپاریزن، جگە لە گوناھە وردیلەکان، بە دنیایی پەرورەدگار تێوردنی فراوانە، ئەویش پێتان زانترە، کاتیک لە زەویەوہ پێگەیان دوون و، کاتیکیش ئێوہ کۆرپەلە بوون لە سکی دایکتاندا، بۆیە خۆپەسندی مەکەن، ئەو (خوا) زانترە بەو کەسەى پارێزی کردوہ ﴿٣٢﴾

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(الْأَلَاتِ) و (الْعُزَّى) و (مَنَاة): ئەمانه ههه سێکیان بت و سه نه می ناوداری بیپروایه کانی پوژگاری پیغه مبهه بوون، له نیو گه لی عه ره بدا ده په رستران، (الْأَلَاتِ و الْعُزَّى صَمَّانٍ وَأَصْلُ الْأَلَاتِ: التَّلَاهُ فَحَذَفُوا مِنْهُ الْهَاءَ، وَأَذْخَلُوا التَّاءَ فِيهِ، وَأَنْتَوُوهُ تَثْبِيهَاً عَلَى قُصُورِهِ عَنِ اللَّهِ)، بنه په تی وشه ی (أَلَاتِ)، (لَاهِ)، بووه (هه) که یان لی لابرده و (ت) یان له جیاتی داناوه و، وه ک میننه ته ماشایان کردوه، به حساب که له خوار خوای په روه دگاره وه یه.

(عُزَّى): هه ندیک گو توویانه: (مُؤْتَثَّي، (أَعَزَّى، یان (مُؤْتَثَّي، (عَزِيْزُ، هه، (فِعْلٌ مِنَ الْعِزِّ، ئەویش له وشه ی (عِزَّة) ده وه هاتوه، (مَنَاةَ يَشِّ، بتیکی دیکه یه، هه ندیک گو توویانه: (مُؤْتَثَّي (مَنَّانُ، هه، له پروی داتاشرانی ئەو وشانه وه، زانایان راجیایی زۆریان هه یه، گرنگ ئەوه یه: (لَاةِ، (و، (عُزَّى، (و، (وَمَنَاةَ)، سێ بتی ناودارو سه ره کیی بیپروایه کان و هاو به ش بو خوا دانه رانی پوژگاری پیغه مبهه بوون.

(مَا تَعْنَى): (الْتَّمَنِي: تَقْدِيرُ الشَّيْءِ فِي النَّفْسِ، وَتَصْوِيرُهُ فِيهَا)، (تَمَنِّي): به کوردی خۆزگه خواستن و به ئاوات خواستنی پی ده لێین و، بریتیه له ئەندازه گیری شتی که له ده روون داو وینا کردنی.

(لَا تَعْنَى): واته: سوودی پێناگه یه نئ، که لێنی بو ناگری، (أَغْنَى عَنْهُ: كَفَاءُ)، واته: بوو به جیگره وه ی.

(مَبْلَغُهُمْ): ﴿ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ﴾، واته: ئەوه ئەو په ی زانیاری و عه قل پی شکانیانه، (قَدَّرُ عَقُولَهُمْ وَنَهَايَةَ عِلْمِهِمْ)، ئەوه ئەندازه ی عه قل پی شکان و کۆتایی زانیاریانه.

(كَبِيرَ الْأَثْمِ): (كَبَائِرُ: جَمْعُ كَبِيرَةٍ، یانی: گه وه ره بو میننه (مُؤْتَثَّي، (الْإِثْمُ: الذَّنْبُ، الْمُعْصِيَةَ)، (إِثْمُ): گونا هه تاوانه.

(وَأَلْفَرَجَسْ): (الْفَوَاحِشُ: جَمْعُ فَاِحِشَةٍ)، وهك پيشتر گوتوومانه، (الْفَحْشُ وَالْفَحْشَاءُ وَالْفَاِحِشَةُ)، ههر سيكيان بو گوناھيك به كارده هيترين كه له سنوور ده رجوو بي، يان زور ناقوللو دزيو بي، هه نديكيش گوتوويانه: (كَبَائِرُ): برتين لهو گوناھه گورانهي جيا لهو گوناھانه ي له لايه نى سيكسيه وه په يدا ده بن و، (فَوَاحِشُ) يش نهو گوناھانه ن كه لهو رووه وه په يدا ده بن.

به لام من واي تيده گه م: ههر كام له (كَبَائِرُ) و (فَوَاحِشُ)، ههر به ماناي گوناھي گه وره دين، به لام له رووي قه باره وه گه ورن و، له رووي ناشيرينشه وه ناشيرين و ناقوللو دزيون، بويه زيناش گوناھي گه وره يه و له هه مان كاتدا فاحيشه شه، قه تليش گوناھي گه وره يه و، له هه مان كاتدا گوناھيكي ناقوللو دزيويشه، به لام به ئيعتيباري ناشيرينيان پييان ده گوتري: (الْفَوَاحِشُ) و، به ئيعتيباري گه وره ييان، پييان ده گوتري: (كَبَائِرُ).

(اللَّمَمُ): (صَغَائِرُ الذُّنُوبِ)، (اللَّمَمُ)، وهك دوايش باسي ده كه ين، زانايان به چه نده ته عبرتيك هينا ويانه، گرنگ نه وه يه مادام خوا **لَا تَنْهَوْنِي عَنْ ذُنُوبِي** (اللَّمَمُ) ي، هه لا وارده له: **﴿ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ ﴾**، كه واته: جيايه له وان، بويه زور به ي زانايان گوتوويانه: گوناھه گچكه كان، هه نديكيش گوتوويانه: (اللَّمَمُ) نيزيكه وتنه وه يه له گوناھ به لام نه كردني، هه نديكيش گوتوويانه: (مَا يَعْمَلُ مَرَّةً وَلَا يَتَعَمَّقُ فِيهِ)، نهو گوناھه ي جاريك ده كرتي، به لام پييدا قوول نابيته وه، چونكه (الإلْتِمَامُ: الذُّنُوبُ وَالْقُرْبُ)، لي نزيككه وتنه وه و تخوونكه وتن، دواتر يش زياتر قسه ي ليه ده كه ين.

(أَحِنَّةٌ): (جَمْعُ حَيْنٍ، وَهُوَ الْوَلَدُ فِي الْبَطْنِ، أَوْ فِي الرَّحْمِ) (جنين)، برتبه له روله يان كور په له له سكد، يان له مندالندان، ئنجا به هي مروفيش ده گوتري و، به هي ناژه ئيش ده گوتري هه تا له تولد بي.

﴿ فَلَا تُرْكُوا أَنفُسَكُمْ ﴾: (أَيُّ: لَا تَمَدِّحُوهَا وَلَا تُبْرِّئُوهَا عَنِ الْآثَامِ، وَلَا تُتْنُوا عَلَيْهَا)، به چه نده ته عبرتيك هينا ويانه، **﴿ فَلَا تُرْكُوا أَنفُسَكُمْ ﴾** ته زكيه، ياني: به پاك و چاك

و گه شه کردو دانان، یا خود نه جامدانی پاک کردن و چاک کردن و گه شه کردن، ئنجا ﴿فَلَا تُرْكُوا أَنفُسَكُمْ﴾، واته: مه دحی خۆتان مه کهن، یا خود خۆتان له گوناهان به ریی مه کهن، پیتان وابی هیچ گوناهتان نیه، یا خود: به خۆتان هه لمه لئین و خۆیه سندی مه کهن.

مانای گشتیی نایه ته کان

خوا ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾ روو ده کاته هاوبهش بو خوا دانه ره کان، که نکوو لئیان ده کرد له وهی موحه ممه د ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾ نهو که سهی ده بیینی، فریشته یه کی خوا بی، که جیبریله و په یامی خوای بو دینی، به لکو پئیان وابوو نه وه شه بتانیکه و حالئ تیکداوه و دهستی لئیه شانده، یان خوتخوته و خه یالی بی جیی بو ده کات، نهو جوړه گومانانیه یان پئ ده بردن!! خوا ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾ روو له هاوبهش بو خوا دانه ره کان ده کات، که بهو شیوه یه ته ماشای پیغه مبه ری خاتهم ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾، نهو فه رمایشته ی خوا ده کهن، که بوئی دی، له پئی جیبریله وه ئنجا رووبه روویان ده کاته وه له گه ل په رستراوه کانی خۆیان دا، که ئیوه کاتیک برخوا ناهئینن به په یامه که ی موحه ممه د ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾ که له خوا وه بوئی دی، بهو فه رمایشته ی خوا ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾ که نهو په ری زانیاری و حکمهت و پئی روونیی تیدا په و، تۆسقالیک هه له و که م و کوپی تیدا نیه، تۆسقالیک زنده رۆیی تیدانیه، له هیچ روویه که وه و، هه ره که سئ لئی ورد بیته وه: ده زانی که به شه ره قسه ی وانا که ن و دنیئا ده بی که فه رمایشته ی خواجه ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾، ئیوه شه نه وه جوړی بووناسیی و جوړی تیروانینتانه که نهو هه لوئسته لارو هه له یه تان تیدا په یدا ده کات، ئنجا با ته ماشا بکه ین داخو، ئیوه چی ده په رستن و عه قیده تان به چییه؟

﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ﴾، ئایا لات و عوززاتان بینون! لیره دا نه گهر بینین، بینینی چاو بی، ﴿أَفَرَأَيْتُمُ﴾، ئایا بینوتانن واته: نه گهر بینوتانن ده بی سه رتان لئیان سوور مئینی نه وان هه بیه رسترین، به لام نه گهر بینین، بینینی عه قل و دل بی،

واته: ئایا زانیوتانن؟! ئنجا نه گهر مه بهست دیتنی عه قَل و زانین بی، ده بی بهرکاری دووه میشی هه بی، به لَام نه گهر بینینی چاو بی، بهس یهک بهرکاری هه یه: ئایا بینیوتانن؟ به لَام نه گهر به مانای زانین بی: ئایا زانیوتانن ئه وانه په رستراوین؟ یاخود: ئایا زانیوتانن ئه وانه هه چیان به دهست بی؟ ﴿ وَمَنْزَةَ النَّائِكَةِ الْأَنْثَرَى ﴾ ههروهها مه ناتی سییه می دیکه، له سنی په رستراوه سه ره کییه که ی که له نیتو گه لی عه په بدا باو بوون.

﴿ الْكُمُ الذَّكْرُ وَلَهُ الْأُنْفَى ﴾، ئه و سنییه که ئیوه به میننه یان له قه لَه م ده دن، پیتشان وایه فریشتهن، یان پیتان وابوو هه وانه جوړیک له په یوه ندیان له گه ل خوی په روه ردگاردا هه یه، نهک په یوه ندی بی ئیوان دروستکراو و دروستکهر، به لکو په یوه ندییه کی تایهت، که ئه وانه کچی خوابن! یان به جوړیک له جوژه کان ئه وانه وه چه ی خوابن! ﴿ الْكُمُ الذَّكْرُ وَلَهُ الْأُنْفَى ﴾، ئنجا ئایا ده گونجی ئیوه ئیرینه تان هه بی و، ئه ویش میننه ی هه بی؟ واته: هه ره به پێودانگی خوشتان، چۆن ده بی خو تان که به میننه و به کچان رازی نین، ئه وانه به کچانی خوا له قه لَه م بده ن؟

ئێردها مه بهست ئه وه نیه که خوا ﴿ الْحَجُّ ﴾ هه لویسته که ی ئه وان، که به کچان رازی نین و نارازین له وه ی کچیان بی، به راست بزانی، به لَام وهک عه په ب ده ئین: ﴿ اَدْبُتْكَ مِنْ فَمِكَ ﴾، به زاری خو ت ده تگرم.

﴿ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى ﴾، که واته: ئه وه (نه گهر ئیوه ئیرینه تان هه بی و، خوا میننه ی هه بی) دابه شکردنیکی سه ته مکارانه یه.

﴿ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَتْهُمَا أُسْمٌ وَآبَاؤُكُمْ ﴾، ئه مانه ته نیا ناون، خو تان و باب و باپیرانتان داتان ناون، ﴿ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ﴾، خوا هیچ به لگه ی له سه ره نه نار دوونه خوار، (سُلْطَان): به مانای به لگه و ده لیله، بویه ش ئه و ناوه ی لیتراوه، چونکه به لگه ده سه لاتی هه یه، له سه ره عه قَل و دلی مرو و ف و، ئه گهر چ پر به

بیتصاف بی، ده یخاته ژیر رکیف و کونترولی خو به وه، ﴿إِنْ يَبْعُثُونَ إِلَّا الظَّلْمَ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾، پیشی خوا **الظلم** به شیوهی دواندن (خطاب) ده یاندوینتی، دواپی به شیوهی نادیار (غیاب)، وهک چوَن که سیک پیشی که سیک ده دوینتی، دواپی بو دهرخستنی نه وه که شایسته ی نه وه نیه، بیدوینتی، پرووی لی وه رده گیرتی و به شیوهی نادیار قسه ده کات، ده فهرموئی: نه وانه ته نیا شوین گومان و شوین نه وه ده کهن، که نه فسه کان ده یخوازن و ناره زووی ده کهن، ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَىٰ﴾، به دلنایی له په روه ردگاریشیانه وه پینماییه کی زور ناوازه و مه زنیان بو هاتوه، که له قورنندا به رجه سته یه، هه روه ها له ربنازه که ی پیغه مبه ردا **الهدی**.

﴿أَمْ لِلإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى﴾، یان تایا مروف هه رچی بیخوازی، بو ی ده بی، نه مه ده گونجی مه به ست پی مروفی بی پروابن، که بینان و ابوو نه و فریشتانه تکاو ره جایان بو ده کهن، له لای خوا، ده شگونجی مه به ست مروف به گشتی بی، واته: مروف به گشتی هه رچی بیخوازی، بو ی نایه ته دی، به بی ویستی خوا، واته: وانیه که مروف هه رچی پی خو ش بوو بیکات و به نه جام بگات، به لکو شته کان به ویستی خوا ده بن، ﴿فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ﴾، مه نزلگای دواپی و هی یه کهم، به س هی خوان، واته: مه نزلگای کونایی که به هه شته و، مه نزلگای یه کهم، که ژیان دنایه، هه ردووکیان له بهر ده ستی خوادان.

﴿وَكَرَّمْنَا مَلِكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُعْنَى شَفَعَتُهُمْ شَيْئًا﴾، (کَم): لیره دا ناوی پرسیار کرده (كَمْ الإِسْتِفْهَامِيَّة) یه، به لام مه به ست پی زوریه، ده گوتری: (كَمْ كِتَابٌ عِنْدَكَ؟)، چند کتیب له لان؟ ﴿وَكَرَّمْنَا مَلِكٍ فِي السَّمَوَاتِ﴾، واته: زور فریشته هه ن، له ناسمانه کاندا، ﴿لَا تُعْنَى شَفَعَتُهُمْ شَيْئًا﴾، تکا کرده که یان هیچ سوودیان پی ناکه یه نی، ﴿إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُرْحَىٰ﴾، مه گه ر دوا ی نه وه ی خوا مؤلته و ریکا ده دات بو هه ر که سیک بیه وی و لی شی رازی بی، نه وه که سه تکای بو بکری، پواله قی نه م ته عبیره نه وه ده گه یه نی، که نه وان تکا بکه ن و تکا کرده که سوودی نه بی، به لام مه به ست پی نه وه یه نه وان هه ر که س

نہ زنان خوا مؤلّٰہتی داوہو لئی رازیہ، تکای بؤ ناکہن، بہ لّام تہ عبیرہ کہہ بؤیہ و اہاتوہ، تاکو نہو بیبروایانہی بہ تہمای تکاکردنی پھرستراوہ کانیان، لئی گہراون، نئجا نئگہر فریشتہن و، نئگہر ہہرچی ہہن، بزائن کہ لہ راستیدا تکاکردنی نئوان، ہیچ دادیکیان نادات و ہیچ سوودیکیان پئی ناگہیہ نئی، مہگہر دوای نئوہی خوا **بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بؤ ہہر کہ سئی بیہوئی، مؤلّٰہت بدات و لئشی رازی بئی، تکای بؤ بکری.

﴿ اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِالْآخِرَةِ لَیَسْتَوْنَ اَللّٰہَ کَ تَسْمِیَةِ الْاَنْثٰی ﴾، بہ دنئیایی نئوانہی بروایان بہ مہنزلگای کؤتایی نیہ، بہ ناو ہینانی مئینان، فریشتہکان ناو دئین، لئرہدا ناوہینان مہبہست پئی و ہسفرکردنہ، واتہ: بہ و ہسفی مئینہ، و ہسفیان دہکہن و و ہک مئینہ تہ ماشایان دہکہن.

﴿ وَمَا لَہُمْ بِہٖ مِنْ عِلْمٍ ﴾، ہیچ زانیاریہہ کیشیان لہو بارہوہ نیہ، (بہ)، واتہ: نہو و ہسفی لہو فریشتانہی ہلّدہدہن، یان نئوہی باسکرا، ہیچ زانیاریان پئی نیہ، (مین)، کہ خراوہ تہ سہر (عِلْمِ)، (مِنْ عِلْمِ)، بؤ دہستیتیکہ یانی: ہہر لہ سہرہتای زانیاریہہ وہ نیانہ تاکو کؤتایی، واتہ: ہیچ جوڑہ زانیاریہہ کیان نیہ، شارہ زایان گوتووایانہ: (زَالِدَةٌ لِلتَّوَكُّیْدِ) بؤ جہ ختکردنہوہ زیاد کراوہ کہ ہیچ جوڑہ زانیاریہہ کیان نیہ کہم و زور، بہو شتہ، نئدی چوئن نئو قسہیہ دہکہن؟ **﴿ اِنْ یَبْتَغُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ ﴾**، تہنیا شوئین گومان دہکہون، **﴿ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا یَعْنٰی مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا ﴾**، بہ دنئیایی گومانیش ہیچ کہ لئنی ہہق پئ ناکاتہوہ، گومان نابیتہ جیگرہوہی ہہق و، ہیچ سوودیک بہ کہ سئیک ناگہیہ نئی کہ بہ دوای ہہقدا دہگہرئی، نئو گومانہ بؤی ببیتہ جئداری ہہقئیک، کہ لئی دہگہرئی.

نئجا خوا **بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** پیغہمبہری خاتہم **﴿ اَللّٰہُمَّ ﴾** دہدوئتی و دہہرموئی: **﴿ فَاعْرِضْ عَنَّا مِنْ تَوَلّٰی عَنَّا ذِکْرِنَا ﴾**، روو و ہرگیرہ لہو کہ سہی پشتی کردؤتہ یادی تئمہو بہرنامہی تئمہ، و شہی (ذِکْر)، کہ خوا پائی داوہ تہ لای رانای کؤ و بؤ خوئی بہ کاری

هیناوه، زیاتر وا پئنده چئی مه بهست پیی قورئان بی، نه گهرنا (ذکر) به مانای (یاد کردن) دئی، به لام یه کیک له ناوه کانی قورئانیش بریتیه له (الذکر): ﴿إِنَّا نَحْنُ
 رَبُّنَا الذِّكْرُ وَإِنَّا لَهُ لَنَحْفُظُونَ ﴿۱﴾ الحجر، له بهر نه وهی قورئان راستیه کان ده خاتوه
 بیر مروّف و، ناموژگاریی و بیر خستنه وهیه بو مروّف.

﴿وَلَمْ يَرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، جگه له ژبانی دنیا می ناوی، ته نیا ژبانی دنیا می
 ده وی، هه لئه ته لیره دا که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به پیغه مبه ری خاتم **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده فه رموی: پروویان
 لی وه رگیره پشت گوئیان بخه، مه بهست نه وه نیه که به رده وام نه بی له سه ر
 ناموژگاریی کردن و بیر خستنه ویان، چونکه نه وه نه رکی پیغه مبه ره **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**، به لکو
 مه بهست نه وه یه: پروویان لی وه رچه ربخینه و زور له گه لیان پئدا مه چوو، زور
 مشتومریان له گه ل مه که، یاخود: گوئی مه ده به نازارو ناره حه تیه کان، که له
 لایه ن نه وانوه بوّت دینه پیش، یاخود: روو وه رگیره له و داواکاریه بی جتیانه ی
 ده یانکن، که پیغه مبه ری خوا موعجیزه و به لگه ی به ره ه ستیان بو بئنی، یاخود:
 نه مه هه ره شه یه که یانی: پروویان لی وه رچه ربخینه و به که لکی بیر خستنه وه و
 ناموژگاریی کردن نایه ن، نه مه ش هه م جوژی که له بی بایه خ پیشانندانیان و،
 هه م جوژی که له هه ره شه لیکردنیشیان، یانی: نه وانه به لگه یان له سه ر ته واو
 کراوه و، هه ر نه وه ماوه خوا سزایان بدات، چونکه نایانه وی هه ق وه ربگرن
 و، یادی خواو به رنامه ی خواو کتیبی خویان له بهر ده سته و له بهر چاوه، به لام
 پشتی تیده کن و پرووی لی وه رده گیرن، نه ویش له بهر دنیا ویستی و ناره زوو
 خوازیی.

هه لئه ته لیره دا زیاتر مه بهست زله زلانی بیروایه کانه و، سه ر کرده و قسه
 رویشتوه کانیانه، که ده یانزانی نه گهر شوین نه و په یامه ی خوا بکه ون، که به
 پیغه مبه ری خاتمه دا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** نار دوویه تی، نه و به زم و بازاره ی پئیکانه وه ناوه، که
 بریتیه له چه وساندنه وه ی خه لک و قورخکاریی و ده ست به سه رداگرتنی سامانی
 گشتیی، نه وه یان لی تیکده چئی، چونکه نه و کاته به پیی په یامی خوا، هه چ

مَرُوقِيك لَه هِيچ مَرُوقِيكِي دِيكِه، زِياتر بَه شِي بَه نِيعمه تَه كَانِي خَواوَه نِيهَو، مَرُوقَه كَان لَه رَوِي تَابوورِييه وه وه لَه رَوِي كُومَه لايَه تِييه وه، هَه مَوويَان، وَهَك يَه كَن، لَه رَوِي سِياسِييه سَه وه، نَابِي هِيچ كَه س خَوِي بَه سَه ر خَه لَك وَ كُومَه لَكَا دَا بَسَه پِيئِي، بَه لَكُو دَه بِي بَه مَوْلَه تِي خَوِيَان وَ، بُو خَوِيَان كَارِيكِي پِي بَسِيئِرِن وَ، بَه وَ شِي وَ يَه ش كَه نَه وَ خَه لَكَه دَه يَه وَ، وَ لَاتِيَان بُو بَه رِي وَ بَه رِي.

كه واته: نَه وَا ن بَه هَوِي پَه يَام وَ بَه رَنَامَه ي پَر دَا دَكِه رِي خَوَا وه: دَوَخِي سِياسِي وَ حَالَه تِي تَابوورِي، وَ اقِيَعِي كُومَه لايَه تِي، كَه بَه سَتَه م سَا زَان دَبُوويَان، لِي تِيَان تِي كَدَه چُو، بُو يَه خَوَا **خَوَا سَلَامًا لِي حَرَمِ** دَه فَه رَمُوِي: **﴿ وَ لَزُرُودًا لَّا اَلْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ﴾**، تَه نِيَا رِيَانِي دَنِيَا دَه وَ، نُنْجَا كَه سِيك تَه نِيَا رِيَانِي دَنِيَا بُوِي وَ، بَرَوَا ي بَه رُو زِي دَوَا يِي نَه بِي، بِي تَكُو مَان چُون بُو رِيَانَه دَنِيَا يَه كَه ي قَا زَانْج بِي، وَ دَه كَات وَ، نَه وَ بَه رَنَامَه يَه ش تَه بَه نِيئِي دَه كَات، كَه بَه رُ وَ ه وَ نَدِيَه نَا شَه رَعِيَه كَانِي لَه دَنِيَا دَا، بُو دَه سَتَه بَه رُو مَسُو كِه ر دَه كَات.

﴿ ذٰلِكَ مِثْلَهُمْ مِّنَ الْعٰلَمِ ﴾، خَوَا **سَلَامًا لِي حَرَمِ** دَه فَه رَمُوِي: نَا نَه وَ ه وَ پَه رِي زَانِيَارِي يَانَه، (مَبْلُغ)، بَه مَانَا ي (بَلَاغ) ه، يَانِي: كَه يَشْتَن بَه وَ پَه رِي شَتِيك، نَه وه نَه وَ پَه رِي زَانِيَارِي يَانَه، هَه ر نَه وه نَدَه عَه قَلِيَان پِي دَه شَكِي، زَانِيَارِيَه كَه يَان هَه ر نَه وه نَدَه بَر دَه كَات، **﴿ اِنَّ رَيْكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَن صَلَّىٰ عَن سَبِيْلِهِ ﴾**، بَه دَنِيَا يِي پَه رُو ه ر دَكَا رت زَانَا تَرَه بَه وَ كَه سَه ي لَه رِي وَي لَا يِدَا وه، **﴿ صَلَّىٰ عَن سَبِيْلِهِ ﴾**، وَ اتَه: لَا يِدَا وه وَ ن بُو، **﴿ وَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَن اٰهْتَدٰى ﴾**، هَه رُو هَا خَوَا زَانَا تَرَه بَه وَ كَه سَه ي رِي رَا سَتِي گِرَتُو وه، هَا نُو تَه سَه ر رَا سَتَه رِي خَوَا.

نَه مَه بُو دَنِيَا كِر دَنَه وه ي پِيغَه مَبَه رِي خَا تَه مَه، كَه: تُو بَه لِي زُو رت مَه بَه سَتَه، نَه وَا نَه هَه مَوويَان بِي نَه سَه ر رَا سَتَه رِي خَوَا، لَه گُو مَرَا يِي بِيَان كِي رِيَه وه، بَه لَام بَه س خَوَا زَانَا تَرَه بَه وه ي كِي لَه رِي وَي، لَا يِدَا وه وَ نَا شِيَه تَه وه سَه ر رِي وَ، كِي ش رِي رَا سَتِي گِرَتُو وه رِي رَا سَت دَه گِرِي، كَه وَا تَه: تُو نَه رَكِي خُو ت جِي بَه جِي

بکہ، بہ لآم خوژگہی ئه وهت له دلدا نه بئی، ئه وه خه لکه هه مووی هیدایه تی خوا وه ربگری و، هه مووی واز له گومرایسی بیئنی!

﴿ وَبِئْسَ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾، هه رچی له ئاسمانه کان و هه رچی له زه ویدایه، هسی خوایه، هه مووی مولکی خوایه و بهس خوا خواونه تی، بوچی؟ ﴿ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَفُوا بِمَا عَمِلُوا ﴾، بوچی خوا ﴿ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَفُوا بِمَا عَمِلُوا ﴾، نه و ئاسمان و زه ویه ی ره خساندوون، (ل) ی (لِجْزِي) ده گونجی (لَا تَغْلِبُ) بی و، ده شگونجی (لَا الْأَجَلُ) بی، یانی: خوا هه رچی له ئاسمانه کان و زه ویدایه، هسی خوایه، بو ئه وه ی ئه وانه خراپه یان کردوه به پیئ خراپه که یان سزایان بدات، ﴿ وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحَقِّ ﴾، ئه وانه ش که چاکه یان کردوه، به پاداشتی هه ره چاک پاداشتیان بداته وه، یا خود: هه رچی له ئاسمانه کان و زه ویدا هه به، هسی خوایه و خوا خواوه تی هه موو شتیکه، تا کو سه ره نجام خراپه کاران به سزای خویمان بگهن و، چاکه کارانیش به پاداشتی هه ره باشی خویمان بگهن.

ئنجا خوا ﴿ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحَقِّ ﴾ پیئاسه ی ئه وانه ده کات که به پاداشتی هه ره چاک، پاداشتیان ده داته وه، ئه وه چاکه کارانه، تا کو وا نه زانری، که ئه وانه بوونه فریشته و هه رچی که م کو پیه ده بیئ تیئاندا نه مینئی، ئنجا وه بهر ئه وه موژده یه ی خوا ده که ون و، پاداشتی هه ره چاکه یان پیئ ده بری، ده فه رموی: ﴿ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَثِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ ﴾، ئه وانه ش که سانیکن خویمان ده پاریزن و خویمان دوور ده گرن له گونا هه که وه ره کان، ﴿ وَالْفَوَاحِشِ ﴾ هه روه ها له گونا هه نا قو لآو دزیوو ناشیرینه کان، ﴿ إِلَّا اللَّهُ ﴾، جگه له ورده گونا هان ﴿ اللَّهُ ﴾، پیئ شتریش گو مان: (اللهم) واته: ورده گونا ه یا خود: مه گهر که سیک جاریک به هه له گونا هیکه ی کرد بی، یا خود: که سیک نزیک که وتبیته وه له گونا هسی گه وه، به لآم نه یکرد بی، به لآم زیاتر زانایان وایان لیکندا وه ته وه: ﴿ اللَّهُ ﴾، واته: گونا هسی بچووک، (أَلَمْ بِالشُّعَى)، واته: چوووه سووی و لیئ نیزیکه که وته وه، یان که میکی لیکند (إِلْمَام)، ئه وه یه که مروف به شتیکی که می له شتیکی پیئ به بری، ده گوتری: (لَهُ إِلْمَامٌ بِهَذَا الْعِلْمِ)، یانی: شتیکی لیئ ده زانی و سه ره ده ریکی لیئ ده کات، که واته: ﴿ اللَّهُ ﴾، ئه وه یه مروف که میک گونا ه بکات، واته: گونا هسی بچووک.

﴿إِن رَّبَّكَ وَسِعَ الْعَرْشَ﴾، به دنیایی پهروه ردگارت لیئوردنی فراوانه، واته: لیئوردنی خوا هیئنده فراوانه، جیی به خشین و چاوپوشی کردن له هه موو گوناوانی تیدا ده بیته وه، نه گهر که سیکیش گوناوی گه وره له دست قهوما بی، یان گوناویکی ناقول، با بزانی، که لیئوردنی خوا هیئنده فراوانه، جیی نه و گوناوهی نه ویشی تیدا ده بیته وه، که بیبه خشی و چاوپوشی لی بکات و، با ناومید نه بی.

﴿هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾، خوا به تیوه زانتره له کاتیکدا تیوهی له زهوی دا پیگه یاندوه، (الْإِنْسَاءُ وَالنَّشْأَةُ) بریتیه له پیگه یاندن و دروستکردنی شتیک به پله پله، ﴿أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾، یان مه بهست پیی ئادده مه ﴿لَقَدْ أَنْشَأَكُم مِّنْ نَّحْلِ الْأَنْبِیَاطِ﴾ ئاددهم و هه ووابه، که راسته و خو له خاک دروستبوون، له زهوی، یان مه بهست پیی نه وه به که ئیمه نه صلی بوونه که مان له پووی جهسته وه ده گه پرتیه وه بو خاک، پووچه که شمان نه پنییه کی خوییه و، دروستکراویکی تاییه تیی خوییه، چونکه جهسته ی ئیمه ش، چ وهک نه و نوتفه یه ی ئیمه ی لی دروست بووین، تئوی باب و دایک، نه و تئوه له خوین په ییاده بی و، خوین له خواردنی هه رسکراوو، خواردنی هه رسکراویش له خواردن و، خواردنیش ده گه پرتیه وه بو زهوی، به شیوه یک له شیوه کان: به رهه می دانئه وئله و سه وزه و ته په کارو میوه به، یان به رهه می ئاژه ل و په پوره و، نه وانیش هه ده گه پرتیه وه بو زهوی.

به لی چ وهک نوتفه، هه له زهوی په ییاده ببین و، نه و خواردن و خوراکه ش که ده یخوین، دیسان هه له زهوی په ییاده بی و، له و خواردن و خوراکه ش خانه کانی جهسته مان پیک دین، که واته:

أ- چ وهک دروست بوونی باب و دایکمان راسته و خو له خاکی زهوی، له زهوییه وه هاتووین، ب- چ وهک دروست بوونی نه و نوتفه یه ی لپی پیکهاتووین، که نه ویش هه ده گه پرتیه وه بو خوین و، خوینه که ش بو خواردنی هه رسکراو، نه ویش بو زهوی.

ج- چ وہک جہستہی خوْمان، ئه ویش دیسان خانہ کانی له خواردنی هه رسکراو، دروست دهن، دواى ئه وهى ده بېته خوین و، ئه ویش دیسان هه ر ده گه پېته وه بو زهوى

بۆیه خوا ده فه رموئ: ﴿هُوَ أَزْهَرُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾، خوا له ئیوه زاناره، کاتی ئیوه ی له زهوى پئی گه باندوه، پله پله، ﴿وَإِذْ أَنْشَأْتُمْ آجَنَةً فِي بَطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ﴾، ههروه ها پیتان زاناره، کاتیک که ئیوه کۆرپه له بوون، له سکانی دایکانتان دا، (آجَنَةً) کۆی (جَبِينِ) ه، واته: کۆرپه له، (الْجَبِينِ) هُوَ الْوَلَدُ مَا دَامَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، مندال هه تا له سکی دایکیدییه، پئی ده گو ترئ: کۆرپه له (جَبِينِ)، کاتیک که ئیوه کۆرپه له بوون، له سکی دایکتانیشدا، خوا پیتان زاناره بووه، ﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ﴾، که واته: خوْتان په سند مه کهن، واته: خوْتان پئی په سند نه بئ و ستایشی خوْتان مه کهن، خوْتان پئی پاک و چاک نه بئ، به قسه، به لأم به کرده وه، خوا ده فه رموئ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّى﴾ ﴿الاعلیٰ﴾ ﴿۱۱﴾ ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ ﴿۹﴾ ﴿الشمس﴾، به راستیی سه رفرازه، ئه وه که سه ی خوْی پاک و چاک ده کات، خوْی پاک و چاک کرده وه، به کرده وه، به لأم که به قسه خوْت پاک و چاک پیتان بده ی، قه ده غه کراوه، هه م لیره وه هه م له سووره ی (النساء) یشدا، خوا ی په روه ردگار ده فه رموئ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُرَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا﴾ ﴿۱۲﴾ ﴿أَنْظُرْ كَيْفَ يَقْرَءُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَلْبِ﴾ ﴿۱۰﴾ ﴿وَكَفَىٰ بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا﴾ ﴿۱۰﴾، ته ماشای ئه وانته نه کرده وه خوْیان پاک و چاک ده کهن، به لکو خوا هه ر که سئ بیهوئ، پاک و چاکى ده کات و هینده ی توئکلی سه ر ئیوکه خو رما (نواة) یش سه سته میان لیتا کرئ. دوا یی ده فه رموئ: ﴿أَنْظُرْ كَيْفَ يَقْرَءُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَلْبِ﴾، سه رنج بده چوْن درؤ به خوا وه هه لده به ستئ! که واته: خوْ په سه ندردن و خوْ پئی پاک و چاک بوون، درؤ یه که به ناوی خوا وه، چونکه که گوئت: من پاک و چاکم، یانی: له لای خوا وام، که ناگاداری زانیاری لای خواش نیه، به تایبه ق بوْ که ساتیک - که هه م لیره وه، هه م له نایه ته کانی سووره ی (النساء) یش دا، که له سیاقی باسکردنی جووله که کاندایه - که له سه ر ریازی هیدایه ت نین و، له سه ر راسته رئی خوا

نین، که چی خویان پی پاک و چاک بی، بی ئه وهی ری پاک و چاکیان گرتبی، ئه وه به دلناییی درۆ کردنه و درۆ هه لبه ستنه به ناوی خواوه.

﴿ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ﴾، خوا زانتره به و که سهی پاریزی کردوه، که واته: له ری پاریزی کردنه وه، ئینسان پاک و چاک ده بی، نه فسی ته زکیه ده بی، ههروهک له ری ته زکیه بوونیشه وه، ته قوا پهیدا ده بی، وهک له ئایه ته کانی سووردهی (الشمس) دا، خوا ﴿ وَمَا سَوَّاهَا ﴾ ده فهرموئ: ﴿ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴾ ﴿ فَأَمَّا جَبْرَها وَتَقْوَاهَا ﴾ ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَزَقَهَا ﴾ ﴿ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّهَا ﴾، واته: سوئند به نفس و به و که سهی دروستی کردوه (هیناویه ته دی، به ریگ و پیکی). هه م گونا هکردنه که ی فیر کردوه، هه م پاریزکاری کردنه که ی فیر کردوه، (واته: توانایه کی داوه تی، هه م گونا هان بکات، هه م چاکه و پاریزیش بکات) ئنجا ئایا پاریز له ری چییه وه پهیدا ده بی؟ ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَزَقَهَا ﴾، به دلناییی هه رکه س خوی پاک و چاک کردوه، سه رفرازه، که واته: له ری ته زکیه بوونی نه فسه وه، ته قوا پهیدا ده بی، ﴿ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّهَا ﴾، زیانبارو په شیمانه، که سیگ خوی ون کردوه و په نهان کردوه، له ژیر چلکی گونا هاندا، که واته: به هوی گونا هارییه وه ئینسان تووشی خراپه کاری (فجور) دی و، به هوی پیسکردنی نه فسه وه، ئینسان گونا هان ده کات، ههروه ها به هوی پاککردن و چاککردنی نه فسه وه ش، ئینسان به ره و پاریزکاری ههنگاو ده ئی، بویه ده فهرموئ: ﴿ فَلَا تُرْكُوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ﴾، خوتان به پاک و چاک دامه نین، خوا زانتره به و که سهی پاریزی کردوه، ئه و که سه ش پاریز ده کات که روو له به رنامه ی خوا بکات، ئه و که سه پاریز ده کات، که خوی بیاریزی له هه ر شتیک که خوا پی ناخوشه، ئه وه ش کاتیک بو مروف ده سته بهر ده بی، به رنامه که ی خوا بکاته ریازی ژبانی و، به دوا ی هیدایه تی خوا بکه وی، ئنجا که به دوا ی ریازو به رنامه و هیدایه تی خوا که وت، ئه و کاته به رنامه ی خوا هه رچی خراپه، پیشانی ده دات که نه ی کات و، هه رچی چاکه و په سنده، پیشانی دا که بی کات، ئنجا له نه نجامی خوی پاراستن له خراپه و قه ده غه کراوه کان و، جیه جی کردنی فهران پیکراوه کان دا، حاله تی ته قوا پهیدا ده بی و، حاله تی پاکیی و چاکیی نه فس پهیدا ده بی.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه کهم:

خستنه رووی پووچه لسی بیروکه ی بته رستی، به تایهت هه ر سیک بتی:
(لات) و، (عزى) و، (مناة)، به مینه و کچی خوا دانایان، که جگه له ناوی بی
تیوه پوک هیچی دیکه نین و، په رستانیان بناغه که ی بریتیه له شوینکه وتنی
گومان و ئاره زوو:

خوا ده فه رموی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿۱۱﴾ وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخِرَىٰ ﴿۱۲﴾ أَلَكُمُ الذَّكْرُ
وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿۱۳﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿۱۴﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَتْهُمَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ
بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ ۗ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿۱۵﴾

شیکردنه و ی ئه م، ئایه تانه، له جهوت برگه دا:

۱- ﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿۱۱﴾ وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخِرَىٰ ﴿۱۲﴾﴾، خوا سه روه ها عوززا و له ها و به ش بو
خوا دانه ره کان ده کات و ده فه رموی: ئایا (لات) تان بینیه، هه روه ها عوززا (شتان
دیوه)، هه روه ها مه ناتی سییه می دیکه شتان بینیه؟ نه و سى په رستراوه، که ده یانکه نه
هاوبه شی خواو له جیاق خوا ده تان په رستن! هه مزه ی (أَفَرَأَيْتُمْ)، بو پرسیار کردنه و
پرسیار کردنه که ش: (تَهَكِّمِي تَقْرِيْرِي)، بو جوړیک له گالته پیکردن و توانج تیکرتن
و بو چه سپاندنه، یانی: به دلنیا یی ئیوه لات و عوززاو مه ناتی سییه می دیکه تان
بینیون، (ف) ی (أَفَرَأَيْتُمْ)، (تَفْرِيعَ عَمَّا سَبَقِ)، بو هه لچترانه له سه ر بناغه ی نه وه ی
را بردوه، واته: بینا له سه ر نه و قسانه ی پیشتر کران، ئایا ئیوه لات و عوززاو مه ناتان
بینیون؟ ئنجا نه گه ر بینینه که مه به سه ت پیى بینینی چاو بی، یانی: ئایا ده یان بینن

چوئن؟ به لآم نه گهر مهبهست له بینین دیتنی عیلمبی و عه قَلْبِی بِنِ، واته: نایا پیټان وایه که لات و عوززاو مهنات مَیْنَه بن و کچانی خوا بن، وهک خه یال ده کهن؟! چونکه نه گهر مهبهست له دیتن (رؤیة) دیتنی چاو بِنِ یهک بهرکاری دهوئِ و، نهویش خودی: لات و عوززا و مهناتن، به لآم نه گهر مهبهست له دیتن زانین بِنِ، دوو بهرکاری دهوئِن: نایا زانیوتانه لات و عوززا و مهنات مَیْنَه بن، یان په رستراو بن؟!

چونکه دواپی که ده فهرموئِ: ﴿ اَلْکُمْ اَلذَّکْرُ وَاَلْاُنْثٰی ﴾، نهمه جیگره وهی بهرکاری دووه مه، واته: نایا پیټان وایه نهوانه کچ و مَیْنَه بن؟ چونکه رسته ی: ﴿ اَلْکُمْ اَلذَّکْرُ وَاَلْاُنْثٰی ﴾، نایا ټیوه نیرینه تان هه یه و خوا مَیْنَه ی هه یه؟ که لټینی بهرکاری دووه م پر ده کاته وه.

له باره ی داتاشرائی نهو و شانوه له پووی زمانی عه په بییه وه: گوټوو یانه:

أ- لات (الْأه) بووه و (ه) که یان لابرده و (ت) یان له شوئِن داناه، تاکو له خوار خواوه حیسابی بکه ن.

ب- عوززا (مُؤنْثِی)، (أَعَزَّه).

ج- مهناتیش (مُؤنْثِی)، (مَنان) ه، به لآم هه ندیک له زانایانی دیکه ی شاره زایی پَرِزَمان و داتاشین له زمانی عه په بییدا، به جوړیکه دیکه قسه یان کردوه، نهوه ی به لای ټیمه وهش گرنگه، نهوه یه که نهوانه هه ر سیکیان (لات) و (عَزَّی) و (مَنان)، سِی په رستراوی ناوداری عه په بان بوون، ټنجا مه رج نیه، هه موو خه لکه که هه ر سیکیان په رستبن، به لکو به سه ریان دا دابهش بوون، هه ندیکیان پتر لاتیان په رستوه و، هه ندیکیان عوززایان زیاتر په رستوه و، هه ندیکیان مهناتیان په رستوه.

(الزَمْخَرِی) ده لئِ: ﴿ اَلْکُمْ اَلذَّکْرُ وَاَلْاُنْثٰی ﴾. (سَادَّ مَسَدًا لِمَفْعُولِ الثَّانِی)، نهو رسته یه له شوئینی بهرکاری دووه م داتیشته وه، نه گهر مهبهست (أَقْرَأْتُمْ)، بینینی

عەقڵیی و عیلمیی بێ، ئەو کاتە دوو بەرکاران دەخوازی: ئایا لات و عوزز او مەناتان زانیون، زانیوتانە مێینە بن؟ ئنجا ئایا (ئەو زانیوتانە، مێینە بن) لە کوێیە؟ زەمەخشەری دەلی: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنكُمْ أَلذَّكُرُوهُ أَلَأَنفَى﴾، لە شوێنی بەرکاری دووم دانیشتووە.

زانایان لەو بارەووە کە بۆچی خوا فەرموویەتی: ﴿وَمَنْزُةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى﴾ ئاشکراپە کە مەنات سێیەمە؟! ئنجا (أُخْرَى) ی بۆچی لێ زیاد کراوە؟ لەو بارەووە زۆر مشتومریان بوو:

أ- بەلام ئەووی زیاتر بە عەقڵەو دەنووسی، ئەوویە کە خوا ﴿سَلَّمَ الْحَمْدَ الْحَمْدَ﴾ لێرە دا بە چۆرێک لە درێژ کردنەو (إطناب) باسی ئەو سێ بەتە کردو، لەبەر ئەووی مەقامە کە وا دەخوازی، واتە: مەنات سێیەمە، هی دیکەشەو، لە کوێتاییشەو هاتو.

ب- بەلام هەندیک گوتوویانە: بۆیە خوا فەرموویەتی: (الأخرى)، لەبەر ئەووی لە هەمووان کەمتر، جێی بایەخ بوو لەلای عەرەبەکان.

ج- هەندیکیش گوتوویانە: بە پێچەوانەو لەبەر ئەووی لە هەموویان گرنگتر بوو، چونکە لە زمانی عەرەبیدا شتیکى باووە کە دەگوتری: (وَفُلَانٌ هُوَ الْآخِرُ)، فلانکە سیش کوێتایە کە یە، ئنجا لەبەر زیدە گەورەیی خوی پەرورەدگار دەفەرمووی: مەناتی سێیەمی دیکەش: ﴿وَمَنْزُةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى﴾، لەبەر ئەووی لەلایان زۆر گەورە بوو.

د- هەندیکیش گوتوویانە: لەبەر ئەووی لە رووی ریزبەندییەو، لە دواى لات و عوزز او هاتو.

وشەى (لات)، وەک چۆن بە: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ﴾، یانی: بە فەتخە خوێندراووەتەو، بە فەتخەو گیرەش خوێندوویانەتەو: (أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ)، مەناتیش وەک چۆن بە (مَنَاءَ)، خوێندراووەتەو، بە (مَنَاءَ) ییش، خوێندراووەتەو: (وَمَنَاءَةُ الثَّالِثَةُ الْأُخْرَى)، بەلام لە مانادا وەک یەکن و جیاواز نین.

۲- ﴿الْكُمُ الذَّكْرُ وَلَهُ الْأُنثَى﴾، نایابیت و ندرت آن هیهیو نه و (خو) استرکبالحرف (همینه)؛ ائمه به رزبونوه و هیه له هه آوه شانندنه وه، توانج تیگرتن و نهقام پیشاندانن بیبروایان دا.

۳- ﴿تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى﴾، کهواته نهو دابه شکردنه سته مکارانهیه! (تِلْكَ)، ده چیتته وه بو (قِسْمَةٌ)، واته: نهو دابه شکردنه، دابه شکردنیکی نادادگاهرانهیه، وشهی (ضِيزَى)، خویندراویشته وه: (ضِيزَى)، به هه ردوو جوړ خویندراوته وه، (ضَارَ فِي الْحُكْمِ: جَارَ، وَضَارَ حَقَّهُ يَضِيزُهُ ضِيزًا: نَقَصَهُ وَبَحَسَهُ)، (ضَارَ فِي الْحُكْمِ)، واته: له دادوه ری کردندا، لایداو سته می کرد، (وَضَارَ حَقَّهُ يَضِيزُهُ ضِيزًا)، مافه کهی لئ کهم کردو لئی نادیده گرت و لئی داشکاند.

له باره ی وشهی (ضیزی) وه (محي الدين الدرويش) له تهفسیره کهی خو ی (إعراب القرآن) دا،^(۱) قسه یه که له (ابن الأثیر) دوه دینئی، دوایش بو خو ی زیده ی ده خاته گه ل و ده لئی:

پوژیک کابرایه کی موته فه لسیف (وای ناو ناوه، یان: نهوانه ی خو یان به فه یله سووف زانیوه)، هات ره خنه ی هه بوو له قورنان، له بهر نه وه ی لهو نایه ته موباره که دا وشهی (ضیزی) به کارهاتوه، له حالیکدا که له وشهی (ضیزی)، له پووی زمان پارووی و په وانبیژییه وه، باشر هه یه، وهک (جَائِرَةٌ) و (ظَالِمَةٌ)، له جیاتی نه وه ی فه رموویای: ﴿تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى﴾ ده بوو ناو ابوایه: (تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ جَائِرَةٌ)، یان (ظَالِمَةٌ)!

(ابن الأثیر) وه لأمی ده داته وه وه ده لئی: نه م سووره ته نه گهر ته ماشا بکه یین، کو تایی نایه ته کان هه موویان به یائی مه قصوره هاتوه: ﴿وَالنَّجْوَى إِذَا هُوَ ﴿۱﴾ مَا سَلَ سَاجِدًا وَمَا عَوَّى ﴿۲﴾ وَمَا يَطُوقُ عَنِ الْمَوْتَى ﴿۳﴾﴾، هه موویان واهاتوون و وشهی (ضیزی)، له گه ل نهو سه جعانه ی پتیشوو و دواوی دا دیتته وه، به لأم نه گهر فه رموویای (جَائِرَةٌ)، یان (ظَالِمَةٌ)، نه ده گونچا و گرنگییدان به ناوازی کو تایی نایه ته کانیش، که پتیکه وه

پَیْک بکہون، کہ پئی دہ گوترئ: (سَجْع)، یہ کیکہ لہ رووہ کانی پھوانیژی و خوی کاربہ جئ ٲوہوشی زور پچاو کردوہ، (محي الدين الدرويش) دہ لئ: قسہ کہی ٲوہوم پئ چاکہو دہ لالہت لہ سہر ٲوہوہ دہ کات، کہ تیگہ یشتن و چئڈیکسی باشی ہہ بووہ، بہ ٲام ہہر چؤن بئ لہ سنووری بیڑوہ و شان دہر ناچئ، بہ ٲام لیڑہ دا شتیکسی دیکہی مہ عنہویسی ہہ یہ، کہ پھوہ سستہ بہم قسہ یہوہو دہ لئین: لہ بہر ٲوہوی مہ بہ سست لہو فہر مایشتہی خوا ہہ ٲوہوہ شان دہنوہو پووچہ ٲ دہر خستنی بیروکہی ہتپہرستی و ناشیرین پٹشان دانی بووہ، بؤیہ خوا **سَلَامٌ لَّكُمْ** و شہ یہ کی گونجاوی بؤ ٲوہو ناشیرین پٹشان دان و قیزہون پٹشان دانہی بیروکہ کی ٲوہوان ہہ لپڑاردوہ، کہ بریتیہ لہ وشہی (ضِیْرٰی)، وشہی (ضِیْرٰی) ش وشہ یہ کہ لہ چاو وشہ کانی دیکہ، پلہ کہی لہ خوار ٲیہو کہم بایہ خترہ، بؤ ٲوہوی خوا **سَلَامٌ لَّكُمْ** پٹیان ہفہ رموی: و ہک چؤن بیروکہی ہتپہرستہ کہی ٲیوہ شتیکسی پووچہ، منیش وشہ یہ کی کہم بایہ خم بہ کارہ ٲناوہ بؤ تہ عبیر کردن لہ کہم بایہ خسی بیروکہ کہی ٲیوہ.

دوایی لہ کوٹاییدا (محي الدين الدرويش) دہ لئ: (وَهَذَا مِنْ آعَجِبِ مَا وَرَدَ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ مِنْ مُطَابَقَةِ الْأَلْفَاظِ الْمُقْتَضِي الْحَالَ)، ٲوہمہ لہ سہر سورہ ٲینہ رترین شتہ، کہ لہ قور ٲانی بہر ٲزدا ہاتوہ، لہ پر بہ پٹست بوونی وشہ کان لہ گہ ٲوہو حال و مانایہ دا، کہ وشہ کان تہ عبیری لئ دہ کہن.

(۴) - ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ﴾، ٲوہو ہتہ پہرستراوانہی ڈیوہ، تہ نیا ناون، خؤتان و باب و باپیرانتان داتاناون، (إِنْ هِيَ: مَا هَذِهِ الْأَوْثَانُ)، ٲوہو ہتہ ہہچ شتیک نین، جگہ لہ چہند ناوٹیک کہ خؤتان و باب و باپیرانتان داتاناون، (سَمَّيْتُمُوهَا: جَعَلْتُمُوهَا أَسْمَاءً وَوَضَعْتُمُوهَا، فَهِيَ أَسْمَاءٌ مُجْرَدَاتٌ بِلَا مُسَمِّيَاتٍ)، ٲوہوانہ تہ نیا چہند ناوٹیک پووتن، خؤتان و باب و باپیرانتان داتاناون و رؤتاناون و ہہچ ٲیوہ رؤکیکیان نیہ.

(۵) - ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ﴾، خوا ہہچ بہ لگہی لہ سہر دانہ بہ زاندوون، داہہ زاندنی بہ لگہ لہ لایہن خواوہ، واتہ: ہہو ٲیدانی، خوا لہ لای خؤیہوہ، ہہچ بہ لگہ یہ کی لہ سہر ٲوہوانہ، ہہو ٲی ٲوہوون و داینہ بہ زاندوہ.

(۶) ﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾، بهس شوین گومان ده‌کهون و نه‌وهی نه‌فسه‌کان بیخوازن، خوا **سَلَامًا مِنَ الرَّحْمَنِ** روویان لی‌وه‌رده‌گیری له‌شی‌وهی دواندنه (خطاب) وهه بو شی‌وهی نادیار (غیاب)، (إِلْتِقَاتٍ مِنَ الْخِطَابِ إِلَى الْغِيَابِ، تَحْقِيقًا لَهُمْ)، ئاوردانه‌وه‌یه له‌شی‌وهی دواندنه‌وهه بو شی‌وهی نادیار، بو به‌که‌م دانانیان، یانی: نه‌وانه شایسته‌ی نه‌وه‌نین، چیدیکه بدویترین، بویه ده‌فه‌رموی: ته‌نیا شوین گومان ده‌کهون و نه‌وهی نه‌فسه‌کانیان چه‌زی لی‌ده‌کهون و ده‌یخوازن، وشه‌ی (الْأَنْفُسُ)، (أل) ده‌که‌ی بو ناساندنه، (عَوْضَ عَنِ الْإِضَافَةِ: أَنْفُسُهُمْ)، نه‌مه‌قه‌ره‌بوویه بو پآلوه‌لادان یانی: له‌جیی پآلوه‌لادراو دانیشتوه، (أَي: أَنْفُسُهُمْ)، ته‌نیا دوا‌ی گومان و نه‌وه‌ده‌کهون که نه‌فسه‌که‌یانیان ناره‌زووی ده‌که‌ن.

(۷) ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَى﴾، به‌دنیاییش له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاریانه‌وه، پرنماییه‌کی تیرو ته‌واویان بو هاتوه، (هَذِهِ الْجُمْلَةُ حَالِيَّةٌ مُقَرَّرَةٌ لِلتَّعْجِيبِ مِنْ حَالِهِمْ)، نه‌م رسته‌یه رسته‌یه‌کی حالییه، چه‌سپینه‌ری سه‌رسورماندنه له‌حالیان، له‌حالی‌کدا له‌په‌روه‌ردگاریشانه‌وه، پرنماییه‌کی تیرو ته‌واویان بو هاتوه.

هه‌لبه‌ته‌که ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ﴾، (ل) بو سویندهو (قَدْ) یش بو ساغ‌کردنه‌وه‌یه (لِتَأْكِيدِ الْخَبَرِ لِلْمُبَالَغَةِ فِيهَا مِنَ التَّعْجِيبِ مِنْ حَالِهِمْ، كَأَنَّ الْمُخَاطَبَ يَشْكُ فِي أَنَّهُ جَاءَهُمْ مَا فِيهِ هُدًى) (لَقَدْ) بو چه‌خت‌کردنه‌وه‌ی هه‌واله‌که‌یه بو زنده‌رووی کردن له‌سه‌رسورماندن له‌حالیان، وه‌ک بابای دویندر او دوو دل بی، له‌وه‌دا که له‌لایه‌ن خواوه‌نه‌وه‌یان بو هاتبی، پرنماییه‌ی تیدایی، بویه دنیاییان ده‌کاته‌وه که له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاریانه‌وه پرنماییان بو هاتوه.

(أَصْلُ الظَّنِّ: الْإِعْتِقَادُ غَيْرُ الْجَازِمِ، وَقَدْ يُطْلَقُ عَلَى الْعِلْمِ الْجَازِمِ، إِذَا كَانَ فِي مَقَامِ الْمُدْحِ مِثْلُ: ﴿يَطُنُّونَ أَنَّهُمْ مُكْفَرُوا اللّٰهِ﴾، البقرة، وشه‌ی (ظَنن): له‌ئه‌صلدا به‌مانای پروا پی بوونیکه‌خواه‌نه‌که‌ی تیدای دنیای نه‌بی، به‌لام جاری واش هه‌یه، نه‌گه‌ر له‌مه‌قامی مه‌دح و ستاییش دابی، مه‌به‌ست پیی پروابوونیکه‌ی

دنیایانه‌یه، وهک له سووره‌تی (البقرة) دا هاتوه، ده‌فه‌رموئ: ﴿يَطَّوُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ﴾، ئه‌و پرواداران‌ه‌ی پٿیان وایه، به دیداری خوا ده‌گه‌ن.

ئهم پٿیان وایه واته: دٿیان، لٿره‌دا (ظَنَ)، به مانای دٿیاییه، واته: ﴿تَسْتَقِيقُونَ أَنَّهُمْ مَلَأُوا اللَّهَ﴾، چونکه ههر که سٿ پٿی وابتی و گومانای وابتی به دیداری خوا ده‌گات، ئه‌وه هٿچ مه‌دحٿکی تٿدا نیه، زانایان ده‌ٿین: بویه خوا ﴿بِهِمْ﴾ وشه‌ی (ظَنَ) ی ههم به مانای گومان به کاره‌تٿناوه‌و، ههم به مانای یه‌قٿنیشی به کاره‌تٿناوه، چونکه زانیاری مرؤف له باره‌ی شته‌کانه‌وه، پله پله‌یه، ئنجا ئه‌گه‌ر له سه‌ره‌تاوه بٿی، ده‌گونجٿ به‌س جوړٿک له گومان و دوو دٿی و پٿی و ابوون بٿی، به‌لام ئه‌گه‌ر ئه‌و زانیاریه نیشه‌نه‌کانی و به‌لگه‌کانی زور بن، ده‌گاته حاله‌ق دٿیاییی ته‌واو، ئنجا به‌پٿی سیاق ته‌ماش ده‌کرئ: ئایا ئه‌و (ظَنَ)، مه‌به‌ست پٿی گومانه، یاخود مه‌به‌ست دٿیاییه، که له چه‌ند شوٿٿٿکی که‌مدا (ظَنَ) به مانای (دٿیاییی) هاتوه، ئه‌ویش له حالٿکدا که خوا مه‌دحٿی پروادارانٿ کردوه، ئه‌گه‌رنا به زوری (ظَنَ) له قورئاندا به سه‌ره‌نشتکرایی و به خراب باسکراوه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی برٿٿیه له‌وه که مرؤف دٿیا نیه، له‌و شته‌ی هه‌لوٿستی له به‌رانبه‌ردا وه‌رده‌گرئ.

که ده‌فه‌رموئ: ﴿وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ﴾، له‌وه‌ی که نه‌فسه‌کانیان ئاره‌زووی ده‌گه‌ن، (أَي: مَا تَشْتَهِيهِ أَنفُسُهُمُ الْأُمَارَةُ بِالسُّوءِ بِذُنُوبٍ دَلِيلٌ مُّسْتَنَدٌ إِلَيْهِ، وَإِلَّا فَلَيْسَ كُلُّ مَا تَهْوَاهُ النَّفْسُ مَذْمُومًا، فَيَنْظُرُ فِي نَوْعِيَةِ الشَّيْءِ الْمُشْتَهَى، وَدَافِعِ الْإِشْتِهَاءِ وَمُسْتَنَدِهِ)، یانی: ئه‌وه‌ی نه‌فسه‌کانیان ده‌یخوازن، واته: نه‌فسٿک که فه‌رمان ده‌کات به خراپه، به‌بٿی به‌لگه‌یه‌کی پشت پٿی به‌ستراو، ئه‌گه‌رنا مه‌رج نیه، ههرچی نه‌فس چه‌زی پٿکرد، خراب بٿی، به‌لکو ده‌بٿی ته‌ماشای ئه‌و شته بکرئ که چه‌زی پٿکراوه و ته‌ماشای پالنه‌ری، چه‌ز پٿکردنه‌که بکرئ و، ته‌ماشای به‌لگه‌ی چه‌ز پٿکردنه‌که بکرئ، ئه‌گه‌رنا ئیماندار چه‌زی له به‌هه‌شته‌و، چه‌زی له ئیمانوه ئاره‌زووی لٿ خو‌شبوونی خواش ده‌کات، هه‌روه‌ها مرؤف ئاره‌زووی

خواردنی خوڻ ده کات، که واته: ده بی تهماشا بکری: داخو جوړی نه و شته ی
 نارہ زووی بو کراوه چیه و، پالنه ری نارہ زوو بو کړدنه که چیه و، به لکه که شی
 چیه؟ که واته: ﴿وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾ و هک گوتمان: (أل) ی سهر (الأنفُسُ)، که
 (أل) ی ناساندنه، ده گونجی بو (عهد) بن، واته: نه فسه کان، نه فسه کانی نه وان و،
 ده گونجی (أل) ه که قهره بووی (مُضَافٌ إِلَيْهِ) پالوه لادرای کړد بیته وه: ﴿وَمَا تَهْوَى
 أَنْفُسُهُمْ﴾، نه فسه کانی نه وان، له هه ردوو حالاندا، مه به ست هه موو نه فسیک نیه،
 یانی: نه لیف و لامه که بو جینس نیه، هه رچی هه ر نه فسیک بیخواری، چونکه
 نه فسیک نارامگرتوو (مُطْمَآئِنَةٌ) بن، هه ز له شتی چاک ده کات، به لام نه فسیک که
 زور فهرانکه به خرابه (أَفْآزَةٌ بِالسُّوءِ) بن، هه ز له شتی خراب ده کات، که
 لیره دا مه به ست پی نیه و جوړه نه فسه یه.

که ده فهرموئی: ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ﴾ (أل) ی سهر (الهُدَىٰ)، بو
 ناساندنه و، بو پیشاندانی نه وه یه که نه و رنماییه، رنماییه کی زور پوښنه و،
 رنماییه کی زور تیرو ته واوه، که چی نه وان له حالیکدا که نه و رنماییه تیرو
 ته واو و بهرچا ورپوښنیه تیرو پریان بو هاتوه، دواي گومان و دواي نه وه ده که ون
 که نه فسیان نارہ زووی ده کات.

مهسه لهی دووهم:

مرؤف هەرچی خۆزگهی پێ خواست، بۆی نابێ، ناشبێ پێی وابێ، به خه یال پیلوان به ناوات ده گات، چونکه هه ر خوا خاوه نی په های دواړوژو دنیا به:

خوا ده فه رموی: ﴿أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى ﴿۲۱﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى ﴿۲۲﴾﴾

شیکردنه وهی ئەم دوو ئایه ته موباره که، له دوو بر گه دا:

۱- ﴿أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى﴾، ئایا مرؤف هەرچی خۆزگهی پێ خواست، بۆی ده بی؟! ئەمه پرسیا رکردنی نکو و ئیلیل کردنه، واته: مرؤف هەرچی خۆزگه و ئاوا تی پێ خواست، بۆی نایه ته دی.

۲- ﴿فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى﴾، به دنیا بیی مه نزل گای کۆتایی و مه نزل گای په که مه ش هه ردووکیان هی خوان **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**، له رووی په وان بیژ بیه وه زانا یان ده لێن: (هَذَا إِضْرَابٌ انْتِقَالِي نَاشِي عَنْ قَوْلِهِ: ﴿وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾، وَالْإِسْتِفْهَامُ بَعْدَ أَمْ إِنكَارِي، قُصِدَ بِهِ إِبْطَالُ نَوَالِ الْإِنْسَانِ مَا يَتَمَنَّى، وَأَنْ يَجْعَلَ مَا يَتَمَنَّى بَاعِثًا عَلَى أَعْمَالِهِ، بَلْ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّلُبَ الْحَقَّ مِنْ دَلَالِهِ).

واته: ئەمه گواستنه وه په که له وه په یدابووه که ده فه رموی: ﴿وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ﴾، ئەوانه شوین گومان و ئەوه ده که ون، که نه فه سه کان ده یخوازن، ئنجا پرسیا رکردنه که بۆ نکو و ئیلیل کردنه، مه به ست پێی ئەوه په ئەوه هه لپوه شینیتته وه که مرؤف هەرچی خۆزگهی پێ خواست بۆی بی و، خۆزگه پێ خواستنه که ی بکاته هانده ری کرده وه کانی، به لکو ده بی هه ق له رووی به لگه وه داوا بکات، نه که له رووی پێ خوشبوون و خۆزگه پێ خواستنه وه.

که واته: که ده فه رموی: ﴿فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى﴾، ئەمه: (تَفْرِیحٌ عَلَى مَا سَبِقَ، أَيْ اللَّهُ هُوَ الْمَالِكُ الْمَطْلُوقُ، وَالْمَتَّصِرُّ فِي أَحْوَالِ الدَّارَيْنِ)، ئەم (ف) یه بۆ ته فریعه،

واته: بنیاتنان له سه‌ر ئه‌وه‌ی پابردوو، یانی: خوا خاوه‌نی په‌های حال و باڵی هه‌ردوو مه‌نزڵگای کۆتایی و یه‌که‌مه‌، پۆژی دوا‌یی و دنیا، که‌واته: به‌ خۆزگه‌ پێخواست و پێ خۆشبوونی مرۆفان، شت نایه‌ته‌ دی، به‌ لکو به‌ ویستی په‌های خوا شت دێته‌ دی.

له‌ به‌ر ئه‌وه‌ به‌ ته‌ما مه‌بن، بت و سه‌نه‌مه‌ کانتان تکاو په‌ جاتان بۆ بکه‌ن، به‌ نسه‌بت کاتی خۆیه‌وه‌، هه‌روه‌ها که‌ سائیکێ دیکه‌ش ئیستا له‌ ئیو ئه‌هلی ئیسلامیشدا هه‌ن، به‌ هه‌ندیک خۆزگه‌و بریاو ئاواق بێ بناغه‌، خۆبانیان هه‌لخه‌له‌ تاندوه‌و وه‌ک گوته‌راوه‌: ئیمانێ به‌ نیسکێ ده‌ سپێرن، یه‌ کێک به‌ ته‌مای په‌چه‌ له‌ک و نه‌سه‌بی تیکه‌وتوه‌و، یه‌ کێک به‌ ته‌مای ناوو له‌قه‌بی تیکه‌وتوه‌و، یه‌ کێ به‌ ته‌مای مه‌شپه‌پ و شیخه‌که‌ی تیکه‌وتوه‌، یه‌ کێ به‌ ته‌مای ئه‌وه‌ تیکه‌وتوه‌، که‌ ناوی فلان شته‌یه‌و، فلان نازناوه‌ی هه‌لگرتوه‌، که‌ ئه‌وانه‌ هه‌چی وانین و، مه‌رج بناغه‌و ئیوه‌پۆکه‌ له‌ زاتی خۆتدا، بۆ خۆت چۆنی، نه‌ک عینوانه‌که‌ت چۆنه‌؟ سه‌له‌فی یان خه‌له‌فی، یان صۆفی، یان ئیسلامی ... هتد، به‌لێ ئه‌گه‌ر مسوڵمانێ ده‌بێ ئیوه‌پۆکی مسوڵمانه‌تیته‌ هه‌بێ و، هه‌ر ناویکی دیکه‌ت هه‌یه‌، ده‌بێ ئیوه‌پۆکیکی باشی هه‌بێ، ئه‌گه‌رنا ناوی به‌ ته‌نی دادی که‌س نادات.

سَنَ رَاسْتِي گَرَنگ لَهَم نايه تَه دَا

۱- رَاسْتِي يَه كَه م: مرؤف به كارکردنی راست و دروست به نامانج ده گات
 و، ههر كارِهش ده بِي لَه رِي خُوِيه وه بِي، نَه ك به خُوَزگه پِي خواستن، وه ك
 خوا لَه باره ي (ذو القرنين) هوه، فَرَمُوِيه ت: ﴿وَأَنْبِئْهُمْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبِّأً ۝۸۱﴾ فَأَنْبِئْ
 سَبِّأً ۝۸۲﴾ الكهف، واته: بُو ههر شتِيك هُوَ كَارِي كَمَان پَي دَابُوو، ده كه وه ته شوِيَن
 هُوَ كَارِه كه (و به نامانج ده گه يشت).

كورد هوارِي خُو شَمَان ده لِيَن: (كه س به خه يال نه بووه به مال)، كه سِي ك كه
 به بِي بناغه وه به بِي هه و لِدَان و، به بِي كَار كَر دِنِي رِي ك و راست، به ره وه شتِيك
 بچِي، ده لِيَن: فَلَان كَه س خه يال پَلَاوَان ده كات!

۲- رَاسْتِي دُوو ه م: ته نيا خوا خاوه ن و هه مه كارِه ي دوا رُو زُو دُنْيَا يه وه، پِي وِسْتَه لَه
 رِي يه يوه ندي ي راست و دروست هوه له گه ل خوادا، به ره وه نامانج و مه به سته كامان
 بچِيَن، لِي رَه دَا خوا ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ دوا رُو زِي پِي ش دُنْيَا خَسْتَه: ﴿فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ۝۱۵﴾
 هه م مه نَزَل گَا ي كُو تَا ي، هه م هِي يَه كَه م، هِي خَوَان، تَا كُو حَا لِي يَمَان بَكَا ت: نُه وِي
 گه وره و گَرَنگه و جِي يه بَا يَخ پِي دَانِي تَه وَا وِه وه، دُنْيَا تَه نِيَا شوِيَنِي پِي دَا رَه تَبُو و ن و تِي دَا
 تَا قِي كِرَانَه وِي ه، نَا كَا تَان لِي بِي! بَا نَه م هُو لِي تِي دَا تَا قِي كِرَانَه وِي ه وه، نُه م رَدِي به سَه ر دَا
 رَه ت بُو و نَه، هه م و و هه و ل و گَرَنگِي يِي دَانِي تِي وِه به خُوِيه وه خه رِي ك نه كَا ت و،
 دوا رُو زُو تَان لَه بِي ر بچِي، تِي رَه تَه نِيَا نَا مِرَا زَه بُو رُو زِي دُوَا ي و، رَدِي كَه ده تَا نْگَه يه نِي
 به وِي و، شوِيَنِي تِي دَا تَا قِي Kِرَانَه وِي ه وه نَه نَجَا مَه كَه ي لَه وِي وِه ر دَه گَر نَه وِه.

۳- رَاسْتِي سَتِي ه م: نُه وِسْتَا نَه ش كه كَاتِي خُو ي كَا فِرَه كَان به نَا وَا تِيَان خَوَا سْتُو و ن،
 كه لِي رَه دَا خوا ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ به رِه ر چِيَان ده دَا تَه وِه، مَه ر ج نِه ههر شتِي به نَا وَا تِيَان
 خَوَا سْتَه و خُو زْگَه يَان پِي خَوَا سْت، بُو يَان بِي ي، لِي رَه دَا نَا مِرَا زَه به چَوَا رِيَان ده كَه يَن:

یه که م: شه فاعه تی بته کانیان بووه، که شه فاعه تیان بو بکه ن.

دووهم: بوجی خوا **سورۃ الإسراء** مروفتیکی کردوته پیغهمبه روفریشته ی نه ناردوه؟ له چه ند شوئنان نه وه دووباره بوته وه، بو وینه: له سورته (الأنعام) ۸- و سورته (الإسراء) ۹۴-.

سئیمه: شتیکی دیکه که به ناواتیان بووه و خوژگه یان پت خواستوه، نه وه بووه که پیغهمبه ری کو تایی موحه ممه د **سورۃ المؤمنون** موعجیزه ی وه ک هی پیغهمبه رانی پیشووی هه بی.

چوارهم: شتیکی دیکه که خوژگه یان پت خواستوه، نه وه بووه که پیغهمبه رابه تیی به پتی پیوه ری نه وان ببه خشری: ﴿ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقُرَيْشِ عَظِيمٍ ﴾ (۳۱) الزخرف، ﴿ أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴾ (۱۱) (الفرقان).

وشه ی (ما)، له: ﴿ أَمْ لِلإِنسَانِ مَا تَمَنَّى ﴾ (۲۴)، پسپورانی زمان گوتوو یانه: وه ک (لام الجنس) وایه، به تایبه تی له گه ل پرسیار کردنی نکو ولییلکردندا و مانای گشتیی ده که به نی، یانی: (ما لِلإِنسَانِ شَيْءٌ مِّمَّا تَمَنَّى، أَي: لَيْسَ شَيْءٌ جَارِيًا عَلَىٰ إِزَادَتِهِ وَحَسَبِ اسْتِهَابَتِهِ وَتَمَنَّى، بَلْ يَجْرِي عَلَىٰ إِزَادَةِ اللَّهِ تَعَالَىٰ فِي الدَّارَيْنِ)، نینسان نه وه ی ده یخووازی هیچ شتیکی بو ناب، به خوژگه و ناواقی روت، چونکه کاروباره کان به پتی ئاره زوو و خوژگه خواستنی مروفت به ریوه ناچن، به لکو به پتی ویستی خوی به رز له هه ردوو مه نزلگای دنیا و دواوژدا، به ریوه ده چن.

مهسه له ی سته م:

زور فریشته له ناسمانی ههن، که تکا کردنیان نابنی و، گریمان بشبن هیج کهس لیتی بههره مه نند نابنی، مه گهر دوا ی مؤله تدانی خوا بو ههر کهسن که یسه وی و په سه ندی بکات:

خوا ده فهرموئی: ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي سَفْعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يُأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُرِضَى﴾ (۱)

شیکردنه وی ئه م، ئایه ته، له دوو برگه دا:

۱- ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي سَفْعَتُهُمْ شَيْئًا﴾، که لیک فریشته له ناسمانان دا ههن، تکا کردنه که یان هیج شتیک سوود ناگه یه نی. (کَمْ: اسْمٌ يَدُلُّ عَلَى كَثْرَةِ الْعَدَدِ، (كَمْ: الْغَيْبِيَّةُ) ی پی ده لئین، یانی: زور فریشته ههن له ناسمانان دا، ئه و پسته یه له پرووی ریزمانییه وه به نیهاد (مُبْتَدَأً)، له قه لهم ده درئی و، گوزاره (خبر) که ی بریتییه له پسته ی دوا بی که ده فهرموئی: ﴿لَا تُغْنِي سَفْعَتُهُمْ شَيْئًا﴾، تکا کردنیان هیج سوود ناگه یه نی، ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ﴾، هه مووی ده بیته نیهاد (مُبْتَدَأً) و ﴿فِي السَّمَوَاتِ﴾، ده بیته سیفه قی (مَلَكٌ) و، مه به ست پی ئه وه یه که ئه و فریشتانه زور به ریزن و له ناسمانئین، ئه و شوینه به رزه ی بی فهرمانی خوی لی نا کرئی، ههر بو یه ههر کهسن بی فهرمانی خوی کرد بی، له وی شو پرتو ته وه، ئییلیس بی فهرمانی کرد، شو پرتا یه وه، ئاده م و هه وو بی فهرمانی یان کرد، شو پرتا نه وه و هیترا نه سه ر زه وی چونکه ئه وی شو بی بی فهرمانی خوی په روه ردگار نیه و، سه ر زه وی شو بی تاقیکرانه وه یه، بو یه له وی دا خوا مؤله قی دا وه خه لک فهرمانه ربی بکات، یان بی فهرمانی بکات، به مه به ستی تاقیکرانه وه یان.

که ده فهرموئی: ﴿لَا تُغْنِي سَفْعَتُهُمْ شَيْئًا﴾، وشه ی (شَيْئًا)، ده بیته به رکاری په ها (مفعول مطلق)، واته: تکا کردنی ئه و فریشتانه هیج جو ره سوود یک ناگه یه نی.

۲- ﴿إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَرَضَى﴾، مه‌گەر دواى ئه‌وهى خوا مؤلّهت ده‌دات، بۆ ههر كه‌سى بيه‌وى و په‌سه‌ندى ده‌كات. كه‌واته: دوو به‌ند هه‌ن، له‌سه‌ر ئه‌وه كه تكاكردى فریشتان سوود بگه‌یه‌نئ:

یه‌که‌م: ده‌بئ خوا مؤلّهت بدات، ئه‌و فریشتانه تکا بکه‌ن.

دووهم: ده‌بئ خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ئه‌و كه‌سه تکای بۆ ده‌کرت، لئى رازی بئى و په‌سندی بکات.

ئنجا ئه‌و قه‌یده‌ى دواىی كه ده‌فه‌رموئ: ههر كه‌سى خوا لئى رازیه‌و په‌سندی ده‌كات، هاندانه بۆ خه‌لك كه کارێكى وابکه‌ن خوا لئیان رازی بئ، به‌هۆى ئه‌و کرده‌وانه‌وه، كه په‌زنامه‌ندى خویان بۆ ده‌سته‌به‌ر ده‌که‌ن، واته: تاكو خوا په‌سندت نه‌كات، رئ نادات فریشته‌كان تكات بۆ بکه‌ن، كه‌واته: کارێكى وا بکه‌ خوا په‌سندت بکات، خواش به‌وه په‌سندمان ده‌كات و لئیمان رازی ده‌بئ، شوئین ئه‌و به‌رنامه‌یه بکه‌وین كه په‌سندی کردوهو بریتیه له ئیسلام: ﴿وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ ۳ المائدة، ههر كه‌ستیک به دواى به‌رنامه په‌سه‌ند کراره‌که‌ى خوا بکه‌وى، خوا په‌سندی ده‌كات و، ههر كه‌ستیکش خوا په‌سه‌ندى بکات و لئى رازی بئ، فریشته‌كان تکای بۆ ده‌که‌ن.

ئنجا كه خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿لَا تُغْنِي سَفْعَتُهُمْ شَيْئًا﴾، رواله‌ته‌که‌ى وای لئى وهرده‌گیرئ، كه ئه‌و فریشتانه تکا ده‌که‌ن، كه‌چى خوا تکا کردنه‌که‌یان وهرناگرئ، به‌لام مه‌به‌ست پئى ئه‌وه‌یه: ئه‌وانه تکا ناکه‌ن و ناوئرن تکا له لای خواى به‌رز بکه‌ن، به‌لام بۆ زیاتر زه‌قکردنه‌وهى ئه‌وه كه هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌کان، به‌ ته‌مای تکای فریشتان نه‌بن، ئه‌وه‌ى پئشخسته‌وه: ﴿لَا تُغْنِي سَفْعَتُهُمْ شَيْئًا﴾، تکای وان هیچ سوودێک ناگه‌یه‌نئ.

دواىی كه ده‌فه‌رموئ: ﴿إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَرَضَى﴾، یانى: دواى ئه‌وه‌ى خوا مؤلّهت ده‌دات بۆ ههر كه‌ستیک كه بيه‌وى و په‌سه‌ندى ده‌كات، فریشته‌كان تکا ده‌که‌ن و ئه‌و کاته‌ش تکا که‌یان سوود ده‌گه‌یه‌نئ، به‌لام بۆیه

خواب و بیداری را در سوره سود نه گه یاندنی تکا کردنه که ی نهوانی پیشخستوه - هیچ جوره سوود گه یاندنیک، چونکه (سَنِيئًا)، وهک بهرکاری رهها (مَفْعُول مَطْلُق) یه، یانی: هیچ جوره سوود گه یاندنیک سوود ناگه یهنی - بۆ نائومید کردنی هاوبهش بۆ خوا دانهران و بتهپرسته کانه که بهتهمای تکاو ره جای فریشتان تیکهوتوون، بهلام خوا دهفهرموئی: نهوانه تکا ناکهن، مهگهر دوا ی نهوهی خوا مؤلّهت بدات، بۆ ههر کهس بیهوئی و لیشی رازی بی.

نهمه وهک نایهته که ی سوورهتی (الانبیاء)، وایه که دهفهرموئی: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أَرْضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشِيَّتِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ (۲۸) فریشتهکان تکا ناکهن، مهگهر بۆ کهسیک خوا لیشی رازی بی و، نهوان زور خواوهتی ترس و بیمن له بهرانبهری دا، ههروهها وهک نایهته که ی سوورهتی (البقرة) یه، (آیه الكرسي)، که دهفهرموئی: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ (۲۲۵) کتیه نهو کهسهی تکا دهکات، مهگهر دوا ی مؤلّهتی وی^(۱).

بۆ چۆنیهتیی پیکهوه بهستنهوهی نایهتهکانیش دهلین: پیشتر خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ فهرموئی: ﴿أَمْ لِلإِنسَانِ مَا تَمَنَّى﴾ (۲۱) ﴿فَلِللَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ﴾ (۲۲) نایا بۆ مروّفه ههرشتیک خوزگه ی پیخواست؟ مهزلگای کۆتایی و هی بهکه م بهس هی خوان، لیرهش دهفهرموئی: ﴿وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي عَنْهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يُأذَنَ اللَّهُ لِلَّذِينَ يَشَاءُ وَرَضِيَ﴾ فریشته ههن له ناسمانان تکا کردنه که یان هیچ سوود ناگه یهنی، مهگهر دوا ی نهوهی خوا بۆ ههر کهس بیهوئی مؤلّهت بدات و پهسندی بکات، چونکه به هیوای شهفاهت بوونی فریشتان، زهقترین نموونهی خوزگه و تاوات و خه یالبلوای کافره کانه، که ده یانگوت: ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ﴾ (۲) الزمر، نا یانپه رستین، مهگهر بۆ نهوهی به نیزیک خستنهوه له

(۱) شایانی باسه: نیمه له تفسیری سوورهتی (یونس) دا، کورته باستیکی تاراددهیهک باشمان له باره ی شهفاهت و تکا کردنهوه کرده.

خوامان نیزیک بخه نه وه، به لام خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** خستوو یه ته پروو که له راستیدا نه ک
 په رستنی نه وان له خواپان نیزیک ناخاته وه، به لکو له خواپان دوور ده خاته وه،
 چونکه شایسته ی په رستران نین و، په رستران ته نیا شایسته ی خوای به دپهینه رو
 پهروه ردگارو خاوه نی هه موو شتیکه.

مهسه لهی چواره م:

ناوبردی بیرویان بو فریشتان به مئینه، به بن هیج زانیاریهک، به لکو ته نیا به گومانی کوترانهو، گومانیش هیج دادیکیان نادات بو هه قناسیی:

خوا دهه فرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْئُونَ لِمَلَكَةِ سَمِيَةِ الْأَنْثَىٰ ﴿١٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿١٨﴾﴾

شیکردنهوی ئه م، دوو ئایهته، له پینج برگه دا:

- ١- ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾، به دلنیا یی ئه وانهی بر وایان به مه نزلگای کو تایی نیه.
- ٢- ﴿لَيَسْئُونَ لِمَلَكَةِ سَمِيَةِ الْأَنْثَىٰ﴾، ناو له فریشتان ده ئین، به ناوه ینانی مئینه، واته: فریشته کان به وه سفی مئینه وه سف ده که ن، (اسْتَعْمَلَتِ التَّسْمِيَةَ هُنَا مَعْنَى التَّوْصِيْفِ، مِثْلَ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿عَبَّأْنَاهَا نَسْنَ سَلِيلًا﴾ (١٨)، أي تَوْصَفَ، وَ أَهْلٌ تَعَلَّمَ لَهُ سَمِيًّا) مریم ٦٥-، أي: مَثِيلاً، ﴿لَيَسْئُونَ لِمَلَكَةِ سَمِيَةِ الْأَنْثَىٰ﴾، أي: (لَيَصْفُونَ الْمَلَائِكَةَ وَصَفَ الْأُنثَى) واته: (تسمیه) به مانای وه سف کردن به کاره ی تراوه، وهک فه رموده ی خوای بهرز: سهر چاره یه که پیده گو ترئ: سه لسه بیل، یانی: به وه وه سف ده کرئ، ههروه ها: نایا هیج هاوناو یکی ده زانی؟ یانی: وینه ی وی، که واته: ﴿لَيَسْئُونَ لِمَلَكَةِ سَمِيَةِ الْأَنْثَىٰ﴾ یانی: فریشته کان به مئینه وه سف ده که ن.

(الأنثى مُعْرَفٌ تَعْرِيفِ الْجَنْسِ وَهُوَ فِي مَعْنَى الْمُتَعَدِّدِ، وَذَلِكَ مُرَاعَاةً لِلْفَاصِلَةِ، أَوْلَا: ثُمَّ لَوْ قَالَ (إِنَاثًا)، لَأَوْهَمَ أَنَّهُ يُفْضَدُ بِه الْأَسْمَاءُ الْأَعْلَامِ الْمُعْتَادَةِ: حَفْصَةَ، وَعَابِثَةَ، نَجَاةً)، كه دهه فرموی: ﴿سَمِيَةِ الْأَنْثَىٰ﴾ (أل ی سه ر (الأنثى)، مه به ست پی نی جینسه، یانی: کو ی مئینه کان و مانای زو ریش ده گه یه نی، ئه ویش له بهر:

یه که م: په چاو کردنی کو تایی ئایه ته که، بو ئه وه ی له گه ل ئه وان ی دیکه سه جعه که ی بیته وه، (ئه وه ش یه کیکه له رو وه کانی په وان بیژی).)

دووه م: ئەگەر خوا فەرمووبای: (تَسْمِيَةُ الْإِنثَاءِ)، وێرای ئەوەی سەجعه‌کەى تىکده‌چوو، ئەو وه‌همه‌شى دروست ده‌کرد، که مه‌به‌ست پیتی ناوی ئافره‌تان بێ به‌گشتیی، وه‌ک ناوی (حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ وَنَجَّاءُ)، به‌لام نێستا که ده‌فه‌رمووی: (تَسْمِيَةُ الْأُنثَى)، واته: ناوی مێینه، ئەک ناوی ئافره‌تان به‌گشتیی.

(۳) - ﴿وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ﴾، هه‌چ زانیاریشیان پیتی نیه، (مِنْ)، که چۆته‌ سه‌ر (عِلْمِ أَي: أَي قَدْرٍ مِنَ الْعِلْمِ)، هه‌چ جووره‌ زانیارییه‌کیان به‌وه‌ نیه که ده‌یلێن.

(۴) - ﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ﴾، شوێن هه‌چ ناکه‌ون جگه‌له‌ گومان، ته‌نیا شوێن گومان ده‌که‌ون و، جگه‌له‌وه‌ شوێن هه‌چ شتێک ناکه‌ون، چونکه‌ (إِنْ) به‌ مانای (هاى لابه‌ره‌یه).

(۵) - ﴿وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾، گومانیش شتێک سوود ناکه‌یه‌نتی به‌ خاوه‌نه‌کەى و قه‌ره‌بووی هه‌قى بۆ ناکاته‌وه، قه‌ره‌بووی هه‌ق‌ناسینی بۆ ناکاته‌وه، (وَأَسْتَعِيرَ الْإِتْبَاعَ لِلأَخْذِ بِالشَّيْءِ، وَاعْتِقَادَ مُقْتَضَاةٍ)، که ده‌فه‌رمووی: ﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ﴾، وشه‌ی (إِتْبَاعَ): خوازاوه‌ته‌وه‌ بۆ گرتنی شتێک و برابووون به‌ داخوازیی ئەو شته، یانی: ته‌نیا برابوایان به‌ گومان هه‌یه، که ده‌فه‌رمووی: ته‌نیا شوێن گومان ده‌که‌ون، له‌به‌ر ئەوه‌ی ئینسان برابوای به‌ شتێک بێ، شوێنیشی ده‌که‌وتی، بۆیه‌ په‌یوه‌ست (لازِم) ده‌کەى هه‌ناوه‌، مه‌به‌ست پیتی په‌یوه‌ستکراو (ملزوم) ده‌که‌یه‌تی که بریتیه‌ له‌ برابوون، (وَأَطْلِقَ الظَّنَّ عَلَى الإِعْتِقَادِ الحَاطِي عَلَى الأَكْثَرِ)، وشه‌ی (ظن)، له‌ ژۆربه‌ی به‌کاره‌ینانه‌کانی قورئاندا، مه‌به‌ست پیتی حاله‌ق زه‌ممه‌و، لێرده‌دا مه‌به‌ست پیتی برابوای هه‌له‌یه، وشه‌ی (شَيْئًا)، به‌رکاره‌ بۆ (يُغْنِي)، یانی: (شَيْئًا مِنَ الإِغْنَاءِ) هه‌چ شتێک له‌ سوود گه‌ياندن، مانایه‌کەى ئاواى لێ دێته‌وه: ئەو هه‌قه‌ی بریتیه‌ له‌ پاستیی شته‌کان، وه‌ک له‌ خودی خوێاندا له‌سه‌رنی و زانیانیان، زانین (علم) یش ئاوا پیناسه‌ کراوه، (تَصَوَّرَ المَعْلُومَ عَلَى مَا هُوَ عَلَيْهِ)، وێنا کردنی زانراوه، به‌و شێوه‌یه‌ی خۆی له‌سه‌ره‌یه‌تی، ئنجا گومان هه‌چ که‌لینێکی ئەو جووره‌ زانینه‌ پرناکاته‌وه، ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر هه‌ندێک جار به‌ رێکه‌وتیش هه‌ق بپێکێ، چونکه‌ خاوه‌نه‌کەى له‌سه‌ر بناغه‌ی به‌لگه‌ ئەو

ههقهه نه پيكاوه، به لكو له سهه بناغهه گومان و بوچوونيكهه، پتي وابووه وايهو
واخه يالي يكردوه، بويه هيچ كات گومان شويني ناسيني هه ق و، په ي پيبردني هه ق
ناگريتهوه.

واته: گومان هيچ سووديك ناگه يه نتي به خاوه نه كهه له هه ق ناسيندا، به لكو
ده بي هه ق خوي بناسري، به هو ي به لگه كانيه وه، نه ك هه روا له گوتره و به بي
به لگه كه سيك شتيك بلتي.

مهسه له ی پینجه م:

فهرمانکردن به پشتکردنه که سائیک، که روو له بهرنامه‌ی خوا وه‌رده‌گیرن و، جگه له ژبانی دنیا بیان ناوئی و، عه‌قل و زانستیان له‌وه زیاتر بر ناکات، چونکه خوا به هه‌موو لایه‌ک زاناتره:

خوا ده‌فهرموئی: ﴿ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۗ ﴾ (۱۳) ذَلِكُمْ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ۗ ﴿۳۰﴾

شیگردنه‌وه‌ی ئەم دوو ئایه‌ته، له پینج برگه‌دا:

(۱) ﴿ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا ﴾ (خوا بئێهه‌ساجه‌ن له‌وه‌ده‌کاته‌په‌یغه‌مه‌به‌ری خاته‌مه‌موحه‌مه‌مه‌ده و، فهرمانی پئی ده‌کات ده‌فهرموئی: روو وه‌رگیره له که‌سێک، که پشتی کردوته یادی ئیمه (یان به‌رنامه‌ی ئیمه). پیتی (ف) ی سه‌ر (فَاعْرِضْ)، (فاء): مُفْصِحَةً عَمَّا قَبْلَهَا أَوْ مُتَفَرِّعَةً عَمَّا سَبَقَ، ئەم فایه (مُفْصِحَةً) یه، گه‌یه‌نه‌ری چه‌ند واتایه‌که، که مه‌زه‌نه‌ ده‌کرئ له پیش ئەوه‌ده، واته: مادام حال به‌و شیوه‌یه‌وه‌ ئه‌وان واده‌که‌ن و ئاوا نه‌سه‌لمێن و که‌له‌ره‌قن، تۆ روویان لئ وه‌ر‌بگیره، یاخود (ف) بۆ (تفریح) ه، واته: بینا له‌سه‌ر ئەوه‌ی ٻاربر، روو وه‌رگیره له که‌سێک که پشتی کردوته به‌رنامه‌وه‌ یادی ئیمه.

که ده‌فهرموئی: ﴿ عَنْ ذِكْرِنَا ﴾، (ذکر): پال‌دراوه‌ته‌ لای راناوئیک، که بۆ خوا به‌کاره‌یتراوه، مه‌به‌سه‌ت پئی قورئانه، ده‌ش‌گونجێ مه‌به‌سه‌ت پئی له‌ بیریوون و له‌ یادبوونی خوا بئ، چونکه قورئانیش به‌ (ذکر) ناو براوه: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَنَحْفَظُونُ ۗ ﴾ (الحجر، هه‌روه‌ها یادی خوا کردنش دیسان به‌ (ذکر)، هاته‌وه: ﴿ أَلَا يَنْصُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ۗ ﴾ (الرعد، ﴿ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا ۗ اللَّهُ ذِكْرًا كَثِيرًا ۗ ﴾ (الأحزاب، (ذکر) یش، دوو واتای هه‌ن:

یه‌که‌م: به‌سه‌ر دل‌دا هه‌ینانی شتیک، چ دوا‌ی له‌ بیریوونه‌وه‌ بئ، چ به‌بئ له‌ بیریوونه‌وه‌.

دووم: به سہر زماندا ہیٲان و باسکردنی ٲو شتہی باس دہکری، واتہ: باسکراو (مَدُّوَر) ٲو کہہ.

کہ دہفہ رموی: ٲوو وہرگیٲرہ لہ کہ سیٲک کہ ٲشتی کردوٲہ بہرنامہی ٲیمہ، یاخود: یادی ٲیمہ، مہ بہست ٲوہو نیہ ٲوہو جُوٲرہ کہ سہ نامُوژگاریی نہ کروی و بیری نہ خرٲتہوہ، بہ لکو مہ بہست ٲوہو نیہ: و تووٲوژو دہ بہ دمہ و شہرہ قسہی لہ گہ لدا مہ کہ، یاخود: گرنگیی و باہ خسی ٲی مہ دہ، با تووشی سزا بیٲی، مادام ہر بہ قسہت ناکات و بہ ٲہ اندازہ بہ کہ ٲیویست بووہ، بہ ٲہرکی سہرشانی خُوٲ ہہ لساوی، لہ مہ ودوا زیاتر کاتی خُوٲی ٲیوہ بہ فیرُو مہ دہو، زیاتر لہوہ خہ فہتی ٲیوہ مہ خُو.

ٲنجا وہک جاری دیکہش باسمان کردوہ: ہہ موو ٲوہو ریگرٲنانہی خوای موٲعال لہ ٲیغہ مہر ﴿ٲٲٲ﴾ کہ زیاتر خہ فہت بخوات و، ٲو فہرمانانہی خوا ﴿ٲٲٲ﴾ بہ ٲیغہ مہر ﴿ٲٲٲ﴾ کہ وازیان لیٲ بیٲنی و ٲشتیان تیٲ بکات و ٲوویان لیٲ وہرگیٲی، ستاییش و مہ دحیکسی گہ ورہی ٲیغہ مہری خوایان تیٲادیہ، چونکہ مانای وایہ ٲیغہ مہری خوا ﴿ٲٲٲ﴾ ٲوہو نہ بہ خہم و دلَسُوژ و بہ مشوور بووہو، ٲوہو نہ خُوی ماندوو کردوہ، ٲیویست بووہ خوا ﴿ٲٲٲ﴾ زوو زوو ٲیٲی بفہ رموی: ہیٲندہ خہ فہت مہ خُو و ہیٲندہ نارہحت مہ بہ، وازیان لیٲ بیٲنہو ٲوویان لیٲ وہرگیٲرہ.

(٢) ﴿وَلَمْ يَرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾، کہ سیٲک کہ ٲشتی لہ بہرنامہو یادی ٲیمہ کردوہو تہ نیای ژبانی دنیاہی دہوی، ہیچی ناوی، جگہ لہ ژبانی دنیا، واتہ: ٲروای بہ ٲوژوی دواہی نیہ، کہ سیٲکیش ٲروای بہ ٲوژوی دواہی نہ بوو، دنیاہی زور لہ لا گہ ورہو خُو شہ ویست دہبی و، زور باوہ شی ٲیٲدا دہکات.

(الإِعْرَاضُ: لَقَّتْ الْوَجْهَ عَنِ السَّيِّئِ؛ لِأَنَّهُ مُشْتَقٌّ مِنَ الْعَارِضِ وَهُوَ صَفْحَةُ الْخَدِّ)، (عَارِضُ): ٲریتہ لہ لا ٲروومت، ٲنجا (إِعْرَاضُ) لہ ٲہ صلدا ٲریتہ لہ ٲوو وہرگیٲران لہ شٲیٲک، چونکہ کہ لا ٲروومت تٲ تٲکر، مانای وایہ ٲووت تیٲی نیہ، ٲہ مہ مانا ٲاستہ قینہ کہ یہ تی، بہ لام لیٲرہ ٲا مانا مہ جازیبہ کہ ی مہ بہستہو، ٲوو لیوہرگیٲران

خوازاوه تهوه بو وازهینان له شه ره قسه له گه ل کردن، یا خود؛ وازهینان له گرنگی و بایه خ پیدان و خه م لیخواردن.

وشه ی (تَوَيْتُ) ش، مانایه که ی: پشتتیکردن و واز ل هینانه، به لام لیره دا خوازاوه تهوه بو گوئی لینه گرتن له په یامی خوا، گرنگی نه دان به په یامی خوا، واته: پشتتیکردنه که مه به ست پی گوئی ل نه گرتن و گرنگی پی نه دان و بایه خ پی نه دانه.

(۳) - ﴿ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ﴾، (خوا ده فه رموی): ئا ئه وه ئه ندازه ی ئه وانه له زانیاریدا، واته: ههر ئه وه ندیه ان زانیاری هیه، به س ئه وه ندیه ان عه قل پ د شکن، (مَبْلَغُ)، چ به مانای ئه ندازه بی، چ به مانای کو تایی بی، (أَي: هَذَا مَقْدَارٌ وَنَهَائَةٌ عَلَيْهِمْ)، ئه وه ئه ندازه و کو تایی زانیاری ئه وانه، زانیاریان ته نیا تا کو ئه وئ ده روات، هه تا ژیا نی دنیا ده روات له وه به ولاره بر ناکات.

(۴) - ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ صَلَّى عَنْ سَبِيلِهِ﴾، به دلنیا یی په روه ردگارت خو ی زاناره به که سیک که له ری وی لایداوه و سه رگه ردان بووه.

(۵) - ﴿وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ أَهْتَدَى﴾، هه روه ها ته نیا خو ی زاناره به که سیک که ری راستی گرتوه و راسته ری بووه.

لیره دا که ده فه رموی: ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ صَلَّى عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ أَهْتَدَى﴾، ئه مه پاسا و هینانه وه یه بو رسته ی پت شوو و دل دانه وه یه بو پیغه مبه ر، ده فه رموی: په روه ردگارت زاناره به که سیک که له ری وی لایداوه، نجا که په روه ردگارت پیمان زاناره، که واته: ئه ویش به سه ریان راده گات و مشووریا ن ده خوات بو لیبرسینه وه و سزا، که ئه مه هه ره شه یه کی پیجراوه یه بو بیروایه کان، هه روه ها که ده فه رموی: ﴿وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ أَهْتَدَى﴾، ئه مه ش دیسان گفت و به لپن و موژده یه بو برواداران، که خوا پیمان زاناره و، خو شی پاداشتی که سیک ده داته وه که ری راستی گرتوه.

مه‌سه‌له‌ی شه‌شم و کۆتایی:

راگه‌ی باندنی ئەو راستییە که خوا **بِئَرْوَاحِنَ الرَّحْمِ** خاوه‌نی ئاسمانه‌کان و زه‌وی (گه‌ردوون) ه، تاکو سزای خراپه‌کاران و پاداشتی چاکه‌کاران بداته‌وه، ئەو چاکه‌کارانه‌ی خۆیان له‌ هه‌رچی گوناھی زل و ناقۆلایه‌ ده‌پاریزن، جگه‌ له‌ گوناھی گچکه، نابێ هیج که‌شیش خۆپه‌سندی بکات، چونکه‌ خوا پێیان زاناتره، هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای دروستکردنیانه‌وه‌ له‌ زه‌ویداو، له‌و کاته‌شدا که‌ له‌ تێو سکی دایکیشیاندا بوون وه‌ک کۆرپه‌له‌:

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَسٰتٰوْا بِمَا عَمِلُوْا وَبِجَزٰی الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحَسَنٰی ﴿۳۱﴾ الَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَثِيْرًا الْاِثْمَ وَالْفَوْحٰشِ اِلَّا اللَّمَمَ اِنَّ رَبَّكَ وَّسِيْعُ الْعَفْوٰرَةِ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمۡ اِذۡ اَنْشَاۡكُمْ مِّنۡ تَرْتِيبِ الْاَرْضِ وَاِذۡ اَنْشَرۡ اَجْنٰتَ فِیۡ بَطُوْنِ اُمَّهَتِكُمْ فَلَا تُرْكُوْا اَنْفُسَكُمْ هُوَ اَعْلَمُ بِمِنۡ اَنْتَقٰی ﴿۳۲﴾﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم دوو ئایه‌ته، له‌ یازده‌ بڕگه‌دا:

(۱) - ﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ﴾، هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و له‌ زه‌ویدا هه‌یه، هی خوایه.

ئهمه‌ هه‌والدانه‌ به‌ خاوه‌ندارتییی خوا بۆ بوون، به‌سه‌رو خواریه‌وه، به‌لآم ئایا بۆچی خوا **بِئَرْوَاحِنَ الرَّحْمِ** ئەو هه‌واله‌مان پێ دده‌ات، که‌ خۆی خاوه‌ندارتییی هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و هه‌رچی له‌ زه‌ویدایه، ده‌کات؟

(۲) - ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَسٰتٰوْا بِمَا عَمِلُوْا﴾، تاکو ئەوانه‌ی خراپه‌یان کردوه، به‌پێی ئەوه‌ی کردووایانه‌ سزایان بدات.

(۳) - ﴿وَبِجَزٰی الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحَسَنٰی﴾، ئەوانه‌ش که‌ چاکه‌یان کردوه، به‌ پێی چاکه‌که‌یان پاداشتی هه‌ره‌ چاکیان بداته‌وه، (الْحَسَنٰی)، (مُؤَنَّثَی)، (الْاَحْسَنَ)، واته‌: پاداشتی

هه ره چاک، (الْحُسْتَى) سیفهقی وه صفکراو یکی قرتتیزاوه، یانی: (بِالسَّمَوِيَّةِ الْحُسْتَى)، به پاداشتی هه ره چاک.

که ده فهرموی: ﴿لِبَجَرِي الَّذِينَ اسْتَوُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْرِي الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى﴾ (J) سهر: ﴿لِبَجَرِي الَّذِينَ اسْتَوُوا بِمَا عَمِلُوا﴾، تاکو سزای نه وانیه که خراپه بیان کردوه، به پیی کرده وه که بیان بداته وه، یان لایمی هوکار (لام تَغْلِيل) ه، واته: له بهر نه وه هوکاره خوا خاوه ندرایتیی ناسمانه کان و زوی کردوه.

یاخود: لایمی سهره نجم (لام العاقبة) یه، واته: خوا خاوه ندرایتیی ناسمانه کان و زوی و هه رچی تیاندا هه یه، ده کات، تاکو سهره نجم سزاو پاداشت به سهر خراپه کاران و چاکه کاراندا بسه پیئن.

ده شگونجی (وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ)، په یوه ست بیته وه به (أَعْلَمُ) که، له نایه قی پیشوودا هاتوه: ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ صَلَّى عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى﴾ (۲۰) خوا زاناتره به که سیک که له ریی وی لایداوه، زاناتریشه به که سیک که ریی راستی گرتوه، هه رچی له ناسمانه کان و زویدا هه یه، خوئی خاوه نیه قی و خاوه ندرایتیی ده کات، تاکو نه وانیه خراپه بیان کردوه به پیی کرده وه که بیان سزایان بدات و، نه وانیه که چاکه بیان کرده پاداشتی هه ره باشیان بداته وه.

ئجا خوا ﴿بِمَا كَسَبَتْ﴾ پیناسه ی نه وانیه ده کات که به پاداشتی هه ره چاک، پاداشتیان دده اته وه و ده فهرموی:

(۴) - ﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾، نه وانیه خوئیان دورده گرن له گوناوه گه وره کان و (له گوناوه) ناقو لاو دزیوه کان، جگه له ورده گوناوه ﴿كَبِيرَ الْإِثْمِ﴾، خویندراو یه ته وه: (كَبِيرَ الْإِثْمِ)، واته: گوناوهی گه وره.

ئستاش له کورته باسئک دا پیناسه ی گوناوه گه وره کان و ورده گوناوهان ده که ین:

پیناسه به کی کورتی گوناہه گه وره کان و ورده گوناخ

تیمه له پاردوووشدا له چهند شوئینیکی دیکه ی تهفسیره ده، پیناسه ی گوناھی گه وره مان کرده، لیره ش که میکی لِن باس ده که ینه وه، مادام خوا **لَا تَزْنِ** له چهند شوئینیکدا نهم تهعبیره ی هیناوه، نه گهر له هه موو نهو شوئینانه شدا تیشکینکی بخریته وه سهر، جیتی خو به تی:

زانایان له باره ی گوناھانی گه وره: **كَبِّرَ الْاِثْمَ** وه، را جیایان هه به:

به لام زۆریه بیان له سهر نه وه به کده نگن ده لین: (الكَبِيْرَةُ: كُلُّ ذَنْبٍ عَلَيْهِ عِقَابٌ دُنْيَوِيٌّ، اَوْ وَعِيدٌ اٰخِرَوِيٌّ)، گوناھی گه وره هه ر گوناھی که سزایه کی دنیایه یا خود هه په شه یه کی قیامه تیی له سهر هاتبی، بو وینه: نه وه ی سزای دنیایه له سهره وهک: قه تل، زینا، دزی و پگری، بوختان، نه وانه هه موویان سزای دنیایان له سهره، نه وه ی هه په شه ی قیامه تیی له سهره وهک: غه یهت کردن، بوختان کردن، (نهک هی داوین پیسی، که سزای هه یه وه هه شتا قه مچییه، واته: تۆمهت هه لپه ستن بو خه لک جگه له مه سه له ی داوین پیسی، که نه وه سزایه که ی دیاریکراوه) هه روه ها درو کردن له گه ل خه لک و، په یمان شکینیی و، ئازاردانی خه لک، نه وانه هه موویان هه په شه ی قیامه تییان له سهره، وهک له تهفسیری سووره تی (الحجرات) ده، باسامان کرده.

﴿وَالْفَوَاحِشُ﴾ (الفَوَاحِشُ: الْفِعْلَاتُ الَّتِي يُعَدُّ الَّذِي فَعَلَهَا مُتَجَاوِزًا الْكِبَائِرَ، مِثْلُ الزُّنَى، وَالسَّرِقَةِ وَقَتْلِ الْغِيْلَةِ)، کو ی (فواحش)، کو ی (فاحشة) به، بریتیه له وه کرده وانه ی نه جامدانه که ی بریتیه له تپه راندن له گوناهه گه وره کانیش، وهک زینا و دزی و کوشتنی په نامه کی، نه وه قسه ی به کیک له زانایانه

به لام من پیم راست نیه، چونکه مه رج نیه (فَوَاحِشُ)، له گوناهه گه وره کان تپه رینن، به لکو (فَوَاحِشُ)، جوړکن له گوناهه گه وره کان، که زور دزیوو ناشیرین

و ناڤۆلان، له بهر چاوی خهڵک، یاخود ئهو گوناھانهن که په یوه ندییان به لایه ن
جینسییه وه ههیه، وهک هه نډیک له زانایان گوتوو یانه، یاخود گوناھه گه وره کان
و (فَوَاحِش) ههر یه کن، به لām له ږووی قه باره یانه وه، به گوناھی گه وره داده نرین
و، له ږووی دیمه یانه وه به دزڼوو ناڤۆلا ئه ژمار ده کړین، ئهو ته عبیره شم له
ته فسیره کاند نه بیتیوه، به لām ږیم وایه و اباشه بهو شیوه یه ته عبیریان لئ بکړی
لهو دوو جوړه، واته: (فَوَاحِش) و (گَبَائِر)، هه موویان گوناھی گه وره ن، له ږووی
قه باره یانه وه به گه وره داده نرین و، له ږووی دیمه ن و حاله تی بیا وایانه وه به
دزڼوو ناشیرین داده نرین، له سۆنگه ی ئه وه وه که هه موو گوناهیکی گه وره،
و ږپرای گه وره بوونی ناڤۆلا شه، هه موو گوناهیکی ناڤۆلاش، و ږپرای ناڤۆلا دزڼوو
ناشیرین بوونی گه وره شه، به لām خوا **سَبَّحْتَ بِحَمْدِ اللَّهِ** هه ر دوو وشه که ی به کاره یتا ون.

زانایان له باره ی ږیتاسه ی: (گَبَائِر) و (فَوَاحِش) وه، زۆر قسه یان کردوه، به لām
ئهو ی گوتم، به ږایه کی گونجاوی ده زانم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا جَاءْنَا بِغُيُوبٍ لَّكُم مَّا لَمْ تَأْتِيكُمْ بِشَيْءٍ مِّن قَبْلِهِ خِيبُوا وَجوهًا لِّمَن يَخْتَلِفُ فِيهَا بِلَاغٍ لِّكُلِّ أَصْحَابٍ لِّسَانٍ
ده پارێزن، جگه له هی بچووک، ئهم هه لاواردنه ږیته ده گوتری: هه لاواردنی دابراو
(إِسْتِثْنَاءٌ مُنْقَطِعٌ)، هه لاواردنی په یوه ست (إِسْتِثْنَاءٌ مُتَّصِلٌ) ئه وه یه که هه لاو ږدراو
(مُسْتَثْنَى) به شیک بی له لئ هه لاو ږدراو (مُسْتَثْنَى مِنْهُ)، که لیره دا (لَمَّم) جیا یه
له گوناھی گه وره و گوناھی ناڤۆلا دزڼو، که واته: هه لاو ږدراو جیا یه له لئ
هه لاو ږدراو، بۆیه ږیته ده گوتری: هه لاواردن یتکی دابراو، واته: خۆیان له هه موو
گوناھه کان ده پارێزن، گوناھه گه وره کان و گوناھه ناڤۆلا ناشیرینه کان، بچگه
له گوناھی بچووک، زۆر به ی هه ره زۆری زانایان (لَمَّم) یان به گوناھی گچکه
لیکدا وه ته وه، ئنجا ئایا (لَمَّم) له چیه وه هاتوه؟

با سه رنجیکی قسه ی زانایان بده ین: (لَمَّم) ناوی چاوگه و (إِلْتِمَام)، چاوگه که به تی
(أَلَمَّم يُلِمُّ إِلْتِمَامًا)، (اللَّمَم): ناوی چاوگ (اسم مصدر)، ږیمه چه ند ږایه کی

زانایان له و باره وه دینین تاکو زیاتر تیشک بخهینه سهر چه مک و واتای وشه ی
(لَمَم)، که زانایان زور قسه یان له باره یه وه کرده:

۱- (الأزهری) که یه کیکه له زانایان شاره زای زمان ده لئ: (الإلْمَامُ: الذُّنُوبُ وَالْقُرْبُ)،
(الإلْمَامُ): (که چاوگی (لَمَم)ه) بریتیه له نیزیک که وتنه وه و توخن که وتن.

۲- (المبرد) ده لئ: (أَنْ تَلْمَ بَشِيءٍ مِنْ غَيْرِ أَنْ تَرْكَبَهُ)، (لَمَم). نه وه یه له شتیک نیزیک
بیه وه، بی نه وه ی نه جامی بده ی.

۳- (الرجاج) ده لئ: (مَا يَعْمَلُهُ الْإِنْسَانُ الْمَرَّةَ بَعْدَ الْمَرَّةِ، وَلَا يَتَعَمَّقُ فِيهِ)، (لَمَم): بریتیه له
گوناهه ی مرّوف جاروبار ده یكات، به لام پیدایا قوول نابیته وه، له سه ری بهرده وام بی.

۴- (الرازي) له (مختار الصحاح) دا، ده لئ: (أَلَمَ الرَّجُلُ مِنَ اللَّمَمِ، وَهُوَ صَغَائِرِ الذُّنُوبِ)،
(أَلَمَ الرَّجُلُ)، پیاوه که ئیلمامی کرد له له مه مه وه هاتوه، نه ویش گوناهه بچوو که کان.

۵- (الشوكاني) ده لئ: (الْجُمُحُورُ عَلَى أَنَّهٗ صَغَائِرِ الذُّنُوبِ)، زوره ی زانایان له سه ر نه وه ن
که مه به ست له (لم) ورده گوناهه کانه.

۶- (ابن عاشور) ده لئ: (اللَّمَمُ: الْفِعْلُ الْحَرَامُ الَّذِي هُوَ ذُنُوبَ الْكِبَائِرِ وَالْفَوَاحِشِ فِي
تَشْدِيدِ التَّحْرِيمِ)، (لَمَم): بریتیه له و کرده وه قه ده غه یه ی که له خوار گوناهه
که وره کان و گوناهه ناقولوا د زیوه کانه وه یه، له رووی خه سستی قه ده غه بوونیدا.

۷- (وقيل: هُوَ السَّهْمُ بِالسَّيْتَةِ)، گوتراوه: (لَمَم): بریتیه له وه ی مرّوف بیه وئ گوناهئ
بكات، به لام نه یكات، واته: به دلیدا بی که گوناهه که بکات، به لام نه یكات و دلئ
خوی له سه ر نه چه سپینئ.

۸- له نه بوو سه عیدی خودر بیه وه گتیردراوه ته وه گوتوو یه قئ: (اللَّمَمُ: هِيَ النَّظْرَةُ
وَالْعَمْرَةُ وَالْقُبْلَةُ)، خاوه ن (إعراب القرآن)^(۱) هیناویه قئ، لی ره دا نه بوو سه عیدی خودری

چهند نمونه یه کمان له (لَمَم) بۆ دینیته وه و ده لئ: بریتیه له ته ماشاگردنی به چه پامیی و چاو لی داگرتن و ماچ کردن، ئەوانه ئەو گوناهاه بچووکانهن که ئەوانه ی چاکه کارن، ئەگەر خوشیان پێ له وورده گوناهاه نه پاریزری، خوا **سَلَامٌ لَّكُمْ** پاداشتیان به پاداشتی هه ره باش ده داته وه، مادام خۆیان له گوناهاه زل و ناخۆلایه کان به پاریزن.

۹- (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ **رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا** فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (إِلَّا اللَّمَمُ) قَالَ: هُوَ الرَّجُلُ يُلِمُّ بِالْفَاحِشَةِ ثُمَّ يَتُوبُ عَنْهَا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ۳۲۸۴ وَالْحَاكِمُ: ۳۷۵۰.

واته: (اللمم) بریتیه له وهی بپاوێک جارێک گوناھیک بکات، دوا یی بگه پرتیه وه.

ئەگەر پمانه وێ له و نۆ رایه ش شتیک هه لئنجین، ئەوه یه که خوا ده فه رموێ: ئەوانه ی خۆیان ده پاریزن له گوناهاه گه و ره کان و گوناهاه ناشیرین و ناخۆلایه کان (إِلَّا اللَّمَمُ)، که واته: ئەو گوناهاه ی خۆیان یان بۆ لی ناپاریزن، نه گه و رهن و نه زۆر ناشیرین و ناخۆلشن، ئنجا وه ک ئەبوو سه عیدی خودری **رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا** گوتوو یه ی: پوانینی چه پام یه کیک له وانیه، هه و ره ها سه رجه م ئەو شتانه ی دیکه که ده چنه ئەو باز نه یه وه، گوناھی بچوو کیش پێناسه یه کی باشه بۆ ئەوه، خواش **سَلَامٌ لَّكُمْ** له سوورته ی (النساء) دا، ده فه رموێ: **﴿إِنْ تَحْتَبُوا كَبِإْرٍ مَا نَنْهَوْنَ عَنْهُ تُكْفِرُ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾**، ئەگەر خۆتان له و گوناهاه گه و رانه به پاریزن، که لیتان قه ده غه کراون، خراپه کانتان لی ده سپرنه وه، که واته: (سَيِّئَاتٍ) و (اللَّمَمُ) یه ک ده گرنه وه (سَيِّئَاتٍ)، یانی: ئەو خراپانه ی وانین سزای دنیا یی، یان هه پره شه ی قیامه تییان له سه ر بی و، به گه و ره له پرووی ئەندازه وه، به ناخۆلۆ ناشیرین له پرووی دیمه نه وه، دانانرین، که واته: له خوار وانه وهن، هه و ره ک چۆن (اللَّمَمُ) یش له گوناهاه گه و ره و دزی وه کان جیان.

۱۰- **﴿إِنَّ رَبَّكَ وَسِعَ الْعَفْوَ﴾**، به دلنیا یی په و ره دگارت لیبوردنی فراوانه، واته: لیبوردنه که ی هینده فراوانه، جیی هه موو ئەو گوناهاو تاوانانه ی تیدا ده بیته وه، که خاوه نه کانیان لیتان په شیمان ده بنه وه و ده ستیان لی هه لده گرن.

۶- ﴿هُوَ أَشْمُ بِكُمْ﴾، خوا به نپوه زانتره.

۷- ﴿إِذْ أَنْشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْشَأَ آجِنَةَ فِي بَطْنِ أُمِّهِتِكُمْ﴾، کاتیک نپوهی له زهوی دا پیگه یاندوهو، کاتیک که نپوه کورپه له بوون له سکی دایکتاندا، واته: هه ر له سه ره تاوه تاکو نپوه سکی دایکتان، خوا پیتان زانتر بووهو دواتریش، به لام بوچی نهو دوو حاله تهی فهرموون؛ چونکه بهر له وهی مروف بیته نوتفه ش، خوا **بِئْسَ الْاِخْرَاجُ** کاتیک که له شپوهی گهر دیلان دا بووه، نهو گهر دیلانهی دواپی گهرد (جُرْئِءٌ - molcol) پیک دین، دواپی خانهی زیندوو یان لی پیک دئی، پاشان دهبن به خواردن و خوړاک و دواپی دهبن به خوین، دواپی دهبن به توو (منی) هی پیاوو نافرته، خوا قوئاغ به قوئاغ پیتان ناگادار بووه، بویه ش وشهی (إنشاء)ی، به کاره پناوه: ﴿هُوَ أَشْمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُم﴾، چونکه (إنشاء و تنشئة)، برتیه له پیگه یاندن و دروستکردنی شتیک پله پله، لهو کاته وه خوا پیتان زانا بووه: ﴿وَإِذْ أَنْشَأَ آجِنَةَ فِي بَطْنِ أُمِّهِتِكُمْ﴾، ههروه ها له کاتیکدا نپوه کورپه له بوون له سکی دایکتاندا، خوا پیتان زانتر و شاره زاتر بووه، (جنین)، که کویه کهی (أجنة) یه: (الْوَلَدُ مَا دَامَ فِي الرَّحْمِ، وَهُوَ فَعِيلٌ مَعْنَى مَفْعُولٍ)، (جنین) له سه ر کیشی (فَعِيلٌ)ه، به لام به مانای (مَفْعُولٌ)ه، به مندال دهگوتری هه تا له نپوه مندال دانی دایکیدای بی.

خوا نه مهی بویه فهرمووه تاکو نه وهی له سه ر بینا بکات، که ده فهرموئی:

۸- ﴿فَلَا تُرْكَوْا أَنْفُسَكُمْ﴾، که واته: (به قسه ی زار) خوټان په سند مه کهن، په سندی خوټان دهرمه برن، پاکیی پال مه دهنه لای خوټان، خوټان پی پاک و چاک نه بی.

۹- ﴿هُوَ أَشْمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾، خوا زانتره به وکه سه ی پاریزی کردوه، که واته: به هوئی پاریز کردنوه ته زکیه پهیدا دهبی و، به هوئی ته زکیه ی نه فسیشه وه پاریز له خوا کردن په یدا دهبی و، له راستییدا نهو دووانه تیکه لکیشن، نینسان تاکو زیاتر له گهل خویدا خهریک بی و، خوئی پاک و چاک بکات، زیاتر شایسته دهبی که خه سلته قی ته قوای تیدا بیتهدی و، هه تا زیاتریش پاریز بکات، نه فسی پاک و چاکتر دهبی، پاک دهبیته وه له خراپه کان و، ده پاریزته وه به چاکه کان.

که ده فهرموئی: ﴿هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ أَنْفَعٌ﴾، ئەمە پاسا و هینانە و هیه بو پێگرتن له خۆپهسند کردن، واتە: مادام خوا زاناترە بهوهی کێ پارێزی کردووە؟ ته قواش حاله تیکێ په نهانه و له دڵ و سینە ی مروّقدای، سه قامگیر ده بێ، به لام شوینه واره کانی ده رده که ون، وهک پیغه مبه ر ^{بیشتر} سن جار ان ئاماژه ی بو سینە ی موباره کی کردو و فهرموویە تی: (التَّقْوَىٰ هَا هُنَا، التَّقْوَىٰ هَا هُنَا)، (أُخْرِجَهُ أَحْمَدُ: ۷۷۱، ومسلم: ۲۵۶۴)، ته قوا لیتره دایه، ته قوا لیتره دایه، ته قوا لیتره دایه. واتە: ریشه و بنکی ته قوا له دڵ و دهروونی مروّقدایه، به لام دوایی شوینه واره کانی له سه ر جه سته ی مروّقی ده رده که ون، ئنجا هه ر خوا ده زانی چی له دڵ و سینە ی مروّقه کاندای هه یه، بو یه نابێ که س لافی پارێزکار بوون لێ بدات، ههروه ها نابێ هه یج که س لافی ئه وه لێ بدات، که پاک و چاکه.

کورتە باسێک لەبارەى خۆیان خەڵک بە پاک و چاک دانانەوه

سەرەتا با چەند دەقیکی سوننەت بێنینهوه، کە تیشکی زیاتر دەخەنە سەر چەمک و واتای ئەو دوو ئایەتە موبارەکەى ژمارە: (۳۱ و ۳۲)، کە باسی زانائەریوونى خوا بە پارێزکاران و، قەدەغە بوونى خۆی پاک و چاکبوون، دەکەن:

۱- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: **إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزَّانَا أَدْرَكَ ذَلِكَ، لَا مَخَالَءَ: فَرَزْنَا الْعَيْنَ النَّظْرَ، وَزَنَا اللِّسَانَ الْمُنْطِقَ، وَالنَّفْسَ تَتَمَنَّى وَتَشْتَهِي، وَالْفَرْجُ يَصْدُقُ ذَلِكَ أَوْ يَكْذِبُهُ** (أخرجه أحمد: ۸۹۱۹، والبخاري: ۶۲۳۸، ومسلم: ۲۶۵۷، وأبو داود: ۲۱۵۲).

واتە: بێگومان خوا پشک و بەشى خۆی لە زینا لەسەر رۆلەى ئادەم نوسیوه، هیچ چاری نیه، تووشى پشک و بەشێک دەبێ: زینای چاو بریتیه لە روانینی (روانینی حەرەم) و، زینای زمان بریتیه لە قسەکردن (قسەکردنی حەرەم)، ئەفسەش ئەوه دەخوازێ و ئارەزووی دەکات، داوینیش ئەوه بەراست دەگێرێ، یاخود بە درۆی دەگێرێ.

کەواتە: روانینی حەرەم، هەر وهه قسەکردنی حەرەم، (هەر وهه خەلوەتی حەرەم، واتە: بە ئەنباو لە شوێنی چۆلدا، ئافرهتێک و پیاویکی نامەحەرەم پێکەوه بوون)^(۱)، ئەوانە هەموویان پێشەکی و زەمینە خۆشکەرن بۆ زینا.

ئەجە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: خوا لەسەر رۆلەى ئادەم پشک و بەشى خۆی لە زینا هەر بۆ نووسیوه، واتە: ئەمانە دەبنە پێشەکی و زەمینە خۆشکەر بۆ زینا، ئەگەرنا بەدلتیایی ئەوانە بە زینا دانانرێن، بەلام لەبەر ئەوهی بە زۆری ئەوانەى زینا دەکەن، لە روانینی حەرەمهوه، پاشان لە قسەکردنی

(۱) وهك له دهقى دىكەى سوننەت دا هاتوه: **(لَا يَخْلَوْنَ أَحَدُكُمْ بِأَمْرَأَةٍ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ تَالِيَهُمَا)** أخرجه أحمد: ۱۴۶۹۲، تعليق شعيب الأرنؤوط: صحيح رجاله ثقات رجال الشيخين.

حەرامەو، دواىى لە جىژوان دانانى حەرامەو، لە پىكگە يشتنى حەرامەو، لە تىكە لىى حەرامەو، تووشى دەبن، بۆيە وايڤەرموو.

۲- دەقەىكى دىكەش لە بارەى لەمەمەو دەينىن: [عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِلَّا اللَّهُ﴾، قَالَ: هُوَ الرَّجُلُ يُلِمُّ بِالْفَاحِشَةِ، ثُمَّ يَتُوبُ مِنْهَا، وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ تَغْفِرَ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا، وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا] (أخرجه الترمذي: ۳۲۸۴، وقال: حسن صحيح غريب، والحاكم: ۳۷۵۰، وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ، والبيهقي في شعب الإيمان: ۲۰۵۳۵، وَصَحَّحَهُ الألباني في «صحيح الترمذي»: ۲۶۱۷).

واتە: عەبدوڵلای کورێ عەبباس رضي الله عنه، دەلێ: لە بارەى فەرمايشتى خواوە که دەفەرموێ: ﴿إِلَّا اللَّهُ﴾، بریتیه لە پیاویک که جارێک گوناھێک دەکات، بەلام دواىى لى پەشیمان دەبێتەو، دەگەریتەو.

بەلام پێویستە ئەو بەزانرێ که دەلێ: دواىى پێغەمبەر ﷺ فەرموو: (إِنْ تَغْفِرَ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا، وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ مَا أَلْمَا)، ئەى خوايە! ئەگەر تۆ لى ببوو، بە گشتى لى دەبوورێ (واتە: لیبوردن تۆ زۆر گەورەیه (جم)، یانی: گەورەو فراوان) و چ بەندەیهکی تۆ هەیه، تووشى لەمەم نەبوو، واتە: تووشى گوناھێکی بچووک نەبوو، بى، تووشى هەلەنگوتن و ساغەبردنێک و لادانێک، یان خەتەرەیهکی خراپ بەسەر دلدا هاتن، نەبوو.

بەلام ئەم شیعەرە هی پێغەمبەری خوا نیەو خۆی نەیفەرموو، بەلکو شیعی (أمية بن أبي صلت)ە، وەک (لسان العرب)، لە بێژەى (لمم) دا هیناویەتی، کەواتە: پێغەمبەری خوا ﷺ جاری واش هەبوو، شیعی شاعیرێکی هیناوەتەو، ئەگەر مانایەکی پێ راست بوو، هەر وەک لە مەقامێکی دیکە دا شیعیکی لەبیدی کورێ ڕەبیعی هیناوە:

[عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنْ أَصْدَقَ بَيْتٌ قَالَهُ شَاعِرٌ: أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ] (أخرجه أحمد: ۱۰۰۷۶، والبخاري: ۳۶۲۸، ومسلم: ۲۲۵۶،

وابن ماجه: ۳۷۵۷)، واته: ئەبوو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەو، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەوە راستترین قسە یە شاعیرێک گوتیبێتی: ئاکادارین! ھەموو شتیەک جگە لە خوا پووچەو بۆشە....

۳- {عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ رضی اللہ عنہا، أَنَّهَا سُمِّيتْ بَرَّةً، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تُرْكُوا أَنْفُسَكُمْ، اللَّهُ أَعْلَمُ بِأَهْلِ الْبِرِّ مِنْكُمْ، سَمَوْهَا زَيْنَبَ». (أخرجه مسلم: ۱۶۸۸، وأبو داود: ۴۹۵۳)،

لە زەینەبی کچی ئەبی سەلەمەو ھێناویانە [زەینەبی کچی ئەبی سەلەمە رضی اللہ عنہا، کچی ئوممو سەلەمەشە کە ھاوسەری بەرێزی پێغەمبەر ﷺ بوو، بەلام دواي کۆچی دواي ئەبوو سەلەمە شووی کردۆتەو بە پێغەمبەر ﷺ گێراویەتەو کە ناوی لێناو: (بەرە) (یانی: چاک، چاکەکار)، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: خۆتان پەسەند مەکن و خۆتان پێ چاک نەبێ، خوا دەزانێ لە تێو کێ چاکەکارە، ناوی لێ بێن زەینەب، بھووک بوو و پێغەمبەری خوا ﷺ ناو کە ی لێ گۆڕیو لە (بەرە)و بە بۆ زەینەب.

۴- دەقی چوارەم کە لەو بارەو دەبێتین: {عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، حِينَ مَاتَ عُثْمَانُ بْنُ مَطْعُونٍ فِي بَيْتِهَا، وَدَخَلَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ: رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ أبا السَّائِبِ «كُنَيْةَ عُثْمَانَ بْنِ مَطْعُونٍ» فَشَهِدَتِي عَلَيْكَ، لَقَدْ أَكْرَمَكَ اللَّهُ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّ اللَّهَ أَكْرَمُهُ؟ فَقَالَتْ: إِذَا لَمْ يُكْرِمَهُ اللَّهُ فَمَنْ يُكْرِمُهُ اللَّهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمَا هُوَ فَقَدْ جَاءَهُ الْيَقِينُ، وَإِنِّي لَأَرْجُو لَهُ الْخَيْرَ، وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَذْرِي وَأَنَا رَسُولُ اللَّهِ، مَا يَفْعَلُ بِي! قَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ: فَلَا أُزِي أَحَدًا بَعْدَ مَا سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. (أخرجه أحمد: ۲۷۴۹۷، والبخاري: ۱۱۸۶).

واتە: ئوممو عەتییە (خوا لێی رازی بێ) دەلی: کاتێک عوسمانی کوری مەزعوون (کە یەکیەک بوو لە ھاو لەانی بەرێزی پێغەمبەر ﷺ و زۆر پیاویکی خوا پەرست و دنیا بە کەمگروو) لە ماله کە ی ئەودا (لە مالی ئوممو عەتییەدا) کۆچی دواي کردو، پێغەمبەری خوا ﷺ لە ئوممو عەتییە وەرژوور کەوت (کە

جه نازہ کہشی لهوئ بووه) ئوممو عه تيبه گوئ: خوا به زه یی پیتدا بی، ئە هی ئە با سائیب، (ئە با سائیب کونیه ی عوسمانی کوری مه زعوونه، کو پکی هه بووه ناوی سائیب بووه) من شایه دییت بو ددهم که خوا ریزی لیگرتووی، پیغه مبه ر به ئوممو عه تيبه ی فهرموو: چووزانی خوا ریزی لیگرتوه؟ ئە ویش گوئ: ئە گهر خوا ریز لهو نه گری، نایا ریز له کئ ده گری، (دیاره زور به ئینسانی باشی هاتۆته بهرچاو، هه رواش بووه)، پیغه مبه ری خواش فهرمووی: ئە و مردنی بو هات و من خیر و چاکه ی بو به ئومید ده خوازم، به لام سویند به خوا من که پیغه مبه ری خوام، نازانم چیم لی ده کری؟ ئوممو عه تيبه گوئ: دوا ی ئە وه ی ئە وه م له پیغه مبه ری خوا بیست، له مه ودوا هه رگیز هیچ کهس ته زکیه ناکه م (به و شیوه یه که مه دحیک ی بکه م، به نسبت لای خواوه، له بهر ئە وه ی په نهانه).

هه لبه ته پیغه مبه ری خوا ده رسیکی باشی داوه ته مسولمانان، له رپی ره خه گرتیه وه له ئوممو عه تيبه، که هه ر له خوڤا وه ک وه کیلی خوا، قسه نه کن، چونکه به نسبت لای خوی پهروه دگا ره وه ده توانی بلتی: گومانه که م وایه و ئومیدم وایه، به لام بلتی: شایه دیی ددهم تو خوا ریزی لیگرتووی، ئە وه پیوستی به وه ده کات مرؤف په نهان و نادیار (غیب) بزانی، به دلنیا ییش هیچ کهس غه یب نازانی، بویه زانایان وه که ئە ده بیک ی به رزی ئیسلامیان داناهه که مرؤف ده بی خوی بهاریزی، له به چاک دانانی خه لک و خو به چاک دانان، بو به چاک دانانی خه لک و مه دح کردنیان به نسبت لای خواوه ، ده توانی بلتی: پیم وایه به و شیوه یه، به لام من به پاک و چاک دانانیم، وه که ته عبیریک به عه ره یی ده لی: (أَحْسَبُهُ كَذِبًا، وَلَا أُرَىٰ عَلَى اللَّهِ أَحَدًا)، که هه ر په نگه له و ته عبیره ی ئوممو عه تيبه وه ریانگرتی: (فَلَا أُرَىٰ أَحَدًا بَعْدَ مَا سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ).

ئجنا بو به پاک و چاک دانانی خه لک به نسبت لای خواوه نا، به نسبت قیامه ته وه، به لکو به نسبت ژبانی دنیاوه، چه ند حاله تیک له و بنه مایه هه لآو یردراون:

۱- به پاک و چاک دانانی شایه‌دان، که سَیِّک شایه‌دیی بدات له باره‌ی شتیکه‌وه، دروسته‌یه‌کِئکی دیکه له باره‌یه‌وه بَلْئ: ئاگادارم که مروّقیکی راستگۆیه‌وه ئه‌مینه‌وه... هتد، چونکه پتویست به‌وه ده‌کات، بناسرئ: ئایا ئه‌و که‌سه به که‌لکی شایه‌دیی دئ و شایه‌دیی لئ وهرده‌گیرئ، یان نا؟

۲- هه‌روه‌ها گیره‌ره‌وه (راوی)ه‌کان، که فه‌رمایشته‌کانی پی‌غهمبه‌ریان ﴿نجم﴾ نه‌قل کردوون، بۆیه‌ش زانایان باسیان کردوون و، زانستیکی تایبه‌تیا‌ن داناو به ناوی (علم الجرح والتعديل) زانیاری بریندارکردن و به چاک دانان، دروسته‌بگوترئ: فلانک‌سه مروّقیکی راستگۆیه‌ ئا‌واو ئا‌وایه، به‌لام جار جار شتی له بیر چوو، ئنجا به‌پیتی وه‌سفی راوییه‌کانیش، ده‌قه‌کانی سوننه‌ت له‌ رووی‌ی ری‌وایه‌ته‌وه، پله‌یان بۆ دانراوه، ئایا ئه‌و ده‌قه به‌ موته‌واتیر دانراوه، ئه‌گه‌ر گِی‌ره‌وه‌کان زۆر بووبن و هه‌موویان راستگۆو متمانه‌ پئ کراو بووبن، یاخود به‌ راست (صحیح) داده‌نرئ، یان به‌ چاک (حسن) داده‌نرئ، یان به‌ بی‌هیز (ضعیف) داده‌نرئ، یان به‌هه‌لبه‌ستراو (موضوع) داده‌نرئ؟ به‌پیتی سرووشتی ده‌قه‌که‌وه‌ نێوه‌پۆکی و شتیه‌ی گِی‌ره‌وه‌کانی ده‌قه‌کانی سوننه‌ت، پله‌ به‌ندییان بۆ داده‌نرئ.

۳- هه‌روه‌ها حاله‌تیک‌ی دیکه، بریتیه له ته‌زکیه کردنی بابای فه‌رمانده یاخود پی‌شه‌واو هوکمران، بۆ هه‌ندیک له‌ وانه‌ی به‌ ده‌وریه‌وه‌ن و کاربه‌ده‌ستان، بۆی هه‌یه بَلْئ: فلانک‌سه به که‌لکی فلان کاره دئ و، فیسارک‌سه که‌سِئکی وایه، تاکو خه‌لک متمانه‌ی پئ بکه‌ن و کاره‌که‌ی بۆ به‌روا و هک خۆی بیناسن.

۴- هه‌روه‌ها کاتیک چه‌سپاندنی هه‌قیک، یاخود لابردنی ناهه‌قیک و سته‌میک، په‌کی له‌سه‌ر ئه‌وه که‌وت، دروسته‌ مروّق قسه‌ی خۆی بکات و بَلْئ: ئه‌و شته‌ وایه یان وانیه، ئه‌و که‌سه چاکه یان خراپه، دروسته بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ش هه‌م به‌ باری چاکه‌دا باس بکری، هه‌م به‌ باری خراپه‌وه که‌م و کو‌پی‌یه‌کانیدا باس بکری، بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لک و هک خۆی بیناسئ.

ئەم چەند حالەتە ھەلاویردراون لە بنەمای: بە چاک دانان، یان زەم کردنی خەڵک، ئەگەرنا بە گشتیی دەبێ مرۆڤ خۆی بپارێزێ لە مەدح کردن و پێدا ھەلگوتنی خەڵک، یان زەمکردن و شکاندنیان، مەگەر بەرژەووەندییەکی شەریعی پەکی لەسەر ئەووە کەوتبێ، یان باسکردنی مافێکی خۆی کە پێویست بێ لەو مەقامەدا بخریتەروو.

لێرەدا کۆتایی بەم دەرسەمان، دینین، خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی وامان لێ بکات کە بە کردووە خۆمان پاک و چاک بکەین، بەلام بە قسە خۆپەسند نەبین و خۆمان پەسند نەکەین، خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی وامان لێ بکات، لەلای خوا چاک بین و لەلای خەڵک چاک بین، بەلام لە لای خۆمان و لە دەروونی خۆماندا، خۆمان پێ خراب و گوناھبار بێ، تاکو ئەووە بپێتە ھاندەرمان بۆ زیاتر خۆ پاک و چاککردن و، باشتر لە خواوە نزیک کەوتن.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ده رسي سييه م

پیناسه ی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە سی (۳۰) ئایەتی کۆتایی سوورەتی (النجم)، پیک دئی، ئایەتەکانی: (۳۱ - ۶۲)، که تەوهری سەرەکیان باسی جووره که سێکی تاییه ته، یان که سێکی دیاریبکراو، که پشتی کردۆته خواو به برنامه که ی و، دواي به خشینیکی کهم، وازیهتاوه و وه ستاوه! خواي دادگهریش سەرزه نشتی دهکات و، به سەر کۆنه کردنه وه ده فەرموئ: ئایا ئەو که سه نادیار ده زانی؟ یان ئایا به و راستییانه هه وائی پئی نه دراوه، که له لایه په کانی مووسا و ئیبراهیم (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دان؟ که سەرجه م دوازه راستین و بریتین له:

۱- کهس گوناھی کهس هه ئناگرئ.

۲- مرۆف جگه له کۆششی خۆی، خاوه نی هیچ شتیک نه، واته: وهک ماف و خاوه نداریتیی ته نیا خاوه نی به رهه م و کۆششی خۆیه تی.

۳- مرۆف کۆشسه که ی ده بیئتته وه، واته: به رهه مه که ی ده بیئتته وه، چاک، یان خراپ، بئ.

۴- مرۆف پاداشتی هه ره ته وای ده دریتته وه، نه گه ر چاکه ی کردبئ.

۵- کۆتایی کاره کان بۆ لای خوايه **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**.

۶- خوا مرۆفی پیکه ناندوه و گریانده، واته: خوا هه ردووک سیفه تی پیکه نین و گریان ی له مرۆفدا داناو و تاییه تیشن به مرۆقه وه.

۷- ته نیا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده ژیه نئ و ده مرئین.

۸- بهس خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** نئرو مئ، جووت، دروست دهکات.

۹- ته نیا خواش **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** جارێکی دیکه دروستیان دهکاته وه، واته: دواي مردنیان، ژانیان بۆ ده گپرتته وه.

۱۰- ته نیا خوا خه لک ده وله مندو خاوه ندار ده کات، واته: که سیک خوا بیه وی
ده وله مندو ده کات و، ده یکاته خاوه نی که ل و پهل و شمه ک و سه روه ت و سامان.

۱۱- خوا خوی خاوه ن و سه رپه رشتیاری نه ستیره ی که لاویژه (شعری) به عه رپه بی.

۱۲- هه روه ها خوا هه ر کام له که له کانی عادو نه موودو که ل نووح و که ل لووطی
سزا داو ن.

نه مانه نه و دوازه راستیه ن، که له لاپه ره کانی مووسا و ئیبراهیم شدا هاتوون
و، مه رج نه ته نیا نه و دوازه راستیه شیان تیدا هاتین، وه ک دواپی باسی
ده که ی ن.

له کوتایشدا خوا به پرسیار کردنی نکوولیلیکه رانه وه روو ده کاته مروّف، که
به کام له چاکه کانی خواو، له باری کام له چاکه کانی خواوه، مشتومر ده که ی
و نایسه لمینی؟ دواپیش خوا **سوره الاحقاف** راید ه که یه نی که نه م قورئانه، یان پیغه مبه ریش
سوره الاحقاف هه ر له شیوه ی وریا که ره وه کانی پیشوویه، واته: عاده تی خوا و ابووه که
وریاکه ره وه و ترسینه ر بو مروّفه کان بنیتری، له دوو تووپی په یامه کانیداو، له
ری پی پیغه مبه ره کانی وه **(عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)**، ئنجا باسی نیزیک که وتنه وه ی
قیامه ت ده کات و، به نکوولیلیکه رونه وه ده پرسن: نایا نه م قسه به تان پی سهیره و
پیده که نن و ناگرین، له حالیکدا که بیئاگان؟! دواچار پیان ده فهرموئی: کرنوش
بو خوا بهرن و بیه رستن، نه گه ر ده تانه وی له و نه هاهمه تییه ی له روژی دواپیدا
چاوه ریئان ده کات، ده ربازین.

فَإِفْرَاءَ يَتَّ الذِّي تَوَلَّى ۝۳۳ وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى ۝۳۴ أَعْنَدَهُ عَلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ بَرِيءٌ ۝۳۵ أَمْ لَمْ يَبْتَأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى ۝۳۶ وَإِنْبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى ۝۳۷ أَلَا نُرِيءُ وَارِدَهُ وَزِدَّ الْأُخْرَى ۝۳۸ وَأَنَّ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ۝۳۹ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يَرَى ۝۴۰ ثُمَّ يُعْزِزُهُ الْجَزَاءُ الْأَوَّلَى ۝۴۱ وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى ۝۴۲ وَأَنَّ هُوَ أَسْحَكَ وَأَبْكَى ۝۴۳ وَأَنَّ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝۴۴ وَأَنَّ هُوَ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ۝۴۵ مِنْ نَفْثَةٍ إِذَا تَنَفَّسْتُمْ ۝۴۶ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَى ۝۴۷ وَأَنَّ هُوَ أَعْنَى وَأَقْنَى ۝۴۸ وَأَنَّ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۝۴۹ وَأَنَّ هُوَ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى ۝۵۰ وَتَمُونَا فَمَا أَبْقَى ۝۵۱ وَقَوْمٌ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْعَمَ ۝۵۲ وَالْمُؤْنِفِكَةَ أَهْوَى ۝۵۳ فَفَسَّهَا مَا عَصَى ۝۵۴ فَيَأْتِي مَاءَ الْآءِ رَبِّكَ نَسْمَارَى ۝۵۵ هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأَوَّلَى ۝۵۶ أَرَفَتِ الْأَرْفَةَ ۝۵۷ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةُ ۝۵۸ أَوْ لَنْ هَذَا الْعُرْدِيَّتِ تَعْبُوجُونَ ۝۵۹ وَتَضَحَّكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ۝۶۰ وَأَنْتُمْ سَمِيدُونَ ۝۶۱ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۝۶۲

مانای دهقاوده فی نایه ته کان

انایا نهو کهسه ت دی، که (دوای به ریسی راست ناشنا بوون)، پشتی هه لکرد!
 ۳۳ که میکی به خشی و چه قی (چرووکیی کرد) ۳۴ نایا زانیاری په نهانی له لایه،
 بویه نهو (کاروباری خوا) ده بینتی! ۳۵ یان نایا له باره ی نهو (راستیان) دوه
 هه وائی پیته دراوه که له لاپه په کانی مووسادایه ۳۶ ههروه ها له (لاپه په کانی)
 ئیپراهیمدا، نهو کهسه ی به ته وایسی نه رکی خوئی نه نجام دا! ۳۷ که (هیچ
 که سیکی) گونا هبار، گونا هی که سیکی دیکه هه لئاگری؟ ۳۸ ههروه ها که مروث
 ته نیا (به ره می) کوشش و ته قه لای خوئی ده پیته هی وی؟ ۳۹ ههروه ها
 که له مه ودوا (به ره هم و پاداشتی) کوششه که ی ده بینتی؟ ۴۰ نجا پاداشتی
 هه ره ته وای ده درتیه وه ۴۱ ههروه ها که کو تایی (هه موو شتیکی) به ره و لای
 پهروه ردگارتیه ۴۲ ههروه ها که بهس نهو (خوا) پیده که نیستی و ده گریه نی ۴۳

ههروههها که بهس نهو (خوا) دهمرینت و دهژیهنتی (۱۶) ههروههها (نهو) جووتی
 نیترو مئی دروستکردوون (۱۷) له نوتفهیهک کاتیک دهژیتیری (بو نئو مندالدان)
 (۱۸) ههروههها که نهو (خوا) دروستکردنهوهی کوٹایی لهسهره، ههروههها که
 تهنیا نهو خه لکی دهوله مهنه ندرکدوهو خاوه ندارکردوه (۱۹) ههروههها که تهنیا نهو
 (خوا) پهروهردگاری (ئهستیره) گه لاویژه (۲۰) ههروههها که نهو (خوا) گه لی
 عادی په که می فهوتاند (۲۱) وپرای گه لی ئه موود، ئنجا هیچی لی نه هیشتن
 (۲۲) گه لی نووحیشی بهر لهوه (فهوتاند) به دنئیایی ئه وان سته مکارترو،
 یاخییتیش بوون (له گه لانی پیشوویان) (۲۳) (ناوه دانیه) هه لگتپراوه که شی (پاش
 بهرزکردنهوه) بهردایه وه خوار (۲۴) ئیدی دایپوشی ئه وهی دایپوشی (له بهرده
 پتی بهردبارانکراوه کان) (۲۵) ئنجا ئایا له باره ی کام له چاکه کانی پهروهردگارتیه وه
 له دوودلیسی دای؟ (۲۶) ئه مه ترسینه رو وریاکه ره وه یه که له (جوژی) ترسینه رو
 هوشیارکه ره وه پیشووه کان (۲۷) (قیامه تی) نیزیک وه نیزیک که وت (۲۸) بیجکه له
 خوا هیچ لابه رو دوورخه ره وه یه کی نیه (۲۹) ئایا سه رتان له م قسه یه سوپده مینتی
 (ئه ی بیپروایه کان)؟ (۳۰) ههروههها پتده که نن و ناگرین؟ (۳۱) له حالیکدا که
 خافلاو بئ ئاگان؟ (۳۲) دهجا (ئه گهر به ته مای سه رفرازیین) کړنووش بو خوا
 بهرن و بیپه رستن (۳۳) .

شیکردنه وهی هه ندئی له وشه کان

(وَأَكْدَى): دواپی چه قی (الْكُدْيَةُ: صَلَابَةٌ تَكُونُ فِي الْأَرْضِ، يقال: حَفَرَ فَأَكْدَى، وَصَلَ إِلَى الْكُدْيَةِ، وَاسْتَعْبَرَ ذَلِكَ لِلطَّالِبِ الْمُخْفِقِ وَالْمُعْطَى الْمُقْبِلَ)، (كُدْيَةُ): به شوینتیکى چه قهن، یاخود به ردیک، شاخیک، ده گوترئ له زه ویداو به زه حمهت هه لده قهنرئ، ده گوترئ: (حَفَرَ فَأَكْدَى)، زهوی هه لقه ند، دواپی گه بیشته چه قهن (كُدْيَةُ)، واته: زه ویهه کی په قهنی زۆر سهخت، یاخود: پارچه شاخیک، به ردیک، نه مه خواز راوه ته وه بو که سیک که به دواى شتیکدا ده چئ، به لام سه رکه وتوو نابئ، هه روه ها بو که سیک که ده به خشئ، به لام دواپی ده ست ده گرتنه وه، یاخود که م ده به خشئ.

(صُحُفٍ): (جَمْعُ صَحِيفَةٍ: الْمَبْسُوطُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، مَا يُكْتَبُ عَلَيْهَا، وَالْجَمْعُ صُحُفٍ، وَصَحَائِفٍ)، (صُحُفٍ) و (صَحَائِفٍ) کوئ (صَحِيفَةٌ)، نه ویش هه ر شتیکه پاخرا بئ، پان کرابئ، به لام لی ره دا مه به ست پیئ نه وه یه که له سه ری ده نووسئ، به کوردی ده گوترئ: په پ، لاپه پ، په راو، ده فته ر.

(وَقِي): (أَيُّ أَوْقِي: تَمَّمَ الْعَهْدَ، وَقِي: بَدَّلَ الْمَجْهُودَ فِي جَمِيعِ مَا طُلِبَ بِهِ)، (وَقِي): په یمانه که ی برده سه ر، یاخود کاره که ی به ته وایی نه نجامدا، ده گوترئ: (وَقِي)، هه ر چئ لیئ داواکراوه، توانای خوئ تیدا به کاره یئا.

(وَأَزْرَةً): (أَيُّ نَفْسٌ وَأَزْرَةٌ)، نه فسئکی گوناهاکار (نَفْسٌ أُمَّةٌ، لِأَنَّ الْإِثْمَ جَمْلٌ ثَقِيلٌ)، له به ر نه وه ی گوناها باریکی گرانه، کوئیکى قورسه بو خاوه نه که ی.

(سَعَى): (السَّعْيُ: الْمَشِيَّ السَّرِيعَ، وَهُوَ دُونَ الْعَدْوِ، وَيُسْتَعْمَلُ لِلْجِدِّ فِي الْأَمْرِ خَيْرًا كَانَهُ، أَوْ شَرًّا)، (سَعَى): رۆیشتنتیکى خیرا به لام نه گاته نه ندازه ی پاکردن و غاردان، به کاریش ده هیترئ بو سووربوون له سه ر کاریک، چاک بئ، یان خراب.

(الْجَزَاءَ الْأَوْفَى): (الْجَزَاءَ الْأَكْمَلُ)، پاداشتی هه ره چاک، (الْوَفَى: الَّذِي بَلَغَ التَّمَامِ)، (وَفَى) نه وهی که پشتوته کۆتایی و حالته قی ته و اوای خوئی.

(الْمُنْتَهَى): (مُنْتَهَى): چا وگی میمییه، ﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ﴾، واته: پهروه ردگارت کۆتایی هه موو دروستکراوه کان و شوینی بؤلا که پانه وه پانه، (مُنْتَهَى)، یانی: کۆتایی هه موو کاروباره کان.

(تُنزِلُ): (أَيُّ: تُقَدِّفُ وَتَنْزِلُ وَتُنزِلُ)، (تُنزِلُ): به مانای ده پڑیتری و داده به زیتری و ده خریته نیو، له بهر زییه وه ده خریته نیو نزمیی، (تُنزِلُ): تُقَدِّفُ بِالْعَزَّةِ الْإِلَهِيَّةِ مَا لَمْ يَكُنْ مِنْهُ، به هوئی عیززه قی خواوه، نه و نوتفه یه شتیکی تیدا داده نری که تیدا نه بووه، که بریته له وه مروقیکی پر به کراسی، له و نوتفه بچووکه په یدا ده بی به ده سه لاتی بی سنووری خوا.

(النَّشْأَةُ): (النَّشْأُ وَالنَّشْأَةُ: إِحْدَاثِ الشَّيْءِ وَتَرْبِيَّتُهُ)، (نَشَأَ وَنَشَأَتْ)، بریته له په یدا کردنی شتیکی و پهروه ده کردنی و به ختوکردنی و پیگه یاندنی.

(وَأَفَى): (أَعْطَى مَا فِيهِ الْقِيَمَةُ: وَهُوَ الْمَالُ الْمُدْخَرُ، وَقِيلَ: أَقْتَى: أَرْضَى)، (أَقْتَى)، واته: شتیکی به خشی سامانی پاشه کهوت کراوی تیدابی، (قنیه) مالی پاشه کهوتکراو، هه ندیکیش گوتوو یانه: (أَقْتَى)، یانی: (أَرْضَى)، خوا به خشی به وه که سه، تا کو رازی بوو.

(الشَّعْرَى): (الشَّعْرَى: نَجْمٌ، وَتَخْصِيصُهُ فِي قَوْلِهِ: ﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَى﴾، لِكُونِهَا مَشْبُودَةً لِقَوْمِ)، (شَعْرَى): نه سه تیره یه که به کوردیی که لاویتری پی ده لاین، له هاویناندا که نه سه تیره یه که لاویتر هه لیدی، دنیا به ره و فینکی ده چن، ده گوتری: که لاویتر نه نگوتوه، که نه سه تیره یه که لاویتر درده که هوئی، سأل له که رمیی هاوینه وه به ره و فینکی پاییز ده چن، لیره که به تاییه ت باسکراوه: ﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَى﴾، بیکومان ته نیا خوا پهروه ردگاری (شَعْرَى) یه، له بهر نه وه ی که سانیک په رستوو یانه وه، له بهر کۆمه لیک تاییه ته ندیی که دوایی باسیان

ده که یکن، کۆمه لیک تاییه همه ندیی له ئه سستیره ی گه لاوژدا هه ن، جیای ده که نه وه له ئه سستیره کانی دیکه.

(وَالْمُؤْتَفِكَةَ): (الْقَرْيَةَ الْمُؤْتَفِكَةَ)، ئاوه دانیه هه لگنێردراوه که، (الإفك: كُلُّ مَضْرُوفٍ عَنِ وَجْهِهِ الَّذِي يَحِقُّ أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ)، (إفك): بریتیه له هه ر شتیک که له و رووه راسته ی پتویسته له سه ری بئ، لابدرئ، درۆ بۆیه پتیی ده گو ترئ: (إفك) له به ر ئه وه ی پتجه وانه ی راستیه، (المؤتفکة: المنقلبة)، واته: هه لگنێردراوه، (مؤتفکة)، ئاوه ئناوی وه صفکراویکی قرتیندراوه: (الْقَرْيَةَ الْمُؤْتَفِكَةَ)، یان: (الْمَدِينَةَ الْمُؤْتَفِكَةَ)، شاره هه لگنێردراوه که، ئاوه دانیه هه لگنێردراوه که.

(أَهْرَى): (أَي أَسْقَطَ: رَفَعَهُ فِي الْهَوَاءِ وَأَسْقَطَهُ)، به ریدایه وه، به رزی کرده وه بۆ سه ری و، دوا یی به ریدایه وه.

(ءِالْأَى): (وَاحِدًا: أَلَا وَإِنِّي)، (ءِالْأَى)، به (أَلَا)، به (إِنِّي)، کۆده کریته وه، وه ک (أَنَا وَإِنِّي لِوَاحِدِ الْأَنْاءِ، (أَنْاءِ)، کاته کان، تاکسی (أَنْاءِ)، بریتیه له (أَنَا وَإِنِّي)، هه م به سه ری هه مزه که، هه م به ژئری، به هه مان شیوه: (ءِالْأَى) یش، تاکه که ی بریتیه له (أَلَا وَإِنِّي)، واته: یه ک نیعمه ت، ئه وی دیکه ش، یانی: یه ک کات.

(نَسَمَارَى): (الْمِرْيَةَ: السَّرْدُ فِي الْأَمْرِ، وَهُوَ أَخْضُ مِنَ الشَّلِّ)، (مِرْيَةَ): بریتیه له دَلْ له دَلان له کاریکدا که تایه تتره له دوو دلایی، هه روه ها (المَمَارَاةُ: الْمُحَاجَاةُ فِيمَا فِيهِ مِرْيَةٌ، (مَمَارَاةُ) بریتیه له مشتومر کردن له باره ی شتیکه وه دوو دلایی تیدا هه بئ، بۆیه (تَمَمَارَى)، هه ندیکیان به مانای: (تَشَكُّكٌ)، هیناویانه، واته: له باره ی کام له چاکه کانی په روه رگارته وه له دوو دلایی دای؟

(الْأَرْفَةَ): (أَرْفَتِ الْأَرْفَةَ)، یانی: (ذَنَّتِ الْقِيَامَةَ)، (أَرْفَةَ)، یه کیکه له ناوه کانی قیامه ت، واته: رووداوه نزیکه که، (أَرْفَةَ) ش، وه صفی وه صفکراویکی قرتیندراوه، یانی: (الْحَادَاةُ الْأَرْفَةَ)، یان (الْوَأَقَعَةُ الْأَرْفَةَ)، ئه و رووداوه، ئه و کاره ساته نیزیکه، (أَرْفَتِ الْأَرْفَةَ)، وه نیزیک که وت رووداوه نیزیکه که، که مه به ست پتیی روژی دوا ییه

به گشتی، یان قوٰناغی یه که میه تی که ناخیر زه مانه، یان قوٰناغی دووه میه تی که قیامت و زیندو و کرانه وه و هه لسیترانه وه ی مروّفه کانه.

(کاشِفَةٌ): (كَشَفْتُ الثُّوبَ عَنِ الْوَجْهِ وَغَيْرِهِ)، واته: پؤشاکه که له سه ر ده م و چاوو جگه له ویش لادا. (وَيُقَالُ: كَشَفَ عَمَّةً)، خه مه که ی لابرده، (وَاسْتَعْبِرَ لِلْإِزَالَةِ)، لیره دا وشه ی (كَاشِفَةٌ)، خواز راه ته وه بو لابرده، که واته: ﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ﴾، جگه له خوا هیچ که سیکی توانای لادان و لابرده و دوور خستنه وه ی نیه.

(سَمِدُونٌ): (سَمَدٌ: عَلَى وَرَفَعَ رَأْسَهُ، وَنَضَبَ صَدْرَهُ، سَمَدٌ لَهَا وَسَمَدٌ عُنْتُ، سَمَدٌ: أَي لَهَا وَسَمَدٌ عُنْتُ: أَي لَهَا عُنْتُ: غَقَلَّ وَسَهَا، سَمَدٌ: أَلْهَاءُ)، وشه ی (سَامِدُونَ)، مانا لیکده ره وانی وشه کانی قورئان به: (لَاهُونَ) و (سَاهُونَ)، لیکیان داوه ته وه، (لَاهُونَ)، خافلان، (سَاهُونَ)، بیتاگیان، جگه له و دوو واتیه، (سَمَدٌ) به مانای (عَلَى)، به رز بووه و، سه ری به رز کرده وه و، سینگی هینایه پیش، سینگی ده ربه پرانده، هاتوه، (سَمَدٌ)، بیتاگا بوو، (سَمَدٌ عُنْتُ)، لئی بیتاگا بوو، (غَقَلَّ وَسَهَا)، ده گوتری: (سَمَدٌ: أَلْهَاءُ)، خافلان دی و بیتاگای کرد.

هوئی هاتنه خواره وه ی نایه ته کان

ئهم نایه تانه، یان باسی که سیکی دیاریبکراو ده کن، که له ته فسیره کاندانایان هیناوه و دوایی باسی ده که یین، یا خود باسی جوړه که سیکی تاییه ته ده کات، (الطیري) له ته فسیره که ی خوئی دا^(۱)، ده لئی:

﴿وَذَكِّرْ أَنْ هَذِهِ آيَةٌ: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تُولَّىٰ ﴿٣٢﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٣﴾﴾ نَزَلَتْ فِي الْوَلِيدِ بْنِ الْمُغِيرَةِ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ عَاتَبَهُ بَعْضُ الْمُشْرِكِينَ، وَكَانَ قَدْ اتَّبَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

عَلَىٰ دِينِهِ، فَضَمِنَ لَهُ الَّذِي عَاتَبَهُ إِنْ هُوَ أَعْطَاهُ شَيْئًا مِنْ مَالِهِ، وَرَجَعَ إِلَىٰ شِرْكِهِ أَنْ يَتَحَمَّلَ عَنْهُ عَذَابَ الْآخِرَةِ، فَفَعَلَ، فَأَعْطَىٰ الَّذِي عَاتَبَهُ عَلَىٰ ذَلِكَ بَعْضَ مَا كَانَ ضَمِنَ لَهُ، ثُمَّ بَخِلَ عَلَيْهِ وَمَنَعَهُ مِمَّا ضَمِنَ لَهُ.

(الطبري) په حمه ق خواى لى بى، ده لى: باسكراوه كه نهم نايه ته: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ۚ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْتَدَىٰ﴾ له باره و ه ليدى كورى موغيره وه هاتو ته خوار، له بهر نه وهى هه نديك له هاوبه ش بو خوا دانره كان سه ركونه يان كرد، چونكه شوين پيغه مبهري خوا كه وتبوو، شوين نايين و بهرنامه كه هى كه وتبوو، باباى سه ركونه كه رى گوئى: من نوبالت بو ده كيشم، (گره نتيبت ده ده مى)، نه گهر نه ندازه كه له مال و سامانى خوتم بديه، به لام بگه رپيه وه بو بتپه رستى و هاوبه ش بو خوا دانان، من سزاو نازارى روژى دوايبت بو تهحه ممول ده كه م (نه گهر هه بوو، با من له جياتى تو سزا بدرتم) و ه ليدى كورى موغيره ش واى كرد، نجا نه ندازه كه له مال و سامانه ي كه به لىنى دابوو، (به باباى سه ركونه كه ر) پييدا، به لام دوايى چرووكيى كردو ته واوى مافه كه هى نه دايه، (كه به لىنى پيدا بوو، نه گهر نه وه سزاي قيامه قى له كوّل بكا ته وه، نه ويش هه ندى مال و سامانى بداتى، وه ك به لا گير ه وه).

ههروه ها تيمه دوو رپوايه تى ديكه شى لى دينين:

۱- (عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ: ﴿وَأَكْتَدَىٰ﴾ قَالَ: الْوَلِيدُ بْنُ الْمُغِيرَةَ أَعْطَىٰ قَلِيلًا ثُمَّ أَكْتَدَىٰ) (آخرجه: الطبري: ۳۲۶۷۶، مرسل)، واته: له مواهيد ه وه هاتوه له باره ه فرمايشتى خواوه كه ده فه رموى: ﴿وَأَكْتَدَىٰ﴾ گو توويه قى: و ه ليدى كورى موغيره هه نديك له مالى خوئى دا (به وه كه سهى كه گره نتيبى سزادرانى قيامه قى بو كرد بوو، كه له جياتى نه و سزا بدرى) دوايى چه قى (و نه ندازه كه به لىنى پيدا بوو بوئى ته واو نه كرد).

۲- (قَالَ ابْنُ زَيْدٍ، فِي قَوْلِهِ: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ﴾، إِلَىٰ قَوْلِهِ: ﴿أَعْنَدَهُ، عِلْمُ الْعَيْبِ فَهُوَ بَرِيءٌ﴾، قَالَ: هَذَا رَجُلٌ أَسْلَمَ، فَلَقِيَهُ بَعْضُ مَنْ يُعْرِضُهُ، فَقَالَ: أَتَرَكْتِ دِينَ الْأَشْيَاحِ

وَصَلَّاتُهُمْ، وَزَعَمَتْ أَنَّهُمْ فِي النَّارِ، كَانَ يَتَّبِعِي لَكَ أَنْ تَنْصُرَهُمْ، فَكَيْفَ يُفْعَلُ بِأَبَائِكَ؟ فَقَالَ: إِنِّي خَشِيتُ عَذَابَ اللَّهِ، فَقَالَ: أُعْطِنِي شَيْئًا، وَأَنَا أُحْمِلُ كُلَّ عَذَابٍ كَانَ عَلَيْكَ عَنكَ، فَأَعْطَاهُ شَيْئًا، فَقَالَ زَيْدِي، فَتَعَاَسَرَ حَتَّى أُعْطَاهُ شَيْئًا، وَكَتَبَ لَهُ كِتَابًا، وَأَشْهَدَ لَهُ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ: ﴿أَفْرَأَيْتَ الَّذِي تَوْلَىٰ ۗ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾﴾، عَاسِرُهُ: ﴿أَعْنَدُهُ، عَلِمُوهُ أَلْغَيْبٍ فَهُوَ بَرِيءٌ ﴿٣٥﴾﴾، نَزَلَتْ فِيهِ هَذِهِ الْآيَةُ، (اخرجه: الطبري: ٣٢٦٧٧، وإسناده مرسل، الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ٣، ص ٢٩٩، قلنا: وسنده ضعيف جدًا لضعف عبدالرحمن وإعضاله).

واته: ئينو زهيد (كه يه كيكه له زانا ياني جيلى شوينكه وتووانى هاوه لآن خوا له هه موويان رازى بئى)، له باره ي قسه ي خواى به رزه وه، كه ده فه رموى: ﴿أَفْرَأَيْتَ الَّذِي تَوْلَىٰ ۗ ﴿٣٣﴾﴾، تاكو ده گاته ئه و شوينه ي ده فه رموى: ﴿أَعْنَدُهُ، عَلِمُوهُ أَلْغَيْبٍ فَهُوَ بَرِيءٌ ﴿٣٥﴾﴾، گو توويه تي: له باره ي كه سيكه وه هاته خوار، كه مسولمان بوو بوو، ئنجا هه نديك له وانه ي په خنه ي لئى ده گرن و سه ركونه ي ده كه ن، پيى كه پشتن، يه كيكيان پيى گوت: ئايا ئاييني پياوه به ته مه نه كانت واز لئى هئناوه و، به گو ميرات داناون و، پيىت وايه ئه وان له نئو ناگردان؟ له سه ر تو پئويست بوو، ئه وان سه ربخه ي و پشتيان بگري، چوئن به و شيويه له گه ل باب و باپيراندا مامه له ده كرى؟ ئه ويش وه لامى دايه وه و گو تي: له سزاو ئازارى خوا ترسام، باباي سه ركونه كه ر پيى گوت: ئه گه ر شتيك له مال و سامانت بده يه من، هه ر سزايه ك له سه ر تو بئى، له قيامه تدا هه لئده گرم، ئه ويش ئه ندا زه يه ك له مال و سامانى خوئ دايه، ئنجا داواى زياده ي لئى كرد، به لام تتيك گيران، هه تا هه نديكى ديكه ي دايه، دوايى نو سراويكى بو نووسى و شايه ديشى بو گرت، كه له رورئى دواييدا ئه و سزاو ئازاره ي ده خرئته سه ر (ئه و كه سه هه لئى گيراوه ته وه له ئيسلام) ئه و ته حه ممولى بكات و له جياتى وى سزا بدرئى (له به رانبه ر ئه و مال و سامانه دا) ئه وه يه قسه ي خواى به رز كه ده فه رموى: ﴿أَفْرَأَيْتَ الَّذِي تَوْلَىٰ ۗ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾﴾، ئايا ئه و كه سه ت بينى كه پشتى هه لكر دو ئه ندا زه يه ك مال و سامانى به خشى، دوايى چه قيسى و چيديكه ي نه به خشى،

(اَكْدَى: عَاسِرَه)، واته: له گه لای که و ته مشتومر، ﴿اعْتَدَهُ عِلْمُ الْعَيْبِ فَهُوَ مَرِيءٌ﴾ (۳۵) تایا زاناریی په نهانی له لایه و ده بینئ؟! [که که سټیکی دیکه بوی هه یه، له جیاتی وی سزا بدرئ و کۆلی کوفر و شیرک و تاوانی وی هه لَبگری؟] له و باره وه ئه م نایه ته موباره که هاته خوار.

هه لَبه ته هه ردووک نووسه ری (الإستیعاب فی بیان الأسباب)، ده لَین: سه نه ده که ی زۆر بیهیزه، له بهر عه بدو پره حمان، که فه رمووده که ی (اعضال) ی تیدا هه بووه، (اعضال) یش زاراو هه که له زاراو هه کانی فه رمووده ناسان^(۱)، به لَام مادام ئه وه ده قه (الطبری) هیناویه تی و زۆر به ی ته فسیره کان ئه وه به سه رهاته بیان هیناوه، که دواتریش ئیمه جار یکی دیکه قسه ی له باره وه ده که ی نه وه، بۆیه ئیمه ش هینامان و، جاری واش هه یه، یه کیک له زانایان و شاره زبانی فه رمووده ده لَئ: ئه وه ده قه م پئ بیهیزه له رووی سه نه ده وه، به لَام زانایانی دیکه به به هیزی داده تین.

جاری واش هه یه زانایه ک له قوئاغیکی ته مه نیدا، ده قیکی پئ بیهیزه و له قوئاغیکی دیکه دا، ده لَئ: په شیمان بوومه وه له وه که به بیهیزم داناو، یاخود به پیچه وانه وه: ده قیکی به به هیز داناو، له رووی سه نه ده وه، دوا یی له قوئاغیکی دیکه دا، زیاتر لئ ده کۆلئته وه ده لَئ: به هه له دا چوو بووم، ئه وه ده قه به هیز نیه و بیهیزه، وه ک (ناصرالدین الألبانی) په حمه تی خوای لئ بئ، فه رمووده ناسی ناوداری سه ده ی بیستی زاینی، ئه وه حاله ته ی بووه و دوو بهرگ کتیب دانراون له باره ی چاو پیداکیرانه وه کانی ئه لبانییه وه، به هه لوئستی خو ی دا له باره ی هه ندیک له ده قه کانی سوئنه ته وه، که به بیهیزی داناون، دوا یی لئیان په شیمان بوته وه و گوتوو یه تی: به هیزن، یاخود به به هیزی داناون و، دوا یی گوتوو یه تی: بیهیزن، ئه وه ش شتیکی ئاساییه، گرنگ ئه وه یه ئه وه ریوایه تانه له زۆر به ی ته فسیره کاند هاتوون، ئیمه ش وه ک بهرچاو روونیی هینامان.

(۱) ئه وه فه رمووده یه که دوو له گنیره ره وه کان (رواۃ) ی به دوا یه ک دا که وتب و دیار نه بن، له هه ر شوئینیکی زنجیره که دا بئ.

مانای گشتیی نایہ تہ کان

خو **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** لہم سی (۳۰) نایہ تہی کۆتایی سوورہ تی (النجم) دا، نایہ تہ کان: (۳۳ - ۶۲)، کہ وہک گوتمان: ئەم سوورہ تی (النجم) ھەمووی، جگہ لہ نایہ تہ کان سەرہ تایی کہ باسی چۆنیہ تیی سروشکردنی خو **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بۆ پیغەمبەری خاتەم **ﷺ** لہ پرسی جیبریلە وەو، ئەوہ کہ پیغەمبەری خو **ﷺ** جیبریلی بینیوہ، جارێک لەسەر زەوی و، جارێک لە ئاسمان، لہ لای درەختی کۆتایی، کہ بەھەشتی سەر و تگای پروادارانیشی لێیہ، جگہ لہو بابەتہ، ئەوہی دیکہ ھەمووی باسی ھەلۆھە شاندنەوہی بیروکەیی بپەرستیہ، بە تاییہت پەرستی ھەر سئی بتی سەرہ کی: (لات و، عَزَّى و)، (مَنّاء و)، بە مینہو کچی خوا دانانیان، لہ دوائ نایہ تی ژمارہ (۱۸) ھوہ، لہ نایہ تی (۱۹) ھوہ، تاکو کۆتایی، ئەوہ سووگہ سەرہ کییہ کہ یہ تی.

ئنجالێرەدا خو **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** دوائ ئەوہی بە گشتیی لہ بارہی ھاوبەش بۆ خو دانەران و بیروکەیی پووچی ھاوبەش بۆ خو دانان و پەرستی جگہ لہ خواوہ، فەرماپشتی کرد، وەک نمونە یەک لہ بارہی کہ سیکی تاییہت و دیارییکراو، یاخود جوۆرہ کہ سیکی، کہ وەک دوائی لہ مەسەلہ گرنگەکانیشدا باسی دەکەین، ھەندیک لہ زانایان گوتوو یانہ: لێرەدا خو **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** لہ بارہی جوۆرہ کہ سیکی ھوہ قسە دەکات، نەک کہ سیکی دیارییکراو، بە لکو جوۆرہ کہ سیکی، یانی: ئەو جوۆرہ کہ سانەش ھەن، کہ بەو شیوہیہ مامەلە دەکەن و، ھەردوو واتایہ کانیش ھەر گونجاون، ھەرچەندە زیاتر وا پێدە چئ مەبەست پیی کہ سیکی دیارییکراو بئ، کہ لہ ھوی ھاتنە خوارو وە کہ شدا باسمان کرد، بە لام بیگومان چەمک و واتایہ کہ گشتگیرەو، تاییہت نیہ بە کہ سیکی دیارییکراو و لہ سەری قورخ نەکراوہ.

خو دەفەر موی: **﴿ اَفْرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ﴾**، نایا ئەو کہ سەت بینی، کہ پشتی ھەلکرد، پشتی کردە خواو بەرنامە کہی، نایا بینیو تہ؟ (أَفْرَأَيْتَ)، دەگونجی

مه به ست بینینی چاو بی، نه گهر که سئکی دیاری بیکراو بی، ده شگونجی مه به ست بینینی عه قل و دل بی، نه گهر مه به ست جوړه که سئک بی، نه و کاته ش یانی: نایا زانیت نه و که سه ی پشتی هه لکرد، که ده فه رموی: (تَوَلَّى)، مانای وایه پیشتی بروای هیناوهو، هانوته سهر پئی راست، به لام دوایی پشتی کردوته پئی راست و پشتی کردوته خوا.

﴿وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْثَى﴾، که میکی به خشیی و دوایی چه قیی، واته: چیدیکه ی نه به خشیی وازی هینا و چرووکیی نواند.

﴿أَعْنَدُهُ وَأَمَّا الْعَبَبُ فَهُوَ بَرٌّ﴾، نایا زانیاری په نهانی له لایه، تنجا ده بینن، یان: ده زانی؟ به پیی هاتنه خواره وه که ی بی، واته: نه ندازه که له مال و سامانه که ی دا، به و که سه ی به لئینی پیدا بوو، سزای دوا پوژی له کوئل بکاته وه و خو ی له کوئل بنی و له جیاتی وی سزا بدری، ئیدی نه ندازه که له مال و سامانی خو ی پیدا به مهر جیک نه و بیته به لاگیره وه ی، به لام دوایی چیدیکه ی پینه دا و چه قیی، خوا ده فه رموی: نایا زانیاری په نهانی له لایه، که نه و که سه ده توانی له جیاتی نه و سزا بدری و ئوبالی بو بکتیشی و، گره نئیی سزا نه درانی بو بکات؟!

﴿أَمْ لَمْ يَلْبَسْنَا بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى﴾، یان نایا هه والی پی نه دراوه به وه ی له لایه په کانی مووسادا هه یه، ﴿وَأَتْرَاهِمَا أَلَّذِي وَفَّى﴾، هه روه ها له لایه په کانی ئیبراهیم دایه، که به ته وایی نه رکی سهر شانی خو ی نه جامدا؟ نایا نه و راستییه، چیه؟

﴿أَلَا نَزَّرْنَا وَرَاءَهُ وَرَأْفَتَيْنِ﴾، که هیچ نه فسئکی گوناهاکار، گوناھی که سی دیکه هه لئاگرئ، (ووزر): به مانای (ثقل)، ه، قورسای له بهر نه وه ی گوناھ قورسه که بابای گوناھبار له کوئل ده نن، واته: هه م له لایه په کانی مووسادا، یانی: له ته وراتدا، هه م له لایه په کانی ئیبراهیمدا ﴿لَقَدْ جَاءَهُمْ آيَاتُنَا﴾ هاتوه، که هیچ گوناھباریک گوناھی که سی دیکه هه لئاگرئ.

﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾، دیسان ئەو راستییەش هەیە، کە بۆ مرۆڤ نیە، مەگەر ئەوەی خۆی هەولێ بۆ دابێ و کۆششی بۆ کردبێ، واتە: مرۆڤ تەنها دەبێتە خاوەنی بەرھەمی کۆششی خۆی.

﴿وَأَنْ سَعِيَهُ، سَوْفَ يُرَى﴾، ئەو راستییەش: کە هەوڵ و کۆششەکە ی لە مەودوا دەبیرێ، یانی: پاداشت دەدرێتەو.

﴿ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى﴾، دوای پاداشتی هەرە باش دەدرێتەو، لەسەر کردووە باشەکانی.

﴿وَأَنْ لَكَ رَبِّكَ الْمُنْتَهَى﴾، هەروەها هەر لەو لاپەڕانەی مووسا و ئیبراھیمدا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، ئەو راستییەش هەیە، کە کۆتایی بەرەو لای خوا، کۆتایی هەموو کاروبارەکان، کۆتایی ژبانی مرۆڤەکان و، خالی کۆتایی هەموو دروستکارووەکان بۆ لای پەروردگار.

﴿وَأَنْهُ، هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى﴾، هەروەها هەر لەو لاپەڕانەشدا هەیە، کە هەر خوا پێدەکەنێت و دەگریەن.

﴿وَأَنْهُ، هُوَ آمَاتٌ وَآخِيَا﴾، هەروەها لەو لاپەڕانەدا هەیە، کە هەر خوا دەمریتێ و دەژینێ.

﴿وَأَنْهُ، خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى﴾ ﴿١٥﴾ مِ ن تَطْفُوْا لِنَاتِنِي﴾، هەروەها لەو لاپەڕانەدا هەیە، کە خوا **بەدوایان** جووتی دروستکردووە، تێرو مێ لە نوتفەیک کە دەرژێتێ، نوتفەیک کە دەچێتە تێو مندالانەو، بریتیه لە ئاوی هەر کام لە پیاوو ئافرەت.

﴿وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْآخِرَى﴾، هەروەها ئەو راستییەش هەیە، کە زیندووکردنەو و پێگەباندنەو ی دوایەش بەس لەسەر خوا **بەدوایان** و بەتینی داو.

﴿وَأَنْهُ، هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى﴾، هەروەها لەو لاپەڕانەشدا هەیە، کە هەر خوا دەوڵەمەندو بێ نیاز دەکات و، ساماندارو خاوەندار دەکات.

﴿وَأَنَّهُ مُرْرَبٌ الشَّعْرَى﴾ هەر لهو لاپه‌رانه‌دا هه‌یه، که ته‌نیا خوا‌خواه‌نی نه‌ستیره‌یه‌گه‌ لاویژه‌ که نه‌ستیره‌یه‌کی تاییه‌ته‌و کومه‌لێک تاییه‌مه‌ندی هه‌ن، وه‌ک دوا‌یی با‌سی ده‌که‌ین.

﴿وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى﴾ هه‌روه‌ها لهو لاپه‌رانه‌دا هه‌یه، لاپه‌ره‌کانی مووسا‌و ئیبرا‌هیم (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) که خوا‌عادی یه‌که‌می فه‌وتاندوه.

﴿وَمُودًا فَمَا أَتَى﴾ گه‌لی ئه‌موودیشی فه‌وتاندوه‌و هه‌چی لێ نه‌هه‌شتوون.

﴿وَقَوْمٌ نُّوحٌ مِنْ قَبْلُ﴾ هه‌روه‌ها گه‌لی نووح‌یشی له‌وه‌په‌ش فه‌وتاندوه.

﴿إِنَّمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطَى﴾ که به‌ دنیایی ئه‌وان سه‌ته‌مکارتر‌و یا‌خه‌یترو سه‌نوور شه‌کت‌تیش بوون، له‌ گه‌له‌کانی دوا‌ی خو‌یان.

﴿وَالْمُؤَفِّكَةَ أَهْوَى﴾ هه‌روه‌ها به‌س خوا **سورته‌ی الحج** ئاوه‌دانییه‌هه‌ لگه‌ر‌داوه‌که‌ی به‌ردا‌به‌وه، یانی به‌رزی کرده‌وه‌و به‌ری دا‌به‌وه، که مه‌به‌سه‌ت پێی ئاوه‌دانییه‌که‌ی گه‌لی‌بووه **سورته‌ی الحج**

﴿فَمَنْهَا مَا عَشَى﴾ ئنجا دا‌یووشی ئه‌وه‌ی دا‌یووشی، واته‌: شه‌تیک دا‌یووشی که‌ نایه‌ته‌ وه‌صف‌کردن، که مه‌به‌سه‌ت پێی ئه‌و به‌ردانه‌یه‌ که به‌سه‌ریاندا بار‌نزان، وه‌ک ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿حِجَابَةٌ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧١﴾ الْحَجَرِ، به‌ردی که له‌ قو‌ری وش‌کراوه‌ دروست‌کرا بوون.

﴿فَيَأْتِي آلَهُ رَبِّكَ نَسَارَى﴾ ئنجا ئایا له‌ کام له‌ چاکه‌کانی په‌روه‌ر‌داگرت‌دا دوو دلی، یان: له‌ باره‌ی کام له‌ چاکه‌کانی په‌روه‌ر‌داگرت‌ه‌وه‌ مشتوم‌ر ده‌که‌ی، ئه‌ی مرو‌فی!

﴿هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأُولَى﴾ ئه‌مه‌ ترسان‌دنیکه‌و وریا کرده‌وه‌یه‌که له‌ ترساندن و وریا‌کردنه‌وه‌ په‌شوو‌ه‌کان، واته‌: ئه‌و قور‌ئانه‌، یا‌خود ئه‌و په‌نجه‌مه‌به‌ره **سورته‌ی الحج** وریا‌که‌ره‌وه‌و ترسه‌نه‌ر‌یه‌که له‌ هه‌مان شه‌وه‌ی وریا‌که‌ره‌وه‌و ترسه‌نه‌ره‌ په‌شوو‌ه‌کان، واته‌: عاده‌تی خوا **سورته‌ی الحج**، هه‌روا‌بووه‌و، موحه‌مه‌د **سورته‌ی الحج** شه‌تیک‌ی دا‌هه‌ترا‌وو‌په‌یدا‌کرا‌وی

بِیْ یَّتَشِیْنُهٗ نِیْهٖ، وَهَکْ لَهٗ سُوْرَهٗتِی (الْحَقَاف) دَا، دَهْفَهْرَمُوْیْ: ﴿قُلْ مَا کُنتُمْ بِدَعَا مِنْ اِلٰہِ الرَّسُلِ﴾، بَلٰی: مَنْ دَاہِیْتِرَاوِیْکَ نِیْمٍ، لَهٗ یَّتَغْهْمَبِهْرَانِدَا (بِهَلْکُوْ مَنِیْشْ یَهْکِیْکُمْ لَهٗ یَّتَغْهْمَبِهْرَانِ).

لَهٗ کُوْتَا یِیْدَا خُوا دَهْفَهْرَمُوْیْ: ﴿اَزَفَتْ اَلْاَرَفَةَ﴾، وَهَنْزِیْکَ کَهْوَتُوْو وَهَنْزِیْکَ کَهْوَتِ، نِیْزِیْکَ کَهْوَتُوْو، مَهْبَهْسَتْ یِیْیْ پُوْڑِیْ دَوَا یِیْهْو، یَهْکِیْکَ لَهٗ نَاوَهْکَانِیْ پُوْڑِیْ دَوَا یِیْه.

﴿لَیْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ کَاشِفَةٌ﴾، جِگَهٗ لَهٗ خُوا کَهْسْ نَاتَاوَنْیْ لَایْ بَدَاتِ، کَهْسْ نَاتَاوَنْیْ دُوْوَرِیْ بَخَاتَهْوَه.

﴿اَفِیْنَ هٰذَا اَلْکُرْدِیْتِ تَعْجِبُوْنَ﴾، نَایَا لَهْمْ فَهْرَمَا یَشْتَهْ سَهْرَتَانِ سُوْرَدَهْمِیْتِیْ، لَهْبَهْرْ نَهْزَانِیْسِیْ خُوْتَانِ؟ چُونْکَهٗ مَرْوُفْ بَهٗ زُوْرِیْسِیْ وَا یِهٖ، لَهْبَهْرْ نَهْزَانِیْسِیْ بَهْرَانِیْبَهْرْ بَهٗ شَتِیْکَ سَهْرِیْ سُوْرَدَهْمِیْتِیْ کَهٗ تِیْسِیْ نَاگَاتِ، وَاتَهٗ: بَهْهَوُیْ نَهْزَانِیْتَانَهْوَهٗ سَهْرَتَانِ لَهْمْ قَسَهْیَهٗ سُوْرَدَهْمِیْتِیْ، مَهْبَهْسَتْ لَهٗ سَهْرَسُوْرْمَانْدِنِیْشْ لَیْرَهْدَا نِکُوْلِیْلَیْکِرْدَنْ وَ بَهٗ نَارِاسْتْ دَانَانَه.

﴿وَفَضَحْکُوْنَ وَلَا یَتَّکُوْنَ﴾، هَهْرُوَهْهَا یِیْدَهْکَهْنَنْ وَ نَاگْرِیْهَنْ؟ وَاتَهٗ: یِیْدَهْکَهْنَنْ وَهْکْ کَالْتَهٗ یِیْکِرْدَنْ وَ، نَاگْرِیْنْ وَهْکْ نَهْوَدِیْ بَتْرَسِیْنْ لَهٗ هَهْرَهْشَهْیْ خُوا؟

﴿وَاَنْتُمْ سَیِّدُوْنَ﴾، لَهٗ حَالِیْکِدَا تِیْوَهٗ بِنِیْ نَاگَاوْ خَا فَلَآوَنْ؟

﴿فَاَتَّخِذُوْا لِلّٰهِ وَاَعِیْبُوْا﴾، دَهْجَا کِرْنُوْشْ بُوْ خُوا بَهْرَنْ وَ بَیْپَهْرَسْتَنْ.

تَهْگَهْرْ دَهْتَانَهْوِیْ دَهْرَبَازْ بَنْ، لَهْوْ هَهْرَهْشَهْیَهْیْ خُواو، لَهٗ سَزَا یْ خُوا، کَهٗ بُوْ کَهْسَانِیْکِیْ دَانَاوَهٗ، بَهٗ شِیْوَهْیَهْکْ دَهْژِیْنِ، خُوا بُوْ نَهْوْ شِیْوَهٗ ژِیَانَهٗ دُرُوْسْتِیْ نَهْکِرْدُووَنْ وَ، حِیْکَمَهْتِیْ دُرُوْسْتِکِرَانِ وَ نَامَانْجِیْ دُرُوْسْتِکِرَانِیَانِ لَهٗ ژِیَانِیْ خُوْیَانِدَا، نَاهِیْنَنَهْدِیْ، بَهٗ بَهْندَابَهْتِیْیِیْ کِرْدَنْ بُوْ خُوا، کَهٗ تَهْگَهْرْ وَابْکَهَنْ، هَهْمْ ژِیَانِیْ دَنْیَا یَانِ رِیْکَ وَ رَاسْتْ دَهْبِیْ، هَهْمْ لَهٗ پُوْڑِیْ دَوَا یِیْشِدَا سَهْرَبَهْرَزُوْ سَهْرَفَرَا زْ دَهْبَنْ.

مه‌سه‌له گرنکه‌کان

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

باسی که‌سیک یان جوّره که‌سیک، که‌ دوا‌ی ناسینی پَینمای‌ی خوا، پشتی
هه‌نکردوه و شتیکی که‌می به‌خشیوه و دوا‌یی چه‌قیوه، وه‌ک که‌سیک په‌نهان
بزانی، به‌لام وا‌ دیاره‌ بی‌ نا‌گایه‌ له‌ و راستیانه‌ی له‌ په‌ره‌کانی مووسا، لیب‌راهیمی
به‌ ته‌وا‌ویی نه‌رگی سه‌رشانی خوّ جَیبه‌جیکه‌ردا، هاتوون:

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ﴿٣٢﴾ وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْتَمَ ﴿٣١﴾ أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ
فَهُوَ يَرَى ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُبْنَأْ بِمَا فِي صُحُفٍ مُّوسَى ﴿٣٤﴾ وَابْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى ﴿٣٧﴾﴾

شیکردنه‌وی ئەم، تایه‌تانه، له‌ پینج برکه‌دا:

١- ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى﴾، ئایا ئەو که‌سه‌ت دی که‌ پشتی هه‌نکردا! دویندراو
(مُخَاطَب)، ده‌گونجی پیغه‌مبه‌ری خاتهم موحه‌مه‌د ﴿٣١﴾ بی‌ و، ده‌شگونجی هه‌ر
که‌سیک بی‌، که‌ قورئان ده‌خوینیتته‌وه، ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى﴾، ئایا ئەو که‌سه‌ت بین‌ی
که‌ پشتی هه‌نکرد، ئەم بینینه، وه‌ک پیتش‌تریش باس‌مان کرد، ده‌گونجی بینینی چاو
بی‌، به‌ چاوی سه‌ر، واته: ئایا به‌ چاوی سه‌ر ئەو که‌سه‌ت بین‌ی، ئەمه‌ له‌ حالیکه‌دایه
ئەو که‌سه‌ که‌سیکی دیاریبکراو بی‌، که‌ له‌ هۆی هاتنه‌ خواره‌وه‌کاندا زیاتر باسی
وه‌لیدی کو‌ری موغیره‌یان کردوه، به‌لام ئەگه‌ر مه‌به‌ست جوّره که‌سیک بی‌، نه‌ک
که‌سیکی تاییه‌ت، ئەو کاته‌ ده‌بی‌ بلتین: بینین لیره‌دا مه‌به‌ست پیتی زانینه‌ نه‌ک
بینینی چاو، چونکه‌ ئەو جوّره که‌سه‌ دیار نیه‌، تا‌کو به‌ چاوی سه‌ر ببینئ، به‌لکو به‌
چاوی عه‌ق‌ل و دل‌ ده‌زانئ، له‌ هه‌ردوو حالاندا، پرسیارکردنه‌که‌ (أَفَرَأَيْتَ)، بو‌ سه‌ر‌لئ
سو‌رماندنه‌ (ف) که‌ش بو‌ لئ لیکردنه‌وه‌ (تَفْرِيع) و بنیاتیانی قسه‌یه‌که‌، په‌یوه‌ست به‌

قسه به کی پیشووه وه، که بریتیه له وهی خوا فه رمووئ: ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسْتَوُوا بِمَا عَلَيْهِمْ وَأَنْ يَسْتَوُوا﴾، بینا له سه ره وه، ده فه رمووئ: ئایا ئه وه که سه ت بینئ، که پشتئ هه لکرد، که ده فه رمووئ: پشتئ هه لکرد، یان پروو وه رگتیرا، مانای وایه پیشئ پئی پاستئ گرتوه، پئی پاستئ ناسیوه و پئی ئاشنا بووه، به لأم دوایی ده سته ردارئ بووه و وازی لیته پناوه.

(۲) - ﴿وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْتَفَى﴾، که میکی به خشیی دوایی چه قیی، وازی هینا، وه ک چون که سیگ زه و بیه ک هه لده قهنئ، دوایی ده گاته شوینئکی ره قهن و سه خت و چیدیکه ناتوانئ هه لقه ننئ، ئه ویش ماوه یه ک به خشیی، به لأم دوایی پاوه ستا، ئه گهر مه به ست که سیکی تایبه ت و دیارییکراو بئ، به پئی هوی هاتنه خواره وه که واته: ئه ندازه یه ک مأل و سامانی دا، به وه که سه ی سه رکۆنه ی کردبوو و گوتبووی: به مه رجیک ئه ندازه یه ک مأل و سامانی خوئی بداتئ، ئوبالی ئه وه ی بو دکیشئ و گره نتی ده داتئ که سزای دواپوژی له کوئل بخات، به لأم ئه گهر مه به ست پئی جوژه که سیکی تایبه ت بئ، نه ک که سیکی دیارییکراو، ئه وه کاته ش واته: که میک مأل و سامانی خوئی به خشیی له پیناوی خوا داو خپرو چاکه ی کرد، دوایی وازی هینا.

یا خود که میکی به خشیی له فه رمانبه ریی کردن و شوینکه و تنی په یام و به رنامه ی خواو، که میک هاته پیش، دوایی وازی هینا و چه قیی، (أَعْطَى)، یانی: (أَعْطَى الطَّاعَةَ)، فه رمانبه ریی به خشیی و ملکه چیی و جیبه جیکردنی ئه رکی به ندایه تیی به خشیی، به لأم دوایی ده ستئ لی هه لگرت و وازی لیته پنا.

(۳) - ﴿أَعْنَدَهُمْ عِلْمَ الْعَيْبِ فَهُمْ يَرَوْنَ﴾، ئایا زانیاری په نهانی له لایه وه ده بینئ، ئه م پرسپارکردنه، بیگومان پرسپارکردنی نکوو لیبیلکردنه، ئه گهر مه به ست جوژه که سیگ یان که سیکی دیارییکراو بئ، مانایه که ی: نکوو لیبیلکردنه له وه ی ئه وه باسکراوه زانیاری په نهانی له لایه بوو بئ و زاینبی، یان دیتی که ئه وه که سه ی بوته ئوبالداری، بتوانئ سزای دواپوژی له کوئل بخات، ئایا زانیاری په نهانی له لایه بوو و ئه وه ده بینئ؟ به دلنپایی نه خپر.

۴- ﴿أَمْ لَمْ يُبَيِّنْ لِمَا فِي صُحُفٍ مُّوسَىٰ﴾، يان نایا ههوالی پی نه درابوو بهوهی له لاپه په کانی مووسادا هه به؟ (أَمْ) لیره دا بو گواستنوه به له بابه تیکه وه بو بابه تیکی دیکه، شتیک که زیاتر جیی سه رسوپمانه له وهی پیتشی و، بو نکوولییلیکردنی زیاتریشه له وهی که پیتشی نکوولییلیکرا، نهویش بریتیه له وه که بیتاگابوو له وهی ده بی نهوانه ی له خوا ده ترسین، بیزانن، شتیک که له سه ر زمانی پیغهمبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، هاتوه، نایا ههوالی پینه دراوه به وهی له لاپه په کانی مووسادا هه بوو؟

۵- ﴿وَأَبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى﴾، ههروه ها له لاپه په کانی ئیبراهیمدا هه بوو، نهو ئیبراهیمه ی **سَلَّمَ** هه رچی نه رکی سه رشانی بوو، به ته وایی جیبه جیی کرد؟ لیره دا خوا **سَلَّمَ** باسی په په کانی مووسا و ئیبراهیم ده کات، وه ک له سووره تی (الأعلى) ش دا ده فهرموئ: ﴿صُحُفٍ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ﴾، چونکه ئیبراهیم له پیتش مووسا وه **سَلَّمَ** پیتش خراوه، چ له پله و پیگه و، چ له رووی ریزه ندیی کاتییه وه، به لام لیره دا له خوارتره وه بو سه رتر، ریزه ندی کردوون، واته: نایا ههوالی پینه دراوه به وهی له لاپه په کانی مووسادا هه بوو، یان نه وهی له سه رچاوه به کی متمانه پیکراوتردا هه بوو، که لاپه په کانی ئیبراهیمی وه فادار و نه رکی سه رشانی خو به ته وایی جیبه جیکه رن؟ یان هه ر له بهر نه وهی سه جع و کوئایی نایه ته کان پیکه وه بگونجین، لیره دا مووسا **سَلَّمَ** پیتش خراوه، سه لات و سه لامی خوا له سه ر هه موو پیغهمبه ران بی.

پیتش تریش باسمان کرد، که روونکه ره وانی قورئان په حمه تی خویان لی بی و خوا پاداشتیان بداته وه، دوو رایان هه ن:

رای یه که م: گو توویانه: ﴿الَّذِي تَوَلَّى﴾، نهو که سه ی پشتی هه لکردوه، که سیکی دیار بیکراوه، ئنجا له و باره وه که نایا کتیه؟ له ته فسیره کاند ا به کوئی هه موویان چوار جوړه که س باسکراون:

۱- (الوليد بن المغيرة)، نه م (ابن زيد ومجاهد) وایانگوتوه، که زوره ی ته فسیره کان هه ر باسی وه لیدی کوری موغیره ده که ن.

۲- (العاص بن وائل السهمي)، نه ميشيان (السدي) گوتوویره تی.

۳- (أبو جهل)، (محمد بن كعب) گوتوویره تی.

۴- (النضر بن الحارث)، (الضحاك)، گوتوویره تی.

رای دووهم: گوتوویرانه: (الذي تولى) جوړه که سیکه، خوا **بسم الله الرحمن الرحيم** وینه ی پین هیناوه ته وه، جوړه که سیکه پیتش پوو ده کاته ئیسلام، به لام به نه فه سی کورته وه و زوو پشووی سوار ده بی و، دواپی لئی هه لده که ږیته وه، وه ک کورده واری خومان ده لئین: فلانکه س گرو فیره، واته: نه وه که سیکی دیاریکراو نیه، به لکو جوړه که سیکه، که نه و کاتیش ده گریته وه، ئیستاش ده گریته وه، دواپی ئیستاش ده گریته وه، هه لبه ته نه گهر مه به ست که سه دیاریکراوه که ش بی، ئنجا وه لیدی کوری موغیره یان هه ر کامیکیان بی، به لام زیاتر باسی نه و ده کړی، زانایان بنچینه یه کیان هه یه ده لئین: (إِنَّ خُصُوصَ السَّبَبِ لَا يَمْتَنِعُ شُمُولَ الْمُعْتَمَدِ)، تایبه تی هۆکار، ری له گشتگیری وانا ناگړی، به لئ ده لئین: له باره ی نه و که سه دیاریکراوه خوا نه وه ی فهرمووه، به لام هه ر که سیکی دیکه ش نه و سیفه تانه ی نه و که سه ی تیدا بن، هه ر ده یگریته وه، نه مه ش بنچینه یه که هه موو زانایان له سه ری یه کده نگن.

بایستی کورت له باره‌ی لاپه‌رەکانی

مووسا و ئیبراھیمەوہ (علیھما السلام)

بەرێزان!

بەدنیایییەوہ مەبەست لە لاپه‌رەکانی مووسا (صحف موسی) ﷺ تەوہراتە، ئەو تەوہراتە ی بۆ مووسا دا بە زینراوہ و لە لەو حاندا نووسراوہ تەوہو، ھەر بە نووسراوہ یی تەسلیمی مووسا ﷺ کراوہ، وەک خوا ﷺ لە سوورەتی (الأعراف) دا، دەفەر مووی: ﴿وَأَلْقَى الْأُلُوحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ﴾، واتە: مووسا (کاتیکی لە جێژوانی خۆی پەرورەدگاری گەپایەوہ، دوا ی چل شەو و پۆژە کە بە لەو حە کانهوہ) لەو حە کانی فریدان و (قژی) سەر برا یە کە ی گرت بەرەو لای خۆی پرایکتشا.

کاتیکی مووسا تەماشای کرد، خەڵکە کە ی دەستیان کرد بوو بە گۆلک پەرستی، لەو حە کانی دانان، یان فریدان لە توورە بیان، ھەتا لە ھەندیک گێردراوان دا ھاتوہ، کە ھەندیک لە لەو حە کان شکاون، کە دەئین: جۆرە بەردیکی تاییەت بوون، بەس خوا دەزانئ لە چ ماددە یە کە ی زۆر سە یرو بە نرخ بوون، گرنگ ئەو یە تەوہرات بە نووسراوہ یی لە سەر لەو حە کان ھەبووہو، مووسا بۆ ئەو ی دەستی بە تال بئ بۆ سەر و پێش گرتنی ھاروونی برای، لەو حە کانی فری داون! ئەو لاپه‌رەنە ی مووسا ﷺ کە تەوہراتە کە ی پینکدینن - تەوہرات یانی: شەریعەت، بەرنامە - لە چوار بەش پیکھاتوہ، کە پێیان دەگوێرئ: (الأسفار الأربعة): (سفر التکوین، سفر الخروج، سفر العدد، سفر التثنية)^(۱)، کە ئیستا (پەیمان کۆن) سی و نۆ (۳۹) سیفرە، واتە: کتیب، یان بەش، بە ھەندیک سەرژمێریش چل و نۆ (۴۹) سیفرە، چواری یە کە میان، پێیان دەگوێرئ: تەوہرات و دیارن،

(۱) ھەندیکیش سیفری پینجە میشیان خستوونە گەڵ: (سفر الأوبین).

به لأم نایا چه ندی وهک خوئی ماوه، که خوا بو مووسای ناردوهو ﴿لَا تَجْعَلْ لِحُكْمِكَ﴾، چه ندی کهم و زیادیی تیدا کراوه؟ هیچ گومانی تیدا نیه، کهم و زیادیی تیدا کراوه، له (سفر التکوین) دا، که یه که مین سیفری ته و پاته، شتی وای تیدا هه یه، به هیچ شیوه یه که له گه ل خوای به رزی مه زندا ناگونجی، هه روه ها شتی وای تیدا هه یه، که له گه ل پیغه مبه راندا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ناگونجی، به لأم هه ندیک زانیاریشی تیدا هه ن، له گه ل عه قلداو له گه ل قورنندا ده گونجین، که ده گونجی وهک زیاتر به چراو روونی، به هه ریان لی وه ربگیری، هه ر بو یه ش پیغه مبه ر ﴿لَا تَجْعَلْ لِحُكْمِكَ﴾ فهرموویته: ﴿بَلِّغُوا عَنِّي وَاَوْ آيَةً، وَحَدِّثُوا عَنِّي بِبَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ﴾ (آخرجه احمد: ۶۴۸۶، و البخاری: ۳۲۷۴، و الترمذی: ۲۶۶۹، و ابن حبان: ۶۲۵۶) واته: نایه تیکیش بی له منه وه بیگه یه نن و له باره ی به نوو ئیسرائیله وه ش قسه بکه ن، شت بگپرنه وه و سه غله تیتان له سه ر نیه، واته: وهک به چراو روونی بو تان هه یه، له کتیه کانی نه وان به هه ره مه ندبن، به لأم نهک وهک پشت پی به ستن، چونکه له فهرمایشتی دیکه ی پیغه مبه ردا ﴿لَا تُصَدِّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ وَلَا تَتَّبِعُوا هُمُ﴾ (آخرجه البخاری: ۴۲۱۵) واته: خاوه ن کتیه کان نه به راست دابنن، نه به درویان دابنن، به راستیان دامه نین، نه وهک شتیک بلین، پیچه وانه ی هه ق بی و، به دروشیان دامه نین، نه وهک شتیک بلین، راست بیت و تیوه ش به دروی دابنن و تووشی گوناح بن، یانی: به ره های نه به راستیان دابنن، نه به درویان دابنن. که واته: قه باره ی په ره کانی مووسا ﴿لَا تَجْعَلْ لِحُكْمِكَ﴾ به گشتی نه ندازه که ی دیاره، نه و چوار سیفرن، که نیستا له په یمانی کوندا هه ن، به لأم به له بهر چاوگرتنی نه وه که کهم و زیادیان تیدا کراوه.

لاپه ره کانی ئیبراهیم (صحف ابراهیم) ﴿لَا تَجْعَلْ لِحُكْمِكَ﴾ زانایان گو توویانه: ده (۱۰) لاپه ره بوون، به نه ندازه ی چل (۴۰) نایه ت، نه گه ر هه ر چوار نایه ت، لاپه ریکی بو دابنن و ده کاته ده لاپه ر، نه و کاته هه ر له سه ر دیویکی په ره که نووسیویانه، نه چا تیانوو سه که: پیستی ته نک بووه، به رد بووه، کاغه ز بووه، هه رچی بووه،

باسی په‌ره‌کافی ئیبراهیم و موسا، و پرای ئیره له یه‌که شوئنی دیکه‌ی قورئانیشدا هاتوه، ئه‌ویش بریتیه له سووره‌تی (الأعلى)، که خوا **سُورَةُ النُّجُومِ** ده‌فه‌رموئ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ۝۱۱ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ۝۱۲ بَلْ تُؤْتِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝۱۳ وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ۝۱۴ إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى ۝۱۵ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى ۝۱۶﴾، به‌لام لیره‌دا، ئیبراهیم پیش خراوه، چونکه هه‌م له رووی پله‌و پایه‌وه، هه‌م له رووی ریزبه‌ندیی کاتییه‌وه، ئیبراهیم پیش مووسایه سه‌لآت و سه‌لامی خوا له‌سه‌ر هه‌ر دووکیان بی.

به‌لام له سووره‌تی (النجم) دا، مووسا پتسخراوه: به‌و ئیعتیباره‌ی که له نزمیه‌وه به‌ره‌و به‌رزی چووه، یان له‌به‌ر ره‌چاوکردنی کۆتایی نایه‌ته‌که، که هه‌موویان له‌سه‌ر یه‌که ئاواز بین: ﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝۱ مَاصِلٌ صَاحِبِكُمْ وَمَا عَوَىٰ ۝۲ وَمَا يُطِيقُ عَنِ الْمَهْوَىٰ ۝۳﴾، ئه‌وه‌ی دیکه‌ش: ﴿أَمْ لَمْ يَلْبَسْنَا بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ۝۳ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ۝۴﴾.

شایانی باسه: له سووره‌تی (الأعلى) شدا، له‌و نایه‌تانه‌دا که باسه‌مانکردن، که خوا ده‌فه‌رموئ: ئه‌مه له‌لایه‌ره پتسخووه‌کاندا، لاپه‌ره‌کافی ئیبراهیم و مووسادا هه‌یه، له‌وئ پینج راستیی باسکراون:

- ۱- ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ۝۱۱﴾، به راستیی سه‌رفرازه، ئه‌و که‌سه‌ی خو‌ی پاک و چاک کردوه.
- ۲- ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ ۝۱۲﴾، ئه‌و که‌سه‌ی ناوی په‌روه‌ردگاری دینئ.
- ۳- ﴿فَصَلَّىٰ ۝۱۲﴾، ئنجا نوئژی به‌رپا کردوه.
- ۴- ﴿بَلْ تُؤْتِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝۱۳﴾، به‌لکو ئیوه ژیاپی دونیا (یان نزمتر یان نیزیکتر) هه‌لده‌بژیرن.
- ۵- ﴿وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ۝۱۴﴾، به‌لام مه‌نزلگای کۆتایی چاکتره‌و به‌رده‌وامتریشه.

ئنجا دوا‌ی ئه‌وه‌ی خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ۝۱۱ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ۝۱۲ بَلْ تُؤْتِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝۱۳ وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ۝۱۴﴾، دوا‌یی ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنَّ هَذَا ۝۱۵﴾.

بیگومان نه‌وهی باسکرا ﴿لَيْفَى الصُّحُفِ الْأُولَى﴾، له لاپه‌ره پت‌شووه‌کاندا هه‌یه، ﴿صُحُفٍ لِإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى﴾، لاپه‌ره‌کانی ئیبراهیم و موسا، سه‌لآت و سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بی.

لی‌ره‌ش له سووره‌تی (النجم) دا، خوا ﴿سَمِيعًا رَحِيمًا﴾ وه‌ک له سه‌ره‌تاوه باسما‌ن کرد، دوا‌زده راستی خست‌وونه‌روو و پالیداونه لای صوحوفی موسا و ئیبراهیم ﴿عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾، لی‌ره‌ش پت‌نج راستی دیکه‌ی باسکردوون، که‌واته: $(17 = 0 + 12)$ ، ئەمه‌ه‌ده (۱۷) راستی مه‌زن، له لاپه‌ره پت‌شووه‌کان، لاپه‌ره‌کانی ئیبراهیم و موسادا ﴿عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾، به‌لام ئایا لاپه‌ره‌کانی موسا و ئیبراهیم، یان ئیبراهیم و موسا، هه‌ر ئەم‌ه‌ده راستی‌یه‌یان تیدان؟ به‌دلنیایی نه‌خیر، به‌لام خوا ﴿سَمِيعًا رَحِيمًا﴾ ئەو‌ه‌ده راستی‌یه‌ی له‌و دوو شوینه‌دا، له شوینیک دوا‌زده‌و، له شوینیک پت‌نج، بو‌ئیمه گواست‌وونه‌وه.

مه‌سه‌له‌ی دووهم:

یازده راستی گه‌وره و گرنگ، که له په‌ره‌کانی مووسا و ئیبراهیمدا هاتوون، که چواریان په‌یوه‌ستن به‌ مرۆفه‌وه، هه‌وتیشیان په‌یوه‌ستن به‌ ژماره‌یه‌ک له سیف‌هت و کرده‌وه‌کانی خواوه، که به‌نگه‌و نیشانه‌ی په‌روه‌دگارێتی و بالاده‌ستی و هه‌مه‌کاره‌بوونی خوای په‌روه‌دگارن.

راستی دوازده‌یه‌م و کۆتاییش هه‌لده‌گرین بۆ مه‌سه‌له‌ی سێه‌م، چونکه ئه‌ویش جووره راستیه‌کی تابه‌ته‌و جیا‌یه له‌م یازده راستیه:

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿الْأَنْزُرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّ هُوَ آمَاتٌ وَاعْتَابٌ ﴿٤٤﴾ وَأَنَّ هُوَ الْغَنِيُّ وَالْكَرِيمُ ﴿٤٥﴾ وَمِنَ لَطْفِهِ إِذَا تُنْفَخُ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشَأَ الْأَخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّ هُوَ الْعَفُوُّ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٤٩﴾﴾

شیک‌کردنه‌وی ئهم تابه‌تانه، له دوازده برگه‌دا:

(١) - ﴿الْأَنْزُرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾، که هیچ گوناهاکارێک، گوناھی هیچ نه‌فسێکی دیکه‌ی گوناها‌بار، هه‌لناگرێ: (تأنیث وازرة بتأویل: نفس، وكذلك تأنیث أخرى)، که ده‌فه‌رموی: ﴿الْأَنْزُرُ وَازِرَةٌ﴾، که هیچ (وازره)‌یه‌ک، (وِزْرَی، یه‌کیکی دیکه هه‌لناگرێ، (وازره)، بۆچی به‌ میننه (مؤنث) هاتوه؟ یانی: (نفس وازرة)، هیچ نه‌فسێکی گوناها‌کار، گوناھی نه‌فسێکی دیکه هه‌لناگرێ، واته: کهس گوناھی کهس له کۆلی ناکات و، کهس ناتوانێ له جیاتی کهس سزا بدرێ و ببێته به‌لاگێره‌وه‌ی.

(٢) - ﴿وَأَنَّ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾، هه‌روه‌ها که مرۆف به‌س خواوه‌نی ئه‌وه‌یه هه‌ولێ بۆ ده‌دات.

ئەمەش راستییەکی دیکە یە که مرۆف تەنیا ئەوە نەدی هەولە دەت و کۆشش دەکات، تەنیا خاوەنی ئەوە دەبێ که کۆششی بۆ کردو، (أَصْلُ السَّعْيِ: الْمَشْيُ، السَّرِيعُ، فَأَطْلِقْ عَلَى الْعَمَلِ مَجَازًا مُرْسَلًا أَوْ كِتَابِيَّةً، وَالْمُرَادُ هُنَا عَمَلُ الْخَيْرِ بِقَرِينَةِ دَعْوَى لِمَا الْإِحْتِصَاصِ)، وشە (سَعْيٍ): لە ئەصڵدا بە مانای ڕۆیشتنی خێرایە، بەلام لێرەدا بە مانای کردار و ەدەستەپێنان هاتو، مەبەستیش پێی کاری خێرە، بە نیشانی ئەوە که لامی تاییە تکرەدی خراوە تە سەر ﴿ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴾، یانی: هیچ بەرھەم و سوودێک بۆ مرۆف نیە، مەگەر ئەوەی خۆی هەولێ دابێ.

۳- ﴿ وَأَنْ سَعَيْهِمْ سَوْفَ يُرَى ﴾ هەر وەها که کۆششە کە لەمەودا دەبێت، واتە: بە بەرجەستە کراوی دەبێت، که ئەمە یە کێکە لە بەلگەکانی ئەوەی لە ڕۆژی دوایدا، خوا کردەوی مرۆفەکان، چ نیهی دلایان و، چ دەربەرینەکانی زمانیان، چ کردەوی ئەندامەکانیان، بۆیان بەرجەستە دەکات، وەک لە تەفسیری سوورەتی (الجاثیة) دا، لەو بارەو بەسیکمان کرد، هەر وەها لە سوورەتی (الکھف) یشتا، لەبەر ڕۆشنایی ئەو نایەتەدا که دەفەرموی: ﴿ وَوَجِدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۚ ﴾، ئەوەی کردبوویان بە نامادە کراوی بینیان، یانی: بە دەنگ و وێنەو، هەر وەها لە سوورەتی (الجاثیة) دا، کاتی ک دەفەرموی: ﴿ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ ﴾، ئێمە ئەوەی که دەتانکرد، کۆپییان دەکردو نوسخەمان لەبەر دەگرتەو، لێرەش بە هەمان شیو: ﴿ وَأَنْ سَعَيْهِمْ سَوْفَ يُرَى ﴾، کۆششە کە لەمەودا دەبێت، بە بەرجەستە کراوی دەبێت.

۴- ﴿ ثُمَّ يُعْزِزُهُ الْجَزَاءُ الْآوْفَى ﴾، دواپی پاداشتی هەرە تێرو تەواوی دەدرێتەو، یانی: لێی کەم ناکرێتەو، (ضَمِيرُ النُّصْبِ فِي قَوْلِهِ: «يُجْزَاهُ» عَائِدٌ إِلَى السَّعْيِ، أَيْ: يُجْزَى عَلَيْهِ، أَوْ يُجْزَى بِهِ: ﴿ الْجَزَاءُ الْآوْفَى ﴾) واتە: پانای مەنصوب لە: (بجواز) دا که (ه) یە کە یەو بەرکارەو دەگەرێتەو بۆ (سَعْيٍ)، واتە: لەسەر کۆششە کە پیاداشتی هەرە تێرو تەواوی دەدرێتەو.

(الْأَوْفَى: اسْمٌ تَفْضِيلِي مِنَ الْوَفَاءِ، وَهُوَ التَّمَامُ وَالْكَمَالُ، وَالتَّفْضِيلُ مُسْتَعْمَلٌ هُنَا فِي الشُّوَّةِ، وَلَيْسَ الْمُرَادُ تَفْضِيلُهُ عَلَى غَيْرِهِ)، واتە: وشە (الْأَوْفَى) لە (وفاء) دو، هاتو

که بهمانای تیرو ته‌واوییه و ناوی هه‌لبژاردنه، به‌لام لَبْرَه‌دا مه‌به‌ست پیتی ئه‌وه نیه، به‌سه‌ر به‌رامه‌بریکدا هه‌لبژاردی، به‌لکو مه‌به‌ست پیتی هیتزو تیرو ته‌واویی خودی پاداشته‌که‌یه، نه‌ک به‌راورد کردنی له‌گه‌ل پاداشتی که‌سیکی دیکه‌دا.

(۵) ﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ أَلْسِنَةٌ﴾، [ئه‌و راستیه‌ش له لاپه‌ره‌کانی مووساو ئیبراهیمدا هاتوه] که کۆتایی به‌ره و لای په‌روه‌دگارت، (مُنْتَهَى)، ده‌گونجی ناوی شوین (اسم مَکَانَ) بِن و، ده‌گونجی چاوگیکی میمی بِن، واته: کۆتایی، یانی: خودی کۆتایی بۆ لای په‌روه‌دگارت، کۆتایی هه‌موو کاره‌کان له‌لای خواجه.

یانی: شوینی، یاخود کۆتایی هه‌موو کاره‌کان و سه‌ره‌نجامه‌که‌یان له‌لای خوای په‌روه‌دگار.

شایانی باسه: ئیمه دوایی کورته باسیک ده‌که‌ین، له باره‌ی واتای ئه‌م ئایه‌ته موباره‌که‌وه: ﴿وَأَنَّ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾، که مشتومری زانایانی زۆر له‌سه‌ره، له‌و کورته باسه‌دا خوا پشتیوان بِن تیشکی باش ده‌خه‌ینه سه‌ر ئه‌وه، که ئایا مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته موباره‌که‌ ئه‌وه‌یه که مرۆف هه‌ر شتی بۆ خۆی وه‌ده‌ستی نه‌هیتن و نه‌یکات، لئی به‌هه‌رمه‌ند نابن؟ که ئیمه چه‌ندان ئایه‌ت و چه‌ندان فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌رمان هه‌ن، ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نن که مسوولمانان له‌هه‌ول و کۆششی یه‌کدی به‌هه‌رمه‌ند ده‌بن، به‌تایه‌ت خزمان له‌هی یه‌کدی و، دایک و باب له‌هی پۆله، پۆله له‌هی دایک و باب!! دوایی قسه‌ی لئ ده‌که‌ین که ئه‌م رسته‌قورناییه، مه‌به‌ست پیتی ئه‌وه‌یه که مرۆف وه‌ک خاوه‌نداریتی، ته‌نیا ده‌بیته‌خاوه‌نی ئه‌وه‌ی خۆی کردوویه‌تی، به‌لام کردوویه‌ک خه‌لکی دیکه کردبیتی، ئه‌و خاوه‌نی نیه، به‌لام نه‌گه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی پیتی به‌خش و بۆی بکاته‌دیاری، ئه‌م ئایه‌ته پرسی لئ ناگرێ، که لئی به‌هه‌رمه‌ند ببی، به‌لام وه‌ک خاوه‌نداری، مرۆف ته‌نیا خاوه‌نی به‌ره‌می کردو کۆششی خۆیه‌تی.

که ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ أَلْسِنَةٌ﴾، زانایان چه‌ند واتایه‌کیان بۆ لیکداوه‌وه:

۱- (الرُّجُوعُ وَالْإِنْتِهَاءُ إِلَى حُكْمِهِ الْمَحْضِ الَّذِي لَا تُلَاقِيهِ أَحْكَامُ أُخْرَى)، گه رانه وه و کۆتایی پیتهانن بۆ لای حوکمی ساغی خوای پهروه دکارهو، حوکمی که سیکدی دیکه ی له گه ل تیکه ل نیه، واته: ته نیا ده چنه وه بۆ لای خواو بریار ته نیا بریاری نه وه.

۲- (الْمُنْتَهَى: الْوُقُوفُ وَانْتِهَاءُ السَّيْرِ مَثَلُ: حُدُودِ اللَّهِ، فَيَجِبُ الْوُقُوفُ عِنْدَهُ)، کۆتایی، یانی: دهستان له رۆشتندا بۆ لای خوابه **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** وه ک وشه ی (حُدُودِ اللَّهِ)، سنوره کانی خوا، که واته: ده بی نه وه ی خوا بریاری داوه، له وی بوهستی و کۆتایی بی.

۳- (إِنْتِهَاءُ الْمَخْلُوقَاتِ عِنْدَ اللَّهِ وَوُجُودِهِ الْوَاجِبِ)، دروستکراوه کان هه موویان له لای خوا و بوونی پتویستی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده وهستن.

که ته نیا خوا بوون پتویست (وَاجِبِ الْوُجُودِ) ه^(۱)، نه گه رنا جگه له خوا هه مووی بوون گونجاو (مُمْكِنُ الْوُجُودِ) ه، واته: جگه له خوا هه مووی ده گونجا بی و خوا دروستی بکات و، ده شگونجا نه بی و خوا دروستی نه کات، به لأم بوونی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** پتویسته ونه ده گونجا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** نه بی.

۶- ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى﴾، دیسان بهس نه و (خوا) هیناویه ته پیکه نین و گریان نه و راستیی ه له لاپه ره کانی مووسا و ئیبراھیمدا سه لات و سه لامی خویان له سه ر بی، هاتوه، که نه مه ده بیته راستی شه شه م، که بهس خوا پیده که نین و ده گریه ن، (جَعَلَ الْإِنْسَانَ صَاحِبًا بَاطِنًا)، مروقی وا لیکردوه پیکه ن و بگری، که دیاره پیکه نین دهره نجامی دلخوشییه و، گریانیش به زوری دهره نجامی دلته نگیه، هه رچه نده جاری واش هه یه، ئینسان له خوشیانیش ده گری و، جاری واش هه یه ئینسان له ناره چه تیانش پیده که ن، به لأم به زوری وایه، مروقی که دلخوش بوو پیده که ن و، که دلته نگ بوو ده گری و، نه م دووه ش تاییه تن به مروقه وه و، ته نیا مروقی پیده که ن

(۱) زارواوه کانی: (واجب الوجود) و (ممکن الوجود) دوو زارواوی عیلمی که لام و فهلسه فه ن و له مه وسووعه ی: (ئیمان و ئیله اد) و، بهرگی دووه می مه وسووعه ی (ئیمان و عقیده ی ئیسلامی) و، کتیی: (خواناسی، ئلیین، ئیمان) دا به درژی له باره یانه وه دووین.

و ده‌گری، هه‌ندبک له زانایانی ئاژه‌لناس گوتوو یانه: مه‌یموونیش پیده‌که‌نتی به‌لام ناگری و، حوش‌تریش ده‌گری، به‌لام پینا‌که‌نتی، به‌لام ته‌نیا مروّف پیده‌که‌نتی و ده‌گری. ده‌لیم: نه‌پیکه‌نینی مه‌یموون و نه‌گریانی حوش‌تریش، به‌لگه‌یه‌کی و پشت پاستی ناکاته‌وه، که جیی دنئیایی بی، په‌نگه مه‌یموون وهک چۆن له شتی دیکه‌شده، لاسایی مروّف ده‌کاته‌وه، له‌وه‌شدا خوئی وا لن بکات که پیده‌که‌نتی نهک پیکه‌نینی راسته‌قینه بی، به‌س لاسایی کردنه‌وه بی.

(۷) ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتٌ وَأَحْيَا﴾، هه‌روه‌ها به‌س ئەو (خوا) ه که مراندوو‌یه‌تی و ژیاندوو‌یه‌تی، (أحیا و أمات) یانی: (أَعْطَى الْحَيَاةَ وَسَلَبَهَا)، ژیا‌نی داوه‌و وه‌ری گرتۆته‌وه، دوا‌یی دووباره ده‌ژیه‌نیته‌وه، لیره‌دا‌خوا بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مردنی پێش‌خستوه، چونکه‌ حاله‌که‌واده‌خو‌اژنی و، مه‌قامی باسکردنی بالاده‌ستی خواجه‌و، له‌ بالاده‌ستی خواش ئەوه‌یه که ده‌مریتی و ده‌ژیه‌نتی، ژیان وه‌رده‌گریته‌وه و ژیانیش ده‌به‌خشیته‌وه.

(۸) ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزُّوجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى﴾، هه‌روه‌ها ئەو (خوا) جوو‌تی نێرو مئی دروستکردوون، هه‌ر کام له نێرو مئی له زمانی عه‌ره‌ببیدا پتیا‌ن ده‌گوتری: (زَوْجًا)، ئەوه که ئیستا له عورفی زمانی عه‌ره‌ببیدا باوه ده‌لین: (زَوْجٌ وَزَوْجَةٌ)، له‌ پرووی زمانی عه‌ره‌ببیه‌وه پاست نیه، به‌لکو ئافه‌رتیش (زَوْج) هه‌و پیاویش (زوج) ه، به‌یه‌کیکیان ده‌گوتری: (زَوْجًا) و به‌هه‌ردووکیان ده‌گوتری: (زَوْجَيْنِ)، بۆیه ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزُّوجَيْنِ﴾ خوا دوو (زَوْجًا) دروستکردوون، جوو‌تی دروستکردوه، ئەو دوو (زَوْجًا) ه چین؟ هه‌ردووکیان خاوه‌نی په‌گه‌زن: نێرو مین.

(۹) ﴿مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تَأَنَّى﴾، له‌ نوتفه‌یه‌ک له‌ کاتی‌کدا ده‌پێژری، (مَتْنِي: تَذْفُقُ، أَوْ تَصَبُّ، أَوْ تَنْزُلُ)، واته: کاتی‌ک که ده‌رده‌قولێتری، یان ده‌پێژری، یان به‌ر ده‌دریته‌وه، ده‌گوتری: (أَمْتِي وَمَتْنِي مَعْتَنِي)، (أَمْتِي وَمَتْنِي)، یانی: تۆوی هات، هه‌روه‌ها (مَتْنِي)، به‌مانای (تَقْدَرُ) یش دئی، یانی: ئەندازه‌گیری ده‌کری، ده‌گوتری: (مَتْنِي لَكَ الْهَامِي: أَي قَدَّرَ لَكَ الْمَقْدَرُ)، (مَتْنِي)، ئەندازه‌گیرکار، ئەندازه‌گیری‌کار بۆی ئەندازه‌گیری کردووی، (نُطْفَةٌ) ش، یانی: ئاو‌یکی که‌م.

بیگومان مه به ست له نوتفه ش، لیژده دا تۆوی پیاوو ئافره ته، چونکه خوا **سَمِعَ الْجَنِّ الْجِمْرَ** باسی ههردووکیانی کردوه: ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزُّوجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿۱۵﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَنَ ﴿۱۶﴾﴾ له تهفسیری سوورده تی (الحجرات) یس دا، باسمان کرد، که خوا دهفه رموی: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُ مِن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ ﴿۱۳﴾﴾، به لگه یه له سه ره ئه وهی کۆرپه له ی مرۆفه، که دروست ده بی له کۆی ئاوی پیاوو ئافره ت دروست ده بی، له تۆوی باب و دایک، ههردووکیان دروست ده بی، ئه مه ش پیچه وانه ی ئه وه یه که کاتی خۆی وا باو بووه، پیتیان وابووه: ته نیا تۆو ئاوی پیاوه، کۆرپه له ی لی دروست ده بی، به لأم له ئیو مندآلدانی دایکدا گه وره ده بی و په روه رده ده بی و گه شه ده کات، به لأم ئیستا زانیاریسی کۆرپه له ناسیی (علم الأجنة) ږوونی کردۆته وه که له زینده وه ری تۆوی پیاو و هیلکۆله ی ئافره ت (الحيوان المنوي والبويضة)، له ههردووکیان نوتفه دروست ده بی و، ئیمه له سه ره تای سوورده تی (المؤمنون) دا، باسیکی تیرو ته سه لمان له باره ی دروست بوونی مرۆفه وه، کردوه.

۱۰- ﴿وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشَاءَ الْآخِرَىٰ﴾، ههروه ها پیگه یاننده وه و دروستکردنه وه ی دیکه ش هه ره له سه روی (خوا) یه. (النشأة: المرّة من الإنشاء، أي: الإيجاد والخلق، والآخرة: مؤنث الأخير، أي: النشأة التي لا نشأة بعدها، وهي مقابل النشأة الأولى التي يتضمّنها قولُهُ تَعَالَى: ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزُّوجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿۱۵﴾﴾، واته: (نشأة): جارێکه له (إنشاء)، دروستکردن و په یداکردن^(۱)، وشه ی (آخری) ش، مبینه ی (آخره)، یانی: دروستکردنی که دروستکردنی دیکه ی به دوا دا نایه ت، به رانه به ری دروستکردنی به که مه، که واته: به مانای زیندووکرانه وه دی.

۱۱- ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ﴾ (ئهو راستیه ش له لاپه ره کانی مووسا و ئیبراهیمدا هیه یه) که به س خوا خه لک ده و له مه مند ده کات (مرۆفه کان ده و له مه مند ده کات) و خاوه ن سامانیان ده کات، (أَغْنَىٰ أَيْ: مَوْلٌ، أَقْنَى: أَخْدَمٌ)، ئه وه ش واتایه کی دیکه (أقنى) یه:

(۱) له راستیی دا (نشأة) به مانای پیگه یانندی په پله ییه، وه ک پیتتر باسمان کردوه.

خه لک ساماندار ده کات و، واشیان لئ ده کات خزمهت بکرین، یان: (أَغْتَى: أَي جَعَلَهُ عَتِيًّا، وَأَقْتَى أَي جَعَلَهُ ذَا قِنِيَّةٍ، وَهُوَ الْمَالُ الْمُدَّخَّرُ)، (أَغْتَى)، واته: دهوله مهنندی کرد (أَقْتَى)، واته: کردی به خاوهن مأل و سامانئکی په زمهنده کراو، ههروهها (أَقْتَى)، به مانای (أَرْضَى) ش دئ، واته: وای لئیکرد پازیی بی.

واته: (أَقْتَى) چوار مانای هه ن: ۱- ساماندارئ کرد، ۲- خزمه تکراری کرد، ۳- کردیه خاوهنی سامانی په زمهنده کراو، ۴- پازییکرد.

۱۲- ﴿وَأَنْتَ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾، [دیشان له لاپه ره کانی مووساو ئیبراهیمدا هاتوه، که] بهس خوا پهروه ردگاری (شَعْرِي)یه، به کوردیی نه ستیره ی گه لاوئزی پئده لئین، که نه ستیره به کی تایبه تهو، دواپی له کورته باسئکدا باسی نه ستیره ی گه لاوئز ده کهین.

سَیِّئَاتِ كُورْتِه سَهْرَنْجِي گَرَنگ

خوای به رزی مه زن که ده فهرموئ: ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۗ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنٰنٌ ۗ﴾، واته: به کیک لهو راستییانهی له لاپه ره کانی مووسا و ئیبراہیمدا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ههن، نه وه یه که خوا جووتیکی ئیرو میی دروست کردوه، له نوتفه یه ک کاتیک ده پُرئینری، ئنجا ئیمه له بهر تیشکی ئهم دوو ئایه ته موباره که دا، سَیِّئَاتِ سَهْرَنْجِي گَرَنگ ده خهینه پوو:

سَهْرَنْجِي يَه كَه م: که ده فهرموئ: ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۗ﴾، لیره دا که خوا **الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ** وشه ی (الزَّوْجَيْنِ)، باس ده کات له دوای نه ویش وه ک جیگره وه (بَدَل) ده فهرموئ: ﴿الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۗ﴾، له جیاتی نه وه ی بفهرموئ: (خَلَقَ الْإِنْسَانَ)، ده فهرموئ: ﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۗ﴾، ئهمه له بهر گه یاندنی دوو مه بهسته:

يَه كَه م: بۆ نه وه ی خوا چاکه ی خویمان له جووتیه تیبدا بیر بخاته وه، که پیاوان ره گه زی ئیریا ن هه یه و نافرته تان ره گه زیان میننه یه و، نه و ئیرو مییه ش هوگری یه کدین و پیکه وه گونجاون و ته و اوکهری یه کدین، به هوئی نه و ئیری و مییه شه وه، وه چه ی مروفا یه تی دریزه ی ده بی و به رده وام ده بی، له ژیا نی سهر زه ویدا، واته: خوا **الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ** و ئیرای نه وه ی باسی دوو جووته که (زَّوْجَيْنِ) ده کات، دوایش باسی ئیرومی ﴿الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۗ﴾ ده کات، که دوو زه و جه که ش هه ر ئیرو مین، بویه ش خوا **الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ** ئهمه زه ق ده کاته وه که نه و دوو جووته بریتین له ئیرو مین ﴿الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۗ﴾ تا کو نه و چاکه و نعيمه ته ی خوئی بخاته وه بهر چاوی ئیمه، که ئیمه ی مروف به هوئی نه و هه بوونی هه ردوو ره گه زی ئیرو مییه وه، هم ژیا نی کۆمه لایه تیبمان به رتوده ده چئ، به و واتایه ی پیاوان هوگری نافرته تان و نافرته تان هوگری پیاوان، هم به هوئی نه و حاله قی جووتیه تیه شه وه، وه چه ی به شهر له سهر زه و ی به رده وام ده بی.

دووهم: ناماژه به بۆ ئەوه که هەر کام له تێرو مێ، یشک و به‌شیان هه‌یه له دروستکردنی نووتفه‌دا، ئەو نووتفه‌یه‌ی که مرۆڤی لێ پێک دێ، وه‌ک له فه‌رمایشتی پیغه‌مه‌به‌ریشدا **بِه‌ رَاشْكَاوِی هَاتوَه**، که ده‌فه‌رموێ: **{أَمَّا الشَّيْبَةُ إِذَا سَبَقَ مَاءَ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ، ذَهَبَ بِالشَّيْبَةِ، وَإِذَا سَبَقَ مَاءَ الْمَرْأَةِ مَاءَ الرَّجُلِ، ذَهَبَتْ بِالشَّيْبَةِ}** (أخرجه أحمد: ۱۲۰۷۶، وعبد بن حميد: ۱۲۸۹، والبخاري: ۳۷۲۳، وابن حبان: ۷۱۶۱)،

واته: به‌لام هۆکاری پێچوون (به‌ باب له تێراه‌تییی دا، یان به‌ دایک له مینایه‌تییی دا) هه‌رکات ئاوی پیاوه‌که پێش ئاوی ژنه‌که‌ کهوت، منداڵه‌که ده‌چیته‌وه سه‌ری و، نه‌گه‌ر ئاوی ژنه‌که‌ش پێش ئاوی پیاوه‌که‌ کهوت، منداڵه‌که ده‌چیته‌وه سه‌ری (ده‌چیته‌وه سه‌ر ژنه‌که‌و میننه‌ ده‌بێ).

ئهمه ناماژه به بۆ ئەوه، که ئاوی پیاو {حَیْمَن}ه‌که‌ی {دوو جوړه: (X, Y) به‌لام هی ئافره‌ت (XX)ه، ئنجا نه‌گه‌ر جوړی (حیمن)ه‌که‌ی پیاو جوړی (Y) بێ، هی ئافره‌ت دا که هه‌میشه (X)ه، یه‌ک بگرێ، ئەوه تێر ده‌بێ، و، نه‌گه‌ر حه‌یمه‌نه‌که‌ی پیاویش جوړی (X) بێ، له‌گه‌ڵ (X)ی ئافره‌ت دا، مێ ده‌رده‌چێ، مه‌به‌ست له زالبوونه‌که‌ش وا پێده‌چێ ئەوه بێ: ئایا ئاوی ئافره‌ته‌که‌ واده‌کات، ته‌نیا له‌گه‌ڵ جوړی (X) دا، یه‌ک بگرێ و هێلکۆڵه‌ی ئافره‌ت ته‌نها جوړی (X)ی، حه‌یمه‌ن په‌لکش ده‌کات، یاخود ئاوی پیاوه‌که‌ زāl ده‌بێ، که نه‌گه‌ر حه‌یمه‌نه‌که‌ی ئاوی پیاو جوړی (Y) بێ کو‌رو، نه‌گه‌ر جوړی (X)یش بێ، کچ ده‌رده‌چێ، به‌لام کاتیک که قورئان دابه‌زیوه، وا باو بووه ئەوه‌ی کۆزپه‌له‌ی لێ دروست ده‌بێ، ته‌نیا ئاوی پیاوه‌و، رۆلبینینی ئافره‌ت ته‌نیا ئەوه‌یه، که ئاوی پیاو، له تێو منداڵدانی ئافره‌تدا، گه‌شه ده‌کات، به‌لام هه‌م ئەم نایه‌ته‌ موباره‌که، ناماژه‌ی پێده‌کات و، هه‌م فه‌رمایشته‌که‌ی پیغه‌مه‌به‌ر **بِه‌ رَاشْكَاوِی ده‌یفه‌رموێ**، له سووره‌تی (الحجرات)یش داخوا **بِه‌ رَاشْكَاوِی ده‌یفه‌رموێ: ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى﴾**

سهرنجی دووه م: که دهفه رموی: ﴿مِنْ نُّطْفَةٍ إِذَا تَأْتَى﴾، (إِذَا) بۆ کات به کاردی، چونکه (إِذَا) (طرف زمان) ناوی کاتهو، ئەمه ئاماژەیه بهوه که هەر له گه‌ل ئەو نوتفه‌یه چوووه ئیو مندآلدانی ئافره‌ته‌وه، به کسه‌ر ئەو کۆرپه‌له‌یه ده‌ست به دروستیوون ده‌کات، واته: زینده‌وه‌ری تۆوی پیاو که ده‌چیته ئیو هیلکۆله‌ی ئافره‌ته‌وه، به هه‌ردووکیان (نُطْفَة) پینکدینن، ئەو (نُطْفَة) به دانه‌به‌زی بۆ ئیو مندآلدان و، له ئەنجامی ئەوه‌دا ئەو کۆرپه‌له‌یه دروست ده‌بی و، ئەگه‌ر خوا مۆله‌تی له‌سه‌رب، ده‌ست ده‌کات به گوزه‌راندنی قۆناغه‌کانی: خوینپاره (عَلَقَة) و زارجوو (مُضْغَة)، ئنجا ئیسقان (عظام)، دوایی به گوشت داپۆشران و، پووح به به‌رداگران.

سهرنجی سییه م: وشه‌ی (مُتَى) به کارهاتوهو، ئەمه‌ش ئاماژەیه به‌وه که ئەو تۆوه‌ی پیاو، ده‌دلۆپینری و ده‌پرژیته‌ سهر شتیکی دیکه‌ی به‌رانبه‌ری، چونکه پرژان، که ده‌فه‌رموی: پرژاندیه‌ سه‌ری، ئەمه‌ خوازباری ئەوه‌یه شتیکی دیکه‌ش هه‌بی، پرژایته‌ سه‌ری، ئەمه‌ش ئاماژەیه به‌وه که تۆوی پیاو ده‌پرژیته‌ سه‌ر ئاوی ئافره‌ت، هیلکۆله‌ی ئافره‌ت، که ئەویش له ئیو ئاوی ئافره‌تدایه‌و زینده‌وه‌ری تۆوی (الحيوان المنوي) ی پیاو، که کورته‌که‌ی (حیمن) ه، له گه‌ل هیلکۆله (نویضة) ی ئافره‌ت دا، به‌کده‌گرن و دروستکراویکی دیکه‌ی سییه‌م که پیی ده‌گوئری: (نُطْفَة) پینکدینن، که‌واته: وشه‌ی ده‌پرژینری (مُتَى) ئاماژەیه، به‌وه که ئاوی پیاو ده‌پرژیته‌ سه‌ر شتیکی دیکه‌و، ده‌پرژیته‌ سه‌ر دروستکراویکی دیکه‌و دوایی به هه‌ردووکیان ئەو مروّقه‌ یان لی پیک دی، به مۆله‌ق خوا.

ئیه له ته‌فسیری سووره‌تی (المؤمنون) دا، به درژی‌ی له باره‌ی چۆنیه‌تی دروستکرانی مروّقه‌وه له‌لایه‌ن خاوی په‌روه‌ردگاره‌وه، قسه‌مان کردوه.

ئیتاش دینه‌ سه‌ر کورته‌ باسیک له باره‌ی به‌هره‌مه‌ند بوونی مروّقه‌وه، له چاکه‌ی جگه‌له‌ خوئی:

كورتە ياسىك لە بارەى بەھرەمەندبوونى مرۆڧەو

لە چاكەى جگەلە خۇى

بە پُزَازان!

ئەم كورتە باسە لە سى تەوهردا دەخەينە پروو:

**تەوهرى يەكەم: راجىيى زانايان لە بارەى بەھرەمەندبوونى مرۆڧەو
لە كردهوى جگەلە خۇى:**

مشتومرو راجىيى زانايان لە بارەى بەھرەمەند بوونى مرۆڧ لە كردهوى جگەلە خۇيەو، زۆرە، ھەر لە سەرەتاو، چ لە ئىو ھاوھلندا (خوا لىيان رازى بىن)، دوايى لە ئىو تابيعين دا، تاكو دەگاتە رۆژگارى ئىمە و، ئىستاش راجىيى و مشتومر لەو بارەىو زۆرە، كە ئايا مرۆڧ، لەلای خواى پەرورەدگار، بۆ قىامت و رۆژى دوايى، لە كردهوى چاكى جگەلە خۇى بەھرەمەند دەبىن، يان نا؟

بابزانين چۆن و بۆچى؟

ئەو ئايەتە موبارەكەى دەڧەرموئى: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾. يەكئىك لەو راستىيانەى كە لە لاپەرەكانى مووسا و ئىبراھىمدا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ھەن، كە مرۆڧ نايىتە خاوەنى ھىچ شتىك، مەگەر بەرھەمى كۆشش و ھەولدانى خۇى بىن.

ئىنجا ھەندىك لە زانايان واى لىن حالىيى بوون: كە مرۆڧ لە كردهوى ھىچ كەسى دىكە بەھرەمەند نابىن، تەنانەت ئىمام شافىعىي (پەحمەق خواى لىن بىن)، زانراو كە گوتوويەق: كە سىك قورئان بخوئىن و پاداشتەكەى بۆ يەكى دىكە بە ديارىيى بئىرى، پاداشتەكەى ناگات، بەو كەسەى بۆى دەتيرى.

تېستاش با سهرنجی شه ش جوړه بوچوونی زانایان بدهین، که هه نډیکیشیان پیک ده چن و ده چنه وه نیو په کدی:

۱- عیگریمه که قوتای عه بدوللای کوری عه بیاسه، (خو لیبان رازی بی) ده تی: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾: (حکایه عن شریعه سابقه فلا تلزم فی شریعتنا)، واته: نه مه گپرانه وهی بهرنامه به کی پیشووه و، له شریعه تی تېمه دا پتویست و پابه نډکه ر نیه، (آی): **إِنْ قَبُولَ عَمَلٍ أَخَذَ عَنْ غَيْرِهِ، مِنْ خَصَائِصِ هَذِهِ الْأُمَّةِ**، واته: نه وه که که سیک له کرده وهی جگه له خوئی به هرهمه نډب، له تابه تمه نډیبه کانی نوممه تی پیغهمبه ره ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهَا خَوْفٌ مِمَّنْ يَنْقُلُهَا﴾ به لام نه وهی خوا فهرموویه تی: له لاپه ره کانی مووسا و ئیبراهیمدا ههیه، نه وه به نډسبت شریعه تی نه وانه وهیه.

من جارئ بهس رایه کان دینم و قسهی خویمان له سه ر ناکه م.

۲- په بیعی کوری نه نس، وشه ی (الإنسان) ی، که ده فهرموئی: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾، به وه مانا کرده، که مه بهست پتی ئینسانی بیپروایه، گوتوویه تی: به لام بابای پروادار، هم له کردو کوشی خوئی به هرهمه نډه، هم له هی جگه له خوئی، مادام بیکاته دیاری و خه لات و پیشکه شی بکات.

۳- هه نډی له زانایان هم تابه تهبان وا مانا کرده، که مروف له کرده وهی جگه له خوئی به هرهمه نډ نابی، نه گهر که سیک کرده وه که ی نه دات به و که سه ی ده وهی لیبی به هرهمه نډ بی: ﴿أَنَّهُمْ نَفَتْ أَنْ تَكُونَ لِلْإِنْسَانِ فَلِئِنَّ مَا عَمَلَهُ غَيْرُهُ، إِذَا لَمْ يَجْعَلِ السَّاعِي عَمَلَهُ يَغْيِرُهُ﴾، نه مه ش شتیکی پوون و ناشکرایه، که نه گهر که سیک کرده وه که ی خوئی به دیاری نه دات به که سیک، نه و که سه ی دووم به دنلیایی به هرهمه نډ نابی له کرده وهی که سی یه که م، مادام نهیداتی، هر که سیک کرده وه که ی هی خوئی تی.

۴- ئیمنو فهرس پتی و ابووه پواله تی تابه ته که جیبه جی ده کری و، هیچ کهس له کرده وهی هیچ کهس به هرهمه نډ نابی، که سیک بو خوئی کرده وهیه کی نه کرد بی، با هه لکیکی دیکه کرده وهی باش بکات: پوژووی سوننه ت ده گری و بوئی ده کاته

دیاری، حه ج و عه مره ده کات و بو هی هده ده کات، قورن ان ده خوینتی و بو هی هده ده کات، لیتیان به هر هه مند نابی.

۵- (القرطبی) بو چوونی وایه که پاداشتی هه ندیک له کرده وان ده گات به جگه له نه نجامده رانی نه و کرده وانه، واته: به گشتی نه وه بنه مایه که وه هیه، به لام که دینه سه ر ورده کاریه کان، زانایان راجیایان په داده بی، (القرطبی)^(۱) نه و رایه ی خو ی هی ناوه، (ابن عاشور) یش بو چوونه که ی وه ک هی (القرطبی) یه وه هر دو کیان له م بو چوونه ی پینجه م دا ده یانه یم، ده لی: (واعلم ان أدلة لحاق ثواب بعض الأعمال إلى غير من عملها، ثابتة على الجملة، وإنما تتردد الأنظار في التفصيل أو التعميم)^(۲)، واته: به لکه ی نه وه که پاداشتی هه ندیک له کرده وه کان ده گات به جگه له خو یان، مادام نه و که سه ی کرده وه که ی نه نجامدا وه، بیکاته دیاری بو نه و که سه، نه وه شتیکی چه سپا وه، به لام له ورده کاریه کاندا راجیای یه هیه.

۶- (الطبري) له ته فسیره که ی خویدا^(۳) ده لی: (رَوِيَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا** أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ مَنَسُوحَةٌ، قَالَ: نَزَلَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾^(۴)، فَأَنْزَلَ اللَّهُ بَعْدَ هَذَا: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِذْنِنَا لِيُحْمَلُوا فِيهَا مِمَّا كَانُوا يُكْفَرُونَ﴾^(۵) الطور، فَأَدْخَلَ اللَّهُ الْأَبْنَاءَ الْجَنَّةَ بِصَلَاةِ الْأَبَاءِ، فَيَبْنُو عَنْهُمَا **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا** (نهمه و له و گپردا وه ته وه، نجا ئایا راسته یان نا؟ نازانم، گوایه) گوتوویه تی: دوا ی نه وه ی نهم ئایه ته هات و دابه زی: ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾^(۶)، خوا نهم ئایه ته ی دابه زاندا: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِذْنِنَا لِيُحْمَلُوا فِيهَا مِمَّا كَانُوا يُكْفَرُونَ﴾^(۷) الطور، نه وانه ی بروایان هی ناوه وه چه که شیان به نیمانه وه به شوینیان که و توون، وه چه کانیان به وانه وه په یوه ست ده که یین و له کرده وه ی نه وانیش که م ناکه ی نه وه، هه رکه سه و بارمه تی کرده وه ی خو یه تی.

(۱) ج ۱۷، ص ۹۱.

(۲) التحرير والتنوير: ج ۱۱، ص ۱۲۳.

(۳) جامع البيان: برقم: ۳۲۷۰۲.

ئینو عه بیاس خوا له خوئی و بابی رازی بی، ده لئی: خوا پۆله کانی به هۆی چاکی بابه کانهوه خستنه بهههشتهوهو بهوانیهوه په یوه ست کردن.

ئهوان زاراوهی (نسخ) یان به کارهیناوه بو تاییه تکردن (تخصیص)، یانی: ته عبیریک به گشتی هاتوه، به لام ته عبیریک دیکه، چه مکی نهو ته عبیره گشتیهی تاییه ت کردوه به هه ندیک له تاکه کانیهوه، یا خود ته عبیریک به په های هاتوه، ته عبیریک دیکه هاتوه، به نندار (مُقید) کردوه به هه ندیک له تاکه کانیهوه، مارج نیه (نسخ) مه به ست پیتی نهوه بی که حوکمه کهی لابرده.

هه لبه ته نهوه له حالیکدا که نهو گنبدراوهیه له عه بدوللای کور ی عه بیاسیشهوه (خوا له خوئی و بابی رازی بی) راست بی.

کهواته: به گشتی نه م شهش بوچوونه هه ن، له باره ی نهو نایه ته موباره کهوه، نهوه ته وهری یه که م: مشتومرو راجایی زانیان لهو باره وه.

ته وهری دوهم: بیست به لگه له سه ره مه ند بوونی مرو ف له کردوه ی جگه له خو ی:

زانیان زور به لگه یان هیناونه وه، به لام من که ته ماشای ته فسیره کانم کرد، له هه موویان کوکه ره وه تر نهوه بوو که خاوه نی ته فسیری (صفوة البیان لمعانی القرآن)^(۱) هیناویه تی، نهویش له ته فسیری (العلامة الجمل)، له په راویزه که ی له سه ره ته فسیری (الجلالین)، نهویش له ئینو ته یمییه وه په حمه تی خوا ی لی بی، نه قللی ده کات، منیش وپرای هینانی نهو بیست (۲۰) به لگه یه، به پیتی پتیوست پروونکردنه وه ی خو شمیان له باره وه ده ده م، نهوانه یان که به پتیویستیان بزانه م، ئینو ته یمییه (ابن تیمیه) گو توویه تی: (مَنْ اعْتَقَدَ أَنَّ الْإِنْسَانَ لَا يَنْتَفِعُ إِلَّا بِعَمَلِهِ فَقَدْ حَرَقَ الْإِجْمَاعَ، وَذَلِكَ بِاطِلٍ مِنْ وُجُوهِ)، واته: هه ره که سه ن بر وای وابی: مرو ف

(۱) تألیف: الشیخ حسین محمد مخلوف، ط ۳، ص ۶۷۸ و ۶۷۹.

ته نیا له کردهوهی خوئی بههرمه‌نده، نه‌وه به‌کده‌نگیی زانیانی درپوهو له به‌کده‌نگیی زانیان چۆته ده‌رئ، نه‌وه‌ش پووچ و هه‌له‌یه له چه‌ند ږوویکه‌وه (به چه‌ند به‌لکه‌یه‌ک):

به‌لگهی یه‌که‌م: (أَحَدُهَا: أَنَّ الْإِنْسَانَ يَتَتَفَعُّ بِدُعَاءِ غَيْرِهِ، وَهُوَ انْتِفَاعٌ بِعَمَلِ الْغَيْرِ)، شتیکی سه‌لمی‌تراو و مسۆگه‌ره، که مرۆف له پارانه‌وهی جگه‌له خوئی به‌هرمه‌نده، نه‌وه‌ش به‌هرمه‌ند بوونه له کردهوهی جگه‌له خو.

بۆیه‌ش هیچ به‌لگهی نه‌هیناونه‌وه، چونکه شتیکی زۆر ئاشکرایه، بۆ وینه: **خو** **بِهَرْمَه‌نَه‌وَه** له سووره‌تی (الحشر) داباسی کۆچکه‌ران ده‌کات، دوا‌ی باسی پشتیوانان ده‌کات، ئنجا ده‌فه‌رموئ: ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ ۗ﴾، نه‌وانه‌ی له دوا‌ی کۆچکه‌ران و پشتیوانانه‌وه دین (که هه‌موو مسوولمانان ده‌گرته‌وه، تا‌کو ئاخیر زه‌مان) ده‌لین: په‌روه‌دگارمان! له ئیمه‌و نه‌و برایانه‌مان خو‌شبه، که به ئیمان‌هه‌و پێشمان که‌وتوون.

هه‌روه‌ها هه‌رکام له‌نوو **بِهَرْمَه‌نَه‌وَه** و ئیبراهیم **بِهَرْمَه‌نَه‌وَه** بۆ ږواداران به‌گشتیی ده‌پارینه‌وه‌و، پێغه‌مبه‌ری خاتهم **بِهَرْمَه‌نَه‌وَه**، به هه‌مان شیوه‌و، مه‌گه‌ر چۆن نه‌گه‌رنا هه‌موو پێغه‌مبه‌ران دوعایان کرده‌و بۆ ږواداران به‌گشتیی.

به‌لگهی دووه‌م: (ثَانِيهَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ يَشْفَعُ لِأَهْلِ الْمُؤَقَفِ فِي الْحِسَابِ ثُمَّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ فِي دُخُولِهَا ثُمَّ فِي رَفْعِ دَرَجَاتِهِمْ)، (شتیکی سه‌لمی‌تراوه) که پێغه‌مبه‌ر **بِهَرْمَه‌نَه‌وَه** بۆ خه‌لک که ڤاده‌وه‌ستیتزین، له ږۆزی لئیرسینه‌وه‌دا، تکا ده‌کات، تا‌کو ده‌ست به لئیرسینه‌وه‌و سزا و پاداشت بکری و، دوا‌یش تکا ده‌کات بۆ به‌هه‌شتییان که بچه‌نیو به‌هه‌شته‌وه‌و، دوا‌یش تکا بۆ به‌هه‌شتییان ده‌کات، تا‌کو به هوی تکا کردنی پێغه‌مبه‌روه‌و **بِهَرْمَه‌نَه‌وَه** پله‌بان به‌رزتر بێته‌وه.

نه‌میش له‌فه‌رمووده‌ ڤاسته‌کاندا که بوخاریی و موسلیم هیناویانن، هاتوه‌و ته‌نانه‌ت هه‌ندیکیان نه‌و ئایه‌ته‌ موڤاره‌که‌ی ده‌فه‌رموئ: ﴿أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا

تَحْمُودًا ﴿٧٨﴾ الإسراء، به‌وه ته‌فسیر ده‌کهن و ئیمه‌ش له‌ دوعای داوی بانگ‌دا ده‌لّیین: (وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَّخْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ)، خواجه! ئه‌و پئیگه‌ تیدا ستایش‌کراوه‌ی گفتت پییداوه، پیبیده. (المقام المحمود) واته: ئه‌و پئیگه‌یه‌ و پله‌یه‌ی پیغهمبه‌ر ﴿٧٧﴾ که ستایش‌کراوه‌و هم‌موو مروّقایه‌تیی ستایشی ده‌کات، چونکه کاریک ده‌کات هم‌موو مروّقایه‌تیی لّیی به‌هره‌مه‌ند ده‌بی، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ که له‌ رۆزی کۆکرانه‌وه‌و بۆ لّیپرسرانه‌وه‌دا، تکا ده‌کات ده‌ست بکری به‌ لّیپرسینه‌وه‌و، هه‌ر که‌سه‌و به‌ شوینی خوئی بگات.

به‌لگه‌ی سته‌م: (ثَالِثُهَا: أَنَّهُ) يشفع لأهل الكبائر في الخروج من النار، وهذا انتفاع بسعي الغير)، که پیغهمبه‌ر ﴿٧٩﴾ تکا ده‌کات بۆ خاوه‌نی گونا‌هه‌ گه‌وره‌کان، تاکو له‌ ئاگر بینه‌ ده‌ری، و ئه‌وه‌ش به‌هره‌مه‌ند بوونه‌ له‌ کۆشش و کاری جگه‌له‌ خۆ.

ئه‌ویش پیغهمبه‌ری خوا ﴿٨٠﴾ له‌ چه‌ند فه‌رمووده‌یه‌ک دا فه‌رموویه‌تی: هه‌رکه‌س ئه‌ه‌لی ئیمان بی، به‌لّام گونا‌ه‌بار بی، و شایسته‌ی سزادان بی، ده‌سووتینری و سزا ده‌دری، به‌لّام دوا‌یی پیغهمبه‌ری خوا ﴿٨١﴾ تکایان بۆ ده‌کات و ده‌ربازیان ده‌بی.

به‌لگه‌ی چواره‌م: (رابعها: أَن الْمَلَائِكَةُ يَسْتَغْفِرُونَ وَيَدْعُونَ مَنْ فِي الْأَرْضِ، وَذَلِكَ مُنْفَعَةٌ بِعَمَلِ الْغَيْرِ)، بئگومان فریشته‌کانیش ده‌پارینه‌وه‌و داوا‌ی لّیبوردن ده‌کهن، بۆ ئه‌و خه‌لک‌ه‌ی له‌سه‌ر زه‌وین، و ئه‌وه‌ش بئگومان سوودمه‌ند بوونه‌ به‌هۆی کرده‌وه‌ی جگه‌له‌ خۆوه‌.

خوای په‌روه‌ردگار له‌ سووره‌تی (غافر) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ. وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا ﴿٧٧﴾﴾، داوا‌ی لّیبوردن (له‌ خوا) ده‌کهن بۆ ب‌رواداران، هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (الشوری) شدا، هاتوه‌ که فریشته‌کان داوا‌ی لّیبوردن ده‌کهن بۆ خه‌لکی سه‌ر زه‌وی: ﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ ﴿٥٠﴾﴾.

به‌لگه‌ی پینجه‌م: (خامسها: أَن اللَّهَ تَعَالَى يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ «أَي: مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» بِمَحْضِ رَحْمَتِهِ، وَهَذَا انْتِفَاعٌ بِغَيْرِ عَمَلِهِمْ)، ئه‌مه‌ش له‌ فه‌رمووده‌

صه حیچه کاندا هاتوه) که خوا **بِمَا لَمْ يَجْعَلِ لَكُمْ** که سانیک له پرواداران له ناگری دۆزه خ دهردینن، هه رگیز چاکه په کیان نه کردوه، ته نیا به په حمه قی خوی و، شهوش بههرمه ند بوونی پرواداران، له کرده وهی جگه له خویان.

به لگهی شه شه م: (سادسها: أن أولاد المؤمنین یدخلون الجنة بعمل آبائهم، وذلك انتفاع بمحض عمل الغير)، شه وهیه که ره لکه کانی پرواداران ده چنه به هه شته وه، به هوی کرده وهی باب و دایکیانه وه و بههرمه ند بوونه له کرده وهی جگه له خو. وه ک له سوورته قی (الطور) دا خوا ده فهرموئ: **﴿ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاَتَّبَعْتَهُمْ دَرَّتْهُمْ بَابِعْنِ لَعْنَتَانِ يَوْمَ دَرَّتْهُمْ ﴾** (n) که پیشت مانامان کرده.

به لگهی هه وه م: (سابعها: قَالَ اللهُ تَعَالَى فِي قِصَّةِ الْغُلَامَيْنِ الْيَتِيمَيْنِ: ﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾ الكهف، فانتفعا بصلاح أبيهما، وليس من سعيهما)، خوی بهرز له به سه رهاتی دوو منداله هه تیه که دا ده فهرموئ: **﴿ وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا ﴾** الكهف، بایان مروئیکی باش بوو، شه وانیش بههره یان وه رگرت له چاکی بایان و چاکی بایشیان کردو کووشی خویان نیه.

به لگهی هه شته م: (ثامنها: أَنَّ الْمَيْتَ يَنْتَفِعُ بِالصَّدَقَةِ عَنْهُ، وَبِالْعِثْقِ، بِنَصِ السَّنَةِ وَالْإِجْمَاعِ، وَهُوَ مِنْ عَمَلِ الْغَيْرِ)، مردوو بههرمه ند ده بی له وه که خیرو چاکه ی بو بکری، ههروه ها که کوپله ی بو نازاد بکری (کاتی خوی کوپله هه بوون) شه هه به ده قی سوننه ت و، هه م به په کده نگی زانایان و، شه دووانه ش کرده وهی جگه له کرده وهی مردوو هه کن.

به لگهی نویه م: (تاسعها: أَنَّ الْحَجَّ الْمَفْرُوضَ يَسْقُطُ عَنِ الْمَيْتِ، بِحَجِّ وَلِيِّهِ بِنَصِ السَّنَةِ، وَهُوَ انْتِفَاعٌ بِعَمَلِ الْغَيْرِ)، چه جی فه رز له سه ر مردوو لاده چن، شه گه ر سه ره رشتیاره که ی چه جی بو بکات، شه میش به ده قی سوننه ت هاتوه و، شهوش هه ر بههرمه ند بوونه له کرده وهی جگه له خو.

به نگی دهیه م: (عاشرها: أَنْ الْحَجِّ الْمُنْدُورُ أَوْ الصَّوْمِ الْمُنْدُورِ، يَسْقُطُ عَنِ الْمَيْتِ بِعَمَلِ غَيْرِهِ، وَهُوَ انْتِفَاعُ بِعَمَلِ الْغَيْرِ)، چه چیک که له خوگیرایی (نهزر کرابی) و رۆژووویک له خو گیرا بی، له سهر مردوو لا ده چن، نه گهر جگه له خوئی بوئی بکات، (نهمهش به دهقی سوننهت) نه وهش هه ره بهرهمه ند بوونه له کرده وهی جگه له خو.

به نگی یازدهیه م: (حادي عشرها: الْمَدِينُ قَدْ اِمْتَنَعَ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيْهِ حَتَّى قَضَى دَيْنَهُ أَبُو قَتَادَةَ، وَقَضَى دَيْنَ الْأَخْرِ عَلِي بن أَبِي طَالِبٍ، وَانْتَفَعَ بِصَلَاةِ النَّبِيِّ وَهُوَ مِنْ عَمَلِ الْغَيْرِ)، بابایه کی قهرزدار هه بوو پیغه مبه ره نوژی له سهر نه کرد، تا کو قه تاده قهرزه که ی بو دایه وهو، یه کیکی دیکه ش هه لی کوپی نه بی تالیب قهرزه که ی بو دایه وهه خوا له قه تاده و هه لی کوپی نه بی تالیب رازی بی، پیغه مبه ریش دوا ی نه وهی قهرزه کانیان بو درانه وهه، نوژی له سهر کردن و، مسوگه ریش که پیغه مبه ری خوا نوژی له سهر کردوون به هرهمه ند بوون و نوژی له سهر کردنه که ش کرده وهی یه کیکی دیکه یه.

به نگی دوازدهیه م: (ثاني عشرها: أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ لِمَنْ صَلَّى وَخَذَهُ: «أَلَا رَجُلٌ يَتَصَدَّقُ عَلَيَّ هَذَا فَيُصَلِّي مَعَهُ» فَقَدْ حَصَلَ لَهُ فَضْلُ الْجَمَاعَةِ بِفِعْلِ الْغَيْرِ)، پیغه مبه ره یه کییک به نه نیا نوژی ده کرد، فهرمووی: نه ری پیاویک نیه، چاکه یه ک له گه ل نه مه دا بکات (خیریکی پی به خشق و نوژی له گه لدا بکات، بو نه وهی نوژی که ی بیته نوژی به کو مه ل) ئیدی که سیک چوو نوژی له گه لدا کرد که واته: خیر و پاداشتی نوژی به کو مه لی ده ست که وت، به هوئی کرده وهی جگه له خو یه وهه.

به نگی سیزدهیه م: (ثالث عشرها: أَنَّ الْإِنْسَانَ تَبْرَأُ ذِمَّتُهُ مِنْ دِيُونِ الْغَيْرِ، إِذَا قَضَاهَا عَنْهُ قَاضٍ، وَذَلِكَ انْتِفَاعُ بِعَمَلِ الْغَيْرِ)، مروف ئوبالی خالیی ده بی، (واته: قهرزی خه لکی له سهر نامینن)، نه گهر قازیی و دادوه ره جیاتی نه وه قهرزه کان بداته وهه، نه وهش بهرهمه ند بوونه له کرده وهی جگه له خوئی.

به نگیی چواردهم: (رابع عشرها: أن من عليه تبعات ومظالم، إذا حلل منها، سقطت عنه، وهذا انتفاع بعمل الغير)، هه ره که سیک مافی که سیکی له سه ره بی، (بو وینه: سته می له که سیک کرد بی) هه رکات لئی نازاد کرا لئی بوردره، نه وه هه قانه ی له سه ره لاده چن، نه ویش دیسان به هره مه ند بوونه له کرده وه ی جگه له خوئی.

به نگیی پازده یه م: (خامس عشرها: أن الجار الصالح ينفع في المحيا وفي الممات «كما جاء في الأثر»، وهذا انتفاع بعمل الغير)، دراوسیی باش له ژیان دا و له دوای مردنیش، سوود ده گه یه نی، وه ک له شوینه واردا هاتوه، نه وه ش به هره مه ند بوونه له کرده وه ی جگه له خوئی.

به نگیی شانزده یه م: (سادس عشرها: أن جلیس أهل الذکر یزحم بهم، وهو لم یکن معهم، ولم یجلس لذلك، بل لحاجة عَرَضَتْ له، والأعمال بالنیات، فقد انتفع بعمل غیره)، که سیک له گه ل که سانیک دانیشتی یادی خوا بکه ن، له گه ل نه واندا به زه یی له گه ل ده نویتری، له گه ل نه وه شدا یه کیک نه بووه له وان و، بوئه وه ش نه چووه له گه لیاندا دینیشی [یادی خوا بکات، وه ک له فه رمووده ی پیغه مبه ردا هاتوه، به لکو ئیشیکی هه بووه به لام ریی که وتوه ته نه وه مه جلیسه] هه رچه نده کرده وه ش به نیه ته، که چی به هوئی کرده وه ی نه وان وه که یادی خویان کرده، نه ویش به هره مه ند بووه.

به نگیی هه فده م: (سابع عشرها: الصلاة على الميت، والدعاء له في الصلاة، انتفاع للمیت بصلاة الحی علیه، وهو عمل غیره)، نویتز کردن له سه ره مردوو و بو پاران وه ی له نویتزدا، نه وه ش دیسان به هره مه ند بوونی مردوویه له نویتزی زیندوو له سه ری و نویتزی مردوو له سه ره مردووه که ش، کرده وه ی جگه له مردووه که یه، که چی لیشی به هره مه ند بووه.

به نگیی هه ژده یه م: (ثامن عشرها: أن الجمعة تحصل باجتماع العدد، وكذا الجماعة بكثرة العدد، وهو انتفاع للبعض ببعض)، نویتزی جومعه به هوئی

کۆبۈنۈنەۋەي ژمارەيەك خەلك پيىك دى، (له دوو و سى و چوارەۋە تاكو چل و زياتر پۈشتون) ھەرۋەھا نوپۇزى كۆمەلەش لە ژمارەيەك پيىك دى، كە ئەويش برىتيە لە بەھرەمەند بوونى ھەندىكيان لە ھەندىكيان.

ئەگەر ھەموويان پيىكەۋە كۆنەبنەۋەو نوپۇزە بە كۆمەلەكەيان و نوپۇزەي جومعە كەيان بۇ ناكرى و، خپرى نوپۇزى بە كۆمەلە و جومعەيان، دەست ناكەۋى.

بەلگەي نۆزدەيەم: (تاسع عشرها: أَنْ اللَّه تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ ﷺ: ﴿ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ﴾ ۲۳)، وَقَالَ: ﴿ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَقُوتُهُمْ فَنُصِيبِكُمْ مَعْرَةً يَنْفِرُ عَلَيْهَا فَيْجِلُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مِنْ بَيْنَاءٍ ﴾ ۲۴)، فَقَدْ رَفَعَ اللَّهُ تَعَالَى الْعَذَابَ عَنْ بَعْضِ النَّاسِ بِسَبَبِ بَعْضٍ، وَذَلِكَ انْتِفَاعٌ بِعَمَلِ غَيْرِهِ).
خوای بەرز بە پيغەمبەرەكەي خۇي ﷺ فەرموۋە: ﴿ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ﴾ ۲۳، خوا خەلكى كۆمەلگايەكەت ھەتا تۆ لە نپويان دابى، سزايان نادات، ھەرۋەھا خوای بەرز فەرموۋيەت: ئەگەر پياۋانتيكى برودارو نافرەتانيكى برودار نەبوۋايە، كە ئتوۋ نەتاندەزائين، نەبادا زەريان لتيەدن و بەھۇي وانەۋە عەيەو ئازارتيكتان پى بگات...

يانى: لەبەر ئەۋە نەبوۋايە، خوا بروداۋى حودەيبىيەي بە چۆرىكى ديكە دەھيتايە پيش، كە صولح نەبى و بەشەر بچنە ئتو مەككەۋە، بەلام لەبەر ئەۋە پياۋانتيكى ئيماندار نافرەتانيكى ئيماندار لە مەككەدا ھەبوون، ئتوۋش نەتاندەزاني و لەبەر دەست و پيئاندا دەچوون و دەفەوتان، لەبەر ئەوان خوای مېھربان، صولحى حودەيبىيەي ھيتايە پيش.

كەواتە:

أ- ئەۋە كە ھەتا پيغەمبەرى خوا ﷺ لە ئتو خەلكەكەدا بى، خوا سزايان نادات، ماناي وايە بەھرەيان ۋەرگرتوۋ لە بوونى پيغەمبەر ﷺ كە كەردەۋەي جگەلە خۇيانە.

ب- هاوہ لآنتی کہ له خزمهت پیغهمبەر ﴿۳۰۱﴾ دا بوون، بههره مهند بوون، که شهریان بو نهیته پیش، به هوئی نهو پیاوو ئافرته پروادارانهوه که لهو کاته دا له شاری مهککه دا بوون، بو نهوهی له بهر دهست و پئیاندا نه چن.

به لگهی بیسته م و کوتایی: (أَنَّ صَدَقَةَ الْفِطْرِ تَجِبُ عَلَى الصَّغِيرِ وَغَيْرِهِ مِمَّنْ يَمْوَنُهُ الرَّجُلُ، فَإِنَّهُ يَنْتَفِعُ بِذَلِكَ مَنْ يُخْرِجُ عَنْهُ، وَلَا سَعْيَ لَهُ فِيهَا)، سهرفته له سهر بچووک و له سهر جگه له بچووکیش (ئه گهر شیت بی و، گیل و نه خووش بی) مادام له وانه بی که پیاو ده یانزیه نی و مشووریان لی ده خوات، ئنجا نهو که سهی زه کاته که ی له جیاتی دهری، بههره مهند بووه، بی نهوهی بو خووشی روئی تیدا گیرابی و کووشی بو کردبی!

دوایی ئینبو ته میمه ده لی: (وَمَنْ تَأْمَلَ الْعِلْمَ، وَجَدَ انْتِفَاعَ الْإِنْسَانِ بِمَا لَمْ يَعْمَلْهُ مَا لَا يَكَادُ يُحْصَى، فَكَيْفَ يَجُوزُ أَنْ تَتَأَوَّلَ آيَةَ الْكُرْئَةِ، عَلَى خِلَافِ صَرِيحِ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، وَإِجْمَاعِ الْأُمَّةِ؟!) واته: هه که سیك سه رنجی زانیاری بدات، (واته: زانیاری شه رعی) ده بی نی: هینده حالهت هه ن، له واره وه که مروف له کرده وهی جگه له خوئی بههره مهند ده بی، که نایه نه ژماردن، ئنجا چوون ده بی نایه ته که به جوئی مانا بکری، که پیچه وانهی ده لاله تی راشکاو قورئان و سونه تی پیغهمبەر بی ﴿۳۰۲﴾، پیچه وانهی به کده نگیی و به کرای تی کرای زانایانی ئیسلام بی؟!

واته: نهو نایه ته ده بی به جوئیکی دیکه مانا بکری، که له گه ل نهو بیست به لگه یه و، زیاتریش لهو بیست به لگه یه دا، تیکنه گیری، هه موو نه وانهی یان له قورئاندا هاتوون، یان له سونه تی پیغهمبەر دا ﴿۳۰۳﴾، و ژماره یه کیشیان به کده نگیی زانایان، که مروف له کرده وهی جگه له خوئی بههره مهند ده بی.

که واته: که خوا ده فهرموئی: ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ﴿۳۰۴﴾، مانای وانیه که مروف له کرده وهی جگه له خوئی به هیچ جوئیک بههره مهند ناب، به لکو

ئەو مانایەکی دیکەى ھەبە، کە پێشتر شتیکمان لى گوت: بەلام لە تەوھەرى سێھەمدا زیاتر تیشک دەخەینە سەر ئەو ڕایە، کە چۆن ئەو ئایەتە موبارەکە لەگەڵ ئەو بیست (۲۰) بەلگەیدەدا کە ھیناماننەوھەو ھەموویان بەلگەن لەسەر ئەوھ کە مەرۆف لە کردوھەى جگە لە خۆى بەھرمەند دەبى، ئەو ئایەتە موبارەکە چۆن واتایەکەى لەگەڵ ئەوھەدا دەگونجى؟

تەوھەرى سێھەم: چۆنیەتیی تەئویلکردن و گونجاندنى ئایەتەى ژمارە (۳۹)ى سەورەتەى (النجم)، لەگەل: بە ھەرمەند بوونى مەرۆف لە کردوھەى جگە لە خۆى دا:

ئەو دوو ئایەتە موبارەکە: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿۳۹﴾ وَأَنْ سَعَيْهٖ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿۴۰﴾، زانایان ھەولیانداوھ بە چەند جوریک واتایان بکەن، بۆ ئەوھى لەگەڵ ئەو راستییانەى دیکەدا، کە دەقەکانى دیکە گرتوویناننە خوایان، تیک نەگیرىن، بەدلتیابیش یەکتیک لە نیشانە ھەرە دیارەکانى فەرمایشى خوا، ئەوھ یە کە ئایەتەکانى ناکۆکیى و دژبەکیى (تناقض) و تیکگیرانیان لە تیان دا نیە، وەک دەفەرموى: ﴿وَلَوْ كَانِ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿۴۱﴾ النساء، ئەگەر ئەم (قورئان)ە لە لایەن جگە لە خواوھ بووایە، تیکگیرانى زۆریان تیدا دەدى. دواى سەرنجدانم لە قسەو بیرورای زانایان لەوبارەوھ، سەرەنجام سەرچەم شەش جۆرە بۆچوونم کەوتنە بەرچاو:

بۆچوونى یەكەم:

(القرطبي) دەلى: ﴿قُلْتُ: وَيَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ قَوْلُهُ: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿۳۹﴾﴾، خَاصًّا فِي السَّيِّئَةِ، بِدَلِيلِ مَا فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِحَسَنَةٍ وَلَمْ يَعْمَلْهَا، كَتَبْتُهَا لَهُ حَسَنَةً، فَإِنْ عَمَلَهَا، كَتَبْتُهَا لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ، وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ، وَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ

أَكْتَبَهَا عَلَيْهِ، فَإِنْ عَمِلَهَا كَتَبْتُهَا سَيِّئَةً وَاحِدَةً (أخرجه البخاري: ۷۰۶۲، ومسلم: ۱۲۸،
والترمذي: ۳۰۷۳، وقال: حسن صحيح، وابن حبان: ۳۸۰).

واته: ده تيم: ده گونجی مه به ست له فه رمايشتی خوا که ده فه رموی: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ﴿۳۸﴾، مرۆف ته نیا نه وهی هه وئی بۆ ده دات، لیس به هره مه نده، تابهت بئ به خراپه وه، که پیغه مبه ر ﴿فَهَرْمُوِيَهٗ﴾ فه رموويه تی: خوا (عزوجل) فه رموويه تی: نه گهر به نده که م، ویستی چاکه یه ک بکات، به لام نه یکرد، چاکه یه کی بۆ ده نووسم و نه گهر چاکه که ی کرد، یه ک به ده (۱۰/۱) بۆی ده نووسم، تا کو هه وتسه دیش (۷۰۰) ده ورات (به پیسی به هیزی نیازو مه به سه ته که ی) و، نه گهر ویستی خراپه یه ک بکات و به دلی داها ت، به لام نه یکرد، بۆی نا نووسم، به لام نه گهر خراپه که ی کرد، یه ک خراپه ی بۆ ده نووسم.

(القرطبي) وای لیکدا وه ته وه که لیره دا ته نیا مه به ست پی خراپه وه، مرۆف ته نیا نه وهی نه نجامی ده دات، له خراپه، له سه ری ده نووسری، به لام له خراپه ی جگه له خو ی بۆ نایه ت، به لام من بۆ چوونه که یم پی بیه تزه، چونکه خوای دادگهر ده فه رموی: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ﴿۳۸﴾، (ل) یش بۆ خوا وه نداریتیی (هملیک) وه، نه ویش به زوری بۆ شتی باشه، ئنجا خوا نه یفه رمووه: (وَأَنْ لَّيْسَ عَلَى الْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى). هیچ شتیک (له تاوان) له سه ر مرۆف نیه، مه گهر نه وهی هه وئی بۆ دای.

بۆ چوونی دووهم:

(وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الْوَرَأَى: ﴿إِلَّا مَا سَعَى﴾ ﴿۳۸﴾، إِلَّا مَا نَوَى، بَيَانُهُ قَوْلُهُ ﴿يُبْعَثُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى نِيَّاتِهِمْ﴾ (أخرجه أحمد: ۹۰۷۹، وابن ماجه: ۴۲۲۹، وأبو يعلى: ۶۲۴۷، وصححه الألباني في صحيح الجامع: ۸۰۱۴).

واته: نه بوو به کری وه راق (که یه کیکه له زانایان) گوتوويه تی: ﴿إِلَّا مَا سَعَى﴾ ﴿۳۸﴾، یانی: (إِلَّا مَا نَوَى)، مه گهر نه وهی نیه تی لی هیناوه، واته: بۆ مرۆف هیچ

به هره وه گر تئیک نیه، مه گهر نیه قی لی هینابی (نیه قی له و کرده وه یه هینابی) نه ویش نه وه فرمایسته ی پیغمبر ﷺ پوونی ده کاته وه که ده فهرموئی: له پوژی قیامه تدا، خه لک به پی نیازو مه به ستیان زیندوو ده کرتنه وه.

که واته: کرده وه یه که مه روق نیه قی لی نه هینابی، بوئی نابئی، نه گهرنا باسی نه وه ناکات که له کرده وه ی جگه له خوئی به هره مه ند نابئی که بیکاته دیاری، به لکو خوئی ته نیا له و کرده وانهی به هره مه ند ده بی (له کرده وه چاکه کانی) که نیه قی لی هینابی و، نیازو مه به ستی بوویی، نه و کرده وه چاکه نه نجام بدات بو خوا، به لام نه گهر به لگه ی به و فرمایسته ی پیغمبر هینا بایه وه، باشتر بوو، که ده فهرموئی: **إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَىٰ** (آخرجه البخاری: ۱)، کرده وه کان، (واته: کرده وه باشه کان) به پی نیازو مه به سته کان، بو ههر مروقیک، به پی نه وه که نیازو مه به ستی له دلدا بووه، کرده وه که ی بو حیساب ده کری.

خاوه نی: (صفوة البیان لمعانی القرآن)، (الشیخ حسین محمد مخلوف)، له ته فسیره که یدا^(۱) نه و چوار رای دیکه دینئ، وه ک ته تویل کردن و، مانا لیکدانه وه ی نه و نایه ته موباره که، به جوریک که له گه ل نایه ت و فرمایسته کان و به لگه کان دا، که خستمانه پوو، تیکنه گیری.

بوچوونی سیهم:

(إِنَّ الْآيَةَ عَامَّةً خُصِّصَتْ بِأُمُورٍ كَثِيرَةٍ مِّمَّا ذُكِرَ)، نایه ته که گشتیه، به لام تایه ت کراوه به زور شت که باسکران، واته: نایه ته که به گشتی وایفه رموو، به لام وه ک بنچینه یه که هیه، ده لی: **(مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا وَقَدْ خُصَّصَ)**، هیچ حوکمیکی گشتی نیه، مه گهر تایه ت کراوه، نجا نه و نایه ته که ده فهرموئی: **﴿ وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴾**، نه مه گشتیه، به لام به و نایه تانه ی دیکه به و فرمایستانه ی پیغمبر ﷺ مانایه که ی تایه ت کراوه، واته: تایه ت کراوه به نه وه وه که مروقیک به هره مه ند نابئی، مه گهر له کرده وه ی خوئی، جگه له کرده وه ی که سانیک که

هاوکاری ده‌کهن و پیشکش ده‌کهن و بوی ده‌تیرن، پارانه‌وه‌یه، حه‌ج بۆ کردنه، پۆژوو بۆ گرتنه، قه‌رز بۆ دانه‌وه‌یه ... هتد.

بۆچوونی چواره‌م:

ده‌لّی: (إِنَّهَا مَخْصُوصَةٌ بِقَوْمِ مُوسَى وَإِبْرَاهِيمَ لِأَنَّهَا حِكَايَةٌ عَمَّا فِي صُحُفِهِمَا، أَمَّا هَذِهِ الْأُمَّةُ فَلَهَا مَا سَعَتِ هِيَ، وَمَا سَعَى لَهَا غَيْرُهَا، بِدَلِيلِ مَا ذُكِرَ، وَبَدَلِيلِ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿الْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ ﴿١١﴾ الطور، حَيْثُ أَذْخَلَ الْأَبْنَاءَ الْجَنَّةَ بِصَلَاحِ آبَائِهِمْ) پیتشتیش ئەم رایه‌مان هینا، که ئەم ئایه‌ته مووباره‌که تایه‌ته به گه‌لی مووسا و ئیبراهیمه‌وه واته: به زاراوه‌ی زانایانی (أصول الفقه)، له بازنه‌ی به‌رنامه‌ی پیتش خۆمان (شرع من قبلنا) دایه، چونکه ئایه‌ته‌که باسی ئەوه ده‌کات که له سوحوفی مووسا و ئیبراهیمدا هاتوه (له په‌ره‌کانی ئەواندا) به‌لام ئۆمه‌ته‌ی پیغه‌مه‌ری خاته‌م ﷺ هه‌م ئەوه‌ی بۆ خۆی کۆششی بۆ ده‌کات، لێی به‌هره‌مه‌نده‌و، هه‌م ئەوه‌ش که جگه‌ له خۆی کۆششی بۆ ده‌کات، مادام بیداتی و پیشکش‌ه‌ی بکات، هه‌ر لێی به‌هره‌مه‌نده، به‌ به‌لگه‌ی ئەوه که باسما‌ن کردو، به‌ به‌لگه‌ی قسه‌ی خوای به‌رزیش که ده‌فه‌رموئ: ﴿الْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ ﴿١١﴾ الطور، وه‌چه‌کانیا‌مان به‌وان گه‌یاند، که پۆله‌کان خوا ده‌یانخاته به‌هه‌شته‌وه، به‌ هۆی چاکیی دایک و بابیان‌ه‌وه.

به‌لام به‌ مه‌رجیک ئەوانیش به‌روادار بن، که‌واته په‌یوه‌ستکردنیا‌ن به‌ باب و دایکیانه‌وه چۆنه؟ یانی: با ئەوان په‌شیا‌ن نزم‌تر بن، له به‌هه‌شتدا، خوا ده‌یانگه‌یه‌نتی به‌ په‌ به‌رزه‌کانی لای باب و دایکیان.

بۆچوونی پینجه‌م:

(إِنَّ سَعِيَ غَيْرِهِ لَمَّا لَمْ يَنْفَعْهُ، إِلَّا مَبْنِيًّا عَلَى سَعِي نَفْسِهِ، وَهُوَ كَوْنُهُ مُؤْمِنًا، كَانَ كَأَنَّهُ سَعِيَ نَفْسِهِ)، هه‌ول‌دان و کۆششی جگه‌ له خۆی، مادام سوودی پی‌ ناگه‌یه‌نتی، مه‌گه‌ر بی‌نا له‌سه‌ر کۆشسه‌که‌ی خۆی، که بریتیه له‌وه‌ی به‌روادار بن، که‌واته: وه‌ک

کۆشسه که ی خۆی بی، وایه، واته: که سیک بروادار نه بی له کرده و ی جگه له خۆی بههره مند نابیی، نجا بروا هیتانه که ش کرده و ی خۆیه تی، که واته: به هۆی کرده و ی خۆیه و یه، که بروا هیتانه، له کرده و ی جگه له خۆی له برواداران دیکه، که بۆی به دیاری ده نیرن و پیشکه شی ده که ن و هاوکاری ده که ن، بههره مند ده بی، که واته: وهک ته نیا له کرده و ی خۆی بههره مند بوویی.

بۆ چوونی شه شه م:

(إِنَّ الْمُرَادَ بِالْإِنْسَانِ: الْكَافِرُ، وَالْمَعْنَى: أَنَّهُ لَيْسَ لَهُ مِنَ الْجَزَاءِ إِلَّا مَا عَمِلَ هُوَ، وَهَذَا هُوَ الْعَدْلُ، وَأَمَّا مِنْ بَابِ الْفَضْلِ، فَجَائِزٌ أَنْ يَزِيدَهُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ مَا يَشَاءُ، وَفِي الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ: إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ، أَخْرَجَهُ: الْبُخَارِيُّ، وَهَذَا كُلُّهُ تَفَضُّلٌ مِنْهُ تَعَالَى، كَمَا أَنَّ تَضَعِيفَ الْحَسَنَاتِ فَضْلٌ مِنْهُ تَعَالَى).

واته: مه بهست له ئینسان، ئینسانی بیروایه، مه بهست نه و یه که ته نیا به و ی کردووی ته پاداشت ده درێته وه، نه وه ش دادگه ریه، هه ره وک ته نیا له سه ره نه و ی له خراپه، کردووی ته، سزا ده درێ، نه وه ش وهک دادگه ریی مامه له ی خوا له گه ل نامسو لماناندا، که خوا **بیرا جی** به دادگه ریی مامه له یان له گه لدا ده کات، نهک به به خشش و چاکه کاری، به لأم له گه ل برواداران دا، خوا به چاکه کاری و به خشش مامه له ده کات، بۆیه له لای خوا ئاسانه له به خششی خۆی بۆ هه ره که سێ بیه وێ، زیاد بکات (به هۆی مسو لمانانه وه که دو عای بۆ ده که ن، دیاری بۆ ده نیرن، هاوکاری ده که ن) وهک له فه رمو و ده ی راستی پیغه مبه ریش دا **هاتوه** ده فه رمو ئ: هه ره کاتی ک پۆ له ی ئا ده م مر د، کرده وه که ی ده برێ، مه گه ره له سێ پتیانه وه: ۱- چاکه یه کی به رده وه م، و ۲- زانیاریه ک که به هره ی لئ وه ر بگه رێ، و، مند الیک ی چاک که بۆی بپارێته وه، (دیسان چاکه ی به رده وه م: مزگه وتی دروست کردوه، پتی چاک کرده، خه سه ته خانه ی دروست کرده و،

قوتابخانه‌ی دروست کردوه، هه‌ر شتیک که خه‌لک به‌هه‌ری باشی لئ وه‌ربگرئ، تاکو نه‌و شته‌مئینئ، نه‌ویش خئرو پاداشتی بۆ ده‌چئ. هه‌روه‌ها زانیاریه‌ک که به‌هه‌ری لئ وه‌رده‌گیرئ: قوتابیسی پیگه‌یاندوون، بانگه‌وازی کردوه، کتییسی نووسیون، تاکو نه‌و زانیاریه‌مئینئ، نه‌ویش خئرو پاداشتی بۆ ده‌چئ.

مندالی صالحیش که بۆ باب و دایکی ده‌پارته‌وه، ئنجا نه‌وانه‌هه‌رسئیکیان و هاووئینه‌کانیشیان، مرؤف دوای خووی به‌هوی نه‌و جووره‌شتانه‌وه پاداشتی بۆ ده‌چئ} ئنجا نه‌وه‌ش هه‌مووی به‌خششی خوای به‌رزی مه‌زنه‌په‌روه‌ردگاره‌، هه‌روه‌ک چۆن خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** که پاداشتی چاکه‌کانی چه‌ند به‌رانبه‌ر ده‌کاته‌وه، نه‌ویش هه‌ر به‌خششی خوای به‌رزه.

قسه‌یه‌کی کورتی به‌نده‌له‌وباره‌وه:

پیم وایه‌که خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾، واته‌: ئینسان نابئته‌خواهه‌نی جگه‌له‌هه‌ول و کۆشسه‌که‌ی خووی، به‌لام هه‌ول و کۆششی جگه‌له‌خووی، بکه‌ره‌که‌ی جگه‌له‌خووی خواه‌نیه‌تی، به‌لام نه‌گه‌ر نه‌و خواه‌نه‌، کرده‌وه‌که‌ی بکاته‌دیاریی و خه‌لات و هاوکاریی نه‌و به‌رواده‌ی پئ بکات، با له‌نه‌سلدا نه‌و خواه‌نیشی نه‌بئ، به‌لام لئیی به‌هه‌رمه‌ند ده‌بئ، خواش نه‌یفه‌رموووه‌: لئیی به‌هه‌رمه‌ند نابئ، فه‌رموویه‌تی: مرؤف ته‌نیا خواه‌نی به‌ره‌می هه‌ول و کۆششی خوویه‌تی، به‌لام نه‌یفه‌رموووه‌: به‌هه‌ره‌وه‌رناگرئ له‌هه‌ول و کۆششی جگه‌له‌خووی، مادام هاوکاریی بکه‌ن و به‌دیاریی بۆی بنئرن.

كورتە باسئىك لە بارەى ئەستىرەى گەلاوێژەو

خوایى **بەردا** **بەردا** **بەردا** فەرموویەتى: **﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَى﴾** (١١) یانى: یەكئىك لە راستیەكانى كە لە لاپەرەكانى مووسا و ئیبراھىمدا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ھاتوون، ئەو یە كە خوا پەرورەردگارى (شَعْرَى) یە، كە بە كوردیى پێى دەئێن: گەلاوێژ، ئەستىرەى گەلاوێژ، كوردەوارى خۆمان دەئێن: (گەلاوێژ ئەنگوتوہ) كاتئىك لە كۆتایى ھاویین دا بەرەو پایىز، كە ئەستىرەى گەلاوێژ دەردەكەوئى و سأل بەرەو فێنكىى دەچئى، ھەندئىك وایانزانىوہ: ئەوہ تئشكى ئەستىرەى گەلاوێژە دەگاتە ئئمەو تئشكەكەى بەلای ساردئیدایە، بۆیە دنیا سارد دەبئى! بەلام وانیەو كاتئىك كەشى سأل، فێنك دەبئى و بەرەو پایىز دەچئى، ئەو ئەستىرەى ئەو كاتە دەردەكەوئى، نەك فێنك بوونى كەش و ھەوا، كارئیگەرى تئشكى ئەستىرەى گەلاوێژ بئى، گوايە ساردە! نەخئىر، چونكە تئشكى ئەستىرەكان ھەموویان گەرمە.

بئىگومان خوا پەرورەردگارى ھەموو شتئىكەو، خاوەنى تئكپرای ئەستىرەكانە، كەواتە: نھئئى ئەوہ چئیە، كە بە تائەت باسى (شَعْرَى) ئەستىرەى گەلاوێژى كردوہ؟ ئئمە لە سئ پرگەدا باسى ئەستىرەى گەلاوێژ دەكەین، بۆچى خوا **بەردا** **بەردا** **بەردا** بە تائەت خاوەندارئئئى خۆى بۆ ئەو ئەستىرەى خستۆتەروو؟

١- پئناسەى كئى ئەستىرەى گەلاوێژ:

(ابن عاشور) لە تەفسىرەكەى خۆى دا^(١)، دەئئى: (الشَّعْرَى: اسْمٌ نَجْمٍ مِنْ نُجُومِ بُرْجِ الْجَوَّازِ شَدِيدِ الضِّيَاءِ وَبُسْمَى: كَلْبُ الْجَبَّارِ؛ لِأَنَّ بُرْجَ الْجَوَّازِ يُسَمَّى الْجَبَّارُ عِنْدَ الْعَرَبِ أَيْضًا، وَسُمِّيتِ الْجَوَّازَةُ لِشِدَّةِ بَيَاضِهَا فِي سَوَادِ اللَّيْلِ تَشْبِيهَا لَهُ بِالشَّاةِ

الجَوَّزَاءِ، وَهِيَ الشَّاةُ السُّودَاءُ الَّتِي وَسَطُهَا أَيْضٌ، وَسَمِّيَ كَلْبُ الْجَبَّارِ لِتَخِيلِ الْجَبَّارِ صَائِدًا وَشُعْرَى يَتَّبِعُهُ كَالْكَلْبِ وَقَدْ يَقُولُونَ: يَدُ الْجَبَّارِ، (شُعْرَى): ناوی ئەستێرەیه که له ئەستێرەکانی که لووی جەوزا، که زۆر بە شۆقە، ئەو ئەستێرەیه پتشی دەگوتری: (کَلْبُ الْجَبَّارِ)، سەگی جەببار، چونکه که لووی جەوزا له لای گەلی عەرەب پتشی دەگوتری: (جَبَّار)، بۆیەش پتشی دەگوتری: که لووی (الجوزاء)، له بەر ئەوێ له کاتی کێدا شهو زۆر پەشه، ئەو زۆر زۆر بە شۆقە، ئنجا چواندووایانە به مەری جەوزائەوه، مەری جەوزائیش ئەو مەرەیه که پەش بێ، بەلام له ئێوه راستیدا سپیەتی هەبێ (واته: شهویش که زۆر تاریکهو، ئەو ئەستێرە ی تیدا دەر دەر دەر کەوێ، شێوهی ئەو مەرەیه که هەمووی پەشه، بەلام خالی سپی تیدایه) بۆیەش به (شُعْرَى) گەلاویژ گوتراوه: سەگی جەببار، چونکه وایانزانیوه جەببار راوچییهو، (شُعْرَى)، (ئەستێرە ی گەلاویژ) ایش وەک سەگ دواي دەر کەوێ بۆ راوکردن، هەندیکیش گوتووایانە: (يد الجبّار)، دەستی جەببار.

۲- سەرەتای سەر هەلدانی پەرستراوی: گەلاویژ له نیو عەرەب دا:

له فەرهنگ و کلتوری عەرەبدا، بهو شێوه هاتوه، که سەرەتا هۆزی (خَزَاعَةَ)، ئەستێرە ی (شُعْرَى) یان، پەرستوه، پیاویک له گەرەکانیان به ناوی (أبو كبشة)، ئەو جۆره پەرستنه ی بۆ هینان، بۆیەش عەرەبی قورەیش به پیغه مبهری خاتمه موحه ممه د یان گوتوه: (ابنُ أَبِي كَبْشَةَ)، چونکه پیغه مبهری خوا ئەو ئایین و پەيامه ی خواي پەرورەدگار هینابووی، پیچه وانه ی عاده تی ئەوان بوو، له بت پەرستییداو دژی بت پەرستییه که ی ئەوان بوو، یان له بەر ئەوێ (أبو كبشة)، له باپیرانی پیغه مبهری بووه له سەری دایکیه وه، یان بۆ ئیخفال کردنی خەلکه که یان که بانگیان دەرکات، گوايه: پیغه مبهری بانگیان دەرکات، بۆ پەرستنی (شُعْرَى) ئەستێرە ی گەلاویژ، به چی دەر زانین که قورەیش وایان به پیغه مبهری گوتوه، گوتووایانە: (إِنَّ أَبِي كَبْشَةَ)؟ ئەبوو سووفیان و ئەوانه ی

له که لیدابوون کاتیک هیله قَلْ باسی پیغه مبهری خوای لئی پرسین - وه ک له
 صه حیجی بوخارییدا^(۱) هاتوه - ئەوانیش وه لامیان دایه وه وه هیله قَلْ گوئی: ئەگەر
 راست بکن، ئەو (موحه ممه د) ژیر پیتی منیش ده گری، ئەبوو سوفیانش گوئی:
 (لَقَدْ أَمَرَ ابْنَ أَبِي كَبْشَةَ، إِنَّهُ يَخَافُكَ مَلِكُ بَنِي الْأَضْفَرِ!)، کاری کوری ئەبی
 که بشه وا گه وره بووه، ته نانهت حوکمرانی رۆمه کانیش ئەوان به رۆمیان گوتوه:
 (بَنُو الْأَضْفَرِ!) لئی ده ترسی.

۳- چەند زانیارییه کی گەردوونی له باره ی ئەستیره ی گەلاویژه وه:

- ۱- بارستایی (کتهله)ی ئەستیره ی گەلاویژ، بیست نه وه نده ی بارستایی خۆره.
  - ۲- تیشک و رووناکییه که ی گەلاویژ، په نجا هینده ی هی خۆره.
  - ۳- دووری ئەستیره ی گەلاویژ لیمانه وه: (۱,۰۰۰,۰۰۰) ملیۆن هینده ی دووری
 خۆره لیمانه وه، ئنجا خۆر (۱,۳۰۰,۰۰۰) جار له زوی گه وره تره له رووی قه باره وه،
 (۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰) کم له نیمه وه دووره، ئەستیره ی گەلاویژ (۱,۰۰۰,۰۰۰) هینده ی دووری
 خۆر لیمانه وه دووره، که واته:
- ئەگەر هانه وی بزاین ئەستیره ی گەلاویژ چەند کیلومه تر لیمانه وه دووره؟
 ده بی: (۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰) کم - که دووری خۆره لیمانه وه - جازانی (۱,۰۰۰,۰۰۰) ی
 بکه ی، که ئەنجامه که ی ئاواده بی: (۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰ × ۱,۰۰۰,۰۰۰) = سه دو په نجا
 تریلیۆن کیلومه تر (۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) کم لیمانه وه دووره، یانی: (۱۵۰) دوازه
 سفری له پینشه وه بن.

ئنجا بو ئەوه ی بزاین به ماوه ی چەند سالان (سالی تیشکی) تیشکی
 ئەستیره ی گەلاویژمان ده گاتی؟ ده بی سه ره تا بزاین تیشک له سالی کدا چەند
 کیلومه تر ده بری، ئەویش به وه ده بی که تیشک له چرکه یه کدا: (۳۰۰,۰۰۰)

کم دهبرٽی، دهبرٽی نهو (۳۰۰,۰۰۰)ه، جارانی (۶۰)ی بکهین، تاكو بزانین له خوله کیکدا چهنده، $60 \times 300,000 = 18,000,000$ کم، له خوله کیکدا، ئنجا دواپی بو ئهوهی بزانین له سهعاتیک دا تیشک چهند کیلۆمه تران دهبرٽی؟ $(18,000,000)$ جارانی (۶۰) دهکهین، چونکه سهعاتیک شهست خوله که، دهکاته: $(1,080,000,000)$ کم، له سهعاتیک دا، ئنجا جاریکی دیکه بو ئهوهی بزانین له شهو و پۆژیکدا، تیشک چهند دهبرٽی: $(24 \times 1,080,000,000) = 25,920,000,000$ کیلۆمه تر له شهو و پۆژیکدا، ئنجا بو ئهوهی بزانین له سالیکیدا تیشک چهند دهبرٽی: $(360 \times 25,920,000,000)$ دهکهین و دهکاته: $(9,467,028,000,000)$ کم، (نو تریلیۆن و چوارسه دو شهست ملیارو، پینچ سه دو بیست و ههشت ملیۆن) کم، تیشک له سالیکیدا نهوهنده دهبرٽی.

ئنجا بو ئهوهی بزانین تیشکی نهستیرهی گهلاویژ که: $(10,000,000,000,000)$ کم له ئیمه وه دووره، به چهند دهگاته ئیمه؟ دهبرٽی دابهشی نهو کیلۆ مهترانهی بکهین، که تیشک له سالیکیدا دهیانبرٽی، کهواته: $(10,000,000,000,000) \div (9,467,028,000,000)$ کم، یه کسانه به: (۱۵) سال و ههشت مانگ و، به مانگ دهکاته (۱۹۳) مانگ و، به پۆژیش دهکاته: (۵,۷۸۷) شهو و پۆژ، له حالیکیدا که تیشکی خۆر به ههشت خولهک و (۱۸) چرکه، دهگاته ئیمه، کهچی تیشکی گهلاویژ به (۱۵) سال و ههشت مانگ، یان به (۱۹۳) مانگ، دهشتوانین بلتین: به (۵۷۸۷) شهو و پۆژ دهگاته ئیمه، کهواته: بۆیه خوا **سۆیالی** به تایبهتی باسی نهستیرهی گهلاویژ دهکات.

مهسه لهی سیتیم:

ههروهها له راستییه کانی نیو لاپه ره کانی مووساو نیبراهیمدا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، نهوهیه که خوا گه لانی عادی یه کهم و، نه موودو، گهلی نووح و، گهلی لووطی ولات ژیر و ژورور کراوی، فهوتاندوون:

خوا ده فهرموی: ﴿وَأَنتُمْ أَهْلَکَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿۳۰﴾ وَنُعْمَادًا ثَمَیْنِ ﴿۳۱﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّنْ قَبْلِ إِيَّاهُمْ کَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْعَمَ ﴿۳۲﴾ وَالْمُرْثَبَةَ أَهْوَىٰ ﴿۳۳﴾ فَغَشَّهَا مَا عَشَىٰ ﴿۳۴﴾ فِی آيَةِ الْآلَةِ رَبِّکَ تَمَارِی ﴿۳۵﴾﴾

شیکردنه وهی تم، ثایه تانه، له جهوت برگه دا:

۱- ﴿وَأَنتُمْ أَهْلَکَ عَادًا الْأُولَىٰ﴾، [هه ره لهو راستییانهی که له لاپه ره کانی مووساو نیبراهیمدا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) هاتوون، نهوهیه که] نهو (خوا) خووی گهلی عادی یه که مهی فهوتاندوه، بویش گوتراوه: ﴿عَادًا الْأُولَىٰ﴾، که هه م خویندراویشه ته وه: (عَادًا الْأُولَىٰ)، هه م خویندراویشه ته وه: (عَادًا لُولَىٰ)، له بهر نهوهی یه که مین گهلی عه ره ب بوون، باسکراون.

۲- ﴿وَنُعْمَادًا ثَمَیْنِ﴾، ههروهها نه موودیش فهوتاندو هیچی لی نه هیشتن، خویندراویشه وه: (نُعْمَادًا)، به (غَیْرَ مُنْصَرَفٍ)، ههروهها خویندراویشه ته وه: (نُعْمَادًا)، به (مُنْصَرَفٍ)، یانی: خوا گهلی نه موودیشی فهوتاندو هیچی لی نه هیشتن.

۳- ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ مِّنْ قَبْلِ﴾، ههروهها (خوا) گهلی نوووحیشی پیشتر فهوتاند.

۴- ﴿إِيَّاهُمْ کَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْعَمَ﴾، نهوان سته مکارترو یاخیتریش بوون، واته: له گهلانی دواي خویمان، یاخود: هه ره کام لهو سن گهله پیشووه، زور سته مکارترو یاخیتر بوون له گهلانی دواي خویمان.

۵- ﴿وَالْمُرْثَبَةَ أَهْوَىٰ﴾، ههروهها (شاره) هه لکیردراوه که شی بهردایه وه، (الْمُرْثَبَةَ): مَفْعُولٌ أَهْوَى، أَي: اسْقَطَ، أَي: جَعَلَهَا هَاوِيَةً سَاقِطَةً، (الْمُرْثَبَةَ)، سیفه تی وه صفرکراویکی

قرتیندراوه، یانی: (وَالْمَدِينَةَ الْمُؤْتَفِكَةَ)، یاخود: (وَالْقَرْيَةَ الْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى)، (خوا) شاره،
 ئاوه داناییه هه لگتیردراوه که شی بهردایه وه، یانی: پیتشی بهرزی کرده وه و دوابی
 بهریدایه وه.

(٦) - ﴿فَعَسَىٰ مَا عَشَىٰ﴾، ئنجا دایپووشی ئه وهی دایپووشی، واته: شتتیک دایپووشی که له
 وهسف نایهت، ((ما) (للتهویل)) (ما)ی سه ر ﴿مَا عَشَىٰ﴾ بۆ سامناک و بیتره زا پیتشاندا نه،
 یانی: ئه وهی دایپووشی نایه ته وه سف، مه بهست پیتی ئه و بهردانه ن که به سه ر یاندا
 بارێزاون، وهک فه رموو یه تی: ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ﴾ (٦١) الحجر، له
 بهردی که له قورپی وشکراره بوون، به سه رماندا باراندن، (این عاشور) ده لئی:
 (وَكَانَتِ الْحِجَارَةُ بُرْكَانِيَّةً وَحِجَارَةً خَاصَّةً)، بهردی ئاگرپژێن، یاخود بهردی تایهت
 بوون، ده لئیم: و اباشتره ته عبیره که وهک خۆی ته فسیر بکری، ئه وشتانه ی خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾
 وهک موعجیزه باسی کردوون، ئیمه پیمان شهرم نه بن، وهک موعجیزه بیانخه ی نه
 روو، نهک بیانخه ی نه وه چوارچی وهی دیارده سروشتیه کان!

(٧) - ﴿يَأَيُّهَا آلَآءُ رَبِّكَ نَسَأَى﴾، له بهرانه ر کام له چاکه کانی پهروه ردگارتدا، له دوو
 دلئی دای؟ یاخود: له باره ی کام له چاکه کانی پهروه ردگارتته وه مشتومر ده که ی، ئه ی
 مروقی! لیره دا مه بهست پیتی مروقی که که ده دویتری، (آلاء) کووی (الی) یه، یان کووی (الی)
 یه و به مانای نعمهت دی، (والتَّمَارِي: التَّشْكُكُ، وَهُوَ تَفَاعُلٌ مِنَ الْمِرْيَةِ)، (تَمَارِي): که وتنه
 دوو دلئی (تَفَاعُل) وه له (مِرْيَةِ) وه، هاتوه، ده گونجی رووی دواندن له پیغه مبهری
 خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، واته: تۆ له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتدا دوو دلئی؟ ده گونجی بۆ
 که سیک دیاری نه کراو بن، یان ئه گه ر بۆ پیغه مبه ریش ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، واته: له باره ی کام
 له چاکه کانی پهروه ردگارتته وه، ده یانه وی دوو دلت بکه ن و بتخه نه گومانه وه؟!

(الطبري) له باره ی: ﴿فَعَسَىٰ مَا عَشَىٰ﴾، ته عبیریکی جوان دیتنی، ده لئی: ﴿فَعَسَىٰ﴾
 اللّهُ الْمُؤْتَفِكَةَ مِنَ الْحِجَارَةِ الْمُنْضُودَةِ الْمُسَوِّمَةِ، مَا عَسَاهَا فَأَمْطَرَهَا إِيَّاهُ مِنْ سِجِّيلٍ،
 خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ شاره هه لگتیردراوه که ی داپووشی به بهردی ریزکراوی نیشانه دار کراو،
 ئه وهی که دایپووشی و بهردی له قورپی وشکراره ی به سه ردا باراندن.

له باره‌ی: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تُشْكِرُونَ﴾ (طبري) ده‌فهرموی: (فَبِأَيِّ نِعْمَاتِ رَبِّكَ يَا ابْنَ آدَمَ! الَّتِي أَنْعَمْنَا عَلَيْكَ تَرْتَابُ وَتَشْكُرُ وَتُجَادِلُ؟)، به کام له چاکه کانی په‌روه‌ردگارت، نه‌ی رۆله‌ی ناده‌م! که له‌گه‌ل تۆیدا کردوون، له گومان و دوو دلیلی دای و مشتومر ده‌که‌ی؟

مه‌سه‌له‌ی جواره‌م:

پیغهمبهر ﷺ ترسینه‌ریکه، وه‌ک ترسینه‌ره پیتشووه‌کان، قیامه‌تیش نیزیکه‌و جگه‌له‌ خوا هیج‌ که‌س لاینادات، بی‌روایه‌کانیش‌ که‌ له‌ رووی نکوئیلیت‌کردنه‌وه سه‌ریان‌ له‌ فه‌رمایشتی‌ خوا سورماوه‌و، پی‌ی پتیده‌که‌نن، له‌ جیاق‌ گریان‌ و بن‌ ناگا‌و خافلاون‌، ئه‌وانه‌ یه‌کجار‌ نه‌فام‌ و دواکه‌وتوون‌، بویه‌ کرنووش‌ بو‌ خوا‌ ببه‌ن‌ و بیهرستن‌:

خوا ده‌فهرموئ: ﴿هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأُولَىٰ﴾ ﴿٣١﴾ ﴿أَزِفَتِ الْأَرْفَقَةُ﴾ ﴿٣٢﴾ ﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ﴾ ﴿٣٣﴾ ﴿أَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ﴾ ﴿٣٤﴾ ﴿وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ﴾ ﴿٣٥﴾ ﴿وَأَنْتُمْ سَمِعْتُمْ﴾ ﴿٣٦﴾ ﴿فَأَسْمِعُوا لِلَّهِ﴾ ﴿٣٧﴾ ﴿وَأَعْبُدُوا﴾ ﴿٣٨﴾.

شیکره‌وه‌ی ئه‌م‌ ئایه‌تانه‌ له‌ جه‌وت‌ برکه‌دا:

١- ﴿هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأُولَىٰ﴾، ئه‌مه‌ ترساندن‌ و بیدار‌کردنه‌وه‌و و شیار‌کردنه‌وه‌یه‌ له‌ ترساندن‌ و بیدار‌کردنه‌وه‌کانی‌ سه‌ره‌تا، (النَّذِيرُ: حَقِيقَتُهُ الْمُخْبِرُ عَنْ خُذُوثٍ حَدَثٍ مُضِرٍّ بِالْمُخْبِرِ بِالْفَتْحِ) وَ يُطْلَقُ النَّذِيرُ عَلَى الْإِنذَارِ، وَهُوَ خَيْرُ الْمُخْبِرِ، (نَذِيرٌ): له‌ بنه‌ره‌ت‌ دا‌ به‌ مانای‌ هه‌‌والدانه‌، له‌ باره‌ی‌ رووداو‌یکه‌وه‌ که‌ زیان‌ ده‌گه‌یه‌نتی‌ به‌ هه‌‌وال‌ پیدراو، به‌لام‌ به‌ مانای‌ ئاگا‌دار‌کردنه‌وه‌و ترساندنیش‌ به‌کار‌دی، که‌ ده‌فهرموئ: ﴿هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأُولَىٰ﴾ ﴿٣٨﴾، زانایان‌ چه‌ند‌ واتایه‌کیان‌ بو‌ لیتکداونه‌وه‌:

١- مه‌به‌ست‌ پی‌ی‌ قورئانه‌، ئه‌م‌ قورئانه‌ش‌ ترساندن‌ و شیار‌کردنه‌وه‌یه‌، وه‌ک‌ ترساندن‌ و شیار‌کردنه‌وه‌کانی‌ یه‌که‌م‌، که‌ به‌ پیغهمبهرانی‌ دیکه‌دا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) نَبیراوان‌.

٢- ئاماژه‌یه‌ بو‌ موحه‌مه‌د ﷺ واته: ئه‌و‌ پیغهمبهره‌ش‌ هه‌ر‌ ترسینه‌ریکه‌، چونکه‌ (نَذِيرٌ): وه‌ک‌ چو‌ن‌ به‌ مانای‌ ترساندن‌ (إِنذَارٌ) دئی، به‌ مانای‌ ترسینه‌ر (مُنذِرٌ) یش‌ دئی، واته: ئه‌م‌ پیغهمبهره‌ ﷺ ترسینه‌رو و شیار‌که‌ره‌وه‌یه‌که‌، وه‌ک‌ پیغهمبهرانی‌ پیتشوو.

۳- مہ بہست پتی ٹھوہیہ کہ لہو ٹایہ تہ موبارہ کاندہا ہاتوہ، ٹہم رابہش زیاتر پی دہچی پاست بن، ٹھوہی لہو ٹایہ تانہ شدا ہاتوہ، ہەر ورپا کردنہوہو و ترساندنیکہ وەک ترساندنہ پیٹشووہ کان، کہ لہ بہرنامہ ی پیغہ مہرانی پیٹشوودا ہاتوون، واتہ: مانای ٹہم فہرما یشتہش ہەر وەک مانای ٹہو فہرما یشتانہیہ کہ لہ بہرنامہ ی پیغہ مہرانی پیٹشوودا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، ہہ بووہ، وەک ٹہو فہرموودہ ی پیغہ مہر (﴿﴾ کہ دہ فہرموی: ﴿إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ، إِذَا لَمْ تَسْتَحْ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ﴾ (أخرجه أحمد: ۱۷۱۳۱، والبخاري: ۵۷۶۹، وأبو داود: ۴۷۹۷، وابن ماجه: ۴۱۸۳). واتہ: ٹھوہی خہ لک لہ فہرما یشتی پیغہ مہرانی پیٹشو، پیٹیکہ یشتوہ، ٹھوہیہ: ٹہ گہر شہرمت نہ کرد، ہەرچی دہ ٹھوی بیکہ.

کہ واتہ: خوا کہ دہ فہرموی: ﴿﴿ هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأَوَّلِ ﴾﴾، واتہ: ٹہ ی پیروایہ کان! پیامہ کہی موحممہد بہ شتیکی ریز پہ پو داہی تراوو پیدا کراو مہزانن، بہ لکو ٹھوہی موحممہد ﴿﴾ ہیٹاویہ ق و، ٹھوہی لہ قورٹاندا ہہیہ، ہەر شیوہی ٹھوہیہ کہ لہ کتیہ پیٹشووہ کان دایہو، لہ پیغہ مہرانی پیٹشووہوہ (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ہاتوہ.

دوایی خوا دہ فہرموی:

۲- ﴿﴿ أَرْفَتِ الْأَرْفَةَ ﴾﴾، نیزیککہ وتوو و نہیزیک کہوت، (الأَرْفَةُ)، یہ کیکہ لہ ناوہ کانی رۆزی قیامت وەک خوا ﴿﴿ وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْأَرْفَةِ ﴾﴾ (﴿﴾ غافر لہ رۆزی (الأَرْفَةُ)، بیان ترسیٹنوہو ورپایان بکہوہ، (أَرْفَتِ) یانی: (إِقْرَبْتِ)، نیزیککہوت (الأَرْفَةُ)، یانی: نیزیک، واتہ، رۆزی قیامتہی نیزیک، نیزیک کہوتہوہ، (وَتَأْتِيهِ الْأَرْفَةُ بِتَأْوِيلِ الْوَأَقَعَةِ، أَوْ الْحَادِثَةِ، أَي: وَقَعَتِ الْوَأَقَعَةُ، وَعَشِيَتِ الْغَاشِيَةُ، وَالْعَرَبُ يَسْتَعْمِلُونَ التَّأْيِيَةَ دِلَالَةً عَلَى الْمُبَالَغَةِ فِي النُّوعِ، وَلَعَلَّهُمْ رَاعَوْا أَنَّ الْأُنْثَى مَصْدَرٌ كَثْرَةُ النَّوعِ،) واتہ: وشہی (الأَرْفَةُ)، بۆیہ بہ میینہ (ی مہ جازی)، ہاتوہ، کہ مانای (وَأَقَعَةُ وَحَادِثَةٌ)، رۆوداو و کارہ سات دہ گہیہ نن، عہرہ بیش عادیان وایہ حالہ ق بہ میینہ دانای شتہ کان بہ مہ جازی

به کار دین، بُو زیدده پو بیگردن له باره ی به هیزی شتیکه وه، رهنگه ره چاوی نه وه بیان کردبئ که مینه سه چاوه ی زور بوونه.

(۳) ﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَافِيَةٌ﴾، جگه له خوا ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ که س لابه ر و لاده ری نیه.

ننجا که ده فه رموی: ﴿أَرْفَتِ الْأَرْفَةَ﴾، وه ک چوَن مانای ناخیر زه مانای گه وره ده گه یه نی، مانای مردنیش هه ر ده گه یه نی، که نه ویش ناخیر زه مانای بچووکی هه ر مروفتیکه (مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ)، هه ر که سی مرد، قیامه تی وی هاتوه.

که ده فه رموی: ﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَافِيَةٌ﴾، (کشف) به مانای لابردنی شتیگ دی، و، به مانای ده ر خستنی شتیگیش دی، که واته: نه و نایه ته دوو مانای هه ن:

یه که م: هیچکس ناخیر زه مانا لانا دات، که بی، مه گه ر خوا بو خوی بیه وی، خواش به ئینی داوه و رایگه یاندوه که هه ر دی.

دوو ه م: هیچکس کاتی ناخیر زه مانا نازانی، که په رده ی له سه ر لابادات و کاته که ی بزانی، ته نیا خوا ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ کاته که ی ده زانی.

(۴) ﴿إِنَّ هَذَا الْقَدِيثَ تَعَجُّبٌ﴾، نایا سه رتان له م قسه یه سو رده مینئ، نه ی بی پروایه کان!

که ده فه رموی: سه رتان لی سو رده مینئ، واته: به دوور و مه عالی ده زانن، چونکه زور جار ان سه سو رمان نیشانه ی به دوور زانینی شتیگه، یان: نیشانه ی پروا نه بوون به شتیگه، وه ک له سوور په تی (هوود) دا، فریسته کان به خیزانی ئیبراهیم (سارا خاتوون) یان گو ت: ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ﴾، نایا کاری خوات پئ سهیره! واته: پیت دووره که بیئ، کاتیک به ئینیان پتدا: کو رتان ده بیئ، که گو تی: نه زو کم و می رده که شم پی ره!

(۵) ﴿وَتَضَحَّكْنَ وَلَا يَتَكُونَنَّ﴾، هه ره ها پتده که نن و نا گرین، نه ی بی پروایه کان! لیره دا مه به ست له پیگه نین گالته پیکردنه، واته: گالته ده که ن به هه ندیک له

فهرمایشته که ی خوا، یان به هندیک له فهرمایشته کانی پیغهمبهری خواو پیتان سهیره، چونکه له گهل کلتوور و فه رههنگی ئیوه داو، له گهل بیری دواکه و تووانه ی ئیوه دا تیک ده گیری؟

۶- ﴿وَأَنْتُمْ سَيِّئُونَ﴾، له حالیکدا ئیوه، بئناگان و خافلان، واته: ئیوه حالیک ی زور خراپتان ههیه، که خافلان و بن ناگان و پیده کهن و گالته ده کهن، له جیاتی ئه وه ی بگرین، ئه و پوژه مه زنه ش چاوه پیتانه که پوژی دوا بیه.

۷- ﴿فَأَسْبُدُوا لِلَّهِ وَأَعْبُدُوا﴾، کرنووش بو خوا بهرن و بیهه رستن.

که ده فه رموی: ﴿فَأَسْبُدُوا لِلَّهِ وَأَعْبُدُوا﴾، ئه مه: (تَفْرِیحٌ عَلَى الْإِنِّكَارِ وَالْتَوْبِیحِ الْمَقْرَعِیْنِ عَلَی الْإِنِّذَارِ بِالْوَعِیدِ)، ئه مه بنیاتراوه له سه ره ئه و نکولیلنکردن و سه رزه نشتکردنه، که ئه وانیش بنیاترابوون له سه ره ترساندن به هه ره شه، واته: که حال به و شیوه یه: ئیوه چ سزا و نه شکه نجه یه ک چاوه پیتانه، چ سه ره نجامیکی ره ش چاوه پیتانه، که واته: بو ئه وه ی له و سه ره نجامه دژواره سه لامه ت بن، کرنووش بو خوا بهرن و به ندایه تیی بو خوا بکه ن، ته نیا به وه ده ربازتان ده بی له و سه ره نجامه ی چاوه پیتانه، نه گه رنا تا کو ئیستا کرده وه کانتان به ره و ناکامیکی خراپیان بردوون و، نه گه ر بیست و وه ره رخاننیک دروست نه کهن له ژبانی خو تاندا و، واز له وه ی رابردووتان نه هینن، که بریتیه له هاوبه ش بو خوا دانان و، بیروایی و کاری خراپ و دژایه تیی کردنی پیغهمبه ره ﴿و﴾، نه گه پینه وه بو راسته شه قامی خوا، بو به ندایه تیی بو کردنی و کرنووش بو بردنی، ناکامیکی خراپ چاوه پیتانه.

هه له به ته زور به ی زانایان رایان وایه، سه جده بردن لیره دا پیوسته، به لام ئیمام مالیک پتی وایه سه جده بردن پیوست نیه و، هه ندیک له زانایانیش ده لئین: ئه و سه جده بردانه، هه موویان سوننه ت و په سندن، هه ندیکیش ده لئین: هه موویان فه رزن و، هه ندیکیشیان له باره ی فه رز یان سوننه ت بوونیا نه وه، پو لئینان ده کهن و، به شیکیان به فه رزو به شیکیان به سوننه ت و په سندن

داده نین، له کۆتایی سووره قی (الأعراف) یش دا باسی کمان له باره ی کړنووش
 بردنه کانی قورنمان خویندنه وه کړدوه و، نوقته مان تیدا خستو ته سه ر پیت.

لیره ش دا کۆتایی به ته فسیری سووره قی (النجم)، دینین.

خوا به لوتف و که په می خو ی یارمه تیمان بدات، که زیاتر له فه رمایشته که ی
 تیکه یین، ئنجا دوا ی تیکه یشتن تیدا پی بگه یین و، ته و فیکیشمان بدات و کارمان
 ئاسان بکات، که خه لک و ده و روبه ریشمان تی بگه یه نین و پی بگه یه نین، بو
 ئه وه ی هه م له دنیا دا ژیا نیک ی به خته وه رانه بگوزه رتینین، هه م له دوا پر و ژیشدا
 سه رفرازو شادمان بین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

تہفسیری سوورہتی

الْقَمَرِ

ده‌ستیک

به‌رِئَـزَان!

ئەم‌رۆ که (۵)ی شەعبانی سالی (۱۴۴۱)ی کۆچی، بەرانبەر بە: (۲۰۲۰/۳/۲۹) ی زابینییه، خوا پشتیوان بێ له شاری ههولێر دەست ده‌که‌ین، به‌ تەفسیرکردنی سوورەتی (القمر) و ڕوونکردنەوه‌ی چه‌مک و واتای ئایەتە بە‌ پێزەکانی و، سەرەتاش پێناسە و نێوه‌ڕۆکی سوورەتی (القمر) ده‌که‌ین، بۆ ئەوه‌ی بەر له‌وه‌ی بچینه‌ تێو درێژە‌ی ڕوونکردنەوه‌ی چه‌مک و واتای ئایەتە موبارە‌که‌کانی، نه‌خشە‌ی گشتیی ئەو سوورەتە موبارە‌که‌ له‌بەر چاومان بێ، هه‌روه‌ها چوارچێوه‌که‌ی و هێله‌ گشتیه‌کانی، له‌ جه‌وت برگه‌دا پێناسە و نێوه‌ڕۆکی ئەم سوورەتە موبارە‌که‌ ده‌خه‌ینه‌ ڕوو.

پێناسه سوورەتی (القمر) و بابەتە‌کانی

یه‌که‌م: ناوی ئەم سوورەتە:

ئەم سوورەتە سێ ناوی بۆ به‌کارهێنراون:

۱- (سُورَةُ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةِ).

۲- (سُورَةُ الْقَمَرِ).

۳- (سُورَةُ اقْتَرَبَتِ).

له‌و باره‌وه‌ش ئەم ده‌قه‌ هه‌یه: {عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ أَبَا وَاقِدٍ اللَّيْثِيَّ: بِمَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْعِيدِ؟ قَالَ: كَانَ يَقْرَأُ بِقَافٍ وَاقْتَرَبَتْ} (أخرجه أحمد: ۲۱۹۴۶، تعليق شعيب الأرنؤوط: حديث صحيح).

واتە: عوبەیدوللای کورۋی عەبدوللای دەگپرتەو، کە عومەری کورۋی خەتتاب **رەزى** پرسیاری کرد لە ئەبی واقیدی لەئیبی (کە یەکیک بوو لە ھاووەلان)، ئایا پێغەمبەری خوا **رەزى** لە جەژندا، (واتە: لە نوێزی جەژندا) چ سوورپەتیکى دەخویند؟ (واتە: جگە لە سوورپەتی فاتیحە)، ئەویش وەلام دەداتەو (قَافِ وَاقْتَرَبْتَ)، واتە: لە پکاتی یەکەمدا لە دواى سوورپەتی فاتیحە، سوورپەتی قافی دەخویندو، لە پکاتی دووھمیشدا سوورپەتی **﴿اَقْرَبْتَ السَّاعَةَ﴾**، دەخویند.

مەبەست ئەوەیە کە ئەو ناو بەکارھاتووە ناوھکانى دیکەش، وەک دواييش لە ھەندیک دەقی دیکەدا دەبگەنن، بەکارھاتوون.

دووم، کات و شوینی دابەزینی:

لە لای زۆربەى ھەرە زۆری زانایان، ئەم سوورپەتە مەککەییە، ھەرچەندە ھەندیک لە زانایان راجیایبەکی کەمیان ھەبوو، ئەگەرنا زۆربەى زانایان یەکدەنگن لەسەر ئەو کە ئەو سوورپەتە مەککەییە، بە بەلگەى ئەو ش کە پریزەندیی لە دابەزیندا، ژمارە (۲۷)ە، وەک دوايى دەبگەنن، واش پێدەچت لە ئیوان سالانی (۶ - ۸)ی، پێغەمبەرایەتیی (بَعَثَ)دا، واتە: پێش کۆچکردن، دابەزینی و، ھەندى شوینەواریش ھەن، دەلالەت لەسەر ئەو دەکەن، بۆ وینە، ئیمە دوو شوینەواران دینین:

۱- (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ **رەزى** قَالَ: كَانَ بَيْنَ نَزْوِلِ آيَةِ: ﴿سَبِّحْمُ الْجَمْعِ وَيُؤَلِّمُونَ الدُّبُرَ﴾ **﴿۱۵﴾** وَبَيْنَ بَدْرِ سَعِ سَيْنِ) (التحریر والتتویر: ج ۲۷، ص ۱۶۶)، واتە: عەبدوللای کورۋی عەباس **رەزى** کوتووویەتی: لە ئیوان دابەزینی ئایەتی: ﴿سَبِّحْمُ الْجَمْعِ وَيُؤَلِّمُونَ الدُّبُرَ﴾ **﴿۱۵﴾** ئەو کۆمەلە تۆکمەییە تێدەشکین و پشت ھەلەدەکەن) و، لە ئیوان جەنگی بەدردا، ھوت سأل ھەبوون.

(دیارە بە مەزەندەى خوۋى عەبدوللای کورۋى عەباس **رەزى** وای داناو، ئنجا ئەگەر وابى کە جەنگی بەدر لەسالی دووھمی کۆچیدا بوو، دەبى ئەم

سوورپه ته موباره که، پینج سال پیش کوچی پیغهمبه ر ﴿۱۶﴾ بو مه دینه، واته: له سالی هه شته می پیغهمبه رایه تیسدا دابه زییسی.

۲- (عن عائشة أم المؤمنين رضي الله عنها قالت: لقد نزل بيكّة على محمد ﴿۱۶﴾ وإني لجارية العقب: ﴿بِالسَّاعَةِ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذَى وَأَمْرٌ ﴿۱۶﴾﴾ (أخرجه البخاري: ۴۵۹۵)، واته: عائشه دایکی پرواداران (خوا لیبی رازی بی)، ده لن: کاتیک ئهم ئایه ته موباره که دابه زیه سهر موجه ممد ﴿۱۶﴾ له مه ککه، من کچیک بووم، یاری و گهمه ده کرد، [کچیک ی پارچه له بووه، ده بی شش ههوت ساله بوو بی] که ئهمه دابه زی: ﴿۱۶﴾ ﴿بِالسَّاعَةِ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذَى وَأَمْرٌ ﴿۱۶﴾﴾، به لکو کاته که (ساعة)، [روژی دوا بی] به لینگه یانه، روژی دوا بی بو ئه وان بیتره زاترو تالتره.

هه ندیک له زانایانیش گو توویانه: دابه زینی ئهم سوورپه ته پینج سالان بهر له کوچکردن بووه بو مه دینه، ئنجا قسه که ی عه بدوللای کوپری عه بیاسیش (خوا له خو ی و بابی رازی) بی، هه روا ده گه یه نی.

سییه م: ژماره ی ئایه ته کان ی:

به یه کده نگیی ژمیره ران، ژماره ی ئایه ته کان ی ئهم سوورپه ته: په نجاو پینج (۵۵) ه و راجیایی له و باره وه نه بووه.

چواره م: ریزبه ندیی له موضه ف و دابه زین دا:

ریزه ندیی له موضه فدا، ژماره په نجاو چواره (۵۴) ه و، له پیش ئهم سوورپه ته وه که له (الفاتحة) وه دیی، په نجاو سی (۵۳) سوورپه تی دیکه هه ن و، ئهمه په نجاو چواره م (۵۴) میانه و، له دابه زینیشدا ژماره که ی سی و ههوت (۳۷) ه، واته: له پیش ئهم سوورپه ته دا سی و شش (۳۶) سوورپه تی دیکه دابه زیون.

پىنجەم: نىۋە پۆكى:

نىۋە پۆكى ئەم سوۋرەتەش، ھەمان نىۋە پۆكى سوۋرەتە مەككە يەكەنە، لە باسكردنى بوونناسىيى و، خستنه پرووى سى پاىە بنەرەتتە كەى ئيمان: خواناسىيى و خواپەرستىيى و، دوارپۆژ ناسىيى و، پىغەمبەر ناسى و باسى وەحىيى، بەلام لە پەنجاو پىنج (۵۵) ئايەتەكە، پانتايەكى زۆرى بۆ باسكردنى بەسەرھات و لە بەين چوونى ھەر پىنج كۆمەلگەي: (گەلى نووح، گەلى عاد، گەلى ئەموود، گەلى لووط، گەلى فیرعەون)، تەرخانكراون و، جوگرافىاي دابەشبوونى پانتايى ئايەتەكانى ئەم سوۋرەتە، بەمجۆرەيە:

۱- ھەشت (۸) ئايەتق سەرھەتا بۆ باسى پۆژى دوايى، بە ھەردوو قۇئاغى ناخىر زەمان و، زىندووكرانەو، ھەلسىترانەو، ھە.

۲- سى و چوار (۳۴) ئايەت بۆ بەسەرھاتق پىنج گەلەكەو چۆنەتتى فەوتپىترانپان، دواي سەرپىچىيىكردن و ياخىيىبوونپان لە پىغەمبەرەكانپان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

۳- يازدە (۱۱) ئايەتق كۆتايى بۆ ترساندى بېرروايانى پۆژگارى پىغەمبەر ﷺ، و، خستنه پرووى چەند پاستىيەكى مەزنى پەيوەست بە خواناسىيەو،

۴- لە كۆتايىدا دوو ئايەت، باسى ئاكامى خىرى پارىزكاران دەكەن.

كەواتە: (۸ + ۳۴ + ۱۱ + ۲ = ۵۵)، يانى: تەنبا دوو ئايەتق كۆتايى باسى موژدەو بەئىنى خواي پەرورەدگارن، بۆ پارىزكاران و سەرەنجامى خىريان، ئەگەرنا پەنجاو سى (۵۳) ئايەتەكەي دىكە، ھەموويان لە بارەي پۆژى دوايى و، زەبر وەشاندى خواي دادگەرەو، لە گەل و كۆمەلگە سەرگەش و ياخىيەكان.

شہ شہم: تائبہ تمہ ندیبہ کانی:

ئەم سوورەتەش کۆمە ئیک تائبە تمہ ندیی و جیا کەرەوہی ھەن:

۱- باسی لە تَبَووونی مانگ، تەنیا لەم سوورەتەدا ھاتو، ئایەتی ژمارە یەک.

۲- باس و دەصفی کەشتییە کە ی نووح بە: ﴿وَحَمَلْتُهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْأَرْجِ وَدُسِّرُ ۝۱۳﴾، خاوەنی تەختەکان و بزمارەکان، تەنیا لەم سوورەتەدا کەشتییە کە ی نووح، پینکھاتە کە ی باسکراو، کە دوو شتی سەرەکیین: تەختە داری گەرەو، بزمان، گولمیخ و بزمانی گەرەو کە تەختەکانیان بئ بەستراونەو.

۳- دووبارە بوونەوہی تەعبیری: ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْکِرٍ﴾، چوار جار لە ئایەتەکانی: (۱۷ و ۲۲ و ۳۲ و ۴۰) دا، ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْکِرٍ﴾، واتە: ئایا کە سێکی بێرکەرەو، کە سێکی پەند وەرگر ھەیە؟

۴- دووبارە بوونەوہی تەعبیری: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا الْفَرَّانَ لِلذِّکْرِ﴾، بە دنیایی قورئانمان ئاسانکردووە بۆ (ذکر)، واتە: بۆ خویندنەو، لەبەر کردن، لئ تیکە یشتن، لیوردبوونەو، پەند لیوەرگرتن، ئەم تەعبیرە چوار جار لە دووبارە بوونەوہی لە ئایەتەکانی: (۱۷ و ۲۲ و ۳۲ و ۴۰) دا.

۵- دووبارە بوونەوہی تەعبیری: ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَدَابِي وَنذِرٍ﴾، ئازاردانی من و ترساندن من، (واتە: ئاکامی ترساندن من) چۆن بوو؟ ئەمیش چوار جار لە دووبارە بوونەوہی لە ئایەتەکانی: (۱۶ و ۱۸ و ۲۱ و ۳۰) دا.

۶- ھاتنی تەعبیری: ﴿سَبِّحْهُمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الذِّبْرِ﴾، کۆمە لە تۆکمە کە تیکدەشکێن و پشت ھەلدەکن و پاش دەکەنەو، لە ئایەتی ژمارە چل و پینج (۴۵) دا، کە ئاماژە ی بە تیکشکانی بیروایەکان لە جەنگی بەدردا.

۷- چەند وشە یەک تەنیا لەم سوورەتەدا ھاتوون، کە من دە (۱۰) وشەم ھیناون و ئەگەر ورد سەرئەج بدری، دەگونجی زیاتریش بن، بەلام ئەو دە یەم ھەلبژاردوون:

- ۱- ﴿جَرَادٌ مُنْتَبِرٌ﴾ (۷)، كۆللەي بىلاو بووۋە.
- ۲- ﴿مُنْتَبِرٌ﴾ (۱۱)، بە لووزە، يان ھەلرژاۋ، مەبەست پىي ئاۋى ھەلرژاۋە لە ئاسمانوۋە.
- ۳- ﴿جَرَاءَ لَيْنٍ كَأَنَّ كَفْرًا﴾ (۱۱)، ئوۋە پاداشت بوو، بۆ كەسىك كە سېلەيى پىكرا، يان بېيروايى بەرانبەر كرا، كە نووحە سَلَامٌ عَلَيْهَا.
- ۴- ﴿مُنْقَعِرٌ﴾ (۲۰)، ھەلقەندراۋ لە رېشەۋە، لە بېخوۋە ھېترو.
- ۵- ﴿وَسُورٌ﴾ (۲۱)، كە لە ئايەتەكانى: (۲۴ و ۴۷) دا ھاتوۋ، (سُورٌ) یش: دەگونجى بە ماناى مەنبەتتىى بى، دەگونجى بە ماناى شىتتىى بى، دەشگونجى بە ماناى ئاگرى بلىتسەدارى دۆزەخ بى.
- ۶- ﴿سَبْعًا مَوْنٌ عَدَا مَنِ الْكَذَّابِ الْأَيْبُرُ﴾ (۳۱)، (الْأَيْبُرُ): بابايەكى بە خۇنازى خۇپەسەندى خۇ پىن زور.
- ۷- ﴿مُنْحَضِرٌ﴾ (۳۸)، لەلا ئامادە بوو، ئاۋەكە كرابوو بە نۆرە، لە ئىۋان حوشترەكەي صالح سَلَامٌ عَلَيْهَا و - كەۋەك موعىجىزە، خوا بۆ صالحىي نارد بوو - و گەلى ئە موود دا، ھەر رۆژە دەبوو يەكىكىان ئاۋى لى بخۇنەۋە، ئنجا دەفەرموۋى: ﴿كُلُّ شَيْءٍ مُنْحَضِرٌ﴾ (۳۸)، ھەر نۆرە ئاۋە دەبى، خاۋەنەكەي خۇي لەلاي ئامادە بى، تەنيا خاۋەنەكەي خۇي بۇي ھەبوو لەو نۆرە ئاۋە دا بچى و ئاۋى لىبىخواتەۋە.
- ۸- ﴿كَمَثَلِ الْخَنَازِيرِ﴾ (۳۱)، ۋەك پووش و پەلاشى تىكشكىتىراۋى باباى ئاغەلدار، ﴿الْخَنَازِيرِ﴾، كەسىك ئاغەل (حظيرة)ى دروستكردوۋە بۆ ئاژەلەكانى.
- ۹- ﴿أَذَى وَأَمْرٌ﴾ (۱۶)، بېرەزاترو تالتەرە.
- ۱۰- ﴿مُسَطَّرٌ﴾ (۵۲)، نووسراۋ، لە (سَطَّر)ۋە ھاتوۋ، ﴿مُسَطَّرٌ﴾ و (مُسَطَّرٌ)، ھەردووكيان بە ماناى بە دېر نووسراۋن.

حوتہم: دابہ شکر دنی ٹایہ تہکان بو چہند دہر سیک:

تیمہ کوئی پہ نجاو پینج (۵۵) ٹایہ تہ کہی ٹہم سوو پرتہ موبارہ کہ مان، بو سنی دہر سان دابہ ش کردون:

دہر سی یہ کہم: ٹایہ تہ کانی: (۱ - ۸)، ہشت ٹایہ تی سہرہ تا، باسی نیزیک کہوتنی ناخیر زہمان و، لہت بوونی مانگ و، بہر دہوام بوونی بیپروایان لہسہر بہ جادو دانانی نیشانہ کانی خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** و، گوئی نہدان بہم ہہموو ہہوال و باسانہی کہ مایہی سلہماندہنوہ یان و، حیکمہ تی بہ ٹامانج گہیہ نہرن، بو کہ سیک مہ بہستی بی، کہ چی بی سوودن بو ٹہو بیپروایانہی کہ لہرہ تی و نہسہلمین و گوئی پی نہدہرن، بویہ فہرمانکردن بہ پیغہمبہر **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** کہ پشتیان تیبکات، تاکو تووشی پوژیکتی ترسناک دین.

دہر سی دووہم: ٹایہ تہ کانی: (۹ - ۴۲)، واتہ: سی و چوار (۳۴) ٹایہ ت، کہ باسی گپرانہوہی بہسہرہاتی پینج لہ پیغہمبہرانی خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و گہلہ کانیان دہکن، پیغہمبہرہکان: (نووح و هوودو صالح و لوط و مووسا) ن (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، گہلہ کانیسیان: گہلی نووح و، گہلی هوود کہ عاد بووہو، گہلی صالح کہ ٹہموود بووہو، گہلی لوط کہ ہہر بہ ناوی خوہوہ ناونرون و، گہلی فیرعون کہ مووسا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** لہگہل ہاروونی برای چوو ون بو ہوڈاری پیڈانی فیرعون و گہلہ کہی، بو لہ چہنگ دہرہینانی گہلہ چہوسیتراود کہی خویان، کہ فیرعون دہیچہوساندنہوہو سوغرہو بیگاری پی دہکردن، کہ سہرہنجام ٹہو پینج گہلہ ہہموویان بہ سزاو بہ لای خوا فہوتیانون، دہبوایہ خہلکی دیکہ پندیان لی وہریگری و، وہک ٹہوان نہکات تاکو وہک ٹہوانی بہسہر نہیہت.

دہر سی ستیہم: ٹایہ تہ کانی: (۴۲ - ۵۵)، کہ سیزدہ (۱۳) ٹایہ تی کوٹایی سوو پرتی (القمر)، دہگریتہ خوئی و، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** تیاندا روو دہکاتہ بیپروایانی پوژگاری

پیتغمبهره که ی **سوره** و کومه نگی رۆژگاری پیتغمبهر **سوره**، که ئه وانیش له گه له پیتشووه کان، باشر نین، واته: له رووی هیزو دهسته لاتهوه، یان له رووی سیفته ته مه عنه و بیه کانه وه، له وان باشر نین، ههروه ها ئه ستۆ پاکیی و پاکانه شیان بۆ نه کراوه له لایهن خواوه و له کتیه کانی خوای پهروه ردگارداو، واش نیه که خۆیان به کومه ئیکی تۆکمه بزنان و بلّین: ئیمه سه رکه وتوو ده بین، بۆیه با بزنان که ئه گه ر به رده وام بن له سه ر بیروایی و سته م و خراپه و لادان و تاوان، پۆژیکی سه ختیان له پیتشه، ئنجا باسکردنی کومه ئیک له سیفته ته کانی خوا **سوره**، وه ک:

أ- خوا هه موو شتیکی به ئه ندازه گیری دروستکردوه.

ب- فه رمانی خوا ته نیا یه ک وشه یه و چاو ترووکانتیکه، ئه وه ش بۆ تیکه یشتنی ئیمه یه.

ج- خوا **سوره** که له هاوشیوه کانی کافره کانی پۆژگاری پیتغمبهری کوتایی **سوره** فه وتاندوون.

د- هه رچی کردوو یانه هه موو تۆمار کراوه و پارێزراوه.

ه- دوایش باسی ئاکام خیریی، پارێزکاران له پۆژی دواییدا که له نیو باخ و کانیی و سه رچاوه و، له خزمه ت خوای حوکمرانی په هاو، خاوه ن توانای بّ سنووردا، ده بن.

دهرسی یه کهم

پنہاسی نم دہرسہ

نہم دہرسہ مان ہشت (۸) نایہتی سہرہ تہای سوورہتی (القمر) دہگریتہ خوئی، کہ بریتین لہ نایہتہ کانی: (۱ - ۸)، تہوہری سہرہ کیی نہم ہشت نایہتہ، باسی ناخیر زہمان و نہو کارہ ساتانہ یہ کہ تیبدا پوو دہدہن، ہرہوہا باسی کہللہرقی و عینادی بیبروایانہ، بیبروایانی پوژگاری پیغہمہر ﴿۱﴾، و کومہ لگاہہ کہ پیغہمہری خوا ﴿۲﴾ سہرہ تا لہ تیویاندا پہوانکراوہ، کہ ہرچہندہ لہ قورناندہ بہسہرہاتی زور پیر حکیمہ تیان بو دہگریتہوہ، بہلام بہرہیان لیوہرناگرن، وہک پیویست.

پاشان فہرمانکردنی خوا ﴿۳﴾ بہ پیغہمہر ﴿۴﴾ کہ وازیان لی بینی و چاوہری بی، تاکو پوژی دویان بو دیتہ پیش، کہ خہلک تیبدا لہ گوڑان دینہوہ دہری، و وہک کولہ دہپوژین، نہو کاتہ بیبروایان دہلین: نہمرو پوژیکی زور سہخت و دژوارہ!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿۱﴾ أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿۱﴾ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَعْتَبٌ ﴿۲﴾
 وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ ﴿۳﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا
 فِيهِ مُرَدَجَةٌ ﴿۴﴾ حِكْمَةٌ بَلَّغَةٌ فَمَا تُغْنِ الْذُّرُ ﴿۵﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ
 إِلَىٰ تَنْوِينِ ﴿۶﴾ خُشَعًا أَبْصَرُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿۷﴾ فَتَهْتَطِعِينَ إِلَى
 الدَّاعِ يَقُولُ الْكٰفِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿۸﴾ ﴿۹﴾

مانای دهقاوده فی نایه‌ته‌کان

بِه نای خوی به به‌زه‌یی به‌خشنده. کاته‌که (ناخیر زه‌مان) زور نیزیک که‌وته‌وو، مانگ له‌ت بوو ❶ به‌لام (ببیروایان) نه‌گه‌ر نیشانه‌یه‌ک (ی مه‌زن) یش ببینن، پوووهرده‌گیرن و، ده‌لین: (نه‌مه) جادوو‌یه‌کی به‌رده‌وامه ❷ هه‌روه‌ها (په‌یامی خویان) به‌ درو داناو شوین ناره‌زووه‌کانیان که‌وتن و، هه‌موو کاریکیش (سه‌ره‌نجام) جیگیر ده‌بی (و ده‌چه‌سپن) ❸ به‌ دنبا‌ییشه‌وه نه‌وان (ببیروایان) له‌ هه‌واله‌کان (ی پیش‌ووان)، هی وایان بو هاتوه که‌ مایه‌ی سله‌ماندنه‌ویه (له‌ کوفرو خراپه) ❹ (نه‌م قورئانه) حیکمه‌تیکسی تیرو ته‌واوه، (به‌لام بو که‌سانی مله‌ووری نه‌سه‌ملین)، ترسینه‌ران بی سوودن ❺ ئنجا (مادام وایه، نه‌ی موحه‌مه‌د!) پشتیان تیکه (و چاوه‌ری بکه)، نه‌و روزه‌ی بانگکه‌ر (خه‌لک) به‌ره‌و لای شتیکسی ترسناک و نامو بانگ ده‌کات ❻ (له‌و روزه‌دا ببیروایان) چاوه‌کانیان زه‌بوون (و پر ترس و بیم‌ن، وه‌ک کولله‌ی پرژو بلاو له‌ گۆزه‌کان دینه‌ ده‌ری ❷ به‌ خیرایی به‌ره‌و لای بانگکه‌ره‌که‌ مل ده‌نن و، ببیروایان ده‌لین: نه‌مه‌ روزه‌ی زور سه‌خت و دژواره! ❸).

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له‌ وشه‌کان

(أَقْرَبَتْ السَّاعَةُ): (قُرْبَتْ) واته: نیزیککه‌وته‌وه، (أَقْرَبَتْ: مُطَاوَعُ قُرْبَتْ، أَيْ: قُرْبَتْ جَدًّا)، زور نیزیک که‌وته‌وه، چونکه: (زِيَادَةُ الْمُبْتَدَى تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى)، بیژه‌یه‌ک هه‌تا پیکه‌اته‌وه پیته‌کانی زیاتر بن، مانایه‌که‌شی به‌هیزتره، (أَقْرَبَتْ السَّاعَةُ)، واته: زور نیزیک که‌وته‌وه ناخیر زه‌مان، وشه‌ی (سَاعَةٌ)، لیته‌دا به‌ مانای نه‌و کاته‌یه، که‌ نه‌م ژییانی دنیاو گه‌ردوونه‌ی تیدا کو‌تایی دی، چونکه‌ جاری واش

ہے (سَاعَة)، بہ مانای کوی پوڑی دواسی دی و، جاری واش ہے، بہ مانای قیامت دی، بہ لَام بہ زوری بہ مانای ناخیر زہمان دی۔

(وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ): مانگ لہت بوو، (الشَّقُّ: الحَزْمُ الوَاقِعُ فِي الشَّيْءِ، يُقَالُ: شَقَّقْتَهُ بِنَضْمَيْنِ، وَالْإِنْشِقَاقُ: قُبُولُ الشَّقِّ)، (شَقُّ): بریتہ لہ لہ تبوون، قلیشان لہ شتیکدا، دہ گوتری: (شَقَّقْتَهُ بِنَضْمَيْنِ)، کردمہ دوو نیوہ، دوو لہ ہمکرد، (أَنْشِقَاقٌ) یش لہ سہر کیسی (أَنْفِعَال) ہو بریتہ لہ قبوولکردنی لہ تبوون، یانی: (شَقَّقْتَهُ فَأَنْشَقَّ)، لہ ہمکرد، ٹہویش لہ تبوو۔

(مُسْتَمِرٌّ): واتہ: بہ ردهوام، (المُرُورُ: المَضِيّ وَالْإِحْتِيَازُ بِالشَّيْءِ)، (مُرُورٌ): بریتہ لہ پدتبوون و تپہرپوون بہ لای شتیکدا، (مُسْتَمِرٌّ: مُدَاوِمٌ وَمُطَرِّدٌ، وَالْإِسْتِمْرَارُ فِي الشَّيْءِ مُرُورٌ مِنْهُ بَعْدَ مُرُورٍ)، (مُسْتَمِرٌّ)، بہ مانای بہ ردهوام و لیککشاوہ، وشہی (اِسْتِمْرَارٌ): بریتہ لہ پویشتن بہ لای شتیکدا، یان بہ نیو شتیکدا، پویشتن لہ دواى پویشتن۔

(مُسْتَقِرٌّ): (القَارُ: المُسْتَقَرُّ الثَّابِتُ فِي الْمَكَانِ)، (قَارٌ): بہ مانای جیکیر، ئنجا (مُسْتَقِرٌّ)، واتہ: زور چہ سپاوو جیکیر۔

(مُرْدَجَرٌ): (طَرْدٌ وَمَنْعٌ عَنِ الرُّكُوبِ الْمَائِمِ)، دہرکردن و ری لیکرتن لہ گوناہان، کہواتہ: (مُرْدَجَرٌ)، واتہ: شوینی سلہ ماندنہوہ، یاخود چاوگہ بہ مانای سلہ ماندنہوہ و دورخستنہوہ۔

(حِكْمَةٌ): (راغب الأصفهاني) ثاواى پتناسہ کردوہ: (الحِكْمَةُ: إِصَابَةُ الْحَقِّ بِالْعِلْمِ وَالْعَمَلِ، وَحِكْمَةُ اللَّهِ: مَعْرِفَةُ الْأَشْيَاءِ وَإِبْجَادُهَا عَلَى غَايَةِ الْإِحْكَامِ، وَالْحِكْمَةُ مِنَ الْإِنْسَانِ: مَعْرِفَةُ الْمَوْجُودَاتِ وَفِعْلُ الْخَيْرَاتِ)، حیکمہت بریتہ لہ پیکانی ہق لہ پووی زانیاری و کردوہوہ [جاری وایہ مرؤف شتیک دہزانی، بہ لَام کہ دیتہ سہر جیہہ جی کردن، نایتوانی، حیکمہت ٹہوہیہ ہم لہ پووی زانیاریہوہ شتہ کہ باش بزانی، ہم لہ پووی کردوہوہ چاکسی جیہہ جی بکات حیکمہتی

خواش بریتیه له زانینی شته کان و دروستکردنیان بهوپه یری پَیک و پَیکسی، به لَام
حیکمهت له مروّقهوه، بریتیه له ناسینی دروستکراوه کان و نهجامدانی چاکه کان.

(بَلَاغَةٌ): (الْبُلُوغُ وَالْبَلَاغُ: الْإِنْتِهَاءُ إِلَى أَقْصَى الْمَقْصِدِ)، (بُلُوغٌ وَبَلَاغٌ)، ههردووکیان
به مانای گه یشتنه کۆتایی ئه و په یری ئامانج و مه به سستیگ، که واته: (حِكْمَةٌ
بِالْبَلَاغَةِ)، یانی: حیکمهت: که گه یشتۆته ئه و په یری ئامانجی خۆی.

(الْمُنْذِرُ): (الْمُنْذِرُ: جَمْعُ إِذْذَارٍ، أَوْ مُنْذِرٍ، وَالْإِنْدَارُ: إِخْبَارٌ فِيهِ تَخْوِيفٌ)، (نُذِرُ يَنْ
كُوِي (إِنْذَارًا)، واته: ترساندن و ئاگادارکردنه وه، یا خود کۆی (مُنْذِرًا)، واته:
ترسینه رو و ریاکه ره وه، ئنجا (إِنْذَارًا) یش، بریتیه له هه وال پیداننیک ترساندنی
تبدایی.

(النُّكْرُ): (النُّكْرُ: الدَّهَاءُ وَالْأَمْرُ الصَّعْبُ، الَّذِي لَا يُعْرَفُ، نِكْرًا نَكَارَةً، فَهُوَ مُنْكَرٌ
وَنُكْرٌ، (نُكِرَ): یانی: به لایهک و کاریکی قورس که نانسری و نامۆیه، ده گوتری:
(نِكْرًا نَكَارَةً)، واته: نه ناسراو بوو، نه ناسران.

(خُشَعًا): (خُشَعًا، كَوِي (خَاشِعًا)، ه، (خَاشِعٌ) یش له (خُشُوعًا) وه، هاتوه (الْخُشُوعُ:
الضَّرَاعَةُ)، واته: کپووزانه وه و ملکه چیی، که واته: (خُشَعًا أَبْصَارُهُمْ)، چاوه کانیان پر
ترس و بیم و داماوو کزن.

(الْأَجْدَاثِ): (الْأَجْدَاثِ: جَمْعُ جَدَثٍ، وَهُوَ الْقَبْرُ)، (أَجْدَاثٌ)، یانی: گۆره کان.

(جَرَادٌ): (سُمِّيَ الْجَرَادُ جَرَادًا، مِنْ جَرَدِهِ الْأَرْضَ مِنَ الثَّبَاتِ)، (جَرَادٌ)، کولله، بۆیه
به کولله گو تراوه (جَرَادٌ)، چونکه زهوی پووت ده کاته وه له پووهک و هه مووی
ده خوات، تاکی (جَرَادٌ) بریتیه له (جَرَادَةٌ)، که هه م بۆ م و هه م بۆ نیریش
به کاردی، واته: یه ک کولله.

(مُهْطِعِينَ): (هَطَعَ الرَّجُلُ بَبَصْرِهِ، أَي: صَوَّبَهُ)، واته: پیاوه که چاوی بریه فلان
شته، به زۆری (مُهْطِعِينَ)، به مانای سه ره له برین له کاتی خیرا رو یشتندا،

به کارده هیترئی، کهواته: (مُهْطِعَيْنِ)، به مانای (مُسْرِعَيْنِ)، واته: به خیرایی رُویشتوو، لهگه لیشیدا گهردن بهرزکردنه وهو سهر هه لَینان.

(عَسِرٌ): (العَسْرُ: نَقِيضُ الْيُسْرِ، يَوْمٌ عَسِيرٌ وَعَسِيرٌ: يَتَصَعَّبُ فِيهِ الْأُمُورُ)، (عَسِرٌ) له (عُسْرٌ) هوه هاتوه، (عُسْرٌ)، پیچه وانه وه دژی (يُسْرٌ) ه، یانی: ئاسانی و (عُسْرٌ) یانی: زهحمه تی، کهواته: (يَوْمٌ عَسِيرٌ وَيَوْمٌ عَسِيرٌ)، واته: ههم به (ي)، ههم به (كسرة) به ژیر: رُوژیکه که کاره کان تییدا وه زهحمهت ده کهون و قورس ده بن.

هۆی هاتنه خواره وهی ئایه ته کان

له باره ی ئهم دوو ئایه ته موباره که وه: ﴿أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ ۗ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۗ﴾، زۆر شت هاتوه، به لأم ئیمه ئه وهی که له رووی سه نه ده وه راسته، یان به راسترمان هاتۆته بهرچاو، به یی قسه ی پسپۆرانی ئه و بواره، ئه وه مان هیناوه:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «سَأَلَ أَهْلَ مَكَّةَ النَّبِيَّ ﷺ آيَةً، فَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ مَكَّةَ مَرَّتَيْنِ، فَنَزَلَتْ: ﴿أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ ۗ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۗ﴾ (أخرجه عبدالرزاق في تفسيره، ج ۲، ص ۲۵۷، ومن طريقه مسلم في صحيحه: ۲۱۵۹، لكن لم يسق لفظه، وأحمد في مسنده، ج ۳، ص ۶۵، وعبد بن حميد: ۱۱۸۲، والترمذي في الجامع الصحيح: ۳۲۸۶، وقال: حديث حسن صحيح، ورواه الحاكم في المستدرک ج ۲، ص ۶۷۲، والبيهقي في دلائل النبوة: ج ۲، ص ۲۶۳، وقال الحاكم هذا حديث صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه بهذه السياقة، ووافقه الذهبي وَصَحَّحَهُ مؤلفا الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ۳، ص ۳۰۰-۳۰۲).

واته: ئه نه سی کور ی مالیک رضی اللہ عنہ ده لئ: خه لکی مه کهکه داوایان له پیغه مبهه کرد، نیشانه یه کیان، به لگه یه کیان له سه ر راستی خۆی پیشان بدات، (ئه ویش

پارۋەتەۋە لە خۆی پەرۋەردگاروا مانگ لەتېوو، دوو جارائیش ئەو پەروویدا لە مەككە، ئىدى بەو بۆنەۋە ئەو ئايەتە موبارەكە، يان ئەو چەند ئايەتە موبارەكە، هاتتە خوار.

شايانى باسە: ئيمە دوايى كورته باسېك دەكەين، لە بارەى لەتېوونى مانگەۋە، بۆيە لېرە هەروا بە خېرايى بەسەر هۆى هاتتە خوارەكەيدا، تېپەرين، ئەگەرنا ئەو مەسەلەيە وردەكاريى و درېژەى زياترى هەيە.

ماناي گشتي ئايەتەكان

بە پـرـژان!

وەك لە خستتە پرووى نېۋەپرۆكى ئەم سوورپەتە موبارەكەدا، باسمانكرد، ئەم سوورپەتە سەرەتايەكەى هەمووى باسى پۆزى دوايە، بە تايەت ئاخير زەمان، هەرودەها لە سېزىدە ئايەتەكەى كۆتايىشدا، بە هەمان شۆ، ئنجا هەشت ئايەتەكەى سەرەتا لەگەل سېزىدە ئايەتەكەى كۆتايى دەكەنە: بېست و يەك و، سى و چوار ئايەتېش لەم سوورپەتە موبارەكە، دەربارەى بەسەرھاتى پېغەمبەرانىن (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، پېنج لە پېغەمبەرەن: (نوو و هوود و صالح و لوط و موسا)، (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) لەگەل گەلەكانيان، ئنجا ئەم هەشت ئايەتى سەرەتا، خۆى زاناي كارزان، تېياندا باسى زۆر وەنيزيکەوتنى، كۆتايى هاتنى ئەم ژيانە دنيايە، كە ئاخير زەمانى پى دەگوترى، دەكات، كە وشەى (سَاعَةَ) لە قورئاندا، وەك ناوېكى ناسېنەر (عَلَمٌ) بۆى بەكارهاتو، هەرودەها باسى لەتېوونى مانگ و، باسى ئەو كە بېيروايەكان، هەرچەندە نیشانان بېين، هەر بە چادووى بەردەوامى دادەنېن و، بە دواى ئارەزووى خۆيان دەكەون و، گووى بەو هەموو حېكمەت و پەندو ئامۆژگاريانە نادەن، كە لە بەسەرھاتى پېغەمبەرانى پېشوویدا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و گەلەكانيان، كە خوا بۆى گېراونەۋە، وەردەگېرىن.

خوای **بِهَرَجِ الْجَمْرِ** دهه رموی: **(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)** به ناوی خوی به بهزهیی به خشنده، واته:

دهستیگردنم به ناوی خوی، نهوش مه بهستی پی نهوهیه:

۱ - نهم کاره تنها بو خوا دهکهم.

۲ - نهم کاره به پی شری خوا دهکهم.

۳ - نهم کاره به توانو یارمه تیی خوی پهروه ردگار دهکهم.

۴ - نهم کاره بو هیناندهی په زامه ندیی خوا نه انجام دهدهم.

﴿أَفْتَرَيْتَ السَّاعَةَ وَانْشَقَّ الْقَمَرَ﴾، (ساعة)، زور نزیک کهوتهوهو مانگ له تبوو، (ساعة)، ناخیر زه مان، نهو کاتهی نهم ژرانه دنیایه ی تیدا کوتایی پی دی و، نهم گهردوونه ده پیچر یتهوه.

﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾، نه گه نیشانه یه ک بینن، نیشانه یه کی زور مه زن و ناوازه ش بینن، پشت هه آنده کهن، پرووی لی وهرده چه رختن و ده لئن: نهمه جادوویه کی به رده و امه و دريژه ی هیه، نهم جادووی موحه ممه **﴿سورة﴾**! حاشای پیغه مبه رو قورن ان و نیسلام، نجا نهم نایه تی دووه م، به لگه یه له سهر نهوه که مانگ له روژگاری پیغه مبه ردا **﴿سورة﴾** له تبوو، چونکه دهه رموی: نه گه نیشانه یه ک بینن، پشتی تیده کهن و پرووی لیوه رده گپن و ده لئن: نهمه جادوویه کی به رده و امه، نیمه دوی کورته باسک له و باره وه ده کهن، بویه نیستا به خیرایی به سهر نهو نایه تانه دا رت ده بین.

﴿وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ﴾، به درویان دانا، واته: پیغه مبه ری خاتهم **﴿سورة﴾** و، نهو په یامه ی که خوا پییدا نارد بوو، له دوو تویی قورن اندا، به درویان دانا، **﴿وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ﴾**، کهوتنه شوین ناره زووه کانیان، واته: هو ی به درو دانانان بو په یامی خوا، که به پیغه مبه ری خاتهم دا ناردوویه تی، نهوه بوو، که به دوی

ناره زووه کانپان ده که و تن و، نهو په یامه ی خواش له گه ل ناره زووه کانی نهوان و، بهر ژه وه ندییه ناشه رعیه کانی سه ران و بریار به ده ستان و زله زله کانپان دا نه ده گونجا، خه لکه که ی دیکه ش، وه ک چو ن با، له پووش و په لاش و قانگه لو شک ده داو رای ده مالتی، ئاوا به دوا ی نهو سه رزلانه یان که وتبوون، نهوانیش هه ر شوین ناره زووی خو یان ده که و تن و، چاویان چر داگرتبوو له سه ر بهر ژه وه ندییه ناشه رعیه کانپان، که به هو ی کوفرو شیر که وه بو یان دابین ده بوون، به لام په یامی خوا به یه ککرتن و ته نیا خوا په رستن، نهو به زم و بازاره ناشه رعیه ی لی تیکده دان، لهو کاتیشدا نه وه وابووه و، له روژگاری ئیتاشدا هه روایه، ﴿وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ﴾ هه موو کاریکیش جیکیر ده بن، واته: هه موو کاریک سه ره نجام ده گاته ئاکام و نه نجامی خو ی.

﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُرْدَجَرٌ﴾ به دناییی له هه واله کان، هی وایان بو هاتبوو که مایه ی سه له ماندنه وه بوو، مایه ی ترساندنپان و دوور خسته وه یان بوو، له کوفرو تاوان و خراپه.

﴿حِكْمَةٌ بَلِغَةٌ﴾ نه وه ی بو یان هاتبوو له هه واله پتیشووه کان، زانیارییه کی زور راست و به سوودو نیشانه پتیکه ر بوو ﴿بَلِغَةٌ﴾، یانی: که بشتبووه نهو په ری ئامانجی خو ی، ﴿فَمَا تَعْنِي الْأَنْذُرُ﴾، به لام ترساندنه کان، چ سوودیکیان هه یه! یاخود: (ما) لیره دا لابه ره (نافیه) یه، نه ک (ما) ی پرسپازکردن (ما الإستفهامیه)، واته: به لام ترساندنه کان و ئاگادار کردنه وه کان سوودیان نیه، بو یه نهوان به هره مه مند نه بوون لهو قورئانه پر حکمه ته.

﴿قَوْلَ عَنْهُمْ﴾، که واته: نه ی موحه ممه د ﴿!﴾ که حالپان بهو شتووه یه، روویان لی وه رگیره و پشتیان تی بکه، نه ک وازبتنی له ئاگادار کردنه وه یان، به لام یانی: چاوه روانیت لیان نه بی، یاخود: نه مه هه ره شه یه بو نهوان، واته: لیان گه ری، چاوه ریبه و بو ئیمه یان لیکه ری، ﴿يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ مُّكْتَرٍ﴾، نهو

پوڙه که بانگکه ر بانگ ده کات بو شتیکی نه ناسراو، بو شتیکی زور سامناک و نامو، که مبهست پتی سزای خویبه له پوڙی دواییدا.

﴿حُشَعًا أَنْصُرُهُمْ﴾، چاوه کانیان (هی بیپروایان) پر ترس و بیم و له رزن، ﴿يَعْرِجُونَ مِنَ الْأَعْدَانِ كَانْتُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ﴾، وه ک کولله ی پرژو بلاو له گوږه کانیان دینه ده ری.

﴿مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ﴾، زور به خیرایی به ره و بانگکه ره که ده پون، نه و بانگکه ره، ده گونجی مبهست پتی ئیسرافیل بنی ﴿سُلَيْمَانَ إِعْرَافِيلَ﴾ که دوو جاران فوو به که په نادا ده کات، جاری به که میان ده بیته هوئی هاتنی ناخیر زه مان و، جاری دووهم ده بیته هوئی زیندوو کرانه وه، که لیره دا مبهست پتی جاری دووهمه، به خیرایی ده پون له حالیکدا که سهریان به رزگردوته وه و ملیان پاکیشاوه، به ره و نه و بانگکه ره ی بانگ ده کات، مل ده نین، ﴿يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمَ عَيْرٍ﴾، نه وانه ی بیپروان، ده تین: نه مپو پوڙیکی زور قورس و زه حمهت و تووشه، پوڙیکی زور سامناکه، کاروبار تیندا زور دژواره، حالی نه وانیس حالیکی زور شپرزو قورس و زه حمهت ده بی.

خوا په نامان بدات له مهینه تیه کانی نه و پوڙه و، له و که سانه مان بگتیرتی که له و پوڙه دا دلنیاو هیمن ده بن و، بیترس و بیم ده بن، به هوئی نه و ایمان و ته قویبه وه که له دنیا دا وه دهستی دینن.

مه‌سه له گرنه‌گه کان

مه‌سه له‌ی یه‌که‌م:

هه‌وآدانای خوا عزوجل به نزیکه‌وتنه‌وه‌ی ئاخیر زه‌مان و، له‌تبوونی مانگ و، به‌رده‌وام بوونی بی‌پروایان له‌ پشت هه‌لکردن و، به‌ جادوو دانانی هه‌ر به‌لگه‌و نیشان‌یه‌ک که پی‌غه‌مبه‌ری خاتهم موحه‌مه‌د ﴿١﴾ بۆیان دینئ و، شوئینکه‌وتنی ئاره‌زووه‌کانیان و گوئی نه‌دان، به‌و هه‌موو هه‌وآل و به‌سه‌ره‌هاتانه‌ی خوا، که وه‌ک حیکمه‌تیک‌ی هه‌ره‌ه‌ه‌ر به‌آلای بۆی باسکردوون و، به‌هه‌ره‌مه‌ند نه‌بوونیان له‌و هه‌موو ترسینه‌رو ترساندانه‌:

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَشَقُّ الْقَمَرُ ۝١ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَعُولُوا ۝٢ سِحْرٌ مُّسْتَعْتَبٌ ۝٣ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ۝٤ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ ۝٥ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ۝٦ حِكْمَةٌ بَلِغَةٌ فَمَا تُغْنِ الْذُّرُ ۝٧﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئه‌م، ئایه‌تانه، له‌ هه‌شت بره‌گه‌دا:

١- ﴿أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَشَقُّ الْقَمَرُ﴾، کاته‌که (السَّاعَةُ)، زۆر وه‌نیزیک که‌وت و مانگ له‌ت بوو، (الإقْرَابُ أَضْلُهُ صِيغَةُ مُطَاوَعَةٍ، وَهَذَا لِلْمُبَالَغَةِ فِي الْقُرْبِ)، په‌ژگه‌ی به‌ره‌فرمان بوون (صِيغَةُ الْمُطَاوَعَةِ) ئه‌وه‌یه‌ کارێک ڕوو له‌ شتێک بکات و، ئه‌و شته‌ ئاماده‌یی بێی و جیبه‌جێ بکات، وه‌ک ده‌گوترئ: (أَمْرُهُ فَأَتَمَّرَ)، فه‌رمانم پێک‌ده‌، فه‌رمانه‌که‌ی جیبه‌جێ کرد، (كَسْرُ ثُمَّ فَانْكَسَرَ)، شکاندم ئه‌ویش شکا، به‌لام لێره‌دا بۆ زێده‌ڕۆیی‌کردنه له‌ زۆر نزیکه‌وتنه‌وه‌دا، واته‌: (سَاعَةٌ)، زۆر وه‌نیزیک که‌وته‌وه‌، (سَاعَةٌ)ش، وه‌ک ناویکی عه‌له‌م بۆ ئاخیر زه‌مان، بۆ ئه‌و کاته‌ی ژبانی دنیای تێدا کۆتایی دئ، له‌ قورئاندا به‌کارهاتوه‌، جاری واش هه‌یه‌ به‌ مانای قیامه‌ت دئ، به‌لام به‌ زۆری به‌

مانای ناخیر زه‌مان و، کاتی تیدا کۆتایی هاتنی ژبانی دنیایه، وه‌ک پی‌خه‌مبه‌ر ﴿سوره﴾
 فه‌رموو‌یه‌تی: ﴿بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ، وَأَشَارَ بِسَبَابَتِهِ وَالْوَسْطَى﴾ (أخرجه البخاري:
 ۶۵۰۴، ومسلم: ۲۹۵۱ عن أنس بن مالك)، واته: له‌ئه‌نه‌سی کور‌ی مالیکه‌وه ﴿سوره﴾
 هی‌ناویانه، واته: پی‌خه‌مبه‌ر ﴿سوره﴾ ئاماژه‌ی به‌ په‌نجه‌ی شایه‌همانی و به‌ په‌نجه‌ی نی‌وه
 راستی کردو فه‌رمووی: من و کاته‌که‌ ئاوا پی‌که‌وه هاتووین و پی‌که‌وه جووتین.

واته: له‌ دوای پی‌خه‌مبه‌ری خاتمه ﴿سوره﴾ هی‌چ پی‌خه‌مبه‌ری دیکه‌ نایه‌ن و، دنیا
 کۆتا هاتن له‌ رۆژگاری ئۆمه‌ته‌ق موحه‌مه‌ددا دئی، که‌ ده‌فه‌رمووی: مانگ له‌ت
 بوو ﴿وَأَنشَقَّ الْقَمَرَ﴾، ﴿أَنشَقَّ مَطَاوِعَ سَقَّةٍ فَأَنشَقَّ﴾، واته: له‌تم کرد، ئه‌ویش
 ئاماده‌یی له‌ت‌بوونی هه‌بوو.

۲- ﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا﴾، ئه‌گه‌ر نیشانه‌یه‌ک ببینن (واته: بی‌بروایانی رۆژگاری
 پی‌خه‌مبه‌ری خوا ﴿سوره﴾ هه‌ر نیشانه‌یه‌ک ببینن) پشتی تیده‌که‌ن و رووی لی‌وه‌رده‌گیرن.

۳- ﴿وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾، ده‌لین: ئه‌وه جادوو‌یه‌کی به‌رده‌وامه، (مُسْتَمِرٌّ: مُشْتَقٌّ
 مِنْ فِعْلِ مَرَّ الَّذِي هُوَ مَجَازٌ فِي الرُّوَالِ، وَالسُّيْنُ وَالتَّاءُ لِلتَّقْوِيَةِ فِي الْفِعْلِ، أَوْ مُشْتَقٌّ مِنْ
 الْمِرَّةِ يَكْسِرُ الْمِيمَ، أَيِ الْقُوَّةِ، وَالسُّيْنُ وَالتَّاءُ لِلطَّلَبِ، وَالْمَعْنَى: هَذَا سِحْرٌ مَعْرُوفٌ مُتَكَرِّرٌ)،
 (مُسْتَمِرٌّ):

أ- یان داتا‌شراوه له‌ کرداری (مَرَّ)، واته: تپه‌ری، لی‌رده‌دا مه‌به‌ست پئی له‌ به‌ینچوونه،
 (س و ت) سین و تپه‌که‌ش بۆ به‌هیزکردنی کاره‌که تپیدا زیادکراون.

ب- یاخود داتا‌شراوه له‌ وشه‌ی (مِرَّة) وه‌یه‌ که، به‌ مانای: هیز دئی (مِرَّة)ش، به‌ مانای
 جار‌یک دئی سین و تپه‌که‌ش داواکردن ده‌گه‌یه‌نن، مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ ئه‌مه جادوو‌یه‌کی
 ناسراوی دووباره بووه‌وه‌یه.

۴- ﴿وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَ هُمْ﴾، به‌ درۆیان دانا و شوین ئاره‌زووه‌کانیان که‌وتن،
 چیمان به‌ درۆ دانا؟ به‌رکار (مَفْعُولُ بِهِ) که‌ی قرتی‌تراو (مَخْذُوف)ه، واته: پی‌خه‌مبه‌ریان

به درو دانا، قورئانیان به درو دانا، رُوژی دویان به درو دانا، همه موویان ده گریته وه،
﴿وَاتَّبِعُوا آهْوَاءَهُمْ﴾ ههروهه ها کهوتنه شوین ناره زووه کانیان.

5- **﴿وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ﴾**، هه موو کاریکیش چه سپاوه، **﴿كُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ﴾**،
 خویندراویشه ته وه: **﴿كُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ﴾**، هه ر چوون بنی **﴿مُسْتَقَرٌّ﴾**، ژیردار (مکسور) یان
 بوردار (مرفوع) بنی، هه ناوی بکه ر **﴿اسْمٌ فَاعِلٌ﴾**، له **﴿اسْتَقَرَّ﴾** واته: جیگیر بوو،
 نیسته جی بوو، واته: هه ر کاریک له کاره کان به ره و نهو چاره نووس و سه ره انجامه ی
 بو ی شایسته یه ده چی و، کاری پیغهمبه ریش **﴿بَعَثَ﴾** به ره و نهو ناکام و سه ره انجامه ی
 لی ی ده وه شیتته وه ده چی، که بریتیه له چه سپان و، به رده وام بوون و، به ناکام
 گه یشتن، له گه ل نه وه شدا که بیبروایه کان به درو ی داده نین و، پشتی لی هه لده که ن
 و ناره حه تی ی و گرفتاریانی بو دیننه پیش، به لام سه ره نجام هه ر کاره ده گاته نهو
 سه ره نجامه ی بو ی شایسته یه، وه ک عه رهب ده لین: **﴿لَا يَصِحُّ إِلَّا الصَّحِيحُ﴾**، هه ر شتی
 راست، راست دهرده چی، مهیدانی درو یه کورته، به لام راستی له مهیدانی در ژدا
 تاقی ی ده گریته وه، لیره دا که ده فهرمو ی: **﴿وَكَذَّبُوا وَاتَّبِعُوا آهْوَاءَهُمْ﴾**، به درو یان
 دانا، واته: پیغهمبه ریان **﴿بَعَثَ﴾** به درو دانا، قورئانیان به درو دانا، رُوژی دویان به درو
 دانا، په یامی خویان به گشتی به درو دانا، شوین ناره زووه کانیان کهوتن، وه ک
 پیشتیش ناماژه مان پیدا، که واته: شوین ناره زووان کهوتنه، ایان لی ده کات په یامی
 خوا به درو دابنن، نه ک له به ر نه وه ی عقل و مه ننتیق به وه واداریان ده کات،
 به لکو شوینکه هوتنی ناره زوو و، دابینکردنی به رژه وه ندیبه ناشه رعیه کانیا نه، وایان
 لی ده کات به دوی هه ق نه کهون، چونکه نه گه ر شوین نهو په یامه هه قه بکهون،
 که خوا ناردوو یه قی به پیغهمبه ر خاته مدا، که ده لی: ده بی هه مووتان به نده ی خوا
 بن و، پیکه وه براو ته با بن و، ده لی: نیوه بو تاقیکرانه وه له سه ر زه ویدا دانراون
 و نیوه جینیشینی خوان و، هه مووتان به ریزن له لای خوا، **﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾**
﴿۷۰﴾ **﴿الْإِسْرَاءِ﴾**، بو یه کهس بو ی نیه، کهس بکاته کو یله ی خو ی و، کهس بو ی نیه کهس
 بکاته خرمه تکارو قه ره واشی خو ی، به لکو ده بی پیکه وه ته بابن، خوا نیعمه ته کانی بو

هه مووان له سهر زهويدا داناون: ﴿وَالْأَرْضَ وَصَعَهَا لِلْأَنْبَاءِ﴾ (۱۰) ﴿الرَّحْمَنُ، هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ حَيِّعًا﴾ (۱۱) ﴿الْبَقْرَةَ، ئەگەر به دواى ئەو په يامه بکهون، ئەو بهزم و بازاره ناشهرعیمییه دروستیان کردوه، چ زله زلانی قورهبش، کاتی خوئی له مهکهکو، چ جوولهکهکان و سهرانی جوولهکهکان له مهدينهوه، سهرانی نهصرانییهکان له شوینهکانی دیکه و، چ خو سهپینه رانی ئیستا لهم رۆزگارهدا، حوکمرانه خو سهپینهرو به زهبرو زۆرهکان، ئەگەر شوین ههق بکهون و، مل بو ههق کهچ بکهن، له پرووی سیاسیییهوه، پئی خو سهپاندنیان نامینتی و، له پرووی ئابووورییهوه، پئی قورخکاریی و گهندهلیمان نامینتی و، له پرووی کۆمه لایه تیبیهوه، پئی خو په سهندیان نامینتی، کهواته: ئەو بهزم و بازاره یان لی تیک ددهچی.

(۶) - ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُرْدَجَرٌ﴾، بهدنیایی له ههوالهکان دا هی وایان بو هاتوه سلهماندنهوهی تیدایه، وشهی (لَقَدْ، ل) بو سوینده، یاخود: زه مینه خو شکره بو سویند (مُهْمَدَةٌ لِلْقَسَمِ)، (قَدْ) بو ساگردهنهوهیه، واته: زور به دنیایی له ههوالهکاندا، که بو یان هاتوون، هی وایان بو هاتوه سلهماندنهوهو دوور خستنهوهی تیدایه، بو ئەوان له شیرک و کوفرو لادان و تاوان، (الْمُرْدَجَرُ: مُصَدَّرٌ مِمِّی، زَجَرَهُ، أَي: نَهَرَهُ وَمَنَعَهُ، وَمَادَّةُ الْإِفْتِعَالِ فِيهِ لِلْمُبَالَغَةِ)، (مُرْدَجَرُ): که نهصلی خوئی (المُسْتَجَر) بووه، چاوگتکی میمییه له (زَجَرَهُ) هوه هاتوه، (زَجَرَهُ) واته: دهی کردو پئی لیگرت، پزگهگی (إِفْتِعَال) يش توخیی واتایه کهی و زیده پوویی تیدا کردنی و بههیز کردنی دهگهیهنتی، واته: لهو ههوالانهدا که بو یان هاتوون، که بریتیه له ههوالی بهسهرهاتی پیغهمبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و گهله پيشووهکان، هی وایان تیدایه، ﴿مَا فِيهِ مُرْدَجَرٌ﴾، مایهی سلهماندنهوهو دوورخستنهوهو پئی لیگرتنی ئەوانه له کوفرو شیرک و خراپه.

(۷) - ﴿حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ﴾، حیکمه تیکی گه یشتوو (به ئەوه پهری). که دده فرموئی: ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُرْدَجَرٌ﴾ (۱۱)، ئەم ﴿حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ﴾ جیگره وهی (ما) یه، واته: حیکمه تیکی وایان بو هات، که گه یشتو ته ئەو په پهری ئامانچی

خَوَى، (حِكْمَةً) بِش، به زور شیوه و اتا کراوه و دهگونجی بَلَّيْنِ: (إِصَابَةُ الْعَقْلِ وَتَقَانُ الْعَمَلِ)، (حکمة) نهوه به عقل بپیکتی و کردهوه پیک بی، واته: مروّف ههق بناسی و به پیی نهو ههقناسینهش به ریوه بچی، (البَالِغَةُ: الْوَالِئَةُ، أَيْ: وَاصِلَةٌ إِلَى الْمَقْصُودِ مُفِيدَةٌ لِصَاحِبِهَا، مِمَّا فِيهِ مَانِعٌ لَهُ مِنْ ارْتِكَابِ مَا ارْتَكَبُوهُ)، (بَالِغَةٌ): به مانای گه یشتوو به نامانج و به سوود بۆ خاوه نه که ی، چونکه رییان لی ده گری له نه نجامدانی نهو خراپانه ی، نهوان نه نجامیان ده دان.

۸- ﴿فَمَا تَعْنِي أُنذُرُ﴾، ترساندنه کان سوود ناگه یه نن، (ما)، دهگونجی لابه ره (نافیه) بی، (أَيُّ لَا تُغْنِي عَنْهُمْ النُّذْرُ بَعْدَ ذَلِكَ)، یانی: ترساندنه کان و ناگادار کردنه وه کان سوودیان پی ناگه یه نن، له دوا ی نهو حکمه ته ی گه یشتوته نهوپه ری نامانج و سنووری خوی، به لام نهوان هه ره وه لامیان نه دایه وه وه نه سلّه مینه وه، هه رچه نده نهو هه وه آلانه یان بۆ هاتن، که مایه ی سلّه ماندنه وه وه دوور خسته نه وه یان بوون، له گونا هو لادان و تاوان، ﴿فَمَا تَعْنِي أُنذُرُ﴾ ترساندنه کان سوودیان نیه، یانی: (فَمَا تُغْنِيهِمُ النُّذْرُ)، واته: ترساندن و ناگادار کردنه وه کان سوود به وان ناگه یه نن.

ده شگونجی: (ما) پرسیار که رانه (إِسْتِفْهَامِيَّة) بی، ﴿فَمَا تَعْنِي أُنذُرُ﴾ ترساندنه کان چ سوودیکیان پی ده گه یه نن؟! یانی: (مَا الَّذِي يُفِيدُ النُّذْرَ هَؤُلَاءِ الْمُعَانِدِينَ)، نهو که لله ره قانه ترساندنه کان، چ سوودیکیان پی ده گه یه نن؟ (أَيُّ غَنَاءٍ تُغْنِي النُّذْرُ)، ترساندنه کان چ که لیتیکیان بۆ ده گرن و چ سوودیکیان پی ده گه یه نن؟ واته: (ما) ی پرسیار کردن (الإِسْتِفْهَامِيَّة)، به مانای نکولییلیکردنه، واته: هیچ سوودیکیان پی ناگه یه نن.

پیشتریش گوتمان: (نُذْرُ):

أ- یان کو ی (نُذِرُ) ه.

ب- یان کو ی (مُنذِرُ) ه.

ج- یا خود کو ی (إِنذَارُ) ه، (إِنذَارُ) یش ناوی چا وگه.

(نُذِرُ)، لَيرەدا سى ئەگەرى ھەن:

- ١- لَيرەدا دەگونجى كۆى (نَذِيرٌ) بى، بە ماناى ترسىنەر، واتە: ترسىنەرەكان و ورياكەرەوھەكان چ سوودىكيان پىدەگەيەنن؟ ياخود ھىچ سووديان پى ناگەيەنن.
- ٢- ياخود كۆى (مُنذِرٌ) ھ، يانى: ترسىنەر، (نَذِيرٌ وَمُنذِرٌ)، يەكەميان لەسەر كيشى (فَعِيلٌ) و، ئەوھى ديكە لەسەر كيشى (مُفْعِلٌ)، ھەردووكيان ناوى بکەر (اسْمُ فَاعِلٍ)ن، واتە: ترسىنەر و ورياكەرەوھ.
- ٣- ياخود كۆى (إِنذَارٌ) ھ، (إِنذَارٌ) ىش، ناوى چاوكە واتە: ترساندن و ورياكردنەوھ، كە ئەمە دلدانەوھيە بۆ پىغھەمبەرى خوا ﷺ كە تۆ كەمتەرخەم نى بەرانبەر بەوان و، ئەوھى پىويست بووھ گەياندووتە، بەلام ئەوانە ھىچ شتىك سووديان پى ناگەيەننى ئەوھندە كەللەرەق و نەسەلمىنن، كەواتە: تۆ ئەركى سەرشانى خۆت بەرانبەر بە ئەوان ئەنجام داوھو، خەميان لى مەخۆ، چونكە ھەك دوايى دى، ئەمە زەمىنە خۆشكردنە بۆ ئەوھى دوايى لە ئايەتى ژمارە (٦)دا دى و، لە مەسەلەى دووھمدا دەيخەينەر وو.

مهسه لهی دووهم:

ئەو ڕۆژە کە بانگکەر خەلک بو ڤای شتیکی ترسناک و نامۆ بانگ دەکات و، بێتروایان بە چاوی کزو مات و پڕ ترس و لەرزەوه له گۆره‌کان دینه‌ ده‌ری و، وه‌ک کولله‌ی پڕزو بڤاو به‌ خیرایی به‌ره‌و لای بانگکەر که‌ مل ده‌تینن و ده‌تینن: ئەم‌ڕۆ ڕۆژیکی سه‌خت و دژواره‌:

خو‌ا ده‌فه‌رموئ: ﴿قَوْلَ عَنَّهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ تَىٰ وَ نُكْرٍ ﴿٦﴾ خُشَعًا أَبْصَرُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكٰفِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم ٲایه‌تانه‌، له‌ شه‌ش برگه‌دا:

(١) - ﴿قَوْلَ عَنَّهُمْ﴾، ئنجا پش‌تیان ٲیبه‌که‌، پیتی (ف) لیره‌دا (تَفْرِيعٌ عَلٰی «فَمَا تَعْنِي النُّذْرُ»)، له‌ رابردوودا خو‌ا فه‌رمووئ: ترساندنه‌کان سوودیان پٲ ناگه‌یه‌نن، یاخود ترساندنه‌کان، چ سوودیکیان پٲ ده‌گه‌یه‌نن؟ وه‌ک پرسیا‌کردنی نکوولیبلیبه‌رانه‌، ئنجا ئەمه‌ بنیات ده‌نری له‌سه‌ر ئەوه‌ی رابرد، ﴿قَوْلَ عَنَّهُمْ﴾، واته‌: که‌ حال به‌و شیوه‌یه‌، تۆ پش‌تیان تٲ بکه‌و وازیان لٲ بینه‌، (أی: أَعْرَضَ عَن مُّجَادِلَتِهِمْ، فَإِنَّهُمْ لَا تَقْبِدُهُمُ النُّذْرُ، كَقَوْلِهِ: ﴿فَأَعْرَضَ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن دِكْرِنَا﴾ النجم، أَيْ إِنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ، فَمَا أَنْتَ بِمَسْئُولٍ عَنِ اسْتِجَابَتِهِمْ)، واته‌: واز له‌ شه‌ره‌ قسه‌کردنیان له‌گه‌ل بینه‌، چونکه‌ ترساندنه‌کان سوودیان نیه‌ بو ئەوان، ئەمه‌ وه‌ک فه‌رمایش‌تی خو‌ایه‌: ﴿فَأَعْرَضَ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن دِكْرِنَا وَ لَوْ يُرَدُّ إِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا﴾ النجم، پشت هه‌لبه‌که‌ له‌و که‌سه‌ی، پشتی له‌ به‌رنامه‌و یادی ٲیمه‌ کردوه‌و، ته‌نیا ژبانی دنیای ده‌وئ، واته‌: تۆ په‌یامی خوات گه‌یاندوه‌و به‌رپرسیار نی که‌ ئەوان وه‌لآم ناده‌نه‌وه‌.

(٢) - ﴿يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ تَىٰ وَ نُكْرٍ﴾، ئەو ڕۆژه بانگکەر بانگ ده‌کات بو شتیکی نه‌ناسراو، بو شتیکی نامۆ، ده‌لتی: (نُكْرٍ: مُنْكَرٍ فَطِيعٌ تُنْكَرُهُ النُّفُوسُ وَ تَكْرَهُهُ، وَ النُّكْرُ صِفَةٌ مِثْلُ: رُؤْصَةٌ أَنْفٍ، أَيْ جَدِيدَةٌ)، واته‌: تۆ پش‌تیان ٲیبه‌که‌و لیبیانگه‌ری بو ڕۆژیک

که بانگکهر بانگ دهکات، بُو شتیکي نه ناسراو که نه فسه کان حه زی پی ناکنه و، بُو شتیکي ترسناک و بیرهزا، وشه ی (نُکَر) یش سیفته ته، وهک (رُوضَة أَنْفِ أَيْ: جَدِيدَة)، واته: باغیکي تازه، ﴿سَيِّ وَ نُكْرٍ﴾، (سَيِّء)، شتیک (نُکَر)، سیفته ته که یه تی: شتیکي ناموؤ نه ناسراو و ساملیکراو.

نایا مه به ست له (الدَّاعِ)، کتیه؟ ﴿يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ﴾ خوی کار به جی باسی نه کردوه، به لَام وَا پیده جی مه به ست پیسی ئیسرافیل بی، که بُو جاری دووهم فوو به که په نادا دهکات له رُوژی دوا ییداو، ده بیته هُو ی زیندوو کرانه وهی مروقه کان، چونکه دوا یی باسی هاتنه ده ریان له گوړه کان دهکات، که واته: ئه وه فووی دووهم مه، که له فه رما یشتی پیغه مبه ردا هاتوه: ئیسرافیل که فوو به که په نادا دهکات، جاری یه که م ده بیته هُو ی نه مان و تیکچوو نی ژیا نی دنیواو، هه لوه شان هوهی که ردوون به و سیستمی ئیستا هه یه و، جاری دووهم ده بیته هُو ی ئه وهی مروقه کان زیندوو بینه وه و عاله میکی دیکه بیته ئاراهه، وهک له سووره تی (ابراهیم) دا، ده فه رموی: ﴿يَوْمَ يُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾، ئه و رُوژه که نه زهوی وهک ئیستا ده مینی و، نه ئاسمانه کانیش و بُو خوی تاکی ملکه چکه ر دینه گوړی، وهک له ته فسیری سووره تی (ابراهیم) دا، باسما نکرده.

۳- ﴿خُشَعًا أَبْصَرُهُمْ﴾، چاوه کانیا ن زه بوون و پر ترس و له رزن. (خُشَعِ)، خو ئی ترا و یسه ته وه: (خَاشِعًا أَبْصَارُهُمْ)، (خُشَعِ)، کو ی (خَاشِعِ) ه، (خُشَعِ أَيْ: ذَلَّ وَضَرَعِ)، زه بوون و ملکه چ بوو، ترس و بیمی ری نیشت، که واته: (خَاشِعًا أَبْصَارُهُمْ)، و ﴿خُشَعًا أَبْصَرُهُمْ﴾، نه گهر (خَاشِعِ) بی، واته: هه موویان چاویان پر ترس و له رزه، وهک یهک چا و، به لَام نه گهر (خُشَعًا) بی، یانی: چاوی هه رکامیکیان پر ترس و له رزه.

۴- ﴿يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَبِرٌ﴾، له گوړه کان دینه ده ری، وهک کولله ی پر ژو بلاون، (جراد) یش، کو ی (جرادة) یه، یانی: یهک کولله بُو نیرو بُو مئ به کار دی.

۵- ﴿مُهَاطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ﴾، ملیان راکتِشاوه به خیرایی بهر وه بانگکهر ده چن. (مُهَاطِعِينَ: جَمْعُ الْمُهَاطِعِ: الْمَاهِي سَرِيحًا مَادًا غُنْقَةً)، (مُهَاطِعِينَ)، کوی (مُهَاطِعٌ) ه، نوهیش به که سیک ده لاین به خیرایی برواو ملی راکتِشا بن (وَهِيَ مِشِيَّةٌ مُذْعَوِرٌ غَيْرٌ مُلْتَقِيَةٌ إِلَى الشَّيْءِ)، نوهیش بریتیه له رپویشتمنی بابایهک که زور سامی رپنیشتبئی و، زور ترسا بن و ناوړ له هیچ شتیک نه داته وه، رپک بهر وه نه شوینه پروا که بوی بانگ ده کړی، ﴿مُهَاطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ﴾، واته: بهر وه بانگکهره که ده رۆن، ملیان ناوه زور به خیرایی.

۶- ﴿يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمَ عَسْرٍ﴾، بېبروایهکان ده لاین: نهمرؤ پوژژکی سهخت و زهحه ته، (عَسْرٌ: صِفَةٌ مُشَبَّهَةٌ مِنَ الْعَسْرِ وَهُوَ الشَّدَّةُ وَالصُّعُوبَةُ أَي: زَمَانٌ لِأُمُورٍ عَسِيرَةٍ شَدِيدَةِ الْعُسْرِ)، وشه ی (عَسْرٌ)، صیفه تی چویندراوه به کرداره وه (صِفَةٌ مُشَبَّهَةٌ بِالْفِعْلِ)، له (عَسْرٌ) هوه، هاتوه نوهیش بریتیه له سهختی و ناړهحه تی، واته: نهمرؤ پوژژی کاره ناړهحه ت و دژواره کانه.

که سه رنجی نهم نایه ته موباره کانه ده دین، ده بینین خوا **بِمَلِكِ عَاشُورٍ** هوهوت شتی ترسناکی باسکردوون، وهک (ابن عاشور) هیناونی، له بازه ی نه و پوژه سهخته وه که پوژژی زیندوو کرانه وه و سزاو پاداشته:

یه که م: (يدعُ الداع) بانگکردنی بانگکهر، نهمهش ئاماژه یه به وه که بانگ ده کړین و په پیچک ده درین و ئاماده ده کړین، بو سزادران.

دووه م: ﴿إِنَّ شَيْءًا نُكْرًا﴾، که وشه ی (شَيْءٌ)، یانی: شتیک، بانگ ده کړین بو شتیک، نهمهش نه وه ده گه یه نن که شتیک ی زور ترسناکه، بویه ههر به وشه ی (شَيْءٌ)، هیناویه تی و به نه زانراو (نکرة) ش واته: شتیکه زانیاری دهوری نادات، هینده گه وره و گرنگ و ترسناکه.

سپیه م: که ده فهرموی: ﴿شَيْءٌ نُكْرًا﴾، (شَيْءٌ)، به (نُكْرًا)، وه صفکراوه، (نُكْرًا) یش، واته: نه ناسراوو نامو و ساملیکراوو بېملیکراو.

چوارم: که ده فرموئ: ﴿خُشَعًا أَبْصَرُهُمْ﴾، (أَي دَلِيلَةً خَائِفَةً)، واته: چاویان زه بوونه پر ترس و له زره، و هک له سووړتی (المعارج) دا، ده فرموئ: ﴿خَيْمَةً أَبْصَرُهُمْ تَرَهُهُمْ ذُلَّةً﴾^(۱)، چاوه کانیان پر ترس و له رزن، ملکه چیی و زه بوونی دیته سه ریان.

ههروه ها له سووړتی (الشوری) دا، ده فرموئ: ﴿وَتَرْنَهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا حَشِيبًا مِنَ الذَّلِيلِ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ حَفِيٍّ﴾، ده یابینی پاده نویتین له سه ر ناگری دوزخ، ملکه چن به هوئی زه بوونی هوه و به سیله چاو یک (یاخود: به چاو یکی مه یله و نووقاو) ته ماشا ده که ن له ترسان، مروث ته که ر له شتیک زور برسی، چاوی تینا بری و به سیله ی چاو ته ماشای ده کات.

پینج: که فرمووی: ﴿كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ﴾، چویندراون به کولله ی پرزو بلاوه وه، نه مه ش هم زوری به که یان ده که یه نن، هم تیکه ل پیکه ل ییبه که یان ده که یه نن، کولله نه که ر زورین، تیکه وه داوین^(۱) و تیکه ل و پیکه ل ده بن.

شه شم: که ده فرموئ: ﴿مُهْطِعِينَ﴾، (مُهْطِعَ يَشِ)، که سیکه به خیرایی پروا، ملی به رز کر د بیته وه و پاکتیا بی و، ناوړ له هیچ شتیک نه داته وه، نه وه ش کاتی ده بی نه و که سه زور داچله کیبی و ترسا بی و، سامی پینشستی.

حه و ته م: که بی پروایه کان ده لین: ﴿هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ﴾، نه مرو پوژیکي زور سه خت و دژاره، وشه ی (عَسِرٌ) یش (صِفَةٌ مُشَبَّهَةٌ بِالْفِعْلِ)، سیفه تیکه شو به ی تراوه به کرداره وه و له (عَسِرٌ) هوه هاتوه، (عَسِرٌ)، واته: دژواری و زه حمه تیی و نارحه تیی.

(۱) تیکه وه داوین: به یه کدا دین و ده چن.

کورتہ باسیک له بارہی دژواری پوژی دوایه وه

به پڑزان!

له چهند پروونیکه وه، باسی دژواری و سهختی ئه و پوژه ده کهین، چونکه پوژی دوایی ده گونجی له زور پروه وه، باسی قورسی و دژواری و زهحه تیه که ی بکهین، به لام ئیمه پینج بوارمان له بواره کانی قورسی و دژواری و زهحه تیه پوژی دوایی، قوئاعی دووه می پوژی دوایی، که بریتیه له قوئاعی هه لسانه وه و، زیندوو کرانه وه و، سزاو پادا شترانه وه، هیناون:

۱- له و پوژه دا لیستی کرده وان دابه ش ده کرین و نهینیه کان ئاشکرا ده کرین:

وهک خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** له سووره ق (التکویر) دا، ده فهرموئ: **﴿وَإِذَا الْفُجُفُتُ نُسِرَتْ ﴿۱۰﴾﴾** ئه و پوژه که لاپه ره کان بلاو ده کرینه وه، واته: لیستی کرده وه کان بلاو ده کرینه وه. ههروه ها له سووره ق (الطارق) دا، ده فهرموئ: **﴿يَوْمَ تَبْيَضُّ بُيُوتُنَا نَاصِرًا ﴿۱﴾﴾** ئه و پوژه ی نهینیه کان ئاشکرا ده کرین و ده خرینه گوژی، **﴿فَأَلْهَمُهُم مِّن قَبْلِهِمْ قَوْلًا مِّن قَبْلِهِمْ ﴿۱۰﴾﴾** مروف نه خوئی توانای ههیه، له و پوژه خوئی رزگار بکات، نه هیج پشتیوان و هاوکارو یارمه تیده ریکیشی ههیه.

که واته: ئه و پوژه ی لیستی کرده وه کانی تیدا بلاو ده کرینه وه، هه ر که سه نامه ی کرده وه ی خوئی ده دریته وه، ئه و پوژه ی نهینیه کانی تیدا ئاشکرا ده کرین، به دلنیا یی پوژیکی سهخت و دژواره.

۲- هیچ گوره و گچکه یه ک نیه، که تۆمار نه کرابی، ته نانهت به نه ندازه ی
 گهر دیکیش، یان گهر دیله یه کیش:

وهک خوا **سور قمر** له سووره قی (الزلزله) دا، ده فهرموئ: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۗ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۗ﴾، واته: ههر که سه
 به که دهر گرانیی گهر دیله یه ک، چاکه ی کرد بی ده بیینتته وه، ههر که سی به
 که دهر گرانیی گهر دیله یه ک خراپه ی کرد بی ده بیینتته وه.

ههروه ها له سووره قی (الکھف) دا، خوا ده فهرموئ: ﴿يَوْمَئِذٍ نَأْتِي مَالَهُمْ الصَّكَبُ
 لَا يَغَادِرُ صَوِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا ۗ﴾، بیروایه کان گو تیان: هه ی هاوار بو
 تیمه، هه ی سزای سه خت بو تیمه! ئه م نووسراوه چیه؟ هیچ گچکه یه ک و
 گهره یه کی نه بواردوه، مه گهر سه رزمیری کردوه، واته: وردو درشتی سه رزمیر
 کردوه، تیدا تۆمار کراوه له و نووسراوه دا، نووسراوی هه رگامیکیان.

۳- دژواریه کی دیکه ی روژی دوایی و روژی قیامت، ئه وه یه ههر که سه چی
 کردوه، ده بیینتته وه، به ئاماده کراوی، و برای نووسراوی:

خوا **سور قمر** هه م باسی نووسینی کردوه، وهک ده فهرموئ: ﴿وَلِيْنًا عَلَيْكُمْ لِحْفُظِيْنَ
 ۙ كِرَامًا كَثِيْرًا ۙ يَغْمُوْنَ مَا تَعْمَلُوْنَ ۙ﴾، الاتفطار، واته: به دنیایی ئیوه چه ند
 پارێزه ریکتان به سه ره وهن، ژور به پیزن و نووسه رن و، هه رچی ئیوه ده یکه ن،
 ده یزانن، هه رچی ئیوه ده یکه ن: له نیه قی دل و خولیا ی می شک و، دهر برینی
 زمان و، کرده وه ی ئه ندامه کان، هه مووی ده زانن و هه مووشی تۆمار ده که ن.

ئنجا و برای نووسین، کرده وه کان به ئاماده کراوییش ده بیترتته وه، واته: به
 به رجه سه کراوی، له ژور شوینی قورئاندا، ئه و راستیه خراوته روو، که
 تیمه هه م له ته فسیری سووره قی (الکھف) دا، له و باره وه، له کاتی ته فسیرکردنی
 ئه و نایه ته موباره که دا: ﴿وَجِدُوْا مَا عَمَلُوْا حَاضِرًا ۙ﴾، ئه وه ی کردبوویان به
 ئاماده کراوی بینانه وه، ههروه ها له کاتی ته فسیرکردنی ئه و نایه ته ی سووره قی

(الجماعیة) دا: ﴿إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (۱۹) یمه نهوهی یتوه ده تانکرد، نوسخه مان له بهر ده گرتوهو و کوپییمان لئ ده کرد، له ویتسدا کورته باسیکمان کردوه، له باره ی بهرجه سته بوونی کرده وانوهه، که ههم نهو دوو نایه ته موباره که ته عبیری لئ ده کن، ههم نهو نایه ته موباره که ی ده فهرموی: ﴿وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ﴾ (۲۰) النجم، ههول و کوششه که ی له مهودوا ده بینرئ، واته: بهر هه می ههول و کوششه که ی به بهرجه سته کراوی سی ده بینرئ، ههروه ها نهوه ی نایه ته که ی سووره ی (الزلزلة) ش، که ده فهرموی: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ (۷) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ (۸) هه ر که سیک گرانای سی گه ردیک چاکه بکات، ده بینیته وه، واته: خودی چاکه که ی ده بینیته وه، هه ر که سی گرانای سی گه ردیله یه ک خراپه بکات، ده بینیته وه، واته: خودی خراپه که ی ده بینیته وه.

ئنجا نه گه ر ئیستا مروّف بتوانئ کامیرای شیردراوه دابنئ و، نهینیه کان بههوی نهو کامیرای شیردراوه وه که شف بن، وه ک زورچار که دزیی ده کرئ و که تن و خراپه ده کرئ، دوا یی بههوی کامیرای شیردراوه وه، که داندراون: بکه رانی نهو دزییه، یان نهو که تنه، یان نهو قه تلّه، یان نهو خراپه یه، له بهر نهوه ی وینه یان گیراوه، که شف ده بن، ئنجا نه گه ر مروّف بتوانئ شتی ئاوا دروست بکات، ده بن خوا **استدراج** نهو فریستانه ی ته رخانی کردوون بو پاراستنی کرده وه کانی مروّفه کان، چ ئامیزکی وای دابنئ که هه موو شته کانی مروّف، توّمار بکات! چونکه مروّف ئیستا به س ده توانئ قسه کان توّمار بکات و وینه کان بگرئ، به لام فریشته کان نهوه ی یتو دلئش توّمار ده کن وه ک له فه رمایشتی پیغه مبه ردا ﴿هَاتُوا﴾ (وَإِذَا هُمْ بِسِینَةٍ) (۱) نه گه ر به دلئشی دابئ خراپه بکات، یان به دلئشی

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا هُمْ بِسِینَةٍ فَلَا تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ، فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا سِینَةً، وَإِذَا هُمْ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا فَاكْتُبُوهَا حَسَنَةً، فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا عَشْرًا» أخرجه البخاري: ۷۰۶۲، ومسلم:

دایم چاکه بکات، فریشته کان به هوئی ئه و ئامپره وه که پئیانه، نیو دلی مروؤفیش ده خوئینه وه توؤماری ده که ن، ئنجا بیگومان وه ختیک مروؤف کرده وه کانی خوئی به به رجه سته کراوی بیته وه بهرچاوی و بلین: ئه وه توئی و دیاری و ناتوانی نکوئیی بکه ی! به راستیی مانای وایه ئه و پوژه، پوژیک قورس و زه حمه ت و دژواره، به تایه تی بو ئه وانه ی به خراپه و ناره وا ده ستیان ده چتیه: خوئن و نه فس و ناموس و مال و سامان و هیمنیی و ئاساییشی خه لکه وه.

۴- پرووی چواره می قورسی و زه حمه تیی پوژی دوایی و سزاو پاداشت، ئه وه یه که هیچ قهره بوو کردنه وه و چاره سه ریک نیه:

با ته ماشای ئه م ئایه ته موباره که بکه ین که ده فه رموی: ﴿وَأَنْقُوا يَوْمًا لَا تَجْرِي فِيهَا نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ سَبًّا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ﴾ (البقرة، خوئان له پوژیک بپاریزن، هیچکس به بو هیچکس هیچی پی ناکری، هیچ شتیک پی ناکری {هیچکس ناتوانی هیچ شتیک له هیچکس دوور بخته وه} تکا کردنیسی لی وه رناگیری و قهره بوو و به لا گپه وه شی لی وه رناگیری و ئه وان پشتیوانییش ناکرین، واته: هه موو ئه گه ره کانی که مروؤف ده ربازی بیی، هه موویان لایران، نه کهس هیچی بو کهس پی ده کری، نه هیچکس تکای بو ده کری، به بی مؤله تی خوا، نه هیچکس هیچ قهره بووی لی وه رده گیری و، نه هیچکس سیش هیچ جوړه پشتیوانییه کی لی ده کری.

۵- سه ختیی و دژواره یه کی دیکه ی ئه و پوژه: پوژی هه ئسانه وه و زیندوو کرانه وه، ئه وه یه سزای خوا ﴿لَا يَرْجُو الْغَمَّ﴾ هینده سه خته، بابای تاوانبار خوژگه ده خوازی نیزیکانی خوئی بکاته به لا گپه و قهره بووی خوئی:

وهک له سووره تی (المعارج) دا، خوا ﴿لَا يَرْجُو الْغَمَّ﴾ جوان بو مان وینا ده کات ده فه رموی: ﴿يَوْمَ الْمَجْرَمِ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ﴾ (۱۱) ﴿وَصَنْجَبِهِ﴾ (۱۲) ﴿وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْتِيهِ﴾

﴿۱۳﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿۱۴﴾ كَلَّا إِنَّهَا لَأَطْفَىٰ ﴿۱۵﴾ نَزَاعَةً لِّلنَّوَىٰ ﴿۱۶﴾ تَدْعُوا مَن أَذْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿۱۷﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿۱۸﴾﴾

﴿يُودِ الْمُجْرِمُ﴾ تُوَفَّقْتَنِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِي ﴿﴾، واته: لهو رۆژهدا بابای تاوانبار خۆزگه ده‌خواری له سزاو نازاری ئەو رۆژه رۆژله‌کانی و هاوسه‌ری و برای و ئەو کۆمه‌له‌ی دیگرنه‌ خۆیان و تیکرای ئەوانه‌ی له سه‌ر زه‌وین، بیانکاته به‌لاگیره‌وه‌ی خۆی دوا‌یی ئەوه‌ ده‌ربازی بکات. که‌واته: ئەوانه‌ی بابای تاوانبار چه‌ز ده‌کات بیانکاته به‌لاگیره‌ی خۆی پینج جو‌ره‌ که‌سن:

۱- ﴿بَيْنِهِ﴾ رۆژه‌کانی و جگه‌ر گۆشه‌کانی، رۆژه‌و جگه‌ر گۆشه‌ له لای مرۆف، له هه‌موو که‌س خۆشه‌و‌یسترن، که‌چی ئەو تاوانباره‌، به‌ر له هه‌ر که‌س ئاماده‌یه جگه‌ر گۆشه‌کانی خۆی بکاته به‌لاگیره‌وه‌و قه‌ره‌بووی خۆی، که‌ له جیاتی وی سزا بدرین.

۲- ﴿وَصَحَّحْتِهِ﴾، ژنه‌که‌ی، ئاماده‌یه هاوسه‌ره‌که‌ی خۆشی بکاته به‌لاگیره‌وه‌.

۳- ﴿وَأَخِيهِ﴾، براهه‌که‌ی، ئاماده‌یه براهه‌که‌ی خۆشی بکاته به‌لاگیره‌وه‌ی خۆی.

۴- ﴿وَقَصَلَّتْهُ أَلَّتِي تُتَوِيهِ﴾، ئەو کۆمه‌له‌ی که‌ ئەو ده‌گرنه‌ خۆیان، ئنجا ئەگه‌ر عه‌شیره‌ته‌، ئەگه‌ر حیزبه‌، ئەگه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌، ئەگه‌ر هه‌ر کۆمه‌له‌یکه‌، که‌ ئەو سه‌ر به‌وانه‌ سه‌ر به‌وه‌، ئاماده‌یه تیکرای کۆمه‌له‌که‌ی، سه‌رجه‌م خزم و عه‌شیره‌ته‌که‌ی بکاته به‌لاگیره‌وه‌ی خۆی.

۵- ﴿وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ﴾، به‌لکو ئاماده‌یه هه‌رچی که‌سه‌یک له‌سه‌ر زه‌وی هه‌یه‌، هه‌مووی بکاته به‌لاگیره‌وه‌و قه‌ره‌بووی خۆی، به‌لام ده‌ربازی بی، ئنجا لی‌رده‌ا له‌به‌ر ئەوه‌ی خوا **الْمَلَكُ الْمُرْسَلُونَ** باسی بابای تاوانبار ده‌کات، له‌کو‌یوه‌ پێدا‌هاتوه‌؟ له‌وه‌که‌سه‌وه‌ی لی‌ی نیزی‌کته‌، جگه‌رگۆشه‌ له‌ هه‌موو که‌س له‌ مرۆف نیزی‌کته‌وه‌، له‌ دوا‌ی ئەو ژن و هاوسه‌ر، ئنجا برا، ئنجا خزم و قه‌وم، ئنجا دوا‌یی هه‌موو خه‌لکی سه‌رزه‌وی! به‌لام خوا ده‌قه‌رموی: (کلا)، نه‌خیر، ﴿إِنَّهَا لَأَطْفَىٰ﴾، ئەو ناگری دۆزه‌خه‌ بلی‌سه‌داره‌، ﴿تَدْعُوا مَن

أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ۝۱۷ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ۝۱۸ ﴿۱۷﴾، نه‌وکه‌سه بانگ ده‌کات که پشتی‌هه‌لکرده‌و وازی هیناوه‌و پرووی وه‌رچه‌رخانده‌و، به‌س خه‌ریکی کۆ‌کردنه‌وه‌ی سه‌روه‌ت و سامان و ژماردنی و په‌زمنده‌ کردنی بووه، له‌سه‌ر حیسابی خوا له خوۆ رازییکردن، بۆیه له‌و رۆژه‌دا هیچ شتیک دادی نادات.

خوا له سه‌ختیی و دژوارییه‌کانی ئه‌و رۆژه، به‌ میهره‌بانیی که‌په‌می خوۆی همانبارتزی و، همانخاته نیو هیمنی و ئاسایش و ئۆقره‌یه‌وه.

کورته باسیک له باره‌ی له تبوونی مانگه‌وه

به پَرزان!

خوا **اَسْرَأِحُوا** - ئەم سوورپه ته موباره‌که‌ی به باسکردنی دوو پرووداوان ده‌ست پیکردوه:
﴿أَقْرَبِ السَّاعَةِ وَأَشَقَّ الْقَمَرِ﴾، کاته‌که (الساعة)، زۆر نیزیکی که‌وتوه، مانگ
 له‌تبوو، له باره‌ی له‌تبوونی مانگه‌وه‌ش، ئیمه ئەم کورته‌هه‌سه له‌حه‌وت برگه‌دا
 ده‌خه‌ینه‌پوو:

برگه‌ی یه‌که‌م: له باره‌ی موعجیزه‌کانی پیغه‌مبه‌روه **﴿﴾** زێده‌پۆیی و که‌مه‌رخه‌می هه‌یه:

أ- زێده‌پۆییه‌که‌ ئه‌وه‌یه‌که‌ سه‌رجه‌م موعجیزه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا **﴿﴾** که‌ له‌ ژیر
 ناوونیشانی: (خَوَارِقِ الْعَادَةِ)، (یاسا دهره‌کان) دان، هه‌موویان به‌ه‌لگه‌و موعجیزه‌ی
 سه‌لمێنه‌ری پیغه‌مبه‌رایه‌تی موحه‌ممهد **﴿﴾** دابترین، ئەمه‌ ته‌یه‌په‌اندن و زێده‌پۆییه‌،
 به‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا **﴿﴾** شتی یاسا در (خَارِقِ الْعَادَةِ)ی زۆر بووه، گومانی تێدانه‌یه‌،
 له‌ کتیبه‌کانی سوننه‌ت و سپه‌رته‌دا زۆرن، به‌لام ئایا نه‌و یاسا دهرانه‌ی پیغه‌مبه‌ری
 خوا، مه‌به‌سته‌ی پێ ئه‌وه‌ بووه، ئیسه‌پاتی پیغه‌مبه‌رایه‌تی خۆییان پێ بکات؟ بێگومان
 نه‌خێر، چونکه‌ یاسا دهره‌کان له‌ نێو هاوه‌لآندا خوا لێیان پازی پێ، بوون، که‌واته‌: بۆ
 زیاتر چه‌سه‌پاندنی ئیمان، یان بۆ ده‌ریازکردنیان له‌ ته‌نگانه‌یه‌که‌، وه‌ک برسه‌یه‌تی و
 پێ ئاویی و، چاره‌سه‌ریک له‌ نه‌خۆشیی، زیاتر بۆ ئه‌وانه‌ بووه، نه‌ک بۆ ئه‌وه‌ی وه‌ک
 به‌لگه‌ هێنانه‌وه‌ له‌سه‌ر سه‌لمانندی راستییه‌تی له‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تیه‌دا.

ب- که‌مه‌رخه‌مییه‌که‌ش بریتیه‌ له‌ نکۆلییکردن له‌وه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا موحه‌ممهد
﴿﴾ بێجگه‌ له‌ قورئان موعجیزه‌ی دیکه‌ی بووین، بێگومان ئه‌وه‌ش که‌مه‌رخه‌مییه‌ی و
 کورته‌هێنانه‌، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا موحه‌ممهد **﴿﴾** وه‌ک گوته‌مان: یاسا در دیکه‌ی
 - ئەگه‌ر به‌ موعجیزه‌و ده‌سته‌وسانکه‌ر دابترین - زۆر بوون، بۆ وێنه‌:

۱- پېغەمبەرى خوا ﷺ نەك جارېك، چەند جارېك خواردنېكى كەم لە بەردەم دا بووه، دعای كردوه و خوا بەرەكەتی خستۆتې، كە بەشى سى چوار كەسان بووه، بەشى (۵۰۰ - ۶۰۰)، كەس زیاتریشی كردوه^(۱).

۲- ھەرۆھە پېغەمبەرى خوا ﷺ چەند جارېك ئاویكى كەم، یان شوېنېك ئاوی تېدا نەبووه، تۆزېك ئاویان تېكردوه، ئاوەكەى زۆربووه، وەك لە صولحى حودەیبییه دا بېرېك ئاوی تېدا نەبووه، تۆزى ئاویان تېكردوه، پېغەمبەرىش ﷺ دعای خویندووه، ئا و دەرقولېوھ و ھەرچى مەشكەو كوندەو دەفر بووه، پریان كردوه لە ئاوا!^(۲)

۳- ھەرۆھە لە جەنگى تەبووك دا پېغەمبەرى خوا ﷺ دعای كردوه، كاتېك ھاوین بووه، ھېچ ھەورېك بە ئاسمانەو نەبووه، پەلە ھەورېك ھاتۆتە ئاسمان و بارانېكى زۆر بە خورزەم داباریوھ، ئېدى ھەموو شتیان پر كردوه لە ئا و پېداوېستى خۆیان پى جېبەجى كردوه.^(۳)

۴- ھەرۆھە لە نېوان پەنجەكافى دا ئا و ھەلقولېوھ.^(۴)

۵- ھەرۆھە كەسېك كە چاوى كوژر بووه لە جەنگدا، چاوەكەى لەسەر دەستى بووه پېغەمبەر ﷺ دعای بو كردوه.^(۵)

۶- ھەرۆھە بىكە دار خورمايەك، كۆتەرەدار خورمايەك كە وتارى لە سەر دەدا، دواى ئەوھى مېنەرىكیان بو دروستكردو چووھ سەر مېنەرەكە، ھاوھان گوپیان لە دەنگى

(۱) رواه البخاري: ۱۰۱۲، ۲۵۷۸، ومسلم: ۸۹۷، ۲۰۴۰.

(۲) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۳، ص ۱۶۴، ۱۶۲.

(۳) ھەمان سەرچاوە، ج ۳، ص ۲۹۷.

(۴) رواه البخاري: ۲۵۷۲ الى ۲۵۷۹، ومسلم: ۲۲۷۹، ۲۰۱۲، ۱۸۵۶.

(۵) المستدرک، والإصابة، أسد الغابة، ترجمة: قتادة بن النعمان رضي الله عنه.

ئەو كۆتەرە دارخورمايە بوو، وەك بە چكە خوشتر نالاندى و گريا، پىغەمبەرىش ﷺ لەسەر مېنبەرەكەى دابەزى و دەستى پىداھىنا، تاكو بىدەنگى كرد^(۱).

۷- چاكبوونەھەى لاقى (عبداللە بن عتيك) كە شكاو، دواى دەست پىداھىنانى^(۲)، كە من لە كىتەبى ھەوتەمى مەوسووعەى: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)، بە ناوونىشانى: (خاتم النبیین، موجز سيرته و براھین نبوتە)دا، ژمارەيەكى زياتر لەو موغجيزانەم پاس كردوون^(۳)، بۆيە ئەوھش كورتهپىنانە بگوتتئ: پىغەمبەرى خوا ﷺ تەنيا قورئانى ھەبوو، وەك موغجيزە، نەخپئ، غەيرى قورئانىشى ھەبوو، بۆيە راي راست و ميانجى و بەلگەدار ئەوھيە، كە بگوتتئ: پىغەمبەرى كۆتايى موھەممەد ﷺ تەنيا قورئانى وەك موغجيزەو بەلگەى پىغەمبەرايەتەى خۆى بەكارھىناو، ئەگەرنا ياسادى دېكەى زۆر بوون.

ئىنجا ئەگەر مەبەست لە وشەى موغجيزە، شتتەك بئ كە ئىسپاتى پىغەمبەرايەتەى پئ بگوتتئ، دەگونجئ بەو زاراوھە بلىين: موھەممەد تاكە موغجيزەكەى برىتى بوو لە قورئان، بەلام ئەگەر مەبەست لە موغجيزە ھەر شتتەكى ياسادى بئ، بەدلىيايى پىغەمبەرى خوا ﷺ ياسادى زۆر بوون وەك ئاماژەمان پىدان، بەلام پىغەمبەرى كۆتايى تاكە شتتەك كە بەكارى ھىناو، وەك بەلگە بۆ سەلماندى راستى خۆى لە پىغەمبەرايەتتيدا، خوا تەنيا قورئانى پىداو، لەو بارەو، كە ئەوھش لە زۆر شوئنى قورئاندا، ئەو راستىيە دووبارە بۆتەو، كە بىپروايەكان بيانويان بە پىغەمبەرى خاتمە دەگرت و دەيانگوت: بۇچى نىشانەو موغجيزەى وەك ھى پىغەمبەرانى پىشووئ پئ نەدراون؟ وەك گۆچانەكەى مووسا ﷺ كە دەبوو بە مارتىكى گەرەو ھەژدېھاو، دەستى كە دەئاسا وەك گلۆپتەكى زۆر بە شوق، ھەرەھا عيسا كە مردووى زىندوو كردۆتەو، چەندان چۆرە نەخۆشى چاككردوونەو، بە فەرمانى خوا و، لە قورئاندا باندەى دروستكردو،

(۱) رواه البخاري: ۳۵۸۳، ۳۵۸۴، ۳۵۸۵.

(۲) رواه البخاري: ۴۰۲۸، ۴۰۲۹.

(۳) يازدە دانەم ھىناون، پروانە: ص ۲۴۰-۲۴۲، ط ۲ / ۲۰۱۷ م.

فووی پیدا کردووہ بوّتہ بالندہو فریوہ، ہرودہا حوشرتہ کہی صالح **سَلَامًا**، کافرہ کان لہ زور شوینی قورٹاندا ہاتوہ، کہ داوایان لہ پیغہمبہری خاتمہ کردوہ **مَوْعِجِزَةٍ** وہک ہی پیغہمبہرانی پیشوویان بوّ بیٹی، بہ لّام خوا **سَلَامًا** ہرگیز وہ لّامی ٹہو داواکاریہی بیبروایانی نہ داوہ تہوہ، بوّ وئہہ:

ا- لہ سوورہتی (الانبیاء) دا خوای بالادہست دہ فرموئی: ﴿بَلْ قَالُوا أَضْغَتْ أَحْلَامٌ بَلْ آفَرْتَهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأِنَّا يَتَاجِرَ كَمَا أُرْسِلَ الْأُولُونَ ﴿۵﴾، واتہ: بہ لکو گوتیان: (تہوہ) ورینہ کانی نیو خہونہ، (قسہی تیکہ ل و پیکہ لی خہونہ، یاخود: خہونی تیکہ ل و پیکہ لہ) بہ لکو ہلّیبہ ستوہ، بہ لکو ٹہو شاعیرہ، با نیشانہ یہ کمان بوّ بیٹی وہک چوّن پیشووہ کان (پیغہمبہرانی پیشووا) رہوانہ کراون (بہ موعجیزہو بہ لگہوہ)۔

ب- لہ سوورہتی (الانعام) دا، خوا دہ فرموئی: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْنَا مَاءٌ مِّن رَّبِّهِمْ إِنْ أَنَّى قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يَنْزِلَ مَاءٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا ظَلِيمٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمٌّ أُنْثَىٰ لَكُمْ مَافَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ وَنُزِّلَ إِلَيْنَا بِهِمْ مُحْتَرُونَ ﴿۳۸﴾، (واتہ: بیبروایہ کان) گوتیان: بوّچی نیشانہ یہ کی بوّ دانابہ زئی لہ پەرورہ دگار یہوہ، (دہ بووایہ نیشانہ یہ کی بوّ دابہ زئی، (وہک ہی پیغہمبہرانی پیشووا، موعجیزہ یہ کی بہرہہ ست) بلّی: بیگومان خوا تواتایہ کہ نیشانہ یہ کی دیکہ دابہ زینّی، بہ لّام زور بہ یان نازانن،

واتہ: زور بہ یان نازانن کہ کاتی ٹہو جوّرہ موعجیزانہ بہ سہر چووہ، ٹنجا خوا **سَلَامًا** سہرنجیان رادہ کیشی بوّ تہوہ، کہ ٹہگہ لہ بہ لگہ بگہرین، بہ لگہ پری ناسمان و زہویہہ، دہ فرموئی: ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا ظَلِيمٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمٌّ أُنْثَىٰ لَكُمْ﴾، ہیچ پیڑیہک لہ سہر زہوی نیہو، ہیچ بالندہ بہک بہ دوو بالہ کانی نافری، مگہر کؤمہ لّافی وہک ئیوہن، (کؤمہ لہ دروستکراوی خوان) لہم کتیبہ دا ہیچ شتیکمان زایہ نہ کردوہ، (ہیچ شتیکمان نادیدہ نہ گرتوہ، کہ پیویست بی، باس بکری، باس نہ کری، یاخود: لہ زانیاری خوا دا ہیچ شتیک نیہ نہ بی) دواییش ہموو ٹہوانہ بوّ لای پەرورہ دگاریان کؤدہ کرتیہوہ۔

واته: ئیوه نه گهر له به لگه ده گه پښن، فه رموون ته ماشای دروستکراوه کانی خوا بکهن، نه گهر مه به سستان خواناسییه، نه گهر مه به ستیستان ناسینی موحه ممه ده **﴿۵۰﴾** وهک پیغه مبه ری خوا، ته ماشای قورن ان بکهن، له زور جیتی دیکه ی قورن اندا، خوا **﴿۵۱﴾** نه و راستییه ی دووباره کردو ته وه و له سووره تی (العنکبوت) نه و دوو نایه ته موباره که، به هه وونه دینمه وه: **﴿۵۲﴾** وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ **﴿۵۳﴾** أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ فِي ذَلِكَ لُرُحْمَةً وَاذْكُرْ لِيََوْمِ يُؤْمَرُونَ **﴿۵۴﴾** واته: بیروایه کان گوئیان: ده بووایه نیشانه کانی له پهروه ردگاریه وه دابه زنه سه ری، (موعجیزه بهر هه سته کانی وهک هی پیغه مبه رانی پيشوو) بلئی: بیگومان نیشانه کان ته نیا له لای خوان و، من ته نیا ترسینه رو وشیارکه ره وه یه کی پوون و ناشکرام، (یاخود پوونکه ره وه و ناشکراکه رم)، ئایا بو ته وان بهس نیه، که ئیمه کتیبی کمان دابه زاندو ته سه ر تو، به سه ری اندا ده خوین ترته وه، له وه دا به زه یی و بیرخه ره وه هیه، بو کومه لئی بروا بینن، واته: نه گهر له بروا هینان بن، ئیمه قورن انمان وهک موعجیزه و به لگه ی سه لمینه ری پیغه به رایه تی تو، بو سه رت دابه زاندوه ^(۱) حکمه تی نه مه ش نه وه یه که پیغه مبه رانی پيشوو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام):

۱- بو قوناغه کانی دیکه ی ژبانی به شه ر نیردراون، که له سه رده می پیغه مبه ری خاته مدا **﴿۵۵﴾** ورده ورده له رووی هوش و کامل بوونه وه به ره و تیرو ته و اووی چوه، نه و کاته مرو فایه تی له قوناغی ساواییه وه نیزیک تر بوو، به شه ر به هاوکوویی به ره و کامل بوون تیگه ی شتمنی زیاتر ده چت، بو یه موعجیزه کانی که به پیغه مبه رانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) پيش پیغه مبه ری کو تایش دراون، له قه ده ر خه لکی نه و روژگاران ه بووه.

۲- هه ر کام له و پیغه مبه رانه بو کومه لگایه کی دیارییکراو و بو کاتیکی دیارییکراو نیردراون، بو یه موعجیزه و به لگه که ی هه ر کام له پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) تاییه تی بووه، به خو یه وه و به قوناغ و سه رده می خو یه وه، کاتیکی که نه و پیغه مبه ره (۱) رواه البخاري: ۲۵۷۲ الی ۲۵۷۹، ومسلم: ۱۸۵۶، ۱۳۰۱۲، ۲۲۷۹.

بەپۈرۈنە كۆچى دىۋانى كىرگۈزۈپ، موعجىزەكەشى رۇيىشتە، چۈنكى دىۋان ئۇ يىغىمبەر، ئىنچا خۇا يىغىمبەرىكى دىكەي ناردە، بۇ ۋىنە: بۇ گەلى عاد خۇا ھودى ناردە، لە پىش ھوددا بۇ گەلى مەدىن شوعەبى ناردە، ھەر ھە بۇ (أَصْحَابِ الْاِيْكَةِ)، ئىنچا لە دىۋان گەلى عاد، بۇ گەلى ئەمۇود صالىحى ناردە، ھەر ھە بۇ يىغىمبەران دىكە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، پەپتا پەپتا ھاتوون، ھەر يىغىمبەرىكىش رۇيىشتە، موعجىزەكەشى لەگەل خۇى دا رۇيىشتە، بەلام ئەگەر كەسىك بە دىۋان ھەقدا گەپ، پەكى ئەكەتوودە يىغىمبەرىكى دىكە ھاتوودە موعجىزەكەشى دىكەي بۇ ھاتوودە، گونچاۋ لەگەل خەلكى ئەو رۇزگارى ئەو كاتەدا، بەلام يىغىمبەرى خاتەم موھەممەد ﷺ لەبەر ئەۋەي بۇ تىكرى بەشەر، بە پانايى زەمىن و بە درىزايى زەمان نىردراۋە، دەبوۋايە موعجىزە بەنگەكەشى بەردەوام بى، نەك بە زىانى خۇى كۆتايى بى، چۈنكى يىغىمبەرى خاتەم موھەممەد ﷺ تەنبا بۇ گەلەكەي خۇى و، بۇ كۆمەلگايەكەي خۇى نەنېردراۋە، ۋەك خۇا دەفەرمۇي: ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ﴾ (۲۸) سبأ، واتە: ئىمە تۆمان نەناردە، مەگەر بۇ تىكرى خەلكى موزدەدەرە ترسىنەر بى، ھەر ھە لە سوورەتى (الأعراف) دا، دەفەرمۇي: ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ﴾ (۱۸۸) ، واتە: بلى ئەي خەلكىنە! مەن يىغىمبەرى خۇا و تىكرى بۇ ھەمووتان، بۇيە دەبوۋايە موعجىزە بەنگەكەشى كە سەلمىنەرى پاستى موھەممەدە لە بانگەشەي يىغىمبەرايە تىيدا، بەردەوام بى، ئەگەرنا ئەگەر يىغىمبەرى خاتەم ﷺ ئەو شتانەي دىكەي كە ياسا دې بوون، كىرەبى بە بەنگەي يىغىمبەرايە تىي خۇى، ئىستە ئىمە چىمان كىرەبى! بەلام تاكە شىتېك كە كىرەبەت بە بەنگەي ئىسپاتى يىغىمبەرايە تىي خۇى، ئەم قورئانەيە، قورئانېش ئەۋە لەبەر دەستى ئىمە شاداھەيە، بۇ خۇا ﴿ اذْهَبْ إِلَىٰ رَجْمِ ﴾ دەفەرمۇي: ﴿ أُولَٰئِكَ يَكْفُرُونَ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ﴾ (۵۱) ، ئايا بۇ ئەۋان بەس نىيە، كە ئىمە كىتېمان دابە زاندىۋتە سەرت، بە سەرياندا بىخۇتېرتەۋە؟ بەس نىيە بۇ ئەۋان، يان: بۇ ئىسپاتى يىغىمبەرايە تىي تۇ، كە تەھەددايان بىكات، ئەگەر لافى ئەۋە لى دەدەن، موھەممەد ﷺ خۇى قورئانى ھەلبەستەۋە، يان بۇ خۇى كوتوۋىتە تى، فەرموون مەيدان مشكان نەيان كىتلاۋە: ﴿ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴾ (۶۱) الطور، با قسەيەكى ۋەك ۋى بىنن، ئەگەر پاست دەكەن! ئىنچا نەيانتوانى ۋەك قورئان بىنن، ۋەك

ئەوئەندە قورئانەى ئەو کاتە دابەزىو، با وئەى دە سوورەت بئىنن: ﴿فَأَتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيْنَ﴾ (۱۳) هود، ئیوئەش دە سوورەتى هەلبەستراوى وەک بئىنن! بەلام ئەگەر ئەیانئوانى: ﴿قُلْ فَأَتُوا بِسُوْرٍ مِّثْلِهِ﴾ (۲۸)، کە هەم لە سوورەتى (یونس) دا هاتوو هەم لە سوورەتى (البقرە) ش دا هاتوو، واتە: بئىن: یەک سوورەتى وەک وى بئىنن، بۆیە خوا دەفەرموى: ﴿إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرًا لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ﴾ (۵۱) العنكبوت، بە راستى لەوئەدا، (لە دابەزاندنى خواى بەرز بۆ فەرمایشتى بەرزو بى وئەى خوئى دا) بەزەبى و، بىرخیستەوئە هەبە، بۆ کۆمەلێک بپروا بئىنن، کۆمەلێکیش کە بپروا نەهئىن و لە بپروانەهئىنانى بن، وەک پئىشینان دەلئىن: (ئەگەر دز دز بى، تارىکە شەو زۆرە)، کەسێک لە بپروا نەهئىنانى بى^(۱)، هەر بپروا ناهئىن.

بپگەى دووئەم: ڕووداوى لەتبوونى مانگ، وئىراى دەلالەتى ڕووالەتى ئایەتەکە ژمارەبەگ فەرموودەشى لەسەرن:

ڕووالەتى ئایەتەکە ئەگەر باش سەرنج بدرئى، وەک ئیمە ئایەتەکەمان تەفسىر کردو ئایەتەکانى دواى وئىش، زۆر ڕوونە کە مەبەست پئى ئەوئەبە لەت بوونى مانگ، ڕووداوىکە و تئپەبەزىو، ئایەتەکان بەم شێوئەبەن: ﴿أَفَتَرَبَّ الْعِشَاءِ وَأَنَسَّى الْقَمَرُ﴾، ئاخىر زەمان زۆر ئىزىکەوتۆتەوئە و مانگیش لەت بوو، ﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾، ئەگەر نىشانەبەگ بئىنن (وەک لەت بوونى مانگ) پئىشت هەلئەکەن و ڕوو وەردەگئىرن و دەلئىن: ئەوئە جادووبەکسى بەردەوامە، کەواتە: نىشانەبەکیان بئىنن، کە لەت بوونى مانگ، وئىراى دەلالەتى ڕووالەتى و ڕوئىنى ئایاتەکە، چەند دەقێکى فەرموودەش هەن، لە سونەتى پئىغەمبەردا ﴿...﴾ کە ئیمە چوارىمان تئدا هەلبەزاردوون، ئەگەرنا زىاترن:

۱- (عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ أَهْلَ مَكَّةَ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً، فَأَرَاهُمْ الْقَمَرَ شَقَّتَيْنِ، حَتَّى رَأَوْا جِزَاءَ بَيْنَهُمَا) (أخرجه البخاري: ۴۸۶۷، ومسلم: ۲۸۰۲، والترمذي ۳۲۸۶، والنسائي

(۱) يانى: مەبەستى بى بپروا ناهئىن.

في التفسير: ٥٧٤، عن أنس، وأنس لم يدرك ذلك، ولكن سمعه من ابن مسعود، وغيره ممن أسلم في مكة).

واته: نه نه سی کوری مالیک **علیه السلام** ده لئی: خه لکی مه ککه، داوایان له پیغهمبه ری خوا **علیه السلام** کرد، نیشانه یه کیان پیتشان بدات، (به لگه یه ک له سه ر پاستیی خوی)، نه ویش مانگی پیتشان دان، به دوو له تی، (له کاتیک دا مانگ له شهوی چوارده دابووه، داوای به لگه یه کیان لیکردوه، نه ویش فه رموویه تی چیتان ده وی؟ گوتوو یانه: مانگمان بو له ت بکه، نه ویش له خوای په روه ردگار، پاراوه ته وه و مانگ له ت بووه) هه تا نه شکه وتی حیرایان له نیوان دا دتین (نه و چیا یه ئه شکه وتی حیرای تیدایه، له نیوان دوو له ته که کانی بینیان له تیکی له و لا بووه، له تیکی له و لا بووه).

نه مه نه نه سی کوری مالیک **علیه السلام** گپراویه ته وه، که بیگومان نه نه سی له و کاته دا له وی نه بووه، ته مه نی فریای نه وه نه که وتوه، به لکم له عه بدوللای کوری مه سعود **علیه السلام** و، له غیری نه ویشی، له هاوه لان (خوا لیتان رازی بی)، که له مه ککه مسولمان بوون، بیستوه، هاوه لانیس که قسه یه کیان له یه کدی بیستوه، له بهر نه وه ی متمانه ی سه دا سه دیان به یه کدی بووه، یه کسه ر نه و قسه یه ی له یه کدیان بیستوه، پالیاندا وه ته لای پیغهمبه ری خوا **علیه السلام**، هه شیان بووه گوتوو یه تی: له فلان له هاوه لانم بیستوه، نه ویش له پیغهمبه ری **علیه السلام** بیستوه، هه شیان یه کسه ر پالی داوه ته لای پیغهمبه ر **علیه السلام**.

۲- **عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ** **علیه السلام**، قَالَ: **انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ** **صلی الله علیه و آله و سلم**؛ **فَرَفَقَتْ فَوْقَ الْجَبَلِ، وَفَرَقَتْ دُونَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ** **صلی الله علیه و آله و سلم**: **اَشْهَدُوا** (أخرجه البخاري: ۳۶۳۶، ومسلم: ۲۸۰۰، والترمذي: ۳۲۸۵، والنسائي في التفسير: ۵۷۲)

واته: عه بدوللای کوری مه سعود **علیه السلام** ده لئی: له پوژگاری پیغهمبه ری خوادا **علیه السلام** مانگ بوو به دوو به شه وه، پارچه یه کیان له پشت چیا یه که وه بوو، پارچه یه کیشیان له خواری چیا یه که وه بوو (له بهر چاوی نه وان) پیغهمبه ری خواش **علیه السلام** فه رمووی: بیینن، یا خود شاهیدی بدهن.

چونکه (اشْهَدُوا)، هَم به مه‌انای تهماشا بکه‌ن (أَنْظُرُوا) دئی، هَم به مانای شاهیدی بدهن، دئی.

۳- {عَنْ ابْنِ عَمَرَ رضی اللہ عنہما فِي قَوْلِهِ: {أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ} قَالَ: كَانَ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنْشَقَ فِرْقَتَيْنِ: فِرْقَةً مِنْ دُونِ الْجَبَلِ، وَفِرْقَةً خَلْفَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اللَّهُمَّ اشْهَدْ! (أخرجه مسلم: ۲۸۰۱، والترمذي: ۳۲۸۸).

واته: عہدوللای کوری عومر رضی اللہ عنہما له بارہی فہرموودہی خواوہ کہ دہفہرموی: {أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ} دہلئی: ٹہوہ له رۆژگاری پیغہمبہری خوادا ﷺ بووہ، مانگ بوو بہ دوو لہت، لہ تیکیان له خوار چیاہ کہوہ بووہو، لہ تیکیان له پشتیہوہ بوو، پیغہمبہری خواش ﷺ فہرمووی: ٹہی خواہ! شاہد بہ.

۴- {عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ قَالَ: خَطَبْنَا حُدَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ بِالْمَدَائِنِ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: {أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ}، أَلَا وَإِنَّ السَّاعَةَ قَدْ أَقْرَبَتْ، أَلَا وَإِنَّ الْقَمَرَ قَدْ أَنْشَقَّ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَلَا وَإِنَّ الدُّنْيَا قَدْ أَذْنَتْ بِفِرَاقِ، أَلَا وَإِنَّ الْيَوْمَ الْمُضْمَارَ، وَعَدَّ السَّبَاقُ} (أخرجه الطبري: ۳۲۷۰۳، والحديث الصحيح بشواهد).

واته: ٹہبوو عہدورپہرہ‌حمائی سولہمی دہلئی: حوزہیفہی کوری یہمان رضی اللہ عنہ وتاری بوّ داین، لہ مہدائین (سہلمان پاکی ٹیستا، کہ لہ بہ‌غدایہ)، ستایشی خوای کردو، مہدحی خوای کرد، دواپی گوئی: {أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ} ٹہو ٹاہتہی خوئندہوہ، دواپی گوئی: ٹاکاداربن! ٹاخیر زہمان زور نیزیک کہوتوتہوہو، ٹاکاداربن! مانگ لہت بوو له رۆژگاری پیغہمبہری خوادا ﷺ و ٹاکاداربن! دنیا خہریکی خوا حافیزیہ، ٹہمرۆ رۆژی خوّماندوو کردنہ، بہ‌یانیش رۆژی پیٹسبرکئیہ.

(مِضْمَار) بہو رۆژہیان گوتہو بہو کاتہیان گوتہو: کہ ٹہسییان یان حوشتریان تیدا مہشق پیّ کردہوہ برسبیان کردہو، بوٹہوہی کیشی زیادی، دابہزی، تاکو دواپی لہ پیٹسبرکیدا جہستہی سووک بیٹ و پیٹش بکہوئتہوہ، مہبہستی ٹہوہ

بووه که ئه مپو له دنیا دا کاتی ئه وه به که هه ولیده یه و کرده وه و کوشش بکه یه و، سه به نیتش له قیامه تدا پیشبرکه ده که یه، داخو کئ کرده وه ی چاکی زیاتره و کئ له خوا نیزی کتره؟!

برگه ی سته یه: زور به ی جه ماوه ری زانایان، رایان وایه مانگ له رۆژگاری پیغه مبهردا له ت بووه و، هه موو ته فسیره کان ئه وه یان هیناوه:
 بو وینه: من قسه ی دووان له زانایان دیتم:

۱- (ابن کثیر) له ته فسیره که ی خویدا ده لئ: (وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَأَشَقُّ الْقَمَرُ﴾، قَدْ كَانَ هَذَا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَمَا وَرَدَ ذَلِكَ فِي الْأَحَادِيثِ الْمُتَوَاتِرَةِ بِالْأَسَانِيدِ الصَّحِيحَةِ. قَالَ: وَهَذَا أَمْرٌ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ بَيْنَ الْعُلَمَاءِ أَنَّ الْأَشَقَّ الْقَمَرِ قَدْ وَقَعَ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ، وَأَنَّهُ كَانَ إِخْدَى الْمُعْجَزَاتِ الْبَاهِرَاتِ)^(۱).

واته: قسه ی خویا بهرز که ده فهرموئ: وَأَشَقُّ الْقَمَرُ ئه وه له رۆژگاری پیغه مبهری خوادا بووه، وه که له فهرمووده موته واتیره کاندایه سه نه ده پراسته کان، هاتوه، شتیکی یه کده نگیی له سه ر کراوه، له نیوان زانایاندا، که مانگ له تپوون له رۆژگاری پیغه مبهردا بووه، یه کتیک بووه له موعجیزه روون و ئاشکرایه کان.

هه لبه ته که ده لئ: (في الأحاديث المتواترة)، ئه م قسه یه ی زیده رۆبیه و وانیه، چونکه فهرمووده کان له و باره وه به موته واتیر له قه له م نادرین، وه که دوایی باس ده که یه، به لأم له کاردانه وه ی ئه وان هه دا که نکوولییان کردوه له وه ی ئه وه روویدا بئ، هه ندیک له زانایان ئیددیعیای ئه وه یان کردوه که فهرمووده کان موته واتیرن!

(۱) المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير، ص ۱۳۶.

۲- زانای دووم که لهو بارهوه قسه که هی وهک نموونه دینین (محمد الطاهر بن عاشور) ه، له تهفسیره که هی خویدا^(۱) دهلئ:

(وَكَمْزَةُ رَوَاةٌ هَذَا الْخَبَرَ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ كَانَ خَبْرًا مُسْتَفِيضًا، وَقَالَ فِي شَرْحِ الْمَوَاقِفِ: هُوَ مُتَوَاتِرٌ، وَفِي عِبَارَتِهِ تَسَامُحٌ لِعَدَمِ تَوْفُرِ شَرْطِ التَّوَاتُرِ، وَمُرَادُهُ: أَنَّهُ مُسْتَفِيضٌ).

واته: زۆری گپه ره وه کانی ئەم هه والە، به لگه یه له سه ره ئەوه که هه والێکی بلوو باوووه، له کتیبی (شَرْحِ الْمَوَاقِفِ)^(۲)، دهلئ: هه والێکی موته واتیره، به لئم له تهعبیره که یدا جوۆی له چاو پۆشی هه یه، چونکه مهرجی تهواتور نه هاتۆته دی، له گپه وه ی ئەو رووداو وه داو، مه بهستی ئەوه یه هه والێکی زۆر بلوو بووه.

جوۆیک له تهئویلی بۆ قسه که هی کردوه، هه ندیک له زانیان زیاتر له کاردانه وه ی ئەوانه ی دیکه دا، که نکوولیان کردوه له وه ی رویدا بئ، گو توویانه: به لکو موته واتریشه، موته واتریشه بریتیه له وه که ژماره یه ک له هاوه لآن (خوا لیان رازی بئ) شتیکیان له پیغه مبه ر **بیتبئ**، یان بینیبئ، که ئەو ژماره زۆره به عقل و عاده ت نه گونجئ له سه ره درۆ کوینه وه، ئنجا ئەو ژماره زۆره، به ژماره یه کی دیکه ی دوا ی خو یان یان گه یان دبئ و ئەوانیش هه روا، تا کو ئەو کاته ی دهقه کانی سوننه ت نوو سرونه وه، ئەم رووداو ه ش ئەو مهرجه ی تیدا نه هاتۆته دی، به لکو دهقه کان به جوۆی ئاحاد داده نرئ، عه بدولآی کوری مه سهوود **بیتبئ** بیستوو یه و، ئەنه س له وه ی بیستوه، عه بدولآی کوری عه بیاس و، حوزه یفه ی کوری یه مان و، ئاوا تاک تاک بوون، نه ک هه موویان شتیکیان نه قل کرد بئ، یان ژماره یه کی وا که نه گونجئ به پیی عقل و عاده ت له سه ره درۆ کوینه وه، هه لبه ته زانیان وایان پیناسه ی تهواتور کردوه، نه گه رنا مانای وانیه، نه گه ر یه کیک له هاوه لآن، یان دووان له هاوه لآن، شتیکیان بۆ تيمه گواسته وه، بگو ترئ: نه گه ری

(۱) التحرير والتنوير: ج ۱۱، ص (۱۶۶).

(۲) نووسه ره که ی (عُضْدَالِدينِ الإيجي) ه.

هیه راست نه بئ! نا ئیمه وا نالئین، به لأم که گوتت: موته واتیر، یانی: نه و رووداوه یان نه و قسه هیه دلئیایی په یدا دهکات، بۆ هه ر که سیک پتی بگات، بۆ وینه: قورئان به شیوهی ته واتور بۆ ئیمه نه قل بووه، هه روه ها ژماره یه کی که م له فه رمووده کانی پیغه مبه ر ﴿﴾ که زیاتر فه رمووده ی کرده یین به وجوره ییمان که یشتوون و، زانیان له و باره وه مشت و مریان زوره، وه ک له کتیبی: (پیتاسه و پیوستی و گرنگی ریبازی پیغه مبه ر ﴿﴾) دا به ته فصیل باسمان کرده.

برگه ی چواره م: هه ندیک له زانیای پتشین و پاشین، گوتوو یانه: مه به ست له له تبوونی مانگ له روژی دواییدیه:

ئیمه وه ک نه مانه تی عیلمی، پیوسته هه ر بابه تیک ده یخه ینه روو، وه ک عاده تی خو مان هه موو رایه کان له و باره وه بئین، نه ک هه ر نه و رایه ی خو مان پیمان خو شه، با دوو وینه ش له و باره وه بئمه وه:

۱- زانی یه که میان: (القرطبی) ده لی: (وَقَالَ قَوْمٌ: لَمْ يَقَعْ انْشِقَاقُ الْقَمَرِ بَعْدَ، وَهُوَ مُنْتَظَرٌ، أَيِ اقْتَرَبَ قِيَامُ السَّاعَةِ وَانْشِقَاقُ الْقَمَرِ، وَأَنَّ السَّاعَةَ إِذَا قَامَتْ، انْشَقَّتِ السَّمَاءُ مِمَّا فِيهَا مِنَ الْقَمَرِ وَغَيْرِهِ. وَكَذَا قَالَ الْقُسَيْرِيُّ. وَذَكَرَ الْمَاورِدِيُّ: أَنَّ هَذَا قَوْلُ الْجُمْهُورِ، وَقَالَ: لِأَنَّهُ إِذَا انْشَقَّ مَا بَقِيَ أَحَدٌ إِلَّا رَأَاهُ، لِأَنَّهُ آيَةٌ وَالنَّاسُ فِي الْآيَاتِ سَوَاءٌ. وَقَالَ الْحَسَنُ: اقْتَرَبَتْ السَّاعَةُ فَإِذَا جَاءَتْ انْشَقَّ الْقَمَرُ بَعْدَ النُّفْحَةِ الثَّانِيَةِ. وَقِيلَ: ﴿وَأَنشَقَّ الْقَمَرُ﴾، أَيِ وَضَحَ الْأَمْرُ وَظَهَرَ، وَالْعَرَبُ تَضْرِبُ بِالْقَمَرِ مَثَلًا فِيمَا وَضَحَ، وَقِيلَ: انْشِقَاقُ الْقَمَرِ هُوَ انْشِقَاقُ الظُّلْمَةِ عَنْهُ بِطُلُوعِهِ فِي آثَانِهَا، كَمَا يُسَمَّى الضُّبْحَ فَلَقًا، لِانْفِلَاقِ الظُّلْمَةِ عَنْهُ^(۱).

واته: کۆمه ئیک گوتوو یانه: جارئ له تبوونی مانگ رووی نه داوه و چاوه ریکراوه، به لکو مانای نایه ته که نه وه یه که هه لسانی ناخیر زه مان زور نیزیک بوته وه، هه روه ها له تبوونی مانگیش نزیک بوته وه، قوشه ی ریش هه ر وای گوتوه و

ئەلماوهر دېيىش گوتوويەتی: ئەمە رای جەماوهری زانايانە، [قسه کهی ماوهر دىيى زېدەر پۆييه به بۆ چووون من، چونکه که تەماشای تەفسیره کان و کتييه کانى سوننەت دەکەى، زۆرينە رايان وايه ئەو پوو داو، پوویداو، که چى ئەلماوهر دىيىش ديسان، وەک چۆن بەرانبەرە کان گوتوويانە: ئەو دە قىكى موتەواتيرە، ئەويش ئاواى گوتو، بۆ ئەو هوى بەرانبەرە کانى بى دەنگ بکات] (ئەلماوهر دىيى) گوتوويەتی: چونکه ئەگەر مانگ لەت بووبايە، هيجکەس نە دەما ئەييينى، چونکه نيشانە يە کى گورە يەو، خەلکيش لە ديتنى نيشانە کاندا، يە کسانن، حەسەنى بەصر ايش گوتوويەتی: ئاخير زەمان نيزیک بۆتەو و هەر کاتيک هات، ئەو کاتە مانگيش لەت دەبى، دواى فووى دوووم، که به که پەنادا دەکرى، هەو هەا گوتراو: ﴿وَأَنشَأَ الْقَمَرَ﴾ واتە: کارە که زۆر پوون بوو و دەرکەوت، عەرەب عادەتيان وايه، وینە به مانگ دینەو و بۆ دەرکەوتنى شتيک [دەلین: (كَالْقَمْرِ فِي الْبَدْرِ)، وەک مانگە لە چوار دەى دا] رايە کى دیکەش ئەو يە، که لە تېوونى مانگ برېتیه لە لەت بوونى تاريخى لە مانگ، کاتيک هەل دى واتە: تاريخيه که دەر پیدەدا، هەر وەک چۆن بەرەبەيان پى گوتراو: (فلق)، لەبەر ئەو هوى وەختى بەرەبەيان دى [خۆر بەرەو هەلاتن دى] دەر به تاريخى دەدات.

۲- زانای دوووم: (جمال الدين القاسمي) دەلئى: (وَزَعَمَ ابْنُ كَثِيرٍ أَنَّ أَحَادِيثَهُ مُتَوَاتِرَةٌ، إِلَّا أَنَّ الشَّهَابَ نَقَلَ عَنِ الْإِمَامِ الْخَطَّابِيِّ أَنَّ مُعْجَزَاتِهِ ﷺ، غَيْرَ الْقُرْآنِ، لَمْ تَتَوَاتَرَ، وَالْحِكْمَةُ فِيهِ أَنَّهَا لَوْ تَوَاتَرَتْ كَانَتْ عَامَّةً، وَالْمُعْجِزَةُ إِذَا عَمَّتْ، أَهْلَكَ اللَّهُ مَنْ كَذَّبَهَا، كَمَا جَرَتْ بِهِ الْعَادَةُ الْإِلَهِيَّةُ، وَالنَّبِيُّ ﷺ بُعِثَ رَحْمَةً، وَأَمَّنَ اللَّهُ أُمَّتَهُ مِنْ عَذَابِ الْإِسْتِثْضَالِ، ثُمَّ قَالَ: وَسَبَبُ تَعَرُّضِهِمْ لِلتَّوَاتُرِ طَعْنُ بَعْضِ الْمَلَاحِدَةِ بِأَنَّ الْقَمَرَ يُشَاهِدُهُ كُلُّ أَحَدٍ، فَلَوْ انْقَسَمَ قِطْعَتَيْنِ تَوَاتَرَ وَشَاعَ فِي جَمِيعِ النَّاسِ، وَلَمْ يَخْفَ عَلَى أَحَدٍ)^(۱).

واتە: (ابن کثیر) پى وايه، فەرموودە کانى لە بارەى لە تېوونى مانگەو هەاتوون، موتەواتيرن، [کە دەلئى: (زَعَمَ)، يانى: راست ناکات و نەيبيکاوه]، بە لأم شيهاب

که یہ کیکہ لہ زانایان لہ پیشہوا (حَطَّاي) یہ وہ ہٹناویہ تی، کہ موعجزہ کانی پیغمبہری خوا ﴿﴾ جگہ لہ قورٹان، ہیچیان موتهواتیر نین [هیچیان به شیوهی تهواتور به تيمه نهگه یشتوون] حکیمه تیش له وهدا نهوه یه: نه گهر موعجزه کانی پیغمبهر ﴿﴾ [چ له تبوونی مانگ، چ نهوانی دیکه] به تهواتور گه یشتبانایه، گشتیی ده بوون و، موعجزه ش کاتیک به گشتیی خه لک بیزانی، ههر که سی به دروی دابنی، خوا ده یغه ویتینی، هه روهک یاسو عاده تی خوا ﴿سوره الرحمن﴾ بهو شیوه یه به ردهوام بووه، پیغمبهری خاته میش ﴿﴾ وهک به زهی نیتردراوه بو مرقفایه تیی و خوا ئوممه ته که ی، ئوممه ته که ی موحه ممه د ﴿﴾ یش هه موو مرقفایه تیی تاکو دنیا به کوّتا دی، هه مووی له سه ر میلاکی پیغمبهره] دنیا کردوه که به سزایه کی له ریشه دهرهینه رو کوّتایی پیتهنه ر، نایانفه ویتینی {دوایی (الْحَطَّاي)، گوتوویه تی:} نه وهش که باسی تهواتوریان کردوه، له بهر نهوه بووه که هه ندیک له مولحیده کان نکوولییان له له تبوونی مانگ کردوه، [نهوان وهک تانه دان له ئیسلام]، گوتوویانه: مانگ هه موو که س ده ییینی و نه گهر دوو پارچه بووبایه، هه موو که س ده ییینی و، هه واله که به تیو هه موو خه لکیدا بلاوده بووه و، له هیچ که س په نهان نه ده بوو [له به رانبهر نهو قسه یه دا، هه ندیک له زانایان گوتوویانه: نه خیر موته واتیره].

برگه ی پیجمه م: که سی بروای به له تبوونی مانگ نه بی، حوکمی چییه؟

(جمال الدین القاسمی) ههر له تهفسیره که ی خویدا، قسه یه کی جوان ده کات به رای من، بویه قسه که هه مووی دینم ده لی:

(وَلِي كَلِمَةً هَا هُنَا لَا بُدَّ مِنَ التَّنْبِيهِ عَلَيْهَا، وَهِيَ أَنَّ الرِّمِيَّ بِالْإِلْحَادِ لِمُنْكَرِ حَدِيثٍ، غَيْرٍ مُّجْمَعٍ عَلَى تَوَاتُرِهِ، جَنَابَةِ كُبْرَى، وَزَلَّةِ عَظْمَى، فَإِنَّ بَابَ التَّكْفِيرِ وَالتَّضْلِيلِ، لَيْسَ بِالْأَمْرِ الْقَلِيلِ، وَلَا جَلَهُ صَفَّ حُجَّةِ الْإِسْلَامِ الْعَرَّالِي كِتَابَةَ «فَيَصِلُ التَّفْرِقَةَ بَيْنَ الْإِسْلَامِ وَالرِّزْدَقَةَ»، وَدَفَعَ بِحُجَّتِهِ أَوْلِيكَ الْمُتَعَصِّبِينَ الَّذِينَ سَهَّلَ عَلَيْهِمُ الرِّمِيَّ لِمَنْ خَالَفَهُمْ

بِالزُّنْدَقَةِ، وَلَعَمْرُ الْحَقِّ إِنَّ هَذَا مِمَّا فَرَّقَ الْكَلِمَةَ، وَنَفَرَ حَمَلَةَ الْعِلْمِ عَنْ تَعْرِفِ الْمَشَارِبِ وَالْآرَاءِ، حَتَّى أَصْبَحَ بَابُ التَّوَسُّعِ فِي الْعِلْمِ مُرْتَجَبًا، وَمُجِطِبَةً بَعْدَ مَدِّهِ مُنْحَسِرًا، إِذْ هَجَرَتْ كُتُبَ الْفِرَقِ الْأُخْرَى بَدَلُ أُخْرِقَتْ، وَأَهْلَيْنِ مَنْ يَتَأَلَّمُهَا، وَرُمِيَ بِالْإِبْتِدَاعِ وَالتَّزْنُدُقِ، كَمَا يَمُرُّ كَثِيرٌ مِنْ مِثْلِ هَذَا مَهْطَالِيعِ كُتُبِ التَّارِيخِ وَطَبَقَاتِ الرُّجَالِ، فَلَا جَرَمَ نَسِيَتِ الْأَقْوَالَ الْبَاقِيَةَ، وَعَدَّتْ مِنَ الشَّاذِّ غَيْرِ الْمَقْبُولِ. وَإِذَا أُلْصِقَ اسْمُ الْإِلْحَادِ بِقَائِلِهَا فَمَاذَا يَكُونُ حَالُهَا؟ وَهَذَا، كَمَا لَا يَخْفَاكَ، حَيْفٌ عَلَى قَوَاعِدِ الْعِلْمِ، وَعَلَلٌ لِلْأَفْكَارِ، نَعَمْ! تَقَلَّتْ مِنْهُمْ عِلْمَ الْأُسُولِ، فَلَمْ تَزَلِ الْأَقْوَالُ الْغَرِيبَةَ تَرَاهِي عَلَى صَفْحَاتِهِ... وَقَدْ تَنَبَّهَ كَثِيرٌ مِنَ الْمُحَقِّقِينَ لِمَا ذَكَرْنَا، وَأَشَارُوا لَهُ فِي مَوَاضِعَ، فَقَرُّوا فِي كُتُبِ الْعَقَائِدِ أَنَّهُ لَا يُكْفَرُ أَحَدٌ مِنَ أَهْلِ الْقِبْلَةِ، وَقَالَ الْعَلَّامَةُ الْفَنَائِي فِي (الْفُضُولِ الْبَدَائِعِ) : وَلَا يُضَلُّ جَا حِدُ الْآخَادِ.

وَقَالَ الْإِمَامُ ابْنُ تَيْمِيَّةَ: الصُّوَابُ أَنَّ مَنْ رَدَّ الْخَيْرَ الصَّحِيحَ، كَمَا كَانَتْ الصَّحَابَةُ تَرُدُّهُ، لِاعْتِقَادِ غَلَطِ النَّاقِلِ أَوْ كَذِبِهِ، أَوْ لِاعْتِقَادِ الرَّادِّ أَنَّ الدَّلِيلَ قَدْ دَلَّ عَلَى أَنَّ الرَّسُولَ لَا يَقُولُ هَذَا، فَإِنَّ هَذَا لَا يُكْفَرُ وَلَا يُفْسَقُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ اعْتِقَادُهُ مُطَابِقًا، فَقَدْ رَدَّ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنَ الصَّحَابَةِ، غَيْرَ وَاحِدٍ مِنَ الْأَخْبَارِ الَّتِي هِيَ صَحِيحَةٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ^(١).

واته: لیره دا وته یه کم هه یه پیو یسته بیلیم و خه لکی لی ناگادار که مه وه، نه ویش نه وه یه که تومه تبار کردن به ئیلحاد (واته: لادان له دین و لی دهر چوونی)، بو که سیک که نکو ولی ده کات له فه رمووده یه ک، که یه کده نگی له سه رموته واتیر یوونی دروست نه بووه، (هه له بهر نه وه تومه تبار بکری، به دهر چوو له دین) تاوانیک ی که وره یه وه له یه کی مه زنه، چونکه کردنه وه ی دهر گای به کافردانان و به گومرا دانان، شتیکی کهم نیه، هه ر بو یه ش له و پیئاوه دا (حجة الإسلام الغزالی)، کتبه که ی خوی به ناوی (فیتصل التفرقة بین الإسلام والزندقه)، واته: لیک جیا که ره وه ی نیوان مسولمانه تی و زیندیقی، به به لگه کانی

بہرہرچی تہو دہمارگیرانہی داوتہوہ، کہ بہلایانہوہ ٹاسانہ، ہەر کہسئ لہ رایہکدا پیچہوانہیان بئ، بہ زہندیق و لہ دین دەرچوو، ناوزہدی بکہن و، سوئند بہ ہق تہوہی وایکرد وشہی مسوئلیمانان جیاوازیی بکہوئتی و، وایکرد کہ ہہآگرانی زانیاریی ہہولنہدہن بہ دواي مہشرہبہکان و رایہکاندا بگہرئین، ہہتا وای لئہات: دەرگای فراوان بوون لہ زانیاریی دا پیٹوہدراو، بازنہکھی دواي تہوہی زور فراوان بوو، ہاتہوہ یہک و، کتیبی لایہنہکانی دیکہ وازیان لئ ہپتر، بہلکو سووتپتران و، ہەر کہسئک تہو کتیبانہی کو کرد بایہوہو ہہلگرتبایہ سووکایہتیی پئ دہکراو، تومہتبار دہکرا بہوہی داہینانی کردوہ، لہ دیندا، بہلکو تومہتبار دہکرا بہ دەرچوون لہ دین و زہندہقہ، وہک ہەر کہسئک کتیبہکانی میژوو و کتیبہکانی (طبقات الرجال)، [چینہکانی پیاوان] بخوئیتنہوہ، تہوہی زور بہرچاو دہکہوئ و، لہ تہنجامی تہوہش دا قسہکانی دیکہ، کہ لہ بارہی بابہتیکہوہ ہہن [قسہ جیاوازہکانی دیکہ کہ پیچہوانہی تہو رایہ باوہکانن] لہ بیر کران و بہ قسہی ریزپہرو ناپہسند دانران، ئنجا کاتیک بیژہری قسہیہک کہ نہگونجاوہ لہگہل رای گشتیی دا بہ ئیلحاد تہژمار بکری، دہبئ حالی چوئن بئ؟ تہمہش بیگومان ستہمیکہ بہرانبہر بہ بنچینہکانی زانست و کوئتیکہ بو بیر و زہینہکان، تہنیا زانیاریی (أصول فقہ)، لہوہ دہریاز بووہ و، ئیستاش لہگہلدا بئ قسہ ناموئہکان لہلاپہرہکانی (أصول فقہ) دا ہہن.

ہہندیک لہ لیکؤلہرہوانیش لہوہی باسمان کرد، ٹاگادار بوونہوہو، لہ چہند شوئینیکدا نمازہیان بہوہ کردوہو، بوئہ لہ کتیبہکانی عہقائیددا، [کتیبہکانی بیرکردنہوہی ئیسلامی] ہاتوہو چہسپاوہ کہ ہیچکس لہوانہی روو لہ قبیلہ دہکەن بہ کافر دانانرئین، بو وئنہ: (العلامة الفناری)، لہ کتیبہکھی خوئ (الفصول البدائع) دا، دہلئ: کہسئک نکوولیی بکات لہ فہرموودہیہکی ٹاحاد (پئی وایی پیغہمبہری خوا ﷺ) نہیفہرمووہ] بہ گومرا دانانرئ، ہہروہا پیٹشہوا ئیینو تہمیمہ دہلئ: قسہی راست تہوہیہ: ہەر کہسئک ہہوآئیکی راست بہرپہرچہداتہوہ،

ہر وہ کچھ چونے ہا وہ لائن خوا لیتان رازی بنے، جاری وابوو بہرہرچی شتیکیان دہدایہوہ، کہ یہ کیکی دیکہ لہ پیغہمبہرہوہ نہقلی دہکات، لہبہر نہوہی پیتان وابوو بابای گوازہرہوہ بو نہو قسہیہ، بہہلہدا چووہ، یان پیتان وابوو راست ناکات، یان لہبہر نہوہی نہو کہسہی نہو شتہ بہرہرچ دہداتہوہ، پیتی وابی: بہنگہ نہوہ دہگہیہنتی کہ پیغہمبہر نہوہی نہفہرمووہ، کہسی وانہ بہ کافر و نہ بہ فاسیقیش دادہنری، ہہرچہندہ قہناعہتہکہشی لہگہل واقیعدا گونجاو نہبی، چونکہ زیاتر لہ یہکیک لہ ہا وہ لائن، زیاتر لہ یہکیک لہ ہہوالہکانیان، کہ راستیش بوون لہ لای زانایانی فہرموودہناس بہرہرچداونہوہو قبوولیان نہکردوون (پیتان وابووہ نہو کہسہ نہپیٹکاوہ، نہک بزانتی ہی پیغہمبہرہ کہچی نکوولیی لئ بکات، چونکہ بہوہ کافر دہبی)۔

منیش لہ کوٹایی لہم برگہبہدا دہلیم:

شایانی باسہ: سہرجہم نہو دہقانہی سوننہت کہ لہ بارہی ہاتنی موحممہدی مہہدی و، ہاتنی دہچجال و، ہاتنہ خوارہوہی عیساوہ ہاتوون، ہہموویان دہقی جوڑی ٹاحادن، ہہلبہتہ پہنگہ ہہندیک لہ زانایانیش ہہبن بلین: ہہندیکیان موتہواتیرن، بہلام زورہی زانایان دہلین: نہوانہش ہہموویان دہقی ٹاحادن و ہیچ کامیان موتہواتیر نین، بوہ کہسیک نکوولیی بکات لہ یہکیک لہوانہ، چونکہ لہ نیو زانایاندا کہسانی وابوون، دیسان بوہ بہ کوفرو بہ فیسق دانانری، ہہرچہندہ ہہندی لہوانہی زیدہپووی لہ بواری پابہندی بہ دہقانہوہدا دہکهن، لہسہر حیسابی لئ تیگہیشتینان، بہ ٹاسانی لافی یہکدہنگی زانایان و، موتہواتیر بوونی ہہندیک دہقان لئ دہدن، بہلام لہ راستیدا دہبی ہہق چونہ وا بگوتری و، لہبہر دل پراگرتنی کہس، مروّف نہ تیہپرنتی و نہ کورتی بینتی۔

برگه‌ی شه‌شهم: ئایا په‌کمان له‌سه‌ر ئه‌وه که‌وتوه، موعجیزه‌ی له‌تَبوونی مانگ له‌گه‌ل زانستی رۆژگاردا بگونجێن؟

هه‌ر ئه‌وه‌نده ده‌لێم: که هه‌ر کام له ته‌فسیری (التحریر والتنویر) ی (ابن عاشور)^(١)، هه‌روه‌ها ته‌فسیری هه‌روه‌ی (ناصری مه‌کاریمی شیرازی)^(٢)، زۆریان هه‌وێداوه به هه‌ر شی‌وه‌یه‌ک بێ ئه‌و رۆوداوه، له‌گه‌ل زانیاری گه‌ر دووناسیی تازه‌دا بگونجێن، به‌لام پێم وایه ئه‌وه هه‌مووی زیاده‌یه، چونکه موعجیزه، یانی: شتی‌ک پێچه‌وانه‌ی باوو عاده‌تی خه‌لک بێ و، زانیان به (خارق العاده)، یاسادار، پێناسه‌ی ده‌کهن، که‌واته: پێویست به‌و سه‌ر ئێشه‌یه ناکات.

برگه‌ی هه‌وته‌م و گو‌تایی: نه‌بیسرانی له‌تَبوونی مانگ له لایه‌ن خه‌لکی دنیاوه و نه‌قل نه‌کرانی، به‌لگه‌ی نه‌بوونی نه‌یه:

ده‌توانین له‌و باره‌وه چه‌ند به‌لگه‌یه‌ک بپێننه‌وه:

١- هه‌میشه مانگ له لایه‌ن نیوه‌ی خه‌لکی سه‌ر زه‌وییه‌وه نابێرێ، چونکه مانگ به‌س له نیوه‌ی خه‌لکی سه‌ر زه‌وییه‌وه دیار ده‌بێ.

٢- نیوه‌که‌ی دیکه‌ش که ده‌گونجێ بپینن، ده‌گونجێ بپینن و ده‌شگونجێ زۆربه‌یان له حاله‌تی خه‌ودا بن، به تایبه‌ت که مانگ ده‌که‌وێته چوارده‌و پازده‌ی.

٣- ئه‌وانه‌ش که بیدارن، ده‌گونجێ په‌رچێک بپته به‌ر دیده‌یان، وه‌ک هه‌ور و ته‌م و تۆز و گه‌رد نه‌پینن.

٤- رۆوداوه ئاسمانیه‌کان کاتی‌ک سه‌رنجی خه‌لک به لای خۆیاندا ده‌کێشن، که بپێسه و ده‌نگ و سه‌دایه‌کیان هه‌بێ، به‌لام له‌تَبوونی مانگ، که‌س نا‌ئێ: ئه‌و ده‌نگ و سه‌دایه‌ی هه‌بووه.

(١) ج ١١ ص ١٦٩، ١٧٠.

(٢) ج ٢٣ ص ١٢ - ١٦.

۵- له و پوژگارهدا (پوژگاری پیغه مبهری خوا) نامیره کانی تو مارکردنی پرووداوان و بلاو کردنه وه یان وهک ئیستا نه بووه، برووسکه ئاسا بلاو بینه وه، که واته: نه وانه ی ده لاین: له بهر نه وه ی خه لک پیی نه زانیوه، بروای پیی ناکرئی، نه و قسه به قسه به کی لوژیکی و زانستی نیه.

لیره ش دا کوتایی به م کورته باسه دینین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی دووهم

پېئاسە ي ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان ئايەتەكانى: (۹ - ۴۲)، واتە: سى و چوار (۳۴) ئايەت دەگرتتە خوۋى، ئەم دەرسە، كورته يەك لە بەسەرھاتى پېنج لە پېغەمبەرانى خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و، گەلەكانيان و، چۆنئەتسى فەوتتېزىيانى تېدا خراوہ تەرۋو، كە برىتىن لە:

۱- نووح و گەلەكەى، كە بە تۆفان فەوتتېزان و نووح و، شوپنكە وتوانىشى بە سواری كەشتى دەربازيان بووہ.

۲- گەلى عاد، كە هوود عَلَيْهِ السَّلَامُ پېغەمبەريان بووہ، بە بايەكى بەھىزى سارد فەوتتېزاون.

۳- گەلى ئەموود، كە صالح پېغەمبەريان بووہ، بە ھارژن و بلىسەھەكى بېرەزا فەوتتېزاون.

۴- گەلى لىووط، كە لىووط عَلَيْهِ السَّلَامُ پېغەمبەريان بووہ، بە ژېراوژوور كرانى شارەكەيان و، ناردنە سەرى بايەك كە چەو بەردى بەسەردا فرې داون، فەوتتېزاون.

۵- گەلى فېرعەون، كە مووسا ھاروون (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) پېغەمبەريان بوون، لە دەرياي سووردا پاش دەربازكرانى مووسا ھاروون و گەلە چەوسىزاوہ كەيان بەنوو ئىسرائىل، خنكىزاون.

شايبانى گوتىشە: بۆيە لىرەدا ئىمە ئەو پېنج بەسەرھاتەمان پىكەوہ ھىنان و، بە كورتىش لە بارەوہ يانەوہ دەدوئىن، چونكە لە كاتى تەفسىركردنى سوورەتەكانى دىكەدا، لە چەند شوپنكى تايبەتدا، بە درېزى قسەمان لە بارەى ھەر كام لەو بەسەرھاتانەوہ كردوہ، ھەرۋەھا بەسەرھاتى تىكرى ئەو پېغەمبەرانەى دىكەش (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) كە ناويان لە قورئادا ھاتوہو، بە پېغەمبەرى كۆتايىوہ

بیست و پینج (۲۵) که سن، به نسبت نه و پینج پیغهمبه ره شه وه، له م شوینانه دا به دریزی به سه رها ته کانه میان خستونه روو:

- ۱- نوح عَلَيْهِ السَّلَام و گله که ی له سووره تی (هوود) دا، به سه رها ته که یمان هیناوه.
- ۲- هود عَلَيْهِ السَّلَام و گله که ی عاد، دیسان له سووره تی (هوود) دا، به سه رها ته که یمان هیناوه.
- ۳- صالح عَلَيْهِ السَّلَام و گله که ی که موود، له سووره تی (الحجر) دا، به سه رها ته که یمان هیناوه.
- ۴- لوط عَلَيْهِ السَّلَام و گله که ی، له سووره تی (هوود) دا، دیسان به سه رها ته که یمان هیناوه.
- ۵- فیرعون و گله که ی، و مووسا و هاروون برای و گله که یان، له سه ره تای سووره تی (القصص) داو له سووره تی (الأعراف) دا، به سه رها ته که یامان هیناوه، تیمه به سه رها تی مووسا و هاروون و گله که یان، و فیرعون و دارو دهسته که یمان کرده به سیزده نالقه، پینج نالقه ی سه ره تایان له سووره تی (القصص) داو، هه شت نالقه که ی دواییشی له سووره تی (الأعراف) دا، هیناومانه.

كذبت قبلهم قوم نوح فكذبوا عبدنا وقالوا مجنون وازجر ﴿١﴾ فدعا ربّه اني مغلوب فانتصر ﴿٢﴾
ففتحنا ابواب السماء بماؤ منهم ﴿١١﴾ وفجرنا الأرض عبونا فالنقى الماء على امر قد قدر ﴿١٢﴾
وحملته على ذات الارجح ودسر ﴿١٣﴾ تجرى باعيننا جزاه لمن كان كفر ﴿١٤﴾ ولقد تركناها مائة فهل
من مذكر ﴿١٥﴾ فكيف كان عداي ونذير ﴿١٦﴾ ولقد ينرنا القرآن للذکر فهل من مذكر ﴿١٧﴾
كذبت عاد فكيف كان عداي ونذير ﴿١٨﴾ انا ارسلكا عليهم ريحا صرصرا في يوم نحس مستمر ﴿١٩﴾
نزع الناس كأنهم اصجار تحمل منغير ﴿٢٠﴾ فكيف كان عداي ونذير ﴿٢١﴾ ولقد ينرنا القرآن للذکر
فهل من مذكر ﴿٢٢﴾ كذبت ثمود بالنذر ﴿٢٣﴾ فقالوا ابشرا بنا واحدا نبتعه انا انا لفي ضللك وسر
﴿٢٤﴾ اذلقى الذکر عليهم من بيننا بل هو كذاب ايسر ﴿٢٥﴾ سيعلمون عدا من الكذاب الايسر ﴿٢٦﴾ انا

مُرِيئُوا النَّاقَةَ فَبَنَتْ لَهُمْ فَأَرْقَبَهُمْ وَأَصْطَبِرَ ﴿٧﴾ وَبَيَّتَهُمْ أَنْ الْمَاءَ فَبَسَمَهُ بَيْنَهُمْ كُلَّ شَرِبٍ مُخَضَّرٍ ﴿٨﴾ فَأَدْوَأَ صَاحِبَهُمْ فَمَعَالِي مَعَمَّرَ ﴿٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنَذِيرِ ﴿١٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَوَيْدَةً فَكَانُوا كَهَنِيْبٍ لِّلْمُحْطَبِرِ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ بَيَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿١٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنَّذْرِ ﴿١٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا عَالَ لُوطٌ حَسِبْتَهُمْ بِسَحَرٍ ﴿١٤﴾ نِعْمَ مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَبُوا بِالنَّذْرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ صَيْفِيهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ صَبَحَهُمْ بَكْرَةٌ عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿١٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنَذِيرِ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ بَيَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٢٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ عَالَ فِرْعَوْنَ النَّذْرُ ﴿٢١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٢٢﴾ ﴿

مانای دهقا و دهقی نایه‌ت‌ه‌کان

(له پیتش نه‌واندا (کۆمه‌ل‌گای پیغه‌مبه‌ری کۆتایی ﴿۷﴾ له مه‌ککه‌و ده‌روه‌به‌ری) گه‌ل نوح (به‌ په‌یامی خوا بیئروا بوون و) به‌ درۆیان دانا ﴿۸﴾ سه‌ره‌نجام به‌نده‌که‌مانیان به‌ درۆ داناو گوتیان: شیت‌ه‌و (به‌ چه‌ندان شیوه‌ نازاردراو) که‌فی لیکرا ﴿۹﴾ نه‌ویش له‌ په‌روه‌ردگاری پارایه‌وه‌و (گوتی: خواجه!) من بی‌ چاره‌م، ئنجا سه‌رم بخه‌ (تۆلهم بو بستینه) ﴿۱۰﴾ تیمه‌ش یه‌کسه‌ر ده‌روازه‌کانی ناسمانان به‌ ناویکی به‌لووزه‌و هه‌لرژاو کردنه‌وه‌ ﴿۱۱﴾ هه‌روه‌ها کانیی و سه‌راوه‌کانیشمان له‌ زه‌ویدا ته‌قاندنه‌وه‌و ده‌رقولاندن، ئیدی ناوه‌که‌ (له‌سه‌ری و خواریه‌و) پینکه‌به‌شت، به‌ شیوه‌یه‌ک که‌ (پیتشتر) نه‌ندازه‌گیری کرابوو ﴿۱۲﴾ نه‌ویش (و شوینکه‌وتووانیشی) مان سواری (که‌شتیه‌کی) خاوه‌ن ته‌خته‌کان و بزماره‌کان کردو ده‌ربازمانکردن ﴿۱۳﴾ (ئه‌و که‌شتیه‌ی) به‌چاوه‌کامهان (له‌ ژیر چاودیری و پاریزگاریماندا) ده‌رۆیشت و، (ئه‌وه‌ش) پاداشتی که‌سیک بوو که‌ بیئروایی و سه‌پله‌یی به‌رانبه‌ر کرابوو ﴿۱۴﴾ به‌ دلتیابیش ئه‌و (که‌شتیی)ه‌مان وه‌ک نیشانه‌و به‌لکه‌یه‌ک هیتشه‌وه‌، ئنجا نایا که‌سی بیرکه‌ره‌وه‌و په‌نده‌ورگر هه‌یه‌؟ ﴿۱۵﴾ ئنجا نایا (سزادان و) نازارو ترساندن

من چۆن بوو! ﴿۱۶﴾ به دنیاییش قورئامان بۆ بیرخستنه و هو لی تیکه یشتنی سینا کردوه، ئنجا ئایا که سی بیرکه ره و هو په ند وهرگر هه یه؟ ﴿۱۷﴾ (گه لی) عادیش به (هوود بیروا بوون و) به درۆیان دانا، ئنجا ئایا ئازارو (هه ره شه و) ترساندم چۆن بوو! ﴿۱۸﴾ تیمه بایه کی ساردی به هیزمان نارده سه ریان، له پۆژیکی به رده وام نه گبه تدا ﴿۱۹﴾ خه لکه که ی له بیخه وه هه لده که ند، وه ک کۆته ره دارخورمای له ریشه وه ده رکیشراو بوون ﴿۲۰﴾ ئنجا ئایا سه ره نجامی ئازارو ترساندن و هه ره شه که م چۆن بوو! ﴿۲۱﴾ به دنیایی قورئانیشمان بۆ بیرکه و تنه وه (ی راستیان و په ندوه رگرتن) ئاسان کردوه، ئنجا ئایا که سی بیرکه ره و هو په ندوه رگر هه یه؟ ﴿۲۲﴾ (گه لی) ئه موود (وریا کردنه و هو) ترساندنه کانیان به درۆدانان ﴿۲۳﴾ ئنجا گوئیان: ئایا شوین یه ک مرۆف له خۆمان بکه وین؟ که واته: تیمه له گومرایی و شیتی (و مهینه تیی) داین ﴿۲۴﴾ ئایا (په یامی) بیرخه ره وه له نیو تیمه دابه زیناوه ته سه ره وی (صالیح)؟ به لکو ئه و درۆژیکی خۆ په سنده ﴿۲۵﴾ بئگومان سبه ینت ده زانن کئ درۆژی خۆ په سنده ﴿۲۶﴾ تیمه حوشتره (تایبه ته) که یان به تاقیکردنه وه بۆ ده نترین، ئنجا تۆش (ئه ی صالیح!) چاوه ریان بکه (چیسان به سه ره دئ) و خۆراگر به ﴿۲۷﴾ هه والیشیان پئ بده (ئاگاداریان بکه وه) که ئاوه که (له نیوان ئه وان و حوشتره که دا) به شکراوه، هه ر نۆره ئاویک له لا ئاماده بوویه (له لایه ن خاوه ن نۆره که یه وه) ﴿۲۸﴾ ئیدی (خه لکه که) بانگی هاوه له که یانیان کرد، ئه ویش ده سته به کاربوو، ئنجا (حوشتره که ی) په ی کرد ﴿۲۹﴾ ئنجا ئازارو ترساندن من سه ره نجامه که ی چۆن بوو؟ ﴿۳۰﴾ تیمه یه ک هارژن (ی بیپه رزا) مان نارده سه ریان، یه که سه ر بوونه پووش و په لاشی وردو خاشی بابای خاوه ن ئاغه ل ﴿۳۱﴾ به دنیاییش قورئامان بۆ بیرکه و تنه وه په ند لیوه رگرتن ئاسان کردوه، ئنجا ئایا که سی په ندوه رگرو بیرکه ره وه هه یه؟ ﴿۳۲﴾ گه لی لووط ترساندنه کانی (پیغه مبه ره که یان) یان به درۆ دانان ﴿۳۳﴾ تیمه ش بایه کی به ردو چه و، فریده رمان نارده سه ریان (و هه موویان فه وتان)، جگه له نزیکان (و شویتنکه و تووان) ی

لووط (که) له به ره به یاندا در بازمانگردن ﴿۳۶﴾ (نه وه) چاکه یه ک بوو له لایهن
 ئیمه وه، به و شیوه یه ش پاداشتی که سیک ده دینه وه، سو پاسگوزاری کردبٔ ﴿۳۵﴾
 به دنیاییش ئه و (لووط) له زهبری ئیمه ترساند بوونی، که چی ئه وان له دوو
 دئیی دابوون له باره ی ترساندن (و هوشداری) ه که وه ﴿۳۷﴾ بیگومانیس داوایان
 لیکرد، میوانه کانیا ن به دهسته وه بدات (بو خرایه له که لکردن)، ئیمه ش چاویانمان
 سرینه وه (و کویر و کوترمان کردن)، ده جا بیچیژن نازار (و ناکامی) ترساندن من!
 ﴿۳۷﴾ به دنیایی به یانی زوو نازاریکی جیگیرو به رده وام به سه ریدادان ﴿۳۸﴾ (پیمان
 گوتن): ده بیچیژن نازار (و ناکام) ی ترساندن من! ﴿۳۹﴾ به دنیاییش قورنایان بو
 بیرخستنه وه و په ندوه رگرتن سینا کردوه، ئنجا ئایا که سی بیرکه ره وه و په ندوه رگر
 هه یه؟ ﴿۴۰﴾ بیگومان نیزیکان و شوینکه و تووانی فیرعه ونیش وریا کردنه وه و
 ترساندن (ی مووسایان) بو هات ﴿۴۱﴾ (به لام نه وان) هه موو نیشانه کامنایان
 به درو دانان، بویه ئیمه ش (سزایان دان و) گرمانن، گرتسی زالیکی توانادار ﴿۴۲﴾.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان

(وَأَزْدَجِرَ): (الزُّجْرُ: طَرْدٌ بِصَوْتِ عَالٍ، زَجْرَتُهُ فَأَنْزَجَرَ، مُزْدَجِرٌ: أَي طَرَدَ وَمَنَعَ عَنِ
الرِّتْكَابِ الْمَائِمِ، ازْدَجِرَ: طَرِدَ وَمَنَعَ)، (زَجْرٌ): به مانای دهرکردنه به ده نکیتکی بهرز،
به کوردیی ده لئین: تئوه خوڕین، ده گوترئ: (زَجْرَتُهُ فَأَنْزَجَرَ)، تئوهم خوړی و
ئویش سلهمیهوه، (مُزْدَجِرٌ، بریتیه له دهرکردن و پئ لئگرتن له گوناھو خراپه،
(وازدَجِرَ)، (طَرِدَ): دهرکرا (مَنَعَ): پئیی لئگیرا، یاخود به مانای گه فی لئکرا و
هه ږه شهی لئکرا.

(مُنْهَرٍ): به خوړزهم هه لپرژاو (الْهَمْرُ: صَبُّ الدَّمْعِ وَالْمَاءِ، يُقَالُ: هَمَرَهُ فَأَنْهَمَرَ،
هَمَرَ): بریتیه له هه لپرشتنی فرمیسک یاخود ئاو، ده گوترئ: (هَمَرَهُ فَأَنْهَمَرَ)،
پژانندی ئویش هه لپرژا.

(وَفَجَرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا): واته: زه و بیمان به سه رچاوان ته قانده وه، (الْفَجْرُ: شَقُّ
السَّيِّئِ شَقًّا وَاسِعًا، كَفَجَرِ الْإِنْسَانِ السُّكْرَ، وَسِكْرُ النَّهْرِ: مَا يُسَدُّ بِهِ)، (فَجْرٌ): بریتیه
له له تکر دنی شتیک به له تکر دنی فراوان، لئککردنه وه، وهک ئه وه که مرؤف
ئه وهی بناوانی رووبار و جوگه لهی پئگرتوه، لایه ری و ئه گهر شه قی بکات، ئنجا
ئاوه که دئ، (سِکْرُ النَّهْرِ) ئه وهی به ری جوگا و رووباری پی ده گیرئ.

(الْوَجْ): (وَاحِدٌ أَلْوَاحِ السُّفِينَةِ: لَوْحٌ، وَاللُّوْحُ: مَا يُكْتَبُ فِيهِ مِنَ الْحَسَبِ
وَنَحْوِهِ)، (الْوَاح) تاکه که هی (لَوْح) ه، که لیره دا مه به ست پئی ئه و ته ختانه یه که
که شتییه که ی نوو حیان لئ دروست بوو بوو، (لَوْح) به هه ر شتن، ده گوترئ
له سه ری بنووسرئ، له ته خته و له به ردی ته نک و له هه ر شتیکی دیکه،
به لأم لیره دا مه به ست له (الْوَاح)، ئه و ته ختانه ن که که شتییه که ی نوو حیان لئ
دروست بووه.

(وَدُسْرِي): (جَمْعُ دَسَارٍ: مِسْمَارٌ، وَأَصْلُ الدُّسْرِ: الدَّفْعُ الشَّدِيدُ بِقَهْرٍ)، (وَدُسْرٌ) كَوِي (دَسَار) ه، (دَسَار) يَش، بِه مَانَا (مِسْمَارٌ)، بِه كوردِي دهلْتِيِن: بزمَار، وشهِي (دُسْر): له نه صلدا به ماناي پالْتِيَه نَانْتِكِي به هِيْزَه، بزمَارِيش كه دايدَه كووق، ده بِيْ به قووه ت دايكووق، به دلْتِيَايش مه به ست پِيْ بزمَارِي بچووك نه بووه و مه به ست پِيْ گوَلْمِيخِي گه وره بووه، كه نه و ته ختانه ي پِيْكه وه پِيْ به ستراون.

(كُفْرٌ): (كُفِرَ بِهِ، أَوْ صَارَ مَكْفُورًا)، (كُفِرَ)، وَاثَه: بِيْپِرَوَايِي به رَانَبَه ر كِرَا، پِيْ بِيْپِرَوَا بوون، ياخود به رَانَبَه رِي سِپْلَه بوون، سِپْلَه يِي به رَانَبَه ر كِرَا، (صَارَ مَكْفُورًا)، سِپْلَه به رَانَبَه ر كِرَا، يَان بِيْپِرَوَايِي به رَانَبَه ر كِرَا، بوو.

(مُدْكِرٌ): (أَصْلُهُ مُدْتَكِرٌ: أَبْدَلْتَ النَّاءَ دَالًا مُهْمَلَةً، وَكَذَا الدَّالُ الْمُعْجَمَةُ وَأُدْعِمْتُ فِيهَا، وَأَدْكَرَ أَي: تَدَكَّرَ)، (مُدْكِرٌ)، له نه صلدا (مُدْتَكِرٌ) ه، دوايِي تانه كه بوْته دالي بِيْ نوخته، هه روه ها ذاله كه ش كه نوخته ي هه يه، نه ويش كراوه به (ت)، دوايِي هه ردووكيان تِيْكدَا ده غمكراون و سه ره نجام بوْته (وَادْكَرَ)، يَانِي: بِيْري هاته وه، يَان بِيْري كرده وه، كه واته: (فَهْلَ مِنْ مُدْكِرًا)، يَانِي: نَايَا كه س هه يه په ندي لِيْوه ر بگري، ياخود: بِيْري كاته وه؟

(وَنُذْرٌ): (بِه مَانَا (إِنذَارٌ) ه، وَاثَه: وريَا كِرْدَنَه وه و ترساندن، كه ده گونجِي چاوگ بِيْ، ده شگوْنجِي (نُذْرٌ)، كَوِي (إِنذَارٌ) بِيْ، وَاثَه: (إِنذَارَاتٌ)، وَاثَه: وريَا كِرْدَنَه وه كان و ترساندنه كان.

(صَرَصْرًا): (بَارِدَةٌ شَدِيدَةٌ الصَّوْتِ)، (رِيحٌ صَرَصْرٍ)، وَاثَه: بايه كي به هِيْزِي زُوْر ساردو زُوْرِيش ده نگ به هِيْز.

(خَيْرٌ): (أَي: الشُّؤْمُ وَالشَّرُّ)، وَاثَه: نه گبه ت و بِيْ خِيْر.

(مُسْتَمِرٌّ): (أَي: دَائِمُ الشُّؤْمِ، اسْتَمَرَّ عَلَيْهِمْ بِخَوْسَتِهِ)، ﴿فِي يَوْمٍ خَيْرٌ مُسْتَمِرٌّ﴾، له رُوْزِيْكدَا كه نه گبه تيه كه ي و بِيْ خِيْريه كه ي به رده وام بوو، (مُسْتَمِرٌّ)، به رده وام،

یانی: نه گبه تیه که ی به رده وام بوو، پوژده که تا کو کو تایی بو نه وان هه ر نه گبه تیی و بیخیری بوو.

(تَبْرِعُ النَّاسَ): (ای تَقْلَعُهُمْ مِنْ أَمَاكِينِهِمْ)، خه لکی له شوینه کانی خو یان دهرده کیشاو مه لده قه ند.

(أَعْبَازُ نَحْلٍ): بنکه کانی خورما، کو ته ره کانی دار خورما، (أَعْبَازُ: جَمْعُ عَجْرٍ: مُؤَخَّرُ النَّيِّءِ، ﴿أَعْبَازُ نَحْلٍ﴾: أَصْلُهَا، أَي: النَّحْلُ مَا عَدَا الْفُرُوعَ)، (أَعْبَازُ) کو ی (عَجْر) ه، که به مانای دواوه ی هه ر شتی که، به شی کو تایی، ﴿أَعْبَازُ نَحْلٍ﴾ واته: قه دوو بنکه کانی دار خورما، واته: دار خورما به بی لق و پو په کانی.

(سُقْعِرٍ): (فَقَعَرَ النَّحْلُ: قَلَعَهَا مِنْ أَصْلِهَا، وَقَعَرَ الْبِئْرَ: وَصَلَ إِلَى قَعْرِهَا)، (فَقَعَرَ النَّحْلُ)، دار خورما یه که ی له ریشه وه هه لکیشا (وَقَعَرَ الْبِئْرَ)، گه یشته بنی بیره که که واته: (مُنْفَعِرٍ)، یانی: دهر کیشاو هه لکیشاو له ریشه وه.

(لِلذِّكْرِ): (ذَكَرَ الشَّيْءُ يَذْكُرُهُ ذِكْرًا وَذِكْرًا وَذِكْرِي وَتَذْكَارُ: حَفِظَهُ وَاسْتَحْفَظَرَهُ وَجَرَى عَلَى لِسَانِهِ بَعْدَ نِسْيَانِهِ، وَذَكَرَ اللَّهُ: أَتَى عَلَيْهِ، وَذَكَرَ النِّعْمَةَ: شَكَرَهَا)، وشه ی (ذِكْرٍ)، به چهند واتایه ک دئی، (ذَكَرَ الشَّيْءُ يَذْكُرُهُ)، باسی شته که ی کرد، باسی ده کات، ئنجا (ذِكْرًا وَذِكْرًا وَذِكْرِي وَتَذْكَارًا)، هه ر چوار یان چاو گن واته: باسکردن، یان یاد کردن، (ذَكَرَهُ يَذْكُرُهُ)، یانی: (حَفِظَهُ)، به مانای له به ری کرد (وَاسْتَحْفَظَرَهُ)، به مانای وه بیر خو ی هینایه وه، یادی کرده وه، به مانای باسی کرد (وَجَرَى عَلَى لِسَانِهِ)، به سه ر زمان ی خو یدا هینا، دوا ی نه وه ی له بی ری چوو بو وه، (ذَكَرَ اللَّهُ)، ستایشی خوا ی کرد، (وَذَكَرَ النِّعْمَةَ)، سوپاسی چاکه و نیعمه ته که ی کرد.

(يَسْرًا): (يَسَرَ الشَّيْءُ يَسِرُّ يُسْرًا: أَي سَهْلٌ وَلَا نِ وَانْقَادٌ)، (يَسَرَ الشَّيْءُ)، شته که، کاره که ئاسان بوو و نه رم بوو و ملکه چ بوو، که واته: (يَسْرُنَا)، یانی: (سَهْلُنَا) ئاسانمان کرد، سیمانان کرد.

(وَشُرِّي): (سَعِرَ أَي: جُنَّ وَهُوَ مَسْعُورٌ: أَي مَجْنُونٌ، السُّعْرُ: الحَرُّ، وَالجُنُونُ وَالسُّعُورُ: الجُنُونُ)، (سَعِرَ) يَانِي: (جُنَّ)، شَيْتَ بُوو، (وَهُوَ مَسْعُورٌ)، يَانِي: (مَجْنُونٌ)، نُهُو شَيْتَهُ، بَه لَام (سُعْرُ)، بَه زَهَنَه (سَكُونِ) عَيْنَه كَه، بَه مَانَا (حَرَّ) گَه رَمِيي دِي، هَه رَوَهَا بَه مَانَا شَيْتِي شَه ر دِي، بَه لَام (سُعْرُ)، تَه نِيَا بَه مَانَا (جُنُونُ)، شَيْتِي، دِي.

(أَشْرُ): (أَشْرَ يَأْشُرُ أَشْرًا أَي: مَرِحَ وَنَشِطَ وَبَطَرَ وَاسْتَكْبَرَ، فَهُوَ أَشْرٌ)، (أَشْرُ)، خُوْپَه سَنَدَه، خُوْ بَه زَلْگَر، چُونَكَه (أَشْرَ يَأْشُرُ أَشْرًا: أَي مَرِحَ وَنَشِطَ)، زُوْر دَلْخُوْشَ بُوو، زُوْر چَالَاک بُوو، (بَطَرَ وَاسْتَكْبَرَ)، بُوغْرَا بُوو، خُوْ بَه زَلْگَرَت (فَهُوَ أَشْرٌ)، نُهُو بُوغْرَا بَه، خُوْپَه سَنَدَه.

(فَارْتَقَبَهُمْ): چَاوَه رِيَان بَكَه، (ارْتَقَبَ الشَّيْءَ وَرَقَبَهُ وَتَرَقَّبَهُ: انْتَضَرَهُ)، (رَقَبَهُ)، يَانِي: (ارْتَقَبَهُ)، چَاوَه رِيِي كَرَد، چَاوَه رُوَانِيي كَرَد، (ارْتَقَبَ الشَّيْءَ وَتَرَقَّبَهُ)، هَه رَدُوو كِيَان بَه يَه ك وَاتَان: چَاوَه رِيِي كَرَد، بَه لَام (فَارْتَقَبَهُمْ)، يَانِي: زُوْر بَه هِيَزَه وَهَو بَه گَرَنگِيي پِيْدَانَه وَه چَاوَه رِيَان بَكَه.

(وَاصْطَلَى): خُوْرَاگَر بَه (الِاصْطَبَارُ: الصَّبْرُ القَوِيُّ)، (اصْطَبَارُ): بَرِيْتَه لَه خُوْرَاگَر تِيكِي بَه هِيَز، (وَهُوَ كَالِإِزْتِقَابِ أَقْوَى دَلَالَةً أَي: إِصْبِرْ صَبْرًا لَا يَغْتَرِيهِ مَلَلٌ وَلَا صَجَرٌ)، وَه ك چُوْن (رَقَبَهُ)، يَانِي: چَاوَه رِيِي كَرَد، بَه لَام (ارْتَقَبَهُ)، زُوْر بَه گَرَنگِيي پِيْدَانَه وَه، بَه هِيَزَه وَه، چَاوَه رِيِي كَرَد، بَه هَه مَان شِيْوَه (صَبْرًا)، يَانِي: خُوْ رَاگَرَت، بَه لَام (اصْطَبِرْ)، وَاتَه: زُوْر بَه قَوَه تَه وَه خُوْ رَاگَرَت، كَه وَاتَه: (اصْطَبِرْ)، يَانِي: زُوْر بَه گَرَنگِيي پِيْدَانَه وَه بَه هِيَزَه وَه، خُوْرَاگَر بَه، مَانَا يَه كَه ي بَه هِيَز تَرَه، وَاتَه: خُوْرَاگَر بَه، بَه خُوْرَاگَر تِيك كَه مَانَدُوو بُوون و، بِيْزَارِيي بَه سَه رَدَا نَه يَه ت.

(شَرِبَ): (الشَّرْبُ: السَّمَاءُ يُشْرَبُ)، (شَرِبَ): نَاوِيكَه دَه خُوْرِيْتَه وَه، (النَّصِيبُ مِنَ السَّمَاءِ المَشْرُوبُ)، بَه شِيك لَه نَاوِيك كَه دَه خُوْرِيْتَه وَه، (الشَّرْبُ: وَقْتُ الشَّرْبِ)، كَاتِي خُوَارَدَنَه وَه ي نَاو، كَه وَاتَه: (شَرِبَ) بَه سِي وَاتَايَان دِي:

أ- نَاوِيك كَه دَه خُوْرِيْتَه وَه.

ب- بەشێک لە ئاو کە دەخورێتەوه.

ج- کاتی ئاو خواردنەوه.

(مُخْتَضِرٌ): (اسْمٌ مَّفْعُولٍ مِنَ الْخُضُورِ ضِدَّ الْغَيْبَةِ، وَالْمَعْنَى: مُخْتَضِرٌ عِنْدَهُ فَخِذٌ مِنَ الْمُتَعَلِّقِ بِخُضُورِهِ)، (مُخْتَضِرٌ): ناوی بەرکار (اسْمٌ مَّفْعُولٌ) ه، لە (خُضُور) هوه هاتوه، (خُضُور)، یانی: نامادەبوون، کە پێچەوانەى (غَيْبَة) ه، واتە: نادیار بوون، مانای (مُخْتَضِرٌ) یش، واتە: لەلا نامادەبوو.

(فَعْمَلَى): (الْعَطْوُ: التَّنَاوُلُ وَالْمَعَاطَاةُ: الْمُنَاوَلَةُ، وَالْإِعْطَاءُ: الْإِنَالَةُ)، (عَطْوٌ)، بریتیه دەست پێگه یاندن، (مَعَاطَاةٌ)، پێدان، (إِعْطَاءٌ)، واتە: (إِنَالَةُ)، ئەوه یه شتێک وه که سێک بدهی.

(فَعَمَّرَ): (عَقَرْتُهُ: أَصَبْتُ عَقْرَهُ، أَي: أَضَلُّهُ، وَعَقَرْتُ الْبَعِيرَ: نَحَرْتُهُ، وَأَنْعَقَرَ الْبَعِيرُ: ضَرَبَتْ قَوَائِمُهُ، (عَقَرْتُهُ)، واتە: (أَصَبْتُ عَقْرَهُ)، واتە: لەپێشهیم دا (عَقَرْتُ الْبَعِيرَ: نَحَرْتُهُ)، حوشره کهم سه ر بری (وَأَنْعَقَرَ الْبَعِيرُ)، وشتره که چوار پێکانی په ل کران، په یکران، له چوار پێی درا، بو ئەوهی بکهوئ.

(صَيْحَةً): (صَاحَ: صَوَّتَ بِقُوَّةٍ، صَاحَ عَلَيْهِ: زَجَرَهُ وَنَهَرَهُ، الصَّيْحَةُ وَالصَّيَاحُ: النَّقْحُ فِي الصُّورِ)، (صَيْحَةً): به مانای هارژن، دهنگێکی زۆر بێرهزا، دئ: (صَاحَ: صَوَّتَ بِقُوَّةٍ)، هاواری بههێزهوه، دهنگێکی بههێزی هات، (صَاحَ عَلَيْهِ)، واتە: تێوهی خوڕیی و لێی تووڤه بوو، (صَيْحَةً) ش، به مانای هاوار کردن و هارژن و دهنگ و چریکهو، فوو بهصووڤدا کردنیش دئ.

(كَهَيْبِ الْخَطْرِ): (هَسَمَ الشَّيْءُ الْأَجُوفَ أَوْ الْيَابِسَ هَسْمًا: كَسَرَهُ)، شتیکی بوش، یان شتیکی وشکی هاری تێکشکاند (الْهَشِيمُ: الْمَهْشُومُ الْمُتَكَسَّرُ)، (هَشِيمٌ): لهسه ر کێشی (فَعِيلٌ) ه، بهلام به مانای (مَفْعُولٌ) ه، تێکشکێتراوی وردو خاشکراو.

(الْخَطِرُ): (ثَاغَلَ دُرُوسَتَكَرَ يَانَ خَاوَهُنْ ثَاغَلَ، حَطَرَ الرَّجُلُ يَحْطُرُ حَطْرًا

وَحَطَّارًا: اِتَّخَذَ حَظِيْرَةً، (حَطَّرَ الرُّجُلَ)، پیاوه که ناغه‌لی دروستکرد (حَطَّرَ الرُّجُلَ) يَحْطِرُ حَطْرًا وَحِطْرًا، (حَطْرًا وَحِطْرًا)، هه‌ردووکیان چاوگن (اِتَّخَذَ حَظِيْرَةً)، (حَظِيْرَةً) ی دروستکرد، (حَظِيْرَةً)، حییه؟ (الْحَظِيْرَةُ: الْمَوْضِعُ يُحَاطُ عَلَيْهِ لِتَأْوِيِ إِلَيْهَا الْمَأْسِيَةُ تَقِيْهَا مِنَ الْبَرْدِ وَالرَّيْحِ)، (حَظِيْرَةً): بریتیه له شوپینیک دهوره بدری، بۆ نه‌وه‌ی نازهل بیچنه‌تی، (حَظِيْرَةً) نه‌و چوار دیواره‌یه، که ناغه‌لی پی ده‌لین و نازهلان له سه‌رامو له باو، نه‌وانه بیاریزی.

(حَاصِبًا): (حَاصِبٌ: دُو حَضْبَاءَ، وَالرَّيْحُ الشَّدِيْدَةُ تَحْمِلُ الْحَضْبَاءَ)، (حَاصِبٌ): به مانای خاوهن (حَضْبَاءَ) ه، (حَضْبَاءَ) ش، یانی: ورده به‌ردو چه‌و، که‌واته: (حَاصِبٌ)، بایه‌کی به‌هیزه که ورده به‌ردو چه‌و له‌گه‌ل خوی دا‌پاده‌مالن و فریایان ده‌دات. (سَحْرًا): (السَّحْرُ: آخِرُ اللَّيْلِ قَبْلَ الْفَجْرِ)، (سَحْرًا): بریتیه له کو‌تایی شه‌و پیش به‌ره به‌یان.

(بَطَّشًا): (البَطَّشُ: الْأَخْذُ بِغُنْفٍ)، (بَطَّشٌ): بریتیه له گرتنیکسی به‌هیز، په‌لاماردان، (وَبَطَّشَ بِهِ: أَمْسَكَهُ بِقُوَّةٍ)، زور به توندیی گرتی.

(فَتَمَارَوْا): (تَمَارَى الْقَوْمُ: تَجَادَلُوا، وَتَمَارَى فِي الشَّيْءِ: شَكَّ فِيهِ، وَالْمِرْيَةُ: الْجَدَلُ أَوْ الشُّكُّ)، (تَمَارَى الْقَوْمُ)، کۆمه‌له‌که پیکه‌وه شه‌ره قسه‌و مشتومریان کرد، به‌لام (تَمَارَى فِي الشَّيْءِ: شَكَّ فِيهِ)، تیبیدا دوو دل بوو، چونکه (مِرْيَةً): به مانای دوو دلییی دی و، به مانای مشتومریش دی، به‌لام (فَتَمَارَوْا بِاللُّذْرِ)، واته: تیبیدا دوو دل بوون، له ترساندنه‌کاندا دوو دل بوون، ده‌شگونجی به مانای نه‌وه‌بی: شه‌ره قسه‌یان له باره‌ی ترساندنه‌کانی لووطه‌وه **سُورَةُ الْقِيَامَةِ الرَّجُلِ** کرد.

(رَاوَدُوهُ عَنِ حَيْفِهِ): داوای ته‌سلیم‌کردنی میوانه‌کانیان لیکرد، (رَاوَدَهُ: حَادَعَهُ وَرَاوَعَهُ)، ویستی قیللی لَن بکات و به په‌ناو په‌سیواندا بو‌ی بی، (رَاوَدَ الْمَرْأَةَ عَنِ نَفْسِهَا: طَلَبَ أَنْ يَفْجُرَ بِهَا)، داوای له نافرته‌که کرد خراپه‌ی له‌گه‌ل بکات، (رَاوَدَهُ عَنِ الْأَمْرِ: دَارَاهُ وَطَلَبَ مِنْهُ فِعْلَهُ)، (راوده) یانی: له باره‌ی نه‌و کاره‌وه، مودارای

له‌گه‌لدا کردو داوای لیکرد بی‌کات، که‌واته: (رَاوَدُوهُ عَنْ صَيْفِهِ)، واته: ویستیان به‌فیل، یان به‌شیوه‌یه‌کی ناره‌وا لووط یقناع بکه‌ن و می‌وانه‌کانیان ته‌سلیم بکات، نه‌یانزانیوه‌که فریشته‌ن و هاتوونه‌سه‌ر شیوه‌ی گه‌نجی جوان، ته‌ماعیان تیکردوون، خرابه‌یان له‌گه‌لدا بکه‌ن.

(فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ): چاویانمان سرینه‌وه، (طَمَسَهُ، أَي: شَوَّهَهُ وَمَحَاهُ وَأَزَالَهُ)، (طَمَسَ): به‌مانای شی‌واندن و سرینه‌وه‌و لایردن دی، که‌واته: (فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ)، چاوه‌کانیانمان سرینه‌وه، لمانبردن و شی‌واندمانن.

(صَبَحَهُمْ): (أَتَاهُمْ وَقَتَّ الصَّبَاحِ)، له‌کاتی بهره‌به‌یاندا بو‌یان هات، سزایان بو‌هات.

(بُكْرَةً): (أَي: أَوَّلَ النَّهَارِ)، سه‌ره‌تای پوژه.

(مُقَدِّرٍ): (قَوِيُّ الْقُدْرَةِ)، زور به‌توانا، تواندار.

مانای گشتی نایه تکان

ئەو سی و چوار (۳۴) نایه تە موبارە کە، مانا گشتییە کە یان هەر بە خێرای دەکەین، چونکە وەک گوتمان: هەر کام لەم پینج بەسەرھاتی لێرەدا هاتوون: بەسەرھاتی نوح **﴿قَالَ ارْجِعْ﴾** و گە لە کە ی، بەسەرھاتی ھوود **﴿قَالَ ارْجِعْ﴾** و گە لە کە ی، بەسەرھاتی صالح **﴿قَالَ ارْجِعْ﴾** و گە لە کە ی ئەم ھوود، بەسەرھاتی لوط **﴿قَالَ ارْجِعْ﴾** و گە لە کە ی، بەسەرھاتی موسا و ھاروون **﴿عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾** و گە لە کە ی خۆیان، بەنوو ئیسرائیل و، فیرعەون و دارو دەستە کە ی، لە چەند شوێنێکی تاییە تدا، ئەو بەسەرھاتانە مان بە درژیی باسکردوون، بۆیە لێرەدا بە خێرای بەسەریاندا رەت دەبین.

﴿كَذَّبَتْ قَلْبَهُمْ فَرَمَ نُوحٌ مَّكَدْبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا لِحَبْنُونَ وَأَرْذِقْ﴾، لە پیش ئەواندا واتە: لە پیش کۆمە لگای پیغە مەری خوادا **﴿قَالَ﴾** لە پیش بیروا بە کانی رۆژگاری پیغە مەردا، گە لی نووحیش بە درۆیان دانا، واتە: پە یامە کانی خویان بە درۆ دانان، **﴿مَكَدْبُوا عَبْدَنَا﴾**، بەندە کە ی ئیمە یان بە درۆ دانا، پئی بیروا بوون، **﴿وَقَالُوا لِحَبْنُونَ وَأَرْذِقْ﴾**، گوتیان: شیتەو، دەستی ئێو شێراو، یاخود گوتیان: شیتەو، گە ف و ھەرەشە یان لێ کردو رێگریان لێ کرد.

﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ﴾، ئەویش لە پەرورەدگاری پارێهەو، بانگی پەرورەدگاری کرد: من بیچارە و بێ دەستە لاتم، تۆ سەرم بخە، یاخود تۆ لەم بۆ بکەو.

﴿فَفَنَحْنَا أَيْتَانَ السَّمَاءِ﴾، یە کسەر دەرورە کانی ناسمان، دەرورە کانی سەریمان کردنەو، **﴿يَمْوُ مَنهَير﴾**، بە ئاوێکی ھە لێرژا، بە لووزەو، بە خورزەم ھە لێدەرژا، **﴿وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا﴾**، زەویشمان ھە مووی بە کانی و سەرچاوان تە قاندەو، **﴿فَالْتَفَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدِيرٍ﴾**، ئاوە کە لە ھالە تیکدا کە ئەندازە گیری کرا بوو،

پیکگه‌یشت، واته: ئاوی سه‌ری که هه‌لده‌پژاو، ئاوی خوارێ که دهرده‌قولی، نه‌و دوو ئاوه‌ی که‌دیوان گرت‌هوه، هه‌روه‌ک یه‌ک ئاو بووین، چونکه‌ دوا‌ی تیکه‌ل بوونیان، هه‌مووی بووه‌ یه‌ک ئاو و، تۆفانی نووحی لێ په‌یدا بوو.

﴿وَحَمَلْنَاهُنَّ عَلٰٓى ذٰتِ الْوَجِّ وَاٰسِرٍ﴾، نه‌ویشمان هه‌لگرت له‌سه‌ر خاوه‌نی ته‌خته‌کان و بزماره‌کان، له‌سه‌ر شتیک که‌ خاوه‌نی ته‌خته‌و بزماران بوو، واته: پیکهاته‌که‌ی دوو شتی سه‌ره‌کیی بوون، ته‌خته‌دارو بزمار، بزما‌ری گه‌وره، ته‌خته‌کانیان پیکه‌وه پێ به‌سترا‌بوون.

﴿عَجْرٰی یٰٓاَعِیْنٰ﴾، به‌چاوه‌کانی تيمه‌ ده‌پۆ‌یشت، واته: له‌ ژێر چاودێ‌ری تيمه‌دا ده‌پۆ‌یی، بۆ‌یه‌ش (عَیْن) به‌ کو‌ هاتوه، ﴿یٰٓاَعِیْنٰ﴾، واته: تيمه‌ له‌ زۆر پوه‌وه، چاودێ‌ری و سه‌ره‌رشتی نووح ﴿سُرَّۃَ الْاَحْمٰرِ﴾ و شوینکه‌وتووانیمان ده‌کرد:

أ- له‌و پوه‌وه که‌ سه‌لامه‌ت بن.

ب- له‌و پوه‌وه که‌ بێ ترس بن و دنیایان بکه‌ینه‌وه.

ج- له‌و پوه‌وه که‌ که‌شتیبه‌که‌ تیک نه‌شکێ.

د- له‌و پوه‌وه که‌ دوژمنه‌کان له‌ به‌ین بچن و، هه‌تا دوا‌یی، ﴿جَزَاۗءَ لَمَنۢ كَانَ کُفْرًا﴾، نه‌وه‌ش هه‌مووی پادا‌شت بوو بۆ‌ نه‌و که‌سه‌ی بێ‌بروا‌یی به‌رانبه‌ر کرا بوو، یاخود سه‌له‌یی ده‌ره‌ه‌ق کرابوو، له‌ لایه‌ن گه‌له‌ کافره‌که‌یه‌وه، واته: پادا‌شت بۆ‌ نووحی ﴿سُرَّۃَ الْاَحْمٰرِ﴾ سه‌له‌یی به‌رانبه‌ر کراو، یان بێ‌بروا‌یی به‌رانبه‌ر کراو.

﴿وَلَقَدْ تَرَكْنٰهَاۤ اٰیَةً فَمَهَلۢ مِّنۡ مُّذَكِّرٍ﴾، به‌ دنیایی تيمه‌ که‌شتیبه‌که‌مان، وه‌ک نیشانه‌به‌ک به‌ جیه‌یشت، ئایا که‌سی بیره‌که‌ره‌وه‌و په‌ند وه‌رگر هه‌یه؟ ﴿فَکَيْفَ عٰلٰی وَاُنۡذِرٍ﴾، ئنجا ئایا ئازاری من و، ئاگادارکردنه‌وه‌و ترساندنه‌کانی من، چۆن بوون؟ واته: سه‌ره‌نجام و ئاکامه‌که‌یان چۆن بوو؟ ﴿وَلَقَدْ سَرَّۤاَ الْاَقْرَبٰنَ لِلذِّکْرِ فَمَهَلۢ مِّنۡ مُّذَكِّرٍ﴾، به‌ دنیایی قورئانی‌شمان بۆ‌ له‌به‌ر کردن و، بۆ‌ لێ تیکه‌یشتن و، بۆ‌

په‌ند لی‌وه‌رگرتن، ئاسان‌کردوه، ئنجا نایا که‌سی لی‌ تیکه‌یشتوو و، بیر که‌ره‌وه
هه‌یه، لی‌ی به‌هره‌مه‌ند بی‌؟

ئنجا دیته‌ سه‌ر باسی به‌سه‌رهاق هود **سَلَامًا حَرَامًا** و که‌له‌که‌ی عاد: **كَذَّبَتْ عَادٌ**،
که‌لی عاد به‌ درو‌یان دانا، کتییان به‌ درو‌ دانا؟ هود‌یان به‌ درو‌ دانا **سَلَامًا حَرَامًا**، به‌لام
له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌ شو‌ینه‌کانی دیکه‌ هاتوه، لیره‌ به‌ پی‌ویست نه‌زانراوه، باس بکری،
که‌لی عاد هود‌یان به‌ درو‌ داناو پی‌ی بی‌پروا بوون، **فَكَيْفَ كَانَ عَدَاؤِي وَنَدْرِي**،
ئنجا نایا ئازاری من و ترساندنه‌کانی من، سه‌ره‌نجامه‌که‌یان چو‌ن بوو؟ زور بی‌په‌زا
بوو، **إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ**، تیمه‌ بایه‌کی زور به‌هی‌زی،
زور ساردی ده‌نگ به‌هی‌زمان نارده‌ سه‌ریان، له‌ پو‌ژیک‌ی نه‌گبه‌ق به‌رده‌وامدا،
واته: پو‌ژه‌که‌ نه‌گبه‌تیی و بی‌ خیرییه‌که‌ی به‌رده‌وام بوو، به‌ نسبت ئه‌وانه‌وه،
نَزِعْنَا آتَاسًا، خه‌لکه‌که‌ی ده‌رده‌کیشا له‌ ریشه‌وه‌ی ده‌یه‌تینان، **كَانَتْهُمْ أَعْمَارًا مَّحَلِّ**
مُغْفِرٍ، وه‌ک کو‌ته‌ره‌ دارخورمای له‌ ریشه‌وه‌ ده‌رکیشراو و هه‌لقه‌ندراو، وا ده‌هاتنه
به‌رچاو، واته: وه‌ک چو‌ن دارخورما لقی و پو‌پ و که‌لایه‌که‌ی لی‌ ده‌کر‌ته‌وه‌وه،
قه‌ده‌که‌ی له‌ زه‌وی ده‌رده‌کیشری و فری‌ ده‌ری، ئه‌وانیش به‌و شی‌وه‌یه‌ که‌وتبوون،
ئه‌وه‌ش ناما‌ژه‌یه‌ به‌وه‌ که‌ ئه‌وان خاوه‌ن که‌له‌شی زل و قه‌به‌ بوون، **فَكَيْفَ كَانَ**
عَدَاؤِي وَنَدْرِي، نایا ئازاردانی من و ترساندنه‌کانی من، سه‌ره‌نجامه‌که‌یان چو‌ن بوو؟
به‌ شی‌وه‌یه‌ک بوو، که‌ نایه‌ته‌ وه‌صفکردن.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا لُلذِّكْرِ، دووباره‌ی ده‌کاته‌وه‌ خو‌ای به‌رزی مه‌زن: به‌ دنیایی
قورنانه‌مان ستینا کردوه بو‌ خو‌بندن و لی‌ تیکه‌یشت و، بو‌ په‌ند لی‌ وه‌رگرتن، **فَهَلْ**
مِن مَّنْذُرٍ، ئنجا نایا که‌سی بیرکه‌ره‌وه‌وه‌ په‌ندوه‌رگر و نامو‌ژگاریی وه‌رگر، هه‌یه؟

دوایی دیته‌ سه‌ر باسی به‌سه‌رهاق ئه‌موود: **كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ**، که‌لی
ئه‌موودیش ترساندنه‌کان و وریاکردنه‌وه‌کانیان به‌ درو‌ دانان، ترساندنه‌کانی که‌
صالیحی برابان **سَلَامًا حَرَامًا** و پی‌غه‌مبه‌ری خوا بو‌ی هینابوون، **فَقَالُوا أَإِشْرًا مِّنَّا وَحَدًّا**
نَبَعُهُ، گو‌تیان: نایا دوا‌ی یه‌ک مرؤف له‌ خو‌مان بکه‌وین؟ هه‌موو که‌له‌

کافرہ کان ٴوہویان بہ بیانو ګرتوہ: چوٴن دہبی مروٴف بیٴتہ پیٴغہمبہر؟ بہ زوٴری ګوتوویانہ: دہبی پیٴغہمبہران فریشتہ بن، یان ګوتوویانہ: بوٴچی ٴوہوکہسہ بوٴتہ پیٴغہمبہر، کہ ٴیمہ لہو دہولہمہنترین و بہ دہسہ لآترین؟ چونکہ خوا **یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا** پیٴغہمبہرانی (عَلَيْهِمُ الصَّلٰةُ وَالسَّلَامُ) لہ خہ لکی ناسایی و سادہو ٴیٴگہ یشتوو ناردوون، پیٴغہمبہران لہ زلہ زلہ کان و خوٴ سہ پیٴنہ کان نہ بوون، بہ لآم خہ لکی مہعدن پاک و چاک و، لہ لووتکہی رہوشت بہرزی و عہقل و ٴیٴگہ یشتن دا بوون، بہ لآم بہ پیٴوہرو تہرازووی ٴہوان، ګوتوویانہ: فلآنکہسی ٴیمہ کہ سہروٴک عہشیرہتہ، فلآنکہس کہ ګہورہیہ، فلآنکہس کہ دہولہمہنترہ، ٴہو شایستہترہ، پیٴغہمبہر بن! نہ یانزانیوہ لہ لای خوا **یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا** پیٴوہر جوٴریکی دیکہیہ، پیٴوہری خوا **یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا** تہ ماشای مہعدن و نیوہروٴک و چیبہت و کہ سایہ ٴیی مہعنہوی مروٴفہ کان دہکات، نہک تہ ماشای سہروہت و سامان و دہستہ لآٴیک کہ بہ زہبرو زوٴرہ بہ حہرامیی، وہ سہروٴک نراوہ، یان بہ خوٴسہ پاندن پیدا ګراوہ، ٴہوہ لہ لای خوا ہیچ ٴیعتیار ٴیکی نیہ، بہ لکو بہ ګوناہو تاوان لہ قہ لہم دہدری.

ٴنجا ګوتیان: ﴿ اٰمِنًا مِّنًا وَجِدًا نَّيْمًا ﴾، ٴایا یہک مروٴف لہ خوٴمان، شوٴئی بکہوین؟ ﴿ اِنَّا اِذَا لَفِیْ ضَلٰلٍ وَّسُعْرٍ ﴾، ٴہ ګہر و ابکہین، کہواتہ: ٴیمہ لہ ګومرایی و لہ شٴیٴیی داین، یاخود لہ مہینہ ٴیی و ٴازار داین، ﴿ اَلَفِی الْاٰلِکُرِّ عَلٰی مِّنْ بَیِّنَا ﴾، ٴایا لہ ٴیو ٴیمہ دا بیرخہرہوہ، ٴاموٴز ګاریی، بہرنامہی خوا بوٴ سہروی فریدراوہ؟ ﴿ بَلْ هُوَ کَذٰبٌ اٰیٴٌ ﴾، ٴہک خوا **یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا** ٴہو چاکہو نیعمہتہی لہ ګہ لدا نہ کردوہ، بہ لکو ٴہو دروٴزنہو خوٴ پہسہندو، خوٴ بہزل ګرہ! ٴہوان لہ ہہمبانہی خوٴاند ا ګوٴزیان ژماردوہ، خوٴیان دروٴزن بوون و، خوٴ پہسہندو خوٴ بہزل ګر بوون، ویانزانیوہ صالحیش **یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا** وہک ٴہوانہ، ﴿ سَبِعًا مِّنْ عَدَا مِّنْ الْکَذٰبِ الْاٰیٴِ ﴾، خوا دہد فہرموی: بہ یانی دہزانن واتہ: لہ کاتٴیکی زوودا دہزانن، کٴی دروٴزنہو کٴی خوٴپہسندہ!

﴿ اِنَّا مُرْسِلُوْا اَنۡاۡفَہٗ فِیۡنَہٗ لَہُمۡ فَاۡرِیۡضَہُمۡ وَاَصۡطٰیۡرٌ ﴾، ٴیمہ نیرہری حوشترہ کہین، حوشترہ ٴایبہتہ کہین، وہک ٴاقیکردنہوہ بوٴ ٴہوان، ٴنجا چاوہر ٴیان بکہ، ٴہی صالح **یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا**!

زوریش خوراکر به، ﴿وَيُنَبِّئُهُمُ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ﴾، هه والایشیان پی بده، که ناوه که له نیوانیانا دابه شه و دابهش ده کری، واته: له نیوان نه وان و حوشره که دا، له شوینی دیکه دا هاتوه، که حوشره که رۆژیک له کانیه که ده خواته وهو، نه وانیش رۆژیک له و کانی و سه چاوه یان ده خونه وه، ﴿كُلُّ شَيْءٍ مُّحْتَضَرٌ﴾، هه ر نوره ناویک له لا ناماده بوو ده بی، ﴿مُّحْتَضَرٌ﴾، ناوی به رکار (اسم مفعول) ه، واته: خاوه نه که ی خوئی نه وهی نوره به تی، له لای ناماده ده بی و نه وهی دیکه نایه ت.

﴿فَادَاوُا صَاحِبَهُمْ﴾، هاوه له که ی خوئیانیان بانگ کرد، ﴿فَعَاطَى مَقَرَّ﴾، نه ویش ده سستی پیکردو حوشره که ی په یکرد، واته: چوار په لی بری، یاخود سه ری بری، ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي﴾، ئنجا نایا سزادانی من و ترساندنه کانی من که به صالحدا نارد بوومان ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا اَحْمَرَ اَحْمَرًا﴾ ناکام و سه ره نجامیان چۆن بوو؟ ﴿اِنَّا اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيِّعَةً وَّجَدَّةً﴾، ئیمه یه ک هارژنی گه وره مان ناردده سه ریان، ﴿فَكَانُوا كَهَشِيرِ الْحُمْطِرِ﴾، یه که سه ر بوونه پووش و په لاشی تیکشکتیزای بابای خاوه ن ئاغه ل، که پووش و په لاش و کاو کو ت کو ده کاته وه، بو ئاژه له کانی له ئاغه له که دا، بو نه وهی بیخون، ئاوا بوونه پووش و په لاشیک که دوی خورانی ده بیته چه وه ل، ﴿وَلَقَدْ بَشِّرْنَا الْاَقْرَبَانَ لِلذَّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾، به دنئیایی قورئانمان ناسانکر دوه، بو لیتیکه یشتن و خویندنه وهو له به ر کردن و لی به ره مه ند بوون، ئنجا نایا که سی بیرکه ره وهو په ندوه رگر هه یه؟

ئنجا دیته سه ر باسی گه لی لوهو: ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِي﴾، گه لی لوهو پیش بیبرو بوون به ترساندنه کان، به ئاگا دار کردنه وه کان که به لوهو طدا ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا اَحْمَرَ اَحْمَرًا﴾ بو مان نارد بوون، ﴿اِنَّا اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَامِسًا اِلَّا اَنَّ لُوطًا نَجَّيْنَهُمْ بِسَحَرٍ﴾، ئیمه بایه کی ورده به رد فریده رمان بو ناردن، بایه کی زور به هیتر که ورده به ردو چه وی هه لنده گرت و فری ده دا، جگه له نیزیکان و شوینکه و تووانی لوهو ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا اَحْمَرَ اَحْمَرًا﴾ که به سه حر، پیش به ره به یان و له کو تایی شه ودا، ده ربا زمان کردن، ﴿نِعْمَةٌ مِنْ عِنْدِنَا﴾، نه وهش چاکه یه ک بوو له لایه ن ئیمه وه، ﴿كَذَلِكَ نَجْرِي مَنْ شَكَرَ﴾، ئاواش پاداشتی که سیک ده ده ینه وه که سوپاسگوزار بوو بی، ﴿وَلَقَدْ اَنْذَرْنَاهُمْ بَطْشَنَا﴾

به دنیایی لوطیش عَلَيْهِ السَّلَامُ له زهبری ئیمه، وریای کردبوونهوه و هۆشداریی پیدابوون، ﴿فَمَارُوا بِاللَّذْرِ﴾، به لأم ئەوان له دوو دلێیدا بوون، له ترساندنه کان و ناگادارکردنه وه کان، یاخود مشتومریان کرد له باره‌ی ناگادارکردنه وه و ترساندنه کان.

﴿وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ﴾، به دنیایی ئەوان داوایان لێکرد، که میوانه کانیان ته‌سلیم بکات، میوانه‌کان که فریشته بوون، له‌سه‌ر شیوه‌ی گه‌نجی جوان، وایانزانی مروڤن، داوایان لێ کرد، ته‌سلیمیان بکات، بۆ ئەوه‌ی خراپه‌یان له‌گه‌ڵ بکه‌ن، ﴿فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ﴾، ئیمه‌ش چاوه‌کانیا‌مان س‌پینه‌وه، کو‌ت‌رو کو‌ترمان کردن، ﴿فَدُورُوا عَنَّا وَنُذِرٌ﴾، پ‌ت‌شمانگوتن: بی‌چ‌ت‌ر ئازاری من و ترساندنه‌کانی من!

﴿وَلَقَدْ صَبَحَهمُ بَكْرَةٌ عَذَابٌ مُّسْتَوِرٌ﴾، به‌یانی زوو س‌زاو نازاریکی چه‌س‌پاو، ملی‌گرتن، به‌سه‌ریاندا هات، ﴿فَدُورُوا عَنَّا وَنُذِرٌ﴾، (پ‌ت‌مانگوتن): بی‌چ‌ت‌ر ئازاری من و ترساندنه‌کانی من! ﴿وَلَقَدْ صَرَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّذَكِّرٍ﴾، به‌ دنیایی قورئانی‌شمان بۆ خو‌ب‌ندنه‌وه، بۆ ل‌ت‌ت‌یکه‌یشتن، بۆ په‌ند ل‌ت‌وه‌رگرتن، ئاسان‌کردوه، ئایا که‌سی ب‌یرکه‌ره‌وه‌و په‌ند ل‌ت‌وه‌رگر هه‌یه‌؟!

ئنج‌ا له‌ کو‌ت‌ایی دا باسی ف‌یره‌ه‌ون و گه‌له‌که‌ی ده‌کات: ﴿وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النَّذْرُ﴾، به‌ دنیایی ترساندنه‌کان، هۆش‌داریه‌کان (له‌ ر‌ئی مووسا عَلَيْهِ السَّلَامُ و، ه‌اروونی ب‌رایه‌وه عَلَيْهِ السَّلَامُ) بۆ ف‌یره‌ه‌ون و دارو ده‌سته‌که‌ی بۆ ن‌زیکانی ف‌یره‌ه‌ون و شو‌نکه‌وتووانی ف‌یره‌ه‌ون‌یش چوون، ﴿كَذَبُوا بِآيَاتِنَا كُفَّارًا﴾، که‌چی هه‌موو ن‌یشه‌انه‌کانی ئیمه‌یان به‌ درۆ دانان، که مووسامان عَلَيْهِ السَّلَامُ وه‌ک خوا له سووره‌تی (الإسراء) داو، له سووره‌تی (النمل) دا، ف‌ه‌رموو‌یه‌تی: به‌ نۆ ن‌یشه‌انه‌ی گه‌وره‌وه ناردبوومان: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ الإسراء، نۆ ن‌یشه‌انه‌ی رۆش‌نمان نۆ مو‌ع‌ج‌یزه‌مان به‌ مووسا دا‌بوون، به‌ لأم ئەوان هه‌موو‌یانیان به‌ درۆ دانان، ﴿فَأَخَذْتُم مِّنْ عَرْبِهِمْ مُقَنَدِينَ﴾، ئیمه‌ش گر‌تمانن، گر‌تنی ب‌ل‌اده‌ست و ز‌ال‌یکی زۆر خاوه‌ن توانا، واته: واما‌نگرتن شایسته‌ی ئیمه‌ بی، مه‌به‌ست له‌ گر‌تن‌یش ل‌یره‌دا س‌زادانه.

مه‌سه‌له گرنه‌گه‌کان

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

به‌سه‌ره‌اتی نووح **سَلَّمَ** و گه‌له‌که‌ی، به‌درو‌دانانی گه‌لی نووح بو‌ی‌نغه‌مبه‌ره‌که‌یان، نووح **سَلَّمَ** و، تو‌مه‌تبار کردنی به‌شیتی و، ری لیگرتسی و، گه‌ف لیگردنی، لئجا پارانه‌وه‌ی نووح له‌خوا **سَلَّمَ**: بو‌سه‌رخستنی و تو‌له‌ستاندنه‌وه‌ی له‌ناحه‌زه‌کانی و، سه‌ره‌نجام فه‌رمانکردنی خوا **سَلَّمَ** به‌کرانه‌وه‌ی ده‌روازه‌کانی ئاسمان و هه‌ل‌پ‌ژانی ئاوی به‌خورو، ده‌رقو‌لینی کانسی و سه‌رچاوه‌ زوره‌کانی زه‌ویسی و، ده‌رباز کرانی نووح و **سَلَّمَ** شو‌نکه‌وتوو‌انی (خوا لئیان پازی بی)، له‌که‌شتیبه‌کی له‌ته‌خته‌کان و له‌بزماران دروستکراوو، هیشتنه‌وه‌ی ئه‌و که‌شتیبه، وه‌ک نیشانه‌یه‌کی گه‌وره‌بو‌ مرو‌فایه‌تیی و، ئاسانکردنی قورئانیش بو‌خو‌تسندن و له‌به‌رکردن و لئی‌تی‌گه‌یشتن:

خو‌ا ده‌فه‌رموی: ﴿كَذَّبَتْ قَبَائِلُهُمْ قَوْمٌ نُّوحٌ فَاذْعَبُوا عِبَادًا وَقَالُوا بِحُجْرٍ ۙ وَآزْدِجَرَ ۙ فِدَعَا رَبَّهُ: أَيْ مَغْلُوبٌ فَأَنْصَرَ ۙ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ۙ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَفَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدٍ فُذِرَ ۙ وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْأَوْجِ وَدُسِّرَ ۙ تَغْرَىٰ بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ۙ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ۙ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذِرٍ ۙ وَلَقَدْ بَشَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ۙ﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئه‌م، ئایه‌تانه، له‌پازده‌برگه‌دا:

وه‌ک پێش‌تریش گوته‌مان: ئی‌مه‌هه‌م له‌مانای گشتیی ئه‌م سی و چوار ئایه‌ته‌دا، که‌به‌سه‌ره‌هاتی پینج له‌ی‌نغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و، گه‌له‌یاخیه‌کانیان ده‌گرنه‌نیو‌خو‌یان، هه‌م لیره‌ش له‌مه‌سه‌له‌گرنه‌گه‌کان دا، ناچینه‌نیو‌ورده‌کاریه‌کانی به‌سه‌ره‌هاتی نووح **سَلَّمَ** و گه‌له‌که‌ی، هه‌روه‌ها به‌سه‌ره‌هاته‌کانی

دیکەش، بە لێکو بایى ئەوە نەدی لە ئایەتەکان، بە وردیى تیبگەین، شەرح و تەفسیری ئایەتەکان دەکەین، چونکە بە سەرھاتی هەر کام لەو پیغەمبەرە ئامان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لە شوێنى دیکەى تەرخانکردا، کە پێشتر ئامان پێداوه، باسکردوون.

١- ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ﴾، لە پێش ئەواندا، گەلى نووح بە درۆیان دانا، (هم) (قبلهم) ئەو پاناو بە پێى سىاق دەزانرێ کە بۆ کۆمە لگای پیغەمبەر ﷺ دە چیتەوه، واتە: لە پێش ئەو کۆمە لگایەى تۆشدا، کە تۆ بە درۆ دادەنێن و تۆمە تبارت دەکەن، بە جادووگەریی و شیتى و شاعیری و فالچیه تى، گەلى نووحیش لە پێش ئەوانداو زۆر لە پۆزگارانى پیتشوو، بە درۆیان دانا، دیارە بەرکارە کەى قرتێراوه، لە بەر ئەوهى بە سىاق و سەلیقە دەزانرێ، یان: ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ نُوحًا﴾، کۆمە لگاو گەلى نووح، نووحیان بە درۆ دانا، یاخود پەيامتیک کە خوا ناردبوو، بە نووحدا، بە درۆیان دانا، هەلبەتە گەلى نووح، بۆیە بە ناوى نووحەوه هەلداون، چونکە ناویکی دیکەیان نەبووه، پێى بناسرێن، هەر وهها گەلى لووطیش وهک دواى دەیکهینت بە هەمان شێوه، واتە: ئەو کۆمە لگایانەى هیچ ناویکی دیکەیان نەبووه، بۆ وینە: وهک گەلى عادو، گەلى ئەموودو، گەلى مەدیەن، ئەوانەى ناویکی ناسراو و باویان نەبووه، بۆیە خواى تاک و پاک هەر بە ناوى پیغەمبەرە کە یانەوه هەلیان دەدا.

٢- ﴿فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا﴾، بە نەدە کەى ئیمەیان بە درۆ دانا، مەبەست (بە نەدە کەمان) نووحه ﷺ نازانان لەو بارهوه: ئایا بۆچی لێره داخوا ﷺ دووجار انوشەى (کُتِبَ) ی هیناوه: ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا﴾؟ زۆریان قسه کردوه بە گشتى سێ وهلامیان داونهوه:

وهلامى یەكەم: هەندىك گوتووینانە: هى پێش، مەبەست پێى ئەوه بووه، کە قەناعەت و برۆیان وابوو، نووح درۆ دەکات و راست ناکات، حاشای نووح ﷺ.

هى دوايش مەبەست پێى ئەوهیه، کە ئەو قەناعەتەى بوویانە، ئاشکریان کردوه.

وه لآمی دووهم: هه ندیکسی دیکه گوتوو یانه: ﴿كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ﴾، له پیش ئەواندا گه لی نووح به درۆیان دانا، یانی: ﴿كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ كُلُّ رَسُولٍ لَّهِ﴾ یان (کَلِّ رسالات الله) یانی: هه موو پیغه مبه رانی خوا، یان هه موو په یامه کانی خویان به درۆ دانان، به لآم هی دووهم که دووباره ی ده کاته وه: ﴿مَكَذَبُوا عَبْدَنَا﴾ به نده که ی تیمه که نووحه ﴿سَلَّمَ عَلَيْنَا﴾ به درۆیان دانا.

له سووره تی (الشعراء) یش دا خوی زانا و شاره زا ئەوه زۆر دووباره ده کاته وه: ﴿كَذَبَتْ عَادُ الْمُرْسَلِينَ﴾، ﴿كَذَبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ﴾، بئگومان هه ر کامیک له و گه لانه، یه ک پیغه مبه ریان بۆ هاتوه بهس ئەویان به درۆ داناوه، به لآم له بهر ئەوه په یامی پیغه مبه ران هه مووی له نیوه پرۆکدا، یه کیکه، هه ر کامیکیان، یه کیک له پیغه مبه رانی به درۆ دانا بئ، مانای وایه هه موویانی به درۆ داناوه، هه ر بۆیه ش ئەو جووله که وه نصرانیان هه ی پروا به پیغه مبه ری کۆتایی موحه ممه د ناهینن، وه ک پروایان به مووسا و عیسا ش نه هینا بئ، چونکه مووسا و عیسا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هه و آلیان داوه به گه له کانی خۆیان، که دوا ی ئەوان پیغه مبه ری کۆتایی دئ، له ئاخیر زه ماندا، له کۆتایی هه موو پیغه مبه ران، یه ک پیغه مبه ر دئ، و دوا ی ئەو هیچ پیغه مبه ری دیکه نایه ن و، پروای پئ بئین!

وه لآمی سیتیهم: هه ندیکیش گوتوو یانه: بۆیه دووباره بۆته وه (لِفَادَةِ تَوْكِيدِ التَّكْذِيبِ، مَثَلُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾ الشعراء، بۆ گه یاندنی جه ختکر دنه وه، وه ک خوا فه رموو یه تی: ﴿وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾ الشعراء، ئەگه ر زه برتان وه شاندا، مله وانه زه بر ده وه شینن.

۳- ﴿وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ﴾، گوتیشیان: شیته و گه فیشی لی کرا، ئنجا که به درۆیان دانا، ده بئ پاساو یک بئیننه وه بۆ به درۆ دانانه که یان و پروا پئ نه هینانه که یان، بۆیه به دووستان تۆمه تباریان کرد، ﴿وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ﴾، ئەم رسته یه دوو واتای هه ن:

آ- گوئیان: شیتو دهستی لیوه شیتراوه، یانی: له لایهن شه یاتانه کانه وه هه پره شه ی لیکراوه و گه فی لیکراوه و تیکدراوه.

ب- یاخود: (وَأُذْجِر)، یانی: وپرای ئه وه ی تۆمه تباریان کرد به شیتیی، گه ف و هه پره شه شی لیکرا، یان: پئشی لیکیرا، چونکه وهک پیشتر باسمان کرد: (إِذْجَار)، (أَفْتَعَالَه)، له (زَجَرَ أَي: هُدَّ وَمُنِعَ)، هه پره شه ی لیکرا و پئشی لیکیرا، که په یامی خوا **سَلَّمَ** بگه به نی، ئه مه هه مووی لیره دابؤ دلدا نه وه ی پیغه مبه ری خاتمه **بِهَوَه** که ته نیا گه له که ی تۆ نین، تۆ به درۆ داده نین، له گه ل ئه وه شدا تۆ له لووتکه ی راستیی و پاکیی و ئه مینیی دای، به لکو ئه وه تا له پیش ئه واندا گه لی نوو حیش هه روا بووه، دوا یی باسی کۆمه لگایه کانی دیکه ش ده کات، که واته: دلت له خو ت دانه مینئ و، بزانه که هه ر ئه وه عاده ت و نه ری تی کۆمه لگا بیبروایه کان بووه، کاتیک که خوا پیغه مبه رانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) بؤ نار دوون، پئیمان بیبرو بوون، دوا بیش بؤ پاساو دانه وه ی بیبروایه که ی خو یان، تۆمه تباریان کردوون به چه ند شتیک، که ئه و پیغه مبه رانه (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له هه موو که س لیان دوور تر بوون، به لام بؤ چه واشه کردنی خه لکه که ی خو یان، ده بووایه شتیک هه ر بلین.

۴- ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ﴾، له پهروه ردگاری پارایه وه، که من بیچاره م سه رم بخه! (ف)، که چۆته سه ر (دَعَا)، ﴿فَدَعَا رَبَّهُ﴾، (تَفَرُّغٌ عَلَى السَّابِقِ)، هه لچرا وه له سه ر قسه ی پیشوو، لقیکه له وئ ده بیته وه، یانی: له ئه نجامی ئه وه دا، که ئه وان وایانگوت، ئه ویش له پهروه ردگاری پارایه وه، پهروه ردگاری بانگ کرد، ﴿أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ﴾، پارانه وه که شی ئه وه بوو: من تیکشکاو م، بیچاره م، یارمه تیییم بده! (فَانْتَصِرَ)، یانی: (فَانْتَصِرْ لِي)، ئه میش دوو واتای هه ن:

آ- (انْتَصِرْ لِي) سه رم بخه، پشتم بگره.

ب- (انتقم لي) تۆ له م بؤ بستینه وه، له وانه ی به ئاهه ق تۆمه تبارم ده که ن و دژایه تیییم ده که ن.

۵- ﴿فَفَنَحْنَا أَيْتَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّثَمَّرٍ﴾، به کسر دوی پارانه‌وه‌که‌ی وی د‌رواز‌ه‌کانی ناسمان کردنه‌وه به ئاو‌یک‌ی هه‌ل‌ر‌ژاو. (ف) که چۆته س‌ه‌ر (فَتَحْنَا)، دوو ئه‌گه‌ری هه‌ن:

أ- (فَاءِ التَّعْقِيبِ)ه، واته: به کسر به دوی پارانه‌وه‌که‌ی ئه‌ودا، ئیمه‌ش د‌رواز‌ه‌کانی ناسمان کردنه‌وه به ئاو‌یک‌ی هه‌ل‌ر‌ژاو، به ئاو‌یک‌ی به خور‌زه‌م و لووز‌ه‌و، که له‌سه‌ر‌ی‌وه ده‌هاته خوار.

ب- یاخود ئه‌ویش بۆ (تَفْرِيعِ)ه، واته: ب‌ینا له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و پارایه‌وه، ئیمه‌ش د‌رواز‌ه‌کانی ناسمان به ئاو‌یک‌ی هه‌ل‌ر‌ژاو کردنه‌وه.

﴿بِمَاءٍ مُّثَمَّرٍ﴾، (الْمُثَمَّرِ الْمُصْبَبِ)، هه‌ل‌ر‌ژاو به خور‌زه‌م، یان به خور داباریو، ئنجا که خوا **بِمَاءٍ مُّثَمَّرٍ** باسی کردنه‌وه‌ی د‌ه‌ر‌گاکانی ناسمان ده‌کات، ئه‌مه‌ و‌ینه هینانه‌وه‌یه‌که‌ به‌وه، که ئه‌و ئاوه‌ وه‌ک سوپایه‌ک و‌اب‌ئ‌ی، له‌ پشت د‌رواز‌ه‌وه، چاوه‌ر‌ئ‌ی بن، د‌ه‌رواز‌ه بک‌ر‌ته‌وه‌و ئه‌وانیش ه‌یر‌ش ب‌ینن.

۶- ﴿وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا﴾، زه‌و‌ی‌یش‌مان هه‌مووی به سه‌ر‌چاوان ته‌قاند‌ه‌وه، (التَّفَجِيرُ؛ إِسْأَلَةُ الْمَاءِ تَفَجَّرَ الْمَاءُ، أَي: سَأَلَ)، (تَفَجِيرِ)، به مانای ر‌ژاندن ئاوه، (تَفَجَّرَ الْمَاءُ، أَي سَأَلَ الْمَاءُ)، ئاوه‌که ر‌ژا.

۷- ﴿فَأَلْنَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ﴾، ئاوه‌که پ‌یک‌که‌ی‌شت، به ش‌ی‌وه‌یه‌ک که پ‌یش‌تر ئه‌ندازه‌گیری ک‌رابوو، که ده‌فه‌رموئ‌ی: ﴿فَأَلْنَقَى الْمَاءُ﴾، ب‌ی‌گومان دوو ئاو بوون: ئاوی سه‌ر‌ئ‌ی و‌ئاوی خوار‌ئ‌ی، به‌لام‌بوئ‌ه‌خوا **بِمَاءٍ مُّثَمَّرٍ** ده‌فه‌رموئ‌ی: ﴿فَأَلْنَقَى الْمَاءُ﴾، ئاوه‌که پ‌یک‌که‌ی‌شت، چونکه سه‌ره‌نجام بوته‌یه‌ک ئاو، یاخود هه‌ر یه‌ک جو‌ره‌ ئاو بووه، ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر‌ئ‌ی داباریوه‌و ئه‌وه‌ی له‌ خوار‌ئ‌ی‌وه ده‌رقو‌ل‌ی‌وه، هه‌مووی هه‌ر یه‌ک ئاو بووه، له‌ ر‌یشه‌و چ‌ی‌یه‌ت دا، د‌وای‌یش هه‌مووی بوته‌یه‌ک ش‌ت، که بر‌یت‌ی بووه له‌و لافاوو تو‌فانه‌ی نووح **بِمَاءٍ مُّثَمَّرٍ**، که ده‌فه‌رموئ‌ی: ﴿فَأَلْنَقَى الْمَاءُ﴾، ئاوه‌که پ‌یک‌که‌ی‌شت **عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ﴾**، یانی: له‌سه‌ر‌ حال‌ت‌یک و به ش‌ی‌وه‌یه‌ک که پ‌یش‌تر ئه‌ندازه‌گیری ک‌رابوو.

شماره زایانی زمانی عه‌په‌بیبی ده‌تین: بویه خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لیره‌دا ده‌فهرموی: ﴿قَالَ نوحُ اٰلَمَاءُ﴾ چونکه ئەو دوو ئاوه‌ی چوواندوون به دوو کۆمه‌له سوپاوه، یه‌کیکیان له لایه‌کرا دتی و، ئەوی دیکه‌ش له لایه‌کی دیکه‌وه، دوا‌یی هه‌ردووکیان یه‌ک ده‌گرن و یه‌ک ده‌ست ده‌بن، چونکه ئەو ئاوه‌ی له‌سه‌رئۆه هه‌له‌پ‌ژاوه و ئەوه‌ی له‌زه‌ویه‌وه ده‌رقولبوه، هه‌مووی بۆ یه‌ک نامانج بووه، ئەویش ئەوه‌بوو که تۆفان‌تیکیان لێ پیتک بێ و ئەو خه‌لکه‌یاخیی و سه‌ره‌که‌شه‌ی گه‌لی نووح **عَلَيْهِ السَّلَامُ** که نووحیان به‌درۆ داده‌ناو بپروایان پێ نه‌ده‌کرد، به‌و تۆفانه‌بفه‌وتین، که له‌نیواندا ژنه‌که‌شی بوو، هه‌روه‌ها کۆپه‌که‌شی بوو، کۆپه‌که‌ی له‌سوورپه‌تی (هود)‌دا، باسکراوه: ﴿وَنَادَى نُوحٌ اٰبْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ اَرْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۲﴾ قَالَ سَتَأْتِيَ اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِيْكَ مِنْ اٰلَمَاءَ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّجَعُ وَاٰلَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِيْنَ ﴿۱۳﴾﴾، لیره‌دا باسی سه‌ره‌نجامی کۆپه‌که‌ی ده‌کات و، له‌سوورپه‌تی (التحریم)‌بشدا، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسی هه‌ر کام له‌خیزانی نووح و لووط ده‌کات: ﴿صَرَخَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّذِيْكَ كَفَرُوْا اٰمْرًا تُوْج وَاٰمْرًا تُوْطِرُ كَانَتْ تَحْتِ عِبْدِيْ مِنْ عِبَادِنَا صٰلِحِيْنَ فَخٰنَا هٰمَآ فَاذْرٰنِيْمَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ سِتِيْنَا وَقِيْلَ اَدْخُلَا الْاٰرَافَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ﴿۱۰﴾﴾، لیره‌دا که نووح **عَلَيْهِ السَّلَامُ** له‌خوا پاراوه‌ته‌وه: ﴿فَدَعَا رَبَّهُ اٰنِيْ مَغْلُوْبٌ فَاَنْصِرْ ﴿۱۰﴾﴾ (مغلوب)، واته: تیکشکاوو بیچاره‌و بێ ده‌سته‌لات، لیره‌دا نووح **عَلَيْهِ السَّلَامُ** ناوهمیدیه‌که‌ی خۆی له‌وه‌دا که وه‌لامی بده‌نه‌وه‌و به‌ده‌نگیه‌وه‌بێن، چواندوه‌به‌حالی جه‌نگاوه‌ریکه‌وه‌که‌له‌گه‌ل دوژمنیکدا، ده‌سته‌و یه‌خه‌ده‌بێن و دوژمنه‌که‌ی زه‌فه‌ری پیده‌بات و به‌پوه‌ستی^(۱) دوژمنه‌که‌ی و به‌رانبه‌ره‌که‌ی نایه‌ت، نووح‌یش دوا‌ی نو سه‌دو په‌نجا سا‌ل تیکۆشان. هه‌رماوه له‌مه‌یدانداو ئاماده‌نیه، مه‌یدان چۆل بکات، بویه پیوستی به‌هاوکاری و یارمه‌تی و پشتگیری خوا هه‌یه **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**

ئنجا ئایا که ئەو ئاوه به‌و شیوه‌یه هاته خوارو ئەو تۆفانه‌ی لێ دروست بوو، نووح **عَلَيْهِ السَّلَامُ** و شۆینکه‌وتوو هه‌کافی چاره‌نووسیان چۆن بوو؟

(۱) به‌روه‌ستی نه‌هات: پێی نه‌وێرا.

۸- ﴿وَحَمَلَتْهُ عَلَى ذَاتِ الْوَجِّ وَدُمِّرُ﴾، ھەرودھا ئویشمان (نووحیشمان) ھەلگرت، لەسەر خاوەنی تەختەکان و بزمارەکان.

تەنیا لێرەدا خوا ﷺ کەشتیەکی نووح، کە بە (فُلْک) یش ناوی ھیناوە: ﴿أَفَلَاكَ الْمَشْحُونِ﴾ ۱۱، یەس، ھەرودھا بە (سَفِينَةَ)ش ناوی ھیناوە، ﴿وَأَجْمَعْتُهُ وَأَصْحَبَ السَّفِينَةِ﴾ ۱۵، العنكبوت، بەلام لێرە بە: ﴿ذَاتِ الْوَجِّ وَدُمِّرُ﴾، وەسفی کردووە (ذَاتِ)، یانی: (صَاحِبَةَ)، خاوەن، مێینەیی مەجازییە، (الْوَجِّ)، تەختەکان، کۆی (لُوح)ە، کە بە مانای تەختە دێ، چ ئەو تەختەبەیی کەشتی لێ دروست دەکری، چ ئەووی لەسەری دەنووسری، (دُمِّرُ) یش کۆی (دَسَار)ە، واتە: بزمار، یاخود پەت و گوریسی بەھتیز، ھەندیکیش وایان لێکداوەتەو، کەواتە: نووح ﷺ مان سواری خاوەن تەختەکان و بزمارەکان کرد، یانی: کەشتیەک کە پێکھاتبوو، لە تەختان و لە بزماران، کە تەختەکانیان پێکەووە بەستبوونەو.

وای تێدەگەم کە لێرەدا خوا ﷺ دەبەوی بۆمان باس بکات، کە کەشتیەکی نووح لەچی پێکھاتووە؟ ئەمە پێنماییشە بۆ مەروڤەکان کە کەشتی ئا ئەو پێکھاتە سەرکێیەکیەتی، یەگەم: تەختەدارەکان. دووھم: بزمارەکان کە تەختەکان پێکەووە بەستەنەو، یان (دُمِّرُ) واتە: پەت و گوریسەکان، چونکە (دَسَار)، کە بە (دُمِّرُ)، کۆدەکرێتەو، ھەم بەمانای بزمار دێ، و، ھەم بە مانای پەتیکە مەحکەم دێ، ھەر شتیک کە تەختەکان پێکەووە بەستتەووە پێکیانەو گری بدات.

۹- ﴿تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا﴾، بەچاوەکانی ئێمە دەپۆی، لێرەدا خوا ﷺ دەفەرموێ: ﴿تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا﴾، لە جێی دیکەش وشەیی (عَيْنِي) ھاتو، لە سوورەتی (طه)دا: ﴿وَلَنَضَعُ عَلَىٰ عَيْنِي﴾ ۲۱، بۆ ئەووی لەسەر چاوی من، پەرودە بەکری، ھەرودھا بۆ پێغەمبەری خاتەم ﷺ بەکو (عَيْن) ھیناویەتی لە کۆتایی سوورەتی (طور)دا: ﴿وَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ ۱۸، ئنجا کە خوا ﷺ (عَيْن)ی بە تاک و بەکو (مفرد و جمع) ھیناوە، مەبەست پێی سێفەتیکە خوا ی پەرودەدگار نی، بەلکو ئەمە تەعبیریکی مەجازییە، ئەگەرنا

ناگونجی له شوینتی یهک چاو بن، له شوینیک کۆمه‌له چاوێک! به‌لکو ئه‌وه ته‌عبیریکی مه‌جازیه‌و خه‌لک به‌کاری دینن، ده‌لین: تۆ چاوی منی، یان: چاوم له تۆیه، یانی: ئاگاداری تۆم و ده‌تپاریزم و، چاودیرییت ده‌که‌م، بۆیه‌ش به‌ کۆ (جمع) هیناویه‌تی، تاکو به‌هیزی مانای چاودیرییه‌که ده‌ریخات، چونکه هه‌میشه کۆ (جمع) ته‌عبیره‌له‌هیز ده‌کات، یاخود له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** کۆمه‌لێک جوهره‌ چاودیری بوو نووح کردوون، نووح **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** و ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لی بوون:

أ- چاودیریان بووه که‌شتیه‌که‌یان، نغرۆ نه‌بی.

ب- چاودیریان بووه که ده‌ریاز بن.

ج- چاودیریان بووه، که دوا‌یی له شوینیکی باش بنیشه‌وه.

د- چاودیریان بووه که له نێو که‌شتیه‌که‌دا چۆن بگوزهرینن؟ خوا کۆمه‌لێک چاودیری و ئاگاداری تایبه‌تی بۆ ره‌خساندوون، واته: که‌شتیه‌که ده‌رۆیی به‌ چه‌ند جوړیک له چاودیری و پاراستن و ئێشکگرتنی ئێمه، ئه‌وه مانا بنه‌رته‌یه‌که‌یه‌تی، هه‌ندیکیش گوتوو یانه: (بِأَعْيُنِ أَوْلِيَانَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ)، له ژێر چاودیری دۆسته‌کامان له فریسته‌کاندا، فریسته‌کان ئاگیان لێ بووه، به‌دلنیا‌یی فریسته‌کان به‌ فه‌رمانی خوا، خوا هه‌ر کارێ پێیان بسپیری، ئه‌نجامی ده‌دن، به‌لام ئه‌وانیش که سه‌ربازی خوای په‌روه‌ردگارن، کاره‌که هه‌ر ده‌گه‌رته‌وه بۆ خوا.

١٠- ﴿جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفْرًا﴾، ئه‌وه‌ش پاداشته‌نه‌وه بوو بۆ که‌سیک سه‌له‌یی به‌رانبه‌ر کرابوو، یاخود: بێپروایی به‌رانبه‌ر کرا بوو، واته: رۆشنتی که‌شتیه‌که، به‌و شوویه‌وه، ده‌ریازبوونی سواربوونی که‌شتیه‌که، نووح **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ئه‌و خا‌وو خێزانه‌ی له‌گه‌لی بوون و، ئه‌و په‌روادارانه‌ی له خزمه‌تی دابوون، ئه‌وه پاداشت بوو بۆ که‌سیک که کوفری به‌رانبه‌ر کرابوو، کوفریش یان مه‌به‌ست پێی بێپرواییه، یان مه‌به‌ست پێی سه‌له‌یی (کُفْرَان) ه، بێگومان هه‌ر کام له پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) نيعمه‌تێکی هه‌ره به‌رزی خوای به‌خشه‌ره‌وه، که‌سیک په‌روای پێ نه‌هێنن، مانای وایه سه‌له‌یی به‌رانبه‌ر به‌و نيعمه‌ته‌ی خوای مپه‌ره‌بان کردوه، هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ

وَالسَّلَامِ) خوا ناردوونی بو ئهوهی بروایان پی بهتری، بویه که سیک پیان پی بیبروا بی، بیگومان تووشی سزا دهن، ئه و پیخه مبه رهش **سوره** له سهر ئه وه که به رانبه ره کانی پی بیبروا دهن، یاخود له به رانبه ریدا، سپله و نا سوپاس دهن، پاداشت دهر دیته وه، وهک چۆن به رانبه ره کانی شی سزا دهر دین.

(١١) - **وَلَقَدْ تَرَكْنَهَا مَائَةً**، به دناییی ئیمه که شتییه که مان، وهک نیشانه یهک به جته یشت.

لیره دا پوونکه ره وانی قورئان:

أ- هه ندیکان ده لئین: راناوی (تَرْكُنَهَا)، ده چیته وه بو که شتییه که یانی: (تَرْكُنَا السَّفِينَةَ آية).

ب- هه ندیکیش ده لئین: ده چیته وه بو به سه رهات (قصة) ی نوح، هه له به ته هه ردوو کیشیان: که شتییه که وه به سه رهات که به لگه و نیشانه ی راستی نوح **سوره**، به لگه و نیشانه ی ئه وه بوون که خوا **سوره** له سهر دۆسته کانی خۆی وه دهنگ دتی، هه م که شتییه که ی نوح و هه م به سه رهات که ی هیلدرا و نه وه، پی م وانیه هه چ گه ل و کۆمه لگایه ک هه بن له سهر گۆی زه وی، که باسی تۆفانی نوح نه بی، له کتبه میژوو ییه کانیاندا، هی میژو پۆتامیا و هی میسرو هی شام، سه رجه م ئه و شارستانیه تانه ی بوون: ئه که دییه کان و سۆمه رییه کان و ئاشوورییه کان و بابلیه کان، هه رو هه ئه وانیه هه ندو چین و ئیران له نیو هه موویان دا، باسی تۆفانی نوح بووه، له بهر ئه وه ی تۆفانی نوح، وهک پیتشر باسما نکرده له ته فسیری سووره تی هوود دا که به سه رهاتی نووحمان **سوره**، به ته فصیل هینا وه، وا پیده چئ ئیقلمیگه ربوو بی، دنیا گره وه بووی، بویه له که له پووری میژوو ی هه مو و گه لاند، باسی به سه رهاتی تۆفانه که ی نوح **سوره** و که شتییه که ی کراوه.

(١٢) - **فَهَلْ مِنْ مُدْرِكٍ**، ئنجا نایا که سی بیره که ره وه و په ند وه رگر هه به؟! یانی: (هَلْ مِنْ مُتَذَكِّرٍ! أَوْ هَلْ مِنْ مُتَفَكِّرٍ! أَوْ هَلْ مِنْ مُنْعِظٍ)، له بنه رت دا (مُتَذَكِّرٍ) وه، پیتشریش گوته مان: (مُدْرِكٍ)، ده گونج به مانای: وه بیره هاتوه وه بی، که سیک که

شَتِیْکِی وَهَبِیر دَیْتَهوَه، یاخود به مانای: بَیرکه رهوه بی، یانی: که سَیْک که بَیر ده کاتهوه له شَتِیْک، یاخود: به مانای: پهنده وهرگر (مُتَّعِظِ) بی، هه رسیکیان گونجاون، ئایا کهس ههیه؟ نه مه پرسیا رکردنی نکوئیلیکردنه واته: که سی وانه بوو پهنده وهر بگری و بَیر بکاته وه وه لو راستییانه په ندوه بگری، که خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** له ناخوزگماکی مروّفا دایاناون و پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هاتوون، له پئی وه حیی خواوه، ئه و راستییانه بَیر خه لک بخه نه وه، که ئه صلّه که بیان له زگماک و له ناخیاندا هه یه.

(۱۳) - ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَدَابِ وَنَدْرٍ﴾، ئنجا ئایا نازاری من و ترساندنه کانی من، چوون بوون! (نَدْر) کوی (نَدْرِ) ه که یان چاوگ (مصدر) ه و به مانای (اِنْدَار) ه، واته: وریا کردنه وه و ترساندن، یان به مانای (همندر) ه، یانی: وریا که ره وه و ترسینه ر، لیره دا مه به ست نه وه یه: ئایا سه ره نجامی ترساندن و ناگادار کردنه وه کانی من چوون بوو؟ یان: سه ره نجامی سزادانه که ی من چوون بوو؟ بیگومان زور بیره زا بوو، بوئه خوا ی به رز به وشو یه ده یفه رموی، واته: له وه صف نایه ت، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** چوون ئه وانهی سزادا، دوی ئه وه ی ناگاداری کردنه وه و ترساندن، سزادانه که ی زور جیی سه ره سورمان بوو!

لیره دا که ده فهرموی: ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَهَا آيَةً﴾، هه رچه نده ئیمه له ته فسیری سووره تی (العنکبوت) یشدا، له و شوئنه ی ده فهرموی: ﴿فَأَنْجَحْتَهُ وَأَصْحَبَ السَّفِينَةَ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ﴾ (۱۵)، واته: خوئی و هاوه لانی که شتیبه که مان ده ربا ز کردن و کردمانه نیشانه بو جیهانیان، ئنجا ئه گه ر رانوی (ها) له: ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَهَا آيَةً﴾ دا، ئه گه ری ئه وه هه بی، مه به ست پئی به سه ره اته که ی نوح بی **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** که ئه وه دوور یشه و گونجاو نیه له گه ل رهوت (سیاق) ده که دا، که هه مووی باسی که شتیبه که یه: ﴿وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْأَوْجِ وَدُمْرٍ﴾، ﴿تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا﴾، ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَهَا﴾، چونکه راناو (ضمیر) ده بی بو نیزی کترین باسکراو (أَقْرَبَ مَذْكُورٍ)، بجیته وه وه نزی کترین باسکراو یش که شتیبه که یه، به لام ئه گه ر لیره ئه گه ری کی هه بی، که مه به ست پئی به سه ره اته که بی، له سووره تی (العنکبوت) دا، که خوا ده فهرموی: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ قَالَتْ فِيهِمْ آلُفَ سَنَةٍ إِلَّا حَمِيمٍ﴾ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ

وَهُمْ قَلِيلٌ مُّؤْمِنُونَ ﴿۱۴﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿۱۵﴾ واته: خوئی و هاوه لانی که شتییه که مان ده رباز کردو، کردمان به نیشانیه که بو جیهانیان، له ویدا زور به روونی و راشکاویی، دیاره که پاناوه که بو که شتی (سفینه) ده چیته وه و لهوئی به درژی له و باره وه دواين، ههروه ها له سوورپتی (هود) یشدا که باسی به سه رهاتی نوو حمان ﴿سوره اعراف﴾ کردوه، وردترو روونتر له باره ی به سه رهاتی نوو و له باره ی که شتییه که شه وه دواين، که تیس تاش شوینه واره که ی له سه ره چیا ی جوودی هه ر ماوه، به لام با لیره ش نه و قسه یه ی (الطبری) بئین، که له ته فسیره که ی خویدا^(۱)، ده لئی:

(وَلَقَدْ تَرَكْنَا السَّفِينَةَ الَّتِي حَمَلْنَا فِيهَا نُوحًا وَمَنْ كَانَ مَعَهُ آيَةٌ، يَغْنِي عِبْرَةً وَعِظَةً لِّمَنْ بَعْدَ قَوْمِ نُوحٍ مِنَ الْأُمَّمِ لِيَعْتَبِرُوا وَيَتَعَبَّطُوا، فَيَنْتَهُوا عَنْ أَنْ يَسْلُكُوا مَسَلِكَهُمْ فِي الْكُفْرِ بِاللَّهِ، وَتَكْذِيبِ رُسُلِهِ، فَيُصِيبَهُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ مِنَ الْعُقُوبَةِ)، واته: که شتییه که که نوو ح ﴿سوره اعراف﴾ و نه وانه ی له گه لی دا بوون، تیماندا هه لگرتبوون، کردمانه نیشانیه که، واته: په ندیک و ناموژگارییه که بو نه وانه ی له دوا ی گه لی نوو ح وه دین، له نه ته وه کان تا کو په ند وه ر بگرن و، ناموژگاریی بگرن و، واز له وه بئین که هه مان پئی گه لی نوو ح بگرن، له بیروایی به ران بهر به خواو، به درو دانانی پیغه مبه ره کانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و، سه ره نجام هه مان سزا که به سه ره وان هات، به سه ره نه وانی ش بئ.

نجا (الطبری) دوو قسان دینئ هه ردووکیان له قه تاده وه، که په کیکه له زانایانی تابعین:

یه که م: (عَنْ قَتَادَةَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً﴾، قَالَ: «أَبْقَاهَا اللَّهُ بِبَاقِرْدَى مِنْ أَرْضِ الْجَزِيرَةِ، عِبْرَةً وَآيَةً، حَتَّى نَظَرْتُ إِلَيْهَا أَوَائِلَ هَذِهِ الْأُمَّةِ نَظْرًا، وَكَمْ مِنْ سَفِينَةٍ كَانَتْ بَعْدَهَا قَدْ صَارَتْ رَمَادًا»، (أَخْرَجَهُ: الطبري: ۳۲۸۴۴).

واتە: قەتادە (کە یەکیکە لە زانا زۆر موغتە بەرەکانی ڕوونکردنەوهی قورئان) دەلی: کە خوا دەفەر موی: ﴿وَلَقَدْ تَرْكَنَّا آيَةً﴾، کە شتییه کە مان، وەک نیشانە یەک و بەلگە یەک، هیشتەوه خوا ﴿سَمِعْنَا لَكُمْ نِدَاءً﴾ له (باقەردا) ئەو کاتە دینیە کە بوو^(١) لەسەر زەمینی جەزیرە، ئیستاش شارێک لە کوردستانی تورکیا هەر بەناوی جەزیرەوه هەیه! وەک بەندیەک و نیشانە یەک بە جێهێشت، تاکو سەرەتاکانی ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ تەماشایان کردووە، وەک تەماشاکردن، چەندان کەشتیی دیکەش، دواوی وی هەبوون، بوونە خۆلەمیش و شوینەواریان نەماووە (بەلام خوا شوینەواری ئەو کەشتییە هیشتۆتەوه).

دووهم: (عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: ﴿وَلَقَدْ تَرْكَنَّا آيَةً فَهَلْ مِنْ مَذْكَرٍ﴾، قَالَ: «الَّتَى اللَّهُ سَمِعْتَهُ نُووحَ عَلَى الْجُودِيِّ حَتَّى أَذْرَكَهَا أَوَائِلَ هَذِهِ الْأُمَّةِ»)، (أخرجه الطبري: ٣٢١٤٥).

خوا کەشتیی نووحی لەسەر چیاى جوودی فریدا، هەتا سەرەتایەکانی ئەم ئۆممەتە (جیلی هاوولان و دواوی ئەوان) دیتووایە.

لەو سەرچاوانەدا کە ناماژەم پێدان، بە تاییەت لە تەفسیری سوورەتی (هود) دا، بە تەفصیل باسکردووە، کە بە مانگە ئاسمانییەکان وینەى گیراوهو، ئەندازەى کەشتییە کە چەندەو چۆنە؟ هەرچەندە کاتی خووی خوا فەرموویەتی تەختە بوو، بەلام ئیستا وەک بەردی لیها توو بە تێه پێنی کات و، پسپۆرانی زەویناسیی (جیۆلۆجیا) دەلێن: بەلای کەمەوه ئەو کەشتییە سەد هەزار (١٠٠٠٠٠) سالی بەسەردا تێه پێوه!

١٤- ﴿وَلَقَدْ بَرْنَا الْقُرْمَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مَذْكَرٍ﴾، بە دنیایی قورئانمان ئاسانکردووە بۆ (ذکر)، ئایا کەس نیه، لێی تیبگات، پەندی لێوه رێگرێ، بیرى لێ بکاتەوه؟! (ذکر). پێنج واتای هەن:

(١) کاردۆخ، کاردۆ، دەکەوتتە خواریوی دەریاچەى (وان) خواریوی ڕۆژئاوای دیار بەکر، لە تورکیا (کوردستانی باکوور)، کە لە (باقەردا) وە گۆرلوه. پراوتە: ویکیبیدیا و مەوسوعەى (عریق).

یہ کہہ م: لہ بہر کردن (الحفظ).

دوہم: وہ بیر خو ہینانہ وہ دوی لہ بیرچوونہ وہ (الإستحضر بَعْدَ النَّسِيَانِ).

سٹیہم: باسکردن واتہ: بہ سہر زماندا ہینان.

چوارہم: تیکہ یشتن.

پینجہم: پندوہ رگرتن.

کہ واتہ: کہ دہ فہ رموی: ﴿وَلَقَدْ بَشَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ﴾، بہ دنیایی قورٹامان
ٹاسانکردوہ بؤ (ذکر)، واتہ: بؤ لہ بہر کردن و، بؤ ہینانہ وہ بیر خو، بؤ باسکردن
بہ زمان و، بؤ لیتیکہ یشتن و، بؤ پند لیوہ رگرتن.

لیرہ دا بہ پیویستی دہ زانم بؤ روونکردنہ وہو چہ مک و واتای ٹہو ٹاہتہ
موبارہ کہ، کہ خوا دہ فہ رموی: قورٹامان ٹاسانکردوہ بؤ (ذکر)، بہو پینج واتایانہ ی
باسمکردن، چہ ند قسہ یہ کہ لہ (ابن عاشور) وہو^(۱) بیتم:

ده لن: (التيسير: إيجاد النسر في شيء، والنسر: السهولة، وعدم الكلفة في تحصيل
المطلوب من شيء، وإذ كان القرآن كلاماً فمعنى تيسيره يرجع إلى تيسير ما يراى من
الكلام، وهو فهم السامع المعاني التي عنها المتكلم به دون كلفة على السامع، ولا
إغلاق كما يقولون: يدخل للأذن بلا إذن. وهذا النسر يحصل من جانب الألفاظ
وجانب المعاني؛ فأما من جانب الألفاظ، فذلك يكونها في أعلى درجات فصاحة
الكلمات وفصاحة التراكيب، أي: فصاحة الكلام، وانظام مجموعها، بحيث يخف
حفظها على الألسنة. وأما من جانب المعاني، فيوضح انزعاجها من التراكيب وفرة
ما تحتوي عليه التراكيب منها، من مغازي الغرض المسوقة هي له، ويتولد معاني
من معاني آخر، كلما كرر المتدبر تدبره في فهمها، وسائل ذلك لا يحيط بها الوصف،
وقد تقدم بسطها في المقدمة العاشرة من مقدمات هذا التفسير، ومن أهمها إيجاز

اللَّفْظِ، لِيُشْرَعَ تَعَلُّقُهُ بِالْحِفْظِ، وَإِجْمَالُ الْمَدْلُولَاتِ لِيَتَذَهَبَ نُفُوسُ السَّامِعِينَ فِي انْتِزَاعِ الْمَعْنَى مِنْهَا كُلِّ مَذْهَبٍ يَسْمَعُ بِهِ اللَّفْظَ وَالْغَرَضُ وَالْمَقَامُ، وَمِنْهَا الْإِطْنَابُ بِالْبَيَانِ، إِذَا كَانَ فِي الْمَعْنَى بَعْضُ الدَّقَّةِ وَالْخَفَاءِ).

واته: که خوا ده فہر موی: ﴿وَلَقَدْ بَعَرْنَا الْكُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾، به دنیایی تیمہ قورناتمان ناسانکردوہ بؤ (ذکر)، نایا کہ س نیہ، بی لئی تیبگات و لئی وردیتتہوہ و بیری لی بکاتہوہ؟ ناسانکردن (تیسیر) بریتہ له ناسانی له شتیکدا، ناسانیبش بریتہ له سینایی و زہمہت پیوہ نہ کیشان، له وہدہست ہیئانی نامانج، لهو شتہدا، مہبہستیش له ناسانکردنی قورنات، ناسانکردنی تہوہیہ کہ له قسہ دہویستری، تہوہی له قسہش دہویستری، بریتہ له تیگہ یشتنی بابای بیسہر، لهو مانایانہی قسہ بیژ، مہبہستی بوون، بی تہوہی بابای بیسہر زور تہرک بکتیشی و، بی تہوہی لئی بنالقی و لئی داخراو بی، وہک دہ لین: بہ بی مؤلہت دہ چیتہ تیو گوئی، (واتہ: بہ ناسانی مروفی لئی حالیہ دہ بی)، نتجا تہو ناسانیہ کہ خوا **سورۃ القمر** دہ فہر موی: قورناتمان ناسانکردوہ، دوو بواری ہن:

ا- له بواری بیژہ کانی دا.

ب- له بواری واتاکانی دا.

له بواری بیژہ کانی دا، بہوہ کہ بیژہ کانی قورناتمان له پلہ ہہرہ بہر زہ کانی پہوانی و پاراویدان، ہہم له پرووی وشہ کان و، ہہم له پرووی پیکہاتہی وشہ کان و، ہہم له پرووی تہوہوہ کہ ہہمووی پیکہوہ، ریک و پیکہو بہ شیوہیہ کہ کہ زمانہ کانیش بہ ناسانی تہو بیژانہیان بؤ دہ گوترین و، بویشیان لہ بہر دہ کریں.

له پرووی واتاکانیشہوہ، بہوہ کہ بہ ناسانی تہو واتایانہ له پیکہاتہ کانی وشہ کان و ہر دہ گیرین، واتہ: رستہ کانی و برگہ کانی، مانای زوریان تیدان، لهو مہبہستانہی کہ بیژہ کان بویمان ہاتوون، و ہر دہ گیرین و، ہہندیک ماناش له ہہندیکی دیکہیان و ہر دہ گیرین و، ہہتا بابای راماو رامینسی، مانای دیکہی

زیاتری وده‌ست دین، که نامرازه‌کانی نه‌وه‌ش هینده زۆرن، ناگونجی هه‌موویان باسبکرتین، به‌لام له هه‌موویان گرنگتر بریتیه له: کورتیی بیژه‌کان (ایجاز)، بو‌نه‌وه‌ی به‌ناسانی له‌به‌ر بکرتین و، پاشان به‌کورتیی و پوختیی گوتنی واتایه‌کان، بو‌نه‌وه‌ی بیسه‌ره‌کان، زه‌بنیان به‌هه‌موولایه‌کدا بچی، بو‌وه‌رگرتنی نه‌و واتایانه [نه‌ک یه‌ک واتای دیارییکراویان هه‌بی، له‌وی بوه‌ستی] نه‌ویش به‌پیتی نه‌وه که بیژه‌که‌و زمانی عه‌ره‌بیی و شیوازی عه‌ره‌بیی و نه‌و مه‌به‌ست و نامانجه، که قسه‌که‌ی بو‌گوتراوه، ری پی دهن، هه‌روه‌ها له شیوازه‌کانی نه‌و ره‌وانبیژی و زۆر گه‌یاندنی واتایه، بریتیه له به‌درژی قسه‌کردن (طَنَاب)، نه‌گه‌ر له شوینیکدا، په‌نهانی یاخود وردیی، اتا هه‌بی و، پیوست به‌وه بکات نه‌و شیوازه به‌کار بی.

واته: له جیاتی دوو وشه به‌کاربه‌تیرین، چوار وشه به‌کاربه‌تیرین و نه‌وه‌ش به‌پیتی حال و مه‌قام ده‌گورپی، نه‌گه‌رنا یاساو بنه‌مای گشتیی له قورباندا بریتیه له به‌کورتیی و پوختیی دوان و، بیژه‌ی که‌م و واتای زۆر.

مه‌سه‌له‌ی دووهم:

گه‌لی عادیش پی‌تغمه‌بهری خوا هوود **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** و په‌یامه‌که‌بیان به درۆ دانا، بۆیه خوای داد‌گه‌رو بآ‌لده‌ست بایه‌کی زۆر به‌هیزو ساردی له کاتیکی نه‌گه‌تدا نارده سهریان، سه‌ره‌نجام له به‌ینی بردن، وه‌ک کۆته‌ره دارخورمای له ریشه‌وه هه‌لکه‌ندراو، که‌وتن و سزاو ترساندن خواش زۆر بی‌په‌زا بوو، قورئانیش له هه‌موو روویکه‌وه بۆ خه‌لکی خۆی ئاسانکراوه، بیخوینن، له‌به‌ری بکه‌ن، لیتی تییگه‌ن، په‌ندی لیه‌ره‌بگرن و کاری پی بکه‌ن:

خوای زاناو توانا ده‌فه‌رموی: ﴿كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَدَايَ وَنَذِيرٍ ﴿۱۸﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿۱۹﴾ نَزَجَ النَّاسُ كَانْتَهُمْ أَصْحَارًا تُغْلِي سُمْعَرٍ ﴿۲۰﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَدَايَ وَنَذِيرٍ ﴿۲۱﴾ وَلَقَدْ يَنْزِلْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿۲۲﴾﴾.

شیکردنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌تانه، له شه‌ش برگه‌دا:

۱- ﴿كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَدَايَ وَنَذِيرٍ﴾، گه‌لی عاد به درۆیان دانا، ئنجا ئایا ئازارو ترساندنه‌کانم چۆن بوون؟ به‌رکاره‌که‌ی قرتی‌تراوه، یانی: ﴿كَذَّبَتْ عَادٌ هُوْدًا﴾، یاخود: ﴿كَذَّبَتْ عَادٌ رِسَالَاتِ اللَّهِ، أَوْ رِسَالَةَ اللَّهِ﴾، گه‌لی عاد هوودیان به درۆ دانا، یاخود: گه‌لی عاد په‌یامه‌کانی خوا، یان په‌یامی خوایان به درۆ دانا، ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَدَايَ وَنَذِيرٍ﴾، ئنجا ئایا سزادانی من، ئازاردانی من و ترساندن و ئاگادار کردنه‌وه‌کانی من چۆن بوون؟ واته: ده‌ره‌نجامی سزادانی خواو ده‌ره‌نجامی ئاگادار کردنه‌وه‌و ترساندنه‌کانی خوا، هینده بی‌په‌زا بوو، که‌جی سه‌رسورمانه‌و نایه‌ته‌وه‌صفکردن، ئنجاخو **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسی ده‌کات:

۲- ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا﴾، ئیمه بایه‌کی زۆر به‌هیزو ساردمان که ده‌نکیکی به‌هیزیشی هه‌بوو، نارده سهریان، (صَرْصَرًا: الشَّدِيدَةُ الْقُوَّةِ الْبَارِدَةُ لَهَا صَوْتٌ)، (صَرْصَر) زۆر به‌هیزو سه‌خت، زۆر سارد که ده‌نکیشی لێ بێ، (الطبري) وشه‌ی (صَرْصَرًا) ئاوا

مانا ده‌کات: (رَيْحاً باردة)^(۱)، بایه‌کی زۆر سارد، هەر (الطبري)، ده‌لج: (صَرَصراً: شديدة)^(۲) (صَرَصراً)، واته: زۆر پتهو و توند، به‌لام زۆربه‌ی زانایان به‌و سئ وه‌صفه (صَرَصراً) یان وه‌سف کرده‌و: أ- زۆر توند، ب- زۆر سارد، ج- ده‌نگیکی به‌هێژیشی هه‌بئ.

(۳) - ﴿فِي يَوْمٍ نَّحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ﴾، له‌ رۆژێکی نه‌گه‌به‌تی به‌رده‌وامدا، واته: رۆژێک که نه‌گه‌به‌تی تییدا به‌رده‌وام بئ، وشه‌ی (نَحْس)، یانی: حالّ خرابیی، به‌ کوردیی ده‌لجین: نه‌گه‌به‌ت، بئ خێرو شووم، (الطبري) له (الصُّحَاك) ده‌وه^(۳)، ئاوا مانای ﴿يَوْمٍ نَّحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ﴾، ده‌کات: (فِي يَوْمٍ شَرٍّ وَسَوْءٍ، اسْتَمَرَّ بِهِمُ الْبَلَاءُ وَالْعَذَابُ فِيهِ إِلَى أَنْ وَاقَى بِهِمْ جَهَنَّمَ)، له‌ رۆژێکدا که به‌لاو ئازار تییدا به‌رده‌وام بوو، تاکو گه‌یاندن به‌ دۆزه‌خ.

مه‌به‌ست پێی دۆزه‌خه له‌ قۆناغی به‌رزه‌خدا.

وشه‌ی (مُسْتَمِرٍّ)، ئاوه‌لناوی (نَحْس) ه، ﴿فِي يَوْمٍ نَّحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ﴾، یانی: رۆژێک که نه‌گه‌به‌تی و شوومیه‌که‌ی به‌رده‌وام بوو.

(۴) - ﴿نَزَعَ النَّاسُ كَانِهِمْ أَشْجَارُ نَجْلِ مُنْفَعِرٍ﴾، خه‌لکی ده‌رده‌کیشا، هه‌لده‌کیشا، وه‌ک کۆته‌ره دارخورمایه هه‌لکه‌ندراوه‌کان بن. (النُّزَعُ: الإِزَالَةُ بِعُنْفٍ)، (نزع) ئه‌وه‌یه به‌ هێژ شتیکی لابهری و هه‌لکیشی، ﴿نَزَعَ النَّاسُ كَانِهِمْ أَشْجَارُ نَجْلِ مُنْفَعِرٍ﴾، خه‌لکی ده‌رده‌کیشا و هه‌لده‌کیشا به‌ توندیی لای ده‌بردن، وه‌ک بنکه دارخورماو، کۆته‌ره دارخورمای له‌ په‌گه‌وه ده‌رکیشراو بوون، (أَشْجَارُ)، کۆی (عَجْر) ه، که بریتیه له‌ کۆتایی ههر شتیکی، ﴿أَشْجَارُ نَجْلِ﴾، (نَجْل) یش، ناوی کۆیه بۆ دارخورما، که تاکه‌که‌ی (نَجْلَة) یه، وه‌ک کۆته‌ره دارخورمایه‌کان، که هه‌لکیشراون و ده‌رکیشراون، ئاوا که‌وتبوونه گۆژئ، ﴿أَشْجَارُ نَجْلِ﴾، (الأعجازُ: جَمْعُ عَجْرٍ، وَأَعْجَازُ نَجْلِ: أَصُولُ النَّجْلِ، وَشُبُهَةُ النَّاسِ الْمَطْرُوحُونَ عَلَى الْأَرْضِ، بِأَصُولِ النَّجْلِ الْمُقْطُوعَةِ الَّتِي تُفْلَعُ مِنْ مَنَابِئِهَا لِمَوْتِهَا، إِذْ تَزُولُ فُرُوعُهَا

(۱) برقم: ۲۲۸۵۴.

(۲) برقم: ۲۸۵۰۹.

(۳) برقم: ۳۲۸۲۳.

وَيَتَحَاتُّ وَرَفْهَا، فَلَا يَبْقَى إِلَّا الْجُدُوعُ الْأَصْلِيَّةُ، (أَعْجَازُ)، كَوَى (عَجَزُ) ه، واته: كُوتايي وبنكى ههر شتيك، نجا (أَعْجَازُ نَخْلٍ)، ياني: بنك و كُوتهره دار خورمايه كان، گه لي عاد كه له سهر زهويه كه كه وتوون و بايه كه لييداون، چويتراون به بنكي دارخورماوه، كه له و شويته لتي رواوه هه لده كه نرئ، له بهر نه وه ي وشك بووه، نجا لقه كان لييده بنه وه و گه لايه كه ي لتي ده بيته وه و، ته نيا قه ده نه صلييه كه ي ده مي نيته وه.

منيش ده ليم: (رُجْمًا سَبَبَ تَشْبِيهِمْ بِأَصُولِ النَّخْلِ، هُوَ طُولُ أَجْسَامِهِمْ وَصَخَامَتُهَا!)، ره نكه هوكاري چويترانيان به بنك و كُوتهره دارخورماوه، له بهر نه وه بي كه گه لي عاد زور بالآ بهرز و قه به و به كه له ش بوون و، دارخورماش زور به رزه.

(مُنْقَعِرٍ: اسْمٌ فَاعِلٍ انْقَعَرَ مَطَاوَعٌ قَعْرَهُ، أَي: بَلَغَ قَعْرَهُ بِالْحَفْرِ، وَرُوعِي فِي إِفْرَادِهِ وَتَذَكِيرِهِ صُورَةً لَفْظِ النَّخْلِ دُونَ عَدَدٍ مَذْلُولِهِ، خِلَافًا لِمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿كَانَتْهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ﴾ الحاقه).

وشه ي (مُنْقَعِرٍ)، ناوي بكه ر (اسم فاعل) ه، له روي زماني عه ره بييه وه، له (انْقَعَرَ) وه هاتوه، (انْقَعَرَ) ش (مطاووع) ي، (قَعْرَهُ) يه، ده گوتري: (قَعْرُهُ فَانْقَعَرَ) هه لم قهند، هه لقه نرا، (قَعْرَهُ)، گه يشته بنى، (بيريكي هه لقه ند، چالكي هه لقه ند، گه يشته بنه كه ي) بويه ش به تاك و به نيرينه هاتوه، (مُنْقَعِرٍ) له بهر نه وه ي وينه ي بيژه ي (نَخْلٍ)، ره چاو كراوه، نهك ژماره ي واتاي (نَخْلٍ)، بيژه ي (نَخْلٍ)، تاكه و نيريشه، له روي زماني عه ره بييه وه، واته: نيرينه ي مه جازي، نجا (مُنْقَعِرٍ) يش، ده گه ريته وه بو (نَخْلٍ)، نهك واتاي (نَخْلٍ)، به پيچه وانه ي نه وه وه كه له شويينيكي ديكه ده فه رموي: ﴿كَانَتْهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ﴾ الحاقه، نه وان وهك بنكه دارخورما كه وتووه كان بوون.

ليره دا (خَاوِيَةٍ)، كه سيفه تي (أَعْجَازُ نَخْلٍ) يه، حاله تي مانايه كه ي تي دا ره چاو كراوه و دارخورمايه كانيش كو بوون، بويه سيفه ته كه ياني، كه (خَاوِيَةٍ) يه [ياني: (سَاقِطَةً)] كه وتووه كان، به مينه ي مه جازي، هيناوه.

﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي﴾، (خوابگاهِ حجاز) جاری یکی دیکه دووباره‌ی ده کاتمه و ده فهرموی؛
 نجا سزا و نازدادنی من و، ترساندنه کانی من، چوَن بوون، واته: سه‌ره نجامی ترساندنه کانم
 و سزادانه کهم چوَن بوو؟ یانی: هینده بی‌ره‌زاو گه‌وره بوو، وه‌سف ناکری.

﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾، (جاری یکی دیکه خوابگاهِ حجاز) نهم‌رسته موپاره کهش
 دووباره ده کاتمه، وهک چوَن نه‌وه‌ی پی‌شیشی دووباره کرده‌وه، ده فهرموی؛^(۱) به
 دنیایی قورن‌انمان بو له‌به‌ر کردن، بو خویندن، بو لیتیکه‌یشتن، بو په‌ند لی‌وه‌رگرتن،
 بو بیرلی‌کردنه‌وه، ناسان‌کرده‌وه، نایا کهس نیه بی، لئی تیپ‌گات، په‌ندی لی‌وه‌ر بگری و
 لئی به‌هره‌م‌ه‌ند بی؟!

هه‌رچ‌ه‌ند پی‌ش‌تریش چه‌مک و واتای نهم‌نایه‌ته موباره‌که‌مان روون‌کرده‌وه، له
 زاری (ابن‌عاشور) وه‌ره‌حمه‌تی خوای لی بی، به‌لام لی‌ره‌ش نهم‌روون‌کرده‌وه‌یه
 له (الطبری) یه‌وه، دینین، که له‌ته‌فسیره‌که‌یدا هیناویه‌تی، ده‌لن:

(وَلَقَدْ سَهَّلْنَا الْقُرْآنَ: بَيَانَهُ وَقَضَلْنَاهُ لِلذِّكْرِ، لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَتَذَكَّرَ وَيَعْتَبِرَ وَيَتَّعِظَ
 وَهُوَّائاً، عَنْ مُجَاهِدٍ قَوْلُهُ: ﴿يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ﴾، قَالَ هُوَّائاً^(۱))، واته: به‌دنیایی
 نیمه‌قورن‌انمان سینا کرده‌وه، واته: رووف‌ان کردوته‌وه و یه‌کلامان کردوته‌وه بو
 زیکر، واته: بو‌ه‌ه‌ر کهس بیه‌وی، بیری بکه‌ویته‌وه و په‌ند وه‌ر بگری و ناموزگاری
 وه‌ر بگری و ناسان‌مان کرده‌وه، له‌مواجهیده‌وه هاتوه له‌باری فه‌رمایشتی خواوه
 که ده‌فهرموی: ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ﴾، (قَالَ هُوَّائاً)، واته: سینا و ناسان‌مان کرده‌وه.

بی‌گومانیش قورن‌ان وایه و بو له‌به‌ر کردن، بو خویندن، بو لیتیکه‌یشتن، بو
 په‌ند لی‌وه‌رگرتن، هیچ‌قه‌سه‌یه‌ک نیه به‌قه‌ده‌ر قورن‌ان ناسان بی، به‌لام بی‌گومان
 بو‌خه‌لکی خوئی، هه‌روه‌ها بو لی‌وه‌رگرتنی یه‌کجار زور له‌مانا و مه‌به‌ست و
 حیکمه‌ت، به‌لکو بی سنوور، واتاو مه‌به‌ستی گه‌وره و گرنگی گرتونه‌ خوئی و،
 هه‌رچی ژبانی به‌شه‌ر پی‌وستی پی‌یه‌تی و په‌کی له‌سه‌ر وه‌حیی خوا که‌وتوه،

خو خستوو یه ته نَبُو قورئانه وه، ئنجا که خوا ده فه رموی: ﴿مَا قَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ سَمِيٍّ وَ (۲۸) الْأَنْعَامِ﴾، نه گهر مه به ست له (کتاب) قورئان بئ، واته: هیچ شتی کمان زایه نه کردوه له قورئان دا که تیدا نه بئ، واته: هیچ شتی که ژیا نی به شهر پئو یستی پی بئ و په کی له سه ره وه حی خوا که وتبئ، به لام نه وه ی له مه و دای عه قلی به شه ردا بئ و، به شهر خوی بتوانئ دهر کی بکات، خوا ﴿لَمَّا رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُصَلِّيَا﴾، کتیبی خوی پی قه له بالغ نه کردوه؛ سه یاره چوئ دروست ده کری؟ فرۆ که چوئ دروست ده کری؟ پی و بان و خانوو به ره و... هتد، نه وه هه مووی له مه و دای عه قلی به شه ردا یه، بویه خوا باسی نه کردوه.

به لام زیاتر وایده چی: ﴿مَا قَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ سَمِيٍّ وَ (۲۸) الْأَنْعَامِ﴾، مه به ست له (کتاب)، زانیاری بئ سنووری خوی زاناو شاره زا بئ، به لام هم نایه ته موباره که ی ده فه رموی: ﴿وَرَزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَيِّدًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ﴾ (۸۱)، نه مه بیگومان مه به ست پی قورئانه، ده فه رموی: کتیبمان بۆ سه ره تو دابه زانده، روونکه ره وه یه بۆ هه موو شتی و، رنمایسی و به زه یی و موژده و دلخوشیه بۆ مسولمانان.

ئنجا نه گهر یه کی بئ: کوا قورئان هه موو شتی تیدا یه؟ فلان شته چوئ دروست بکه ین و، فلان شته چوئ دروست بکه ین، یان فلان شته چوئ بکه ین؟ وه لامه که ی نه وه یه که باسمان کرد، هه ره شتی که ی له سه ره وه حی خوا که وتبئ، خو خستوو یه ته نَبُو کتیبه که ی خویه وه و، هه ره شتی ژیا نی به شهر پئو یستی پی بئ، که ژیا نیکی مرو فانه و، ریک و راست له سه ره ناستی تاک و خیزان و ده ولت و کومه لگا و له سه ره ناستی مرو فایه تیش، بگوزه رینئ، ژیا نی که شایسته ی مرو ف بئ، خو خستوو یه ته نَبُو قورئانه وه، چ له رووی بووناسیه وه و، له رووی ئیمان و عه قیده وه و، له رووی ته قوا و ته زکییه وه و، له رووی عیاده ته وه و، له رووی هه لسو که وته وه و، له رووی ره وشته وه و، له رووی به رپوه بردنی کومه لگا وه و، له رووی به یه ندییه کان و، له رووی جهنگ و ناشتیه وه، له هه موو روویه که وه.

کاتی خوئی نيمه له تهفسیری ئەم ئایه ته له سوورەتی (النحل)دا، ئەو به سه رهاته مان له شیخ (موحه ممه د عه بده) وه هینا، لیره ش دووباره ی ده که ی نه وه: کاتی خوئی شیخ (موحه ممه د عه بده) له فه ره نسا دوور خراوه بووه، حکوومه تی میسر دووری خستۆته وه، یه کیک له زانا فه ره نسیه کان، لئی ده پرسئی: ئیوه ده لئین: قورئان هه موو شتیکی تیدایه و ئەم ئایه ته ی بۆ دینیته وه: ﴿وَرَأٰنَا عَلَیْكَ الْكِتٰبَ یٰٓئِیْمٰنًا لِّكُلِّ شَیْءٍ ۝۸۱﴾، کتیبمان دابه زاندۆته سه رت پوونکه ره وه یه بۆ هه موو شتیکی،

لیره دا ده لئیم: نایا ئیرده بیکی^(١) گه نم، یان ئارد (ئیرده بیکی هینده ی فه رده گه نمیک ده بئی)، چه ند نانی تیدایه؟ کوا له قورئاندا ئەوه هه یه! شیخ موحه ممه د عه بده ش ده لئین: با ئەوه شی تیدایه له قورئاندا.

ده لئین: کوا له کویدایه؟

ده لئین: قورئان ده فه رموئی: ﴿فَسَلُّوْا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝۷﴾ ﴿الانبیاء﴾، ئەگه ر نازانن له شاره زایان بپرسن، ده چین له نانه وایه ک ده پرسین، ئەره ی ئیرده به ده غلئیک چه ند نانی تیدایه؟ ئەویش پیمان ده لئین.

ئەویش ده لئین: تۆ ده لئینی: قورئان هه موو شتیکی تیدایه!

ئەویش ده لئین: قورئان پیت ده لئین: بۆ شاره زایی ده رباره ی هه ر شتیکی له خه لکی خوئی بپرسه، قورئان پینمایه تیدایه، بۆ هه ر شته چوون پیسی بگه ی؟ ئیمه ش بۆ ئەوه ی بزاین ئیرده به ده غلئیک، چه ند نانی تیدان؟ له نانه وایه ک ده پرسین، ئەو پسپۆرو شاره زایه، قورئانیش وامان پینمایه ده کات و ده لئین: بۆ هه ر شته له خه لکی پسپۆرو شاره زای خوئی بپرسن!

(١) الإردب: مکیال یتسخُ أربعة وعشرين صاعاً. المعجم الوسيط، ص ١٣. واته: هه ر (صاع) جوار مسته، که واته: ٤×٣٤=٩٦ مست ئیرده بیکه، واته: فه رده به کی ده وری سه د (١٠٠) کیلویی.

مه سه له ی سبیه م:

گه لی نه موودیش پیغه مبه ره که ی خویمان صالحیان به درو داناو په یامی خویان په تکرده وهو، خویمان به زلگرت و پتیمان و ابوو صالح و هک مروفتیک شایسته ی پیدا نیردرانی په یامی خوا نیه و، به دروژن و بوغراو خو په سندیان داناو، نهو حوشتره ش که خوا وهک به لگه و موعجزیه هک به شیوه یه کی تایبته بو صالحی په خساند بوو، په بیان کرد (چوار په لیان بری و کوشتیان) سه ره نجام خوا هارژنتیکی بیتره زای ناردده سه ریان و، وهک پووش و په لاشی تپو ناغه لیان لیتهات، که بابای ئا فدا که ره بو ئاژه لان له ناغه ئدا خری ده کاته وه:

خو ده فه رموی: ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشْرًا مِمَّا وَجَدْنَا نَبْعُهُمْ إِنَّا إِذَا لَفِيَ ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَتَلْفِيهِمُ الَّذِينَ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا لَلْهُوَ كَذَّابٌ أَشِرُّ ﴿٢٥﴾ سَيَعْمُونَ غَدًا مِنَ الْكَذَّابِ الْأَشِيرِ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةَ فَبَنَيْنَاهُمْ وَأَصْلَحُوا ﴿٢٧﴾ وَبَيْنَهُمْ أَنْ أَلْمَأَهُ قِسْمَةً بَيْنَهُمْ كُلُّ شَرْبٍ مُخْتَصِرٌ ﴿٢٨﴾ فَادَّوَا صَاحِبُهُمْ فَنَعَطْنِي فَعَقَرُ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرٍ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَجِدَّةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْحَخِيطِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ بَعَرْنَا الْقُرْمَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٣٢﴾﴾

شیکردنه وهی هم، ئایه تانه، له شازده برگه دا:

۱- ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ﴾، گه لی نه موود ترساندنه کانیان، به درو دانان، وشه ی (هُود)، حالته ته ئیعربابیه که ی ناگوژی (مَمْنُوعٌ مِنَ الصَّرْفِ)، هوکاره که شه دووانن: (الْعَلَمِيَّةُ وَالتَّائِبَةُ الْمُعْتَوِي)، عه له م بوون و، مئینه ی مه عنه وی بوون، چونکه (هُود)، ناوی هوژیک بووه و، له ماناش دا مئینه یه له بهر نه وهی مانای (قبیله) یه، ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ﴾، بو یه نالیین: (هُود)، چونکه (غیر مُنْصَرَفِ) ه، گه لی نه موود ناگادار کردنه وه کان خویان **بِالنُّذُرِ** (که به صالحیدا نارد بوونی) به درو دانان.

(ابن عاشور) لیرہدا پروونکردنہ وہیہک دەدات، له تهفسیره کهی خوئی دا^(۱) و دهلتی: (وَالنُّذُرُ: جَمْعُ نَذِيرٍ الَّذِي هُوَ اسْمٌ مُضَدَّرٌ اُنْذَرَ، أَي كَذَّبُوا بِالْاِذْذَارَاتِ الَّتِي اُنْذَرَهُمُ اللّٰهُ بِهَا عَلَى لِسَانِ رَسُوْلِهِ، وَلَيْسَ النُّذُرُ هُنَا بِصَالِحٍ لِحَقْلِهِ عَلَى جَمْعِ النَّذِيرِ مَعْنَى الْمُنْذِرِ، لِانَّ فِعْلَ التَّكْذِيبِ إِذَا تَعَدَّى إِلَى الشَّخْصِ الْمَنْشُوبِ إِلَى الْكَذِبِ تَعَدَّى إِلَى اسْمِهِ بِذَوْنِ حَرْفٍ، قَالَ تَعَالَى: ﴿فَكَذَّبُوا رُسُلِي﴾ (۱۵) ﴿السَّبَّاءُ، وَقَالَ: ﴿وَلَنْ يَكْذِبُوْكَ﴾ (۱۴) ﴿الحج، وَإِذَا تَعَدَّى إِلَى الْكَلَامِ الْمَكْذُوبِ، تَعَدَّى إِلَيْهِ بِالْبَاءِ، قَالَ: ﴿وَكَذَّبْتُمْ بِهِ﴾ (۱۷) ﴿الأنعام، وَقَالَ: ﴿وَكَذَّبَ بِرَبِّهِ، قَوْمَكَ وَهُوَ الْحَقُّ﴾ (۱۶) ﴿الأنعام، وَقَالَ: ﴿إِنَّ الَّذِيْنَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ (۱۰) ﴿الأعراف، وَهَذَا بِخِلَافِ قَوْلِهِ: ﴿كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ الْمُرْسَلِينَ﴾ (۱۱) ﴿، فِي سُورَةِ الشُّعْرَاءِ. وَالْمَعْنَى: أَنَّهُمْ كَذَّبُوا إِذْذَارَاتِ رَسُوْلِهِمْ، أَي جَحَدُوْهَا ثُمَّ كَذَّبُوا رَسُوْلَهُمْ).

پروونکردنہ وہیہکی جوانه، بویه به باشم زانی بیهتیم و تهنیا ئەمەهی ئیرهش ناگریتهوه، به لکو له هەر شوئیتیکی دیکه شدا هاتبی، ئەو پروونکردنہ وہیہی (ابن عاشور) هیناویهتی، به سه ریدا ده چه سپن، (نُذْرٌ)، کوئی (نَذِيرٌ)، که بریتیه له ناوی چاوگی (اُنْذَرَ)، (واته: ترساندی یا خود ئاگاداری کردهوه (فَهُوَ نَذِيرٌ)، ئەو ترسینهره، (يَانِ اُنْذَرَهُ نَذِيرًا، أَي: اِنْذَارًا)، به مانای ئاگادارکردنەوه و ترساندن} لیرهدا ﴿كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِالنُّذُرِ﴾ (أَي: كَذَّبُوا بِالْاِذْذَارَاتِ الَّتِي اُنْذَرَهُمُ اللّٰهُ بِهَا)، واته: گه له ئەموود ئەو ترساندانهی خوا ^{بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ} ئەوانی پین ترساندن و پین وریا کردنەوه، به درویان دانان، لیرهدا وشه ی (نُذْرٌ)، گونجاو نیه، بلیتن: کوئی (نَذِيرٌ) ی، به مانای (مُنْذِرٌ)، (واته: که سیکی ئاگادارکه رهوه} چونکه به درۆ دانان، ئەگەر پاتبدریته لای که سیکی که به درۆ داندراوه، ئەو کاته به بنی پیت بهرکار ده خوازی، بۆ وینه: ﴿فَكَذَّبُوا رُسُلِي﴾ (۱۵) ﴿، پیغه مبه رانی میان به درۆ دانان، ههروهها: ﴿وَلَنْ يَكْذِبُوْكَ﴾ (۱۴) ﴿، ئەگەر تو به درۆ دابیتن، به لام ئەگەر وشه ی (تکذیب)، بهرکار بخوازی و بهرکاره کهی بریتی بن له قسه بهک که به درۆ

داندراوه، ئەو کاتە پێوستیی بەو هەیه بە پیتی (ب)، ئەو بەرکارە بخوازی،
 وەک ﴿وَكَذَّبْتُمْ بِهِ﴾ (۲۷)، ئەو قسەیه تان بە درۆ دانا، ئەو قورئانە تان بە
 درۆ دانا| یان ﴿وَكَذَّبَ بِرَبِّهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ﴾ (۲۸) [گەله کەت بە درۆیان دانا، لە
 حالیکدا هەقیشە] ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَكُذِّبُوا﴾ (۲۹) [بە دنیایی ئەوانەیی که
 ئایەتە کانی ئیمەیان بە درۆ دانان] بە لأم لێرەدا هەلواوردنیک هەیه، لە سوورەتی
 (الشعراء) دا، که دەفەرموی: ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ﴾ (۳۱) [ئەموود پێغەمبەرانیان
 بە درۆ دانان] (۳۱) لێرەدا نەیفەرموو: (كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالْمُرْسَلِينَ)، لێرەدا یانی: (كَذَّبُوا
 إِنذَارَاتِ رَسُولِهِمْ، أَي: جَعَدُوا هُمْ كَذْبُوا رَسُولِهِمْ)، گەلی ئەموود ئەو ناگادارکردنەو
 ترساندنانە پێغەمبەرە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هیتابوو یان، نکووییان لیکردن،
 دواپیش پێغەمبەرە کهی خوشیانیان بە درۆ دانا.

واتە: لە ئەصلی زمانی عەرەبیدا (نَذِر)، که کۆی (نَذِير)، دەگونجی بە
 مانای (مُنذِر) بێ، واتە: که سێک که وریای کردوونەو و ترساندوونی، دەشگونجی
 (نَذِير)، بە مانای (إِنْذَار) بێ، واتە: ترساندن و ناگادارکردنەو و چاوگ بێ، لە
 ئەصلی زمانی عەرەبیدا هەردوو و ئایە کهی هەن، بە لأم لێرە لە بەر ئەو ی بە
 پیتی (ب)، بەرکارە کهی خواستو، بەس بە مانای چاوگ (مصدر) ه (إِنْذَار)، ئەک
 بە مانای ترسێنەر (منذر) که سێک که ترساندوونی.

۲- ﴿فَقَالُوا أَبَشْرًا مِثَّا وَجِدًا نَبِّعُهُمْ﴾، گوتیان: ئایا یەک مرۆف لە خۆمان بە دوا
 بکهوین؟ لێرەدا پرسیارکردنە که بۆ نکوویی لیکردن، ئنجا که گوتوو یانە: ﴿أَبَشْرًا مِثَّا
 وَجِدًا﴾، ئایا مرۆفیک تاک لە خۆمان؟ وشە (وَاجِدًا)، دوو واتای هەن:

أ- تەنیا یەو که سی له گەل نیه.

ب- تاکیکه وهک هه موو تاکه کان، واته: ههچ ئه مته یازیکه به سه ره ئه مه دا نیه.

(۱) ههروه ها ئەو تهعبیره بۆ هه رکام له: گهلی نووح، گهلی عاد، گهلی لوط، گهلی
 شوعه بیهش، هاتوه.

(۳) ﴿إِنَّا إِذَا نَفَخْنَا صَلْوَةَ وَشَرِيٍّ﴾، نہ گھر ٹیمہ بہ دواۓ بکہوین، کہواتہ: لہ گومراییدین و لہ شیتیبیدین، یانی: ٹیمہ گومراو سہرگہردانین و شیتین، چونکہ (صَلَا: آی الْخَطَا وَعَدَمُ الْإِهْتِدَاءِ)، ہہلہو بہ ری نہزانین، (سُغْر)یش، بہ مانای شیتیبی (جُنُون) دئی، (مَسْغُور) یانی: (مَجْنُون)، شیت، یاخود (سُغْر)، بہ مانای نازارو سزارو مہینہتیبی دئی.

(۴) ﴿أَلَيْسَ الذِّكْرُ عَلَيْكُمْ مِنَّا﴾، نایا لہنیو ٹیمہدا (ذکر)، بؤوی فریدراوہ، ہاویشرآوہتہ سہر وی؟ واتہ: لہ ناسمانہوہ بؤسہر وی دابہزیوہ، لہ حالیک دا ٹیمہ لہو شایستہترین، ٹہو چیبہ تاکو ببیتہ پیغہمبہری ٹیمہو وریا کہرہوہو ترسینہری ٹیمہ، ببیتہ رابہرو سہرمہشقی ٹیمہ؟!

ہمیشہ گہلہ کافرہکان پیغہمبہرانیان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بہ پیوہری خویمان، پیواون، پیوہری ٹہوانیش ٹہوہ بووہ: کئی دہستہ لاتی زیاترہ؟ کئی سہروہت و سامانی زیاترہ؟ کئی قہبہترہ؟ کئی خزم و خہلکی زیاترہ؟ بہ لآم پیوہر لہلای خوا **سورہ الاحزاب** خودی مروقہکان و ناخ و چیبہت و مہعدہن و کہسایہتبیانہ، چونکہ بہ زوری سہروہت و سامان، ٹیستاش و ٹہو کاتیش، بہ شیوہی ناشہرعیبی و ہسہریک نراوہو، دہستہ لآت بہ زوری بہ خو سہپاندن بووہو، خہلک و قہلہبالغیبی بہ زوری لہ دہستہ لآت و لہ سہروہتہ کہ خپ بؤتہوہ، ٹہوہش نہک ٹیمتیا زنیہ، بہلکو نیشانہی نوقسانی بوون بؤٹہو خہلکانہ، بہ لآم ٹہوہی جیبی سہرنجی خوا **سورہ الاحزاب** بووہ: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ ﴿۱۱۱﴾ الانعام، خوازاناترہ پھیامی خوئی لہ کوئی دادہنن، کئی عہقلی باشتر بووہو، ناخی پاکتر بووہو، مہعدہنہ کہی چاکتر بووہو، بؤخوا سولحاوتر بووہ، ساقت و ریکتر بووہ، خوا **سورہ الاحزاب** ٹہوانہی کردوہ بہ پیغہمبہری خوئی، لہ دواۓ پیغہمبہرانیخ خوا **سورہ الاحزاب** ہہر ٹہوانہ دہکات بہ جینشینی پیغہمبہران، کہ بہ سیفہتہ پہسندہ مہعنہویبہکان لہ خہلکی دیکہ جیادہ بنہوہو، لہ پرووی مہعنہویبہوہ لہ خہلکی دیکہ چاکترن و، پہوشتیان بہرزترہو، ناخیان پاکترہو بؤ خہلک دلسوژترن و، عہقلیان بہہیزترہ!

﴿أَلَيْسَ الذِّكْرُ عَلَيْكُمْ يُبَيِّنًا﴾، آیا له نیو ئیمه ده! (ذکر)، بیرخستنه وه، یاخود په یامی خوا! دابه زیتراوته سه ر وی، فریدراوته سه ر وی؟!

۵- ﴿بَلْ هُوَ كَذَابٌ أَشْرٌ﴾، به لکو نهو دروژنیکی خو په سنده، (یان خو به زلگره)، (کذاب أي: کثیر الكذب)، واته: زور دروکه، به کوردی ده لئین: دروژن، (أشْر أي: فُرْح وَبَطْرٌ وَمُعْجَبٌ بِنَفْسِهِ، وَمَدْعٌ مَا لَيْسَ فِيهِ)، (أشْر): له زمانی عه ره بییدا ده بیته زور دلخوش، له خو رازی و شانازی به خو وه که، به خو سه رسام و، لاف لیدر به شتیک، که نهو شتهی تیدانه بی، حاشای صالح صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که پیچه وانهی هه موو نهو سیفته هه خراپانه بووه، بویه خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ده فهرموئ:

۶- ﴿سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشْرُ﴾، له مهودوا ده زانن کن دروژنی خو په سنده له خو رازیه! (سَيَعْلَمُونَ)، خویندراویشه ته وه: (سَتَعْلَمُونَ)، به شیوهی دواندن پرووه پروو، نهک به شیوهی دواندن نادیار، ﴿سَيَعْلَمُونَ غَدًا﴾، به یانی ده زانن، ﴿مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشْرُ﴾، کتیه دروژنی له خو رازی! نه مه بیگومان گوتراوی قسه یه کی قرتیندراوه: گوتمان: به یانی ده زانن، (غَدًا: زَمَنَ الْمُسْتَقْبَلِ الْقَرِيبِ)، مه به ست له (غَدًا)، که به کوردی ده بیته وه: به یانی و، سه به نئ، یانی: کاتی داهاتوویه کی نیزیک.

۷- ﴿إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةَ فِئْتَةً لَهُمْ﴾، ئیمه نیره ری خوشتره که یین، وهک تاقیکردنه وه بویان، نه مه پروونکردنه وهی نه وه یه، که به سه ریان دئ و، سه ره تاو ده ستپیک به لایه که یانه.

(نَاقَةٌ): (أل)ه که ی، (أل)ی ناساندنه، واته: خوشتره زاندراوو ناسراوه که که خوشتریکی تاییه ت بووه، ﴿فِئْتَةً لَهُمْ﴾، خوشتره که تاقیکردنه وه یه بو نه وان.

۸- ﴿فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ﴾، نهی صالح! توش چاوه رپیان بهو خو راکر به، (الْإِرْتِقَابُ: الْإِنْتِظَارُ)، (إِرْتِقَابُ)، به مانای چاوه ریکردنه، (ارْتَقَبَ مَثَلُ: رَقَبَ، وَهُوَ أَبْلَغُ دَلَالَةٍ مِنْ رَقَبَ، لِإِزَادَةِ الْمَبْنِيِّ فِيهِ)، (ارْتَقَبَ): به مانای (رَقَبَ) یه، (رَقَبَ)، یانی: چاوه رپیی کرد، یان چاوه رپیی کرد، به لام (ارْتَقَبَ)، له (رَقَبَ)، مانایه که ی به هیترتره، له بهر نه وهی پیته کانی زیاترن.

۹- ﴿وَيُنَبِّئُهُمُ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ﴾، هه‌والیشیان پی بده، که ناو دابه‌ش کراوه له نیوانیاندا، (أَي: بَيْنَ أَهْلِ الْقَرْيَةِ وَالنَّاقَةِ يَتَغَلَّبُ صَمِيرُ الْعُقَلَاءِ)، (بَيْنَهُمْ)، لیره‌دا رانای خاوه‌ن عه‌قلان، زآلکراوه به‌سه‌ر هی‌ئه‌وانه‌دا که عه‌قل و هو‌شیان نیه، که حوشره‌که‌یه، واته: ناوه‌که دابه‌شکراوه له نیوانیاندا.

دوایی باسی چۆنیه‌تی دابه‌شکردنه‌که ده‌کات:

۱۰- ﴿كُلُّ شَرِبٍ مُخْتَضِرٌ﴾، هه‌ر نۆره ناویک، له‌لا‌ئاماده بوویه، واته: هه‌ر نۆره ناویک، هه‌ر به‌شه ناویک، خاوه‌نی خو‌ی له لای‌ئاماده ده‌بی و، ئە‌هوی دیکه له‌و کاته‌دا نایه‌ت، (قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ: مَقْسُومٌ، فَهُوَ مِنَ الْإِخْبَارِ بِالْمَصْدَرِ لِلتَّأَكِيدِ وَالْمُبَالَغَةِ) یانی: هه‌والیان پی‌بده که ناوه‌که دابه‌شکراوه له نیوانیاندا، ئە‌مه له جو‌ری هه‌والپی‌دانه به‌چاوگ، بو‌زیاتر جه‌ختکردنه‌وهو زیده‌رۆییکردن، واته: ده‌بی بزانی که ناوه‌که دابه‌ش ده‌کرتی له نیوانیاندا ﴿كُلُّ شَرِبٍ مُخْتَضِرٌ﴾، (شَرِب: النَّصِيبُ مِنَ شَرْبِ الْمَاءِ)، پشک و به‌ش له خواردنه‌وهی ناو، نۆره ناو، (لِلْمُخْتَضِرِ: اسْمٌ مَفْعُولٍ مِنَ الْحَضُورِ، وَهُوَ ضِدُّ الْغَيْبَةِ، وَالْمَعْنَى: مُخْتَضِرٌ عِنْدَهُ)، وشه‌ی (مُخْتَضِرٌ: ناوی به‌رکاره، له وشه‌ی (حَضُور) دوه‌هاتوه، (حَضُور) یش واته: ئاماده، پی‌چه‌وانه‌ی (غَيْبَة) یه، به‌مانای نا‌ئاماده، نادیار (أَي مُخْتَضِرٌ عِنْدَهُ)، هه‌ر نۆره ناویک له‌لا‌ئاماده بوویه، واته: خاوه‌نی خو‌ی له‌لای‌ئاماده ده‌بی و ئە‌هوی دیکه نابیی له‌و کاته‌دا له‌و‌ی بی.

۱۱- ﴿فَأَدَاؤُا صَاحِبِهِمْ﴾ [که‌لی ئە‌موود] هاوه‌له‌که‌ی خو‌یانیان بانگ کرد، بو‌چی فه‌رموویه‌تی: (صاحبهم)؟ (صَاحِبُهُم: الَّذِي صَحِبُوهُ وَرَضُوهُ)، واته: هاوه‌له‌که که ده‌یانناسیی و هاوه‌لیان بوو و لیبی‌پازی بوون به‌کاره‌که‌ی و کردیانه نو‌ئنه‌ری خو‌یان، که هه‌ندیک ده‌لین: ناوی [قووداری کوری سالیف] بووه، به‌لام له‌هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی متمانه‌پیکراودا نه‌هاتوه، هه‌روه‌ها هه‌ندیک گوتوویانه: (أَحْمِر)، بابایه‌کی سوورکار بووه، ئە‌وه‌ش دیسان له‌هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کدا نه‌هاتوه، گرنگ ئە‌وه‌یه‌که‌سیک بووه له‌هه‌موویان خراپتر بووه، بو‌یه له‌ویان‌پا‌بینیوه، ده‌ست بو

نهو حوشره در ژبکات، که خوا **الترساجن الرحم** به تاییهت له گاشه به ردیک، له چیا بهک بؤ صالح هیناویه ته دهر، له سر داوای خه لکه که که داوای موعجیزه یان لی کرد، وهک کاتی خوئی له به سه رهاتی صالح **سُرَّانَ الْحَجَرِ الْحَجَرِ** و گه له که هی نه موودا، باسمانکر دوه له سوور هتی (الحجر) دا.

(۱۲) - ﴿فَعَاطَى مَعْقَرَ﴾ دهستی گه یاندی و په ی کرد (عَطَى يَعْطُوا أَي: تَنَاوَلُ)، (عَطَى يَعْطُوا)، واته: دهستی گه یاندی وه ریگرت، ئنجا مه به ست نه وه یه شمشیری وه ریگرت، چه قوی وه ریگرت، یا خود دهستی پی کرد، ﴿فَعَاطَى مَعْقَرَ﴾، (عَقَرَ)، په ی کرد، نه یفه رموه: (نَحَرَ)، (ذَبَحَ)، چونکه: (نَحَرَ)، به مانای سه بر پینی حوشره و (ذَبَحَ)، سه بر پینی جگه له حوشره، به لام (عَقَرَ)، نه وه یه حوشره په ی بکری، واته: له په له کانی - به تاییهت له پاشووه کانی - بدری، حوشره نه گهر له لاقه کانی پشته وه ی درا، ده که هوئی و سه بر پینی ئاسان ده بی، بؤچی خوی تاک و پاک فه رموویه تی: (فَتَعَاطَى)؟! پسپورانی په وان بیژی گوتوو یانه: بؤنه وه ی ترسانی خه لکه که وه دل له دل دانیان بچو بیتری به خه لکه که وه که ههر کامیکیان، به وی دیکه یان، بلی: تو بیکه، نه ویش بلی تو بیکه، یان هه رکامیان نمازه بؤ نه وه ی دیکه بکات، چونکه ترساون و زانیویانه به لایان به سه ره دی، یا خود به لای که مه وه نه گه ریان داناوه، به لایان به سه ره بی.

(العقر: أَضْلَهُ ضَرْبُ الْبَعِيرِ بِالسَّيْفِ عَلَى عَرَاقِبِهِ لِيَسْقُطَ إِلَى الْأَرْضِ جَائِعًا قَيْتَمَكَنَّ النَّاجِرُ مِنَ نَحْرِهِ)، (عَقَرَ): له بنه رهدت دا بریتیه له وه که له پاشووه کانی حوشره بدری، تاکو بکه ویته سه ره زه وی و به سه ره چوکدا بکه هوئی و، بابای سه ره بر ئاسانتر بتوانی سه ره ی بی ری.

(۱۳) - ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً﴾، ئیمه یهک هارژن (یا خود: یهک بلیسه) ی گه وره مان ناره سه ریان، لی رده دا به (صَيْحَةً) هیناویه تی، واته: هارژن و دهنگیکی زور زه به لاج، به لام له هه ندیک شوین دا فه رموویه تی: (صاعقة): ﴿فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ﴾ ﴿۱۷﴾ فصلت، واته: بلیسه یهک ئاگر، له شوینی دیکه ش ده فه رموی:

(طاعية): ﴿ فَأَنَّا نُمُودُ لَهَا لِيُكُونَ بِأَطَاعِيَةٍ ۝٥﴾ العاقبة، (الطَّاعِيَّة)، به لایه کی له سنوور ده رچوو، له شوینی دیکه ش ده فهرموی: (الرَّجْفَةُ): ﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ ۝٧٨﴾ الأعراف، (رَجْفَةٌ)، له رزینه وه، ئنجا نه گهر که سیک ساده و سه رکیتل و نه شاره زا بی، ده لن: نایا چوئه خوا چوار وشه ی به کارهینان؟

له شوینیک ده فهرموی: (صِيحَّةٌ) و، له شوینیک ده فهرموی: (صَاعِقَةٌ) و، له شوینیک ده فهرموی: (طَاعِيَّةٌ) و، له شوینیک ده فهرموی: (رَجْفَةٌ)، به لکو له سووره ی (الشمس) دا، وشه یه کی دیکه ی پنجه میش هاتوه: ﴿ قَدَّمْنَا عَلَيْهِمْ رِيْهُم بِذُنُوبِهِمْ فَنَسَوْنَهَا ۝١١﴾، (قَدَّمْنَا)، یانی: (زلزل)؟

ده لئین: نه وانه هه موویان یکن، به لام خوا **بِالسَّالِحِينَ الرَّحِيمِ** به پیتی که ش و سیاقه کان هه رجاره وشه یه کی هه لبرژاردوه، هه موویان ته عبیر ده کهن له یه ک راستی، به لام هه ر وشه یه کیان ته عبیر ده کات له لایه کی نه و راستیه، وه ک که سیک زاناش بی و نازاش بی و خیرخوازیش بی و خوا په رستیش بی، یه کیک بلئی: فلانکه س زور خوا په رسته، نه وه ی دیکه بلئی: زور نازیه، نه وه ی دیکه بلئی: زور سه خیه، نه وه ی دیکه بلئی: زور زانایه، نه وانه هه موویان وه سفی یه ک که سن و هه ر کامیکیان وه سفی لایه نیک ی ده کات، لیره شدا خوا **بِالسَّالِحِينَ الرَّحِيمِ** نه و به لایه ی گه لی نه موودی پی فه وتاندوه، ناوی لئناوه: هارژن هارژنیک ی گه وره، نه و هارژن و ده نگه گه وره یه ش، له بلئسه یه کی ناگره وه بووه، سزایه ک بووه له سنوور ده رچوووه، له رزینه وه ی لی پیدا بووه، سه ره نجم حاله تیک ی بوومه له رزه ش بووه، که واته: هه موو نه و وصفانه ده گه رینه وه بوو نه و سزایه و هه ر کامیکیان له روویه که وه باسی ده کات.

۱۴- ﴿ فَكَاثُرًا كَثِيرًا لَّا يَحْطَرُّهُ ۝١٤﴾ سه ره نجم بوونه پووش و په لاشی تیکشکیتراوی بابای خاوه ن ناغهل، یان ناغهل دروستکه ر، (الهِشِيمُ): مَا يَبْسُ وَجْفٌ مِنَ الْكَلِّ وَمِنَ الشَّجَرِ، وهو مُشْتَقٌّ مِنَ الْهِشْمِ وهو الكثر، (هِشِيمٌ)، هه ر شتیک ی وشکه له پووش و په لاش

و دارو دره‌خت، که تیک ده‌شکینری و، له (هَشْم) هوه هاتوه، یانی: (گَسُر)، شکاندن، (المُحْتَظِر: مُفْتَعِلٌ مِنَ الحَظِيرَةِ، أَيْ مُتَكَلِّفٌ عَمَلِ الحَظِيرَةِ)، (محتظر) که‌سِیکه (حظیره)، دروست ده‌کات، واته: ناغهل، که پووش و په‌لاش و چلوئی تن ده‌کات، بُو نازَه‌له‌کانی.

له سووره‌تی (الشعراء) دا، خوا **سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَجَ النُّجُومَ** ناوا باسی گه‌لی ته‌موود ده‌کات، که صالحیح بیسی گوتن: ﴿قَالَ هَٰذَا نَارُ رَبِّیْ أَظْهَرُ مِنْ شَٰمِیْ ۖ وَقَدْ جِئْتُهَا مِنَ الشَّٰمِ بِمِائَةِ مِائَةٍ ۖ وَكَرِهُتُهَا لِأَنَّهَا تَسْوِءٌ ۖ فَاخَذُكُمْ عَذَابُ یَوْمِ عَظِیمٍ ﴿۱۶۱﴾ فَعَقَرُوهَا فَاصْبَحُوا تَلِیمِینَ ﴿۱۶۲﴾ فَآخَذَهُمُ الْعَذَابُ ﴿۱۶۳﴾، واته: ته‌مه حوشت‌یکه، نوره ناویکی هه‌یه، تیوه‌ش نوره ناوی روژیکی دیاریکروتان هه‌یه، به خراپه ده‌ستی بُو مه‌به‌ن، نه‌گه‌رنا سزایه‌کی به ئیستان تووش ده‌بی، که چی نه‌وان په‌بیان کرد، سه‌ره‌نجام په‌شیمان بوونه‌وه‌و، سزاو نازارگرتنی.

سه‌ره‌نجام خوا ده‌فه‌رموی:

(۱۵) - ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا لُلذِّکْرِ ﴿۱۶۴﴾، به دلنهایی قورنانهان بُو خویندن و له‌به‌ر کردن و، لیتینگه‌یشتن و په‌ند لیوه‌رگرتن، ئاسانکرده‌و.

(۱۶) - ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْکِرٍ ﴿۱۶۵﴾، ئنجا نایا که‌س هه‌یه بیری لن بکاته‌وه‌و لئی تیبگات و، په‌ندی لیوه‌رگرتی؟! ته‌و پرسیارکرده‌ی خوی موته‌عال به‌نسبه‌ت نه‌وانه‌وه‌و، واته: که‌م که‌سی وا هه‌یه و که‌م که‌س هه‌بووه‌ به‌درژیایی میژوو، قه‌دری کتیبه‌کانی خوا وه‌ک پیویست بزانت، خوا له‌و که‌سانه‌مان بگرتی که‌ قه‌دری کتیبی خوا، فه‌رمایشتی خوا وه‌ک پیویست ده‌زانت و لئی به‌هره‌مه‌ند ده‌بن.

له‌کو‌تایی به‌سه‌ره‌هاتی گه‌لی ته‌موود و صالحی برایان **سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَجَ النُّجُومَ** دا، دوو مه‌سه‌له‌هه‌بوون، به‌پیویستم زانی بیانخه‌مه‌روو:

۱- وشه‌ی (المُحْتَظِر) له‌سه‌ر کیشی ناوی بکه‌ر (اسْمُ فَاعِلٍ)، ده‌بیته (صَاحِبُ الحَظِيرَةِ)، خاوه‌نی ناغهل، خاوه‌نی ته‌و شوینه‌ی گژو گیاو له‌وه‌ری بُو نازَه‌ل تیدا کو‌ ده‌کریته‌وه‌و، به‌لام هه‌ندیک له‌ زانایان به‌ (المُحْتَظِر) یان، خویندوته‌وه‌و، وه‌ک: حه‌سه‌نی به‌صرایی و قه‌تاده و نه‌بوو عالیه، که‌ به: (کَهَشِیمُ الْمُحْتَظِر) یان خویندوته‌وه‌و، ته‌و کاته

(محظّر) ده‌بیته ناوی به‌رکار (إسم مفعول) و به مانای (حَظِيْرَة) دئی، واته: خودی ناغه‌له‌که، (كَهَشِيْمُ الْمُحْتَظِرِ)، واته: پووش و په‌لاشی تیکشکیتراوی نیو ناغهل، به‌لام خویندنه‌وهی باو نه‌وه‌یه که به: (الْمُحْتَظِرِ) بخویندریتته‌وه.

۲- فهرمایشتیک له‌باره‌ی حوشره‌که‌ی پیغهمبه‌ر صالحه‌وه **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** هه‌یه، به‌پئویستم زانی بیهینم:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**، قَالَ: لَمَّا نَزَلْنَا الْحَجْرَ فِي مَغْزَى رَسُولِ اللَّهِ **ﷺ** تَبَوَّكْنَا، قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ! لَا تَسْأَلُوا عَنِ هَذِهِ الْآيَاتِ، هُوَ لَهِ قَوْمٌ صَالِحٌ، سَأَلُوا نَبِيَّهُمْ أَنْ يَنْعَثَ اللَّهُ لَهُمْ نَاقَةً، فَبَعَثَ اللَّهُ لَهُمْ نَاقَةً، فَكَانَتْ تَرِدُ مِنْ ذَلِكَ الْقَجِّ، فَتَشْرَبُ مَاءَهُمْ يَوْمَ وَرُودِهَا، وَيَخْلِبُونَ مِنْهَا مِثْلَ الَّذِي كَانُوا يَشْرَبُونَ مِنْهَا يَوْمَ غُبَّهَا) (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ج ۳، ص ۲۹۶، وَابْنُ حَبَانَ: ۶۱۹۷، وَالْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ: ۳۲۴۸، ۴۰۷۰، وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ فِي الْمَجْمَعِ: ج ۶، ص ۱۹۴، رَوَاهُ الْبَزَارُ وَالطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ وَأَحْمَدُ بِنَحْوِهِ، وَرَجَالُ أَحْمَدٍ رِجَالُ الصَّحِيحِ).

واته: جابیری کورپی عه‌بدوللا (خوا له‌ خوئی و بایی رازی بن)، ده‌لئ: کاتیک له‌ ناچه‌ی حیجر دابه‌زین، له‌ کاتی غه‌زای پیغهمبه‌ری خوادا **بِسْمِ اللَّهِ** به‌ره‌و ته‌بووک، فهرمووی: ئهی خه‌لکینه! داوای ئه‌و موعجیزه‌و نیشانانه‌مه‌که‌ن (وه‌ک هی که‌لانی پاردوو) نه‌مانه‌گه‌لی صالح بوون، داوایان له‌ پیغهمبه‌ره‌که‌یان کرد، حوشرتیکیان بو پره‌خسینئ، خواش عزوجل حوشره‌که‌ی بو پره‌خساندن، که له‌م دۆله‌وه ده‌هاته‌سه‌ر ئاو ایغهمبه‌ر **بِسْمِ اللَّهِ** ئاماژه‌ی کردوه به‌ شیوئیک و دۆلئیک، و، له‌ ئاوه‌که‌یانی ده‌خواردوه‌وه، له‌و پوژهدا که‌نورهی ئاوی بوو، (نورهی ئاو خواردنه‌وه‌ی بوو)، نه‌و پوژه‌ش که‌نورهی ئاوی نه‌ده‌بوو، به‌ نه‌ندازه‌ی ئه‌وه، که‌ ئاوی ده‌خواردوه‌وه، شیریان لئیی ده‌دۆشی.

پیغهمبه‌ری خوا **بِسْمِ اللَّهِ** ئاماژه‌ به‌وه‌ ده‌کات که‌چی ئه‌و موعجیزه‌و نیشانه‌یه‌ی خوا که‌ داوایان کردبوو، دوایی هه‌ر خووشیان ده‌ست درژئیان کرده‌سه‌ری، که‌ پیغهمبه‌ره‌که‌یان صالح **بِسْمِ اللَّهِ** وه‌ک موعجیزه‌ پئیدرابوو، به‌س خووشیان لئیی به‌هرمه‌ند بوون! سه‌ره‌نجام ئه‌و به‌لایه‌یان به‌سه‌ر خوایان هئتا!

مه سه له ی چواره م:

بیتروایی گه لی لووط به پیغهمبره که یان، لووط **سوره الاحقاف** و، هوشدار بیه که ی و، بهره دوام بوونیان له سهر تاوانی تیربازی و ته ماعگردنیانه فریشته میوانه کانی لووط **سوره الاحقاف** و، سهره نجام کویترو کوتر کرانیان، دوا ی دهر باز کرانی لووط و نیز یکانی بیتش بهره به یان و، دهمه و به یانی زووش، تیردرانی بایه کی به هیتری به ردو و چه و رامانه رو قه لاجوکران و بنبر کرانیان:

خوا ده فه رموی: ﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِي إِذْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣١﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْعَزُ مِنْ شُكْرٍ ﴿٣٢﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالَّذِي ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ رَاودُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ. فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٥﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٣٧﴾ ۞

شیکردنه وهی ئهم ئایه تانه، له پازده بر گه دا:

۱- ﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِي ۞ ﴾، گه لی لووطیش به ترساندنه کان (یان به ترساندن خوا **سوره الاحقاف**)، بیتروا بوون، (نذر)، کوئی (نذیر) ه، هر چه نده ده شگونجی به مانای (نذیر) ی و اتا (مُنذِر) ناوی بکه (اسم فاعل) بی، به لام لیره دا ههر به مانای (إِنذَار) ه، واته: ترساندن و وریا کردنه وه، ئنجا نه گهر مانایه که ی کو (جمع) ش بی، یانی: (إِنذَارَات) ترساندنه کان و ناگادار کردنه وه کانی خوا **سوره الاحقاف**، چونکه پیشتیش باسمان کرد، که وشه ی (كَذَّبَ)، کاتیگ بهرکار (مفعول) ده خوازئی، نه گهر ئه و بهرکاره خودی شته به درو دانراوه که بی، پیویستی به پیتی (ب) ده کات، به لام نه گهر ئه و که سه بی که به درو داده نری، ئه و کاته بو بهرکار خواستنی حه وجیی (ب) نیه، بویه لیره دا ئه و نه گهره نیه، که مه به ست له (نذر)، ترسینه ران و وریا که ره وان بن، که پیغهمبره رانن (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، به لکو مه به ست وریا کردنه وه ی خوا، ترساندن خوی، نه گهر (نذر) چاوگ بی، یا خود: ترساندنه کانی خوا و وریا کردنه وه کانی خوی، که به لووط دا **سوره الاحقاف**، بو

گه له که ی نَبْرَابوون، نه گهر (نذر) کۆی (إنذار) بئی، بۆیهش له قورژاندا، خوا گه له که ی لووطی پالداونه لای لووط ﴿لَنْ نَحْمِلَهُمْ﴾، چونکه ناویکی دیکه یان نه بووه، له لای گه لی عه رب، که له و کات و ساته دا پئی بناسرین، بۆ وینه: گه لی عاد، ناویان عاد بووه، گه لی ئەموود ناویان ئەموود بووه، گه لی مه دیه ن ناویان مه دیه ن بووه، یان (أَصْحَابِ الْأَيْكَةِ)، به لام گه لی لووط ناویکی دیکه یان نه بووه، بۆیه به هۆی پیغه مبه ره که یانه وه که لووطه ﴿لَنْ نَحْمِلَهُمْ﴾ ناسیتراون.

(۲) ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا﴾، ئیمه بایه کی چه و پاماله رمان نارده سه ریان، (الْحَاصِبِ: الرِّيحُ الَّتِي تَأْتِي بِالْحِجَارَةِ وَالْحَصْبَاءِ، وَالْمُرَادُ بِهِ: الرِّيحُ الَّتِي رَمَتْهُمْ بِسِجِّيلٍ مَنضُودٍ، وَالْحَاصِبِ: الرِّيحُ الَّتِي تَحْصِبُ، أَي: تَرْمِي بِالْحَصْبَاءِ)، ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا﴾، ئیمه (حاصب) مان نارده سه ریان، (حاصب) که به نه زانراو (نَكْرَةً)، هاتوه، واته: بایه که به ردو چه وی فری ددهات (حَصْبَةً)، یانی: به ردی پی دادا، به ردوو چه که، ئنجا (حاصب) که ئه و بایه به به ردو چه وه هه لده گری و فری ددهات، لیره دا ده گونجی مه به ست پئی ئه وه بئی، که خوا ﴿لَنْ نَحْمِلَهُمْ﴾ باسی ده کات: ﴿حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ مَّنضُودٍ﴾ هود، به ردیک که له قوری وشک کراوه بوو، ریز به ستوو، یان: ﴿مُسَوَّمَةٌ﴾ نیشانه دار کراو، بوو، ده گونجی مه به ست پئی ئه وه بئی و، ده شگونجی مه به ست پئی ئه وه بئی که ئه و بایه هینده به هیز بووه، هه موو شتیکی پامالیوه، ئنجا ئه گهر هه ردوو مه به سته که ش هه بن، له یه ک کاتدا، تیک ناگیرین، چونکه گه لی لووط هه م به ردیان به سه ردا بارینرا، به ردی که له قوری وشک کراوه، دروست بوو بوو، (سجیل) (سه نگی گل) (۱)، یانی: به ردی له قور دروستکراو، بایه که ش دیاره به هیز بووه وه هه موو شتیکی پامالیوه.

(۳) ﴿إِنَّا آتَيْنَاهُم آلَهُمْ لَوْطًا﴾، جگه له ئالی لووط، واته: شوینکه هه وتوو ده کانی لووط، خه لکه تایبه ته که ی لووط، چونکه (آل الرُّجُلِ أَي: أَتْبَاعُهُ وَخَاصَّتُهُ، (آل الرُّجُلِ)، واته: ئه وانه ی شوینکه هه وتوو ی پیاویکن و تایبه تن، زۆر لئیبه وه نزیکن، له پرووی ئیمان و عه قیده و

(۱) له شوینی دیکه دا به دریزی باسی (سجیل) مان کرده، که له (سنگ گل) ی فارسی و کوردیسه وه هاتوه.

هه لَسُو كَهوت و ناكاره وه، كه مه رج نيه، ته نيا بؤ مه دح بِن، خوا عزو جل باسی
 نالی فیرعهون ده كات، نه وانهی كه به راستی له گهَل فیرعهون دابوون: ﴿أَذْخَلُوا
 ءَالَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ﴾ (۱۶) غافر، باسی نالی نووح ﷺ، نالی ئیبراهیم
 ﷺ ده كات: ﴿إِنَّ اللَّهَ أَصْلَفُ مَا دَمَ وَنُوحًا وَءَالَ إِبْرَاهِيمَ وَءَالَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ (۳۳) آل
 عمران، واته: نه وانهی به ساغیی له گهَل نووح و ئیبراهیم دابوون (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ
 وَالسَّلَامُ)، وشهی (آل) یش ته نیا پال ده دریته لای شه خص، به لَام (أهل) پالده دریته
 لای مال، كه له دوو شویندا له قورئاندا: (أهل البیت) هاتوه، جار یکیان له سووره تی
 (الأحزاب) دا، كه وه صفی هاوسه رانی به پیزی پیغهمبه ره ﷺ، و جار یکیان له سووره تی
 (هود) دا، كه مه به ست پیی هاوسه ری ئیبراهیمه ﷺ، به س نهو دوو چاره به (أهل
 البیت) هاتوه، كه مه به ست پییان هاوسه ره!

هه ر بؤیه شیعه كه پییان وایه: (آل النَّبِيِّ)، یانی: (أهل البیت)، راست
 نیه، به لكو نه هلی پیاو، واته: ژن و خیزانه كه ی، به لَام نالی كه سیك واته:
 شوینكه وتووایی نهو كه سهو، پتیشتریش گوتمان: (آل) ته نیا بؤ مه دح نیه، به لكو
 جار ی وایه بؤ زه ممه: ﴿أَذْخَلُوا ءَالَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ﴾ (۱۶) غافر، نالی
 فیرعهون (فیرعهون و شوینكه وتووایی) بخه نه نیو سه ختترین سزاوه، كه واته: لیره
 كه ده فه رموی: ﴿إِلَّا ءَالَ لُوطٍ﴾، جگه له شوینكه وتووایی لووط ﷺ، هه لبه ته
 ده شگونجی خزمانی كه سیك، شوینكه وتووایی بن و، ده شگونجی خزمه كانی
 شوینی نه كه ون، وه ك نه بوو له هه ب مامی پیغهمبه ره بوو ﷺ، شوینی نه كهوت،
 هه روه ها نازهر بابی ئیبراهیم بوو ﷺ، و كه نعان كوری نووح بوو و، هه ردوو
 ژنی نووح و لووط هاوسه ری نهو دوو پیغهمبه ره پایه به رزه بوون، به لَام به
 نالی نهوان له قه لهم نادرین، چونكه شوینكه وتووایی نه بوون.

۴- ﴿بِحَبْرَتِهِمْ يَسْرَى﴾، ئیمه نیزیكایی لووطمان، شوینكه وتووایی لووطمان پتیش به ره
 به بیان ده ر باز كردن، (سحر: أَخْرَجَ اللَّيْلُ، وَجَاءَ مُنْصَرِّفًا لَأَنَّهُ نِكَرَةٌ)، بؤیه شه ده فه رموی: ﴿بِحَبْرَتِهِمْ
 يَسْرَى﴾، ئیمه كاتی سه حه ره، له كو تایی شهودا ده ر بازمان كردن، یانی: حالته ی گو پانی

چۆتە سەرو ئەوینی قبوڵکردووە، لەبەر ئەوەی مەبەست پیتی سەحەرێکی دیارییکراو نەبوو، بەڵکو مەبەست پیتی کۆتایی شەو بوو، ئەک کۆتایی شەوێکی دیارییکراو، ئەگەر مەبەست پیتی کۆتایی شەوێکی دیارییکراو بووایە ئەو کاتە لەبەر ناوی عالەم بوون و کیش (العَلَمِيَّة وَالْوَزْن) دەبوو بە (غَيْرَ مُنْصَرِفٍ) و دەیفەرموو: (نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحْرِ).

٥- ﴿بِعَمَّةٍ مِّنْ عَيْنِنَا﴾، ئەوە چاکەیک بوو لە لایەن ئیمەوه لەگەڵ لووط عليه السلام و شوێنکەوتوووە کانیمان دا کرد، لێرەدا (بِعَمَّةٍ)، کە (مَنْصُوبٌ) ه، لەسەر حالبوون (الحَالِيَّة) (مَنْصُوبٌ) ه، کە حالە بۆ پاناوی قسە بێژ، واتە: (إِنْعَامًا مِّنَّا)، وەک چاکە لەگەڵدا کردنیەک لە ئیمەوه، لە حالیکدا ئیمە چاکەمان لەگەڵدا کردبوون، دەر بازمان کردن.

٦- ﴿كَذَلِكَ نَجْعِرُ مِنَ شُكْرٍ﴾، بەو شێوەیە هەر کەسێک سوپاسگوزاری بکات، پاداشتی دەدەینەوه، یانی: وەک ئەو پاداشتدانەوهیە کە پاداشتی لووط عليه السلام شوێنکەوتوو کانیمان دا، بەهەمان شێوە هەر کەسێک سوپاسگوزاری بکات، ئیمە پاداشتی دەدەینەوه و لە فریادی دێین و پشستی دەگیرن، چونکە خوا سبحانه و تعاليه بە پیتی سیستم و یاسا لەگەڵ بەندەکانیدا مامەڵە دەکات، ئەو سیستم و یاسایانە ی بۆ خوێ دایان و، هەر شایستە ی دادگەری و کاربەجیی و میهرەبانیی خوی پەروردگارن.

٧- ﴿وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا﴾، بە دنیایی لە زەبری ئیمە ترساندبوونی و هۆشداریی پێدابوون، واتە: لووط عليه السلام هۆشداریی پێدابوون کە ئەگەر لەسەر ئەو حالەتانه بەردەوام بن، لەسەر ئەو گوناھو تاوانە، خوا زەبرتان لێ دەوێشین، یانی: لووط عليه السلام هۆشداریی پێدابوون و ترساندبوونی، لە زەبر (بَطْشٌ) ی ئیمە، (بَطْشَةٌ) ش جارێکە لە (بَطْشٌ)، (بَطْشٌ) یش، بریتیه لە گرتنی توند و سەخت بۆ سزا دان، یان شێوەی ئەوه.

٨- ﴿فَمَأْوَاؤُنَا أَنزُرُ﴾، بەلام ئەوان دوو دڵ بوون لەو ترساندنه، یان لە ترساندنه کان، وەک گوتمان: (نُذْرٌ) یان کۆی (إِنْذَارٌ) ه، یان کۆی (نَذِيرٌ) ه، بە مانای چاوگ: ترساندن (إِنْذَارٌ).

(قَمَارَا)، (التَّمَارِي: تَفَاعُلٌ مِنَ الْمِرَاءِ وَهُوَ الشَّكُّ، وَصِيغَةُ الْمُفَاعَلَةِ لِلْمُبَالَغَةِ، وَضَمَّنَ قَمَارًا مَعْنَى: كَذَّبُوا فَعَدَيَّ بِالْبَاءِ)، وشهى (قَمَارِي): له سهر كيشى (تفاعُل) ه، له (مِرَاءِ) هوه هاتوه، يانى: دوو دلىى، [نهك گومان كه (ظن) ه، به لام (شك) و (زَيْب)، يانى: دوو دلىى]، پيژگهى (مُفَاعَلَةٌ) ش له نه صلدا بو به شدارىي و هاوبه شيهه، به لام ليته دا بو زيده پويى و توخردنه وهى و اتا به كهى به كارها توهو، وشهى (قَمَارَا)، ماناى (كذَّبوا) شى، خراوه ته نيو، بويه به (ب)، به ركارى خواستوه: ﴿قَمَارَا بِاللَّذْرِ﴾ نه گه رنا، نه گه ر بهس مه بهست پيى كهوتنه دوو دلىى بووايه و ماناى به درو دانانى نه خرابايه نيو، بو خوئى به ركارى ده خواست پيويستى به (ب) نه ده كرد، به لام ليته دا: ﴿قَمَارَا بِاللَّذْرِ﴾ واته: كهوتنه دوو دلييه وه له ترساندنه كان و به دروشيان دانان.

۹- ﴿وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ صَيْفِيهِ﴾، به دلنيايى نهوان دهورو خولى هه لاتن، له بارهى ميوانه كانى، (المراوذة: مُحَاوَلَةٌ رَضِيَ الْكَارِهِ شَيْئًا يَقْبُولُ مَا كَرِهَهُ، وَهِيَ مُفَاعَلَةٌ مِنْ: رَادَ يَرُوذُ رَوْذًا أَي: ذَهَبَ وَرَجَعَ فِي أَمْرٍ وَضَمَّنَ رَاوَدُوهُ مَعْنَى «دَفَعُوهُ وَصَرَفُوهُ» فَعَدَيَّ بِـ «عَنْ»، وَيَتَعَلَّقُ قَوْلُهُ: ﴿عَنْ صَيْفِيهِ﴾، بِفِعْلِ «رَاوَدُوهُ»، بِتَقْدِيرِ مُضَافٍ، أَي: عَنْ تَمَكِّيْنِهِمْ مِنْ صُيُوفِهِ، وَاتِه: وشهى (مراوذة): هه ولدانه بو رازييكردنى كه سيك كه شتيكى پي ناخوشه، به وه كه نه وهى پيى ناخوشه قبولي بكات، نه ویش له سهر كيشى (مُفَاعَلَةٌ) به، له (رَادَ يَرُوذُ رَوْذًا)، نه گه ر كه سيك بيت و بچيت له شتيكدا، ده گوتري: (رَادَ يَرُوذُ رَوْذًا)، وشهى: ﴿رَاوَدُوهُ﴾ ش ماناى (دَفَعُوهُ وَصَرَفُوهُ)، [پاليان پتوه ناو لاياندام شى خراوه ته نيو، بويه به (عَنْ)، به ركارى خواستوه، ﴿رَاوَدُوهُ عَنْ صَيْفِيهِ﴾، ﴿عَنْ صَيْفِيهِ﴾ يش په يوده ست ده بيته وه به كردارى ﴿رَاوَدُوهُ﴾، نه ویش به ته قدیر كردنى پالندراويك (أي: رَاوَدُوهُ عَنْ تَمَكِّيْنِهِمْ مِنْ صُيُوفِهِ)، هه وپالان له گه لدا كه ميوانه كانى ته تسليمى نهوان بكات، واته: كار يكي وا بكات، نهوان بتوانن خراپه له گه ل ميوانه كانى دا بکهن.

نهو فریستانه ی چوونه مالی لوط عليه السلام له سهر شيوهى گهنجى جوان بوون، گه لى لوط و ايانزانى مروفن و، عاده تيان وابوو ده ستر زييان ده کرده سهر هه ر

که سَیْکِ غَریب و نه ناسراو، ئەوانیش لەسەر شێوهی گەنجی جوان بوون، ئیدی خەلکە ڕەوشت نزمەکە بەو خەیاڵە چوو بوون، بەلām بەسەر شتێکی دیکەدا کەوتن!

۱۰- ﴿طَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ﴾، چاوه‌کانیایمان سڕینهوه، (طَمَسْنَا):

أ- هەم بە مانای (مَحَوْنَا) هاتوه، واتە: سڕیماننەوه.

ب- هەم بە مانای (أَزَلْنَا)، لامانبردن.

ج- هەم بە مانای (أَعْمَيْنَا)، کوێرمان کردن، وشە: (طَمَسَ)، بە مانای (مَحَو)، سڕینهوه، لابردنی شوپینه‌واری شتێک دێ، بۆیە زانیان بە چەند تەعبیری پێک مانای ئەو پرستە قورئانییەیان کردوه:

۱- (أَذْهَبَ اللَّهُ نُورَ أَبْصَارِهِمْ مَعَ بَقَاءِ الْأَعْيُنِ)، خوا ڕۆشنایی چاوه‌کانی لا بردن، لەگەڵ ئەوه‌ش دا چاویان مابوون.

۲- (طَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ، أَي: صَيَّرْنَا أَعْيُنَهُمْ مَمْسُوحَةً، لَا يُرَى لَهَا شَيْءٌ كَمَا تَطْمَسُ الرِّيحُ الْأَعْلَامَ مِمَّا تُسْفِي عَلَيَّهَا مِنَ التُّرَابِ)، واتە: دەم و چاویایمان سڕینهوه شوپینی چاوشیان لێ نەمابوو، وەک چۆن شوپینی هەبێ و با گلی بەسەردا بکات و بيسرپێتهوه.

گرنگ ئەوه‌یه (طَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ)، یانی: چاویایمان سڕینهوه، ئنجا ئایا چاوه‌کان هەر ماون، بەلām کوێر کراون؟ یاخود لە بنه‌رته‌وه چاوه‌کانیان لە ڕوویان دا سڕاونەوه و لووس بووه؟ هەردوو واتایەکی دەگرێته‌وه.

۱۱- ﴿فَذُوقُوا عَذَابِي وَنَذِيرِي﴾، دەجا بیچێژن ئازاری من و ترساندنه‌که‌م! ئەمه‌ له قورئاندا زۆره‌و: (مَقُولٌ قَوْلٌ مَّحْذُوفٌ)، گوتراوی قسه‌یه‌کی قرتێندراوه، که به سیاق و سه‌لیقه‌ ده‌زانرێ، واته پێمان گوتن: بیچێژن ئازاری من و (ئه‌نجامی) ترساندنه‌کانی من (که گوێتان پێ نه‌دان).

۱۲- ﴿وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ﴾، به دنیای دهمه و به بیان نازاریکی جیکر گرتنی، (صَبَّحَهُمْ)، (التَّصْبِيحُ: الْكَوْنُ فِي زَمَنِ الصَّبَاحِ، وَهُوَ أَوَّلُ النَّهَارِ، وَالْبُكْرَةُ: أَوَّلُ النَّهَارِ، وَهُوَ وَقْتُ الصُّبْحِ، كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ﴾ (۸۱) هود)، (تَصْبِيح): نهوهیه کهسیک بکهوئته بهیانی، بهیانیش سهردهتای روزه، (بُكْرَةُ) ش سهردهتای بهیانیه و سهردهتای روزه، وهک خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** له سووردهتی (هود) داده فه رموی: ﴿إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ﴾ (۸۱)، ژوانگه یان (کاتی دیاریبیکروایان) دهمه و به یانه، ﴿أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ﴾، آیا به یانی نریک نیه، بو سزادانیان؟

که ده فه رموی: ﴿عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ﴾، (عَذَابٌ): نازار، سزاه، (مُسْتَقِرٌّ): نیشته جن و چه سپاو، ناوی بکه ر (اسْمٌ قَاعِلٌ)، له: (اسْتَقَرَّ)، واته: چه سپا، (والمُسْتَقِرُّ: الثَّابِتُ الدَّائِمُ الَّذِي يَجْرِي عَلَى سَوَاءٍ وَاحِدَةٌ لَا تُثْقَلُ حَتَّى اسْتَأْصَلْتَهُمْ)، واته: نه و نازاره چه سپاو و به رده و ام بوو، له سه ر یه ک هیز ده ر و یشت و وازی نه ده هینا و کو تایی نه ده هات (نهک هه روا گرو فر بن) به رده و ام بوو، هه تاینبری کردن.

۱۳- ﴿فَذُوقُوا عَذَابَ يُنذِرُ﴾، (بیمان گوتن) بیچیژن نازاری من و ترساندن و هوشداری من، واته: شوئنه واری ترساندن من، یان: ترساننده کانی من.

۱۴- ﴿وَلَقَدْ بَشَّرْنَا الْقَوْمَ لَ الذِّكْرِ﴾، به دنیایی قورنانشیمان ناسان کرده بو (ذکر)، وهک پیشتر باسمانکرد، واته: بو خوئنده و وهو لیتنگه یشتن و بیرکرده و وهو په ندوه رگرتن و کار پیکردن.

۱۵- ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْكَرٍ﴾، نجا آیا کهسیکی بیرکهره وه، کهسی په ند وه رگر، کهسی خوئنده ره وه، هه یه؟!.

(فَذُوقُوا: اسْتَعْمَلِ الذُّوقُ فِي الْإِحْسَاسِ بِالْعَذَابِ، لِأَنَّهُ أَقْوَى أَنْوَاعِ الْإِحْسَاسِ)، بویه وشه ی (ذُوقُ) چیژتن به کار هینراوه (سزایه کهم بچیژن) چونکه چیژتن به زمان، به هیزترین جوړه کانی هه سترکرده، بویه خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** لیره ش و له زور جیی دیکه ی قورنانش دا، وشه ی چیژتن و تامکردن به کار دینتی بو سزاه، واته: نه و سزایه ی باش ههستی پی ده کهن، وهک چوژن شتیگ که ده یخوی، تامی ده که ی و ده یچیژی.

مهسه له ی پئنجهم و کو تایی:

هروه ها دارو دسته و شوئینکه وتووانی فیرعه ونیش ترساندن و وریا کردنه وه کانیان بۆ هاتن، له رپی مووسا عَلَيْهِ السَّلَام و، هاروونی برابه وه عَلَيْهِ السَّلَام، که چی تیکر ای نیشانه و به لگه کانی خویان به درۆ دانان و، سه ره نجام زۆر به توندیی سزای دان:

خوا ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النَّذْرُ ﴿١١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كَذَّابًا فَآخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٌ مُّقْتَدِرٌ ﴿١٢﴾﴾

شیکردنه وه ی ئهم دوو ئایه ته، له سه ی برگه دا:

(١) - ﴿وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النَّذْرُ﴾، به دلنسیایی شوئینکه وتووانی فیرعه ونیش، ترساندنه کانیان بۆ هاتن، یاخود: ترساندن و هۆشداریی منیان بۆ هات، له رپی مووسا و هاروونی برابه وه، سه لات و سه لامی خویان له سه ر بی.

پیشتریش گوتمان: (نذر)، کۆی (نذیر)ه، به مانای (ئذار)، ترساندن، به لام وه ک چون ده گونجی (نذر) ناوی چاوگ بی، ده شگونجی بۆ کۆ بی، واته: ئاگادارکردن و ترساندنه کانی من، بۆیه ش لیره دا به کۆ هاتوه، چونکه مووسا عَلَيْهِ السَّلَام زۆر ئهو ترساندنه ی خوی بۆ دووباره کردنه وه، یه ک ترساندن نه بوو، به لکو وه ک چهند ترساندنیک بوو.

(٢) - ﴿كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كَذَّابًا﴾، به هه موو نیشانه کانی ئیمه، بیبروا! بوون، هه موو نیشانه کانی ئیمه یان به درۆ دانان، نیشانه کانی ئه وه ی خوا عَلَيْهِ السَّلَام بۆ ئیمه ی خستوونه روو، نۆ نیشانه بوون: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَمَسَّ بِرَيْبِ إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوسَىٰ مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾﴾ الإسراء، واته: به دلنسیایی ئیمه نۆ نیشانه مان، نۆ به لگه مان به مووسا دابوون (ئهی موحه ممه د عَلَيْهِ السَّلَام!) له وه چه ی ئیسرا ئیل بپرسه؟ کاتییک مووسا هات بۆ لایان، به نیشانه کانه وه، ئنجا فیرعه ون پئیگوت: ئهی

مووسا! پێم وایه تۆ جادووت لێ کراوه! ههلبهته مووساش **عَلَيْهِ السَّلَامُ** وهلامی داوه تهوه، پێغه مبه رانی خوا عليهم السلام ههچ كاتێك دانهماون، بئ وهلام بن، بهلام له قهدهی خوێان وهلامیان داوه تهوهو، خوێان نه بردۆته ئاستی به رانبه ره كانیان!

كه ده فه رموئ: به هه موو نیشانه كانمان بپێروا بوون، واته: ئهو نوۆ نیشانه یه، یاخود هه ر نیشانه یه كی دیکه، كه خوا **عَلَيْهِ السَّلَامُ** له ریزی ئهو نوویانه دا باسی نه كردوه.

٣- ﴿فَأَخَذْتُمْ أَحَذَ عَزِيزٍ مُّقَدِّرٍ﴾، ئیمهش گرتامان، گرتنی بالا دهستیکی خاوهن توانای بئ سنوور، (الأخذُ: مُسْتَعَارٌ لِلإِئْتِقَامِ)، (أخذُ): گرتن، خوازاوه تهوه بوۆ توۆله ستانده نهوه، سزادانه كهی خواش بریتی بووه له وه كه فیرعه ون خوۆ و سوپایه كهی له ده ریای سووردا - كه ئهو كاته پێیان گوتهوه: (بَحْرُ الْقُلُومِ) - نخرۆ کران، وهك له شوینی خویدا به سه رهاته كه یمان به ته فصیل هیناوه.

خوا **عَلَيْهِ السَّلَامُ** لێره دا دوو سیفه تی بوۆ خوۆ به كار هیناون: ﴿عَزِيزٍ مُّقَدِّرٍ﴾:

(العَزِيزُ: الَّذِي لَا يُغْلَبُ، الْمُتَيْعِ الْجَانِبِ)، (عَزِيزٌ): ئهو كه سه یه كه به رانبه ره كهی پێی نه وێرئ و، به رانبه ره كهی له به رامبه ریدا، ده ستوه كه ری پێ نه كرئ و ههچ كاره بئ.

(المُقَدِّرُ)، (قَدِيرٌ وَقَادِرٌ) یش هه ن: (قَادِرٌ) توانا، (قَدِيرٌ) یش پزۆگه ی زیده پویه تی، به لام (المُقَدِّرُ)، یانی: زۆر به توانا، چونكه (زِيَادَةُ الْمُبْنِيِّ تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمُعْنَى) زیده یی پێكها ته، زیده یی واته ده گه به نئ.

شایانی باسه: ئهو پێنج به سه رهاته: به سه رهاتی نووح **عَلَيْهِ السَّلَامُ** و، گه لی هوودو، گه لی صالح و، گه لی لوط، ههروه ها فیرعه ون، كه مووسا و ها پوون، بوۆلای چوون، وێرای شوعه یب **عَلَيْهِ السَّلَامُ** كه ئه ویش بوۆ لای گه لی مه دیه ن و (أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ)، په وانه کراوه، ئه م شه شه، له زۆر شوینی قورئاندا به سه رهاته كانیان باسکرون، بوۆ وینه:

له سوورەتی (الأعراف) داو له سوورەتی (الشعراء) دا، بەلام لێرەدا، تەنیا باسی شووعیب نەکراوە، له چەند شوئیتکی دیکە قورئاندا، هەر شەشیان پیکهوه باسکراون، بەسەرھاتی ئەو گەلە یاخیانە ئەو پێغەمبەرانیان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بۆ چوون و وەلامیان نەداونەو، سەرەنجام تووشی سزا بوون، ئەو گەلانەش بە چەند شتیک سزا دراون: ئاو، با، ھارژن و دەنگ، ئاگرو بلێسە، گلی بەردیین:

٢١- گەلی نووح و، فیرعەون و گەلەکەئەب (ئاو)؛ خوا گەلی نووحی بە توفان له بەین بردو، فیرعەون و گەلەکەئەب له دەریای سووردا خنکاندوون.

٣- گەلی عادیش بە بایەکی بە ھێز فەوتیان.

٤- ھەروەھا بۆ فەوتانی گەلی (لوط) یش باسکراوە: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِم حَاصِبًا﴾ (حاصب) بایەکی بە ھێزە کہ وردە بەردو چەو، لەگەڵ خۆی رادەدا.

٥- ھەروەھا گەلی ئەموودیش له سزادانەکەیاندا، ھەم باسی ھارژن و چریکە کراوە، ھەم باسی بلێسە ئاگر کراوە.

٦- گەلی لووطیش وێرای با، خوای دادگەر باسی ئەوئەشی کردوہ کہ بەرزی کردوونەو، دوایی بەریداونەو بەردی له قورپی وشک بووی بەسەردا باراندوون، کہواتە: ئەو چوارشانەئەمرۆف زۆر پێوئەستیی پێیان ھەبە: ئاوو باوو ئاگر و گۆل، خوا **سُبْحَانَكَ رَبِّهِمْ** ھەراکام ئەو چوار شانەئە کردوون، بە ھۆکاری سزادان و له بەینبردنی گەلە یاخییەکان!!

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ده رسی سییه م

پېئاسەي ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە سىزىدە (۱۲) ئايەت پىك دى، ئايەتەكانى: (۴۳ - ۵۵)، سىزىدە ئايەتى كۆتايى سوورپەتى (القمر)، تەوهرى سەرەكىي ئەو سىزىدە ئايەتە، بە توورپەيى و سەرزەنشەوۋە دواندى بېيرواۋا ھاو بەش پەرستانى پۆژگارى پىغەمبەرى كۆتايە ﷺ بە پلەي يەكەم و، دواترىش بېيروايانى دېكە لە ھەموو كۆمەلگاكاندا، تاكو دىنيا كۆتايى دى.

سەرەتاخو ﷺ بە پرسىارى نكوۋلىيلىكەرانە دەفەرموئى، ئايا بېيروايەكانى ئىو، ئەي خەلكى پۆژگارى پىغەمبەر ﷺ لە مەككەو دەوروبەرى! باشتىن، لەو گەلە فەوتوانە، واتە: لەوان بە ھىزتر بوون، ياخود لە رووى ئاكارەو، باشتى بوون، ياخود ئىو لە كىتباندا بوردرانتان ھەيە، لە سزاداران؟ ئايا پاكانەتان بۆ كراوۋە سزا نادىن، يان كافىرەكانى پۆژگارى ئىو، باشتى بوون، لەو كافىرە پىشوانەي خوا سزاي داۋن؟ يان ئايا دەلىن: ئىمە كۆمەلكى تۆكەمەو سەرگەوتووين؟ ئەو سى ئەگەرەش ھىچيان راست نىن، بەلكو ئەو كۆمەلە تۆكەمەيە دەشكىتتىن و پاش دەكەنە بەرامبەريان.

دوايى خوا ﷺ باسى پۆژى دوايى دەكات، كە بېرەزاترو تالترىشە، كاتىك تاۋانباران لە گومپايى و ئىش و ژاندا دەبن، لەسەر روۋان لە ئاگردا رادەكىشرىن و، پىيان دەگوتتى: سزاي دۆزەخ بچىژن!

دوايى خۋاي بەرزو مەزن، پىنچ لە نىشانەو دياردەكانى بالادەستىي خۋى دەخاتەروو:

۱- ھەموو شتىكىمان بە ئەندازەگىرىي دروستكردوۋە.

۲- كارى ئىمە تەنبا چاوترووكانىكى دەۋى.

۳- گەلە پێشوووە کایان فەوتاندوون، ئایا کەسی بێرکەرەووە، پەندوەرگرتان ھەیە، پەندیان لێوەربگرێ؟!

۴- ھەرچی کردووینە لە لیستاندن تۆمار کرۆ، بە ھەموو شێوەکانی تۆمار کردن.

۵- تێکڕای گچکەو گەورە کردووەو پەفتاری مرۆفان، نووسراوەو تۆمارکرۆ.

لە کۆتاییشدا ڕاگەیەنراوە کە پارێزکاران لە نێو باخ و کانسی و سەرچاوەو ڕووباراندا، لە خۆشترین جێگا و ڕێگادا، لە خزمەت خوادا **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** کە حوکمڕانیکی توانادارە.

خوایە لوتف و کەرەمی خۆی ئەو بە قسەت تێمەش بکات.

﴿ أَكْفَرًا مِّنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَوْلِهِمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرُونَ ﴿١٤﴾ سَيِّئًا مَّا جَعَلُوا لِلذَّبْرِ ﴿١٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذَىٰ وَأَمْرٌ ﴿١٦﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ مُّسْتَعِرِفٍ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿١٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿١٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَجِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٢٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مَّذْكَرٍ ﴿٢١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٢٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌّ ﴿٢٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ فِي جَهَنَّمَ وَتَاهَرُوا ﴿٢٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٢٥﴾ ﴾

مانای ده‌قا و ده‌قی نایه‌ته‌کان

{ئە‌ی خە‌لکی مه‌ککه‌و ده‌وروبه‌ری!} نایا بی‌پروایه‌کانی ئیوه، له‌و (کۆمه‌لگا فه‌وتی‌زاو)‌انه (ی پێ‌شوو) با‌ش‌ترن، یان پا‌کانه‌تان بۆ کراوه، له‌ کتێبه‌کان (ی خوا) دا (که‌ سزانا‌درێن)؟ (۱۳) یان نایا ده‌لێن: ئیمه‌ کۆمه‌ل و تۆکمه‌و سه‌رکه‌وتووین (به‌سه‌ر به‌رانبه‌رمان دا)؟ (۱۴) به‌ دنیایای کۆمه‌له‌که‌یان تیک ده‌شکێترین و پاش ده‌که‌نه‌وه (۱۵) به‌لکو‌و پۆژی دوایی به‌لینگه‌یانه‌ و پۆژی دوایش، بێ‌ره‌زاترو تال‌تریشه (۱۶) به‌ دنیایای تاوان‌بازان له‌ گومرایی و نازار (ی ناگر)‌دان (۱۷) ئە‌و پۆژه‌ی له‌سه‌ر روویان له‌ ناگر (ی دۆزه‌خ)‌دا پاده‌کێش‌رین، (بێ‌یان ده‌گوتری: بێ‌چێ‌ژن، تووشبوونی ناگری) سه‌قه‌پ (۱۸) بێ‌گومان ئیمه‌ هه‌موو شتیکمان به‌ ئە‌ندازه‌ دروست‌کردوه (۱۹) فه‌رمانی‌شمان (بۆ هێنانه‌ دی شتیک) به‌سه‌یه‌ک (وشه‌ی)‌ه، وه‌ک چاو ترووکانی‌که (۲۰) به‌ دنیایای ئە‌ی بی‌پرواینه‌! کۆمه‌له‌هاوشیوه‌کان‌تاما‌مان له‌ نێو ب‌ردوون، ئنجا نایا که‌سی بێ‌که‌ره‌وه‌و په‌ندوه‌رگر هه‌یه‌؟! (۲۱) هه‌ر شتیک کردووشیانه‌ له‌ نووسراوان‌دایه، (تۆمار کراوه) (۲۲) هه‌موو بچووک و گه‌وره‌یه‌کیش (له‌ کردارو په‌فتاریان) نووسراوه (۲۳) به‌ دنیایای پارێزکاران له‌ نێو باخ و پووباران‌دان (۲۴) له‌ جێگا‌و رێگا‌یه‌کی دله‌په‌سند دا، له‌ لای هوکمرانی تواناده‌رو بالاده‌ست (۲۵) .

شىكردنه وهى هەندىك له وشەكان

(بِرَاءَةٌ): (أَصْلُ الْبِرِّ وَالْبِرَاءَةِ وَالْتَبْرِي: التَّقْصِي مِمَّا يُكْرَهُ مُجَاوِزَتُهُ)، هەر كام له
(بُرء، بَرَاءة، تَبْرِي)، بریتیه له دووری له شتیک، که مروّف پیی ناخوْش بی،
لیی نزیك بی، (بِرَاءة)، به کوردیی دهبیته پاكانه وهه ستۆپاکیی.

(فِي الزُّبُرِ): لێره دا (زُبُر) كۆی (زَبُورَه، وهك چوْن (كُتُب) كۆی (كِتَاب)ه، که
مه به ست پیی کتیبه ئاسمانییه کانه، کتیبه کانی خوا.

(مُنْصِرٌ): سه ره که وتوو، یا خود تۆله ستین، (النَّصْرُ وَالنُّصْرَةُ: الْعَوْنُ وَالْإِنْتِصَارُ: طَلَبُ
النُّصْرَةِ، وَانْتَصِرَ، أَي: امْتَنَعَ مِنْ ظَالِمِهِ، وَانْتَصَرَ، أَي: انْتَقَمَ)، (نَصْرٌ وَنُصْرَةٌ)، به مانای
یارمه تی، دین (إِنْتِصَار)، واته: داوا یارمه تییکردن، (انْتَصَرَ)، وایکرد ئه وه که سه ی
دهیه وی سته می لی بکات، نه هیلئ سته می لی بکات، ههروه ها (انْتَصَرَ)، به
مانای (تۆله ی ستانده وه) ش دئ.

(سَهْرَمُ الْجَمْعِ): ئه وه کۆمه له ی ده لئین: ئیمه کۆمه لکی تۆکه مین، تیکده شکیترین،
(هَزَمَ الْعَدُوَّ: كَسَرَهُ)، دوژمنه که ی شکاند (وَأَصْلُ الْهَزْمِ: كَسْرُ الشَّيْءِ الْيَاسِ حَتَّى
يَنْخَطِمَ، وَمِنْهُ الْهَزِيمَةُ، لِأَنَّهُ كَمَا يُعْبَرُ عَنْهُ بِذَلِكَ، يُعْبَرُ عَنْهُ بِالْحَطْمِ وَالْكَسْرِ)، (هَزْمُ):
له ئه صلدا ئه وه یه شتیکی وشک بشکیترئ، هه تا تیک ده شکئ و وردو خاش
ده بی، وشه ی (هَزِيمَةٌ)، له وه وه هاتوه، چونکه (هَزِيمَةٌ) واته: تیکشکانی دوژمن،
ههروه ک به وردو خاش بوون و شکانندیش تهعبیر کراوه له: شکان، شکانی
دوژمن، شکانی که سیک و هیزیک.

(الذُّبُرُ): (ذُبُرُ الشَّيْءِ: خِلَافُ الْقَبْلِ، وَجَمْعُهُ: أَذْبَارُ)، واته: پشته وه به (أَذْبَارُ)،
کۆده کریته وه، واته: پشته وه کان پیچه وانه ی پیشه وه یه.

(أَدَهَى): (دَهَاهُ: أَصَابَهُ بِدَاهِيَةٍ، وَالدَّاهِيَةُ: الْأَمْرُ الْمُتَكْرِرُ الْعَظِيمُ، وَدَوَاهِي الدَّهْرِ: مَا يُصِيبُ النَّاسَ مِنْ عَظِيمِ النُّوبِ، وَالدَّهَى: الْمُتَكَرِّرُ: غَرِبَ دَهَى، أَي: ضَخِمَ)، (أَدَهَى)،
 واته: بیره‌زاتر، (دَهَاهُ: أَصَابَهُ بِدَاهِيَةٍ)، (دَهَاهُ) تووشی به‌لایه‌کی بیره‌زای کرد،
 (دَاهِيَةُ): بریتیه له کاریکی نامۆی مه‌زن، (وَدَوَاهِي الدَّهْرِ)، ئەو شتانه‌ن، ئەو
 به‌لایانه تووشی خه‌لکی دین، (دَهَى)، به مانای نه‌ناسراو نامۆ دئی، ده‌گوتری:
 (غَرِبَ دَهَى)، واته: دۆلچه‌یه‌کی گه‌وره که ئاوی پئی هه‌لده‌هینجری.

(وَأَمْرٌ): (مَرَّ الشَّيْءُ وَأَمْرٌ: صَارَ مُرًّا)، واته: شته‌که تال بوو له پووی تامه‌وه،
 دواپی تالیی تام به‌کارده‌هینری بۆ تالیی سزا، یه‌ک به یه‌کیکی دی ده‌لئی:
 تالوت پئی ده‌چینرم.

(وَسُعْرٍ): (السُّعْرُ: الْحَصْرُ، شَهْوَةٌ مَعَ جُوعٍ، السُّعْرُ: الْجُنُونُ)، (سُعْر): به مانای
 گه‌رمیی دئی، به مانای ئاره‌زووکردن و برسیه‌تی دئی و، به مانای شتییش دئی،
 به‌لام (سُعْر)، ته‌نیا به مانای شتییی دئی.
 (سُجُونٌ): (سَحَبَ الشَّيْءُ: جَرَّهُ عَلَى الْأَرْضِ)، (سَحَب): ته‌وه‌یه شتییک له‌سه‌ر
 زه‌وی رابکینشی.

(سَقَرٌ): (سَقَرٌ يَسْقُرُ سَقْرًا، أَي: بَعْدَ، وَالسَّقَرُ: حَرُّ الشَّمْسِ، وَحَرٌّ جَهَنَّمِ)، ده‌گوتری:
 (سَقَرٌ يَسْقُرُ سَقْرًا)، دوورکه‌وته‌وه، دوور ده‌که‌وینه‌وه، دوورکه‌وته‌وه، (سَقَر)، به
 مانای گه‌رمیی خۆر دئی و، به مانای گه‌رمیی دۆزه‌خیش دئی.

(يَقْدِرُ): (الْقَدْرُ: الْمِقْدَارُ، الْقَدْرُ: مِقْدَارُ الشَّيْءِ وَحَالَاتُهُ الْمَقْدَرَةُ)، (قَدْر): به
 مانای ته‌ندازه دئی، (قَدْر) یش، دیسان به مانای ته‌ندازه‌ی شتییک دئی و، حاله‌ته
 ته‌ندازه‌گیر بیکراوه‌کانی، دئی.

(كَلَمَجٍ بِالْبَصْرِ): (لَمَحَ الْبَصْرُ إِلَى الشَّيْءِ لَمَحًا وَتَلَمَّاحًا: امْتَدَّ إِلَى الشَّيْءِ، وَلَمَحَهُ
 بَصْرُهُ: صَوَّبَهُ إِلَيْهِ وَأَبْصَرَهُ بِنَظَرٍ خَفِيفٍ، وَاللَّمَحُ الشَّيْءُ: أَبْصَرَهُ بِنَظَرٍ خَفِيفٍ)، وشه‌ی

(لَمَحَ الْبَصْرُ إِلَى الشَّيْءِ لَمَحًا وَتَلَمَّحًا)، واته: سه‌رنجی دایه‌شو و سه‌رنجی دایه‌شو، (لَمَحَهُ بِبَصَرِهِ)، واته: چاوی لیکرد، به شیوه‌یه‌کی سووک بینی، (الْمَحَ الشَّيْءِ)، واته: به تیله چاویک، به سیله چاویک، ته‌ماشای کرد، یاخود به شیئیه‌یی بینی، نه‌ک چاوی تی بیری به زوری.

(أَشْيَاعُكُمْ): (شَايِعَةٌ مُشَايِعَةٌ وَشَيْعًا: تَبِعَهُ، وَصَحْبَهُ، وَأَمْدَهُ)، (شَايِعَةٌ مُشَايِعَةٌ وَشَيْعًا)، واته: شوینی کهوت و، له‌گه‌لی دابوو و، هاوکاریی کرد، (الأشْيَاعُ: الأَمْثَالُ وَالْأَشْبَاهُ)، (أَشْيَاع) کووی (شَيْعَةٌ) یه، (شَيْعَةٌ) ش، یانی: کومه‌ل، (أَشْيَاعٌ وَشَيْعٌ)، هه‌ردووکیان کون، واته: کومه‌له‌کان، که لیره‌دا (أَشْيَاعُكُمْ)، یانی: نه‌و کومه‌ل و گرووپانه‌ی هاوشیوه‌ی تیوه بوون، نه‌وانه‌مان فه‌وتاندوون.

(فِي الرَّئِيسِ): (زَبَرَ الْكِتَابَ أَي: كَتَبَهُ، وَالزُّبُورُ: الْكِتَابُ الْمَزْبُورُ)، به‌لام لیره (فِي الرَّئِيسِ)، واته: (فِي الْكُتُبِ)، هه‌رچی که کردووپانه له کتیبان دا، له نووسراوان دا، له لیستاندا، تومار کراوه، (كُتِبَ)، واته: (زَبَرَهُ)، نووسی، (زُبُور)، به مانای کتیبیکی نووسراو، دی.

(مُسَطَّرٌ): به‌دیر نووسراو، چونکه (السُّطْرُ: الصَّفْحُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، سَطَّرَ مِنْ كِتَابَةٍ، اسْتَطَّرَ الْكِتَابَ: سَطَّرَهُ)، (سَطَّرَ): به مانای شتیک دی ریز کرابن، دیری نووسین (اسْتَطَّرَ الْكِتَابَ)، کتیبه‌که‌ی نووسی، (سَطَّرَهُ)، نووسی، به‌لام (اسْتَطَّرَهُ)، واته: به‌گرنگی پیدانه‌وهو به چاکیی نووسی.

(وَنَهْرٍ): (النَّهْرُ: الْمَاءُ الْعَذْبُ، وَالنَّهْرُ: السَّعَةُ وَالضِّيَاءُ)، وشه‌ی (نَهْرٌ، وَنَهْرٌ)، هه‌ردووکیان به مانای ئاوی شیرین، دین، رووباریش به زوری هه‌ر ئاوی شیرینه، مه‌گه‌ر رووباریک دروست بکری، له ئاوی سویره‌وه هه‌لبه‌ستری، (نَهْرٌ)، به مانای فراوانیی و پووشنایش دی.

(مَقْعِدٍ صِدْقٍ): (الْمَقْعَدُ: اسْمٌ مَكَانِ الْقُعُودِ، وَالْقُعُودُ: هُنَا مِمَّا مَعْنَى الْإِقَامَةِ الْمَطْمَئِنَّةِ)، (مَقْعَدٌ): ئاوی شوینی دانیشتنه، لیره‌شدا دانیشتن به مانای نیشته‌جن بوون و

سەقامگىر بوونىكى ئۆقرە گرانەيە، كە دەفەر موئى: ﴿ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ ﴾ (الصُّدُقُ):
 أَصْلُهُ مَطَابَقَةُ الْخَيْرِ لِلْوَاقِعِ، ثُمَّ شَاعَتْ لَهُ اشْتِعْمَالَاتٌ نَشَأَتْ عَنْ مَجَازٍ، أَوْ اسْتِعَارَةٍ،
 تَرْجَعُ إِلَى مَعْنَى مُضَادَّةِ أَحَدِ الشَّيْءِ عَلَى مَا يُنَاسِبُ كَمَالِ أَحْوَالِ جِنْسِهِ، فَيُقَالُ: هُوَ
 رَجُلٌ صِدْقٍ، أَيْ تَمَامٌ رُجُلَةً، (صِدْقٍ): لَهْ تُصَلِّدَا بَرِيَّتَهُ لَهْ وَهْ كَهْ هَهْ وَآلَيْكَ بِرْ بَه
 يِّسْتَى وَاقِيحْ بِيْ وَ لَهْ گَهْ لْ وَاقِيحْدَا رَاسْتْ بِيْتَهْ وَهْ، دَوَابِي زُورْ جُورْ بَهْ كَارِهِيْتَانِي
 دِيكَهْ ي بُوْ پَهِيْدَا بُوون، بَهْ شِيْوَهْ ي مَهْ جَازْ يَاحُودْ خَوَاسْتَنَهْ وَهْ وَ، هَهْ مَوُوِيَانْ
 دَهْ گَهْ رِيْنَهْ وَهْ بُوْ نَهْ وَهْ، كَهْ سِيْكَ شِيْكَ لِيْ هَهْ لَكَهْ وَئِيْ، كَهْ نَهْ وَ شَتَهْ لَهْ حَالَهْ تِيْكَ
 تِيْرُو تَهْ وَوَايْ هَهْ بِيْ، لَهْ شِيْوَهْ ي جِيْنَسِي خُوْ ي، بُوْ وَيْنَهْ دَهْ گَوْتَرِيْ: (هُوَ رَجُلٌ
 صِدْقٍ)، نَهْ وَ يِياوِيْ كَهْ تَهْ وَوَايْ پِيَاوَهْ تِيْ وَ مَهْ رَدَا يَهْ تِيْ تِيْدَا يَهْ، ﴿ مَقْعَدِ صِدْقٍ ﴾
 شوئِيْ نِيْ كَهْ شوئِيْ نِيْ كَهْ زُورْ تِيْرُو تَهْ وَوَايْ، پَرْ خِيْرْ وَ خُوْشِيْ وَ نَازُو نِيْعَمَهْ تَهْ.

هۆي هاتنه خوارهوهي نايهته كان

۱- هۆي هاتنه خوارى ئەم نايهته موبارهكه، كه دهفهرموئى: ﴿ بِلِ السَّاعَةِ مَوْعِدُهُمْ
 وَالسَّاعَةُ أَذَى وَأَمْرٌ ﴾ ۱۸، لهو بارهوه ئەم دوو گيتر دراويه ههن:

أ- (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، قَالَ: جَاءَ مُشْرِكُو قُرَيْشٍ يُخَاصِمُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي الْقَدْرِ، فَأَنْزَلَ
 اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُقُوا مَسَّ سَفَرٍ ﴾ ۱۸ (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ فِي
 صَحِيحِهِ: ۲۰۴۶، ۲۱۵۶).

واته: ئەبوو هورەپرە رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دەئى: هاوبەش بۆ خوا دانەرەكانى قورەيش، هاتنه
 خزمەت پيغەمبەرى خوا ﷺ مشتومريان لەگەڵدا دەرکرد، لە بارەى قەدەرەوه،
 خواى بەرزيش ئەم نايهتهى ناردە خوار: (ئەو پرۆزەى لەسەر پروويان لە ئاگردا
 رادەكيشرين و پيان دەگوتري: بيجيژن سزاي سەقەر، تيمە هەموو شتيكمان بە
 ئەندازەگيرى دروستکردوه).

ب- (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رضي الله عنه) قَالَ: مَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُقُوا مِنَّ سَعَرَ ﴿١٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿١٩﴾﴾، (لَا فِي أَهْلِ الْقَدْرِ) (أخرجه البخاري: في «خلق أفعال العباد»: ج ٥، ص ١٦٦، والبزّاز: ٢٢٦٥، الإستيعاب في بيان الأسباب، نقول: وهذا إسناد ضعيف، وذكره السيوطي في الدر المنثور: ج ٧، ص ٦٨٣، وزاد نسبه لابن المنذر، وقال: بسند جيد، وكذا قال شيخنا أبو عبدالرحمن الألباني رحمه الله في «الصّحيحة»: ج ٤، ص ٥٢).

واته: عابدوللای کوپی عه مری کوپی عاص رضي الله عنه ده لئی: ئەم ئایه تانه (که خویندمانهوه) له باره ی ئەهلی قه ده ره وه، (واته: ئەوانه ی نکو لیبیان کردوه له وه ی خوا هه موو شتیکی ئەندازه گیری کرد بئ)، هاتوونه خوار.

٢- (هُوَ هَانَهُ خَوَارَهُوهُ وَهُوَ نَائِبَتَهُی دَه فِه رموی: ﴿ذُقُوا مِنَّ سَعَرَ ﴿١٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿١٩﴾﴾:

(عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: أَتَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رضي الله عنه وَهُوَ يَنْزِعُ مِنْ زَهْرَمَ، وَقَدِ ابْتَلْتُ أَسَافِلَ ثِيَابِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ تَكَلَّمْتُ فِي الْقَدْرِ، فَقَالَ: أَوْ فَعَلُوها؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: قَوْلُهُ مَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ إِلَّا فِيهِمْ: ﴿ذُقُوا مِنَّ سَعَرَ ﴿١٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿١٩﴾﴾، أُولَئِكَ شِرَارُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، فَلَا تَعُوذُوا مَرْضَاهُمْ، وَلَا تَصَلُّوا عَلَيَّ مَوْتَاهُمْ، إِنْ رَأَيْتَ أَحَدًا مِنْهُمْ، فَقَاتَ عَيْنَيْهِ بِأَصْبَعَيْهِ هَاتَيْنِ) (الإستيعاب في بيان الأسباب: ج ٣، ص ٣٠٨، أخرجه ابن حاتم في تفسيره كما في تفسير القرآن العظيم: ج ٤، ص ٢٨٦ و ٢٨٧، وابن بطة في الإبانة، ج ٢، ص ١٢١ و ١٢٢، برقم: ١٥٥٠، واللالكاني في «شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة»: ٩٤٨، والبيهقي في الكبرى، ج ١٠، ص ٢٠٥، قلنا: وَهَذَا سِنْدٌ حَسَنٌ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ).

واته: عه تائی کوپی ئەبی رهباح ده لئی: چوومه لای عابدوللای کوپی عه عباس رضي الله عنه، لهو کاته دا ناوی له زه مزه م هه لده هینجاو دامینی پۆشاکه که ی ته ر بوو بوو (به هو ی ناوه که وه) پیمگوت: له باره ی قه ده ره وه قسه کراوه، گوئی: ئەوه یان کرد؟ گوتم: به لئی، گوئی: به خوا ئەم ئایه ته هه ره له باره ی ئەوانه وه هاتۆته

خوار: ﴿ذُقُوا مَسَّ سَفَرٍ﴾ (۱۸) ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ (۱۹)، واته: بیچیز تووش بوونی ناگری دوزهخ، نیمه هه موو شتیکمان به نه ندازه گیری دروست کرده، نهوانه خراپترینی نهم نؤممه تهن، (نؤممه تی نیسلان)، [واته: نهوانه ی پروایان به وه نیه، خوا هه موو شتیک له نه زه له وه نه ندازه گیری کرده] سه ردانی نه خوشیان مه کن و، نویژ له سهر مردویان مه کن، نه گهر یه کیک لهوانه بینم، هه ردووک چاوی بهم دوو په نجانم کویر ده کم، {هه لبه ته مه بهستی نه وه بووه که نهوانه شایسته ی سزادرانن}.

مانای گشتی نایه ته کان

خوایان **سَمَرٌ** له کوژتایی نهم سووره ته موباره که ده، روو ده کاته خه لکی روژگاری پیغه مبهه **سَمَرٌ**، دوا ی نه وه ی به سه رهاتی نه و پینج گه له که پیغه مبهه ره کانیان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، هؤشداریی و ترساندنه کانی خویان پیراگه یاندوون، په یامی خویان پی راگه یاندوون، که واز بینن له په رستنی جکه له خواو، واز بینن له سته م و، له نیو یه کیدداو، واز بینن له په وشتی خراپ و، واز بینن له تاوان و لادان، به لام به قسه ی پیغه مبهه رانیان نه کرده و، هؤشداریه که ی پیغه مبهه رانیان به دروژ داناوه، خوا سزای داوون، له کوژتاییدا خوا روو ده کاته خه لکی روژگاری پیغه مبهه **سَمَرٌ** و ده فه رمویی:

﴿اَكْفَارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ اَوْلِيَاكُمْ﴾، نایا کافره کانی تیوه لهوانه چاکترن، واته: په وشت و ناکاریان جوانتره، یاخود توانایان زیاتره، ﴿اَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ﴾، یان نایا تیوه له کتیه کانی خوادا نه ستو پاکیی و پاگانه تان بو کراوه و، ده بویردرین، و سزا نادرین؟ ﴿اَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ﴾، یاخود ده لین: نیمه کوومه لیکین، توکمه یین و سه ره که و تووین و توژله ده ستین، له به رانبه رمان؟! نایا کام له و سئ نه گهره هه یه: نایا نه و کافرانه چاکترن؟ یان نه ستو پاکییان بو کراوه؟ یاخود کوومه لیکیی

تۆكمنەن و كەس زەفەریان پى نابات؟ خواش **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ئەو پرسیارانە ھەموویان بە شیتوھى پرسیارى نكووئیلیتکردن دەكات، واتە: ھىچ کامیان وانین.

بۆیە دەفەرموئى: ﴿ **سَبِّحْهُمْ أَلْمَعْمُ** ﴾، ئەو كۆمەلە توندو تۆكەمە بە (كە خۆیان پى زۆر تۆكەمەو خەرو پەرە) تىكدەشكێن، ﴿ **وَيُولُونَ الدَّبْرِ** ﴾، پشتیشیان دەكەنە لایەنى بەرابەرەن، ئنجا سزای خوايە، ھەر شتتیکە.

﴿ **بَلِ السَّاعَةِ مَوْعِدُهُمْ** ﴾، بەلكو ژوانگەیان، بەلئینگەیان پۆژى دوايە، ﴿ **وَالسَّاعَةِ آدَهَى وَأَمْرٌ** ﴾، پۆژى دوايىش بە ھەردوو قوئاغى ئاخىر زەمان و قیامەتەو، سەختەرەو تالتریشە.

﴿ **إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ** ﴾، بە دنیایى تاوانباران لە نىو گومرايیدان و لە شىتیی و مەینەتیی دان، یاخود: لە دنیادا لە گومرايیدان و لە پۆژى دوايیدا، لە نىو ئاگرو سزای خودان.

﴿ **يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ أَسْفَهِمَ** ﴾، ئەو پۆژە كە لەسەر دەم و چاویان بە نىو ئاگردا پادەكیشرێن، ﴿ **ذُقُوا مَسَّ سَقَرٍ** ﴾ (پنیاان دەگوترئى): بیچێژن! تووشبوونى، سەقەر، تووشبوونى ئاگرى دۆزەخ، كە یەكێك لە ناوەكافى بریتە لە: (سَقَر).

﴿ **إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ** ﴾، بە دنیایى ئیمە ھەموو شتتیکمان بە ئەندازە دروستکردو، كەواتە: ژیاى بەشەرىش سیستم و ئەندازەو پێك و پێكیى تێدایە، بۆیە نابى مرقەكان لە دواى ژیاى دنیا، وەك بەرزەكى بانان بۆی دەربچن، بەلكو دەبى چاكەكاران پاداشت بدێنەووە خراپەكاران سزا بدێن، ئەندازەگیری و سیستم و پێك و پێكیى لە دروستكراوى خودا، ئەو دەخوازئى كە دەبى پۆژى دوايى ھەبى و، ئەنجام و بەرھەمى شیتوھى ژیان و كردووەكافى مرقەكان، لەویدا بەرجەستە بى، ھەر كەسە بە سزا، یاخود پاداشتی پر پیتستی خۆى بگات.

﴿ **وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَجْدَةٌ كَلِمَةٍ بِالْبَصْرِ** ﴾، فەرمانى ئیمەش تەنیا بەكە، وەك چاو ترووكانێك، واتە: یەك وشە، بۆیەش بە مینە (مۆنث)، ھیناویەتی یانى: (إِلَّا

كَلِمَةً وَاحِدَةً)، وهك له شوئنی ديكه دهفه رموی: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ (۸۲) فهرمانی خوا كه شتیکی ویست، بهس نهوهیه پیی بفه رموی: بیه، یه کسه ر ده بی، هه لیه ته نهوهش بو نیزیک خسته نهوهیه له عه قلی تیمه، نه گه رنا خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ به شته کهش نافه رموی: بیه، چونکه شتیکی نه بی، فهرمانی پی ناکری، به لأم له بهر نهوهی له عه قلی تیمه دا وشه ی بیه (گن)، له هه موو شتیکی کورتره و ناسانتره، واته: چوئن ناسانه، خوا بهو شیوهیه فهرمانه کانی خوئی جیبه جی ده کات، به چاوتروو کانیکی.

﴿وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ﴾، به دنیایی تیمه (نه ی بیروایانی پروژگاری پیغه مبهرو پروژگاره کانی دیکه!) گروهیه هاو وینه کانی تیوه مان فهوتاندوون له ابردوودا، ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ﴾، ئنجا ئایا کهس هه یه، بیربکاته وهو په ند وه ربگری، وهک نه هوان نه کات، تاکو وهک نه هوانی بهسه ر نه یهت؟!

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾، هه رچی کردوشیانه له کتیباندوا، له لیستاندا ئومار کراوه و نووسراوه، به هه موو شیوه کانی ئومار کردن، نهک ته نیا به نووسین، به لکو به وینه و دنگ و ... هتد.

﴿وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ﴾، هه موو گچکه یه ک و گه وره یه کیش نووسراوه ئومار کراوه.

له کوئییدا خوا دهفه رموی: ﴿إِنَّ اللَّعِينَ فِي جَنَّتٍ وَنَهْرٍ﴾، به دنیایی پاریزکاران له نیو باغ و بیستانه کان و، له نیو جوگه لهو رووباره کاندان، بیگومان واتیه، بچن نیو جوگایه که وه! یانی: له شوئنیکن که باغ و گولزاری لئیهو، کانیسی و سه رچاوه و رووبارو جوگه له ی لی هه لیه سترون.

﴿فِي مَعَدٍ صِدْقٍ﴾، له شوئنیکی زور دلپه سنديان، له جیگا و پرگایه کی زور په سندو خوش، ﴿عِنْدَ مَلِكٍ مُقَدِّرٍ﴾، له لای حوکمرانیکی زور تواندار، که خوی بیهرمغه ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

مه‌سه له گرنکه کان

مه‌سه له ی په که م:

پرسیارکردنی نکولیبلیتیکه رانه له خه لکی روژگاری پیغه مبهه **﴿۱۳﴾**، که: نایا کافرانی نه‌وان، له بیروایانی گه له پیتشووه کان باشترن، به هیترن، یاخود ئاکارو په فتریان جوانتره، یان پاکانه یان له کتیبه کانی خودا بو کراوه، نه ستو پاکیبیان بو کراوه، که سزا نادرین؟ ههروه‌ها خورینیان به هیتره توکمه بیانه‌وه، نایا پتیبیان وایه کومه لیکتی توکمه و توندو توئن و زال ده‌بن؟ ئنجا هه‌وال پتدانیان که نه‌وو کومه له تیکده شکین و پاش ده‌که‌نه‌وه، روژی دوایبش که به لینگه یانه، بیره زاترو تالتریشه، چونکه تاوانباران له گومرایی و مهینه تیی و له دوزه‌خدان، له ناگردا له‌سه‌ر ده‌م و چاویان راده کیشرتین:

خوا ده‌فرموی: ﴿اَكْفَارُكُمْ مِنْ اَوْلِيَّتِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿۱۳﴾ اَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿۱۱﴾ سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الذُّبُرَ ﴿۱۴﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَذَىٰ وَاَمْرٌ اِنَّا الْمَجْرَمِينَ فِي ضَلَالٍ مُّضِرٍّ ﴿۱۷﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُقُوا مَسَّ سَقَرٍ ﴿۱۸﴾

شیکردنه‌وی ئه‌م، ئایه‌تانه، له نو برکه‌دا:

۱- ﴿اَكْفَارُكُمْ مِنْ اَوْلِيَّتِكُمْ﴾، نایا بیروایانتان له‌وانه (که باسکران) باشترن! رووی دواندن له کومه لگای پیغه مبهه **﴿۱۳﴾**، هه‌ندیکیش له روونکه ره‌وان ده‌لین: رووی دواندن له کافره‌کانی روژگاری پیغه مبهه بووه، به‌لام مادام ده‌فرموی: ﴿اَكْفَارُكُمْ مِنْ اَوْلِيَّتِكُمْ﴾، نایا بیروایه‌کانی ئیوه، له‌وانه‌ی رابردوو چاکترن؟ دیاره رووی دواندن له هه‌موو کومه لگایه‌که‌یه، به مسولمان و نامسولمانه‌وه، پرسیارکردنه‌که‌ش پرسیارکردنی سه‌رز نه‌شتکه رانه‌یه، که ده‌فرموی: ﴿سَعْرٌ مِنْ اَوْلِيَّتِكُمْ﴾، یانی: له رووی

هیزو تواناوه، ئایا کافره‌کافی ئیوه هیزو توانایان زیاتره، له هی گه‌له پیشوووه‌کان، یاخود له رووی ره‌وشت و ناکاری جوانه‌وه، وهک سه‌خاوهت و نازابه‌تیی و نه‌جابه‌ت و عه‌قَل و مه‌عریفه‌ت، ئایا ئیوه باشترن له‌وان؟

(۲) - ﴿أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ﴾، یان ئایا پاکانه‌تان بۆ کراوه له کتیبه‌کان (ی خوا) دا، که ئیوه سزا نادرین؟ (زُبُر)، کۆی (زُبُور) ه، (زُبُور) یش، به مانای (مزبور) دئی، یانی: نووسراو، که مه‌به‌ست پیی کتیبه ئاسمانیه‌کانه، کتیبه‌کافی خوا، ئایا له کتیبه‌کافی خوادا پاکانه‌تان بۆ کراوه، که سزا نادرین؟

ئنجای خوای کاربه‌جی له دواندی رووبه‌رووه‌وه، شیوازه‌که ده‌گۆرئی، بۆ دواندی نادیار:

(۳) - ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ﴾، یان ئایا ئه‌وانه ده‌لین: ئیمه کۆمه‌لێکین و سه‌رکه‌وتووین؟ ئه‌مانه هه‌موویان بۆ سه‌رزه‌نشترکردن، واته: هیچ کام له‌و سئی نه‌گه‌ره نین:

نه ئه‌وه‌یه ئیوه له ئه‌وان چاکتر بن، نه ئه‌وه‌یه ئه‌ستۆ پاکیتان بۆ کرا بئی و پاکانه‌تان بۆ کرا بئی، له کتیبه‌کافی خوادا، نه ئه‌وه‌شه ئیوه کۆمه‌لێک بن، کهس زه‌فه‌رتان پی نه‌بات و، تۆله بستین و، به‌سه‌ر به‌رانبه‌رتاندا زال بن.

که‌واته: مادام وایه، بروا بئین و بگه‌رینه‌وه بۆ هه‌ق، بۆ ئه‌وه‌ی تووشی هه‌مان سه‌ره‌نجام نه‌بن، که ببیروایه‌کافی پیش ئیوه تووشی بوون.

(۴) - ﴿سَيَرْجَمُ الْجَمْعُ وَيَرْجَمُونَ الذُّبُرُ﴾، به دلنیاپی ئه‌و کۆمه‌له‌که به تۆکمه‌و خپرو پرو به شیوه‌یه‌ک خویان ده‌بینن، هه‌موو پیکه‌وه‌ن! ئه‌وانه تیک ده‌شکین و پشت هه‌لده‌که‌ن، ﴿سَيَرْجَمُ الْجَمْعُ﴾، (الجمّع)، کۆمه‌له‌که‌یه‌که‌ی ده‌یانگوت: ﴿نَحْنُ جَمِيعٌ﴾، ئیمه هه‌موومان پیکه‌وه‌دین، واته: هیچ که‌سمان لی هه‌لنه‌وتێردراوه، یان: ئیمه تۆکمه‌و توندو تۆلین، که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿سَيَرْجَمُ الْجَمْعُ﴾، (الی سه‌ر

(جَمْع)، بؤ (عهد) هو، بؤ ناساندنه، واته: کۆمه له که، ئەو کۆمه له ی خۆیان پئی زۆر تۆکمەو توندو تۆله، تێده شکین، ﴿وَيُولُونَ الدُّبُرَ﴾ پشتیش هه لده کهن، لیره دا به ته عیبری: پشت هه لده کهن و پاش ده که نه وه، وینا کراون و چو پتراون به که سی که وه که له شه رێدا تیک ده شکن و پشت ده کاته دوژمن و راده کات.

٥- ﴿بِالسَّاعَةِ مَوَعِدُهُمْ﴾، به لکو کاته که (سَاعَة)، به لینگه یانه، ئەو کات و شو ئینه به بۆیان دیاری بکراوه، (سَاعَة) لیره دا مه به ست پئی رۆژی دواییه وه، عه له مه بؤ رۆژی دوایی هه مووی به گشتی، هه م ناخیر زه مان، هه م قیامه ت و لپرسرانه وه، به تاییه ت لیره دا مه به ست پئی قیامه ته، چونکه له ویدا سزاو پاداشت دێته پێش، بۆیه ده فه رموئ:

٦- ﴿وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرٌ﴾ کاته که (ی قیامه ت) یش بیره زاتریشه و تالتریشه، (أَدْهَى)، له (دَاهِيَة) وه هاتوه، (اسْمٌ تَفْضِيلٌ مِنْ دَهَاءٍ إِذَا أَصَابَهُ بِدَاهِيَةٍ، وَهِيَ الْأَمْرُ الْمُنْكَرُ الْعَظِيمُ)، (أَدْهَى)، ناوی هه لپێژاردن (تَفْضِيلٌ) وه له (دَهَاءٌ)، هاتوه ئەگه ر تووشی داهیه بک بوو، (دَاهِيَة) ش، بریتیه له کاریکی نامۆی مه زن، که زۆر بیره زا بئ و مروف نه توانئ ته حه ممولی بکات.

(أَمَرٌ) یش ناوی هه لپێژاردن (تَفْضِيلٌ) ه، له (مُرٌّ) وه هاتوه، واته: تالتر و ناخۆشتریشه، ئەجا خوا ﴿لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ وینای ده کات که له و رۆژه دا چیه ان لئ دئ؟ ده فه رموئ:

٧- ﴿إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي صَلَاتِهِمْ شُعْرٌ﴾، مسۆگه ر تاوانباران له گو مریایی و ناگردان.

ئهمه سن واتای هه ن:

أ- تاوانباره کان له دنیا دا له گو مریایی دان و، له دوا رۆژ دا له ناگردان.

ب- تاوانباران له رۆژی دوا ییدا له زیانبار ییدان و، له نێو ناگریکی بلیسه دار دان.

ج- تاوانباران له دنیا دا، له گو مریایی و شیتیی و مهینه تیی دان.

۸- ﴿يَوْمَ يُسْحَرُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ﴾، ئەو ڕۆژه که لەسەر ڕوویان لە ناگردا، پادەکیشرین، لە پەو ڕوو لە ناگردا پادەکیشرین.

۹- ﴿ذُقُوا مَسَّ سَقَرٍ﴾، (پێمان دەگوتری): تووشبوونی سەقەر بچێژن! (يُقَالُ لَهُمْ)، أو (تَقُولُ لَهُمْ)، پێمان دەگوتری، یان: پێمان دەلێن: بیچێژن تووشبوونی (سَقَرٍ)، (سَقَرٍ) پش یهکیکه له ناوهکانی دۆزهخ، (ذُقُوقِ): به مانای چێژنی به زمانه، له بهر ئهوهی شتیک به زمان بتماینی و بیچێژی، ههستیکی زۆر بههێزه، بۆیه خوا **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّ الْعَالَمِينَ** ههستکردن به گهرمای ناگری ناواوه: (ذُقُوقِ)، چێژتن.

مه‌سه‌له‌ی دووهم:

خوا هم‌موو شتیکی به ئەندازه‌گیری دروست‌کردوهو، فه‌رمانیشی به ئەنجامدانی کارنیک، یه‌ک وشه‌یه، وه‌ک چاو‌ترووکاننیک، که لیره‌دا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به پیتی عه‌قلسی ئی‌مه، ده‌ماندوئینس:

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ۚ ﴿١١﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَجِدَةٌ كَلِمَةٍ بِلَاصِرٍ ﴿١٢﴾﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم دوو ئایه‌ته، له دوو برگه‌دا:

(١) - ﴿إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾، به دنیایی ئی‌مه هم‌موو شتی‌کمان به ئەندازه‌گیری هیناوته‌دی، ﴿كُلُّ شَيْءٍ﴾، (مَنْصُوبٌ بِفِعْلِ مُقَدَّرٍ يَدُلُّ عَلَيْهِ خَلْقُنَا، أَي خَلَقْنَا كُلَّ شَيْءٍ، خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ، وَالْبَاءُ لِلْمُصَاحَبَةِ، أَي: مُصَاحِبًا لِقَدَرٍ)، که ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ﴾، ﴿كُلُّ شَيْءٍ﴾ (كُلُّ)، مه‌نصوو‌به‌و پالده‌دریته لای (شَیْءٍ)، ﴿كُلُّ شَيْءٍ﴾ به کرداریکی مه‌زهنه‌نکه‌راو مه‌نصوو‌به‌که (خَلَقْنَاهُ)‌ی دوایی، ده‌یگه‌یه‌نئ، یانی: (إِنَّا خَلَقْنَا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ)، ئی‌مه هم‌موو شتی‌کمان دروست‌کردوه، دروستمان‌کردوه به ئەندازه، (ب)‌ی (بِقَدَرٍ)، بۆ هاوه‌لتی‌یه، واته: که دروستمان‌کردوه، هه‌میشه ئەندازه‌گیری و نه‌خشه‌شی له‌گه‌لدا بووه.

(٢) - ﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَجِدَةٌ كَلِمَةٍ بِلَاصِرٍ﴾، فه‌رمانیشمان ته‌نیا یه‌کیکه وه‌ک چاو‌ترووکاننیک، وشه‌ی: (وَاجِدَةٌ) سیفه‌تی وه‌سفکراویکی قرتیندراوه، یانی: (كَلِمَةٌ وَاجِدَةٌ)، یه‌ک وشه که بریتی‌ه له (كُنْ)، بیه، یاخود: (مَرَّةً وَاحِدَةً)، یه‌که‌جار، یه‌که‌جار فه‌رمانی پئی بکه‌ین، پئو‌یست به دووباره کردنه‌وه ناکات.

که ده‌فه‌رموئ: ﴿كَلِمَةٍ بِلَاصِرٍ﴾، ئەمه لیره‌دا وچواندنی خیرایی، ئەنجامدانی خوای پالده‌سته بۆ کاره‌کانی، به ترووکانی چاو، چاو که به خیرایی ده‌ترووکئ، هه‌ل‌به‌ته نه‌ک بۆ ئەوه که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به‌و ئەندازه‌کاته‌ی چاوی تیدا ده‌ترووکئ، کاره‌کانی ئەنجام ده‌دات، به‌لکو مه‌به‌ست ئەوه‌یه، که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** بۆ ئەنجامدانی

کاره کانی پیوستی به کات نیه، چونکه خودی کات و شوین، دروستکراوی خوی
به رزن، بویه له سوورهتی (النحل) دا، ده فهرموی: ﴿وَمَا أَسْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَمْجِجِ
الْبَصْرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ (٧٧)، کاری کاته که (ساعة) (پژوی دواپی) وه ک چاوترووکانیک،
یا خود نیزیکریشه، له بهر نه وهی له ویی باسی هاتی پژوی دواپی ده کات.

به لام لیته دا وشه ی: ﴿أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ (یان: نهو نیزیکریشه ی له گه لدا نیه،
چونکه مه به ست ته نیا گه یاندنی نه وه یه، که خوا **سورة الاحزاب** کاره کانی خوی زور به
خیرایی نه نجام ده دا، به لام نیمه له چاوترووکان (لمح البصر) خیراترمان نیه، له
گوتی وشه ی (به) مان، خیراتر نیه.

چونیه تیسی په یوه ستبوونی نه م نایه تانه، به نایه ته کانی پیشه وه، به تاییه تی نه م
دوو نایه ته (٤٩ - ٥٠)، که خوا **سورة الاحزاب** ده فهرموی: نیمه هه موو شتیکمان به نه اندازه
دروستکردوه: ﴿إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ مَّخْلُوقَةٌ بِقَدْرِ﴾، نایا نه مه چ په یوه سستیبه کی هه یه، به
نایه ته کانی پیشه وه وه؟! ده لئین: خوا **سورة الاحزاب** که بومان باسی هاتی پژوی دواپی و،
تیدا سزادراتی بیروایان و، تیدا پاداشترانه وهی چاکه کاران و پاریزکاران، ده کات،
ده یه ویی لیمان حالیی بکات که هه موو شتیکی به نه اندازه گیری دروستکردوه،
نه گهر ته ماشای گهر دوون و، جهسته ی خومان بکه یین، ده بینین هه موو شتیکی
له جیی خویدا یه، ژبانی مرویش که له م سه ر زه وییه ده یگوزهرینن، مروقه کان
هه نندیکیان چاکه کارن و هه نندیکیان خراپه کارن، هه نندیکیان خاوه تی چاکه و
پاریزن و، هه نندیکیان خاوه تی تاوان و خراپه ن، به لام هه موویان وه ک یه ک ده مرن
و کۆتاییان پی دی، ننجا نه گهر هاتبوا پژوی دواپی و سزاو پاداشت نه بووا یه،
نه وه پیچه وانیه نه و سیستم و پیک و پیکیه یه، که له هه موو دروستکراوه کانی
خوادا هه یه، بویه خوا **سورة الاحزاب** ده فهرموی: نیمه هه موو شتیکمان به نه اندازه گیری
دروستکردوه، که واته: نه ی مروقه کان! نابن ژبانی نیوهش له سیستم و پیک و
پیکیی و نه اندازه گیری خالییی بن، بویه نه م ژبانه دناییه تان قوناغتیکی دیکه و
ژبانیکی دیکه ی به دوا دا دی.

مهسه لهی سته م:

هه ره شه کردن له بی پروایان که خوا کومه ل و گروپه هاومه شه به کانیان
فهوتاندوون، له رابردودا، هه رچی کردوشیانه له لیستاندا تومار کراوه به
وردو درشته وه:

خوا ده فه رموی: ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ (۹۱) ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ
فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾ (۹۲) ﴿وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ﴾ (۹۳)

شیکردنه وهی تمه ئایه تانه، له چوار برگه دا:

۱- ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ﴾، به دلنیایی نیمه هاوشیوه کانی ئیوه مان
فهوتاندوون، له رابردودا، (أَشْيَاعَكُمْ أَي: أَمْثَالِكُمْ وَأَشْبَاهَكُمْ)، نه وانهی هاو وینه کانی
ئیوهو هاوشیوه کانی ئیوهن، (أَشْيَاع)، کوی (شَيْعَة) یه، ههروه ها (شَيْع) یش: ﴿فِي شَيْعِ
الْأَوَّلِينَ﴾ (۹۱) الحجر، ئه ویش کوی (شَيْعَة) یه، یانی: کومه ل، کومه له خه نکتیک که له گه ل
که سیکدا هاو ران و، له گه لیدا ده رۆن و پشتگیری ده کهن، ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ﴾
واته: نهو کومه لانهی له پیش ئیوه دا بوون، وهک پشتگیری ئیوه یان کرد ب، له سه ر
کوفر و شیرک، نه وانهمان فهوتاندوون، نه مه ش دووباره گه رانه وهی، له شیوهی دواندن
نادیاره وه، بو شیوهی دواندن پووبه روو، که به (ل) و (قد) جه ختی له سه ر کراوه ته وه،
که دیاره خوا **بسیار کردنی** که له پیشووه کانی فهوتاندوون، به لام جه ختکردنه وه که بوئنه وه یه:
که ئیوه نهی کافره کانی رۆژگاری پیغه مبه ر! ﴿وَكُلُّ نَكْوَلِيٍّ بَكَهْنٍ لَهْوِيٍّ﴾ گه له
پیشووه کان فهوتابن و نه مابن، بۆیه پیوستی به وه کرده، بۆیان جه خت بکاته وه.

۲- ﴿فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾، ئایا هیچ بیرکه ره وه یه ک، هیچ په ند وه رگریک هه یه؟

نه مه لیره دا پرسیار کردنی نکو لیلیکه رانه یه، واته: به گشتی په ند وه رگریک
و بیرکه ره وه یه ک و نامۆژگاری قبولکه ریک نه بوو، که په ند له رابردووان
وه رگری، هه لبه ته مه به ست یی بیروایانی رۆژگاری پیغه مبه ره **﴿﴾**

(۳) - ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾، هه‌رچی کردووشیانه له لیستاندا، له نووسراواندا، تۆمار کراوه، (الزُّبُر: جَمْعُ زُبُورٍ أَي: كِتَاب، مُشْتَقَّةٌ مِنَ الزُّبْرِ وَهُوَ الْكِتَابَةُ)، (زُّبُر) كَوَى (زُّبُور)ه، (زُّبُور)یش، به مانای (کِتَاب)ه، که له (زُّبُر)هوه هاتوه، (زُّبُر)، یانی: نووسین (کِتَابَةُ)، که ده‌فه‌رموی: ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾، هه‌رچی کردوویانه له کتیباندا نووسراوه، بۆچی به کۆ هیناویه‌تی؟ چونکه هه‌ر کامیکیان لیستیکی تایبه‌تی خۆی هه‌یهو، هه‌ر کامیکیان دۆسیه‌یه‌کی تایبه‌تی خۆی هه‌یه، کرده‌وه‌کانی تیدا تۆمار ده‌کرین.

(۴) - ﴿وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ﴾، هه‌موو بچووکیک و گه‌وره‌یه‌ک نووسراوه، پێشی ده‌فه‌رموی: هه‌رچی کردوویانه له لیستاندا تۆمار کراوه، دوایی ده‌فه‌رموی: هه‌موو بچووکیک و گه‌وره‌یه‌ک، ئەمه جوړیکه له (إِطْنَاب)، به درزیی قسه‌کردن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مه‌قامه‌که وا ده‌خوازی، وشه‌ی (مُسْتَطَرٌّ: اسْمٌ مَفْعُولٌ مِنْ سَطَرَ أَي: كَتَبَ سَطُورًا، وَكِتَابٌ مَسْطُورٌ)، (مُسْتَطَرٌّ)، ناوی به‌رکار (مَفْعُول)ه، واته: نووسراو، له (سَطَرَ)هوه هاتوه، (سَطَرَ)، واته: دێری نووسین، ده‌گوتری: ﴿وَكُنْتُ مَسْطُورٌ﴾ الطور، یانی: کتیبیکی نووسراو، که ده‌فه‌رموی: ﴿وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ﴾، هه‌موو بچووکیک و هه‌موو گه‌وره‌یه‌ک نووسراوه، بچووک مه‌به‌ست پێی ئه‌و شته‌یه، که خه‌لک گوێی پێ نادات و نادیده‌ی ده‌گری، گه‌وره‌ش ئه‌و شته‌یه که پێچه‌وانه‌ی بچووکه واته: شتیک که جیی بایه‌خی خه‌لک بێ، یانی: چ ئه‌و شتانه‌ی خه‌لک به بچووک ته‌ماشایان ده‌که‌ن، چ ئه‌وانه‌ی به گه‌وره‌یان ته‌ماشایان ده‌که‌ن، هه‌موویان نووسراون.

ئنجاهه‌ندیک له زانایان ده‌لێن: ئه‌و شتانه‌ی پاداشت و سزایان پێوه په‌یوه‌ست ده‌بێ، نووسراون، به‌لام شتیک پاداشت و سزای پێوه په‌یوه‌ست نه‌بێ، وه‌ک هه‌لسوکه‌وته ئاساییه‌کانی مروّفان، فریشه‌کان، ئه‌وانه‌ نانووسن، هه‌ندیک له زانایانیش ده‌لێن: هه‌موو شتیک ده‌نووسن، چ ئه‌وه‌ی سزای بکه‌ویته‌ سه‌رو، چ ئه‌وه‌ی پاداشتی پێوه په‌یوه‌ست بێ، چ سزاو پاداشتیان پێوه په‌یوه‌ست نه‌بێ.

مهسه لهی چواره م و کوټای:

باسی سه ره نجامی پر خیرو خوشی پاریزکاران و پراگه یاندنی نهو راستییه که پاریزکاران، له نیو باخ و گولزارو کانسی و رووباران داو، له جیگاو ریگایه کی دپهسه ندو، له خزمهت خوی حکومتی بالآ دهست و توانادان:

خوادفه رموی: ﴿إِنَّ اللَّئِئِينَ فِي جَهَنَّمَ وَنَهْرٍ ﴿٥١﴾ فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقَدِّرٍ ﴿٥٢﴾﴾

شیکردنه وهی نهم دوو نایه ته، له سی برگه دا:

١- ﴿إِنَّ اللَّئِئِينَ فِي جَهَنَّمَ وَنَهْرٍ﴾، به دنایی پاریزکاران له نیو باخان و رووباران دان، (جَنَّتَات)، کوټی (جَنَّة) یه، یانی: باخ، نهویش نهو یه که ههم دره ختی تیدابن، ههم سه وزایی کشت و کال و گول و گولزاری تیدابن، (نَهْر) یه، به مانای رووباره، رووباریش مهرج نیه، ته نیا به چه مکه باوه که ییستا بن، رووباریکی وهک دیجله و فوټات و نیل! به لکو (نهر) به ناوی زوری جوگه لهش ده گوتری.

واته: له شوئیتکدان، که جن و ریگاکانیان، ههم گول و گولزارو باخ و باخاته، ههم کانسی و سه چاوه و رووباریشه.

که ده فهرموی: ﴿إِنَّ اللَّئِئِينَ﴾، (مُتَّقِينَ)، کوټی (مُتَّقِي) یه، (مُتَّقِي)، خوټاریز، که واته: خوټاریز پاراستوه به هه وول و توانای خوټاریز، کاریان له سه ره خوټاریز کردوه، خوټاریز پاریزن لهو شتانه یی خوا پیی ناخوشن، بویه سه ره نجامیان ناوایه، (نهر) و (نهر)، چ به زنه (سکون)، چ به سه (فتحة)، هه رووکیان به مانای ناوی شیرین، دین، رووباریک و جوگه له یه ک، ناوی شیرینی لیوه بن.

٢- ﴿فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ﴾، له جیگاو ریگایه کی په سه نددا، خانوو و به ره یه کی دلگیر، (مَقْعَد)، ناوی شوئینه واته: شوئینی نیشته جن بوون، لیرده مه به سه له شوئینی دانیشتن، واته: شوئینی نیشته جن بوونیکه به ئوقره و ئوخزنه وهو به نارامیی، (صِدْق)

يش، وهك پيشتر گومان: له ئەصلدا ئەوهيه هەواڵێك لەگەڵ واقعیدا راست بێتەوه، بەلام دوايي بۆ زۆر واتاي ديكه بەكارهاتوه، بۆ وێنه: كه دهگوترێ: (وَجَلَّ صِدْقٌ)، يان (وَجَلَّ صِدْقٍ)، واته: پياويك كه تهواوي پياوهتیی تىدايه، ﴿ فِي مَعَدِّ صِدْقِي ﴾ يانی: چىگاو پىگايهكى دلپهسهندو باش.

٣- ﴿عِنْدَ مَلِكٍ مُّقَدِّرٍ﴾، له لاي حوكمرانێكى توانادار، (مَلِكٍ)، (فَعِيلٌ)، به مانای (مَالِكٌ) دى، كه لىرهدا بۆ زىدهرۆييه، (مَلِكٍ) مانايهكەى بههيزتره له (مَلِكٍ)، (مُقَدِّرٌ) يش، مانايهكەى بههيزتره له (قَادِرٌ) و (قَدِيرٌ)، (مَلِكٌ)، و (مُقَدِّرٌ) يش، ههردووکیان به نهزانراو (نكرة) هاتوون، ئەمه بۆ مهزن پيشاندانه واته: حوكمرانێك و تواناداريك كه له سهرووي وهسفکردن و، له سهرووي ئەوهوهيه مروّف بتوانى، وهك پىويست دهركى بكات.

کهواته: خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له کۆتایی ئەم سوورته موباره کهدا - که ئەم سوورته موباره که، جگه له م دوو نايه ته، هه مووی باسی سزاو جهزه به و تۆ له ستانده وهی خوا بوو **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**، له بېروايان - به لام له م دوو نايه تهی کۆتایی ئەم سوورته موباره کهدا، باسی سه ره نه جامی پر خيرو خوشي پاريزکاران دهکات، بۆيه به پاريزکارانيش ده يان ناسيتی، چونکه پيش هه موو شتيك، ده بى مروّف خوی له کوفرو شیرک و ئيلحاد پاريزی، ئنجا دېته نيو باز نهی ئيمان و ئيسلام و خوا به يه کگرتنه وه، ئنجا دوايي ده بى خوی له گونا هه تاوان و سه ره پيچیی پاريزی، بۆ ئەوهی بېته نيو باز نهی تاعهت و فه ره مان به ریی و، دوايي خوی له ورده گونا هان پاريزی، بۆ ئەوهی بېته نيو باز نهی زياتر بۆ خوا صولحان، کهواته: پاريزکار (مُتَّقِي) که سي که خوی ده پاريزی له کوفرو شیرک و ئيلحاد، دوايي خوی ده پاريزی له گونا هی گه وه، دوايي خوی ده پاريزی له هه موو ئەه و شتانهی خوا پى نى ناخوشن، واته: پاريزکار ته نيا يه ک حاله ق نيه و، ته قوا ته نيا يه ک پله نيه، به لکو زۆر پله يه.

بۆیەش خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له کۆتایی ئەم سوورپتەدا باسی پاداشتی پارێزکارانی کردووە، تاکو بزانیی کە هەر کەسێ خۆی بپارێزی لەو هی ئەو گە لە پێشوانە خۆیانیا ن لای نه پاراستو، له کوفرو شیرک و به درۆ دانانی ترساندنه کانی خوا، هۆشداریی پێدانه کانی خوا، **وَالسَّلَامُ**) و، له به درۆ دانانی ترساندنه کانی خوا، هۆشداریی پێدانه کانی خوا، هەر کەسێ خۆی لهوانه بپارێزی و ئەهلی تاعهت بێ، ئەوه سه ره نجامه که ی ئەوه یه که له خزمهت خوی پهروه ردگاردا، له جیگا و رێگایه کی دآ په سندن، له تێو کۆشک و ته لارو جۆگه و رووبارو باخ و گوآ و گوآزاردا ده بێ.

خوای پهروه ردگار ئیمه له و که سانه بگێرێ، به لوتف و که په می خۆی و، سه ره نجامی هه موولایه کمان خێر بکات.

لێره ش دا دێنه کۆتایی ته فسیری سوورپتی **(القمر)**، به لآم دوا: **اِكْوَرْتِه** باسیک له باره ی ئەندازه گیری خاوه له دروستکراوه کانیدا که له (۲۵) خآلدا باسی هه ندیک هه موونه ده که ی: چۆن خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** دروستکراوه کانی خۆی هه موویان، به و په ری رێک و پێکی و ئەندازه گیرییه کی ورد دروستکردوون.

کورتہ باسیک له بارہی

ئەندازەگیریی خواوہ لە دروستکاروہ کانیدا^(۱)

بەرێزان!

ئەم باسە لەبەر پۆشنای ئەو ئایەتە موبارەکەیی سوورەتی (القمر)دا دەخەینە پوو: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْتَهُ بِقَدَرٍ﴾^(۱)، واتە: ئیمە هەموو شتیکیان بە ئەندازە دروستکردوہ.

هەلبەتە ئەو راستییەش لە زۆر جایی دیکەیی قورئاندا، خوا **سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّكَ** رایگە یاندوہ، بۆ وێنە:

أ- لە سەرەتای سوورەتی (الفرقان)یشدا دەفرموی: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾^(۱) الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلِكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ نَقْدِيرًا﴾^(۲)، مەبەستمان ئەو ڕستەیی دواییە: ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ نَقْدِيرًا﴾ (خوا) هەموو شتیکی هیناوەتە دی و، بە ئەندازەگیرییەکی تێرو تەواو، ئەندازەگیریی بۆ کردوہ.

ب- هەر وەها لە سوورەتی (الأعلى)دا، کە دەفرموی: ﴿سَبِّحْ أَسْمَاءَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾^(۱) الَّذِي خَلَقَ فَسُوَّى^(۲) وَالَّذِي قَدَرَ فَهَدَى^(۳)، ناوی پەروەردگاری بەرزت بە پاک بگرە، ئەو زاتەیی هەموو شتیکی هیناوەتە دی و پێک و پێک دروستی کردوہ، ئەو زاتەیی هەموو شتیکی ئەندازەگیریی کردوہ و پێنمایی کردوہ.

(۱) سەرچاوەمان بۆ ئەم کورتە باسە، کە خوا پشتیوان بێن لە سی و پینج خال دا، دەیکەینە پوو، بە کورتیی و گوشراویی، تەفسیرەکی دکتۆر (محمد راتب النابلسی)یە، بەلام بە یوختکردنەو و پوونکردنەو و دارشتنەو و خۆم و سووکە دەستکارییە کەو، بە کەسە ریش کە تەفسیرەکی ئەو بە عەرەبییە، بە کوردیی واتیەکی دینم.

سەرەتا با وئەنەيەك بېتىنەو: پلاكىكى كارەبايسى كە بۆ گلۆيىك دانراو، يان بۆ پانكەيەك، يان بۆ ھەر شتىك، ئەو پلاكە كە لە ژوورىكدا دادەنرى، دەگونجى لە سەققەكەيدا دابىرى، دەگونجى لە زەوييەكەيدا دابىرى، دەگونجى لە ديوارەكەيدا، لە ديوارەكەشدا، دەگونجى زۆر بەرز بى و، دەگونجى زۆر نزم بى و، بۆى دابىيەو، دەسگونجى بە شىوئەيەك بى پىويست نەكات، خۆت ئەزىت بەدى بۆ دەست يىگەياندى و يەكسەر دەستى بگەيەنە، ئنجا كاتىك دەچيە ژوورىكەو دەيىنى ئەو پلاكە بە شىوئەيەك دانراو، پىويست نەكات بۆى بچيە سەر شتىكى بلىد، يان بۆى بە پەيزە ھەلگەپى بۆ ئەوئە دەستى بگاتى، يان زۆر بۆى دابىيەو، بەلكو پىك لە ئاستى دەستى مروقى دا دانراو، دەزانى كەسىكى لىزان دايئاو، كە ئەندازەگىرى ئاستى پلاكەكەو جەستەى مروقى كردو، ھەرۈھا لە پووى سەلامەتتەوئەش دووربىنىي كردو، ھەك: ئەو پلاكە مندالىكى بچووك دەستى نەيگاتى، تەلە ساردو گەرمەكانى وايەرەكە زۆر باش داپۆشراون و...ھتە، ھەموو ئەوانە سەرنجى تۆ پادەكىشن و دەزانى كە كەسىك ھەموو ئەو شتانەى ئەندازەگىرى كردوون و ئەو پلاكەى لەوئى دانراو.

كەواتە: ھەمىشە ئەندازەگىرى و پىك و پىكىي و وردەكارىي لە شتەكاندا، سەرنجمان پادەكىشن بۆ ئەو حىكمەت و زانىارىي و مېھرەبانىي و كارامەيىيەى دروستكەرەكەى كە تىياندايە، ئىستاش باسەرنجى كۆمەلىك لە دروستكراوانى پىر وردەكارىي خوا بەدىن:

۱- قەبارەى زەوى كە يەك لەسەر مليۇنىك و سىسەد ھەزار (۱/۱۳۰۰۰۰۰) جارى قەبارەى خۆرە، ئنجا بارستايى و قەبارەى زەوى، ئەگەر لەوئە ھەيە گەورەتر بووايە، كىشى شتەكانىش لەسەرى قورستەر دەبوو، ئەگەر بچووكترىش بووايە، كىشى شتەكانىش سووكتەر دەبوو، بۆيەش ئەوانەى چوونە سەر مانگ ھەنگاويكىيان ھەلدپنا چەند مەترىك بەرز دەبوونەو، چونكە لەوئى كىشى شتەكان، يەك لەسەر شەشى كىشى شتەكانە لەسەر زەوى، واتە: ئەگەر لىرە شتىك شەش كىلۆ بى، لەسەر مانگ يەك

کیلۆیه، مرۆفێک لێره ههفتا کیلۆ بێت، لهوێ ده بێتهوه دوازه کیلۆ که مەتریش، به پێچهوانهوهش نهگەر قهبارهو بارستایی زهوی له هی ئیستای گهورهتر بووايه بۆ وێنه: دوو هینده بووايه، ئهو کاته کیشی شتهکان، دوو هیندهی لی دهات، کهواته: بارستایی و قهبارهی زهوی به ئهندازهگیری دانراون، له قهدهر گونجان لهگهڵ جهستهی مرۆف و، ئهو ژيانهدا که مرۆف لهسه زهوی ده یگوزهرێنی.

٢- زهوی ههر بیست و چوارسهعات جارێک، خولێک به دهوری خۆیدا دهخوات، ئهندازهی خێراییهکهی بریتیه له سی (٣٠) کم له خولهکیکدا، مانای وایه: (١٨٠٠) کم، له سهعاتیکدا دهبرێ، ئنجا نهگەر هاتباو ئهو سوورانهوهیهی زهوی، لهوه خێراتر بووايه، بۆ وێنه: له ماوهی دوو سهعاتدا به دهوری خۆیدا خولابایهوه، ئهو کاته شهو دهبوو به سهعاتیک و پۆژ دهبوو به سهعاتیک، ههروهها نهگەر سستتر بووايه بۆ وێنه: چل و ههشت سهعات، بووايه، ئهو کاته پۆژ دهبوو به بیست و چوار (٢٤) سهعات، شهویش دهبوو به بیست و چوار سهعات، که له ههردوو حالاندا، ژيانی بهشهر بهو شێوهیهی که ئیستا ههیه نهدهبوو، بگره ژيانی بهشهر هه نهدهبوو! ئیستا ههندیک له جهنگه لستانهکان گپ دهگرن و دهئایسین له ئهنجامی بههیزی تیشکی خۆردا، ئهو کاته دهبن چیمان لیهاتبايه! ههروهها شهویش پووی زهوی که بیست و چوار سهعات تیشکی خۆر لێی نهدهدا، دهبووه بهسته لهک.

٣- زهوی له سوورانهوهی به دهوری خۆردا، شهست (٦٠) هیندهی سوورانهوهی به دهوری خۆیدا، خێرایه، واته: نهگەر له سوورانهوهی به دهوری خۆیدا له خولهکیکدا سی (٣٠) کم دهبرێ، له سوورانهوه به دهوری خۆردا، له چرکهیهکدا (٣٠) کم دهبرێ، واته: شهست (٦٠) هینده خێرایه، زهوی به (٣٦٥) پۆژ سووریک به دهوری خۆردا دهکات، ئنجا دایمینی له جياتی (٣٦٥) پۆژ، واته: سالیک به دهوری خۆردا بخولیتهوه، بهسه د (١٠٠) سالی جاریک به دهوری دا خولابایهوه، ئهو کاته بېگومان چوار وهززه کاهمان نه دهبینین و نهگەر چوار وهززهکان بیندرا باشنايه، بهشێوهی هاوکۆ (معدّل) ههراکامیان ماوهی بیست و پینج سالی دهخایاند، نهک مرۆف سالانه چوار کهشهکان ببینێ!

٤- سورگەي زەوى لە سوورپانەھەي بە دەورى خۆردا بە: (٢٣،٥) پلە لارە، واتە: رېك نېھ مەيلەو لارە، ئنجا ئەو لارېيەي سورگەي زەوى لە سوورپانەھەي بە دەورى خۆردا، دەبېتە ھۆي پەيدابوونى چوار ھەرزەكان، ئەو لايەي كە نزيكتر دەبې، لە خۆرەھە دەبېتە ھاوين و، ئەولايەي دەورترە دەبېتە زستان، ئەملاو لاشيان، دەبنە بەھارو پار، بەو شېئوھەي چوار كەشەكانى سالى بەسەر گۆي زەويدا دابەش دەبن، كە بېگومان ئەگەر سورگەكەي بە شېئوھەكەي رېك بووايەو، ئەو لارېيەي تېدا نەبووايە، ئەو كاتە چوار كەشەكان نەدەمان، يان زستان دەبوو، يان ھاوين.

٥- زەوى كە دەسوورپتەھە بە دەورى خۆردا، ئەويش ديسان بە شېئوھەكەي ھېلكەيەي و ئېھليجى دەخولپتەھەو، جەمسەرېكى كورتەو جەمسەرېكىشى درېژە، كاتېك دەگاتە جەمسەرە كورتەكەو، ماھەي نېوان زەوى و خۆر كەم دەبېتەھە، ئەگەري ئەھەي ھەيە زەوى خۆر رايكېشىن و بەخۆيەھە بئوسىنې، بۆيە لەو كاتەدا كە زەوى دەگاتە جەمسەرە كورتەكەي، خېرايەكەي زياتر دەبې، كە ئەويش پال بە خۆرەھە بئى و پېئەي نە نووسى و، كاتېك دەگاتە جەمسەرە درېژەكە، جەمسەرە دوورەكەش، لەو كاتەشدا، ئەگەري ئەھەي ھەيە زەوى لە مەوداي ھېزى كېشىندەي خۆر بچېتە دەري، بۆيە لەوئ سوورپانەھەكەي سستەر دەبېتەھەو، رايكېشاني زەوى بۆي بېھېزتر دەبې، بۆ ئەھەي دەرنەچى! ئنجا ھەر ئەھەشە دەبېتە ھۆي كورتىي و درېژىي شەوو رۆژان، كە خوا **سَمِعَ لِحْمِ لَهْ** چەندشويئان لەقورئان دانامازەي پى دەكات: ﴿ **يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ** ١١﴾ لقمان، واتە: شەو دەخاتە نېو رۆژى و رۆژى دەخاتە نېو شەوى.

٦- دوورىي زەوى لە خۆرەھە بە سەدو پەنجا مليون (١٠٠،٠٠٠،٠٠٠) كېلۆمەتر دانراھەو ئەگەر زەوى لە خۆرەھە نزيكتر بووايە، ھەموو شتېك دەسووتاو دەبوو بە قەرەبرووت و خۆلەمېش، ئەگەر دوورترېش بووايە، بېگومان ھەرژياندارى لەسەرېھەق، پەق دەبوھەو، سەر زەوى دەبوو بە بەستەلەك و ژيانى لەسەر نەدەبوو.

۷- ههروهه قهبارهی مانگیش دیسان به ئەندازەیهکی دیاریبکراو دانراوه، که به ئەندازی سێیهک (۱/۳)ی قهبارهی زهوییهو، مانگ به (۲۷) شهوو یهک لهسهه دووی شهویک، خولیک به دهوری زهویدا دهات، واته: له ههموو مانگاندا خولیک به دهوری زهویدا دهات، که پێش، وهک دههه داسیک دهردهکهوی و پێی دهگوتری: (ههلال) دواپی ورده ورده گهوره دهی، گهوره دهی تاکو دهبته بهدر له: (۱۴ و ۱۵ و ۱۶) دا، دواپی ورده ورده بهچووک دهبتهوه، تاکو وهک دههه داسیکی لی دیتهوهو دووباره ون دهبتهوه، به هوی ئەوههوش ئیمه دهزانین ئەو شهوه چ شهویکه، ئەگه رنا شهوهکان بههوی خۆروه نازانرین، چونکه پۆژهکان ههموویان وهک یهکن، بهلام شهوهکان بههوی مانگهوه دهزانین، ئەو شهوه سههرهتای مانگه، یان نیوهراستیهتی، یان کۆتاییهتی؟

ئنجبا با دابه زین بۆ سهه رووکاری زهوی:

۸- دوورگهکانی زهوی (جزر الأرض)، ئەو دوورگانهی له نیو دهریاکاندا هه، زۆر پۆلان دهگێرن، یهکیان ئەوهیه که پهیوهندیان به هه لکردنی باو جووله کردنیهوه ههیه.

۹- ههروهه چیاکانیش زۆر به شیوهیهکی ورده کارییانه دابهش بوون بهسهه گۆی زهویدا، تاکو ههه هاوسهنگی زهوی رابگرن، ههه وهک چۆن پهیکههه ئیسکی له جهستهی مرۆفدا، جهستهی مرۆف رادهگرئ، چیایهکانیش بهو شیوهیهو، توێزالی سههروهی زهویان زۆر مهحهکهم کردوه، ههه ربهیهه خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** چیایهکانی بهسینگ و گولمیه ناو برههون: ﴿ **وَالْجِبَالُ اُتَادًا** ۷ ﴾، ههروهه دههه رموی: ﴿ **وَأَلْفَىٰ فِي الْأَرْضِ رَؤًیٰ اَنْ تَمِیْدَیْكُمْ** ۱۰ ﴾ لقمان، واته: چیا قورسه کاغان فریدانه نیو زهوی، بۆ ئەوهی نه تانجوولینی، ئەو توێکهلهی زهوی، به هوی چیایهکانهوه زۆر قایم و مهحهکهم بووه، زانایانیش دهلین: ههه چیایهک که ئیمه دهیبینین، چهندهی به دهروهیه، ههه ندی دهلین: ههوت (۷) هیندهو، ههه ندیک دهلین: (۱۰ - ۱۵)، هیندهشی له زهوی دایه، بۆ وینه: چیا هیمالایه که (۸۸۶۴)م، بهرزه، (۱۰ - ۱۵)، هیندهشی به ناخی زهویدا چۆته خوار!

۱۰- دەريا و ئۆقيانوس سەكەنلىك، كە چوار لەسەر پېنج (۴/۵)ى پانتايى زەوى دادەپۇش، ئەو بەرگە ئاويىيە زەويىش، ژيانى ھەموو ژياندارانى پتوھ بەستراو، چونكە ھەرچى ئاوى شىرىنە، تەنيا لەو بەرگە ئاويىيە پەيدا دەبى.

۱۱- لەسەر پووكارى زەوى بىبابانەكانىش ھەن، كە دەبەنە ھۆى ئەوھى ھەوا گەرم بى، ئنجا كە ھەوا گەرم دەبى دەكشى، بەھۆى ئەوھەش جوولەى تېدا پەيدا دەبى، لەوئى فشارى ھەوا كەم دەبى، بەلام لە ناوچە جەمسەرىيەكان (المناطق القطبية) دا ھەوا ساردەو چرەو زياتر ھاتتەوھە يەك و فشارى ھەوا بەرزە، لە ناوچە بىبابانەكانىش دا فشارى ھەوا كەمە، بۆيە لە ئەنجامى ئەو دوو جۆرە فشارەدا، بايەكان پەيدا دەبى، با لە ھەردوو جەمسەرەكانى زەويىيەوھە واتە: جەمسەرى باكوور و باشوور، بەرەو ھيلى يەكسانىي (خط الإستواء) دى.

۱۲- گرىمان زەوى لە جوولە كەوتبايە و ئەو خولانەوھەي بە دەورى خۇيدا دەيكات، لە بەرانبەر خۇردا، كە دەبىتە ھۆى پەيدا بوونى شەوو پۇژ، ئەگەر زەوى ئەو جوولەيە ئەبووايە، ئەو پوھى زەوى كە بەرەو خۇر دەبوو، پەلە گەرمى تېدا دەبوو بە (۱۵۲) پەلە، لە سەرروى سەرھەو، كە ئا لە سەد (۱۰۰) دەكولت! بەلام گەرمى زەوى (۱۵۲+) پەلە لە سەرروى سەرھەو دەبوو! بەلام ئەو پوھى پىشتى لە خۇرە، دەبوو بە (۲۷۰-) پەلە ژىر سەر! ئەمەش پى دەگوتتى: سەرى مۇتەق، لە ھالىتەدا كە ئىستا پەلە گەرمى زەوى بە زۆرى لە نىوان (۱۰ - ۴۰)، دايەو، ھەر ئەوھش لەگەل مۇقۇدا دەگونجى و، مروف تەھەممولى ئەوھندە دەكات.

۱۳- ھەرۈھە بەرگە ھەواى دەورى زەوى، ھەك جارى دىكەش باسما كىردە، ئەويش زۆر بە ئەندازەگىرىي دانراو، بۇ وئە: گازى ئوكسىجىن (۲۱%)ى بەرگە ھەوا پىككىنتى، بەلام نايترۆجىن (۷۸%) پىككىنتى و، دووھ ئوكسىدى كاربۇن: (۰.۳%) پىككىنتى، ئنجا ئەگەر گازى ئوكسىجىن پىككىنتە (۲۱%) زياتر بووايە، كە ئوكسىجىن پارمەتىي سووتان دەدات، بۇ وئە: ئەگەر پىككىنتە (۲۰%) بووايە، ئەگەر دەنكە

شقارتیه کت لئ دابایه، له ئه نجامی تیشکی خۆردا، دنیا گری دهگرت و، نهگه که متریش بووایه، هه رچی ژيانداره نه که هه ر مروڤ، هه موو ژيانداران تووشی تهنگه نه فهسی و خنکان ده بوون، چونکه هه موویان به ئوکسجین ده ژین.

١٤- ئنجا با ته ماشای هه لمی ئاو بکهین: هه لمی ئاو به شیوه یه که هه وا بتوانی هه لیبگرئ، ئه و هه لمی ئاوه که تیشکی خۆر له ئاوی ئوقیانووسه کان ده دات و گهرمی ده کات، هه لمی له سه ر په ییاده بن، ئنجا هه وا ئه و هه لمی ئاوه ده گوازیته وه، له ئه نجامی ئه و جووله یه ی با دا، که وه ک گوتمان: له بیابانه کاندایا هه وا گهرم ده بن و چریه که ی که م ده بپته وه، له به سه ته که که کانی سه روو و خوارووی دنیا ش، چریی هه وا زۆره، ئنجا له ئه نجامی چریی له وئ و، که میی چریی له شوینه گهرمه سپره کاندایا، هه وا ده جوولئ و ده بپته هۆی ئه وه ی (با) له سه ر رووی ئوقیانووسه کان په ییادایا، هه لمه که له گه ل خۆی هه لیبگرئ و، ئه و بایه ش هه لمه که له گه ل خۆی ده بات و، له شوینیک دا که په لهی گهرمی نزم ده بپته وه، گهرده کانی هه لم که پيشی پرژو بلا بووون، له ئه نجامی ئه و په لسه سارده دا، له وئ گهرده کان له یه ک نیزیک ده بنه وه، دلۆپه پیک دینن، دلۆپه ی ئاو، یان دلۆپه ی به فر، یا خود دلۆپه ی ته رزه، سه ره نجام ئیمه ئاوی شیرینمان له وه وه ده ست ده که وئ، وه ک خوا ده فه رموئ: ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً حَمِيمًا ۝۱۱﴾ النبا، واته: ئیمه له هه وره گوشراوه کانه وه ئاویکی به خورزه ممان دابه زاندوه، بویه ش خوا ناو له هه وره کان ده نئ (مُعْصِرَات)، که لیتره دا (مُعْصِرَات)، له سه ر کیشی (مُفْعِلَةٌ)، به لأم به مانای (مفعولة) یه، واته: گوشراوه کان، چونکه: وه ک چۆن قوماشیک یان ئیسفنجچیک له سه ر ئاویک داده نئین و ئاو هه لده گرئ، دواپی که راپده پازنین و ده یگوشین، ئاوه که ی لئ دپته خوار، هه وره کانیش هه ر به و شیوه یه و، ئه وانیش ئاویان له خۆیاندا هه لگرتوه، به لأم ئایا هه موو هه ورچیک ئاوی پتویه یه، باران و به فرو ته رزه؟ نه ختر، به لکو ته نیا هه وره متوربووه کانه ئاویان پتویه یه، نیشانه ی متوربه بوونیش په ییادبوونی برروسکه و هه وره تریشقه کانه و، ئه وان له ئه نجامی متوربه بوونی هه وره کاندایا په ییادده بن،

به زۆرىيى وايه هەر ههورىك ههوره ترىشقهو برووسكهى له گهل دابى، ماناي وايه متوربه بووهو، ئاوى پئوهيه.

ئنجبا با بئينه ئىو دىيائى رووه كه كانهوه: جوژه كانى رووهك هەر كامىكيان سيستمىكى تايهتى ههيه، بو وينه:

١٥- دانهويله گهنم و جوو نيسك و نووك و ماش و برنج و زورات و ... هتد، نهگهر سهرنجيان بدهين، ده بئنين: له يهك كاتدا هه مووى پئ دهگات، يانى: په له گه نئىك، په له جو يهك، په له مهره زه يهك، په له ههر زنىك، په له نيسكىك، په له نو كىك، هه مووى به يه كهوه پئ دهگات، چونكه نهگهر ئىستا هه ندىك و، دواى ده رۆژى ديكه هه ندىك و، دواى مانگىكى ديكه، هه ندىك و، دواى دوو مانگى ديكه، هه ندىك پئ بگات! چون ئهويه ره هه مه له ده گيرايه وه؟ به لام خواى كار به جئ **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِىْمِ** و اى داناهه هه مووى پئ كهوه پئ بگات، به لئى هه ندىكى پئش هه ندىكى زهرد ده بئى و، دوايى ئهوى ديكه ...، به لام گرنگ ئهويه هه مووى له كاتىكى مهيلهو نيزىكدا، پئ كهوه پئ دهگات.

١٦- به لام ميووه سهوزه و ته په كاره كان له ماوهى دوور دوور و لئىكدا برودا پئ دهگهن، بو وينه: بئستانى شووتىي و كالهك، يان ترۆزىي و خه يار، يان سهوزه، يان ميوه كانى: خورماو خووخ و گيلاس و هه نجىرو هه نارو هه رمى و ترى و به هئى و... هتد، هه موو ئه وانه هه ركاميان وئىكراو پئ كهوه پئ ناگات، نهگهر هه مووى به به كهوه پئ گه بيايه، ئه و باخه وانه ياخود ئه و خاوهنى ميوهيه، ياخود ئه و خاوهن ته په كاره، يان ئه و خاوهن سهوزهيه، لئى خه سار ده بوو، به لام هه ندىكى ئىستا پئ دهگات و، هه ندىكى دواى ده رۆژى ديكه، هه ندىكى دواى مانگىكى ديكه، هه يه له سائىكدا چه ند جار بهر ده دات، بگره شووتىي و كالهك و، ترۆزىي و خه يار بو ماوهى دوو سئ مانگان ههر چه ند رۆژ چىنئىك به رده دهن، بو يه گو تراوه: چىنى بئستان، تاكو هه مووى به به كهوه پئ ناگات و خه سارىبئى، به لكو ماوه ماوه پئ دهگات بو ئهوى خاوهنه كهى بتوانئ لئى به هره مه ند بئى.

١٧- ئنجا له لايه کی دیکه وهش: میوه و تهره کارو سهوزه کان، نه گهر سهرنج بدهین: هه که میکیان له کاتی خویداو له که شی خویدا پیده گات، پرتقال و لیمو و نارنج و نهوانه له که شی زستاندا، چونکه مروف له که شی زستاندا، زیاتر نه گهری هه یه سه رمای بی، بویه پیوستی به قیتامین (C) زیاتر ده کات، که لهو شتانه دا هه یه، تاکو تواناو هیزی له به رانبه ر نه خویشیه کانی سه رمادا زیاتر بی، به لام تهره کاری وه که شووتی و کالهک و ترۆزی و خه یارو نهوانه، زیاتر له هاویندا پیده گهن، چونکه له هاویندا که کهش و ههوا گهرمه، مروف نه ندازه یه کی زور له ناوی جهسته ی ده پروات و، پیوستی به و میوه و تهره کارانه یه قهره بووی بکاته وه.

با بیینه ئیو جیهانی ناژه لان، بو وینه:

١٨- مانگایه ک چهند به رانبه ری نه وه شیرت ده داتی، که ده یخوات، چونکه نه گهر هاتباو نه وه نده شیرهی لپی ده دۆشری، هه ر بار ته قای نه و خواردنه بووا یه که دیخواردو، نه و مه سه رفه ی لپی ده کرا، که سه مانگای رانه ده گرت، ههروه ها ته گهر مریشک، مانگانه، یان هه ر به ده (١٠) پۆژان هیلکه یه کی داباینی، یان مرووی و قازو قهل، نهوانه که سه به خیی نه ده کردن، به لام هه رکامیان هه موو پۆژی هیلکه یه کت ده داتی و، سالانه چهند جار یک - نه گهر کورک بی - ژماره یه ک جوو چکته ده داتی، بو نه وه ی مه سه رفه ی ک که لپی ده کری، که متر بی له به ره هه میک که لپی وه ده ست دی.

١٩- په ره وه چرنوو کدارو دهنوو ک به قولابه کان، وه ک: بازو، شه هین و، خه رته ل ... هتد، نهوانه خواردنیان بریتیه له بالنده بچوو که کان، بویه شه ژماره یان که مه و، نه گهر هاتباو نه و گوشتخۆرانه ژماره یان زور بووا یه، بالنده بچوو که کان و چۆله که و پاساری هه موو نه و بالنده ی دیکه که بچووکن و راویان ده کهن، به دناییی هیچیان لی نه ده هیشتن، به لام نهوانه ژماره یان و وه چه یان که مه، به سه ته مه نیان زوره، ئنجا نه گهر هیلکه یان زور بووا یه و بیچوو یان زور بووا یه، بالنده بچوو که کان یان کۆتایی پی نه هینا، به لام خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ژماره ی که م کردوون و، شوینه کانی شیان که تیان

دا دەبن، دیاریبیکراون و، هیلکەو ترووکانی هیلکەکانیشیان هەمووی دیاریبیکراوو بە ئەندازەیه.

٢٠- ئەگەر لە جیهانی مەگەزان (عالم الحشرات)یشدا وەک ئەموانەیهک: مێشە پەشە که بە ملیۆنان گەرا دادەنێ و لە هەموو شوێنانیشدا دەژی، بەلام تەمەنی تەنیا دوو هەفتەیه، ئنجا ئەگەر هاتباو مێش چەند مانگیگ ژیا بایه، چ جایی چەند سالتیک، دنیا پر دەبوو لە مێش، بەلام تەمەنی ئەوپەڕەکە ی دوو هەفتەیهو دوایی دەمرێ.

٢١- ئنجا با بگوازینەوه بۆ وردتر لە مێش: بەکتیروا میکروۆبەکان که لە هەموو دروستکراوەکانی خوا زیاترن و، لە هەموویان زیاتر زاووزی و گەشە دەکەن، بەلام لە هەموویان تەمەنیان کەمتره و سەرما دەیانکوژی و، گەرما دەیانکوژی و، ترشەلۆکی گەدە دەیانکوژی، ئەو ماددانە ی بەکاردهێنن لە دژە میکروۆب و بەکتیروا، دەیانکوژن، بەلکو جاری وا هەیه هەواش دەیانکوژی، چونکە مادام ژمارەیان زۆره، دەبن دژیسیان زۆر بن، تاکو دۆخەکە هاوسەنگ بێتەوه.

٢٢- هەرەها با سەرنجی دوو جۆره سەرەکییەکە ی مار بدەین: ماری بچووک ژەهرەکە ی زۆر کاریگەرەو، زۆر خێرایه و چەکەکە ی که بەرگری پێ لە خۆی دەکات، بریتیه لە پێوهدان و پارکردن، بەلام ماره گەورەکان ژەهرەکە یان بێ هێزه، بەلام زۆر گەورەن و ماسوولکەکانیان بەهێزن، جاری وایه ماری گەوره لەگەڵ پشیلەو رێوی و ژیاندارانی دیکەدا بە شەڕ دێ، ماره گەورەکان هێزیان لە ماسوولکەکان و لە گەورەیی کە لەشیان دایه، بەلام ماره بچووکهکان هێزیان لە پارکردن و لە ژەهری بە قووت دایه.

٢٣- نائەهله کتوییهکان، دەبینن خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** زۆر جۆره شێوازی بەرگری له خۆکردنی بۆ رهخساندوون:

أ- هەیانە بەهۆی پارکندنهوه، بەرگری له خۆی دەکات.

ب- هه یانه وهک کیسه ل به هوئی قه پیلک و قه باغه که به وه، بهرگری له خوئی دهکات.
 ج- هه یانه به وه که پهنگی خوئی دهگۆرئ، وهک: (حرباء)، عه ره ب ده لئین: (یتلون
 تلون الحرباء)، (حرباء) جوړه ژيانداریکه له ههر شوینتیک بی، پهنگی خوئی وهک
 نهوئی لئ دهکات، نهگهر له سهه بهردیک بی، پهنگی خوئی وهک بهرد لئ دهکات، له
 شوینتیک سهور بی، پهنگی خوئی سهور دهکات، له شوینتیک سوور بیت، پهنگی
 خوئی سوور دهکات.

٢٤- ماسیه کانیش خوی کاربه جئ شتوازی دیکه ی بهرگری له خوگردنی بو
 په خساندوون:

أ- ماسی هه یه چه که که بریتیه له لئدانی کاره بایی به هیزی (٤٠٠٠) قوئت، بو یه
 ههر شتیک تووشی بی، نهو هیزه کاره باییه ی لئ ده داو دهیکوژی.

ب- به لام هه ندیک له ماسیه کان که نهو هیزه کاره باییه یان نیه، ده توانن تهه
 ومژیکئی وهک هه وری رهش په یدابکه ن به ده وری خو یانداو، سهه نه جام خو یان
 په نهان دهکن، بی نه وهی نهو پاوچییه ی به دوایدا دهگه رئ، - به زوری له ژياندارانی
 ده ریا - بیدوژیته وه و، به هوئی نهو هه وره رهش و دووکه له وه، که له ده وری خوئی
 په یدای دهکات، خوئی په نهان دهکات و پا دهکات.

ئبتاش دهگوازینه وه بو جهسته ی مروفت:

٢٥- هیلکۆله که له ناوی نافرته دا هه یه و، چه یمه نیش له تووی پیاو دا هه یه و، له
 هه ردووکیان (نطفة) پیک دئ و ده پیتن (تلقیح) ده بن و ده چیته نیو مندالده وه و
 خوئی به مندالده هه لده واسئ و له کاتهش دا نوتفه حالته تی گوشت خواردنی هه به!
 چونکه خوئی له دیواری مندالده که گیر دهکات، خوئی تیده چه قینئ و ده یدرئ و،
 سهه نه جام نهو شوینه بوئی ده بیته گو میلکه یه کی خوین و، خواردن و خو راکئی له سهه
 نهو خوینه یه، بو یهش نافرته که دووکیان ده بن و مندالی وهسک ده که وئ، خوینی
 چه یزی نامینئ، چونکه خوینه که له ویدا چه پس ده بن و، نهو نوتفه یه له سهه ر

گه‌شه ده‌کات، به‌لام دواپی که نهو کۆرپه‌له‌یه گه‌وره ده‌بی و ناگونجی چیدیکه خۆین بخوات، ئنجا په‌تی نِتوک (الْحَبْلُ السُّرِّي)، بۆ په‌یدا ده‌بی به هۆی نهو په‌تی نِتوکه‌وه خواردنی بۆ دئی و، ئەویش زۆر له‌گه‌ل جه‌سته‌یدا گونجاوه، دواى ئەوه‌ش که له دایک ده‌بی، ئنجا ئەوه دوو مەمکە‌که‌ی دایکی به‌شیره‌وه چاوه‌پێی ده‌که‌ن، ئەویش له سه‌ره‌تاوه له چه‌ند رۆژی سه‌ره‌تادا، مادده‌یه‌کی شلی سه‌پی زه‌ردباوه که (ژک‌ای پێده‌گوتری، نه‌ک شیر، نهو مادده‌یه‌ش به‌ره‌ه‌ل‌ستیه‌کی زۆر به‌هێز له جه‌سته‌ی نهو کۆرپه‌له‌یه‌دا دروست ده‌کات، له به‌رانبه‌ر میکروپ و فایروس داو، به شێوه‌یه‌کی‌شه نهو چه‌ورییه‌ی له نیتو ریخۆله‌کانی نهو منداله‌و له نیتو کۆئه‌ندامی هه‌رسیدا هه‌یه، بیتویینیته‌وه، تاکو رێگا خۆش بکات بۆ ئەوه‌ی له‌مه‌ودوا شیر بخوات و خواردن هه‌رس بکات، دواپی شیرى نهو دایکه له رۆژانی دواپیدا ورده ورده شێوه‌که‌ی ده‌گورپی و، به‌شێوه‌یه‌ک ده‌بی، که پێ به پێ له‌گه‌ل قۆناغی ته‌مه‌نی نهو منداله‌دا، بگونجی، که‌واته: که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّا نَكْفِيهِمْ حَقَّتْ يَدْرُهُ﴾، مه‌به‌ست هه‌موو نهو نه‌ندازه‌گیریه‌یه که له هه‌موو شتیک دا هه‌یه.

٢٦- لووی نه‌خامیی (الغدة النخامية) که پێی ده‌گوتری: پادشای غودده‌کان و، به‌سه‌ر هه‌موو که‌ره رۆژنه‌کاندا زاله، که له جه‌سته‌دا هه‌ن، غودده‌ی نه‌خامیی دوازده (١٢) هۆرمۆن ده‌ر ده‌کات و، چه‌قی کۆنترۆل‌کردنی هه‌موو شله‌مه‌نیه‌کانی نیتو جه‌سته‌یه، هه‌روه‌ها چه‌قی کۆنترۆل‌کردنی گه‌رمیی نیتو جه‌سته‌یه، نه‌گه‌ر بی‌ت و هاوسه‌نگیی نهو شله‌مه‌نیه‌کانی نیتو جه‌سته‌ی مروّف تیکبجی، نهو کاته مروّف هه‌ر نابێ، یان ژیاپی به‌جۆرێکی دیکه ده‌بی، چونکه جاری وا هه‌یه له نه‌نجامی چاک کارنه‌کردنی غودده‌ی نه‌خامییدا، پله‌ی گه‌رمیی جه‌سته بۆ چل (٤٠) پله به‌رز ده‌بیته‌وه، که مروّف ته‌حه‌ممولی ناکات و ده‌مری.

٢٧- چه‌سپاوی رێژه‌ی کلۆری صۆدیۆم: له نیتو جه‌سته‌ی مروّفدا، نه‌گه‌ر رێژه‌ی کلۆری صۆدیۆم له خۆیندا، له سه‌رووی (١٠٠٠/٨) بی، مروّف ده‌مری و، نه‌گه‌ر که‌مه‌تر له (١٠٠٠/٧) یش بی هه‌ر ده‌مری، که‌واته: ده‌بی (٧,٥) بی، یانی: بگاته (٨) هه‌ر ده‌مری، بیته‌وه خوار بۆ (٧) هه‌ر ده‌مری!

۲۸- پىژەي خوئى لە خوئىن: ئەندازەي خوئى لە خوئىندا، دەبى لە نىوان: (۷ - ۸/۱۰۰۰) بى، ئەگەر لەوہ كەمتر بى يان زياتر بى ديسان مرقف ھەر دەمرى، ھەر وہا كۆنەندامى گورچيلەكان زۆر بە شىوہەيەكى سەرسوزھىنەر پىژەي ورديان بۇ دائراوہ، ئەم مەسەلەي خوئى و كلۆرەش ھەموو پەيوەندىي ھەيە بە گورچيلەكانەوہ.

۲۹- مرقف لە نىو خوئىندا، خواي پەرورەدگار ھەندىك ماددەي داناون، دەبنە ھۆي ئەوہ كە دەمارەكانى لە ھەندىك كاتى پىويستدا بگرن و وەك پەرچىك بىنە رپى خوئىنەكە، بۇ وىنە: مرقف كاتى ھەلدەستى، كە پاكشاوہ، بەلام دەيەوئى ھەلبىستى، پىشتر ئەو ماددانەي لە خوئىنەكەدا ھەن، گرتوويانە، لەوكاتەدا بەرى دەدەن بۇ ئەوہي يەكسەر خوئىن بچى بۇ مېشك و ھەرەكەت بكات، كە ئەگەر ھەر لە خوارى مېنىتەوہو نەچى بۇ سەرى، مرقف گىژ دەبى و ھەر ناتوانى ھەلبىستى.

۳۰- مرقف كاتىك دىمەنىكى ترسناك دەبىنى، ئەو وىنەيە يەكسەر لە چاوەوہ دەگوازىتەوہ بۇ مېشك و، مېشك فەرمان دەكات بە غوددەي نەخامىي، كە پادشاى غوددەكانە، كە ھەلسوكەوت بكات و، غوددەي نەخامىيش فەرمان دەكات بە غوددەي كەزەرىي (كظري)، كە لەسەر ووي گورچيلەكانەوہيە و ئەويش فەرمان دەكات بە دل، كە خىراتر لى بدات، ديسان پىژىنى (كظري)، فەرمان دەكات بە بۆرىيەكانى خوئىن، كە تەسك بىنەوہو، فەرمان دەكات بە جگەر كە شەكرى زياتر فرى بدات و، فەرمان دەكات بە ھۆرمۆنى خەست بوونەوہي خوئىن، كە ئەو ماددەيە دەربكات و، فەرمان دەكات بە سىيەكان كە خىراتر ئۆكسجىن ھەلبىمژن، ئەوہش ھەمووى لە چەند چركەيەكەدا!

۳۱- با تەماشايەكى جگەر بگەين:

لە جگەردا ھۆرمۆنى خەستكردنەوہي خوئىن ھەيە، ھۆرمۆنى روونكردنەوہي خوئىنىش ھەيە، ئنجا ئەو دوو ھۆرمۆنە كە يەككىيان دەبىتە ھۆي خەستكردنەوہي خوئىن و، يەكشىيان دەبىتە ھۆي روونكردن و شلكردنەوہي، ئانەوہ، زۆر بە

هاوسەنگىي بەرپتوۋە دەچىن، ئەگەر بېت و ھۆرمۆنى خەستىكردنهوۋەى خوئىن زياتر بىن، لەو پىژەيەي پىئويستە، ماناي وايە خوئىن لە جەستەي مرؤفدا ۋەك قورپىكى لى دى و ناتوانى حەرەكەت بىكات و خەست دەبىتتەوۋە و مرؤفە كە دەمرى، زۆركەس لە ئەنجامى خەستبوۋنەوۋەى خوئىندا دەمرى، كە خوئىن خەست بۆۋە باش جوۋلە ناكات، بە تايىهەتى بۆ مېشك.

ھەرۋەھا ئەگەر ھۆرمۆنى شلىكردنهوۋەى خوئىن زياتر بىن، مرؤف ھەر شوئىنكى بەسادەيى برىندار بىن، خوئىنكەي ھەر لى دەپىژى و دى و بە ھىچ شىتىك ناگىرپتتەوۋە، بەلام خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِىْمِ** بە ئەندازە دايناوۋە، ئەو خەستىكردنهوۋەى روونكردنهوۋەى خوئىن، لە ئەندازەي خۆي تىناپەرپى.

۳۲- با تەماشايەكى چاۋ بىكەين:

خوای كاربەجى دىتنى چاۋى زۆر بە ئەندازەگىرىيەكى سەرسوۋرھىنەر، داناۋە، بۆ وئىنە: تۆ سەيارەيەك دەبىنى بەرپىدا دەروا، دەتوانى زۆر بە وردىيى بىبىنى، كاتىك دەروا، كاتىك دەوۋەستى، دوور دەكەۋىتتەوۋە، نىزىك دەكەۋىتتەوۋە، بەلام ھىچ كامپرايەك بەو شىۋەيە نى، كاتىك شىتىك نىزىك دەكەۋىتتەوۋە، ئەۋىش يەكسەر عەدەسەكەي بە جورپىك لى بىكات لەگەل نىزىك كەۋتتەوۋەى ئەو دىمەنەدا، بگونجى و، كاتىك دوور دەكەۋىتتەوۋە، كاتىك دەجوۋلى و، كاتىك دەوۋەستى! بەلام ئەۋانە ھەموۋىيان خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِىْمِ** لە نىو چاۋدا دايناۋن، كە لە جىسىمكى بلوورىدايە، ھەموۋى سىن مايكرؤنە (سانتىمىك، سەد ۱۰۰) مايكرؤنە} زۆر زۆر بچووك، ئەو ھەموۋ دىتن و وئىنەگرتن و دىمەن گەرەكردن و بچووكىكردنهوۋەى شەبەكىيەو ھەۋالەكردنى وئىنەكان بۆ مېشك، بۆ ئەۋەى مېشك لى تىبىكات ئەو وئىنانە چىن؟ ئەۋە ھەموۋى لەۋىدا ئەنجام دەدرى و، ھەموۋى لە زۆر لە كەمتر لە چركەيەكد!!!

٣٣- مەسەلەى داخراویى چاوو کراوہیى گوئى:

گوئى ھەمیشە کراوہ یە، بەلām چاو خوا **بەسەرمان** دەروازەى بۆ داناوہ، جگە لە برۆیەکان و برژانگەکان، پیلووەکانى چاویشى داناون، چونکە دەنگەکان دین و دەپرئەوہ، بەلām دیمەنەکان دەبیرین و دەمپنەوہ، ئنجا ئەوہى کە دیت و دەپرئەوہ، ئەگەر گویش وەک چاو داخراپاوە، دواىى کراپاوە، دەنگیک ھاتاباوە دواىى لە مێشکەوہ فەرمان ھاتاباوە بۆ گوئى، ئەى گوئى! دەروازەکەت بکەوہ تاکو گویت لئى، بەلām تازە دەنگەکە تیبەرپوہ، بەلām دیمەنەکان کە دەبیرین، وانین و ھەمیشە دەمپنن و بەردەوامن، بۆیە دەگونجى چاو داخەى و دواىى بیکەپوہو دیمەنەکە ببینى، بەلآ خوا **بەسەرمان** ھىچ دەروازەى بۆ گوئى دانەناوہ، بەلکو ھەر دەنگیک بى لە کاتى خەوتنیشدا، دەبیبستى، مرۆف چۆن خەبەرى دەبیتەوہ؟ بە زۆرى لە رى بیستەوہ خەبەرى دەبیتەوہ، چونکە چاوى ھىچ نابینى، بەلām گوئى کراوہیەو، گوئى لە دەنگیک دەبى و خەبەرى دەبیتەوہ.

٣٤- با تەماشای دل بکەین:

دلپش زۆر ئەندازەگىریەکی وردى بۆ کراوہ، بۆ وینە: تۆ لە کاتیکدا بالیفیک، سەرىنیک، ھەلدەگرى، لیدانى دل ھیندەى قورسایى، ئەو سەرىن و بالنجە کە مێشک پێشتر ئەندازەگىرى دەکات، دەبى و ئەوئەندە، ھىز بەکاردینى، بۆیە جارى وایە مرۆف دەست دەداتە شتىكى قورس، بەلām دەبینى سووکە، ئەوہ مێشک پێشتر بەھەلە ئەندازەگىرى کردوہ بۆ وینە: دەلئى: پەنگە دە (١٠) کیلو بى، بەلām تەماشای دەکات کیلۆبەکەو، مرۆف زۆر سووک بەدەستىوہ دى، بەپێچەوانەوہش: جارى وایە دەست دەدەى شتىک وا دەزانى سووکە، بەلām قورسە و دادەنوئىوہ، چونکە مێشک فەرمانى نەکردوہ بە دل، ئەوئەندە ھىزە بداتە جەستەو، مێشک فەرمانى نەکردوہ بە ماسوولکەکان و بە ئەندامەکانى جەستە،

كە لە قەدەر ئەوئەندە قورسايىبە تىن بەدەنە خۆيان، ئنجا ئىمە لە دنيای ميكانىكدا، هيچ جوولئىنە رىكمان نىبە، بە پىسى ئەو بارە قورسەى هەلئىدە گرى، خۆى بگۆرى، بەلام خوا **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّ الْعَالَمِينَ** ئەوئەى لە جەستەى مروڤدا داناو، دَلْ، هەر وەها مېشك كە فەرمانەكە دەئىرى و، دَلْ بە ئەندازەى ئەو خوين دابەش دەكات، بەسەر جەستەدا، بە ئەندازەى ئەو كارەى پىسى هەلئەستى، بۆ وئىنە: ئەگەر بزائى پەنجا (۵۰) كىلو دەست دەدەىبە، دَلْ، لە قەدەر ئەوئەندە هېز دەداتە جەستەو، خىزايى خۆى لە لىدان زياد دەكات، بۆ ئەوئەى خوينى زياتر دابەش بكات بەسەر جەستەداو، ماسوولكەكان زياتر پىتويستيان بەوزە دەبى.

۳۵- با تەماشای كەلە سەرى مروڤ بكەين:

ئىمە هيچ بەردىكمان چنگ ناكەوئى بە قەدەر دوو چەنگ بى، بە قەدەر كآلەكى شووتىبەكى بچووك بى، بەلام چوار كانىسى و سەرچاودى تىدابين، ئاوى هەر كام لەو كانىسى و سەرچاوانە جىا بى، لەوى دىكە، بەلام ئەو كەلەسەرى مروڤەو بەو شىئوئە: ۱- كەلەسەرى مروڤ، ئاوى شىرىن لە زارى مروڤدا دروست دەكات، كە تۆ خواردن دەخۆى، بەهۆى ئەو لىكەو، پارووه خواردەكە سەررەبەر دەبى و، بەكەلكى ئەو دى، قووت بدرى.

۲- پاشان ئاوى چاو سوئىر، ئەو ئاوه سوئىرەش بۆ چاو باشە، چونكە چاو زياتر لە ماددەىبەكى چەورىى دروستبووه، پىتويستىى بەوئەىبە هەمىشە لە نىئو ئاوى سوئىر دابى، وەك چۆن تۆ شتىك هەبى لە نىئو خويواوكى دەكەى، بۆ ئەوئەى بەكترىاو مىكروپالىئى نەداو بوگەن نەبى، خواش **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّ الْعَالَمِينَ** ئاوى چاوى سوئىر كردو، تاكو بەردەوام ئەو چاوه بشواتەو، نەك تەنيا لەو كاتانەدا كە مروڤ دەگرى، بەبى گريانىش هەمىشە ئاوى سوئىر لە چاودا هەىبو، چاو بەردەوام دەشۆردرى.

۳- بەلام ئاوى نىئو لووت جوئىكى دىكەىبەو تامەكەى مزرە، چونكە مروڤ لە رىى لووتوئە هەناسە هەلئەكئىشى و، زۆر تۆزۇ خوڤ و مىكروپب لە رىى لووتوئە دەچن،

ئىنجا خوا بىرلىك دوو شتى لە نىئو لووتدا داناون: ھەم مووھەكانى داناون، كە زۆر لەو تۆزۇ خۆلە دەگرنەو، پاشان ئەو ئاۋە لىنچەشى داناوھ كە مزەر، بۆ ئەوھى ھەرچى مووھەكان نەيانتوانى بىگرنەو، ئەو ئاۋە لىنچە بىگرنىتەو، چىلم لە ئەنجامى ئەوھەدا پەيدا دەبى، بۆيە رەنگى چىلمىش بەپىي ئەو ژىنگەيەى مرؤف تىيدا دەژى، دەبى، ئەگەر ھەوايەكەى رەش بى، رەنگى چىلمەكەش رەش دەبى و، ئەگەر جۆرىكى دىكە بى، جۆرىكى دىكە، بەلام بەزۆرىي زەردە، چونكە ئاۋەكە بۆ خۆى لە ئەنجامى كارلىك لەگەل ئەو تۆزۇ خۆل و شتانەدا، زەرد دەبى.

۴- ئاۋىكى دىكەش ھەيە لە كەللەى سەردا، ئاۋى گوئى كە زۆر تالە، ئاۋى گوئى بۆچى تالە؟ چونكە زۆر كەس قەلس دەبى بە چىلكى گوئى و، نازانى بۆيە خۋاى مېھرەبان و كارزان لەو تىيدا داناو، لەبەر ئەوھى ئەو شتانەى لە رىي گوئە دەچن، زىندەوهرىك، مىكرۇبىك، بەكتىرپايەك ئەو ئاۋە تالە، دەيكوژى، چونكە گوئى ھىچ دەروازى نېو لە حالىك دا تۆ ئاگاشت لى نېو خەوتوۋى، بەلام ئەو ئاۋە تالە دەيكوژى و ناھىلى بگاتە نىئو لاي پەردەى گوئى و شوئىنە ھەستىارەكانى گوئى، بۆيە ئەو ئاۋە تالە ھەمىشە ھەيە، ئەگەر ئىنسان بىرى لى بىكاتەو: گرىمان ئاۋى تالى گوئى لە نىئو زاردا بووايە، يان ئاۋى سوئرى چاۋ لە نىئو لووت دابووايە، يان ئاۋى مزرى لووت لە نىئو چاۋدا بووايە، بەدلتىايى ئەو دەبوو نەخۇشىيەكى چارەسەر نەكرا، بەلام خوا بىرلىك لەو كەللەسەرەى مرؤفدا، ئەو چوار جۆرە كانىي و سەرچاۋەيەى داناون، ھەر كامىكىيان جۆرە ئاۋىكە، كە لەگەل ئەو ئەركەى ئەو ئەندامە دەبىنى، گونجاۋ و پىر بەپىستىن.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

تہ فسیری سوورہ تی

الْحَمْدُ لِلَّهِ

دهستیگ

به پَرِزَان!

ئەمپروۆ که (۹)ی شەعبانی سالی (۱۴۴۱) کۆچییه، به رانبەر (۲/۲۰۲۰) زاینی، له شاری دێرنی ههولێر، دوای خواستنی کۆمهک و یارمهتی له خواى بهرزو مهزن و کارزان و میهره بان، دهست دهکهین به تهفسیرکردنی سوورتهی (الرَّحْمَن).

پێناسهی سوورتهی (الرحمن) و بابهتهکانی

یهگهم، ناوی ئەم سوورته:

ئەم سوورته ته ههه بهم ناوه ناسراوه: (سُورَةُ الرَّحْمَنِ)، جاری واش ههیه ههه بهه به: (الرَّحْمَن) ناوی هاتوه، به لأم به زۆری به (سُورَةُ الرَّحْمَنِ) ناوی هاتوه، لهو بارهوه ئەم دهقه ههیه:

إِعْنِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أَصْحَابِهِ، فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ سُورَةَ الرَّحْمَنِ مِنْ أُولَئِهَا إِلَى آخِرِهَا، فَسَكَتُوا، فَقَالَ: لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى الْجِنِّ ثَلَاثَةَ لَيَالٍ، فَكَانُوا أَحْسَنَ مَرْدُودًا مِنْكُمْ، كُنْتُ كُلَّمَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِهِ: ﴿فِي آيٍ آيَةٍ رَيْكَمَا تَكْذِبَانِ﴾ ۱۳ الرَّحْمَن، قَالُوا: لَا يَشِيءُ مِنْ نِعْمِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ، فَلَكَ الْحَمْدُ! (أخرجه الترمذي: ۳۷۲۹۱، والحاكم: ج ۲، ص ۴۷۴، وابن عدي: ج ۳، ص ۲۱۹، والواحدي في الوسيط: ج ۴، ص ۲۱۹، والبيهقي في الدلائل: ج ۲، ص ۲۳۲ عن جابر، وَصَحَّحَهُ الْأَبَانِي فِي صَحِيحِ سَنَنِ التَّرْمِذِيِّ: ج ۳، ص ۱۱۲).

واته: جابیری کوپی عهبدو لا رضي الله عنه، ده لئ: رۆژێک پێغه مبهری خوا ﷺ هاته دهه بهو لای هاهه لانی، سوورتهی (الرَّحْمَن) ی له سه ره تاوه تا کو کۆتایی

به‌سهردا خوئندنه‌وه، ئەوانیش بئ دەنگ بوون، (بئ دەنگ بوون و گوئیان گرتبوو، پیغه‌مبەر ﷺ) فەرمووی: بۆچی دەتانینم بئ دەنگن؟ ئەم سوورپه‌ته‌م به‌سهر جنددا خوئنده‌وه له شه‌وی جنددا (که پیشتر باسمان‌کردوه له ته‌فسیری سوورپه‌تی (الأحقاف) دا) له ئیوه باشت هه‌لۆستیان بوو، وه‌لامیان هه‌بوو، هه‌ر جارێک فەرمووده‌ی خوا: ﴿فَيَأْتِي آءِآءَ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ (۱۳) الرحمن، ده‌خوئند، (ئه‌ی جند و مروّف! به‌ کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگار تان بی‌پروان، نکوولیی له کامیان ده‌که‌ن؟) ده‌یانگوت: نکوولیی له هه‌چ‌کام له چاکه‌کانت ناکه‌ین ئه‌ی په‌روه‌ردگارمان! ستایش بۆ تۆ.

دووهم: شوئینی دابه‌زینی:

هه‌رچه‌نده‌ راجیایه‌ک له باره‌ی شوئینی دابه‌زینی‌ه‌وه هه‌یه، به‌لام بیگومان ئه‌و رایه‌ به‌هه‌تره‌ که ده‌لت: مه‌که‌یه، هه‌م به‌پیی سرووشت و ئیوه‌پۆکی، که هه‌مان ئیوه‌پۆکی قورئانی مه‌که‌یه‌وه، هه‌م به‌پیی ئه‌وه‌ش که له چهند ده‌قێکدا هاتوه: پیغه‌مبهری خوا ﷺ له شه‌وی جند (لیلة‌ الجن) دا، به‌سهر جندانی دا خوئندۆته‌وه، یان له نوێژی به‌یانیدا له (نَحْلَةً)، خوئندووێه‌تی، (القرطبي) کوتووێه‌تی: ﴿وَصَحَّ أَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَامَ يُصَلِّي الصُّبْحَ بِنَحْلَةٍ، فَقَرَأَ سُورَةَ (الرَّحْمَنِ) وَمَرَّ النَّفْرُ مِنَ الْجَنِّ فَأَمَّنُوا بِهِ﴾^(۱)، واته: به‌سه‌نه‌دیکێ^(۲) راست هاتوه که پیغه‌مبەر ﷺ نوێژی به‌یانی کردوه له (نَحْلَةً) [شوئینیکه‌ له نزیک مه‌که‌ه] سوورپه‌تی (الرَّحْمَنِ) ی خوئندوه، ئه‌و کۆمه‌له‌ش له جند به‌لایدا تێپه‌ریون و بڕویان پێی هه‌ناوه.

(۱) الجامع لأحكام القرآن: ج: ۱۷، ص: ۱۱۷.

(۲) (القرطبي) سه‌نه‌ده‌که‌ی نه‌هه‌ناوه و خوا یاربئ له کاتی ته‌فسیرکردنی سوورپه‌تی (الجن) دا ده‌یه‌تین.

ههروهها لهو بارهوه ئەم دهقهش ههیه، که دیسان (القرطبی)^(۱) له تفسیره که یدا هیناویهتی، ههچهنده دیسان دیاریی نهکردوه له چ سهراوهیه که وه ریکرتوه، به لأم (القرطبی) بو خووی زانایه کی موخته به رهو، تفسیره که شی تارا دهه کی زور، متمانه پیکراوه.

شایانی باسیشه: ئەو دهقه (السیرة النبویة لابن هشام) یس، هیناویهتی:

ارَوَى عُرْوَةُ بْنُ الرَّبِيعِ رضي الله عنه، قَالَ: أَوْلَ مَنْ جَهَرَ بِالْقُرْآنِ مِكَّةَ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ ابْنُ مَسْعُودٍ، وَذَلِكَ أَنَّ الصَّحَابَةَ قَالُوا: مَا سَمِعْتُ قُرَيْشَ هَذَا الْقُرْآنَ يُجَهِّرُ بِهِ قَطُّ، فَمَنْ رَجُلٌ يُسْمِعُهُمْوه؟ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: أَنَا، فَقَالُوا: إِنَّا نَحْشَى عَلَيْكَ، وَإِنَّمَا تُرِيدُ رَجُلًا لَهُ عَشِيرَةٌ يَنْعُونَهُ، فَأَبَى، ثُمَّ قَامَ عِنْدَ الْمَقَامِ، فَقَالَ: **﴿يَسْمِعُ اللَّهُ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ﴾** **﴿الرَّحْمَنُ﴾** **﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾** **﴿الرَّحْمَنُ﴾**، ثُمَّ مَادَى رَافِعًا بِهَا صَوْتَهُ وَقُرَيْشٌ فِي أُنْدِيَتِهَا، فَتَأَمَّلُوا وَقَالُوا: مَا يَقُولُ ابْنُ أُمِّ عَبْدِ؟ قَالُوا: هُوَ يَقُولُ الَّذِي يَزْعُمُ مُحَمَّدٌ أَنَّهُ أَنْزَلَ عَلَيْهِ، ثُمَّ ضَرَبُوهُ حَتَّى أُنْزُوا فِي وَجْهِهِ^(۲).

واته: عوروهی کوری زوبهیر رضي الله عنه، (بیگومان له بابی بیستوه، ئەگەرنا عوروه ئەو کاته تەمەنی هینده نەبووه)، دەلن: یه که مین کهس که له مه ککه له دواي پیغه مبهر رضي الله عنه قورئانی به ئاشکرا خویند، عه بدوللای کوری مه سعوود رضي الله عنه بووه، ئەویش ئەوه بووه هاوه لآن گوئیان: هۆزی قوریش هه رگیز گوئیان لهو قورئانه نەبووه به دهنگی بهرز بخویندری، چ پیاویک ههیه، بچی پیاوان بیستینی؟ عه بدوللای کوری مه سعوود گوتی: من! گوئیان: تێمه مه ترسییمان لیت ههیه، تێمه پیاویکمان دهوی خزم و عه شیره تیکی هه بن، به رگری لئ بکهن، ئەویش پازی نه بوو، دوايي هه ئسا چوووه لای مه قام، (مه قامی ئیبراهیم) وه ستاو، گوتی: **﴿يَسْمِعُ اللَّهُ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ﴾** **﴿الرَّحْمَنُ﴾** **﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾** **﴿الرَّحْمَنُ﴾**، به ناوی خواي

(۱) الجامع لأحكام القرآن: ج: ۱۷، ص: ۱۱۷.

(۲) السیرة النبویة لابن هشام، ج ۱ ص ۱۵۸، ۱۵۹، ط ۲۰۰۶ دار ابن هیثم.

به بهزهیی بهخشنده، خوی به بهزهیی، قورئاتی فیر کرده، دواپی لهسه ری بهردهوام بوو دهنگی پی بهرز کردهوو، قورهیشیش که له کۆرو مهجلیسهکانی خویندابوون، پامان و گوتیان: ئهوه (ابن أم عبید)، ده لئی: چی؟ (به عهبدو لئی کوری مهسعوودیان دهگوت: (ابن أم عبید) واته: کوری دایکی کۆیله، وهک به کهم ته ماشا کردن) گوتیان: ئهوه ئه و شته ده لئی: که موحه ممه د ^۱ پیی وایه بوئی له سه ری دابه زیندراوه، ئیدی بوئی هه لسان لئیندا هه تا شوینه واری له دهم و چاویدا پهیدا کرد، (دهم و چاویان به خویندا هیناوه).

ئنجا ئه مه ش به لگه یه له سه ر ئه وه که ئه م سووره ته له مه ککه دابه زیوه، به سه بهت کاتی دابه زینیشی، به پیی ئه وه که پریزه ندیی له دابه زیندا چل و سئ (۴۳) ی بو دانراوه، واینده چی له دهوری سالانی شه ش تا کو نو (۶ - ۹) له و ماوه یه دا دابه زیی، چونکه پریزه ندیه که ی به مه زنده له به رانه ر ئه و سالانه دایه.

سییه م: ژماره ی ئایه ته کانی:

زانایان سئ جوړه ژماره یان بو ئایه ته کانی ئه م سووره ته موباره که داناون: (۷۶، ۷۷، ۷۸)، به لام زیاتر ژماره ی (۷۸) ته به نئیی کراوه له و موضعه فانه ی له و ده قهره ی ئیمه دا، باون، بویه ش ئه وه ده لیم، چونکه له هه ندیک له ته فسیره کاندا، به تایهت ئه و ته فسیرانه ی هی ولاتانی ئه فریقیان، وهک: لیبیا و سوودان و مه غریب و جه زائیرو تونس، هه یانه ژماره (۷۶) ی ته به نئیی کرده و، هه یه ژماره (۷۷)، پیشتیش زورچار گوتوو مانه که که میی و زوریی ژماره ی ئایه ته کان ده گه پرته وه بو کورتیی و دریزیی پرسته کان و، شوینی وه ستانی قورئان خوینه کان، له کوئی وه ستاون، واته: بو وینه هه ندیکیان گوتوو یانه: ﴿الرَّحْمَنُ ۝۱ عَمَّ الْقُرْآنَ﴾ (۱) الرحمن، هه مووی یه ک ئایه ته، به لام زوربه یان گوتوو یانه: ﴿الرَّحْمَنُ ۝۲﴾ (۲) ئایه تیکه و ﴿عَمَّ الْقُرْآنَ﴾ ئایه تیکی دیکه یه.

چوارهم: ریزبه‌ندیی له موصحه‌ف و دابه‌زیندا:

له موصحه‌فدا ژماره په‌نجاو پینج (۵۵)ه، له ریزبه‌ندیی دابه‌زیندا، وه‌ک پیتش‌تریش‌نامه‌زمان پیندا ژماره چل و سئ (۴۳)ی بو دانراوه، پیتش سوورده‌تی (فاطر) و دواي سوورده‌تی (الفرقان) دابه‌زیوه، به‌لام جوړیک له پاجیایی له‌وه‌دا هه‌یه و (الجعبري) که یه‌کیکه له زانایان، ژماره (۹۸)ی بو دانراوه، ئنجا نه‌گه‌ر ژماره (۹۸) بئیت، ده‌بئ مه‌دینه‌یی بئ، چونکه به‌ه‌موو حیسابان سوورده‌ته مه‌ککه‌ییه‌کان له (۸۶) تا‌کو (۹۰) تیناپه‌رن و، نه‌وانی دیکه‌ ئه‌و (۲۴)ه، یاخود ئه‌و (۲۸)ه، له مه‌دینه دابه‌زیون، به‌لام پیم وایه (الجعبري) نه‌پیتکاوه، چونکه به‌پیتی ئه‌وه‌ی باسمان‌کردو به‌پیتی ئه‌و ده‌قانه‌ی هینامانن، سوورده‌تی (الرحمن) له مه‌ککه‌دا خویندراوه‌و، عه‌بدو‌للای کو‌ری مه‌سه‌عوودیش **سوره‌ی** که پیاوکی زور بلیمه‌ت بووه له شاره‌زایی له‌ قورئاندا، له‌سه‌ر خویندنی ئه‌و سوورده‌ته، لئیدراوه‌و و ئازار دراوه‌و، ده‌م و چاوی به‌ خویندا هئراوه‌.

پینجه‌م: نیوه‌رؤکی:

ئهم سوورده‌ته‌ش وه‌ک سه‌رجه‌م سوورده‌ته مه‌ککه‌ییه‌کان: باسی بووناسیی تیدایه: ئهم گه‌ردوونه چیه؟ مرؤف چیه؟ جند چیه؟ بوچی دروستکارون؟ ئهم گه‌ردوونه سه‌ره‌نجامه‌که‌ی چۆنه؟ ژبانی مرؤف حیکمه‌ته‌که‌ی چیه و سه‌ره‌نجامه‌که‌ی چۆنه؟

هه‌روه‌ها باسی ئیمان و عه‌قیده‌ی تیدا‌کاراوه به‌گشتیی و، جگه له‌ نامه‌یه‌ک به‌ فێرکردنی قورئان له‌ نایه‌تی ژماره دوو دا، وه‌ک سه‌ر پشتی چاکه‌کانی خوا، تیک‌رای ئابه‌ته‌کانی دیکه باسی سیفه‌ته به‌رزو ناوازه‌کانی خوان **سوره‌ی الرحمن** له‌ میان خسته‌ن‌رووی چاکه‌و نیعه‌ته‌کانیدا، چ له‌ دنیاو چ له‌ دوا‌رؤ‌دا.

ئىنجا لەبەر ئەوەى لەم سوورپەتەدا، ژمارەيەكى زۆر لە چاکەکانى خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسکراون، چاکەکانیش پەيوەندیيان بە ھەر کام لە جندو مروّفەو ھەيە، بۆيە سى و يەك (۳۱) جار، پستەي: ﴿ **فَيَأْتِي ۙ آتَا ۙ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ** ﴾، ئەي مروّف و جندا! نكووئىي لە كام لە چاکەکانى پەرورەدگارتان دەكەن، بە كام لە چاکەکانى پەرورەدگارتان بئىروان، بە درۆيان دادەنن؟ دووبارە بۆتەو، پيم وايە لەم سوورپەتەدا زۆرترين پانتايى بۆ باسکردنى بەھەشت تەرخانکراو، كە بریتيە لە: سى و سى (۳۳) ئايەت، ئايەتەکانى: (۶۶ - ۷۸)و، نەمبينيوە لە ھيچ سوورپەتتيكى ديکەدا بە دواى يەكدا، ئەوئەندە پانتاييە بۆ باسى بەھەشت تەرخان کرابى.

كەواتە: دەتوانين بلين: تەوهرى سەرەكئى ئەم سوورپەتە، باسى خواى بەرزو بى وئنيەو باسى چاکەکانى خويەو، باسى رۆژى دواييە، ھەردووڪ قوناغى ئاخير زەمان و قيامەت، پاشان باسئىكى دۆزەخ و، سزاي بئىروايان و مەينەتبيەکانى كە بەسەر بئىروايان دین، لە قيامەتدا، دوايي پانتاييەكى زۆر بۆ باسى بەھەشت و نازو نيعمەتەکانى تەرخانکراو، كە بۆ ھەر كام لە بروادارانى جندو مروّف دانراو.

شەشەم: تايبەتمەندیيەکانى:

تيمە ھەشت (۸) تايبەتمەندیيمان بۆ ئەم سوورپەتى (الرحمن)ە، لەبەر چاو گرتوون:

۱- ئەم سوورپەتە تاكە سوورپەتتيكە لە ھەموو قورئاندا بە يەكئىك لە ناوھەكئى خوا دەستى پيكرى بئى: ﴿ **الرَّحْمٰنُ** ۱ ﴾، كە دوايي باسى دەكەين، ﴿ **الرَّحْمٰنُ** ﴾، ليرەدا يان نيهادەو گوزارەكەي لە دوايي دئى: ﴿ **الرَّحْمٰنُ** ﴾ نيهاد (مبتداً)ەو: ﴿ **عَلَّمَ الْقُرْآنَ** ﴾ و ئەوانى ديكە تيكرا دەبن بە گوزارە (خبر)، ياخود: ﴿ **الرَّحْمٰنُ** ﴾، گوزارە (خبر)يەو، نيهادەكەي بۆ مەزەننە دەكرئ، واتە: (هو الرحمن) يان (أئله الرحمن).

۲- تەنيا لەم سوورپەتەدا پستەي: ﴿ **فَيَأْتِي ۙ آتَا ۙ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ** ﴾، ھاتوھو سى و يەك (۳۱) جاريش دووبارە بۆتەو.

(۳) - لهم سووره ته دا زوړترين پانتايي بو باسي بهه شت تهرخانکراوه، که ده توانين بلين: سي و دوو (۳۲) نايه تن: نايه ته کاني (۴۶ - ۷۷)، له بهر نهوه ي نايه ق کونايي: ﴿تَبَرُّكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ (۷۸) الرحمن، ناگه ريتوهه بو باسي بهه شت.

(۴) - نهوه نده ي لهم سووره ته دا، مروّف و جند پيکهوه دو تيراون، له هيچ سووره تتيک دا نهوه نيه، که سه رجه م سي و پينج (۳۵) جار، مروّف و جند پيکهوه دو تيراون، سي و يهک (۳۱) جار: ﴿قِيَامِي ۙ آتَاءَ رَبِّكُمَا نَكَذَّبَانِ﴾ و جار يک: ﴿أَيُّهَا النَّفْلَانِ﴾ (۳۱)، نهوه سي و دوو (۳۲) و، جار يک: ﴿بِمَعْمَرٍ الْبَلْبَعِيِّ وَالْإِنْسِيِّ﴾ (۳۲)، نهوه سي و سي (۳۳) و، جار يک: ﴿بِرَسُولٍ عَلَيْنَا شَوَاطِئٌ مِّنْ نَّارٍ وَمِحَاسٍ﴾ (۳۳)، نهوه سي و چوار (۳۴) و، جار يکيش: ﴿فَلَا تَنْصِرَانِ﴾ (۳۴)، نهوه سي و پينج (۳۵) و، اته: لهم سووره ته دا (۳۵) جار، خوا **سوره الجن** رووي کردو ته هه ردوو کو مته لي مروّف و جندو، پيکهوه دو اندو وني.

(۵) - ته نيا لهم سووره ته دا، له سي نايه ق به دواي يه کدا، وشه ي: (الميزان) هاتوه، هه ر جاره ي به مانايهک، نايه ته کاني: (۷، ۸، ۹)، وهک دواي باسي ده که ين، نه مينيوه به م شيوه يه له ته فسيره کاندا باسکرا بي، زانايان له باره ي نهو سي وشه ي: (الميزان) وه، که هاتوون، زور قسه يان کردوهو، دواي قسه لهو باره وه ده که ين، به لام پيموايه (الميزان) ي يه که م مه به ست پي نه نده زه گيري و هاوسه نگي دانانه له نيو هه موو گه ردو ونداو، (الميزان) ي دوو م مه به ست پي داناي شه ريعه ت و بهرنامه ي دادگه رانه ي خواهه له ژياني به شه رداو، (الميزان) ي سيه م مه به ست پي نهو ته رازوو و پتوه رانه يه که خه لک شتيان پي هه لده سه نگيني و ده کيشي و ده پتون، اته: هي يه که ميان: ته رازوو گه ردو ونيوهو، هي دوو ميان: ته رازوو شه رعيوهو، هي سيه ميان: ته رازوو نامرزيه، (الميزان الكوفي، والميزان الشرعي، والميزان الآلي).

(۶) - ته نيا لهم سووره ته دا، ناماژه به چوونه بهه شتي جندان کراوه، هه ليه ته له شوينه کاني ديکه ي قورنندا، خوا **سوره الجن** به هيماو ناماژه باسي نهوه ي کردوه که سزاو پاداشت چاوه پي هه ر کام له مروّف و جند ده که ن، به لام ته نيا لهم سووره ته دا به

پاشکاوایی باسی ئەوه کراوه، که جندیش دەچنە بەهەشت، ئەویش ئەوهیە که خوا لە هەردوو ئایەتی: (۵۶) و (۷۴)دا، لە بارەى حۆرییەکانی بەهەشتەوه دەفەرموئێ: ﴿فِيهَا قَصِيرَاتٌ الْظُرْفِ لَمْ يَطْمِئِنَّ اِنْسَانٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ﴾ (۵۶)، ئافەرەتانیکی نیگای خۆ کورتکەرەوهیان تێدان، که لە پێش وان دا (که دەچنە بەهەشت) ئەو حۆرییانە جندو مروؤف دەستکارییان نەکردوون (نەچوونە لایان و لەگەڵیان دا جووت نەبوون).

(۷) - تەنیا لەم سوورەتەدا، باسی دوو جووتە بەهەشت (واتە: چوار دانە بەهەشت) کراوه، لە هەموو قورئاندا باسی بەهەشت (جنة) یان بەهەشتەکان (جنات) کراوه، بەلام لەم سوورەتەدا باسی دوو جووتە بەهەشت (جنتین) کراوه، کهواتە: دەبن بە چوار، ئەویش لە ئایەتەکانی: (۴۶ - ۷۶)دا.

(۸) - چەند وشەیک تەنیا لەم سوورەتەدا هاتوون:

۱- وشەى ﴿لِلْاِنْسَانِ﴾ (۱۰)، واتە: خەلک، یان دروستکراوان.

۲- وشەى ﴿كَالْفَخَّارِ﴾ (۱۱)، واتە: خەزەف یان سوآلت، واتە: قوریک که وشک دەکرێتەوهو دەسووتێترێ.

۳- وشەى ﴿كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ (۲۱)، واتە: لە هەموو کاتانداو لە هەموو رۆژاندا ئەو (خوا) خەریکی کاریکە.

۴- وشەى ﴿اَيُّهُمُ الْغَالِبِ﴾ (۳۱)، واتە: ئەى دوو قورسەکان، واتە: ئەو دوو دروستکراوهى که سەر زەهوبیتان قورس کردوه، که مەبەست پێیان مروؤف و جندن.

۵- وشەى ﴿سَوَاطِئٌ مِّنْ نَّارٍ﴾ (۳۵)، واتە: بلیسەیکە لە ئاگر.

۶- وشەى ﴿وَزِدَّةٌ كَالِدِهَانَ﴾ (۳۷)، گولێکی داگیرساو (وَزِدَّةٌ) بە مانای گولە، بەلام بە مانای سوور بوونەوهش دئی، (كَالدِهَانَ) بە مانای چەرمی سوور دئی و، بە مانای کائزای تواوهش دئی.

٧- وشهى ﴿ذَوَاتَا أَفْتَانٍ﴾ (١٨) واته: ههردووکیان خاوهن لق و پۆپ و چَل، یان خاوهن جوړن، (أفنان) یان کوؤی (قن)، یان کوؤی (قنن)ه.

٨- وشهى ﴿لَمْ يَطْمِئِنَّا﴾ (٩) واته: به خوینیدا نههیناون، مهبهست پئی لهگهَل جووت بوونه.

٩- وشهى ﴿مُدَاهَنَاتٍ﴾ (١١) واته: سهوز و توخی پهشباو، واته: لهبهز توخییان سهوزیهکه مهبله و پهش دهنوینئ، ئه و دوو باخه هینده سهوزن.

١٠- وشهى ﴿نَضَّاحَاتٍ﴾ (١٣) واته: به فیچقه ئاوهکه یان لئ دهرده چئ زور به توندیی.

١١- وشهى ﴿رَقْرَقٍ حُضْرٍ﴾ (١٧) واته: بهوه دهگوترئ: که رادهخرئ، (خضر) واته: سهوز، واته: رایهخی سهوز.

١٢- وشهى ﴿وَعَبْرَةٍ حَسَانٍ﴾ (٢٠) واته: شتی ناوازه، (حسان) یش کوؤی (حَسَنی)یه، واته: زور جوان، جوانهکان، ئه ویش ههز ناوه بو رایهخ و فهز که رادهخرئ.

حهوتم: دابهشکردنی ئایهتهکان بو چهند دهرسیك:

ئیمه کوؤی حهفتاو ههشت (٧٨) ئایهتهکهی ئهم سووپهته موبارهکه، بو سئ دهرسان دابهش دهکهین:

دهرسی یهکهم: له ئایهتهکانی: (١ - ٣٠) پتیک دئ، لهو سی (٣٠) ئایهتهدا، خواى بهزهیی بیست (٢٠) له چاکهکانی خوئ دهخاتهروو، ههروهها ههشت (٨) جارن له میان خستنه رووی ئهو نيعمهتانهدا، ئهم پرستهیهی فهرمووه: ﴿فَيَأْتِي ۞ آلَاءَ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانِ﴾، واته: ئهه جند مرؤف! نكوولئسى له كام له چاکهکانی پهروهردگارتان دهکهن! دواى سئ سيفهق بهرزو بئ وئنهه خوئ دهخاتهروو، که بریتین له: ههزماو (أبدی) بوونی خواو، ئاتاجیى تیکرپای خهلكى ناسمانهکان

و زەۋى بۇ خوا، بەردەۋام لە كاردابوونى خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بۇ بەرپۆتە بردنى كاروبارى دروستكراۋەكان و گەردوون.

دەرسى دووھەم: لە پازدە (۱۵) ئايەتەكانى: (۳۱ - ۴۵) پېتك دى، ۋ، ھەمووشيان باسى پۆزى دوايىن، ھەم قۇناغى ئاخىر زەمان، ھەم قۇناغى قىامەت، بە تايەتقى باسى سزاو ئازارو مەينەتتىى بېتپروايان لە پۆزى دوايىدا.

ئىنجالەو پازدە (۱۵) ئايەتەشدا، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ھەوت جاران: ﴿ **قِيَامِيْءَ الْاٰوِ رَبِّيْكُمْ** **تَكْذِبَانِ** ﴾، دووبارە كردۆتەۋە، واتە: لە سى (۳۰) ئايەتقى بەكەمدا، ھەشت (۸) جارو، لە پازدە (۱۵) ئايەتقى دووھەمدا ھەوت (۷) جار، ئەۋە پازدە (۱۵) جار، كە ھەموويان پەيوەندىيان ھەيە بە: قۇناغى ژيانى دنياۋ، ئاخىر زەمان و قىامەتەۋە، شازدە (۱۶) چارەكەى دىكەش ھەموويان پەيوەستىن بە باسى بەھەشتەۋە، واتە: خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** لە باسكردنى قۇناغى ژيانى دنياۋ، قۇناغى بەرزەخ و، ئاخىر زەمان و قىامەت (پۆزى دوايى)دا، پازدە (۱۵) جاران رستەى: ﴿ **قِيَامِيْءَ الْاٰوِ رَبِّيْكُمْ** **تَكْذِبَانِ** ﴾، ھىناۋە، بەلام لە باسى نازو نىعمەتەكانى دوو جووتە بەھەشتەكەدا، واتە: ھەر چوار بەھەشتەكە كە بۇ بېرواداران و پارىزكارانى مرؤف و جندى داناون، شازدە (۱۶) جاران، ئەۋ رستە موبارەكەى دووبارە كردۆتەۋە، ئەمەش ئەۋەى لىۋەردەگىرى كە نازو نىعمەتەكانى خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بە پلەى بەكەم و بە شىۋەيەكى بنەپەتتىى لە پۆزى دوايىدا بەرجەستە دەبن، ئەۋىش لە ژيانى بەھەشتدا بەرجەستە دەبن بۇ بېرواداران.

دەرسى سىتتەم: لە سى و يەك (۳۱) ئايەتەكانى: (۴۶ - ۷۸)، پېتك دى، ئايەتەكانى كۆتايى ئەم سوورپتە كە ھەموويان باسى سەرەنجامى خىرى كەسانى دل پر بىم و سامن، بەرانبەر بە پايەى بەرزى پەروەردگاريان، ئەۋ سەرەنجامە خىرەش لە بەھەشتەكانى خوادا بەرجەستەيەۋ، ئىرەش تاكە شوپىتتەكە لە ھەموو قوپئاندا، خوا باسى چوار بەھەشت، واتە: دوو جووتە بەھەشت دەكات.

دهرسی یه کهم

پښتانه ی نهم دهرسه

نهم دهرسه مان له سی (۳۰) نایه تی سه ره تای سووره تی (الرحمن) پتکد دی، نایه ته کانی: (۱ - ۳۰)، خوی کارزان و میهره بان لهو سی نایه ته موباره که دا، پاش ناوه پتانی خوی به (الرحمن) واته: خاوه تی نه و په ری به زه یی، بیست (۲۰) له چاکه و نيعمه ته جوړاو جوړه کانی خوی ده خاته پوو، که نه مانه ن:

(۱) - فیرکردنی قورنن، فیری پیغهمبه ری خوی کرده، فیری مروقه کان و جنده کانی کرده، یان به گشتی هم فیری پیغهمبه ر و، هم فیری هم مو نه وانهی کرده که شوینی ده کهون له مروقه و جند.

(۲) - دروستکردنی مروقه.

(۳) - قسه فیرکردنی، یا خود فیرکردنی مروقه، که چون نه وهی له دلیدایه، نه و نیازو مهبه ستانه ده رببری، چ به قسه و چ به نووسین، چ به نامازه، به چ هر شتیاوزیکی دیکه.

(۴و۵) - دروستکردنی خورو، مانگ به نه ندازه و ورده کاریی.

(۶و۷) - کرنوش بردنی پروه کی پان راخراوو، دارو دهرختی به رز هه لچوو.

(۸و۹) - دروستکردنی ناسمان به به رزیی و، دانانی ته رازوو له ناسماندا، له گه ردوون دا.

(۱۰) - دانانی زهوی بو دروستکراوه کان، هم مو نه وانهی له سه ری ده ژین، له مروقه و جندو هم مو نه وانهی خاوه تی هه ست و هوشن.

(۱۱و۱۲) - له زهوییدا دروستکردنی میوه و، دارخورمای خاوه تی کیف بو هیشوه کانی.

(۱۳و۱۴) - هه روه ها له زهویدا پرواندنی دانه ویله ی خاوه تی پووش و گیا، دانه ویله که بو مروقه کان و، پووش و گیایه که ش بو نازه له کانیان و، پروه که بو نخوشه کان.

- ۱۵- دروستکردنی مروّف له قوری وشک هه‌لاتووی خه‌زه‌ف ئاسا، وه‌ک سوآله‌ت.
- ۱۶- دروستکردنی چند له بلیسه‌ی ناگریکی ساغ و بی دووکه‌ل.
- ۱۷- دانانی هه‌ردووک پوژه‌ه‌لات و هه‌ردووک پوژئاوايه‌کاتی هاوین و زستان.
- ۱۸- تیکه‌لکردنی دوو ده‌ریای سوپرو شیرین، به‌لام به‌بی ئاویتته‌ی یه‌کدی بیوون، به‌هوی په‌رده‌و نیوانیکه‌وه که خستوو‌یه‌ته نیوانیانه‌وه.
- ۱۹- ده‌ره‌یترانی گه‌وه‌ه‌رو مرواریی له ده‌ریا.
- ۲۰- که‌شتییه به‌رزه چیا ئاسایه‌کان و، به ده‌ریادا په‌خسیتانی پوشتنیان له‌لایه‌ن مروّفه‌کانه‌وه، به‌و توانایه‌ی خوا پیداون و، به‌و که‌ره‌ستانه‌ی خوا بو‌ی په‌خساندوون. له‌کو‌تاییشدا خوای با‌لا ده‌ست نه‌و راستییه‌ی راگه‌یانده‌وه، که هه‌ر که‌س له‌سه‌ر زه‌وییه، له‌جندو مروّف ده‌مرن، ته‌نیا پرووی به‌رزو بی وینه‌ی خوا، ده‌میتن. دوایی دوو راستی دیکه‌ی یه‌کجار مه‌زنی راگه‌یاندوون:
- ۱- هه‌ر که‌س له‌ ئاسمانه‌کان و له‌ زه‌ویدایه، له‌ خاوه‌ن هه‌ست و هو‌شان، له‌ مروّف و جندو فریشته‌و هه‌ر دروستکراویکیش که به‌س خوا خو‌ی ده‌زانت، داوا له‌ خوا ده‌که‌ن و لئی ده‌پارینه‌وه، به‌هه‌موو شیوه‌کاتی لپپارانه‌وه، به‌ زمانی حال یان به‌ زمانی وتار.
- ۲- به‌رده‌وام خوای به‌رزو مه‌زن له‌ کاردایه بو به‌رپوه‌بردنی دروستکراوه‌کاتی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(۱) الرَّحْمَنُ (۱) عَلَّمَ الْقُرْآنَ (۲) خَلَقَ الْإِنْسَانَ (۳) عَلَّمَهُ الْبَيَانَ (۴) الشَّمْسُ
 وَالْقَمَرُ يُحْسِبَانِ (۵) وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ (۶) وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ (۷)
 أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ (۸) وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ (۹) وَالْأَرْضَ
 وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ (۱۰) فِيهَا فَكْهَمَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ (۱۱) وَالنَّعْبُ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ
 (۱۲) قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۱۳) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ (۱۴)
 وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ (۱۵) قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۱۶) رَبُّ الشَّرِيفِينَ وَرَبُّ
 الْمَغْرِبِينَ (۱۷) قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۱۸) مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ (۱۹) بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ (۲۰)
 قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۲۱) يَتَجَرَّعُهُمَا عَلَىٰ الْوَلْوَلِ ۖ وَالْمَرَّجَاتُ (۲۲) قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۲۳)
 وَلَهُ الْمَجَارِ الْفُتَاتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ (۲۴) قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۲۵) كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (۲۶) وَسَيَعَىٰ
 وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (۲۷) قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۲۸) يَنْتَظِعُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ
 يَوْمَ هُوَ فِي شَأْنٍ (۲۹) قِيَامَىٰ ۚ الْآلَاءِ رَبِّكُمْ كَذِبَانَ (۳۰) ﴿٣٠﴾

مانای دهقا و دهقی نایه‌ته‌کان

ایه ناوی خوای به به‌زه‌یی به‌خشنده. (خوای) به به‌زه‌یی (۱) قورپانی
 فیر کردوه (۲) مروقی دروستکردوه (له باشترین شیوه‌دا) (۳) پروونکردنه‌وه‌ی
 (مه‌به‌ستی) فیر کردوه (۴) خورو مانگ به ژماره (و نه‌ندازه‌گیری دروستکراون
 (۵) پروه‌کی راخراو دره‌خت کړنووش (بو خوا) ده‌به‌ن (۶) ناسمانی به‌رزکردوته‌وه‌و
 ته‌رازوو (هاوسه‌نگی تیدا) داناوه (۷) تاکو له ته‌رازوو (ی شه‌ریعت) دا سه‌ر
 کیشیی نه‌که‌ن (۸) دادگه‌رانه‌ش کیشان (و پیوان) بکه‌ن و، له ته‌رازوودا داشکان
 مه‌که‌ن (۹) (خوا) زه‌ویشی بو خه‌لکی (له مروقی و جند) داناوه (که ژبانی

دنیای لهسه ر بگوزهرینن) ١٠) میوه (ی جوراو جور) و دارخورما خاوهن کیفه کانی (که هیشوووه خورمایه کانیان گرتوونه خویمان) تیدان ١١) ههروهها (جوره کانی) دانهویلهی خاوهن پووش و کاو ریحانه (و گول و گیا بونخوشه کانی) تیدان ١٢) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ١٣) (خوا) مرؤفی له (قوریکی وشکی) زرینگه داری وهک سوالهت دروستکردوه ١٤) جندیسی له بلتسهی ناگر دروستکردوه ١٥) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ١٦) (خوا) پهروه ردگاری دوو روزه لاته کانی (ی هاوین و زستان) و دوو روزه ناواپه کانه ١٧) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ١٨) (خوا) دوو ده ریاپه کانی به ره له آدا کردوون، پیک ده کهن ١٩) به ریه سستیکیان له نیوان دایه سنوور به لای په کدا ناشکینن ٢٠) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ٢١) گه وههرو مروارییان لی دینه ده ری ٢٢) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ٢٣) ههروهها (که شتیبه لهسه ر ناو) دروستکراوه رۆیشوووه کانی وهک چیاکانیش هه ر هی وین ٢٤) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ٢٥) هه موو ئه وانهی لهسه رنی (لهسه ر زهوی) له نیوچوون ٢٦) (بهس) رووی پهروه ردگاری خاوهن شکوو ریژلنگرتن و چاکه کارت ده مینن ٢٧) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ٢٨) (خوا) هه ر کهس که له ناسمانه کانی و زهوی دایه، داوای لی ده کات و هه ر روزه ئه و (له کردنی) کاریک دایه ٢٩) نجا نایا (ئهی جندو مرؤف!) نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن؟ ٣٠).

شیکردنه‌وهی هه‌ندیک له وشه‌کان

(الْبَيَانُ): (الْبَيَانُ: الْكَشْفُ عَنِ الشَّيْءِ، وَهُوَ أَعْمٌ مِنَ النُّطْقِ)، (بَيَان): بریتیه له ده‌رخستنی شتیک، وشه‌ی (بَيَان) که ده‌فه‌رموی: ﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾، گشتییته له دوان و قسه‌کردن، به‌لکو ناماژه‌ش ده‌گریته‌وهو نووسینیش ده‌گریته‌وه، هه‌موو ئه‌و شیوه ده‌برپینانه‌ی دیکه‌ش، بۆ وینه: هونه‌ری ته‌شکیلییش ده‌گریته‌وه، هه‌موو ئه‌و شیوازانه‌ی که خه‌لک پینان له یه‌کدی تیده‌گه‌ن.

(حِسَابَانُ): (الْحِسَابُ: اسْتِعْمَالُ الْعَدَدِ، حَسَبْتُ وَأَحْسَبُ حِسَابًا وَحِسَابَانًا)، (حُسْبَان) واته: (حِسَاب)، (حِسَاب) یش بریتیه له به‌کارهینانی ژماره، ده‌گوتری: (حَسَبْتُ وَأَحْسَبُ حِسَابًا وَحِسَابَانًا) واته: ژماردم، ده‌یزمیرم، ژماردن، که‌واته: (حُسْبَان) چاوگه به مانای ژماردن، دوایش ئه‌م ژماردنه ده‌خوازیته‌وه بۆ مانای دیکه‌ش، بۆ وینه ئه‌ندازه‌گیری، یان ورده‌کاری، وه‌ک له ئاخاوتنی خوومان دا ده‌لێین: هه‌موو شتیک به‌حیساب و کیتابه، واته: به‌ورده‌کاری.

(وَالنَّجْمُ): (أَصْلُ النَّجْمِ: الْكَوْكَبُ الطَّالِعُ، وَالْجَمْعُ: نُجُومٌ)، وشه‌ی (نَجْم) له ئه‌صلی زمانی عه‌ره‌بییدا بریتیه له‌و ئه‌ستیره‌یه‌ی ورده‌که‌وه‌ی، وشه‌ی (نَجْم) به (نُجُوم) کۆ ده‌کریته‌وه، (نَجْم: طَلَعَ نُجُومًا وَنَجْمًا فَالنَّجْمُ مَصْدَرٌ، وَاسْمٌ، وَمِنْهُ شُبُهَةٌ بِهٖ طُلُوعُ النَّبَاتِ وَالرَّأْيِ)، (نَجْم) واته: هه‌لهات، ده‌رکه‌وت، (نُجُومٌ وَنَجْمًا) هه‌ردووکیان چاوگن، (فَالنَّجْمُ مَصْدَرٌ وَاسْمٌ)، (نَجْم): هه‌م چاوگه‌و، هه‌م ناویشه، (نَجْمًا نَجْمًا)، واته: (طَلَعَ طُلُوعًا)، له‌ویشه‌وه ده‌رکه‌وتنی پرووه‌ک، هه‌روه‌ها ده‌رکه‌وتنی بیرو بۆچووئیک، ده‌لی: (نَجْمَ رَأْيُهُ عَن كَذَا) یان (نَجْمَ النَّبَاتِ) واته: پرووه‌که که ده‌رکه‌وت و به‌زه‌ویدا پراخرا.

(وَالشَّجَرُ): (الشَّجَرُ مِنَ النَّبَاتِ مَا لَهٗ سَائِقٌ، شَجَرَةٌ وَشَجَرٌ، نَحْوُ: قَمْرَةٌ وَقَمْرٌ)، (شَجَرٌ): له‌ پرووه‌ک ئه‌وه‌یه، قه‌دی هه‌بی و به‌رزبیته‌وه، تاکه‌که‌ی (شَجَرَةٌ) یه، ناوه‌ کۆیه‌که‌ی

(شَجْر) ه، هه لَبَه تَه بَه (أَشْجَار) یش کُو دَه کَرِیْتَه وِه، وِه ک (تَهْرَة وَتَمْر) یَه ک میوه و میوه بَه گشتیی.

(الْمِيزَانُ): (الْوَزْنُ: مَعْرِفَةُ قَدْرِ الشَّيْءِ، وَزْنُهُ وَزْنًا وَزَنَةً، وَالْمِيزَانُ آلَةُ الْوَزْنِ)، (وَزْنٌ): بریتیه له زانینی نه ندازه‌ی شتیک، ده گوتری: (وَزْنُهُ وَزْنًا وَزَنَةً) واته: کیشام، هه لَمَسَه نگانند، (مِيزَان) یش ئامیری پی هه لَمَسَه نگاننده، به کوردیی ده لَیْن: ته رازوو (مِيزَان)، به لَم چهمک و واتایه که‌ی گشتییره له وه‌ی ته نیا نه و ته رازوو‌ی ئیمه به کاری دینین، بگریته وه، به لکو جاری وا هه یه (مِيزَان) به مانای هاوسه نگیی دئی و، جاری وایه به مانای ریک و راستیی شتیک دئی و، به مانای هه لَمَسَه نگانندن دئی، نهک هر هه لَمَسَه نگانندن شتی ماددیی و به رجه سته، به لکو شتی معنه ویی و نابه رهه سستیش.

(بِالْقِسْطِ): (الْقِسْطُ: النَّصِيبُ بِالْعَدْلِ، كَالنَّصْفِ وَالنُّصْفَةِ، وَالْقِسْطُاسُ: الْمِيزَانُ وَيُعْبَرُ بِهِ عَنِ الْعَدَالَةِ كَمَا يُعْبَرُ بِهِ عَنِ الْمِيزَانِ)، وشه‌ی (قِسْط) به مانای پشک و به شیک دئی که دادگه رانه دابه شکرایی، وِه ک (نَصْفٌ وَنُصْفَةٌ) نه وانیش هه ردووکیان به مانای دابه شکر دئیکی دادگه رانه و به ویزدانانه، (قِسْطُاس) واته: ته رازوو (مِيزَان)، ته عبیر به ته رازوو ده کری له دادگه ریی، هه روهک ته عبیر به دادگه ریش ده کری له جیاتی ته رازوو، نه و شتهم به ته رازوو بو بکیشه و، با نه و شته به ته رازوو بی، واته: به دادگه ریی بی، یان به ریک و راستیی.

(وَلَا تُحْسِرُوا الْمِيزَانَ): واته: هه لَمَسَه نگانندن، یان کیشان، یان ته رازوو که که م مه کهن، (الْحُسْرُ وَالْحُسْرَانُ: انْتِقَاضُ رَأْسِ السَّمَالِ)، وشه‌ی (حُسْرٌ) و (حُسْرَان) هه ردووکیان چاوگن به مانای که م بوون له ده ستمایه، (وَالْإِحْسَارُ: جَعَلَ الْعَيْرَ حَاسِرًا، وَالْحَسَارَةُ: النِّقْصُ)، (إِحْسَار) له سه ر کیشی (إِفْعَال) ه، نه وه یه تو نه وی دیکه تووشی زیان بکه‌ی، (حَسَارَة) ش به مانای که م و کورپی و، لی که مکردن دئی.

(الْأَنَامُ): (الْخَلْقُ)، (أَنَام) زۆریه ی پوونکه ره وانی قوربان ده لّین: به مانای دروستکراوانه له سه ر زهوی به گشتیی، واته: مروّف و جندو نه وانه ی خاوه ن هه ست و هۆشن، هه رده و وکیان ده گرته وه، هه ندیکیشیان گوتوویانه: (أَنَام) تابه ته به مروّفه کانه وه، به لّام پای یه که م راسته ر.

(الْأَكْمَامُ): (جَمْعُ كَمٍّ): كُلُّ مَا يُغْطِي، وَيَدْخُلُ فِيهِ لِحَاؤُهَا وَلِثْفُهَا وَتَوَاهَا، به نسبت دارخورماوه. (أَكْمَام) كَوَى (كَمٍّ) ه، (كَمٍّ) یش هه ر شتیک که شتیک داپۆسن، که به نسبت دارخورماوه: پووش و په لاشه که ی و نّیوکه کانیسی ده گرته وه، هه روه ها ده شگونجی (أَكْمَام) كَوَى (كَمٍّ) بّ، که به و تووره که و کیفه ده گوتری، هیشوو ه دارخورمای لّی دّیته ده ری، که (كُفْرِي) شی پّی ده لّین، (فَأِنَّهُ يَكُونُ فِي وَعَاءٍ فَيُنْسَقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الطَّلَعُ)، پّیسی هیشوو ه دارخورما له نّیو کیفیکدا ده بّ، دواپی نه و کیفه ده دری و هیشوو ه که ی لّی دّیته ده ری، (رَاغِبِ الْأَصْفَهَانِي) گوتوویه تی: (الْكُمُّ: مَا يُغْطِي الْيَدَ مِنَ الْقَمِيصِ، وَالْكِمُّ مَا يُغْطِي مِنَ الثَّمَرَةِ)، (كَمٍّ): نه وه یه که ده ست داده پۆسن له کراس، واته: قوّل، به لّام (كَمٍّ): بریتیه له وه ی میوه داده پۆسن، هه ر کیفیک، هه ر به رگیک، هه رچه نده زیاتر به هی هیشوو ه دارخورما، ده گوتری، به لّام هه ندیک له میوه کانی دیکه ش له جوړیک له تووره که و کیف دان و به هی هه موویان ده گوتری: (كَمٍّ) و به (أَكْمَام) کوّ ده کرته وه.

(وَالْحَبُّ): (الْحَبُّ وَالْحَبَّةُ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَنَحْوِهِمَا مِنَ الْمَطْعُومَاتِ، وَالْحَبُّ وَالْحَبَّةُ فِي بُرُورِ الرِّيحَيْنِ) وشه ی (حَبُّ) و (حَبَّةٌ) بوّ که نم و جوو هاوینه کانیان، له خواردنه کان (نه وانه ی ده خورین)، به لّام (حَبُّ) و (حَبَّةٌ) بوّ تووی گزوگیا بوّنوخشه کان (ریحانه و گوّل و نه وانه) که ده چّیرین، (حَبُّ) ناوی کوّیه، به لّام (حَبَّةٌ) بوّ تاکیکه، هه روه ک (حَبُّ) یش له که لّ (حَبَّةٌ) دا به هه مان شیوه.

(الْعَصْفُ): (الْعَصْفُ وَالْعَصِيْقَةُ: الَّذِي يُعْصَفُ مِنَ الرُّزْعِ)، (عَصْفُ) و (عَصِيْقَةُ)، نه وه یه که له رووه ک ده دروینته وه، واته: قه ده که ی و گیایه که ی، (وَيُقَالُ لِحَطَامِ الرُّزْعِ الْمُتَكَسَّرِ: عَصْفٌ، وَرِيحٌ عَاصِفٌ وَعَاصِفَةٌ: تَكَسَّرَ الشَّيْءُ)، پووش و په لاش و لاسک

و قه‌دی کشتوکال، ئنجا گهنم و جوئه، نيسک و نوکه، هه‌رچيه پووش و په‌لاشه‌که‌ی که تیکده‌شکن، پیتی ده‌گوتری: (عَصْف) هه‌روه‌ها ده‌گوتری: (رَبْعٌ عَاصِفٌ، وَرَبْعٌ عَاصِفَةٌ)، بایه‌ک که شته‌کان تیکده‌شکینتی، یان پووش و په‌لاش راده‌مالتی.

(وَالرَّيْحَانُ): (مَالَهُ زَائِحَةٌ وَقَيْلٌ: الرَّيْحَانُ: الرَّزْقُ)، (رَيْحَانُ): ئەوه‌یه بوئی خووشی هه‌بن، ریحانه گیاه‌کی بو‌نخۆشه، یان هه‌موو گزۆگیا بو‌نخۆشه‌کان، هه‌ندیک‌یش گوتوو‌یانه: (رَيْحَان) به‌مانای بزێوه به‌گشتی، به‌لام مانای یه‌که‌میان به‌هێتره.

(صَلْصَلِي): (أَصْلُ الصَّلْصَالِ: تَرَدُّدُ الصَّوْتِ مِنَ الشَّيْءِ الْيَاسِ)، وشه‌ی (صَلْصَال) له‌ئه‌صلدا ده‌نگ هاتنه‌له‌شیتکی وشک، هه‌روه‌ها هه‌ر شیتیک زرينگه‌و ده‌نگی بی‌ت له‌ئه‌سلدا مانای ئەوه‌یه، به‌لام دوا‌یی وشه‌ی (صَلْصَال) به‌کاره‌یتراوه بو: (الطَّيْنُ الْجَافُ وَقَيْلٌ: المُنْتِ مِنْ الطَّيْنِ)، هه‌م به‌قور‌ی وشک بو‌وه ده‌گوتری: (صَلْصَال) و، هه‌م به‌قور‌ی بو‌نکردووش ده‌گوتری، به‌لام ئەگه‌ر قور‌ی بو‌نکردووش بی، ده‌بی وشک بو‌وبیته‌وه‌و که په‌نجته‌ لیدا یان شیتکی پیکه‌وت، زرينگه‌ی بی، له‌فه‌رمایشتی پیغه‌مه‌ردا هاتوه‌که‌باسی چۆنه‌تیی وه‌حیی بو‌هاتنی ده‌کات، ده‌فه‌رموی: (أَحْيَانًا يَأْتِينِي فِي مَثَلٍ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ)، (أَخْرَجَهُ مَالِكُ: ٤٧٥، وَأَحْمَدُ: ٢٥٢٩١، وَالبخاري: ٣٠٤٣، وَمُسْلِمٌ: ٢٣٣٣، وَالتِّرْمِذِيُّ: ٣٦٣٤) واته: جاری واش هه‌یه وه‌ک زرينگه‌ی جه‌ره‌س، زرينگه‌ی زه‌نگوول (که دپته‌ به‌ر گویم) بو‌م دی.

(كَالْفَخَّارِ): (الفَخَّارُ: الجِرَارُ وَذَلِكَ لِصَوْتِهِ إِذَا نُقِرَ كَأَنَّهَا تُصَوَّرُ بِصَوْرَةٍ مِّنْ يُكْفَرُ التَّفَاخُرَ)، (فَخَّار): به‌دیزه‌و گۆزه‌و ئەوانه‌ ده‌گوتری، ئەویش له‌به‌ر ئەوه‌ی کاتیک پیته‌که^(١) و په‌نجه‌ی لی بده‌ی ده‌نگی دی، وه‌ک که‌سێک وینا‌کراوه (له‌به‌ر ئەوه‌ی ده‌نگی زۆر دی) زۆر شانازی بکات، (فَخَّار) به‌کوردیی ده‌لێن: سوألته، جاری واش هه‌یه خه‌زه‌فیش به‌کارده‌هێترئ، که بریتیه له‌قور‌ی وشک‌کراوه‌ی سووتیتراو به‌جو‌ریک که وه‌ک قور‌ی وشک بو‌وه‌وه‌ی ناسایی نه‌بن، که ناوی گه‌یشتن بو‌یته‌وه‌و بیته‌وه‌ به‌قور.

(١) پیته‌که: سه‌ره‌ په‌نجه.

(أَلْبَجَانُ): (أَصْلُ الْجِنِّ: سَتْرُ الشَّيْءِ، وَالْجِنَّةُ: جَمَاعَةُ الْجِنِّ، وَالْمُرَادُ بِهِ إِبْلِيسُ، وَمَا حَرَجَ عَنْهُ مِنَ الشَّيَاطِينِ)، وشهی (جَانُّ) له (جَنُّ) هوه هاتوه، (أَصْلُ الْجِنِّ: سَتْرُ الشَّيْءِ)، بریتیه له داپوشینی شتیک (جُنَّة) پوشر، قه آغان، (مَجْنُون) بویه وای پیده گوتری: چونکه عه قله کهی داپوشر او، (جِنِّین) بویه وای پیده گوتری: چونکه له نیو هه ناوی دایکیدا په نهانوه، (جَنُّ) یس بویه وایان پیده گوتری: چونکه په نهانن و نابیزین (الْجِنَّةُ: جَمَاعَةُ الْجِنِّ) (جُنَّة) واته: کوی جندان، (جَانُّ): لیره دا مه بهست پیی نیلیس و هه موو ته وانه یه که لئی په یدابووون له شه یتانان، به لام ده بی بزانی: که جند هه موویان شه یتان نین، به لکو شه یتان له مروقانیس هه ن، له جندانیش هه ن، هه روه ک پروادارو پاریزکارانیس له مروقانیس هه ن و له جندانیش هه ن.

(مَارِجُ): (الْمَارِجُ: الْمُخْتَلِطُ اسْمٌ فَاعِلٍ بِمَعْنَى إِسْمِ الْمُفْعُولِ مِثْلُ دَافِقٍ، وَمِثْلُ عَيْشَةٍ رَاضِيَةٍ)، (مارج) به مانای تیکه ل دئی، ناوی بکه رهو به مانای ناوی بهرکاره، وه ک (دَافِقُ) که له سهر کیشی (فَاعِلُ) ه، به لام به مانای (مَدْفُوقُ) ه، واته: فیچقه کراو، (عَيْشَةٌ رَاضِيَةٌ) واته: (عَيْشَةٌ مَرْضِيَّةٌ)، (رَاضِيَةٌ) له سهر کیشی (إِسْمٌ فَاعِلُ) ه، ژیانیکی رازی، به لام مه بهست پیی ژیانیکه خاونه کهی پیی رازی بی، واته: (عَيْشَةٌ مَرْضِيَّةٌ)، نجا که ده فهرموی: ﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ﴾، واته: جندی له تیکه له یه ک له ناگر دروست کردوه، یانی: ناگره که هه ندیک پیکهاته ی دیکه شی له گه ل دان، هه ندیکیش گوتوو یانه: (مَارِجُ) به مانای بلیسه ی ناگری بی دوو که ل دئی، ده گوتری: (مَرَجٌ أَمْرُهُمْ: اِخْتَلَطَ، وَأَمْرٌ مَرِيجٌ: مُخْتَلِطٌ)، (مَرَجٌ أَمْرُهُمْ) واته: کاره که یان تیکه ل بوو، (وَأَمْرٌ مَرِيجٌ)، کاریکی تیکه ل.

(مَرَجٌ): (الْمَرَجُ: الْخَلْطُ)، (مَرَجٌ) به مانای تیکه ل کردن دئی، به لام (مَرَجٌ) به مانای تیکه لسی، ﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ﴾، واته: دوو ده ریا به کهی تیکه ل کردوون، بهری هه لداونه لای یه ک، هه ندیکیش گوتوو یانه: (مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ: أُرْسِلْتُمَا) واته: ناردوونیه لای یه ک، به لام که ناردوونیه لای یه ک، پیکه گه یشتون.

(بَرْزَخُ): (الْبَرْزَخُ: الْعَاجِزُ وَالْحَدَّ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ وَقِيلَ: أَصْلُهُ «بَرْزَهُ» فَعَرَبَ)، (بَرْزَخ) به نئونایک و سنووریک که له نیوانی دوو شتاندايه، هه ندىكىش گوتوو يانه: (بَرْزَخ) له ئەصدا له (بَرْزَه) هوه هاتوه، (به رزه) وشه يه كى كورد ييه، چونكه فارسىش ئىستا ئه و وشه يه به كارنا هئىنن، فارس له جياتى به رز ده ئىن: (بُئند)، به لَام دوايى له جياتى (ه) هه كه، بزوينه كه ي كۆتايى (خ) يان داناوه بوته (بَرْزَخ) چونكه ئه م وشه يه ناويكى جاميده و، نه زانداوه هى چى ديكه ي لى بتاشرى و نىشتى قاق بكرى.

(الْوَلْوُ): (تَلَأًا الشَّيْءُ: لَمَعَ، لَمَعَانَ الْوَلْوُ، وَجَمَعَ الْوَلْوُ: لَأِيءَ)، (لَوْلُو) تَلَأًا الشَّيْءِ) واته: شته كه دره وشايه وه، وه ك چۆن گه وه هر ده دره وشيته وه و ئاوا دره وشايه وه، كۆى (لَوْلُو) يش (لَأِيءَ) ه، (لَوْلُو) يش به كورد يى ده گوترى: گه وه ر، په نكه مروا ريشى پى بگوترى.

(وَالْمَرْجَانُ): (الْمَرْجَانُ: صِغَارُ الْوَلْوُ) (ئه وه ش رايه كه) واته: مهرجان ورده گه وه ره، به لَام (مَرْجَان) وه ك دوايى باس ده كه ين، له (لَوْلُو) جيايه، (لَوْلُو) به شيوه يه ك دروست ده بى و (مَرْجَان) به شيوه يه كى ديكه، بويه ئه وه راسته كه (مرجان) (نَوْعٌ مِنَ الْحَجَرِ الْبَحْرِيِّ)، مروا ريشى جوړيكه له به ردى نيو ده ريا، به لَام ژياندا ريك دروستى ده كات، گوتراوه: (حَيَوَانٌ بَحْرِيٌّ ذُو أَصَابِعٍ دَقِيقَةٍ)، ژياندا ريكى ده ريا يه په نچه باريكه لى هه ن، دوايى ئه و مادده يه ي ده رى ده كات په ق ده بى، وه ك به ردى لى دى و په نكيكى سوورى هه يه، دواييش زياتر باسى (لَوْلُو) و (مَرْجَان) ده كه ين.

(الْمُنَشَّاتُ): (كە شتييه رۆيشتووه دروستكراوه كان، (الْمُنَشَّاتُ: يَفْتَحُ الشَّيْءُ: إِسْمٌ مَفْعُولٌ، إِذَا أُوجِدَ وَصِيعَ، أَي: الَّتِي أَنْشَأَهَا النَّاسُ، وَالْمُنَشَّاتُ بِكَسْرِ الشَّيْءِ مِنْ أَنْشَأَ السَّيْرُ: أَسْرَعَ أَي: الَّتِي تَسِيرُ بِهَا النَّاسُ سَيْرًا سَرِيعًا)، ﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنَشَّاتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾، خويزاويشه ته وه: (لَهُ الْجَوَارُ الْمُنَشَّاتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ)، (مُنَشَّاتُ) به سه ر (فتحة) ي شينه كه، ناوى به ركاره، واته: په يداكراوه دروستكراوه كان، كه شتييه

دروستکراوه کان، که خه لک دروستیان ده که ن (به لام هه ر هی خوان، له به ر
 نه وهی هه م مروّقه کان که دروستیان کردوون و، هه م که ره سته ی که شتیبه کانیش
 هه مووی هی خویبه). (مُثَبِّتَات) یش خویندراوه ته وه که له (أَنْشَأَ السَّيْرَ: أَسْرَعَ)
 واته: به خیرایی رۆیشت، واته: نه وه که شتیبه نه ی خه لک به خیرایی پیان ده روات.
 (كَأَلَعَلِمَ): (جَمْعُ عِلْمٍ وَهُوَ الْجَبَلُ)، (أَعْلَامٌ كَوَيُّ عِلْمٍ) وه به مانای چیا دئ،
 له به ر نه وهی چیا له دوور را دیاره، وه ک ئالایه ک، (عَلِمَ) (ئالاش واپنده چی
 هه ر له وه وه هاتبئ له ناوی چیاوه.

(قَانٍ): (قَانٍ: إِسْمُ الْفَاعِلِ لِمَنْ إِسْتَقْبَلَ: أَي صَائِرٌ إِلَى الْقَنَاءِ)، ﴿كُلُّ مَنْ عَلِمَ قَانٍ﴾
 (قَتَى، يَقْتِي، فَهُوَ قَانٍ)، واته: له به ین چوو، له به ین ده چی، نه وه له به ین
 چوو به، واته: هه رچی له سه ر زه ویبه، له خاوه ن عه قل و هوّشان، که مروّف و
 جند ده گرتته وه، هه موویان فه وتاون، لیره دا (قَانٍ) ناوی بکه ره، به لام بو کاتی
 دهااتوو به کاره ی نراوه، واته: له دهااتوو دا ده فه وتین و هیچیان نامینن.

(وَجْهٌ): ﴿وَرَبَعٌ وَجْهٌ رَبِّكَ﴾، (وَجْهٌ: ذَاتٌ، صِفَةٌ لِلَّهِ تَعَالَى، الْجَارِحَةُ ثُمَّ اسْتَعْمِلَ فِي
 مُسْتَقْبَلِ كُلِّ شَيْءٍ وَأَشْرَفَهُ وَمَبْدَأَهُ: يُقَالُ وَجْهٌ النَّهَارِ)، وشه ی (وَجْهٌ) وه ک دواییش
 باسی ده که ین، زانا بیان به مانای (زاتی خوا) بیان لیکداوه ته وه، ﴿وَرَبَعٌ وَجْهٌ رَبِّكَ﴾
 واته: زاتی په روه ر دگارت ده مینتته وه، هه ندیکیش گو توویانه: (وَجْهٌ) سیفه تیکی
 خوای به رزه، سیفه ته کانی خواش وه ک خوان، وه ک چوون خوا زاته که ی نازانین
 چونه، به هه مان شیوه سیفه ته که شی نازانین چونه، (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ: أَي ذَاتًا
 وَصِفَةً)، خوا هه م زاتی، هه م سیفه ته کانی، شتیک وه ک زاتی خوا وه ک سیفه تی
 خوا نیه، وشه ی (وَجْهٌ) له نه سلدا به مانای نه ندماه، نه وه نه ندماه ی ده زانین،
 بو وینه: روه ی مروّف، دوایی به کاره ی نراوه بو پیشوازیبکه ری هه ر شتیک،
 به ریزترین و سه ره تای هه ر شتیک، ده گو ترئ: (وَجْهٌ الْمَسْأَلَةِ) واته: نه وه پرسه
 روه رسته که ی به و شیوه یه، هه روه ها ده گو ترئ: (لَا أَرَى لَهُ فِي الْقَضِيَةِ وَجْهًا)،

مانای گشتی نایه ته کان

خو **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده فرموی: **(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)** به ناوی خوی به به زهیی به خشنده، واته:

ده سیتیگردنم به ناوی خوی، نهویش مه بهستی نهو به:

- ۱ - نهم کاره تنها بو خوا ده کهم.
- ۲ - نهم کاره به پیی شهرعی خوا ده کهم.
- ۳ - نهم کاره به توانا یارمه تیی خوی په روه ردگار ده کهم.
- ۴ - نهم کاره بو هینانه دی په زامه ندیی خوا نه انجام ده ده.

(الرَّحْمَنُ)، واته: به به زهیی، نجا به به زهیی (الرحمن): یان نیهاد (مُبْتَدَأً) و گوزاره (خَبْرٌ) ه کهی دواپی دی، یا خود گوزاره (خبر) یه، نیهاد (مُبْتَدَأً) ه کهی پیشت هاتوه، واته: (هو الرَّحْمَنُ) یان (أَللهُ الرَّحْمَنُ) نهو به به زهیی، یان: خوا به به زهیی.

(عَلَّمَ الْقُرْآنَ)، قورناتی فیر کردوه، به لام کیی فیری قورنات کردوه؟ وشه ی (عَلَّمَ)، دوو به رکاران ده خوازئی و (الْقُرْآنَ) به رکاری دوو ه مه، واته: (عَلَّمَ النَّبِيَّ الْقُرْآنَ) پیغه مبهری فیری قورنات کردوه، یا خود: (عَلَّمَ الْإِنْسَانَ الْقُرْآنَ) یان (عَلَّمَ النَّاسَ الْقُرْآنَ) یان (عَلَّمَ الْإِنْسَانَ وَالْجَنُّ الْقُرْآنَ)، مرؤفی فیری قورنات کردوون، مرؤفه کانی فیری قورنات کردوون، مرؤف و جندی فیری قورنات کردوون، هه موویان ده گریته وه.

(خَلَقَ الْإِنْسَانَ)، مرؤفی هینا وه ته دی، نه مانه هه موویان نیعمه تی خوی په روه ردگارن، بویه ش خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لیکی داپریون و، به (و) ی بادانه وه (عاطفة) نه یگپراونه وه سه ره که دی، چونکه هه ر کامیکیان چاکه به کی سه ره خو یه.

﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾، روونکردنه وهی فیر کردوه، یانی: مرؤقی فیر کردوه چوون مه به سته کانی خوئی روون بکاته وه؟ ئه وهی له ده روونیدایه ده ری بپرئی، چ به قسه، چ به نووسین، چ به ئامازه.

﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُحْسَبَانِ﴾، خوړو مانگ به ژمیره، یانی: به ورده کاری و ریک و پیک و به ئه اندازه، دروستکراون.

﴿وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ﴾، رووهک و دره ختیش کرنووش ده بهن، (نجم) و پرای رووهک (نبات) ده گونجی به مانای ئه ستیره ش بی، وهک له زمانی عه ره بییدا هه ردوو واتایه که ی هه ن، به لام لییره دا به پیی روت (سیاق) هکه که له گه ل (شجر) دا هاتوه، ئه وهش له گه ل دره خندا که به رز هه لده چی، گونجاوه باسبکری بریتیه: له و رووهک و گزوگیایه ی به رز نابیته وه و قه دو لق و پوی نیه، به لکو له زه ویدا پان ده بیته وه.

﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾، ئاسمانی به رز کردۆته وه، واته: گه ردوونی زور به به رزی خو لقا ندوه، دوایی ئیمه هه م له باره ی ئه اندازه گیرییه کانی که له خوړو زه وی و مانگدا ره چاو کراون، هه م له باره ی به رز کرانه وه ی ئاسمانه وه، ئه وه ی تا کو ئیستا زانایان پینگه یشتوون، له و باره وه کورته باسیک ده خه ی نه روو.

ئاسمانی به رز کردۆته وه (وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا)، واته: به به رزی خو لقا ندوو یه تی، نهک پیتش نزم بووی و دوایی به رزی کرد بیته وه، زیاتر واپنده چی به مانای: (به به رزی دروستی کردوه) بی، ده شگونجی ئه و واتایه ش بگریته وه: (ورده ورده به رزی کردۆته وه) که ئه مه له گه ل ئه و بیردۆزه زانستییه ش دا، گونجاوه که ده لئ: گه ردوون لیک ده کشی، وهک له سووره تی (الذاریات) دا باسمان کرد: ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾، واته: ئاسمانان به هیز دروست کردوه و ئیمه فراوانکه رینی.

﴿وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾، ته رازووشی داناهه.

تہرازوو (میزان)، ہمہ بہ مانای ٹہو نامیرہ دی کہ شتی پی ہلدہسہنگینن، جاری واش ہہیہ (میزان) بہ مانای مہجازیہکھی دی، یاخود ہہر مانا راستہقینہکھی ٹہوہیہو، وک چوٹ تہرازوو (میزان) بہ مانای ٹہو نامیرہ بہکارہیتراہ، بو ہاوسہنگی و دادگہری و ریک و پیکیش بہکارہیتراہ، ٹہو شتہ بہ تہرازوویہ، واتہ: ریک و پیک و ہاوسہنگہ.

﴿الْأَطْفَا فِي الْمِيزَانِ﴾، فہرمانی پیکردوون: سہرکیشی مہکھن، لہ تہرازوودا، وک دوایی باسی دہکھین، واپتدہچی لیرہدا (میزان) مہبہست پی تہرازووی شہریعت بی.

﴿وَأَيُّمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ﴾، کیش (کیشان) بہ دادگہرانہ بہریا بکھن، ﴿وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾، ٹہو تہرازووی شتی پی ہلدہسہنگینن، کہمی مہکھن، واتہ: تا تہرازووی شت پی کیشانی بہرانہرہکانتان، کہم مہکھن.

﴿وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ﴾، خوا زہویشی داناوہ بو دروستکراوہکان، ہہموو ٹہوانہی لہسہر زہوی دہڑین، لہ مرؤف و جنڈ، زہوی چی تیدایہ؟

﴿فِيهَا فَكْهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ﴾، میوہی تیدایہ {ہہموو جوڑہکانی میوہ}و، دارخورمای خاوہن کیفہکانی تیدایہ، ٹہو کیفانہی دوایی ہیشووہکانیان لی دینہ دہری، بویہ باسی میوہ {فاکھہ}ی کردوہ بہ تاک واتہ: ہہموو جوڑہکانی میوہ، بو خورماش نہک باسی {قر} بکات، بہلکو باسی دارخورمای کردوہ، چونکہ ٹہوہ زور سہرسورہپتہرہ، ٹہو دارخورمایہ کہ ہیندہ بہرز ہلدہچی و، ٹہو ہیشووہ گہورانہی پیوہن و، ٹہو ہیشوانہش لہ توورہکھو کیفاندان، دوایی توورہکھو کیفہکان دہڑین و ہیشووہکانیان لی دینہ دہری!

﴿وَالْقَبْ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ﴾، ہہروہہا دانہوئلہی خاوہن پووش و گیاو، ریحانہ {الرَّيْحَانُ} واتہ: گڑوگیا بوٹخوشہکان، یان ریحانہ کہ گیایہکی بوٹخوشی تابیہتہ، ٹہوہش ہہر لہ زہویدا ہہن، ﴿فَبِأَيِّ آءِ آتٍ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ٹنجا ٹایا

تیوه به کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان بیپروان، ئه‌ی مروّف و جند؟ یاخود نایا نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده‌که‌ن؟

﴿ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ ﴾، مروّقی دروستکردوه له قوریکى وشک بووه‌وه‌ی، وهک سوآلهت و خه‌زه‌ف، به‌دنیایی مه‌به‌ست له مروّف (إنسان) لیره‌دا ناده‌مه.

﴿ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴾، هه‌روه‌ها جانیشی له بلّیسه‌ی ناگر، یاخود له ناگریکی تیکه‌ل دروستکردوه، ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾، ئنجا نایا نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده‌که‌ن، ئه‌ی مروّف و جند؟!

﴿ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴾، په‌روه‌ردگاری هه‌ردوو پوژه‌لآته‌کان و هه‌ردوو پوژئاوایه‌کانه، واته: هه‌ردوو پوژه‌لآته‌کانی هاوین و زستان، که له چاوی ئیمه‌دا خوړ له زستاندا جیايه له هی هاوین، هه‌روه‌ها: ﴿ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴾، په‌روه‌ردگاری هه‌ردوو پوژئاوایه‌کان، دیسان هی هاوین و زستان، ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾، ئنجا نایا نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده‌که‌ن، ئه‌ی مروّف و جند؟!

﴿ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴾، دوو ده‌ریایه‌کانی تیکه‌ل‌کردوون، یان به‌ره‌ل‌دای لای یه‌کی کردوون، پی‌ک ده‌که‌ن، ﴿ يَلْتَقِيَانِ مَرَجٌ لَّا يَتَّخِيَانِ ﴾، به‌لام په‌رده‌یه‌کیان له نپواندا هه‌یه، که سنوور شکینیی ناکه‌ن، واته: هیچ کامیان به‌سه‌ر نه‌ویدیکه‌دا زآل نابن، نه‌ ئاوی سویر به‌سه‌ر هی شیرین دا زآل ده‌بن، که تيمه ئاوی شیرینمان نه‌میئن، چونکه ئاوی شیرین زور که‌متره له هی سویر، نه‌ ئاوی شیرینیش هیئنده زوره که به‌سه‌ر ئاوی سویردا زآل بن، چونکه هه‌ر کامیکیان ئه‌رکی خوئی هه‌یه، ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾، ئنجا نایا نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده‌که‌ن، ئه‌ی مروّف و جند؟!

﴿ يَخْرُجُ مِنْهَا الذُّرُّو وَالْمَرْحَاتُ ﴾، له‌و دوو ئاوه، له‌و دوو ده‌ریایه (ئاوی سویر و شیرین) که‌وه‌ه‌رو مروارییان لئ دپته‌ ده‌ری (له‌و باره‌شه‌وه‌ دوايي کورته‌ باسیک

ده که یز) ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ننجایا نکوولی له کام له چاکه کانی
پهروه ردگارتان ده کهن، ئەهی مروؤف و جند؟!

﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾، ههروه ها بهس هی خوان، که شتییه
رۆیشتوو ه دوستکراوه کان له ده ریادا، که وهک چیا یانن، بهس هی خوان
﴿الْمُنشَآتُ﴾، خوێزراوه ته وه، واته: دوستکراوه کان (المصنوعات)، ههروه ها
(المنشآت) یش خوێزراوه ته وه، واته: (المسیرعات) یانی: ئەوانه ی مروؤفه کان به
خێرای پییان ده پۆن، (جوار) یش سیفه تی وه سفکراویکی قرتیزراوه، واته: (وله
السفن الجوار)، که شتییه رۆیشتوو ه کان که به ده ریادا ده پۆن و دوا یی مروؤفه کان
دروستیان ده کهن، ئەوانیش هه ر هی خوان، یا خود زۆر به خێرای ده پۆن له
ده ریادا، وهک چیا یانن، ئەوانیش هه ر هی خوان، ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ننجایا
نایا نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن، ئەهی مروؤف و جند؟!

﴿كُلُّ مَن عَلِيًّا فَانٍ﴾، هه رچی و، هه ر که سێک که له سه ره یه تی واته: له سه ر
زه وییه له ئیو چوو یه، مردوو یه.

﴿وَبَسَّوْا وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾، ته نیا رپوی پهروه ردگاری خاوه ن پێگه ی
به رزو خاوه ن پێزو چاکه و به خشت، ده مینیتته وه، ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾،
ننجایا نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن، ئەهی مروؤف و جند؟!

﴿يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، هه ر کهس که له ناسمانه کان و زه ویدا هه یه
(له فریشته و جندو مروؤف) داوا ی لێ ده کهن (به زمانی حال، یان به زمانی وتار).

﴿كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾، له هه موو کاتاندا، ئەو له کاردا یه (و، سه ره رشتیی
دروستکراوه کانی خو ی ده کات) ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ننجایا نکوولی له
کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده کهن، ئەهی مروؤف و جند؟!

تیمه ش ده ئین: (لَا تُكذِّبْ بِأَيِّ مِّنْ آلَائِكَ يَا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)، ئیمه نکوولی له
هیچ کام له چاکه کانی تۆ ناکه ین، پهروه ردگارمان! ستاییش و شوکرانه ش هه ر بو تۆ.

مه‌سه له گرنگه کان

مه‌سه له یه که م:

ناساندنی خوای به‌رزی مه‌زن به سه‌رچاوه‌ی به‌زه‌یی و، خستنه رووی چوارده له چاکه و به‌خششه‌کانی له ژبانی مروّف و جنددا، وه‌ک فیتکردنی قورئان و، هینانه دی مروّف و، روونکردنه‌وه‌ی مه‌به‌ستی خوی فیتکردنی و، به‌ئه‌ندازه‌گیری دروستکردنی خوُرو مانگ و ... هتد، له کوئایی دا روو کردنه مروّف و جند به‌سه‌ر زهنشته‌وه و پرسیارکردن: ئایا نکوویی له کام له چاکه‌کانی خوا ده‌که‌ن؟!:

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿الرَّحْمَنُ ۙ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۙ ۱﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۙ ۲﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۙ ۳﴾ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يُحْسِبَانِ ۙ ۴﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۙ ۵﴾ وَالسَّمَاءُ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۙ ۶﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ۙ ۷﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۙ ۸﴾ وَالْأَرْضُ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ۙ ۹﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ۙ ۱۰﴾ وَاللُّبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ۙ ۱۱﴾ فَبِأَيِّ آيَةٍ ءَاءَلْنَا رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ ۙ ۱۲﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم، ئایه‌تانه، له حه‌فه‌ه برگه‌دا:

۱- ﴿الرَّحْمَنُ﴾، به به‌زه‌یی، ئەمه له‌لای زۆریه‌ی هه‌ر زۆری ژمیره‌رانی ئایه‌ته‌که‌کانی قورئان، ئەم وشه‌یه به‌ ته‌نیا ئایه‌تیک‌ی سه‌ربه‌خۆیه، که وه‌ک پێش‌ر گوتمان: یان گوزاره‌ی نیه‌ادیکی قرتی‌زاوه: (خَبْرٌ مُّبْتَدَأٌ مَخْذُوفٌ) وه‌ک (أَللهُ الرَّحْمَنُ)، یاخود (هو الرَّحْمَنُ)، یان به‌ پێچه‌وانه‌وه: نیه‌ادیکه گوزاره‌که‌ی قرتی‌زاوه‌و، به‌ پێی ئەوه که مه‌قام ده‌یخوازی، بۆی داده‌نری، بۆ وینه: (الرَّحْمَنُ)، ده‌بیته نیه‌اد (مُبْتَدَأٌ)، ئنجا ئەوانی دوا‌یی دین، ﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۙ ۱﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۙ ۲﴾، هه‌موویان ده‌بن به گوزاره (خَبْرٌ)، (الرَّحْمَنُ) یش به‌کێکه له دوو ناوه زۆر ناوداره‌که‌ی خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ و، زۆر

له زانایان ده‌لین: خوا دوو ناوی عه‌له‌می ههن: یه‌که‌م: (الله). دووهم: (الرَّحْمَن). وه‌ک له سووره‌تی (الإسراء) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ أَدْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿۱۱﴾﴾، بلن: له (الله) بیارینه‌وه، یان له (الرَّحْمَن)، [واته: بلن: (یا الله) یان بلن: (یا رَحْمَان)] ههر کامیکیان بلن، خوا ناوه ههره چا‌که‌کانی ههن.

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الفرقان) دا ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿۶۱﴾﴾، واته: نه‌گه‌ر پییان بگو‌تری: کړنووش به‌رن بو (الرَّحْمَن) ده‌لین: (رَحْمَن) چییه؟ نایا کړنووش به‌رین بو ټه‌وه‌ی تو فرما‌هان پی‌ده‌که‌ی، ههر زیاتریش ده‌یان‌سه‌له‌می‌نیتته‌وه.

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الفرقان) دا، خوا **الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ** به‌نده‌کانی پالداوه‌ته لای خو‌ی: ﴿وَصَادَ الرَّحْمَنُ الَّذِيكَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هُونًَا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلْمًا ﴿۱۳﴾﴾. وشه‌ی (الرَّحْمَن) له قورن‌اندا زور دووباره بو‌ته‌وه، هه‌ل‌به‌ته‌که‌م‌تر له وشه‌ی (الله)، به‌لام به‌ پړ‌ژه‌یه‌کی زور دووباره بو‌ته‌وه له هه‌موو (بِسْمِ اللَّهِ) یه‌که‌دا (الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) ی تیدان، به‌لام (الرَّحْمَن) به‌جیاش هاتوه.

لپره‌دا خوا سه‌ره‌تا ناوی خو‌ی دینن، وه‌ک له تاییه‌مه‌ندیه‌کانی ټه‌م سووره‌ته‌دا، گو‌مان ټه‌مه‌ تاکه سووره‌تی‌که‌ که به‌ یه‌کیک له ناوه‌کانی خوا ده‌ست پی‌ده‌کات که بریتیه: له ناوی (الرَّحْمَن)، دوا‌یی خوا **الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ** هه‌وال ده‌دا له باره‌ی ټه‌و (الرَّحْمَن) هوه، ټه‌و خاوه‌ن به‌زه‌یی بتی سنوره‌وه، به‌ چوار سیف‌ه‌ت که با نادری‌نه‌وه سه‌ریه‌ک: ﴿الرَّحْمَنُ ﴿۱﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿۲﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿۳﴾ عَلَّمَهُ الْكِتَابَ ﴿۴﴾ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُحْسَبَانِ ﴿۵﴾﴾، دوا‌بیش جوا‌ری دیکه به‌ پیتی بادانه‌وه (حرف العطف) باده‌داته‌وه سه‌ریه‌ک: ﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُحْسَبَانِ ﴿۵﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿۶﴾ وَالسَّمَاءُ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿۷﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿۸﴾﴾، ټه‌و چوار سیفه‌ته‌ش به‌وا‌وی بادانه‌وه (واو العطف) ده‌گپ‌درینه‌وه سه‌ریه‌ک، که

دوایی حکیمه‌ته که‌ی ده‌خینه روو، نجا یه‌که‌مین سیف‌ت که‌ خوا له باره‌ی (الرَّحْمَن) هوه‌ هه‌والی پی‌ دده‌ات، نه‌ویه‌ که‌ ده‌فه‌رموی:

۲- ﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾، قورئانی فیر کردوه، گومان له‌وه‌دانیه‌ که‌ کرداری (عَلَّمَ)، له‌و کردارانه‌یه‌ دوو به‌رکار (مفعول به) ان ده‌خوای و، (الْقُرْآن) به‌رکاری دووه‌مه‌و هی یه‌که‌میان قرتیتراوه، واته: (عَلَّمَ الرَّسُولَ الْقُرْآنَ)، یاخود: (عَلَّمَ الْإِنْسَانَ الْقُرْآنَ)، یان: (عَلَّمَ الْإِنْسَانَ وَالْجَنِّ الْقُرْآنَ)، پیغهمبه‌ری ﴿عَلَّمَ﴾ فیری قورئان کردوه، مرؤفی فیری قورئان کردوه، چندو مرؤفی فیری قورئان کردوون، هه‌ندی‌کیش گوتوو یانه: (الْقُرْآن) به‌رکاری یه‌که‌مه‌و به‌رکاری دووه‌م قرتیتراوه، (فخرالدین الرازی) رایه‌کی وای هه‌یه، به‌لام به‌دنیایی نه‌و رایه‌ راستره‌ که‌ (الْقُرْآن) ده‌بیته‌ به‌رکاری دووه‌م.

نجا لیره‌دا که‌ خوا ﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ فیرکردنی قورئانی له‌ دوای ناوه‌ینانی خو‌ی به‌ (الرَّحْمَن) واته: خاوه‌ن نه‌وپه‌ری به‌زه‌یی و، به‌خشین و، که‌پم، باس‌کردوه، مانای وایه، فیربوونی قورئان و شاره‌زا! بوون له‌ قورئان، سه‌ر رسته‌ی چاکه‌و نیعمه‌ته‌کانی خوی خاوه‌ن به‌زه‌ییه‌و، له‌ هه‌موو نیعمه‌ته‌کانی دیکه‌ی خوا ﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ گه‌وره‌تره‌.

یه‌کینک بو‌ی هه‌یه‌ بلّی: نه‌دی نیمان؟ ده‌لّین: نیمانیش هه‌ر به‌هو‌ی قورئانه‌وه‌ په‌یدا ده‌بی، هه‌روه‌ک ئیسلامیش به‌ هو‌ی قورئانه‌وه‌ په‌یادده‌بی، بیگومان له‌ رووی ریزبه‌ندی بوونی (الترتیب الوجودی) یه‌وه‌) دروستکرانی مرؤف له‌ پیش فیربوونی قورئانه‌وه‌یه، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی مرؤف له‌سه‌ر بوونه‌که‌ی خو‌ی قه‌زار ده‌بیته‌وه‌، نه‌گه‌ر پروا به‌ قورئان نه‌هینن و شوین قورئان نه‌که‌وئ، بو‌یه‌ خوا ﴿عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ نه‌وه‌ی گرنگ‌تره‌ پیش‌خستوه، نه‌گه‌رنا بیگومان نه‌گه‌ر مرؤف خو‌ی نه‌بی، چو‌ن شوین قورئان ده‌که‌وئ؟ له‌ رووی ریزبه‌ندی کاتبیه‌وه‌ واته: ریزبه‌ندی بوونی‌ه‌وه‌، دروستبوونی مرؤف له‌ پیش‌ه‌وه‌یه، به‌لام له‌ رووی ریزبه‌ندی پله‌و پایه‌و گرنگیه‌وه‌، فیرکردنی قورئان و فیربوونی قورئان له‌ پیش‌ه‌وه‌یه، بو‌یه‌ دوایی ده‌فه‌رموی:

۳- ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ﴾، مرؤفی هیناوه‌ته‌ دی، ته‌مه‌ش زه‌مینه‌ خو‌شکه‌ره‌ بو‌ نه‌و هه‌واله‌ی دوایی ده‌فه‌رموی: ﴿عَلَّمَهُ الْكَلِمَاتِ﴾، مرؤفی دروست کردوه‌و روونکرده‌وه‌ی مه‌به‌سته‌کانی خو‌ی فیر کردوه، له‌ دروستکردنی مرؤف‌دا دوو ده‌لاله‌ت هه‌ن:

یہ کہہ م: کہ مروّف ہیٰندراوہ تہ دی، کہواتہ: بہ دیہینہ ریکی ہہ یہ۔
دو وہ م: وہ دیہینانی مروّف، گہورہ ترین چاکہ ی خواہی لہ سہر مروّف۔

نجا دوا ی ئوہ دہ فہ رموی:

۴- ﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾ روونکر نہ وہ ی فیر کردوہ، (البیان) لہ ئہ صلدا بہ مانای روونکر نہ وہ دی، (البیان: الکشف)، (البیان: الإغرابُ عَمَّا فِي الضَّمِيرِ مِنَ الْمَقَاصِدِ وَالْأَعْرَاضِ، وَمِنْهُ النُّطْقُ وَالْكِتَابَةُ وَالْإِشَارَةُ وَالْحَرَكَاتُ الْمُخْتَلِفَةُ السُّؤْدِيَّةُ لِلْعَرَضِ الْمَذْكُورِ)، (بیان): بریتہ لہ خستہ روو، دہر پرینی ئوہ ی لہ دہرووندا ہہ یہ، لہ نیازو مہ بہ ستہ کان، لہو روونکر نہ وہ ی ہش قسہ کردن و، نووسینہو، ئامازہ کردنہ و، ہہ موو ئوہ جوو لہ جوړاو جوړانہ، کہ ئوہ مہ بہ ستہ دیننہ دی، جاری وایہ خہ لک ئوہ ی لہ وینہ یہ کی کاریکاتیریدا، یان لہوینہ یہ کی لہ ہونہری تہ شکلییدا دہیخویننہ وہ، یان لہ نوانندا تیدہ گہن، لہ ہیچی دیکہ دا تینا گہن، کہواتہ: ہہ موو ئوہ شیوانہ ی مروّف بہ کاریان دینتے بو دہر پرینی نیازو مہ بہ ستہ کانی نیو دلے، وشہ ی (بیان) ہہ موویان دہ گریتہ وہ۔

شایانی باسہ: کہ خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** دہ فہ رموی: ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ﴾، ئوہ کہ خوا مروّفی ہینا وہ تہ دی، بیگومان شتیکی ئاشکرایہ بو ہہ موو خاوہن عہ قلیک، چونکہ ہہ موو دروستکراویک دہ بی دروستکہ ریکی ہہ بی، ہہ موو پیداکراویک دہ بی پیداکہری ہہ بی، بہ لام کہ خوا دوا ی باسی خوی، وک سہرچاوی ہہ موو بہ زہ یی و بہ خشٹیک، باسی دروستکردنی ئینسان دہ کات، بو ئوہ یہ: ئہ ی مروّف! لہ بیرت نہ چیتہ وہ کہ تو وہ دیہینزاو و پیداکراوی خواو چاکہ لہ کئلکروی خوی **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**

نجا لیرہ کہ دہ فہ رموی: ﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾، خوا روونکر نہ وہ ی فیری مروّف کردوہ، بیگومان خوا چاکہ و نیعمہ تی زورن لہ ژبانی بہ شہردا، بہ لام لیردا تہ نیا (بیان) واتہ: روونکر نہ وہ ی نیازو مہ بہ ستہ کانی، باسکردوہ، چونکہ بہ راستی

مرؤف نه گهر نه و توانایه ی نه بووايه، مه بهسته کانی نیو دلی خوئی روون بکاته وه، نه و کاته ژبانی کومه لایه تیی مرؤف دروست نه ده بوو، به ره و پیش چوون و، شارستانی نه ده هاته ناراه، وهک چوون نازه ل و بهسته زمانه کان له یهک دؤ خدا ده میننه وه، له بهر نه وه ی توانای لیک حالی بوونیان نیه، به و شیوه یه ی پیویسته، نه گهرنا نه وائیش به جوریک له جوره کان، هه ندیک شتی سه ره تایی له یه کدی تی ده گهن، بوبول و چوله که و پاساری که ده جریوینن، دپنده یه کی دیکه که ده نگینکی لی دی، شیر که ده نه پینن، گویدریتز که ده زه پینن، مانگا که ده بو پینن، مه رو بزنی که ده باعینن، هه موو نه وانه به جوریک له جوره کان هه ندیک شتی سه ره تایی له یهک تیده گهن، به لأم بیگومان نه وه زور جیا به له ده برپینی نه و مه بهسته قوولانه ی مرؤف به هوئی به یانه وه، نجا چ دوان و قسه کردنه، چ نووسینه، چ ناماژیه، چ هه موو حاله ته کانی دیکه ی ده برپینه، پتی لیک تیده گهن.

له سه ره تایی سووړتی (النحل) دا خوا **سُرَّ الْحَزْنُ** باسی نه وه ده کات که توانای به مرؤف داوه و مرؤفی هیناوه ته دی، که چی دواپی مرؤف نه و توانای ده برپینه ی به کارهیناوه له دژی خواو له دژی ههقی، وهک ده فهرموئی: **﴿حَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ تُطَائِفٍ فَإِذَا هُوَ حَصِيمٌ مِثْلِي﴾** (النحل، واته: مرؤفی له نوتفه هیناوه ته دی، که چی نه و بوته مشتی و مر که ریکی روونکه ره وه (بو مه بهستی خوئی) یان: مشتی مر که ریکی روون و ناشکرا، به لأم مشتی و مر کردنه که ی له دژی هه قه و، له دژی نه و خویایه یه، که هیناویه ته دی و، له دژی په یامی نه و خویایه یه که بوئی ناردوه، تاکو وهک چوون چاکه ی له گه لدا کردوه و هیناویه ته دی و، نه و هه موو نیعمه تانه ی پیداون، نه و چاکه مه عنه و بییه شی له گه لدا بکات که به شیوه یه ک بزنی شایسته ی مرؤف بیت، شایسته ی نه و که سه بی، که خوا کردوویه تی به ریژلیگیرای خوئی و، جینشینی خوئی و، هه لگری سپارده ی خوئی.

۵- ﴿النَّمُوسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾، خور و مانگیش به ژمیره (و نه ندازه گیری)ن، وهک پیشت ناماژه مان پیدا، نه م چواره خوا **بِحُسْبَانٍ** هه چواره به بی (وی گیرانه وه) و او العاطفة خستونه روو:

یه که م: (عَلَّمَ الْقُرْآنَ)، دووه م: (خَلَقَ الْإِنْسَانَ)، سیمه م: (عَلَّمَهُ الْبَيَانَ)، چواره م: (الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ).

خور و مانگیش به ژمیره به نه ندازه گیری، اته: به نه ندازه گیری خوی موته عال دروستکرون، له بهر نه وهی هه کامیکان نیعمه تیکی سه به خوی وه، له بهر زیده گرنگی پیدان و بایه خ پیدان، بویه خوا **بِحُسْبَانٍ** هه کامیکانی سه به خوی باسکردوه، نهک به (و) بیانگیرته وه سه ره کدی، وهک نیعمه ته کانی دیکه که دوایی دین، که ده فه رموی: ﴿بِحُسْبَانٍ﴾، (أَيُّ بَحْسَانَهُ: حُسْبَانُ الرَّحْمَنِ وَضَبْطُهُ، وَالْحُسْبَانُ مَقْدَرٌ حَسَبٌ يَحْسَبُ حِسَابًا)، (حُسْبَانٌ) چاوگه، چاوگی (حَسَبٌ يَحْسَبُ حِسَابًا)یه، اته: ژماردی، ده ژمیری، ژماردن، که ده فه رموی: ﴿النَّمُوسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾، (أَيُّ كَاتِنَانَ بَحْسَانٍ)، اته: په یداکرون به نه ندازه گیری خوا **بِحُسْبَانٍ** به و ورده کارییه خوی پئی هیناونه دی، (حُسْبَانٍ) یش کینایه به له ریک و پیکی روشتنیان، به ریک و پیکیه کی به رده وام، که ژماردنی خه لک به جوولهی مانگ و پوژ، نارپیکی تیناکه وی، هه روه ها نه وه که ژوانگه کان و به لینگه کان داده نین، به پئی جوولهی مانگ و خوران نارپیک نابن، بهینه به رچاوی خوت: نه گهر پوژیک دوازه سه عات باو، پوژیکیان پازده سه عات بووایه، بو وینه: شه ویک شه سه عات بووایه، شه ویکیش شازده سه عات بووایه، یان پوژیک خور له و کاتانه دا که ه لدی، پوژیک دوو سه عات پیشکه وتبایه، یان چوار سه عات دواکه وتبایه، یان هه جوولهی مانگ به دهوری زه ویدا، پیشکه وتن و دواکه وتنی تیدابایه، نه و کاته که سه نه یده زانی چی ده کات و چون ده کات و ژوانگه کان و به لینگه کان چون داده نی؟!

تیمه دوایی له کورته باسیکدا باسی ئهو ئهندازه‌گیرییانه ده‌که‌ین، که بۆ هه‌رکام له: خَوْر و زه‌وی و مانگ، داندراون، هه‌روه‌ها له ئایه‌تی دواتردا که ده‌قه‌رموئ: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا﴾، ئاسمانی به‌رزکردۆته‌وه، یان به‌به‌رزیی خولقاندوویه‌تی، ته‌رازووشی تیتدا داناوه، له کورته باسیکدا ئاماژه به‌به‌رزکرانه‌وه‌ی ئاسمانیش ده‌که‌ین.

٦- ﴿وَالنَّجْمِ وَالشَّجَرِ يَسْجُدَانِ﴾، نه‌جم و دره‌ختیش کړنووش ده‌بن، ئایا (نجم) مه‌به‌ست پتی چیه؟

أ- ده‌گونجی مه‌به‌ست پتی ئه‌ستیره‌ی بن، (النجم: إِسْمٌ جَمْعٌ لِلنُّجُومِ)، نه‌جم ناوی کۆیه بۆ ئه‌ستیره‌کان.

ب- یاخود ناوی ئهو پروه‌ک و گژوگیایه‌بی که قه‌دی نیه به‌رزبیته‌وه‌و به‌زه‌وییه‌وه ده‌نووستی، ئنجا ته‌به‌کارو کاله‌ک و شووتیی و ترۆزی و خه‌یارو ..هتده، یان گژوگیای دیکه‌یه، ئه‌وه‌ی لاسک قه‌دی نیه به‌رزبیته‌وه، وه‌ک جوړه‌کانی دانه‌وئێله، ئه‌وانه هه‌موویان وشه‌ی (نجم) یان بۆ به‌کاردی، واته: ئهو پروه‌کانه‌ی به‌زه‌ویدا، پان ده‌بنه‌وه.

ج- ده‌شگونجی (نجم) ناو بن بۆ یه‌ک ئه‌ستیره‌ی ته‌نیا.

به‌لأم به‌پتی ئه‌وه که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** (شجری) باسکردوه که ئاشکرایه مه‌به‌ست پتی دره‌خته، ئهو دره‌خته‌ی یان ئهو پروه‌که‌ی به‌رز ده‌بیته‌وه‌و قه‌دو لقی و پۆپی هه‌یه، ئنجا ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل دره‌ختدا گونجاوه، بریتیه له‌و پروه‌که‌ی به‌زه‌ویدا پان ده‌بیته‌وه، واته: پروه‌کی به‌رز هه‌لچوو، وه‌ک دارو دره‌خته‌کان و، پروه‌کی نیزیک له‌زه‌وییه‌وه‌و به‌زه‌وییه‌وه پان بووه‌وه‌ی خولقاندوون و، هه‌ردووکیان کړنووش ده‌بن، واته: ملکه‌چن بۆ ئهو سیستمه‌ی خوا بۆی داناون و، ملکه‌چن بۆ به‌و شیوه‌ به‌رپوه‌چوونه‌ی خوا بۆی دیاری کردوون.

له‌باره‌ی ئهو کړنووش بردنه‌ی پروه‌کی نزم له‌زه‌وی، یان پان بووه‌وه‌ی به‌زه‌وی داو، دارو دره‌خته‌وه، زانایان گوتوویانه:

(السُّجُودُ: يُطَلِّقُ عَلَى وَضْعِ الْوُجْهِ عَلَى الْأَرْضِ بِقَصْدِ التَّعْظِيمِ، وَيُطَلِّقُ عَلَى الْوُقُوعِ عَلَى الْأَرْضِ مَجَازًا مُرْسَلًا بِعَلَاقَةِ الْإِطْلَاقِ، أَوْ اسْتِعَارَةً، وَمِنْهُ قَوْلُهُمْ: «نَحَلَّةٌ سَاجِدَةٌ» إِذَا أَمَالَهَا حَمَلُهَا، فَسُجُودٌ نُجُومُ السَّمَاءِ: نُزُولُهَا إِلَى جِهَاتِ غُرُوبِهَا، وَسُجُودٌ نَجْمُ الْأَرْضِ: التَّصَافَةُ بِالرُّبَابِ كَالسَّاجِدِ، وَسُجُودُ الشَّجَرِ: تَطَّاطُؤُهُ بِهَيُوبِ الرِّيحِ وَدُنُو أَعْصَانِهِ لِلجَانِبِ لِشِمَارِهِ وَالْحَاطِبِينَ لَوُزْقِهِ، وَقَدْ شَبَّهَ تَعَالَى (ارْتِسَامَ ظِلِّهِ) عَلَى الْأَرْضِ بِالسُّجُودِ، كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظُلْمًا لَهُمْ بِالْعُدُوِّ وَالْأَكْسَالِ﴾ (۱۵) ﴿الرعد﴾.

واته: وشهی (سُجُودٌ) به کارده هیترتی بۆ رووخستنه سه زهوی، به مه به سستی به مه زه نگرنتی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**، به کارده هیترتی بۆ که ورتنه سه زهوی به مه جازی مورسهل یاخود به خواستنه وه، ده گوتری: (نَحَلَّةٌ سَاجِدَةٌ)، نه گهر نه وه باره ی لییه تی و، نه وه خورمایانه ی هه لیگرتوون، شوژی بکاته وه: دارخورمایه کی کړنووش بردو، کړنووش بردنی نه سستیره کانی ئاسمانیش نه وه به که به ره و شوینی ئاوابوونیان ده کشین و، کړنووش بردنی نه وه رووه کهش که به زهوییه وه نووساوه، بریتیه له به زهوییه وه نووسانی و، کړنووش بردنی دره ختیش بریتیه له وه ی کاتیک با هه ل ده کات و به و لاو لادا دهنووشتینیتته وه، لق و پۆپه کانی ده جوولین و شوپده بنه وه، هه روها لق و پۆپه کانی که شوپده بنه وه بۆ که سانییک که میوه که ی لی ده چنن و، که سانییک که گه لایه که ی لی ده ورینن بۆ ئاژه له کانیان، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** سیبه ری شته کانی له سه زهوی، به کړنووش ناوهیناوه، وه که له سووره تی (الرعد) دا ده فه رموی: ﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظُلْمًا لَهُمْ بِالْعُدُوِّ وَالْأَكْسَالِ﴾ (۱۵) ﴿الرعد﴾. واته: هه رچی له ئاسمانه کان و زهویدا هه یه، به پیخوشبوون و پیناخوش بوونه وه، کړنووش بۆ خوا ده بهن، هه روها سیبه ره کانیشیان له به بانیان و ئیواراندا.

سیبه ری شته کان که به بانیان که خۆر له خۆره لاته وه هه لدی و، سیبه ره کانیان له لای راستن،^(۱) دواپی که خۆر به ره و ئاوابوون ده چی، سیبه ره کانیان ده که ونه لای چه پ، خوا نه وه جوولیه ی سیبه ری دره ختانی، به کړنووش ناو هیناوه.

(۱) نه وه له کاتیک دا مروفی رووبه رووگه (قبلة) بوه سستی.

ئنجا دیتته سهر باسی ئهو چوار شتانهی دیکه:

(۷) - ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا﴾، خوا ئاسمانی بهرز کردوتهوه، یاخود: (خَلَقَهَا مُرْتَفَعَةً، خوا ئاسمانی به بهرزیی دروستیکردوه، وهک که سیّک که به بابای بهرگدروو ده‌لئ: قَوْلَه‌که‌یم بۆ فراوان بکه، واته: که ده‌یدرووی، با قَوْلَه‌که‌ی فراوان بئ، نهک دوی ئه‌وهی درووت، ئنجا قَوْلَه‌که‌ی فراوان بکه‌ی، یان پیی ده‌لئ: با ده‌لینگه‌که‌ی ناواپیت، واته: ههر له کاتی دروونه‌که‌یدا با بهو شیویه بئ، که‌واته: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا﴾، واته: خوا که ئاسمانی دروستیکردوه، به بهرزیی دروستیکردوه، هه‌روه‌ها ئهو واتایه‌ش ده‌گریته‌وه: (رَفَعَهَا) واته: ورده ورده خوا ئاسمانی بهرزکردوه‌وه به‌رزیی ده‌کاته‌وه، به پابردووی هیناویه‌تی، ئه‌مه‌ش ئهو بپردۆزه‌یه پشتراست ده‌کاته‌وه، که ده‌لئ: ئهم گه‌ردوونه‌ی ئیمه هه‌مووی له تاکیکی گه‌ردوونییه‌وه (سینگولاریتی - Sungolarity) هاتوه، ته‌قیوه‌ته‌وه، به‌رده‌وام ئهو گه‌ردوونه لیک ده‌کشئ، وهک خوا له سووره‌تی (الذاریات) یشدا ئاماژهی پئ ده‌کات: ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ (۷)، واته: ئاسمانمان (واته: هه‌موو گه‌ردوومان ئه‌وهی که بۆ ئیمه دیاره) به هیز دروستکردوه و ئیمه لیک کیشه‌روه‌ی، فراوانکه‌رینی.

(۸) - ﴿وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾ (خوا) ته‌رازووشی داناوه، (المیزان: أَوَّلُهُ اسْمُ آلَةِ الْوِزْنِ، وَالْوِزْنُ تَقْدِيرٌ تَعَادُلُ الْأَشْيَاءِ وَضَبْطُ مَقَادِيرِ ثَقَلِهَا، وَیُسْتَعَارُ الْمِيزَانُ لِلْعَدْلِ وَالْإِتْرَانِ)، (میزان) له بنه‌په‌ت دا ئامیری کیشانه، کیشانیس بریتیه له‌وه که ئه‌ندازه‌گیری شته‌کان و هاوسه‌نگییان، پابگیری و کۆنترۆلی ئه‌ندازه‌ی قورسییه‌که‌یان بگری، وشه‌ی (میزان) خوا‌رازووه‌ته‌وه‌ش بۆ دادگه‌ری و هاوسه‌نگیی، که‌واته: ﴿وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾، چونکه له‌دوی: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا﴾، هاتوه، واته: خوا **سَمَاءُ الْجَنِّ** ئاسمانی به‌رز خوئقاندوه، ته‌رازووشی تپیدا داناوه، هاوسه‌نگیی تپیدا داناوه، ورده‌کاری و ئه‌ندازه‌گیری تپیدا داناوه، نهک بهو واتایه: که ئاسمانی بهرزکردوته‌وه ته‌رازووشی داناوه، چونکه ته‌رازووی که ئیمه‌شتی پئ ده‌کشین، خۆمان دروستمان کردوه خوا **سَمَاءُ الْجَنِّ** راسته‌وخۆ داینه‌ناوه، ئهو ته‌رازووی که دانراوه له ئاسماندا، واته: له گه‌ردووندا، بریتیه له‌وه

هاوسه‌نگیی و نه‌ندازه‌گی‌رییه‌و له‌و ورده‌کاریه‌ی که‌ نه‌گهر وانه‌بووایه، به‌ریوه‌ نه‌ده‌چوو، که‌ نه‌ووپه‌ری ورده‌کاری و هاوسه‌نگیی و، ریک و پیکیی له‌ گه‌ردووندا هه‌یه‌موک‌خو **وَإِلَّا لَخَرَّبْنَا** ده‌فه‌رموی: **الَّذِي خَلَقَ سَعَسَنَوَاتٍ طَبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِن تَفَوُّتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿۲۰﴾** الم‌ل‌ک، واته: نه‌و که‌سه‌ی جه‌وت چینه‌ ناسمانی دروست‌کردوون، له‌ دروست‌کراوی (خوای) به‌ به‌زه‌بیدا ناریکیی نابینی، چاو بگی‌ره‌ جار له‌ دوای جار بزانه‌ ناریکیی ده‌بینی! نابینی.

۹- ﴿**أَلَا تَطَّعُوا فِي الْمِيزَانِ ﴿۹﴾**، تاکو سه‌رکیشیی نه‌که‌ن له‌ ته‌رازوودا، (أَلَا) نه‌صلی خو‌ی (أَنْ لَا) یه، ئنجا زانایان ده‌لین: (أَنْ)، ده‌گونجی: (أَنَّ التَّفْسِيرِيَّة) بئ و ده‌ش‌گونجی: (أَنَّ الْمَصْدَرِيَّة) بئ، نه‌گهر بو‌روون‌کردنه‌وه‌ بئ واته: **خَوَالِدُ بْنُ عَمْرٍو** بو‌یه‌گه‌ردوونی به‌ریکیی خو‌لقاندوه، تاکو ئیوه‌ش سه‌رکیشیی و یاخیی بوون نه‌که‌ن له‌ ته‌رازوودا، چه‌مکی نه‌و ته‌رازووش، دوایی پوون ده‌که‌ینه‌وه. به‌لام نه‌گهر (أَنْ) چاوگیی بئ، (بِتَقْدِيرِ لَامِ الْجَزْرِ مَحذُوفَةً قَبْلُهَا)، واته: (لَبَلًا تَطَّعُوا فِي الْمِيزَانِ)، بو‌ نه‌وه‌ی له‌ ته‌رازوودا سه‌رکیشیی نه‌که‌ن، واتیه‌که‌ی ئاوای لی‌دینه‌وه: **خَوَالِدُ بْنُ عَمْرٍو** ناسمانی به‌رز‌کردو‌ته‌وه، یان به‌ به‌رزیی خو‌لقاندوویه‌تی و، ته‌رازووشی تیدا داناو، نه‌بادا ئیوه‌ش له‌ ته‌رازوودا سه‌رکیشیی بکه‌ن.

۱۰- ﴿**وَأَيُّمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ ﴿۱۰﴾**، کیشانیش دادگه‌رانه‌ به‌ریا بکه‌ن، (القِسْط: العَدْل) دادگه‌رانه، (الإِقَامَةُ: جَعَلَ الشَّيْءَ قَائِمًا، وَهُوَ تَمَثُّلٌ لِلْإِتْيَانِ بِهِ عَلَى أَكْمَلِ وَجْهِهِ)، (إِقَامَةُ) واته: شتیک به‌ریابکه‌ی و پای بوه‌ستینی، مه‌به‌ست نه‌وه‌یه به‌ چاکیی و به‌ باشترین شیوه‌ نه‌وکاره‌ جیبه‌جئ بکه‌ی، واته: به‌ باشترین شیوه‌ کیشان بکه‌ن به‌ دادگه‌رانه.

۱۱- ﴿**وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿۱۱﴾**، که‌میی له‌ ته‌رازوو، یان: که‌میی له‌ کیشاندا مه‌که‌ن، (الإِخْسَارُ: جَعَلَ الْغَيْرَ خَاسِرًا وَالْخَسَارُ: النِّقْصُ)، (إِخْسَار) له‌سه‌ر کیشی (إِفْعَال)، نه‌وه‌یه تو‌ نه‌ویدیکه‌ زیانبار بکه‌ی، (خَسَارَةٌ) واته: که‌میی، (أَي: لَا تَجْعَلُوا صَاحِبَ الْحَقِّ خَاسِرًا مَغْبُوتًا)، خاو‌ن هه‌قه‌که‌ زیانبارو ماف فه‌وتاو مه‌که‌ن.

مەبەست لە وشەى (الميزان) لە ھەرسىك ئايەتى: (۷ و ۸ و ۹) دا:

بەر لەوھى بېرگەكانى دىكەى ئەم مەسەلەى يەكەمە تەواو بگەين،
ھەتوھستەيەك دەكەين لە بەردەم ئەوھدا، كە خوا سى جارەن لە سى ئايەتى
بە دواى يەكدا، وشەى (مىزان) ى ھىناوھ:

۱- پىشى دەفەرەمۆى: ﴿وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾.

۲- دواى دەفەرەمۆى: ﴿أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ﴾.

۳- پاشان دەفەرەمۆى: ﴿وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾.

زانايان زۆريان قسە كردوھ لە بارەى ئەو سى وشەى (الميزان) ھوھ، كە لىرەدا
ھاتوون:

أ- ھەندىكىيان وايان داناوھ كە ھەرسىكىيان بە ماناى ئامىرى كىشانى شتانن: (آلة وزن
الأشياء).

ب- ھەندىكى دىكەيان گوتووياھ: ھەر سىكىيان بە ماناى دادگەرەين، چونكە ميزان
بە ماناى دادگەرىش دى.

بەلام دواى سەرنجدانى زۆر، وا حالىيم كە ئەم سى وشەيەى (الميزان)، لە
ھەرسىك لە ئايەتەكاندا ھەرچارە بە چەمكىك ھاتوھ:

أ- ﴿وَالنَّمَا رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾، خوا ئاسمانى بەرزكردۆتەوھ، بە بەرزى
خولقاندووھىتى و تەرازووى داناوھ، واتە: لەو ئاسمانە بەرزەدا تەرازووى داناوھ،
ھاوسەنگى داناوھ، كە وەك دواى باسى دەكەين، ئەو ھەموو كەھكەشانانە كە
تاكو ئىستا زانايان بە مەزەندە دەلەين: يەك تريليون (۱،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) كەھكەشان،
لەو گەردوونەدا كە ئەوان بۆيان بىناوھ، ھەن و، ھەمووشيان واپىدەچى لە سنوورى
ئاسمانى يەكەم دابن، بەلام ھەموويان زۆر بەرئىكى و وەك سەعات بەرئۆھ دەچن.

ههروه‌ها دووری خۆرو مانگ و زهوی و قه‌باره‌یان و بارستایان و کیشیان و تیره‌یان و بازنه‌یان هه‌مووی، به نه‌ندازه دائراوه، که‌واته: **ثَمَ (مِيزَانِ) یه‌که‌م، مادام له دواي باسی به‌رزکرانه‌وه‌ی ناسمان هاتوه، یان به به‌رزیی دروستکردنی ناسمان، مانای وایه په‌یوه‌ندی به ناسمانه‌وه، به گه‌ردوونه‌وه هه‌یه، که‌واته: ثَمَ (مِيزَانِ)ه، بریتیه له ته‌رازووی گه‌ردوونی (المِيزَانِ الْکَوْنِ).**

ب- ﴿الْأَنْطَرَاءِ الْمِيزَانِ﴾، ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به ئیره‌وه هه‌یه، ئه‌وه‌یه که (تطغوا) له (طَغْيَان) هاتوه، ئه‌ویش به مانای سه‌رکیشیی و سنوور شکاندن و یاخییوون دئی، واته: ئیره‌وش سه‌رکیشیی و یاخییوون مه‌که‌ن له ته‌رازوودا، **ثَمَ** ته‌رازووی دووهم، که نابئ ئیمه سه‌رکیشیی تیدا بکه‌ین، واپیده‌چئ مه‌به‌ست پئی ته‌رازووی شه‌ریعت (المیزان الشرعی) بئ، خوای په‌روه‌ردگار نوویش له شه‌ریعت ناوه ته‌رازوو، وه‌ک ده‌فه‌رموئ: **﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾** (٥٠) الحديد، واته: پئغه‌مه‌را‌ئمان به به‌لگه‌ روون و ئاشکرایه‌کانه‌وه ناردوون و کتیب و ته‌رازوو‌شمان له‌گه‌ل ناردوونه خوار، تا‌کو خه‌لک به دادگه‌ری به‌پیره‌و‌بچیت.

که‌واته: مه‌به‌ست له دابه‌زینی ته‌رازوو واته: دابه‌زاندنی شیوه‌ی به‌پیره‌و‌چوونی مرو‌قه‌کان که له دوو توئی به‌نامه‌که‌ی خوادا هه‌یه، به شیوه‌یه‌کی دادگه‌رانه.

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الشوری) دا ده‌فه‌رموئ: **﴿اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾** (١٧)، واته: **خوای سه‌رکیشیی** ئه‌وزاته‌یه که قورناتی به‌حق دابه‌زاندوه، ته‌رازووشی دابه‌زاندوه (ته‌رازوو‌که‌ش هه‌ر له ئیو قورناندای هه‌یه) که‌واته: (مِيزَانِ) ی دووهم، مادام **خوای ئیمه ده‌دوئیی**، ده‌فه‌رموئ: بۆیه گه‌ردوونم به‌و شیوه‌ریک و پئکه دروست کرده، که ئیره‌وش نه‌بنه ده‌نگیکی ریزه‌په‌ر و ده‌گه‌من و، ده‌رچوو له کۆرسی بوونه‌وه‌ردا، **ثَمَ** بوونه‌وه‌ره هه‌مووی به‌ریک و پئکی و به ته‌رازوو داندراوه، ته‌رازووی شه‌ریعته‌تیشم بۆ ئیره‌و ناردوه، بۆیه ئیره‌وش نابئ له ته‌رازووی شه‌ریعت دا یاخییوون و سه‌رکیشیی بکه‌ن.

ج- ﴿وَأَقِمْوَا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾، کیشان به دادگه‌رانه بکه‌ن و، که‌میی مه‌که‌ن له ته‌رازوودا، نه‌مه‌ش مادام باسی کیشان‌ه‌و، کیشان به دادگه‌ریی و، خوا ری‌گرییان لی ده‌کات، له که‌مکردن له ته‌رازوودا، که‌واته: (میزان) مه‌به‌ست پیی ته‌رازووی نامیره (المیزان الآلی).

که‌واته: (میزان) ی یه‌که‌م ته‌رازووی گه‌ردوونیه‌و، هی دووهم ته‌رازووی شه‌رعیه‌و، هی سی‌یه‌میشیان ته‌رازووی نامیره، واته: (المیزان الکوفی، و المیزان الشرعی، و المیزان الآلی)، پی‌م وایه نه‌مه باشرین مانا لی‌کدانه‌وی نه‌و سی‌ و شه‌ی (المیزان) هیه، که له سی‌ نایه‌تی به‌ دوا یه‌کدا خوا ی موته‌عال هیناوی و دووباره‌ی کردونه‌و.

۱۲- ﴿وَالْأَرْضُ وَصَعَهَا لِلْأَنْسَامِ﴾ هه‌روه‌ها إله چاکه‌کافی خواو له کاره‌کافی خوا، که نه‌نجامی داو، نه‌وه‌یه که! زه‌ویشی داناو به‌ دروستکراوه‌کان، (آنم) واپنده‌چی به‌ مانای (الخلق) بی، واته: دروستکراوه‌کان که جندو مروّف ده‌گریته‌وه، چونکه به‌ کرده‌وه نه‌وانه‌ی له‌سه‌ر زه‌وی ده‌ژین مروّف و جندن، له‌خواهن عه‌قلان و‌خواهن هه‌ست و هوشان، له‌وانه‌ی خوا دایناون، بو تاقیکردنه‌وه.

ئنجا نایا چی تیدایه نه‌و زه‌وییه؟

۱۳- ﴿فِيهَا فَكْهَةٌ﴾، میوه‌ی تیدایه، واته: هه‌موو جوړه میوه‌یه‌کی تیدایه، چونکه خوا **الفساخر** (فاکهه) یه‌به‌نه‌زانراو (نکرة) هیناوه، یانی: هینده‌ی میوه‌تیدان، ئیوه‌بو تان ده‌رک ناگرین نه‌وه‌نده جوړی زورن، چونکه جاری وا هه‌یه شتیک که به‌نه‌ناسراو (نکرة) دی، مه‌به‌ست پیی ده‌رخستنی مه‌زنیی و گه‌وره‌یی و، بی‌پره‌زاییه‌تی، جاری واش هه‌یه مه‌به‌ست پیی: بچووکیی و که‌میی پیشاندانیه‌تی و، به‌پیی سیاق نه‌وه ده‌زانری، (وَالْفَاكِهَةُ: اسْمٌ لِمَا يُؤْكَلُ تَفَكُّهًا لَا قُوْتًا، مُشْتَقَّةٌ مِنْ فِكْهٍ إِذَا فَرَحَ، إِذَا طَابَتْ نَفْسُهُ، فَالْفَاكِهَةُ: نه‌وه‌یه که هه‌ر له‌به‌ر چیژ وه‌رگرتن ده‌خوری، نه‌ک وه‌ک بژیوو، داتا‌شراوه له وشه‌ی (فکِه: فَرِح) واته: دل‌خوش‌بوو، نه‌فسی خوش‌بوو، بوچی خوا **الفساخر** باسی (فَاكِهَةُ)

دهکات، پيش نهوهی باسی نهوه بکات که مروف پی دهئی؟! دهلین: له راستییدا لیره داخوا **سورانی** نهوریزبه ندییه ی ره چاونه کردوه، چشتیک له پيش چشتیکه وه یه و چشتیک بومروف گرنگتره؟ به لکولیره داخوا **سورانی** باسی دروستکراوه کانی خوی و چاکه کانی خوی دهکات له ژبانی نیمه دا، هه لیه ته دوایش دیته سهر باسی دانه ویله و شته کانی دیکه.

۱۴- ﴿وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ﴾، ههروهها (له زهویدا ههیه) دارخورما خاوهن کیف و تووره که کان، (اکمام) یان کوی (کم)ه، یان کوی (کم)ه، که هه ندی له زانایان دهلین: (کم) و (کم) ههردووکیان به مانای کیف و تووره کهن که هی شووی دارخورمایان تیدایه، هه ندیکیش گوتوو یانه: (کم) به مانای قوله، (کم) به مانای نه و تووره که و کیفه دی، که هی شووی دارخورمای تیدایه، لیره دا: ﴿وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ﴾، (هَذَا وَصِفٌ لِلتَّحْسِينِ فَهُوَ اغْتِبَارٌ بِأَطْوَارِ النَّخْلِ وَامْتِنَانٌ بِجَمَالِهِ وَحُسْنِهِ)، که خوا **سورانی** باسی میوه دهکات، دواپی باسی دارخورمای خاوهن کیف و بهرگ دهکات، نه مه بو جوان پیشاندانه، که دارخورما به چند قوناغیکدا ده پوات، خوا چاکه ی خوی له دارخورمادا بیر نیمه دینتته وه، که جوانیی و په ونه قیکی زوری تیدایه، کاتیک که کیفه که ی ورده ورده ده که وی، دواپی کیفه که ده درپی و هی شووه کان لی دینه ده ری.

(نخل) ناوی کویه و، تاکه که ی بریتیه له (نخلة) واته: به ک دارخورما، باسی خورما (همر) ی نه کرده که بریتیه له میوه ی دارخورما، چونکه میوه ی دارخورما به به ک قوناغدا ناپوات و به چندان قوناغدا ده پوات، که له زمانی عه ره بییدا هه مووی ناوی هه یه: (بشر) هه یه و، (رطب) هه یه و، نجا دواپی (همر) ... به چند قوناغیکدا ده پواو، نجا نه و به هه یه ی له دارخورما وه رده گیری، ته نیا خورمایه که ی نه، به لکو بو زور شتی دیکه ش به هه یه لیوه رده گیری.

۱۵- ﴿وَالعَبُّ ذُو الْعَصْفِ﴾، ههروهها (له زهویدا ههیه) دانه ویله ی خاوهن پووش و گیا.

۱۶- ﴿وَالرِّحَانُ﴾، ههروه‌ها په‌یحانیس، (رِیحَانٌ) واته: چ ئهو په‌یحانه‌ی ده‌زانیس گیایه‌کی بُونخوْشه، چ هه‌موو گیا بُونخوْشه‌کان، (وَالرِّیحَانُ: مَا لَهُ رَائِحَةٌ زَكِيَّةٌ مِنَ الْأَزْهَارِ وَالْحَشَائِشِ وَهُوَ فَعْلَانٌ مِنَ الرَّائِحَةِ)، (ریحان) یانی: هه‌موو ئهو گوْل و گیایانه‌ی بوئی خوْشیان هه‌یه، له‌سه‌ر کیسِی (فَعْلَانٌ) ه و له (رَائِحَةٌ) هوه هاتوه، واته: بوئی، بوئی خوْش، (حَبِّ) یش بریتیه لهو شته‌ی هیشوو و گوئی ههن، وهک گوْلَه گهنم، گوْلَه جوْ، گوْلَه مه‌ره‌زه، گوْلَه هه‌رزن، (الْحَبُّ الَّذِي لِنَبَاتِهِ سَابِلٌ وَلَهَا وَرَقٌ وَقَصَبٌ قِصِيرٌ تَبْنَا، وَذَلِكَ الْوَرَقُ وَالْقَصَبُ هُوَ الْعَصْفُ، أَيِ الَّذِي تَعَصِفُهُ الرِّيحُ)، (حَبِّ): دانه‌ویْلَه، به‌و پروه‌که ده‌گوترئی: که گوْلان ده‌رده‌کات، (گوْلَه گهنم، گوْلَه جوْ، گوْلَه هه‌رزن، گوْلَه مه‌ره‌زه) هه‌روه‌ها به‌رگیسِی هه‌یه‌و قه‌دو لقی هه‌یه، که دوایی ده‌بئی به‌ پووش و په‌لاش، ده‌بئی به‌ ئالف و کاو له‌وه‌ر بوْ ئاژه‌له‌کانیان، هه‌روه‌ها دانه‌ویْلَه‌که‌ش ده‌بیته خوْراک بوْ خوْیان.

(عَصْفٌ) بریتیه له‌وه‌ی دوایی ده‌بیته پووش و په‌لاش ئهو به‌رگ و گیایه‌ی گوْلَه گهنم‌که‌ی له‌ خوئی وه‌رگرتوه، یان قه‌ده‌که‌ی که له‌سه‌ری وه‌ستاوه.

هه‌ندیکیس گوتوو‌یانه: په‌یحان مه‌به‌ست پیسِی گیای بُونخوْش و ئه‌وانه‌ نیه، به‌ئکو مه‌به‌ست پیسِی بژیوه، به‌لام مانای دیارتری په‌یحان بریتیه له‌ گیایه‌کی بُونخوْشی دیاریبکراو که په‌یحانه، یاخود هه‌موو گیا بُونخوْشه‌کانن.

له‌ کوْتاییدا خوا ده‌فه‌رموئی:

۱۷- ﴿فِي أَيِّ مَلَأَهُ رَبُّكَ مَا تَكْرِبان﴾ ئنجا ئه‌ی مروّف و جندا نکوولیی له‌ کام له‌ چاکه‌کانی په‌روه‌ردگار تان ده‌که‌ن؟ پیسِی (ف) لی‌ره‌دا: (الْفَاءُ لِلتَّفْرِيعِ عَلَى مَا تَقَدَّمَ مِنْ السَّمْتِ)، واته: بینا له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی باسکرا له‌ چاکه‌کانی خوا، ئایا ئیوه نکوولیی له‌ کام له‌و چاکانه‌ی خوا، ده‌که‌ن و به‌راستیان نازانن؟ وشه‌ی (أَيُّ) پرسیارکردنه بوْ دیاریبکردنی په‌کتیک له‌و جینسه‌ی پالئی ده‌دریته لا، به‌لام لی‌ره‌دا به‌کاره‌یتراوه بوْ چه‌سپاندن، واته: بوْتان نیه نکوولیی له‌ هیچ کام له‌و چاکانه‌ی خوا‌ی په‌روه‌ردگار بکه‌ن.

(تَكْذِيب) به مانای به درو دانانه، به لَام لیره‌دا به مانای نکوولیبلیتکردن و نه‌سه‌لماندن دئی، (آلَم) کۆی (إلی)یه، یان کۆی (ألی) هه‌ردووکیان به مانای چاکه و نیعمه‌تن، لیره‌دا که رانای دووان به کاره‌ینراوه: ﴿فِي أَيِّ آيَةٍ رَّبِّكَ﴾ زۆریه‌ی زانایان ده‌لین: مه‌به‌ست پیتی مروّف و جنده، چونکه دواپی خوی بِن وینّه و پیرای نه‌وه‌ی نه‌و ته‌عبیره سی و یه‌ک (۳۱) جار دووباره ده‌کاته‌وه، دواپیش خوا زۆر به‌ه‌ه‌وون و ناشکراوی بانگی مروّف و جند ده‌کات: ﴿يَمَعْتَرُ الْجِنُّ وَالْإِنْسُ﴾ بۆیه زۆریه‌ی هه‌ر زۆری زانایان ده‌لین: مه‌به‌ست پیتی نه‌و دوو کۆمه‌له مه‌خلووقه‌ن که مروّف و جندن، به‌لَام هه‌ندیکیان گوتووایانه: مه‌به‌ست پیتی تیرو میی مروّفانن و، هه‌ندیکیان گوتووایانن: مه‌به‌ست پیتی به‌س مروّفن، به‌لَام نه‌وه بۆ جه‌ختکردنه‌وه‌ی بانگکردنه‌که‌یه، وه‌ک: ﴿ثَبِيكَ وَسَعْدِيكَ﴾ واته: دووجار له خزمه‌ت دام و، دووجاران تۆ به‌خته‌وه‌ر ده‌که‌م، به‌لَام هه‌ر نه‌وه رای راسته که مه‌به‌ست پیتی مروّف و جنده.

(محمد الطاهر بن عاشور) که توێژه‌ره‌وه‌یه‌کی باشیشه، به‌لَام هه‌ندی‌ک جارن، راو بۆ چوونی وای هه‌ن، به‌که‌لکی هیچ نایه‌ن، یه‌کتیک له‌وانه‌ش نه‌و رایه‌یه‌تی، که ده‌لین: ﴿وَقَالَ جُمُوهُورُ الْمُفْسِرِينَ: هُوَ خِطَابٌ لِلْإِنْسِ وَالْجِنِّ، وَهَذَا بَعِيدٌ لِأَنَّ الْقُرْآنَ نَزَلَ لِيَخْطَبَ النَّاسَ وَيَعْظِيهِمْ، وَلَمْ يَأْتِ لِيَخْطَبِ الْجِنِّ، فَلَا يَتَعَرَّضُ الْقُرْآنُ لِيَخْطَبِيهِمْ﴾^(۱)، واته: زۆریه‌ی توێژه‌ره‌وان ده‌لین: لیره‌دا پرووی دواندن له مروّف و جنده، به‌لَام نه‌مه‌ دووره، چونکه قورئان ته‌نیا بۆ دواندن خه‌لک و نامۆژگاری کردیان هاتوه، نه‌ک بۆ دواندن جند، بۆیه قورئان باسی نه‌وان ناکات و نایاندوینن!

به‌لَام وه‌ک گوتراوه: ﴿لِكُلِّ عَالِمٍ هَفْوَةٌ وَلِكُلِّ حَصَانٍ كِبُوءَةٌ﴾، هه‌موو زانایه‌ک هه‌له‌یه‌کی ده‌بی و، هه‌موو هه‌موو نه‌سپینکی چاک، جارێک سامه‌ ده‌کات، نه‌مه‌ش به‌سه‌ر (بن‌عاشور) دا، ده‌چه‌سپن، چونکه زۆر ناشکرایه، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لیره‌دا

جندو مروّف ددوئتی و، ئەو هوش که دەلّی: قورئان تەنیا بۆ دواندنی مروّفانان هاتووە و هەقی بەسەر جندەو هە، هەر پرایەکی زۆر سەبەر، چونکە سوورەتیک لە قورئاندا هەر بە ناوی سوورەتی (الجن) هە هاتووە، هەر وەها لە زۆر جیتی دیکە قورئان دا خوا باسی جندی کردووە، بۆ ئەمۆنە:

أ- ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَوْ أَنَّا إِلَى قَوْمِهِمْ مُّذِيرِينَ ﴿١٩﴾﴾ الأحقاف، یادبکەووە کاتیک کۆمەتیک لە جندمان بۆ لای تۆ ناردن، که گوئی لە قورئان بگرن...

ب- هەر وەها خوا **سورەتی الحج** لە سوورەتی (الأنعام) دافەرمووێتی: ﴿يَمَعَسَرُ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتَّبِعُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُذَرُّوكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا سَهَدْنَا عَلَىٰ أَنفُسِنَا وَعَرَّيْنَاهُمْ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كٰفِرِينَ ﴿١٣﴾﴾، ئەو کۆمەتی جندو مروّف! ئایا لە خۆتان پێغەمبەرانتان بۆ ئەهاتن، ئایە تە کانیان بەسەردا دەخویندنهو... ئنجا بەلّی پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بە پای زۆربە هەر زۆری زانایان هەموویان لە مروّفان بوون، بەلام بیکومان بۆ جندیش بوون، مادام خوا **سورەتی الحج** بە جند دەفەرمووی: ئایا پێغەمبەرانتان بۆ ئەهاتن!؟

کەواتە: جندیش وەک ئیمەتی مروّف ئەرکدار (مُکَلَّف) و، ئەوانیش پێویستە بە دواي پێی راست بکەون و، پێغەمبەران ئەوانیشیان دواندوون، نەک بەس پێغەمبەری خاتەمیش **ﷺ** بەلکو هەموو پێغەمبەرەکانی دیکەش (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، بۆ هەموو مروّفەکان هاتوون و بۆ هەموو جندەکانیش هاتوون، بۆیە ئەو قسەیهی (ابن عاشور) لەو ئەدووەشایهوه، بەلام بە هەر حال بەشەرە، شتی سەپرو بە کەلک نەهاتووشی جاری واهیه، بە زاردا دئی.

کۆتایی ئەو مەسەلەیهمان بەو فەرمايشتهی پێغەمبەرمان دێنین **ﷺ**، که پێشتریش هیئامان:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا**، قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ **ﷺ**: قَرَأَ سُورَةَ الرَّحْمَنِ، أَوْ قُرِئَتْ عِنْدَهُ، فَقَالَ: «مَا لِي أَسْمَعُ الْجِنَّ أَحْسَنَ جَوَابًا لِرَبِّهَا مِنْكُمْ؟» قَالُوا: مَاذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِ اللَّهِ: ﴿فَيَأْتِي آءَاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ﴾؛ إِلَّا قَالَتِ الْجِنُّ: لَا بِشَيْءٍ مِنْ نِعْمَةٍ رَبَّنَا نَكْذِبُ (أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ۳۳۰۲، وَصَحَّحَهُ الْأَبَانِيُّ فِي صَحِيحِ سَنَنِ التِّرْمِذِيِّ).

واته: عہدو لَای کو پری عومہر **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا** دہ لَن: پَنِغہ مہری خوا **ﷺ** سوورہ قی (الرَّحْمَنِ) ی خوئندہ وہ، یا خود بہ سہریدا خوئندہ وہ، فہرمووی: نہ وہ بوچی جند وہ لامیان لہ تیوہ باشتر بوو بو وہ لامدانہ وہی نہ وہ پرسیارہی پہرورہدگار یان **ﷺ**؟ نہ وانیش گوتیان: نہ ی پَنِغہ مہری خوا **ﷺ** چوَن؟ فہرمووی: ہیچ جارِیک نہ وہ فہرماہیشتہ ی خوا م دو بارہ نہ دہ کردہ وہ: ﴿فَيَأْتِي آءَاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ﴾، نہ ی مروُف و جند! نکوولیسی لہ کام لہ چاکہ کانی پہرورہدگارتان دہ کہن؟ مہ گہر جندہ کان دہ یانگوت: (لَا بِشَيْءٍ مِنْ نِعْمَةٍ رَبَّنَا نَكْذِبُ)، ہیچ کام لہ چاکہ کانی پہرورہدگارمان نکوولیسی لَی ناکہ یین و دان بہ ہہموویان دا دئینن.

خوای پہرورہدگار تیمہش لہ و کہ سانہ بگتیری کہ ہہمیشہ چاکہ کانی خوا **ﷺ**، وہک بو خوا شایستہ یہ، ستایش و سوپاسی خویان لہ سہر بکہین، بو نہ وہی لہ سپلہیی و بتی غہ کیسی دووربین.

کورته باسیک له باره‌ی فراوانیی و بهرزکرانه‌وهی
 ئاسمان و، هاوسه‌نگیی تیوان خۆرو زه‌وی و مانکه‌وه:

به پڕزان!

ئهم کورته باسه‌ش له پینج برگه‌دا پیتشک‌ه‌ش ده‌که‌ین:

برگه‌ی یه‌که‌م: باسی فراوانیی و بهرزکرانه‌وهی ئاسمان له قورئان داو، له
 به‌رتیشکی زانستی تازه‌دا.

برگه‌ی دووهم: باسی خۆر ده‌که‌ین، له چوار خالدا: هه‌م تیره‌که‌ی، هه‌م
 چۆه‌که‌ی، هه‌م قه‌باره‌که‌ی، هه‌م بارستاییه‌که‌ی.

برگه‌ی سێهه‌م: باسی زه‌وی ده‌که‌ین له چوار خال دا: تیره‌که‌ی و چۆه‌که‌ی و
 قه‌باره‌که‌ی و بارستاییه‌که‌ی.

برگه‌ی چواره‌م: باسی مانگ ده‌که‌ین ئه‌ویش: تیره‌که‌ی و، چۆه‌که‌ی و،
 قه‌باره‌که‌ی و بارستاییه‌که‌ی و، دووری مانگ له زه‌وی.

برگه‌ی پینجه‌م: به‌راوردی تیوان خۆرو زه‌وی و مانگ ده‌که‌ین، که چۆن خوا
 به‌رئاسمان له‌ده‌سته‌گیریه‌کی زۆر وردی بۆ داناون، که ئه‌گه‌ر وانه‌بووايه ژیانی مرۆف و
 ژیاندانانی دیکه‌ش له‌سه‌ر زه‌وی، نه‌ده‌گونجا په‌یدا بێ.

برگه‌ی یه‌که‌م: فراوانیی و بهرزکرانه‌وهی ئاسمان له پرونه‌گی قورئانه‌وه و له
 به‌رتیشکی زانستی تازه‌دا:

خوای کاربه‌جی له چهند شوئینیکدا، باسی فراوانیی ئاسمانی کردوه، هه‌له‌به‌ته
 وشه‌ی ئاسمان (سما) به زاراوی زانستی ئهم پڕۆژگاره، یانی: گه‌ردوون، که به

ئینگلیزی (Universe) ی پئی ده لئین، واته: (بوونه وهر - الكون) به لأم بیگومان چه مکی (Universe) گه ردوون، زۆر ته سگتره له چه مگ و ئیوه پۆکی وشه ی ئاسمان، که خوا **الرحمن الرحیم** به کاری هیناوه، به لکو ههر له سنووری ئاسمانی یه که میس ته سگتره، چ جای حهوت ئاسمانه کان، چونکه خوا **الرحمن الرحیم** جاری وایه وشه ی (السماء) به کار دینئ و، جاری وایه هیه وشه ی (سبع سموات) به کار دینئ، ئنجا که (السماء) به کار دینئ واته: هه موو ئه وه ی له سه رووی ئیمه وه یه، که حهوت ئاسمانه کان به کار دینئ واته: ئه و حهوت چینه ئاسمانه ی له سه رووی ئیمه وه ن و، که (السماء الدنیا) به کار دینئ، که ده فه رموئ: ﴿وَرَبَّنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْبِیحٍ وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِیرُ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ﴾ فصلت، واته: ئاسمانی نیزی کتر له ئیوه مان به چریان پازاندو ته وه و بۆ پاراستنیشیان، ئه وه ش ئه ندازه گیری زالی زانایه. (الدنیا) مینه ی مه جازی (المؤنث المجازی) (الأدنی) یه، واته: نیزی کتر له ئیوه (الأقرب)، ئاسمانی نیزی کتر له ئیوه مان پازاندو ته وه به چریان، که واته: هه رچی ده بیترین له ئه ستیره کان و که هکه شانه کان و گه له که هکه شانه کان، هه موو ئه وه به پئی ئه و ئایه ته موباره که، ده که ویته سنووری ئاسمانی نیزی کتر له ئیمه وه، ئاسمانی یه که مه وه به سه بت ئیمه وه، یانی: که به ره و سه ر ده چین، ئنجا له سه رووی ئه ویشه وه شه ش ئاسمانی دیکه هه ن، ناشزانین سنووری ئه و ئاسمانی یه که مه ش له کوئ کۆتایی پئی دئ!

به لئ خوای په روه ردگار له چه ند شوئینیکی قوئان دا، یاسی به رزگرانه وه وه فراوانی ئاسمانی کردوه، بۆ ئه و نه:

۱- ده فه رموئ: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾ الرحمن، واته: خوا ئاسمانی به رزگر دۆته وه، یان به به رزیی دروستی کردوه ته رازووشی داناوه، وه ک پئشتریش گوهمان: وایده چی مه به ست له و ته رازووه، ئه و هاوسه نگیی و ئه ندازه گیری به بئ، که خوا **الرحمن الرحیم** له ئیو گه ردوون دا به گشتیی ویه که یه کی دروست کراوه کانی خویدا دایناوه، هه لبه ته زه وی ئیمه به شیک ی زۆر بچووکه له هه موو گه ردوون، چونکه زه وی

يەككىكە لە نۆ خړۆكە كە بە دەوری خۆردا دەخولپنەو، خۆریش بۇ خۆی یەككىكە لە ئەستیرەكانی كەهكەشانی كاكیشان (مجرة درب التبان) كە فارس پیتی دەلین: (پاهی شیر) پتی شیریی و، كورد پیتی دەلین: (پتی كاكیشان)و، ئینگلیز پیتی دەلین: (Milk way)، وایانزانپوه ئەو پتیەكە، خەلك پیدایا پۆیشتو و شیر لئ پڑاوه، هەندیکیان گوتویان: پتیەكە خەلك پیدایا پۆیشتو و کایان پیدایا كیشاو و کای لئ پڑاوه، ئەو سپاییهیی دەبیرئ! نەیانزانپوه ئەوانه هەموویان ئەستیره ی زۆر دوورن و بە زەحمەت تیشكەكەیان دەگاتە ئیمەو، لە دوورهه سپیی دەچن، ئنجا خۆری ئیمە یەككىكە لە ئەستیرەكانی كەهكەشانی كاكیشان كە زانایان دەلین: بە مەزەندە یەك تریلیۆن واتە: یەك هەزار ملیار (۱۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) ئەستیره لە نیو كەهكەشانی كاكیشاندا هەن، یەككىك لەو ئەستیرانەش خۆری ئیمەیه، ئنجا ئیستا زانایان دەلین: یەك تریلیۆن بەلكو هەندیک دەلین: مەزەندە دەكرئ دوو تریلیۆن كەهكەشان لە هەموو گەردووندا، واتە: لەو بەشەیی گەردوون كە هاتۆتە بەرچاوی تەلسكۆبەكان، هەبن، كەهكەشان (مجرة) بە ئینگلیزی پیتی دەلین: (Galaxy - گالاكسی).

۲- هەروهەا لە سوورەتی (الذاریات)دا، خوا دەفەرموئ: ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ (۱۷)، ئاسمانمان بە هیز دروست كردوه، ئیمە فراوانكەرین، یاخود بە فراوانیی دروستمان كردوه، هەردوو واتایەكەیی هەن، (مُوسِعُونَ) :

أ- واتە: بەردهوام فراوانی دەكەین، نوێترین بێردۆزەیی گەردوونیییش وا دەلئ.

ب- یاخود بە فراوانیی دروستمان كردوه، هەروهك ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا﴾، دیسان دەگونجئ مەبەست پیتی ئەو بئ بە بەرزیی دروستی كردوه، دەشگونجئ مەبەست ئەو بئ خوا ئاسمانی دروستكردوه بەردهوام بەرزیی دەكاتوه، فراوانی دەكات.

۳- لە سوورەتی (النازعات)دا، خوا دەفەرموئ: ﴿إِنَّمَا أَنْشَدُ خَلْقًا أَمَّ السَّمَاءِ بَنِيهَا﴾ (۲۲) رَفَعَ سَمَكَهَا فَسَوَّيَهَا (۲۱) وَأَغَطَّسَ لَبَلَهَا وَأَخْرَجَ ضَمَّهَا (۲۱) وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا (۲۰) أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا (۲۱) وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا (۲۲) سَمْعًا لَكُمْ وَلَئِنَّمِكُمْ (۲۲)، خوا بە پرسیاركردنەوه دەپرسن،

پرسیارکردنی نکو و لیبیلکه رانه (الإستفهام الإنکاری)، یان پرسیارکردنی چه سپینه رانه (الإستفهام التقریری) ده فهرموی: ئایا دروستکردنی ئیوه قورستره، یان سه خستره، یاخود ئاسمان؟ (بناها) خوا بینای کردوه، ﴿رَفَعَ سَعْتَهَا فَسَوَّيَهَا﴾، به رزیه که ی بلیند کردوه، ریکه یخستوه، ﴿وَأَعْلَسَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا﴾، شهوه که ی تاریک داهیناوه و روزه که شی رووناک کردوه، ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾، دوی ئهوه زهوشی هیلکه یی هه لخصتوه، ﴿أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا﴾، ئاوه که ی دهرهیناوه، ههروه ها له وه رگاکانی لی دهرهیناون، ﴿وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا﴾، چیا به کانی شی تپدا داکوتاون، ﴿مِنَّمَا لَكَرُوا لِنَعْمِكَ﴾، بو گوزه ران و رابواردنی خوتان و ئاژه له کانتان (ئاوا زهوی پر کردوه له نازو نیعمهت).

۴- له سوورهتی (الأنبیاء) دا، خوا **السَّحَابِ الْمُسَوِّجَاتِ** ده فهرموی: ﴿أُولَئِكَ بِرَأْيِنَا كَفَرُوا إِنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتْما رَتْقًا فَفُلَقْنَهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۰﴾﴾، واته: ئایا ئهوانه ی بیروان نابین، نازان، که ئاسمانه کان و زهوی پیکه وه لکابوون، لیکمان جیا کردنه وه، هه موو زینده وه ریکه ی شیمان (هه موو ژیاندار ریکه ی شیمان) له ئاو هیناوته دی! ئایا پروانا هینن؟ ئه مهش ئاماژه یه به نویتترین بیردۆزه ی گهردوونیی که ئیستا باوه و پیتی ده گوتری: (Big Bang) ته قینه وه ی گهوره، که ده لاین: ئه م گهردوونه هه مووی له یهک تاکی گهردوونیی هه هاتوه، که پیتی ده گوتری: هیلکه ی گهردوونیی (البيضة الكونية)، پیتی ده گوتری: تۆوی گهردوونیی (البذرة الكونية) و پیتی ده گوتری: تاکه که (المفردة)، به ئینگلیزی پیتی ده گوتری: سینگولاریتی (Singularity)، ئنجا که ئهوه ته قیه ته وه، له و کاته وه به رده وام گهردوون لیک ده کشی، ئنجا که خوا **السَّحَابِ الْمُسَوِّجَاتِ** ده فهرموی: ئاسمانه کان و زهوی پیکه لکابوون و لیکمان جیا کردوونه وه، ئاماژه یه به و مه سه له یه وه، ئیمه له ته فسیری سوورهتی (فصلت) دا، کورته باسکی تارا دده یهک تیرو ته سه لمان له باره ی گهردوون و چۆنیه تی دروست بوونی گهردوونه وه کردوه، ئیستا باسی ئه وه ناکه یین، ته نیا ویستمان ئاماژه به وه بکه یین، که له قورئاندا خوا **السَّحَابِ الْمُسَوِّجَاتِ** ئاماژه ی کردوه به فراوانیی گهردوون و فراوان بوونی گهردوونیش.

ئىنجا ئەگەر تەماشايەكى گەردوون بگەين، لەبەر پۇشنايى ئەو دەدا كە زانستى گەردوونناسىيى و زانستى فېزىيا لەم پۇژگارەدا پېيگەيشتە، دەگەينە ئەم ئەنجامانە:

(۱) - **تەمەنى گەردوون:** زانايان بە سىژدە مىيارو هەشتسەد مىليۇن (۱۳,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰) سالى تەمەنى گەردوون مەزەندە دەكەن، واتە: دەلېين: لەو كاتەو كە سىنگۇلارىتى (Singularity) تەقىوہ تەوہ، تاكو ئېستا: سىژدە مىيارو هەشتسەد مىليۇن سالى پېچووہو، ئەوئەندە تەمەنى گەردوونە.

(۲) - **تيرەي گەردوون:** ئەگەر مەنەوئى تيرەي گەردوون بزائين، واتە: بزائين لەمسەر بۇ ئەوسەرى گەردوون چەندە؟ دەبى جارى بزائين سالى تيشكى چەندە؟ چونكە تەمەنى گەردوون سىژدە مىيارو هەشتسەد مىليۇن سالى، ئىنجا بۇ ئەوئەي بزائين لەمسەر بۇ ئەوسەرى گەردوون واتە: تيرەي گەردوون چەند كىلۆمەترە؟ دەبى بزائين سالى تيشكى چەندە تيشك لە سالىكدا چەند كىلۆمەتران دەبىرى؟ دوایى ئەنجامەكەي جارانى تەمەنى گەردوون بگەين، بۇ ئەوئەي تيرەي گەردوونمان بە كىلۆمەتر بۇ دەربچىت.

سالى تيشكىي (السنة الضوئية) ئەو ماوئەيە كە تيشك لە ماوئەي سالىكدا دەبىرى، پېشترىش باسمان كرد كە تيشك لە چركەيەكدا سىسەد هەزار (۳۰۰,۰۰۰) كىلۆمەتر دەبىرى، كەواتە: بۇ ئەوئەي بزائين تيشك لە سالىكدا چەند دەبىرى دەبى:

(أ) - ئەو سىسەد هەزار (۳۰۰,۰۰۰) كىلۆمەترە كە تيشك لە چركەيەكدا دەبىرى، جارانى شەستى بگەين، بۇ ئەوئەي بزائين لە خولەككېدا چەند دەبىرى؟ سىسەد هەزار (۳۰۰,۰۰۰) جارانى شەست $60 \times 300000 = 18000000$ كلم، يەكسانە بە هەژدە مىليۇن كىلۆمەتر لە خولەككېدا، خۆر هەژدە مىليۇن كىلۆمەتر لە خولەككېك دا دەبىرى.

(ب) - ئىنجا بۇ ئەوئەي بزائين تيشك لە سەعاتكېدا چەند دەبىرى؟ هەژدە مىليۇن (۱۸,۰۰۰,۰۰۰) كىلۆمەتر جارانى شەست دەكەين، واتە: شەست دەقىقە، بۇ ئەوئەي

بزائين له سعاتيکدا چهند دهبري؟ $(60 \times 18000,000 = 1,080,000,000)$ دهکاته ملياريک و ههشتا مليون کيلومهتر له سعاتيک دا.

ج- ئنجا بو ئهوهي بزائين له بيست و چوار سعاتدا واته: له شهو روژيکدا تيشک چهند کيلومهتر دهبري، ماوهي چهند کيلومهتر؟ دهبي بلين: ملياريک و ههشتا مليون کيلومهتر جاراتي بيست و چوار سعات، دهکاته $(25,920,000,000 = 1,080,000,000)$ کلم بيست و پينچ مليارو نوسه دو بيست مليون کيلومهتر له شهو روژيکدا.

د- ئنجا بو ئهوهي بزائين تيشک له ماوهي ساليکدا چهند دهبري؟ دهبي بيست و پينچ مليارو نوسه دو بيست مليون، جاراتي سيسه دو شهست و پينچ روژ بکهين $(25,920,000,000 = 967,028,000,000)$ که دهکاته: نو تريليون و چوار سه دو شهست مليارو پينچ سه دو بيست و ههشت مليون کيلومهتر له ساليکدا، واته: به نزيکخراوهي دهليين: نو تريليون و نيو کيلومهتر تيشک له ساليکدا دهبري.

ه- ئنجا ئههه جاراتي تهههني گهردوون دهکهين: نو تريليون و چوار سه دو شهست مليار و پينجسه دو بيست و ههشت مليون کيلومهتر جاراتي: سيژه مليارو ههشتسه دو مليون $(13,800,000,000 \times 9,670,280,000,000 = 132,100,000,000)$ [ههشت پوينت ههشت جاراتي ده توان بيست و سي]، کيلومهتر.

ئهگه به زمانتيکي سادهتر بليين، دهليين: ههشتاو ههشت مليون مليون مليون، واته: واته: ههشتاو ههشت بيست و چوار سفري ههبي، ئهوهنده کيلومهتره تيرهي مهزهندهکراوي گهردوونه⁽¹⁾، ههلبهته زانايان دهليين: له کاتيکدا ئهوه مهزهندهيهش دهکري که ئيمه خويمان داناوه له نيوهراستي گهردوونين و امان داناوه که گوو زهوي دهکويته نيوهراستي گهردوونهوه، بهلام ئهگه ئهه

(1) بويه تهههني گهردوون جاراتي کيلومهترهکاني بپراوي سالي تيشکي دهکرتين، به مههنهه ئهوه که گهردوون ههه له سهههتاي دهستپيک و سههههلهدانيهوه که سينگولاريتي تهقبوهتهوه، بهخيري تيشک ليککشاوه و، بيگومان ئهه ژماره و پايانهه ههموويان مهزهنهههه و نزيکراوهههه (تقريبي).

گۆي زەوى ئىمە لە سووچىكى گەردوون دا بى، ماناي وايە ئەندازەي تىرەكەي زۆر زياترە، ھەلبەتە ئەويش ھەمووي ئەوھيە كە تاكو ئىستا تەلسكۆبەكان بينويانن و دەبينن، ئەويش بە مەزەندەكردن، لەو تىرەيەدا وەك پىشتەر گوتمان دوو تريليون كەھكەشان (گالاكسىي) مەزەندە دەكرى ھەبن، واتە: دوو ھەزار مليار كەھكەشان!

۳- قەبارەي گەردوون: قەبارەي گەردوون مەزەندە كراوہ بە: سى پۆينت پەنجاو ھەشت پۆينت سى جاراني دە توان ھەشتا مەتر سىجا (۳،۱۰×۵۸،۳)م^۲، ئەگەر بىكەينە كيلۆمەتر سىجا، دەبى بلىين: پەنجاو ھەشت پۆينت سى جاراني دە توان ھەفتاو ھەوت (۳،۱۰×۵۸،۳)كلم^۳ واتە: سىسەدو پەنجاو ھەشت، ھەفتاو ھەوت سفرى ھەبى، ئەوھندە كيلۆمەتر سىجا قەبارەي گەردووني مەزەندە كراوہ.

۴- بارستايى (كپافەي) گەردوون: بارستايى گەردوون و قورسايەكەي، مەزەندە دەكرى بە يەك پۆينت چل و شەش، جاراني دە توان پەنجاو سى كيلۆگرام (۳،۱۰×۱۱۴۶) كلغم ئەگەر بىكەين بە تەن دەبى بلىين: يەك پۆينت چل وشەش جاراني دە توان پەنجا تەن، ئەمە كىشى مەزەندەكراوي گەردوونە، ئەوانەش ھەموويان ژمارەيەكن لە خەيالى مروڤيشدا بە زەحمەت جىيان دەبىتەو، چ جاي بتوانى لەسەر كاغەز بيانووسى.

بىرگەي دووھم: خۆر:

ئەويش بە كورتىي لە چوار بىرگەدا باس دەكەين:

(۱)- تىرەي خۆر، واتە: لەمسەر بو ئو سەرى خۆر: بە مليۆنىك و چوار سەد ھەزار كيلۆمەتر مەزەندە كراوہ: (۱،۴۰۰،۰۰۰).

(۲)- چىوہ (دائىرەي) خۆر، بازنەكەي، بە چوار مليۆن و سىسەدو ھەفتاو نو ھەزار (۴،۳۷۹،۰۰۰) كيلۆمەتر مەزەندە دەكرى.

۳- قەبارە (حجم)ى خۆر: زۆر زۆرە بە يەك پۆيىنت چل و يەك جارانى دە تۈان ھەژدە كىلۆمەتر سىچا (۱۰×۱۰/۱،۴۱ كلم^۲) واتە: سەدو چل و يەك ھەژدە سفرى لە پىشەوہ بىت، واتە: يەك مىيۇن مىيۇن كىلۆمەتر سىچا.

۴- بارسىايى خۆر و قورسايىبەكەي: يەك پۆيىنت نۆ ھەزارو ھەشت سەدو ھەشتاو چوار (۱،۹۸۸۴) جارانى دە تۈان سى (۱۰^۳) كىلۆگرام، ياخود يەك پۆيىنت نۆ ھەزارو ھەشتەسەدو ھەشتاو چوار، جارانى دە تۈان بىست و ھوت تەن (۱۰×۱/۵۸۸۴^{۳۷})، خۆرىش سىسەدو سى و سى ھەزار جار ھىندەي زەوى قورسەو، بە نىسبەت قەبارەكەشى: خۆر مىيۇنىك و سىسەد ھەزار (۱،۳۰۰،۰۰۰) جار ھىندەي زەويىبە، واتە: (۱،۳۰۰،۰۰۰) زەوى وەك ئىمە لە نىو خۆردا جىگايان دەبىتەو!

برگەي سىتەم: زەوى:

ئەمىش لە چوار خال دا باس دەكەين:

أ- تىرە (قطرى) زەوى: دوازده ھەزارو ھوتسەدو چل و دوو (۱۲،۷۴۲) كىلۆمەترەو، نىوہ تىرە (نصف القطر)كەي: شەش ھەزارو سىسەدو ھەفتاو يەك (۶۳۷۱) كىلۆمەترە، نىوہ تىرەكەي واتە: لە نىوہ راستىي زەويىوہ بۆ ئەولا، ياخود بۆ ئەولا، ئەوہ نىوہ تىرەكەيەت، بەلام لەو سەر بۆ ئەوسەرى زەوى، چ لە رۆژھەلاتەوہ بۆ رۆژناو، چ لە باكوورەوہ بۆ باشوور، تىرەي زەوى (۱۲،۷۴۲) كىلۆمەترە.

ب- چىوہ (محيط، دائرة)ى زەوى: واتە: بازنەكەي، بىرىتە لە چل ھەزارو ھەفتاو پىنج (۴۰۰۷۵) كىلۆمەترە.

ج- قەبارەي زەوى: بىرىتە لە يەك پۆيىنت ھەشتاو سى جارانى دە تۈان دوازده كىلۆمەتر سىچا (۱۰×۱/۸۳ كلم^۲) واتە: سەدو ھەشتاو سى، دوازده سفرى لە پىشەوہ بى، ئەوہندە كىلۆمەتر سىچا.

د) - بارستايى زەوى: واتە: كېشى زەوى، برىتتە لە پېنج پۆينت نەوئەدو حەوت جارانى دە تەوان بىست و چوار كىلوگرام ياخود: پېنج پۆينت نەوئەدو حەوت جارانى دە تەوان بىست و يەك (۹۷/۱۰×۵^{تەن}) تەن، ئەوئەندە كېشى زەويە، شايانى باسە: قەبارەى زەوى پەنجا ھىندەى ھى مانگە، واتە: پەنجاي وەك مانگ لە نىو قەبارەى زەويەدا جىيان دەبىتتەو، چونكە مانگ قەبارەكەى برىتتە لە سەدا دوو (۲%) قەبارەى زەوى.

بېرگەى چوارەم: مانگ:

ئەمىش لە پېنج خال دا دەخەينەرەو:

أ) - تىرەى مانگ: سى ھەزارو چوار سەدو حەفتاو چوار (۳۴۷۴) كىلوئمەترە لەو سەر بۆ ئەوسەرى مانگ.

ب) - چىوہى مانگ: دە ھەزارو نۆ سەدو بىست و يەك (۱۰۹۲۱) كىلوئمەترە، چوار دەورى مانگ.

ج) - قەبارەى مانگ: دوو پۆينت ھەزارو نۆ سەدو پەنجاو ھەشت، جارانى دە تەوان دە كىلوئمەتر سىجا (۱۰×۲/۱۹۵۸^{تەن})، كە سەدا دووى قەبارەى زەويە.

د) - بارستايى مانگ: حەوت پۆينت سىسەدو چل و دوو، جارانى دە تەوان بىست و دوو كىلوگرام، ياخود: حەوت پۆينت سىسەدو چل و دوو، جارانى دە تەوان نۆزدە (۱۰×۷/۳۴۲^{تەن}) تەن، ئەوئەندە قورسايەكەيەتى.

ه) - دوورى مانگ لە زەوى لە نىوان سىسەدو شەست ھەزار (۳۶۰۰۰) كىلوئمەتر تاكو سىسەدو ھەشتاو چوار ھەزار (۲۸۴۰۰۰) كىلوئمەتردا، مەزەندە دەكرى، لەبەرئەوہى مانگ كە بە دەورى زەوى دا دەخولتتەو، ھەندىك جار لىي نىزىك دەبىتتەو ھەندىك جار لىي دوور دەكەوتتەو.

برگه‌ی پینجه‌م: به‌راوردی نیوان خۆرو زهوی و مانگ:

- (۱) - زهوی: سەدو پەنجا ملیۆن (۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰) کیلۆمەتر لە خۆره‌وه دووره.
- (۲) - مانگ: لە نیوان سی‌سەدو شەست هەزار (۳۶۰,۰۰۰) تاكو سی‌سەدو هەشتاو چوار هەزار (۳۸۴,۰۰۰) کیلۆمەتر لە زهوییه‌وه دووره.
- (۳) - مانگ: یەك لەسەر چوارسەدی (۴۰۰/۱) دووری خۆر لێمانه‌وه دووره، واتە: خۆر چوار سەد (۴۰۰) هیندی دووری مانگ لە زهوییه‌وه دووره، ئنجا لێره‌دا وردەکاریی و ئەندازەگیری سەرسوڤهینەری خۆی کارزان و کاریه‌جۆ و، خاوه‌ن توانای بێ سنوورو میهره‌بانایی ڤه‌ها، بۆ ئیمه‌ دهرده‌که‌وتی: ئیمه‌ هەر کام لە مانگ و خۆر، به‌ ئەندازی یەك دهبینین، به‌ قەدەر که‌له‌ بێژینگیک، که‌چی خۆر نه‌ك هەر زۆر له‌ مانگ گه‌وره‌تره‌، به‌ لێكو خۆر ملیۆنیک و سی‌سەد هەزار (۱۳۰,۰۰۰) جار هیندی زهوییه‌، به‌لام له‌بەر ئەوه‌ی دووری خۆر له‌ ئیمه‌وه‌، چوار سەد هیندی دووری مانگه‌ له‌ ئیمه‌وه‌، بۆیه‌ ئەوه‌نده‌ دێته‌ به‌رچاو.
- (۴) - چیه‌ی خۆر: واتە: بازنه‌که‌ی بریتیه‌ له‌ سەدو نۆ پۆینت دوو، هیندی چیه‌ی زهوی، چونکه‌ چوار ملیۆن و سی‌سەدو هەفتاو نۆ (۴,۳۷۹,۰۰۰) هەزار کیلۆمەتر دابه‌شی چل هەزارو هەفتاو پینج (۴۰,۰۷۵) کیلۆمەتر که‌ چیه‌ی زهوییه‌، ده‌کاته‌ سەدو نۆ پۆینت دوو (۴۳۷۹,۰۰۰ ÷ ۴۰,۰۷۵ = ۱۰۹,۲).
- (۵) - تیره‌ی خۆر: سەدو نۆ پۆینت هەشت (۱۰۹/۸) هیندی تیره‌ی زهوییه‌، چونکه‌ ملیۆنیک و چوار سەد (۱,۴۰۰,۰۰۰) هەزار دابه‌شی دوازدە هەزارو چوار سەدو هەفتاو دوو، یه‌کسانه‌ به‌ سەدو نۆ پۆینت هەشت (۱۴۰,۰۰۰ ÷ ۱۲۴۷۹ = ۱۰۹/۸).
- (۶) - چیه‌ی زهوی: بازنه‌ی زهوی، سێ و دوو لەسەر سێ هیندی چیه‌ی مانگه‌، چونکه‌ چل هەزارو هەفتاو پینج (۴۰,۰۷۵) کیلۆمەتر دابه‌شی ده‌ هەزارو نۆ سەدو بیست و یه‌ك (۱۰۹۲۱) کیلۆمەتر، یه‌کسانه‌ به‌ سێ پۆینت شەست و هه‌وت (۱۰۹۲۱ ÷ ۳/۶۷ = ۱۰۹۲۱ ÷ ۴۰۰۷۵) واتە: سێ و دوو لەسەر سێ.

۷- ئېمە لە تېشكى خۆز: يەك لەسەر بېست مليۆن بەش (۲۰,۰۰۰,۰۰۰/۱) بەشېكمان پى دەبېرى، واتە: تېشكى خۆز تەنيا يەك لەسەر بېست مليۆن بەشېكى دەگاتە ئېمە، ئنجا ئەگەر زەوى لە خۆز نىكتەر بووايەو، لە جىيانى يەك لەسەر بېست مليۆن (۲۰,۰۰۰,۰۰۰/۱)، بۆ وېنە: دە لەسەر بېست مليۆن (۲۰,۰۰۰,۰۰۰/۱۰) يان پەنجا لەسەر بېست مليۆن (۲۰۰۰۰۰۰/۵۰) لە تېشكى خۆرمان گەبىشتابە، بېگومان ئەوكاتە زەوى ھەمووى ھەندەپرووكا.

۸- زەوى ۋەك پېشتىرېش باسمان كىردو، بە نىكىكراۋەيى بە خىرايى سى (۳۰) كىلۆمەتر لە خولەكىكدا بە دەورى خۆيدا دەخولېتتەو، كە دەكاتە ھەزارو ھەشتسەد (۱۸۰۰=۶۰×۳۰) كىلۆمەتر، زەوى دەبېرىئى لە سوورپانەو ھى بە دەورى خۆيدا، بەلام خىرايى سوورپانەو ھى بە دەورى خۆردا شەست ھىندەيە، واتە: لە چىركەيەكدا زەوى سى (۳۰) كىلۆمەتر دەبېرىئى لە سوورپانەو ھى بە دەورى خۆردا، بېگومان خولەكىكىش شەست چىركەيە، كەواتە: زەوى شەست ھىندە خىراتر لە خولانەو ھى بە دەورى خۆيدا بە دەورى خۆردا دەخولېتتەو، ۋ دەكاتە سەدو ھەشت ھەزار كىلۆمەتر لە سەعاتىكدا (۱۰۸۰۰۰=۶۰×۶۰×۳۰).

۹ ھەروەھا زەوى بە خىرايەكى زياترېش لەگەل خۆرو كۆمەلەكەيدا بە دەورى دالى پادەستاۋ (النسر الجاني) دا دەخولېتتەو، دوايى بە خىرايەكى دىكە لەگەل دالى پادەستاۋيشدا، ديسان بە نىو چەقى كەھكەشان دا دەخولېتتەو، ئەو چوار خولانەو، سوورپانەو ھىكى دىكەي پىنچەمىشى لەگەل ھەموو كەھكەشانەكەدا، كەھكەشانى پى كاكىشان بە دەورى چەقىكى دىكەدا دەخولېتتەو، واتە: بەلاي كەمەو زەوى پىنچ سوورپانەو ھى ھەن:

۱- خولانەو ھىكىيان بە دەورى خۆيدا.

۲- سوورپانەو ھىكى بە دەورى خۆردا.

۳- سوورپانەو ھىكى لەگەل خۆر بە دەورى دالى پادەستاۋدا.

۴- سوورپانەو ھىكى بە دەورى چەقى كەھكەشان دا.

۵- سوورپانەو ھىكى لەگەل كەھكەشان دا بە دەورى چەقىكى دىكەدا!

که چی ټیمه هست به هیچ کام لهو سوورانه وانه ی زهوی ناکهین.

(۱۰) بیگومان هر کام سوورانه و هی زهوییش پټویستن:

ا- چارې هی به دهوری خویدا، زهوی نه گهر به دهوری خویدا نه خولابایه وه، شهوو پوژ پهیدا نه دده بوون و، نه گهر زهوی وه ستاو بووایه نهو دیوهی ده که وته پووی خوړ، که رمیبه که ی له سهدو په نجا (۱۵۰) پله ی گهر می زیاتر ده بوو، واته: هه موو شتی که ده سووتاو، نهو دیوهش که پشتی له خوړ ده بوو، ده بیبه ست و ده بوو به دوو سهدو چه فتاو دوو (۲۷۲) پله له ژیر سفره وهو، ده بوو به به سته لک و سفری مو تله ق.

ههروه ها نه گهر خولانه وه که شی به دهوری خویدا له وهی ټیستا هه یه، خیرا تر بووایه، شهوو پوژ کورت تر ده بوون و، نه گهر سست تر بووایه، شهوو پوژ در ژیر تر ده بوون، له هه ردوو حالانیشدا ژیا نی مرووف وه ک ټیستا ریک نه ده بوو، یان هه ر نه ده بوو.

ب- ههروه ها زهوی نه گهر به دهوری خوړدا نه خولابایه وه، چوار که شه کانی سأل دروست نه ده بوون، چوار که شه کان: زستان و به هارو پاییزو هاوین، نهو چوار که شان ه دروست نه ده بوون، چونکه له نه نجامی سوورانه وهی زهوی به دهوری خوړدا، به سوپگه یه ک که به بیست و سی پله و نیو (۲۲/۵) لاره، نه ک به شیوه ریک به دهوری خوړدا، به لکو لاره و له هه ندیک کاتا ن دا، هه ندیک شوینی نیزیک تر ده که و تته وه له خوړ، نه وه گهر م تر ده بیت و ده بیت ه هاوین و، نهو شوینه ی دوو رتره ده بیت ه زستان، نجا نه گهر نهو لاریبه ی له سوپگه که یدا هه یه، له کاتی خولانه وه یدا نه بووایه، چوار که شه کانی سأل له سه ر زهوی دروست نه ده بوون.

کهواته: که خوا ده فه رموئ: ﴿السَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحَسْبِانٍ ۝ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝ وَالسَّمَاءُ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۝ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ۝﴾ خو سوورانه لیره و له چهن د شوینی دیکه دا باسی بهر زکرانه وهی ناسمان و فراوان ک ردنی ناسمان ده کات، نه وه تا ټیستا زانست که به ره و پټ شه وه چوه، مرووف ده زانی، خوا سوورانه چی فه رمووه! بویه کو تایی زانست سه ره تایی وه حیه، نه ک وه ک هه ندیک

خه لکی نه زان یان خو نه زانکه، پتیا ن وایه نه گهر زانست به ره و پتیشه وه بجی، ناین ده که و پته ژیر پرسیار! ناین^(۱) نه گهر وه حیسی ساغ بی و فه رمایشتی خوا بی، زانست باسی دروستکراوی خوا ده کات و، وه حییش فه رمایشتی خوا به، نجا هه تا دروستکراوی خوا زیاتر بزانی ژیا تر له گه ل فه رمایشتی خوا دا ده گونجی و زیاتر در ده که و بی خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** چی فه رموو ه؟ هه تا زانست پتر به ره و پتیشه وه بجی، دروستکراوه کافی خوا زیاتر ده ناسرین و، که زیاتریش ناسران و زانران و زانیاریمان زیاتر له باره یانه وه هه بوو، نه و فه رمایشته ی خوا که له باره ی دروستکراوه کافی خو یه وه فه رموو یه تی، زیاتر بو مان در ده که و بی، بو و پته:

۱- خوا فه رموو یه تی: نیه مة ناسمانان به ر زکر دوته وه **(وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا)** الرحمن.

۲- یان ده فه رموی: ناسمان لیک ده کتیشینه وه: **(وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوْسِعُونَ)** الذاریات.

۳- یان ده فه رموی: نایا نابینن که ناسمانه کان و زهوی یه ک بوون و دوایی له یه کمان جیا کر دنه وه، **(أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَا رَتْقًا فَفَنَقَّحْنَهُمَا)** الأنبیاء.

۴- هه روه ها که ده فه رموی: **(الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ)**، خو رو مانگ به حیساب و به ژماره و به نه ندازه گیری دانرون، نیتا که زانست به ره و پیش چوه، چاک ده زانین نه و حیساب و ورده کاریه ی له خو رو مانگ دا ره چاو کراوه چییه و چونه؟!

۵- هه روه ها خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** که ده فه رموی: **(أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا)** النبأ، واته: نایا زهوییمان بو نه کر دوون به بیتشکه و لانکه! لانکه و بیتشکه و مندالی گچکه تیده هایشتی و راده ژینتی، خواه زهوی ته شبیه کردوه به لانکه بیتشکه جو لانه، واته: نه و زهوییه نیه و راده ژینتی: به دوری خویدا ده خولیتته وه به دوری خو ردا

(۱) ناین به مانا باوه که ی که بهرنامه ی خوا به، نه ک به مانا زمانه وانیه که ی که هه ر بهرنامه یه که چ خوا کرد بی، چ مرؤ فکر د.

دەخولیتتەوہو پېنج جۆرە سوورانەوہى ھەن، وەك چۆن لانكەو بېشكەيەك ئەو مندالەى تېيھاو پۇراو، دەيجوولېنى، بەلام نايكەوېنى، ئەو زەوييەش لە ژېر ئېوہد، چەندان خولانەوہو سوورانەوہى ھەن، بەلام ناشانكەوېنى.

كەواتە: تاكو زانست بەرەو پېشەوہ بېچى، وردەكاريەك كە خوا لە دروستكراوہكانى خۇيدا دايناو، زياتر دەردەكەوې، ئەو فەرمايشتەى خواش كە باسى دروستكراوہكانى خۇي دەكات و، باسى وردەكاريەك دەكات كە خوا پەچاوى كردوہ لە دروستكراوہكانى خۇيدا، پتر تېيدەگەين و قەدرى دەزائين، وەك خوا دەفەرموى: ﴿سُئِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْفَعَنَا كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَيْرٌ بِمَا نَفَعَلُونَ﴾ (۸۸) النمل، واتە: دروستكراوى خوا كە ھەموو شتېكى بە ئەوپەرى وردەكاريى دروستكردوہ، ديسان كە دەفەرموى: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْتُهُ بِقَدْرِ﴾ (۹۱) القمر، واتە: تېمە ھەموو شتېكمان بە ئەندازەگيريى دروستكردوہ.

بەلئى تاكو زانباريى و ھۆشياربېمان زياتر بى و، عەقلمان دەولەمەندتر بى بە شارەزايى، زياتر قەدرى فەرمايشتى خوا دەزائين و باشت لە فەرمايشتەكەى خوا حالىى دەبين، كە لە بارەى دروستكراوہكانى خۇيەوہ فەرموويەتى.

بۇيە من پېم وايە بەراستىى لەسەر مسولمانان فەرزە كە لە زانباريى پۇژگاريى خۇيان، شارەزايى، چ لە بارەى گەردوونناسيەوہ، لە بارەى فيزياو كيمياو، لە بارەى زەوى ناسيەوہ، لە بارەى زىندەوہرزائىيەوہ، لە بارەى كۆرپەلە زائىيەوہ، لە بارەى كۆمەلناسيەوہ، دەبئى لە ھەموو بارەكانەوہ ھەولبەدن زانباريى پۇژگاريى خۇيان باش بزائى، بۆ ئەوہى باشت پىي لە قورئان تى بگەن، چونكە قەدرى ژېر لەلای زېرنگەرەو، كەسېك باش لە فەرمايشتى خوا تېدەگات، بەتاييەت ئەو فەرمايشتەى لە بارەى دروستكراوہكانى خواوہ دەدوئى، كە دروستكراوہكانى خوا چاك بزائى و، پېتيان ناشابئ و، بە وردەكاريەكانيان زانابئى.

مهسه له ی دووهم:

باسی شه‌شی دیکه له چاکه‌کانی خوی به به‌زه‌یی که بریتین له: دروستکردنی مروّف له قورپی وشک بووه‌وهو، چند له ناگری بئ خلتنه، یان ناگری تیکه‌ل و، ره‌خساندنی دوو رۆژه‌لآت و دوو رۆژئاوا له‌سه‌ر زه‌وی و، تیکه‌نکردنی دوو ده‌ریابه‌کان به‌بئ ئاویتته‌ی به‌کدی بوون، به‌هۆی په‌رده‌یه‌که‌وه له نیتوانانداو، ده‌رهاتنی گه‌وه‌هرو مرواریسی له‌و دوو ده‌ریابه‌که‌مه‌به‌ست پیتان ئاوی سوپرو شیرینه‌و، که‌شتیه‌ی دروستکراوه‌کانی وه‌ک چیا به‌رزه‌کان، که‌ئه‌وانیش خوا **سور** هه‌ر به‌موئکی خۆی دایانده‌نئ، هه‌رچه‌نده‌ مروّفه‌کان دروستیان ده‌که‌ن، چونکه‌هه‌م مروّفه‌کان دروستکراوی خوان و، هه‌م ئه‌و که‌رسته‌یه‌ش که‌شتیه‌کانی بئ دروست ده‌که‌ن، هه‌موویان دروستکراوی خوان:

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۝۱۱ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَّارٍ ۝۱۲ قِيَامِي ۝۱۳ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۱۴ رَبُّ لَشَرِّقِينَ وَرَبُّ الْمَغْرِبِينَ ۝۱۵ قِيَامِي ۝۱۶ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۱۷ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝۱۸ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ۝۱۹ قِيَامِي ۝۲۰ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۲۱ يَخْرُجُ مِنْهَا الْوُثْقُ وَالْعِزَّةُ ۝۲۲ قِيَامِي ۝۲۳ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۲۴ وَلَهُ الْمَجَارِ الْفُتَاتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأُنْجَمِ ۝۲۵ قِيَامِي ۝۲۶ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۲۷ ﴾

شیکردنه‌وی ئه‌م، ئایه‌تانه، له‌دوازده‌برگه‌دا:

له‌سێزده‌ئایه‌تی پێشودا خوا **سور** باسی چوارده‌له‌چاکه‌و نعیمه‌ته‌کانی خۆی کرد، ئنجا دوا‌ی باسکردنی چوارده‌له‌چاکه‌و نعیمه‌ته‌کانی، فه‌رموی: ﴿ قِيَامِي ۝۱۳ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۱۴ ۝۱۵ رَبُّ لَشَرِّقِينَ وَرَبُّ الْمَغْرِبِينَ ۝۱۶ قِيَامِي ۝۱۷ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۱۸ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝۱۹ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ۝۲۰ قِيَامِي ۝۲۱ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۲۲ يَخْرُجُ مِنْهَا الْوُثْقُ وَالْعِزَّةُ ۝۲۳ قِيَامِي ۝۲۴ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۲۵ وَلَهُ الْمَجَارِ الْفُتَاتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأُنْجَمِ ۝۲۶ قِيَامِي ۝۲۷ مَاءِ آلَاءِ رَبِّكَ مَا تَكْذِبَانَ ۝۲۸ ﴾

ده‌که‌ن و دانیان پێدا ناهیتن؟ ئنجا دووباره‌خوا **سور** ده‌ست ده‌کاته‌وه‌به‌ژماردنی ژماره‌یه‌کی دیکه‌له‌چاکه‌و نعیمه‌ته‌کانی خۆی که‌شه‌ش دانه‌ن:

چاگەي بەگەم:

۱- ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ﴾، مەرۋقى ھېناۋەتە دى لە (صَلْصَال) تېكى كە ۋەك فەخخارە، (صَلْصَال) ھەموو زانايان دەلەين: (الطِّينُ الْيَاسُ)، قورۋى وشك بوۋە، بە جۆرىكى كە ئەگەر شتېكى لى بەدى، زىرىنگەي لى بى، چونكە (صَلْصَالَة) بە ماناى زىرىنگە دى.

لە تەفسىرى: ﴿صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ﴾ دا، (الطيري) لە تەفسىرەكەي خۇيدا ھېناۋىەتى دەلى: (خَلَقَ اللّٰهُ الْإِنْسَانَ، وَهُوَ آدَمُ مِنْ صَلْصَالٍ: وَهُوَ الطِّينُ الْيَاسُ الَّذِي لَمْ يُطْبَخْ، فَإِنَّهُ مِنْ يَبْسِهِ لَمْ يَصَلِّ إِذَا حُرِكَ وَنُقِرَ كَالْفَخَّارِ؛ يَعْنِي أَنَّهُ مِنْ يَبْسِهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ مَطْبُوحًا، كَالَّذِي قَدْ طُبِحَ بِالنَّارِ)، (أخرجه: الطيري: ج ۲۷، ص ۱۳۱، عن قتادة: ۳۳۰۲۸، عن ابن عباس: ۳۳۰۲۱)

۱- واتە: خوا **بىرلىك** مەرۋقى كە مەبەست پىتى ئادەمە، لە صەلصال دروستكرده، (صَلْصَال) یش مەبەست پىتى قورۋىكى وشك بوۋە ۋەيە كە سوور نەكراۋەتەۋە، بەلام ھىندە وشكە كە ۋەك خەزەف زىرىنگەي لى دى، ئەگەر بىجۋولتېرىۋى ۋە نەجەي لىدىرى، (فَخَّار) یش برىتتە لە ۋە قورۋى بە ئاگر سوۋوتتېراۋە (ۋەك خشتى سوۋرەۋە كراۋ ۋە دىزەۋ گۆزە كە سوور دەكرىنەۋە).

۲- ﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَّارٍ﴾، (خوا **بىرلىك**) جاننىشى ھېناۋەتە دى، لە (مارج) لە ئاگر، (مَارِجُ اللَّهَبِ الْخَالِصِ)، بە شەش ۋاتايان لىكيان داۋەتەۋە:

۱- (اللَّهَبُ الْمُخْتَلَطُ بِسَوَادٍ)، بلىسەيەك كە تىكەل بوو بى لەگەل پەشايى دا.

۲- (خَالِصُ النَّارِ) ئاگرىكى بى خلتە.

۳- (لَهَبُ النَّارِ) بلىسەي ئاگر.

۴- (مَا اخْتَلَطَ بَعْضُهُ بِبَعْضٍ) ئەۋ بلىسەيەي ھەندىكى لەگەل ھەندىكى تىكەل بوۋە.

۵- (أَحْسَنُ النَّارِ) باشترىن جۆرى ئاگر، واتە: بەھىزترىنى.

۶- (اللَّهْبُ الْأَصْفَرُ وَالْأَخْضَرُ الَّذِي يَغْلُو النَّارَ إِذَا أَوْقَدَتْ) نهو بَلَيْسَه زهردو سهوزهی لهسهر نآگرهکه، بهرز دهبیتهوه کاتیک دادهگیرسیتری.

(الطبري) له تهفسیرهکهی خوئی دا نهه پايانهی هیتاوه^(۱).

دهربارهی مانای وشهی (جان)یش دوو پا ههن:

أ- ههنديک دهلین: (الجان أبو الجن) وهک چوون (آدم أبو الإنس) ئادهم بابی مروّفانه، جاننیش بابی جندانه.

ب- ههنديکیش دهلین: (جان) کووی (چن)، بهلام پای یهکهمیان راستر پیدهچی که (جان) له بهرانبهر ئادهم بی و، ئادهم بابی مروّفانهو، جاننیش (که ئیبلیسه) بابی کومهلی جنده.

۳- ﴿فِي آيَةِ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، نهی جندو مروّف! له کام له چاکهکانی پهروهردگارتان نکوولیی دهکهن و به دروی دادهنین و بروای پیناهینن؟ شایانی باسه: (الطنطاوي) له تهفسیرهکهی خویدا پایهک دینن، پیم باش بوو ئامازهیهکی پی بکهه، له بارهی نهوهوه که دهفرموی: ﴿حَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ﴾، دهلین: (وَهَذَا إِبْطَاحٌ يَخْلُقُ الْإِنْسَانَ، وَيَبَانِهِ، أَنَّهُ كَمَا أَنَّ الطِّينَ الْمَطْبُوعَ مُرَكَّبٌ مِنْ مَادَّةِ أَرْضِيَّةٍ وَحَرَارَةِ سَوْنُهُ وَأَنْصَجَتُهُ لِيَحْفَظَ كَيْبَانَهُ؛ هَكَذَا هَذَا الْإِنْسَانُ لَهُ شَهْوَةُ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَالتَّزَاجُجِ، وَلَهُ قُوَّةٌ غَضَبِيَّةٌ تُورِثُهُ الشَّجَاعَةَ، وَهَذِهِ فِي الْإِنْسَانِ تَقَابُلٌ طَبِخِ الطِّينِ لِيَصِيرَ فَخَّارًا، إِذْ لَا بَقَاءَ لِلطِّينِ بِغَيْرِ طَبْخٍ بِالنَّارِ لِتَشْتَمِسَ أَجْزَالُهُ وَيَبْقَى بِنَاؤُهُ)^(۲).

واته: که خوا دهفرموی: ﴿حَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ﴾، نهمه پوونکردنهوهیه بو دروستبوونی مروّف و پیکهاتهکهی، ههروهک چوون قوری سوورکراوه له خاکی زهوی و گهرماییهک پیکهاتهوهو، گهرماییهکهیه نهو قوره

(۱) ج: ۲۷، ص: ۱۲۲، ۱۲۳.

(۲) الجواهر: ج: ۲۴، ص: ۱۹.

بهیژ ده کات و پیئی ده گه یهنئی (قور نه گهر بهس خوئی بی، هه لده وه ری، به لام کاتیک ده سووتیتتری به شیوه یه کی تایهت، دیزه و گۆزه ی لی دروست ده کری، شه ربه و کوپه ی لی دروست ده کری، خشته ی سووری لی دروست ده کری و پته و ده بی) به هه مان شیوه مروقیش ئاره زووی خواردن و خواردنه وه ی هه یه، ئاره زووی هاوسه رگریی هه یه، هیژیک ی تووره بوونی هه یه، که نازایه تیی تیییدا په ی داده کات، نه م سیفه تانه ش له مروقی دا ده که ونه به رانه ر سوور کردنه وه ی قور، بو نه وه ی بیته خه زه ف، قوریش به بی سوور کرانه وه به ناگر ناتوانی مینیتته وه، (به لکو شی ده بیته وه بو گل و خوئل) به لام که سوور کرایه وه، خوئی راده گری.

تیستا ئیمه زور رووداوی میژوووی چوون ده زانین؟ بیگومان به هوئی نه و کوپه و شه ربه و گۆزه و دیزه و شتانه وه که له قور ی سووره وه کراو، مروقی دروستی کردوون و، نه و نووسینه نه ی له سه ریان نووسراون.

واته: وه ک چوون قوره که به هوئی ناگره که وه خوئی راده گری و پته و ده بی، مروقیش به هوئی نه و سیفه تانه وه که خوا تیییدا داناون، ده مینیتته وه به رده وام ده بی.

هه رچه نده پوآله قی ئایه ته که زیاتر نه وه ده گه یهنئی که دروست کرانی ئاده م **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**، به چه ند قوئاغیکدا تیه ریوه و، گل و ئاو تیکه ل کراوه بوته قور، قوره که ماوه ته وه ره ش داگه راوه و بوئی کردوه و، دواپی وشک بوته وه، وه ک خوا ی زاناو شاره زا فره موویته و وه ک خه زه ف (فخاری لیها توه).

چاکه ی دووه م:

ئنجا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له دوا ی نه وه ده فره رموی:

٤- ﴿ رَبِّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبِّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴾، په روه ردگاری دوو ره ژه لاته کان و په روه ردگاری دوو ره ژئاوا یه کانه.

زانایان لهو بارهوه زۆر قسه‌یان کردوه، که مه‌به‌ست له دوو پۆژه‌لات و دوو پۆژئاوایه‌کان چیه؟ به‌لام ئەوهی زیاتر دیته زهنه‌وه، یانی: دوو پۆژه‌لاته‌کانی زه‌وی و دوو پۆژئاوایه‌کانی زه‌وی، چونکه زه‌وی به‌ ده‌وری خۆردا ده‌خولیته‌وه، هه‌رچه‌نده به‌چاو وادیاره خۆر به‌ ده‌وری زه‌ویدا ده‌خولیته‌وه، به‌لام له‌ راستییدا زه‌وی به‌ ده‌وری خۆیدا ده‌خولیته‌وه له‌ به‌رانبه‌ر خۆردا، وێرای ئەوهی به‌ ده‌وری خۆریش دا ده‌خولیته‌وه، له‌ سوورگه‌یه‌کی بیست و سێ پله‌و نیو لاردا، هه‌لبه‌ته‌ هه‌ر پۆژه‌ش خۆر له‌ خاتیک هه‌لدی، له‌ خاتیکیش ئاوا ده‌بی، واته: هه‌ر پۆژه‌ خۆر خالی هه‌لهاتنی و خالی ئاوابوونی جیا‌یه له‌وی دیکه، به‌لام به‌ گشتی ده‌گونجی بلێن: له‌ که‌شی زستاندا خۆره‌لاتنه‌کانی خۆر بۆ زه‌وی (نوقته‌کانی لێوه‌هه‌لهاتنی) و نوقته‌کانی لێوه‌ئاوابوونی جۆرێکن، له‌ که‌شی هاویندا جۆرێکی دیکه‌ن، هه‌روه‌ک له‌ که‌شی به‌هاردا جۆرێکن، له‌ که‌شی پاییزدا جۆرێکی دیکه‌ن، بۆیه‌ له‌ شوێنیک ده‌فه‌رموی:

﴿ رَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ ﴾ (المعارج، واته: په‌روه‌ردگاری پۆژه‌لاته‌کان و پۆژئاوایه‌کان، له‌ شوێنیک دیکه‌ش ده‌فه‌رموی: ﴿ رَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ ﴾ (الشعرا، واته: په‌روه‌ردگاری پۆژه‌لات و پۆژئاوا (به‌گشتی و وه‌ک تیکراو جینس)، به‌لکو له‌ هه‌ر سه‌عاتیک دا خۆر خۆره‌لاتیکه‌ی هه‌یه‌و خۆرئاوایه‌کی هه‌یه، له‌به‌ر ئەوهی زه‌وی خه‌وه هه‌ر چوار ده‌وری زه‌وی ده‌بیته‌ خالی خۆره‌لاتن و، به‌رانبه‌ره‌که‌شی ده‌بیته‌ خالی خۆر ئاوابوون.

٥- ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾، ئەی مەرۆف و جند! نکوولیی له‌ کام له‌ چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟

دوای دروستکردنی مەرۆف و جند، وه‌ک یه‌که‌مین چاکه، ئنجا باسی دوو پۆژه‌لات و دوو پۆژئاوایه‌کان ده‌کات، وه‌ک چاکه‌ی دووهم، ئنجا دیته‌ سه‌ر باس.

چاکه‌ی سێهه‌م:

٦- ﴿ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴾، دوو ده‌ریایه‌که‌ی به‌ره‌له‌ئای یه‌کدی کردوون، پێک ده‌گه‌ن، (مرج به‌ مانای (أُرْسِلَ) دێ و به‌ مانای (خَلَطَ)ش دێ، واته: دوو ده‌ریاکانی ناردوون، یاخود تیکه‌ل کردوون، (يَلْتَقِيَانِ) پێک ده‌گه‌ن، به‌لام:

چاکه‌ی چواره‌م:

(۷) ﴿يَتَّبِعُنَّ بِرِزْقِ لَا يَبْغِيَان﴾، له نئوانياندا په‌رده‌یه‌ک هه‌یه، نئوانیټک هه‌یه سنوورشکینیی ناکهن، ده‌ستدرژیی ناکهن بۆ سه‌ر یه‌کدی، واته: هه‌چ کامیان به‌سه‌ر نه‌وی دیکه‌دا زال نابی، نه‌ده‌ریای سوټر به‌سه‌ر ئاوی شیریندا زال ده‌بی، که ئاوی شیرین نه‌میتن و هه‌مووی سوټر هه‌لگه‌رئ! نه‌هی شیرین به‌سه‌ر هی سوټردا زال ده‌بی، چونکه ئاوی شیرین زۆر بچووکه له‌چاو هی سوټر، هه‌چ کامیان به‌سه‌ر نه‌وی دیکه‌دا زال نابی، له‌به‌ر نه‌وه‌ی په‌رده‌یه‌کیان له‌نئواندا هه‌یه‌و سنوورشکینیی بۆ لای یه‌کدی ناکهن، که ده‌فه‌رموئ: ﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَان﴾، دوو ده‌ریابه‌کان بیگومان مه‌به‌ست پټیان ئاوی سوټرو شیرینه، هه‌ندیکی دیکه‌گوتوویه: مه‌به‌ست پټیان دوو ده‌ریای سوټره، فلان دوو ده‌ریا، یان فلان دوو ده‌ریا، به‌لام له‌راستیدا وانیه‌و مه‌به‌ست پټیان دوو ئاوی سوټرو شیرینه، که نه‌وه‌ته‌نیا لټره‌ش نه‌هاتوه‌و له‌چه‌ند شوونی دیکه‌ش له‌قورئاندا باسکراوه (البحرین أي: البَحْر العَذْبُ وَالبَحْر المالح) ده‌ریای شیرین، ده‌ریای سوټر، (مَرَجَ) به‌مانای (أُرْسِلَ) (ناردوو‌یه‌تی) و به‌مانای (خَلَطَ) (تیکه‌ل‌یکرد) یش دئ، (يَلْتَقِيَان) پټیک ده‌گهن، (يَتَّصِلَانِ بِحَيْثُ يَصُبُّ أَحَدُهُمَا فِي الأخر)، واته: په‌یه‌سه‌ت ده‌بن به‌جوړیک یه‌کیان ده‌رژټه‌نیه‌وه‌ی دیکه‌یانه‌وه، که هه‌ر ئاوی شیرینه ده‌چټه‌وه نټو ئاوی سوټرو، ته‌گه‌ر ئاوی سوټر هاتابه‌ نټو ئاوی شیرین، ئاوی شیرین نه‌ده‌ما، چونکه ئاوی سوټر زۆر زۆره‌و، ئاوی شیرین توژیکه له‌ئاوی سوټر، ئاوه‌شیرینه‌که‌ش دوا‌ی نه‌وه‌ی مروّف کارو پټداویستیه‌کانی خو‌ی پټ جټبه‌جټ کرد، نئجا خواردن و خواردنه‌ویه، ئاودټیریه، شت و سواره، له‌م پوژگاره‌ش دا دروستکردنی وزه‌ی کاره‌بایه، هه‌رچی هه‌یه، نه‌وه‌ی لټی زیادبوو ده‌چټه‌وه نټو ئاوی سوټر.

﴿يَتَّبِعُنَّ بِرِزْقِ لَا يَبْغِيَان﴾، (الْبَرْزَخُ: القاصِلُ الحَاجِبُ)، نئوان و په‌رده‌یه‌ک، پټشتریش گوتمان: (بَرْزَخٌ) له‌(بَرْزَخٌ) وه‌هاتوه، یانی: شوئټکی به‌زایی، که مه‌به‌ست پټی نئوان و دیواریکه، (لا يَبْغِيَان: لَا يَغْلِبُ أَحَدُهُمَا عَلَى الأخر)، یه‌کیان به‌سه‌ر نه‌ویدیکه‌دا زال نابی، واته: وانیه‌ئاوی سوټر ئاوی شیرین نه‌هټلئ، یاخود ئاوی شیرین ئاوی سوټر نه‌هټلئ، هه‌ر کامیکیان ته‌رکی خو‌ی هه‌یه.

زانايان لە بەرى ئەوهوه كە: ئايا مەبەست لە: [سنوورشكئینی بۆ لای یەكدی ناكەن و بە سەریەكدیدا، زالنابن] و مەبەست لە پەردەكە چیه؟ زۆر قسەیان كردوون و بە هیزترینیان ئەوهیه كە مەبەست لە سنوورشكئینی بۆ لای یەكدی ناكەن، یانی: نە ئاوی سوێر و دەكات، ئاوی شیرین نەمئینی و كۆتایی پێهئینی، هەمووی لە ئیو خۆیدا جی بکاتهوه، نە ئاوی شیرینیش و دەكات كە كۆتایی بە ئاوی سوێر بهئینی، مەبەست لەو بەرزەخ و پەردەیه‌ش:

أ- هەندێك گوتووینانە: بۆ هەر كام لە ئاوی شیرین و ئاوی سوێر، پێكهاته‌یه‌كی تاییه‌ت هه‌یه‌و مەبەست پێی جیاوازی پێكهاته‌كه‌یانە.

ب- هەندێك گوتووینانە: مەبەست ئەوه‌یه‌ كە ئاستی ئاوی شیرین هەمیشە بەرزتره‌ له ئاستی ئاوی سوێر، گومانیشی تێدانیه‌ كە ئاوی شیرین بەرهم ئەنجامی ئەو باران و بەفرو تەرزیه‌، كە لە هه‌لمی دەریا دروست دەبێ، كە تیشکی خۆر لەسەر دەریا پەیدای دەكات و با دەهه‌ئینی، دەبێته‌ باران و بەفرو تەرزو له شوێنه‌ بەرزەكان، دەبارن، چونكە شوێنه‌ بەرزەكانی زه‌وی ساردن و ئاوی شیرین له شوێنه‌ بەرزەكانه‌، له شوێنی بەرزوه‌ ئاوی شوێر دەبێته‌وه‌و دەچێته‌وه‌ ئیو ئاوی سوێر، ئاستی جوگرافی ئاوی شیرین هەمیشە بەرزتره‌ له ئاستی ئاوی سوێر، مەبەست لەو بەرزەخه‌، ئەوه‌یه‌، ئنجا پای دووهم زیاتر شتێکی واقعیی و زانستییه‌و پاستیشه‌ كە پێكهاته‌ی ئاوی شیرین و ئاوی سوێر له یەك جیان، بەلكو زانایانی هاوچەرخ ده‌ئین: پێكهاته‌ی هەر كام له دەریایه‌كانیش له یەك جیان، وه‌ك ئۆقیانووسی هیندی و، ئۆقیانووسی ئەتلەسی، هه‌روه‌ها دەریای عەره‌بیی و، دەریای سپیی ئیوه‌ پاست و، دەریای سوورو، دەریای ره‌ش، هه‌موو ئەوانه‌ هەر كامێکیان پێكهاته‌یه‌كی جیا له‌وی دیکه‌ی هه‌یه‌.

٨- ﴿فَإِيَّاءَ آلِهِ رَبِّكُمْكُمْ تَكْذِبَانَ﴾، ئایا نكووئینی له كام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كەن، ئەي مروؤف و جند؟!

چاكەى پىنجهەم:

۹- ﴿يَخْرُجُ مِنْهَا الْوُثُوءُ وَالْمَرْجَاتُ﴾، لەو دوو دەريايە (لەو ئاوى سوپىرو شيرينه) گەوهەر و مروارىي دېتە دەرى، (ئۇلۇ) بە كوردىي گەوهەرى پى دەلتيين و (مەرجان) يش مروارىي پى دەلتيين، (يخروج) خويناووتەووەو (يخرج) ش خويناووتەووەو، (يخرج): دېتە دەر، (يخرج): دەردەهيتىرى.

زانايان لەو بارەووە كه خوا **سۆيىرو** گەوهەر و مروارىي پالداوونە لای هەر كام لە ئاوى سوپىرو شيرين، لە حالتيكدا تەنيا لە ئاوى سوپىر پەيدا دەبن!! گووتويانە:

أ- لەبەر ئەوەى ئاوى سوپىرو شيرين بەسەريەكەوون، بۆيە وەك يەك ئاوو دەريان، هەرچەندە تەنيا لە ئاوى سوپىر پەيدا دەبن، بەلام پالداوونە لای هەردووکیان.

ب- رايەکی دیکەش ئەوەیە كه ئاوى شيرين لە چاوى سوپىر شتيكى زور كەمە، بۆيە خوا **سۆيىرو** حيسابى زۆرەكەى كردووە، كه ئاوو سوپىرەكەيە.

ج- رايەکی دیکەش ئەوەیە كه گەوهەر و مروارىي، هەم لە ئاوى سوپىردا هەن و دەردەهيتىرن، هەم لە ئاوى شيريندا.

د- رايەکی دیکەش ئەوەیە كه بەدلتيايى بناغەى ئاوى شيرينيش هەر ئاوى سوپىرە، بۆيە خوا **سۆيىرو** باسى هەردووکیان دەكات، بەلام ئەمە وەك زالكردى ئاوى سوپىرە، بەسەر هى شيريندا، چونكه ئەسلى ئاوى شيرين هەر ئاوى سوپىرە، ئيمە ئاوى شيرينمان هەر لە ئاوى ئوقيانووسەكانەووە بۆ پەيدا دەبى، كه هەلمى دەريايە بەرزەبیتەووەو دېتە شوينه بەرزەكان و هەور دروست دەبى، باران و بەقرو تەرزە دېتە خوار، كەواتە: ئاوى شيرينمان هەر لە ئاوى سوپىرەووە بۆ پەيدا دەبى.

ئيمە دوايى ڤوونكردنه وەهەك لە بارەى هەر كام لە گەوهەر و مروارىيەووە دەدەين.

۱۰- ﴿فِي أَيِّ آيَةٍ نَكُذِّبَان﴾، ئنجا ئايا نكووليسى لە كام لە چاكەكاني ڤەروەردگارتان دەكەن، ئەى چنډو مروفا!

چاکه‌ی شه‌شهم:

(۱۱) - ﴿وَلَهُ أَجْرٌ أَلَمْتَاتٌ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾، رَویشتوووه دروستکراوه‌کان له ده‌ریادا وهک چیا به‌رزه‌کان، هی خوان، بَیگومان مه‌به‌ست له رَویشتوووه‌کان که‌شتیه‌کانه، واته: (السُّفُنُ الْجَوَارِي)، که‌شتیه رَویشتوووه‌کان، (الْمُنَشَّات)، واته: (الْمِصْتُوعَات) که دروستکراون و هیندراونه دی، مرؤقه‌کان دروستیان ده‌کهن، (كَالْأَعْلَامِ)، (أَعْلَام) کوی (عَلَم)ه، واته: چیا به‌رز، واته: که‌شتیه‌کانیش که مرؤقه‌کان دروستیان ده‌کهن و به‌ده‌ریادا ده‌رؤن، وهک چیا به‌رزه‌کان، نه‌وانیش ههر هی خوی پوره‌ردگارن و، نیعمه‌تی خوان بۆ ئیوه‌ی ره‌خساندوون، ههم مرؤقه‌که که‌شتیه‌که دروست ده‌کات، ههم که‌رسته‌که که‌شتیه‌که‌ی لِن دروست ده‌کرتی، ههمووی ههر دروستکراوی خوابه.

وشه‌ی (مُنَشَّات) له‌سه‌ر کیشی (مُفَعَّلَات)ه‌و ده‌بیته‌ ناوی به‌رکار (اسم مفعول) دروستکراوه‌کان، خویتراویشه‌ته‌وه: (الْمُنَشَّات) یانی: دروستکه‌ره‌کان، لیره‌دا واته: (الَّتِي رَفَعَتْ قُلُوعَهَا)، نه‌وانه‌ی که‌قه‌لایه‌کانیان به‌رزکردوونه‌وه، یانی: چادره‌کانیان به‌رزکردوونه‌وه، یان (مُنَشَّات) (مِنْ أَنْشَأَ السَّيْرُ: أَسْرَعَ أَيِ الَّتِي يَسِيرُ بِهَا النَّاسُ سَيْرًا سَرِيعًا)، (مُنَشَّات) له (أَنْشَأَ السَّيْرُ)ه‌وه هاتوه، واته: به‌خیرایی رَویشت، نه‌و که‌شتیه‌نه‌ی خه‌لک به‌خیرایی له‌ده‌ریادا پتیا‌ن ده‌رؤن، شایانی باسه: ئیستا له‌م رَؤزگاره‌دا که‌شتی و دروست کراوه، (۵۶۴۰۰۰) تهن نه‌وت هه‌لده‌گرتی، یه‌ک تهن هه‌زار کیلویه، که‌واته: (۵۶۴,۰۰۰×۱۰۰۰=۵۶۴,۰۰۰,۰۰۰) کیلو.

پیناسەسی (لؤلؤ) و (مرجان) و سەرنجدائیکى زەوى :

۱۲- ﴿فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئايا نكوولیی له كام له چاكه كانی پهروهردگارتان دهكهن، ئەي مرووف و جند؟!

له بارهی (لؤلؤ و مرجان) هوه، پیناسهیهکی گهوههرو مرواریی و سەرنجدائیکى زەوى به باشم زانی که ئەم پروونکردنهوهیه له دکتۆر (محمد راتب النابلسي) هوه، بێنم له تهفسیرهکهی دا^(۱) ئاوا پیناسەسی (لؤلؤ) دهکات:

أ- گهوههر (اللؤلؤ):

دهلئى: (فِي الْبَحْرِ حَيَوَانٌ اسْمُهُ الْمَحَارُ، وَهُوَ حَيَوَانٌ بَحْرِيٌّ هَلَامِيٌّ رَخْوِيٌّ لَهُ طَبَاعٌ خَاصَّةٌ وَلَهُ أَجْهَرَةٌ دَقِيقَةٌ جِدًّا، وَعِلَاقُهُ الصَّدْفُ، أَي: صَفِيحَتَانِ كِلْسِيَتَانِ قَاسِيَتَانِ جِدًّا، وَلَوْ دَخَلَتْ حَبَّةٌ رَمْلٍ عُنُودًا إِلَى مَمْلَكَةِ هَذَا الْحَيَوَانِ، لَدَافَعَ هَذَا الْخَطَرَ بِأَفْرَازِ مَادَّةِ كِلْسِيَّةِ فُسْفُورِيَّةٍ عَلَى هَذِهِ الْحَبَّةِ مِنَ الرَّمْلِ لِيُحْمِي نَفْسَهُ، وَيُهَاجِمُ أُغْدَاءَهُ، فَيُصْنَعُ اللَّوْلُؤُ، وَهُوَ لَا يَذْرِي أَنْ هَذِهِ الْمَادَّةُ الْفُسْفُورِيَّةُ الْكِلْسِيَّةُ الَّتِي يُفْرَزُهَا عَلَى حَبَّةِ الرَّمْلِ، هِيَ اللَّوْلُؤَةُ).

واته: له دهريادا ژيانداريک ههيه، پيى دهگوتري: (مَحَار) ژيانداريکى دهريايى گوشت نهرم و شله، ههنديک سروشتيى تاييهتي هه ن، ههنديک کونهندامى زور و ردی هه ن، دهچيته ئيو قوزاخهيه کهوه، بهروپشتيکى هه ن له ماددهی کلسيی زور رهق دروست بوون، (ئهو ژيانداره دهچيته ئيو ئهه قوزاخهيهوه)، کاتيک دهنگه مينيک دهچيته ئيو ئهه جيى و شوينهى ئهه ژياندارهوه ماددهيهکی کلسيی فوسفورپي دهردههات، بو بهرگريی له خو کردن و، دهوری ئهه دهنگه له دههات بو خو پاراستنی و هيرشکردنه سهر دوژمنه کانی، بهلام ئهه نازانی که ئهه مادده فوسفورپيه کلسييهی دهري دههات به دهوری ئهه دهنگه لهوه، دهبيته ئهه گهوههره!

ب- مهرجان (المرجان):

(هُوَ حَيَوَانٌ يَعِيشُ فِي الْبَحَارِ وَيَتَكَاثَرُ بِاللِّاتِّصَالِ، أَي: أَنْ ذُرِّيَّتَهُ لَا تَنْفَصِلُ عَنْهُ، فَيُمُو شَيْءٌ لَا يَصْدُقُ، لِذَلِكَ نَجِدُ فِي اشْتِرَاقِيَّةِ رَصِيْفًا مِنَ الْمَرْجَانِ طَوْلُهُ أَكْثَرُ مِنْ (١٦٠٠) كِم، وَعَرْضُهُ (٥٠) كِم تَقْرِيْبًا، وَالْبَحْرُ الْأَحْمَرُ كُلُّهُ صُخُورٌ مَرْجَانِيَّةٌ).

له باره‌ی مهرجانه‌وه ده‌لئی: ژیانداریکه له ده‌ریاکاندا ده‌ژی و، به هوی زاوژی‌وه زیاد ده‌کات، وه‌چه‌که‌ی لئی جیانابیته‌وه، به‌لکو هه‌ر پییه‌وه په‌یوه‌سته، ئیدی زیاد ده‌کات، به‌شپوه‌یه‌کی سه‌رسوره‌پنه‌ر، بویه له ئوستورالیا شوسته‌یه‌کی مهرجانی هه‌یه، درژییه‌که‌ی هه‌زارو شه‌سه‌د (١٦٠٠) کیلومه‌تره‌و، پانییه‌که‌شی په‌نجا (٥٠) کیلومه‌تره‌و، ده‌ریای سوور هه‌مووی له‌و به‌رده مهرجانیانه پیک دی.

که‌واته: مهرجان ژیانداره به‌لام دوایی زور ده‌بیت و وه‌چه‌که‌ی هه‌ر به‌ خویه‌وه په‌یوه‌سته‌و، به‌ پیکه‌وه به‌ نووساویی وه‌ک چیا‌یه‌ک پیکه‌وه ده‌بن و ئه‌وانه‌ی ده‌مرن ره‌ق ده‌بن و ده‌بنه به‌ردو سه‌ره‌نجام ده‌بنه مهرجان، مهرجان به‌ کوردیش و پیرای مرواریی مهرجانی پی ده‌لئین و جوره به‌ردیکی زور به‌ نرخه، په‌نگی سووری هه‌یه‌و، په‌نگی شینی هه‌یه‌و، په‌نگی جوراو جورای هه‌یه.

ج- سه‌رنجدانیکی زه‌وی:

لیره‌دا به‌ باشم زانی وینا کردنیک له (طنطاوي) بخوازمه‌وه، که له ته‌فسیره‌که‌ی خوی دا^(١) وینابه‌کی جوان ده‌کات بو گوی زه‌وی و، ده‌ریابه‌کانی و پووباره‌کانی.

ده‌لئی: ئاوی سوورو شیرین تیکه‌لن و لیک جیانابنه‌وه، چونکه پووباره‌کان و جۆگه‌له‌کان له ئاوی بارانن (ده‌بووایه‌ گوتبای: له ئاوی باران و به‌فرو ته‌رزه‌ دروست ده‌بن) ئه‌وانیش له هه‌لمی ئاو دروست ده‌بن، هه‌لمی ئاویش له ئوقیانوسه‌کان، له ده‌ریای سوور دروست ده‌بن، دواییش جاریکی دیکه‌ ئاوه

شېرىنەكە كە مەرۇف پېئويستىي پېئى نامىنى، دەچىتەوۋە نىۋ دەريا سوۋرەكە، كەواتە: ئاۋى سوۋر و ئاۋى شېرىن و ھەلمى ئاۋ، ھەرۋەھا رووبارو جۆگەلەكان كە لىيان پىئكىدىن، ھەموۋى ۋەك يەك تۆپە كە دەورى زەۋى داۋە، واتە: ھەرچى جۆرى ئاۋە، ھەموۋى دەورى زەۋى داۋە، كە ھەوت لەسەر دە (۱۰/۷)ى پانتايى زەۋى {گوتباى: چوار لەسەر پىئىج (۵/۴) باشتىبوو} دادەگرى، ئنجا ئەو دەريايانە لە ھەر شوئىنە ئاۋىكى تايىتەتايان ھەيە: دەرياي رۆم، دەرياي سوور، دەرياي فارس، دەرياي ھىند، دەرياي چىن، ئۆقيانوسى ھادىي، ئۆقيانوسى باسفيك و، ئۆقيانوسى بەلتىق {ئەو كاتە ئاۋەكانيان و ابوون} كە ئەوانە ئەسلى ئاۋن.

ئنجا كاتىك تۆ تەماشاي زەۋى دەكەي: لەلايەكەۋە بە بەرگە ھەۋا داپۆشراۋە، دوايىش بە بەرگىكى ئاۋىي داپۆشراۋە، لەسەرۋى ئاۋەكەشەۋە، ئنجا ھەلمى ئاۋ ھەيە لەسەر دەريايكان، كە بەردەۋام لەۋ ھەلمە ئاۋەش ھەۋرەكان دروست دەبن، ھەۋرەكان ھەر ھەلمى ئاۋن دەچن بۆ شوئىنى سارد، لەۋى پارچە پارچەكانى ھەلم لىك نىك دەبنەۋە، دلۆپە پىك دىنن، ئەگەر زۆر سارد بى دەبىتە بەفر، ئەگەرنا تەرزە، ئەگەرنا باران، ئنجا ئەگەر لەلايەكەۋە تەماشاي دەريا بگەين، كە زۆرەي ھەرە زۆرى زەۋى داپۆشيوۋە، لەلايەكەۋە تەماشاي رووبارەكان و زى و جۆگەلەكان بگەين و، دەبىنن، رووبارەكان سەرچاۋەكەيان لە چياكانە، بەلام شوئىنى رۇئايان دەچىتەۋە نىۋ دەريا، واتە: لە چياپەكانەۋە دىن و دەرژىنە نىۋ دەريا، ئاۋى چياپەكانىش لە ئەسلىدا ھەلمى ئاۋ بوۋە، بۆتە ھەۋرە بارىۋە، بۆيە دەريا ۋەك درەختىك وايە، رووبارەكانىش لقاكاننى كە بە وشكايى دا بلاءدەبنەۋە، ھەر رووبارىك ۋەك لقتىكە، ئنجا ھەر جۆگەلەيەك، يان ھەر شاچۆگەيەك كە لە رووبارىك ھەلدەبەستى، ۋەك دەمارى گەلەيەكەۋ، ھەر مەزرايەكىش كە بەۋ شا جۆگەۋ جۆگانە ئاۋ دەدرى، ۋەك گەلەيەكى ئەۋ درەختە، ياخود بەشېك لەۋ گەلەيە وايە.

مهسه له ی سٚٚه م:

پاگه یان دنی ئه و راستییه، که هه ر که س له سه ر زهویه ده مرئ و، ته نیا زاتی به رزی بئ وٚنه ی خوا ده مٚنٚئ و، هه موو ئه وانه ی که له ئاسمانه کان و زهوی دان، داوا له خوا ده که ن و، هه می شه و به رده وام خوا کاری دروستکراوه کانی خوئی به رٚئوه ده بات:

خوا ده فه رموئ: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿١٧﴾ وَسَبْعٌ وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿١٨﴾ قَبَائِيءَ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٩﴾ بَسْتَلُمُ مَنِ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٠﴾ قَبَائِيءَ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾﴾

شیکردنه وهی ئه م، ئایه تانه، له شهش برگه دا:

١- ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾، هه ر که سٚٚک که له سه ریه تی، له نیوچووویه، بیگومان پاناوی (ها) بو زهوی ده چٚته وه، چونکه پٚشتر باسی زهوی کراوه، هه ر که سٚٚک که له سه ر زهویه، له ژیاندارانی خاوه ن هۆش، که مرؤف و جند ده گرٚته وه، هه موویان ده مرن، وشه ی (فان) فٚنی، یفٚنی فهو فان)، (فٚنی) له بهین چوو، (یفٚنی) له بهین ده چٚن، (فهو فان) ئه و له بهین چووویه.

٢- ﴿وَسَبْعٌ وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾، پرووی پهروه ر دگاری خاوه ن شکوو به خشش و به زهوی ده مٚنٚته وه.

بوچی فه رموویه تی: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ و نه یفه رموووه: (كُلُّ مَا عَلَيْهَا): له حالٚٚک دا ژیانداران و زینده وه ران و په ره ورانی ش تٚکرا هه ر ده فه وتٚن؟! وه لئه که ی ئه وه یه که: خوا **سوره الحزنان** (من) ی به کاره ٚنناوه که بو خاوه ن عه قلان به کاردی و ته نیا جندو مرؤف ده گرٚته وه، چونکه سووپه ته که هه مووی دواندنی هه ردوو کومه ئی مرؤف و جنده و، باسی ژیانداران و دروستکراوه کانی دیکه نه.

که ده‌فهرموی: ﴿وَسَقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَنَّةِ وَالْإِكْرَامِ﴾، وشه‌ی (وَجْهٌ) زوربه‌ی تویرزه‌روان به خود (ذَات) یان لیکداونه‌وه، واته: زاتی په‌روه‌ردگارت ده‌می‌تینه‌وه، دیاره (وَجْه) له‌ئه‌سَلْدَا به‌وه‌ندامه‌ده‌گوتری که ده‌یزانین: روو، دم و چاو، (الْوَجْهُ): مَا يُسْتَقْبَلُ بِهِ الْغَيْرُ وَهُوَ فِي اللَّهِ تَعَالَى صِفَاتُهُ الْكَرِيمَةُ الَّتِي تَتَوَسَّطُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ، فَتَنْزِلُ بِهَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتُهُ وَقِيَمَاتُهُ، (وَجْهٌ) (روو) ئه‌وه‌یه‌که‌جگه‌له‌خو‌ی پی‌روو به‌رووبی، به‌لام به‌نسبت‌خو‌ای به‌رزوه‌مه‌به‌ست پی‌ئه‌وه‌سیفه‌ته‌بی‌وینانه‌ی خون، که‌ده‌کونه‌نیوان‌خو‌او‌دروستکراوه‌کانی و له‌پی‌سیفه‌ته‌کانیه‌وه‌خپرو به‌ره‌ک‌ت و چاکه‌ی وی ده‌پژئی به‌سهر‌دروستکراوه‌کانی دا ابه‌هو‌ی ویسته‌که‌یه‌وه‌وه، به‌هو‌ی زانباریه‌که‌به‌وه‌وه، به‌هو‌ی حیکمه‌تیه‌وه‌وه، به‌هو‌ی به‌زیه‌وه‌وه.

که‌واته: (وَجْهٌ) مه‌به‌ست پی‌سیفه‌ته‌کانی خو‌ای په‌روه‌ردگاره، به‌لام‌ئه‌گه‌ر بشلین: (وجه) سیفه‌تیک‌ی خو‌ایه ﴿سَلَامٌ﴾ که‌تیمه‌نازانین‌چو‌ئه‌هر‌گون‌جاوه، به‌لام‌به‌دنیایی‌مه‌به‌ست پی‌ئه‌وه‌واتا‌رواله‌تیه‌ی ئیه، که‌بو‌دروستکراوه‌کان به‌کاردی، ده‌شگون‌جن‌بلین: (وَجْهٌ) زاتی خو‌ای په‌روه‌ردگاره.

﴿ذُو الْجَنَّةِ وَالْإِكْرَامِ﴾، پی‌شتریش‌باسمان‌کرد که (جَلال) واته: هه‌یه‌ت و ده‌سه‌لات و بالاده‌ستی و پایه‌به‌رزوی، (اِکْرَام) یش له‌ئه‌سَلْدَا واته: پزلی‌گرتن و چاکه‌کاری و میهره‌بانی و به‌خشنده‌یی خو‌ا ﴿سَلَامٌ﴾، ئنجا‌خو‌ا ﴿سَلَامٌ﴾ لیره‌داکه ده‌فهرموی: ﴿وَسَقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَنَّةِ وَالْإِكْرَامِ﴾، رووی په‌روه‌ردگاری‌خاوه‌ن هه‌یه‌ت و پایه‌به‌رزوی و خاوه‌ن‌پزلی‌گرتن و به‌خشین و میهره‌بانیت، ده‌می‌ن. (۳) - ﴿قِيَامِي ۚ الْآءَ رَبِّكَ مَا تُكَدِّبَانِي﴾، ئنجا‌ئه‌ی جندو‌مرو‌فا! نکو‌ولی له‌کام‌له‌چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان‌ده‌که‌ن؟!

زانایان وشه‌ی (جلال) و (اکرام) یان‌ئاوا لیکداونه‌وه:

أ- (الْجَلال): الْعَظَمَةُ، وَفِيهِ مَعْنَى الْإِعْتِلَاءِ وَالتَّرْفُعِ الْمُعْتَوِي عَلَى الْغَيْرِ، كَالْعُلُوِّ وَالْعَظَمَةِ وَالْكَبرِيَاءِ وَالْإِحَاطَةَ وَالْغِنَى وَالْغَلْبَةَ وَالْقَهْرَ، (جَلال) به‌مانای مه‌زینی دئی و، به‌مانای

بالا دستی و، به‌رزبونه‌وهی معنه‌ویی به‌سهر جگه‌له خۆیدا، وه‌ک به‌رزیی و مه‌زنی و، گه‌وره‌یی و، ده‌وره‌دان و، بِن نیازی و، بالا ده‌ستی و، ملپیکه‌چکردن (هه‌موو ئه‌وانه ده‌گریته نیو خۆی).

ب- (الإكْرَام: أفعال من الكرم والعطاء والسخاء والجود، وفيه معنى البهاء والحسن الذي يجذب الغير، ويؤلفه، كالعلم والرحمة والقدرة والجود والجمال والعطاء، وتسمى صفات الجمال)، (إكْرَام) له‌سهر کیشی (أفعال) وه‌ له (کرم) وه‌ هاتوه، که بریتیه له به‌خشین و پیدان، ئه‌ویش به‌مانای ئه‌و جوانییه‌یه که سه‌رنجی جگه‌له خۆی زاده‌کیشی و شه‌یدیای ده‌کات، وه‌ک زانیاری و، به‌زه‌یی و، ده‌سه‌لات و، به‌خشش و، جوانیی و، پیدان، هه‌موو ئه‌وانه‌ش به‌سیفه‌ته‌کانی جوانیی (جمال) ناو ده‌برین.

که‌واته: ﴿ذُو الْمَلَنِ وَالْإِكْرَامِ﴾، ناویکه له ناوه چاکه‌کانی خوا ﴿سَلَامَانَ الرَّحْمِ﴾ که کۆکه‌ره‌وه‌یه بۆ هه‌موو سیفه‌ته‌کانی هه‌یه‌ت و ده‌سه‌لات و هه‌یمه‌نه‌ی خواو، هه‌موو سیفه‌ته‌کانی به‌خشش و که‌رهم و به‌زه‌یی خوا ﴿سَلَامَانَ الرَّحْمِ﴾.

٤- ﴿بَسْطَهُمْ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، ههر که‌س که له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌یه، داوای لی ده‌کات، (مَنْ) دیسان بۆ خاوه‌ن عاقلان ده‌چیته‌وه، که ئه‌مجاره فریشته‌کانیش ده‌گریته‌وه، که فریشته‌کان نیشته‌جیی ئاسمانه‌کانن و، له‌سهر زه‌ویش مروّف و جند هه‌ن، هه‌موو ئه‌وانه‌ی له ئاسمانه‌کان دا و له‌سهر زه‌وی نیشته‌جین، داوا له خوا ده‌که‌ن، واته: داوای لی ده‌که‌ن، به‌ زمانی حال یان به‌ زمانی وتار، بۆ هه‌موو پیدایه‌بسته‌ییه‌کانی خۆیان.

٥- ﴿كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾، هه‌موو پۆژیک ئه‌و له کاریکدایه، بۆ مانای (يَوْمٍ) له زمانی عه‌ره‌ببییدا ئیمه‌ ده‌لین: پۆژ، به‌لام له ئه‌سه‌لدا له زمانی عه‌ره‌ببییدا (يوم) واته: کات، واته: هه‌موو کاتیک خوا له کاریکی تایبه‌ت دایه، چونکه (شَأْنٍ) به‌ نه‌زانراو (نكرة) هاتوه، واته: کاری جیاواز له‌وه‌ی پێشی، بۆ ئیمه ههر کاتیک که تیده‌په‌ری، خوا کاریکی دیکه ده‌کات، داوای تۆزیک دیکه تیشکی زیاتر ده‌خه‌ینه سه‌ر چه‌مک و اتای ئه‌م ئایه‌ته موباره‌که.

۶- ﴿فَإِنِّيَ الْآءَاءُ رَبِّكُمْ أَتُكْرَبُونَ﴾، آیا تیره نهی مرؤف و چند! به کام له چاکه کانی په روه ردگارتان بیبروان، نکوولی له کام له چاکه کانی په روه ردگارتان ده کهن؟

(یوم) به مانای (کات) دئی، به لام (شان) به مانای (حال) دئی و، به مانای کار دئی، واته: له هه موو کاتیکدا خوا له کاریکی جیا له وهی پیش دایه، یان له کاریکی تایه تدايه، که مه به ست پیی سه ریه رشتتیکردنی دروستکراوه کان و به رتیه بردنیه تی بویان.

(ابن عجبیه) له ته فسیره که هی خوئی^(۱) دا، بو روونکردنه وهی چه مکی نه م تایه ته موباره که: ﴿يَسْأَلُهُمْ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ الرحمن، واته: هه کس که له ناسمانه کان و زه ویدایه، داوای لی ده کات، هه کاته نه و له کاریکی دایه، گو توویه تی:

﴿يَسْأَلُهُمْ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ آی: مِنْ مَلِكٍ، وَإِنْسٍ، وَجِنٍّ، وَغَيْرِهِمْ، لَا غِنَى بِأَحَدٍ مِنْهُمْ عَنْهُ سُبْحَانَهُ، كُلُّهُمْ يَسْأَلُهُ حَاجَتَهُ، إِمَّا بِلِسَانِ مَقَالِهِ، وَإِمَّا بِلِسَانِ خَالِهِ، أَهْلُ السَّمَوَاتِ يَسْأَلُهُ قُوَّتُ أَرْوَاحِهِمْ، وَأَهْلُ الْأَرْضِ قُوَّتُ أَشْبَاحِهِمْ، وَأَرْوَاحِهِمْ).

(قال أبو السعود: فَإِنَّهُمْ كَأَفَّةٍ مِنْ حَيْثُ حَقَائِقُهُمُ الْمُمَكِّنَةُ، مَعَزِلٌ عَنْ اسْتِحْقَاقِ الْوُجُودِ، وَمَا يَتَفَرَّغُ عَلَيْهِ مِنَ الْكَمَالَاتِ بِأَسْرِهِ، بِحَيْثُ لَوْ انْقَطَعَ مَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْعِنَايَةِ الْإِلَهِيَّةِ مِنَ الْعِلَاقَةِ .. لَمْ يَسْمُوا زَالِحَةَ الْوُجُودِ أَضْلًا، فَهُمْ فِي كُلِّ أَنْ مُسْتَمِرُّونَ عَلَى الْإِسْتِدْعَاءِ وَالسُّؤَالِ).

واته: نه وانهی داوا له خوا **سوره الحز** ده کهن، له فرشته و مرؤف و چندو جگه له نه وانیس، هیچ کامیان بی نیاز نیه، له خوا **سوره الحز**، هه کامیکیان داوای پیداو یستی خوئی لی ده کات یان به زمانی وتار، یان به زمانی حال و، نه هلی ناسمانه کان

داوای بڑیوی پووحیانی لئی ده کهن، به لام نه هلی زهوی داوای بڑیوی جهسته و پووحه کانیانی لئی ده کهن.

(ابن عجبیه) نهو قسانه له (أبو السعود) وه دینئی، نهویش پوونکه ره وه یه کی ناوداری قورنانه و ده لئی: مرؤقه کان تیکرا له و پووه وه که چیهت (ماهیه) ای نهوان بریتیه له بوون گونجایی (واته: ده گونجا هه بن و ده گونجا نه بن) له و پووه وه که بوونه که یان له خوای پهروه دگاره وه یه، ههروه ها هه موو نهو شتانه ی دیکه که له بوونه وه سه رچاوه ده گرن، هه موو نهو چاکانه، که نه گهر خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** تاویک په یوه ندیی لیبان دابیرئی، هه ر بوونه که شیان نامیتئی، چ جای نهو شتانه ی دیکه که هه یانن، بویه به رده وام له چاوه پوانیسی به زه یی و به خششی خوای میهره بانن.

له کوتایی نه م دهر سه ماندا نه م دوو ده قه دینین:

(۱) - پیغهمبه **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّيَ الْأَكْبَرُ** گوئیستی که سیک بوو ده یگوت: **يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ** (۱)، واته: نهی خاوه ن جهلال و ئیکرام، پیغهمبه **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّيَ الْأَكْبَرُ** فه رمووی: وه لامت درایه وه، داوابکه! یانی: مادام بهو دوو سیفته به رزه بانگی خوات کردوه، دوغایه کهت قبوول بووه.

(۲) - **عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ**، عَنْ النَّبِيِّ **ﷺ** فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: **﴿كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾** (۲) **الرَّحْمَنِ**، قَالَ: مِنْ شَأْنِهِ أَنْ يَغْفِرَ ذَنْبًا، وَيُقَرِّجَ كَرْبًا، وَيَرْفَعَ قَوْمًا، وَيَخْفِضَ آخَرِينَ (أَخْرَجَهُ ابْنُ ماجه: ۲۰۲، والطبراني في الشاميين: ۲۲۰۲، وابن حبان: ۶۸۹).

(۱) **عَنْ أَبِي الْوَرْدِ عَنِ الْجَلَّاجِ حَدَّثَنِي مُعَاذٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَقَى عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يُصَلِّي وَهُوَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْخَيْرَ، قَالَ: سَأَلْتَ الْبَلَاءَ فَسَلَّ اللَّهُ الْعَافِيَةَ، قَالَ: وَأَقَى عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ نِعْمَتِكَ، فَقَالَ ابْنُ آدَمَ! هَلْ تَدْرِي مَا تَمَامُ النُّعْمَةِ؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْوَةٌ دَعَوْتُ بِهَا أَرْجُو بِهَا الْخَيْرَ، قَالَ: فَإِنَّ تَمَامَ النُّعْمَةِ قَوْلٌ مِنَ النَّارِ وَدُخُولٌ الْجَنَّةِ، وَأَقَى عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يَقُولُ: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ! فَقَالَ قَدْ اسْتَجِيبَ لَكَ، فَسَلِّ! أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۲۲۱۰۹، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.**

واته: نه‌بوو دده‌رداء **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**، له پیغه مبه‌ره‌وه **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** ده‌گپ‌ریته‌وه، ده‌ر‌بار‌ه‌ی فه‌رمایشتی خوا: **﴿كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾** **﴿الرحمن﴾** له هه‌ر کاتیکدا خوا له کاریکدایه، پیسی گوترا: نه‌و کاره‌چییه که خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به‌رده‌وام نه‌نجامی ده‌دات؟ فه‌رمووی: له کاری خوا نه‌ویه که له گونا‌ه‌تیک ده‌بووری و، ده‌روویک ده‌کاته‌وه له خه‌فه‌تیک {که‌سیک خه‌فت و مه‌ینه‌تیه‌کی هه‌یه، ده‌رووی لَیْ ده‌کاته‌وه} کومه‌لَیک به‌رز ده‌کاته‌وه {به‌هو‌ی تاعه‌ته‌وه}، کومه‌لَیک نزم ده‌کاته‌وه {به‌هو‌ی گونا‌ه‌وه}.

واته: کاره‌کافی خوا **بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** نه‌و کارانه‌ن که له دروست‌کراوه‌کاندا هه‌ن، مراندن و ژیاندن و، به‌رز‌کردنه‌وه و نزم‌کردن و، هه‌ژاری و نه‌داری، ساغیی و نه‌خو‌شیی و، پیدان و پینه‌دان، سه‌رخستن و ژَیر خستن ... هتد، به‌لام پیغه‌مبه‌ر **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** نه‌و چواره‌ی وه‌ک نمونه له کاره‌کافی خوا‌ی به‌رزی مه‌زن هینا‌ونه‌وه.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی دووهم

پیناسه ی ئەم دەرسە

بەڕێزان!

ئەم دەرسە لە پازدە (۱۵) ئایەت پێک دێ، ئایەتەکانی: (۳۱ - ۴۵)، هەمووشیان تەرخانکراون بۆ باسی ڕۆژی دوایی، بە هەردوو قۆناغی ئاخیر زەمان و قیامەت و هەڵسانەووه، هەروەها بۆ چاره‌ی مەرۆفی و جند، لە بەرانبەر دەسه‌لاقی بۆ سنووری خوادا **بەڕێزان** و، ئەو گرفتاریی و مەینەتییه‌ سه‌ختی لەو ڕۆژەدا بۆ تاوانباران دیتە پێش، که تاوانباران بە نیشانه‌یان دەناسرێنه‌وه‌و، پرسیاران لێ ناکرێ لە باره‌ی تاوانه‌کانیان‌ه‌وه‌و، تووکی پێشه‌سه‌رو پێیه‌کانیان پێکه‌وه‌ ده‌گیرێن و فری دەدرێنه‌ ئیو دۆزه‌خه‌وه‌و، له‌ وێشدا له‌ ئیو ئاگری بلێسه‌دارو ئاوی کولیوو داغ دا دین و ده‌جن!

﴿ سَفَّعْ لَكُمْ آيَةَ الْفَقْلَانِ ﴿٣١﴾ قِيَامِي ءآلَاءِ رَبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿٣٢﴾ يَمَعْتَرُ الْجِنُّ وَالْإِنْسُ
 إِنْ أَسْطَغْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾
 قِيَامِي ءآلَاءِ رَبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْصِرَانِ ﴿٣٥﴾ قِيَامِي
 ءآلَاءِ رَبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿٣٦﴾ فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ قِيَامِي ءآلَاءِ
 رَبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ قِيَامِي ءآلَاءِ رَبِّكُمْ
 تُكْذِبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيئَتِهِمْ فَيُؤْخَذُ بِالنُّوَصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ قِيَامِي ءآلَاءِ رَبِّكُمْ
 تُكْذِبَانِ ﴿٤٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ فِيهَا وَعَيْنٌ جَمِيرَةٌ أُنِ
 ءآلَاءِ رَبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿٤٥﴾ ۞

مانای دەقا و دەقی ئایەتەکان

ئەى دوو (كۆمەلە) قورسەكان (ى جندو مرؤف) له مەودوا بۆ (سزادان) تان
 يەكلايى (و دەستخاليى) دەبينەوه ^(٣١) ئنجا ئايا (ئەى جندو مرؤف!) نكوولئى
 له كام له چاكەكانى پەروەردگارتان دەكەن؟ ^(٣٢) ئەى كۆمەلئى جندو مرؤف!
 ئەگەر توانيتان له تەنیشت و لايەكانى ناسمانەكان و زەوى بچنە دەرى، دەرىچن
 (بەلەم) بەبى تواناو دەستەلەت دەرنەچن (ئەو دەستەلەت و توانايەشتان نيه)
^(٣٣) ئنجا ئايا (ئەى جندو مرؤف!) نكوولئى له كام له چاكەكانى پەروەردگارتان
 دەكەن؟ ^(٣٤) بليئسەى ئاگرو مس تان بەسەردا دەنئيردرئى و سەرکەوتوو نابن
 (له هەولئى دەرچووتتان دا) ^(٣٥) ئنجا ئايا (ئەى جندو مرؤف!) نكوولئى له كام
 له چاكەكانى پەروەردگارتان دەكەن؟ ^(٣٦) ئنجا هەر كات (له ئاخير زەمان دا)
 ئاسمان لەت و پەت بوو و سوور هەلگەپا، وەك رۆن (ى گەرم و داغ) ^(٣٧) ئنجا
 ئايا (ئەى جندو مرؤف!) نكوولئى له كام له چاكەكانى پەروەردگارتان دەكەن؟
^(٣٨) لەو رۆژەدا (كە قيامەت دئى بە دواى ئاخير زەمان دا) مرؤف و جند له
 بارەى گوناھەكانيانەوه پرسىاريان لئى ئاكرئى ^(٣٩) ئنجا ئايا (ئەى جندو مرؤف!)
 نكوولئى له كام له چاكەكانى پەروەردگارتان دەكەن؟ ^(٤٠) تاوانباران بە نيشانەيان
 دەناسرئىن، ئنجا تووكى پيشەسەرو پيشەكان (ى تاوانباران پيئكەوه) دەگيرئىن (بۆ
 فریدرانە نئىو دۆزخەوه) ^(٤١) ئنجا ئايا (ئەى جندو مرؤف!) نكوولئى له كام
 له چاكەكانى پەروەردگارتان دەكەن؟ ^(٤٢) (دەگوئىرى): ئەمە ئەو دۆزەخەيه
 كە تاوانباران بە درۆيان دادەنا (و نكوولئيان له بوونى دەكرد) ^(٤٣) (ئيتاستاش
 تاوانباران) له نئىوانى وى و له نئىوان ئاوئىكى كوليوو داغ دا دەسوورئىن (دئىن و
 دەچن و هەرچارە بە يەكيان سزادەدرئىن) ^(٤٤) ئنجا ئايا (ئەى جندو مرؤف!)
 نكوولئى له كام له چاكەكانى پەروەردگارتان دەكەن؟ ^(٤٥)!

شیکردنه‌وی هه‌ندی‌ک له وشه‌کان

(سَفَرَعُ لَكُمْ): (الْفَرَاغُ: خِلَافُ الشُّغْلِ، وَقَدْ فَرَعَ فَرَاغًا وَفُرُوعًا، وَهُوَ قَارِعٌ، سَافِرٌ لَكَ أَي: سَاجِدٌ فِي أَمْرِكَ وَأَعَاقِبُكَ)، وشه‌ی (فَرَاغُ) پی‌چه‌وانه‌ی سه‌رقالی‌یی و ده‌ستگیراوییه، ده‌گوتری: (فَرَعَ فَرَاغًا وَفُرُوعًا، وَهُوَ قَارِعٌ)، واته: فلانکه‌س کاری نه‌ما، ده‌ستی به‌تال بوو، ده‌ستی خالی بوو، (سَافِرُكَ لَكَ) واته: زور به‌جیدی‌یی بایه‌خ به‌کاره‌که‌ی تو ده‌ده‌م و سزات ده‌ده‌م، که‌واته: (سَفَرَعُ لَكُمْ أَيُّهُ الثَّقَلَانِ!) خوا **سَفَرَعُ لَكُمْ** ده‌فه‌رموی: ئە‌ی جندو مروّف! له مه‌ودوا به‌جیدی‌یی خه‌ریکی کاروباری تێوه ده‌بم، که مه‌به‌ست پیتی روژی دواییه‌و هێترانه‌ پیتی سزوا پادا‌شته.

(أَيُّهُ الثَّقَلَانِ): ئە‌ی دوو قورسه‌کان، (ثَقُلَ) به‌مانای قورسای‌ی دێ، (ثَقْلَانِ) واته: دوو قورسه‌کان، (الثَّقَلُ: وَالخِفَةُ مُتَقَابِلَانِ، وَثَقْلَانِ تَثْنِيَةٌ ثَقُلَ، وَهَذَا الْمُتَنَّى اسْمٌ مُفْرَدٌ لِمَجْمُوعِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ)، (ثَقُلَ) قورسی، (خِفَةُ) سووکی و ئە‌وانه‌ پێکه‌وه به‌راورد ده‌کری‌ن، ئنجا که (ثَقُلَ) کراوه به‌ دووان (ثَقْلَانِ)، ئە‌م دووانه‌یه‌ ناویکی تاکه بو کۆی جندو مروّف، که‌واته: (الثَّقْلَانِ، الثَّقَلَيْنِ) واته: دوو کۆمه‌له‌ قورسه‌کان که مه‌به‌ست پیتی مروّف و جندن.

(يَمْعَشَرُ): (الْمَعْشَرُ: إِسْمٌ لِلْجَمْعِ الْكَثِيرِ الَّذِي يُعَدُّ عَشْرَةَ عَشْرَةَ دُونَ أَحَادٍ)، (مَعْشَرٌ) ناوه بو کۆمه‌لێکی زور که ده‌ ده‌ژمێردری‌ن، نه‌ک یه‌ک یه‌ک، واته: له‌به‌ر زۆریان ناگونجی یه‌ک یه‌ک بژمێردری‌ن.

(أَنْ تَفْجُرُوا): که ده‌رچن، (تَفَجَّرَ السُّهُمُ فِي الرِّمِيَةِ نُفُودًا وَتَفَادًا، وَالْمِثْقَبُ فِي الْحَسْبِ: حَرَقَ إِلَى الْجِهَةِ الْأُخْرَى)، ده‌گوتری: تیره‌که له بو‌هاویژراوه‌که (له‌ نێچیره‌که) ده‌رچوو، (نُفُودًا وَتَفَادًا) به‌ ده‌رچوون، (وَالْمِثْقَبُ فِي الْحَسْبِ) (مِثْقَبٌ) ئە‌وه‌یه‌ داری پی کون ده‌که‌ن! کونکه‌ره‌که‌ش له ته‌خته‌که ده‌رچوو، (حَرَقَ إِلَى الْجِهَةِ

الأخرى) واته: لهملایه وه درى و كوى كرد، بؤ دیوه كهى دى، واته: دهراو دیوى كرد، ئنجا كه دهفه رموى: ئهى كۆمه لى جندو مروفا! ئه گهر توانیتان له لاو ته نیشته كانى ناسمانه كان و زهوى دهریچن، بیگومان مه بهست پاكردن و هه لاتنه، (النُّفُودُ وَالنَّفَادُ: جَوَازُ شَيْءٍ عَنِ شَيْءٍ وَخُرُوجُهُ مِنْهُ)، (نُفُودٌ وَنَفَادٌ) ههردووکیان به مانای پهتووونى شتیكه به نیو شتیك داو لى دهرچوو نیهتی، (منفذ) یش (الممرُ النافذُ)، یانى: ئه و پیدایه رۆیشتوو هى دهراو دیوه شوینى پیدایه رۆیشتن.

(أَفْطَارٍ): (جَمْعُ فَطْرٍ: وَهُوَ الْجَانِبُ، وَالْفَطْرُ: النَّاحِيَةُ الْوَاسِعَةُ فِي الْمَكَانِ الْوَسِعِ)، (أَفْطَارٌ) كۆى (فَطْرٌ)، كه به مانای لا ته نیشته و لایه كى فراوان دى، له شوینیكى فراوانتر.

(بِأَسْلَانٍ): (السَّلَاطَةُ: التَّمَكُّنُ مِنَ الْقَهْرِ، وَسَمِيَّ الْحِجَّةِ سُلْطَانًا، وَسَلَاطَةُ اللِّسَانِ: الْقُوَّةُ فِي الْمَقَالِ، إِلَّا بِسُلْطَانٍ: إِلَّا بِمُلْكٍ وَتَيْسَ لَكُمْ مُلْكٌ)، (سَلَاطَةُ) دهسترویشتوو یی له پرووى دهسته لاتوهه، به لگهش پیتی گوتراوه: (سُلْطَانٌ) (له بهر ئه وهى دهسه لاتی ههیه به سهه عه قلی به ران به ره كه داو) (وَسَلَاطَةُ اللِّسَانِ) ده گوتری: فلانكهس (سَلِيْطٌ اللِّسَانِ) زمانى تیزه، له بهر ئه وهى له دوان دا قسه زانه (قسه كهى تیزه و ده برى) كه واته كه دهفه رموى: (لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ)، واته: مه گهر به حوكمرانیى و به دهسترویشتوو یه تی دهریچن و ئه وه شتان نیه، كه واته: ناتوانن دهریچن و له دهسترویشتوو یه راجه پلكن

(شَوَاطِئُ): (الشَّوْاطِئُ: اللَّهْبُ الَّذِي لَا دُخَانَ فِيْهِ)، (شَوَاطِئٌ) ئه و بلیسه یه كه دوو كه لى تیدانیه، واته: بلیسه ی ئاگرى پرووت.

(وَالْحَاسُ): (الْحَيْبُ بِلَا دُخَانٍ)، (لهیب) یانى: گریك كه دوو كه لى تیدانیه، به لگه به مانای مسیشت دى، (النحاس: الصُّفْرُ وَهُوَ الْقَطْرُ)، (صُفْرٌ) واته: مس، كه ئه م مانایه یان لیره دا گونجاوتره، واته: ئه گهر تیه و بتانه و یی دهریچن، هه م بلیسه ی ئاگر، هه م مسی قالكراوه تان به سه ردا ده تیرری. واته: ئه و كانزایانه ی له پارچه

ئەستێرە و خڕۆكە كاندا هەن، كە لە شێوەی ئەیزەك و بلیسەدا بەرەو زەوی دێن. هەرەها (نُحَاسٌ) بە (دوو كەل)ی بِن خلتەش گوتراوە، بە لأم زیاتر مانای مس دەگەیهنێ لەم سیاقەدا.

(وَرْدَةٌ): (وَاحِدَةٌ الْوَرْدِ) واتە: گۆل، یەك گۆل، (وَهُوَ زَهْرٌ أَحْمَرٌ مِنْ شَجَرَةٍ دَقِيقَةٍ ذَاتِ أَغْصَانٍ شَائِكَةٍ)، ئەویش بریتیه لە گۆلێكی سوور لە درەختێك كە گەلاكانی وردن و لقه كانی دركاوین، لە كوردیی دا گۆله باغی پێ دەگوترێ.

(كَالذَّهَانِ): (الذَّهَانُ: دُرْدِي الرِّبْتِ، وَالذَّهَانُ: الأَدِيمُ الأَحْمَرُ، وَالذَّهَانُ: الذُّهْنُ، دِهَانٌ) بە سَن و اتایان هاتوه:

أ- هەم بە مانای تلتی رۆنی زەیت (دُرْدِي) هاتوه.

ب- هەرەها بە مانای پێست و چەرمی سووریش هاتوه.

ج- دیسان بە مانای رۆن بە گشتی، یان رۆنی داغ كراو و، قالدبووهش هاتوه. یانی: ناسمان رەنگەكەى بەو شێوەیەى لئ دئی.

(بِالنَّوْمِيِّ): (جَمْعُ نَاصِيَةٍ: وَهِيَ شَعْرٌ مُقَدِّمُ الرَّأْسِ)، تووكسی پێشه سەر پێسی دەگوترێ: (نَاصِيَةٍ)، كە بە (نَوَاصِي) كۆ دەكرێتەوه واتە: پێشه سەرەكان.

(حَمِيمٍ): (الْحَمِيمُ: المَاءُ الشَّدِيدُ الحَرَارَةِ)، ناویكى كە زۆر گەرم بێ، واتە: ئاوی كۆلاوو داغ.

(أَنْ): (انْتَهَى حَرْهُ عَلِي حَتَّى انْتَهَى غَلِيه، أَنْ: الحَاضِرُ)، (أَنْ) بە مانای گەرمییه كەى كۆتایی هاتوه، واتە: كۆلاوه تاكو گەشتۆته قۆناغی كۆتایی، كە ئاو لە پلهی سەدی گەرمی دا دەكۆلێ و دواى دەبێتە هەلّم و نامێنێ.

مانای گشتیی نایه‌ته‌کان

وهک پیشتریش گوهمان: ئەم پازده نایه‌ته هه‌موویان له باره‌ی باس و خواسی قیامه‌ته‌وه‌ن، به‌لام سه‌ره‌تا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده‌فه‌رموی: ﴿سَفَرٌ لَّكُمْ إِلَى الثَّقَلَيْنِ﴾، به‌دنیایی بۆتان یه‌کلایی ده‌بینه‌وه‌ ئەی دوو قورسه‌کان! که مه‌به‌ست پیتیان مروّف جنده، ئەی کۆمه‌لێ مروّف و جند! بۆتان یه‌کلایی ده‌بینه‌وه‌و، ده‌ست خالیی ده‌بین، واته: زۆر به‌جیددی لیتان^(۱) وه‌خۆ ده‌که‌وین. دوا‌یی له‌مه‌سه‌له‌ گرنکه‌کانیشدا زیاتر تیشک ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر ئەم وشه‌یه.

بێگومان خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**: (لَا يُشْغَلُ شَأْنٌ عَنِ شَأْنٍ)، هیچ کاریک له‌کاریکی دیکه‌ ده‌ستگیراو و سه‌رقالی ناکات، بگوتری: له‌به‌ر ئەوه‌ی خه‌ریکی فلان کاریه، فلان کاره‌ی بۆ ناکری! به‌لکو خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له‌یه‌ک تاودا، بِن ئەژمار کاران ئەنجام ده‌دا، له‌باره‌ی دروستکراوه‌کانی خۆیه‌وه‌ که به‌س خۆی به‌ژماره‌یان زانایه‌و، ته‌نیا خۆی به‌کاروباریان ئاگاداره‌ له‌ناسمانه‌کان و له‌زه‌ویداو، له‌ده‌ره‌وه‌ی ناسمانه‌کان و زه‌ویش دا، وه‌ک فه‌رموویه‌تی: ﴿وَمَا يَمْلِكُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا يَٰ ذَكَرَىٰ﴾ **لَبَسَ** ﴿٣﴾، الهدثر، جگه‌ له‌خۆی سه‌ربازه‌کانی په‌روه‌ردگارت نازانن، به‌لام لیره‌دا: ﴿سَفَرٌ لَّكُمْ إِلَى الثَّقَلَيْنِ﴾، واته: بۆتان ده‌ستخالیی ده‌بینه‌وه‌، چونکه‌ که‌سیک بیه‌وی خه‌ریکی کاریک بێ، کاره‌کانی دیکه‌ واز لێ دێنن، بۆ ئەوه‌ی ئەو کاره‌ی دیکه‌ که‌ پرووی تی ده‌کات، به‌جیددی ئەنجامی بدات، واته: تێمه‌ به‌جیددی، خه‌ریکی جێبه‌جێکردنی کاری تێوه‌ ده‌بین، کاری ئەو دوو کۆمه‌له‌ی جندو مروّفیش بریتیه‌ له‌سزاو پاداشت بۆ هه‌تانه‌ پیشیان، ﴿فَيَأْتِي أُمَّةً رَبِّكُمَا تَكْذِبَانِ﴾، ئنجا ئەی کۆمه‌لێ جندو مروّف! ئایا نکوولیی له‌کام له‌چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟ که‌ پوژیکی داناوه‌ تابه‌ت بۆ لێپرسینه‌وه‌ی تێوه‌، بۆ سزاو پاداشت به‌سه‌ردا

(۱) لێ وه‌خۆکه‌وت: گرنگی پێدا، مشووری لێخوارد.

چه سپاندنتان، تاكو دادگه‌ریی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** بچه‌سپیی و، چاكان پاداشت بدرینه‌وه‌و، خراپه‌كارانیش سزا بدرین، ئنجا نایا كه‌س توانای راكردن و هه‌لآتسی هه‌یه له‌و پۆژه‌داو، كه‌س توانای ده‌ربازبوون و قوتار بوونی هه‌یه؟ نه‌خیر.

خوا ده‌فرموئ: ﴿ **بِمَعْمَرِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ** ﴾، ئە‌ی كۆمه‌لی زۆری جندو مروڤان! ﴿ **إِنِ اسْتَفَعْتُمْ أَنْ تَفْذَرُوا مِنْ أَفْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** ﴾، نه‌گه‌ر توانیتان له‌ كه‌لین و لایه‌كانی، له‌ گۆشه‌و كه‌ناره‌كانی ئاسمانه‌كان و زه‌وی ده‌ربچن، تاكو رابكه‌ن و هه‌لبێن، ﴿ **فَانْفُذُوا** ﴾، ده‌ربچن، بپۆن، ﴿ **لَا تَفْذَرُونَ إِلَّا سُلْطٰنًا** ﴾، ناتوانن ده‌ربچن و، قوتار بن، مه‌گه‌ر به‌ حوكمرانیی و ده‌سته‌لآت (ئه‌و حوكمرانیی و ده‌سته‌لآته‌شتان نیه‌) كه‌واته: ئە‌ی مروڤ و جند كه‌ له‌ دنیا‌دا ده‌ژین! خۆتان ئاماده‌ بكه‌ن بۆ ئە‌و پۆژه‌ی له‌ ده‌ستی خوا قوتار نابن و، خواش **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** زۆر به‌ جیددی خه‌ریکی لێرسینه‌وه‌و سزاو پاداشتی تێوه‌ ده‌بێ، خۆتان بۆ ئە‌و پۆژه‌ ئاماده‌ بكه‌ن، كه‌ ناشتوانن له‌ گۆشه‌و لایه‌كانی ئاسمانه‌كان و زه‌وییه‌وه‌ ده‌ربچن و، له‌ خوا رابكه‌ن و قوتارتان نابن، ﴿ **فَإِنِّيَ الْإِلٰهَ رَبِّكُمْ كَذٰبًا** ﴾، ئنجا نایا ئە‌ی كۆمه‌لی جندو مروڤ! نكوولیی له‌ كام له‌ چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن و دانی پیدا ناهینن؟ ئنجا له‌سه‌ر یاسی ئە‌وه‌ به‌رده‌وام ده‌بێ كه‌ ئە‌گه‌ر بیان‌ه‌وئ رابكه‌ن، له‌ته‌نیش‌ت و لایه‌كانی ئاسمانه‌كان و زه‌وی، له‌ گۆشه‌و كه‌ناره‌كانیانه‌وه‌ بزانی‌ن چییان به‌سه‌ر دئ؟

﴿ **رُسُلٌ عَلَيْكَ شَوَاطِئٌ مِّنْ نَّارٍ وَنَحَاسٌ فَلَا تَنْصِرَانِ** ﴾، بلیسه‌ی ناگرو مسی قائل‌كراوه‌تان به‌سه‌ردا ده‌تیردرئ (واته: به‌سه‌رتان داده‌به‌زیرئ) سه‌ر كه‌ه‌وتوو نابن.

یانی: ئە‌گه‌ر بتانه‌ه‌وئ رابكه‌ن و له‌ گۆشه‌و كه‌ناره‌كانی ئاسمانه‌كان و زه‌وی ده‌ربچن، تووشی ئە‌و بلیسه‌ی ناگرو مس و كانزای تاواوه‌ ده‌بن، ئە‌مه‌ش ئاماژه‌یه بۆ ئە‌و پارچه‌ نه‌یزه‌ك و بلیسه‌یه‌ی كه‌ تێمه‌ی خه‌لكی سه‌ر زه‌وی ده‌یانبینین، به‌ تایبه‌تی له‌ شه‌واندا كه‌ خه‌لك ده‌لێن: ئە‌وه‌ ئە‌سته‌تیره‌یه‌ راخزی، یان ئە‌وه‌ ئە‌سته‌تیره‌یه‌ كشا، به‌لام له‌ راستییدا ئە‌وانه‌ هه‌موویان پارچه‌ نه‌یزه‌ك و بچووكت‌ر

له نه یزه که کانن که ده بنه بلیسه‌ی ناگر، به لّام نه گهر که وره بن، به قه باره ی جورا و جور ده که ونه سهر زهوی و ویرانکاری گه وره له نه نجامی که ونه سهر زهویان دا دروست ده بن، به لّام به زوری نه و پارچه نه ستیره و خرّوکانه ی به ره و به رگه هه وای زهوی دین، له بهر نه وه ی به رگه هه وای زهوی مه و دایه کی باشی هه به و هه زار (۱۰۰۰) کیلومه تر به رزتره، نه و پارچانه ده سووتیرین، نه گه رنا له هه ره شو و پوژیکدا به مه زنده ی زانایان زیاتر له یه ک ملیون (۱۰۰۰۰۰۰) به ردی به ووک دینه نیو به رگه هه واه، به لّام له بهر نه وه ی نه و به رگه هه وایه گازی نوکسجینی تیدایه که یارمه تی سووتان ده دات و، گازی هایدرو جینی تیدایه که ده سووتی و، نه و پارچانه ش زور گهرمن، له نه نجامی لیکه شاندا گر ده گرن ده سووتین، مه گهر به ده گمه ن و جار جار تاک و ته رایه کیان به قه باره یه ک بگاته زهوی، نه گه رنا نه وای دیکه هه موویان ده سووتین و بلاوده بنه وه، نجا که بلاویش ده بنه وه دیسان نه وه ش سوودی هه یه، چونکه توزوگر ده که کیان ده بی به چه ق بو نه و دلّویه باران و به فرو ته رزانه ی که پاش پرۆسه ی هه آماندنی ده ریکان، پهیدا ده بن و سه ره نجام له ناسمانه وه ناومان بو داده به زی، له شیوه ی باران و به فرو ته رزه دا.

بوئه ده فه رموی: بلیسه ی ناگری بی خلتهو، مسی قالکراوه تان بو سه رتان ده نیردری و نیوه سه رکه وتوو نابن، ﴿فَإِنِّي مَلَأْتُ رَيْحًا نَكِيدَان﴾، نجا نه ی کو مه لی جنو مروفا! نایا نکوولی له کام له چاکه کانی په روه ردگارتان ده که ن؟ نجا خوا **سوره الحجر** ده گواز یته وه بو باسیکی دیکه و باسی دوی پوژی دوی ده کات، هه له به ته نه وه ی پیشیش هه ره مینه خو شکردن بووه بو باسی پوژی دوی، که خوا **سوره الحجر** فه رموی: خو متان بو یه کلای ده که مه وه تا کو سزاو پاداشتتان بده م، دوی فه رموی: ناتوانن رابکه ن، به گو شه و که ناره کانی ناسمانه کان و زهوی دا، توانای پارکردنتان نیه، له بهر نه وه ی بلیسه ی ناگرو مسی قالکراوه تان به سه ردا ده به زی تر.

دوایی دہ فہرموی: ﴿فَإِذَا أَنْشَقَّتْ السَّمَاءَ﴾ کہ دپتہ سہر باسی پوڑی دوایی، پیشی باسی قوناعی ناخیر زہمان دکات و دہ فہرموی: کاتیک ناسمان لہت بوو، واتہ: ئەم گہردوونہ، ﴿فَكَانَتْ وَرْدَةً﴾ سوور ہہ لگہ را ﴿كَالْبَهَائِنِ﴾، وہک (دہان)، (دہان) یش: ا- ہہم بہ تلتی زہیت دہ گوتری، ب- ہہم بہ پوئی داغ، ج- ہہم بہ چہرمی سووریش واتہ: ناسمان وہک گوئیک سوور ہہ لگہ گہری، لہ شیوہی تلتی زہیت، یان پوئی داغ کراو، یاخود چہرمی سووردا، ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، تنجا ئەی کۆمہ لی جندو مروؤف! ئایا نکوولی لہ کام لہ چاکہ کانی پەرہ ردگارتان دہ کەن؟

﴿فَيَوْمِذٍ لَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ﴾، لہو پوڑہدا نہ مروؤف، نہ جند لہ بارہی گوناحیوہ لئی ناپرسی، واتہ: ہیچ مروؤفیک و ہیچ جندیک لہ بارہی گوناح و تاوانیوہ پرسیاری لی ناکری، ئایا کردووتہ یان نہ تکر دوہ؟ یان چیت کردوہو چیت نہ کردوہ؟ چونکہ ہہموو شتیک توؤمارکراوہ، واتہ: پرسیارکردنی ئەوہ کہ بزانی: چیان کردوہ؟ ئەو پرسیارہ یان لی ناکری، بۆیہ کہ لہ شوینی دیکہدا دہ فہرموی: ﴿وَقَفُّواْهُمْ لِيَوْمِئِذٍ مِّنْ سَئُولُونَ﴾ (۱۱) الصافات، پرایانگرن ئەوان لئیان دہ پرسیارنہوہ، ئەو پرسیارکردنہ، پرسیارکردنی سہرزہ نشتکردن و سہغلہ تکر دنہ، بہ لام ئەوہی ئیرہ کہ دہ فہرموی: لئیان ناپرسی، مہ بہ ست پرسیارکردنی پەیدا کردنی زانیاریہ، خوا ﴿مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ فریشتہ کان لئیان ناپرسن، تاکو زانیاریان لی و دہدست بیتن، داخو چیان کردوہو چیان نہ کردوہ؟ چونکہ ہہموو شتیک توؤمارکراوہ، ہہرچی کردوویانہ لہ لای خوی پەرہ ردگار زانراوہ و فریشتہ کانیش توؤماریان کردوہ، ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئەی کۆمہ لی جندو مروؤف! ئایا نکوولی لہ کام لہ چاکانی پەرہ ردگارتان دہ کەن؟

﴿يَعْرِفُ الْمَجْرُمُونَ بِسْمِهِمْ﴾، تاوانباران بہ نیو چہوانہ کانیان دہ ناسرینہوہ، ﴿فَيُوْحَذُ بِالنَّوَصِي وَالْأَفْئَامِ﴾، یہ کسہر تووکی پیشہرہ کانیان لہ گہل پیئہ کانیان پیکہوہ دہ گیرین، تووکی پیشہ سہر و پیئان خر دہ کرینہوہ، یانی: ہہردوویان پیکہوہ

ده‌گیرین و که له‌پچه ده‌کریڼ، بۆ نه‌وه‌ی فریډیریڼه دۆزه‌خه‌وه، خوا په‌نامان بدات، ﴿فَإِنِّي آتَاكِ رَبِّكَمَا تُكْذِبَانِ﴾، ئنجا ئه‌ی کۆمه‌لی جندو مروّف! نکوولی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟

﴿هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ﴾، ئه‌مه ئه‌و دۆزه‌خه‌یه که تاوانباران به‌ درۆی داده‌ن، تاوانباران نکوولی لیده‌که‌ن و برۆای پتی ناهینن، واته: پیمان ده‌گوتری: ئه‌مه ئه‌و دۆزه‌خه‌یه فه‌رموون ته‌ماشای بکه‌ن! ﴿يَطْرُقُونَ بِهَا مَبِينًا مِّنْ جَهَنَّمَ﴾، له ئیوان دۆزه‌خ و له ئیوان ئاوکی کولاو و داغدا (که‌ گه‌یشتۆته‌ ئه‌وپه‌ری داغی و کولوی) دین و ده‌چن، واته: جارئ به‌ ئاگر ده‌سووتیڼ و، جارئ ئاوی کولاو داغیان به‌ گه‌روودا ده‌کری، یاخود به‌سه‌ردا ده‌کری، ﴿فَإِنِّي آتَاكِ رَبِّكَمَا تُكْذِبَانِ﴾، ئنجا ئایا ئه‌ی کۆمه‌لی جندو مروّف! نکوولی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟ که‌ بیگومان هه‌بوونی ئه‌و سزایه‌ش بۆ تاوانباران که‌ سه‌ختیڼ سزایه، هه‌ر له چاکه‌و نیعمه‌ته‌کانی خۆای په‌روه‌ردگاره‌ که‌ لئ ناگه‌رئ سته‌مکاران و تاوانباران و خراپه‌کاران وه‌ک به‌رزه‌کی بانان بۆی ده‌ریچن، له دنیا‌دا، ته‌راتینی زۆریان کردوه‌و، سته‌م و خراپه‌ی زۆریان کردوه‌و، نابئ له قیامه‌ت دا وه‌ک به‌رزه‌کی بانان بۆی ده‌ریچن، بۆیه‌ خوا ﴿سَلَامٌ لَّكَ مِنَ الرَّحْمٰنِ﴾ ئه‌وه‌ش وه‌ک چاکه‌و نیعمه‌تیکی هه‌ره‌ بالای خۆی بۆ مروّف و جند ده‌خاته‌ روو.

ئنجا له‌م ئایه‌ته‌ موباره‌که‌ش وه‌رده‌گیری که‌ جندی‌ش، وه‌ک مروّف سزای ده‌بی، وه‌ک چۆن ئایه‌ته‌کانی دیکه‌ش به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ پاداشتی‌شان ده‌بی، هه‌روه‌ها کۆی ئه‌و سی و یه‌ک (۳۱) جاره‌ی خوا ده‌فه‌رموی: ﴿فَإِنِّي آتَاكِ رَبِّكَمَا تُكْذِبَانِ﴾، ئایا نکوولی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن، ئه‌ی کۆمه‌لی جندو مروّف؟ به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ جندی‌ش وه‌ک مروّف، له هه‌موو ئه‌و نیعمه‌تانه‌ی خوا باسیان ده‌کات له دنیا‌و له دوا‌رۆژدا، به‌هره‌مه‌ندن، واته: ئه‌وانیش به‌هره‌ وه‌رده‌گرن له خۆر، له مانگ، له زه‌وی، له پووه‌کی زه‌وی، له ده‌ریا، له هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی خوا ﴿سَلَامٌ لَّكَ مِنَ الرَّحْمٰنِ﴾ باسیان ده‌کات، وه‌ک چۆن بۆ مروّفه‌کان

جیسی بہ ہرہن و مایہی سوودو کہ لکن، بو جندیش بہ ہمان شیوہ، نہ گہرنا
 خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** نہوانیشی لہ گہل مروفاندا باس نہدہ کردو، نہو چاکہ و نیعمہ تانہی
 خوئی نہدہ خستہ بہرچاویان و، لئی نہدہ پرسین بہ پرسیارکردنی چہ سپینہ رانہ،
 چونکہ نہو سی و یہک پرسیارہ، پرسیارکردنی چہ سپینہ رانہ (الإستفہام التقریری)
 ن و، دہشگونجن پرسیارکردنی نکوولیبیلکہ رانہ بن، نایا نہی کومہ لی مروف و
 جند! نکوولیی لہ کام لہ چاکہ کانی پەرورہ دگارتان دہ کهن؟ نجا نہ گہر جندیش
 بہرہمہند نہ بوونایہ وہک مروف لہو نیعمہ تانہ، خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** نہو چاکانہی بو
 نہوانیش باس نہدہ کردن و، لہ سہر نہوہ پرسیار لی نہدہ کردن، چ پرسیارکردنی
 چہ سپینہ رانہ، چ پرسیارکردنی نکوولیی لیکہ رانہ.

مه‌سه‌له گرنکه‌کان

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

راگه‌یاندنی‌ خوای‌ دادگه‌ر به‌ جندو‌ مروّف که‌ له‌ روژی‌ دواییدا‌ خوئی‌ بوّ
تیپرسینه‌وه‌یان، یه‌کلایی‌ و ده‌ست‌ خالیی‌ ده‌کات:

خو‌ ده‌فرموئی: ﴿سَفَرُكُمْ اِلَيْهِ النَّفْلَانِ ﴿٣١﴾ يَا اَيُّهَا الّٰهَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ ﴿٣٢﴾

شیکردنه‌وه‌ی‌ ئه‌م‌ دوو‌ ئایه‌ته‌ له‌ دوو‌ برگه‌دا:

١)- ﴿سَفَرُكُمْ اِلَيْهِ النَّفْلَانِ﴾، به‌ دلنمایی‌ بوّتان‌ ده‌ست‌ خالیی‌ ده‌بین، ئه‌ی‌ دوو‌
قورسه‌کان، خوینراویشه‌ته‌وه: (سَفَرُكُمْ لَكُمْ) واته: (سَفَرُكُمْ لَكُمْ اللّٰه)، خو‌ بوّتان‌ ده‌ست‌
خالیی‌ ده‌بی‌ و خویتان‌ بوّ یه‌کلایی‌ ده‌کاته‌وه، (النَّفْلَانِ) (مُتْنَى النَّفْلِ)، (النَّفْلُ: هُوَ كُلُّ
شَيْءٍ لَّهُ قَدْرٌ وَوَزْنٌ يَّنَافَسُ بِهِ، وَأُطْلِقَ عَلَيْهِمَا النَّفْلَانِ لِعَظَمِ قَدْرِهِمَا أَوْ لِأَنَّهُمَا أَثْقَلَا
يَا التَّكْلِيفِ)، (نَفْلٌ): (مُتْنَى) یه‌که‌ی‌ (نَفْلَانِ) وه‌ بریتیه‌ له‌ هه‌ر‌ شتی‌ک‌ که‌ کی‌شی‌ هه‌بی‌
و قه‌دری‌ هه‌بی‌، به‌راوردو‌ پیش‌برکی‌ پی‌ بکردری‌ له‌گه‌ل‌ شتی‌کی‌ دیکه‌دا، لیره‌دا‌ که‌
به‌ مروّف‌ و جند‌ گوتراوه: (نَفْلَانِ) له‌به‌ر‌ ئه‌وه‌یه‌ قه‌دریان‌ مه‌زنه‌، یان‌ له‌به‌ر‌ئه‌وه‌یه‌
شانیان‌ قورسکراوه‌ به‌ ئه‌رکه‌ شه‌رعییه‌کان، ئنجا‌ که‌ خو‌ ده‌فرموئی: ﴿سَفَرُكُمْ لَكُمْ﴾،
ئهمه‌ خو‌ ﴿سَفَرُكُمْ لَكُمْ﴾ به‌ پی‌ عه‌قلی‌ ئیمه‌ فرمایشتی‌ فرمووه‌ تاکو‌ تیبیگه‌ین.

(الْقَرَأَ لِلشَّيْءِ: الْخُلُوْ عَمَّا يُشْغَلُ عَنْهُ، وَهُوَ تَمَثُّلٌ لِلْإِعْتِنَاءِ بِالشَّيْءِ، وَشُبُهَةٌ حَالِ
الْمُقْبِلِ عَلَى عَمَلٍ دُونَ عَمَلٍ آخَرَ، بِحَالِ الْوَعَاءِ الَّذِي أُفْرِغَ مِمَّا فِيهِ لِيُثْمَلَ بِشَيْءٍ آخَرَ)،
(الْقَرَأَ لِلشَّيْءِ) واته: خالیی‌ بوونه‌وه‌ بوّ شتی‌ک‌، بریتیه‌ له‌وه‌ که‌ مروّف‌ ده‌ست‌
به‌تال‌ بی‌ له‌و‌ شته‌ی‌ پی‌وه‌ی‌ سه‌رقالّه‌، تاکو‌ یه‌کلایته‌وه‌ بوّ سه‌رگه‌رم‌ بوون‌ به‌و‌
شته‌ی‌ دیکه‌وه‌، ئهمه‌ لیره‌دا‌ وینه‌ هینانه‌وه‌یه‌ بوّ گرنگییدان‌ به‌ شتی‌ک‌، ئنجا

حالی کہ سیک کہ روو له کاریک ده کات بو ٚهوهی خوئی بو ٚه کلائی بکاته وه، چو ٚراوه به ده فریکه وه که ٚه و شتهی تیدایه، لئی ده پزړی و لئی خالیی ده کر ٚه وه، تا کو به شتیکی دیکه پر بکری، که واته: ﴿سَتَفْرَعُ لَكُمْ﴾، واته: ﴿سَتَفْرَعُ لَكُمْ﴾، واته: ٚمه له مه ودوا خو ٚمانتان بو ٚه کلائی ده که ٚنه وه، به کیکی به ٚه کیکی ده لئ: ﴿سَاتَفْرَعُ لَكَ، أَي: سَاجِدٌ فِي أَمْرِكَ وَأَعَاقِبُكَ﴾ واته: زور به جیددی سرگه رمی کاری تو ٚه بم و سزات ده دم.

زانایان زوریان له و باره وه قسه کرده، به کنکیان (شیخ حسین محمد المخلوف)، له (صفوة البیان) ده که ی خویدا^(۱) ده لئ: ﴿الْفَرَاغُ هُنَا: الْقَصْدُ إِلَى الشَّيْءِ وَالْإِقْبَالُ عَلَيْهِ، يُقَالُ: فَرَعَ لَهْ وَفَرَعَهُ إِلَيْهِ، سَافَرَعُ لِفُلَانٍ: سَاجَعُهُ قَضِي،﴾ (فراغ: ده ست به تال بوون) لٚره دا مه به ست پٚی روو کرده شتیکه وه، پٚه سرگه رم بوونیه تی و، خو بو ٚه کلا کرده وه یه تی، ده گوتری: ﴿فَرَعَ لَهْ وَفَرَعَهُ إِلَيْهِ،﴾ واته: خوئی بو خالیی کرد، یان خوئی بو لا خالیی کردو بو ٚه کلا کرده وه، ﴿سَافَرَعُ لِفُلَانٍ﴾ واته: فلانکه س ده که مه جٚی مه به ستم.

به کیکی دیکه له زانایان ده لئ: ﴿مَعْنَى سَتَفْرَعُ لَكُمْ: سَتَطْوِي بِسَاطِ النَّشْأَةِ الْأُولَى وَتَشْتَغِلُ بِكُمْ، وَالْمُرَادُ بِالْإِشْتَغَالِ بِهِمْ: بَعَثُهُمْ وَحِسَابُهُمْ وَمُجَازَاتُهُمْ بِأَعْمَالِهِمْ، فَالْفَرَاغُ اسْتِعَارَةٌ بِالْكِتَابَةِ عَنْ تَبَدُّلِ النَّشْأَةِ،﴾ واته: مانای (سَتَفْرَعُ لَكُمْ) خو ٚان بو ٚه کلائی ده که ٚنه وه، واته: ٚم ژبانیه یه که م کو ٚایی پٚ دٚین و، سرگه رمتان ده بین، مه به ست له پٚه سرگه رم بوونیان، زیندوو کرده وه یان و لٚپر سینه وه یان و سزاو پاداشدانه وه یانه.

که واته: لٚره دا وشه ی (فراغ) خوازراوه ته وه به کناره، بو ٚه وه که ٚم حاله ی دنیا ده گوړدری و روژی دواپی دٚته پٚش.

بېگومان گۆرىنى ئەم ژىيانى دىنبايەو كۆتايى پېھاتىنى و، ھېنانە پېشى پۆژى دوايى و، تىدا چەسپاندىنى سزاو پاداشتى خوا؛ سزا بەسەر بېيروايانى تاوانبارو ستەمكارو خراپەكارداو، پاداشت بو پىروادارانىك كە پارىزكاربوون و چاكەكار بوون، پارىزكاربوون بەرانبەر بە خواو چاكە كار بوون بەرانبەر بە خەلگى خوا، بەلئى بېگومان ئەوھش لە چاكەو نىعمەتە مەزنىھە كانى خواى مېھردەبانە، بويسەش دوای ئەوھ بەكسەر خوا دەفەرموئى:

۲- ﴿فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئىنجا ئەي كۆمەلئى جىندو مروؤف! نىكولئى لە كام لە چاكەكانى پەروەردگار تان دەكەن؟ واتە: ئايا نىكولئى لەو چاكەيە دەكەن، كە ئەم ژىيانى دىنبايە قۇنغاغىكى دىكەي بە دوادا دئى، كە قۇنغاغى پۆژى دوايىو، تەنيا بە ژىيانى دىنيا كۆتايى نايەت و دىزەبەدەرخۇنە ناكىرئى لە ژىيانى مروؤفان، بەلئىكو ژىيانىكى دىكەو قۇنغاغىكى دىكە لە ژىيان دېتە پېش، ھەلبەتە لە ئىوان پۆژى دوايى و دىنباشدا، قۇنغاغىكى دىكە ھەيە، بە ناوى قۇنغاغى بەرزەخ، وەك لە تەفسىرى سوۋەتئى (المؤمنون) دا، باسىكمان لەو بارەوھ كىرد، لەبەر تىشكى ئەو ئايەتە موبارەكەدا كە دەفەرموئى: ﴿وَمِنَ آيَاتِهِمْ بَرَزَخُ إِلَى بَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ (المؤمنون، واتە: لە پىشتيانەوھ پەردەيەك و ئىوانىك ھەيە، تاكو ئەو پۆژەي تېيدا زىندو دەكرىنەوھ، ھەلبەتە قۇنغاغى بەرزەخىش زۆر لە قۇنغاغى ژىيانى دىنيا، فراوانترە، چونكە ئەو مروؤفانەي كە لە سەرەتاوھ دروست بوون و بەس خوا دەزانئى چەند ھەزار سالىە مردوون، ھەر لە قۇنغاغى بەرزەخدان، شەست، ھەفتا (۶۰-۷۰) يان ھەشتا ئەوھد (۸۰-۹۰) سالىكە، ئەو پەرى سەد، دوو سەد (۱۰۰-۲۰۰) سالىك ژىاون^(۱)، بەلام چەندان ھەزار سالىە لە قۇنغاغى بەرزەخدان، بەس خواش **بَرَزَخُ إِلَى بَوْمِ يُبْعَثُونَ** دەزانئى چەند ھەزار سالى دىكەش تېيدا دەمىنن، تاكو پۆژى دوايى دېتە پېش، كەواتە: ژىيانى مروؤف، تەنيا لە چوارچىوھى ژىيانى دىنيا دا كورت نەبوئەوھ، بەلئىكو قۇنغاغىكى دىكەي بەدوادا دئى، كە قۇنغاغىكى

(۱) جگە لە نووح عليه السلام و گەلەكەي و ئەوانەي نىكبان لە رووى كاتەوھ، كە تەمانبان زياتر بووھ.

پاگزوره، قوناغی به‌رزخ و، دوی نه‌وه قوناغی پوژی دواپیش دی، که قوناغی کوناییه.

وشه‌ی: ﴿سَيَفْرُغُ لَكُمْ﴾، وهک گوتمان به (يَفْرُغُ) ش هاتوه، (سَيَفْرُغُ لَكُمْ) واته: (سَيَفْرُغُ لَكُمْ (الله)، خوا **استغفر الرحمن الرحيم** خویتان بو یه کلایی ده‌کاته‌وه، وشه‌ی (أَيُّهُ) به سی جور خوندراوه‌ته‌وه:

أ- (أَيُّهَا) هایه‌که نه‌لیفی هه‌بن.

ب- (أَيُّهُ) هایه‌که سه‌ر (فَتْحَةً) ی هه‌بن.

ج- هه‌روه‌ها به (أَيُّهُ) هایه‌که بو (ضَمَّةً) ی هه‌بن، به هه‌ر سی‌ک جوره‌که خوی‌تراوه‌ته‌وه.

نه‌وه‌ی لی‌ره‌دا خوا ده‌یفه‌رموی، زه‌مینه خو‌ش‌کردنه بو نه‌وه‌ی دواپی ده‌یفه‌رموی، که باسی پوژی دواپیه، له‌ویش خوا **استغفر الرحمن الرحيم** به‌ر له‌وه‌ی باسی پوژی دواپی بکات، پی‌ش‌ن ناخیر زه‌مان و، دواپی قیامه‌ت، باسی نه‌وه ده‌کات: نه‌ی کومه‌لی مرووف و جند! تیوه نه‌گه‌ر بشتانه‌وی راب‌که‌ن، ناتوانن له‌به‌ر ده‌ستی خواو له ژیر پکیفی خوا بچنه ده‌ری.

نایه‌ته‌کانی قورنان هه‌میشه وهک نالقه‌کانی زنجیر پیکه‌وه یه‌کدی ده‌به‌ستنه‌وه، هه‌ر کامیکیان هی دوی خو‌ی ده‌خوازی و، هه‌ر کامیکیان هی پی‌ش خو‌ی ده‌خوازی.

مهسه لهی دووهم:

هه ره شه کردنی خوای دادگهر له جندو مروقی، که توانای ده رچوون له سنووری ناسمان و زهوی و قوتار بوونیان له لیتر سینه وه و سزای خوا نیه، مه گهر به ده سه لات، نهو ده سه لاتش شک نابهن و، له کاتی هه وئسی را کردنیاندا بلتیه سی ناگری رووت و مسی قالکراوه بیان به سه ردا ده باری تری و سه رکه وتوو نابن:

خوای ده فه رموی: ﴿يَمَعَشَرِ الْجَيْنِ وَالْإِنْسِ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَنِ ﴿٣٢﴾ فَيَأْتِي آلَ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٣﴾ يُرْسِلُ عَلَيْكُمْ شُرَاطًا مِّنْ نَّارٍ وَغَمَّاسٌ فَلَا تَنْصِرَانِ ﴿٣٤﴾ فَيَأْتِي آلَ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٥﴾﴾

شیکردنه وهی ئهم، ئایه تانه، له ههشت برگه دا:

١- ﴿يَمَعَشَرِ الْجَيْنِ وَالْإِنْسِ﴾، ئه ی کۆمه لی جندو مروقی! (والمعشر: اسمٌ للجمع الكثير الذي بعد عشره عشرة دون واحد)، (معشر) ناوه بو کۆمه لیک که ده ده ده ژمیرد رین، نهک یه ک یه ک، لیتره خوا **الجن** باسی جندی پتیشخسته: ﴿يَمَعَشَرِ الْجَيْنِ وَالْإِنْسِ﴾، له بهر ئه وهی جند توانای را کردن و ده رچوونیان زیاتره، خیراترن له جموجۆل دا، به لأم ئیستا مروقی به هوی ته کنۆلۆژیاوه په نگه پتیش جند که وتیبته وه، به تاییهت هه ندیکیان، به لأم واپتیده چی هه ندیک له جوړه کانی جند که ده توانن به رز بینه وه و گوئی له قسه ی فریشتان بگرن - کاتی خۆی توانیویانه - واپتیده چی مروقه کان نه توانن بگه نه ئاستی ئه و جوړانه ی جند، به لأم گرنگ ئه وه یه به گشتیی جند جووله یان خیراتره، له را کردندا ئازاترن، بۆیه خوا ئه وانی پتیشخسته.

که ده فه رموی: ﴿يَمَعَشَرِ الْجَيْنِ وَالْإِنْسِ﴾، ئه ی کۆمه لی زۆری جندو مروقی! واپتیده چی ئه وه ی لیتره دا دواندنه که ی ئاراسته کراوه، ئه وانه بن که خه تبارو تاوانبارن له جندو مروقی، چونکه برواداران، نهک هه ر نایانه وی له ژیر رکیفی خوا ده رچن و رابکه ن، به لکو زۆریش هه ز به دیداری خوای په روه ردگاریان

دهكهن، وهك له فهرموودهى پيغه مهردا هاتوه ﴿١٧﴾: (مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ، كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ) (آخرجه مسلم: ۲۶۸۴) واته: ههر كه سيك ههز به دیداری خوا بکات، خوا ههز به دیداری دهکات و، ههر كه سيك دیداری خواى رقى لى بى، ههز له دیداری خوا نهکات، خواش ههز به چارهى ناکات.

﴿٢﴾ - (إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) ، نهگهر توانیتان دهریچن له گوشه و که نارهکان و لایهکانی ناسمانهکان و زهوى.

﴿٣﴾ - (فَانفُذُوا) ، دهریچن، واته: نهگهر توانیتان رابکهن، رابکهن.

﴿٤﴾ - (لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ) (بهلام) ناتوانن دهریچن و رابکهن، مهگهر به دهسهلات هوکمرانیى (که بیگومان نهوهشتان نیه).

(النُّفُودُ وَالنَّفَادُ: جَوَازٌ شَيْءٍ عَنِ شَيْءٍ وَخُرُوجُهُ مِنْهُ)، (وَالنُّفُودُ وَالنَّفَادُ) بریتیه له دهرچوونى شتیك له شتیك كه پییدا تیهه رى و لى دهریچن، (أَقْطَارُ) یش كووى (قَطْرَ)، (قَطْرُ: الْجَانِبُ وَالنَّاحِيَةُ الْوَاسِعَةُ مِنَ الْمَكَانِ الْأَوْسَعِ)، یانى: لا ته نیشته و گوشه و که نارىكى فراوان له شوینىكى فراوانتر.

بیگومان كه ده فهرمووى: ﴿فَانفُذُوا﴾، دهریچن، نهام دواندنه له دنیا دا پتیان دهگوترى و ناراسته یان دهكرى، هه ندىكىش گوتوو یانه: نهوه له رۆزى دوا ییدا ناراسته یان دهكرى، بهلام من پیم وایه پای یه كه م راسته، چونكه بهس خوا دهزانى رۆزى دوا یى و، پیکهاته ی نهوه و نهوه عالمه ی مروقى تیدا زیندوو دهكریته وهه، سزاو پاداشتی تیدا به سهردا ده چه سپیترى، چونه؟ خوا ده فهرمووى: ﴿يَوْمَ يُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبُرُزُوا لِلَّهِ أَلْوَجِدُ الْقَهَّارِ﴾ ﴿١٨﴾ (إبراهیم، نهوه رۆزه كه زهوى جگه لهم زهوییه ده بى و، ناسمانهکانیش جگه لهم ناسمانه ده بى و، هه موویان بو خواى تاكى مل پى كه چكه ر دینه گو رى، وهك له تهفسیری سوور هتى (إبراهیم) دا به تهفسیل باسمانكردوه.

که خوا ده فہرموی: ﴿بَعَثْنَا لَبِيْنَ وَالْإِنْسِ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ﴾ ﴿۳۳﴾ الرحمن، (الطبری) له تہفسیرو لیکدانهوهی دا دوو رایان دینس:

(أ) - (إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَجُوزُوا أَطْرَافَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، فَتَعَجِزُوا رَبَّكُمْ حَتَّى لَا يَقْدِرَ عَلَيْكُمْ، فَجُوزُوا ذَلِكَ، فَإِنَّكُمْ لَا تَجُوزُونَهُ إِلَّا بِسُلْطَانٍ مِنْ رَبِّكُمْ)^(۱).

واته: نه گهر توانیتان له گوښه و که نارہ کانی ناسمانه کان و زهوی دهریچن و پهروه ردگارتان دهسته و سان بکهن، که دهسه لاتی بهسهرتان دا بشکن، برون و دهریچن! به لام ناتوانن دهریچن، مه گهر به دهسه لاتی که له پهروه ردگارتانه وه.

(ب) - (إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، فَاعْلَمُوا وَلَنْ تَعْلَمُوهُ إِلَّا بِسُلْطَانٍ أَيْ بَيِّنَةٍ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ).

واته: نه گهر توانیتان بزائن چ له ناسمانه کان و زهویدا ههیه، بزائن، به لام ناتوانن بزائن مه گهر به به لکه یه که له خواوه.

به لام به دنیایی مانای یه که میان راسته و، لیره دا بهس نه و مه بهسته، چونکه هه م نایه ته که ی پیشتر: ﴿سَفَرَجَ لَكُمْ أَيُّهُ النَّفْلَانِ﴾ په یوه ست ده بیته وه به وه وه: دواي نه وهی خوا خوئی یه کلایی ده کاته وه و ده ستخالیی ده بی، به ته عبیری تیمه به جیدی سهرگه رمی لیرسینه وه و سزاو پاداشتی مروّف و جند ده بی، نه وانیش نه گهر بویان بکری، راده کهن و هه لدین، بویه خوا ده فہرموی: نه گهر توانیتان پابکهن له گوښه و که نارہ کانی ناسمانه کان و زهوی، پابکهن و دهریچن، به لام ناتوانن مه گهر به دهسه لات و، نه و دهسه لات هشتان نیه، دوايی ده فہرموی:

(۵) - ﴿فَأَيُّ آلِ الرَّبِّكُمْ كَذِبَان﴾، نهی مروّف و جند! به کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان بیپروا ده بن، نکوولیمان لی ده کهن؟.

۶- ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ﴾، بلیتسه له ناگر و مسی قآلکراوه اتان به سه ردا ده نیردری.

۷- ﴿فَلَا تَنْصِرَانِ﴾، ئنجا ئیوه سه رکه وتوو نابن (له ده ربا زبوون دا) یاخود: هیچ یارمه تییده ریکتان ده ست ناکه وی، (شُوَاظٌ) وهک چۆن به بۆر (ضُمَّة) خویندراوه ته وه، به (شُوَاظٌ) یش خویندراوه ته وه، (نُحَاسٌ) یش خویندراوه ته وه: (مِن نَّارٍ وَنُحَاسٍ)، ههروه ها خویندراوه ته وه ش: (وَنُحَاسٍ)، (نُحَاسٌ) یش: أ- به دوو که آیک که بلیتسه ی له گه لدا نیه.

ب- به مسی قآلکراوه ش، ده گو ترئ، واته: (الصُّفْرُ الْمُدَّاب) مسی تویندراوه و قآلکراوه.

ئنجا نه گه ر بخویندراوه ته وه: ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٍ﴾ واته: بلیتسه له ناگرو له مسی قآلکراوه تان بو ده نیردری، به لأم نه گه ر بخویندراوه ته وه: ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٍ﴾، یانی: بلیتسه ی له ناگر و، مسی قآلکراوه تان به سه ردا ده نیردری، نهک مسه که ش به شیک بی، له بلیتسه که، ﴿فَلَا تَنْصِرَانِ﴾، (أَي لَا تَجِدَانِ مَخْلَصًا)، واته: شوینی ده ربا زبوونتان نابن، یاخود: (لَا تَجِدَانِ نَاصِرًا) واته: هیچکس نابن هاوکاریتان بکات.

۸- ﴿فِي أَيِّ آيَاتِنَا رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ﴾، ئنجا ئه ی کو مه لی جندو مروفا! نکووایی له کام له چاکه کانی پهروه دکارتان ده که ن؟

شایانی باسه: هه ندیک له زانیان ئه م ئایه تانه یان وا لیکداوه ته وه که مه به ست پی ئه وه یه مروفا ده توانن بچیته سه ر مانگ و سه ر مه رریخ و خرۆکه کانی دیکه، به لأم پیم وایه ئه م ئایه ته هیچ په یوه ست نیه به وه وه، به لئ ئایه تی دیکه مان هه یه له و باره وه که خوا ده فه رموی: ﴿وَسَخَّرْنَا لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّن قَبْلِ هَذَا فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ (۱۳) الجاثیة، واته: هه رچی له ئاسمانه کان و زه ویدا هه یه، بو ئیوه ی ده سه ته مو کردوه، له لایه ن خو یه وه، له وه دا نیشانه

هه ن بۆ كۆمه لێك بیر بکه نه وه. ئه و نایه تانه با شتره به به لگه به یز ننه وه بۆ ئه وه که مرۆف خوا رتی پێداوه، بچینه سه ر مانگ و هه ر شو ئینکی دیکه ش، به لام ئه مه یان په یوه ست نیه به وه وه و له گه ل ئه و مه به سته دا نا گونج، به لکو پێچه وانیه ئه وه وه یه، چونکه خوا ده فه رموی: ﴿فَلَا تَنْصِرَان﴾، ئیوه سه ر که وتوو نابن، چونکه بلیسه تان به سه ردا ده بار ئی و، مسی قاکراوه تان بۆ ده ئی ردی، که ئه وه ش راستیه کی زانستییه و، ئیستا هه ر که سی بیه وی زه وی ده ر بچن و به ره و به رگه هه و ا به رز بیته وه، رووبه رووی بلیسه ناگرو پارچه نه یزه که کان ده بیته وه، بۆیه جگه له دووری ماوه که، ئه و په رچ و کۆسپه ش هه ر هه یه، له به رده م مرۆفدا، به لام خوی په ره وردگار مه به سته پی ئه وه یه که ئه ی مرۆف و جند! ئیوه ناتوانن ده ر بچن له ده سه لاتی خوا و، له گۆشه و که ناره کانی ئاسمان و زه وییه وه برۆنه ده ری، که به مه زه نده ی زانیان زیاتر له دوو تریلیۆن (۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) که هکه شان له گه ر دوون دا هه ن، ئه و گه ر دوونه ی تاکو ئیستا بۆ مرۆف بیندراوه و، هه ر کام له و که هکه شانانه ش نزیکه ی تریلیۆتیک ئه ستیره ی تیدا هه ن، وه ک پێشتر له چه ند جیه کی دیکه دا با سی فراوانی ئاسمان و گه ر دوون و، به رز کرانه وه ی ئاسمانان کرد.

مهسه له ی سیتهم:

باسی هاتنی ناخیر زه مان به له تپوونی ئاسمان و سوور هه لگه رانی وه ک پوئی داغ و، پرسیار لئ نه کردنی جندو مرووف، له باره ی گونا هه کانیانه وه، ناسرانی تاوانباران به نیشانه یان و، گرتنی تووکی پیتشه سه رو پتیه کانیان و، فریدرانه نیو دۆزه خیان و، هاتن و چوون و سوورانیان له تیوان ناگری دۆزه خ و ناوی کولوو داغدا:

خوا ده فه رموی: ﴿فَإِذَا أَنْشَقَّتِ السَّمَاءَ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ قِيَامِي ۙ آلاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ ﴿٣٨﴾ قِيَوْمٍ مَّا تَسْتَلْعَنَ مِنْهُ إِبْرَاهِيمُ وَلَا يَجِدُ ﴿٣٩﴾ قِيَامِي ۙ آلاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ ﴿٤٠﴾ هَذَا جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤١﴾ يَطْرُقُونَ بِهَا مِبْرَئِيمَ بْنَ مَرْيَمَ ۖ وَإِنَّهَا لَمِنَ الْمَكْرُوهَاتِ ﴿٤٢﴾ قِيَامِي ۙ آلاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ ﴿٤٣﴾﴾

شیکردنه وه ی ئەم ئایه تانه، له یازده برگه دا:

۱- ﴿فَإِذَا أَنْشَقَّتِ السَّمَاءَ﴾ ئنجنا هه رکات ئاسمان له تپوو، وه ک زۆرجار گوتوو مانه، لێره دا پیتی (ف) بۆ (تفریح) ه واته: بئنا له سه ر ئەو شتانه ی باسکران، هه ر کاتی ک ئاسمان له ت بوو، (انْشَقَّتْ: انْصَدَعَتْ) واته: له تپوو، شه ق و په ق بوو، وشه ی (سَمَاء) وه ک زۆرجار باسمان کردوه که له قورئاندا ئی، واته: هه موو دروستکراوی خوا **سَمَاءُ رَبِّكَمَا** له خوار عه رش و، دره ختی کۆتایی (سُدْرَةُ الْمُنْتَهَى) یه وه، واته: هه موو ئەوه ی په یوه ندی ی به ژبانی مرووف ه هه یه، که جاری وایه خوا **سَمَاءُ رَبِّكَمَا** به (سَمَاوَات) ده یه یتنی و، جاری وایه به (سَمَاء) و، جاری واشه به (سَمْعَ سَمَاوَات) و، هه مووی هه ر یه ک شته و مه به ست پتی کۆی دروستکراوه کانی خوا یه، ئەوه ی ئیمه ئیستا پتی ده لێین: گه ردوون (کون) به عه ره بیی و (univers) به ئینگلیزی، ئەو ئەندازه یه ی ده که وێته به رچاوی دوور بین و ته له سکۆبه کانی مرووف، که وه ک پیتشه ر گوتوو مانه: به پتی ئەوه که خوا **سَمَاءُ رَبِّكَمَا** له چه ند شو ئینیک له قورئاندا ده فه رموی: ئاسمانی نیزیکتر له ئیوه مان به چرایان

پازاندوٽهوه: (وزينا السماء الدنيا مصابيح) مهبهستيش له چرايان ٽهستيره كانن، كهواته: ههرچي ٽهستيره يهوه ههرچي كههكه شانه كه له ٽهستيره كان پيڪ دين، ههرچي گهله كههكه شانه، هه مووي دهبن له سنووري ٽاسماني يه كه مدا بن، ههرچي ده كه وپٽه بهرچاوي دوربينه كان، هه مووي ٽهو ٽهندازه يه كه مروٽ توائيويه تي له ٽاسماني يه كه م بيبيتي و، له سهرووي ٽهوه شهوه كه بهس خوا ده زانتي جهندي ديكه ش هه يهوه، له كوئي سنووري ٽاسماني يه كه م كوٽايي پٽي دي، ٽنجا له سهرووي ٽهوي شهوه شهس ٽاسماني ديكه هه ن، ٽا ٽهوه به پيئي ٽايه ته كاني قورٽان، هه مووي وشه ي (سماء) ده يگرپٽهوه، وهك له ته فسيري سوورهي (فصلت) دا باسيكي گهردوونمان كردو، له چهند شويني ديكه ش دا لهو بارهوه قسه مان كردوه.

كهواته: ﴿فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ﴾ ياني: كاتيڪ ٽهو دروستكراوهي خوا خولقاندوويهي، كه هه مووشي په يوه سته به ٽياني مروٽهوه: جهوت ٽاسمانه كان و پيڪهاته كانيان و، ٽهوه ي ده كه وپٽه ٽيوانيان و، زهويش كه پيڪهاته يه كي بچووكي گهردوونه، كاتيڪ ٽهو ٽاسمانه له تپوو شهق و پهق بوو، (جَوَابٌ إِذَا مَخْلُوفٌ، أَي: يَكُونُ مِنَ الْأَهْوَالِ وَالْأَحْوَالِ مَا لَا يُحِيطُ بِهِ دَائِرَةُ الْمَقَالِ)، واته: كاتيڪ كه ٽاسمان لهت و پهت دهبن، حال و بالي سامناكي واديته پيشي، كه بازنه ي قسه ناتواني دوره يان بدات، شتي وا دهقوه مٽي ٽايه ته وهسفر كرن.

٢- ﴿فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ﴾، ٽاسمان (كه لهت دهبن) سوور هه لده گهري، وهك تلتي زويت، يان وهك چه رمي سوور، چونكه وشه ي (وَرْدَةٌ) له: ﴿فَكَانَتْ وَرْدَةً﴾ دا: (تَشْبِيهُ بَلِيغٌ، أَي كَانَتْ غَوْرَةً، وَالْوَرْدَةُ: وَاحِدَةُ الْوَرْدِ، وَهُوَ زَهْرٌ أَحْمَرٌ مِنْ شَجَرَةٍ دَقِيقَةٍ ذَاتِ أَغْصَانٍ شَائِكَةٍ، تَطَهَّرَ فِي فَضْلِ الرَّبِيعِ)، ٽهه جوڙيڪه له جوڙه كاني ويچواندن پيي دهگوتري: (تَشْبِيهُ بَلِيغٌ)، ويچواندن پيڪ كه گهيشتيه ٽهويهري، واته: ٽهه ٽاسمانه، وهك گوليڪي لي دي، (وَرْدَةٌ) ش كويه كه ي (وَرْدَه)، كه جوڙه گوليڪي خاوهن گه لاي وردهو لق و پوپه كاني ڊرڪاويين، زياتر له كه شي به هاردا، په يداده بن ٽيٽمه گوله باغي پيڏه لٽين؟ واته: ٽهو ٽاسمانه سوور هه لده گهري وهك په ننگي گوله باغ، (كَالدُّهَانِ) له

گه رمییدا وهک تلتی زهیت، یان رۆنی داغکراوی لی دئی، که ئیمه ههر لهوه حالیی دهبین، ئهگه رنا بهدلتیایی لهوهش گه رمتره، یاخود وهک چه رمی سووری لی دئی، بهو شیوهیه ئهوه گۆرپانکارییه بهسه ر ئهه ناسمانه دا دئی، چونکه (دهان):

أ- یان کۆی (دُهْن)ه، که بریتیه له تلتی رۆنی زهیت.

ب- یاخود: (دهان: الأذیم الأخر)، پیستی سوور، چه رمی سوور، کۆی (دهان)یش بریتیه له (أذهن) و (دُهْن) واته: چه رمهکان.

(۳) ﴿فَإِيَّاءَ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئایا ئه ی کۆمه لی جندو مرۆف! ئیوه نکوولیی له کام له چاکهکانی پهروه ردگارتان دهکهن؟ که وهک گوتمان: کۆتایی پیهاتنی ئهه دنیاویه، هاتنه پیشی عالمیکی دیکه و قۆناغیکی دیکه، بۆ ئهوهی دادگهریی خوا بچهسپن له ژیانی مرۆف و جندداو، خراپه کاران به سزای خویمان بگهن و، چاکه کاران به پاداشتی خویمان بگهن، ئا ئهوهش ههر له چاکهکانی خوایه، بۆیه خوا دهپرسن: ئایا نکوولیی له کام له چاکهکانی خوا ی پهروه ردگارتان دهکهن؟

(۴) ﴿هُوَ يَمِينُ رَبِّكَ عَنْ يَمِينِهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَاجَنَّاتٍ﴾، لهو رۆژه دا، نه مرۆف، نه جند له باره ی گوناویه وه لئی ناپرسی، (ئنس) اسم جمع الإنسان والإنسی واحدٌ منهم، وَالْجَنَّاتِ أَبُو الْجَنِّ أَوْ الْجِنِّ كُلُّهُمْ، (ئنس) ناوی کۆی مرۆفه و (ئسبی) تاکی مرۆفه، (جان)یش یان بابی جندانه، یاخود کۆی: جندانه، ئنجا ئایا بۆچی له گوناهیان ناپرسی؟ له بهر ئهوهی هه موو شتیکی تۆمارکراوه و زانراوه، واته: پرسیارکردنی پهیداکردنی زانیارییان لئی ناپرسی و، ئهوه جوړه پرسیاره یان لئی ناکرێ که بزانی چییان کردوه و چییان نه کردوه؟ پیویست بهوه ناکات و هه موو شتیکی تۆمار کراوه، به هه موو شیوهکانی تۆمارکردن، (المقصود بالسؤال: هُوَ النَّحْوُ الْمَأْلُوفُ فَهُوَ النَّوْعُ الْمُنْفِي مِنَ السَّوَالِ، وَلَكِنْ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَقَفُّهُمْ بِأَيْمِهِمْ مَسْئُولُونَ﴾ (۱۱) ﴿الصَّافَاتِ﴾، ﴿قَوْلِكَ لَسْتَنَّهُمْ آجِبِينَ﴾ (۱۲) عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۱۳) ﴿الحجر، فَهُوَ سُؤَالٌ تَوْبِيحٌ وَرَجْرُ، أَوْ الْمُرَادُ إِنَّ الْقِيَامَةَ فِيهَا مَوَاقِفٌ مُتَعَدِّدَةٌ، فَيَسْأَلُونَ فِي بَعْضِهَا وَيُخْتَمَ عَلَى الْأَفْوَاهِ فِي بَعْضِهَا﴾، که دهفه رموی: لییان

ناپرسرئ مهبهست پئی پرسیری ناساییه، نهو پرسیاره لابراره، پرسیری ناسایی که بگوترئ: نهوت کردوه، یان نهتکروهه؟ بهلام خوی بهرز که له سوورهتی (الصفات) دا دهفهرموی: ﴿وَقَفَّوْهُمْ لِيَهُمْ تَسْتَوُونَ﴾ (۲۱) ﴿الصفات، رایانبگرن بیگومان لیپرسراون، ههروهها له سوورهتی (الحجر) دا خوا دهفهرموی: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْتَلَنَّهِنَّ أجمعين﴾ (۲۲) ﴿عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۲۳) ﴿الحجر، واته: سویند به پهروهردگار ت له تیکرایان دهپرسینهوه، له باره ی نهوهوه که کردووینانه، نهو پرسیارکردنانه ی له (الصفات والحجر) دا هاتوون، مهبهست پئیان پرسیارکردنی سهرزهنشتکه رانهو سه رکونه که رانهیه، نایا نهوت نه کرد! نهوت نه کرد! نهوت نه کرد! یا خود مهبهست نهوهیه که له قیامهتدا، قوناغی جوړاو جوړ دینه پئش و، له هه ندیک قوناغان دا لییان ناپرسرئ و له هه ندیک قوناغان دا لییان دهپرسرئ و، له هه ندیک قوناغیش دا، وهک خوا ﴿سُبْحَانَ الْحَمْدِ﴾ دهفهرموی: مؤر بهسه زمانیانه وه دهترئ و قسه یان بو ناکرئ و، فه رمان ده کرئ به نه دنامه کانیان قسه بکن، وهک له تفسیری سوورهتی (فصلت) دا باسما ن کرد، له سوورهتی (النور) دا هاتوه: ﴿يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَنْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۲۴) ﴿النور، ههروهها له سوورهتی (فصلت) دا که دهفهرموی: ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۲۵) ﴿فصلت، که واته: قیامهت قوناغ قوناغه، بویه که سیک به ساده یی و سه رکینلیی ته ماشای قورئان بکات، چ لیروه، چ له هه ر شوینیک ی دیکه دا، ده لی: بؤچی له جییهک و دهفهرموی و، له جییهک ناوا دهفهرموی؟ بهلام نهوه جیاوازیی دیمه نه کان و جیاوازیی قوناغه کانه، که نه گهر به سه رکینلیی ته ماشای بکه ی، ده لی: لیروه و دهفهرموی و لیروه و دهفهرموی و تیکده گیرین! بهلام نهوه تیکگیران نیوه ته و او کردنی کو ی هه موو دیمه نه که به، له و رووهوه ته ماشای بکه ی نا وایه و، له لایه کی دیکه وه ته ماشای بکه ی، ناوا دیته بهرچاوو، له ولادهش ته ماشای بکه ی، به جوړیک ی دیکه، دیته بهرچاوت.

۵- ﴿فَيَأْتِي آلَآءِ رَبِّكُمَا نَكَذِبَان﴾، ئنجا ئه کومه لی جندو مروفا! نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروهردگار تان ده که ن؟

(۶) - ﴿يَعْرِفُ الْمُجْرِمِينَ بِسْمِهِمْ﴾، تاوانباران به نیشانهی خویشان ده ناسر یتنه وه، (السِّمَاءُ: العَلَامَةُ) نیشانه، زانایان هه نندیکیان باسیان کردوه که چاویان شین هه لده گه ری و پروویان ره ش داده گه ری! به لام خوی پهره ردگار لیره دا باسی نه کردوه، نه وه نده هه یه ده فهرموی: تاوانباران به نیشانه و سیمای خویشان ده ناسر یتنه وه، ههر که سه به پیی نه ونیشانه یه ونه وهی خوا **سوره احزاب** له رۆژی دواییدا، نه وانی تووش ده کات، ده ناسر یتنه وه، ره نگه زانایان له وه وه ریان گرتبی که ده فهرموی: ﴿يَوْمَ يُفْعَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا﴾ (۱۰۲) طه، نه وه رۆژی فوو به که ره نادا ده کری و تاوانباران کۆده که ینه وه، به شینه هه لگه راوی، ئنجا نایا چاویان شینه هه لده گه ری؟ یان پروویان شین و ره ش و مؤر ده بیتنه وه؟ له وانیه، له وه وه ریان گرتبی، ئینسان که زور خه فته ده خوات و نارحه ت ده بی و ده ترسی، ره نگه تلخ و ره ش ده بی، ده گوتری: شین و مؤر هه لگه راوه، وا پیده چی مه به ست پیی نه وه بی.

(۷) - ﴿فَيُؤَخِّدُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ﴾، ئنجا تووکی پی شه سه رو پییه کان ده گیرین، (نَوَاصِي) کۆی (نَاصِيَة) یه، واته: تووکی پی شه سه ر، (أَقْدَام) یش کۆی (قَدَم) ه، واته: پی، واته: تووکی پی شه سه ریان و پییه کان یان ده گیرین، که که سیک تووکی پی شه سه ری بگیری له گه ل پیی دا، مانای وایه وه ک گلو له خر ده کری ته وه! یانی: که له پچه ده کری و تووکه سه ریان و پییان پیکه وه ده به سترین، بو نه وهی هیچ جووله یه کیان بو نه کری، ئنجا به و شیوه یه فری ده درینه دۆزه خه وه، وشه ی (النَّوَاصِي) که (أَل) ی ناساندنی له سه ره، هه ره ها (الْأَقْدَام) یش هه ردووک ناساندنه کان: (عَوَّضَ عَنِ الْمُضَافِ إِلَيْهِ) قهره بووی پالوه لادراون، واته: (فَيُؤَخِّدُ بِالنَّوَاصِي أَي: يَنْوَاصِيهِمْ، وَالْأَقْدَامِ، أَي: وَأَقْدَامِهِمْ)، چونکه لیره دا ناگونجی (أَل) بو تیکرا (جنس) بن، واته: تیکرای تووکی پی شه سه ره کان و تیکرای پییه کان، که واته: (النَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ) له جیاتی بفرموی: (يَنْوَاصِيهِمْ وَأَقْدَامِهِمْ) نه و (أَل) ه له جیی پالوئیدراو (المُضَافِ إِلَيْهِ) به کاره یتراوه، یانی: تووکی پی شه سه ره پییه کان یان ده گیرین.

هه‌لَبَه‌تِه ته‌گه‌ر بَش‌گوتَرئ: (أل‌که‌ بؤ‌ ناساندنئ (عه‌د)ه، واته: تووکی
پیشه‌سه‌ره‌کانئ ئه‌وان و پیشه‌کانئ ئه‌وان، ئه‌وه‌ش هه‌ر گونجاوه.

ئنج‌ا ئه‌مه‌ ئاماژه‌یه‌کی‌شی‌ تیدا‌یه‌ به‌ ئیع‌جاز‌ئکی‌ عیلمی، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ پیشه‌سه‌ری
مرؤف، ئه‌و به‌شه‌ی‌ می‌شک‌ که‌ لای‌ پیشه‌سه‌ره، چه‌قی‌ بریار‌دانه‌و که‌سایه‌تیی‌ مرؤف
زیاتر له‌ویدا شیدرداوه‌ته‌وه، لیره‌وه له‌و به‌شه‌ی‌ می‌شک‌ که‌ له‌ پیشه‌سه‌ردایه،
مرؤف بریار‌ده‌دات و خیره‌و شه‌رو هه‌لده‌بژئئ، راست و چه‌وت لیک‌ جیاده‌کاته‌وه،
بۆیه‌ خوا **لَا يَنْزِلُ عَلَيْهِ الرِّيحُ** ئاماژه‌ی‌ به‌وئ داوه، هه‌روه‌ک‌ له‌ سووره‌ئ (العلق) دا ده‌فه‌رموئ:
﴿لَا يَنْزِلُ عَلَيْهِ الرِّيحُ نَاصِبًا وَلَا نَاصِيَةً﴾ (۱۵) **﴿نَاصِبًا كَذِبًا عَاطِلًا﴾** (۱۶) (العلق، واته: نه‌خیره، نه‌گه‌ر
وازنه‌هینئ ئیمه‌ به‌ توندیی‌ تووکی‌ پیشه‌سه‌ری‌ ده‌گرین، ئه‌و پیشه‌سه‌ره‌ی‌ که‌
درۆزن بووه‌و، گونا‌ه‌بارو خه‌تا‌کار بووه‌، خوا پشتیوان بئ‌ که‌ گه‌یشتینه‌ ته‌فسیری
سووره‌ئ (العلق)، له‌وئ زیاتر باسی‌ ئه‌و ئیع‌جازه‌ عیلمییه‌ ده‌که‌ین.

۸- **﴿فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾**، ئنج‌ا ئه‌ی‌ کۆمه‌لئ جندو مرؤف! نکوولئیی‌ له‌ کام‌ له
چاکه‌کانئ په‌روه‌ردگار‌تان ده‌که‌ن؟

۹- **﴿هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ﴾**، ئه‌مه‌ ئه‌و دۆزه‌خه‌یه‌ که‌ تاوان‌باران به‌ درۆیان
داده‌نا و پئیی‌ بئیره‌وابوون، **﴿هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ﴾** (مَقُولٌ قَوْلٍ مَّحْدُوفٍ)،
گوتراوی‌ قسه‌یه‌کی‌ قرتیزاوه، واته: **﴿نَقُولُ لَهُمْ﴾** یان **﴿يُقَالُ لَهُمْ﴾** پئیان ده‌لئین، یان
پئیان ده‌گوتئ: ئه‌مه‌ ئه‌و دۆزه‌خه‌یه‌ که‌ تاوان‌باران پئیی‌ بئیره‌وابوون، نکوولئیان
لیده‌کردو، به‌ درۆیان داده‌نا، ئه‌وه‌تا تبه‌وه‌ی‌ پامین!

۱۰- **﴿بَطْرُونَ بَيْنًا وَبَيْنَ حِمْرٍ﴾**، له‌ ئیوان ئه‌و دۆزه‌خه‌و، له‌ ئیوان ئاویکی‌ کولودا
(که‌ گه‌یشتۆته‌ ئه‌وپه‌ری‌ کولویی‌ و داغی) دین و ده‌چن، **﴿يَطْوُقُونَ﴾** (طَوَافٍ)، ئه‌وه‌یه
به‌ ده‌وری‌ شتیکدا بئیی‌ و بچی، به‌لام‌ له‌ شتیکیشه‌وه‌ بؤ‌ شتیکیی‌ دیکه‌ بچی، هه‌ر
پئیی‌ ده‌گوتئ: **﴿طَوَافٍ﴾**، هه‌ر بۆیه‌ جوول‌ه‌ی‌ ئیوان سه‌فاو مه‌روه، جگه‌ له‌وه‌ی‌ به‌
رۆیشتن (سعی) ناوبراوه، به‌ ته‌وافیش ناوبراوه.

له یتوانیاندا دین و ده چن، مه به ست نه وه یه که له یتوان ناگری بلتسه داری دوزه خ، و ناوی کولاو داغ دا، دین و ده چن، جاریک له وی دسووتتیزین و جاریکیش دهرین بو نه وی، یان: خویمان دوی نه وی دسووتتیزین، ده چن خویمان فینک بکه نه وه و توژی ناو بخونه وه، به لام ناوه که کولاو وه داغه، که هه م ده شیخونه وه، هه م به سه ریشیاندا ده کړی، وه ک خوا له سووره ی (الحج) دا ده فهرموئ: ﴿يَصُبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ۝۱۱﴾ يَصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿۱۲﴾ الحج، واته: به سه ر ته پلئی سه ریاندا ده کړی (ناوی کولاو داغ)، به هو یه وه هه رچی له نیو هه ناویاندا هه یه، ده تویته وه پیسته که شیان داده مآلری و قالدیه بیته وه، ﴿وَهُمْ مَقْنَعٌ مِنَ حَدِيدٍ ۝۱۱﴾ الحج، قه مچییه ناسنه کانی شیان بو هه ن، که نه مه هه ر باسکرده که ی زور سامناکه و له خه یال و نه ندیشه ی مروف دا، زور به زه حمت جیی ده بیته وه، به لام هه رچی خوا **بِسْمِ الْحَزْنِ الرَّحِمِ** بیفه رموی: سه داسه د وایه، نه ویش به س نه و نه ندازه یه که تیمه لئی حالیی ده بین، چ به نسبت نازارو مهینه تیه کانی دوزه خ و، چ به نسبت خویشی و نیعمه ته کانی به هه شته وه، به س نه و نه ندازه یه تیمه لئی حالیی ده بین و، له قالبی نه و وشه و ته عبیرانه دا، که له ناستی فیکری به شه ردان، جییان ده بیته وه، نه گه رنا به دناییی به هه شتیش زور زور له وه خوشره، دوزه خیش زور زور له وه ناخوشره، که خوا **بِسْمِ الْحَزْنِ الرَّحِمِ** باسی ده کات و، ده یه وی تیمه حالیی بکات و تیبگه به نی، واته: نه وه ی که به کرده وه هه به له وی، له وه ی ئیستا تیمه هه نه وی به و وشه و ته عبیرانه لئی تی بگه ین، لیک دوورن، هه ر بو یه ش گوتراوه: {لَيْسَ الْخَبْرُ كَالْمَعَانِيَةِ} (أخرجه ابن حبان: ۶۲۱۳، قال شعيب الأرناؤوط: حديث صحيح)، واته: هه وال وه ک دیت و له گه لدا بوون نیه، که ده فهرموئ: ﴿يَطْرُقُونَ بِهَا وَيَنْ حَمِيمٍ أَيْ﴾، (الطَّوَافُ: تَرْدَادُ الْمَشْيِ وَالْإِكْتِافُ مِنْهُ، يُقَالُ طَافَ بِهِ، وَطَافَ عَلَيْهِ، وَالْحَمِيمُ: الْمَاءُ الْمَغْلِيُّ الشَّدِيدُ الْحَرَارَةِ، وَأَنْ: اسْمٌ فَاعِلٍ مِنْ آتَى، إِذَا اسْتَدَّتْ حَرَارَتُهُ)، (طَّوَافُ): بریتیه له دووباره کردنه وه ی پرویشتن و زور پرویشتن، (طَافَ بِهِ وَطَافَ عَلَيْهِ) ده وری داو، به سه ریه وه گه را، (حَمِيمٍ) یش نه و ناویه که

زور کولیوه گه یشتوته نهوپه‌ری کولان، (ءان): ناوی بکه‌ر (إسم فاعل)ه، (أنی) واته: ناویکی گهرمی کولای داغ که گه یشتوته نهوپه‌ری له گهرمییدا.

(۱۱) - ﴿فَإِنِّي آتَاكَ بِكُلِّ كَلْبٍ﴾، نهی جندو مروفا! له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان نکوولی ده‌که‌ن؟

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی سییه م

پیناسه نهم دهرسه

نهم دهرسه مان له سی و سئ (۳۳) نایه تی کووتایی سووره تی (الرحمن) پیک دی، نایه ته کانی: (۶۶ - ۷۸)، که باسی پاداشتی پرواداران خاوه ن ترس و بیمه به رانبه ر به پهروه ردگاریان، پرواداران پیک که سام و هه بیه تیان هه یه به رانبه ر به پیکه ی به رزو بئ وینه ی پهروه ردگاریان، نجا ته و پاداشته ی خوا دایناره بو ته وانه ی سام و هه بیه تیان به رانبه ر به پیکه ی به رزو بئ وینه ی هه یه، خوا **بهره رانبه ر** له دوو جووته به هه شه ت دا باسی ده کات، واته: چوار باخ، که خوی کارزان و میهره بان هه ر کامیان (هه ر جووته باخه) به شه ش وه سف پیناسه ده کات و سه رجه م ده بنه دوازده (۱۲) وه سف:

جووته به هه شه تی یه که م: له سهوت نایه ته کانی: (۴۸ و ۵۰ و ۵۲ و ۵۴ و ۵۵ و ۵۶ و ۵۸) دا، شه ش وه سفیان ده کات.

جووته به هه شه تی دووه م: له سهوت نایه ته کانی: (۶۴ و ۶۶ و ۶۸ و ۷۰ و ۷۲ و ۷۴ و ۷۶) دا، یانی: جووته باغی یه که م له سهوت نایه تانداو، جووته باغی دووه م له سهوت نایه تاندا، یه کی به شه ش سیفه ت وه سف و پیناسه کراون.

﴿وَمَنْ حَافٍ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّانٍ ﴿۶۶﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۶۷﴾ ذَوَاتَا أَفْتَانٍ ﴿۶۸﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۶۹﴾ فِيمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿۷۰﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۷۱﴾ فِيمَا مِنْ كُلِّ فَنَكِهِمُ زَوْجَانِ ﴿۷۲﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۷۳﴾ مُتَّكِبِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَاطِنُهَا مِنْ إِسْتَرْشَقٍ وَحَىٰ الْجَنَّةِينَ دَانِ ﴿۷۴﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۷۵﴾ فِيهِنَّ قَصِيرَاتُ الْغُرَبِ لَمْ يَطْمِئِنَّهُنَّ مِنْهُنَّ قِبَالُهُمْ وَلَا جَانٌ ﴿۷۶﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۷۷﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿۷۸﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۷۹﴾ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿۸۰﴾ فَإِنِّي ءَأَلِّدُ رِبِّكُمْ تُكْذِبَانِ ﴿۸۱﴾ وَمِنْ دُونِمَا جَنَّانِ

۶۶ قَائِي ۱۰ آءِ رَيِّكُمَا تُكْذِبَانِ ۱۱ مُدْهَاتِنَانِ ۱۲ قَائِي ۱۳ آءِ رَيِّكُمَا تُكْذِبَانِ ۱۴ فَيَسَا
 عَيْنَانِ نَصَاحَتَانِ ۱۵ قَائِي ۱۶ آءِ رَيِّكُمَا تُكْذِبَانِ ۱۷ فَيَسَا فَيَكْفُهُمْ وَيَغْلُ وَيَمَانُ ۱۸ قَائِي
 ۱۹ آءِ رَيِّكُمَا تُكْذِبَانِ ۲۰ فَيَسَا فَيَكْفُهُمْ وَيَغْلُ وَيَمَانُ ۲۱ حُرٌّ مَّقْصُورَةٌ
 فِي الْخِيَابِ ۲۲ قَائِي ۲۳ آءِ رَيِّكُمَا تُكْذِبَانِ ۲۴ لَمْ يَطْمِئِنَّ أُنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ۲۵ قَائِي ۲۶ آءِ
 رَيِّكُمَا تُكْذِبَانِ ۲۷ مُتْرِكِينَ عَلَى رَقْرَقٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانِ ۲۸ قَائِي ۲۹ آءِ رَيِّكُمَا تُكْذِبَانِ ۳۰
 تَبَرَّكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ۳۱

مانای دهقا و دهقی نایه‌ته‌کان

اهروده‌ها بو ههر که سئیکیش له پایه‌ی به‌رزی په‌روه‌ردگاری بترسی، دوو
 باخ ههن ۱۱ ئنجا نایا (ئه‌ی مروؤف و جندا) نکوولیی له کام له چاکه‌کانی
 په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟ ۱۲ (ئه‌و دوو باخه) خاوه‌ن لق و پویه دلگیره‌کانن ۱۳
 ئنجا نایا (ئه‌ی مروؤف و جندا) نکوولیی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان
 ده‌که‌ن؟ ۱۴ (ئه‌و دوو باخه) دوو سه‌رچاوه‌یان تیدان (به‌ ئیویان دا) ده‌رۆن
 ۱۵ ئنجا نایا (ئه‌ی مروؤف و جندا) نکوولیی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان
 ده‌که‌ن؟ ۱۶ (ئه‌و دوو باخه) له ههر میوه‌یه‌ک دوو جوړیان تیدان ۱۷ ئنجا
 نایا (ئه‌ی مروؤف و جندا) نکوولیی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟
 ۱۸ ئه‌و (به‌هه‌شتیی) انه له‌سه‌ر (جیگا‌و) ته‌خت و رایه‌خی وا راکشاون، دیوی
 لای بنه‌وه‌یان ئاوریشمه‌و، میوه‌ی دوو باخه‌که‌ش (لئیانه‌وه) نیزیکه (به‌ ئاسانی
 ده‌چنرئ) ۱۹ ئنجا نایا (ئه‌ی مروؤف و جندا) نکوولیی له کام له چاکه‌کانی
 په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟ ۲۰ له‌و جیگایانه‌دا (و له‌سه‌ر ئه‌و رایه‌خ و ته‌ختانه)،
 ئافره‌تانیکی نیگای خو کورت هه‌له‌پنه‌ر (له‌سه‌ر میرده‌کانیان) ههن، که
 پیش وان نه‌ مروؤف و نه‌ جندا، کچینی لانه‌بردوون (ده‌ستی لی نه‌داون) ۲۱

ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۵۷﴾ (ئهو ئافره‌تانه له جوانیی و سپیی و سافیی دا) وه‌ك یاقووت و مروریین ﴿۵۸﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۵۹﴾ ئایا پاداشتی چاكه‌كاریی هه‌ر چاكه‌كاریی نیه‌؟ ﴿۶۰﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۶۱﴾ هه‌روه‌ها له خوار وانیشه‌وه‌ دوو باخی دیکه‌ هه‌ن ﴿۶۲﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۶۳﴾ دوو باخی سه‌وزی یه‌كجار تۆخن (مه‌یله‌و ره‌ش ده‌نوئینن) ﴿۶۴﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۶۵﴾ دوو سه‌رچاوه‌ی فیچقه‌كه‌ریان تێدان ﴿۶۶﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۶۷﴾ (جووره‌كانی میوه‌و دارخورماو هه‌ناریان تێدان ﴿۶۸﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۶۹﴾ له جێیه‌كاندا (و له‌سه‌ر ئه‌و ته‌ختانه‌ی ئیو دوو باخه‌كه‌)، ئافره‌تان زۆر چاك و ئه‌وپه‌ری جوان هه‌ن ﴿۷۰﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۷۱﴾ (ئهو ئافره‌تانه) چاو گه‌ش و په‌شن له ئیو خێوه‌تان دا نیشه‌جێن (خزمه‌ت ده‌كړین) ﴿۷۲﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۷۳﴾ (ئهو ئافره‌ته‌ شوخ و شه‌نگانه) له پێش وان دا نه‌ مەرۆف و نه‌ جندا (ده‌ستیان نه‌گه‌یاندوونئ و) كچێنیان لانه‌بردوون ﴿۷۴﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۷۵﴾ له‌سه‌ر رایه‌خێکی سه‌وزی ناوازه‌ی هه‌ره‌ جوان پالیان داوه‌توه‌ ﴿۷۶﴾ ئنجنا ئایا (ئەه‌ی مەرۆف و جندا!) نكوولییی له کام له چاكه‌كانی په‌روه‌ردگارتان ده‌كه‌ن؟ ﴿۷۷﴾ به‌رزو به‌پێژه‌ ناوی په‌روه‌ردگاری خاوه‌ن پایه‌و شكۆو، چاكه‌و به‌خشش ﴿۷۸﴾.

شیکردنه‌وی هه‌ندیک له وشه‌کان

(مَقَامٌ رَبِّيَ): (مَقَامٌ: مَصْدَرُ قِيَامٍ، أَوْ اسْمٌ مَكَانِ الْقِيَامِ)، وشه‌ی (مَقَامٍ)، یان چاوگی (قِيَام)ه، یانی: هه‌ل‌سان، پاره‌ستان، یاخود ناوی شوینه بو پاره‌ستان و هه‌ل‌سان، واته: یان به مانای پی‌گه و پایه دئی، یاخود به مانای شوینی وه‌ستان له به‌رانبه‌ر په‌روه‌دگاردا دئی.

(أَفْئَانٍ): (وَالْأَفْئَانُ: جَمْعُ فَنٍّ، وَهُوَ الْعَضُّ الْعَضُّ الْوَرَقِ)، (فَنٌّ): به چل و لقی ته‌پو گه‌ل‌دار ده‌گوترئ، هه‌روه‌ها (فَنٌّ) به جوړیک له شتیش ده‌گوترئ، هه‌ندیکیش گوتوو‌یانه: جوړی شت به (فَنُّون) کۆده‌کرئته‌وه، نه‌ک به (أَفْئَانُ).

(مُتَكِينٍ): (الْإِتْكَاءُ: اِفْتِعَالٌ مِنَ الْوَكْءِ مَهْمُوزُ اللَّامِ وَهُوَ الْإِعْتِمَادُ، فَصَارَ الْإِتْكَاءُ اسْمًا لِإِعْتِمَادِ الْجَالِسِ وَمِرْقَاهِ إِلَى الْأَرْضِ وَجَنِّبِهِ إِلَى الْأَرْضِ، وَهِيَ هَيْئَةٌ بَيْنَ الْإِضْطِجَاعِ عَلَى الْجَنْبِ وَالْقُعُودِ)، (مُتَكِينٌ) له (إِتْكَاءُ)ه‌وه هاتوه، ئه‌ویش ئیفتیعاله له (و ك ء)ه‌وه که بریتیه له پال ویدان، (إِتْكَاءُ) به کوردیی ده‌ئین: شان‌دادان و پال‌دانه‌وه، که بریتیه له‌وه‌ی بابای دانیشتوو، ئانیشکی له‌سه‌ر زه‌وی بی و ته‌نیشتیسی له‌سه‌ر زه‌وی بی، ئه‌ویش شیوه‌یه‌که له ئیوان پاکشان و دانیشتن دا، به کوردیی ده‌ئین: شان‌دادان و پال‌دانه‌وه.

(فُرُشٍ): (جَمْعُ فِرَاشٍ كِتَابٌ وَكُتُبٌ)، (فُرُشٌ) کووی (فِرَاش)ه، وه‌ک (کِتَاب) که کۆیه‌که‌ی (کُتُب)ه، (الفِرَاشُ: أَصْلُهُ مَا يُفْرَشُ، أَي: يُنْسَطُ عَلَى الْأَرْضِ لِلنُّومِ وَالْإِضْطِجَاعِ) له ئه‌سل‌دا (فِرَاش) به‌وه ده‌گوترئ: که راده‌خرئ بو خه‌و و بو پاکشان، (ثُمَّ أُطْلِقَ الْفِرَاشُ عَلَى السَّرِيرِ الْمُتَرَفِّعِ عَلَى الْأَرْضِ يَسُوقِي)، دوایی به‌و چوار پایه، یان به‌و ته‌خته ده‌گوترئ که به چهند پی‌چه‌که‌یه‌ک به چهند پایه‌یه‌ک له‌سه‌ر زه‌وی به‌رز ده‌کرئته‌وه.

(بَطَّائِنُهَا): (البَطَّائِنُ: جَمْعُ بَطَّانَةٍ، وَهِيَ مُشْتَقَّةٌ مِنَ الْبَطْنِ ضِدَّ الظَّهِرِ، وَهُوَ هُنَا مَجَازٌ عَنِ الْأَسْفَلِ وَضِدَّ الْبَطَّانَةِ الظَّهَارَةَ)، (بَطَّائِنٌ) كَوَى (بَطَّانَةً) يَهْ نَمِيشْ لَه (بطن) هوه داتا شراوه، واته: سَكْ كِه پَيچِه وانِهی پشته، نَجَا لِيْرَه دَا بَه مَه جَاز بَه كَارِهِيْ نِراوَه بُو لَای بَنه وِه، پَيچِه وانِهی (بَطَّانَةً) بَرِيْتِيَه لَه (ظَهَارَةَ) واته: لَای پشته وِه، بُو وِئِنَه پُوْشَا كِيْ كِ دِيوِي دَه رِيِي پِيِي دَه گوتَرِي: (ظَهَارَةَ)، دِيوِي بَنه وِه پِيِي دَه گوتَرِي: (بَطَّانَةً)، نَجَا خُوا **بَطَّائِنُهَا** دَه فِه رَمُوِي: دِيوِي بَنه وِهی نُه وِ رَايَه خ و جِيْگَاو پُوْشَا كَانِهی لَه سَه رِيَان دَا دَه نِيْشَن، بَرِيْتِيَه لَه نَاوَرِيْشَم، نَجَا دَه بِي دِيوِي دَه رَه وِه يَان چَوْن بِي!

(وَحَى): (الْحَتَى: مَا يُقْطَعُ مِنَ النَّمْرِ)، (جَنَى) نُه وِه يَه كِه دَه چَرِي لَه مِيوَه.

(دَانِ): (أَي: قَرِيْبٍ)، (دَتَى، يَدُنَا فَهُوَ دَانِ)، واته: نِيْزِيْ كِ بُوو، نِيْزِيْ كِ دَه بِيْتَه وِه، نِيْزِيْ كِ.

(فَصِيْرَتُ الطَّرْفِ): نِيْگَايِ خُو كُوْرْتِ كِه رَه وِه، (صِفَةٌ لِمَوْصُوفٍ مَخْدُوفٍ: نِسَاءٌ فَصِرْنَ طَرَفَهُنَّ عَلَى أَرْوَاجِهِنَّ، أَوْ الْمُرَادِ: نِسَاءٌ فِي نَظَرِهِنَّ مِثْلَ الْقُصُورِ وَالْغُصُ خَلْقَةٌ أَوْ حَيَاءٌ)، (قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ) سِيْفَه تَه بُو وِه سَفَرَاوِيْ كِي قَرْتِيْ نِدْرَاو، واته: نَاْفَرَه تَانِيْ كِ كِه نِيْگَايِ خُوْيَان لَه سَه رِ مِيْرَدَه كَانِيَان كُوْرْتِ كِرْدُوْتَه وِه، يَاخُوْد مَه بَه سَت نُه وِه يَه نَاْفَرَه تَانِيْ كِ كِه لَه چَاوِيَان دَا جُوْرِيْ كِ لَه شَكْسَتِيِي هَه يَه، لَه پُووِي شَه رَم و شَكُوْوَه، يَان هَه رِ خُوَايِ كَارْزَان وَايِ خُوْلَقَان دُوون، جُوْرِيْ كِ لَه نَه رَمِيِي لَه نِيْگَايِ چَاوِيَان دَا هَه يَه، يَاخُوْد: (قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ) نَاْفَرَه تَانِيْ كِ كِه وَا دَه كَن بِيْنَه ر تَه نِيَا تَه مَاشَايِ نُه وَا ن بِيْكَات، نُه وِه نَدَه پِيِيَان سَه رَسَام بِي.

(لَمْ يَطْمِئِنَّ): (الطَّمْتُ: مَسِيْسُ الْأُنْثَى الْبِكْرِ)، (طَمْتُ): بَرِيْتِيَه لَه وِه يَه دَه سَت بِيْگَه يَه نَرِيْتَه مِيْنَه يِيَه كِي كِيْج، (الطَّمْتُ: دَمُ الْعَيْضِ)، (طَمْتُ): بَه خُوِيْنِي حَه يِيْزِيْش دَه گوتَرِي، هَه رَه هَا بَه لَابَرْدِنِي كِيْچِيْنِيْش دَه گوتَرِي، (الطَّمِيْتُ: الْحَايِضُ)، (طَامِيْتُ) نَاْفَرَه تِيْ كِ كِه كِه وُوْتَه حَه يِيْزَه وِه، (وَطَمَّتْ الْمَرْأَةُ: افْتَضَّهَا) واته: چُووَه لَای و

له گه لى جووت بوو، كچينى لابر، ده گوتري: (مَا طَمَثَ هَذِهِ الرُّؤْسَةَ أَحَدٌ قَبْلَنَا، وَمَا طَمَثَ النَّاقَةَ جَمَلًا)، ئەم باخچه يه پيش تيمه كه س ده ستي نه گه ياندوتى و، حوشتره ميبه كه، جارى تيره له گه لى دا جووت نه بووه.

(الْيَاقُوتُ): (حَجَرٌ مِنَ الْأَحْجَارِ الْكَرِيمَةِ وَاحِدُهُ أَوْ الْقِطْعَةُ مِنْهُ: يَأْقُوتَةُ وَالْجَمْعُ: يَوَاقِيْتُ)، (يَأْقُوتُ): جوړيكه له بهرده به نرخه كان، تاكه كه ي ياخود پارچه يه كى پى ده گوتري: (يَأْقُوتَةُ) و به كو پيان ده گوتري: (يَوَاقِيْتُ) يا قووته كان، له كورد بيشدا هه روا به كارده هيتري.

(وَالْمَرْجَانُ): (جِنْسٌ حَيَوَانَاتٍ بَحْرِيَّةٍ تَوَاقِبُ مِنَ الطَّائِفَةِ الْمَرْجَانِيَّةِ يُعَدُّ مِنْ الْأَحْجَارِ الْكَرِيمَةِ)، (المعجم الوسيط) وای پیناسه ده كات، ده لى: مهرجان جوړيكه له ژيانداره ده راييه كان كه له شوینی خویندا چه سپاون و، ئەویش له كومه لى مهرجانيه كانه، ئەویش چه ند جوړيكى هه يه و، له بهرده به نرخ و ده گمه نه كان داده نري.

(مُدَاهَمَاتَانِ): (أَي سَوْدَاوَانٍ مِنْ شِدَّةِ الْخُضْرَةِ، إِذْهَامٌ الشَّيْءُ: إِسْوَادًا)، (مُدَاهَمَاتَانِ) واته: ئەو دوو باخه زور سه وزن له سه وزيان هينده توخن، رهش ده نوين، ده گوتري: (إِذْهَامٌ الشَّيْءُ: إِسْوَادًا)، واته: په شهه لگه را.

(نَضَاحَتَانِ): (النُّضَاحَةُ مُؤَنَّثُ النَّضَاحِ، عَيْنٌ نَضَاحَةٌ: قَوَارَةُ غَرِيْرَةُ الْمَاءِ، وَنَضَخَ الْمَاءُ يَنْضَخُ نَضْخًا وَنَضْوَحًا: اسْتَدَّ قَوْرَانَهُ)، (نَضَاحَتَانِ) واته: ئەو دوو كنياوه ناوه كه يان به فيچقه ديتە ده ري، چونكه (النُّضَاحَةُ) ميبه ي (النُّضَاحُ) ه، ده گوتري: (عَيْنٌ نَضَاحَةٌ) سه رچاوه يه ك كه ناوه كه ي به فيچقه و به توندى ديتە ده ر، (وَنَضَخَ الْمَاءُ يَنْضَخُ نَضْخًا وَنَضْوَحًا: اسْتَدَّ قَوْرَانَهُ) واته: هه لقولينه كه و ده رقولينه كه ي زور به هيز بوو.

(خَيْرَاتٌ): (جَمْعُ خَيْرَةٍ: مَا يُخْتَارُ)، (خَيْرَاتٍ) كۆي (خَيْرَةٌ) يه، واته: باسترين، ياخود ئەوه ي هه لده بژردري، (وَالْخَيْرَةُ: الْفَاضِلَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ) (خَيْرَةٌ) باسترين له هه ر شتيك، ده گوتري: (فَلَانَةُ الْخَيْرَةِ مِنَ النِّسَاءِ)، فلان نافرته باسترين نافرته تانه،

(خَيْرَاتٌ) سوککراوهی (خَيْرَاتٌ) ه، واته: زور باش، لیره‌دا یانی: نافرده‌تانی زور چاک و په‌سند له رووی په‌وشت و ئاکارو هه‌لس و که‌وتی مه‌عنه‌وییه‌وه.

(جِسَانٌ): (جَمْعُ حَسَنَاءَ) (جِسَانٌ) کۆی (حَسَنَاءَ) ه: زور جوان له رووی جه‌سته‌ییه‌وه، که‌واته: ئه‌وانه هه‌م مه‌خه‌رو دیوی مه‌عنه‌وییان زور جوانه، هه‌م پو‌الله‌ت و باری جه‌سته‌ییشیان زور ریک و پیک و سه‌رنج پراکتشه.

(حُورٌ): (الْحُورُ: جَمْعُ حَوْرَاءَ وَهِيَ ذَاتُ الْحَوْرِ، وَهِيَ وَصْفٌ مُرَكَّبٌ مِنْ مَجْمُوعِ شِدَّةٍ بَيَاضٍ أَبْيَضِ الْعَيْنِ، وَشِدَّةٍ سَوَادٍ أَسْوَدِهَا)، (حُورٌ) کۆی (حَوْرَاءَ) ه، واته: خاوه‌ن، (حُورٌ) ئه‌ویش بریتیه له وه‌سفیک که ئه‌و نافرده‌ته، یان ئه‌و که‌سه، سپینه‌ی چاوی زور سپیی بی و، په‌شکینه‌ی چاویشی زور په‌ش بی.

واتایه‌کی دیکه‌ی (حُورٌ) که کۆی (حَوْرَاءَ) ه، واته: زور سپیی و پوون و گه‌ش.

هه‌روه‌ها واتایه‌کی دیکه‌ی (حُورٌ) که کۆی (حَوْرَاءَ) ه، واته: (يَحَارُ فَيْهِنَّ الطَّرْفُ مِنْ حُسْنِهِنَّ)، واته: چاوتیاندا سه‌رسام ده‌بی له‌به‌ر جوانیی، (حَارَ بَصْرُهُ يَحَارُ حَيْرًا وَحَيْرَةً وَحَيْرَانًا: نَظَرَ إِلَى الشَّيْءِ فَلَمْ يَقْوِ عَلَى النَّظْرِ إِلَيْهِ وَارْتَدَّ عَنْهُ)، کاتن مرؤف ته‌ماشای شتیک ده‌کات، به‌لام دواویی چاوی ده‌گه‌رته‌وه بو‌لای له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ناتوانن زور سه‌رنجی بدات له‌به‌ر جوانیی، یان له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سه‌رسامی ده‌بی، ناتوانن ته‌واو ته‌ماشای بکات، یان له‌به‌ر سپینیی و دره‌وشاوه‌یی، هه‌روه‌ها ده‌گوترن: (حَارَ فِي الْأَمْرِ: ضَلَّ فَهُوَ حَائِرٌ وَحَيْرَانٌ وَهِيَ حَيْرٌ)، له‌و کاره‌دا سه‌رگه‌ردان بوو، سه‌راسیمه‌ بوو، ئنجا بو‌ پیاو (حَائِرٌ) و (حَيْرَانٌ) و، بو‌ نافرده‌تیش (حَيْرٌ) ده‌گوترن: واته: سه‌رسام، (وَتَحَيْرٌ: وَقَعَ فِي الْحَيْرَةِ) واته: که‌وته نپو حاله‌تی سه‌راسیمه‌یی و سه‌رسوپمانه‌وه.

که‌واته: (حُورٌ) سۆ مانای هه‌ن: هه‌م به‌ مانای سپیی و گه‌ش دئ، هه‌م به‌ مانای چاوه‌گه‌ش و جوان دئ، هه‌م به‌ مانای ئه‌وه دئ که چاوتوانن چاک ته‌ماشای بکات له‌به‌ر جوانیی.

(مَقْصُورَاتٌ): کورت هه لێزاو، (قَصْرُتُهُ: جَعَلْتُهُ فِي قَصْرِ)، واته: خستمه نیو کۆشکهوه، کهواته: (مَقْصُورَات) واته: کۆشک نشینهکان، واتایهکی دیکه: (المَقْصُورَةُ مِنَ النِّسَاءِ: الْمُتَعَمَّةُ فِي الْبَيْتِ لَا تَتْرُكُهُ لِتَعْمَلِ)، (مَقْصُورَات) واته: نافره تیک که خزمهت ده کری و نازی ده کیشری و پیویست ناکات بو خوی کار بکات، ههروهها واتایهکی دیکه: (الْمَرْأَةُ الْمُقْصُورَةُ: الْمُصَوَّنَةُ الْمَخْدَرَةُ) واته: نافره تیکه پارێزراوی داپۆشراو، نهک بچێ بگهڕێ لهملاو لا.

(الْخِيَامِ): (الْخِيَامُ: جَمْعُ خَيْمَةٍ، وَالْبَيْتُ الَّذِي يُقَامُ مِنْ أَعْوَادِ الشَّجَرِ)، (خِيَام) کۆی (خَيْمَة) یه، ئەو مالهێ که له دارو درهخت دروست ده کری، یاخود: (الْبَيْتُ الَّذِي يُتَّخَذُ مِنَ الصُّوفِ أَوْ الْقُطْنِ، وَيُقَامُ عَلَى أَعْوَادٍ وَيُسَدُّ بِأُتُنَابِ)، یان ئەو مالهێ له خوری یان له لۆکه دروست ده کری، [یان له جوړتیک له قوماش که تێمه ره شمال و خپوته و چادری پێ ده لێین]، لهسه ره چهند دارتیک داده نری، نهستونده گیشی ده درتته بهرو، به چهند په تێکیش ئەو لای ده به سترین، تاکو نه جوولن و با نه یخات، که به (خَيْمَات) و (خِيَام) و (خَيْم) یش کۆ ده کرتتهوه.

(رَقْرَقٍ حُضْرٍ): (رَقْرَقٌ) تاکه کهی (رَقْرَقَةٌ) یه، (رَقْرَقٌ): بریتیه له ناوی کۆ، که به بالنده و به سه رین و به فه رش و رایه خ و پۆشاک ده گوتری، (حُضْرٍ) کۆی (أَحْضَر) ه واته: سهوز.

(وَعَبْقَرِيٍّ): (وَهُوَ نِسْبَةٌ إِلَى عَبْقَرٍ، وَهُوَ صِفَةٌ لِكُلِّ مَا بُولِغٌ فِي وَصْفِهِ، وَمَا يُفَوِّقُهُ شَيْءٌ) (عَبْقَرِيٍّ): پالده درێ بو لای (عَبْقَرٍ) که سیفه تیکه بو هه ره شتیک زۆر وه سف بکری، پالده درتته لای ئەو.

عه ره ب قه ناعه تیان وابوو ه شیوێک هه بووه به ناوی (عَبْقَرٍ)، هه ره شتیکه زۆر نایاب و سه بر بێ، گو توویانه: لهو شیوه وه هاتوه، که جندی لێن و ئەوان دروستیان کردوه، ئەوهش ئەفسانه یه ک بووه، به لام دوا یی (عَبْقَرِيٍّ) واته: شتی زۆر نایاب و سه رووی ئاستی چاوه پوان کردن.

(بِئْرِكَ اَسْمُ رَبِّكَ): (تَبَارَكَ: اِذْ تَقَعُ وَتَقْدَسُ وَتَنْزَهُ وَتَعَالَى)، واته: ناوی خوا به رزه و، پاكهو، دووره له كهه و كوړی و، بَلَنده، كهواته: لیره دا (بِئْرِكَ اَسْمُ رَبِّكَ)، واته: ناوی پهروهردگارت هه ره به رزو پایه دارو به پیزو بَلَنده.

مانای گشتیی نایه ته كان

خوای میهره بان و کارزان دواى ئه وهی له نایه ته كانی پیښوودا باسی بیست (۲۰) له چاکه و نیعمه ته كانی خووی کردو، چهند جاریک پرسیاری له کومه لى جندو مروؤف کرد: نایا نکوولیی له کام له چاکه كانی پهروهردگارتان ده کهن؟ دواى ئه وه خوا **بِئْرِكَ اَسْمُ رَبِّكَ** باسی روژی دواپی کرد، که مروؤف و جند، ناتوانن له ژیر پکینی خوا دهر باز بن و، باسی سه ره نجامی شوومی بیبروایانی کرد له دوزه خدا، ئنجا باسی پاداشتی که سانیک ده کات که سام و هه بیه تی خواى پهروهردگاریان له دل دایه و، شهرم له خوا ده کهن و، پاریزکارن و برواداران، ئه ویش له چوار به هه شتدا، له چوار باخدا به جووت جووت، واته: دوو جووته باخ که وهک پاداشت داندراون، بو برواداران له به رانبه ر دوزه خیکی پر تاو و تین و بلیسه دارو کلپه ستاندوودا، که بو بیبروایانی سته مکارو تاوانبارو خراپه کار ناماده کراوه.

سه ره تا خوا **بِئْرِكَ اَسْمُ رَبِّكَ** باسی جووته باخی به کهم ده کات و ده فه رموی: ﴿وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ﴾، بو هه ر که سیک له پایه و پیگه ی بی وینه ی پهروهردگاری بترسی، دوو باخ هه ن، واتا په کی دیکه شی ئه وه یه: هه ر که سیک له وه ستانی له به رده م دادگای پهروهردگاریدا بترسی، واته: ترس و سامی ئه و روژی له به ربی، که راده گیری بو دادگایی کران له به رده م خواى پهروهردگاردا، دوو باخی بو دانراون، یاخود: هه ر که سیک ترس و سامی ئه وه ی هه بی که پهروهردگاری به سه ریه وه چاودیره و به سه ری راده گات و مشووری ده خوات و سه ره رشتیی ده کات، دوو باخی بو داندراون، چونکه وشه ی (مقام):

ا- دهگونجی به مانای پیگه و پایه‌ی خوی بهرز بی.

ب- دهگونجی به مانای سه‌پهرشتیی و چاودیری خوی بهرز بی، بۆ ههر مروفتیک، وهک خوا ده‌فه‌رموی: ﴿أَمَّنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ﴾ (٣٣) الرعد، واته: نایا نهو زاته‌ی وه‌ستاوه به‌سه‌ر ههر که‌سیکه‌وه، که چی ده‌کات؟ واته: ناگای لیبه‌تی.

ج- هه‌روه‌ها ده‌شگونجی بریتی بی له وه‌ستانی مروفت و جند له به‌رانبه‌ر خوی په‌روه‌ردگاردا، ههر سیکیان ده‌گریته‌وه، ههر که‌سی وابی، دوو باخی ههن، ﴿فَإِنِّي ءَأَلِدُ لَكُمْ بَنِينَ﴾، ئنجا نه‌ی جندو مروفت! به کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان بیپروان، یان: نکوویی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟

﴿ذَوَاتًا أَفْنَانٍ﴾، نهو دوو باخه‌ خاوه‌ن چل و پۆپی زۆرن، یاخود خاوه‌ن جووری زۆرن، واته: خاوه‌ن جووری زۆرن له دره‌خته‌کان، چونکه (أَفْنَان) کۆی (فَنَن)ه، که ههم به مانای لق و پۆپ و چل و گه‌لا دی، ههم به مانای جوور (نوع) یش دی، جووره میوه، یان جووره دره‌خت، ﴿فَإِنِّي ءَأَلِدُ لَكُمْ بَنِينَ﴾، ئنجا نایا نه‌ی کۆمه‌لی جندو مروفت! نکوویی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟

﴿فِيهَا عِثَانٌ تَجْرِيان﴾، نهو دوو باخه، که خاوه‌ن چل و پۆپی نه‌رم و شل و چرو پرن، یان خاوه‌ن جووره میوه‌وه دره‌ختی زۆرن، دوو سه‌رچاوه‌یان تیدا ده‌پۆن، واته: دوو سه‌رچاوه که ئاویان له‌به‌ر ده‌پوات، ئاوه‌که یان هه‌لده‌قولتی، به‌لام هیئنده زۆره، له‌به‌ریان ده‌پوا، ﴿فَإِنِّي ءَأَلِدُ لَكُمْ بَنِينَ﴾، ئنجا نه‌ی کۆمه‌لی جندو مروفت! نکوویی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟

﴿فِيهَا مِنْ كُلِّ ثَمَرٍ مَّا شَاءَ﴾، لهو دوو باخه‌دا، له ههر جووره میوه‌یه‌ک دوو جوور ههن، (زَوْجَان)، (زَوْج) به مانای جووتی ههر شتیک دی، بۆ وینه: جووته پیلایوئیک به ههر کامیکیان ده‌گوتری: (زَوْج)، ژن و میترد به ههر کامیکیان ده‌گوتری: (زَوْج) که ده‌فه‌رموی: (زَوْجَان) واته: دووان، واته: له ههر جووره میوه‌یه‌ک دووان ههن، ئنجا نهو دووانه چین و چۆن؟ زانایان قسه‌یان زۆر له‌سه‌ر کردوون،

تیمه ش دواتر له مهسه له گرنهگاندا زیاتر شیان دهکهینهوه، نهو مهسه لانه ی
لیره زیاتر به گشتیی باسیان دهکهین، لهوئی پتر روونیان دهکهینهوه، ﴿فَيَأْتِي
ءَالَآءَ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئه ی جندو مروؤف! نکوولیسی له کام له چاکه کانی
پهروه ردگارتان دهکهن؟ واته: چاکه کانی پهروه ردگارتان و نیعمه ته کانی، هیچ کامیان
هی نهوه نین نکوولیسیان لئ بکهن و، نه بانسه ملتین و دانیان پیدانه هینن،

﴿مُكْرِبِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَّالِينَ مِّنْ إِسْتَرْبٍ﴾، شانیان داداوه و راکشاون لهسه ر چهنه
جیگایه ک دیوه په نهانه کانیان له ناوریشمی نه ستوره، (فُرُش) کوی (فِرَاش)
ه، شوینی لهسه ر پشوودان و سره وتن و شان لهسه ر دادان و پالدانه وهیه، ئنجا
نهو راخراوانه و نهو شوینانه ی بو ئیسراحت و پشوودان ناماده کراون، ﴿بَطَّالِينَ
مِّنْ إِسْتَرْبٍ﴾، دیوه کانی بنهویان له ناوریشمه، (بَطَّالِينَ) کوی (بَطَّالَةٌ) یه، وه ک
چوئن (ظَهَّالِر) کوی (ظَهَّازَةٌ) یه، (ظَهَّازَةٌ) واته: پشت و دیوی دهره وهی پو شاکیک،
یاخود نوئینیک، به لأم (بَطَّانَةٌ) واته: دیوی شیرراوه و بنه وهی، ئنجا نه گهر دیوی
بنه وهی له ناوریشمی نه ستور بئ، که دیوی بنه وه که متر جیی بایه خ پیدانه،
دیوی بنه وهی فه رشیک که راده خرئ، یاخود نوئینیک و پیخه فیک، نه دی دیوی
دهرئی ده بئ چوئن بئ! ﴿وَحَيَّ الْحَيَّاتِ دَانَ﴾، چنراوی دوو باخه کانیش نیزیکه،
واته: میوه که یان نیزیکه و به ئاسانی دهستی ده که یه نرئتی، ﴿فَيَأْتِيءَ ءَالَآءَ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئه ی جندو مروؤف! نکوولیسی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان
دهکهن؟

﴿فِيهِنَّ قَبَسْرَتٌ أَلْفَرْبٍ﴾، لهو جیگایانه دا نافرته تانیکسی نیگای خوئی کورت
هه له پینه ر، نیگای خو کورت که ره وه ههن، واته: نافرته تانیک که چاوو نیگایان
کورت کردو ته وه، لهسه ر هاوسه ره کانیان، لهسه ر میرده کانیان.

واتایه کی دیکه ی نه وه یه: چاوه کانی بینه ران لهسه ر خوئیان کورته له دینن، یانی:
هه رکه س بیابینن، چاویان لهسه ر لاندات و چاویان لهسه ر کورت هه له دینن،

﴿لَمْ يَطْمِئِنُّنَّ إِنَّا قَتَلْنَا هَذِهِ الْجَائِثَةَ﴾، نه چوونه لایان و له گه لایان دا جووت نه بوون، نه مرۆف له پێش نه واندان و نه جندیش، واته: هیچ کهس دهستی نه گه یاندوونئ، وشه ی (لَمْ يَطْمِئِنُّنَّ)، مانا گشتیه که ی: له گه لایان دا جووت نه بوون و دهستیان نه گه یاندوونئ له رووی جینسییه وه، به لأم نه سَلَى مانایه که ی: (طَمَثْتُ، يَطْمِئْتُ) یانی: خوئنی پێدا هینا، نه و هاوسهره له گه لَ ژنه که ی دا جووتبوو، خوئنی پێدا هینا، که واته: (طَمَثْتُ) مه بهست پیتی لایردنی په رده ی کچینییه، به لأم دوایی بو ههر جوژه جووت بووئیک به کاره ی نراوه، گرنگ نه وه یه خوا ده فهرموئ: نه و نافرته تانه له پێش نه و هاوسه رانه یاندا، که له به هه شتێ ده یاندریتئ، نه مرۆف دهستی گه یاندوونئ، نه جندیش، نه مه ش نه وه ی لئ وه رده گیرئ که جندیش ده چن بو به هه شت و، نه وانیش وه ک مرۆف هاوسه ریان ده بن و جووتبوونیان ده بی، ﴿فَيَأْتِي آلَهُ فَكَيْفًا يُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا نه ی جندو مرۆف! نکوولیی له کام له چاکه کانی په روه ردگارتان ده که ن؟

﴿كَانَ هُنَّ أَلْيَافُ وَالْمَرْجَانُ﴾، نه و نافرته تانه وه ک یاقووت و مهرجان وان، یاقووت جوژه به ردیکه له به رده به نرخه کان، به زۆری وایه په نگی سووره، زانابان ده لێن: له سووری کوئمه و لئویاندا چوئراون به یاقووته وه، مهرجانیش وه ک پێشتریش باسمان کرد، جوژه به ردیکه له ژیانداریکی ده ریایی په یدا ده بی، که له نه سَلَا ژیانداره، به لأم دوایی که ههر پیکه وه ن زاووزئ ده که ن و لیک جیانابنه وه، پاش مردن و په قبوون، ده بنه به ردو جاری وا هیه ده بنه چیا به کی گه وره و پێیان ده گوئری: دورگه مهرجانییه کان، مهرجانیش زۆر سپیی و سافه، که واته: له سووریدا وه ک یاقووتن و، له روونیی و صافییدا وه ک مهرجانن، ﴿فَيَأْتِي آلَهُ فَكَيْفًا يُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا نه ی جندو مرۆف! نکوولیی له کام له چاکه کانی په روه ردگارتان ده که ن؟

﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَنُ﴾، نایا پاداشتی چاکه کاری ههر چاکه کاری نیه! واته: که سیک چاک به ندایه تیی بو خوا ی کرد بی و، له گه لَ به نده کانی

خوادا چاک بوو بئ و، چاک پابه‌ند بوو بئ به شه‌ریعه‌ته‌وهو، هه‌م هه‌قی خوای چیه‌جئ کرده‌بئ، هه‌م هه‌قی به‌نده‌کان، پاداشتی هه‌ر ئه‌وه‌یه که چاکه‌ی بدریته‌وه، چاکه‌ی خوای بئ هاوه‌لیش له به‌هه‌شتدا به‌رجه‌سته ده‌بئ، ئه‌م پرسیارکرده‌ش، پرسیارکردنی چه‌سیاندن (تقریری) پئ ده‌لئین، واته: (مَا جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ)، پاداشتی چاکه‌کاری به‌س چاکه‌کاریه‌وه هیج شتیکی دیکه‌نی.

﴿ فَيَأْتِيءُ آلَآءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ ﴾، ئنجا ئه‌ی جندو مروّف! نکوولی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگار تان ده‌که‌ن؟

ئه‌مه جووته‌ باخی یه‌که‌م، که ئه‌م جووته‌ باخه، وه‌ک زانیان گوتوو یانه‌وه قسه‌که‌شیان زور پئنده‌چئ و، فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ وه‌ک دوایی ده‌یه‌ئین، ئامازه‌ی پئنده‌کات، بو ئه‌وانه‌یه که پله‌وه پایه‌یان به‌رزتره له به‌هه‌شت دا، که وه‌سفی (سابقون) یان بو به‌کاره‌یتراوه‌وه، وه‌سفی (مقرَّبون) یشیان بو به‌کاره‌یتراوه‌وه، واته: ئه‌وانه‌ی پیشکه‌وتوو له چاکان داو، ئه‌وانه‌ی زور له خوا نیزیکن، چونکه وه‌سفه‌کانی ئه‌م دوو باخه، ئه‌م جووته‌ باخه، به‌رزترن له وه‌سفه‌کانی ئه‌وه دوو باخه‌ی، یان ئه‌وه جووته‌ باخه‌ی دوایی دئین و، ئایه‌ته‌که‌ش که دوایی دئ به‌پاشکاویی ده‌یفه‌رموئ: ﴿ وَرَمَّ دُونَهُمَا جَبَّانٌ ﴾، له خوار ئه‌وانه‌وه‌ش دوو باخ هه‌ن، هه‌رچه‌نده (مَنْ دُونَهُمَا) ده‌شگونجئ مه‌به‌ست (له خوار) له پرووی جوگرافییه‌وه بئ، به‌لام زیاتر واینده‌چئ له پرووی پیگه‌وه بئ، واته: ئه‌م دوو باخه له پرووی پیگه‌وه پله‌وه، له خوار ئه‌وه دوو باخه‌ی دیکه‌وه‌ن، ئه‌وانه‌ش - وه‌ک دوایی ده‌رده‌که‌وئ - بو که‌سائیکن که له قورئاندا به: (أَصْحَابُ السِّمِئَةِ)، ئه‌وانه‌ی خاوه‌نی خیرو به‌ره‌که‌تن، یاخود (أَصْحَابُ الْيَمِينِ) ئه‌وانه‌ی به‌ده‌ستی راستیان نامه‌کانیان ده‌دریته‌وه، واینده‌چئ ئه‌وه‌ش بو ئه‌وان بن که هه‌ر برواداران، به‌لام له خوار کومه‌لی یه‌که‌مه‌وه‌ن، که (مقرَّبون) و (سابقون) ن. ﴿ فَيَأْتِيءُ آلَآءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ ﴾، ئنجا ئه‌ی جندو مروّف! نکوولی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌ردگار تان ده‌که‌ن؟

﴿مُدْهَاتَانِ﴾، ئەو دوو باخە زۆر سهوزی تۆخن، واتە: دوو باخی زۆر سهوزن و هێندە تۆخن لە تۆخییان دا، ڕەش دەنۆینن، ئەگەر لە دوورهەو تەماشایان بکەین، ﴿فَيَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ﴾، ئنجا ئەی جندو مروؤف! نکوولیی لە کام لە چاکەکانی پەروەردگارتان دەکەن؟

﴿فِيهِمَا عِمَتَانِ نَصَاحَتَانِ﴾، دوو سەرچاوەی بەفیچقە دەرقلۆیان تێدان، یانی: ئاوەکهیان لێ دەردهقلۆی بە فیچقە، ئاوەکهیان بە تەوژم دیتە دەری و ئەو دوو باخەیان پێ ئاودێر دەکرین، یاخود هەر بۆ جوانیی ئەو دوو کانیی و سەرچاوە بەتەوژم دەرقلۆیو، لەو دوو باخەدا هەن، هەر کام لە دوو باخەکان، کانیی و سەرچاوەیەکی تێدا هەیە، ﴿فَيَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ﴾، ئنجا ئەی جندو مروؤف! نکوولیی لە کام لە چاکەکانی پەروەردگارتان دەکەن؟

﴿فِيهِمَا فَكِيهَةٌ وَمَعْلٌ رَّوْمَانٌ﴾، لەو دوو باخانەدا هەیە، میوه (هەموو جۆرەکانی میوه)و، دارخورماو هەنار، میوه بە وشە: (فَاكِيهَةٌ) دیتێ، واتە: هەموو درەختەکانی کە میوه دەگرن، خورماش باسی درەختەکەشی دەکات، چونکە دارخورما خورما دەگرێ، هەنار (رُمان)یش بە میوهکەشی و بە درەختەکەشی دەگوترێ: (رُمان)، ئنجا دارخورما یەكجار بەرزو، دار هەنار کەمتر بەرزو، کە دەفەرموێ: (فَاكِيهَةٌ) لەبەر ئەوەی بە نەناسراو (نکرة) دەیهێنێ (میوه) واتە: هەموو جۆرە میوهیەکیان تێدا هەیە، ﴿فَيَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ﴾، ئنجا ئەی جندو مروؤف! نکوولیی لە کام لە چاکەکانی پەروەردگارتان دەکەن؟

﴿فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ﴾، لەو جیگاو رێگایانەدا (کە لە نێو ئەو دوو باخەدا هەن) ئاfrهتانی چاک و قەشەنگ هەن، واتە: لە کۆشکەکان و لە ژووهره کانیاندا، لە شوینی هەوانهوه و ئیسراحه تیاندا (خَيْرَاتٌ حِسَانٌ) ئاfrهتانیکی زۆر چاک و زۆر جوان، هەن، (خَيْرَاتٌ) کۆی (خَيْرَةٌ)یە، دەگوترێ: (هَذِهِ الْمَرْأَةُ خَيْرَةُ النِّسَاءِ) واتە: لە هەموو ئاfrهتەکان باشتره، باشیی لە ڕووی مەعنهو بییهوه، لە ڕوو ڕهوشت

و ثاکارو ڀڙفتارو دیوی مہنہ ویہوہ، (جسان) یش کوی (حسانہ)، واتہ: ہہرہ جوان، واتہ: لہ ڀووی ڀوالہت و جہستہوہ، ہہرہ جوانن و، لہ ڀووی چاکیی مہنہ ویہوہ، ہہرہ چاکن، ٺہمہش باشترین وہ سفہ، (خَیْرَات) ٺہسلی خوی لہ (خَیْرَات) ٺہوہ ہاتوہ، بہ ٺم دوایی گیرہ (شَدَّة) ٺہکی لایراوہوہ ٺوتہ (خَیْرَات).

ٺنجا کہ ڀتشی خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی دوو باخان ٺہکات و، دوایی بہ کو (جمع) ٺہفہ رموی: (فِیْھُنَّ) زانایان ہہندیکیان گوتوویانہ: جاری وا ہہیہ دووان (مُتَّئِی) ش بہ کو ٺی، ہہندیکی دیکہش گوتوویانہ: کہ خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی دوو باخہکان ٺہکات، مانای وا ٺہ بہس دوو باخن و، میوہو درہخت و خورماو کانیی و سہرچاوہیان ٺیدایوہ ہیچی دیکہ، بہ ٺکو ٺہو باخانہ کوشکیان ٺیدان و کوشکہکان ژووریان ٺیدان، کہواتہ: لہ کوشکہکانیانداو لہ ژوورہکانیاندا، ٺافرہ ٺاتیکی ہہرہ باش لہ ڀووی مہنہ ویہوہو، ہہرہ جوان لہ ڀووی جہستہ ویہوہ ہن، ﴿فَیْآئِیْ ۙ اَلْآءِ رَبِّکُمْ اَنَّکُمْ اَبَآنٌ﴾، ٺنجا ٺہی جندو مروفی! ٺکوویسی لہ کام لہ چاکہکانی ڀہروہردگار ٺان ٺہکنہ؟

﴿حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِی الْخِیَامِ﴾ (خور) کوی (حَوْرَاء) ہ، کہ زانایان سی واتیان بو ٺیکداونہوہ :

آ- (حَوْرَاء) ٺہگونجی بہ مانای ٺافرہ ٺیک بی، زور سپیی و ڀوون و جوان لہ ڀووی جہستہوہ، چونکہ (حُور) بہ مانای (بِیَاض) سپیتیہ.

ب- واتیہکی دیکہی ٺہوہیہ، کہ چاویان سپینہکہی زور سپییہو ڀہشکینہکہی زور ڀہشہ، ٺہوہش جوانترین چوری چاوہ.

ج- واتیہکی دیکہی ٺہوہیہ (حُور) کہ کوی (حَوْرَاء) ہ، واتہ: ہہر کہسیک تہ ماشایان بکات سہراسیمہ ٺہبی و، سہری سورہ ٺہینی لہ جوانیان.

(مَقْصُورَات فِی الْخِیَامِ)، (مَقْصُورَات) کوی (مَقْصُورَة) یہ واتہ: کورت ہہ ٺنزاو، (خِیَام) یش کوی (خِیمَة) یہ، کہ ہہم بہ مانای خیوہت و چادر ٺی و، ہہم بہ

مانای کۆشکیش دئی، وهک دوایی له فه رمابشتی بیغمه مه ردا ﴿۱۰۹﴾ ده بیهتین که ده فه رموی: ئهو (خیمه) یه گه وهه ریکی کۆلدراره زۆر زۆر گه وره یه، ئنجا ئهو ئافره تانه له نیو ئهو خانوو به رانه دا هه ر له ویدان، واته: پتویست ناکات ده ربچن بو ئیش و کار، چونکه عاده ت وایه ئافره ت زۆر جار ئیش و کار ده کات، به لام ئهو ئافره تانه خزمه تکارون و، له جیگا و ریگای سره وتیاندا کورت هه لێنراون و، خزمه تکارون و پتویستیان به چوونه ده ر نیه، ﴿فَإَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئه ی جندو مرۆف! نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده که ن؟

﴿لَا تَطْمِئِنُّنَّ إِنَّا رَبُّكُمُؤَلَّآءَانِ﴾، له پیش ئهو (پیاوه به هه شتی) نه دا (که ئهو ئافره تانه یان پێ ده درێن، ئهو حۆریانه) هیج مرۆفیک و هیج جندی که ده ستی نه گه یاندوونئ و له گه لیان دا جووت نه بووه، ﴿فَإَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئه ی جندو مرۆف! نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده که ن؟

﴿مُتَكِبِينَ عَلَى رُءُوفِ حُضْرٍ وَعَبْقَرِي حِسَانِ﴾، پالیاندا وه ته وه و شانیان داداوه له سه ر جیگایه ک و رایه خێک، که بو پشوودان داندراوه، (رُءُوف) کۆی (رُءُوفَة) یه، یانی: رایه خ و شوینی پشوودان و ئیسراحت له سه رکردن، (حُضْر) یش کۆی (أَحْضَر) یان کۆی (حَضْرَاء) ه واته: سه وز، (عَبْقَرِي حِسَانِ)، (عَبْقَرِي) له نیو عه ره باندا عاده ت و ابووه، هه ر شتیک زۆر نایاب و جیی سه رسورمان بوو بئ، گو توویانه: ئه وه هئ (عَبْقَر) ه، گوایه: شوینی ک و دۆلێکه جندی تیدا هه ن، که شتی سه یرو عه جاییب و سه رسوره ئنه ر دروست ده که ن، واته: هه ر شتیک زۆر جیی سه رسورمان بئ، پالیاندا وه ته لای (عَبْقَر)، دوایی به هه ر مرۆفیکی هه لکه و تووشیان گو توه: (عَبْقَرِي)، (حِسَان) یش کۆی (حَسَاء) ه، واته: ئهو رایه خ و فه رش و نوینانه که پشوویان له سه ر ده ده ن و سه وزن، زۆر ده گمه ن و نایابن، ئهو په ری جوانن، ﴿فَإَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئه ی جندو مرۆف! نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده که ن؟

﴿بَارِكْ أَسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾، به‌رزو به پی‌زو برده‌وامه، ناوی
په‌روه‌ردگاری خاوه‌ن‌ه‌یه‌ت و مه‌زنی‌ی و پایه‌به‌رزنی‌ی و، خاوه‌ن‌چاکه‌و
به‌زه‌یی و به‌خششت.

مہسہ لہ گرنکہ کان

مہسہ لہ یہ کہ م:

وہسفی جووتہ باخی یہ کہ م، بہ شہش سیفہقی گہورہو گرنگ:

(۱) - خاوهنی چل و پوپی زورن.

(۲) - دوو سہرچاوهی ئاو لہبہر رویشتوویمان تیدان.

(۳) - لہ ہہر میوہبہک دوو جووریان تیدان.

(۴) - لہسہر چہند جیگایہک پالیانداوہتہوہو شانیان داداوه، کہ دیوی لای بنہوہی ئہو جیگہو رایہخانہ ئاوریشمی ئہستورہ.

(۵) - میوہکہیان زور نیزیکہ بو چنین.

(۶) - ئافرہقی قہشہنگ و نیگای خوئی لہسہر میرد کورتکہرہوہی صاف و بیکہردی وہک یاقوت و مروارییان تیدان، کہ ہیچ مروئی و جندیک پیش ئہوان توخنیان نہکہوتوون.

خوا دہفہرموئی: ﴿وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ ۖ ﴿١٦﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا ﴿١٧﴾ ذَوَاتًا أَعْيَانٍ ۖ ﴿١٨﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا كَذِبَانٌ ﴿١٩﴾ فِيهَا عِيسَانٌ بُعْرِيَانٌ ﴿٢٠﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا كَذِبَانٌ ﴿٢١﴾ فِيهَا مِنْ كُلِّ فُلْكَهْمُ زَوْجَانٍ ﴿٢٢﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا كَذِبَانٌ ﴿٢٣﴾ مُتَّكِبِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَرْجٍ ۖ وَحَىٰ إِلْحٰسٰنِي دَانٍ ﴿٢٤﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا كَذِبَانٌ ﴿٢٥﴾ فِيهَا قَصِيرَاتٌ الْفُرُشِ لَمْ يَطْمِئِنَّا بِأَنْشِ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ﴿٢٦﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا كَذِبَانٌ ﴿٢٧﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٨﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا كَذِبَانٌ ﴿٢٩﴾ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٣٠﴾ قِيَامٍ ؕ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا كَذِبَانٌ ﴿٣١﴾

شىكىردنەھوى ئەم ئايەتانه، لە ھەقدە بىرگەدا:

۱- ﴿وَلَمَن حَافٍ مَّقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ﴾، بۆ ھەر كەسپىك لە پىڭگەي پەرۋەردگارى بترسى، دوو باخ ھەن، ۋەك گوتمان: پىڭگەي پەرۋەردگار (مَقَام رَبِّهِ): لىرەدا سى واتاي ھەن:

أ- دەگونجىن بە ماناي پىڭگەو پايەي بەرزو بى وپنەي پەرۋەردگار بى.

ب- دەگونجىن بە ماناي پراۋەستاي پەرۋەردگار بى، واتە: سەرپەرشتىيىكىردن و چاۋدىرىي خۋاي پەرۋەردگار، كەسپىك لەھو بترسى.

ج- ياخود (مَقَام) بە ماناي (قِيَامَةُ أَمَامَ رَبِّهِ) پراۋەستىترانى لە بەردەم پەرۋەردگارىدا، ھەر كەسپىك ترسى ئەو رۆژەي بى، دوو باخى ھەن، (ل)ى (لِسْمَنِ) بۆ كىردنە خاۋەن (تەملىك)ە، (مَنْ) ىش مەبەست پىي تىكرى ئەوانەيە كە ئەو ترس و سام و ھەيەتەيان ھەبوۋە بەرانبەر بە پەرۋەردگارىيان، يان ترسى ۋەستايان لە بەردەم پەرۋەردگارىيان لە دىدا ھەيە.

كە دەفەرەمۆي: دووباخ (جنتان) زاناپان زۆر قسەيان لەسەر كىردوون، كە بۆچى دوو باخن؟

(الشوكاني)^(۱) لە تەفسىرەكەي خۇيدا، لەوبارەۋە ھەشت پاي ھىتاۋن:

۱- يەكىكىيان (جنتة العدن) ھو ئەۋى دىكەيان (جنتة النعيم)ە، واتە: باخى ھەمىشە تىدا مانەۋەو، باخى پىر لە نازو نىعمەت.

۲- يەكىكىيان تايبەت بۆ ئەو مروۋفە، يان بۆ ئەو جندە دروستكراۋە، ۋەك پاداشت، ئەۋى دىكەشيانى بە مىرات گرتوۋە، لەو بىپىروايەي ئەگەر ئىمانى ھىنابايە، بەھەشتىي دەبوو، ئەو باخەي دەدرايە، ئەۋىش لەو بە مىراتى گرتوۋە.

۳- یه کیان جیگاو رینگای خوی و میوانیهتی، ئەوی دیکهش جیگاو رینگای مال و خیزانیهتی.

۴- یه کیان بۆ که سیکه که سام و هه ییه تی به رانبه ر به پهروه ردگار هه بی له مرۆفان و، ئەوی دیکهش له جندان.

۵- یه کیکیان له به رانبه ر ئەوه دایه که فه رمانبه ریی بۆ خوا کردوه، ئەوی دیکهش یان له به رانبه ر ئەوه دایه که سه رپیچی له خوا نه کردوه.

۶- یه کیکیان له به رانبه ر ئیمان و عه قیده که ی دایه و، ئەوی دیکهش یان له به رانبه ر کرده و هه باشه که ی دایه.

۷- یه کیکیان به کرده و هه خوی وه دهستی هیناوه و، ئەوی دیکهش به به خشی خوا.

۸- یه کیکیان نیعمه تی پوو حانی تی دایه و، ئەوی دیکهش نیعمه تی جه سته یی و ماددی.

هه لبه ته ئەوانه هه موویان راو بۆ چونن، به لام هه چیان ده ق نین و، ده شگونجی هه موو ئەو رایانه یان زۆر به یان، له یه ک کاتدا مه به ست بن.

(۲) ﴿فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئەم رسته یه بۆ جووته باخی یه که م، هه شت جاران دووباره ده بێته وه و، بۆ جووته باخی دووه می ش، هه شت جاران دووباره ده بێته وه، واته: ئەی کۆمه لی جنو مرۆف! نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگار تان ده که ن؟ واته: هه چ کام له چاکه و نیعمه ته کانی پهروه ردگار هی ئەوه نین نادیده یان بگرن و نکوولی یان لێبکه ن و نه یسه لمێتن، که ئەوه چاکه و ره حمه ت و نیعمه تی پهروه ردگار به خشیویه تی.

سیفه تی یه که می جووته باخی یه که م:

(۳) ﴿ذَرَأَتْ أَفْئَانَ﴾، هه ردووکیان خاوه ن لق و پۆپ و چلی زۆرن، ئەمه یه که مین سیفه تی جووته باخی یه که مه، له شه ش سیفه ته که یان، (أَفْتَانٌ جَمْعُ فَنَّ، (فَنَّ):

أ- به مانای (الغصن) دئی، لق و پۆپ و چلّ، که لهو دره ختانه جیا ده بنهوه.

ب- ههروهها (فَتْن) به مانای (نوع) دئی واته: ئه و دوو باخه جوړه دره ختی زۆریان تیدا ههن، یاخود جوړه میوهی زۆریان تیدا ههن، (ذَوَاتَا) دووانه (مثنی)ی (ذات) ه، واته: خاوهن، ههردووکیان خاوهنی لق و پۆپی چلی زۆرن، یاخود خاوهنی جوړه دره ختی زۆرن، یان جوړه میوهی زۆرن.

٤- ﴿فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئایا ئهی کۆمه ئی جندو مروّف! نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروهردگارتان ده کهن؟

سیفهتی دووه میان:

٥- ﴿فَبِمَا عَيْنَانِ تَجْرَبَانِ﴾، له نیو ئه و دوو باخه دا، دوو سه رچاوه ههن، واته: ههر کامیکیان سه رچاوه یهک ئاوی زۆره و له بهری ده پوات وهک پرووباریک، یه کتیک له پروونکه رهوانی قورئان ده لئ: ﴿ذُكْرُ الْعَيْنَانِ الَّتِي يَجْرِي مَأْهُمَا بَعْدَ الْأَفْتَانِ، لِأَنَّ مَنظَرَةَ الْأَشْجَارِ بَعْدَ ذِكْرِ الْمَاءِ، يَقْدَحُ فِي جَمَالِيَّةِ مَنظَرَةِ الْأَشْجَارِ﴾، واته: باسی دوو سه رچاوه کان، که ئاوه که یان له بهر ده پوا، له دواى باسی چلّ و لق و پۆپی دره خته کان، له بهر ئه وه یه که دیمه نی دره خته کان به بی باسکردنی دیمه نی ئاوو کانیی و سه رچاوه، زیان ده که یه نی به جوانیتی و په ونه قی دیمه نی دارو دره خته کان.

٦- ﴿فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئنجا ئایا ئهی کۆمه ئی جندو مروّف! نکوولیی له کام له چاکه کانی پهروهردگارتان ده کهن؟

سیفهتی سییه میان:

٧- ﴿فَبِمَا مِنْ كُلِّ نَكْهَةٍ زُوجَانِ﴾، له ههر میوه یهک جوو قی تیدا ههن، (زُوجَان) وهک چۆن به مانای دوو شتی وهک یهک دئی، ژن و مێرد، به ههر کامیکیان ده گوتری: (زُوج)، ههروهها به جووته پیلوویک و هه رشتیک دووان بی، به ههر کامیکیان ده گوتری: (زُوج)، به هه مان شیوه (زُوج) به مانای جوړ (صنف) یش دئی، واته: له ههر میوه یهک

دوو جوړی تېدا ههن، هه موو جوړه میوه یه کی تېدا به، ئنجا له ههر میوه یه ک دوو جوړ ههن، هه ندیک له زانایان گوتوویانه: مه به ست له دووه که، یه کیکیان ناسراوه و پتی ناشنان و له دنیا دا بینویانه، یان شیوه ی نهوه یان بینوه، به لآم یه کیکیان پتی ناشنانین و پتی نامون و، له دنیا دا خو ی یان شیوه که ییان نه دیوه. هه روه ها زانایان زور قسه ی دیکه شیان کردوون، به لآم هیچیان وانین لئی دلنیا بم که مه به سته که نهوه یه، گرنگ نهوه یه خوا **لَا تَنْزِلُ عَلَیْهِمْ** ده فهرموی: له ههر میوه یه ک دوو جوړ یان دوو شیوه ههن.

۸- ﴿ قَائِلًا ءَا لَآءَ رَبِّکُمْ اَنْکَذِبَانَ ﴾، ئنجا نایا نه ی کومه لی جندو مرؤفا! نکوولی له کام له چاکه کانی په روه دکارتان ده که نه؟

سيفه تی چواره می نهو جووته باخه ی یه که م:

۹- ﴿ مُكَيِّبًا عَلَى فُرُشٍ بَطَّيْنًا مِنْ اَسْتَرْبٍ ﴾، پآلپانداوه ته وه له سه ر چه ند رایه خیک به رگ و پو شاکي بنه وه یان دیوی ژوور ییان له ناوری شمی نه ستوره، (بطانة) واته: دیوی بنه وه ی پو شاک، (طَهَارَةٌ) ش دیوی ده ریبه، (فُرُشٍ) یش کو ی (فِرَاشٍ): (مَا يَبْسُطُ لِلنَّوْمِ وَالِإِضْطِجَاعِ)، ههر شتیکه که راده خری بو له سه ر خه وتن و پاکشان و پشوودان، هه لبه ته به هه شت خه وی لی نه، وه ک پیغه مبه ر فهرموویه تی: (النَّوْمُ اَحْوُ الْمَوْتِ) (اخرجه البيهقي في شعب الإيمان: ٤٧٤٥، والديلمي: ٦٩٠٧) واته: خه و برای مردنه، به هه شت خه وی لی نه، به لآم مه به ست پتی پشوودان و ئیسراحت و پآلدانه وه و شاندا دانه، (مُكَيِّبًا) الإِتْكَاءُ: اِفْتِعَالٌ مِنَ الْوَكْءِ وَهُوَ الإِعْتِمَادُ، وَمَرْفُوعُهُ إِلَى الْأَرْضِ وَجَنِبَهُ إِلَى الْأَرْضِ، وَهِيَ هَيْئَةٌ بَيْنَ الإِضْطِجَاعِ عَلَى الْجَنْبِ وَالْقُعُودِ، وَشَى (إِتْكَاء)، له سه ر کی شی (اِفْتِعَالٌ) ه، له (وَكْء) ه وه هاتوه، (وَكْء) بریتیه له پآلویدان، نه ویش نهوه یه شانی یاخود ئانیسکی له سه ر زه وی دا بتی، هه روه ها ته نیشتی شی له زه وی نیزیک بی، نه مه ش حاله تیکه له نیوان پاکشان و دانیشتن ده، کورده واری (شاندا دان) ی پی ده لئین و پآلدانه وه شی پی ده لئین، به لآم نه گه ر ئینسان بخه وی له سه ر ته نیشتن یان له سه ر پشت ده لئین: پاکشاه، نه و جوړه دانیشتنه ش، دانیشتنی که سانی خو شگوزهران و خاوه ن پشوویه.

(الِاسْتَبْرَقُ: صِنْفٌ رَفِيعٌ مِنَ الدِّيَبَاجِ الْغَلِيظِ، وَالدِّيَبَاجُ: نَسِيجٌ غَلِيظٌ مِنَ الْحَرِيرِ، وَالِاسْتَبْرَقُ يُنْسَجُ بِخَيْطِ الذَّهَبِ، قَالَ: فَخَرَّ الدَّيْنُ الرَّازِي: وَهُوَ مُعْرَبٌ عَنِ الْفَارِسِيَّةِ: تَبْرُكٌ، تَخِينٌ، أَوْ اسْتَبْرَكَ) واته: (اسْتَبْرَقُ) جَوْرِيكِي زَوْر به رزه له ئاوريشمى ئەستور، (ديباج) يش چنراويكە له ئاوريشمى كه دەزووه كهى ئەستور بى (اسْتَبْرَقُ) عادهت وایه له داوی زېر دەچنرئ، (فخرالدين الرازي) گوتووێهت: ئەمه وشهیه كه كراوه ته عه ره بى و له ئەسلدا فارسییه (تبرک) و (اسْتَبْرَكَ) یانی: ئەستور.

سيفه قى پىنجه میان:

(۱۰) - ﴿وَحَىٰ الْجَنَّةِ دَانَ﴾، میوهی دوو باخه کانیس نیزیکه، (جَنَى: مَا يُجْنَى وَيُقَطَفُ مِنَ الثَّمَرِ،) جَنَى هه رشتیکه كه ده چنرئ و لئ ده كریتهوه له میوه، (دَانَ: قَرِيبٌ، دَتَى، يَدْنُوًا، فَهُوَ دَانَ) واته: نیزیک، یانی: پئویست به زه حمت ناکات، تاكو میوه كهی بچن.

(۱۱) - ﴿قَائِيًا آلَاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ﴾، ئنجا نایا ئەى كۆمه لى جندو مروؤفا! نكوولئى له كام له چاكه كانی پهروه ردگار تان ده كه ن؟

ئنجا دئته سهه سيفه قى شه شه م و كۆتایى، كه باسى ئەو ئافره تانه یه له وه باخانه ی دەورى ئەو كۆشكانه دان و، ده فه رموئ:

(۱۲) - ﴿فَهِيَ قَصِيرَتُ الْفَرْبِ﴾، له نئو ئەو كۆشكانه دا، یاخود له نئو ئەو خانووانه دا، كه له دوو باخه كه دا هه ن، چونكه باخه كان هه ر باخى پروت نین، به لكو كۆشكیان تئدان، خانووبه ره یان تئدان، چئگه وه رئگه یان تئدان، ئەمه ش به سیاق و سه لبقه ده زانرئ، هه ره چنده خوا **سوره الحجر** لئره باسى كۆشكه كانی نه كردوه، به لآم له شوئنى دیکه باسی كردوون، بۆیه هه ندبك له زانایان گوتوو یانه: ئەوه ئیشكاله كه خوا **سوره الحجر** لئره باسى دوو باخان ده كات، دواى ده فه رموئ: (فِيهِنَّ) كه بۆ كۆى مئینه (مُؤَنَّثَةٌ)؟ وه لآمه كه شئ ئەوه یه كه خوا **سوره الحجر** لئره باسى دوو باخانی كردوه، به لآم ئەو دوو باخه پرن له كۆشك و ته لارو خانووبه ره وه شوئنى ئیسرا حهت، ئنجا خوا ده فه رموئ: لهو كۆشك

و ته لارانه دا، که له و دوو باخانه دا ههن، له و خانوو به رانه دا که شوینی پشودانن: ﴿فَبَيْنَ قَصِيرَتِ الطَّرْفِ﴾ نافرته تانیکی نیگا کورته که ره وه ههن، (قاصرات) سیفه ق و ه سفکراویکی قره تیزاوه، واته: (نساء قاصرات الطرف)، یا خود (حور قاصرات الطرف)، نافرته تانیکی کورته که ره وه ی نیگا، ههن.

(طرف) به مانای چاو ترووکاندن دی و، به مانای نیگای چاو دی.

(قاصرة) یانی: کورته که ره وه و (قاصرات) کویه که یه ق.

ننجا نه مه سئ و اتای ههن:

أ- نیگا و چاوی خویمان کورت کردوته وه، له سهر میرده کانی خویمان،

ب- یا خود: (قاصرات الطرف)، یانی: وا ده که ن ههر که سیک ته ماشایان بکات، چاوی له سهر یان کورت بکاته وه و چاو لانه دات، نه وه نده پیمان سه رسام ده بی.

ج- و اتایه کی دیکه ی نه وه یه: له چاویان دا جوړیک له نازو نه رمیی و ناسکیی هه یه، به جوړیک و ازانری که چاویان باش هه لئایه ت.

١٣- ﴿لَمْ يَطْمِئِنَّ اِنَّسُ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ﴾ له پیش وان دا به لایاندا نه چوووه له گه لیان جووت نه بووه، هیچ مروفتیک و هیچ جندیک، یانی: نه مروفت له گه لیان دا جووت بووه نه جند، (الطَّمْطُ: مَسِيسُ الْأُنْثَى الْبِكْرُ)، (طَمْتُ): بریتیه له جووت بوون له گه ل نافرته تیکی کچ دا، ههروه ها کچینی لابردي کچ، پی ده گوتری: (طَمْتُ)، به لام لیره دا مه به ست نه وه یه: نه له گه ل نافرته حورییه کاند ا که مروفتن، هیچ پایویک جووت بووه، نه له گه ل نافرته حورییه جنده کاند ا، هیچ جندیکی پایو جووت بووه. هه ندیک له زانایان باسی نه وه یان کردوه، که ئایا ده گونجی پایو جند بچپته لای نافرته مروفتی؟ یا خود پایو مروفت بچپته لای نافرته جند؟ زوربه ی زانایان نه وه یان په تکرده توه، بچوونیک و ا له (ئیمام مالیک) وه هاتوه، به لام گوتوویه تی: نه و رایه خراپه کاری لئ په ی داده بی! منیش پیم وایه مه گهر وه ک حاله تیکی خه یال، نه گهرنا

هه رگيز له حاله تي بهرجهسته بوون دا، ټهوه نابڼ و زوريشم لهوبارهوه کولپوهه تهوه، هه نديک له زانايانيش گوتوويانه: ټه گهر که سيک له کاتي جووتبوون له گهل خيزانيدا (بسم الله) نه کات، ناوي خوا نه هيټي، جندي نير خوي له ټه ندامي زلوزي پياوه که ده ناليتي!! به لام ټهوهش هيچ به لنگه يه کي واي له سهر نيهو، رايه که له هه نديک له زانايانهوه هاتوه.

که واته: که خوا ده فرموي: له پيش واندا نه مروف له گهلاندا جووت بووهو، نه جند، واته: له گهل نافرته ته مروف جوړيه کاندا، مروف جووت نه بووهو، له گهل نافرته جوړيه جنده کانيشدا پياوي جند جووت نه بووه.

(۱۴) - ﴿قَاتِي مَاءَ آتَاءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ﴾، ټنجا ټايا ټهي کومه لي جنديو مروف! نکوولي له کام له چاکه کاتي په روه ردگار تان ده که ن؟

(۱۵) - ﴿كَانَهُنَّ أَلْيَاوُتٌ وَالْمَرْجَانُ﴾، ټهو نافرته تانه اهيټنده روون و سوورو سپي و جوانن، ده لي ياقووت و مهرجانن، پيشتر باسما نکردياقووت جوړه به ردپکه زور سوورو جوانه، به ردپکه له سهر زهوي هيه، وهک چون زپرو زيوو ټه آماس، کانزان و له سهر زهوي ههن، به هه مان شيوه ياقووتيش ههر له بهرده کاتي سهر زهوي په يدا ده کري، به لام مهرجان جوړه به ردپکه له ژيانداريک په يدا ده بي که له دهريادا دروستي ده کات، واته: له رووي سه فو سافي و رووني هوه، وهک ياقووتن و، له رووي سووري هوهش، وهک مهرجانن، يان به پيچه وانهوه: له رووي سووري هوه وهک ياقووتن و، له رووي سافي هوه، وهک مهرجانن، چونکه ههر کام له ياقووت و مهرجانش، په ننگي سوورو جوانيان هيهوه، سافي و رووني شيان هيه.

(۱۶) - ﴿قَاتِي مَاءَ آتَاءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ﴾، ټنجا ټايا ټهي کومه لي جنديو مروف! نکوولي له کام له چاکه کاتي په روه ردگار تان ده که ن؟

(۱۷) - ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾، ټايا پاداشتي چاکه کاري ههر چاکه دانهوه نيه؟ واته: (الْإِحْسَانُ فِي الْعَمَلِ، جَزَاؤُهُ الْإِحْسَانُ فِي الثُّبَابِ)، واته: چاک ټه نجامداني کار

چاک نه نجمدانی به ندایه تیی بو خوا) پاداشته که ی بریتیه له چاک پاداشت درانه وهی له لایهن خوی به خشه رو کارزانه وه.

که خوی پهروه ردگار ده فهرموئ: ﴿فَبَيْنَ﴾ دوی شه وهی باسی (جتان) ی کرده، زانایان به پینج جوړ مانایان کرده:

۱- رایه کی ده لئ: (مثنی) له زمانی عه په بیدا ده گونجی به (کو)ش بگوترئ، وه کی له سووره قی (التحریم) دا، ده فهرموئ: ﴿إِنْ نُؤْتَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَلَّى الْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةَ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ﴾ (التحریم).

۲- رایه کی دیکه ده لئ: واته: له و نازو نيعمهت و شتانه دا که باسکران، له نئو و اندا ئافره تانیکی هه ن به و شیوه یه ن، بو یه راناوی کوئی به کاره پناوه.

۳- رایه کی دیکه ده لئ: له نئو نه و کوؤشک و ته لارانه دا، که له و دوو باخانه دا هه ن، ئافره تانیکی وا هه ن.

۴- رایه کی دیکه ده لئ: له و سه ر جیگایانه که پاخراون بو پشوودان، مادام باسی جیگایان ده کرئ، به زوری که باسی جیگا و پاکشان و پالکه و تن ده کرئ، ئافره تیش به میشک دا دئ.

۵- رایه کی دیکه ده لئ: له و ژوورانه دا که له نئو نه و دوو باخانه دا هه ن، ئافره تانیکی به و شیوه یه هه ن، که باسکران.

مه‌سه‌له‌ی دووهم:

وه‌سفی جووته باخی دووهم، به شه‌ش سیفه‌تی گرنگ، به لأم نزمتر له هی جووته باخی یه‌که‌م:

(١)- دوو باخی سه‌وزی توّخی په‌شباو.

(٢)- دوو سه‌رچاوه‌ی فیچقه‌که‌رو به ته‌وژم هاتووهدرو ده‌رقوآیو.

(٣)- میوه‌و دارخورماو هه‌ناری زۆر.

(٤)- ئافره‌تانی له رووی مه‌عنه‌وویییه‌وه زۆر باش و په‌سندو، له رووی جه‌سته‌یییه‌وه ته‌وپه‌ری جوان.

(٥)- چاوه‌گه‌ش و گه‌وره‌و خزمه‌تکراوو سه‌قامگیر له ختیوه‌تاندا، که پیش ئه‌وان مرؤف و جند کچینییان لانه‌بردوون و، ده‌ستیان لی نه‌داون.

(٦)- پالدانه‌وه له‌سه‌ر رایه‌خی سه‌وزی هه‌ره‌ نایاب.

خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَمِنْ ذُنُوبِهِمَا جَنَانٌ ﴿١١﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٢﴾ مُدَاهِئْتَانِ ﴿١١﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٢﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَصَّاحَتَانِ ﴿١١﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٢﴾ فِيهِمَا فُكْكُهُمْ وَنُحْلٌ وَرِزْقَانٌ ﴿١٤﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١١﴾ فِيهِنَّ خَيْرٌ حَسَانٌ ﴿٧٠﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُرٌّ مَّقْصُورٌ فِي الْخِيَابِ ﴿٧٢﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَوْ يَطْمَئِنُّنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ﴿٧٤﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَكَبِّرِينَ عَلَى رَقَرٍ خُضِرٍ وَعَبْرِي حَسَانٌ ﴿٧٦﴾ قِيَامِي ۚ آلَاءِ رَبِّكَمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ بَرَكَةُ اسْمِ رَبِّكَ ذِي الْفُلْكِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾ ۝

شیکردنه‌وه‌ی ئه‌م، ئایه‌تانه، له چه‌فده‌ برکه‌دا:

(١)- ﴿ وَمِنْ ذُنُوبِهِمَا جَنَانٌ ﴾، له خوار ئه‌و دوو (باخ)ه‌وه، دوو باخی دیکه‌هه‌ن، هه‌رچه‌نده (مِنْ ذُنُوبِهِمَا) ده‌گونجی مه‌به‌سه‌ت پیی له رووی جوگرافییه‌وه بی، واته: شوینی دوو

باخه‌ک‌ه‌ی دیکه به‌رزتره، هه‌روه‌ها ده‌شگونجی (مَنْ دُونَهُمَا) مه‌به‌ست پی‌ی ئه‌وه‌بی‌ی که: جگه له‌و دوو باخه، دوو باخی دیکه‌ش هه‌ن، هه‌ر بۆ ئه‌و به‌هه‌شتییانه‌ی باسکران.

به‌لام واینده‌چی مه‌به‌ست پی‌ی ئه‌وه‌بی‌ی که له‌و پی‌یگه‌وه، له‌ خوار ئه‌و دوو باخه‌وه، که بۆ به‌هه‌شتییانیک دانراون، که پله‌و پایه‌یان به‌رزتر بووه‌و به (مُقَرَّبِينَ) و (السَّابِقُونَ) وه‌سفرکراون له‌ قورئاندا، دوو باخی دیکه‌ش هه‌ن، بۆ ئه‌وانه‌ی به (أَصْحَابَ الْيَمِينِ)، هاوه‌لانی لای راست وه‌سفرکراون و، له‌ پله‌و پی‌گه‌و پایه‌دا، له‌ خوار ئه‌و دوو باخه‌ی پی‌شوه‌وه‌ن، (أَي: أَدْنَىٰ مِنْهُمَا مِنْ حَيْثُ الدَّرَجَةُ، فَهَاتَيْنِ أَنْزَلَ دَرَجَةً وَشَرَفًا)، له‌ ورووی پله‌وه له‌ خواره‌وه‌ن، ئنجا ئه‌و دووانه‌ ئه‌گه‌ر ته‌ماشاشیان بکه‌ن، سیفه‌ته‌کانیان له‌ خوار سیفه‌ته‌کانی ئه‌و دوو باخه‌ی پی‌شوه‌وه‌ن.

۲- ﴿فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئه‌ی کۆمه‌لی جندو مروّف! نکوولی‌ی له‌ کام له‌ چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟

سیفه‌تی به‌که‌میان:

۳- ﴿مُدَاهَمْتَانِ﴾، ئه‌و دوو باخه‌ زۆر سه‌وزی تۆخن، مه‌یله‌و ره‌ش ده‌نوینن، (إِذْهِمَا): له‌ (ذُهِمَّة) وه‌هاتوه، (ذُهِمَّة): بریتیه له‌ زۆر سه‌وزو که‌سک بوون، به‌شیوه‌یه‌ک که مه‌یله‌و ره‌ش بنوینن، هه‌لبه‌ته‌ باخ و پرووه‌کیک زۆر سه‌وزو جوان بی، مانای وایه زۆر ساغ و ته‌رو پاراوه.

۴- ﴿فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئه‌ی کۆمه‌لی جندو مروّف! نکوولی‌ی له‌ کام له‌ چاکه‌کانی په‌روه‌ردگارتان ده‌که‌ن؟ که هه‌یچ کامیان شایانی ئه‌وه‌نین نکوولی‌یان لی بکه‌ن و، دانیان پێدانه‌هینن.

سیفه‌تی دووه‌م:

۵- ﴿فَبِمَا عَيْنَانِ نَصَّاحْتَانِ﴾، دوو کانیی و سه‌رچاوه‌ی به‌ فیچقه‌ ده‌رقوولیویان تێدان، (نَصَّاحَتَانِ: قَوَارِئَانِ، مُتَدَفِّقَتَانِ) واته‌: دوو کانیی و سه‌رچاوه‌ی ده‌رقوولیوو به

فیچقوه به تهوژم هاتوه دهه، ئاوه که یان به هیژ دیته ده ری و ده رده قولی، ههروه ها هه ندی کیش گوتوو یانه: (تَضَاحَتَانِ: تَضَمَّحَانَ الطَّيِّبِ) که دیته ده ری بونی خو شیشیان له که لدا بلاوده بیتهوه.

۶- ﴿يَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئه ی کومه لی جندو مروفا! نکوولی ی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده که ن؟

سیفه تی سیتیه م:

۷- ﴿فَيْسَأَفْكِهِمَّ وَمَغْلُورَمَانِ﴾، له نیو ئه و دوو باخانه دا، میوه هه یه (هه موو جو ره کانی میوه) و دارخورماو، هه نار هه یه، هه ناریش ده گونجی مه به ست دره خته که ی بی و ده شگونجی مه به ست پی میوه که ی بی، که بیگومان دره خته که ی میوه شی پیوه شی، کهواته: که ده فه رموی: ﴿فَيْسَأَفْكِهِمَّ وَمَغْلُورَمَانِ﴾، مه به ست له دارخورماو هه نار میوه که یانه.

۸- ﴿يَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئه ی کومه لی جندو مروفا! نکوولی ی له کام له چاکه کانی پهروه ردگارتان ده که ن؟

سیفه تی چواره م:

۹- ﴿فِيهِنَّ حَيْرَاتٌ حِسَانٌ﴾، تییاندا هه ن، ئا فره تانیکی زور چاک و په سئندو جوان، واته: له دوو و باخانه دا، هه رچه نده دووانن، به لام خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ پاناوی کوی بو به کاره تیناون یاخود: له کوشکه کانی که له دوو باخانه دا هه ن، یاخود: ئه و نازو نیعمه ت و کانی و سه رچاوه و باخانه تییاندا هه ن: ﴿حَيْرَاتٌ حِسَانٌ﴾، (حَيْرَات) کوی (حَيْرَة) یه و (حَيْرَة) ش ئه سله که ی (حَيْرَة)، له دوو باخانه دا، ئا فره تانیکی هه ن، له رووی مه عنه وییه وه زور چاکن و ئاکارو به رزو په سئندن و، له رووی جه سته ییشه وه زور جوانن، چونکه (حِسَان) کوی (حَسَنَة) ه، واته: ئه و په پری جوان، (حَيْرَات) یش کوی (حَيْرَة)، واته: ئه و په پری چاک، واته: ئه و ئا فره تانه هه م له رووی مه عنه وییه وه زور نایابن، هه م له رووی جه سته ییشه وه زور جوانن، چونکه ئا فره تی وا هه یه، له رووی جه سته ییشه وه زور جوانه، به لام له رووی

مه‌عنه‌وییه‌وه فلسفکی قه‌لب ناهینتی و هیچی له باراندا نیه، یان هه‌به له پرووی مه‌عنه‌وییه‌وه سیفه‌ق به‌رزو جوانی هه‌ن، به‌لام له پرووی جه‌سته‌و پ‌واله‌ته‌وه، به‌و شی‌وه‌یه نیه، به‌لام نه‌و نافر‌تانه‌ی خوا له به‌ه‌ه‌شت دا ده‌یان‌په‌خسینتی، هه‌م له پرووی مه‌عنه‌وییه‌وه له پرووی ئاکارو په‌وشت و په‌فتارو دیوی په‌نه‌انه‌وه، له‌وپه‌پری چاکیدان، هه‌م له پرووی جه‌سته‌ییه‌سه‌وه له‌وپه‌پری جوانیدان.

۱۰- ﴿فَإَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، نه‌ی کۆمه‌لی جندو مرو‌ف! نکوولی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌دگارتان ده‌که‌ن؟

نجا خوا **سَبَّحَانَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** هه‌ر له درێژی سیفه‌ق چواره‌میان دا ده‌فه‌رموی:

۱۱- ﴿حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ﴾، سپیی و سۆن وله چادران دا کورت هه‌لێزاون. (حور) کۆی (حۆزه)، پێشتر باسه‌مانکرد به‌هه‌رسی واتایه‌که‌ی:

أ- مرو‌ف که ته‌ماشای ده‌کات سه‌ری سو‌ر ده‌مینتی و سه‌راسیمه‌ ده‌بی.

ب- زۆر سپیی و جوانن.

ج- چاویان زۆر گه‌وره‌و جوانن و په‌شکینه‌که‌ی زۆر په‌شه، سپینه‌که‌ی زۆر سپییه، ﴿مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ﴾، له نێو خێوه‌تاندا کورت هه‌لێزاون، واته: خزمه‌تکراون له نێو جێگا و رێبه‌کانی خۆیاندا، پێویستییان به‌چوونه‌ده‌ر نیه، واته: له‌وپه‌پری خۆشگوزهرانیی دان.

۱۲- ﴿فَإَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، نه‌ی کۆمه‌لی جندو مرو‌ف! نکوولی له کام له چاکه‌کانی په‌روه‌دگارتان ده‌که‌ن؟

سیفه‌ق پینجه‌م:

۱۳- ﴿لَا يَطْمِئِنُّنَّ اِنْشَ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانِ﴾، له پێش نه‌واندا نه‌ مرو‌ف ده‌ستی گه‌یاندوونتی و له‌گه‌لیان جووت بوونه‌و، نه‌ جندیش.

ناماژه‌یه به حکومرانی عومر **تَبَارَكَ** که ده سال و شه‌ش مانگ، ده‌وامی کرده‌وو، هی‌ئه‌بوو به‌کریش **تَبَارَكَ** له‌بهر‌ئه‌وه‌ی‌ماوه‌که‌ی‌که‌م‌بووه، ئه‌گه‌رنا به‌دنیایی پی‌گه‌و پایه‌ی‌ئه‌بوو به‌کر **تَبَارَكَ** له‌گه‌ل‌هی‌عومهر، وه‌ک‌یه‌ک‌نین و ئه‌بوو به‌کر پی‌گه‌و پایه‌که‌ی‌به‌ر‌زتر‌بووه.

۱۶- ﴿فَإِنَّ مَآلَاءَ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾، ئه‌ی‌کۆمه‌لی‌جندو مروّفا! نکووایی له‌کام‌له‌چاکه‌کانی‌په‌روه‌ردگارتان‌ده‌که‌ن؟

۱۷- ﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْمَلَائِكِ وَالْإِكْرَامِ﴾ ناوی‌په‌روه‌ردگاری‌خاوه‌ن‌شکوو‌پێز‌گرتنت، مه‌زن و به‌رزه. (تَبَارَكَ): (تَفَاعُلٌ مِنَ الْبَرَكَةِ)، (تَبَارَكَ) واته: (تَعَاطُمٌ وَتَعَالَى وَكَثُرَ خَيْرُهُ)، خوا‌زۆر‌مه‌زنه‌و، زۆر‌به‌رزه‌و، زۆر‌خاوه‌ن‌پێزو‌به‌ره‌که‌ته، ئنجا ﴿اسْمُ رَبِّكَ﴾، واته: ناوی‌په‌روه‌ردگارت، له‌شوینی‌دیکه‌وشه‌ی (تَبَارَكَ) پال‌دراوه‌ته‌لای‌خوای: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُو الْمَلَكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۱﴾ المَلِك، ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ۝۱﴾ الفرقان، به‌لام‌لی‌ره‌دا (تَبَارَكَ) پال‌دراوه‌ته‌لای‌ناوی‌په‌روه‌ردگار، واته: ناوی‌په‌روه‌ردگارت‌یه‌که‌چار‌به‌ر‌زو‌مه‌زن و خاوه‌ن‌پێزه، ﴿ذِي الْمَلَائِكِ وَالْإِكْرَامِ﴾، ئه‌و‌په‌روه‌ردگاره‌خاوه‌نی‌جه‌لال و ئیکرامه.

(الْجَلَالُ: الْعِظَمَةُ وَالْكِبْرِيَاءُ)، (جَلَال): به‌مانای‌مه‌زنیی‌و، گه‌وره‌یی‌و، به‌رزیی‌و، ده‌ست‌پوێشتووویی‌دی.

(والْإِكْرَامُ: التَّفَضُّلُ وَالْإِنْعَامُ وَالتَّكْرِيمُ) (إِكْرَام) به‌مانای‌به‌خشین و چاکه‌له‌گه‌ل‌دا‌کردن و پێزلی‌گرتن‌دی، واته: سیفه‌تی‌جه‌لالی‌خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** هه‌موو‌ئه‌و‌سیفه‌تانه‌ی‌ده‌گرێته‌وه‌که‌په‌یوه‌ندییان‌ه‌یه، به‌به‌رزیی‌و ده‌سه‌لآت و، گه‌وره‌یی‌و، مه‌زنیی‌و، بـئ‌نیازی‌خواوه، به‌لام (إِكْرَام) هه‌موو‌ئه‌و‌سیفه‌تانه‌ی‌خوا‌ده‌گرێته‌وه، که‌په‌یوه‌ندییان‌ه‌یه‌به‌چاکه‌کاریی‌و به‌زه‌یی‌و به‌خشش و پێزلی‌گرتنی‌خواوه، بۆیه‌زانایان‌گوتووایانه: سیفه‌ته‌کانی‌خوا‌دوو‌جوورن:

ا- سیفہ تہ کانی شکوڈاریی (صفات الجلال).

ب- سیفہ تہ کانی جوانیی (صفات الجمال).

ہر دووک جوڑہ کہ شیان سیفہ تہ کانی تہ واو یی (صفات الکمال) ن و، لہو پیری تہ واویی دان.

کورتہ باسیک: سن بابہ تی گرنگ

بابہ تی یہ کہم: خوا **الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** لہم سوورہ تہ دا، سی و یہک (۳۱) جار رستہ ی:
﴿قَبَّأْتِیْ ءَاآءَ رَبِّکَآ تَکْرِہًاۙ﴾ ہی، دووبارہ کردو تہ وه، واتہ: ئہ ی کو مہ لسی جندو
 مروؤف! نکوولیسی لہ کام لہ چاکہ کانی پەرورہ دگارتان دہ کهن؟ ئہو سی و یہک
 جارہش بہ سن شئوہ ہاتوون:

ا- شئوہ ی یہ کہ میان ہہشت (۸) جار، خوا **الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ئہو رستہ ی ہی دووبارہ کردو تہ وه دوای
 ئہوہ ی بیست (۲۰) لہ نیعمہ تہ کانی خوئی خستوونہ پروو، لہ دوو توئی سی (۳۰) ئایہت دا.

ب- شئوہ ی دووہ میان حہوت (۷) جاری دووہم، لہ پازدہ ئایہ تی دووہمدا، ئایہ تہ کانی:
 (۳۱-۴۵)، خوا **الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی ئہوہ ی کردوہ کہ مروؤف و جند ناتوانن لہ ژیر رکئی
 خوا دہ ربچن، خوا **الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** لہ پروژی دواییدا خوئی یہ کلایی دہ کاتہ وه بو سزاو پاداشت
 دانہوہ یان، ئہوانیش توانای دہ ربا بوونیان نابن و، ناتوانن لہ گو شہو کہ نارہ کانی
 ناسمانہ کان و زہوی دہ ربچن و، نہ لہ دنیاو نہ لہ دوار پروژی شد، دوایی باسی ہاتنی
 تاخیر زہمان و قیامت دہ کات، دوایی باسی سزای دوزخ دہ کات.

ج- شئوہ ی سیئہمی دووبارہ بوونہوہ ی ئہم رستہ مو بارہ کہ، شازدہ (۱۶) جارہ،
 ئہوانہ ی پیستی (۸ + ۷ = ۱۵)، دہمیننہوہ شازدہ، چونکہ ہہمووی سی و یہک (۳۱)
 جار ہاتوہ، شازدہ جاریش لہ دوای باسی چوار باخہ کان، دوو جووتہ باخہ کان، ہہر
 جووتیک ہہشت جار، کہ واتہ: ہہشت کو ہہشت دہ کاتہ شازدہ (۸+۸=۱۶) جار،
 نچا نایا ئہمہ چی لن و ہر دہ گیری؟

وهك (الألوسي) خاوهنی ته ففسیری (روح المعانی)^(۱) گوتوویهتی و پهنگه زانایانی دیکهش ناماژهیان پی کرد بی، به لام نهو وردتر هیناویهتی، ده لی: نه مه ده توانین نه وهی لی هه لهینجین، که هه که سیک سوپاسی خواو ستایشی بکات، نهو بیست چاکه و نیعمه تهی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** که له دنیا دا به خشیونی به جندو مروی، له بهر چاویان بگری، ههروه ها نهو چاکه و نیعمه تانهی دیکه ی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** که له قیامه تدا، له چوار باخه کاند ا بهرجه سته ده بن، نه وانهش له بهرچا و بگری و، بروای پیان بی، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لهو دۆزه خه که جهوت ده رگای هه ن، ده پیاریزی و چه پاله ی ده دات و، ده یخاته نیو نهو به هه شتانه وه، که هه شت ده رگایان هه ن، وه ک له فه رمایشتی پیغه مبه ردا **﴿لَا يَدْخُلُهَا﴾** هاتوه **﴿إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مَائِنَةَ أَبْوَابٍ﴾** فهیها باب یس می الریان لا یدخله [إلا الصائمون] البخاری: ۳۲۵۷، واته: هه ر که سیک سوپاسگوزاری خوا بکات، له سه ر نهو چاکانه ی که له سی (۳۰) نایه تی سه ره تادا هاتوون، که هه شت جار ان خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له به رانه ریاندا فه رموو یه تی: نکوولی له کام له چاکه کانی پهروه ردگار تان ده که ن؟ هه ر که سیک بروای به و بیست نیعمه ت و چاکه په ی خوا بی، ئنجا بروای به روژی دوا یی بی، که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له پازده نایه تی دوا ی نه واندا باسی ده کات، نه وه لهو دۆزه خه که جهوت ده رگای هه ن، وه ک خوا ده فه رموی: **﴿لَمَّا سَمِعَتْ أَبْوَابُ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءًا مَقْسُومًا﴾** (۱۱) **﴿الحجر﴾** لهو دۆزه خه ده پیاریزی، بویه ش خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له باسی روژی دوا یی و دۆزه خدا، جهوت جار ان فه رموو یه تی: **﴿فِي أَيِّ آيَةٍ رَبِّكُمْ تَكْذِبُونَ﴾**

سه ره نجامیش خوا ده یخاته نیو نهو دوو جووته باخه وهو، به هه شیش هه شت ده رگای هه ن، خواش **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له دوا ی باسکردنی هه ر جووته به هه شتیک، هه شت جار ان فه رموو یه تی: **﴿فِي أَيِّ آيَةٍ رَبِّكُمْ تَكْذِبُونَ﴾**، به راستی نه مه هه لهینجانیکی جوانه.

بابه تی دووهم: ئایا جند توانای جووتبوونیان ههیه لهگه‌ل ئافره‌تانی مروّقد؟ زانایان ڕاجیباییان ههیه لهو بارهوه، بۆ وێنه: خاوه‌نی (روح المعانی)^(۱) ده‌لێ:

(قَالَ مُجَاهِدٌ وَالْحَسَنُ: قَدْ تُجَامِعُ الْجِنُّ نِسَاءَ الْبَشَرِ مَعَ أَرْوَاجِهِنَّ، إِذَا لَمْ يَذْكَرِ الرُّوْحُ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى)، واته: (مُجَاهِدٌ وَالْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ) گوتویانه: ده‌گونجی پیاوی جند لهگه‌ل ئافره‌تانی به‌شهردا جووت بین، له‌حالیگ دا‌میردی ئه‌و ئافره‌تانه‌ ناوی خوای به‌رز ناهێنن له‌کاتی جووتبووندا ئه‌وانیش به‌جووریک له‌جووره‌کان، له‌گه‌ل ئه‌و ئافره‌تانه‌دا جووت بین).

به‌لام زۆربه‌ی زانایان ده‌لێن: نه‌خێر، جند ئه‌و توانایه‌یان نیه، هه‌روه‌ک مروّقیش به‌نسبه‌ت ئافره‌تانی جندهوه ئه‌و توانایه‌ی نیه، به‌لێ هه‌ندیگ له‌وانه‌ی شیت ده‌بن و تیکده‌چن و دوایی چاک ده‌بنه‌وه، ده‌لێن: من له‌گه‌ل جندا رویشتم و ئافره‌تیکێ جندیان دامی! به‌لام من وای تیده‌گه‌م ئه‌وه هه‌مووی جووریکه له‌قیل لیکردنی جند له‌ مروّق و هه‌لخه‌له‌تاندنیانه‌و، جووریک له‌خسته‌نی دنیای خه‌یال و نه‌ندیشه‌یه، نه‌ک له‌ دنیای واقیعدا، وابی، چونکه جند مادده‌ی دروستبوونیان که‌ ناگه‌رو، شیوه‌ی بوونه‌که‌شیان له‌هی تێمه‌جیایه و تاكو خۆیان نه‌جه‌ستین و نه‌یه‌نه‌سه‌ر شیوه‌ی جه‌سته، نابیرین، بویه‌ش زۆربه‌ی زانایان ئه‌وه‌یان په‌تکردۆته‌وه‌و به‌نده‌ش پیشتەر گوتم هه‌ر ڕام وایه.

ئنجخوا **سوره‌ی الحجرات** که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿فِيهِنَّ فَصِيْرَتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِئِنَّا اِنَّ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ﴾ (قَالَ حَمْرَةُ بِنُ حَبِيبٍ: الْجِنُّ فِي الْجَنَّةِ لَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ مِنَ الْجِنِّ نَوْعِهِمْ، فَالْمَعْنَى لَمْ يَطْمِئِنَّا اِنَّ اَحَدًا مِنَ الْاِنْسِ، وَلَا الْجِنِّيَّاتِ اَحَدًا مِنَ الْجِنِّ، قَبْلَ اَرْوَاجِهِنَّ).

واته: جندی‌ش ئافره‌تانی جوورییان هه‌ن، له‌به‌هه‌شتدا له‌جووری خۆیان که‌واته: مانایه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌که‌ نه‌ ئافره‌تانی مروّق، هه‌چ کام له‌ مروّقان له‌که‌لیان

دا جووتبوون، پيش هاوسه ره كانيان كه له بههشتي دا ده ياندريني و، نه نافرته ق
جنديش هيچ كام له پياواي جند له كه ليان دا جووتبوون، پيش ميرده كانيان.

ئنجا زۆربه ي هه ره زۆري زانايان گوتويانه: جنديش وهك مروقان، ههم ده چنه
نيو ناگري دۆزه خ و، ههم ده چنه بههشتيش وهك مروقان، پيشم وايه نهك
زۆربه، ده بووايه هه موويان له سه ره نه وه يه كدهنگ بن، چونكه خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** له چنه
نايهت له قورئاندا هه ره شه دهكات له مروقي و له جند، كه نه گه ره سه ري چي
بكه ن و بيروابن هه ره شه يان لي دهكات به دۆزه خ، كه واته: ده بي جنديش وهك
مروقان بچنه نيو دۆزه خ، هه روه ها باسي چونه بههشتيشيان دهكري، نه وه تا
ليره دا به راشكاوي و له شويني ديكه ش به نامازه باسكراوه، كه واته: ده بي
جنده كانيش نه گه ره پروادارين و فه رمان به رسي خوا بكه ن، پاداشتيان به بههشت
بدرينه وه، ئنجا نه گه ره جند دۆزه خيان نه بووايه بو سزادان و، بههشتيان نه بووايه
بو پاداشت دانه وه، خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** هينده باسي مروقي و جندى نه ده كرد، به تايه تي
له م سووره ته موباره كه دا كه سي و يهك (۳۱) جار ناوي هه ردووكيان هيناوه و،
له چنه شويني ديكه ي قورئانيش دا، خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** باسي هه ردووكيان دهكات، باسي
جندو مروقي، بو وينه: له سوورتي (الأنعام) دا، خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** ده فه رموي: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ**
الْحَيُّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا سَهْدًا عَلَيَّ أَنْفُسًا وَعَرَضْتُمْ لَهُمْ لِحْيَةَ الدُّنْيَا وَتَسْبَدُوا عَلَيَّ أَنْفُسُهُمْ أَنَّهُمْ كَاثِرُونَ
(۱۳۰) الأنعام، واته: ئه ي كو مه لي مروقي و جند! ئايا له خو تان پيغه مبه ران تان
بو نه هاتن؟! نايه ته كاني ميان به سه ردا ده خو يندنه وه و، له ديداري سي نه مرو تان
ده يان ترساندن! گوتيان: شا يه دييمان له سه ر خو مان داو، ژياني دنيا فريوي دان و،
شا يه دييان له سه ر خو يان دا كه نه وان بيروابوون، كه واته:

۱- پيغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) به گه شتي، نهك ته نيا پيغه مبه ري خاتهم
موحه ممه د **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ** بو مروقي و بو جند هاتوون.

۲- نایه‌تہ‌کانیش خوا پیغہ‌مبہ‌رانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) تہ‌رک‌دار کردوون، کہ بہ‌سہ‌ر مرؤف و بہ‌سہ‌ر جنددا بیان‌خوینتہ‌وہ.

۳- مرؤف و جندیش ہہ‌موویان دہ‌چن بو قیامت و، تووشی سزاش دہ‌بن و، تووشی پاداشتیش دہ‌بن و، تہ‌و سئ راستیہ بہ‌روون و راشکاوی لہ نایہ‌تی ژمارہ (۱۳۰) ی (الأنعام) دا ہاتوون.

کہ‌واتہ: قسہ‌کہ‌ی (ابن‌عاشور) کہ پیشتیش بہ‌ریہ‌رچمان دایہ‌وہ کہ دہ‌لن: خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** جندی موکہ‌لہ‌ف نہ‌کردوون بہ‌شوینکہ‌وتنی شہ‌ریعت، تہ‌م نایہ‌تہ‌زور بہ‌روونی تہ‌وہ دہ‌گہ‌نئ کہ قسہ‌کہ‌ی راست نیہ‌و، بہ‌س تہ‌م نایہ‌تہ‌ قسہ‌کہ‌ی لن ہہ‌لدوہ‌شینیتہ‌وہ، جگہ لہ سوورہ‌تی (الرحمن‌یش، کہ سی و یہ‌ک (۳۱) جار، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ہہ‌ر کام لہ مرؤف و جند ویکرا دہ‌دوینت.

تہ‌گہ‌ر بہ‌کتیک بلن: تہ‌دی بوچی پیغہ‌مبہ‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) تہ‌نیا لہ مرؤفان ہاتوون؟ وہ‌لمہ‌کہ‌ی تہ‌وہ‌یہ: تہ‌و پیغہ‌مبہ‌رانہ (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) کہ لہ مرؤفان ہاتوون، تہ‌رک‌دار کراون، جندیش ناگادار بکہ‌نہ‌وہ، گرنگیش تہ‌وہ‌یہ جند پیغہ‌مبہ‌ریان بو بن، با لہ خووشیان نہ‌بن، بیگومان جندیش لہ خوار مرؤفانہ‌وہ و، وادیارہ خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** بہ‌شایستہ‌ی تہ‌وہ‌ی نہ‌زانیون پیغہ‌مبہ‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) لہ جندان بن، ہہ‌روہ‌ک پیغہ‌مبہ‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) لہ مرؤفانیش تہ‌نیا لہ پیاوان ہاتوون: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَتَلَوْا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (النحل، لہ‌بہ‌ر تہ‌وہ‌ی کوئمہ‌تیک تہ‌رک و تاییہ‌تمہ‌ندی پیغہ‌مبہ‌رایہ‌تیی ہہ‌ن، تہ‌نیا پیاوان لہ توانایاندا ہہ‌ن و، نافرہ‌تان لہ توانایاندا نین.

بابہ‌تی سٹیہ‌م: دوو دہ‌قی سونہ‌ت لہ بارہ‌ی بہ‌ہشتہ‌وہ:

۱- پیغہ‌مبہ‌ری خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** دہ‌فہ‌رموی: ﴿جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ أَرْبَعٌ جَنَّاتٍ مِنْ فِضَّةٍ أُنْبِتَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَجَنَّاتٍ مِنْ ذَهَبٍ، أُنْبِتَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا

رَدَّاءُ الْكَبْرِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةِ عَدْنٍ (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ٤٥٩٧، وَمُسْلِمٌ: ١٦٣، وَأَحْمَدٌ: ١١٦٩، وَالنَّسَائِيُّ فِي الْكَبْرِ: ٧٧٨٥، وَابْنُ مَاجَةَ: ٥٨٦).

واته: باخه کانی فیردهوس چوارن: دوو باخیان له زیون، (خشلیان) قاپ و قاچاگیان و ههرچی تییاندا ههیه هه مووی زیوه، دوو باخیشیان له زپرن، قاپ و قاچاگیان و ههرچی تییان دا هه به (له زپره) و، له نیوان ئه وه دا که خه لکه که ته ماشای پهروه ردگاریان بکهن، جگه له پۆشاکه گه ورهیی و بهرزیی و سه رپووی (خوا) له بهه شتی هه میسهیی و ههر ماودا، هیچی دیکه نیه.

٢- له بارهیی ئه وه وه که خوا فه رموویه تی: ﴿حُرٌّ مَقْصُورٌ فِي الْخِيَابِ﴾ (الرَّحْمَنُ، نَافِرَتَانِي حَوْرِي كُورْت هَه لَيْنَدِرَاو لَه نَبُو خِيَوَه تَانَدَا، ئَه م ده قه دَيْنِيْن:

بِتَغَمْبَرٍ ﴿٢٨﴾ دَه قه رمووی: (الْخَيْمَةُ دُرَّةٌ طَوْلُهَا فِي السَّمَاءِ سِتُونَ مَيْلًا، فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ لَا يَرَاهُمُ الْآخَرُونَ) (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ٣٠٧١، وَمُسْلِمٌ: ٢٨٣٨، وَالتِّرْمِذِيُّ: ٢٥٢٨).

واته: ئه وه خِيَوَه ته گه وهه ریکه در زپیه که ی له ئاسمانی شه ست میله، له ههر گۆشه یه کی دا بو پروادار کهس و کارو هاوسهر ههن، که ئه وان دیکه، نایابینن.

خوا به لوتف و که ره می خوی یارمه تییان بدات، به جو ریک ژیا نی دنیا مان بگوزهر ئینن، شایسته ی ئه وه نازو نبعمه ته ی خوی به خشه ر بین له رۆژی دواییدا.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

تہفسیری سوورہتی

الواقعیۃ

دهستیک

به ریژان!

ئەمڕۆ گە (۱۴)ی شەعبانی سالی (۱۴۴۱) کۆچیە، بەرانبەر (۲۰۲۰/۴/۷)ی زاینی، لە شاری هەولێر، دەست دەکەین بە تەفسیرکردنی سوورەتی (الواقعة).

پێناسەی سوورەتی (الواقعة) و بابەتەکانی

بەگەم: ناوی ئەم سوورەتە:

ئەم سوورەتە تەنیا ناویکی هەیە، کە بریتییە لە (سُورَةُ الْوَاقِعَةِ) یان (الْوَاقِعَةُ)، لەو بارهوهش چەند دەقیق هەن، کە ناوی ئەم سوورەتە موبارەکەیان تێدا هێناوه، چ لەسەر زمانی پێغەمبەری خاتەم ﷺ، چ لەسەر زمانی هاووەلانی (خوا لێیان پازی بێ):

(أ-) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ شُبِّتَ؟ قَالَ: شَبَّتْنِي هُوَ، وَالْوَاقِعَةُ، وَالْمُرْسَلَاتُ، وَعَمَّ يَتَسَاءَلُونَ، وَإِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ (أخرجه الترمذي: ۳۲۹۷، وَقَالَ: حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَالْحَاكِمُ: ۳۳۱۴، وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ).

واتە: عەبدوڵلای کورپی عەبباس رەزیدی دەتێ: ئەبوو بەکر رەزیدی رۆژێک بە پێغەمبەری خۆی گوت: ئەو پێغەمبەری خوا ﷺ! مووی سپییت لێ پەیدا بوون! ئەویش فەرمووی: (هُود، وَالْوَاقِعَةُ، وَالْمُرْسَلَاتُ، وَعَمَّ يَتَسَاءَلُونَ، وَإِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ)، مووی سپیان تێدا پەیدا کردم.

واتە: ئەو سوورەتە موبارەکانە، کە یان بەسەرھاتی پێغەمبەرائیان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، تێدا، یان رووداوەکانی رۆژی دوایان تێدا، بۆی بەهەشت

و دۆزه خیان تیدایه‌و، باسی دیداری خوای په‌روه‌ردگار یان تیدا هه‌یه، به تاییه‌ت له سووره‌تی هوددا باسی فه‌رمان‌کردن به ریک وه‌ستاوی: ﴿فَاسْتَوْتُمْ كَمَا أَمَرْتُ﴾ ۱۲۶ هود، هه‌یه.

(ب) - (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ كُلَّ لَيْلَةٍ لَمْ تُصِبْهُ فَاقَةٌ أَبَدًا) (أخرجه البيهقي في «شعب الإيمان»: ۲۴۹۹، وابن السني: ۶۸۰ في عمل اليوم والليلة، وابن الضريس: ۲۳۶، وإسناده ضعيف عند بعض المحدثين).

واته: عه‌بدوللای کوری مه‌سعوود رضي الله عنه، ده‌لن: گویم له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو: هه‌ر که‌سێک هه‌موو شه‌ویک سووره‌تی (الْوَاقِعَةِ) بخوینن، هه‌رگیز هه‌ژاری و ئاتاجی تووش نابن.

(ابن عطية) وهک (ابن عجيبة) ^(۱)، لئی ده‌گوازیته‌وه - (ابن عطية) ه‌ش یه‌کیکه له پوو‌نکه ره‌وه‌کانی قورئان - گو‌توویه‌تی: (فِيهَا ذِكْرُ الْقِيَامَةِ وَحُطُوظِ النَّاسِ فِي الْآخِرَةِ، وَفَهُمْ ذَلِكَ عَنِّي لَا فَتْرَ مَعَهُ، وَمَنْ فَهِمَهُ شُغِلَ بِالِاسْتِعْذَادِ) واته: له سووره‌تی (الْوَاقِعَةِ) دا، باسی رۆژی دوا‌یی هه‌یه‌و باسی پشک و به‌شه‌کان (پادا‌ستی) خه‌لک له رۆژی دوا‌ییداو، تیگه‌یشتن له‌وه‌ش ده‌وله‌مه‌ندیه‌که هه‌ژاری تیدا نیه‌و، هه‌ر که‌سێکیش له‌وه‌ تیبگات، سه‌رقال ده‌کرێ به‌ خو‌ ئاماده‌ کردن بو‌ رۆژی دوا‌یه‌وه، واته: دنیا به‌ که‌مگرو، دوا‌رۆژ هه‌لبێرێر ده‌بێ به‌سه‌ر دنیا‌دا، بابای واش به‌ که‌میکی هه‌لآل قه‌ناعه‌ت ده‌کات و، چاوی له‌ زۆرو بو‌ری هه‌پام نیه‌.

(ج) - (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْقَجْرِ: الْوَاقِعَةَ وَنَحْوَهَا مِنْ السُّورِ) (أخرجه أحمد: ۲۱۰۳۳، تعليق شعيب الأرناؤوط: صحيح لغيره).

واته: جابیری کوری سه‌موړه رضي الله عنه، ده‌لن: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عاده‌تی وابوو له نو‌یژی به‌یانیدا سووره‌تی (الْوَاقِعَةِ) و هاوو‌ینه‌کانی ده‌خو‌یند.

هه‌روه‌ها له کتێبه‌کانی سوننه‌ت و له موصحه‌فه‌کانیشدا، که کاتی خوێ به‌ده‌ست نووسراون و هه‌بوون، ئهم سووره‌ته موباره‌که هه‌ر به (سورة الواقعة) ناوبراوه.

دووهم: شۆینی دابه‌زینی:

زۆریه‌ی هه‌ره زۆری زانیان و شاره‌زایانی قورئان گوتویانه: ئهم سووره‌ته مه‌که‌کێیه، واته: له شاری مه‌که‌که‌وه، له قوئانگی پێش کۆچکردنی پێغه‌مبه‌ر ﷺ و، هاوه‌لانی بۆ مه‌دینه، دابه‌زیوه، ئنجا هه‌رچه‌نده هه‌ندی‌ک له زانیان چه‌ند ئایه‌تیکیان لێ هه‌لاواردوون و به مه‌دینه‌ییان داناون، بۆ ئه‌وه‌نه: هه‌ردوو‌ک ئایه‌تی: ﴿أَفَبَدَا الْكَلْبِيتُ أَنْتُمْ مُنْهَوُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْمَلُونَ رَبَّكُمْ أَنْكُمْ تُكذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ الواقعة، گوتویانه: ئهم دووانه مه‌دینه‌یین، به‌لام هه‌یج به‌لگه‌یه‌کی دلتیاکه‌ر له‌وه باره‌وه نیه، ئایه‌ته‌کانیش وه‌ک ئالقه‌یه‌کانی. زنجیریکن و پیکه‌وه په‌یوه‌ستن، بۆیه هه‌ر ئه‌وه‌ بۆچوونه راسته که هه‌مووی پیکه‌وه دابه‌زیوه له مه‌که‌که، واته: پێش ئه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له شاری مه‌که‌که‌وه کۆچ بکات بۆ مه‌دینه.

سێیه‌م: ریزه‌بندی له موصحف و دابه‌زین دا:

ئهم سووره‌ته موباره‌که له ریزه‌بندی دابه‌زیندا ژماره (٤٦)ی بۆ دانراوه، واته: چل و شه‌شهمین سووره‌ت بوو، دابه‌زیوه‌وه، له موصحه‌فیشدا ژماره په‌نجاو شه‌ش (٥٦)ه، جابیری کوری زه‌ید رای وایه که ئهم سووره‌ته موباره‌که له پێش (الشعراء) دابه‌زیوه‌وه، له دوا‌ی سووره‌تی (طه)، به‌وه پێه‌ش بێ واینده‌چێ له تێوه‌ راستی قوئانگی مه‌که‌که‌دا، تۆزیک به‌ لای به‌شی دووه‌می‌ه‌وه، دابه‌زیبێ، واته: له سالی (٧ و ٨) به‌ره‌وه‌ دوا.

چوارەم: ژمارەى ئايەتەكانى:

ھەرچەندە زۆربەى ژمىرەرانى ئايەتەكانى قورئان ژمارە (۹۶) يان تەبەئىنىيى كىردو، بەلام ھەر كام لە ژمارەى (۹۷ و ۹۹) ش لەلايەن بەشەيىك لە زانايانەو تەبەئىنىيى كراون، بۆيە ئەگەر لەسەر موصحەفەيىك دا بينيمان: ژمارە (۹۷) يان (۹۹) دائىرا بوو، باسەرمان سوورنەمىنى، ئەو ژمارانەش لەلايەن بەشەيىك لە زانايانەو، بۆ ئايەتەكانى سوورەتى (الْوَأَقَعَة) باسكراون، زۆرجارىش گوتوومانە: جياوازىي لە ژمارەى ئايەتەكاندا دەگەپتەو بۆ چۆنەئىيى كورتىيى و درىژىي پستەكان و، چۆنەئىيى وەستانەكان، ئايەتەيىك كە لە نىو قەدەكەيدا بوەستى، دەبىتە دوو ئايەت، بەلام ئەگەر ھەمووى بە دەم يەكەو و يەك پستە بى، بە يەك ئايەت لە قەلەم دەدرى، ئىجا زانايان لەو بارەو راجىبايان ھەبوو، لە بارەى ھەندىك لە ئايەتەكانەو.

پىنجەم: نىوەرۆكى:

ئەم سوورەتە ھەمان نىوەرۆكى قورئانى مەككەيى ھەيە، بەلام پانتايەكى زۆرى بۆ باسى پۆژى دوايى، بە ھەردو قۇناغى ئاخىر زەمان و قىامەتەو بە ھەشت و دۆزەخ تەرخانكراون، دەتوانىن بلىين: جوگرافىاي بابەتەكانى ئەم سوورەتە موبارەكە، لەم چوار خالەدا بەرجەستە دەبن:

۱- ئايەتەكانى: (۱ - ۵۶)، پەنجاو شەش (۵۶) ئايەتى سەرەتاي ئەم سوورەتە، ھەمووى باسى ئاخىر زەمان و قىامەت و، باسى بەھەشت و دۆزەخ و بەھەشتىيەكان و دۆزەخىيەكانە.

۲- ئايەتەكانى: (۵۷ - ۷۴) واتە: ھەژدە (۱۸) ئايەت، باسى بەلگەكانى پەرورەدگارەيتىيى
خوان *بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ*

(۳) - ئایەتەکانی: (۷۵ - ۸۲) واتە: ھەشت (۸) ئایەت، باسی قورئان و دنیئا کردنەوہی ھەموو لایەکە کہ ئەم قورئانە لەلایەن پەرورەدگاری جیھانیانەوہ دابەزێراوہو، جگە لە فریشتە پاککراوہکان، کەس دەستی نایگات، بە پێچەوانەیی بۆ چوونی دلرەشانەو، نەزانانەو کینە لە دلانەیی کافرەکان، کہ پێخەمبەریان ﷺ بەوہ تۆمەتبار دەکرد: شەیتانەکان (شیاطین) ئەوہی فیر دەکەن، یاخود بابایەکی نەصرانیی فیری دەکات، یان بۆ خۆی ھەلیبەستوہ.

(۴) - ئایەتەکانی: (۸۳ - ۹۶) واتە: چوار دە (۱۴) ئایەتی کۆتایی ئەم سوورەتە، باسی گیان کێشران و سەرەنجامی ئەوانەییە کہ پووحنیان لە جەستەیان جیا دەکریتەوہو، لە دوای سەرە مەرگ دەکەونە قوئانگی بەرزەخوہ، چ لە بەھەشتدا، چ لە دۆزەخدا، یانی: خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** وەک چوون لە سەرەتای سوورەتە کەوہ، بەھەشتییان پۆلێن دەکات بۆ (السابقون) و (أصحاب الیمین)، لێرەش دیسان ھەر پۆلێنیان دەکاتوہ بۆ (السابقون) و (المقربون) و بۆ (أصحاب الیمین)، کەواتە: پەنجاو شەش، کۆ ھەژدە، کۆ ھەشت، کۆ چوار دە، یەکسانە بە ئەوہ دو شەش (۵۶+۱۸+۸+۱۴=۹۶) ژمارەیی ئایەتەکانی ئەم سوورەتە.

شەشەم: تاییەتەندییەکانی ئەم سوورەتە:

تیمیە ھەشت تاییەتەندییەمان کەوتوونە بەرچاو، کە ئەم سوورەتە جیا دەکەنەوہ لە سوورەتەکانی دیکە:

(۱) - تەنیا لەم سوورەتەدا، ھەم دوای باسی ئاخیر زەمان، باسی بەھەشتییان و دۆزەخییان کراوہ، ھەم دوای باسی گیان کێشران، وەک گوتمان: لە پەنجاو شەش (۵۶) ئایەتی یەکەمدا، باسی ئاخیر زەمان و قیامەت، کراوہ، دوایی باسی پۆلێنکردنی خەلک بۆ بەھەشتییان و دۆزەخییان، بەھەشتییانیش بۆ دوو پۆل: (السابقون) و (أصحاب الیمین)، واتە: پێشکەوتووہکان لەگەڵ ھاوہلانی دەستە راست، ئنجا بێروایەکانیش ناوئراون: (أصحاب الشمال) ھاوہلانی دەستە چەپ، لای چەپ.

دوایی له چواره (١٤) نایهت، نایهتهکانی: (٨٣ - ٩٦) یش دا، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی گیان کیشرانی کردوه، دوایی دووباره باسی دابه شکردن و پوئینکردنی مروّقایه تیی کردوه، بۆ سئ به ش: (مَقْرَبُونَ) نهوانه ی زۆر له خوا نیزیکن، ئنجا (أَصْحَابِ الْيَمِينِ) هاوه لانی لای راست، دواییش (أَصْحَابِ الشَّمَالِ) هاوه لانی لای چهپ، نه مه تاكه سووره تیکه كه تییذا بهو شیوهیه، له دوای ناخیر زه مان و قیامهت، باسی بههه شتیان و دۆزه خییان بکری و، له دوای گیان کیشرانیش، كه وهك دوایی باسی ده كه یین، نهوه نهئینییه کی گه وری تیدایه.

٢- ته نیا لهم سووره ته دا به پئی زانیاری بهنده، به راشکاوی باسی نهوه کراوه، كه مروّقه کان له پوژی دواییدا به جوړیکی دیکه ی جیاواژ، له هی ئیستا، كه نایزانن دروست ده کربنه وهه و هك خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ده فه رموی: ﴿عَنْ قَدْرِ نَائِدِ كَرَّ الْمَوْتِ وَمَا عَنِ الْمَسْبُوقِينَ ﴿٦١﴾ عَلَيَّ أَنْ يُدْرَأَ أَشْجَلَكُمْ وَنَشَيْتَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ الواقعة، واته: ئیمه مردمان له نیو ئیوه دا داناوه، ئیمه دهسته پاچه نین، (لئ پيشكه وتوووه نین، كه سیک بتوانئ له ژیر رکیفی ئیمه ده ریچن)، كه ئیوه پگوړین، با هاو وینه کانتان و، ئیوه به شیوهیهك دروست بکه یینه وه، كه نایزانن.

٣- ته نیا لهم سووره ته دا هه رکام له:

أ- دروستکرانی مروّف له نوتفه.

ب- رواندنی کشت و کال.

ج- دابه زاندنی ئاوی شیرینی خواردنه وه له سه ریوه.

د- په خساندنی سووته مه نیی بۆ ناگر.

وهك به لگه له سه ر په روه ردگار تیی خواو بالاده ستیی خواو، له سه ر زیندوو کرانه وه، خراونه پروو، له نایهتهکانی: (٥٧ - ٧٣) دا، ته نیا لهم سووره ته دا، نهو چواره به ریز: دروستکردنی مروّف له نوتفه، رواندنی کشتو کال، دابه زاندنی ئاوی شیرین، په خساندنی سووته مه نیی بۆ ناگر، وهك چوار به لگه، هم له سه ر

پهروه دگار ټيټی خوا، ههم لهسهه توانای خوا بو زیندوو کرانه وهی مروقه کان، خراونه پروو.

(٤)- ته نیا لهم سووږه ته دا سوویند به ری و شوینی نه ستیره کان (مواقع النجوم) خوراوه، به سوویندیکی مه زینش دانراوه، که له ٧٥ و ٧٦) دا هاتوه: ﴿فَلَا أَقْبِسُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ۗ وَإِنَّهُ لَقَسْرٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ۗ﴾ (الواقعة، که نه مهش وهک دواپی باسی ده کهین، نهینیه کی گه وهی زانستی ټیډایه، و زانستی گه رده و نناسی لهم روژگار ده، زیاتر نه و نهینیه هی ده رځستوه، که بوچی خوا ﴿سُبْحٰنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ ده قه رموی: نه گهر بزاند سوویند خواردن به ری و شوین و جیگا و ریگای نه ستیره کان، سوویندیکی مه زنه؟

(٥)- ته نیا لهم سووږه ته دا، باسی ده ست لی نه درانی قورټان کراوه، مه گهر له لایه ن پاک کراونه وه: ﴿لَا يَسْتُرُهُ إِلَّا الْعُطْفُورُونَ ۗ﴾ (الواقعة، دواپی قسه ی لیوه ده کهین، که زانایان لهو باره وه مشومری زوریان بووه، که ته نیا پاک کراوان ده ست له قورټان ده دن، و جگه له پاک کراوان ده ستی لی نادهن، مه به ست پپی چیه؟

(٦)- ته نیا لهم سووږه ته دا دوو جار رسته ی: ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۗ﴾ (الواقعة، ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۗ﴾ (الواقعة، له ٧٤ - ٩٦) دا هاتوه، هه لبه ته له سووږه تی (الحاقه) دا، له کوټاییه که یدا: ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۗ﴾ (الحاقه، هاتوه، بهس یهک جار، ته نیا لهم سووږه ته دا، هم رسته موباره که دوو جار هاتوه.

(٧)- لهم سووږه ته دا، هه روه ها له هه رده و سووږه تی پی شووشدا له سووږه تی (القمر) و سووږه تی (الرحمن) دا، ناوی (الله) نه هاتوه، که له قه باره ی خویندا، لهو باره وه بی وینه ن، واته: هم س سووږه ته، سووږه ته کانی: (القمر و الرحمن و الواقعة)، له قه باره ی خویندا که هه ر کامیان یه کی ده وری یهک له سهه چواری جوژټیکن و له قه باره ی خویندا بی وینه ن، که ناوی خوا ﴿سُبْحٰنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ به وشه ی (الله)، له و س سووږه ته دا نه هاتوه، به لأم (الرحمن) و (رب) هاتوون و سیفه ته کانی خوا هاتوون، به لأم (الله) ﴿سُبْحٰنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ نه هاتوه.

- (۸) - چند وشهیهک ته نیا له م سووره ته دا هاتون:
- (۱) - وشه ی ﴿مَوْصُوٰتٍ ۱۰﴾ واته: چنراو، گهوه ره بند، له زېر چنراو، له گهوه هر چنراو، له ناوړیشم چنراو، ته نیا له م سووره ته دا هم وشهیه هاتوه.
- (۲) - ﴿سِدْرٍ مَّخْضُورٍ ۱۸﴾ واته: سیدری بی دړک، یان دړک شکینراو.
- (۳) - وشه ی ﴿وَطَلِحٍ مَّنْضُورٍ ۲۹﴾ واته: مؤزی ریز به ستوو، یان له سهر یهک هه لچنراو به داره که وه.
- (۴) - ﴿وِظَلِّ مَدُّورٍ ۳۰﴾ واته: سیبه ریکی دريژ کراوه، سیبه ریکی که کو تایی نایه ت.
- (۵) - ﴿وَمَأْوِ مَتَكُوبٍ ۳۱﴾ واته: ناویکی هه لچراو، تافکه.
- (۶) - ﴿عُرْبًا ۳۲﴾ واته: کو ی (عروب) ه، واته: نافرته تیک که میردی خو ی زور خوش دهوی و، زور پیوه ی په یوه سته.
- (۷) - ﴿اَنَابًا ۳۷﴾ کو ی (ترب) ه، هاوته مهن، که همه تایه ته به نافرته تانه وه، به لام بو پیاو ده گوتری: (اقران) کو ی (قرن) ه، واته: هاوته مهن.
- (۸) - ﴿بَحْمُورٍ ۴۳﴾ واته: دوو که لی ره ش (الدخان الأسود).
- (۹) - ﴿شُرْبٍ اَلْمِیْرِ ۵۵﴾ (هیم) کو ی (اهیم) ه و کو ی (هیماء) ه، (اهیم) بو نیرینه (مذگر) ه و (هیماء) بو مینه (مؤنث) یه، که بریتین له نهو حوشترانه ی تووشی نه خوشی (هیم) ده بن، واته: تینو بوونیک که تیر ناو بوونی به دوا د نه یه ت.
- (۱۰) - ﴿تَفَكَّهُوْنَ ۶۵﴾ واته: سهرتان سوړده میتن به مانای (تَنَدْمُوْنَ) یش هر هاتوه، واته: په شیمان ده بنه وه.
- (۱۱) - ﴿اَلْمُرِّ ۶۹﴾ واته: هه ور، هه ندیکیش گوتوویانه: هه وری سپیی (السحاب الابيض).

(١٢) - ﴿لِّلْمَقْوِينَ﴾ (٣٢) واته: نهوانه‌ی له دهشت و بیابان ده‌میننه‌وه، واته: (المسافرین الذین یبیتون فی الصَّحراءِ أو فی البیداء) ههروه‌ها (للمقوین) به مانای (الجائعین) یش هاتوه، نهوانه‌ی سکیان خالی ده‌بن.

(١٣) - ﴿لِّلْحَلْفُومِ﴾ (٨٣) واته: گه‌روو، قورقوراگه.

حه‌وته‌م: دابه‌شکردنی ئەم سوورته بو چەند دەرسێک:

تیمه‌ کۆی نه‌وه‌دو شه‌ش (٩٦) ئایه‌ته‌که‌ی ئەم سوورته، بو چوار دەرس دابه‌ش ده‌که‌ین:

دەرسی یه‌که‌م: ئایه‌ته‌کانی: (١ - ٤٠)، که جگه‌ له شه‌ش ئایه‌تی سه‌ره‌تا، ئایه‌ته‌کانی: (١ - ٦)، سی و چوار (٣٤) ئایه‌ته‌که‌ی دیکه، هه‌موویان باسی حال و بآی به‌خته‌وه‌رانه‌ی (السابقون) و (أصحاب الیمین) ده‌که‌ن، که هه‌ردووکیان له به‌هه‌شته‌ پازاوه‌ نه‌ب‌راوه‌کانی خوای میهره‌بان دا، به‌ نازو نيعمه‌تی زۆره‌وه ژيان ده‌به‌نه‌ سه‌ر، نه‌وانیش به‌و شتیه‌یه:

ئایه‌ته‌کانی: (١٠ - ٢٦) واته: هه‌قده (١٧) ئایه‌ت، بو باسی (السابقون المقربون) پێشکه‌وتوو نه‌زیکه‌خراوه‌کان.

ئایه‌ته‌کانی: (٢٧ - ٤٠) واته: چوارده (١٤) ئایه‌ت، بو باسی (أصحاب الیمین)، واته: هاوه‌لانی ده‌سته‌ راست، نه‌وانه‌ی که له خوار (المقربون والسابقون) ن.

دەرسی دووه‌م: له ئایه‌ته‌کانی: (٤١ - ٥٦)، واته: شازده (١٦) ئایه‌ت پێک دی، بو باسی (أصحاب الشمال)، هاوه‌لانی چه‌په‌یه (هاوه‌لانی ده‌سته‌ چه‌پ) که حال و بآی سه‌خت و دژوارو پر ئازارو مه‌ینه‌تی و شه‌رمه‌زارییان، له دۆزه‌خی پر چره‌ دوو که‌ل و بلێسه‌ی ناگرو گره‌باو ئاوی کولوو داغدا، ده‌خه‌ینه‌ روو.

دەرسی سێیەم: لە ئایەتەکانی: (٥٧ - ٧٤) واتە: هەژدە (١٨) ئایەت، پێک دێ، بۆ دواندنی بیپروایان و خستنه‌پرووی هەر کام لە: (لە نوتفەو دروستبوونی مرۆف، پرواندنی کشتوکال، دابەزاندنی ئاوی شیرین لە سەرپۆه، پەخساندنی سووتەمەنیی بۆ ئاگر)، وەک چوار چاکه‌و نێعمەتی خوا خراونه‌پروو، لە هەمان کاتیشدا، وەک چوار بەلگە‌ی ئیسپاتی بالادەستی و چاکه‌کاری و پەرۆردگاریتی خوا لە ژبانی بەشەردا، دیسان وەک بەلگە‌ش لەسەر ئەوه که خوا **سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّكَ الْعَمَّ** توانایە لەسەر زیندووکردنەوه‌و ژيانده‌وه‌ی مرۆفەکان، دوا‌ی مردنیان و هینانه‌پێشی سزاو پاداشت بۆیان.

دەرسی چوارەم و کۆتایی: لە ئایەتەکانی: (٧٥ - ٩٦)، واتە: بیست و دوو (٢٢) ئایەت، پێک دێ، بۆ باسی قورئانی بە‌پێزو پێز، پاشان باسی حاله‌تی گیانکێشترانی مرۆف و بیچاره‌یی دەورووبه‌ره‌که‌ی به‌رانبه‌ری و، دواتر به‌پێکرانی ئەو که‌سه‌ی گیانی ده‌کێشترئ، به‌ره‌و شوینی شایسته‌ی خوئی، که‌ ئەگه‌ر له‌ (مقربین) یان (أصحاب اليمين) بئ، به‌هه‌شته، هەر که‌سه‌ به‌ پله‌ی خوئی و، ئەگه‌ر له‌ (المکذبین الضالین) بئ واتە: (أصحاب الشمال) به‌ درۆدانه‌رانی گومرا، به‌ره‌و کله‌ی دۆزه‌خ به‌رئ ده‌کری.

لە کۆتایی ناساندنی ئەم سوورەته‌و خستنه‌پرووی ئیوه‌پۆکی دا ده‌لێین: شایانی باسه: ئەم سوورەته‌یە کێکه‌ له‌ سوورەته‌ گشتگیرو کۆکه‌ره‌وه‌کان، بۆ زۆربه‌ی هه‌ره‌ زۆری بابه‌ته‌کانی ئیمان و عه‌قیده، که‌ ده‌توانین بلێین نۆ (٩) باب‌ه‌تی گرنگی عه‌قیده‌یی له‌م سوورەته‌ موباره‌که‌دا هاتوون:

١- باسی ئاخیر زه‌مان، که‌ ناوی: **﴿الْوَاقِعَةُ﴾**، واتە: ڕووداو، قه‌وماو، بۆ ئاخیر زه‌مان به‌کارهاتوه.

٢- باسی قیامه‌ت و پۆلێنکرانی خه‌لک بۆ سئ به‌شی سه‌ره‌که‌یی: **﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً﴾**، (آی: أصنافاً ثلاثة) پۆلێنکران بۆ سئ به‌ش، که‌ دوو به‌شیان به‌ره‌و به‌هه‌شتن و، به‌شیکیان به‌ره‌و دۆزه‌خه.

٣- باسی پاداشتی برواداران به ههردوو جووره که یانهوه: (السابقون المقربین) پیشکەوتوووهکان، زۆر له خوا نیزیکیخراوهکان، جووری دووهه میمش (أصحاب الیمین) هاوهلانی دهسته راست، ههروهها (أصحاب الیمینة) شی بو به کارهاتوه، واته: هاوهلانی خێرو خووشیی و، بهرکههت و پێژ، یاخود (میمنة) به مانای لای راسته (مفعلة)یه، له (هین).

٤- باسی سزای بیبروایان که به دوو وشه پێناسه کراوه: به (أصحاب المشئمة) خاوهنانی نهگبهتیی و بێ خێری، (أصحاب الشمال) خاوهنانی لای دهسته چهپ، له کووتایی سوورهته که شدا به (المکذبین الضالین) به درۆ دانهرانی گومرا، ناسیتراون.

٥- خستنه پرووی چوار به لگه ی گهوره ی سه له ئینه ری پهروه ردگار یتیی خواو، بالاده ستیی خواو، توانای خوا بو زیندوو کرانه وه ی مروّفه کان، چونکه سووره ته که به زۆری باسی ئه وه یه، ئه و چوار به لگه به ش بریتین له: له توو دروست بوونی مروّف و، پرواندنی کشتوکال و، دابه زاندنی ئاوی شیرین و، په خساندنی سووته مه نیی بو ناگر کردنه وه.

٦- سویند خواردن به پێ و شوینی ئه ستیران، له سه ر راستیی قورئان که له خوا وه یه، ئامازه کردن به لکو به راشکاوی گوتنی ئه وه، که ئه و سوینده سویندیکی گهوره یه، به لام به مه رجیک بزنان، واته: ئه گه ر زانیاریه تان هه بێ، ئنجا قه در ی ئه و سویند خواردنه ی خوا به پێ و شوینی ئه ستیره کان، ده زانن.

٧- باسی نیزیکیی فریشته گیانکێشه کان، که له خه لکه دانیشه تووه که ی ده وری مردوو که، یان ده وری ئه و مروّفه ی له گیانه لایه و خه ریکی گیان کێشران و، پرووحدانه، لێی نیزیکترن، به لام نایانبینن، واته: خه لکه که که به ده وری مردوو که وه ن، فریشته کان نایینن، ئه گه ر نا فریشته کان لێی نیزیکترن.

٨- باسی به پێکرانی راسته و خووی پرووحی مروّف، باش کێشرانی له جهسته که ی به ره و به هه شت، یاخود به ره و دۆزه خ له قووناغی ژیا نی به رزه خدا.

٩- باسی حاله تی گیانکیشران که خه لک له به رانه بریدا، دهسته پاچه و بیچارهن.

هه ر بویه ش (المسروق) که یه کیکه له زانایان گو توو یه تی: (مَنْ أَرَادَ عِلْمَ نَبَأِ الْأُولَىٰ وَالْآخِرِينَ، وَنَبَأِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَنَبَأِ أَهْلِ النَّارِ، وَنَبَأِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَأَهْلِ الْآخِرَةِ، فَلْيَقْرَأْ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ)^(١)، واته: هه ر که سیک ده یه وی هه والی پيشووه کان و، هه والی دوایینه کان بزانی، هه وره ها هه والی خه لکی به هه شت و هه والی خه لکی ناگری دوزه خ بزانی، هه روه ها هه والی خه لکی دنیا (ئه وانه ی دنیا یان هه لباردوه) و، هه والی خه لکی رۆژی دواپی (ئه وانه ی رۆژی دوا یان هه لباردوه) بزانی، با سووره تی (الْوَاقِعَةُ) بخوینئ.

دهرسی یه که م

پیناسہی تہم دہرسہ

تہم دہرسہمان لہ چل (٤٠) ئایہتی سہرہتای سوورہتی (الواقعة) یتیک دئی،
ئایہتہکانی: (١ - ٤٠) کہ باس و بابہتہکانی بہم جورہن:

(١) - شہش ئایہتی سہرہتا باسی ئاخیر زہمان و، ژمارہیہک لہ رووداوہ گہورہو گزنگہکانی
ئاخیر زہمان دہکهن.

(٢) - پینج ئایہتی دواى ئہوان، ئایہتہکانی: (٧ - ١١) باسی پؤلینکردنی ہەر سیک کؤمہلہ
سہرہکییہکہی مروفاہتیبی لہ قیامہتدا: (أصحاب الميمنة، أصحاب المشئمة، السابقون
القربون) دہکهن.

(٣) - پازدہ ئایہتی دواتر، کہ ئایہتہکانی: (١٢ - ٣٦)، باسی حال و گوزہرانی (السابقون
المقربون) لہ بہہشتدا دہکهن.

(٤) - چواردہ ئایہتی دواتر، کہ ئایہتہکانی: (٣٧ - ٤٠) باسی حال و گوزہرانی (أصحاب
اليمن) لہ نؤو نازو نيعمہتہکانی بہہشتدا دہکهن.

شایانی گوتنیشہ: بہ بہراورد کردنی نازو نيعمہتہکانی ہەر کام لہ (السابقون)
و (أصحاب اليمن)، بہ ئاشکرا دیارہ، کہ کؤمہلی یہکهم نازو نيعمہتہکەیان
بہررترو نایابتر و چاکترہ، لہ نازو نيعمہتی کؤمہلی دووہم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لَوْعِنَهَا كَاذِبَةٌ ۝٢ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ۝٣ إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا ۝٤
وَسُبَّتِ الْجِبَالُ سَبًّا ۝٥ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّطْبَقًا ۝٦ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۝٧ فَأَصْحَابُ
الْمَيْمَنَةِ مَّا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝٨ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَّا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝٩ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ

۱۰ أُولَئِكَ الْمَعْرُوبُونَ ۱۱ فِي جَنَّتِ النَّعِيمِ ۱۲ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ۱۳ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ۱۴
 عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ۱۵ مُتَّكِبِينَ عَلَيْهَا مُتَقَدِّمِينَ ۱۶ يَلْفُوفُونَ عَلَيْهِمْ وَلَدَانٌ مَخْلُدُونَ ۱۷ بِأَكْوَابِ
 وَأَبَارِقٍ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ۱۸ لَا يُصَدِّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُزْفُونَ ۱۹ وَفَكَهَرُوا بِمَا يَسْعَبُونَ ۲۰ وَلَعِبُوا
 ظَهْرًا مِمَّا يَشْتَهُونَ ۲۱ وَحُورٌ عِينٌ ۲۲ كَأَمْثَلِ اللَّوْلُؤِ الْمَكْنُونِ ۲۳ جَزَاءُ لِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۲۴ لَا
 يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۲۵ إِلَّا قِيلًا سَلَمًا سَلَمًا ۲۶ وَأَصْحَابُ السِّبْيِ ۲۷ مَا أَصْحَابُ السِّبْيِ ۲۸ فِي
 سِدْرٍ مَفْضُودٍ ۲۹ وَطَلْحٍ مَبْشُورٍ ۳۰ وَظِلِّ مَمْدُودٍ ۳۱ وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ ۳۲ وَفَكَهَرُوا كَثِيرًا ۳۳
 لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ۳۴ وَفُرْشٍ مَرْفُوعَةٍ ۳۵ إِنَّا أَنشَأْنَهُمْ إِنشَاءً ۳۶ فَعَمَلْنَهُمْ أَتْكَارًا ۳۷ عُرَابًا
 نَزَّابًا ۳۸ لِأَصْحَابِ السِّبْيِ ۳۹ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ۴۰ وَثَلَاثَةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ۴۱

مانای دهقا و دهقی نایه‌ته‌کان

|به ناوی خوای به به‌زه‌یی به‌خشنده. هه‌ر کات رووداوه‌که‌ی (تاخیر زه‌مان)
 قه‌وما ۱ روودانه‌که‌ی درۆی تیدانیه ۲ نزمکه‌ره‌وه (ی بیبروایان) و به‌رزکه‌ره‌وه
 (ی پرواداران) ۳ کاتیک زه‌وی به پاته‌کیتران، پاته‌کیترا ۴ چیا به‌کانیش به
 وردو خاش بوون، هارپان ۵ نجا بوونه توژو گه‌ردی پرژو بلاو ۶ تیه‌وش
 (ئه‌ی خه‌لکینه!) بوونه سی (جوړه) کوّمه‌ل ۷ (ئه‌وانیش بریتین له): هاوه‌لانی
 راسته‌ی به‌خته‌وهر، هاوه‌لانی راسته‌ی به‌خته‌وهر کین و چوّن؟ ۸ هه‌روه‌ها
 هاوه‌لانی چه‌په‌ی نه‌گه‌ت، هاوه‌لانی چه‌په‌ی نه‌گه‌ت کین و چوّن؟ ۹
 پیّشکه‌وتووان، پیّشکه‌وتووان (ن له چاکه‌کاری دا) ۱۰ ئه‌وانه‌ن (له خوا) زوّر
 نیزی‌کخراوان ۱۱ له نیو باخه‌کانی پر نازو نیعمه‌ت دان ۱۲ کوّمه‌لیکی زوّر ن له
 (کوّمه‌له) پیّشووه‌کان ۱۳ که‌می‌کیش له دوایینه‌کان (له ئوّمه‌قی موحه‌مه‌د) ۱۴
 ن ۱۵ له‌سه‌ر ته‌خته چناره‌وه‌کان (که‌وه‌هر به‌نده‌کان) ۱۶ به‌رانبه‌ر به‌یه‌کدی
 پالیان داوه‌ته‌وه ۱۷ تازه لاوانی هه‌میشه‌ لاو (بو خزمه‌تکردن) به‌سه‌ریانه‌وه

ده گه پَرِن ١٧ به په رداخ و سوپراحي و پټک (ی مهی) له سه رچاوه که له بهر
 پوښتوو ١٨ که به هوپه وه ژانه سه ر ناگرن و سه رخوښش نابن ١٩ ههروهه
 مپوهه ک (ی نایاب) یان به سهروهه ده گپرن، له وهی خو یان هه لیده پټرن ٢٠
 ههروهه دیسان گوښتی بالنده له وهی ئاره زووی ده کهن ٢١ ههروهه ئه وانه
 ئافره تانی جهسته سپیی و دلگیرو چاوه ش و گه وره یان ههن ٢٢ ئه و ئافره تانه
 وهک گه وهه ری شپردراوه (له قوزاخه دا)ن ٢٣ ئه وهش پاداشتی ئه وهپه که
 ده یانکرد (له کرده وهی چاک) ٢٤ نه قسه ی پوچ و نه قسه ی گونا هبار که ری
 تیدا نابیستن ٢٥ ته نیا گو تئی: سه لام، سه لام (ی تیدا ده بیستن) ٢٦ ههروهه
 هاوه لانی راسته، هاوه لانی راسته، کین و چونن؟ ٢٧ له نیو (دره ختی) سیدری
 بی درک دان ٢٨ ههروهه (دره ختی) موژی میوه (و گه لآ) ریزکراو (له سه ری که
 هه لچنراو) ٢٩ دیسان له (بن) سټیبه رټکی (به رده وام و) درټزکراوه دان ٣٠
 ههروهه ئاوی هه لپړاو (تافگه له شوینی نیشته جیبوونیان دا) هه په ٣١ میوه ی
 (جوړاو جوړی) زوریش (یان هه په) ٣٢ (ئه و میوه په) نه ده برټی و نه رټی
 لی ده گیرټی ٣٣ ههروهه رایه خ و پیخه فی به رزو به هادار (یان ههن) ٣٤
 (ئافره ته کانیش) به دروستکردنیکی تایهت دروستمان کردوون ٣٥ ئنجا وامان
 لټکردوون به رده وام کچ بن ٣٦ (ههروهه گپراو مانن به) میرد خوښو یستی
 هاوته مه ن (ی میرده کانیان) ٣٧ (ئه وهش هه مووی) بو هاوه لانی راسته ٣٨
 (ئه وانیش کومه لټکی زور له (ئومه ته) پټشووه کان ٣٩ کومه لټکی زوریش له
 دواینه کان ٤٠.

(كَاذِبَةٌ): (نُسِبَ الْكَذِبُ إِلَى نَفْسِ الْفِعْلِ: فِعْلَةٌ كَاذِبَةٌ، وَمِثْلُ: نَاصِيَةٌ كَاذِبَةٌ، كَاذِبَةٌ: إِسْمٌ يُوضَعُ مَوْضِعَ الْمَصْدَرِ كَالْعَاقِبَةِ وَالْعَاقِبَةُ)، (كَاذِبَةٌ): واته: درو، پالداوہ تہ لای خودی کارہ کہ، وہ ک (فِعْلَةٌ كَاذِبَةٌ) واته: کاریکی درو، یان دہ گوتری: (نَاصِيَةٌ كَاذِبَةٌ خَاطِئَةٌ) وہ ک لہ قورٹاندا ہاتوہ، واته: پيشہ سہ ریکی درو کاری خہ تابان، ننجا لیرہدا وشہی (كَاذِبَةٌ) دانراوہ لہ شوینی چاوگ دا، وہ ک (عَاقِبَةٌ) واته: سہہ رنجام، (عَاقِبَةٌ) واته: سہ لامہ تہی، کہواتہ: (كَاذِبَةٌ) ہش واته: درو، درو کردن، ﴿لَيْسَ لَوْعَتِهَا كَاذِبَةٌ﴾، کاتیک کارہ ساقی ناخیر زہمان دہ قہومی، دروی تیدانیہ.

(رُحَّتِ الْأَرْضُ): (رَجَّهَ رَجًّا: هَزَّهُ وَحَرَّكَهُ بِشِدَّةٍ، وَرَجَّ الشَّيْءُ: اضْطَرَبَ)، (رَجَّهَ رَجًّا) واته: رايوہ شانود، تیکبہ وہ راشہ قاند، رایتہ کاند بہ ہیز، دہ گوتری: (رَجَّ الشَّيْءُ) واته: شتہ کہی راتہ کاند، بہ لآم (رَجَّ الشَّيْءُ: اضْطَرَبَ) واته: شتہ کہہ بو خوی جوولآ کہواتہ: وشہی (رَجَّ) ہہم بہ (لَايَم) ہاتوہ، کہ بہ رکاری ناوی، ہہم بہ تپہ رینہر (مُتَعَدِّي) یش ہاتوہ بہ رکار دہ خوازئی.

(وَبُسَّتِ الْجِبَالُ): (بَسَّ الشَّيْءُ: فَتَتَهُ وَفَرَّقَهُ)، شتہ کہی پرژو بلاوکردو، وردو خاش کرد، (تَفْتِيْتُ) بریتہ لہ وردو خاشکردن و ہارینی شتیک، کہواتہ: ﴿وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا﴾، کاتیک چیاہہ کان ہاردران و وردو خاش کران.

(هَبَاءٌ): (بِوَوْنٍ بِهِ تَوَزُّوْا غَهْرَدِي پَرِژُوْبِلَاو، (الْهَبَاءُ: الْغُرَابُ الَّذِي تُطَيِّرُهُ الرِّيحُ وَيَلْرُقُ بِالْأَشْيَاءِ)، (هَبَاءٌ): بریتہ: لہو توژو خوئلہی با رایدہدات، دواہی بہ شتہوہ دہ نووسن، کہ تاکہ کہی (هَبَاءٌ) یہ، واته: گہردیک لہو توژو گہردہی با دہ یجوولتینی.

(مُنْبَتًّا): (أَصْلُ الْبَتِّ التَّفْرِيقُ وَإِنَارَةُ الشَّيْءِ، كَبِتَّ الرِّيحُ الْغُرَابَ، بَنَتْهُ فَانْبَتَّ فَهُوَ مُنْبَتٌّ)، (مُنْبَتًّا) (بَتَّ) لہ زمانی عہرہ بییدا بہ مانای بلاوکردن دی، بہ مانای لہ شوینی خو ہلہ لہ نندی شتیک دی، وہ ک چوون با گل رادہداو پرژو بلاوی دہ کاتہوہ، دہ گوتری: (بَنَتْهُ فَانْبَتَّ فَهُوَ مُنْبَتٌّ) واته: پرژو بلاوم کرد، پرژو بلاو بووہ، ئہو پرژو بلاوہ.

(أَزْوَاجًا): (يُقَالُ لِكُلِّ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ مِنَ الذَّكَرِ وَالْأُنثَى فِي الْحَيَوَانَاتِ الْمُتَزَاوِجَةِ: زَوْجٌ، وَأَزْوَاجٌ: أَصْنَافٌ وَأَنْوَاعٌ وَأَشْبَاهُ وَقُرْنَاءٌ)، هُوَ نَازَةٌ لِأَنَّهُ يَبْكُهُ وَهُوَ جَووت دَهْبَن، بَه هَهَر كَامِيَان يَبْكِي دَه گوتري: (زَوْج): هَهَم بَه تيره كه، هَهَم بَه مَتيه كه، اِبَيَاوِيش يَبْكِي دَه گوتري: (زَوْج) وَ نَافَرَتِيش يَبْكِي دَه گوتري: (زَوْج)، بَه لَآم وَ يَرَاي هُوَه بَه هَه مَو وَ هُو شَتَانَه يَبْكُهُ وَ هُو دَهْبَن، بَا جَووتِيش نَهْبَن، هَهَر دَه گوتري: (زَوْج)، هُوَه كَاتَه ش (زَوْج) وَ اتَه: يَوَل (صَنَف): ﴿أَحْسُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ (الصافات، آي: أَصْنَافُهُمْ، وَأَشْكَالُهُمْ، وَأَشْبَاهُهُمْ)، وَ اتَه: هُوَانَه ي وَ هَك هُوَانَن وَ هَاوَه لِي هُوَانَن، وَ هَك هُوَان دَه چَن.

كه واته ليره دا: ﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً﴾ (آي: أَصْنَافًا وَأَنْوَاعًا وَأَشْبَاهًا)، وَ اتَه: بَوونَه سَي يَوَل، سَي جَوَر، سَي كَوْمَه لِي وَ يَكچَوو، سَي كَوْمَه لِي يَبْكُهُ وَ بَوو.

(الْيَمِينَةِ): (الْيَمِينُ: أَضْلُهُ الْجَارِحَةُ، أَصْحَابُ الْيَمِينِ: أَصْحَابُ السَّعَادَةِ وَالْمَيَامِينِ، الْيَمِينُ: الْيَمِينُ)، وَ شَه ي (مَيْمَنَةً) (مَفْعَلَةٌ مِنَ الْيَمِينِ، آي: الْبَرَكَةُ)، (مَيْمَنَةً) لَه سَهَر كِيشِي (مَفْعَلَةٌ يَه، لَه (يَمِين) هُوَه هَاتَوَه، وَ اتَه: بَه رَه كَه ت وَ يَبَزَو بَه رَه مَدَارِي وَ چَاكِي، چُونَكَه وَ شَه ي (يَمِين) لَه هُوَه سَلْدَا بَه مَانَاي دَه سَتِي رَاسْت (جَارِحَةُ) دِي، (أَصْحَابُ الْيَمِينِ) وَ اتَه: هَاوَه لَانِيَك كَه خَاوَه نِي بَه خَتَه وَ هَرِي وَ يَبِت وَ يَبَزَن (يَمِين) بَه مَانَاي دَه سَتِي رَاسْت دِي، بَه مَانَاي بَه رَه كَه ت وَ (يَمِين) يَش دِي، وَ اتَه: پَر خِيرِي، بَه يَبْچَه وَ اتَه ي (شُوءم) وَ اتَه: نَه گَبَه تِي وَ بَي خِيرِي.

(الْأَشْمَكَةِ): (مَفْعَلَةٌ مِنَ الشُّؤْمِ)، (مَشْتَمَةٌ) لَه سَهَر كِيشِي (مَفْعَلَةٌ يَه، لَه (شُوءم) هُوَه هَاتَوَه، يَانِي: نَه گَبَه ت وَ بَي خِير، ثَنجَا عَه رَه ب عَادَه تِيَان وَ ابَووه، لَاي چَه پِيَان بُو شَتِي بَي خِير وَ نَه گَبَه ت دَانَاه، بُو شَتِيَك مَاهِي رَه شَبِينِي بَي وَ، لَاي رَاسْتِيَان بُو چَاكَه وَ خِير دَانَاه، هُوَه گَه ر وَ يَسْتَبَايَان سَه فَه رِيَك يَان مَامَه لَه يَه ك يَان كَارِيَك بَكَه ن، دَه چَوونَه سَه ر هِيلَانَه ي بَالْنَدَه يَه ك وَ هَه لِيَانَدَه فِرَانَد، ثَنجَا هُوَه گَه ر بَه لَاي رَاسْتَا رُوِشْتَبَايَه، دَه يَان گَوَت: (تِيَامَن) هُوَه كَارَه ي دَه مَانَه وَ بِيَكَه يَن، رَوو لَه خِير وَ

بهره که تهنو، نه گهر به لای چه پدا پویشتابیه، ده یانگوت: (تسام) به رهو نه گبه تی و بی خیرییه و نهو کاره مه کهن.

هه لته ته نهوه ته نیا نه فسانه یه که، نه گهرنا بالنده که هه لیده فریننی به کوئیدا ده رفهت بی، به ویدا ده رده پی پی، جاری وایه به لای پاستدا بواری هه یه، جاری وا به لای چه پ داو، جاری وا هه یه ریگ بهرز ده بیته وه.

(ثَلَّةٌ): (الثَّلَّةُ: قِطْعَةٌ مُجْتَمِعَةٌ مِنَ الصُّوفِ، وَلِذَلِكَ قِيلَ لِلغَنَمِ ثَلَّةٌ، وَلَاغْتِبَارِ الْإِجْتِمَاعِ قِيلَ: ثَلَّةٌ)، (ثَلَّةٌ): له نه صلدا به پارچه یه که له خوری ده گوتری، هه بویه به مه ر گوتراوه: (ثَلَّةٌ) له بهر نه وهی تویه له خوری پیته یه، یان تویه له خوریان لی دروست ده بی، تنجا له و رووه وه که خه لکیکی کوده بیته وه، کو ده بن و وه که تویه ل ده بن، له و رووه وه به کومه له خه لکیکی زور گوتراوه: (ثَلَّةٌ)، که واته: (ثَلَّةٌ مِنَ الْأَوْلِيَيْنِ) واته: خه لکیکی زور، کومه لکیکی زور له پیش وان.

(سُرِيرٌ): (جَمْعُ سِرِيرٍ: الَّذِي يُجْلَسُ عَلَيْهِ مِنَ السُّرُورِ، جَمْعُهُ: أَسِرَّةٌ وَسُرُرٌ، (سِرِيرٌ) که به (أَسِرَّةٌ وَسُرُرٌ) کوده کریته وه، (سِرِيرٌ): نه وه یه که له رووی دلخوشییه وه، خاوه نه که ی له سه ری داده نیشی [له سه ری راده کشی و پالده داده وه]، دوایی له مه سه له گرنه گه کاندایا تر نه هم وشه ی (سِرِيرٌ) که به (سُرُرٌ) له قورنایا زور هاتوه، شی ده که یه وه.

(مَوْشُونَوٌ): (الْوَشْنُ: نَسْجُ الدَّرْعِ، وَیُسْتَعَارُ لِکُلِّ نَسْجٍ مُحْكَمٍ)، (وَشْنٌ): له نه صلدا به مانای چینی زری دی، زری که نالقه کانی ده چنه تیویه که، دوایی خوازراوه ته وه بو هه ر چینیکی مه که م و ریگ.

(مُتَّكِينٌ): (الْوِكَاءُ: رِبَاطُ الشَّيْءِ، تَوَكَّأَ عَلَى الْعَصَى: اعْتَمَدَ بِهَا وَتَشَدَّدَ بِهَا)، (مُتَّكِينٌ) به کوردی ده بیته: شانان داداوه، پالیانداوه ته وه، (الْوِكَاءُ: رِبَاطُ الشَّيْءِ) (وکاء) شتیکه شتیکی پی به ستری، وه که له فهرمووده دا هاتوه: (وِكَاءُ الشَّيْءِ الْعَيْنَانِ، فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوَضَّأْ) (أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ: ٢٠٣، وَحَسَنَةُ الْأَبَّانِيُّ)، واته: چاو

به‌ستنه‌وهی کۆمه، ئنجا هه‌رکەس خه‌وی لێکه‌وت، با ده‌ستنوێژ بگرێ، چونکه ده‌ست نوێژه‌که‌ی به‌ شکاو له‌ قه‌له‌م ده‌دری، مادام به‌ شیوه‌یه‌ک دانه‌نیشته‌ی، چه‌سپاو بێ له‌ زه‌وی.

(تَوَكَّأَ عَلَى الْعَصَى) واته: سه‌نگی دایه‌ سه‌ر گۆچانه‌که‌و خۆی پێ به‌هێز کرد، (مُتَكَّن) یش له‌سه‌ر کیشی (مُفْعَل) ناوی بکه‌ره، که‌سیک خۆی داوه‌ته‌ سه‌ر شتیکی، که‌سیک له‌ سه‌ر سه‌رینێک و بالنجیک پالده‌داته‌وه‌و شاندا ده‌دات.

(وَلِدَانٌ): (جَمْعُ وُلْدٍ، وَوُلْدٌ: مَنْ قَرُبَ عَهْدُهُ بِالْوِلَادَةِ،) (وَلِدَانٌ): واته: کورپو کال، لاره‌کان، کۆی (وُلْد) و (وُلِيد)، (وُلْد) که‌سیکه‌ له‌ دایک بووه، (وُلِيد) یش دیسان که‌سیک له‌ دایک بووه، به‌لام له‌ میژ نیه‌ له‌ دایک بووه، که‌سیک کاتی له‌ دایک بوونی نزیکه‌ واته: تازه‌ پێگه‌یشتوه، بۆیه (وَلِدَانٌ) یانی: تازه‌ پێگه‌یشتوو، لاوان، گه‌نجانی تازه‌ په‌یدا‌بوو.

(مُخَلَّدُونَ): (مُبْقُونَ بِحَالَتِهِمْ لَا يَغْتَرِبُهُمْ اسْتِحَالَةٌ) واته: هێشتراوان له‌و حاله‌ته‌دا که‌ له‌سه‌رنی، که‌ حاله‌تی لایسی و گه‌نجیه‌تییه‌و، گۆرانیان به‌سه‌ردا نایه‌ت، که‌ ته‌مه‌نیان هه‌لکشی و کامل ببن و بکه‌ونه‌ ته‌مه‌نه‌وه، هه‌روه‌ها (مُخَلَّدُونَ) به‌ واتایه‌کی دیکه‌ش هاتوه: (أَي: مُقَرَّبُونَ بِخَلْدَةٍ: وَهِيَ ضَرْبٌ مِنَ الْقِرْطَةِ) واته: گواره‌یان له‌ گوێ کراوه، (خَلْدَةٌ) جوړیکه‌ له‌ گواره (وَإِخْلَادُ الشَّيْءِ: جَعَلَهُ مُبْقَى) (أَخْلَدَ الشَّيْءُ) واته: ئه‌و شته‌ی وایکرد هێننه‌وه‌وه‌ هه‌رماوی کرد.

(بِأَكْرَابٍ): (جَمْعُ كُرْبٍ: قَدَحٌ لَا عُرْوَةَ لَهُ،) (كُرْبٍ): په‌رداخیکه‌ ده‌سکی نه‌بێ، جام، په‌نگه‌ به‌ کوردیی بگوتری: جام، زیاتر مانای (قَدَح) بگه‌یه‌نێ.

(وَأَبَارِقٌ): کۆی (إِبْرِيقٌ)ه، که (فخر الدين الرازي) گوتویه‌تی: (إِبْرِيقٌ) له‌ (ابْرِيقٌ) هوه‌ هاتوه، ئاوپێژ، به‌ کوردیی سووراحی پێ ده‌گوتری، ئه‌وه‌یه‌ که‌ گوره‌تره‌ له‌ په‌رداخ و کووپ، هه‌ر خواردنه‌وه‌یه‌کی پێ له‌ په‌رداخه‌کان و له‌ جامه‌کان ده‌کری.

(وَأَكَّسَ): (الكَاسُ: الْإِنَاءُ مِمَّا فِيهِ مِنَ الشَّرَابِ وَسُمِّيَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِإِنْفِرَادِهِ كَأَسًا)،
 (كَأَسٌ) ئەو دەفرەیه شەراپی تێدەکەری، بە هەر کامێکیان واتە: هەم بە خودی
 شەراپەکە دەگوتری: (كَأَسٌ)، هەم بە دەفرەکەش کە شەراپی پێ دەخورێتەووە
 تێدەکەری، دەگوتری: (كَأَسٌ).

(مَمِينٌ): (ظَاهِرٌ لِلْعَيْنِ) واتە: بینراو، واتە: سەرچاوەیەک کە ئاوەکە لە بەری
 دەروا دەبینی.

(لَا يَصْدُقُونَ عَنْهَا): سەر تێشەیی پێ ناگرن، ژانە سەری پێ ناگرن، واتە: ئەو
 شەراپ و مەیهی، دەیخۆنەو، ژانەسەری پێ ناگرن، وەک شەراپی دنیا، (الصَّدْعُ:
 الشَّقُّ فِي الْأَجْسَامِ الصُّلْبَةِ كَالزُّجَاجِ، وَالصَّدَاعُ شُبُهَةُ الْإِنشِقَاقِ فِي الرَّأْسِ)، (صَدَعٌ): بە
 مانای لەتکردن، لەو تەنانەدا کە رەقن، وەک شکانی شووشە، (صَدَاعٌ) یش کە
 سەر تێشەیه تەشبیحراوە بەووە، وەک ئەو کەسە سەری شکا پێ و سەری
 لەت بووی.

(وَلَا يُزِفُونَ): دەگوتری: (سَكَرَانٌ نَزِيفٌ: نُزِعَ فَهْمُهُ بِسُكْرِهِ)، سەرخۆشێکی
 نەزێف واتە: عەقڵی لەلای خۆی نەماوە، لە ئەنجامی مەست بووندا،
 (يُنزِفُونَ وَيُنزِفُونَ) هەردووکیان هاتوون، (مِنْ أَنْزَفُوا إِذَا تَزَفَ شَرَابُهُمْ، أَوْ نُزِعَتْ
 عَقُولُهُمْ)، (يُنزِفُونَ وَيُنزِفُونَ)، واتە: شەراپەکیان نەما، کۆتایی هات، یاخود
 عەقڵیان داڕنا، بێ هۆش بوون، کەواتە: (يُنزِفُونَ) واتە: شەراپەکیان نامیتێ،
 بە لأم (يُنزِفُونَ) واتە: عەقڵیان نامیتێ و، هەردووکیان بە هەردوو واتایەکان
 هێناون، (نَزَفَ يَنْزِفُ وَأَنْزَفَ يُنْزِفُ) واتە: هەم بە (ثَلَاثِي) هەم بە (رُبَاعِي) بە
 هەردوو واتاکیان هێناون.

(وَحُورٌ): (جَمْعُ أَحْوَرٍ، وَحَوْرَاءٌ، حَوْرَتُ الشَّيْءِ: بَيَضَتُهُ)، پێشتریش باسی ئەم
 وشەیه مان کردو دواتریش جارێکی دیکە باسی دەکەینەو، (حُورٌ) کۆی (أَحْوَرٌ)
 ه، دەشگونجێ کۆی (حَوْرَاءٌ) بێ، (حُورٌ) کۆیه، یان کۆی (أَحْوَرٌ) ه، پیاویکی سییی،

یان کۆی (حَوْرَاء) ه، ئافره‌تیکى سپیی، که‌واته: (حَوْر) ده‌گونجی کۆی (أَحْوَر) بئى و بۆ پیاوان به‌کاربئى و، ده‌گونجی کۆی (حَوْرَاء) بئى و بۆ ئافره‌تان به‌کاربئى، به‌لام به‌پئى سیاق ده‌زانری، ده‌گوترئى: (حَوْرُتُ الشَّيْءِ: بَيِّضَتُهُ) واته: شته‌که‌م سپییکرد، سپییمکردو سافم کرد.

(عَيْنٌ): (يُقَالُ لَيَقْرَ الْوَحْشِ: أَعْيَنَ وَعَيْنَاءَ لِحُسْنِ عَيْنِهِ، وَجَمَعَهَا عَيْنٌ وَبِهَا شَبَهَةُ النِّسَاءِ)، واته: به مانگای وه‌حش ده‌گوترئى: (أَعْيَنَ وَعَيْنَاءَ) به نیره‌که‌ی ده‌گوترئى: (أَعْيَنَ) و به مئیه‌که‌ی ده‌گوترئى: (عَيْنَاءَ) له‌به‌ر ئه‌وه‌ی چاوی زۆرجوانه، چاوی حۆرییه‌کانیش چۆن‌راوه به‌ چاوی ئه‌و جۆره‌ ئاژه‌له‌وه‌و، له‌ کوردییدا وشه‌ی چاوی به‌له‌ک به‌کارده‌هێنئى، که‌ ئه‌ویش ئه‌و ئافره‌ته‌یه‌ سپینه‌ی چاوی زۆر سپیی بئى و، ره‌شکینه‌ی چاویشى زۆر ره‌ش بئى.

(الْمَكُونُ): (الْكُنُ: مَا يُحْفَظُ فِيهِ الشَّيْءُ)، (كُنُ): هه‌ر شتیک شتیکى تیدا ده‌پارێزئى و په‌نه‌ان ده‌کرئى و ده‌شاردردێته‌وه، (مَكُونُ: مَسْتَوْرٌ وَمَخْفِيٌّ)، واته: په‌رده‌په‌وش کراو، په‌نه‌انکراو و شیردراوه.

(سِدْرٌ مَّخْضُودٌ): (السَّدْرُ: شَجَرٌ قَلِيلُ الْغَنَاءِ عِنْدَ الْأَكْلِ)، (سِدْرٌ) دره‌ختیکه به‌ره‌که‌ی زۆر که‌لێنئى ناگرئى بۆ خواردنئى، (مَخْضُودٌ: مَكْشُورُ الشُّوكِ)، واته: دڕکه‌کانی شکیتزان، لێره‌دا مه‌به‌ست ئه‌وه‌ نیه، دڕکی هه‌بن و شکیتزان، واته: بئى دڕکو دڕکی هه‌ر نین.

(وَالطَّلْحُ مَضْرُوبٌ): (الطَّلْحُ: شَجَرٌ وَالْوَأْحِدَةُ: طَلْحَةٌ)، (طَلْحٌ): جۆره دره‌ختیکه تاکه‌که‌ی پئى ده‌گوترئى: (طَلْحَةٌ)، ئه‌ویش به‌ دوو واتا هاتوه:

أ- (الطَّلْحُ: شَجَرٌ عِظَامٌ مِنْ شَجَرِ الْعِضَاهِ تَرْعَاهُ الْإِبِلُ) (طَلْحٌ): دره‌ختیکى مه‌زنه، له دره‌خته دڕکاوویه‌کانی بیابان، حوشتر له‌سه‌ری ده‌له‌وه‌رئى.

ب- هه‌روه‌ها (طَلْحٌ) به مانای مۆز (الْمَوْز) هاتوه، ئیمه ده‌لێنن: مۆز، به‌لام له‌ ئه‌سلدا (مَوْز) ه، ئه‌و مۆزه‌ی ده‌خورئى.

(مَشْكُوبٌ): (مَقْبُوبٌ) ناویکی هه لِرْژاو، (دَمَعٌ سَاكِبٌ مَتَّصِرٌ بِضَوْرَةِ الْفَاعِلِ)،
واته: فرمیسکیکی رْژاو، که لیره‌دا وینا کراوه به شیوه‌یه‌ک که فرمیسکه‌که خوئی
بِرْژئی، ئنجا (مَشْكُوبٌ) واته: رْژینزاو، به کوردیی به و ئاوانه‌ی هه لده رْژین
له‌سه‌ر را بُو خوارئ، ده‌ئین: تا فگه، به عه‌په‌یی ده‌گوترئ: (شَلَالٌ) و (شَلالات)
کۆیه‌که‌یه‌تی.

(وَفَرُّشٌ مَرْفُوعَةٌ): (فُرُّشٌ جَمْعٌ فِرَاشٍ: وَالْفِرَاشُ: بَسَطُ الثِّيَابِ وَكُنِيَ بِالْفِرَاشِ عَنْ كُلِّ
مِنَ الزُّوجَيْنِ كَمَا جَاءَ فِي الْحَدِيثِ: {الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ} (أخرجه البخاري:
١٩٤٨، و مسلم: ١٤٥٧).

(فُرُّشٌ) کۆی (فِرَاش)ه، واته: جیگا، یان شتیک که پاده‌خرئ بُو له‌سه‌ر پاکشان
و له‌سه‌ر پشوودان، ئنجا جاری وایه، هه‌ر به‌خودی جیگا‌که ده‌گوترئ: نوین،
پنخه‌ف، جیگا، یان به‌په، رایه‌خ، جاری وایه وه‌ک کینایه، بُو هه‌ر کام له‌ژن و
میرد به‌کاردئ، وه‌ک له‌فه‌رمایشی پیغه‌مه‌ردا هاتوه: مندا ل پالده‌درتته لای ئه‌و
جینه‌ی تییدا له‌دایک بووه‌و، ئه‌وه‌ی داوین پیسییشی کردوه، به‌ردی به‌زار، واته:
هیچی پی نابرئ، با هه‌ر بلئ: ئه‌و مندا له‌منه، ئه‌و مندا له‌پالده‌درتته لای
ئه‌و شوئنه‌ی لئی بووه، ئنجا ئه‌گه‌ر ئه‌و پیاوه له‌وئ بئ، خاوه‌نی ئه‌و جیگا‌و
پڭایه‌ بوو بئ، هی ویه، به‌لام هه‌ر پیاویکی دیکه بلئ: ئه‌وه‌ هی منه، نه‌خیر
ئه‌و به‌دپه‌و شته به‌ردی به‌زار!!

(فُرُّشٌ مَرْفُوعَةٌ) واته: چه‌ند جیگایه‌کی به‌رز کراوه‌و، ئه‌و به‌رزکرانه‌وه‌یه‌ش
ده‌گونجئ مه‌به‌ست پی به‌رزکردنه‌وه‌ی پوا له‌تیی بئ، واته: له‌سه‌ر ئاستی زه‌وی
به‌رز کراونه‌وه‌و، ده‌شگونجئ مه‌به‌ست پی به‌رزکردنه‌وی مه‌عنه‌ویی بئ، واته:
قه‌درو قیمه‌تی گه‌وره‌یان هه‌یه، ئنجا ئه‌و کاته‌ش دیسان مه‌به‌ست پی جیگابئ،
یان مه‌به‌ست پی ئافره‌ته‌که بئ که له‌سه‌ر جیگایه، دیسان ئه‌وه‌ش هه‌ردوو
واتایه‌که‌ی هه‌ر هه‌ن: له‌شوئینیکی به‌رزن، یاخود قه‌درو قیمه‌تیکی گه‌وره‌و
رْیزو حورمه‌تیکی گه‌وره‌یان هه‌یه.

(أَبْكَرًا): (جَمْعُ بَكَرٍ: الَّتِي لَمْ تَلِدْ، الَّتِي لَمْ تُفْتَضَّ)، (أَبْكَارٌ) كَوَى (بَكَرَهُ)، بَوَى
 نافرہ تیک کہ مندالی نہ ہوو بی، یاخود کچینیسی لانه بردرابی و ہەر کچ بی.

(عُرْبًا): (جَمْعُ عَرُوبٍ، مُعْرَبَةٌ بِحَالِهَا عَنِ عِفْتِهَا وَمَحَبَّتِهَا لِزَوْجِهَا)، (عَرُوبٌ):
 نافرہ تیکہ بہ زمانی حال دہریخات، کہ پاکہو، میردی خوئی زور خوش دەوی و،
 بیوی دلسوزہ.

(أَثْرَابًا): (جَمْعُ تَرْبٍ: لِدَاتٌ)، (تَرْبٍ) واتہ: ہاو تہ مہن، کہ واتہ: (أَثْرَابٍ) واتہ:
 ئەو نافرہ تانہ ہاوتہ مہنی یہ کدین، وہک پیکہ وہ لہ دایک بووین، (الْأَثْرَابُ: الْمَمَائِلُ
 فِي السُّنَنِ، وَأَكْثَرُ مَا يُسْتَعْمَلُ فِي الْمُؤَنَّثِ)، (تَرْبٍ) واتہ: ہاو تہ مہن، بہ لام بہ زوری
 بَوَى نافرہ ت بہ کاردی، یان بَوَى مینہ بہ کاردی، جاری وا ہہ یہ بَوَى ناژہ لانیش
 بہ کاردی، بہ لام بَوَى پیاو، یان بَوَى تیرینہ (قِرْنٌ) بہ کاردی لہ جیاتی (تَرْبٍ) کہ
 (قِرْنٌ) بہ (أَقْرَانٌ) کۆدہ کریتہ وہ، (قِرْنٌ) (هَذَا الرَّجُلُ قِرْنُ ذَاكَ)، ئەو پیاوہ ہاوتای
 ئەو پیاوہ یہ، یانی: ہاوتہ مہنیہ تی بہ لام بَوَى نافرہ ت دہ گوتری: (هَذِهِ الْمَرْأَةُ تَرْبُ
 تِلْكَ) واتہ: ہاوتہ مہنیہ تی.

مانای کشتنی نایه ته کان

سه‌ره تا خوا **إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ** ده‌فه رموی: **(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)** به ناوی خوی
به به‌زه‌یی به‌خشنده، واته:

ده‌ستی‌کردنم به ناوی خوی، مه‌به‌ستیش پی‌ئی نه‌وه‌یه:

- ۱ - ئەم کاره ته‌نیا بۆ خوا ده‌که‌م.
- ۲ - ئەم کاره به پی‌ئی شه‌رعی خوا ده‌که‌م.
- ۳ - ئەم کاره به تواناو یارمه‌تیی خوی په‌روه‌ردگار ده‌که‌م.
- ۴ - ئەم کاره بۆ هه‌ینانه‌دی په‌زامه‌ندی خوا نه‌نجام ده‌ده‌م.

﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ﴾ هه‌ر کات رووداوه‌که قه‌وما! واته: ئەو رووداوه‌ی هه‌موو مرو‌فایه‌تیی چاوه‌رپی ده‌کات و گه‌ردوون چاوه‌رپی ده‌کات، که بریتیه له پی‌چرانه‌وه‌ی لاپه‌ره‌ی ئەم ژبانه‌ دنیایه‌و، هه‌ترانه پی‌شی قو‌ناغ‌ئیکی دیکه له ژبان، که قو‌ناغی زیندوو کرانه‌وه‌و لی‌په‌سرانه‌وه‌یه، هه‌لبه‌ته قو‌ناغ‌ئیکی را‌گوزه‌ری کاتیی له نیوان ئەو دوو قو‌ناغه‌دا هه‌یه، که بریتیه له قو‌ناغی به‌رزه‌خ.

(الواقعة) ش‌یه‌کیکه له ناوه‌کانی روژی دوا‌یی، به تاییه‌ت قو‌ناغی ناخیر زه‌مان، (الواقعة) ش‌له (وُفُوع) ده‌ویه‌یانی: به‌ری‌بوونه‌وه‌ی ش‌تیک و روودانی ش‌تیک، (الواقعة) واته: ئەو رووداوه‌ی رووده‌دات، وه‌ک ش‌تیک بی‌بکه‌وی‌ته‌ خوار.

﴿لَيْسَ لَوْعِهَا كَاذِبَةٌ﴾ درۆ له قه‌ومان و روودانی دا‌نیه، ئەو کاره‌سات و رووداوه، که ناخیر زه‌مانه، درۆی تیدانیه، یاخود له کاتی روودانیدا هه‌چ که‌س درۆ ناکات، ب‌ئ‌ئ‌: نیه.

﴿خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ﴾ نزمکه‌ره‌و به‌رزکه‌ره، واته: نزمکه‌ره بۆ بی‌پروایان و تاوانبارانی‌ک، که خویان به‌رز کردو‌ته‌وه‌ به‌سه‌ر خه‌ل‌ک‌دا به‌ناحه‌ق، له‌و روژه‌دا

ئەوان نىزم دەبنەۋە، يان: ئەو پۈژە نىمىيان دەكاتەۋەو شوپان دەكاتەۋە، ﴿رَافِعَةٌ﴾، ئەوانەش كە مافىيان پېشىل كراۋە لەبن دەست و پېياندا بوون، چەۋستىراۋنەۋەو، ستەمىيان لىكراۋەو، نىمكراۋنەۋە بە ناھەق، ئەو پۈژە بەرزيان دەكاتەۋە، ياخود: ﴿حَافِضَةٌ رَافِعَةٌ﴾، مەبەست پىتى ئەۋەپە كە ئەو كارەسات و پروداۋە، كە دەقەۋمى شۈپنە بەرزهكان نىزم دەكات و شۈپنە نىمەكان بەرز دەكاتەۋە، مەموۋيان دەكاتە يەك ئاست.

ئىنجا خوا ﴿لَمَّا جَاءَ رَجُلٌ﴾ دوو لە دياردەكانى ئاخىر زەمان دەخاتە بەرچاۋ دەفەرموئى: ﴿إِذَا رُحِبَتِ الْأَرْضُ رَجًا﴾، ھەر كات زەۋى بە ھەژىزان و پاتەكىزان، پاتەكىزا. ﴿وَبَسَّتِ الْجِبَالُ بَسًا﴾، ھەروھە چىايەكانىش بە وردو خاش بوون، ھاردان. ﴿فَكَانَتْ هَبَاءً مُّثْبَتًا﴾، چىايەكان بوونە تۈزۈ گەردى پىرژو بلاۋ، ﴿هَبَاءَةٌ﴾ بە دەنكىك لە گل، يان تۈزۈ گەردىك دەگوتى، ﴿هَبَاءٌ﴾ ش ناۋى كۆپە، واتە: ئەو چىايانە دەبن بە تۈزۈ گەردى پىرژو بلاۋ.

﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً﴾، ئىۋەش بوونە سى پۆل، ﴿أَزْوَاجٌ﴾ لىرەدا يانى: (أصناف وأشكال وأشباه)، يانى: ئىۋە دەبن بە سى كۆمەل، كە ھەر كام لەو سى كۆمەلە وىكدەچن و ھەموو ئەو خەلكانەى وىكچوون، دەكرىنە كۆمەلىك و، بەجوۋرە دابەش دەبن بۆ سى كۆمەل، دواپى خوا ﴿لَمَّا جَاءَ رَجُلٌ﴾ روونى دەكاتەۋە ئەو سى كۆمەلە چۈن؟

﴿فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ﴾، خوا ﴿لَمَّا جَاءَ رَجُلٌ﴾ بەپىناسە كىردن و روون كىردنەۋەى سى كۆمەلەكاندا دى و، دەفەرموئى: (فأصحاب الميمنة ما أصحاب الميمنة) ئىنجا ھاۋەلانى پىر پىت و پىز، ھاۋەلانى پىر پىت و پىز چىن؟ ياخود ھاۋەلانى لاي راستە، ھاۋەلانى لاي راستە، كىن و چىن؟ واتە: بە شۈپەيەكن كە بازنەى ۋەسفىكردن، ناتوانى دەورىان بدات.

﴿وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمِ﴾. هاوہ لانی لای چہ پەش، هاوہ لانی لای چہ پ
چین؟ یان هاوہ لانی نہ گبەت و بی خیر، هاوہ لانی نہ گبەت و بی خیر کین و چۆن؟
ئەمە بۆ سەر لئ سورماندن و گەورە کردن و قەبە پێشاندانی وە سفراوہ کە یە.

﴿وَالسَّاعُونَ السَّاعُونَ﴾، پێشکە و تووہ کان، پێشکە و تووہ کان، واتە: پێشکە و تووہ کان
لە کردووە چاکە کاند، مەگەر ھەر بە خۆیان پێناسە بکری، یاخود
پێشکە و تووہ کان لە چاکە کاند، بەس ئەوانن کە لە رۆژی دوایدا، پێش خەلک
دەکەون، بەرەو بەھەشتە کانی خوا.

﴿أُولَئِكَ الْمَقَرُونَ﴾، ئا ئەوانەن زۆر نیزیخراوان، واتە: زۆر لە خوا نزیک
خراوان، بەو شیوہ یە بۆ خوا شایستە یە.

﴿فِي حَنَّتِ الْعَبْرِ﴾، ئەوانە لە نێو باخە کانی پر نازو نێعمە تەدان، (حَنَات) کۆی
(حَنَّة) یەو، بە مانای باخ و گۆل و گۆلزارو سەوزاییە، (التَّعِيم) واتە: نازو نێعمەت.

﴿ثُمَّ مِنَ الْأُولَىٰ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾، ئەمە باسی کۆمەلی یە کە مە، کە لە رووی
پرزبەندی شەوہ لە پێشەوہن، دەفرموئ: کۆمەلێکی زۆرن لە پێشووەکان و،
کە مێکیش لە دواینەکان، واتە: لە کۆمەلگاکانی پێشوو، پێش ئۆممەتی موحمەد
ﷺ کۆمەلێکی زۆریان تێدا بوون، لە ئەوانە ی لە پێشکە و تووہ کان و زۆر لە خوا
سەرەرا **الحج** نیزیخراوہکان بوون، بەلام لە دواینەکان لەوانە ی دوای ئەو ئۆممەتانە
ھاتوون (لە ئۆممەتی موحمەد ﷺ) کە مێکیان لەوان لەو جۆری پێشکە و توووان
و زۆر لە خوا نیزیخراوان، تێدان کە دوایی قسە ی لئ دەکەین، لە ھەندیک
گێردراواندا ھاتو، ھەندیک لە ھاوہ لانی لەو بارەوہ نیکەران بوون: چۆن دەبی
لە گەلە رابردوو و پێشووەکاندا، زیاتر جۆری پێشکە و تووہ کانیان تێدا بوون، ئەم
جۆری پێشکە و توووانە، کە جۆریکی ھەرە نایابە، لە دوو جۆرە کە ی بەھەشتیان،
چۆن دەبی کە مێک لە ئۆممەتی موحمەد ﷺ لەوانە بوون؟! دوایی ئەو ی
لەو بارەوہ ھاتو، ھەندیک فرموودەو دەقی، دێتین.

﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾، نا نهو پیشکه تووه چاکه کارانه له سهر جیگا و ته ختانیکی چنراو دانیشتون و پالیانداوه ته وه، چونکه دوایی دهفه رموی: ﴿مُتَّكِنِينَ عَلَيْهَا﴾ (سُرُر) کوی (سُرُر) ه، (سُرُر) به کوردیی چوار پایه شی پی ده لَین، (سُرُر) یانی: تهخت، ته نیا نه وه نیه جیگایه ک بی، به لکو به رزیش کراوه ته وه، (سُرُر) به (سُرُر) و، به (أَسْرَة) ش کۆ ده کرتیه وه، که چوار پیچکه ی هه بوون و به رز کراوه ته وه و، نوین و پیخه ف بو پشو و له سهر دانی له سهر ی راخراوه.

که دهفه رموی: ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾، له سهر ته ختانیکی چنراون، (مَوْضُون) له نه لندا به چینی زری ده گوتری، دوایی بو ههر شتیکی دیکه، که به مه حکمه می چنراوی، به کاره ی تراوه، نهو چترانهش بیگومان، یان به زپر یان به زیو، یان به که وهه رو مروراییه و چنراوی ناسایی نیه، ﴿مُتَّكِنِينَ عَلَيْهَا مُتَّقِينَ﴾، له سهر نهو تهخت و جیگا به رزانه، پالیانداوه ته وه و شانیا ن داداوه، پووبه پووی یه کدی، له زور جیی قورنندا، باسی نهو پووبه پووی یه کدی دانیشن و پیکه وه بوون و پیکه وه قسه کردنی به هه شتیان کراوه، که به داخه وه له نیتو کلتوورو فه رهنگی باوی میله تاندا، نهو که متر زانراوه و ده خراوه و که متر مافی خوی پیدراوه، زور کهس رهنگه و به هه شت وینا بکات، که ههر کهسه به ته نیا له شوینی خوی ده بی، وه ک کومه لگایه کی داخراوو کهس په یوه ندیی به کهسه وه نیه!! به لام که ته ماشای قورنن ده که یین خوی کارزان زور باسی نهو ده کات که به هه شتیان پووبه پووی یه کدی پیکه وه داده نیشن و قسه ده کهن، یادی دنیا ده که نه وه، وه ک له سووره تی (الصفات) دا له وباره وه کورته باسیکمان کردوه.

﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾، واته: لاوانیکی تازه پیگه یشتووی له ته مه نی لاوتیتییدا، هیلدراره، به سهر یانه وه ده که رن، بیگومان بو خزمه تکردن، (وِلْدَان) کوی (وَلِيد)، یاخود (وَلِد) ه، واته: لای تازه پیگه یشتوو، که نجی کهم ته مه ن، (مُخَلَّدُونَ) کوی (مُخَلَّد) ه، که به مانای (مُبْقَى) هیلدراره یه، واته: لهو ته مه نی

گه نجیبی و لاویتید، دهه‌نیرینه‌وه، ئنجا ئایا نه‌وانه خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** به تایبته له بهه‌شته‌ی دا دروستیان ده‌کات، بۆ خزمه‌تی به‌هه‌شته‌یان؟ یاخود: هه‌ر مندالی نه‌بالتقی مسوولمانان؟ یاخود: مندالی نه‌بالتقی، نامسوولمانان؟ له‌وه‌باره‌وه‌ زانایان چه‌ند رایه‌کیان هه‌ن، دوایی قسه‌ی لی ده‌که‌ین.

﴿ يَا كُوْبُ وَاَبْرِیْقُ وَاَبْرِیْقُ مِّنْ مَّعِیْنٍ ﴾، ئه‌وه‌گه‌نج و لاوانه‌به‌گۆزه‌وه‌ سوپراحی و په‌رداخ‌ی له‌سه‌رچاوه‌ی مه‌ی پیراوه‌وه، به‌سه‌ریانه‌وه‌ ده‌که‌پین. (اُكُوْب) كُوْی (كُوْب) ه، (اَبْرِیْق) كُوْی (اَبْرِیْق) ه، (كُوْب) یش هه‌م به‌مه‌ی ده‌گوتری و، هه‌م به‌وه‌ده‌فره‌ش که مه‌ی تیده‌کری، (مَعِیْن) یش واته: به‌چا و بی‌زاو، یاخود: کانسی و سه‌رچاوه‌یه‌ک که ئاوه‌که‌ی له‌به‌ر بی‌روات و به‌چا و بی‌زنی، (اُكُوْب) که كُوْی (كُوْب) ه، (كُوْب) قَدْحٌ لَّا عُرُوَّةَ لَهٗ، (كُوْب) ده‌فریکه‌هه‌نگلی پی‌وه‌نه‌بی و ده‌سکی پی‌وه‌نه‌بی بگیری، به‌کوردی جامی پی‌وه‌لین، یان جامۆلکه‌ی پی‌وه‌لین، هه‌لبه‌ته (كُوْب) هه‌ندی‌کیشیان لیکیان داوه‌ته‌وه‌ به‌گۆزه‌واته: گه‌وره‌تر له (اَبْرِیْق)، که به‌مانای سوپراحی دی، (اَبْرِیْق) یش كُوْی (اَبْرِیْق) ه، که هه‌ندی‌ک ده‌لین نه‌سه‌له‌که‌ی فارسییه له (آبریز) وه‌هاتوه، واته: ئاوپرێ، چونکه ئاو یان شه‌رابی پی‌وه‌کرێته‌نیو په‌رداخ و جامۆلکه‌کان، که‌واته: ده‌بی (كُوْب) له (اَبْرِیْق) ی گه‌وره‌تر بی و (اَبْرِیْق) یش له (كُوْب)، که (كُوْب) هه‌م به‌خودی شه‌رابه‌که‌ ده‌گوتری، هه‌م به‌وه‌په‌رداخ‌ه‌ی شه‌رابه‌که‌ی تیده‌کری و ده‌خوریته‌وه.

﴿ لَا یَسْأَلُونَ عَنَّا وَلَا یَبْرَهُونَ ﴾، ئه‌وه‌شه‌رابه، ئه‌وه‌مه‌یه، که ده‌یخۆنه‌وه، نه‌سه‌ر ئیشه‌و ژانه‌سه‌ری پی‌وه‌گرن و، نه‌عه‌قلیشیان پی‌وه‌سه‌ست ده‌ده‌ن، چونکه (یَنْزِفُونَ) خوی‌تراویشه‌ته‌وه: (یَنْزِفُونَ) (نَزَفٌ یَنْزِفٌ) واته: عه‌قلی له‌ده‌ستدا، عه‌قل له‌ده‌ست ده‌دات، هه‌روه‌ها (نَزَفٌ یَنْزِفٌ) واته: شه‌رابه‌که‌ی نه‌ما، نامینی، دیسان: (أَنْزَفٌ یَنْزِفٌ) یش هه‌م به‌عه‌قل له‌ده‌ست دان، هه‌م به‌لیبرانی شه‌رآب و مه‌ی ده‌گوتری، ئنجا ده‌فه‌رموی: نه‌ژانه‌سه‌ری پی‌وه‌گرن و، نه‌عه‌قلیشی پی‌وه‌له‌ده‌ست ده‌ده‌ن، یاخود: نه‌شه‌رابه‌که‌شیان لی ده‌پیری.

﴿وَفَنَكِهَتِ مِمَّا يَتَعَزَّزُونَ﴾ ههروه‌ها نه‌و لاوه تازه پیگه‌یشتووانه، به‌سه‌ریانه‌وه ده‌گه‌رین به میوه‌یه‌ک که خو‌یان هه‌ئیده‌بژین، (فَاكِهَتِ) به نه‌ناسراو هاتوه، واته: هه‌موو جو‌ره میوه‌یه‌ک که خو‌یان لی‌ی هه‌ئیده‌بژین.

﴿وَلَحِيحٌ طَبْرٌ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾ له گوشتی بالنده‌ش، له‌وهی خو‌یان نارده‌زووی ده‌که‌ن.

﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾ هه‌روه‌ها بو‌نه‌وان (بو‌نه‌و ئیماندارانه) له‌و به‌هه‌شتانه‌دا، له‌و باخانه‌دا نافرته‌انی سپیی و سو‌ل و، چاو‌گه‌ش و گه‌وره، هه‌ن.

﴿كَأَمْثَلِ اللَّوْلِيِّ الْمَكْتُونِ﴾ وه‌ک وینه‌ی گه‌وه‌ری شی‌ردراوه وان، هینه‌ده سپیی و صاف و جوان و بی‌په‌له‌و بی‌له‌که‌ن.

هه‌لبه‌ته لی‌ره‌دا: ﴿وَفَنَكِهَتِ مِمَّا يَتَعَزَّزُونَ﴾ و ﴿وَلَحِيحٌ طَبْرٌ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾ هه‌ردووکیان ده‌گه‌ردینه‌وه بو‌: ﴿يَا كُرَابُ وَأَبَارِقُ﴾، واته: نه‌و گه‌نج و لاوه تازه پیگه‌یشتووانه، به‌سه‌ریانه‌وه ده‌گه‌رین، به‌و شتانه‌وه، به‌لام: ﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾، هه‌رچه‌نده به: (حور عین) یش خو‌ی‌راوه‌ته‌وه، به‌لام زیاتر به: ﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾، خو‌ی‌راوه‌ته‌وه، واته: بو‌نه‌وان له‌وی دا، هه‌یه، نه‌ک: ﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾ یان به‌سه‌روهه بگه‌ردین! واته: بو‌نه‌وان له به‌هه‌شتدا هه‌یه، نافرته‌انی (حور) کو‌ی (حوراء) وه (عین) یش کو‌ی (عیناء) سپیی و جوان و سه‌رنج‌راکیش و، چاو‌گه‌ش و گه‌وره، که وه‌ک گه‌وه‌ری شی‌ردراوه وان.

﴿جَزَاءُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ پاداشتی نه‌وه‌یه که ده‌یانکرد.

﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْتِيهَا﴾ له‌ویدا تییدا نابیستن، نه‌قسه‌ی پووج، نه‌قسه‌ی گونا‌هبارکه‌ر.

﴿إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا﴾، ته‌نیا شتیک که له‌ویدا ده‌بیستن، هه‌ر برتیه له‌سه‌لامی په‌یتا په‌یتا، که خو‌یان سه‌لام له‌یه‌کدی ده‌که‌ن و فریشته‌کان سه‌لامیان لی‌ ده‌که‌ن.

نجا خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دیته سه‌ر باسی کومه‌لی دووه‌م له به‌هه‌شتیه‌کان، که بریتین له‌هاوه‌لانی ده‌سته راست، یاخوه‌هاوه‌لانی سه‌ر به‌خیرو به‌ره‌که‌ت.

﴿ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴾، ھاۋەلانى لاي راست، ھاۋەلانى لاي راست، كىن و چۆن؟ واتە: حالىيان بەشئىۋەيەكە نايەتە ۋەسەفكردن.

﴿ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴾، ئەۋانئىش حالىيان ۋايە لە نئو دارو درەختى سىدر دان، سىدر جۆرە درەختىكە، تاكەكەي پئى دەگوترى: (سِدْرَة) ۋ (سِدْر) ناۋى كۆيە، (مَخْضُود) بئى دېك، (مَخْضُود) ئەۋەيەكە دېكى شكىئراۋە، بەلام بئىگومان لئىرەدا مەبەست ئەۋەيە دېكى نيە، لەبەر ئەۋەي لە دنيا دا درەختى سىدر ھەيە ۋە درەختىكى بۇنخۇشە، بەلام دېكى ھەيە، ئنجا ئەۋ درەختە بۇنخۇشەي لە بەھەشتدا ھەيە، بئى دېكە.

﴿ وَطَلْحٍ مَّنضُورٍ ﴾، مۇزى لەسەرىەك پىز بوو، واتە: درەختى مۇزىشى تئىدايە، كە بەرەكەي ھەموو لەسەرىەك ھەلچىراۋە ۋ پىز بوۋە.

﴿ وَظِلِّ مَمْدُودٍ ﴾، سئىبەرىكى بى كۆتايى، سئىبەرىكى درئز كراۋەش، نەك تۇزىك سئىبەرو دۋايى ھەتاۋى بئىئى!

﴿ وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ ﴾، ئاۋىكى ھەلپراۋ، لئىرەدا خوا *سَبَّحَ لِلَّهِ* باسى كۆي ديمەنى بەھەشت دەكات، واتە: لەلايەكەۋە درەختى سىدرو، لەلايەكەۋە درەختى مۇز كە بەرەكەي پىز كراۋە، ئنجا سئىبەرىكى دوورو درئز، ئنجا ئاۋىكى ھەلپراۋ، كە ۋەك پئىشتر گوتمان: بە كوردىي تاڭگەي پئى دەلئىن، بە عەرەبىي (شلال)ى پئى دەلئىن.

﴿ وَفِكَهٖمۡ كَيْفَ ۙرۙ ﴾، ھەروھە ميوەي زۆر، واتە: زۆر جۆرە ميوە.

﴿ لَا مَقْطُوعَةَ وَلَا مَمۡوَعَةَ ﴾، نە پىردراۋە (ميوەكەي بىرئى ۋ كۆتايى بئى) نە پئى لئىگراۋىشە، ۋەك ميوەي دنيا نيە، كە لە ۋەرزىكدا ھەيە ۋە لە ۋەرزىكى دىكەدا نيە، ياخود ھەيە، بەلام دەبىرئى، ياخود پئى لئىدەگىرئى، لە بەھەشتدا نە ميوەكە كۆتايى پئىدئى ۋ، نە پئىشى لئىدەگىرئى.

﴿ وَفُرُشٍ مَّرْقُوعَةٍ ﴾، هه‌روه‌ها چهند جیگایه‌ک بو تیدا پشوودان و سره‌وتن، که به‌رزکراونه‌وه، ﴿ فُرُشٍ ﴾ کوی (فراش)ه، ﴿ مَّرْقُوعَةٍ ﴾ ش سیقه‌تی (فُرُش)ه، واته: چهند جییه‌ک که به‌رزکراونه‌وه، نجا نه‌و به‌رزکراونه‌ویه، ده‌گونجی مانا مه‌عنه‌ویه‌که‌ی مه‌به‌ست بی، واته: زور به‌ قه‌درو قیمه‌ت و پر نرخ و به‌هان، ده‌شگونجی مه‌به‌ست پیی حالته‌ ماددیه‌که‌ی بی، واته: له ناستی زه‌وی به‌رزکراونه‌وه، نه‌ک له‌سه‌ر زه‌وی بن.

﴿ إِنَّا أَنشَأْنَهُمْ إِنشَاءً ﴾، یه‌کسه‌ر له‌ باسی جیگا و پِگا و پیخه‌ف و شوئی نیسپراحت دا، دپته‌ سه‌ر باسی ئافره‌تان، ده‌فه‌رموی: ئافره‌ته‌کانی به‌هه‌شت به‌ پیگه‌یاندن و دروستکردنی تاییه‌ت دروستمان کردوون.

﴿ جَعَلْنَاهُمْ أَتْرَابًا ﴾، گتیراومانن به‌ کج، واته: ئافره‌تی ده‌ست لی نه‌دراون.

﴿ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴾، ﴿ عُرُوبٍ ﴾ که کوی (عروب)ه، بریتیه‌ له‌و ئافره‌ته‌ی میردی خوی زور خو‌شده‌وی و زور پیوه‌ی پیوه‌سته، ﴿ أَتْرَابًا ﴾، کوی (ترب)ه، واته: هاوته‌مه‌نن له‌گه‌ل میرده‌کانیان، یاخود ئافره‌ته‌کان هه‌موویان هاوته‌مه‌نی یه‌کدین.

﴿ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴾، هه‌موو نه‌وه (نه‌و نازو نیعمه‌ته‌ هه‌مووی) بو‌ هاوه‌لانی ده‌سته‌ راست، نه‌وانه‌ی به‌ ده‌ستی راستیان نامه‌ی کرده‌وه‌کانیان ده‌دریته‌وه، یان نه‌وانه‌ی خاوه‌نی خیر و خو‌شی و به‌ره‌که‌ت و پیزن.

﴿ ثَلَاثَةٌ مِنْ الْأُولَىٰ وَثَلَاثَةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴾، هاوه‌لانی لای راستیش، کومه‌لنکی زور له‌ پیشووه‌کان هه‌ن، کومه‌لنکی زوریش له‌ دواییه‌کان، واته: له‌ ئۆمه‌تی موحه‌مه‌د ﴿ ۱۱۱ ﴾ له‌ هه‌ردوو له‌ ئۆمه‌ته‌که‌ زورن: له‌ پیشووه‌کان و، له‌ ئۆمه‌تی پیغه‌مبه‌ری کۆتایی (موحه‌مه‌د)یش ﴿ ۱۱۲ ﴾، له‌ هاوه‌لانی ده‌سته‌ راست، خه‌لنکی زور هه‌ن.

مه سه له گرنکه کان

مه سه له ی به که م:

قهومانی رووداوی ئاخیر زه مان، راسته و درۆی تیدانیه، که مایه ی نزمکردنه وه ی که ساتیک و بهرزکردنه وه ی که ساتیکی دیکه یه و، تیبدا زه وی به توندیی راده ته کینرێ و، چیا به کان به وردو خاش بوون ده هاردرین و، ده بنه توژو گهردی پرژو بلاو:

خوا ده فه رموی: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لَوْعِنَهَا كَاذِبَةٌ ۝٢ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ۝٣ إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا ۝٤ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًا ۝٥ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًا ۝٦﴾.

شیکردنه وه ی ئەم ئایه تانه، له پینج برگه دا:

١- ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لَوْعِنَهَا كَاذِبَةٌ﴾، هه ر کات رووداوه که قهوما! به دنیایی مه به ست له رووداوه که رۆژی دوا یبه، قوناعی به که می رۆژی دوا یی، که ئاخیر زه مان و، تیکچوونی گه ردوون و، پینچرانه وه ی ئەم لایه رهی ژیا نی مروقه، که له دنیا دا ده یگوزه ریئن، چونکه (واقعة) بو خۆی به کیکه له ناوه کانی ئاخیر زه مان، (وَقَعَتِ: الْوُقُوعُ ثُبُوتُ الشَّيْءِ وَسُقُوطُهُ، وَوُقُوعٌ) به مانای چه سپاندنی شتییک و که وتنی شتییکه، (وَالْوَاقِعَةُ: لَا تُقَالُ إِلَّا فِي الشَّدَّةِ وَالْمَكْرُوهِ)، وشه ی (وَاقِعَةٌ) ته نیا بو حاله تی سه خته ی و، شتییک که ناخۆشویسترا و بێ ده گوتری، ههروه ها: (الْوَاقِعَةُ: الْحَادِثَةُ الَّتِي وَقَعَتْ وَحَصَلَتْ، وَالْوَاقِعَةُ: الْمَوْصُوفَةُ بِالْوُقُوعِ وَالْحُدُوثِ)، (وَاقِعَةٌ) ئەو رووداوه ی ده فه ومی و پهیدا ده بی، (واقعة) رووداویکی وه سفکراوه به پهیدا بوون و قهومان.

(الطبري) په حمه تی خوا ی لئ بئ له ته فسیره که ی خۆیدا له عه بدوللای کوری عه بیاسه وه (خوا له خۆی و با ی رازی بئ) هیتاویه تی که گو توویه تی: (الْوَاقِعَةُ

وَالطَّامَةُ وَالصَّاحَّةُ، وَتَحُو هَذَا، مِنْ أَسْمَاءِ الْقِيَامَةِ، عَظَّمَهُ اللَّهُ (جامع البيان: ٣٣٣٣٣) واته: (الْوَاقِعَةُ وَالطَّامَةُ وَالصَّاحَّةُ)، وَيَنْهَى نَهْوَهُ، هَهُمُورِيَان لَه نَاوَه كَانِي رُؤْيِي قِيَامَه تَن، خُوا نَهَو رُؤْهِي مَه زَن پِي شَان دَاوَه، بُوِيَه نَهَو هَهُمُو نَاوَانَهِي لِي نَاوَن.
له باره ي وشه ي (إِذَا) وه كه له سه ره تاي نايه ته كه وه هاتوه، دوو راي سه ره كي ي ههن:

يه كه م: (إِذَا: ظَرَفٌ مَحْضٌ نَيْسٌ فِيهَا مَعْنَى الشَّرْطِ، وَالْعَامِلُ فِيهَا مَا فِي مَعْنَى «نَيْسٍ» مِنَ النَّفْيِ، كَأَنَّهُ قِيلَ: يَنْتَفِي الكِذْبُ بِوُقُوعِهَا إِذَا وَقَعَتْ، وَهَذَا اخْتِيَارُ الرَّمَّحْشَرِيِّ).

واته: كه ده فه رموي: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لَوْقَعِنَهَا كَاذِبَةٌ﴾، (إِذَا) ليره دا زه رفيكي رووته (ظرف) واته: كاتيک، يان شوينتيک كه شتيکي تييدا روو ده دات او ماناي مه رجی تييدانيه، نه وه ي مه نصووي کردوه، نه وه يه كه له ماناي (لَيْسَ) دا هيه، له لابر دن (نَفْيِ)، كه ده فه رموي: ﴿لَيْسَ لَوْقَعِنَهَا كَاذِبَةٌ﴾، واته: رووداوه كه روودانه كه ي درو نيهو كاتيک رووده دا، دروي تييدا ناميني، زه مه خشه ري نه م رايه ي هه لبرداروه بو ماناي (إِذَا).

دووه م: هه نديكي ديکه له زانايان وه ک (أبي حيان) گوتويه تي: (إِذَا: شَرْطِيَّةٌ وَالْعَامِلُ فِيهَا الْفِعْلُ الَّذِي بَعْدَهَا وَالَّذِي يَلِيهَا، وَهُوَ اخْتِيَارُ أَبِي حَيَّانِ أَي: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ﴾ جُوزِي النَّاسُ كُلَّ حَسَبِ عَمَلِهِ).

گوتويه تي: (إِذَا) ليره دا بو مه رجه، نه وه ش كه مه نصووي کردوه، نه وه کرداره ي دوايه تي و نه وه ي دوايي ويش، واته: كاتيک نهو رووداوه قهوما، خه لک هه ره كه سه به پي تي کرده وه ي خو ي سزاو پاداشتي ده دري ته وه.

هه ردووک رايه کانيش ويده چن، به لکو (محي الدين درويش) له ته فسيره كه ي: (إعراب القرآن الكريم) دا ده (١٠) راي زاناياني هي ناون له باره ي نه م (إِذَا) يه وه، ره حمه تي خوا له زانايان بي و، خوا پاداشتيان بداته وه، هه نديک جاران به بوچووني من زياد له پيويست خو يان به ورده کاريي زمانه وانبييه وه سه رقالي

کردوه، له سهر حيسابى هه نديكى لايه نى ديكه، كه پتويسته بو تيدا قولبوونه وهى
قورنان و لى تيگه يشتنى و، وه رگرتنى حيكهت و نه پييه كانى.

(الطبري) ده ربارهى: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَئِيسَ لَوْعَعِنَهَا كَاذِبَةٌ﴾، ده لى: ﴿وَالْكَاذِبَةُ فِي
هَذَا الْمَوْضِعِ مَضْرُوبٌ مِثْلُ الْعَاقِبَةِ وَالْعَاقِبَةُ﴾، وشهى (كاذبة) لهم شوينه دا: ﴿لَئِيسَ
لَوْعَعِنَهَا كَاذِبَةٌ﴾، چاوگه، وهك (العاقبة والعاقبة)، (عاقبة) سه ره نجامه و، (عاقبة) واته:
بى به لايى و سه لاهه تى، كه واته: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَئِيسَ لَوْعَعِنَهَا كَاذِبَةٌ﴾، كاتيك
رووداوه كه قهوما، كه ناخير زه مانه، له كاتى روودانه كه يدا درو نامينى، به و واتيه
كه هيچ كه س نامينى، بلى: راست نيه.

هه نديكى ديكه له زانايان گوتويانه: (كاذبة) سيفه تى وه سفراويكى
قرتيزاوه، ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَئِيسَ لَوْعَعِنَهَا كَاذِبَةٌ﴾، واته: (لئيس لوععيتها نفس كاذبة)،
هيچ كه سيك نامينى له و كاته دا درو بكات و، بلى ناخير زه مان و پوژى دوايى
راست نيه.

كۆي قسهى زانايان له وباره وه، له سى بوچووندا كورت ده كه يه وه:

١- (لئيس لوععيتها كذب بل هي صادقة وحاصلة يقيناً)، واته: روودانه كه ي دروى تيدانیه،
به لكو راسته و جتي دنيا ييه.

٢- (لئيس لوععيتها نفس كاذبة)، واته: بو روودانه كه هيچ كه سى درو كه ر نابى.

٣- (لئيس لوععيتها كاذبة)، واته: له كاتى روودانيدا، هيچ كه سيك نامينى، درو له گه ل
خاوه نه كه ي دا بكات، به نكو و ليليكردنى.

ئنجا دپته سه ر باسى ئه وه كه له و ناخير زه مانه دا چى ده قه و من! پيشى ده فه رموى:

(٢) - ﴿خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ﴾، نزمكه ره وه يه و به رزكه ره وه يه، (الطبري) ئاواى مانا كردوه،
چونكه خوا به ره ها يى هيناويه تى، به رزكه ره و نزمكه ره، چى به رز ده كاته وه و چى
نزم ده كاته وه؟ خوا **الرافعة** باسى نه كردوه، به لام به پيى سياق ده گونجى ماناى بو دابترى،

خوای پهروه ردگاریش بویه باسی نه کردوه، تاکو زیاتر له واتایهک هه تیرگری و، کتیبی خویشی قه له بالغ نهکات به شتیک که مرؤف فیکری پی دهشکن، (الطبري) ده لئ: (الْوَاقِعَةُ حِينِيذٍ خَافِضَةً أَقْوَامًا كَانُوا فِي الدُّنْيَا أَعْرَاضَ إِلَى النَّارِ، وَرَفَعَتْ أَقْوَامًا كَانُوا فِي الدُّنْيَا وَضَعَاءَ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ وَجَنَّتِهِ) (أخرجه الطبري: ۳۳۳۵، عن قتادة).

واته: ئەو کاره ساته، ئەو پووداوه لهو پوژدها کۆمه له خه لکتیک که له دنیا دا خاوهن عیززهت و بالأدهست بوون، نزمیان دهکاته وهو، شوپریان دهکاته وهو بۆ ناگری دۆزهخ، ههروهها که سانیکیش که له دنیا دا بی دهست و پی و ژیر دهست بوون، بهرزیان دهکاته وهو به رهو بهزهیی خواو بههه شتی خوا.

ههندیک له زاناپانیس گوتوو یانه: ﴿حَافِضَةٌ﴾، واته: نزمکه رهوهیه بۆ هه موو بهرزییه کان، ﴿رَافِعَةٌ﴾، واته: بهرزه رهوهیه بۆ هه موو نزمایه کان، واته: ئەم سه رهوهیه بهرزیی و نزمی تیدا نامینی، هه مووی تهخت و به کسان ده بی، له سووره تی (طه) دا خوای بالأدهست دهفه رموی: ﴿فِيذْرُهُمَا قَاعًا مَصْفُوفًا﴾ (طه، دهیکاته تهختایه کی بی بهرزیی و نزمی، ساف و بی گری و گو ل.

۳- ﴿إِذَا رَحَّتِ الْأَرْضُ رَجًا﴾، کاتیک زهوی راته کینرا، به راته کینرا، (الطبري) وشه ی (رَجًا) ئاوا لیکداوه ته وهو: (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ فَحَرَكَتْ تَحْرِيكًا)، کاتیک که زهوی له رهزینرایه وهو، جوو لئینرا به جوو لاندنیکی بههیز.

۴- ﴿وَسَبَّتِ الْجِبَالُ سَبًا﴾، چپایه کانیش وردو خاش کران، به هاپدران، (فُتَّتَتْ الْجِبَالُ فُتًّا فَصَارَتْ كَالدَّقِيقِ الْمَبْسُوسِ وَهُوَ الْمَبْلُوطُ)، چپایه کان هاپدران، وهک ئاردی ته پریان لیتهات، ئاردیک که ته ره ده کری، ده بیته هه ویر، (رَجَّةٌ: هَرْهٌ، وَارْتَجَّ: اهْتَزَّ)، (رَجَّةٌ) واته: راپته کاند، راپشه قاند، (وَارْتَجَّ: اهْتَزَّ) هه ردووکیان به یهک واتان واته: راته کیندراو، راپشه قیندراو، وهک خوا ^{بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} له سووره تی (المزمل) دادده فه رموی: ﴿يَوْمَ تَرْتَجُّ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَيْبًا مَهِيلاً﴾ (۱۱)، واته: ئەو پوژدهی زهوی ده له رهزی و چپایه کان ده بن به ته پۆلکه یهک، له ئاردیکی هاپدراو، یان: ملیکی ورد،

(التَّبِيسَةَ عِنْدَ الْعَرَبِ: الدَّقِيقُ وَالسَّوِيقُ يُلْتُ وَيَتَّخَذُ زَادًا)، (تَبِيسَةً) له لای
عهده بان بریتیه له ئاردو هه ویریکی که تۆزیک ئاوی پیده کهن و وهک تۆیشووویهک
هه لده گیری.

(٦) - ﴿فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًا﴾، ئنجا چیا به کان (که ئاوا ده هاپدرین و وردو خاش ده کرین)
ده بن به تۆزو گهردیکی پرژو بلاو، وشه ی (هباء) ناوی کۆیه و تاکه که ی بریتیه له
(هَبَاءَةٌ)، (الْهَبَاءُ: الْعَبَارُ الَّذِي تُطَيَّرُهُ الرِّيحُ فَيَلْزَقُ بِالْأَشْيَاءِ)، (هَبَاءٌ): بریتیه له و تۆزو
گهرده ی با ده یرفین و، به شته وه ده نووسی، تاکی (هَبَاءٌ) یش (هَبَاءَةٌ) یه، که ده نکیتیکی
ئهو تۆزه یه، (هَبَاءٌ) ناوی کۆیه تی.

(مُنْبَثٌ) پرژو بلاو، (بَثَّةٌ) پرژو بلاوی کرد، (مَنْبَثَةٌ) پرژو بلاو بوو.

له باره ی (هَبَاءٌ) وهش زانا بان زۆر شتیان گوتوه:

(١) - (هُوَ شُعَاعُ الشَّمْسِ الَّذِي يَدْخُلُ مِنَ الْكُوَّةِ كَهَيْئَةِ الْعُبَارِ)، بریتیه له تیشکی خۆر
که له په نجه ره وه دئی، وهک شیوه ی تۆزو گهرد ده نوین، که له راستییدا ئه وه تیشکی
خۆر نیه شیوه ی تۆزو گهرد ده نوین، به لکو تۆزو گهرده که یه به هو ی تیشکی
خۆره که وه ده رده که وئی.

(٢) - (هُوَ رَهَجَ الدَّوَابِّ) ئهو تۆزو خۆله یه که له بن پیی ئاژه لان به رز ده بیته وه.

(٣) - (تَطَايُرٌ مِّنْ شَرِّ النَّارِ الَّذِي لَا عَيْنَ لَهٗ)، بریتیه له و پارچه وردانه ی که له ناگر
به رز ده بنه وه و جهسته یان نیه، دوو که ل و پارچه ی وردی لی به رز ده بنه وه که بو ت
ناگیری.

(٤) - (مَا تَذُرُّهُ الرِّيحُ مِنْ حَطَامِ الشَّجَرِ)، (هَبَاءٌ) ئه وه یه که بایه کان پالی پیوه ده نین و
بلاوی ده که نه وه، له تۆزو گهردی تیکشکاوی گژوگیا.

مانا به کانیش هه موویان لیک نزیکن.

کورتە باسټیک له باره‌ی سه‌ره‌نجامی زه‌وی و

چیاپه‌کانه‌وه له ئاخیر زه‌مان دا

ئهم کورتە باسه له‌به‌ر پۆشنایی چه‌ند ئایه‌تیک‌ی قورئانی مه‌زندا ده‌خه‌ینه‌پوو،
ئه‌ویش له دوو برگه‌دا:

برگه‌ی یه‌که‌م: له باره‌ی زه‌وییه‌وه:

خو **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** له باره‌ی زه‌وییه‌وه که چی به‌سه‌ر دێ! ئهم زه‌وییه‌ی ئیمه ئیستا
له‌سه‌ری ده‌ژین، ئارامه وه‌ک بێشکه‌و لانکه‌یه‌ک، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا که پینج جوړه
جوو‌له‌و سووران‌ه‌وه‌ی هه‌ن:

١- به‌ ده‌وری خۆیدا ده‌خولیت‌ه‌وه‌و، له به‌رانبه‌ر خۆردا به‌ خیرایی سی (٣٠) کیلۆمه‌تر
له‌ خوله‌کێک دا، که ده‌بیت‌ه‌ هۆی په‌یدا‌بوونی شه‌و و پۆژان، واته: هه‌زارو هه‌شتسه‌د
(١٨٠٠) کیلۆمه‌تر له سه‌عاتیک‌دا.

٢- به‌ ده‌وری خۆردا ده‌خولیت‌ه‌وه‌ به‌ خیرایی سی (٣٠) کیلۆمه‌تر له چرکه‌یه‌ک‌دا،
واته: شه‌ست (٦٠) ئه‌وه‌نده‌ی خیرایی سووران‌ه‌وه‌ی به‌ ده‌وری خۆیدا، ده‌بیت‌ه‌ هۆی
په‌یدا‌بوونی چوار که‌شه‌کان.

٣- پاشان له‌گه‌ڵ خۆریشدا به‌ ده‌وری دالی راوه‌ستاودا ده‌خولیت‌ه‌وه‌ به‌ خیراییه‌کی دیکه‌.

٤- دوا‌ییش له‌گه‌ڵ دالی راوه‌ستاویشدا به‌ نی‌و چه‌قی که‌هکه‌شاندان.

٥- دوا‌یی له‌گه‌ڵ که‌هکه‌شانی‌شدا سووران‌ه‌وه‌یه‌کی دیکه‌ هه‌یه، به‌لام ئیمه ئارام و
سه‌قامگیری ده‌بینین، ئنجا خو **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** له چه‌ند ئایه‌تیک‌دا له‌ قورئاندا، باسی ئه‌وه‌ی
کردوه که زه‌وی چ گو‌وانکار‌یه‌یه‌کی به‌سه‌ر دادێ له ئاخیر زه‌ماندا، که ئیمه وه‌ک ئه‌وه‌یه
شه‌ش (٦) ده‌قان دینین:

۱- لهو بارهوه له سوورهتی (ابراهیم) دا خوا ده فهرموئ: ﴿يَوْمَ نَبْدَلُ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ ۗ وَبَرِّزُوا لِلَّهِ الْوَجْدَ الْفَهَارِ﴾ (۱۸) ﴿إبراهیم، واته: ئەو پۆژه که زهوی جیاده بی لهم زهوییهی نیستاو، ناسمانه کانیش جیا دهن لهم ناسمانانهی نیستا، واته: نه ناسمانه کان وهک خویمان ده مینن، نه زهویش، هه لبه ته زهوی شتیکی بچووکه له نیو ناسمانه کاند، به لأم یۆ ئیمه زهوی ئەگەر له ناسمان گرنگتر نه بی، که متر گرنگ نیه، چونکه ژیا نی ئیمه به زهوییه وه به ستراوه، خوا ﴿سورە هود﴾ ته نیاز هوی واهه له خستوه، ژیا نی مرۆقی له سه ر بگوزهری، ئنجا وهک له ته فسیری سوورهتی (ابراهیم) دا گو توومانه: ئەمه تاکه نایه تیکه له قور ئاندا- به پیتی تیکه یشتنی من- که و پینهی نیه و خوا ﴿سورە هود﴾ تیییدا باسی ئەوه ده کات، نه ناسمانه کان وهک خویمان ده مینن له پۆژی دواییدا، نه زهویش، به لکو ده گۆرین و عاله میکی دیکه دیته ئاراهه.

۲- ئەو نایه تانهی سوورهتی (الزلزلة)، که خوا تییان دا ده فهرموئ: ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۙ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۙ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ۚ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۗ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْسَىٰ لَهَا ۙ﴾.

واته: هه ر کاتیکی زهوی له رزیه وه، ئەو له رزینه وه یه ی بۆی دانراوه، زهوی قورساییه کانی خۆی ده رهاویشت (قورساییه کانی چین؟ خه زنه کان که تیییدا شتیردراونه وه، جه نازه کانی مرۆقه کان و جنده کانن، هه رچی هه یه له زهویدا، هه مووی ده رده هاوئ) مرۆقیش به سه رسورمانه وه گوئ: بۆچی وا ده کات؟ له و پۆژه دا زهوی هه واهه کانی خۆی باس ده کات، که پهروه ردگاری سروش ی بۆ کردوه. (فه رمانی پیکردوه، که ده بی وا بکات).

که بیگومان ئەوه مه به ست پتی زمانی حاله، هه لبه ته له لای خوا ناسانه زهویش بینیته گو: ﴿وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ (۱۱) ﴿فصلت، خوا که هه موو شتیکی هیناوه ته گو، ده توانی زهویش بینیته گو، به لأم وا پیده چی مه به ست پتی ئەوه بی: به زمانی حال، زهوی خه لک تیده گه یه نی که خوا فه رمانی پیکردوه،

ژیانی مروّف له سهر زهوی کۆتایی پـ بـ، بۆیه وا زهوی ده که وێته ئه و جووله جووله و، ده رهاو بشتنی قورساییه کانی خوئی.

(٣) - له سوورهتی (الحاقه) ش دا خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ئاوا باسی ئه و گوێرانکار بیانه ده کات که به سهر زهوی دا دین، ده فه رموئ: ﴿ **فَاِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ نَفْحَةٌ وَجَدَ ۝١٣ وَجِلِبَتِ الْاَرْضِ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَجِدَةً ۝١٤ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١٥** ﴾، واته: کاتن: یهک دانه فوو به (که رهنه) دا کرا، (یانی: بۆ جاری یه کهم) زهوی و چیا به کان هه لکیران و، به یه کجار پێکدادران، له و پوژده دا پرووداوه که (ئه و پرووداوهی خوا هه وائی پێداوه و پێشتر باسی کردوه) ده فه رموئ (که مه به ست پئی ئاخیر زه مانه).

(٤) - له سوورهتی (الانشقاق) یش دا خوا ده فه رموئ: ﴿ **وَإِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ ۝٢ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَلَخَّتْ ۝٣ وَأَذَّتْ رِحْبُهَا وَخَفَّتْ ۝٥** ﴾، واته: کاتیک زهوی لیککی شری به وه، هه رچی له نیو هه ناویدا هه به، فرییداو خوئی خالیی کرده وه، (هه چی له نیو خویدا نه هه یشت) گوویی گرت بۆ پهروه ردگاری و فه رمانبه ر بوو، له سه ریشی پێویست بوو (ئه و فه رمانبه ریه، یاخود، ئه و پرووداوهی به سه ری ها توه چه سپا).

(٥) - له سوورهتی (الفجر) یش دا خوا ده فه رموئ: ﴿ **كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ۝٦** ﴾، واته: نه خیرا وازی نین (ئه ی بپهروایه کان، ئه م (کلا) یه په یوه ندی بی به پێش خو یه وه هه به) کاتیک زهوی وردو خاش بوو، به وردو خاش بوونیکی ته و او، هاردره به هاردران.

(٦) - ئه و ئایه ته ی سوورهتی (الواقعة)، که خوا ده فه رموئ: ﴿ **إِذَا رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجًّا ۝٧** ﴾، واته: کاتیک زهوی راته کینرا به راته کاندن.

ئنجنا ئه گه ر که سێکی سه رکێل و ساده ته ماشای ئه و ئایه ته موباره کانه بکات، ده لئ: بۆچی خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** له شوئیکدا ده فه رموئ: زهوی له رزیه وه و، له شوئیک دیکه دا ده فه رموئ: زهوی و چیا به کان پێکدادران و، له شوئیک دا ده فه رموئ: زهوی راته کینرا و، له شوئیک دا ده فه رموئ: زهوی هه رچی له هه ناویدا هه به، ده ریه او بشت و، له شوئیک دیکه دا ده فه رموئ: زهوی ده گوێدری؟!

ده لَئین: له راستییدا ئهوانه قۆناغه کانی ئه و کاره ساته گه وره یه ن، که به سه ره زه ویدا دئی، که سه ره تا ده له رزته وه و، دوایی به رز ده بپته وه و، دوایی له گه ل چیا به کان پینکدا ده درین و، دوایی چیا به کان ده هاردرین و، زه وی وردو خاش ده بی، ئنجا خوی کار به جی له هه ره شوینه باسی قۆناغیک و دیوکی ئه و حالته ی کرده و، که له ناخیر زه ماندا به سه ره زه ویدا دئی.

برگی دووه م: له باره ی چیا به کان هه:

له و باره شه وه هه شت (8) ده قان دئین:

(1) - له سووره قی (التکویر) دا خوا ده فه رموی: ﴿وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾﴾، واته: کاتیک چیا به کان رۆیتن دران، رۆیشیتن دران، واته: له شوینی خویان نه هیتل دران.

(2) - له سووره قی (النبا) دا خوا ده فه رموی: ﴿وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿١٠﴾﴾، واته: چیا به کانیش رۆیشیتن دران و بوونه تراویلکه، (سراب) به کوردیی تراویلکه ی پی ده لئین، ئه وه به که له بیابان دا له دووره وه ته ماشای ده که ی، وه ک شه پۆلی ئاو دپته به رچاوت، به لام دوایی که لئی نیزی که ده بیه وه، ده بی نی به س شه پۆلی گه رما بووه، له سه ره بیابان، که وینه ی ئاو ده کات، واته: چیا به کان وه ک تراویلکه یان لی دئی، که وردو خاش ده بن.

(3) - له سووره قی (الواقعة) دا خوا ده فه رموی: ﴿وَبُتَّتِ الْجِبَالُ بَسًا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبًا مُنْبَثًا ﴿٦﴾﴾، واته: چیا به کان وردو خاشکران و هاردران و، بوونه تۆزو گه ردی پرۆو بِلّاو.

(4) - له سووره قی (المعارج) دا، خوا به لایه نێه به جۆریکی دیکه، باسی چیا به کان ده کات که له ناخیر زه ماندا چیا یان لی دئی! ده فه رموی: ﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾﴾، واته: چیا به کان، وه ک خوری یان لی دئی، خوری ئه وه به که له مه رو به ران ده کریته وه، له شوینی دیکه ده فه رموی: ﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ وه ک خوری شکرناوه، شکرناوه هه ئه وه به

خوری پيشی تويہ ليککه، دوايي ده زوو ده زوو ليکي ده که يه وه، بو ئه وه ي بچري، يان بر يسي، ئا ئه وه پي ده گوتري: شکرانه وهو شيکرانه وه، واته: ئه و چيايانه وه ک خوري شيکرانه وه، شيکراوه يان لي دي.

(٥) - له سووره تي (القارعة) ش دا، هه ر باسي ئه وه ده کات که چيايه کان وه ک خوريان لي دي، به لام له وي ده فه رموي: ﴿وَتَكُونُ أَلْجَبَالُ كَالْمَعِينِ الْمَنفُوشِ ٥﴾، واته: چيايه کان، وه ک خوري رهنگا و رهنگان لي دي، (مَنْفُوش) هه نديک گوتويوانه: واته: (مَنْفُوش) رهنگا و رهنگ، (ذُو أَلْوَانِ)، هه نديکيش گوتويوانه: (مَنْفُوش) يش هه ر به ماناي پرژو بلا وکردن و شيکردنه وه دي، (نَقَشَتْ فِيهِ غَنَمَ الْقَوْمِ) واته: مه رکه که به شه و چوه نيو کشتو کاله که وه، ده گوتري: (نَقَشَ) له بهر ئه وه ي له وي دا پرژو بلا و ده بيته وه.

(٦) - له سووره تي (المرسلات) يش دا، به جو ريکي ديکه خوا ﴿سَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ رُحْمًا رَبِّهِمْ﴾ باسي چيايه کان ده کات، ده فه رموي: ﴿وَإِذَا الْجِبَالُ سُفَّتْ ٦﴾، واته: کاتيک چيايه کان (نه سف) بوون، واته: له شويني خويان هه لقه تران و، له بيخه وه هي ندران، (نَسَفَ) هه م به ماناي هه لقه نندن، هه م به ماناي وردو خاش بوون و هاردرانيش دي.

(٧) - له سووره تي (الحاقة) دا خوا ده فه رموي: ﴿وَجُمَلِ الْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَذُكَّرًا وَجِدَّةً ٧﴾، واته: زه وي و چيايه کان هه لگيران و، به کجار پيکداران، واته: وردو خاشکران.

(٨) - ده قيني ديکه که په يوه نديي هه م چيايه کانه وه هه يه، هه م به زه وييه وه، که برتیه له س ئايه تي سووره تي (طه)، که خوا ده فه رموي: ﴿وَسَتُورُنَاكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ٨﴾، ﴿فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ٩﴾، ﴿لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ١٠﴾.

واته: (ئهي موحه ممه د) ﴿١٠﴾! له باره ي چيايه کانه وه پرسيارت لي ده که ن جيمان لي دي له ئاخير زه ماندا؟ ﴿بَلَى: په روه ردگارم له بهر يه کيان هه لده وه شيتي﴾ (نَسَفَ) برتیه: له بهر يه که هه لوه شانندن و پارچه پارچه کردن ﴿فَيَذَرُهَا﴾ (ها) يه که ي ده چيته وه بو زه وي، هه رچه نده باسي زه وي نه کراوه، به لام چيايه کان له سه ر

زهویین و چایه کان به روالهت لهسه زهوی دانراون، نهگه رنا له راستیدا له نّیو زهوی دان، چونکه هه چایهک چهنده ی به دهروهه یه، به پّی قسه ی زانایانی شاره زایانی زهویناسی ده لّین: له ههوت هینده، تاکو پازده هینده ی به ناخی زهویدا چۆته خوار، بۆ وینه: چای هیمالایا، لووتکه ی ئیفرست، که هه شت هه زارو هه شتسه دو شه شت و شه ش (۸۶۶) مه تر یانی: دهوری نوّ کیلومه تر به رزه، مانای وایه نوّ (۹) کیلومه تر جارانی ده (۱۰) بکه، یان جارانی پازده (۱۵) بکه، واته: دهوری نه وه د (۹۰) کیلومه تر، یا خود سه دو په نجا (۱۵۰) کیلومه تر ی به ناخی زهویدا چۆته خوار! ئنجا خوا **الْمَسَاكِينِ** ده فه رموی: ﴿فَيَذُرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا﴾ زهوی ده کات به گوڤه پانئیکی تهخت و بئ به رزی و نزمیی (صَفْصَف) واته: بئ گری، ﴿لَا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا﴾، نه مه له رپوی ره وانئیییه وه پّی ده گوتری: شیوازی درژّه پیدان (اِطْنَاب) چونکه حالّ و مه قامه که وا ده خوازی، (قَاعًا) واته: تهخت، (صَفْصَف) واته: ساف و بئ گنج و گری و گوڤ، دواپی ده فه رموی: ﴿لَا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا﴾، نه لاریی تیدا ده بینی، نه به رزایی، (عِوَج) لاریی و، (أَمْتٌ) به رزایی، نه ته پۆلکه یه ک، نه به رزاییه ک، نه گریه ک، نه گنجیکی تیدا نابینی.

شایانی باسه: هه ندیک له زانایان که به بۆچوونی من باش له ئایه ته کان ورد نه بوونه وه، پّیان وابوه ئه و رووداوانه په یوه ندییان به قیامه ته وه هه یه و، وایانزانیوه ئه م گه ردوونه هه رهوک خۆی ده بیت، به لام ئایه ته که ی سووره تی (ابراهیم) بابه ته که بۆ ئیمه یه کلایی ده کاته وه: ﴿يَوْمَ يُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۱۸) ابراهیم، واته: ئه و رۆژ ی نه ناسمانه کان، نه زوی، وه ک خۆیان نامینن و، هه موویان بۆ خوا ی تاکسی ملیتکه چکه ر دینه گوڤی، واته: کاتیک قیامه ت دئ، ئه م عالم و جیهانه ی ئیستا ئیمه تیندا ده ژین، ئاوا نه ماوه و جیهانیک و عالمیکی دیکه ها تۆته گوڤی و، ئیمه له ته فسیری سووره تی (ابراهیم) دا له کاتی ته فسیرکردنی ئه و ئایه ت موباره که دا که هینامانه وه

{ثابته ق ژماره (٤٨)} باسمانکرد که پیغمبره ری خوا ﷺ ده فہرموی: (خہ لک له
 رۆژی قیامہ تدا له سہر زہویہ ک کو دہ کریتہ وه بو سزاو پاداشت و لپیرسرانہ وه
 کہ وهک نانیکسی سپیی وایہ، له م سہر بو ئه وسہری دیارہ و ہیچ نیشانہ یه کی
 کہ سی له سہر نیہ)^(١)، کہ واتہ: عالہ می رۆژی دواپی، قیامہت به جۆریکی دیکہ
 دەبی.

لیرہ دا ہہ موو ئه و گۆرانکاری و پرووداوانہ، کہ خوا باسی زہوی و چیاہ کان
 دەکات، کہ به سہریان دا دین، من هہ و لمددا زۆربہ یان بیتم، ئەمەش هہ مووی
 باسی ناخیر زہمانہ، کہ قوناغی یه کہ می رۆژی دواپیہ و بریتیه له کۆتایی هاتنی
 ئەم ژیانہ دنیاپیہ.

(١) اَعْنُ سَهْلُ بْنُ سَعْدِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
 يُحْسِرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ تَقِي لَيْسَ فِيهَا مَعْلَمٌ لِأَحَدٍ (أَخْرَجَهُ
 البخاري: ٦١٥٦، ومسلم: ٢٧٩٠، وابن حبان: ٧٣٢٠، وأبو يعلى: ٧٥٤٩).

مهسه لهی دووهم:

پۆلینکردنی خه لکی له رۆژی قیامهت دا، بۆ سێ کۆمه لسی سه ره کیی: هاوه لانی پاستهی سه ر به خه یرو، هاوه لانی چه په ی نه گهت و، پیتشکه وتوو ه زۆر له خوا نیه یکه خراوه کان، که کۆمه لکی زۆریان له پیتشووه کان و که مێکیشیان له دوایینه کانن، واته: پیتشکه وتوو ه زۆر له خوا نیه یکه خراوه کان:

خوا ده فه رموی: ﴿ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۗ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾
 وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمِ ﴿٩﴾ وَالسَّيِّئُونَ السَّيِّئُونَ ﴿١٠﴾ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّتِ
 النَّعِيمِ ﴿١٢﴾ ثَلَاثَةٌ مِّنَ الْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ ۝

شیکردنه وهی ئه م، ئایه تانه، له ئۆ برگه دا:

١- ﴿ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۗ﴾ ئنجانیوه ش بوونه سێ کۆمه ل، دوا ی ئه وه ی خوا **السَّيِّئُونَ السَّيِّئُونَ** باسی ناخه ر زه مان ی کرد، ده فه رموی: له دوا ی ناخه ر زه مان، که قیامهت دێته پیتش، ئیوه ده بنه سێ کۆمه ل، (وَالْأَزْوَاجُ الْأَصْنَافُ وَالْأَنْوَاعُ)، (زۆج): به مانای هه ر شتێک دێ، که له وینه ی خۆ ی به رانه بریک ی هه بێ، ئنجا چ ره گه زی جیا بێ، چ ره گه زی جیا نه بێ، بۆ ئه مونه: جووته گا، یان جووته پیلۆ، واته: هه ردووکیان وه ک یه کن، دوا یی وشه ی (أَزْوَاج) به مانای جوۆر پۆل و کۆمه ل دێ، که لێره دا ده فه رموی: ﴿ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۗ﴾، واته: ئیوه ده بنه سێ کۆمه ل، واته: سێ کۆمه ل که هاوشێوه ی یه کدیه ی، چونکه هه موویان مرقۆف ن، هه موویان بۆ سزاداران و پاداشت درانه وه، زینه دوو کرانه وه و کۆ کرانه وه.

ئنجا خوا **السَّيِّئُونَ السَّيِّئُونَ** دوا ی ئه وه ی ده فه رموی: ده بنه سێ کۆمه ل، پۆلێتیان ده کات و هه ر کام له و کۆمه له، ناوونیشانیکیان لێ هه لده دا، ده فه رموی:

٢- ﴿ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۗ﴾، ئنجا هاوه لانی مه یمه نه.

(۳) - ﴿ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾، ہا وہ لائی مہیمہ نہ کین؟ (الْمَيْمَنَةَ: مَفْعَلَةٌ مِنَ الْيُمْنِ وَالْمَيْمَنَةُ مَصْدَرُ الْيُمْنِ)، (مَيْمَنَةٌ) لہ سہر کیشی (مَفْعَلَةٌ) یہ لہ (يُمْنٌ) ہوہ ہاتوہ، (مَيْمَنَةٌ) چاوگی (يُمْنٌ) ہ، (يُمْنٌ) واتہ: خیردار، بہرہ کہ تدار، (يُمْنٌ) پیچہ وانہی (شُؤْمٌ) ہ واتہ: نہ گہت و بی خیر، کہ واتہ: (يُمْنٌ) واتہ: بہرہ کہ تدار و سہر بہ خیر.

کہ دہ فہ رموی: ﴿ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾، واتہ: (الَّذِينَ يُجْعَلُونَ فِي الْجِهَةِ الْيُمْنَى فِي الْمَخَشِيِّ وَالْيَمِينِ جَهَّةً عَنَاءِيَّةً وَكَرَامَةً فِي الْعُرْفِ) واتہ: ئہ وانہی لہ لای راست دادہ نرین، لہ کاتی کؤ کرانہ وہ دا لہ قیامت و، لای راست ہہ می شہ ئہ و لایہ یہ کہ ریزو حورمہت و گرنگی پی دانی زیاتری ئا راستہ دہ کری، (يُمْنٌ) یش لہ (يُمْنٌ) ہوہ داتا شراوہ، واتہ: بہرہ کہت و پیزو سہر بہ خیری، کہ دہ فہ رموی: ﴿ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾، (مَا) بؤ پرسیار کردنہ، واتہ: ہا وہ لائی لای راست، یان ہا وہ لائی سہر بہ خیر، کین؟ یانی: بہ جو ریکن کہ باز نہی وہ سفکردن ناتوانی دہوری بدات.

ئنجا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسی کؤمہ لی دووہم دہ کات، دہ فہ رموی:

(۴) - ﴿ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ. مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ؟ ﴾، ہہ روہ ہا ہا وہ لائی (مَشْأَمَةٌ)، ہا وہ لائی (مَشْأَمَةٌ) کین؟

(مَشْأَمَةٌ) ش چاوگہ و لہ (شُؤْمٌ) ہوہ ہاتوہ، کہ واتہ: ﴿ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴾، یانی: (أَصْحَابُ الشُّؤْمِ)، ہہ روہ ک ﴿ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾، واتہ: (أَصْحَابُ الْيُمْنِ)، پرسیار کردن لہ بارہی ہہ روہ و کیانہ وہ، کہ دہ فہ رموی: ﴿ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾؟ ﴿ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴾؟ ئہم پرسیار کردنہ بؤ گہ ورہ و گرنگ و قہ بہ پیشاندانہ (لِلتَّقْوِيمِ) وَالتَّعْطِيمِ) واتہ: بہ جو ریکہ کہ بہ ئاسانی نایہ تہ وہ سفکردن.

ئنجا و ہک چؤن: ﴿ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾، واتہ: ہا وہ لائی لای راست، یا خود ہا وہ لائی سہر بہ خیر و بہرہ کہ تدار، بہ ہہ مان شیوہ: ﴿ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴾، واتہ: ہا وہ لائی لای چہ پ، یا خود ہا وہ لائی نہ گہت و بی خیر، ئنجا و ہک چؤن (يُمْنٌ) لہ (يُمْنٌ) ہوہ ہاتوہ، (مَشْأَمَةٌ) ش لہ (شُؤْمٌ) ہوہ ہاتوہ، وَصُنِفَ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ، وَهِيَ اسْمٌ

جِهَةٌ مُشْتَقَّةٌ مِنَ الشُّؤْمِ، وَهُوَ ضِدُّ الْيُمْنِ، فَهُوَ الضَّرُّ وَعَدَمُ النَّفْعِ، كَوَمَهَلَى هَاوَهَلَانَى
 نه گبه تیی (یان کومه لای چه پ) (مَشْتَمَةٌ) له (شُؤْم) هوه هاتوه واته: نه گبه تیی،
 نه ویش دژو پیچه وانه ی (مَئِن) ه، واته: خیرو به ره که ت، که بریتیه له زیان و بی
 که لکی، له نایه ته کافی دیکه داخوا **﴿وَاصْحَابُ الْجَنَّةِ﴾** له جیاتی: ده فهرموئ: ده فهرموئ:
 (أَصْحَابُ الْيَمِينِ) و له جیاتی: **﴿وَاصْحَابُ النَّارِ﴾**، ده فهرموئ: (وَأَصْحَابُ الشَّمَالِ)،
 ئنجا (مَئِن) دژو پیچه وانه ی (شُؤْم) ه، (مَئِن) یش دژو پیچه وانه ی (شَمَال) ه، همه میسه
 نه مه عهده قی عه ره بان و ابووه و ره نگه عاده قی زور به ی که لانیس هه روا بی، که لای
 راست زیاتر به لای پیست و پیژو به ره هم و چاکه و خیر دانراوه، لای چه پ به لای
 نه گبه ت و خراپه دانراوه، هه ر بویه (شَمَال) و (مَشْتَمَةٌ) له لایه ک و، (مَئِمَّةٌ) و (مَئِن)،
 له لایه ک، یه ک و اتایان هه یه، به لأم بیگومان (مَئِمَّةٌ) له (مَئِن) هوه هاتوه، به مانای
 سه ره خیر، (مَشْتَمَةٌ) ش له (شُؤْم) هوه هاتوه به مانای نه گبه ت، به لأم (مَئِن) و شمال)
 راست و چه پ، دژو پیچه وانه ی یه کدیین.

٥- **﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾**، پیشکه وتوووه کان پیشکه وتوووه کان، خوا **﴿السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾** به پرسیار
 کردن ناپرسی، پیشکه وتوووه کان کین و چوئن؟ نا فهرموئ: (السَّابِقُونَ مَا السَّابِقُونَ؟)
 وهک بو هی پیشی ده فهرموئ: **﴿فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ﴾**، **﴿وَاصْحَابُ
 النَّارِ مَا أَصْحَابُ النَّارِ﴾**، به لکو بهس ده فهرموئ: **﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾**، (حَقِيقَةُ
 السَّابِقِ: وَضُورٌ أَحَدٍ مَكَانًا قَبْلَ وَضُورِ أَحَدٍ آخَرَ)، چیه قی (سابق) بریتیه له که یشتنی
 که سیک به شوینیک بهر له که یشتنی یه کیکی دیکه، (سابق): واته: پیشکه وتوو،
 که سیک له پیش که سیکی دیکه وه بی، (فلان سابق) واته: نه و پیشکه وتوو له
 پیشدا که یشتوه، ئنجا که لیره ده فهرموئ: **﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾**، (سابقون) ی دووه م
 هه واله بو (سابقون) یه که م، واته: پیشکه وتوووه کان نه وانن که پیشکه وتوون له
 روژی دوا بیدا، نه وانن بردوو یانه ته وه و براوه ن.

یا خود: **﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾**، (سابقون) ی دووه م جه ختکردنه وه یه بو هی
 یه که م، واته: نه گه ر همانه وی (سابقون) پیناسه بکه ین، جگه له ناوی خو یان

پیناسه یه کی دیکه ی باشرمان نیه، وه ک جاری وا هه یه که مه دحی که سیک ده که ی، نه گهر ئینسانتیکی باش بی، بو وینه: نه گهر ناوی نه حمه د بی ده لئی: کاکه نه حمه د، نه حمه ده، یان فلانکه س، فلانکه سه، به لام دوا یی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** پیناسه ی (سابقون) ده کات و ده فهرمو ی:

۶- ﴿أُولَئِكَ الْمَرْغُوبُونَ﴾، نه وانه زور نیزی که خراوانن، (المُقَرَّبُونَ: أَبْلَغُ مِنَ الْقَرِيبِ لِدَلَالَةِ صِيغَتِهِ عَلَى الْإِحْتِبَاءِ وَالْتَقَرُّبِ)، (مقرب) به هیزتره له (قرب) به هو ی که یاندنی پرژ که که ی بو هه لبراردن و نیزی که خسته وه، نه وانه نیزی که خراوانن، واته: نه وانه که سانئیکن که زور له خوا وه وه نیزی که خراوان.

۷- ﴿فِي حَسَنَاتٍ أَلْتَمِعِينَ﴾ له نیو باخه کانی نازو نیعمه ت دان.

۸- ﴿ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأُولَى﴾، نه وانیس کومه لئیکی زورن له پيشو وه کان، (ثَلَاثَةٌ: حَبْرٌ عَنِ مُبْتَدَأٍ مَحْذُوفٍ: هُمْ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأُولَى)، (ثَلَاثَةٌ) هه واله بو نیهادیکی قرتتیرا، یانی: نه وان کومه لئیکی زورن له پيشو وه کان (له ئوممه ته پيشو وه کان) پیش ئوممه تی ئیسلام.

۹- ﴿وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾، ههروه ها که میکن له دوا یینه کان، واته: له ئوممه تی موحه ممه د **دا** (ثَمَّ) (السَّابِقُونَ الْمُقَرَّبُونَ) ژماره یان که متره به به راورد له که ل نه وانه ی له ئوممه تانی پیش ئوممه تی پیغه مبه ری کو تایی دا بوون.

هه ندیک گوتوو یانه: (ثَلَاثَةٌ) به مانای کومه لئیکی زوره، هه ندیکیش گوتوو یانه: (ثَلَاثَةٌ) به مانای کومه لئیکی، چ که م بی، چ زور بی.

هه ندیکیش له زانیان رایان وایه که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده فهرمو ی: ﴿وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾، که میک له دوا یینه کان، ده لئین: که میک له زوران، مانای وایه زور نایابه و زور هه لکه وتوو و ده گمه نه، وه ک (سَمَوِعِل) که یه کیکه له شاعیره کان گوتوو یه تی: (تُعَيِّرُنَا بِأَنَا قَلِيلٌ عَدِيدُنَا ... فَقُلْتُ لَهَا إِنَّ الْكِرَامَ قَلِيلٌ).

نافره تیک ده ده وئین، ئنجا نایا ده ستگیرانی بووه، حه زی لیکردوه، هه ر که سیک بووه، ده لئین:

عہیمان لی دہگری بهوهی ژماره مان که مه ... گوتم هه میشه به پریزه کان
که من.

ئه وانهی به پریزن و په سندوق چاکن، هه میشه که من، که م و پوختن نه ک وه ک
خه لکی دیکه زورو بوور بن.

مه سه له ی سئیه م:

باسی ئه و نازو نیعمه ته ناوازه یه ی که پیشکه وتووو زور له خوا نیزیکخواوه کان،
ئیی بههره مه نندن، که سه رجهم حهوت نیعمه ت و چاکه ی سه ره کیین:

(۱) - پالدا نه وه له سه ر ته ختی گوهه ره به ند به رام به ر به یه کدی.

(۲) - به سه ره وه که پانی کو رو کالی به که نجیی ماوه وه، بو خزمه تکر دنیان به سو راحیی
و پیکی شه پابه وه.

(۳) - دووری له سه ر ئیشه و سه رخوش بوون، به هو ی ئه و شه پابه وه که ده یخو نه وه.

(۴) - میوه ی هه ئبژار ده ی که خو یان که هه لیده بژیرن، به وه شه وه خزمه تچیی ه کان
به سه ریاندا ده که پین.

(۵) - گوشتی بالنده ی ئاره زوو کراویان.

(۶) - له و نیعمه تانه ی بو پیشکه وتووو له خوا نیزیکخواوه کان له به هه شتدا هه ن،
ئا فره تانی سه پی و سو ل و چاوگه ش، وینه ی گوهه ری شیر دراوه.

(۷) - تیدا نه بیستنی قسه ی پووچ و مایه ی گونا هو، نه بیستنی جگه له سه لامی
به رده وام و په یتا په یتا.

خوا ده فه رمو ی: ﴿عَلٰی سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ۙ مَّقْشُورَاتٍ لِّیْنَهَا مُتَعَابِرَاتٍ ۙ یَطُوفُ عَلَیْهِمْ
وَلَدًا مُّخَلَّدُونَ ۗ﴾ (۱۷) ﴿اَیُّ کَرَامٍ وَّ اَبَارِقٍ ۙ وَاَنْسٍ مِّنْ مَّعِیْنٍ ۗ﴾ (۱۸) ﴿لَا یُصَدِّعُوْنَ عَنْهَا وَلَا یُنْفِقُوْنَ ۗ﴾ (۱۹) ﴿وَفَنَکِهٍ
مِّمَّا یَتَخَفَتُونَ ۗ﴾ (۲۰) ﴿وَلَمَّا طُبِّرَ ۙ مِمَّا یَشْتَهُونَ ۗ﴾ (۲۱) ﴿وَحُورٌ عِیْنٌ ۗ﴾ (۲۲) ﴿کَاَمْتَلِی ۙ اَللَّوْلِی ۙ اَلتَّکْوِیْنُ ۗ﴾ (۲۳) ﴿جَزَاءٌ
مِّمَّا کَاثُرًا ۗ﴾ (۲۴) ﴿لَا یَسْمَعُوْنَ فِیْهَا لَهْوًا وَلَا تَاْنِیْمًا ۗ﴾ (۲۵) ﴿اِلَّا قِیْلًا سَلَامًا سَلَامًا ۗ﴾ (۲۶)

شیکردنهوی ئهم، ئایهتانه، له یازده برگه‌دا:

خوای بهرز ئاوا باسی ئهو نازو نیعمه‌ته ده‌کات، که پیشکه‌وتوو له خوا
 نزیک‌خراوه‌کان تیییدا ده‌گوزه‌رئین، ده‌فه‌رموئ:

١- ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَلِّبِينَ﴾، له‌سه‌ر چه‌ند ته‌خت و
 جیگابه‌کی چن‌دراو، پالیا‌نداوه‌ته‌وه رووبه‌رووی یه‌کدی، وشه‌ی (سُرُرٍ وَآسِرَةٍ)
 هه‌ردووکیان کو‌ی (سیرین، سیریر: مَكَانُ الْجُلُوسِ وَالْإِتِّكَاءِ) (سیریر) شو‌ینی دانیش‌تن
 و شان‌دادان و پال‌دانه‌ویه، (مَوْضُونَةٍ) وه‌ک پیش‌تریش گو‌مان له (وَضْن) هوه‌هاتوه‌که
 بریتیه له چینی زری (تَشْجُ الدَّرْعِ) زری که ده‌چنرئ، قولفه‌ قولفه‌ پی‌که‌وه ده‌چنرئ،
 کاتی خۆی زری هه‌بووه‌و له‌به‌ریان کردوه، بو‌ ئه‌وه‌ی شیرو تیرو چه‌کی بر‌نده، که
 به‌کاریان هیناوه، کاریان تی نه‌کات، (وَضْن) به‌ مانای چینه، (مَوْضُونَةٌ: مَتَشَوِّجَةٌ
 مِنَ الْمَعَادِنِ الْفَاحِشَةِ)، چنراو له کانه‌یه به‌ نرخه‌کان، وه‌ک: زَیْرُو ئه‌لماس و زیو و
 گه‌وه‌هه‌رو مرواری، زانایان له‌وباره‌وه‌قه‌سه‌ی جو‌راو جو‌ریان کردوه، به‌لام خوا **سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ**
 ده‌فه‌رموئ: ته‌خته‌چنراوه‌کان، که به‌دلتیایی مه‌به‌ست ئه‌وه‌ ئیه له موو، یان خو‌ری
 و تووک ده‌چنرئ، به‌لکو مه‌به‌ست ئه‌وه‌ئیه که له ئاوریش‌میش ده‌چنرئ، چونکه
 ئه‌گه‌روابووایه، خوا **سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ** ناوی ده‌هینا، به‌لکو چنراون، یانی: له‌وشتانه‌ی زۆر به‌نرخ‌و
 گرانه‌هان، هه‌له‌به‌ته‌ ئیمه له دنیا‌دا، ته‌نیا گه‌وه‌هه‌رو مرواری و زَیْرُو زیوو ئه‌لماس،
 ده‌زانین، به‌لام هیچ گو‌مانی تیدانیه، که ئه‌و نازو نیعمه‌ته‌ی خوا له به‌هه‌شت
 دایناوه‌و، ئه‌و که‌لوپه‌لانه‌ی خوا بو‌ دۆسته‌کانی خۆی، بو‌ بر‌واداران له به‌هه‌شتدا
 دایناون، به‌س ناویان وه‌ک شته‌کانی دنیا‌یه، ئه‌گه‌رنا له نی‌وه‌رۆک‌دا زۆر جیان و هیچ
 گو‌مان له‌وه‌دا نیه، که عه‌بدو‌ل‌لای کو‌ری عه‌باباس (خوا له خۆی و بای پازی بی) ئه‌وه‌ی
 گو‌توه‌و به‌ عه‌قل و سه‌لیقه‌ش دیا‌ره، به‌ پیتی ئایه‌ته‌ مو‌با‌ره‌که‌که‌ی سو‌وره‌تی (السجدة)
 ده‌فه‌رموئ: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرْوَانٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾﴾، واته:
 هیچ که‌سیک نازانی ئه‌وه‌ی که بو‌یان په‌نه‌انکراوه، له‌وه‌ی که مایه‌ی دل‌خۆشیی و

شادمانیانه، هیچ کهس چپیه‌ته که‌ی نازان، هه‌روه‌ها فه‌رمایشته‌که‌ی پی‌غهمبه‌ر ﴿فِيهَا مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا حَظْرٌ عَلَىٰ قَلْبٍ بَشَرٍ﴾ (أخرجه أحمد: ۸۱۲۸، والبخاري: ۳۰۷۲، ومسلم: ۲۸۲۴، والترمذي: ۳۱۹۷)، واته: نه‌وه‌ی له‌ به‌ه‌شته‌دا هه‌یه، نه‌ هیچ چاویک دیتوو‌یه‌تی و، نه‌ هیچ گوئی‌هک بیستوو‌یه‌تی و، نه‌ به‌سه‌رته‌ندی‌ش‌وه‌خه‌یالی هیچ مرؤ‌فیکیش‌دا هاتوه، به‌لام خوا **استغفر الرحمن الرحيم** که‌بیه‌وئ‌ئی‌مه‌ حالیی بکات، هه‌ر به‌و وشانه‌ی ئی‌مه‌ به‌کاریان دینین، ده‌گونجئ‌ئی‌مه‌ حالیی بکات، له‌ گۆشه‌یه‌ک له‌ نیعمه‌ته‌کانی خوا.

﴿مُتَكِينٍ عَلَيْهَا مُتَقَبِّلِينَ﴾، وشه‌ی (مُتَكِينِينَ) له‌ (وَكِهِ) وه‌ه‌ هاتوه، (الإِسْكَاءُ: مِنَ الْوَكِّ وَهُوَ بَيْنَ الْإِضْطِجَاعِ وَالْقُعُودِ)، (مُتَكِينِينَ) واته: شانیان داداوه و پالیان داوه‌ته‌وه، له‌ (وَكِهِ) وه‌ه‌ هاتوه، که‌ بریتیه‌ له‌ شاندا‌نه‌ سه‌ر شتیک و، سه‌نگ دانه‌ سه‌ر شتیک، پالدا‌نه‌وه‌و شاندا‌دان له‌ نیوان دانیشتن و پاکشان دایه‌ که‌ ده‌فه‌رموئ: (مُقَابِلِينَ) واته: رووبه‌رووی یه‌کدیین، خوا **استغفر الرحمن الرحيم** وه‌ک جاری دیکه‌ش باسما‌نکردوه، زور باسی ئه‌و نیعمه‌ته‌ ده‌کات، که‌ به‌ه‌ه‌شتیه‌کان له‌ به‌ه‌ه‌شته‌دا رووبه‌رووی یه‌کدیین و، پی‌که‌وه‌ کۆده‌بنه‌وه‌و، قسه‌ ده‌که‌ن.

۲- ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾، کورانیکی له‌ تمه‌نی گه‌نجی‌تیدا هی‌ل‌دراوه، لاوانیکی به‌ لاویی هی‌ل‌دراوه، به‌سه‌ریانه‌وه‌ ده‌گه‌رین (بؤ خزمه‌ت)، ئایا چیمان پی‌یه‌ که‌ به‌سه‌ریانه‌وه‌ ده‌گه‌رین؟

۳- ﴿يَاكُوبُ وَأَبْرَاهِيمَ﴾، به‌ گۆزان و سورا‌حییان و په‌رداخ‌ی (په‌لمه‌هی) له‌سه‌ر چاوه‌یه‌کی له‌به‌ر رویشتوو، (اَكُوبَ) کۆی (اَبْرَاهِيمَ) کۆی (اَبْرَاهِيمَ)، په‌رداخ‌یک له‌ مه‌یی، له‌ کانیی و سه‌رچاوه‌یه‌ک که‌ له‌به‌ری ده‌روا و به‌ چاو دباره، ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ﴾، (الطَّوْفُ: الْمَشْيُ الْمَكْرُرُ حَوْلَ شَيْءٍ وَهُوَ يَفْتَضِي الْمَلَايِمَةَ لِلسَّيِّئِ)، (طَوَافٍ) بریتیه‌ له‌ رویشتنیکی دووباره‌و به‌رده‌وام، به‌ ده‌وری شتیکدا که‌ مه‌به‌ست پی‌ئی نه‌وه‌یه‌ هه‌میشه‌ له‌گه‌لیه‌ق، واته: هه‌میشه‌ له‌گه‌لیانن بؤ خزمه‌تکردن.

﴿وَلَدَانٌ عَشْرُونَ﴾، (وَلَدَان) کوی (وَلِيد) یان (وَلَد)ه، یاقی: گهنجی تازه ینگه‌یشتوو، لای تازه ینگه‌یشتوو، ﴿عَشْرُونَ﴾، (مُقْعَلٌ مِنَ الْعُلْدِ) له‌سهر کیشی (مُقْعَل)ه، له (عُلْد) واته: ماوه‌وه، (أَي: لَا يَتَغَيَّرُونَ) ناگورین و ناکونه ته‌مه‌نه‌وه، ههر به گهنجی و لایوی ده‌میتنه‌وه بو خزمه‌تکردن، (مُخَلَّدُونَ: مُبْقُونَ)، ههر به لایوی ده‌هیلدرینه‌وه، ههن‌دیکیش گوتوو یانه: له (خَلْدَة) وه هاتوه واته: جوریک له گواره یان له گوتدایه.

به‌لام زیاتر واپنده‌چی مه‌به‌ست له: (مُخَلَّدُونَ) نه‌وه‌بی که هیلدراوه‌ن له ته‌مه‌نی گهنجیتی و لایوتییدا.

﴿بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقٍ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ﴾، (أَكْوَاب) کوی (كُؤَب)ه، که بریتیه له ده‌فری شه‌پاب، که هه‌نگلی نه‌بی و، زاری هه‌بی، پی تییکری، بویه واپنده‌چی مه‌به‌ست پی گوزه‌بی، وه کئینو عه‌بباس ﴿رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ گوتوو یه‌تی: (الأَكْوَاب: الْجِرَارُ مِنَ الْفِضَّةِ)، (أخرجه الطبري: ٣٢٣٤)، واته: (أَكْوَاب) گوزه‌ زیوینه‌کانن، هه‌لبه‌ته (كُؤَب) تیتستا له زاراوه‌ی تیتستای تيمه‌دا، واته: په‌رداخ، به‌لام مادام خوا ﴿سَلَامًا﴾ له پیش (أَبَارِيق) دا باسی ده‌کات، که تیتستا (إِبْرِيق) به مه‌سینه‌و سوپراحی ده‌گوتری، که‌واته: ده‌بی (كُؤَب) له (إِبْرِيق) گه‌وره‌تر بی، واته: گوزه‌یان به ده‌سته‌وه‌ن پرن له شه‌پاب، (أَبَارِيق) کوی (إِبْرِيق)ه‌و په‌نگه له (أَبْرِيز)ی فارسییه‌وه هاتبی، نه‌و ده‌فری که ناو و شه‌پابی پی له شتی گچکه‌تر ده‌کری، که‌واته: ده‌بی (أَكْوَاب) له (أَبَارِيق) گه‌وره‌ترین، بویه قسه‌که‌ی عه‌بدوللای کوری عه‌بباس خوا له خوی و بابی رازیبی زور جیی خویه‌تی که ده‌لن: (الأَكْوَاب: الْجِرَارُ مِنَ الْفِضَّةِ). (الأَبَارِيقُ: جَمْعُ إِبْرِيقٍ الَّتِي لَهَا عُرَّةٌ)، (إِبْرِيق) نه‌وه‌یه هه‌نگلی هه‌یه، تیتستا پی ده‌لین: سوپراحی، ﴿وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ﴾ (كَأْس) به ده‌فری شه‌پاب پی خواردنه‌وه ده‌گوتری، نتجا په‌رداخه ههرچی هه‌یه، هه‌روه‌ها به خودی شه‌پابه‌که‌ش ده‌گوتری، (مَعِين) یش هه‌م به خواردنه‌وه‌یه‌ک ده‌گوتری که له سه‌رچاوه‌یه‌که‌وه، بی، هه‌م به مانای رۆیشتوو (جاری) یش دی، نه‌وه‌ی به‌چاو ده‌بینری.

(قتاده) وهك (الطبري) لتيهوه هيناوه: (عَنْ قَتَادَةَ ﴿وَكُلٌّ مِّنْ مَّعِينٍ﴾ أَي: حَمْرٍ جَارِيَةٍ)، (أخرجه: الطبري: ٢٣٣٩٤) واته: شهراييك كه له كانيي و سهراچاوه يه كه، له بهري دهروات.

به لأم تايا نهو شهرايهي ده يخونهوه، وهك هي دنيايه كه سه رتيشه و ژانه سهری پي بگرن و، پي سه رخوش و بيهوش بن و، عه قل و شعور ياني پي له دهست بدهن؟
بيگومان نه خيتر.

٤- ﴿لَا يُصَدِّقُونَ عَنَّا وَلَا يُزْفُونَ﴾، نه به هويهوه ژانه سهرو سه رتيشه ناگرن و، به هوشيهوه، هوشيان له دهست نادهن. خوي تراويشه تهوه: (ولا يُزْفُونَ) نه ويش هه مان به ماناي هه يه، (نَزَفٌ يَنْزَفٌ) و (أَنْزَفٌ يُنْزَفٌ) مانايه كه بيان هه ريه كه.

تايا چي ديكه شيان به سه رهوه ده گيترن نهو لاوو كه نجانته؟

٥- ﴿وَفَكَهَمُوا مِمَّا بَشَّرُوهُ﴾ ههروه ها ميوه يهك له وهي خويان هه ليد بزيترن، (فَاكِهَةٌ) ي كه به نه ناسراو (نكرة) هاتوه، واته: هه موو جوړه ميوه يهك له وهي بو خويان ليي گولي زيتر ده كهن.

٦- ﴿وَلَمَّا ظَنُرُوا أَنَّمَا يَأْتِيهِمْ﴾ ههروه ها له گوشتي بالندهش، له وهي ناره زووي ده كهن، هه جوړه گوشتيكي بالنده كه ناره زووي ده كهن، نه وه شيان به سه رهوه ده گيترن.

نهوانه ي بو خزمه تکردي به هه شتيان، به سه ريانه وه ده گه پين، نهو شتانه يان به سه رهوه ده گيترن، نجا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسي نيعمه تيكي ديكي نهو پيشكه تووه، زور له خوا نيزي كخراوه كان ده كات:

٧- ﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾ ههروه ها نافرته تاني سپيي و جوان و چاوه گهش، ﴿وَحُورٌ عِينٌ﴾، خوي تراويشه تهوه: (حُورٌ عِينٌ)، (حُورٌ) يش كوي (حُورَاءٌ) ه (عِينٌ) يش كوي (عَيْنَاءٌ) ه، هه ليه ته پيشتر يش باس مان كرد (حُورَاءٌ) ياني: نافرته تي سپيي و روون و جهسته ناسك

(عین) یش که کوی (عیناء) ه واته: ئافرهتی چاوگهش و گهوره، پښتیش باسی (خور) مان کرد، که به سئ و اتایان هاتوه:

۱- ئافره تانیک که زور سپمین و جهسته یان زور جوانه.

۲- ئافره تانیک که ههر کهس ته ماشایان بکات، چاوو سه رنجی له سه ر خویان کورت هه لښن.

۳- ئافره تانیک که ههر کهس یک ته ماشایان بکات، سه راسیمه و سه رگه ردان ده بی.

۸- ﴿كَأَمْثِلِ الْوَلْوِ الْكُتُونِ﴾، وهک گه وهه ری شیردراوه وان، گه وهه ر نه گه ر له نیو سه ده فه که ی خوی دابن، هیچ توزو گه ردیکی لی نه نیشتوه، هه روه ها نه گه ر شارد رابیته وه و په نهان کرا بی، په ننگه که ی زور سپمی و جوانتره، ئنجا که ده فه رموی: ﴿الْوَلْوِ الْكُتُونِ﴾، گه وهه ری شیردراوه، پښتیش باسی گه وهه رمان کرد، که چون ژیانداریک له ده ریادا، نه و گه وهه ره له لیکیکی که ده پرژئی، دروستی ده کات، (مگنون) یش به مانای (مستور) دی، یالی: شیردراوه، ئنجا شیردراوه به په های، یا خود شیردراوه له نیو قوزاخه که یدا.

۹- ﴿جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، نه وه پاداشتی نه وه یه که پښتیر ده یان کرد، نه مه ش بیرخسته وه ی هوکاری نه وه یه، که چون گه یشته وونه نه و نازو نیعمه ته؟ ئنجا نیعمه قی حه وته م و کو تایی باس ده کات و ده فه رموی:

۱۰- ﴿لَا تَسْمَعُونَ رِبًا لَعْنًا وَلَا تَأْتِيًا﴾، له ویدا (له و به هه شته دا) نابیستن، نه قسه ی پووچ و نه قسه ی گونا هبار که ر، (اللغو: الكلام الذي لا يُعْتَدُّ بِهِ كَالهَدْيَانِ، والكلام الذي لا مُحَصَّلَ لَهُ)، (لغو): قسه یه که هیچ گرنگی ی پی نادری، وهک قسه ی ورینه، هه روه ها نه و قسه یه که هیچ سوود و به ره میکی نیه، قسه ی وا له به هه شته نابیستن، ﴿وَلَا تَأْتِيًا﴾، (التأثيم: اللوم والإنكار، وهو مُصَدِّرٌ أُمَّم، إِذَا نَسَبَ غَيْرَهُ إِلَى الْإِثْمِ)، (تأثيم) به مانای ره خنه گرتن و نکو ولی بکردنه و، چاوگه له (أثم) واته: جگه له خوی پالدا یه لای

گوناج، واته: کهس له بههه شتدا نابیستی که بهرامبه ره که ی پالبداته لای گوناھو تاوان و قسه ی خراپ، ئه دی چی له ویدا ده بیستن؟

۱۱- ﴿إِلَّا قِيْلًا سَلْمًا سَلْمًا﴾ جگه له گوترانی: سه لام، له دوانی نیوان خویناندا قسه ی پووچ نابیستن و، په خنه له یه کدی گرتن و، قسه ی ناشیرین به یه کدی گوتن و گوناھبارکردن، نابیستن، ﴿إِلَّا قِيْلًا سَلْمًا سَلْمًا﴾، جگه له گوتنی سه لام، سه لام، واته: سه لامی بهردهوام له یه کدی ده کهن.

جاریک یه کییک وا له نایه تانه حالیی بوو بوو، که له بههه شتدا گۆرانیی و قسه ی خوښ و دهنگی خوښ و موسیقای لئ نیه، گوتم: نه خیر، باشی لئ حالیی نه بووی، خوای کار به جئ بویه باسی ئه وانه ده کات، چونکه پیشی باسی شه پراب و مه ی خواردنه وه ی کرده، خواش **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده زانی ئه وانه ی له دنیا دا شه پراب و مه ی ده خوښه وه، سه رخوښ ده بن و قسه ی پووچ ده کهن، بگره جاری وا هه یه، له گه ل یه کدییدا شه په چه نگو و چه نگو پر چه ش ده کهن و لیک ده دن، به لکو جاری وایه کوشتنی لئ په یدا ده بن، بویه خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** که باسی شه پراب ده کات، باسی نه خوښیی و ژانه سه رو سه رتیشه ده کات و ده فهرموئ: ئه وه ی به دوا دا نایه ت، هه م باس ده کات که قسه ی پووچ و خراپیشی تیدانیه و، سه رخوښیی و بیهوښیی و له ده ستدانی هه ست و شعوری به دوا دا نایه ت، ئایا ئه وه چ له زه تیکه مروڤ شتیک بخوات، به لام دواپی ئه وه عه قلّه ی پیئ له ئاژه لان جیا ده بیته وه، له ده ستی بدات و به ده ستی خوئی، خوئی نه فام بکات؟! به دلتیایی به هه شتیبه کان خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له وه زیاتر ریژیان لئ ده گریئ، که خواردن و خواردنه وه یه ک بخوئن، عه قل و هه ست و هوښیان له ده ست بدن، قسه ی پووچ و خراپ و گوناھبار که ره له گه ل یه کدی دا بکه ن.

که ده فهرموئ: ﴿إِلَّا قِيْلًا سَلْمًا سَلْمًا﴾، واته: هه ره سه لام له دوا ی سه لام له ویدا

ده بیستن:

- ا- دهگونجی مه بهست پی پی سه لامی بهینی خو یان بی.
- ب- ده شگونجی مه بهست پی پی سلاو کردنی فریشته کان بی لییان.
- ج- ده شگونجی مه بهست پی پی سلاو کردنی خوی پهره ردگار بی لییان.
- لیزه دا له باره ی (سرر موضونه) وه، رای دوو له زانایان دینین:

یه که م: (الطبري) ده لئ: (فَوْقَ سُرُرٍ مَّنْسُوجَةٍ، قَدْ أُدْخِلَ بَعْضُهَا فِي بَعْضٍ، كَمَا يُؤْتَسُّنُ حَلْقَ الدُّرِّعِ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ مُضَاعَفَةً، وَقِيلَ: إِنَّمَا قِيلَ لَهَا سُرُرٌ مَّوْضُونَةٌ، لِأَنَّهَا مُشَبَّكَةٌ بِالذَّهَبِ وَالْجَوْهَرِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه: ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾، قَالَ: «مَرْمُؤِيَّةٌ بِالذَّهَبِ») (جامع البيان: ٣٣٦٩)، وَقَالَ عِكْرِمَةُ وَقَوْلُهُ: ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾، مُشَبَّكَةٌ بِالذَّرِّ وَالْيَأْقُوتِ) (جامع البيان: ٣٣٧٤).

واته: (الطبري) گوتوو یه تی: که ده فه رموی: ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ مُتَّكِنِينَ عَلَيْهَا مُتَّقِلِينَ﴾، واته: له سه ر چه ند ته خت و جینگایه ک که چنراون، هه ندیکی خراوه ته نپو هه ندیکی، وه ک چو ن نالقه کانی زری ده خرینه نپو یه ک و له سه ر یه ک داده نرین و ده کرین به دووقات، نه وانیش به و شیوه یه ن.

گوتراوه: بویه ده فه رموی: له سه ر چه ند ته ختیک که چنراون، چونکه به زپو گه وه ر چنراون، له عه بدولای کوری عه بیاسه وه رضي الله عنه هاتوه که گوتوو یه تی: ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾، به زپو پیکه وه په یوه ست کراون و چنراون.

له (عکرمه) هوه هاتوه که گوتوو یه تی: ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾، واته: به گه وه ره رو یاقووت، نه و جینگاو ته ختی ئیسراحت و پشوو له سه ر دانه، چنراون.

دووهم: قسه یه کی (ابن عاشور) یش دینین هه ر له و باره وه، چونکه وشه ی: ﴿سُرُرٍ﴾، له قورناندنا زور دووباره بوته وه، ده لئ: (وَالسُّرُرُ جَمْعُ سُرِيرٍ، وَهُوَ كُرْسِيٌّ طَوِيلٌ مُنْتَسِعٌ يَجْلِسُ عَلَيْهِ الْمُنْكَيُّ وَالْمُضْطَجِعُ، لَهُ سَوْقٌ أَرْبَعٌ، مُرْتَفِعٌ عَلَى الْأَرْضِ يَنْحَوِي ذِرَاعًا، يَتَّخَذُ مِنْ مُخْتَلِفِ الْأَعْوَادِ، وَيَتَّخِذُ الْمُلُوكُ مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ، وَمِنْ عَاجٍ وَمِنْ

نَقِيسِ الْعُودِ، كَالْأَبْنُوسِ، وَيَتَّخِذُهَا الْعُظْمَاءُ الْمُتَرَفُّهُونَ مِنَ الْحَدِيدِ الصُّرْفِ، وَمِنَ الْحَدِيدِ الْمَلُونِ أَوْ الْمُزَيْنِ بِالذَّهَبِ، وَالسَّرِيرُ مَجْلِسُ الْعُظْمَاءِ وَالْمَلُوكِ^(١)

(ابن عاشور) پوونکردنه وه ده که ی جوانی هیتناوه بو وشه ی: ﴿سُرُرٌ﴾:

ده لئ: ﴿سُرُرٌ﴾ کۆی (سیر)ه، که کورسییه کی دریزو فراوانه، هه م که سیک که بیهوئ پالدهاته وه له سه ری، ده توانئ دانیشتی، هه م که سیک که ده یه هوئ له سه ری پاکشتی، پاده کشتی، (واته: وه ک کورسی ئاسایی نیه، جیتی نه فه ریک بئ) چوار پیچکه ی هه ن، له سه ر زه وی به رزبۆته وه به نه ندازه ی باسکیک که مته ر یان زیاترو، له چه ندان جووره ته خته وه دار دروست ده کرئ و، هوکمپانه کان ئه و ته خت و شوئنی ئیسراحه ت له سه رکردنه، له زیر یاخود له زیوو له عاج، (عاج به ددانی فیل ده گوئری)، له وه دروستی ده که ن، ههروه ها له و دارو دره ختانه ی زۆر ده گمه ن و به نرخن، وه ک (ئه به نووس)، خه لکی دیکه ی مه زنی خو شگوزه ران له ئاسنی پووت، ههروه ها له ئاسنی په نگ کراو و، له ئاسنی پازاوه به زیر، دروستی ده که ن و، ته خت (سیر) شوئنی دانیشتنی مه زنان و، شوئنی دانیشتنی هوکمپانانه.

که واته: ﴿سُرُرٌ﴾، که کۆی (سیر)ه، به کوردیی ده گونجئ بگوئری: ته خت، قه نه فه، قه ره وئله، ئه و شتانه ی ئیمه پیمان ئاشنانین، به لام کاتی خوئ هوکمپانان ئه و ته خته ی له سه ری دانیشتوون، چوار پایه و پیچکه ی هه بوون، به رز بووه، بابای دانیشتوو توانیویه تی چه ند که سی دیکه له ته نیشته خوئ دابنئ و، خه لکه که ی دیکه ش له به رانبه ری بوونه.

خوای به رز ده یه وئ تیمان بگه یه نئ: ئه و به هه شتیانه ی ده یانبه مه به هه شت، وه ک چۆن له دنیا دا پادشایه کان ده ژین و جئ و پیمان چۆنه، شوئنی ئیسراحه ت و دانیشتن و پالده انه وه یان چۆنه، ئه و به هه شتیانه ش جیگا و ریگا و شوئنه کان یان

به و شيويه ن، به لكو ئه وه به س بو حالييكر دني ئيمه يه، چونكه ئيمه ي خه لكي دنيا، له پادشاو حكومرانان، خوشگوزهرانترو له جيگا و ريگاي ئه وان خوشترو بهرترمان نه بينيوه، بويه خواي بهرز به و شيويه مان بو پيناسه و وه سف دهكات، ئه گهرنا بيگومان جيگا و ريگاي كه سيك كه له به هه شت دا پله كه ي له هه موو كه س نزمتره، له هي هه موو حوكمران و پادشاياني سه ر زه وي خوشترو راقبيترو بهرتره.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م:

باسی نازو نیعمه‌تی ته‌رخانکراو بۆ هاوه‌لانی راسته، که سه‌رجه‌م شه‌ش جوړه نازو نیعمه‌تی ناوازه‌ن:

- (١)- نشینگیان له نیو دارستانی سیدری بن دړک دایه.
- (٢)- هه‌روه‌ها له نیو دره‌ختی مؤزی میوه‌و گه‌لآ ریز به‌ستوو.
- (٣)- هه‌روه‌ها سیبه‌ری به‌رده‌وامیان هه‌یه.
- (٤)- دیسان شوینه‌که‌یان تاښکه‌و ناوی هه‌لرژاوی لین.
- (٥)- میوه‌ی جوړاو جوړی زوړو به‌رده‌وامیشیان هه‌یه.
- (٦)- ته‌خت و چیگا بلندی‌شیان هه‌ن، که نافرته‌تانی به‌ تایبه‌تی دروستکراوی، هه‌میشه کچ و میړد دۆست و، هاوته‌مه‌نیانی تیدان.

ئه‌وانه‌ی پیتسی نیعمه‌تی بیتشکه‌وتوو ه‌ زوړ له خوا نیزی‌کخراوه‌کان بوون، که بیگومان ئه‌وان پیگه‌و پله‌یان به‌رزتره، بویه نازو نیعمه‌ته‌که‌شیان به‌رزتر بوو، به‌لام ئه‌مانه‌ هی هاوه‌لانی لای راستن، هاوه‌لانی‌ک که ئه‌هلی خپرو چاکه‌ن، ئه‌وانیش به‌دنیایی له نازو نیعمه‌تیکی گه‌وره‌دان:

خوادده‌رموی: ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظَلِيٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَاوَى مَسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَكَهْفٍ عَمِيْقٍ ﴿٣٢﴾ لَأَمْقَطَرَعُوْا وَلَا مَمْنَعُوْا ﴿٣٣﴾ وَفُرْسٍ مَّرْقُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنشَأْنَهُمْ إِنشَاءً ﴿٣٥﴾ جَعَلْنَهُمْ أُنْحَارًا ﴿٣٦﴾ عُرْمًا أَرْأَبًا ﴿٣٧﴾ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ نَلَّهٗ مِنْ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَنَلَّهٗ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾﴾

شیکردنه‌وی ئهم، ئایه‌تانه، له چوارده برگه‌دا:

۱- ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ﴾، هاوه‌لانی لای راست، هاوه‌لانی لای راست کین و چۆنن؟ واته: ئه‌وان به شیوه‌یه‌کن که بابای وه‌سفکراو، ناتوانی وه‌سفیان بکات.

ئجنا دیته سه‌ر باسی ئه‌و نازو نیعمه‌تانه‌ی که تئیدان.

۲- ﴿فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ﴾، ئه‌وان له نیو باخیکدان، که دره‌ختی سیدری درک شکێزای لێیه.

سیدر جوره دره‌ختیکه بوونی زۆر خوۆشه، به‌لام درکی هه‌یه له دنیا‌دا، خوای به‌رز ده‌فهرموئ: ﴿فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ﴾، ئه‌و سیدره‌ی به‌هه‌شتییان له تئویدان، بی درکه، (مخضود) واته: درک شکێزای، به‌لام لێره‌دا مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه بی درکه، (خُضِدَ شَوْكُهُ: قُطِعَ)، واته: درکه‌که‌ی شکێزای، زانایان ئاوا باسی سیدر ده‌که‌ن ده‌لێن: (وَالسُّدْرُ: شَجَرٌ مِنْ شَجَرِ الْعِضَاهِ ذُو وَرَقٍ عَرِيضٍ مُدَوِّرٍ، وَقَالَ قَطْرُ الدِّينِ الرَّازِي: ذُو وَرَقٍ صَغِيرٍ يَخْلَافِ الطَّلْحِ فَهُوَ ذُو وَرَقٍ عَرِيضٍ)، په‌نگه سیدریش، جوراو جور بی، چونکه (ابن عاشور) ده‌لێن: سیدر له‌و دره‌ختانه‌یه که درکاووین و، گه‌لایه‌که‌ی پان و خپه، به‌لام (فخرالدین الرازی) ده‌لێن: گه‌لایه‌که‌ی بچووکه، به‌ پیچه‌وانه‌ی مؤز (طلح) هوه که گه‌لایه‌که‌ی گه‌وره‌یه، واش پێده‌چێ سیدر چه‌ند جور هه‌بێ، جور هه‌بێ، جور هه‌بێ، جور هه‌بێ، جور هه‌بێ، جور هه‌بێ، هه‌روه‌ک چۆن چنارو سپیدراو، دارو گوێزو ئه‌وانه، جوریان زۆره، بو وینه: دارخورما زانایان ده‌لێن: زیاتر له هه‌شتسه‌ده (۸۰۰) جور خورما هه‌یه له دنیا‌داو داره‌که‌شی جوراو جوره.

۳- ﴿وَطَلْحٍ مَّنْضُودٍ﴾، (هاوه‌لانی لای راست، ئه‌و به‌هه‌شتییانه‌ی به‌ ده‌ستی راستیان نامه‌ی کرده‌وه‌کانیان وه‌رگرتۆته‌وه) له نیو باخی مؤزدان، (منضود) واته: ریز به‌ستوو، موزه‌کانیان له‌سه‌ر یه‌کن، (الطبري) گوته‌ویه‌تی: (أَهْلُ التَّأْوِيلِ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ

فَاتَّهُمْ يَقُولُونَ: الطَّلْحُ هُوَ الْمَوْزُ، ده لئ: نهوانه ی قورئانیان پروونکردوتهوه له هاوه لآن و له شوئینکه وتووانیان، ده لئین: (طلح): بریتیه له موز، هه لئه ته ئیمه هه ده لئین: موز، به لام له نه سل دا ناوه که ی (مهوز)ه، (منضود: إِسْمٌ مَّفْعُولٌ مِنَ النَّضْدِ)، (نضد) واته: ریزکردن و ریز بهستن و له سه ریه ک دانان و هه لچنین، (منضود) ناوی بهرکاره و له (نضد) وه هاتوه.

٤- ﴿وَظِلٌّ مَدْرُورٌ﴾، ههروه ها له نیو سیبه ریکی دوورو دریزدان، سیبه ریکه نابریته وه و بی کوتاییه، (الظِّلُّ الْمَدْرُودُ: الَّذِي لَا يَتَقَلَّصُ كَظِلِّ الدُّنْيَا، وَهُوَ ظِلٌّ حَاصِلٌ مِنَ الْتِيفِ أَشْجَارِ الْجَنَّةِ)، سیبه ریکه کورت نابیته وه و کوتایی نایه ت، وه ک سیبه ری دنیا، نهو سیبه ره ی به هه شتیش له تیکچرژانی دارو دره خته کانی به هه شت، په ی داده بووه.

٥- ﴿وَمَاءٌ مَسْكُوبٌ﴾، ناویکی هه لژا، ده گوتری: (سَكَبَ الْمَاءُ: صَبَّهُ، وَأُطْلِقَ هُنَا عَلَى جَرِيهِ بِقُوَّةٍ يُشْبِهُ السَّكَبَ)، واته: ناوه که ی رشت، به لام لیره دا وشه ی (سکب) به کاره تیزاوه به مانای رویشتنی ناو به هیز، وه ک هه لژئی.

منیش ده لئیم: نه م لیکدانه وه یه راست نیه، به لکو (مسکوب) واته: هه لژا، وه ک ئیمه ئیستا تافگه کان ده بینین، که به عه په بیسی پئیان ده گوتری: (شَلَّالَاتٍ) وه ک: تافگه ی گه لی به گ و سه رچاوه ی زه لم و، نهو تافگانه ی دیکه، که دیمه نیکی زور جوانیان هه یه، واته: له به هه شتدا ناوی هه لژاوه تافگه کان هه ن.

٦- ﴿وَمَكَّهُمْ كَبِيرٌ﴾، ههروه ها له نیو میوه یه کی زوردان، واته: میوه یه کی جوړاو جوړی زور.

٧- ﴿لَا مَقْطُورٌ وَلَا مَمْنُوعٌ﴾، نه ده برئی نه رپی لی ده گیرئ، واته: نه نهوه یه که میوه که ببری و نه اندازه که ی که م بی، ههروه ها ریشی لی ناگیرئ.

یاخود: نابری، به و واتایه ئیستا هه بی و دواپی نه بی، وه ک میوه ی دنیا، بووئینه: تهره کارو کاله ک و شووتی و ترؤزی و خه یار، له که شی هاویندا هه ن، به لام

دوایی نامینن، مه‌گهر هه‌لگیرین، یان به شتویه‌کی ناسروشتیی پتینگه‌یه‌ترین، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ههر میویه له کاتی خویداو، له که‌شی خویدا دروست ده‌کات، که یۆ ئه‌و که‌شه باشه، پرته‌قال و لیمو و نارنج و ئه‌وانه له که‌شی زستان دا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مروّفی پیوستیی به فیتامین سیی (C) زیاتره، تا‌کو به‌ر‌هه‌لستیی زیاتر بی له به‌رانبه‌ر نه‌خۆشییه‌کانی که له سه‌رما په‌یداده‌بن، به‌لام ته‌په‌کارو شووتیی و ترۆزی و خه‌پارو کاله‌ک و ئه‌وانه، هه‌موویان له که‌شی هاویندا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌وا گه‌رمه‌و مروّفی پیوستیی به‌قه‌ره‌بوو کردنه‌وه‌ی ئاوی جه‌سته‌ی هه‌یه.

هه‌لبه‌ته به‌نسبه‌ت مۆز (طلح)ه‌وه، زانایان زۆر قسه‌یان له‌سه‌ر کردوه‌و زۆربه‌یان گوتوو‌یان‌ه: (طلح) جۆره‌دره‌ختیکه که گه‌لای به‌رزه‌و، گه‌لایه‌که‌شی زۆر پانه، به‌لام (سدر) گه‌لای وردده‌و، که‌واته: له گه‌لای وردده‌و تا‌کو گه‌لای پان، یانی: هه‌موو جۆره‌دره‌ختیک له به‌هه‌شتدا هه‌یه.

وه‌ک چۆن (الطیري) گو‌تی: هاوه‌لان و شوینکه‌وتووان رایان وایه، که (طلح) به‌مانای (مۆز)ه، (الشوکاني) یش ده‌لێ: (قَالَ أَكْثَرُ الْمُفْسِرِينَ: إِنَّ الطَّلْحَ فِي الْآيَةِ هُوَ شَجَرُ الْمَوْزِ، وَقَالَ جَمَاعَةٌ: هُوَ الطَّلْحُ الْمَعْرُوفُ، وَهُوَ أَعْظَمُ أَشْجَارِ الْعَرَبِ)^(١).

واته: زۆربه‌ی تو‌یژه‌ره‌وان گوتوو‌یان‌ه: (طلح) واته: دره‌ختی مۆز، به‌لام کۆمه‌لیک له زانایان گوتوو‌یان‌ه: مه‌به‌ست له (طلح) ئه‌و دره‌خته‌یه که ناسراوه، که گه‌وره‌ترین دره‌ختی عه‌ره‌بانه‌و گه‌لای زۆر پانه.

منیش ده‌لێم: هه‌ردووکیان گونجاون، به‌لام مادام زیاتر رایان وایه که به‌ دره‌ختی مۆز ده‌گوتری، ئه‌و رایه‌راسته‌ر.

ئنجا خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی نیعمه‌تیکه دیکه‌یان ده‌کات، پتیشتر باسی: ﴿سِدْرٌ مَّخْشُورٌ وَطَلْحٌ مَّخْشُورٌ وَظَلٌّ مَّدُورٌ وَمَاوٌ مَّسْكُوبٌ وَفَنَکَهُوْ کَبِیْرٌ لَا مَقْطُوعَةٌ وَلَا مَمْنُوعَةٌ﴾ ی کرد، ئه‌وه پینج نیعمه‌ت، ئنجا باسی نیعمه‌تی شه‌شه‌م ده‌کات ده‌قه‌رموی:

۸- ﴿وَفُرُشٍ مَّرْقُوعَةٍ﴾ ههروههها چهند جیگه و پیخه‌فیکى به‌رزیان ههن، (فُرُش) کوى (فراش) هه، (فراش: مَكَانُ الْإِسْرَاحَةِ وَالْإِضْطِجَاعِ وَالنُّوْمِ) (فراش) شوینى پشوودان و ڤاکشان و خهوتنه، به‌لام بیگومان له به‌هه‌شت دا خهوى لى نیه، وهک ڤرسپار له بیغهمبهر کراوه ﴿فَرَّطَ﴾ فه‌رموویتى: ﴿النُّوْمُ أَخُو الْمَوْتِ﴾ (أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ: ۴۷۴۵، والدیلمى: ۶۹۰۷، وصحه الالبانى) واته: خهوتن برأى مردنه، بویه به‌هه‌شت خهوتنى لى نیه، له به‌هه‌شتدا مرؤف ماندوو نابى، تاكو ڤیویستیى به‌ئوه بکات به‌هوى خهوهوه، ئه‌و وزه‌یهى له ده‌ستى چووه، قه‌ره‌بووى بکاته‌وه.

که‌واته: وهک چوون خواردن و خوارنده‌وه‌کانى به‌هه‌شت به‌س بو چيژوه‌رگرتن و خووشین، نهک بو لابردنى تینویتیى و برسیه‌تییى، شوینى پشوودانیش به‌همان شیوه بو خهوتن و لابردنى ماندویتیى نیه! که ده‌فه‌رموی: ﴿وَفُرُشٍ مَّرْقُوعَةٍ﴾، یانى: ئه‌و جیگا و پیخه‌فانه به‌رز کراونه‌وه له‌سه‌ر ته‌خته‌کان دانراون، (أَي: مَرْقُوعَةٌ عَلَى الْأَسْرِ أَيْ لَيْسَتْ مَقْرُوشَةً عَلَى الْأَرْضِ)، واته: ئه‌و پیخه‌ف و نوینانه‌ی بو ئیسپراحت و ڤاکشان دانراون، به‌رز کراونه‌وه له‌سه‌ر ته‌خته‌کان، نهک له‌سه‌ر زه‌وى دابندرین. یاخود: ﴿وَفُرُشٍ مَّرْقُوعَةٍ﴾، واته: ئه‌و جیگایانه زور به‌رزن و له‌ڤووى به‌های مه‌عنه‌وییه‌وه زور زور گرانبه‌هان، ئنجا خوا ﴿سَبَّحُوا الْحَمْدَ لِلَّهِ﴾ یه‌کسه‌ر له‌باسى جیگا و شوینى ئیسپراحت و تیدا پشوودان، یه‌کسه‌ر دئته‌وه سه‌ر باسى ئافره‌تانیک که له‌به‌هه‌شتدا ههن، چونکه له‌گه‌ل مرؤف باسى شوینى ئیسپراحت و پشوودانى کرد، یه‌کسه‌ر ڤیوا خه‌یالی به‌لاى هاوسه‌ریدا ده‌چئ و، ئافره‌ت خه‌یالی به‌میردى دا ده‌چئ، بویه ده‌فه‌رموی:

۹- ﴿إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنثَاءً﴾ (هه‌رچه‌نده باسى ئافره‌ته‌کان نه‌کراوه، به‌لام به‌سیاق و سه‌لیقه ده‌زانیان واته: ئه‌و ئافره‌تانه‌ی له‌و جیگا و ڤیگا و پیخه‌ف و نوینانه‌دا ئیسپراحت ده‌که‌ن، له‌گه‌ل میرده‌کانیان، ئیمه به‌تایبه‌تییى دروستمان کردوون، (إِنثَاءً) بریتیه له‌پیکه‌یاندن و دروستکردن، (إِنثَاءً) واته: به‌پیکه‌یاندنیکى تایبه‌ت ڤیمان گه‌یاندوون و دروستمانکردوون.

۱۰- ﴿جَعَلْنَاهُمْ أَجْزَارًا﴾، گنبرلوماندن به کچ، ئنجا ئایا هر ئافره‌ته‌کانی دنیان، خوی پوره‌ردگار که دروستیان ده‌کاته‌وه، له شتویه کچاندن دروستیان ده‌کاته‌وه، یان مه‌به‌ست پتی ئه‌و حورببانه‌ن که خوا به تایبه‌ت بۆ پیاوانی به‌هه‌شت ده‌یان‌خو‌لقیتین؟ هه‌ردوو واتایه‌که ده‌گه‌به‌نئی و ده‌شگونجی هه‌ردوو‌کیشیان ویکرا هه‌م ئافره‌ته‌کانی دنیاو، هه‌م حورببیه‌کانیش خوی کارزان ئاوا دروستیان بکات.

۱۱- ﴿عَرَبًا أَتْرَابًا﴾ مێرد خۆسویسته‌ری هاوته‌مه‌نن، (عَرَبٌ) کۆی (عَرُوبٌ) ه، (العَرُوبُ: الْمَرْأَةُ الْمُتَحَبِّبَةُ إِلَى زَوْجِهَا)، ئافره‌تیک که خۆی له لای مێرده‌که‌ی خۆی خۆشه‌ویست ده‌کات، (عَرَبٌ) کۆی (عَرُوبٌ) ه، هه‌روه‌ها (عَرَبَةٌ) هشی پتی ده‌گوتری: که به (عَرِبَاتٌ) کۆ ده‌کریته‌وه، واته: ئه‌و ئافره‌ته‌ی خۆی له لای مێردی خۆی خۆشه‌ویست ده‌کات، مێردی خۆی خۆشه‌وه‌ی و، بۆی دلسۆزه، (أَتْرَابٌ) کۆی (تَرْبٌ) ه واته: هاوته‌مه‌ن، واته: ته‌مه‌نیان له‌گه‌ل مێرده‌کانیان دا یه‌که، یاخود: ئافره‌ته‌کان پیکه‌وه هاوته‌مه‌نن، ئنجا (تَرْبٌ) بۆ ئافره‌ت به‌کاردی، به‌لام بۆ پیاوان، ئه‌گه‌ر بویسترئ بگوتری: هاوته‌مه‌نن، ده‌بی بگوتری: (أَقْرَانٌ) که تاکه‌که‌ی (قِرْنٌ) ه، (فُلَانٌ قِرْنٌ فُلَانٌ) واته: پیکه‌وه هاوته‌مه‌نن، به‌لام بۆ ئافره‌ت ده‌گوتری: (فُلَانَةٌ تَرْبٌ فُلَانَةٍ) ئه‌و ئافره‌ته‌ هاوته‌مه‌ن له‌گه‌ل فُلَانٌ ئافره‌ته‌دا.

۱۲- ﴿لِأَصْحَابِ الْإِيمَانِ﴾، بۆ هاوه‌لانی لای راست.

۱۳- ﴿وَأُولَئِكَ مِنَ الْآثَرِينَ﴾، کۆمه‌لیکی زۆر له‌گه‌له‌ پێشووه‌کان (هاوه‌لانی لای راست) له‌ به‌هه‌شتدا.

۱۴- ﴿وَأُولَئِكَ مِنَ الْآخِرِينَ﴾، کۆمه‌لیکی زۆریش له‌ دوایینه‌کان (واته: له‌ ئۆمه‌تی پێغه‌مبه‌ری کۆتایی).

که خوا **سُبْحَانَ رَبِّيَ** یه‌کسه‌ر له‌ باسی پێخه‌ف و چێگاو پێگای تیندا ئیسراحت کردن دا، یه‌کسه‌ر باسی ئافره‌تانی کرد، وشه‌ی (فِرَاشٌ) کۆیه‌که‌ی (فُرُشٌ) ه، له‌ فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ردا **سُبْحَانَ** هه‌م بۆ ژن، هه‌م بۆ مێردیش به‌کارهاتوه، وه‌ک له‌ فه‌رمایشتیکی

بِیَغْمَبِهِ رَدَا هَاتُوهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: {الْوَدُّ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاہِرِ الْحَجَرِ} (أخرجه البخاري: ۱۹۴۸، ومسلم: ۱۶۵۷)، واتہ: مندالْ هی ٹہو جیئہ یہ کہ تیبدا لہ دایک بووہ، ٹہو کہ سہ ش کہ داوین پسی کردوہ، بہ ردی بہ زار، واتہ: ہیچی پئ ناپری، کہ واتہ: (فراش) ہمہم بؤ ژن بہ کاردی، و ہمہم بؤ پیویش بہ کاردی، لہ بہ رٹہ وہی ژن و پیاو لہو پیخہف و نوینہ دا ئیسراحت دہ کہن، کہ لہ مالہ وہ یاندایہ.

تیمہ لہ کوٹایی باسی ٹہو نازو نیعمہ تانہ دا کہ بؤ ہاوہ لانی لای راست تہر خانکراون، دہ لئین:

ٹہو نازو نیعمہ تانہ ی بؤ پیشکہ وتووہ کان و لہ خوا نزیکخراوہ کان، باسکراون، بہ گشتی بہر زترن لہ وہی بؤ ہاوہ لانی لای راست باسکراون، بہ لام دہ بی لہ یہک شت وریا بین: مہرج نیہ ٹہوہی خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بؤ پیشکہ وتووہ زور لہ خوا نزیکہ کانی باسکردوون، و، ٹہوہی بؤ ہاوہ لانی لای راستی باسکردوون، مانای وابت: ہہرچی خوا بؤ وانی باسکردوہ، ٹہوان نیانہو، ہہرچی بؤ ٹہوانی باسکردوہ، ٹہوان نیانہ، بہ لکو بہ ہشت ہہرچی مروقت دلئی بیخوازی لئیہتی، بؤ ہہموو کہس، بہ لام ہہر کہسہ بہ پیی پلہو پیگہی خوئی، ٹہ گہرنا خوا ی بہرز کہ باسی (سابقون) دہکات، فلان شتہ یان ہہ یہو فلان شتہ یان ہہ یہ، دواپی باسی (أَصْحَابُ الْيَمِينِ) دہکات، کہ ٹہوانیش ٹہو شتہو ٹہو شتہ یان ہہ یہ، مانای ٹہوہ نیہ کہ ٹہوہی (سابقون) ہہ یانہ (أَصْحَابُ الْيَمِينِ) نہ یانبی، و، ٹہوہی (أَصْحَابُ الْيَمِينِ) ہہ یانہ (سابقون) نہ یانبی، بہ لکو ہہموویان لہ ہہموو ٹہو نیعمہ تانہ بہ ہرہمہ نندن، بہ لام ہہر کہسہ بہ پلہی خوئی و بہ شیوہی خوئی.

تَنجَا يَا نَهْم سَيِّ فَرَمُوودِہ ی ہش بیئین:

۱) - بِیَغْمَبِهِ رَدَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دہ دفرموئی: {أَهْلُ الْجَنَّةِ عَشْرُونَ وَمِائَةٌ صَفٌّ، فَمَاتُونَ مِنْهَا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ، وَأَزْبَعُونَ مِنْ سَائِرِ الْأُمَمِ} (أخرجه أحمد: ۲۲۹۹۰، والترمذي: ۲۵۶۱، وقال: حسن، وابن ماجه: ۴۲۸۹، والدارمي: ۲۸۳۵، وابن حبان: ۷۴۵۹، والحاكم: ۲۷۳، وقال: صحيح على شرط مسلم).

واته: نه هلی به ههشت سه دو بیست (۱۲۰) ریزن، ههشتا (۸۰) ریزیان لهه
 نۆمهتهن (واته: له نۆمهته پیغه مبهه موحه ممه دن) و چل (۴۰) ریزیان
 له نۆمهته کانی دیکه وه له کۆمه لکایه کانی دیکه ن.

۲- پیغه مبهه ﴿وَقِيلَ مَوْءِدٌ﴾ ده فه رموی: ﴿إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً لَسِيرِ الرَّكِابِ فِي ظِلِّهَا مِائَةٌ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا، وَاقْرَأُوا إِن شِئْتُمْ : ﴿وَوَيْلٌ لِّلْمُتَدَوِّرِ﴾ (أخرجه البخاري: ۴۸۸۱، ومسلم: ۲۸۲۶).

واته: له به ههشتا دره ختیکی تیدایه، سوار چاک سه د (۱۰۰) سأل له ژیر
 سییه ره کهیدا ده روات، ته واو نابئ، نه گهر ده تانه وی ئەم ئایه ته بخوینن: ﴿وَوَيْلٌ
 لِّلْمُتَدَوِّرِ﴾ واته: سییه ریکی درێژ.

۳- (عن قتادة، أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «اتْرَضُونَ أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: أَلْتَرْضُونَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا سَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأُولَىٰ ۖ ﴿٣٣﴾ وَثَلَاثَةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ۖ ﴿٣٤﴾﴾ (أخرجه البخاري: ۴۷۴۱، مسلم: ۲۰۲۱، والطبري: ۳۲۵۳).

واته: قه تاده گوتویهتی: پیم که یشتوه که پیغه مبهه ﴿وَوَيْلٌ﴾ رۆژی به هاوه لانی
 به ریزی خوئی فه رموه: ئایا رازین یهک له سه ر چواری خه لکی به ههشت بن؟
 گوتویانه: به ئی، فه رمویهتی: ئایا رازین که یهک له سه ر سیی خه لکی به ههشتی
 بن؟ گوتویانه: به ئی، فه رمویهتی: سویند به وه که سه ی گیانی منی به ده سه ته،
 نومی دم وایه تیوه نیوه ی خه لکی به ههشتی بن، دوایی ئەم ئایه ته ی خوینده وه:
 ﴿ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأُولَىٰ ۖ ﴿٣٣﴾ وَثَلَاثَةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ۖ ﴿٣٤﴾﴾ الواقعة.

له کۆتایی ئەم ده سه شدا وه لامی پرسیاریک به کورتی ده ده یه نه وه:

خوا ﴿وَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ﴾ حۆریه کانی بۆ پیاوانی به ههشتی داناون، ئەدی ئافره ته کان که ده چنه
 به ههشت، چی بۆ داناون؟

ئەو پرسیارە کاتی خووی لە کتییی: (ئافرەت و خیزان لە سایە ی شەریعەت)دا،
وہ لآمم داوہ تہوہ:

کە خوا **سُورَاتُ الْاِحْزَانِ** بە پیتی سرووشتی پیاوان و ئافرەتان، باسی نعیمە تەکان دەکات، بۆ
پیاو کە خوا **سُورَاتُ الْاِحْزَانِ** سرووشتە کە ی وا خوڵقاندوہ حەز دەکات، زیاتر لە ھاوسەر یکی
ہەبێ و، پیاو زیاتر بە دوادا چوو (طالب) و عہوداڵە، بە لآم ئافرەت حەز دەکات
بە دوادا گہراو (مطلوب) بێ و، خە لک بۆی عہوداڵ بێ و، داواکراو بێ، ئەک
داواکەر، بۆیە خوا **سُورَاتُ الْاِحْزَانِ** بە پیتی سرووشتی پیاوہ کان باسی ئەوہ ی کردوہ کە ئافرە تانی
تایبە تان بۆ دەرہ خستی، و پرا ی ھاوسەرہ کانی خۆتان، بە لآم بیتگومان ئافرە تانی
بروادار، چ ئەوانہ ی ھاوسەر دار بوون، چ ئەوانہ ی بێ ھاوسەر بوون، ئەوانیش
لە ھەموو ئەو نازو نعیمە تانہ لە گە ل پیاوہ کاندای بە شدارن، بە لآم پێچە وانہ ی
سرووشتی ئافرە تہ، بگوتری: ھەندیک پیاوی جوانت بۆ دەرہ خستین! ئەمە
پێچە وانہ ی سرووشتی ئافرە تہو، ئافرەت پیتی خۆشە، ھی پیاویک بێ و پیتی
خۆشە داواکراو بێ، ئەک داواکەر، بە لآم پیاو سرووشتە کە ی وایہ، پیتی خۆشە
داواکەر بێ، پیاویش بە سرووشت پیتی خۆشە زیاتر لە ھاوسەر یکی ھەبێ،
بە لآم ئافرەت، ئەگەر سرووشتە کە ی تیک نہ چوو بێ، پیتی خۆشە، ھی یەک پیاو
بێ، ئەک چەند پیاویک دەستاو دەستی پێ بکەن، ئەوہ پێچە وانہ ی سرووشت
و زگماکی ساغی ئافرە تہ، ئەگەر تیکنہ چوو بێ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی دووهم

پېنئاسەي ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە شازدە ئايەت (۱۶) پېك دى، كە ئايەتەكانى: (۴۱ - ۵۶)
 ن، ئەم شازدە ئايەتە ھەموويان تەرخانكراون بۆ باسى سزاي سەخت و دژواری
 ھاوەلانى چەپە (أَصْحَابُ الشَّمَالِ)، كە خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لە پۆژى دواییدا دەیانخاتە نىو
 ئازارو مەينەتییەكى زۆر بېرەزاوہ لە دۆزەخدا، كە سەرچەم لېرەدا باسى پېنج
 جۆرە سزايان بۆ دەكات:

- ۱- گرەبايەكى زۆر گەرم.
- ۲- ئاوى كولاوو داغ.
- ۳- سېبەرى دووكەلېكى پەش.
- ۴- خواردن لە درەختى زەققووم (ژەقنەمووت).
- ۵- خواردنەوہ لە ئاوى كولىوو داغ، وەك خواردنى حوشترى تووشبوى نەخۆشى تير
 ئاو نەبوون (ھيام).
- ئىنجا لە ميانى ئەوہدا، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسى ھۆكارەكانى گېرۆ دەبوونى ئەو سزاو
 ئازارانەش دەكات، كە چوار ھۆكارن:
- ۱)- خۆشگوزەرائىيى ھەرام لەسەر حېسابى خەلكى ديكە.
- ۲)- بەردەوام بوون لەسەر گوناھى مەزنى ھاوبەشدانان بۆ خوا، يان كوفر.
- ۳)- نكولېيىكردن لە زىندووكرانەوہ.
- ۴)- گومرايى، كە بەدلنىيى گومرايىيەكە، بىنك و پىشەي ھەموو ھۆكارەكانى ديكەيە.

﴿ وَأَصْحَابُ الْمَيْمَانِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَانِ ﴿۱۱﴾ فِي سُمُورٍ وَحَمِيرٍ ﴿۱۲﴾ وَظِلِّي بَيْنَ يَدَيْهِ ﴿۱۳﴾ لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ ﴿۱۴﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿۱۵﴾ وَكَانُوا يُصْرُونَ عَلَى لِيْنَتِ الْعَظِيمِ ﴿۱۶﴾ وَكَانُوا يَقُولُكَ أَيْدَا مِنَّا وَكُنَّا شُرَكَاءَ وَعَظْمًا أَوْنَا لَمُبِعُوثُونَ ﴿۱۷﴾ أَوَّابًا أَوْنَا الْأَوَّلُونَ ﴿۱۸﴾ قُلْ لَيْتَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿۱۹﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيعَتٍ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿۲۰﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَنْتَ السَّالُونَ الْمَكِيدُونَ ﴿۲۱﴾ لَأَكُونَنَّ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زُفُورٍ ﴿۲۲﴾ فَأَمَّا الثَّوْرُ فَفِيهَا الْبُطُونَ ﴿۲۳﴾ فَتَشْرَبُونَ عَلَيْهِ مِنَ اللَّعِيمِ ﴿۲۴﴾ فَتَنْزِيلُونَ شَرِبَ اللَّعِيمِ ﴿۲۵﴾ هَذَا نَزْلُكُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿۲۶﴾ ۞

مانای دهقاو دهقی نایه‌ت‌ه‌کان

هاوه‌لانی چه‌به، هاوه‌لانی چه‌به کین و چۆن؟ ﴿۱۱﴾ له نیو گره‌باو ناوی کولودان ﴿۱۲﴾ هه‌روه‌ها له بن سته‌ریکی له چه‌ره دووکه‌لی په‌ش دان ﴿۱۳﴾ نه (فینک و) سارده‌و، نه که‌لکیشی هه‌یه ﴿۱۴﴾ (هوکاری نه‌و سزاو جه‌زه‌به‌یه‌ش نه‌وه‌یه)، بیگومان نه‌وان پیش نه‌وه (له ژبانی دنیا‌یاند) خو‌شگوزه‌ران بوون (به سامانی هه‌پام و له‌سه‌ر حیسابی خه‌لک) ﴿۱۵﴾ هه‌روه‌ها نه‌وان له‌سه‌ر گونا‌هی مه‌زن مکور بوون ﴿۱۶﴾ ده‌شیا‌نگوت: نایا کاتیک مر‌دین و بووینه گل و تیسک، نایا تیمه زیندوو ده‌بینه‌وه؟ ﴿۱۷﴾ هه‌روه‌ها نایا باب و با‌پیرانی یه‌که‌میشمان (زیندوو ده‌بینه‌وه)؟ ﴿۱۸﴾ بلئی: به دل‌نایایی پیشینه‌کان و دو‌اینه‌کان ﴿۱۹﴾ مسوگه‌ر بو ژوانگه‌ی رۆژیکی زانراو (دیاری‌یکراو) کو ده‌کرینه‌وه ﴿۲۰﴾ ئنجا بیگومان تیه‌وه نه‌ی گومرایانی به درۆدانه‌ر (ی رۆژی دوایی)؛ ﴿۲۱﴾ مسوگه‌ر له (به‌رو میوه‌ی) دره‌ختی زه‌ققووم ده‌خوون ﴿۲۲﴾ سکتانی لی ده‌ئاخنن (په‌ری ده‌که‌ن) ﴿۲۳﴾ ئنجا له ناوی کولیوو داغی له‌سه‌ر ده‌خوونه‌وه ﴿۲۴﴾ ئنجا خو‌روه‌وه ده‌بن (وینه‌ی ناو) خواردنه‌وه‌ی حوشت‌رانی (گیرۆده‌بووی نه‌خو‌شیی) تیر ناو نه‌بوون ﴿۲۵﴾ نه‌وه‌یه شیوه‌ی میوانداریی لیکردنیان له رۆژی سزاو پادا‌شتدا ﴿۲۶﴾.

شیکردنه‌وهی هه‌ندیک له وشه‌کان

(وَأَحَبُّ الشَّمَالِ): هاوه‌لانی ده‌سته چه‌پ، یان هاوه‌لانی چه‌په، پێشتر باسمانکرد، که راست و چه‌پ دژو پێچه‌وانه‌ی یه‌کدیین و، لای راست نیشانه‌ی به‌خته‌وه‌رییه، له‌بهر ئه‌وه‌ی (مِیْن) له (مِیْن)ه‌وه هاتوه واته: به‌ره‌که‌ت و خێرداری و، لای چه‌پ (شَمَال) نیشانه‌ی نه‌گبه‌تی و بن‌خیرییه، که خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له ئایه‌ته‌کانی پێشیدا به (أَصْحَابُ الْمُشْتَمَةِ) باسیکردن و، (مَشْتَمَةٌ) ش له (شُؤْم)ه‌وه هاتوه، واته: نه‌گبه‌تی و بن‌خیری، که بێگومان مه‌به‌ست پێی ئه‌وانه‌یه که نامه‌ی کرده‌وه‌کانیان به ده‌ستی چه‌پ وه‌رده‌گرنه‌وه، یان له‌لای چه‌پ پاده‌گیرین، له پۆژی کۆکرانه‌وه‌وه لێپرسینه‌وه‌دا، دوا‌یی به‌ره‌و دۆزه‌خ به‌ ڕێ ده‌کرین.

(سَمُومٌ): (السَّمُومُ: الرُّيحُ الحَارَّةُ الَّتِي تُؤَثِّرُ فِي الجِسْمِ تَأْثِيرَ السَّمِّ، أَوِ الرُّيحُ النَّافِذَةُ فِي المَسَامِ، وَجَمْعُ المَسَامِ: سَمَائِمٌ)، (سَمُومٌ) ئه‌و بایه گه‌رمه‌یه که کاریگه‌ریی له جه‌سته‌دا وه‌ک کاریگه‌ریی ژه‌هره، یاخود (سَمُومٌ) واته: ئه‌و گه‌ره‌با گه‌رمه‌ی ده‌چیته ئیو کونه‌کانی جه‌سته‌وه، (مَسَامٌ) واته: کونی جه‌سته، که به (سَمَائِمٌ) کۆ ده‌کریته‌وه.

(حَمِيمٌ): (المَاءُ الشَّدِيدُ الحَرَارَةِ) ناویکه گه‌رمایه‌که‌ی زۆر سه‌خت بێ، له (حَمَّةٌ) وه هاتوه، (الحَمَّةُ: المَاءُ الحَارُّ الخَارِجُ مِنْ مَتْبَعِهِ)، (حَمَّةٌ): ئه‌و ئاوه گه‌رمه‌یه که له سه‌ره‌چاوه‌که‌ی ده‌رده‌قولێ، ئنجا له‌و باره‌وه پهن‌دیک‌ی عه‌رهب هه‌یه ده‌لێ: (العَالِمُ كَالْحَمَّةِ يَأْتِيهَا البُعْدَاءُ، وَيَزْهَدُ فِيهَا القُرْبَاءُ) وه‌ک له (ابن الأثير) له کتێبه‌که‌ی دا^(۱) هیناویه‌تی.

واته: زانا وه‌ک سه‌ره‌چاوه‌ی ئاوی گه‌رم وایه، که خه‌لکی دوور بو‌ی دێ، به‌لام ئه‌وانه‌ی لێی نیزیکن، به‌که‌مگرنی و بایه‌خی پێ ناده‌ن.

(۱) النهاية في غريب الحديث والأثر: ج ۱، ص ۴۴۵.

(كُرَيْمٍ): (كُلُّ شَيْءٍ شَرَفٌ فِي بَابِهِ يُوصَفُ بِالكَرَمِ)، ﴿لَا بَابَ وَلَا كُرَيْمٍ﴾ واته: نه سارده و نه به که لکه، چونکه (کُرَيْمٍ) هر شتیکه له جوڑی خوئی باش بئ، ناوئیکی به که لک، خوارندیکی باش، که سئیکی به ریز: (مَاءٌ كُرَيْمٍ، طَعَامٌ كُرَيْمٍ، شَخْصٌ كُرَيْمٍ) پیچه وانهی (کُرَيْمٍ) یش لیره دا یانی: بئ که لک.

(مُتْرُوبٍ): (التَّرْقَةُ: التَّوَسُّعُ فِي النِّعْمَةِ، أُتْرِفَ فَهُوَ مُتْرَفٌ)، (مُتْرَفِينَ) کوی (مُتْرَفٍ) ه، له (تَّرْقَةٌ) وه هاتوه، که بریتیه له فراوانیی له خوْشگوزه رانی و نازو نیعمهت و رابواردن دا، ده گوتری: (أُتْرِفَ فَهُوَ مُتْرَفٌ) خوْشگوزه ران کراوه، نه وه خوْشگوزه رانه.

(الْيَمِينِ الْعَظِيمِ): (الذَّنْبُ الْمُؤْتَمٌ، وَسَمِّيَ الْيَمِينِ الْغَمُوسُ حِنَّثًا لِذَلِكَ، حَيْثُ فِي يَمِينِهِ لَمْ يَفِ بِهَا)، (حِنْثٌ) واته: گوناهیک که مروّف سزا بار بکات، (عَظِيمٍ) یش واته: مه زن، سویندیک که خاوه نه که ی ده یخوات و ده شزانی درو ده کات، پیی ده گوتری: (الْيَمِينِ الْغَمُوسِ) سویندی نقومکه ر، نقومکه ر له گوناهدا، سویندیک که خاوه نه که ی ده زانی درویوه، ده شیلّی، پیی ده گوتری: (الغُموسِ)، ده شگوتری: (حَيْثُ فِي يَمِينِهِ لَمْ يَفِ بِهَا) واته: سویندی خواردو سوینده که شی نه هیتایه دی.

(مِيقَاتٍ): (المِيقَاتُ: الْوَقْتُ الْمَضْرُوبُ لِلشَّيْءِ)، کاتی دیار ییکراو بو شتیکی، به کوردیی ژوانگه ی پی ده لّین، (میعاد) یش به لّینگه یه، شوینی به لّین و گفت.

(زُقُومٍ): (عِبَارَةٌ عَنِ اطْعَمَةِ كُرَيْمَةٍ فِي النَّارِ، وَمِنْهُ اسْتُعِيزَ: زَقَمَ فُلَانٌ وَتَرَقَّمَ: ابْتَلَعَ شَيْئًا كُرَيْمًا)، (زُقُومٌ): بریتیه له خوارده خراب و ناخوشیو ستراده کان، له ناگری دوزه خدا، هر له ویشه وه نه وه خواراوه ته وه ده گوتری: (زَقَمَ فُلَانٌ وَتَرَقَّمَ) نه که هر که سیکی شتیکی قووتدا که پیی ناخوش بئ، له ته فسیری سوور هتی (الصفات) دا پروهمان کردوته وه، که (زقوم) جوړه میوه یه که له دوزه خدا، وه ک خوا ﴿مِيقَاتٍ﴾ باسی کرده: ﴿طَلَعَهَا كَأَنَّهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾ (الصفات)، میوه که ی وه ک سه ری شه یتانان وایه، که سیس سه ری شه یتانان نه بینیه، به لام له خه یال و نه ندیشه ی هموو خه لکدا، سه ری شه یتانان شتیکی دژیوو ناقولایه، بویه خوا ﴿مِيقَاتٍ﴾ به ری

دره ختی زه ققومی چواندوه به شتیکه وه که له ئەندیشه و خەیاڵی مرۆفە کاندای شتیکی ناڤۆلاو ناریکە.

(شُرَبَ الْهَيْمِ): خواردنه وهی حوشتریک که تووشی نه خووشیی (هَيْام) بووه، (وَالْهَيْامُ: دَاءٌ يَأْخُذُ الْإِبِلَ مِنَ الْعَطَشِ)، (هَيْام) جوّره نه خووشییه که تووشی حوشت دێ، زۆر تینوو ده بێ، ئنجا ئەگەر نێر بێ پیتی ده گوتری: (بَعِزُّ أَهْمِيمٍ) و، ئەگەر مێ بێ، پیتی ده گوتری: (نَاقَةٌ هَمِيمَاءٌ) (هَيْام) ئەو نه خووشییه یه که حوشت تووشی دێ و، هەرچه نده ئاو ده خواته وه تیر نابێ.

(نَزْلُهُمْ): (النَّزْلُ: مَا يُعَدُّ لِلنَّازِلِ مِنَ الزَّادِ)، (نُزْلُ): ئەوه یه که بۆ بابای دابه زیوو میوان داده نری له پێخۆرو خواردن، بۆیه ش پێیگوتراوه: (نُزْلُ) و به میوانیش گوتراوه: (نَازِلُ) دابه زیو، چونکه ئەو کاته عادهت و ابووه، میوان به زۆری ئەوانه بوون، که به رێگادا هاتوون و، دیاره سواری و لاخ بوون، ئنجا رێبوار که دابه زیوه و بۆته میوان، خانه خوێیه که شی پێشوازی لیکردوه، ئنجا ئەو خواردنه ی که بۆ میوان داده نری و دهست و برد ده درێ به میوان، پێش ئەوهی خواردنی بنه پیتی بۆ ناماده بکری، پیتی ده گوتری: (نُزْلُ).

مانای گشتی نایه ته کان

به پَرَزَان!

خوا له م چند نایه ته دا باسی حالی هاوه لانی لای راست و لای چه پ ده کات، نه وانه ی چاکه کارن، خوا به دهستی راستیان نامه ی کرده وه کانیان ده داته وه، نه وانه ش که خراپه کارن، به دهستی چه بیان نامه ی کرده وه کانیان ده داته وه، ده فده رموی: ﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ﴾، هاوه لانی چه په، هاوه لانی چه په، کین و چین و چۆنن؟ واته: حال و بال و گوزه رانیان هینده سهخت و دژواره، که وه سفکه ره به زحمهت بوی وه سف ده کری، ئنجا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسی گوزه رانی سهختیان ده کات:

﴿فِي سُورَةِ وَجْمٍ﴾، له نیو گره بای گهرم و ناوی کولوو داغ دان.

﴿وَعَلَىٰ مَن يَحْمِلُهُ﴾، ههروه ها سیبه ریگ که دووکه لی ره شه، (ظَلَّ) سیبه ره، به لَم (تَحْمُوم) واته: دووکه لی ره ش، یانی: به روالهت سیبه ره، به لَم له راستیدا دووکه لیکی داوه ستاوی ره شه، له دوور را واده زانی سیبه ره.

﴿لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ﴾، نه فینک و سارده و نه به که لکیشه، واته: فینک و سارده، نه، وانه زانی نه و دووکه له ره شه داوه ستاوه، فینکایه تسی هیه، به لکو یه کجار گهرمه و مایه ی ته نگه نه فه سیبه، ﴿وَلَا كَرِيمٌ﴾، ههروه ها هیچ که لکینکیشی پیوه نیه.

هه ندیکیش له زانیان له مانای: ﴿لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ﴾، دا گو توویانه: نه له رووی جهسته ییه وه، لپی به هره مه نندن، نه له رووی مهعنه ویشه وه، هیچ پَرَزُو حورمه تیکی تیدایه، چونکه به زوری وایه که که سیک ده بریته بهر سیبه ریگ، هه م جهسته ی به هره مه ننده له و سیبه ره، هه م له رووی رووحیی و مهعنه ویشه وه، ریز لیگرتنیکه بوی، به لَم نه و سیبه ری دووکه لی ره ش دا وه ستاوه، که خاوه نانی

دهسته چه پی ده برینتی، نه فینکایه تیی و ساردیی ههیه، بۆ جهسته یان، نه ریزو حورمه تیکیشی تیدا ههیه بۆ ڤووحیان.

ئجنا لیره دا په کسه ر پرسپاریک دیته زهینی هه ر که سیکه وه: نه و سزا سه خته له پای چی و چی بۆ وایان لئ ده کری؟

ده فه رموی: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ﴾، ئەمه شیکار دۆزیی ئەوهی پیتشییه و پاساو دانه وه و به لگه بۆ هینانه وه یه تی: به دلنایی ئەوان پیتش ئەوه خۆشگوزهران بوون، ئجنا ئایا خۆشگوزهران بوون، شتیکی ناشه رعیی و خراپه، تاوانه؟ نه خیر، به لام تیمه به سه رنجدانی وه سفه کانی ئەوه جوړه که سانه ده زانین، که ئەوانه خۆشگوزهرانییه که یان له سه ر حیسایی خه لک بووه له ریه کی ناشه رعیه وه بووه، خۆشگوزهرانییه که یان بوته مایه ی ئەوه، که خواو خه لکیان له بیر بچتی، ئجنا ئەوه جوړه خۆشگوزهرانییه ناپه سنده، ئەگه رنا خۆشگوزهرانییه ک مروقت به کاسبیی حه لال و، به په نجی شان دابینی کردبتی، هه چ ئیشکالی تیدانییه و خوای په روه ردگار هه موو نیعمه ته کانی سه ر زهوی بۆ مروقه کان خو لقا ندوون: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ (البقرة، ٢١) ﴿وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنْبَاءِ﴾ (١٠) ﴿سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ (لقمان، ٢٠) به لام ئەوانه ی خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسیان ده کات، ئەوانه بوون که هه ر خه ریکی خۆشگوزهرانیی و ږا بواردن و له وه ږان بوون، وه ک له شوینی دیکه دا ده فه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَسْئَلُونَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿١١﴾ وَأَلْقَى فِيهَا الْكَلِمَاتُ وَلَقَدْ لَمَسْتُمُوهَا وَأَنْزَلْنَاهَا رِجَالًا لِلرِّجَالِ فَأَخَذُوا الْأَمْثَالَ وَالَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّهُمْ رَبَّهُمْ أَصْحَابُ السَّعِيرِ﴾ (١١) محمد، ئەوانه ی بیپروان ده خوون و ږاده بویرن، وه ک چوون ناژه ل ږاده بویرتی و جیگا و ریگا و شوینی حه وانه وه شیان ناگه ر.

﴿وَكَانُوا يُصْرَفُونَ عَلَى الْجَنَّتِ الْعَظِيمِ﴾، هه روه ها ئەوانه سوور و مکوور بوون له سه ر گوناھی مه زن، ئەوه گوناهه مه زنه، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** روونی نه کردو ته وه، به لام هه ر دیا ره، گوناھی مه زن، که مایه ی چوونه دۆزه ی بی، کوفره، شیرکه، ئیلحاده، تاوان و

لادانه له شهریهت، نه گهر خوا **الْمَدَائِنَ الْحَرَمَ** دیاری کردبایه، یهک شتی دهگه یاند، به لَمَّ دَیَسْتَا هه موو نهو شتانه دهگه به نئ، ئیلحادو، شیرک و، بیبروایی به پوژی دوایی و، بیبروایی به په یامی خواو، بیبروایی به پیغهمبه رو، لادان له شهریهت و، تاوانباری و سستم، هه موو نهوانه دهگه به نئ.

﴿ وَكَانُوا يُقُولُونَ آيِدًا مِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظْمًا ۗ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴾ هه روهها ده یانگوت (له دنیا دا ده یانگوت): ئایا کاتیک ئیمه مردین و بووینه وه گَل و ئیسقانه کان، ئایا ئیمه زیندوو ده کرینه وه و ده ژیتیرینه وه؟ هه لده ستیرینه وه؟ به پرسیار کردنی نکو لیلیب کردنه وه و ایانگوتوه، یانی: شتی وا نیه، بویهش به زوری له قورئاندا ده فهرموئ: ﴿ تُرَابًا وَعِظْمًا ﴾. گَل و ئیسکه کان، له بهر نه وهی که گوشته که ده بیته وه به گَل و خُوْل، ئیسکه کان که پتهوترن، جارئ ده میتنه وه و، په یکه ره ئیسکه که، ده میتنه وه، به لَمَّ گوشته که زوو ده بیته وه به گَل و خُوْل، هه لیه ته دوایی که وه ختی زوری به سهردا تپیهر بوو، ئیسکه کانیش هه ر ده بنه وه به خُوْل، به لَمَّ له قوئانگی یه که مدا گوشته که، ده رژی، بیبروایه کانیش نهوانه ی پتیش خویانیاں دیوه که گوشته که یان بوته وه خُوْل و په یکه ره ئیسکه کانیاں ماونه وه، بویه نه و پرسیاره یان کردوه.

﴿ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴾، ئایا باب و بابیرانی پتیشووشمان (نهوانیش هه لده ستیرینه وه و زیندوو ده کرینه وه)؟!

خوا **الْمَدَائِنَ الْحَرَمَ** به پیغهمبه ری خاتم **ﷺ** ده فهرموئ: ﴿ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴾ بَلَسْ: به دلنیا یی پتیشووه کان و دواینه کان، یه که مه کان و کوئایه کان. ﴿ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴾، کوده کرینه وه بو ژوانگه ی پوژیکی زانراو، پوژیکی دیاریبکراو.

﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ إِنَّمَا أَنتَ الْمَالُ الْكَاذِبُونَ ﴾، دوایی ئیوه نه ی گومرا بووه به درو دانره کان!

﴿لَا يَكُونُ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زَعْفَرٍ﴾، به دنیای بی ثبوت و بختور دهن له درختیک له زه ققووم، واته: له به رو میوهی دره ختیک، جوړه دره ختیک که بریتیه له دره ختی زه ققووم، که له سوورپتی (الصافات) یش دا خوا ﴿الزَّعْفَرَانُ﴾ باسی دره ختی زه ققوومی کردوه، له و باره وه کورته باسیکمان کردوه له ته فسیری سوورپتی (الصافات) دا.

که خوا ﴿الزَّعْفَرَانُ﴾ ده فهرموی: ﴿أَذَلَّكَ خَيْرٌ مُّزَلًا أَمْ سَجْرَةُ الزَّرْقُومِ﴾ ﴿۳۲﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۳۳﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿۳۴﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿۳۵﴾ فَإِنَّهُمْ لَا يَكُونُ مِنْهَا قَمَارُونَ مِنْهَا الْبَطُونُ ﴿۳۶﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوَاكِمَ حِمِيرٍ ﴿۳۷﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ إِلَى الْجَحِيمِ ﴿۳۸﴾ الصافات، پيشی باسی به هه شتیان ده کات و ده فهرموی: نایا ئه و جوړه میوانداری و پیشو ازیلیکرنه، باشتره، یا خود دره ختی زه ققووم؟ ئیمه دره ختی زه ققوومان کردوه، به مایه ی تا قیکرنه وه بو سته مکاران، (تا قیکرنه وه که شیان ئه وه بوو که ده بانگوت: چوون دره خت له نیو ناگردا ده پروی؟! یا خود (فتنه) به مانای سزاو ئه شکه نجه یه، کردو مانه به مایه ی ئه شکه نجه بو سته مکاران)، دواپی ده فهرموی: ﴿إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ﴾، بیگومان ئه و دره ختیکه له ته ختی بنه وه ی دوزه خ، ده رده چن، واته: رهگ و ریشه که ی له ته ختی بنی دوزه خ دایه، ﴿طَلْعُهَا﴾، (طلع) له ئه سلدا به کیفی هیشووه دارخورما ده گوتری، دواپی به کیفی هه ر میوه یه ک ده گوتری، به لام لیتره دا مه به ست پی میوه و به ره که یه تی، ﴿كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾، وه ک سه ری شه ی تانان وایه، وه ک سه لکی شه ی تانه کان وایه، هه ئه ته هیچکه س سه ری شه ی تانانی نه بی نیوه، به لام له خه یال و ئه ندیشه ی هه موو که سدا، شه ی تان شتیکی دزیوو ناقولایه و، سه ریشی زور دزیوو ناقولایه.

نتجا ده فهرموی: ﴿فَأِنَّهُمْ لَا يَكُونُ مِنْهَا قَمَارُونَ مِنْهَا الْبَطُونُ﴾ بیگومان لپی ده خوون له و دره ختی زه ققومه، (که یه کجار تاله، کورده واری ده لپن: ژه قنه مووت، به ژه قنه مووت بی، یان به تالوی بی) لپی ده خوون و، ورگی خو یانی لی ده تاخنن،

چونکه هیچی دیکه یان دهست ناکه وئ بیخون، ته نیا له شوئینکی دیکه دا، خوا
 ﴿لَا یَسْمُونَ وَلَا یُعْنَىٰ مِنْ جُوعٍ﴾ (۷) ﴿لَا یَسْمُونَ وَلَا یُعْنَىٰ مِنْ جُوعٍ﴾ (۷) الغاشیة،
 دهفه رموی: ئەوانه هیچ خۆراکیکیان نیه، جگه له (ضریع) اکه رووه کیکی
 دپکاوییه، به کوردیی پیتی دهگوتری: حوشر خۆرکهو، زۆر تال و دپکاوییهو، زۆر
 رهقهو، بهس حوشر بۆی ده خوری!

﴿لَا یَسْمُونَ وَلَا یُعْنَىٰ مِنْ جُوعٍ﴾، نه قه لهو دهکات و، نه برسییه تیش لاده بات، که واته:
 دۆزه خیه کان یان له زه ققووم ده خون، یان له حوشر خۆرکه (ضریع).

ئنجا دهفه رموی: ﴿ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوَابًا مِّنْ حَبِيرٍ﴾، دوایی تیکه له به کیشیان له
 ئاوی کولاو بو هه به، ئاوی کولایشی له گه ل تیکه ل ده کهن، ﴿ثُمَّ إِنَّ مَرَجَعَهُمْ لِآلِ
 الْحَبِيرِ﴾، دواى ئەو ئاو خواردنه وه شه، ئنجا ده یانبه نه نئو کلپه ی ناگری دۆزه خ،
 که بهس وئنا کردنه که ی زۆر قورس و به زه حمه ته، واته: ته نیا له مئشکی خۆتدا
 وئناى بکه ی، زۆر قورس و زه حمه ته، چ جای به کرده وه خه لک به و شیوه یه
 سزا بدری، به دلنیا یی خوا ﴿لَا یَسْمُونَ وَلَا یُعْنَىٰ مِنْ جُوعٍ﴾ خاوه نی ئەوپه پری میهره بانیی و به زه ییه، هه روه ها
 خاوه نی ئەوپه پری دادگه ریی و کاربه جئیی و کارزانییه، به لام به و شیوه یه سزایان
 ده داو، ئەوهش سزای پر به پئستیانه.

ئیره ش دهفه رموی: ﴿لَا تَكُونُونَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زُفْرٍ﴾، له دره ختیک که له زه ققوومه
 ده خون، واته: له میوه و به ره که ی ده خون، که له سوورپه تی (الصفات) دا، خوا
 ﴿لَا یَسْمُونَ وَلَا یُعْنَىٰ مِنْ جُوعٍ﴾ باش شه رح و ته فسیری کردوه، بۆیه ئیره به کورتی هئناویه تی، چونکه له وئ
 ورده کارییه که ی باسکرده، ﴿فَمَا لَئُونَ مِثْلًا لِّبَطُونَ﴾، ورگیانی لی دناخن، واته: پری
 سکیانی لی ده خون، چونکه زۆر برسیین.

﴿فَنَسْرُبُونُ عَلَيْهِ مِنْ لَّعِيمٍ﴾، دواییش ئاوی کولاوو داغی له سه ر ده خون هوه.

﴿فَنَسْرُبُونُ شُرْبًا لَّعِيمٍ﴾، وهک چوون ورگی خویان له به رری دره ختی زه ققووم
 ده ناخن، به هه مان شیوه ئەو ئاوه کولیوو داغش که ده یخونه وه، خواردنه وه ی

خۆرەوانى ئەو ئاۋە، ۋەك خواردنه ۋەى حوشترىكه كه تووشى نه خۆشىى (هَيَام)،
 يانى: (تير ئاۋ نه بوون) بوۋە، (هَيَم) كۆى (أهيم) ۋە، كۆى (هَيَمَاء) ۋە، (أهيم)
 واتە: حوشترى تير كه تووشى نه خۆشىى (هَيَام) بوۋە، ھەروھە (هَيَمَاء) واتە:
 حوشترى مى كه تووشى نه خۆشىى (هَيَام) بوۋە.

لە كۆتايى دا خوا دەفەرمۆى: ﴿ هَذَا نَزْلُكُمْ يَوْمَ الْاٰدِنِ ﴾، ئا ئەمە خواردنيانە، ئەمە
 ئەو خواردن و خۆراكەيە كه بۆيان دادەنرى لہ رۆزى سزاۋ پاداشت دا، بېگومان
 ئەۋە ليرەدا ۋەك تۋانچ و تەوسە، چونكە (نُزْل) ئەۋەيە كه بۆ ميوان دادەنرى،
 واتە: ئەوانەش ميوانتيكن، ئا بە ۋ شتۋەيە پيشوازيان لى دەكرى، چونكە ميوانى
 دۆزەخن!!

مهسه له گرنکه کان

مهسه له یه که م:

هاوه لانی چه په له گوزه رانیکسی هینده دژواردان، وه سف ناکری، له نیو
گره باو، ناوی کولودا، له سیبه ریکی به ره می دووکه نیکسی رهش دان، که هیچ
جوړه فینکایه تسی و سوودو که لکتیکی تیدانیه، له و سیبه رهش له دووکه نی رهش
داوه ستاوه و دروست بووه:

خو دهفه رموی: ﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿۱۱﴾ فِي سُورِ وَمَجِيءٍ ﴿۱۲﴾ وَظِلِّ مِّنْ
يَّمُومٍ ﴿۱۳﴾ لَا بَأْسَ وَلَا كَرِيهٍ ﴿۱۴﴾﴾

شیکردنه وهی ئم نایه تانه، له پینچ برکه دا:

۱- ﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ﴾، هاوه لانی چه په، یان هاوه لانی دهسته چه پ، (صاحب) به
(أَصْحَاب) کوډه کړیتوه، (صاحب) هم به مانای هاوه ل دی، هم به مانای خاوه نیش
دی، که واته: چه بلتی: خاوه نانی دهسته چه پ، چه بلتی: هاوه لانی دهسته چه پ، واته:
ئه وانه ی که خاوه نی لای چه پهن، یا خود ئه وانه ی هاوه لانی لای چه پهن، ئنجا بوچی
وایان پی گوتراوه؟ (الَّذِينَ يَتَسَلَّمُونَ كِتَابَهُمْ بِشِمَائِلِهِمْ أَوْ بِشِمَائِلِهِمْ) ئه وانه ی نامه ی
کرده وه کانیا، لیستی کرده وه کانیا به دهسته چه په کانیا، یان دهستی چه بیان
وهرده گرنه وه، وه که له سوورته ی (الحاقه) دا دهفه رموی: ﴿وَأَمَّا مَنْ أَوْقَىٰ كُنْفَهُ بِشِمَائِلِهِ فَقَوْلُ
يَبْتَنِي لَمْ أَوْتِ كُنْفِيهٖ ﴿۱۵﴾﴾ الحاقه، به لأم که سیک که به چه په ی (به دهستی چه پی)
نووسراوه که ی خوئی (لیستی کرده وه کانی خوئی، پروانامه که ی وهر بگریته وه) ده لئی:
ئهی خوژگه نووسراوه که مم وهر نه گرتبایه وه، ئنجا دواپی خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی ئه و حاله
دژواره ده کات، که تیدان له سوورته ی (الحاقه) و، له چند شوینتیکسی دیکه ی قورئاندا،
خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ئه و تهعبیره ی دووباره کردوته وه.

(۲) - ﴿مَا أَحْصَبُ أَيْمَالٍ﴾ ھاوہ لانی چہ پہ کین و چین؟ ﴿مَا﴾ بؤ پرسیار کردنه، ﴿مَا﴾ الاستِفْهَامِيَّة) یو، دہ بیتہ نیھاد (مُبْتَدَأ) و ﴿أَحْصَبُ أَيْمَالٍ﴾ دہ بی بہ گوزارہ (خَبَر) ی، ئنجا ئەمە ھەمووی: ﴿أَحْصَبُ أَيْمَالٍ﴾ ی یە کەم دہ بیتہ نیھاد (مُبْتَدَأ) و ﴿مَا أَحْصَبُ أَيْمَالٍ﴾، ھەمووی دہ بیتہ گوزارہ (خَبَر) ی ﴿أَحْصَبُ أَيْمَالٍ﴾ ی یە کەم.

﴿مَا أَحْصَبُ أَيْمَالٍ﴾، واتە: ھاوہ لانی دەستە چەپ یان ھاوہ لانی چەپە، کین؟ یان چین؟ ئەم (ما) یە، (إِبْهَامٌ يُفِيدُ التَّنْبِيهَ بِهِم)، نامۆ کردنیکە مایە ی ئەو یە، سەرنج بدری، مایە ی ئەو یە مرووفی بیدار بیتە وەو بزانی داخۆ کین و چۆن و چۆن باس دەکرین؟ ھەر وەھا ئەم تەعبیرە ئەو شئی لئ دەفامریتەوہ کە ئەمانە حال و بارودۆخیان بە جۆریکە، کە ھیچ وەسفکەرێک ناتوانی وەسفیان بکات، ئنجا خوا **سَمِعْنَا مِنْ رَجُلٍ** باسی حال و گوزەرائی سەختیان دەکات و دەفەر موی:

(۳) - ﴿فِي سُورَةِ وَجْهِ﴾، لە نێو گرەبای گەرم و لە نێو ئاوی کولاوو داغ دان، (السُّمُومُ: الرِّيحُ الشَّدِيدُ الْحَرَارَةُ) (سموم) بایە کە گەرمییە کە ی زۆر سەخت و توندە، ئەو گرەبا گەرمە ی ھیچ تەراپی پتوہ نیە،
(سَمُومُ):

أ- یان لە (سُم) وەرگیراوە، لەبەر ئەو ی وەک چۆن ژەھر دەچیتە نێو جەستە و تیکەل بە خانەکانی جەستە دہ بی و پێیدا بلأودە بیتەوہ، ئەو بایەش ئاوا دەچیتە نێو جەستە، ب- یاخود لەو وەوہ ھاتوہ کە دەچیتە نێو کونەکانی جەستەوہ، واتە: بایە کە کە لئی دەدات، دەچیتە نێو جەستەوہ بە کونەکانی پێستدا.

﴿وَجْهِ﴾، (الْحَمِيمُ: الْمَاءُ الشَّدِيدُ الْحَرَارَةُ)، ئاویک کە زۆر گەرمە، ئاوی کولاوو داغ، کە واتە: بێروایان لە نێو گرەبادان، لە نێو ئاوی کولاو داغ دان، چی دیکەش؟
(۴) - ﴿وَطَلٌّ مِّنْ حَمِيمٍ﴾ ھەر وەھا لە سێبەرێکدان کە لە دوو کەلی رەش پیکھاتوہ، (يَحْمُومُ: الدُّخَانُ الْأَسْوَدُ عَلَى وَزْنٍ يُفْعُول، مُسْتَقٌّ مِّنَ الْحَمَمِ يَوْزُنُ صُرِدِ اسْمٌ لِلْحَمَمِ).

وَالْحُمَمَةُ: الْفَحْمَةُ، وَالْحَمَّةُ الْعَيْنُ الَّتِي مَآؤُهَا حَارٌّ، (يَحْمُومُ): بِه مانای دووکه‌لی رهش دئی، له‌سه‌ر کیشی (يَفْعُولُ)، که داتا‌شراوه له (حُمَم) که له‌سه‌ر کیشی (صُرَد)، ناوه بۆ ره‌ژوو، خه‌لووز، (حُمَمَةُ) واته: (فَحْمَةُ) واته: خه‌لووز، پشکو، (حُمَةُ) به ئاو یک ده‌گوتری: که به گهریمی هه‌لده‌قوولی، لهو باره‌وه‌ش عه‌رهب قسه‌یه‌کیان هه‌یه ده‌لین: (العَالِمُ كَالْحَمَّةِ، يَأْتِيهَا الْبُعْدَاءُ وَيَزْهَدُ فِيهَا الْقُرْبَاءُ)، زانا وهک سه‌رچاوه‌ی گهرمه، خه‌لکی دوور بۆی دئی، (خَوْيَانِي يَأْتِي بِشَوْنٍ و لِيْتِي بِهِرْمَه‌ند بن) به‌لام ئه‌وانه‌ی لیتی نیزیکن، به‌که‌م باه‌خ ته‌ماشای ده‌که‌ن و، گرنگیی پی ناده‌ن.

٥- ﴿لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ﴾ {ئهو سیبه‌ره که له چره دووکه‌لیکی ره‌شه} نه ساردو فینکه، نه باش و په‌سندیسه، (وَصُفُّ الظِّلِّ بِـ: ﴿لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ﴾ لِلتَّهَكُّمِ، حَيْثُ نَفَى مِنْهُ الْبَرْدَ وَالْكَرَمَ)، که خوا سیبه‌ره که به‌وه وه‌سف ده‌کات، ده‌فه‌رموی: ﴿لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ﴾، نه سارده‌و نه که‌ریمه، (کَرِيم) یش هه‌ر شتیکه له جووری خویدا باش بی، ئه‌مه بۆ توانج تیگرتن و گالته‌پیکردنه، چونکه بیگومان سیبه‌ریک له دووکه‌لی ره‌ش دا بوه‌ستی، سارد نیه‌و، به‌که‌لک و سوود به‌خش نیه، بۆ که‌سپیک که ده‌پیتته ژیری، که‌واته: ئهو سیبه‌ره‌ی سارد نه‌بی و، به‌که‌لکیش نه‌بی، مانای وایه گهرم و زیانبه‌خشه.

(الطبري) له وه‌سفی ئه‌وه‌دا، که ئهو سیبه‌ره‌ی له دوو که‌لی ره‌ش داوه‌ستاوه و له ئه‌نجامی ئه‌وه‌دا ئهو سیبه‌ره دروست بووه، دواپی خوا ﴿لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ﴾ هه‌م ساردیتی و هه‌م په‌سندی لئی لاده‌بات، ده‌لئی: (الْعَرَبُ تَتَّبِعُ كُلَّ مَنْفِيٍّ عَنْهُ صِفَةَ حَمْدٍ، نَفِي الْكَرَمِ عَنْهُ، فَتَقُولُ: مَا هَذَا الطَّعَامُ بِطَيِّبٍ وَلَا كَرِيمٍ، وَمَا هَذَا اللَّحْمُ بِسَمِينٍ، وَلَا كَرِيمٍ، وَمَا هَذِهِ الدَّارُ بِنَظِيفَةٍ وَلَا كَرِيمَةٍ).

واته: عه‌رهب عاده‌تیان وایه نه‌گه‌ر هه‌ر شتیکی بیان‌ه‌وئ هه‌موو سیفه‌تیکی باشی لئی لابه‌رن، به‌لئی لابه‌رنی سیفه‌تی که‌رهم، هه‌موو سیفه‌تیکی باشی لئی لاده‌بن، بۆ وینه ده‌لین: ئه‌م خواردنه، نه خو‌شه‌و نه که‌ریمه، هه‌روه‌ها ده‌لین: ئه‌م گو‌شته نه خو‌شه‌و نه که‌ریمه، ئه‌م خانوو نه پا‌که‌و نه که‌ریمه، واته:

خواردنه‌که و گوشته‌که و خانووه‌که، و پرای نه‌وهی خووش نین و قه‌له و نین و پاک نین، سوودیشیان نیه و بن که لکن، یان مه‌به‌ست نه‌وه‌یه نه‌وشته هیچ دادیکی خاوه‌نه‌که‌ی نادات، یانی: بو زیده‌پرۆیی‌کردن و زیاتر جه‌خت‌کردنه‌وهی لابردنی نه‌و سیفه‌ته‌یه که لیان لابردوه.

با له‌وباره‌وه‌ش نه‌م دوو ده‌قه بئین:

(أ) - (الطبري) له (الضحك) هوه: (عَنِ الضَّحَاكِ، قَالَ: كُلُّ شَرَابٍ لَيْسَ بِعَذْبٍ فَلَيْسَ بِكَرِيمٍ) (أخرجه الطبري: ۳۳۵۰۳)، گوتوویه‌تی: هه‌ر خواردنه‌وه‌یه‌ک زولال شیرین نه‌بی، پیی ده‌گوتری: که‌ریم نیه، واته: سوودبه‌خس نیه.

(ب) - هه‌روه‌ها (الطبري) له (قتادة) هوه: (عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: لَا بَارِدَ الْمَنْزِلِ، وَلَا كَرِيمَ الْمَنْظَرِ) (أخرجه الطبري: ۳۳۵۰۴). واته: نه‌ دابه‌زینه‌که‌ی فینک و سارده و، نه‌ دیمه‌نه‌که‌شی جوان و به‌ریزه.

مه سه له ی دووهم:

هۆکاری ئەو سەرەنجامە دژوارو سەختە ی هاوہ لانی دەستە چەپ، ئەوہ یە
کە پێشتر ھەر سەرگەرمی خۆشگوزەرائیی و عەیش و نوۆشی حەرام بوون،
بەردەوام بوون لەسەر گوناھیی مەزن و، نکوویییتیکردن لە زیندووکرانەوہ و
ھەبوونی سزاو پاداشت:

خوادەفەرموی: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿١٦﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿١٧﴾
وَكَانُوا يَقُولُونَ ﴿١٨﴾ أَهْوَآءُنَا أَوْ أَمْثَلُهَا أَمْ نَأْتِي الْآلُونَ ﴿١٩﴾

شیکردنەوہ ی ئەم، ئایەتانە، لە پینچ بەرگەدا:

١- ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ﴾، (ئەو سەرەنجامە دژوارەو، ئەو ئازارو مەینەتیی
و جەزەبە یە ی بەسەر یاندا دەسە پێتیی!) بە ھۆی ئەوہوہ یە کە بە دنیایی ئەوان لە
پێش ئەوہدا خۆشگوزەران بوون.

(الطبري) ئەم دەقە ی ھیناوە: (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه، يَقُولُ: ﴿مُتْرَفِينَ﴾، مُتَعَمِّينَ)
(أَخْرَجَهُ الطبري: ٣٢٥٥٥). واتە: ئیبنو عەبباس رضي الله عنه گوتوو یەتی: خۆشگوزەران بوون،
ھەر خەریکی عەیش و نوۆش و خەریکی پابواردن بوون، بە ئەم پابواردن تیک
حەرام، پابواردن تیک لەسەر حیسابی پۆژی دواییان و، پابواردن تیک لەسەر حیسابی
خەلک.

٢- ﴿وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ﴾، ئەوان مکوور بوون لەسەر گوناھیی مەزن، سوور
بوون لەسەری و دەستبەرداری نەدەبوون، (إِضْرَار) ئەوہ یە کە کەسێک لەسەر شتیک
سوور بێ و مکوور بێ و دەست بەرداری نەبێ.

ھەر وہا (الطبري) ئەو دەقانەشی ھیناوان:

أ- (عَنْ مُجَاهِدٍ يُصْرُونَ: يُدْمِنُونَ) (جامع البيان: ۳۲۵۵۶)، (مجاهد) گو تو و یه تی: (يُصْرُونَ: يُدْمِنُونَ) واته: به رده و ام بوون، (أَدْمَنَ عَلَى شَيْءٍ: دَاوَمَ)، واته: به رده و ام بوو له سه ری و مکوور بوو.

ب- (الطبري) له (الصَّحَاكُ) هوه هیناویه تی که ﴿لِحْنِ الْعَظِيمِ﴾، مه به ست پی پی چییه؟ (قَالَ الصَّحَاكُ: الْحِنْثُ: الشَّرْكُ) (جامع البيان: ۳۲۵۶۰)، واته: (حنث) هاویه ش بو خوا دانانه.

ج- (الطبري) یش ده لی: (وَكَاثُوا يُقِيمُونَ عَلَى الذَّنْبِ الْعَظِيمِ، وَالذَّنْبُ الْعَظِيمُ هُوَ الشَّرْكُ بِاللَّهِ)، نهوانه به رده و ام و مکوور بوون له سه ر گوناھی مه زن و، گوناھی مه زنی ش بریتییه له هاویه ش بو خوا دانان.

هه لبه ته هاویه ش بو خوا دانان یه کیکه له گوناھے مه زنه کان و، نهو گوناھے به که هه رگیز خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ قه له می عه فووی به سه ردا ناهیتی، وه ک ده فه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ. وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾ (النساء، ۱۸) واته: خوا له وه نابووری هاویه شی بو دابنری، به لأم جگه له وه له هه ر شتیک بیهوی، بو هه ر که سیک بیهوی، ده بووری (واته: به بی توبه و گه رانه وه ش، به لأم له شیرک نابووری به بی گه رانه وه و ده ست لی هه لگرتنی) هه ر که سیکیش هاویه ش بو خوا دابنری نه وه درۆیه کی مه زنی بو خوا هه لبه ستوه، به لأم بیگومان شیرک جوړیکه له جوړه کانی کوفرو، کوفر گشتیه: شیرک ده گریته وه، ئیلحاد ده گریته وه، بیبروایی به رۆژی دوایی ده گریته وه، بیبروایی به پیغهمبه ر ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ ده گریته وه، بیبروایی به په یامی خوا ده گریته وه، که واته: ﴿لِحْنِ الْعَظِيمِ﴾، جگه له کوفرو شیرک و ئیلحاد، هه موو جوړه کانی بیبروایی و، هه موو گوناح و لادان و تاوانه کانی دیکه ش ده گریته وه.

ننجا خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ نه یخستوته روو، گوناھی مه زن چییه!!

کهواته: ئەووە بۆچوووی زاناپانه، که زۆر بهیان دەلێن: (الحنث العظیم) هاوبهش بۆ خوادانانه، له بهر ئەوهی هاوبهش بۆ خوا دانان باوترین جوۆری کوفر بووهو، ئیستاستاش لهگهڵدای، ههر وایه ئەگه رنا ﴿لَيْتَ﴾، مادام به مانای گوناح و تاوان بێ، ﴿الْعَظِيمِ﴾ بێش، واته: مهزن، هه موو گونا هه گه و ره کان ده گریته وه، ههر له شیرک و ئیلهاده وه بگه، هه تا قه تل و زیناو ریگری و دزی و تیکدانی ناساییشی خه لک و هه موو گونا هه کافی دیکه، چ سزای دنیا یان له سه ر بێ، چ هه ره شه ی قیامه تی یان له سه ر بێ، ئەوانه ی هه ره شه ی قیامه تی یان له سه ره، وه ک: خۆ به زلگری و، دروۆ، غه یبه ت و، قسه هێتان و بردن و، گالته به خه لک کردن و، گومانی خراپ به خه لک بردن و، حه سه دو ... هتد، ئەوانه ش که سزای دنیا یان له سه ره دیارن: قه تل، زینا، ریگری، دزی...

۳- ﴿وَكَأَنَّا يَقُولُونَ﴾، ئەوان کاتی خوۆی ده یانگوت:

۴- ﴿أَيُّدَا مَنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظْمًا أَلَيْسَ لِمَنْعُورُونَ﴾، ئایا ئەگه ر ئیمه مردین و بووینه وه خۆ ل و، ئیسکه کان، ئایا ئیمه زیندوو ده کری نه وه؟! هه مه زه ی پرس یار کردن له هه ردوو شوینه کاند، ﴿أَيُّدَا مَنَا﴾ و ﴿أَلَيْسَ لِمَنْعُورُونَ﴾، ئەم هه مه زه یه له هه ردوو شوینه کان دا (الإنكار والاستبعاد) بۆ نکوو ئییل یکردن و به دوور ته ماشا کردنه، (إِسْتَبْعَدُوا أَنْ يُبْعَثُوا بَعْدَ الْمَوْتِ)، به دوور یان زانی، له دوای مردن زیندوو بکری نه وه، بۆ به ش ده لێن: ﴿وَكَأَنَّا تُرَابًا وَعِظْمًا﴾، بووینه وه گل و ئیسکه کان، (عَظْمٌ) کۆ به که ی (عظام) ه، به زۆری خوا ﴿التراب والاحجار﴾ وشه ی (عَظْمٌ) له قور ئاندا به (عظام) هێنا وه، به ئیسقانه کان، ئیسکه کان، چونکه گو شته که زووتر ده بیته وه به گل و خاک، به لām په یکه ری ئیسکی مرو ف له بهر ئەوه ی مادده که ی سه ختره، ده مین یته وه، هه لبه ته ته ویش له سه ره نجامدا هه ر ده بیته وه به خاک، وه ک خوا فه رموو یه: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾ ۵۵ طه، واته: له وێ وه ده رمان هێنا ون، ده شتان گه ی پری نه وه بۆ وێ (بۆ ئیو خاک) و جار یکی دیکه ش له وێ ده رتان دین ی نه وه، ئەمه ش هه مووی مه به ست پتی جه سه ته یه، ئەگه ر نا رووح نه له خا که وه هاتوه، نه ده چیته وه ئیو

خاک و، نه له خاکیش دیته وه دهری، به لکو رووح دروستکراو یکی تایه تپی خوابه، له سه رووی ماده وه دپه وه، حه قیقه هق مروّف بریتیه له رووحه که هی، جهسته که هی ته نیا بهرگ و پوْشاکیکه به بهریدا ده کړی و دیکوْریکه، رووحه که هی ده چپته نیوی، هه تا نه وه جهسته یه ش به که لکی تیدامان بی، رووحه که هی تیدایه، که به که لکی تیدا مانه وه نه ما، رووحه که هی لیی ده چپته دهری به فهرمانی خواو، نه وه رووحه ده چپته شوینیک، له قوْناغی بهرزه خ داو نه گهر چاکه کار بوو بی، له بهه هشت دایه، یاخود له دوزه خ دایه، نه گهر خراپه کاربوو بی، ئنجا ئایا نه وه بهه هشت و دوزه خه، بهه هشت و دوزه خیکی کاتیی و راگوْزرن له قوْناغی بهرزه خ دا، یان هه مان بهه هشت و دوزه خی یه کجاره کیین و ته نیا وهک رووح ده چنه تییان؟ زانایان هه ردوو رایه که یان هه ن، گرنگ نه وه یه رووح له نیو گوْره که دا نیه، به لّام جوْریک له په یوه ندیی له گه لّ جهسته که یدا ده بی، تاکو جهسته که مابن، زور له ده قه کانی سوننه ت نه وه ده گه یه نن، به لّام نه وه که رووح دوا ی نه وه له جهسته هاته دهری، بچپته وه نیو جهسته! هیچ ده قیک وای نه فه رموو وه، هه ندیک دهق که پوْاله ته که یان نه وه ده گه یه نن، ده بن وا ته ئویل و مانا بکرین که مه به ست نه وه یه، وهک زیندوو بن، ئاوا پرسیارو وه لّامیان له گه لّدا ده کړی، نه گه رنا نه وه جهسته یه که پووحی لی چوو ده ر، رووحه که ناچپته وه تپی، تاکو پوْزی دوا یی، پوْزی دوا ییش هه ر خوا ده زانی نه وه جهسته یه له چ جوْره ماده یه ک ده بی و چوْن ده بی، به لّام گرنگ نه وه یه هه ر که سه که سایه تپی خوی پاریزر او ده بی به هو ی رووحه که یه وه، خوا **الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ** نه وه جهسته یه ش به شیوه یه ک، که نه وه خه لکه له قیامه تیش یه کدیی بناسنه وه، پیک ئاشنا بنه وه، بهو شیوه یه دروستی ده کاته وه، به لّام وهک دوا یی ده یه گه یین له ماده یه که که جوْریکی دیکه یه وه، له پیکهاته یه کی دیکه یه، که له گه لّ قوْناغی بهرزه خدا ده گونجی و، دواتریش له گه لّ قوْناغی قیامه ت دا ده گونجی.

۵- ﴿ اَوْمًا مَّا تَأْتِي الْاَوْلَادَ ﴾، هه رو هه ئایا باب و با پیرانی پی شووشمان (نه وانیش زیندوو ده کړنه وه)؟!.

بیگومان پرسیار کړدنه بو نکو و ئیل کړدنه، یانی: وانیه.

مه سه له ی سیه م:

وه لآمد رانه وه ی بیبروایان که به دنیایی تیکرایان زیندوو ده کرینه وه، له ژوانگه ی رۆژیک ی دیارییکراودا خر ده کرینه وه، ئه و کاته ش گومرایانی به درۆدانه ر له میوه و بهری دره ختی زه ققوم ده خون و، سکیانی لی ده ناخن و، له ئای کولیویش وه ک حوشتی تووشبووی نه خوشی تیر ئاو نه بسون، ده خون وه، ئا نه وه به شیوازی میوانداری لی کردنیان:

خوا ده فه رموی: ﴿ قُلْ اِنَّ الْاَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ ﴿١١﴾ لَمَجْمُوْعُوْنَ اِلَىٰ مِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿١٠﴾
 ثُمَّ اِنَّكُمْ اَنْتُمْ السَّالُوْنَ الْمَكْذُوْبُوْنَ ﴿١٢﴾ لَا تَكُوْنُ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زُقُوْمٍ ﴿١٣﴾ فَاَلُوْنَ مِنْهَا الْبَطُوْنَ ﴿١٤﴾ فَتَشْرُوْنَ عَلَيْهِ
 مِنْ لَعِيْمٍ ﴿١٥﴾ فَتَشْرُوْنَ شَرَبٍ اَلِيْمٍ ﴿١٦﴾ هٰذَا نَزَّلْنٰهُ يَوْمَ الَّذِيْنَ ﴿١٧﴾

شیکردنه وه ی ئه م، ئایه تانه، له ههشت برگه دا:

دوای نه وه ی که ئه وان به پرسیارکردنی نکوولییلکه رانه وه به دوور دانه رانه (مُنْكَرِيْنَ وَمُشْتَبِعِيْنَ) گوتیان: ئایا که مردین و بووینه وه خاک و خوڵ بووینه وه تیسقان، ئایا ئیمه زیندوو ده کرینه وه؟ ههروه ئایا باب و باپیرانی پیشووشمان، ئه وانیش زیندوو ده کرینه وه؟! خوا **سوره بقره** ده فه رموی:

١- ﴿ قُلْ اِنَّ الْاَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ ﴿١﴾، بلی: به دنیایی پیشووه کان و کوتاییه کان، ئه وانه ی رابردوون و ئه وانه ی دوایی دین، (الْاَوَّلِيْنَ مِنَ الْاُمَّمِ وَالْاٰخِرِيْنَ مِنْهُمْ الَّذِيْنَ اَنْتُمْ مِنْ جُمَّلَتِهِمْ)، کۆمه لگا پیشووه کان و کۆمه لگا دوایینه کان، که ئیوه ی بیبروایان ی کۆمه لگای پیغه مبه ر ﴿١﴾ له ئیو ئه وان دان.

٢- ﴿ لَمَجْمُوْعُوْنَ اِلَىٰ مِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿٢﴾، کۆده کرینه وه بو ژوانگه ی رۆژیک ی زانراو، بوچی ده فه رموی: ﴿ لَمَجْمُوْعُوْنَ ﴿٢﴾ و نه یقه رموه: (لَمَجْمُوْعُوْنَ)؟ یان (لَمَحْشُوْرُوْنَ)، که له شوینی دیکه دا ئه و بیژانه ش هاتوون؟ وه لاهه که ی ئه وه یه که: ﴿ لَمَجْمُوْعُوْنَ ﴿٢﴾، له

یہ کاتدا، سنّ واتیان دهگہ یهنن: ا- زیندووش دهکرینه وهو، ب- خریش دهکرینه وهو، ج- پیکه وهش ده بن، واته: به پرژو بلایوی نابن، به لئی به پرژو بلایوی هه ر کهسه له شوینی خوی هه لده ستیتته وه، به لام دوابی هه موویان خر دهکرینه وه سه ریهک، بۆ کوئی؟ ﴿إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمِ مَعْلُومٍ﴾، بۆ ژوانگه ی پرژیک ی زانراو، (المیقات: اَضَلُّهُ آتَةَ لَلْوَقْتِ، ثُمَّ أَطْلَقُوهُ عَلَىٰ مَكَانٍ أَوْ وَقْتٍ عَمَلٍ مَا)، (میقات): له نه صلدا بریتیه له نامرازی کات، به لام دوابی به کاره پتراوه بۆ شوین یان کاتی کرده وه یه کی دیاری بیکراو.

بۆچی ده فهرموئ: ﴿لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمِ مَعْلُومٍ﴾ و ناهه رموئ: (لَمَجْمُوعُونَ فِي مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ) که له نه صلدا کۆکردنه وه (جمع) به پیتی (فی) به رکار ده خوازی، که چی لیره دا به (الی) به رکاری خواستوه؟ کۆ دهکرینه وه به ره و ژوانگه ی پرژیک ی زانراو؟ وه لاهه که ی: چونکه (صُمِّنَ مَجْمُوعُونَ مَعْنَىٰ مَسُوقُونَ)، واته: ئیوه کۆده کرینه وه و دوابی لئ ده خوردرین و ده برین به ره و ژوانگه ی پرژیک ی زانراو، واته: (مَجْمُوعُونَ) که به (الی) به رکاری خواستوه، هه م مانای کۆکردنه وه و خرکردنه وه، هه م مانای وه پیش خۆدان و بردنیش دهگه یهنن، (مَجْمُوعُونَ) به بیژه که ی خوی و، بردنیا به ره و ژوانگه (سوق) که شه به هوی نه و پسته وه که به رکاره که ی پئ خواستوه، که بریتیه له (الی).

۳- ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ أَنبَأَ الصَّالُونَ الْمَكذِبُونَ﴾، دوابی به دلنیا یی ئیوه نه ی گومرا بووه به درۆدانه ره کان! (ثُمَّ: لَلرُّتِيبِ الرُّتِيبِ) (ثم) بۆ ریزبه ندیی پله پله ییه، چونکه نه وه ی دئ، پله و پیگه که ی گرنگتره له وه ی رابردوو، سه ره تا کۆده کرینه وه و، پیش خۆ دهرین به ره و ژوانگه ی پرژیک ی زانراو، ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ﴾، ئنجا دوابی نه وه، ئیوه نه ی گومرا بووه به درۆدانه ره کان!

۴- ﴿لَا تَكُونُوا مِنَ السَّخِرِ مِنَ زُؤْمِرٍ﴾، به دلنیا یی بخۆر ده بن له دره ختیک که له زه ققوومه، واته: له به ری جوړه دره ختیک که بریتیه له زه ققووم، له وه ده خۆن، (من) ی یه که م ﴿مِنَ السَّخِرِ﴾، نه مه بۆ ده ستپیکردن (ابتداءه، ه، (من) ی (من زقوم) یش بۆ روونکردنه وه

(بیان)یہ، ثایا ۛو درہختہ چ جورہ درہختیکہ؟ درہختی زہققوومہ، کہ پیشتر باسی درہختی زہققووممان کردوہ، بہ کوردیی دہلین: زہقنہمووت، ھەندیک لہ زانایانیس گوتوویمانہ: جورہ درہختیک ھہیہ، بہرہکە ی زور تال و زور تفتہ و قووت ناچن، دہشگونجی ۛو درہختی زہققووم ئیستا لہ دنیا دا نہبی، واتہ: وینہکەشی لہ دنیا دا نہبی، ۛگەرنا بیگومان ۛوہی خوا **اَللّٰہُ اَکْبَرُ** لہ دوارپوژدادەیکات بہ خوراک بوۛنہوگومرا بووہ بہ درودانہرانہ، وەک ھی دنیا ھەر نیوہ ھیچ شتیکی پوژوی دواپی، وەک ھی دنیا نیہ، پەنگہ ھەر وینہشی نہبی لہ دنیا دا، کاتی خوئی لہ تەفسیری سوورہتی (الصافات) دا باسمانکردوہ، کہ زانایان گوتوویمانہ: زہققووم جورہ درہختیکی دہکاوپیہ، بہرہکە ی زور تال و تفتہ، بہلام بہپی ۛوہ کہ خوا **اَللّٰہُ اَکْبَرُ** دہفہرموی: **(اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِيْ اَسْوَلِ الْجَحِيْمِ ۝۱۶ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيْطٰنِ ۝۱۷)** الصافات، واپیدەچن درہختیک بی، تەنیا لہ قیامت داو، لہ دوزەخ دا ھەبی، بو تاوانباران.

۵- **(فَالْتَوٰنَ مِنْهَا الْبٰطِرُوْنَ ۝۵)**، ۛنجا ئیوہ ورگتانی لی پەر دەکەن، ئیوہ پەرکەری ورگەکان دہبن، لی، (الی سەر **(اَلْبٰطِرُوْنَ ۝۵)**، بو ناساندنہ، بہلام لیرہ دا قەرہبووی پالوہلادراو **(مُضَافٌ اِلَيْهِ)** دہکاتوہ، واتہ: **(فَمَا لَتَوٰنَ مِنْهَا بٰطِرُوْكُمْ)** ئیوہ سکی خوتانی لی دہناخن، ۛگەر بەشیوہی دواندن **(خِطَابٌ)** بی، ۛگەرنا: **(فَمَا لَتَوٰنَ مِنْهَا بٰطِرُوْهُمْ)** واتہ: ۛوان ورگی خوئیانی لی پەر دەکەن.

۶- **(فَسَبْرُوْا عَلَیْہِ مِنْ لَمِيْمٍ ۝۶)**، ۛنجا ئیوہ لەسەری خورەوہ دہبن لہ ئاوی کولوو داغ، **(الْحَمِيْمُ: الْمَاءُ الْمَغِيْبُ الشَّدِيْدُ الْحَرَاةُ)**، (حمیم) ئاویکی کولوی یەکجار زور گەرمە، ئاو لہ پلہی سەد (۱۰۰) دەکولئی، لیرہ لەلای ئیمە لہ دنیا دا، بہلام مەرچ نیہ ئاوی دوزەخ لہ پلہی سەد (۱۰۰) بکولئی و ببیتە ھەلم و نەمینئی، چونکە لہ دنیا دا ئاو لہ پلہی سەدو، دواي ۛوہی کولئی، دہبیتە ھەلم و نامینئی، بہلام ھی ۛوہی وەک چوڭ ناگرەکە ی حەفتا (۷۰) ھیندە ی ناگری دنیا گەرمە، کہ لہ فەرماشتی پیغەمبەردا **ﷺ** ھاتوہ، ئاوہکەشی مەرچ نیہ تەنیا لہ پلہی سەد دا بکولئی، ھەلبەتە ھەموو حال و حیسابەکانی پوژوی دواپی چ بو بەھەشتییان، چ بو دوزەخییان، لەوہی دنیا

جیان و جهسته کانیشیان جیان و تهحه ممولکردنیشیان جیا به، نه گهرنا که سبک بیخهیه نیو ئاوی کولیوو داغهوه، ده مرئی، یان بیخهیه نیو بلیسهی ئاگرهوه، ده بیته قهره برووت و ده سووتی و کو تایی پی دئی، به لام نهو دۆزه خییانه جهستهیه کیان ههیه، تهحه ممولی نهو بلیسه گهرمه ده کهن، تهحه ممولی نهو ئاوه گهرمه ش ده کهن و، تهحه ممولی خواردنی بهری دره ختی زه ققووم و حوشر خورکه (ضریع) یش ده کهن و، بهرده و امیش ده بن له ژیاندا به فهرمانی خوا، وهک ده فهرموی: ﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ﴾ (۱۳) ﴿الاعلى، دواپی نه تئیدا ده مرئی و، نه تئیدا ده ژئی، نه ده مرئی و کو تایی پی بی و، نه ده ژئی ژیانیک به ژیان له قه له م بدرئی.

(۷) - ﴿فَسَرِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ﴾. ئنجا خوره وهی ده بن خواردنه وهی حوشری تیرئاونه بوو. یانی: نهو ئاوه کولوو داغهی ده بخۆنه وه، وهک خواردنه وهی حوشریکه که تووشی نه خووشی هویام بووه، وشه (شُرْب) خویراویشه ته وه: (شُرْب)، ﴿فَسَرِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ﴾ و (شُرْبُ الْهَيْمِ)، (هیم) یش کۆی (أهيم و هيماء)، (أهيم) بو نیر (مذکر)، حوشری نیر که تووشی نه خووشی هویام ده بن، (هيماء) یش حوشری مییه، که تووشی نه خووشی هویام ده بن، (الهيام: داءٌ يُصِيبُ الْإِبِلَ يُوْرثُهَا حُمَى فِي الْأَمْعَاءِ، فَلَا تَزَالُ تَشْرَبُ وَلَا تَرَوِي)، (هيام): ده ردیکه تووشی حوشر دئی و، گهرمی و تایهک له ریخۆله کانیدا پهیدا ده بن، بهرده وام ئاوه خواته وه و تیر نابن، بیبر وایانیش لهو ئاوه گهرم و داغ و کولوهی نیو دۆزه خ ده خۆنه وه، وهک نهو حوشره ی تووشی نهو ده ردو نه خووشیه بووه، له کو تاییدا خوی بهرز ده فهرموی:

(۸) - ﴿هَذَا نَزْنَمُ يَوْمَ الدِّينِ﴾. ئا نه مه میوانداری کردنیانه، (نه مه نهو خواردنهیه که بویان داده نری) له رۆژی سزاو پاداشت دا، (نزل: مَا يُقَدَّمُ لِلضَّيْفِ مِنْ طَعَامٍ)، نهو خواردنه ی بو میوان داده نری.

پوخته‌ی باسی سزای بیبروایان و هۆکاره‌کانی:

به‌پیتی ئهو و ئایه‌تانه‌ی رابردن، سزا و جه‌زبه‌ی هاوه‌لانی چه‌په له پینج شتان دا به‌رجه‌سته ده‌بن:

- ۱- ﴿سَمُورٍ﴾، گرهبای گهرم.
- ۲- ﴿وَجِیمِرٍ﴾، ئاوی کولآو داغ، که تیندا ده‌بن، چونکه ده‌فه‌رموئ: ﴿فِي سَمُورٍ وَجِیمِرٍ﴾، له ئیو گرهبادا ده‌بن و له ئاوی کولآویشدا ده‌بن.
- ۳- ﴿وَطَلٍ مِّنْ بَحْمُورٍ﴾، سیبه‌ریک له دووکه‌لی ره‌ش داوه‌ستاو، یان چره‌ دووکه‌لیکه سیبه‌ری کردوه.

۴- ﴿لَاكُلُوْنَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زُقُومٍ﴾، خواردن له میوه‌ی دره‌ختی زه‌ققوم.

۵- ﴿فَشَرَبُوْنَ عَلَيْهِ مِنْ لَمْمِیمٍ﴾، ئاو خواردنه‌وه له ئاوی کولآو، وه‌ک جوړه ئاو خواردنه‌وه‌ی حوشریک که تووشی نه‌خووشی تیر ئاو نه‌بوون بووه.

ئهمانه ئهو و پینج جوړه سزاو جه‌زبه‌بن، که هاوه‌لانی ده‌سته چه‌پیان پئ سزا ددرئین.

هۆکاره‌که‌ی چیه‌؟

خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** هۆکاره‌که‌ش له چوار شتان دا باس ده‌کات، ئه‌گه‌ر به‌پیتی پریزه‌ندی که له ئایه‌ته‌کاندا هاتوون، بیان‌هئین، نه‌ک به‌پیتی پریزه‌ندی کاتی و پریزه‌ندی بوونیان:

۱- خو‌شگوزهرانیی (الإثراف): ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُتْرَفِیْنَ﴾، ئه‌وان پیتتر خو‌شگوزهران بوون، تهنیا خه‌میان خواردن و خواردنه‌وه و گرنگی دان بوو به‌عه‌یش و نو‌ش، بئ سهرنجدانجی حه‌لآل و حه‌رام و، به‌بئ ئاوردانه‌وه له خه‌لک و سه‌ره‌له‌بیرین، به‌ره‌و خواو به‌ره‌و قیامه‌ت، ئه‌گه‌رنا ئه‌سلی خو‌شگوزهرانیی و ئه‌وه که مرو‌ف خوش بژی له‌شه‌رعدا، به‌شتیکی ناپه‌سنددانه‌نراوه، به‌لکو خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** له‌وه‌مه‌موو ئایه‌تانه‌دا

منهت دهکات لهسه ر مروفه کان، که هه رچی نیعمه ته بو ئیوهم خولقاندوه، ئنجا جاری دیکه ش باسما نکردوه که خواستراهن **لحم** سه ر زه نشتی ئه وانه دهکات، که بژیوه پاکو چاکه و خو ش و به له ززه ته کان قه دهغه ده که ن: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَحَرَمُوا طَيِّبَاتِ مَا ءَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْسَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (۸۷) المائدة، ئه ی ئه وانه ی بروتان هیناوه! ئه و بژیوه پاک و چاک و خو ش و به که لکانه ی خوا بو ی په و کردوون، قه دهغه یان مه که ن، سنوور شکینیی مه که ن، بیگومان خوا **لحم** سنوور شکینانی خو شناوین، که واته: لیره دا مه به ست خو شگوزه رانییه که، لهسه ر حیسایی قیامه ت بی و، لهسه ر حیسایی خه لکی ره ش و پروت بی و، به شیوه یه ک بی که لهسه ر حیسایی رووح و، لهسه ر حیسایی روژی دوایی و به ها به رزه کان بی و، به شیوه ی چاو لهسه ر چر داگرتنی، ته نیا عه یش و نو ش و خو شگوزه رانییی ماددی و جهسته یی بی.

(۲) - به ردهوام بوون لهسه ر گوناھی مه زن: ﴿وَكُلُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ عَلَىٰ آلْفِ الْعَظِيمِ﴾ گوناھی مه زنی ش شیرک و کوفره به هه موو جو ره کانیه وه، گوناهاه کانی دیکه ن، وه ک: سته م و قه تل و زینا و ریگری و ... هتد.

(۳) - گومرایی: ﴿إِنَّمَا السَّالُونَ﴾، گومرابوون و به ری نه زانین و سه رگه ردانیی.

(۴) - بیروایی به روژی دوایی: (المکذبون) به درۆدانه رانی روژی سزاو پاداشت.

که واته: ئه وانه چوار هو کاره کان بوون: خو شگوزه رانیی و، مکوور بوون لهسه ر گوناھی مه زن و، گومرایی و، بیروایی به روژی سزاو پاداشت و، زیندوو بوونه وه و هه بوونی سزاو پاداشت.

که واته: ئه گه ر یزبه ندیی بوونی (الترتیب الوجودی) په چاو بکه ین، ده بی بلین:

۱- گومرایی.

۲- ئنجا له ئه نجامی گومرایی دا ژبانی خو شگوزه رانیییان هه لباردوه، لهسه ر حیسایی قیامه ت و، لهسه ر حیسایی خه لک و، به شیوه یه کی وا که په چاوی هه لال و هه رام و، چاودیری خوا، مافی خه لک نه که ن.

۳- ئەوەش دوایی سەری کێشاوه بۆ ئەوه که بەردهوام بن لەسەر گوناھی مەزن.

۴- پاشان بێپرواش بن، بە پۆژی دوایی.

کهواته: له رووی پیزه‌ندیی بوونی (التَّریب الوجودی) یه‌وه، گومرا‌بوون پێش هه‌موویان ده‌که‌وێ، به‌لام خوا **سَلَامًا** لێرده‌دا به‌پێی پیزه‌ندیی بوونی نه‌یهێناون، به‌لکو به‌پێی ئەوه هیناوانی که چ شتیک له‌واندا زیاتر زه‌قه، ئەویش خۆشگوزهرانییه، ئنجا ئەگەر ته‌ماشای خه‌لکی دنیا‌ش بکه‌ی، ئەوانه‌ی بێپروان، هه‌ر وایان ده‌بینی، واده‌زانن مرۆف ته‌نیا گه‌ده‌و داوێنه‌و، ته‌نیا هه‌ست به‌ له‌ پشتین به‌ره‌و ژیری خۆیان ده‌که‌ن، به‌لام هه‌ست به‌ عه‌قڵ و دڵ و ده‌روون و رووحیان ناکه‌ن، هه‌ست به‌ داخوازیی و پێداویستییه‌کانی رووح و دڵ و هه‌ناویان ناکه‌ن، ته‌نیا هه‌ست به‌ بوونی له‌ پشتین به‌ره‌و ژیریان ده‌که‌ن، بۆیه ته‌نیا له‌ بیر لێکردنه‌وه‌ی: پر کردنی گیرفان و تێکردنی داوین و گه‌ده‌یاندان، بۆیه‌ش خوا **سَلَامًا** به‌وه ده‌ستی پێکردوه، چونکه ئەوه زه‌قه‌ترین سیفه‌ت و سیمای دروشمی که‌سانی بێپروایه.

خوا به‌ لوتف و که‌ره‌می خۆی، ئیمه‌ په‌نا بدات که به‌و شیوه‌یه‌ بیربکه‌ینه‌وه، که پێمان وابێ ته‌نیا جه‌سته‌یه‌کی رووتین، و پێمان وابێ ته‌نیا له‌ پشتین به‌ره‌و ژیرین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ده رسی سیئہم

پیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان نایه‌ته‌کانی: (۵۷ - ۷۴) که هه‌ژده (۱۸) نایه‌تن، ده‌گریته‌ خوئی، نهم هه‌ژده نایه‌ته‌ خوای کارزان و میهره‌بان تییاندا باسی به‌لگه هینانه‌وه له‌سه‌ر سه‌ماندنی راستیی زیندووکرانه‌وه‌و، هه‌بوونی سزاو پاداشت، کردوه، نه‌ویش به هینانه‌وه‌ی چوار به‌لگه:

یه‌که‌م: دروستکردنی مروّف له‌ نوتفه، تۆویلکه‌یه‌ک که به‌زه‌حمه‌ت به‌ چاو ده‌بیرئی. **دووهم:** رواندنی کشتوکال، به‌لئی مروّقه‌کان زه‌وی ده‌کیتلن و، نهمامه‌کان ده‌نیزن و، تۆوه‌کان ده‌وه‌شینن، به‌لام نئه‌وه‌ی ده‌یانروئینی، خواجه.

سێه‌م: له‌سه‌رئوه‌ دابه‌زاندنی ناوی شیرین و زولال، که هه‌ر له‌و ئاوه سوئرو تالئی زه‌ریاو ئۆقیانوسه‌کان په‌یدابوووه، پالئوراوه له‌ پئی به‌هه‌لم بوون، به‌هۆی تیشکی خۆره‌وه، پاشان به‌رزبوونه‌وه‌ی هه‌لمه‌که‌و، هینانی بۆ شوئینه‌ سارده‌کان و دوابی پیکهاتنی هه‌وره‌کان، که هه‌وره‌کانیش هه‌ر هه‌لمه‌که‌ن، خر ده‌بنه‌وه‌و چر ده‌بنه‌وه‌، دوابی هاتنه‌ خواری ئاو له‌و هه‌ورانه، به‌هه‌ر سئ شیوه‌ی: باران و به‌فرو ته‌رزه.

چواره‌م: په‌خساندنی سووته‌مه‌نیی به‌گشتیی و، به‌تایه‌تی دارو دره‌خت و سه‌وزایی، که ده‌بیته‌ سووته‌مه‌نیی، هه‌م وه‌ک سووته‌مه‌نیی پواله‌تیی، هه‌م وه‌ک سووته‌مه‌نیی په‌نهان، وه‌ک خه‌لووزی به‌ردو غازو نه‌وت، که هه‌موو ئه‌وانه‌ به‌پئی قسه‌ی زانایانی زه‌ویناسیی، ئه‌و پاوان و له‌ وه‌رگا‌و دارو دره‌خته‌ ژئیر زه‌ویی که‌وتوانه‌ی کاتی خوئی بوون، دوابی گۆرانی کیمیاییان به‌سه‌ردا هاتوه، هه‌رچی نه‌وت و غازو خه‌لووزی به‌رده، ئه‌وه سه‌رچاوه‌که‌یانه.

هه‌لبه‌ته‌ نهم چوار به‌لگانه، وئیرای ئیسه‌پاتکردنی زیندوو کرانه‌وه‌و، توانایی خوا له‌سه‌ر هه‌لسانه‌وه‌ی مروّشان و سزاو پاداشتدانه‌وه‌یان، له‌هه‌مان کاتدا، به‌لگه‌ی سه‌ماندنی په‌روه‌ردگارئیتی خوای به‌رزو بی‌ وینه‌شن.

﴿ نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿۵۷﴾ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿۵۸﴾ أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿۵۹﴾ نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوبِينَ ﴿۶۰﴾ عَلَنَ أَنْ يُبَدَّلَ امْتِعَانُكُمْ وَنُدْعَاكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۶۱﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۶۲﴾ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿۶۳﴾ أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿۶۴﴾ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿۶۵﴾ إِنَّا لَمَعْرُومُونَ ﴿۶۶﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿۶۷﴾ أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿۶۸﴾ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ السَّمَاءِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿۶۹﴾ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ جُرَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿۷۰﴾ أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿۷۱﴾ أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ ﴿۷۲﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا وَرِغَابًا لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۷۳﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿۷۴﴾ ۞

مانای دهقا و دهقی نایه‌ت‌ه‌کان

{(نه‌ی بیپروانه‌ها!) تیمه دروستمان کردون، ده‌بووایه (زیندووکرا‌نه‌و‌ه‌ستان) به راست بزائن ﴿۵۷﴾ نایا نه‌و (توو)ه‌تان دیوه که ده‌پریژن (ه‌ تیو مند‌الدانه‌وه)؟ ﴿۵۸﴾ نایا تیوه دروستی ده‌که‌ن، یان تیمه‌ین به‌دیهیتنه‌ر (و قو‌ناغ قو‌ناغ که‌شه‌پیده‌ری)؟ ﴿۵۹﴾ تیمه مرد‌مان له نیوتاندا نه‌ند‌از‌ه‌گیری کرده (هه‌ر‌که‌س له کات و شوین و به هو‌کاری دیاری‌کراوی ده‌مرئ)و، تیمه لئ پی‌شکه‌وتوو‌ه‌وه (و بی‌توانا) نین ﴿۶۰﴾ که به هی وه‌ک خو‌تان بتان‌گورین (تیوه لابه‌رین و که‌سانی دیکه بیتین)و، به‌شیتوه‌یه‌ک که نایزائن، دروستتان بکه‌ینه‌وه (له قو‌ناغی به‌رزه‌خ و قیامه‌تیشدا) ﴿۶۱﴾ به دنیابیش پی‌که‌یاندنی یه‌که‌متان زانیوه، (که له جیه‌وه هیناومانن!) نئجا ده‌بووایه وه‌بیرتان بیته‌وه (و په‌ندی لیوه‌ریگرن) ﴿۶۲﴾ هه‌روه‌ها نایا نه‌و (کشتو‌کال)ه‌تان دیوه که (زه‌وی بو‌ ده‌کیئل و) ده‌یچیتنن! ﴿۶۳﴾ نایا تیوه ده‌پرویتن، یان تیمه روینه‌رینی؟ ﴿۶۴﴾ به دنیایی نه‌گه‌ر ویستبامان ده‌مانکرده پیووش و په‌لشی تیکشکاو، نئجا تیوه‌ش سه‌رتان سو‌رده‌ماو ژیوان ده‌بوونه‌وه ﴿۶۵﴾ (ده‌تانگوت:) بیگومان تیمه دو‌راوو زیانبارین (و په‌نج به‌ خه‌سارین) ﴿۶۶﴾ به‌لکو

تیمه بیبشین (و دم له پووشین)! (۷۶) ههروه‌ها نایا ئەو ئاوەتان دیوہ که ده‌یخۆنەو! (۷۸) نایا تێوہ له هه‌وره‌وہ داتابە‌زاندوہ، یان تیمه‌ین دابە‌زێنەری؟ (۷۹) ئەگەر ویستبامان تال و سوێرمان دە‌کرد، دە‌بووایە سوپاسگوزاری (بو‌خوا) بکەن! (۸۰) هه‌روه‌ها نایا ئەو ئاگرە‌تان دیوہ که هه‌لێدە‌کەن (دایدە‌گیرسێن)! (۸۱) نایا تێوہ درە‌خت (و سووتە‌مه‌نی) ه‌که‌یتان پێگە‌یاندوہ، یان تیمه‌ پێگە‌پە‌نە‌رینی؟ (۸۲) تیمه‌ ئەو (ئاگر) ه‌مان گێ‌راوہ به‌ بیرخە‌ره‌وہ (بو‌هه‌موو لایە‌کتان) و به‌هره‌ گە‌پە‌نەر بو‌ پێ‌واران (و برسێیان) (۸۳) ئنجا ناوی پە‌روه‌ردگاری مە‌زنت به‌ پاک بگره‌ (۸۴)!

شیکردنە‌وه‌ی هه‌ندیک له‌ وشە‌کان

(حَافِنُكُم): وه‌دی‌مان هێ‌نان، دروستمان کردوون، (الْخَلْقُ): أَضْلُهُ التَّقْدِيرُ الْمُسْتَقِيمُ وَ يُسْتَعْمَلُ فِي إِبْدَاعِ الشَّيْءِ مِنْ غَيْرِ أَصْلٍ وَلَا اخْتِدَاءٍ، وَ يُسْتَعْمَلُ فِي إِجَادِ الشَّيْءِ مِنْ الشَّيْءِ، وشه‌ی (خَلْق): پێ‌شە‌که‌ی بریتیه‌ له‌ ئە‌ندازه‌‌گیریه‌کی پێ‌ک و راست و، به‌‌کاریش ده‌هێ‌نرێ‌ بو‌ داهێ‌نانی شتی‌ک، بێ‌ ئە‌وه‌ی بناغه‌یه‌کی بووبێ‌ و، چاوی له‌ شتی‌کی دیکه‌‌دا تیدا کرابێ‌، هه‌روه‌ها به‌‌کارده‌هێ‌نرێ‌ بو‌ په‌داکردنی شتی‌ک له‌ شتی‌کی دیکه‌.

(تَصَدَّقُونَ): به‌‌راست بزانی، (صَدَقْتُ فَلَانًا: تَسْبِيئُهُ إِلَى الصَّادِقِ)، (صَدَقْتُ فَلَانًا) واته‌: فلانکه‌سم پالدايه‌ لای راستگوویی و به‌‌راستم دانا.

(مَا تَأْتُونَ): (الْمَنِيُّ: الْقُدْرُ، مَتَى لَكَ الْمَانِي: قَدَرَ لَكَ الْمُقْدَرُ، وَالْمَنْ: الَّذِي يُورَثُ بِهِ، وَالْمَنِيُّ: الَّذِي قُدَرَ فِيهِ الْحَيَوَانَات، مَتَى: تُقْدَفُ وَتُقَدَّر)، که ده‌‌فرمویی: (مَا تَأْتُونَ: مَا تَقْدِفُونَ أَوْ مَا تَصُبُّونَ) واته‌: ئە‌وه‌ی ده‌‌پێ‌ژن، ئە‌و ئاو‌ه‌ی پیاو ده‌‌پێ‌ژێ‌ته‌ ئێ‌و مندالدا‌نی ئا‌فره‌ت، به‌‌لام (مَتَى) به‌‌ مانای: (ئە‌ندازه‌‌گیری کرد) دێ‌، ده‌‌گو‌ترێ‌:

(مَنْ لَكَ الْمَانِي: قَدَّرَ لَكَ الْمُقَدَّرُ) نه اندازه گیری که بر بَوت نه اندازه گیری بکات، ههروهها (مَنْ) نهو سه نکهی شتی پئ ده کیشری، (مَنْي) یش نهو ناوه یه زینده وه ره کانی تیدا نه اندازه گیری کراون، (مَنْي مَني) و (أَمْني مَني) ههردووکیان به مانای (قَدَفَ يَقْدِفُ) و (صَبَّ يَصْبُنُ) واته: (مَنْي وَأَمْني) به (ثلاثي ورباعي) ههردووکیان هاتوون و یهک واتاشیان ههیه به مانای پژانندی ده پریژئی، واته: تَوو ده پریژئی.

(قَدَرْنَا): (الْقَدْرُ وَالْتَقْدِيرُ: تَبَيَّنَ كَمِّيَّةُ الشَّيْءِ، وَالتَّقْدِيرُ: إِعْطَاءُ الْقُدْرَةِ، وَجَعَلَهُ عَلَى مِقْدَارٍ مَخْصُوصٍ)، (قَدَّرَ) و (تَقْدِير) ههردووکیان به مانای دیاریکردنی نه اندازه ی شتیکن، (تَقْدِير) به مانای پیدانی ده سه لات و توانا دئ و، به مانای گیرانی شتیکه به نه اندازه یه کی تأیهت.

(بِمَسْبُوفِينَ): (أَصْلُ السَّبْقِ: التَّقْدُمُ فِي السَّيْرِ)، (سَبَقَ): نهو یه که له پویشتییدا که سیک پیشبکه وئ، (وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ: لَا يَقُوْنُونَا) واته: لیمان پیش ناکه ون و، لیمان ده رباز نابن، چونکه نه گهر که سیک پیش که سیک بکه وئ، مانای وایه له دهستی قوتار بووه، خوا ده فهرموئ: ئیوه له دهستی ئیمه قوتار نابن، که ده فهرموئ: ﴿وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوفِينَ﴾، ئیمه لی پیشکه وتوووه نین، واته: هیکهس ناتوانئ بیته پیشکه وتوووه بو ئیمه، پیشکه ویتوهوه بر او ده ربازی بی.

(أَمْثَالُكُمْ): (أَمْثَال: جَمْعُ مِثْلٍ: شَبْهٌ، أَوْ جَمْعُ مِثْلِ: الوَصْفِ)، (أَمْثَال) ههم ده گونجی کوی (مِثْلِ بئ)، به مانای (شَبْهٌ وَنظير) ه، یانی: هاوتاو وینه، ده شگونجی (أَمْثَال) کوی (مِثْلِ بئ)، به مانای سیفهت و وه سف، ﴿لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مِثْلُ النُّورِ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٠﴾﴾ النحل، (المِثْلُ الْأَعْلَى) (أَي: الوَصْفُ الْأَعْلَى) وینه ی هه ره بهرز بو خواجه، یان سیفهتی هه ره بهرز.

﴿يُبَدِّلْ أَمْثَلَكُمْ﴾: (يُبَدِّلُ بِكُمْ أَمْثَالَكُمْ: نَجْعَلُ أَمْثَالَكُمْ بَدَلًا، أَي: نَخْلُقُ ذَوَاتًا مِمَّا لَلَّة لِدَوَاتِكُمْ)، ﴿يُبَدِّلْ أَمْثَلَكُمْ﴾، به چند تهعبیریک مانا کراوه، یانی: ئیوه لابه رین

و خه لکیکی دیکه بیئینه شوینی تیوه، نهوه مانابه که یه تی، ﴿تَبَدَّلَ امْتَلِكُمْ﴾، هاووینانی تیوه بهیئینه شوینی تیوه، واته: هاووینانی تیوه بکهینه جیداری تیوه، یاخود هه ندیک دروستکراوان دروست بکهین، که وه ک تیوهن، تیوه لابه رین و نهوان بیئین.

﴿وَنَشَأُ﴾: بیتان بگه به نین، (النَّشَأُ وَالنَّشْأَةُ: إِحْدَاثُ الشَّيْءِ وَتَرْبِيَّتُهُ)، (نَشَأُ وَنَشَأَةً): بریتیه له په یادکردنی شتیک و به خیو کردنی و بپکه یاندنی، پی به پی. ﴿مَعْرُوثٌ﴾: (الْحَرْثُ: لِقَاءُ الْبَدْرِ فِي الْأَرْضِ وَتَهْيِئَتُهَا لِلزَّرْعِ، وَيُسَمَّى الْمَعْرُوثُ: حَرْثًا)، (حَرْثٌ): له نه صلدا بریتیه له تو و وه شانندن له زه ویداو، ناماده کردنی زه ویه که بو نه وهی نهو تووهی تیدا پروی، (حَرْثٌ) به مانای کیلانی زه ویی و هه لکولینی و شیکردنه وه یه تی بو نه وهی نهو تووهی تیخواوه، سه روبن بی و پروی، به لام لیره دا وشه ی (حَرْثٌ) یانی: (مَعْرُوثٌ) تووی وه شتیراو، یان: زه وی کیلندراو.

﴿زَّرْعُونَهُ﴾: (الزَّرْعُ: الْإِنْبَاتُ وَحَقِيقَةُ ذَلِكَ تَكُونُ بِالْأُمُورِ الْإِلَهِيَّةِ دُونَ التَّبَرُّيَّةِ، وَالزَّرْعُ مَصْدَرٌ عَرَبِيٌّ بِهٖ عَنِ الْمَزْرُوعِ)، (زَّرَعٌ): بریتیه له رواندن، چیه تی نه وهش به کاروباری خوایی ده بی، نه ک هی مروف، واته: مروف بهس نه نها تووه که ده وه شتین، به لام نه وکه سه ی ده پروین، یان ناپروین، سه وزی ده کات، یان نایکات، خوای په روه دگاره، (زَّرَعٌ) چاوگه و ته عبیری پیکراوه له (مَزْرُوعٌ) کشتوکال و چیندراو رویندراو.

﴿حَطَمًا﴾: (الْحَطْمُ: كَسْرُ الشَّيْءِ مِثْلَ الْهَشْمِ وَتَحْوِهِ، ثُمَّ اسْتَعْمِلَ لِكَسْرِ مُتَنَاهٍ)، (حَطَمٌ): بریتیه له شکاندنی شتیک، وه ک وشه ی (هَشْمٌ) که وردکردنی شتیکه، دواوی به کارهیتراوه بو شکاندنیک که کو تایی بهو شته ی هینایی و وردو خاشی کردبی، هه ندیک دیکه ناوایان مانا کرده: (الْحَطَامُ: الشَّيْءُ الَّذِي حَطَمَهُ حَاطِمٌ، أَي: دَقَّهُ فَهُوَ مَعْنَى الْمَحْطُومِ، كَمَا تَدُلُّ عَلَيْهِ زِنَةُ فُعَالٍ مِثْلُ: جُدَاذٌ، وَقَفَاتٌ، وَدَقَاقٌ)، (حَطَامٌ): نهو شته یه که شکابن و شکینه ریک شکاندبیتی و وردی کردبی، که واته:

(حَطَام) به مانای (مَحْطُوم) ه، تیکشکاو، ههروهک کیشی (فُعَال) ئهوه دهگهیه نئی، دهگوترئی: (جَذَاذ) شتیکی رهقی وردو خاشکراو، (فُتَات) ئهوه ورده نانانهی لهسهه سفره ده مینیتتهوه، (دُقَاق) شتیکی رهق که ورد کرابیت و وهک ناردی لیکرابیت.

(فَطَّانَةٌ): (ظَلَّتْ وَظَلَّتْ يُعَبِّرُ بِهِ عَمَّا يُعْمَلُ فِي النَّهَارِ، وَيَجْرِي ظِلُّ بِمَعْنَى: صَارَ، (ظَلَّتْ وَظَلَّتْ)، (ظَلَّتْ وَظَلَّتْ) ئههه تهعبیری پی ده کرئی لهو کارانهی به روژی ده کرین (ههروهک (بَاتَ نَبِيْتُ) تهعبیری پی ده کرئی، لهو کارهی که له شهو دا ده کرئی) وشهی (ظَلَّ) به مانای (ضَار) به کارده هینزئی واته: شته که بوو، که واته: ﴿فَطَّانَةٌ تَفْكُهُونٌ﴾، واته: ئیوه دهستان ده کرد بهوه که (تَفْكُه) بکن.

(تَفْكُهُونٌ): (تَتَعَاطُونَ الْفُكَاهَةَ، وَقِيلَ: تَتَنَاوَلُونَ الْفُكَاهَةَ، وَالْفُكَاهَةُ: حَدِيثٌ ذَوِي الْأُنْسِ، وَقِيلَ تَفْكُهُونٌ: تَعَجَّبُونَ، وَقِيلَ: تَحْزَنُونَ، وَقِيلَ تَتَدُمُونَ) زانایان له بارهی وشهی (تَفْكُهُونٌ) هوه دواى ئهوهی لهسهه ئهوهه پیککهوتوون، که (تَفْكُه) به مانای قسهی خوشرکدن، یان: میوه خواردنه، (فُكَاهَةُ) ش یانی: قسهی خووش به زوریش وایه قسهی خووش له کاتی میوه خواردن دا ده کرئی، (تَفْكُهُونٌ) واته: (تَتَعَاطُونَ الْفُكَاهَةَ) واته: قسهی خووش و سوعهت پیکهوه ده کهن، هه ندیکیش گوتوو یانه: به مانای میوه ده خوون، هه ندیکیش وشهی (تَفْكُهُونٌ) یان به (تَعَجَّبُونَ) واته: سه رتان سوورده مینئی و، هه ندیکیان به (تَحْزَنُونَ) واته: په ژاره دار ده بن و، هه ندیکیان به (تَتَدُمُونَ) واته: په شیمان ده بنهوه، بیگومانیش هه ندیک لهوانه په یوه ست (لازم) مانا بنه په تیبه کهن، که بریتیه له میوه خواردن، یاخود: قسهی خووشکردن، هه ندیک له زانایانیش گوتوو یانه: (تَفْكُه) لهسهه کیشی (تَفْعَل) ه، وهک (تَأْتُم: تَرَكَ الْإِثْمَ، وَتَحْرَجُ: تَرَكَ الْحَرَجَ) (تَفْكُه) واته: وازی له قسهی خووش هیناو، خه مباریی و په ژاره دایگرت.

(الْمُعْرَمُونَ): (الْغَرْمُ: مَا يَتَوَبُّ الْإِنْسَانُ فِي مَالِهِ مِنْ ضَرَرٍ لِيُغَيِّرَ جِنَايَةَ مِنْهُ، أَوْ خِيَانَةَ، (عُرْم): بریتیه لهو زیانهی بهسهه مرووف دئی له مال و سامانی دا (مرووف مالتیکی له دهست بچئی) بی ئهوهی تاوانتیکی کرد بی و ناپاکیی کرد بی، دهگوترئی:

(عَرِمَ كَذًا غُرْمًا وَمَعْرَمًا) ئەمە كردارەكەيەتی، (عَرِمَ كَذًا) واتە: ئەوەندەي زیان لێكەوت.

(الغَرَامُ: الشَّدَّةُ وَالْمُصِيبَةُ)، (عَرَام): بە سەختیی و بە لادەگوتری، هەروەها بە لە بەینچوون (هَلَاك) یش دەگوتری، کەواتە: (إِنَّا لَمُعْرَمُونَ) واتە: تێمە زیانبارین، یان تێمە پەنج بە خەسارین، ئەو پەنجەي کە داوامانە بەو کشتوکالەوه، کە لێنی بو ئەگرتین، لەبەر ئەوهی کشتوکالەکه بوو بە پووش و پەلاش و فەوت.

(الْمُرْنُ): (السَّحَابُ الْمُضِيُّ وَالْقِطْعَةُ مِنْهُ مُرْتَةٌ)، (راغب الأصفهاني) پیتی وایە (مُرْن) بە مانای هەورە، جینسی هەور، بە لأم هەوری پوون، پارچەیک لە (مُرْن) یش پیتی دەگوتری: (مُرْتَةٌ) واتە: پارچە هەوریک، بە شیک لە هەور، بە لأم زانایانی دیکە گوتووایانە: (مُرْن) بە پەهای هەورە، سپیی بئ، یان هەر پەنگیکی دیکەي هەبئ.

(أَجَاجًا): (أَجَاج: شَدِيدُ الْمَلُوحَةِ وَالْحَرَارَةِ، مِنْ قَوْلِهِمْ أَجِيجُ النَّارِ)، (أَجَاج) واتە: زۆر سوێرو زۆریش گەرم، لەو قەسەیانەوه هاتووە کە دەلئ: (أَجِيجُ النَّارِ) واتە: بلێسەي ناگر، وەک چوون بلێسەي ناگر دەسووتینئ، ئەو ئاوەش لەبەر سوێریان جەستەي مرؤف دەسووتینئ.

(تُورُونَ): (وَرِي الزُّنْدُ يُرِي وَرِيًّا: أَخْرَجَ نَارَهُ)، (زُنْد): بە کوردیی بەردو ئەستیی پئ دەلئن، ناستیک لەگەل جۆرە بەردیک لێکیان داون و ناگریان پێکردوئەوه، جۆرە پووشیک هەبووه، کاتی خوئی کە ویستووایانە شتیک داگیرستین، سەبیلە داگیرستین، یان سیغار داگیرستین، بە بەردو ئەستئ دایانگیرساندو، لە ئیو عەرەب دا پێیان گوتراوه: (زُنْد وَزُنْدَةٌ) ئەوهی سەرئ (زەند) یان پئ گوتووه، (زەندە)ش ئەوهی خواری بووه، چواندووایانە بە ئیرو مئ وه، ئەو دووانەش کە پیک دەکشیرین، ناگر پەیدادەبئ، بە لأم (تُورُونَ) واتە: (تُوقِدُونَ) و (تُوجِّجُونَ) دادەگیرستین، مەرج نیە تەنیا بە بەردو ئەستئ بئ، یان بە مەرخ و عفار بئ، کە دوو جۆرە درەختی سەوز بوون، لێکیان داون و بلێسە ناگریان لئ پەیدابوون.

(الْمُقَوِّينَ): (للمسافرين، أَقْوَى الرَّجُلُ: صَارَ فِي قَوَاءٍ، وَالْقَوَاءُ أَرْضٌ لَا أَهْلَ فِيهَا، أَي: فُقْرٍ، وَتُصَوَّرُ فِي الْقَفْرِ الْقَفْرُ فَقِيلَ أَقْوَى فُلَانٌ: افْتَقَرَ مَثَلٌ: أَرْمَلَ وَأَتْرَبَ)، (للمُقَوِّينَ) واته: (للمسافرين) بؤ رېسواران، ياخود (للدَّخِيلِينَ فِي الْقَوَاءِ)، (قواء) يش زهويه کی چۆله که که سی لی نه بی، که واته: (أَقْوَى الرَّجُلُ) واته: بیاوه که چۆ یتو دهشت و بیابان و چۆلابی، تنجا خوا **سُبْحَانَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده فهرموی: ئەو ناگه مایه‌ی مه‌دار سازکردنه، به تایهت بؤ که سانی رېسوار، که سانیک که له چۆلابین و سه‌رمایان ده بی، له یتو شارنین، تاکو خۆراکی ناماده کراو هه بی، ده بی خۆیان ناگر بکه‌نه وه و خواردنی پی ناماده بکه‌ن، هه‌ندی‌کیش گوتوو یانه: (مُقَوِّينَ أَي: جَائِعِينَ) نه‌وانه‌ی برسیین، چونکه (أَقْوَى فُلَانٌ: افْتَقَرَ) هه‌زار بوو، یاخود (جَاعَ) واته: سکی خالی بوو له خواردن، برسی بوو، وه‌ک: (أَرْمَلَ) لماوی بوو، (وَأَتْرَبَ) خۆلوی بوو، به هه‌مان شتیه‌ش (أَقْوَى) یانی: (افْتَقَرَ) که‌وته حاله‌تی نه‌داری و هه‌ژاری.

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

خوا **سُبْحَانَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** - وه‌ک له پیناسه‌ی ئەم دهرسه‌دا گوتمان - لهم هه‌ژده (۱۸) نایه‌ته‌دا، روو له بیروایان ده‌کات، به‌پله‌ی یه‌که‌م، ئەگه‌رنا دواندنه‌که ده‌شگونجی بؤ کۆی مروفانیش بی، به‌لام زیاتر بیروایان و هاوبه‌ش بؤ خوادانه‌ران ده‌گرته‌وه، چونکه جوړیک له هه‌ره‌شه‌و سه‌رزه‌نشتی تیدایه، که بېگومان خوی کارزان و میهره‌بان به‌و شتیه‌یه به‌س نه‌وانه ده‌دوینن که بیروان و، هاوبه‌ش بؤ خوا دانه‌رن، به‌لام له پشت نه‌وانیش‌ه‌وه ئەم نایه‌ته‌ موپاره‌کانه، روو له هه‌موو مروفانه‌کانیش ده‌که‌ن، با پرواداریش بن، هه‌رچه‌نده به‌پله‌ی یه‌که‌م، رووی دواندن له‌وانه‌یه که بیروان و هاوبه‌ش بؤ خوادانه‌رن، یانی: بیروان به‌پۆژی دوایی، چونکه خوا **سُبْحَانَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لهم نایه‌ته‌ موپاره‌کانه‌دا، سه‌رنجی نه‌وانه پاده‌کیشی بؤ چوار دیارده وه‌ک به‌لگه، له‌سه‌ر نه‌وه که خوا **سُبْحَانَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده‌توانی زیندوو یان بکاته‌وه ده‌بی سزاو

پاداشت هه بئ، بۆیهش که بئبروان، له راستیدا پشت نهستور نین به هیچ به لگه یهک، به لگه به پیچه وانهوه: هه م خۆیان و، هه م کشت و کاله که یان و، هه م ئاوێک که ده یخۆنهوه، هه م نه و ناگره که دایده گیرستین، هه موو نه وانه به لگه ن له سه ر نه وه که نه م ژیا ن دنیا به، قو ناغی دیکه ی به دوادا دئ و، خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** که سه ره رشتیاری گهردوون و مروؤف و ژینه، بهس نه وه نده ژیا نه به مروؤف رهوا نه بینهوه.

سه ره تا ده فه رموئ: ﴿مَنْ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ﴾، ئیمه ئیوه مان هینا وه ته دی و، ئیوه مان نه ندازه گیری کرده و دروست کرده، ﴿فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ﴾ ئنجا ده بووا به پراست دابنن! نه م (ف)ه (تَفْرِیحَ عَمَّا سَبَقَ) ده گه پرتیه وه بۆ ابردوو، واته: نه و خوا به ی **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** پیشتر باسی کرده وه کانی کرا، نه و خوا پهروه ردگاره ئیوه ی هینا وه ته دی، ئنجا ده بووا به ئیوه به راست دابنن، چی به راست دابنن؟ (تُصَدِّقُونَ بِأَنَّ اللَّهَ يُحْيِيكُمْ)، نه وه به راست دابنن که خوا زیندووتان ده کاته وه و، (يُحْيِيكُمْ) لیتان ده پرستیه وه، (تُصَدِّقُونَ) به رکاره که ی قرتیزا وه چونکه ده زانرئ: (تُصَدِّقُونَ بِالسَّاعَةِ، تُصَدِّقُونَ بِالْقِيَامَةِ، تُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ، تُصَدِّقُونَ بِأَخْبَارِ اللَّهِ إِيَّاكُمْ إِنَّكُمْ سَتُبْعَثُونَ) هه موویان ده گرتیه وه.

ئنجا خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** به لگه دینتیه وه له سه ر نه وه که ده بووا به بروابنن به زیندو کرانه وه و سزاو پاداشت درانه وه، سه رنجیان راده کتیشی بۆ چوار شتان:

یه که م: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ﴾ بۆ مه نی، نه و تووه ی ده بیرژن، که واته: لیره دا پروی دواندن له بئبروایانه و، له نیویشیان دا له پیاوه کانیان، له ئیرینه کان، چونکه پیاوه که مه نی ده پرتژئ، ئاوی ئافره ت هه ر له نیو جهسته ی خۆیدا به، که هیلکۆله ی تیدا به، دوا بی له هه ردووکیان: له زینده وه ری توو (الحيوان المنوي) ی پیاوو، له هیلکۆله (بویضة) ی ئافره ت، نوتفه دروست ده بئ، واته: پیاو و ئافره ت هه ردووکیان به نه ندازه ی یه ک کاریگه رن و، بیست و سئ (۲۲) کرۆمۆسۆم له ئاوی ئافره ت، له

هَيْلِكُولَهُی ثَافَرَتِ دَا هَهَن و، بیست و سِن (۲۳) ش له هی پیاووا، به ههردووکیان چل و شهش (۴۶)، لهو چل و شهش کرۆمۆسۆمه، هه موو سیفه ته کان له باب و دایکه وهو، له زنجیره ی دایکیشی تاکو سه رۆی ده روات و، له زنجیره ی بابیشی تاکو سه رۆی ده روات، سیفه ته کان لهو دوو بیست و سِن کرۆمۆسۆمه دا، که ده بن به چل و شهش، بۆ ئەو مندالە دینه وهو، ئەو مندالە له ناوی ههردووکیان دروست ده بن، ئەوهش ئیستا زانستی ده ریخستوه، به لام پیش ئەوهی زانست ده ری بخت، قورئان فه رموو یه تی: ﴿يَتَأْتِيَ النَّاسَ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۱۳﴾﴾ الحجرات، ئەهی خه لکینه! ئیمه له نیرو مئیه ک دروستمان کردوون... که واته: ههردووکیان هاو به شن له دروست بوونی دا، به لام لیرده دا پوو له پیاوان ده کات و ده فه رموی: ئەو ناوه ده بینن که ده پیرێژن، ئەو تۆوهی ده پیرێژن، واته: ده پیرێژنه نیو مندالانی هاوسه ران تانه وه!

﴿مَآسَرٌ مَخْلُوقَةٌ، أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ﴾، ئایا ئیوه ده به ئینه دی، ئەه ندازه گیریتان کردوه، یا خود ئیمه به ده به ئینه رینی؟ پیاوان به س پڑاندنی ناوه که یان له سه رهو، به زۆری هه ر نازانن مروق چۆنیش دروست ده بن، که ئیستا زانست ده ریخستوه: له گه ل هه ر جارێک که پیاو تۆوی دیت، له دوو سه د ملیۆن تاکو پینج سه د ملیۆن (۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰-۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) زینده وه ری تۆوی (الحيوان المنوي) که (خَيْمَن) کورتکراوه که به تی، تیدان، ئنجا کاتی خو ی وایان زانیوه: کۆریه له له هه موو ناوه که دروست ده بن، به لام پیغه مبه ر فه رموو یه تی: ﴿أَمَّا مِنْ كُلِّ الْمَاءِ يَكُونُ الْوَلَدُ، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ خَلْقَ شَيْءٍ لَمْ يَخْلُقْهُ شَيْءٌ﴾ (أخرجه مسلم: ۱۴۳۸، وأبو يعلى: ۱۱۵۳).

واته: له هه موو ناوه که مندال پهیدا نا بن و، هه رکاتیش خوا ویستی شتیک دروست بکات، هیچ شتیک پرسی لیتا گری.

بێگومان خه لک به س له وه نده حالیی بووه، ئەگه رنا به دلنایی پیغه مبه ری خوا ، خوا له هه موو ئەو ورده کاریبانه ی حالیی کردوه، به لام ئەگه ر باسی

جینات و کرم مؤسوم و حیوانی مہنہ ویی و ہیلکؤلہی کردبایہ، خہلک تپی دەدەگیشت، بۆیہ فہرمووہی: لہ ہہموو ناوہ کہ مندال دروست نابئی و لہ ہہندیکی دروست دەہئی.

﴿عَنْ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا عَنِ مَسْبُوقِينَ﴾، ئیمہ مردمان لہ ئیوتاندا ئەندازەگیری کردووہ، ئیمہ ش لی پیشکەوتووہوہ نین، واتە: ئیمہ دەستەپاچە نین، خہلک لہ ژیر دەستەلاقی ئیمہ بچیتە دەری و، لہ ژیر پکیفی ئیمہ قوتاری بی و نہتوانین سزای بدەین، واتە: ئەو مردنہی پپی دەمرن، ئیمہ لہ ئیوتاندا دامانناوہ و ئەندازەگیریمان کردووہ، ہەر کەسە لہ کاتی خوئی دا و لہ شوئی خوئی دا و بە هوکاری خوئی دەمری، ئیمہین وامان داناوہ، ئەگەرنا دەمانتوانی واشتان دروست بکەین، نہمرن، بەلام ئیمہین مردمان لەسەرتان داناوہ لہ دنیادا، چونکہ ژبانی دنیا شوئی تاقیکردنەوہیو شوئی تیدامانہوہ نیہ، ﴿وَمَا عَنِ مَسْبُوقِينَ﴾، ہەر وہا ئیمہ لی پیشکەوتووہوہ نین، کہ دوایی زیندووتان دەکەینەوہ، یەکیک بتوانی دەربازی بی و رابکات، یاخود ئیمہ لی پیشکەوتووہوہ نین لہ چی؟

﴿عَلَنْ أَنْ تُبَدِّلَ أُمَّتَكُمْ﴾، کہ ہاو وینہکانی ئیوہ بئینہ شوئی ئیوہ، (أُمَّتَال) کوئی (مُغْل) ہ، یان کوئی (مُغْل) ہ، واتە: ہاو وینہکانی ئیوہ بئینہ شوئی ئیوہ، یاخود ہاو وەسفہکانتان بئینہ شوئی ئیوہو ئیوہ لاہرین، ﴿وَنُنشِئُكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾، [ئیوہش کہ لادہبەین و دەتانبەینہ قۇناعی بەرزەخ، پاشان قیامەت] بە جوړیک پیتان بگہیەنینہوہ کہ نایزانن، واتە: ئیستا نایزانن چۆنہ؟ دوایی لہ مەسەلہ گرنگہکاندا زیاتر تیشک دەخەینہ سەر، ئەم رستە موبارەکە، کہ راستییەکی زۆر گەورہی گرتۆتہ خوئی و، لہ ہہموو قورئاندا بەپپی زانیاری من، ئەنیا ئەم رستہیہ بەو شیوہیہ ہاتوہ، کہ خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** باسی ئەوہ دەکات دروستکردنەوہی ئیمہ لہ قۇناعی بەرزەخ و قیامەتدا جیاہ، لەوہی دنیا، واتە: دروستکردنەوہی ئیمہ لہ رووی جەستەییہوہو لہ رووی رووحییہوہ، لہ رووی پیکھاتہی پوآلەت و پەنھانمانہوہ، لەوہی ئیرەمان، ہی ئەم ژبانہ دنیاہیەمان، جیاہ.

﴿وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ النَّشَأَ الْأُولَى﴾، به دنیای بی‌ثبوت پیگه یانندی یه که متان زانیوه، ﴿فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ﴾، ئنجا ده بووایه په ند وهر بگرن و، بیر بکه نه وه و وه بیرتان بیته وه که شه و خوییه ی به و شیویه هیئانوی، که له نوتفه یه ک لئی دروست بوون، نوتفه ش له خوین دروست ده بی و، خوینه که ش له خواردنی هه زمکراو و، خواردنی هه زمکراو، له و شتانه ی مرؤف ده یانخوات: روه وک و گوشت و دانه و پله و ... هتد، هه روه ها له هه واو، تیشکی خور، مانای وایه نوتفه له کومه لئی شتی زور پرزو بلاوو په را گهنده، دروستبووه، بویه ش نه گهر ئیوه پیگه یانندی یه که می خوتان بزائن، ده بووایه وه بیرتان بیته وه، که دوا ی شه وه ی په را گهنده ش ده بن و، جهسته که تان ده مرئ و ده بیته وه به خاک، پیشیش هه روا په را گهنده بوون و، له شیوه ی نوتفه یه کدا، که له ناوی بابتان و، ناوی دایکتان، پیکهاتوه، ئنجا دوا ی شه وه ی پرزو بلاوو ده بنه وه، شه و زاته ی کاتی خوئی توانی له و گهر دو گه ردپله و پارچه بچووکه پرزو بلاوانه، شه و نوتفه یه دروست بکات و، له ئیو مندالندان، به و قوناغانه دا تییه برینی، ئیستاش ده توانی دروستتان بکاته وه.

دووه م: ئنجا خوا **الْمَلِئِیْنِ الرَّحِیْمِ** سه رنجیان راده کی شئ بو دیمه نیکی دیکه، که بریتیه له کشت و کال: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ﴾، نایا شه و کشت و کاله تان بینیه، که ده یچینن! یان شه و تان بینیه که ده یکیلن؟ واته: شه و توه ی زهوی بو ده کیلن، دوا بی توه که ده وه شینن، هه لبه ته لیره دا که ده فه رموی: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ﴾ و له هه ر سیک شوینه کانی دیکه ش مه به ست له بینین، بینینی عه قلله و زایننه، چونکه شه و توه ی پیاو ده یخاته مندالانی ئافره ته وه، نایبینن له کاتیک دا تییده کات، هه روه ها شته کانی دیکه ش مه رج نیه، هه موویان به چاو ببیرینن، یانی: نایا ده زانن و ناگاتان له و توه هه یه، که ده یرئژن؟ هه روه ها ناگاتان له و کشتو کاله هه یه که ئیوه زهوی بو ده کیلن و دوا بی توه که ده وه شینن؟ ﴿أَأَنْتُمْ تَرْزُقُونَهُمْ أَمْ نَحْنُ الَّذِينَ نَرْزُقُونَهُمْ﴾، نایا ئیوه ده یروینن یان ئیمه روینه برینی؟ واته: هه یچکه س هه رچه نده زور نکولیبلیکهر بن، ناتوانی، بلئی: من روواندومه، شه و دنکه توه، یاخود شه و ئیوکه دره خته، هه ر که

دەكەوئیتە نپۆ زەوی لە كاتی خۆیدا، یەكسەر دەبیتە دوو بەش، ئەو دەنكە چەند رەقە! گەمە، جۆپە، نپسكە، نۆكە، هەرزەنە، ماشە، برنجە، زۆر رەقەو بە زەحمەت بە ددان دەشكێ، هەروەها نپۆكەكان: نپۆكە خۆخە، قەیسییە، گیتلاسه، ئەو دارو درەختانە نپۆكەكەیان زۆر رەقە، كەچی ئەو نپۆ كە رەقە، یان ئەو دەنكە تۆوہ رەقە، دەشكێ و دەبیتە دوو بەش، چەكەرەیهك بەرەو سەرئ دئی و، بەشێكی بەرەو خوار دەچێ، واتە: پێچەوانەى پێرەوى یەكدی، بەشێكیان بەرەو سەر و بەشێكیان بەرەو خوار، بەشەكەى بەرەو سەر دئی، زەوى دەقلێشێ بەرەو سەر، ئەوى دیکەشیان زەوى كۆن دەكات، بەرەو خوار، ئنجا هەردووکیان وردە وردە هەتا بەشەكەى خوارئ گەورە بێ، بەشەكەى سەرئیش گەورە دەبێ، ئنجا لە نپۆان ئەو دوو بەشەدا، هاوکاری هەیه: هەم بەشەكەى خوارئ تام و خوئی و ئاو دینێ، بۆ ئەوہى سەرئ و، هەم ئەوہى سەرئ تیشكى خۆرو ئەو خۆراکەى لە رپى تیشكە پێكھاتنەوہ وەریدەگرئ، دەیدا بە هی خوارئ و، ئەو دوو بەشە زۆر پێكەوہ هاوکارن، كە دواى ئەوہى زانستى پووہكناسى بەرەو پێشەوہ چووہ، ئنجا مروؤف دەزانئ پووہك چۆن دەپوئ بە گشتى، بۆیە كە دەفەرموئ: ئایا ئپۆہ دەپروئینن یان ئیمە پروئنەرىنئ؟ ئەوہ پرسارکردنئ نكوئیلیكەرانەیهو پئویستى بە وەلام نیه، واتە: ئیمە پوئنەرىنئ.

﴿لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطْمًا﴾، ئەگەر ویستبامان بە دلنپایى دەمانکردە تێكشكاو، واتە: پوووش و پەلشێكى تێكشكاو، ﴿فَطَلَّتُمْ تَفَكُّهُنَّ﴾، ئەو كاتە ئپۆہ بەردەوام دەبوون لەسەر قسەکردن، قسەى خۆشکردن، یاخوود: سەرسۆرمان، یان دلتنەنگ بوون، یاخوود پەشیمان بوونەوہ، ئەگەر مەبەست قسەى خۆشکردنیش بئ، ئەوہ بە توانج و تەوسەوہیە واتە: وەك چۆن هەموو ژپانی ئپۆہ بریتیه لە قسەى خۆش و سووعبەت و گالتەو گەپ، ئەو كاتەش كە ئەو كشتوكالەتان دەبوو بە پوووش و پەلش، دیسان قسەى خۆشان دەکرد، واتە: قسەى خۆشان بۆ نەدەكراو، ئەو كاتە بە پێچەوانەوہ، دلتنەنگ دەبوون، پەشیمان دەبوون، دەتانگوت چئ؟ ﴿إِنَّا لَمَعْرُومُونَ﴾، ئیمە زانیبارین، ئیمە رەنج بە خەسارین، ﴿بَلْ

تَعْنُ مَحْرُومُونَ ﴿۱۰﴾، به لکو ټیمه بی به شین و دهم له پووشین، ټیمه زیانبارو رهنج به خه سارین، هیچمان بؤ نه ماوه ته وه، بهس پووش و په لاشمان بؤ ماوه ته وه.

سټیمه: ټنجا خوا **سټیمه** باسی دیاردهی سټیمه ده کات: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿۱۱﴾، ټایا ټهو ټاوه تان بینویه که ده یخونه وه! ټهو ټاوه شیرین و زولال و خوښه، ﴿مَنْ أَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿۱۲﴾، ټایا ټیوه له ههور داتان به زاننده، یا خود ټیمه دابه زټنه رینی؟ دیسان لټرده ما به به ست له دیتن، دیتنی عه قله و مه به ست زانینه، ﴿لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَجْسًا فَلَولا تَشْكُرُونَ ﴿۱۳﴾، ټه گهر ویستبامان ده مان گټرا به تفت و تال، یان تال و سوټر، یان سوټرو گهرم، (أَجَاج) ههم به مانای تال دټی، ههم به مانای گهرم دټی، ههم به مانای سوټر دټی، واته: وهک ټاوه ټه سلټیه که هی که لټوهی هاتوه، که ټاوی ټوقیانووس و زه ریاکانه، به لام ټیمه له رټی هه لماندن (تبخیر) هوه، که به هوی تیشکی خوره وه روو ده دات، پاشان دواپی ده بیته ههورو، ده بیته باران و به فرو تهرزه، بهو پرپوسه به پاکمان کردو ته وه لهو سوټری و تالی و تفتیه، ټه گهر ویستبامان ههروهک خوی بومان داده به زانندن، چونکه ټاوی سوټریش له ټیو زه ویدا ههیه، ټاوی سوټرو تال و تفت، بویه ده فه رموی: ﴿فَلا تَلْوَا تَشْكُرُونَ ﴿۱۴﴾، ده بووايه سوپاسگوزاری بکه ن.

چوارم: ټنجا ده گوازیته وه بؤ پټشان دانی دیاردهی چوارم، که ټه ویش هه ر له نزیکمانه وه له ژایان به شه ردايه: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿۱۵﴾، ټایا ټهو ټاگره تان بینویه، ټهو ټاگره ده زانن که دایده گیرسټین؟ ﴿مَنْ أَنْتُمْ أَنْتُمْ شَجَرْتُمْ أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ ﴿۱۶﴾، ټایا ټیوه دره خته که یتان پیگه یاندوه، یان ټیمه یین پیگه یه نه رینی؟ ټنجا ټیعبجازی قورټان له وه دایه، که خه لکی ساده، مانای ساده لی وه رده گرتی و، هه تا مروټیش به ره و پیشه وه بچی، مانای قورټتری ټیدا ده بیتن، کاتی خوی وایان زانمیوه که مه به ست پټی: أ- مه رخ و عه فارن، که دوو دره ختی سهوزن، لیکیان بدهی، ټاگریان لی به رز ده بیته وه.

ب- یا خود مه به ست پټی ټهو دارو سووته مه نییه، وهک چیلکه وه دار که ده یسووتین و ټاگری پیته که نه وه، له مالتی یان له دهشت و سارا، به لام ټیستا که زانست به ره و پیشه وه

چووه، ده زانین که هه رچی نهوت و گازو خه لوزو هه موو ئه و سووته مه نییه یه یه له زهویدا هه یه، هه مووی هی ئه و دارستانانه بووه، که کاتی خۆی سه ر زهوی هه مووی دارستان و درهختی زۆر گه وره و بیره زا بوون، دوایی پێش ملیۆنان سأل، له ئه نجامی گۆرانکاریانه ی به سه ر زهویدا هاتوون، ئه و دارو درهختانه که وتوونه بن زهوی، هه روه ها هه ندیک له نازه له گه وره کانیش وه ک دیناسۆره کان، له ئه نجامی مردنیان و گۆرانکاری کیمیایی که به سه ریاندا هاتوه، ئه وه هه مووی بوته ئه و نهوت و غازو خه لوزوی به رده ی، ئیستا سووته مه نیین، بویه خوا ده فه رموی: ئایا ئیوه درهخته که پتان پێگه یاندوه، که دوایی له بن زهویدا ده بیته نهوت و غازو سووته مه نیی، یاخود ئیمه پێگه یه نه ری ئه و دارو درهخته بووین؟

﴿عَنْ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا وَمَتَاعًا لِّلْمُقْرَبِينَ﴾، ئیمه ئه و ناگره مان گێراوه به مایه ی بیرکه وتنه وه و، به هره و سوود بو ریبواران، به تایهت بو ریبواران، یاخود بو برسیان ئه وانه ی برسیان ده بی و ده یانه وی خواردن به و ناگره ساز بکه ن.

له کو تاییدا ده فه رموی: ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾، ده جا ناوی په روه ردگاری مه زنت به پاک بگره، په روه ردگاریک ئه و هه موو مشوورانه ی خواردوون، ئه و هه موو نیعمه تانه ی بو ره خساندوون، شایسته ی ئه وه یه که ناوی مه زنی (ناوی ئه و په روه ردگاره مه زنه) به پاک بگیرێ و، نه هێترته ئاستی دروستکاره کانی، وه ک عاده تی هاوبه ش بو خوا دانه ران، ئیمه ش ده ئین: (سبحان ربی العظیم وبحمده).

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه کهم:

دیاردە یه کهم: که دروست بوونی مرۆفه کانهو، بیرهینانه وهی خوا بو پیتروایان که خۆی وه دیهیناون له تۆویک که ئەوان به س رژاندنییان له دەست دئی، به لأم خوا به ئەندازه گیرییه کی زۆر ورد مرۆفی دروست کردوهو، مردنیش له نیودا داناون، له سه ر لابر دن و جیگۆرکی ینکردنیشیان توانایه و، له قیامه تیش به جۆرێک که ئیستا نایزانن، پێیان ده گه ینتیه وه و دروستیان ده کاته وه، بۆیه ده بووایه به دروستبوونی یه که میان، زیندوو کرانه وه شیان بیته وه یادو نکوولی سی له نه کهن:

خوا ده فه رموئی: ﴿عَنْ خَلْقِنَاكُمْ فَلَوْلَا نُصَدِّقُونَ﴾ (۵۷) ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ﴾ (۵۸) ﴿أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُمْ أَمْ نَحْنُ الْمَخْلُقُونَ﴾ (۵۹) ﴿عَنْ قَدَرْنَا مِمَّا كَفَرْنَا الْمَوْتِ وَمَا عَنْ يَسْتَوْفِينَ﴾ (۶۰) ﴿عَلَىٰ أَنْ يُبَدَّلَ أَمْرُكُمْ وَنُفْسِكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (۶۱) ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (۶۲).

شیکردنه وهی ئەم، ئایه تانه، له ههشت بر گه دا:

۱- ﴿عَنْ خَلْقِنَاكُمْ فَلَوْلَا نُصَدِّقُونَ﴾، ئیمه ئیوه مان هینا وه ته دی، یا خود ئیوه مان ئەندازه گیری کردوه، ده بووایه به راست دابنن. چونکه (خَلَقَ) هه م به مانای په یادکردنی شتیک دئی، له نه بوون، هه م به مانای ئەندازه گیری کردنی ڕێک و راست (التَّقْدِيرُ الْمُسْتَقِيمُ)ه، ﴿فَلَوْلَا نُصَدِّقُونَ﴾، (لَوْلَا) به مانای (هَلَا)یه، واته: ده بووایه ئیوه به راست بزانتن، یانی: که خوا ده فه رموئی: زیندوو تان ده که مه وه، راست ده فه رموئی و، زیندوو تان ده کاته وه.

(الطبري) له تفسیره که‌ی خوئی دا،^(۱) ئەم ئایە تە موبارە‌کە‌ی ئاوا مانا کردووە، دە‌لێ: ﴿نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ! وَلَمْ تَكُونُوا شَيْئًا فَأَوْجَدْنَاكُمْ بَشَرًا، فَبَلَّا تَصَدَّقُونَ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ بِكُمْ فِي قَبْلِهِ لَكُمْ: إِنَّهُ يَبْعَثُكُمْ بَعْدَ مَمَاتِكُمْ، وَبَلَّاكُمْ فِي قُبُورِكُمْ، كَهَيَاتِكُمْ قَبْلَ مَمَاتِكُمْ!﴾.

واتە: ئە‌ی خە‌لکینه! ئیمە ئیو‌هە‌مان هیناو‌ه‌تە‌ی دی، که‌ هه‌یج شتیک نە‌بوون و کردمانن بە‌ مروۆف، دە‌بووا‌یه ئە‌و زاتە‌ی ئە‌وه‌ی پێ‌کردوون، لە‌و فەرما‌یشتە‌ی دا که‌ پیتان دە‌لێ: زیندوو‌تان دە‌کاتە‌وه‌، دوا‌ی مردنتان و دوا‌ی ئە‌وه‌ی له‌ گۆ‌رە‌کانتان دا رزیون، وه‌ک حالە‌ق پێ‌ش مردنتان لێ‌ دە‌کاتە‌وه‌، دە‌بووا‌یه‌ بر‌وا‌ی پێ‌ بکه‌ن و بە‌‌پاستی دا‌بنین!

(۲) - ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ﴾، ئایا ئە‌و تۆ‌وه‌تان بینو‌ه، که‌ دە‌پێ‌ژن ئایا ئە‌وه‌ دە‌زانن یان: بە‌ جاوی عه‌ق‌ل و د‌ل بینو‌وتانه، که‌ وه‌ک تۆ‌و دە‌پێ‌ژن؟ ﴿تُمْنُونَ﴾، خو‌پندراو‌ی‌شه‌تە‌وه‌: ﴿مَمْنُونَ﴾، ﴿مَمْنِي، وَأَمْمِي مُمْنِي: أَي قَدَفَ الْمُنْيِ أَوْ صَبَّ الْمُنْيِ﴾، تۆ‌وی فر‌ی‌دا، یاخود تۆ‌وی رشت، که‌واتە: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ﴾، یان (ما مَمْنُونَ) واتە: ئایا ئە‌و تۆ‌وه‌تان بینو‌ه که‌ دە‌پێ‌ژنه‌ نێ‌و مند‌الدانی ئا‌فره‌تانه‌وه‌.

(۳) - ﴿أَسْمِعْ مَخْلُوقَهُمْ أَمْ نَحْنُ الْمَخْلُوقُونَ﴾، ئایا ئی‌وه‌ دروستی ده‌که‌ن واتە: ئی‌وه‌ ئە‌ندازە‌گیریی ده‌که‌ن و وینە‌ی ده‌کێ‌شن، دوا‌یی ده‌یکه‌ن بە‌ مروۆ‌فیک‌ی پێ‌ک و پێ‌ک، یاخود ئیمە؟!

هەر (الطبري) له‌ بارە‌ی ئە‌م ئایە‌تە‌وه‌ دە‌لێ، واتە: ئە‌ی نکو‌ولیکه‌ران له‌ ده‌سته‌‌ل‌تی خوا له‌سه‌ر زیندوو‌کردنه‌وه‌تان، دوا‌ی مردنتان، ئایا ئە‌و تۆ‌ویلکانه‌تان بینو‌ن که‌ ده‌یان‌ر‌ژیننه‌ نێ‌و مند‌الدانی ئا‌فره‌ته‌کانتانه‌وه‌، ئایا ئی‌وه‌ ئە‌و تۆ‌ویلکانه‌ دروست ده‌که‌ن، یاخود ئیمە‌ به‌‌دیهینه‌رین؟

(۴) - ﴿عَمَّنْ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ أَلَمُوتَ﴾، ئیمە مرده‌مان له‌ نێ‌وتاندا ئە‌ندازە‌گیریی کردو‌ه، مرده‌مان له‌ نێ‌وتاندا دا‌ناوه‌، ﴿قَدَرْنَا﴾ خو‌پتراو‌ی‌شه‌تە‌وه‌: ﴿قَدَرْنَا﴾ هه‌ردوو‌کیان به‌‌مانای

دابه‌شمان کردوه، ئه‌ندازه‌گیریمان کردوه (أَي: قَسَمْتَاهُ عَلَيْنَكُم، وَوَعْنَاهُ بَيْنَكُم، أَوْ قَضَيْتَاهُ بَيْنَكُم، أَوْ كَتَبْتَاهُ عَلَيْنَكُم)، واته: مردمان له نیتوانندا ئه‌ندازه‌گیری کردوه، یاخود دابه‌شمان کردوه به‌شیومانه‌ته‌وه، هه‌ر که‌سه پشک و به‌شی خۆی، یاخود بریارمان داوه، یان له‌سه‌رتانمان نووسیه.

٥- ﴿وَمَا عَنِ مَسْئُورِينَ عَلَيَّ أَنْ تَبْدَلَ أُمَّتِكُمْ﴾، ئیمه لی پشکه‌وتوه‌وه نین، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی هاووینه‌کانتان به‌ئینه‌ شوینتان، زانایان گوتووینانه: (أَي: وَمَا نَحْنُ بِعَاجِزِينَ) واته: ئیمه ده‌سته‌پاچه‌ نین، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌سێک له‌ که‌سێک پشکه‌وتیه‌وه، مانای وایه بی تواناو ده‌سته‌پاچه‌ی کردوه و لیتی ده‌رباز بووه، به‌لام ئه‌صلی مانایه‌که‌ی: ﴿وَمَا عَنِ مَسْئُورِينَ﴾، واته: که‌س له‌ ئیمه‌ پش ناکه‌وتیه‌وه له‌ ده‌ستمان ده‌رباز نابێ، ﴿عَلَيَّ أَنْ تَبْدَلَ أُمَّتِكُمْ﴾، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ هاووینه‌کانی ئیوه، بئینه‌ شوینی ئیوه، (أَي: تَجْعَلْ أُمَّتَكُمْ بَدَلًا لَكُمْ) یانی: هاووینه‌کانی ئیوه بکه‌ینه‌ جیداری ئیوه، (أُمَّتَال) یش یان کۆی (مُتَل)ه، به‌ مانای (شبه و نظیر) دێ، واته: وینه‌و هاوکوو، یان کۆی (مُتَل)ه، به‌ مانای سیف‌ه‌ت دێ، (أُمَّتَالِكُمْ) واته: (أَوْصَافِكُمْ) سیف‌ه‌ته‌کانی ئیوه بگۆرین، یاخود که‌سانیک‌ی دیکه، بئینین که‌ وه‌سف و سیف‌ه‌تیا‌ن وه‌ک هی ئیوه‌یه، یاخود زاتیا‌ن وه‌ک هی ئیوه‌یه، ئه‌گه‌ر (مُتَل) بی، ﴿وَمَا عَنِ مَسْئُورِينَ﴾، واته: (وَمَا نَحْنُ بِمَعْلُوبِينَ: غَلَبَهُ عَلَيَّ كَذَا، إِذَا حَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ نَوَالِهِ) واته: ئیمه به‌سه‌ردا زالبوو نین و، ئیمه لی پشکه‌وتوه‌وه نین، له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئیوه لابه‌رین و، هاو وینه‌کانی ئیوه بئینه‌ شوینی ئیوه.

٦- ﴿وَنُشِئْتُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾، ئیوه‌ش به‌ جوړیک پببگه‌یه‌نین که‌ نایزان، ئیوه به‌ جوړیک دروست بکه‌ینه‌وه که‌ نایزان، (أَي: لَا تَعْلَمُونَ تَقَاصِيلَ تِلْكَ الْأَحْوَالِ)، ورده‌کاریه‌کانی ئه‌و حالانه، که‌ ئیمه ئیوه‌ی تیدا دروست ده‌که‌ین، نایزان.

٧- ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَى﴾، به‌ دلنیا‌یی ئیوه پببگه‌یاندنی یه‌که‌متان زانیوه، ده‌زانن چۆن هاتوون.

دووانه یه‌کده‌گرن و ههر کامیکیان یه‌کی بیست و سئ کرۆمۆسۆمیان تیدایه، که ههرچی سیفه‌تی بابه، ئه‌و بیست و سئ (۲۳) کرۆمۆسۆمه له بابه‌که‌وه ده‌یانه‌ینن و، ئه‌و بیست و سئ کرۆمۆسۆمه‌ی دیکه‌ش له دابکه‌که‌وه سیفه‌ته‌کان دینن و (۲۳) کۆ (۲۳) ده‌بنه چل و شه‌ش (۴۶) کرۆمۆسۆم، که ئه‌گه‌ر کرۆمۆسۆمیک که‌م بن یان زیاد بئ، ئه‌م مندا‌له ناریک دهرده‌چئ و، به‌شێوه‌یه‌کی نا ئاسایی دهرده‌چئ، ئنجا له ئه‌نجامی یه‌کگرتنی ئه‌و دوو زینده‌وره بچووکه‌دا، ئه‌و مروّفه دروست بووه، واته: ئه‌گه‌ر بزنان دروستکردنی یه‌که‌میان چۆن بووه، په‌ند وهرده‌گرن و بیر ده‌که‌نه‌وه‌و، ناکه‌ونه دوو دلایی و گومانه‌وه له دروستکردنه‌وه‌ی دوا‌ییش.

چهند هه‌لوه‌ سته‌یه‌کی زمانه‌وانیی:

لی‌ره‌دا که خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿عَنْ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا عَنْ بِسْبُوفِن﴾ (۶) عَلَنَ أَنْ نَبْدِلَ أُمَّتِكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۶۱﴾، چهند هه‌لوه‌سته‌یه‌کی په‌وانبێژی و زمانه‌وانیی پێویستن:

۱- خوا **بِسْبُوفِن** فه‌رموویه‌تی: ﴿عَنْ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ﴾، ئیمه مرده‌مان له نیوتاندا داناوه، ئه‌ندازه‌گیرییان کردوه، نه‌یفه‌رموه: ﴿نَحْنُ فُعَيْتُكُمْ﴾ ئیمه ئیوه ده‌مرئین، به‌لکو فه‌رموویه‌تی: ئیمه مرده‌مان له نیوتاندا داناوه، به‌ئندازه‌گیری کردن، واته: ئه‌و مردنه‌ی ئیوه پێی ده‌مرن، ئیمه وامان لیکردوه که به‌ئندازه‌ی بئ و زانراوه: ههر که‌سه‌ مردنه‌که‌ی له چ کاتی‌کدا ده‌بئ و، له چ شوینیکدا ده‌بئ و، به‌چ هۆکاریک ده‌بئ و، ته‌مه‌نی چهند ده‌بئ؟ هه‌مووی ئه‌ندازه‌گیری کراوه، وشه‌ی: ﴿قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ﴾، هه‌موو ئه‌و واتایانه ده‌گه‌یه‌نتی، به‌لام ئه‌گه‌ر فه‌رمووبای: ئیمه ئیوه ده‌مرئین، یان ئیمه مرئینه‌ری ئیوه‌ین، به‌س ئه‌وه‌ی ده‌گه‌یاندا که ده‌یانه‌رئین.

۲- که ده‌فه‌رموئ: ﴿بَيْنَكُمْ﴾، ئایا وشه‌ی: ﴿بَيْنَكُمْ﴾ ی بۆچی هیناوه؟ ﴿عَنْ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ﴾، (ای) المَوْتُ یَأْتِي عَلَى آخَادِهِمْ تَدَاوُلًا وَتَنَاقُوبًا، فَلَا يُقْلِبُ وَاحِدٌ مِنْهُمْ)، واته: مردن به‌سه‌ر یه‌ک یه‌کیان دا دئ، به‌نۆره‌و، یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک، هه‌چکامیان

دەرباز نابن، که واته: **﴿يُنَكِّرُ﴾**، ئەو دەگە بە نئی که ئەو مردنە ی له نۆتواندایە، تێدەگە پێی: جارێک ئەو و جارێک ئەو، جارێک له راست، جارێک له چەپ، جارێک له وڵاو، جارێک له وڵا، هیچکامیان لێی دەرباز نابن، هەر و هەر و شە ی: **﴿يُنَكِّرُ﴾**، زۆر باوە که بە کار هێنراو بە دابەشکردن، وەک خوا **﴿سَلَّمَ عَلَىٰ آلِهِمْ إِذْ ذَرَعَهُمْ بَيْنَهُمْ وَاللَّهُ مُنْهَضٌ عَلَيْهِمْ﴾**، القمر، هه و آلیشیا ن بەدیه که ناوکه له نۆتواندا (له نۆوان خە لکه که ی که لی سەموودو حوشتره که دا) دا بەشکراوه، پۆژیک بۆ حوشتره که و پۆژیک بۆ خە لکه که، که واته: ئەو مردنە ش له نۆتواندا دئی و دە چن، هەر کامە تان پشک و بەشی خۆی لێی هە یە.

۳- که دە فەر موی: **﴿وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ﴾**، ئیمە لئ پێشکە و تۆو هە نین، (السَّبْقُ: مَجَازٌ مِنَ الْغَلْبَةِ وَالْتَعْجِيزِ)، واتە: پێشکە و تۆنە هە بە مە جاز بە کار هێنراو بۆ زالبوون و دەستە پاچه کردن و دەستە و سانسکردن، چونکه ئەو که سە ی پێش که سیک دە که و پتە هە، بابای لئ پێشکە و تۆو هە ی بئ دە سە لات و دەستە و سانسکردو، له دەستی دەرباز بووه و بە سە ریدا زالبووه.

۴- کورتە و پوختە ی مانای ئەم دوو ئایە تە موبارە که، له تە فسیری (المیزان) هە دینین: هی (محمد حسین طباطبائی) پێم وایە جوانی هێناو له تە فسیرە که ی دا^(۱) دە لئ:

(وَمُحْصَلٌ مَعْنَى الْآيَتَيْنِ، أَنَّ الْمَوْتَ بَيْنَكُمْ وَإِنَّمَا هُوَ بِتَقْدِيرٍ مِنَّا لَا يَنْقُصُ فِي قُدْرَتِنَا بِأَن لَّا يَتَيَسَّرَ لَنَا إِدَامَةُ حَيَاتِكُمْ، وَلَا لِيُغَلَبَةَ الْأَسْبَابَ الْمُهْلِكَةَ الْمُبِيدَةَ وَقَهْرَهَا وَتَعْجِيزَهَا لَنَا، فِي حِفْظِ حَيَاتِكُمْ وَإِنَّمَا قُدْرَتَاهُ بَيْنَكُمْ عَلَىٰ أَسَاسِ تَبْدِيلِ الْأُمَمَالِ، وَإِذْهَابِ قُوْمٍ وَالْإِتْيَانِ بِآخَرِينَ وَإِنشَاءِ خَلْقٍ لَكُمْ يُنَاسِبُ الْحَيَاةَ الْآخِرَةَ، وَرَأَةَ الْخَلْقِ الدُّنْيَوِي الدَّائِرِ قَالِمُوتٍ انْتِقَالَ مِنْ دَارٍ إِلَى دَارٍ، وَتَبْدُلُ خَلْقِي إِلَى خَلْقِي آخَرَ، وَلَيْسَ بِإِنْعَادَامِ وَقْتَاهُ).

واتە: پوختە ی مانای ئەو دوو ئایە تە و ئەو هە ی پە ی دای دە که ن و لئیان بە ر هە م دئی، ئەو هە یە که مردن له نۆتو هە دا بە ئە ندازە گیری ئیمە یە، بە هۆی که میی

بەلەم لە راستىدا ئەم ئايەتە ئاماژەيە بەو يەكە ئەى مرۆڤەكان! وەختىك
 ئىو ئەم ژيانە دنيايە كۆتايى پى دىنن، روو لە جەستە تان جيا دەكەينەو،
 ئىو لادەبەين و خەلكىكى دىكە شوئى ئىو دەگرەو، ئىو ش دەبەينە
 قۇناغىكى دىكە و بە شىو يەك دروستتان دەكەينەو، كە ئىستا ئىو نايزانن،
 ئەمەش هەم قۇناغى بەرزەخ دەگەينن، هەم قۇناغى قىامەت و پۇژى دوايش
 دەگەينن، چونكە كەسايەتتى مرۆڤ بە روو حەكەيەو بەيوەستە، نەك بە
 جەستەكەيەو، كەواتە: تاكو روو حەكە مېئىنن، ئەو جەستەيە، بچىتە هەر قالىبىكى
 دىكەو، كەسايەتتى ئەو مرۆڤە پارىزراو، نجا با ئەمە لە كورته باسىكدا روون
 بکەينەو:

کورتە باسئیک له باره‌ی گۆزانی گەردوون و

گۆزانی جه‌سته‌ی مروّفه‌وه

به‌پـۆـزان!

له‌ سێ بـه‌گه‌دا ئه‌م کورتە باسه‌ ده‌که‌ین:

بـه‌گه‌ی یه‌که‌م: ناگونجی شوینی تیدا تاکیکرانه‌وه‌وه، ژبانی کاتیی و، شوینی نه‌نجام وهرگرته‌وه‌وه، ژبانی هه‌میشه‌یی جیاواز نه‌بن، ته‌مه‌ شتیکی به‌لگه‌ نه‌ویسته‌وه، شتیکی لۆژیکیه‌ که‌ ئه‌وه‌ شوینه‌ی مروّف تیدا تاکیده‌کرته‌وه‌ که‌ ژبانی دنیا‌یه‌وه، ئه‌وه‌ ته‌مه‌نه‌ کاتییه‌ی بۆی دانراوه، که‌ پێی تاکیبکریته‌وه، ده‌بێ هه‌م ئه‌وه‌ شوینه‌ی نه‌نجامی لێ‌وه‌رده‌گریته‌وه‌وه، هه‌م ئه‌وه‌ ته‌مه‌نه‌ی پاداشت و سزا وهرده‌گریته‌وه‌ له‌ میانی دا، هه‌م ته‌مه‌نه‌که‌ش جیا بێ، هه‌م شوینه‌که‌ش جیا بێ، هه‌روه‌ها جه‌سته‌یه‌که‌دا که‌ مروّف پێی تاکیده‌کرته‌وه‌وه، ئه‌وه‌ ته‌مه‌نه‌ کورتە‌ی بۆی دانراوه‌ له‌ دنیا‌دا، له‌گه‌ل جه‌سته‌یه‌که‌ که‌ پاداشت و سزای پێ وهرده‌گریته‌وه‌وه، ته‌مه‌نی‌که‌ که‌ بۆی داده‌ندری، که‌ بریتیه‌ له‌ ته‌مه‌نی‌کی بێ کۆتایی، ده‌بێ له‌ یه‌ک جیا‌بن.

بـه‌گه‌ی دووه‌م: ئه‌گه‌ر ته‌ماشای بکه‌ین له‌ سووره‌تی (ابراهیم) دا خوا **وَلَمَّا رَآهُ اسْمٰعِيْلٌ اِسْمٰعِيْلٌ** باسی ئه‌وه‌ ده‌کات که‌ ئه‌وه‌ گەردوونه‌ی ئیستا ئیمه‌ تیداین، ئه‌وه‌ ئاسمان و زه‌وییه، له‌ پۆزی دواییدا وه‌ک خۆیان نامینن و به‌ جوړیکی دیکه‌ عاله‌میکی دیکه‌ دێته‌ پێش، ده‌فه‌رموی: ﴿يَوْمَ بَدَّلَ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (١٨) **ابراهیم،** واته: ئه‌وه‌ پۆژه‌ که‌ زه‌وی ده‌بێته‌ جیا له‌م زه‌وییه‌وه‌ ئاسمانه‌کانیش جیا ده‌بن له‌م ئاسمانانه‌ی ئیستا، ﴿وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾، هه‌موویان بۆ خوای تاکی ملپێکه‌چکه‌ر دێنه‌ گۆزێ، دێنه‌ مه‌یدانی.

کهواته: وهک کاتی خوئی له تهفسیری سوورهتی (ابراهیم) دا گو توومانه: ئەم ئایهتەش تاکه ئایهتە له بواری خویدا له هەموو قورئاندا، هەلبەتە ئایهتەکانی دیکەش بە گشتی ئاماژە دەکەن بە گۆرانی دیکە، بەلام لێره خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** بە دەق دەفهرموئ: ئە زهوی وهک خوئی دەمێنن و ئە ئاسمانهکانیش وهک خوێان دەمێنن له رۆژی دوایدا، لهوئ به تهفسیل باسمانکردوه، که پێغه مبهه **ﷺ** دهفهرموئ: ئەو زهوییهی خه لکی له سههه کۆ دهکرێتهوه، له سههه ی لێی دهپرسرێتهوه، وهک نانیکی سهی وایه، هیچ نیشانه بهکی له سههه نییه^(۱)، کهواته: ئەو شوێنه نابن ئەم زهوییهی تێستای تێمه بێ، ههروهها له فهرمووده که دا هاتوه که لهو مهیدانه دا لهو سههه بۆ ئەو سههه، خه لک دهپینرێ، کهواته: نابن ئەو گۆرهبان و مهیدانهی خه لکی له سههه کۆ دهکرێتهوه، ئەم سههه زهوییهی تێستامان بێ، ئەو ئایهتە به روونی ئەوه دهگهیهنن.

برگهی سێهه: بۆ گۆرانی جهستهی مرووفیش، که خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** باسی رووحی نه کردوه، به لام باسی جهستهی کردوه که دهگۆرێ، له سوورهتی (الواقعة) دا خوا دهفهرموئ: **﴿ وَمَا عَن سَمْعِیْنَ ﴿۶۰﴾ عَلَّمَ اَنْ یُّدَلَّ اَتَشَلِّکُمْ وَنُنشِکُمْ فِی مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۱﴾ ۶۰،** واته: تێمه لئ پێشکهوتوووه وهو دهسته پاچه نین که تێوه بگۆرین، به هاووێنهکانی تێوه، تێوهش به جووریک دروست بکهینهوه که نایزانن، ههلبهتە ئە گهه سهرنجی ئایهتە که بدهین، زۆر روونه که دروستکردنهوی جهستهی تێمه، چ له قوونگی بهرزخ دا، چ له قوونگی قیامهتدا، رووحه که وهک خوئی ده مێنن، به لام له بهرزخدا، وهک ئایهتەکان ئاماژە پێدهکەن و، فهرمایشتهکانی پێغه مبهه **ﷺ** به راشکاوی و به روونی دهیفهرموون، رووحهکان دهچنه جووریک له جهستهی دیکهوه له قوونگی بهرزخدا، له قیامهتیشدا خوا جهستهکان زیندوو دهکاتهوه، بهلام ئەو جهستانهی ئەو رووحهیان به بهردا دهکرێتهوه، چ له قوونگی بهرزخ، چ له قیامهت دا، جیان لهم جهستانهی تێستا، چونکه ئەم جهستهیهی تێستا،

(۱) له لاپههه (۶۸۱) له پراویزه که یه دهقی ئەو فهرمایشتهمان هێناوه.

لهو جووره ماددهیهی لهسه زهوی ههیه پێکها توه، له گل و خاکی زهوی و ئاوو ههواو تیشکی خوور، ئه و جهستهیهش به و پێکها تهیهوه ته نیا ئه وهنده بر دهکات و تهحه ممولی ئه وه دهکات، ههفتا ههشتا نه وه د سائیک و، به دهگمه ن له سه د (۱۰۰) تیده په پێی، ئه وهنده بزێ، بهس تهحه ممولی ئه وهنده ژیا نه دهکات، که واته: جهسته یه ک که خوا **بِسْمِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ده یخو لقی تێی بو به هه شتیان، که ژیا نی هه میسه یی و به رده وام و نه بر او هی پێ بگوزه رێتن، ههروه ها بو دوزه خییا ن که له دوزه خ دا ژیا نیکی هه میسه یی نه بر او هی پێ بگوزه رێتن، ده بێ مادده که ی جیا بێ و، شیوه ی پێکها ته که شی جیا بێ.

ئنجا ئه گه ر ته ماشای فه رمووده کانی پێغه مبه ریش بکه ین **رَبِّی** ئه وه زور روونه، بو وینه، دوو فه رمایشت دینم ئه گه رنا فه رمایشت زورن:

(۱) - (مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يَنْعَمُ، لَا يَبْتَسُ، وَلَا تَمَلِي ثِيَابَهُ، وَلَا يَفْتِي سَبَابَهُ، فِي الْجَنَّةِ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا حَظَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ) (أخرجه: مسلم: ۲۱۸۱).

واته: که سێک که ده چێته به هه شت له نيعمه ت و خو شیدا ده بێ و، هه رگیز تووشی نا په حه تیی نابێ و، پو شاکه که ی نا رزی و له به ین نا چێ و، که نجی تیه که ی له به ین نا چێ، {هه ر به گه نجیی ده مینێ ته وه} له به هه شتا ئه وه ی لیه تی، نه هێچ چاوێک دیتوو یه تی، نه هێچ گوئی هک بیستوو یه تی، نه به سه ر دلێ که سدا ها توه.

خوای موته عالیش له سوورەتی (السجدة) دا ده فه رموی: **﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾** (۷) السجدة، واته: هێچ کهس نا زانێ ئه وه ی بو یا ن په نهان کرا وه، له مایه ی شادمانیی، هێچ کهس نا زانێ، مانای وایه ئه وه ی که له وێ هه یه، جیا به له وه ی ئیره، چونکه ئه وه ی ئیره ده زانین، ئنجا ئایا خوای په روه ردگار بو چی بو مان باسی رووباری ئاوو رووباری شیرو رووباری شه راب و رووباری هه نگوین ده کات، وه ک له سوورەتی (محمد) دا ها توه؟

ههروه‌ها بۆچی بۆمان باسی میوه‌و گوشت و خواردنه‌کان ده‌کات؟ چونکه ئیمه بهس له‌وه تیده‌گه‌ین! بۆیه‌عه‌بدو‌للای کوپی‌عه‌عباس (خوا له‌خوی و باپی‌پازی بی) زۆر جوانی‌گوتوه: ئەو نازو نیعمه‌ته‌ی خوا باسی کردوه بۆ به‌هه‌شتیان، ته‌نیا له‌ناودا له‌گه‌ل ئەوه‌ی دنیا‌دا تیک ده‌که‌نه‌وه‌و، له‌نیوه‌پۆکدا ئاسمان و رێسمانیان به‌ینه.

(۲) - (إِقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، عَلَى أَشَدِّ كَوَكِبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً؛ لَا يَبُولُونَ، وَلَا يَتَغَوَّطُونَ، وَلَا يَتَفَلَّوْنَ، وَلَا يَمْتَخِطُونَ، أَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلْوَةُ الْأَنْجُوجُ عُوذُ الطَّيِّبِ، وَأَزْوَاجُهُمُ الْخُورُ الْعَيْنِ، عَلَى خَلْقِ رَجُلٍ وَاحِدٍ، عَلَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمَ سِتُونَ ذِرَاعًا فِي السَّمَاءِ) (أخرجه البخاري: ۳۳۲۷، ومسلم: ۲۸۳۴).

پێغه‌مبەر ﷺ ده‌فه‌رموی: یه‌که‌مین کۆمه‌ل‌که‌ ده‌چنه‌به‌هه‌شت له‌سه‌ر شیوه‌ی مانگن له‌چوارده‌و‌پازده‌دا، (واته: ئەوپه‌ری به‌شه‌وقی مانگ، ئەوان که‌ده‌چنه‌به‌هه‌شت کۆمه‌لی‌یه‌که‌م ئاوا شوق ده‌ده‌ن)، دوایی ئەوانه‌ی له‌دوای وان‌دین (له‌پرووی‌پرشن‌گدان و‌پرووناکیه‌وه) له‌سه‌ر شیوه‌ی‌پرووناک‌ترین ئەستیره‌ی ئاسمان، (هه‌لبه‌ته‌بۆ ئیمه‌ی‌خه‌لکی‌سه‌ر زه‌وی‌پرووناک‌ترین ئەستیره‌ی ئاسمان، شه‌وقی‌ناگاته‌هی‌مانگ، ئەگه‌رنا ده‌زانین که‌ئەستیره‌کانیش وه‌ک‌خۆرن)، نه‌میز ده‌که‌ن‌و، نه‌پیسایی‌ده‌که‌ن‌و، نه‌تف‌و‌به‌لغه‌میان‌هه‌یه‌و، نه‌چلمیان‌هه‌یه، شانه‌کانیان‌زێرن، ئاره‌قه‌که‌یان‌بریتیه‌له‌میسک، بۆ‌ندانه‌که‌یان [که‌بۆنی‌خۆشی‌تیده‌که‌ن] بریتیه‌له‌داری‌عوود [که‌زۆر‌بۆنخۆشه‌و]، هاوسه‌ره‌کانیشیان‌بریتین‌له‌نافره‌تانی‌سپیی‌چاو‌گه‌ش‌و‌گه‌وره، پیاوه‌به‌هه‌شتیه‌کان‌له‌پرووی‌جه‌سته‌وه، وه‌ک‌یه‌ک‌پیاو‌وان [هه‌موویان‌به‌ئەندازی‌یه‌کن] له‌سه‌ر‌شیوه‌ی‌بایبان‌ئاده‌من، که‌شه‌ست‌باسک‌بووه‌له‌ئاسمان، [به‌لای‌که‌م‌ده‌کاته‌سیی (۳۰) مه‌تر].

کهواته: به ههشتتیه کان بالایان به لای که مه وه ده بیته سیی مه تر، واته: سئ عه موود زیاتر، دباره ئه ستوریشیان له قه دهر ئه وه یه و، قیافه یان له و قه دو قیافه ی که له دنیا دا بوویانه، جیا به، ههروه ها له فه رمایشته کانی پئغه مبه ردا باسی ئینسانی بی پروا ده کات که له دۆزه خ دا ددانکی هئنده ی جیا ی ئو حوده و^(۱)، نئوشانی ئه وه ننده پۆزه ری^(۲) پانه، کهواته: راسته که گۆرانکاری به سه ر جه سته ی مروقه کان دا دئ له پۆزی دوایدا، چ به ههشتتیه کان و، چ دۆزه خیه کانیش.

هه آبه ته زانینی ئه و دوو راستیه ش که هه م گه ردوون گۆرانکاری به سه ردا دئ، هه م مروقی له پووی جه سته ییه وه گۆرانی به سه ردا دئ، وه لامی زۆر ئیشکال و پرسیارمان بو ده سته به ر ده کات، بو وینه:

له ژیا نی دنیا دا خه ئک که خواردن و خواردنه وه ی هه یه، دوایی میزو پاشه روکی هه یه، ئایا له به هه شتدا ئه وه هه یه؟ نه خیر، پئغه مبه ر ﷺ ده فه رموئ: له به هه شت دا میزو پاشه روک نه.

هه تا لئیان پرسیه و: ئه دی ئه و خواردن و خواردنه وه یه چی لئ دئ؟ فه رموویه تی: قریبان^(۳) دئ، بوئه که ی وه ک بوئی میسکه و، ئاره قه که یان که ده یکه ن بوئی وه ک بوئی میسکه، یانی: خواردن و خواردنه وه که یان ده بیته قرپ و ئاره قه (جشاء ورشح)، کهواته: کۆئه ندامه کانیشیان ده گۆرین، که له دنیا دا کۆئه ندامیان

(۱) [خرس الکافر يوم القيامة مثل أحد وعرض جلدہ سبعون ذراعاً].... مسلم: ۲۸۵۱ والترمذی: ۲۵۷۸ وأحمد: ۸۳۴۵.

(۲) [ما بین منکبی الکافر مسیره ثلاثه ایام للراکب المسرع] البخاری: ۶۵۵۱.

(۳) {يَأْكُلُ أَهْلَ الْجَنَّةِ فِيهَا، وَيَسْرُبُونَ، وَلَا يَتَغَوَّطُونَ، وَلَا يَمْتَخِطُونَ، وَلَا يَبُولُونَ، وَلَكِنْ طَعَامُهُمْ ذَلِكَ جُشَاءٌ كَرِشِحِ الْمَسْكِ، يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّكْبِيرَ، كَمَا يُلْهَمُونَ النَّسَّ} (أخرجه أحمد: ۱۴۸۱۱، وعبد بن حميد: ۱۰۳۰، ومسلم: ۲۸۳۵، وأبو داود: ۴۷۴۱، وابن حبان: ۷۴۳۵).

هه، هی میزو پاشه روک فریدان، ههروهها چلم و به لغم، ئەوانه هه موویان
گۆرانکارییان به سهردا دی.

ههروهها به نسبت ئەوهوه که له رۆژی دواییدا خه لک له کوئی جیسی
ده بینهوه بۆ کوکرانهوهو لپرسینهوه؟ نایه ته که هی سوورهتی (ابراهیم) ئاتی ژماره
(۴۸)، وه لأمی ئەو ئیشکالهش ده داتهوه، که ئەم سهه زهوییه هه لئاگری، ئەو
خه لکه هه مووی له سهه ری کۆ بگریتهوه، به لأم خوا ده فه رموی: له قیامه تدا
نه زهوی وهک خۆی ده مپنئ و، نه ئاسمانه کانیش، که واته: زهوییه کی دیکه و
عالمیکی دیکه، وه زعیکی دیکه، دپته ئاراهه، به گشتی و بۆ مرۆف له رووی
جهسته ییهوه به تایبه تی.

له راستیشدا وهک گوتمان: که سایه تی مرۆف به رووحه که یه وهیه، نهک به
جهسته که ی، چونکه جهسته ی مرۆف وهک چۆن مرۆف پۆشاک له بهر دهکات،
جهسته ش وهک پۆشاکیک و بهرگیکه بۆ رووح، که واته: ئەو رووحه له دنیا دا
ئهم جهسته خاکیه له بهر دهکات و پتی داپۆشراوه، له قۆناعی بهرزه خدا
جهسته یه کی دیکه ی ده بی، پیغه مبهه ده فه رموی: رووحی شه هیدان له تپو
که له شی بالنده ی سهه زدا یه که له بهه شتدا، ئەو چل و ئەو چل دهکات^(۱)،
که واته: له قۆناعی بهرزه خیشدا دیسان رووح جهسته یه کی دیکه ی هیه، به لأم
له قه دهه ر قۆناعی بهرزه خ، دیسان له قیامه تیش دا مرۆف ههه رووحی ده بی و،

(۱) (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أَرْوَاحِ الشُّهَدَاءِ؟ فَقَالَ: قَدْ سَأَلْنَا
عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: «أَرْوَاحُهُمْ كَطَيْرٍ حُضِرَ لَهَا فَنَادِيَلْ مُعَلِّقَةً فِي الْعَرْشِ تَسْرُحُ حَيْثُ شَاءَتْ، ثُمَّ
تَأْوِي إِلَى فَنَادِيَلِهَا، فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى ذَلِكَ إِذْ أُطْلِعَ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ أَطْلَاعَةً، فَيَقُولُ: مَا تَسْتَهْوُونَ؟
فَيَقُولُونَ: وَمَا نَسْتَهِي! وَنَحْنُ فِي الْجَنَّةِ نَسْرُحُ حَيْثُ شِئْنَا، فَإِذَا رَأَوْا أَنْ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ يَسْأَلُوا،
قَالُوا: تُرَدُّ أَرْوَاحُنَا فِي أَجْسَادِنَا، فَنُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَنُقْتَلُ مَرَّةً أُخْرَى، فَإِذَا رَأَى أَنْ لَا يَسْأَلُوهُ
شَيْئًا تَرَكَهُمْ.» لَفْظُ حَدِيثِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ وَفِي رَوَايَةِ الْمُطَرِّقِ قَالَ: سَأَلْنَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ هَذِهِ آيَةِ: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ
يُرَزَقُونَ فَرِحِينَ) قَالَ: أَمَا إِنَّا قَدْ سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ ثُمَّ ذَكَرَ مَعْنَاهُ! أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۴۹۹۳.

هه م جهسته ش، به لام جهسته که ی له قه دهر ئه وئی ده بی، وه ک خوا ده فه رموی:

﴿وَنُذِشَّكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (١١) الواقعة، به شیوه یه ک دروستتان ده که ینه وه، که ئیوه ئیستا نایزانن چونه؟

مهسه له ی دووهم:

پرسیارکردنی خوا له بیبروایان، که نایا خویان کشت و کاله که یان ده پروینن، یان نهوان بهس کیلان و چاندن و تو وه شانندیان له سه رهو، خوا **بِیْبْرُوايِهِمْ** بویان ده پروینن؟ نه گهر خوا بیهوی ده یکاته پووش و په لاشی تیکشکاو، نهو کاته ش جگه له سه رسورمان و په شیمانی و باسی دۆران و زیاباریی خو کردن، هیهچیان پی نامینن:

خوا ده فه رموی: ﴿ اَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿۱۳﴾ اَمْ اَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ اَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿۱۴﴾ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حِطْلًا مَّا فَطَلْنَاهُ نَفَكًا مُّكَوِّنًا ﴿۱۵﴾ اِنَّا لَمَعْرِضُونَ ﴿۱۶﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿۱۷﴾ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷

شیکردنهوی تهه ئایه تانه، له شش برگه دا:

۱- ﴿ اَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴾، [خوا **بِیْبْرُوايِهِمْ** به پرسیارکردنی نکوئیللیکه رانه روو له بیبروایه کان ده کات و ده فه رموی: نایا نهوه ده بینن که ده یکیلن؟ (الْحَرْثُ: شَقُّ الْأَرْضِ لِیُرْزَعَ فِيهَا أَوْ يُغْرَسَ، أَي: مَا تَحْرُثُونَ لَهُ، أَي: لِأَجْلِهِ، وَهُوَ الرُّزْعُ وَالنَّبَاتُ)، (حَرْثٌ: بریتیه له شه کردنی زهوی، زهوی کیلان، بو نهوهی تووی تیدا بوه شیترئ، یاخود نه مامی تیدا بنیژرئ، واته: نایا نهوه ده بینن که ئیوه له پیناوی دا زهوی ده کیلن، که بریتیه له کشت و کال و پروهک! (حَرْثٌ) به مانای کیلان دئ، به لام زهوی کیلان بو نهوه یه دواپی تووی تیدا بوه شیترئ، یاخود نه مامی تیدا بنیژرئ، که واته: ده گونجی بگوترئ: نایا نهو کشتو کاله ده بینن، یاخود نهو دارو دره خسته ده بینن، که ئیوه زهوی بو ده کیلن، دواپی تووه که ده وه شیترئ، یاخود نه مامه کان ده نیژن! چونکه لیتره دا مه بهست له (حَرْثٌ) ئیشکردنه له زهوی دا، بو نهوهی تووی تیدا بوه شیترئ، دواپی ده فه رموی:

۲- ﴿ اَنْتُمْ تَنْبِئُونَهُۥٓ اَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴾، نایا ئیوه ده پروینن، یاخود ئیمه یین پروینه ر؟ واته: (اَنْتُمْ تَنْبِئُونَهُۥٓ، اَمْ نَحْنُ الْمُنْبِئُونَ)، بنگومان وه لامه که ی دیاره واته: ئیمه ده پروینن، لیتره دا (زرع).

ا- چاوگهو به مانای (مَرْزُوع) ه، واته: کشت و کَال و تَووی وهشیندراو یان نه مامی نیژراو.

ب- (زَرْع) به مانای تَوو وهشانندن له زهویدا، یاخود نه مام چاندنه، له فه په نگی (لِسَانِ الْعَرَب) دا ده لَئ: (زَرْعُ الْحَبِّ: بَذْرُهُ) چاندنی تَووه که نه وه به که به زهویدا بلاوبکر یته وه بُو نه وهی بروی، ننجاخوا **فَلَمَّا جَاءَ رَمِيَّتْ** ده فه رموی: نایا نیتوه ده بر وینن نه وه تَووهی ده یوه شینن و، نه وه نه مامی ده یینیژن، نه وه کشتوکالهی زهوی بُو ده کیلن، یان نيمه؟

۳- ﴿لَوْ نَشَاءُ لَجْعَلْنَاهُ حُطَامًا﴾، نه گهر ویستبامان به دلنیا یی ده مانکرده پووش و په لاشی تیکشکاو، (ل) ی (لَجْعَلْنَاهُ) بُو جه ختکردنه وه یه، له وانی دیکه دا خوا **فَلَمَّا جَاءَ رَمِيَّتْ** (ل) ی نه خستوته سه، له بهر نه وهی کشتوکاله که له بهر ده سستی خو یانه، به لام باران که ده بار ی، بیکومان هه وره که له بهر ده سستی نه وان دا نیه، هه روه ها هو کاره کانی ناگر له بهر ده سستی نه واندا نین، به لام کشتوکاله که خو یان ده ستیان تیتیدا هه یه، بویه ده فه رموی: به دلنیا یی، نه گهر ویستبامان ده مانکرده پووش و په لاشی تیکشکاو، (الْحُطَامُ: الشَّيْءُ الَّذِي حَطَّمَهُ حَاطِمٌ، أَي كَسَرَهُ وَدَقَّهُ)، (حُطَامٌ): شتی که تیکشکیتنه ریک تیکشکاند بَ و، وردو خاشی کرد بَ، پیتشتریش باسی وشه ی (حُطَامٌ) مان کرد که له سه ر کیشی (فَعَالٌ)، وهک (فَعَاتٌ وَ جَذَاذٌ) که به شتی وردو خاش ده گوترین.

۴- ﴿فَلَمَّا تَفَكَّهُونَ﴾، ننجا نه وه کانه نیتوه ده ستان ده کرد به (تَفَكَّهُ)، (تَفَكَّهُونَ: مِنْ فِكَهٍ: فَرِحَ وَانْبَسَطَ)، (فِكَهٍ) واته: دلخو ش بوو، قسه ی خو ش ی کرد، (فُكَاهَةٌ) ش قسه ی خو شکردنه، ننجا ﴿فَلَمَّا تَفَكَّهُونَ﴾، چهند واتا یه کی هه ن:

۱- یه کینک له واتا یه کانی نه وه یه نیتوه وهک عاده تی خو تان به رده وام ده بوون له سه ر قسه ی خو ش و سوعبه ت، که نه مه به تواج و ته وسه وه یه.

۲- یاخود (تَفَكَّهُونَ) (تَفَكَّهُ مِنْ أفعالِ الإزالةِ كَتَحَرَّجَ وَنَأْتَمَ، أَي: أزال الفُكَاهَةَ، وَهِيَ الْمَسْرَةَ، فَتَحَصَلَ النَّدَامَةُ)، (محي الدين درويش) خاوه نی (إعراب القرآن) له ته فسیره که ی دا ^(۱) ده لَئ: وشه ی (تَفَكَّهُ) له و فیعلانه یه که مانای لابردن ده گه یه نین، وهک: (تَحَرَّجَ،

أَي: رَفَعَ الْحَرَجَ، (تَأْتَمُّ: رَفَعَ الْإِثْمَ)، سه‌غله‌تی لابر، گوناھی لابر، کهواته: (تَفَكَّهُ: أَي أزالَ الْفُكَاهَةَ)، قسه‌ی خَوْش و سوعبه‌تی لابر، یانی: ئهو کاته سوعبه‌ت و قسه‌ی خَوْشان نه‌ده‌ماو، له جیاتی ئه‌وه په‌شیمانیی و دلته‌نگیی و خه‌فه‌تباریی، یاخود سه‌رسوپمانتان بوّ په‌یدا ده‌بوو.

هه‌روه‌ها خاوه‌نی (اعراب القرآن) قسه‌یه‌کی دیکه‌ی جوان ده‌کات ده‌لئ: (التَّفَكُّه: أَصْلُهُ تَتَأَوَّلُ ضُرُوبَ الْفَوَاكِهِ لِأَكْلِهِ، وَالْفُكَاهَةُ: الْمُرَاخُ، قِيلَ: فِي وَصْفِ الرَّسُولِ فِي حَدِيثٍ زَيْدٍ: كَانَ مِنْ أَفْكَهِ النَّاسِ مَعَ أَهْلِهِ،) (تَفَكَّهُ) له ئه‌صلدا بریتیه له ده‌ست گه‌یاندنه‌میوه، بوّ خواردن، (فُكَاهَةُ) ش مانای قسه‌ی خَوْش ده‌گه‌یه‌نی، له‌به‌رئه‌وه‌ی به‌ دهم میوه‌ خواردنه‌وه زورجار و ابووه و ئیستاش قسه‌ی خَوْش و سوعبه‌ت ده‌کری، له وه‌سفی پیغه‌مبه‌ردا ﴿هَاتُوهُ﴾ هاتوه: {عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ مِنْ أَفْكَهِ النَّاسِ إِذَا خَلَا مَعَ أَهْلِهِ | (أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شَعْبِ الْإِيمَانِ، وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ: ۸۲۰۰)، واته: پیغه‌مبه‌ری خوا له‌گه‌ل مالّ و خیزانی خۆی دا، له هه‌موو که‌س قسه‌ خَوْشتر بوو، میهره‌بانتر بووه.

کهواته: ﴿فَطَلَّمْ تَفَكَّهُونَ﴾، یانی: آ - (به‌توانجه‌وه) به‌رده‌وام ده‌بوون له‌سه‌ر قسه‌ی خَوْش، ب- قسه‌ی خَوْشان نه‌ده‌ما، به‌لکو دلته‌نگیی و په‌شیمانیتان بوّ په‌یدا ده‌بوو، بی.

دوای ئه‌وه‌ش ده‌تانگوت:

۵- ﴿إِنَّا لَمُعْرَمُونَ﴾، به‌ دلنیایی ئیمه‌ زیانبارین، هه‌روه‌ها خوینزولوشه‌ته‌وه: (إِنَّا لَمُعْرَمُونَ) ئایا ئیمه‌ زیانبارین؟ وشه‌ی (مُعْرَمُونَ) له (عُرْم) هوه هاتوه و بریتیه له‌وه‌ی مالّ و سامانیك بکه‌هوئته‌ سه‌ر که‌سیک، بی ئه‌وه‌ی تاوانیکی کرد بی، یاخود ناپاکییه‌کی کرد بی، ده‌گوتری: غه‌رامه‌یان کردوه، لیڤه‌دا یانی: باج لی ستاندنی به‌ ناهه‌ق،

ئهمه‌ش سی واتای هه‌ن:

(ا) - (إِنَّا لَمُلْمُومُونَ عَرَامَةٌ مَّا أَنْفَقْنَا فِيهَا)، واتہ: ٹیمہ ٹہو مال و سامانہی لہو کشتوکالہہدا خہرجمانکردوہ، لیتی تووشی زیان بووین۔

(ب) - (إِنَّا لَمُهَلِكُونَ لِهَلَاكِ قَوْمِنَا مِنَ الْغَرَامِ وَهُوَ الْهَلَاكِ)، واتہ: ٹیمہ دہفہوتیتین چونکہ بڑیوہکہمان نہما، خووشمان دہفہوتیتین، لہ (گرام) ہاتوہ یانی: فہوتان۔

ج - واتاہکی دیکہشیان بو لیکداوہتہوہ: (إِنَّا لَمُعَذِّبُونَ) بہ دلنیایی ٹیمہ سزادراوین، واتہ: خوا سزای داوین کہ ٹہو مال و سامانہمان ڈاوا پڑیشتوہو، ٹہو کشتوکالہمان ناوا فہوتاوہ، یاخود ٹیمہ تووشی سزاو نازارو نارہحتی دہبین، بہ ہوی ٹہوہوہکہ کشتوکالہکہمان نہماوہ۔

(۶) - ﴿بَلْ عَنَّا حَرْمُونٌ﴾، بہ لکو ٹیمہ بی بہشین، واتہ: نہک ہہر غہرامہو باجہکہیمان کہہوتوٹہ سہرو زیانیکمان لی کہوتوہ، بہ لکو ہہر یہکجاری بی بہش بووین، (حَرْمِنَا مِنْ رِزْقِنَا بِشُؤْمٍ تَفْرِيْطًا)، واتہ: ٹیمہ لہ بڑیوہکہی خویمان، بی بہش بووین، بہہوی نہگہبتی کہمتہرخہمیہکہمانہوہ۔

(قتادہ) لہ بارہی (حَرْمِنَا) وہ گوتوویہتی: (هُوَ الْمُحَارَفُ الَّذِي انْحَرَفَ عَنْهُ رِزْقُهُ)، (أخرجه الطبري: ۳۳۵۹۱) واتہ: لی لادراو، ٹہو کہسہیہ بڑیوہکہی لیتی لادہدری و لیتی دوور دہخریتہوہ۔

﴿فَطَلَّتْ تَفَكُّهُونَ﴾، (طَلَّ): (أي: اسْتَمَرَ فِي عَمَلِ النَّهَارِ) یانی: لہسہرکاری پوڑی بہردہوام بوو، بہ لآم دواپی بو بہردہوام بوون لہسہر ہہر کاریک بہکارہاتوہ، ہہرہک چوون (بَاتَ يَفْعَلُ كَذَا) واتہ: بہ شہوی کارہکہی کرد، بہ لآم دواپی ہہرکام لہ (بات) و (طَلَّ) ہ بو بہردہوام بوون لہسہر ہہر کاریک بہکاردین، بہ شہو بی یان بہ پوڑ بی۔

جگہ لہو مانایہی سہرہوہ بو (تفکھون)، زانایان سی واتای دیکہشیان بو یاسکردوون:

۱- (الطبري) ده لئی: (فَطَلْتُمْ تَتَعَجَّبُونَ مِمَّا نَزَّلَ بِكُمْ فِي زُرْعَتِكُمْ مِنَ الْمُنْصِبَةِ بِأَحْبَابِهِ وَهَلَاكِهِ، واته: سهرتان سوږدهما به هوئی ٺهوهوه که دابه زیوهته سهر کشتوکاله که تان، ٺهوه لایه ی دابه زیوهته سهری که سووتاو، یان بوټه پووش و په لاش و له بهین چووه، ههروهها عهبدو لای کورپی عه عباس و مواهیدیش (تَفَكَّهُوْنَ) یان به (تَتَعَجَّبُونَ) (سهرتان سوږدهما) لیکداوه تهوه:

أ- وهک (الطبري) به ژماره (۳۳۵۸۳) له (ابن عباس) هوه هیناویه تی.

ب- ههروهها به ژماره (۳۳۵۸۴) له (مجاهد) هوه هیناویه تی.

۲- ههندیکی دیکه له زانایان بووینه (عکرمه) (تَفَكَّهُوْنَ) ی به (تَلَاوْمُونَ) واته: له بهینی خوټان سهرکونه ی په کدیبتان ده کرد، هیناوه، (الطبري) به ژماره: (۲۳۵۸۶) هیناویه تی.

۳- حه سفنی به صرایی (تَفَكَّهُوْنَ) ی به (تَنَدْمُونَ) ی ژویان و په شیمان ده بوونه وه، هیناوه، (الطبري) به ژماره: (۳۳۵۸۸) لیه ی هیناوه.

(ابن عجبیه) له ته فسیره که ی خوئی: (البحر المديد في تفسير القرآن المجيد) د^(۱) له باره ی هه سوږمانه که وه، بوچی سهریان سوږده میتی؟ ده لئی:

أ- (تَتَعَجَّبُونَ مِنْ سُوءِ حَالِهِ إِذْ مَا شَهِدْتُمُوهُ عَلَى أَحْسَنِ مَا يَكُونُ)، سهرتان سوږدهما لهو حاله خرابه ی به سهر کشتوکاله که تاندا هاتوه، دوا ی ٺهوه ی به باشترین شیوه بینیوتانه، زور به رهونه ق و گهش و گوژ و جوان بوو، دوا یی بوو به پووش و په لاش سهرتان لیتی سوږما.

ب- ههروهها له باره ی په شیمانیه که یانه وه، ٺه گهر (تَفَكَّهُوْنَ) به مانای (تندمون) بی، گوتوویه تی:

(تَنَدْمُونَ عَلَى تَعَبِكُمْ فِيهِ وَإِنْفَاكِكُمْ عَلَيْهِ، أَوْ عَلَى مَا أَفْرَقْتُمْ مِنَ الْمَعَاصِي الَّتِي أَصَبْتُمْ بِذَلِكَ مِنْ أَجْلِهَا)، واته: په شیمان ده بنه وه له سهر ٺهوه ماندوو بوونه ی

پیتانه‌وه کیشاوه‌وه ئه‌وه مه‌سه‌ره‌فه‌ی لیتان کردوه، یاخود له‌سه‌ر ئه‌وه گونا‌هانه‌ی که به‌ه‌ویانه‌وه، کشتوکاله‌که‌تان تووشی ئه‌وه به‌لایه‌ بووه.

(الطیري) وه‌ک عاده‌تی خو‌ی که مه‌گه‌ر چو‌ن، ئه‌گه‌رنا دوا‌ی ئه‌وه‌ی رای پیش‌ووان له‌هاوه‌لان و شو‌ینکه‌وتووان و زانا‌یانه‌وه، دین‌ی، دوا‌یی خو‌ی رایه‌ک هه‌له‌ده‌بو‌ئری، لیره‌دا ده‌لن: (وَأُولَى الْأَقْوَالِ فِي ذَلِكَ بِالصَّوَابِ قَوْلَ مَنْ قَالَ: مَعْنَى: ﴿فَطَلَّتْ نَفْسُكَوْنٌ﴾: فَأَقَمْتُمْ تَعَجُّبُونَ مِمَّا نَزَلَ بِرَزْعِكُمْ، وَأَصْلُهُ مِنَ التَّفَكُّهِ بِالْحَدِيثِ، إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ بِالْحَدِيثِ يَعْجَبُ مِنْهُ، وَيَلْهَى بِهِ، وَكَأَنَّ مَعْنَى الْكَلَامِ: فَأَقَمْتُمْ تَعَجُّبُونَ وَيَعْجَبُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا مِمَّا نَزَلَ بِكُمْ).

ده‌لن: نیزیکترین قسه‌ له‌ راستییه‌وه، قسه‌ی که‌سی‌که‌ که‌گوتوو‌یه‌تی: ﴿فَطَلَّتْ نَفْسُكَوْنٌ﴾، واته‌: به‌رده‌وام ده‌بوون له‌سه‌رسورمان له‌وه‌ی تووشی کشتوکاله‌که‌تان بووه، وشه‌ی (تفک‌ه‌)یش له‌ئه‌سلدا بریتیه‌ له‌ قسه‌ی خو‌شکردن، پیاویک پیاویکی دیکه‌ ده‌دو‌ئین، قسه‌یه‌ک ده‌کات ئه‌ویش پیتی سه‌یر ده‌بێ و، پێوه‌ی ده‌خافلی، مانای ئه‌م فه‌رمایشته‌ وه‌ک ئه‌وه‌یه‌: ئیوه‌ به‌رده‌وام ده‌بوون له‌سه‌ر سه‌رسورمان و، هه‌ندیکتان سه‌ری ئه‌وه‌ی دیکه‌تان سو‌رده‌ماند له‌وه‌ی به‌سه‌رتاندا هاتوه.

ده‌رباره‌ی به‌کاره‌ینانی وشه‌ی (زرع)، ئه‌م فه‌رمایشته‌ دینین: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَقُولُنَّ أَحَدُكُمْ: زَرَعْتُ، وَلَكِنْ يَقُولُ: حَرَّثْتُ، قَالَ: أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَلَمْ تَسْمَعُوا اللَّهَ يَقُولُ: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ﴾ (أخرجه البزار: ۱۲۸۹، وإبن حبان: ۵۷۲۳، والطبري: ۲۳۴۹۲، والبيهقي في الشعب: ۵۲۱۷، ۵۲۱۸).

واته‌: ئه‌بوو هو‌ره‌په‌ر ﷺ ده‌گه‌رتته‌وه‌ که‌ پیغه‌مه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: یه‌کیک له‌ ئیوه‌ نه‌لن: کشتوکاله‌که‌م رواند، به‌لکو‌ با‌ بلن: زه‌وییه‌که‌م کتلا‌و کشت و کاله‌که‌م کرد، (تۆوه‌که‌م وه‌شان‌دو نه‌مامه‌کانم ناشتن، چونکه‌ ئه‌وه‌ی ده‌پرو‌ئین خوا‌ی په‌روه‌ردگاره‌) ئه‌بوو هو‌ره‌په‌ر ﷺ گوتوو‌یه‌تی: ئایا گو‌یتان له‌ قسه‌ی خوا‌ی به‌رز نه‌بووه، که‌ ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ﴾ (۱۳) ﴿أَسْتَرْزَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْأَرْزَاعُونَ﴾ (۱۴)!

مہ سہ لہی سیتہم:

پرسیار کردنی نکو و نیلیکے رانہی خوا لہ بیتروایان، کہ نایا ئەو ناوہ شیرین و زولآلہی دە یخوئەوہ، ئەوان لہ ھەوران دایانہ زاندوہ، یان خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**، کہ ئە گەر ویستبای سوێرو تفت و تالی دە کرد؟

خوا دە فەر مووی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿١٦﴾ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ السَّمَاءِ أَمْ نَحْنُ أَنْزَلْنَاهُ وَنَحْنُ جَعَلْنَاهُ سُبْحَانَ أَجَاجٍ فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿١٧﴾﴾

شی کردنەوہی ئەم، ئایە تانە، لہ چوار بەرگەدا:

(١) - ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ﴾، ئایا ئەو ناوہ تان بینوہ (بە چاوی سەر) کہ دە یخوئەوہ؟ یاخود مەبەست پێی زانیوتانە واتە: دیتن لێرەدا مەبەست پێی دیتنی عەقڵ و دلە، ئەو ناوہی دە یخوئەوہ، زانیوتانە؟ بۆچی دە فەر مووی؟ ئەو ناوہی دە یخوئەوہ؟ چونکە مەبەست و ئامانجی گەورە لہ ئاوی شیرین، خواردنەوہیە، ھەلبەتە دەوایی کشتوکالیشی پێ دە کەرتی و، شتن و شواریشی پێ دە کەرتی و، پێداویستی یە کانی دیکە شتی پێ جیبە جی دە کەرتن، بەلام ئامانجی سەرەکیی لہ ئاوی شیرین، بریتییە لہ خواردنەوہی.

(٢) - ﴿أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ السَّمَاءِ أَمْ نَحْنُ أَنْزَلْنَاهُ﴾، ئایا ئێوہ لہ ھەوران دایانہ زاندوہ، یاخود ئێمە دابە زینە رینیی؟ (المُزْنُ: جَمْعُ اسْمِ مُزْنَةٍ، وَهِيَ السَّحَابَةُ، (مُزْنٌ) ناوی کۆی (مُزْنَةٌ) یە، کہ بە یەک ھەر دە گوتری، (راغب الأصفهاني) دە لێ: (السَّحَابُ الْأَبْيَضُ) یان (السَّحَابَةُ الْبَيْضَاءُ) ھەوری سپیی.

(٣) - ﴿لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَجَاجًا﴾، ئەگەر ویستبامان سوێرو تالمان دە کرد، (أَجَاجٌ: الشَّدِيدُ الْمَلُوحَةُ وَالْمَرَارَةُ، مِنْ أَجَجَ النَّارُ إِذَا أَشْعَلَهَا)، (أَجَاجٌ): بە مانای زۆر سوێرو زۆریش تال، لہ (أَجَجَ النَّارُ) ھوہ ھاتوہ، واتە: ئاگرە کہی خوێش کرد، خاوەنی (مختار الصحاح) دە لێ: (أَجَاجٌ: ضَرْبٌ شَدِيدٌ الْمَلُوحَةُ) واتە: ھەم بە زیان و ھەم زۆریش سوێر.

۴- ﴿فَأُولَٰئِكَ نَسْخَرُهُنَّ﴾: دهبووايه سوپاسگوزاری بکهن، (ئوْلا) به مانای (هلا) یه، سوپاسگوزاری بۆ خواش ئەوهیه که بهندایهتیی بۆ بکهن و، واز له شیرک و بته‌رستی بیئن.

چەند تاییه‌مه‌ندییه‌کی ئاوی خواردنه‌وه

۱- ئاو نه پهنگی ههیه، نه تامی ههیه، نه بۆنی ههیه، له خودی خۆیدا، بۆچی خوای وای دروستکردوه؟ بۆ ئەوهی به که‌لکی هه‌موو شتی‌ک بێ، ده‌توانی ماستاوی لێ دروست بکە، شه‌ریه‌تی لێ دروست بکە، هه‌ر شتی‌ک بته‌وێ له‌و ئاوه ده‌توانی دروستی بکە، ئەگه‌ر په‌نگ و تام و بۆنی‌کی هه‌بووايه، به که‌لکی هه‌موو شتی‌ک نه‌ده‌هات.

۲- ئاو زوو ده‌بێته هه‌لم، له پله‌ی چوارده‌وه ده‌ست به‌ بوونه هه‌لم ده‌کات، واته: له پله‌ی چوارده‌وه که گه‌رم ده‌بێ، ده‌ست به‌ بوونه هه‌لم ده‌کات، بۆچی؟ بۆ ئەوهی ئەو ئۆقیانووسه گه‌ورانه که تیشکی خۆر لێیان ده‌دات، ئەگه‌ر زۆریش به‌هێز نه‌بێ، ورده ورده هه‌ر پرۆسه‌ی هه‌لماندن (تبخیر) دروست بێ، چونکه هه‌وره‌کان له‌و هه‌لمه‌ی له ئۆقیانووسه‌کان په‌یداده‌بێ، دروست ده‌بن.

۳- هه‌ر کاتی‌ک بۆ پله‌ی چواری ژێر سفر، ئاو سارد کرا، قه‌باره‌که‌ی گه‌وره ده‌بێ، هه‌ر بۆیه ئاوی به‌سته‌له‌که‌کانی ده‌ریا گه‌وره‌کان که ده‌یانبه‌ستی، ته‌نیا پووی سه‌رپانه‌وه، ئاوه‌که‌ش که ده‌یبه‌ستی قه‌باره‌ی گه‌وره ده‌بێ و هه‌له‌ده‌چێ بۆ لای سه‌رێ و، بنه‌وه‌ی به‌ شێوه‌و حاله‌تی ئاو ده‌مینێته‌وه، ئەگه‌ر وانه‌بووايه ده‌ریایه‌کان له‌سه‌رپایان تاکو خوارێ، هه‌موویان وشک ده‌بوون، ئەو کاته‌ش پرۆسه‌ی هه‌لماندن نه‌ده‌بوو، باران و به‌فرو ته‌رزه‌ش نه‌ده‌بارین، ژيانداره‌کانی ئێو ده‌ریاش ئەگه‌ر هه‌موو به‌ستبای، تیکرا ده‌مردن، هه‌روه‌ها پووه‌کیش نه‌ده‌پواو، ئاژه‌له‌کانی وشکانییش به‌بێ ئاو تیکرایان ده‌مردن، دوا‌یی مروّفیش هه‌ر کۆتایی پێ ده‌هات.

۴- ئاۋى شىرىن لە ئەصلدا بوۋى نىيە، بەس ئەو ئۇقپانوسە گەورانە ھەن، كە سى لەسەر چواری پانتايى زەوييان داپۇشيوە، بەلام تىشكى خۆر كە لەو ئۇقپانوسانە دەدات، ئەوھتا لە پلەي چواردەوہ ئاۋ وردە وردە دەست بە بوونە ھەلم دەكات، ئنجا ھەمىشەش لەسەر پرووى دەريا، با ھەيەو ئەو بايە ھەلمەكە ھەلدەگىرى و دەيھىتىن بۇ شوئىنە ساردەكان و، لە شوئىنە ساردەكان، گەردەكانى ھەلم لىك نىزىك دەبنەوہو دلوپە پىكدىنن، ئنجا بەپىئى ئەندازەي ساردىي كەش و ھەوايەكە، جارى وا ھەيە باران دروست دەبى، جارى وا ھەيە تەرزەو، جارى واش ھەيە بەفر.

مهسه لهی چواره م و کو تایی:

بیتگومان ناگریکیش که دایده گیرستین به سووته مه نیی جوراو جور، که ریشه که یان هه ده گه رپته وه بو رووه ک و دره خت، خوا دره خت و رووه که که ی پیگه یاندوه، نه ک مروقه کان، که خه لکی ریبوارو برسیی به پله ی یه که م له و ناگه، به هره مه ند ده بن:

خوا ده فه رموی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ مَا أَنْتُمْ أَنْشَاءتُمْ شَجَرَهَا أَمْ عَنْ الْمُنشُوتِ ﴿٧٢﴾ عَن جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا وَرَمَقًا لِلْمُعْوِينِ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾﴾

شیکردنه وه ی ئەم، ئایه تانه، له پینج برگه دا:

١- ﴿أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ﴾، ئایا ئەو ئاگره تان بینوه که دایده گیرستین؟! (تورون: توفدون) واته: دایده گیرستین، ئەو ئاگره ی ده یکه نه وه، (الإبراء: إظهار النار بالقُدْح، أوری یوری وریا)، (إبراء): بریتیه له ده رخستنی ئاگر به قه دح، که کاتی خوی له کورده واریی خو ماندا به ردو ئەستیی پی گوتراوه له گه ل پووشوو، به ردیان له ئەستیی که داوه، یان ئەستیی که یان له به رده که داوه، پووشوو هه بووه که پووشیکی زور ورده، له په نای به ردو ئەستیی که یان پاگرتوه، که پریشکه ئاگری لی بۆتوه، پیی داگیرساوه، گه لی عه ره بیهش: به رد و ئەستیی (زه ندو زهنده) یان پی ده لێن، ئەصلی پرۆسه که ش قه دحی پی ده لێن واته (لیدان)، جاری واش هه بووه دوو دره ختی (مه رخ و عه فار) که لیکیان داو، ئاگریان لی په یدا بووه، ئنجا گوتراوه: (قَدْح فآوری، أو قدح فأُجِبی) واته: به ردو ئەستیی که ی لیکیدان ئاگری لی بۆوه، پریشکه ئاگر، به لأم ئەگه ر ئاگری لی نه بیته وه ده لی: (فأُجِبی) واته: چرووکی کرد، ئاگره که ی لی په یدا نه بوو، خوا ده فه رموی: ئەو ئاگره تان بینوه که هه لیده که نه؟

٢- ﴿مَا أَنْتُمْ أَنْشَاءتُمْ شَجَرَهَا﴾، ئایا ئیوه دره خته که بیتان پیگه یاندوه! (الإنشاء: إحداث الشيء وتزويته)، (إنشاء): بریتیه له په یدا کردنی شتیک و، پیگه یاندنی و مشوور لیخواردنی،

چونکه نهو درهخته یهک تهکان پهیدا نهبووه، بهلکو ورده ورده چهکه ره ی داوهو، بوته چرو و گهوره بووهو گهوره بووه، تاکو بوته نهوه ی دوایی بگونجی بگریته سووته مه نیی.

(۳) - ﴿أَمْ عَنِ الْمُنشِقَاتِ﴾، یاخود ئیمه پیگه یه نه رینی، پیگه یه نه ری نهو دار و درهخته یی، که ئیوه دوایی دهیکه ن به سووته مه نیی؟

(۴) - ﴿عَنْ جَعَلْنَهَا تَذَكْرًا وَمَتَاعًا لِّلْمُقْوِينَ﴾، ئیمه نهو ئاگره مان گپراوه به مایه ی بیرخسته نهوهو په ند وه رگرتن، [ههروه ها به هره مه ندبوون] بو ریواران و برسییان (المُقْوِينَ: الْمُسَافِرِينَ أَوْ الْجَائِعِينَ) (المقوین) هم به ریواران، هم به برسییان لیکیان داوه ته وه، (أَقْوَى: إِذَا سَافَرَ أَيْ نَزَلَ الْقَوَاءَ، يُقَالُ: أَقْوَيْتُ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا، أَيْ: مَا أَكَلْتُ شَيْئًا، وَبَاتَ فَلَانَ الْقَوَاءَ، وَبَاتَ الْقَفْرَ: إِذَا بَاتَ جَائِعًا)، وشه ی (قواء): هم به بیابان ده گوتری، هم به سکی خالییش ده گوتری، ده گوتری: (أَقْوَى) نه گهر که سیک سه فه ری کردو چوو دهشت و بیابان، ههروه ها ده گوتری: (أَقْوَيْتُ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا، أَيْ: مَا أَكَلْتُ شَيْئًا) ماوه ی نه وه ندهو نه وه نده هیچم نه خواردوه، (وَ بَاتَ فَلَانَ الْقَوَاءَ، وَ بَاتَ الْقَفْرَ) وانه: فلانکس به برسیه تیی شهوی کرده وهو، له بیابان شهوی کرده وهو.

(۵) - ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾، ئنجا ناوی پهروه دکاری مه زنت به پاک بگره، به دووری بگره له هه ره له وه که و کور بیهک.

دار و درهخت کانگای ناگر و سووته مه نییه :

کاتی خو ی هه موو ته فسیره کان، وایان نه م ئایه ته مانا کردوه، وهک چو ن به شیوه ی سه ره تایی به ردو نه ستیان لیکداوه و ناگری لی په یدابوو، ههروه ها دارو چلوئیان هیئاوه کردوو یانه ته سووته مه نیی ههروایان لیکداوه ته وه، به لام بیتکومان وپرای نه م مانا روا له تیه که بو سه رده م و روژگاری خو ی وای لی تیگه یشتون و راستیشه، مانایه کی دیکه ی گه وره تر، به لام په نهانی هه یه، که زانست ده ریخسته^(۱)، نهویش نه وه یه که له چاخه کانی پتیشودا، چاخه

(۱) د. محمد راتب النابلسی له ته فسیره که ی دا باسیکرده، ههروه ها (طنطاوی جوهری) یش

باراناوییه کان (العصور المطيرة) کاتی خوئی تهم سهر زهوییهی تیمه بهو شیویه بهو نهبووه، ئاوا بهو شیویه بهرگه ههواى ههبتی و، بهرگی ئاویى ههبتی و، بهو شیویهی ئیستا بیت، ئنجا لهو چاخه زووانه دا، که ملیؤنان سأل لهمه و پیش بووه، پوهکی زۆر گهوره زه به لاج و دارو درهختی زل و گهوره هه بوون، وهک زانایانی زهویناسیی ده ئین، ئنجا نهو درهخته زه به لاج و گهوره به که له شانه، که بوومه له ره زه کان روویانداوه، ئاگر پزینه کان روویانداوه، گوڤانکاریی زۆر به سهر زهوی دا هاتوون و، بوونه هوی تهوهی نهو پوهک و درهخته زه به لاج و به که له شانه بکهونه بن زهوی، بهردو دارو گل و خوئی زۆریان بکهوئته سهری و نهوان بچنه تیو زهوی و، ملیؤنان سأل بهو شیویه پیننه وه، تاکو له نه نجامدا گوڤانی کیمیایان به سهردابن و، بنه گازو نهوت، ههروه ها هه ندیکیان بوونه خه لوزی بهرد.

کهواته: نهو نهوت و گازهی ئیستا تیمه ده ستمان ده کهوی و، له ئیو جهرگه ی زهوی دا ههیه، هه مووی هی نهو پوهک و درهخته گهورانهیه، هه ندیکیش له زانایان ده ئین: هی هه ندیک له ژيانداره گهوره کانیشه وهک دیناسۆره کان و، ژياندارو ئاژه ئی گهوره گهوره، درندهی گهوره گهوره هه بوون جگه له دیناسۆره کان، هه یانبوه هیندهی چیا به ک بووه، یان هیندهی گردیک بووه، نهوانهش له نه نجامی تهوه دا که گوڤانکارییه ک به سهر زهویدا هاتوه، فهوتاون و، زانایان لهو باره وه بیردۆزه ی جیا جیا یان هه ن، ئایا دیناسۆره کان بۆچی فهوتاون؟ ئایا له نه نجامی تهوه دا بووه که پارچه نه یزه کیکی گهوره به زهوی کهوتوه؟ یان له نه نجامی تهوه دا بووه که پلهی گهرمی زهوی دابه زیوه له هی تهوکاته ی نهوان تیندا ژیاون؟ یاخود پلهی گهرمی زۆر بهرزبۆته وه نهوان فهوتاون؟ گرنگ تهوهیه نهو نهوت و گازهی له بن زهویدا ههیه، هه مووی به ره می که له شی نهو ئاژه لانه و، نهو دارو درهخت و پوهه کانهیه، که کاتی خوئی کهوتوونه ژیر

زهوی، که واژه: لَبْرَه که خوا **الْبُرْجِ** ده فهرموئ: ﴿ **أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ** ﴾ (۷) ، نهو
 ناگره ده بینن که دایده گیر سینن؟ واته: نهو سووته مه نیبهی ده یکنه به ناگر، که
 مه رج نیه بهس دارو دره خت بن، ﴿ **ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتًا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ** ﴾ (۷۲) ،
 نایا تپوه دره خته که یتن، (چونکه نهوته که ش و گازه که ش کاتی خوئی ههر دره خت
 بوون، به پلهی یه که م) نایا تپوه نهو دره خته یتن که دوایی نهو نهوت و گازهی
 لی په یدا بووه، دروست کردوه، یا خود تیمه یتکه یه نه رینی؟

هه لبه ته له سووره تی (الأعلى) شدا که خوی په نهانزان ده فهرموئ: ﴿ **سَجَّحَ أَسَدٌ**
رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴾ (۱) **الَّذِي خَلَقَ فَسْوَى** ﴾ (۲) **وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى** ﴾ (۳) **وَالَّذِي أَوْحَىٰ الرُّسُلَ** ﴾ (۴) **فَجَعَلَهُ غُثَاءً**
أَخْوَى ﴾ (۵) **الأعلى**، واته: ناوی په روه ردگاری ههره به رزت به پاک بگره. که
 دروستی کردو ریکیخست. هه روه ها نه ندازه گیری کردو پرنمای کرد، هه روه ها
 نهو زاتهی له وه پگاو گژو گیوا دارو دره ختی زوری ده رهیتا، ﴿ **فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَخْوَى** ﴾ ،
 دوایی کردی به تلتیکی رهش، یان کردی به پووش و په لاشیکی رهش داکه راو،
 که نه مهش ههر ناماژه یه به دروست بوونی غازو نهوت، له نه نجامی نهو گژو
 گیوا دارو دره ختهی کاتی خوئی له سهر پووی زهوی هه بووه.

بویه نهوهی سووره تی (الأعلى) ش هه ر ناماژه یه کی پوونه بهو راستیه زانستییه.

له باره ی ناگره وه، ناگری دوزه خ زور گهرمه له ناگری دنیا، تم فهرما یسته ی
 پیغه مبه ر دینن که جاری دیکه ش به بونه ی دیکه وه هینا ومانه: ﴿ **إِنْ نَأْزُكُمْ هَذِهِ**
الَّتِي يَوْقِدُ ابْنُ آدَمَ جُرْزَةً مِنْ سَعْبِينَ جُرْزَةً مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ، قَالُوا: وَاللَّهِ، إِنْ كَانَتْ
لِكَافِيَةٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: فَإِنَّهَا فَضَلَتْ عَلَيْهَا بِتِسْعَةِ وَسِتِّينَ جُرْزَةً، كَلْهِنْ مِثْلَ حَرْهَا
(أخرجه البخاري: ۳۱۶۵، ومسلم: ۲۸۴۳، والترمذي: ۳۶۸۹) واته: نه م ناگره ی وه چه ی
 نادم دایده گیر سینن، به شه یکه له حه فتا به ش له ناگری دوزه خ، هاوه لان خوا
 لیان رازیسی گوتیان: نه ی پیغه مبه ری خوا ﴿ **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** ﴾! به خوا ههر نه م ناگره ش
 بهس بوو (بو سزادانی نهوانه ی ده خرینه دوزه خه وه؟) فهرمووی: ناگری دوزه خ

به شهست و نوّ بهش به سهر ناگری دنیا دا بهرزکراوه ته وه، ههر کام له و شهست و نوّ به شه، گهرماییه که ی وهک گهرماییه ناگری دنیا وایه.

هه لّبه ته وشه ی هفتا بهش (سَبْعِينَ جُزْءًا) مهرج نیه ریک مه بهست پیی هفتا بی، به لکو ده گونجی زیاتر بی و ده گونجی که متر بی و، ئیستا که زانست به ره و پیشه وه چوو، ده زانین که له ئه ستره کاندای وینه: خوره که ی خومان، له ئیو هه ناوی خوردا، پله ی گهرمیی ملیونانه و، له دیوی دهره وه ی خوریش، پله ی گهرمیی چند هزار جاری ئه و گهرماییه که ئیمه ده زانین، له لای خوی پهره ردگاریش ناسانه که پله ی گهرمیی دوزهخ، زور له و پله گهرمیی ی ئیمه پیی ناشناین، بهرتر بکاته وه، وهک فهرمایشته که ی پیغه مبه ر ﴿۱۰﴾ ناماژه ی پیده کات به گشتی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دهرسی چوارهم

پیناسه‌ی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان بیست و دوو (۲۲) ئایەتی کۆتایی ئەم سوورەتە موبارەکە دەگریتە خۆی، واتە: ئایەتەکانی: (۷۵ - ۹۶)، جوگرافیای دابەشبوونی ئایەتەکانیش بەسەر بابەتەکانی ئەم دەرسەدا، بەم شێوەیە:

ههشت (۸) ئایەتی سەرەتا، ئایەتەکانی: (۷۵ - ۸۲) لە بارە ی قورئانەوهن، که قورئان دابەزێراوی خوای پەرورەدگاری جیهانیانەو، جگە لە فریشتە پاککراوه‌کان، توخنی نەه‌وتوون و توخنی ناکه‌ون، دوایی سەرزنه‌نشتی کافره‌کان کراوه، که بۆچی لە جیاتی برۆا پێهێنانی، بە درۆی داده‌ئین؟ هه‌موو پشک و به‌شی خۆیان لەم قورئانە، که سەرچاوه‌ی خێرو به‌ره‌که‌ته، بریتیه‌ له برۆا پینه‌هێنانی؟!

دوایی له پینج ئایەتی نێوه‌پاستدا، ئایەتەکانی: (۸۳ - ۸۷) باسی حاله‌تی گیانکێشراوان، کراوه، کاتیک که‌ستیک ده‌که‌وتیه‌ گیانه‌لۆ ئه‌وانه‌ی له ده‌روربه‌ری، بابای که‌وتوه‌ گیانه‌لۆ دانیه‌شتوون، هه‌یچیان له ده‌ست نایه‌ت و ده‌سته‌ پاچه‌ن و، هه‌یچیان پی‌ ناکری، فریشته‌کانی خواش له‌وان لپی نزیکترن، به‌لام ئه‌وان نایانبینن.

له نو (۹) ئایەتی کۆتاییشدا، ئایەتەکانی: (۸۸ - ۹۶) باسی جیگاو پێگای هه‌رسیک جوهره‌که‌ی مرۆفان ده‌کات، واته: (المقربین) له خوا نیزیکه‌خراوان، (أَصْحَابُ الیمین) هاوه‌لانی ده‌سته‌ راست و، به‌درۆدانه‌رانی گومری (المکذبین الضالین) واته: هاوه‌لانی ده‌سته‌ چه‌پ.

﴿فَلَا أَمْسِرُ بِمَوْعِدِ الْجُورِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْتُوبٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَعْمَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تَكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْمُدُلُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنْتُمْ

جَنَدٍ نَّظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا بُرْهَانَ لَكُمْ فَلَوْلَا إِذْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينٍ ﴿٨٥﴾ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٦﴾ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقْرَبِينَ ﴿٨٧﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ ﴿٨٨﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ أَعْصَابِ الْيَتِيمِينَ ﴿٨٩﴾ فَسَلْتَلُوكَ مِنَ الْأَعْيُنِ ﴿٩٠﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكْذِبِينَ الضَّالِّينَ ﴿٩١﴾ فَتَرْزُلُ مِنَ جَحِيمٍ ﴿٩٢﴾ وَتَصْلِيَةٌ جَحِيمٍ ﴿٩٣﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٤﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٥﴾

مانای دهقا و دهقی نایه تهاکان

{وانیه (که تپوه ده لپن نهی بیپرواینه!) سویند به شوینه کان (و سورگه کان) ی هستیره کان ﴿٧٥﴾ بیگومان هم سویندهش نه گهر بزائن (سویندیکي) مه زنه ﴿٧٦﴾ به دنیایی نهوه قورناتیکي به ریزو پیزه ﴿٧٧﴾ له نو سوراویکی شیردراوه دایه ﴿٧٨﴾ جگه له فریشته زور چاکه کان (هیچ کهس) دهستی لی نادات ﴿٧٩﴾ له لایه ن په روه ردگاری جهانیانه وه دابه زینراوه ﴿٨٠﴾ نجا نایا تپوه (نهی بیپروایه کان!) به رانبر بهم فهرمایشته که مته رخمیی ده کهن! ﴿٨١﴾ بژیو (و پشک) تان (تپیدا) نهویه که به دروی داده نپن (و نکوویسی لپده کهن)؟! ﴿٨٢﴾ ده جا ده بوایه کاتیک (به کیکتان رووحی) ده گانه گهرووی (له ده می گیان کیشراندا) ﴿٨٣﴾ که تپوهش لهو کاته دا ته ماشا ده کهن (و تپوهی راماون) ﴿٨٤﴾ له حالیکدا که نپمه له تپوه لپی نیزیکترین (به هووی فریشته کاغمانه وه)، به لام تپوه نایبینن ﴿٨٥﴾ نجا نه گهر (راسته) تپوه ژیر ده ست (ی خوا) نین ﴿٨٦﴾ ده بوایه بیگپنه وه (و نه هیلن نهو رووحه له جهستهی دهر بچی)، نه گهر له پراستانن ﴿٨٧﴾ نجا نه گهر (نهو گیانه کیشراوه) له زور (له خوا) نیزیک خراوان بی ﴿٨٨﴾ نهوه (پاداشته که ی له قوناعی به رزه خ دا) ناسووده یی و شوینی پر گوول و په یحان و، باخی پر نازو نیعمه ته ﴿٨٩﴾ نه گهر له هاوه لانی پراستهش بی ﴿٩٠﴾ نهوه سه لام له تو بی له هاوه لانی پراسته وه ﴿٩١﴾ نه گهر له (هاوه لانی چه پهی) به درودانه ره گومرایه کانش

بِئِنَّ (۹۲) ئەو (سزایان) میوانداری کرانیانە (۹۳) لە ناوی کولووو خرانە تێو کڵپە (ی ناگری دۆزەخ) (۹۴) بە دنیایی ئەمە (کە گوترا) هەقیکی (راست و) جیئ دنیاییە (۹۵) دەجا ناوی پەرورەدگاری مەزنت بە پاک بگرە (۹۶).

شیکردنەوهی هەندیک لە وشەکان

(مَوَاقِعُ): (مَوَاقِعُ: جَمْعُ مَوْعٍ: مَكَانُ الْوُقُوعِ، وَالْوُقُوعُ: السَّقُوطُ وَالْهَوِيُّ، وَالْمَقْصُودُ مَوَاضِعُ غُرُوبِهَا، أَوْ الْوُقُوعُ: الْخُلُوفُ فِي الْمَكَانِ)، (مَوَاقِعُ) كَوَى (مَوْعٍ) ه، ئەویش بە مانای شوئیی لیکهوتن، دئ، (وُقُوع) بە مانای بەربوونەوهو دابه‌زین، دئ، کەواتە: مەبەست پئیی ئەو شوئینانەیه کە لئیی ئاوا دەبن، چونکە (وُقُوع) بە مانای (الْخُلُوفُ فِي الْمَكَانِ) هاتنە شوئینیک، دئ.

(كَرِيمٌ): (الرَّفِيعُ النَّفِيسُ فِي نَوْعِهِ، كَثِيرُ الْخَيْرِ وَالْعَطَاءِ)، کە خوا قورئان بە کەریم پئیناسە دەکات، (كَرِيمٌ): بریتیه لە بە هادار و بەرز لە جووری خوئی، یاخود زۆر بەخشندهو سوودبەخش.

(مَكْتُونٌ): (مَشْتَقٌّ مِنَ الْإِكْتِنَانِ: هُوَ الْإِسْتِتَارُ، مَحْجُوبٌ عَنِ الْأَنْظَارِ)، (مَكْتُونٌ): داتاشراوه لە (إِكْتِنَانٌ) دوه، (وَهُوَ الْإِسْتِتَارُ) واتە: پەنهان کردن، کە مەبەست پئیی ئەوهیه لە نووسراویک دایه لە چاوان دیار نیهو شیردراوهیهو، مەبەست پئیی زانیاریی بئ سنووری خوایه، یاخود مەبەست پئیی (اللُّوْحُ الْمُحْفُوظُ) ه، کە دەشگونجئ مەبەست لە (لُوْحُ الْمُحْفُوظُ) یش و (کتاب مکتون یش و (إِمَامٌ مُبِينٌ) یش زانیاریی بئ سنووری خوا بئ.

(الْمُطَهَّرُونَ): (الْمَلَائِكَةُ الْمُطَهَّرُونَ)، پاکراوه‌کان واتە: فریشته پاکراوه‌کان، بە‌لام (راغب) دە‌لئ: (إِنَّهُ لَا يَبْلُغُ حَقَائِقَ مَعْرِفَتِهِ، إِلَّا مَنْ طَهَّرَ نَفْسَهُ وَتَنَقَّى مِنْ دَرَنِ الْقَسَادِ، دَهْفَه رَمَوْى: ﴿لَا يَسْمُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾ واتە: ناگاتە ناسین و زانیسی

راستییه کافی مه گهر که سَیِّکِ خَوِّیِ پاکر دَبِیْتَه وه وه خَوِّیِ خَاوِیْنِ کَر دَبِیْتَه وه، له چَلْکِ و چه پهری خراب و گوناج.

ئه وه ش مانا مه جازیه که یه ق.

(مُدْهُوْنُ): (الإِدْهَانُ: فِي الْأَصْلِ مِنَ التَّدْهِينِ)، (إِدْهَان) له بنچینه دا له (تَدْهِين) چه ور کردنه وه هاتوه، (وَلَكِنْ جُعِلَ عِبَارَةً عَنِ الْمُدَارَاةِ وَالْمَلَايَنَةِ وَتَرَكَ الْجِدُّ مُدْهُوْنُ، أَي: مُتَهَاوُونُ)، دوابی وشه ی (إِدْهَان) به کاره ی تراوه بو وشه ی ساچاندن و نهریمی کیشان و وازه ی تان له شتی جیددی، که واته: (مُدْهُوْنُ: أَي مُتَهَاوُونُ) واته: که مته رخه من و گوئی پئ نه دهرن.

(الْحَلَقُومُ): (الْحَلَقُ: الْعَضُو، الْمُجَوَّفُ، وَالْجَمْعُ: حَلَاقِيمُ)، (حَلَقُ) قورگ یان قور قوراگه، که به (حَلَاقِيمُ) کۆده کر یته وه، قورگه کان، گه رووه کان.

(مَدْرِينُ): (أَي: مُجَازِينُ، أَوْ مَرْبُوبِينُ، أَوْ مَمْلُوكِينُ، أَوْ مَحَاسِبِينُ، أَوْ مَعْجَزِينُ)، به چه ند وشه یه ک مانا لیکداوه ته وه، واته: ئه وانه ی سزاده در یئ، یا خود ئه وانه ی خاوه ندارن، یان ئه وانه ی ژیر ده ستن، یان ئه وانه ی لپیرسراون، یان ئه وانه ی سزاو پاداشت ده در یئنه وه.

(فَرُوحٌ): (الرُّوحُ: الرِّاحَةُ، وَالرُّوحُ: الْقَرْحُ، وَالرُّوحُ: الرُّحْمَةُ) وشه ی (رُوح) هه م به ئاسووده یی و، هه م به دهروو لپیکرانه وه، هه م به به زه یی، لیکدراوه ته وه، له بنچینه دا وشه ی (رُوح) به مانای هه ناسه دانه و، مروقی کاتییک هه ناسه ده دات، هه وا هه لده مرئی و ده داته وه، ئاسووده ده بئ.

(رِيحَانٌ): (مَالَةٌ رَائِحَةٌ، أَوْ الرَّيْحَانُ: الرَّزْقُ)، (رِيحَانُ): ئه و گیایه یه که هه موومان ده زانین، گیایه کی بوئخوشه، یا خود مه به ست پیی بزوه.

(وَصَلِيَةٌ جَمِيْرٌ): (أَصْلُ الصَّلِيِّ: الْإِقْبَادُ بِالنَّارِ، صَلِيَ النَّارَ وَبِكَذَا: بَلِيَ بِهَا، وَصَلَيْتُ الشَّاةَ: شَوَيْتُهَا)، وشه ی (صَلِي) له بنچینه دا بریتیه له سووتاندن به ناگر،

ده گوترئ: (صَلِيَ بِالنَّارِ وَيَكْذًا) واته: پیئی تاقیکرایه وه، ده گوترئ: (وَصَلَيْتُ الشَّاةَ) واته: مه ره که م برژاند.

(حَقُّ الْيَقِينِ): (الحقُّ: الثَّابِتُ، وَالْيَقِينُ: الْمَعْلُومُ جَزْمًا، الَّذِي لَا يَقْبَلُ التَّشْكِكَ)، (حَقُّ الْيَقِينِ)، (حَقُّ) شتیکی چه سپاوه، (یقین) یش زانراویکه که مرؤف تیبدا دلتیابی و هیچ دوو دلیی تیدا نه بن.

هؤی هاتنه خواره وهی ثایه ته کان

ده رباره ی هؤی هاتنه خواره وهی ثایه ته کان: ﴿فَلَا أَقْسَمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ ۗ (۷۵) وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ۗ (۷۶) إِنَّهُ لَقَرَّانٌ كَرِيمٌ ۗ (۷۷) فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ۗ (۷۸) لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْأَمْطَهُرُونَ ۗ (۷۹) نَزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۗ (۸۰) أَفِهَذَا الْخُبْرِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ۗ (۸۱) وَتَجْمَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تَكْذِبُونَ ۗ (۸۲)﴾، نه م گپرداوه یه دینین:

اعن ابنُ عباسٍ رضی اللہ عنہما، قال: مُطِرَ النَّاسَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَضْبَحَ مِنَ النَّاسِ شَاكِرٌ، وَمِنْهُمْ كَافِرٌ، الشَّاكِرُونَ قَالُوا: هَذِهِ رَحْمَةٌ وَضَعَهَا اللَّهُ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَقَدْ صَدَقَ نَوْهُ كَذَا وَكَذَا، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿فَلَا أَقْسَمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ ۗ (۷۵) وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ۗ (۷۶) إِنَّهُ لَقَرَّانٌ كَرِيمٌ ۗ (۷۷) فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ۗ (۷۸) لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْأَمْطَهُرُونَ ۗ (۷۹) نَزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۗ (۸۰) أَفِهَذَا الْخُبْرِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ۗ (۸۱) وَتَجْمَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تَكْذِبُونَ ۗ (۸۲)﴾ (أخرجه مُسْلِمٌ: ۷۳، وَالسُّيُوطِيُّ فِي الدَّر المنثور ج ۸، ص ۲۹، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا).

واته: عه بدوللای کوری عه عباس رضی اللہ عنہما ده لئ: له رؤژگاری پیغهمبه ردا ﷺ خه لک بارانیان بو باری، پیغهمبه ر ﷺ فه رمووی: خه لک هه ندیکشیان سوپاسگوزار بوون (له به رانبه ر نهو باران بارینه دا) و، هه ندیکشیان سپله بوون، نه وانه ی سوپاسگوزار بوون گوتیان: نه مه به زه پی خواجه، هه ندیکشیان گوتیان: به پیئی فلان نه ستیره و

فلان شته، (باران بارى) نه وه قسه كه راست ده رچوو (واته: باران بارينه كه يان له گوزانكارى و له كارى نه ستيره و خرۆكان زانى)، ئىدى له و باره وه نه م نايه تانه دابه زين.

وشه: (نَوَّءُ: النَّجْمُ إِذَا مَالَ لِلْغُرُوبِ) وهك (المعجم الوسيط)^(۱) ده لى: (نَوَّءُ): برى ته له نه ستيره كاتيك به لاي ناو بووندا لاده دا، (صَدَقَ نَوَّءٌ غَدًا وَغَدًا) فلان نه ستيره راستي كرد، دياره كاتى خووى وهك چوون ئىستا كه شناسى هه يه، كاتى خووشى حيسابگر هه بوون، به پى سهرنجدانى ناوو باو، سهرنجدانى نه ستيره و خرۆكه كان حيسابيان كرده وون، هه لبه ته خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** هيج شتيك ناكات له دنياى ماددى ئيمه دا، كه هوكارىكى له پشته وه نه بى، ئنجا چ هوكاره كه بزائين و، چ نه يزائين، به لام له پشت هوكاره كانه وه، هوكارساز هه يه، مه به ستي پىغهمبه ريش نه وه بووه كه نه وانه ي ده ستي خوا و سازاندنى خوا، بو هوكاره كان نادیده ده گرن، نه وانه به دنياى سپله و ناسوپاسن به رانبه ر به چاكه كانى خوا.

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

به‌پَرْتَزَان!

خوَا بِمَوَاقِعِ الْحَجْرِ لَهُ كَوَاتِي سُوْرَهٗ قِي (الواقعة) دا ده‌فه‌رموئ: ﴿فَلَا أَمْسِرُ بِمَوَاقِعِ الْحَجْرِ﴾، ئەم (ف) به‌ بُو (تفریع) ه، یانی: بنیات ده‌نرێته‌وه له‌سه‌ر قسه‌ه‌کانی رابردوو، واته: ئەو راستییانه‌ی روونکرانه‌وه به‌و شیوه‌یه‌و، ئەو نکوولیییه‌ی ئێوه کردتان و، ئەو سه‌پله‌یه‌ی ئێوه نواندتان، بینا له‌سه‌ر ئەوه، ئەوه‌ی ده‌یلێن، راست یه، ئەم (لا) به‌ بُو لابردنی قسه‌یه‌که به‌ سیاق و سه‌لیقه ده‌زانرئ: ﴿أَمْسِرُ بِمَوَاقِعِ الْحَجْرِ﴾، سوێند ده‌خۆم به‌ شوینه‌کانی ئەستیره‌کان، به‌ سوپرگه‌کانیان.

﴿وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّتَوْعَلَمُونَ عَظِيمٌ﴾، ئەوه‌ش سوێندێکه، ئەگه‌ر بزنان، سوێندێکی مه‌زنه، دوایی تیشک ده‌خه‌ینه سه‌ر چه‌مکی ئەم رسته موباره‌که که خوَا ده‌فه‌رموئ: سوێند خواردن به‌ پَر و شوین و سوپرگه‌ی ئەستیره‌کان، سوێندێکی مه‌زنه، ئەگه‌ر زانیاریتان هه‌بئ، ئنجا ئەمه سوێنده‌که، ئایا سوێند له‌سه‌ر خوراوه‌که چیه‌؟

﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ﴾، به‌ دنیایی ئەوه (ئوه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) به‌ ناوی فه‌رمایشی خواوه به‌سه‌رتاندا ده‌خوینێته‌وه (خویندراوه‌یه‌کی) پَر پَرزو حورمه‌ته، خویندراوه‌یه‌کی زۆر سوود به‌خشه‌و، زۆر سه‌ر به‌خیره‌.

﴿فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ﴾، له‌ نووسراویکی شێردراوه‌ دایه، واته: وه‌نه‌بئ موحه‌مه‌د ﷺ نه (شَیَاطِین) فیریان کرد بئ، نه قسه‌ی گیرفانی خو‌ی بئ، نه بابایه‌کی نه‌صرانیی فیری کرد بئ، به‌لکو ئەسه‌که‌ی له‌ نووسراویکی په‌نه‌ان و شێردراوه‌دایه.

﴿لَا يَسْمَعُ إِلَّا السَّمْعُونَ﴾، جگه‌ له‌ زۆر پاک‌کراوه‌کان (که فریشته‌کانن) هیچ که‌س ده‌ستی نایکاتئ، هیچ که‌س توخنی نه‌که‌وتوه‌و توخنی ناکه‌وئ،

وهك دواى باسى ده كه ين نه مه بؤ بهر په چدانه وهى هه نديك له بيروكه ي
بيروايه كانه، كه ده يانگوت: موحه ممه ده شه يتانه كان قيرى قورئانى ده كه ن، يان
ده ستى لى وه شيتراوه، يان كاهينه و فالچپيه و... هتد.

﴿ تَزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴾، دابه زتراوه له لايه ن په روه ردگارى جيهانيانه وه.

﴿ أَوَيْتُنَا يَا مَعْشَرَ الْجِبِّ إِنَّمَا هِيَ إِلَهُ يَبْرُؤَانِي يَا مَعْشَرَ الْجِبِّ إِنَّمَا هِيَ إِلَهُ يَبْرُؤَانِي يَا مَعْشَرَ الْجِبِّ إِنَّمَا هِيَ إِلَهُ يَبْرُؤَانِي ﴾، ئنجا ئايا (ئهى بيروايه كان!) ئيوه بهرانبه ر به م
فه رمايشته، كه مته رخمه مى ده كه ن! (مُذْهِن) واته: رۆن تيدره، له (دُهْن) دوه
هاتوه، ئنجا نه مه خوازراوه ته وه بؤ كه سيك كه له شتتكدا كه مته رخمه مى
نهرمكتيشى بكات، به بارى بروا پينه هيئان و خو لى دوور خسته وه ده.

﴿ وَتَجْمَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تَكَذِّبُونَ ﴾، له م فه رمايشته پر خيرو بهر كه ته ي خوادا،
پشك و به ش و بزوتان هه ر نه وه نده يه، كه پيى بيروان؟ هه نديكى گوتوويانه:
له جياتى سوپاس كردن، ئيوه دين نكو لييليده كه ن و پيى بيروان و به دروى داده نين؟
ئنجايه كسه ر خوا **سَلَامٌ عَلَيْكُمْ**، نه مه په يوه ست ده كاته وه به و چاره نووسه ي هه ر كاميك له
مرؤفه كان، له ئيويشياندا بيروايه كان، چاوه رتيانه كه برتپيه له مردن.

﴿ فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ ﴾، [مادام ئيوه ئاوا بى منه تن، بهرانبه ر به هيدايه ق
خواو كتىب و فه رمايشتى خوا] ده بووايه كاتيك كه ده گاته گه روو، باس نه كراوه
چى ده گاته گه روو، به لام راناوى ميينه ي بؤ به كارهيئراوه، هه ر كام له نه فس
و رووحيش راناوى ميينه يان بؤ به كاردى، ميينه ي مه جازى له زمانى عه ربه بييدا،
ئنجا به سياق و سه ليقه ده زانرى نه وهى كه ده گاته گه روو، دواى كه س
ناتوانى بيگيرتته وه ئيو جه سته، هه ر رووحه، بويه: ﴿ فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ ﴾،
واته: ده بووايه كاتيك كه رووح ده گاته گه روو، په كيك له ئيوه ده مرى.

﴿ وَأَنْتُمْ جِيهَنُ نَظَرُونَ ﴾، ئيوه ش له و كاته دا ته ماشا ده كه ن و ئيوه راماون.

﴿ وَرَضُّنَا قُرْبَ إِيَّاهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴾، ئيمه ش له ئيوه لى نزيكترين، به لام
نابنين، مه به ستى فريشته كانى خواى به رزه، وهك ده فه رموى: (تَوَفَّقَهُ رُسُلُنَا وَهُمْ

لَا يُقْرُطُونَ) الأنعام - ۶۱ -، واته: پهوانه کراوه کانی ټیمه، نوټنه ره کانی ټیمه، که ټه کاره مان پټ سپاردوون، پووحه که ی وه رده گرن، بټ ټه وه ی که مته رخه میمی بکن، ټنجا لټره دا (لَوْلَا) بؤ هاندانه، یانی: ده بووایه کاتیک که پووحه که ده گاته گه روو، ټیوه ش لهو کاته دا ته ماشای ده کهن و، ټیمه له ټیوه ی لټ نیزی کترین، به لام نایینن، ده بووایه بیگپرنه وه.

﴿قُلْ لَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ عَرَمَ مَدْيَنَ﴾، ټم (لَوْلَا) به ده گونجی دووباره کردنه وه بټ بؤ جه ختکر دنه وه ی (لَوْلَا) یه که م واته: ده بووایه ټه گهر ټیوه راست ده کهن، ملپټکه چکراو نین و سزا به سه ردا سه پټ تراوین.

﴿تَرْجِعُوهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾، ټه گهر راست ده کهن ههر خوتانن و، ټیوه له بهر ده ستی خوادا نین و ملکه چ نین بؤ خواو، بهر فهرمانی خوا نین، بیگپرنه وه ټه گهر له راستانن، پووحه که بگپرنه وه بؤ ټیو جه ستی و مه هټلن له گه رووی بچټنه ده ری و ژبانی کوتایی پټ بټ، ټنجا دواپی یه کسه ر خوا ﴿بِمَتَلَأْنِ الرَّحِمِ﴾ باسی سه ره نجامی ټه وه که سه ده کات که پووحه که ی ده کیشری:

﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقْرَبِينَ﴾، ټنجا ټه گهر ټه وه که سه، له وانه بټ که زؤر - له خوا - نیزی کراوه بووه، که له سه ره تای سووره ته که دا به (سابقون) یش پټنسه ی کردن، ټه وانه ی پیش خه لک که وتوون له چا کاندو، له ټه نجامی ټه وه دا خوا زؤر له خو ی نیزیکی خستوونه وه، به نیزیکیه ک که نیزیکی پټزو حورمه ت لټگرتنه، ټه گهر له وانه بټ:

﴿فَرُوحٌ وَرِیحَانٌ وَحَنْتٌ نَّعِیمٌ﴾، واته: شوټنه که ی (رُوح) هو (رِیحَان) و (جَنَّةُ النَّعِیمِ) ه، (رُوح) به مانای ټاسووده یی و ده روو لټکرانه وه دټ، به مانای فهره حنایی و شادمانی دټ، (رِیحَان) یش زؤر به ی زانایان ههر به مانای ټه و گیا بؤنخوشه یان مانا کرده، هه ندیکیشیان گوتوو یانه: (رِیحَان) بژیوه، ﴿وَحَنْتٌ نَّعِیمٌ﴾، باخټکی پر له نازو نیعمه ت.

﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ﴾، به لأم نه گهر له هاوه لانی دهسته راست بی، که نامی کرده ده کانی به دهسته راست و هرگرتوه، یا خود له لای راست را گیراون، له مهیدانی کؤ کرانه وهو لئیرسرانه وهو دا.

﴿فَسَلِّمْ لَهُكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ﴾، سه لام له تو بی، له لایه ن هاوه لانی دهسته راسته وه، واته: نه وان بو خویان سه لامه تن و سلویش بو تو ده تیرن نه ی موحه ممه ده! یا خود تو دنلیابه که نه وان له سه لامه تی و خیرو خو شیی دان.

﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمَكْرِهِينَ الضَّالِّينَ﴾، به لأم نه گهر له به درؤدانه ره گومرپه کان بی، نه وه که سه ی رپو حه که ی کیشراوه.

﴿فَنَزَّلْنَا مِنْ حَمِيمٍ﴾، میوانداری ده کری له نئو ناوی کولودا، (نزل) نه وه یه که بو میوان داده نری، که واته: نه وه ک وهک میوانیک میوانداری ده کری، له نئو ناوی کولوو داغ دا.

﴿وَنَضِيبًا حَمِيمٍ﴾، هه ر به ونده ش وازی لی ناهیزی، به لکو ده شخریته نئو کلپه ی ناگری دوزه خه وه، چونکه وشه ی (نضیبه: تَفْعِيلَةٌ لَصَلَاةٍ)، واته: خستیانه نئو ناگره وه، که (صلی) یش هه ر چوونه نئو ناگریکی گشتی نیه، به لکو چوونه نئو ناگریکی تایه تیبه، ده گوتری: (صَلِيْتُ الشَّاةَ) واته: مه ره که م برژاند، (شاةٌ مُضْلِيَةٌ) که به عه ره بیی (مکئوف) ی پی ده لئین، نه وه یه که له هه ر چوار ده ور را ناگره که ی بگاتئ و بیرژینئ.

﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ﴾، نه وه ی باسکرا، چه سپاوی جیی دنلیابه، یا خود نه م قورنانه چه سپاوه له لایه ن خواوه و، جیی دنلیابه شه و دوو دلئی تیدانیه.

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾، ده جا تو ناوی په روه ردگاری مه زنت به پاک بگره و، به دووری بگره له هه ر که م و کوری و له که و په له یه ک.

مه سه له گرنکه کان

مه سه له ی به که م:

سویند خواردنی خوی بهرزو مهزن به ری و شوینی نه ستیران، که به هوی زانیاریه وه مه زنیسی نه و سوینده ده زانری، له سه ره نه وه، که قورئانی به ریزو پیز له زانیاریی په نهانی خوادیه وه، جگه له فریشته پاک و چاکه کان، دهستی ناگه یه ننسی و ده ستیان نه گه یاندوتسی و، له لایه ن په روه ردگاری جیهانیانه وه دابه زینراوه، پاشان سه رکونه کردنی کافره کان، که نایا هه موو پشک و به شیان تیندا بریتیه له به درودانان و نکوولیبلیکردنی؟

خوا ده فه رموی: ﴿فَلَا أَمْسُ بِمَوْعِدِ النُّجُومِ﴾ ۷۷ ﴿وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّوَلَّعَلَّ مَوْعِدِ عَظِيمٍ﴾ ۷۸ ﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ﴾ ۷۹ ﴿فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ﴾ ۸۰ ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾ ۸۱ ﴿تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ۸۲ ﴿أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَفْتِحُونَ﴾ ۸۳ ﴿وَيَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ﴾ ۸۴ ﴿﴾

شیکردنه وهی نه م، نایه تانه، له ههشت بره گدا:

۱- ﴿فَلَا أَمْسُ بِمَوْعِدِ النُّجُومِ﴾، وانیه، سویند ده خوم به سوپه که و ری و شوینه کانی نه ستیره کان، وه که دوایی باسی ده کهین، (لا) لیره دا بو لابرندی قسه به که له سیاق ده فامریته وه، یانی: قسه ی بیبروایه کان وه که ده لاین وانیه، که قورئان موحه ممه د ﴿خَوَى دِیْنَابِنَ﴾، یان (شیاطین) وه سه وه سیان بو کرد بی، یان کاهین بی و هه لیهه ستبی، نه خیر! ﴿أَمْسُ بِمَوْعِدِ النُّجُومِ﴾، سویند ده خوم به شوینه کانی نه ستیره کان، به سوپه که کانیان، خوینراویشه ته وه: ﴿بِمَوْعِدِ النُّجُومِ﴾ سوینی نه ستیره کان.

زانایان به چند شیوه یک تعبیریان کرده له مانای (مَوَاقِع) بُو وِئَه:

أ- (القرطبي) ده لئ: (مَسَاقِطُهَا وَمَعَارِبُهَا)، واته: ئەو شوینانهی ئەستیره کانی ده که ونئ و لئیان ئاواده بن.

ب- هه ندیکی دیکه گوتوو یانه: (مَنَازِلُهَا) واته: ئەو شوینانهی ئەستیره کان تئیان دا دئین و ده چن.

ج- هه ندیکیش گوتوو یانه: (أَفْلَاكُهَا) واته: سورگه کانیان، (مَوَاقِع) یش کۆی (مَوَاقِع) هه به مانای (مَحَل) دئ، واته: شوین.

۲- ﴿وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ﴾، ئەمه سویندیکه ئەگه برانن (سویندیکي) مه زنه، که ده فه رموی: ﴿لَو تَعْلَمُونَ﴾، ئەمه به دوو شیوه مانای لئیک ده درتیه وه:

أ- (مَفْعُولٌ تَعْلَمُونَ مَحْدُوفٌ) به رکاری (تعلمون) قرتیزاوه، واته: (لَو تَعْلَمُونَ عَظَمَتَهُ فَهُوَ عَظِيمٌ) ئەگه ئیوه مه زنیی ئەم سوینده تان زانیایه، ده تانزانی که سویندیکي مه زنه.

ب- یا خود (تَعْلَمُونَ) به مانای (لازم) هکه ی هاتوه، واته: (لَو كَانَ لَكُمْ عِلْمٌ) ئەگه زانیاریتان هه بووایه، ده تانزانی که ئەمه سویندیکي مه زنه، ئەو مانایه ی دووه میان ریک و راستر دئته به رچاو.

هه بته (ف) ی (فَلَا) بُو بنیاتان هه له سهه پئشوو (للتفريغ على ما سبق) واته: (لَيْسَ كَمَا تَقُولُونَ، أَقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ)، وهك ئیوه ده لئین، وانیه، سویند ده خووم به پئ و شوینه کانی ئەستیره کان، دوایی هه ندیک له زانیانیش گوتوو یانه: (لَا) بُو لابردنی سوینده که به واته: (لَا أَقْسِمُ) سویند ناخووم، ئنجا خوا ده فه رموی: ﴿وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ﴾، ئەگه برانن ئەوه سویندیکي مه زنه، که واته: ئەو رایه راست نیه، چونکه خوا فه رموو یه: سویندیکي مه زنه! هه ندیکی دیکه گوتوو یانه: ئەم (لَا) به فه تحه یه و تیر (إشباع) کراوه و واته: (فَلَأَقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ)، یانی: ئنجا

به جهتکردنه‌وه سوئند به پئی و شوئنی ئەستیره‌کان ده‌خۆم، پرای راستیش هەر ئەوه‌یه که (لا) بۆ لابردنی قسه‌یه‌که له سیاق ده‌فامرته‌وه، که هه‌له‌یه‌وه پئویست بووه به‌ر په‌رچ بدرته‌وه، دواییش زیاتر تیشکی ده‌خه‌ینه سهر.

(۳) ﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ﴾، به دنیایی ئەمه قورئانیکی که‌ریمه، قورئان به مانای خوینراوه‌دی، چونکه جار له دوای جار ده‌خویندرتته‌وه، (الکَرِيمُ: النَّفِيسُ الرَّفِيعُ فِي نَوْعِهِ)، (کریم): هەر شتیکی زۆر به‌نرخ و نایابه له جووری خوئی، هه‌روه‌ها (کریم) به مانای زۆر سوودبه‌خش و سهر به‌خێر، هه‌روه‌ها به مانای به‌پێزو حورمهت و، به مانای به‌هێزو پێز، به هه‌موو ئەو واتایانه‌دی.

(۴) ﴿فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ﴾ [قورئان له بنچینه‌دا] له نووسراویکی په‌نهان دایه، (کِتَابٍ مَّسْتُورٍ)، که مه‌به‌ست پێی زانیاریی بئ سهره‌تای خوایه، ده‌شگونجئ مه‌به‌ست له: ﴿فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ﴾، هه‌رئوه‌وه بئ که ده‌فه‌رموئی: (فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ) له ته‌ختیکی پارێزراو دایه، ده‌شگونجئ هه‌ر کام له: (لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ) و (کِتَابٍ مَّكْنُونٍ) و (إمام مبین) ته‌عبیر بن بۆ زانیاریی بئ سنوور و زانیاریی په‌های خوا، خوا به‌پێی عه‌قلی ئیمه ئیمه‌ی ده‌دوئین، ئیمه شتیکی ئەگه‌ر هه‌مانه‌وئ لیمان تیک نه‌چئ و لیمان تیکه‌ل نه‌بئ، ده‌ینووسین، وه‌ک گوتراوه: (قِيدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابَةِ)، ئنجا زانیارییه‌کانی خواش وه‌ک نووسرا‌بن، به‌و شیوه‌یه‌ن و لێی تیک ناچن.

هه‌له‌ته‌خوا ﴿سُورَةُ الرَّحْمٰنِ﴾ پئویستی به نووسین نیه، بۆ ئەوه‌ی زانراوه‌کانی لئ تیک نه‌چن، به‌لام و‌ستوو‌یه‌تی ئیمه تیکه‌یه‌ن، ده‌شگونجئ (لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ) هه‌بئ، که لێره به (کِتَابٍ مَّكْنُونٍ) ته‌عبیری لێداوه‌وه، له شوئنی دیکه به (إمام مبین) ده‌گونجئ مه‌خلوو‌قتیکی خوا هه‌بئ، خوا هه‌موو زانیارییه‌کانی خوئی تیدا تو‌مار کرد بن.

(۵) ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾، ته‌نیا پاک‌کراوه‌کان ده‌ستی لئ ده‌دن، (مُطَهَّرُونَ) به دوو جووری دیکه‌ش خویندراوه‌ته‌وه: أ- (الْمُطَهَّرُونَ) پاک‌کراوان، به‌بئ گیره (شِدَّةً)،

که هه‌وآله که یتانم پێداو به سه‌رهاته که یتانم بۆ خویندنه‌وه، قسه‌ی نه‌رم ده‌که‌ن،
 له‌گه‌ڵ نه‌وانه‌دا که پێی بیپروان، وه‌ک له‌گه‌ڵدا پڕۆیشتن و به‌ قسه‌کردنی تێوه‌ بۆ
 نه‌وان، له‌سه‌ر پێی بیپروابوونی و به‌ درۆ دانانی؟

هه‌لبه‌ته‌ پرسیارکردنه‌که پرسیارکردنی سه‌رزه‌نشستکارانه و سه‌رکۆنه‌کانه‌کارانه‌یه:
 (الإسْتِفْهَامُ لِلتَّوْبِيخِ وَالتَّبَكِيَتِ).

کورتک باسیک له جوار سه رنج دا

سه رنجی یه کهم: که ده فهرموئ: ﴿فَلَا أَقْسِمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ﴾، وهک گوتمان هه ندیک له زانایان گوتوو یانه: واته: سوئند ناخوَم به یری و شوئنی نه ستیره کان، (لا) به که بو لابر دنه، هه ندیکیش گوتوو یانه: ﴿فَلَا أَقْسِمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ﴾، نه سله که ی (فَلَا قَسِمُ) به لَام فه تحه که تیر (إشباع) کراوه و کراوه به نه لیف! به لَام وهک جاری دیکه ش هه ر باسما نکر دوه: نه گه ر سه رنجی نابه ته کان بده یین، زور جوان ده زانین که (لا) هه ر بو لابر دنه و له شوئنی خو به ق، به لَام په یوه ندیی به لابر دنی سوئنده که وه نیه، چونکه خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ده فهرموئ: نه مه سوئندیک ی مه زنه، ئنجا مادام سوئندیک ی مه زن بی، دیاره خوا سوئنده که ی خوار دوه، به لکو مه به ست پی سوئندیک ی قسه یه کی پیشتره، هی بیروایه کان که کردوو یانه و، به سیاق و سه لیفه ده زانری، نایا نه و قسه یه ی به سیاق و سه لیفه ده زانری چییه؟

نه وه یه که نه وان گوتوو یانه: موحه ممه د کاهینه و، شه ی تانه کان فیری قورئانی ده کن، یان گوتوو یانه: موحه ممه د جادوو گه ره و نه وه ی ده یلن به یارمه تی شه ی تانه کان، یان گوتوو یانه: موحه ممه د شاعیره و خو ی قورئانی بیژتوه، یان گوتوو یانه: شیتته و ورینه ده کات، یان گوتوو یانه: هه لیه ستوه به ناوی خواوه، خواش ده فهرموئ: (فَلَا) نه و قسانه هیچیان وانین، ﴿أَقْسِمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ﴾ (۷۵)، سوئند ده خوَم به شوئنه کانی نه ستیره کان، به سوپه گه کان یان و جی و ریبه کان یان، ئنجا وه نه بی نه وه به س لیره دا هاتی، به لکو له سووره قی (القیامة) شدا هاتوه: ﴿لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۱ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۲﴾، له ویش دا دیسان به هه مان شیوه، چونکه نایا خوا سوئند ناخوات به روژی قیامت؟ نایا سوئند ناخوات به وه که سه ی سه رکونه ی خو ی ده کات؟ به لکو واته: وانیه (وهک ئیوه ده لئین)

﴿أَقِمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾، سوئند دەخۆم بە قيامەت و بە ھەلسانەو، وانىە (وەک ئىوہ دەلین) سوئند دەخۆم بەو کەسەى سەرکۆنەى خۆى دەکات.

ھەرۋەھا لە سوورەتى (البلد)دا: ﴿لَا أُقِيمُ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ ۱) يانى: وانىە (وەک ئىوہ دەلین) سوئند دەخۆم بەم ولاتە بەم نشتیمانە، کە مەبەست پىتى (البلد الحرام)ە، بۆچى؟ چونکە خوا **سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَجَ** لە سوورەتى (التين)دا سوئندى پى خواردو، ئەدى چۆن لەوئ دەفەرموئ: سوئندى پى ناخۆم؟ ﴿وَالَّذِينَ وَالزَّيْتُونَ﴾ ۱) و **طُورِ سِينِينَ** ۲) ﴿وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ﴾ ۲) العین، سوئند بە ھەنجيرو زەيتوون و بە کيوى (سیناء) و، بەم ولاتە پى ھىمنىى و ئاسايىشە، کەواتە: خوا سوئندى خواردو بەو ولاتە، ئنجا لەوئ کە بفەرموئ: سوئندى پى ناخۆم، ئەوہ تىک دەگىرین، کەواتە: (لا بو لابردي قسەيەکە کە پىتشت کراوہ.

سەرئەجى دووہم: کە دەفەرموئ: ﴿فَلَا أُقِيمُ بِمَوْقِعِ الْجُبُورِ﴾ ۳) وَآئِدُهُ لَقَسَّ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ۳) الواقعة، ئەخىر، سوئند دەخۆم بە شوئنەکانى ئەستىرەکان و، ئەگەر بشزان ئەمە سوئندىكى مەزنە.

ئىمە لە چەند شوئىتیک دا، باسى ئەستىرەکان و کەھکەشانەکاھان کردو، ئەو وردەکارییەى خواى کارزان و زاناو توانا پەچاوى کردو لە دروستکردنى ھەموو شتىکدا، بە تايبەتسى و، گەردووندا بەگشتى باسماکردو، بەلام لىرەش دا چەند نامازەيەكى خىرا بە گەردوون دەکەين، چونکە ئىمە لە سوورەتى (فصلت)دا باسى دروستبوونى گەردوونمان کردو، لە سوورەتى (الرحمن)يش دا لەوبارەوہ باسئىکمان کرد، لە تەفسىرى ئەوہدا کە خوا دەفەرموئ: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾ ۴) الرحمن، پىش وىش دەفەرموئ: ﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ حَسْبَانِ﴾ ۵) الرحمن، بۆيە لىرەد بە چەند نامازەيەكى خىرا، واز دىنين:

۱- زانايانى گەردوونناس نوئىترين بىردۆزەيان لە بارەى ژمارەى کەھکەشانەکانى گەردوونەوہ ئەوہى، کە ژمارەيان دوو ترىليۆن (۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) کەھکەشانە، واتە: دوو ھەزار ملىار کەھکەشان لە گەردووندا ھەيە.

۲- ھەر كەھكە شانىك نىزىكەى يەك ترىليۇن (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ئەستىرەى تىدايە، كەھكە شانەكەى ئىمە كە خۆرى ئىمە، يەككە لە ئەستىرەكانى، دەورى يەك ترىليۇن واتە: يەك ھەزارمىليار ئەستىرەى تىدايە.

۳- پانتايى گەردوون زۆر زۆر فراوانە، كە دەكاتە: چوار پۆينت چوار جارانى دە توان بىست و سى (۱۰×۴،۴) كىلۆمەتر، پىشترىش گوتوومانە: لىرەش دووبارەى دەكەينەوہ چۆن ئەوہ دەزانىن؟ زانايان دەلئىن: تەمەنى گەردوون سىز دە مىليارو ھەشت سەد مىليۇن (۱۳,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰) سالى، ئنجا ئىمە بۆ ئەوہى بزائىن تىرەى گەردوون چەند كىلۆمەترە، ئەمسەر بۆ ئەو سەرى گەردوون، ئەوئەندەى كە تاكو ئىستا ھاتۆتە بەرچاوى دووربىن و تەلىسكوۆبەكان؟ دەبىن پىشنى بىئىن:

۱- تىشك كە لە چركەيەكدا سىسەد ھەزار (۳۰۰۰۰) كە دەبىرئى، ئەم (۳۰۰۰۰) جارانى شەست (۶۰) بىكەين بۆ زائىنى خىرايى تىشك لە خولەككىدا، چونكە خولەككىك شەست چركەيە: (۱۸,۰۰۰,۰۰۰=۳۰۰۰۰×۶۰) ھەژدە مىليۇن كىلۆمەتر لە خولەككىدا تىشك دەبىرئى.

۲- بۆ ئەوہى بزائىن تىشك لە سەعاتىكدا چەند كىلۆمەتر دەبىرئى؟ (۱۸,۰۰۰,۰۰۰) ھەژدە مىليۇن جارانى شەست (۶۰) دەكەين: (۱۸,۰۰۰,۰۰۰=۱۸۰۰۰۰۰×۶۰) مىليارىك و ھەشتا مىليۇن كىلۆمەتر لە سەعاتىكدا.

۳- جارىكى دىكە، بۆ ئەوہى بزائىن لە شەو و رۆژىكدا چەندە؟ مىليارىك و ھەشتا مىليۇن (۱,۰۸۰,۰۰۰,۰۰۰) كىلۆمەتر جارانى بىست و چوار (۲۴) دەكەين، ژمارەى سەعاتەكانى شەو و رۆژ: (۱,۰۸۰,۰۰۰,۰۰۰×۲۴) دەكاتە: بىست و پىنج مىليارو نۆ سەدو بىست مىليۇن كىلۆمەتر لە شەو رۆژىكدا.

۴- ئنجا بۆ ئەوہى بزائىن لە سالىكدا تىشك چەند دەبىرئى؟ دىئىن بىست و پىنج مىليارو نۆسەدو بىست مىليۇن (۲۵,۹۲۰,۰۰۰,۰۰۰) جارانى سى سەدو (۳۶۵) دەكەين: (۲۵,۹۲۰,۰۰۰,۰۰۰×۳۶۵) نۆ ترىليۇن و چوارسەدو شەست مىليارو

پینجسه‌دو بیست و هه‌شت ملیۆن له سالیڤدا.

۵- ئنجا تمه‌نی گه‌ردوون جارانی ئه‌و ماوه‌یه ده‌که‌ین که تیشک له سالیڤدا ده‌یپری^(۱)، واته: سیزده ملیارو هه‌شتسه‌د ملیۆن، جارانی ئۆ تریلیۆن و چوار سه‌دو شه‌ست ملیارو پینجسه‌دو بیست و هه‌شت ملیۆن (۱۳,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰ × ۹۴۶,۰۵۲۸۰۰۰۰۰ × ۸,۸ × ۱۰^{۱۱}) م، هه‌شت پۆینت هه‌شت جارانی ده‌ بیست و شه‌ش مه‌تر، ئه‌گه‌ر بیکه‌یته کیلۆمه‌تر واته: چوار پۆینت چوار جارانی ده‌ توان بیست و سێ (۱۰ × ۴,۴) کیلۆمه‌تر واته: ژماره‌ی چل و چوار بیست و سێ سفری له پێشه‌وه‌بن!

ئه‌وه به‌ نسه‌به‌ت ڕۆ و شوێنی ئه‌ستێره‌کانه‌وه، که خوا ده‌فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر زانیارییتان هه‌بێ، ده‌زانن که سویند پیخواردنیان سویندیکێ چه‌نده مه‌زنه، چونکه زانیاریی تاکو زیاتر به‌ره‌و پێشه‌وه‌ بچێ، زیاتر له‌ فه‌رمایشتی خوا تیده‌گات.

سه‌رنجی سیه‌م: که ده‌فه‌رمووی: ﴿إِنَّهُ لَقَرَّانٌ كَرِيمٌ﴾، به‌ دلتیایی ئه‌مه خویندراوه‌یکه‌ی به‌ریزه‌و، به‌ پیژه‌و، به‌ حورمه‌ته، لیره‌دا خوا **سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ** به‌ چوار شت پیناسه‌ی قورئانی کردوه:

۱- ﴿إِنَّهُ لَقَرَّانٌ كَرِيمٌ﴾، قورئانیکی به‌ریزو به‌پیژو به‌خشنده‌و سوودبه‌خشه.

۲- ﴿فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ﴾، له نووسراویکی شیردراوه‌و په‌نهان دایه.

۳- ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْأَمْطَهُرُونَ﴾، ته‌نیا پاککراوه‌کان واته: فریشته پاک و بێ گوناچه‌کان، ده‌ستی ده‌گه‌به‌نن، بیهینن بۆ موحه‌ممهد **ﷺ**.

۴- ﴿تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾، دابه‌زی‌راوه له په‌روه‌ردگاری جیهانیانه‌وه.

سه‌رنجی چواره‌م: که ده‌فه‌رمووی: ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْأَمْطَهُرُونَ﴾، ئه‌مه بیگومان هیچ په‌یوه‌ندی به‌ ده‌ست لیدانی قورئانه‌وه نه‌یه، که ئایا دروسته به‌بێ ده‌ست نوێژی، چ بێ ده‌ست نوێژی گچکه، چ هێ گه‌وره، ده‌ستی لێ بده‌ی؟

(۱) یانی: وا مه‌زنه‌د کراوه که گه‌ردوون له‌کاتی ده‌ستیک و سه‌ره‌تایه‌وه به‌ئهن‌دازه‌ی خیرایی تیشک، له‌ فراوان بوون و لیککشان دایه.

به لکو به پستی، هم سیاقه، نه گهر سهرنجی بدهین ده زانین که مه به ست پستی
 بهر په چندانده وی قسه و تۆمه تی بیبر وایانه، وه ک له جیبی دیکه ش دا، خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**
 باسی ئه و بابه ته ی کردوه، بۆ وینه:

أ- له سوورهدی (الشعراء) دا، ده فه رموی: ﴿ وَمَا نَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿۱۱۱﴾ وَمَا يَنْبَغِيْ لَهُمْ
 وَمَا يَسْتَطِيعُوْنَ ﴿۱۱۲﴾ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُوْلُوْنَ ﴿۱۱۳﴾، واته: (قورئان) شهیتانه کان
 دایاننه به زانده و، بۆیان ناگونجی و ناشتوانن، چونکه ئه وان له گو یگرتن که نارگیر کران.

واته: شهیتانه کان بواریان نیه گو ی له قسه ی فریشتان بگرن، کاتیک خوا **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**
 وه حیسی ده کات بۆ فریشته کان، فریشته کانیش ده یه یئین بۆ موحه ممه د ﴿۱۱۱﴾.

ب- ههروهها هه ر له سوورهدی (الشعراء) دا ده فه رموی: ﴿ هَلْ اُنۡزِلۡتُمْ عَلَآ مِّنۡ نَّزۡلِ
 الشَّيَاطِیۡنِ ﴿۱۱۴﴾ نَزَّلَ عَلٰی كُلِّ اُمَّةٍ اَنۡبِیَآءٌ ﴿۱۱۵﴾ یَلۡقَوۡنَ السَّمۡعَ وَاكۡثَرُهُمۡ کٰذِبُوۡنَ ﴿۱۱۶﴾، واته:
 ئایا هه وائتان پئ بدهم شهیتانه کان داده به زنه سهر کن؟ داده به زنه سهر، هه ر درۆ
 هه لبه سته ریکی گوناها، ئه و (درۆ هه لبه سته ر) انه له گوناهاه کان گو ی هه لده خه ن،
 زۆربه شیان درۆ ده کهن.

به ئی جار جار شهیتانه کان ره نگه زانیاریه کیان، هه وائیکیان بۆ بیئن، به لام
 زۆربه شیان درۆ ده کهن، بۆ کلاو له سه ری خه لک نان، وه ک بیشت باسما نکرده،
 که واته: به ته ماشا کردنی سیاقه که ده زانین که به لگه هینانه وه به م ئایه ته
 موباره که، له سه ر ئه وه ی دروست نه بی، به بی ده ستنو یژ، ده ست له قورئان
 بدری، له جیبی خویدا نیه، ههروهها ئه و کاته قورئان له دوو تو یی مو صحه فدا
 نه بووه، چونکه ئه م سوورهد ته موباره که له مه ککه دابه زیوه، ئه و کاتیش قورئان
 له دوو تو یی مو صحه فیکدا نه بووه، تا کو باسی ئه وه بکری: ده ستی لی مه ده ن!
 به لکو هه موو ئایه ته کان پیکه وه هه ر باسی ئه وه ن، که بهر په رچی ئه و قسانه ی
 ناحه زانی ئیسلام بده نه وه، که قورئان به وه تۆمه تبار ده کهن که شهیتانه کان
 بۆ موحه ممه دی ده ئیرن! ههروهها: جادوو گه ره و، فالچییه و، شیته و، شاعیره،
 بهر په چندانده وی ئه و تۆمه تانه یه.

حوکمی دست لیدانی قورئان بو بابای بن دستنویز

تیمه له باره وه دوو رای زانایان دینین:

(۱) - (القرطبی) له تهفسیره کهیدا ده‌لی: (فَالْجُمْهُورُ عَلَى الْمَنَعِ مِنْ مَسِّهِ لِحَدِيثِ عَمْرِو بْنِ حَرْمٍ^(۱))، واته: زۆربه‌ی زانایان رایان وایه: نابی ده‌ست له قورئان بدری (نهک له‌به‌ر ئەم ئایه‌ته) به‌لکو له‌به‌ر ئەو فه‌رمووده‌یه‌ی (عَمْرِو بْنِ حَرْمٍ) که دوایی ده‌یه‌نین.

(۲) - (الشوکانی) ش له و باره وه ده‌لی: (قَدْ ذَهَبَ الْجُمْهُورُ إِلَى مَنَعِ الْمُحَدَّثِ مِنْ مَسِّ الْمُصْحَفِ، وَبِهِ قَالَ عَلِيُّ وَابْنُ مَسْعُودٍ وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَسَعِيدُ ابْنِ زَيْدٍ وَعَطَاءُ وَالزُّهْرِيُّ وَالنَّخَعِيُّ وَالْحَكَمُ وَحَمَّادٌ وَجَمَاعَةٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ مِنْهُمْ: مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ، لَكِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَنِيفَةَ يَقُولَانِ عَنْهُ: يَجُوزُ مَسُّ الْمُحَدَّثِ لِلْقُرْآنِ^(۲)).

واته: زۆربه‌ی زانایان رایان وایه دروست نیه، ده‌ست له موصحه‌ف بدری، (ئه‌وه‌ی قورئانی تیدا نووسراوه)، ئەمه‌ش رای (عَلِيُّ وَابْنُ مَسْعُودٍ وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَسَعِيدُ ابْنِ زَيْدٍ وَعَطَاءُ وَالزُّهْرِيُّ وَالنَّخَعِيُّ وَالْحَكَمُ وَحَمَّادٌ وَجَمَاعَةٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ مِنْهُمْ: مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ رَجَمَهُمُ اللَّهُ)، به‌لام (عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہما) له هاوه‌لان، (أبو حنیفة) ش له شه‌رع‌زانان و هه‌ندیکی دیکه له زانایان گوتووایه: دروسته به‌بن ده‌ستنویزی ده‌ست له قورئان بدری، چ بن ده‌ستنویزی گه‌وره بن، چ هی گچکه.

با له و باره‌وه‌ش ئەم دوو ده‌قه بێنین:

(۱) - (مِنْ مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ إِلَى شُرَحَيْبِ بْنِ عَبْدِ كَلَّالٍ وَالْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ كَلَّالٍ، وَنُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ كَلَّالِ قِيلَ ذِي رَعَيْنٍ وَمَعَاظِرَ وَهَمْدَانَ، أَمَا بَعْدُ، وَكَانَ فِي كِتَابِهِ: أَلَا تَسَّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرًا

(۱) ج ۱۴، ص ۱۷۲.

(۲) فتح القدیر: ج ۵، ص ۱۹۶ و ۱۹۷.

(أخرجه مالك: ج ۱، ص ۱۹۹، عن عبدالله بن أبي بكر بن حزم مُرْسَلًا، وَصَحَّحَهُ الألباني لشواهد في «الإرواء»: ۱۲۲).

نهم نامه‌ی که سه‌نده که یمان خوینده‌وه، پیغهمبر ﷺ ناردووویه‌تی: له موجه‌ممه‌د پیغهمبره‌وه ﷺ (إلى شُرْحَيْبِلِ بْنِ عَبْدِ كَلَابٍ وَالْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ كَلَابٍ وَنُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ كَلَابٍ) که‌ه‌وره‌ی (ذِي رُغَيْنَ وَمَعَافِرَ وَهَمْدَانَ)، [اته: پادشاو حوکمران]، له دریزه‌ی نامه‌که‌دا هاتوه‌ دوای ستایشی خوا: نابتی جگه‌ له ئینسانی پاک، ده‌ست له قورئان بدات.

(۲) - هه‌روه‌ها نهم ده‌قه‌ش هه‌یه: (قَالَ ابْنُ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا تَمَسَّ الْقُرْآنَ إِلَّا وَأَنْتَ طَاهِرٌ) (أخرجه الطبراني: ۳۱۳۵، والدارقطني: ۶، والحاكم: ۶۰۵۱، وقال: صحيح الإسناد، وأورده الألباني في «الإرواء»: ج ۱، ص ۱۵۹)، [اته: ئیبنو عومه‌ر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَ] ده‌لتی: پیغهمبر ﷺ فه‌رمووی: ده‌ست له قورئان مه‌ده، مه‌گه‌ر تو پاک بی.

ننجا هه‌رچه‌نده نهم ده‌قانه‌ی سوننه‌ت له‌وباره‌وه بو که‌سیک تینییی له سه‌ر سه‌ندو مه‌ته‌که‌یان نه‌بی، ده‌گونجی پشیمان پی به‌ستی، به‌لام ناگونجی ئایه‌ته‌که‌ بکریته به‌لگه‌ی نه‌وه‌وه، باسی هوکاره‌که‌یشیمان کرد.

مه‌سه‌له‌ی دووه‌م:

باسی حاله‌تی گیانه‌لاو رووح کینشرانی مروّف، به تاییه‌ت له بیبروایان و، بی چاره‌یی خه‌لکه‌که‌ی ده‌وری و، نیزیکی فریشتان لئی و نه‌بیرانیان:

خوادفه‌رموی: ﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ ﴿۸۲﴾ وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ نَنْظُرُونَ ﴿۸۱﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا بُصِيرُونَ ﴿۸۳﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ عَيْرَ مَدِينٍ ﴿۸۱﴾ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۸۷﴾﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئهم، ئایه‌تانه له پینچ برگه‌دا:

(۱) - ﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ﴾، ده‌بووایه کاتی‌ک ده‌گاته گه‌روو (واته: رووح ده‌گاته گه‌روو)، دیاره (الی سهر (الْحُلُقُوم: للعهد الجنسي)) واته: ده‌گاته گه‌رووه‌کان، به‌لام جینسی گه‌رووه‌کانی که زانراون هی بیبروایان و، پاناوی (بَلَغَتْ) ده‌گه‌ریته‌وه بو رووح که به سیاق ده‌زانری، هه‌روه‌ک له شوینی دیکه‌ش دا خوا ده‌فه‌رموی: ﴿فَقَالَ إِنَّي أَحْبَبْتُ حَبَّ الْخَبْرِ عَنْ ذِكْرِ رَفِيٍّ حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿۲۲﴾﴾ ص، که باسی خو‌ریش نه‌کراوه، واته: تا‌کو خو‌ر له په‌رده گیرا.

(۲) - ﴿وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ نَنْظُرُونَ﴾، ئیوه له‌وکاته‌دا ته‌ماشا ده‌که‌ن، ئیوه پاماون له مردووه‌که.

(۳) - ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا بُصِيرُونَ﴾، ئیمه له ئیوه لئی نیزیکترین، به‌لام ئیوه نابینن، بیگومان مه‌به‌ست پییان فریشته‌کانه، یانی: فریشته‌کامان له ئیوه لئی نیزیکترن، به‌لام ئیوه نایانبینن.

(۴) - ﴿فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ عَيْرَ مَدِينٍ﴾، ده‌جا ده‌بووایه ئه‌گه‌ر ئیوه ملپیکه‌چکراو نین، یاخود: ئه‌گه‌ر ئیوه سزاو پاداشت نادرینه‌وه.

(۵) - ﴿تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾، ده‌بووایه بیگترنه‌وه، ئه‌گه‌ر له راستان، واته: ئه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن هه‌ولبدن ئه‌و رووحه بگترنه‌وه بو ئیو جه‌سته‌ی و، نه‌هیلن

له جهستهی بچیته دهری. نه‌گهر راست ده‌کهن، ئیوه له‌بهر دهستی خوادا نین و، ده‌توانن نه‌هیلن مردنتان به‌سه‌ردا بی‌ت.

(الْخَلْقُومُ) واته: که‌روو، (الْخَلْقُومُ : تَجْوِيفُ خَلْفَ تَجْوِيفِ النَّمِ، وَفِيهِ سِتُّ فَتَحَاتٍ: فَتْحَةُ النَّمِ الْخَلْفِيَّةِ، وَفَتْحَاتُ الْمُنْخَرَيْنِ، وَفَتْحَاتُ الْأَذْنَيْنِ، وَفَتْحَةُ الْخُنْجِرَةِ، وَهِيَ مَجْرَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَالنَّفْسِ)^(۱). واته: (خُلُقُوم) بریتییه: له‌و بۆ‌شاییه‌ی له‌ پشت زاره‌وه هه‌یه، شه‌ش ده‌رچه‌ی هه‌ن: یه‌کیکیان ده‌رچه‌ی پشته‌وه‌ی زاره‌و، هه‌ردوو ده‌رچه‌ی دوو کونه‌ لووته‌کان و، هه‌ردوو ده‌رچه‌ی دوو گوئییه‌کان و، ده‌رچه‌ی قو‌رقو‌را‌گه‌ که‌ صدووقی ده‌نگه‌و، نه‌و قو‌ر‌گه‌ شو‌ینی پید‌ا رۆ‌یشتنی خواردن و خواردنه‌وه‌و هه‌ناسه‌شه.

هه‌لبه‌ته (لَوْلَا) بۆ‌ هاندانه، به‌لام لیره‌دا بۆ‌ ده‌سته‌وسان کردن (تَعَجِيزًا) واته: بی‌گومان ئیوه ناتوانن نه‌و ر‌ووحه‌ که‌ له‌ جه‌سته‌که‌ دهرده‌کیشری، فریسته‌کان ده‌یپیننه‌ دهری، نه‌هیلن بکیشری.

لیره‌دا که‌ ده‌هرمو‌ی: ﴿وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ﴾ (الطبري) ده‌لن: (خَرَجَ الْخِطَابُ هَاهُنَا عَامًا لِلْجَمِيعِ وَالْمُرَادُ بِهِ مَنْ حَضَرَ الْمَيْتَ مِنْ أَهْلِهِ وَعَبَرِهِمْ)، لیره‌دا هه‌رچه‌نده ر‌ووی دو‌اندن به‌ گشتی هاتوه، به‌لام مه‌به‌ست پی‌ی نه‌وانه‌ن که‌ له‌ کاتی گیان سپاردن دا، ئاماده‌ی مردووه‌که‌ ده‌بن، له‌ خزم و که‌سی و جگه‌ له‌ نه‌وانیش.

(الطبري) له‌ ته‌فسیری نه‌وه‌دا که‌ ده‌هرمو‌ی: ﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ﴾ ده‌لن: (فَهَلَّا إِذَا بَلَغَتِ النَّفْسُ عِنْدَ خُرُوجِهَا مِنْ أَجْسَادِكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ! خَلَاقِيمَكُمْ)، واته: ده‌بو‌وایه‌ ئه‌ی خه‌ل‌کینه‌! کاتی‌ک که‌ ر‌ووحه‌کان له‌ جه‌سته‌تان ده‌چنه‌ دهری و ده‌گه‌نه‌ گه‌روه‌کانتان [نه‌گهر راست ده‌کهن، نه‌هیلن دهرکیشرین و بچنه‌ دهری].

ئەم نایەتە چۆن پەیوەست دەبنەو بەوانە ی پێشێو؟

یەكەم: بیرخستنەوی مەرگ و بێدەسەلاتیی بێبروایان لە بەرانبەر ڕووح دەرچوون دا، کەواتە: هەتا زوووە خەمی خۆتان بخۆن! بەرلەووی بکەونە حالەتی گیانەلاو، هیچتان لە دەست نەیت، ڕوا بە قورئان بێنن و، بەندایەتیی بۆ خوا بکەن و، سوپاسی ئەو نعیمةتەیی خوا بکەن، کە بریتییە لە کتیب و بەرنامەکەیی کە بۆی ناردوون.

دووهم: هەرەشە لیکردنیانە بە سزای ڕۆژی دوايي، کە مردن دەروازەییەکە، وەک چۆن ڕوواداران لەو دەروازەییووە دەچن بۆ بەهەشتی ڕ نازو نعیمةتی خواو بەرەو پاداشتی خواو ڕەزامەندیی خوا، دەچن، دەروازەییەکیشە بۆ بێبروایان و تاوانباران کە لێووی بچن، بەرەو سزاو نازاریک کە خوا بۆی ئامادە کردوون.

ئنجە لەم نایەتە موبارەکە هەندە هینجری:

کە خوا دەفەرموئ: ﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ﴾، هەرۆهە لە نایەتی (۲۶) لە سوورەتی (القیامة) دا: ﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ النَّارَ﴾ (۳) وازیبن هەر کاتیک گەیشتە ئیسقانه کانی سینگ، (تراقی) کۆی (ترقوة) یە کە ئەو ئیسقانهی دەوری سینگ، لێیان وەردهگیری، وێرای ئەووی بە ئەزمونیش دیارە، کە ڕووح پلە پلە لە جەستە دێتە دەری و، لە نووکی پێو دەئ، دوا قۆناغی دەرچوونی ڕووح لە جەستەش، گەرۆویو، ئنجە ئەو بە چاویش دیارەو شتیکی ئەزمونکرأویشە، کە دواچار، بابای مردوو دەم پێکدا دەدات و ڕووحەکەیی دەردهچئ و چاوی ئەبڵەق دەبن.

مهسه لهی سته م و کوتایی:

باسی سه ره نجامی رووحی هه ر کام له سئ کومه له که: زور نیزی که خراوان له خواو، هاوه لانی راسته و، به درودانه ره گومرایه کان، که کومه لی یه که م و دووهم هه ر که سه به پله ی خوئی به هه شتیین و، هی سته میشیان دۆزه خیسه:

خو ده فهرموی: ﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۸۸﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَحَنَّتٌ نَّعِيمٍ ﴿۸۹﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ أَعْيَابِ الْيَمِينِ ﴿۹۰﴾ فَسَلَّمَ لَكَ مِنْ أَعْيَابِ الْيَمِينِ ﴿۹۱﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمَكْدِبِينَ الَّذِينَ لَبَّؤْا فَزُورُوا مِنَ الْجَمِيمِ ﴿۹۲﴾ فَزَلَّ مِنَ الْجَمِيمِ ﴿۹۳﴾ وَصَلِيلَةٌ جَمِيمٍ ﴿۹۴﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿۹۵﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿۹۶﴾

شیکردنه و هی ئه م، ئایه تانه، له هه شت برکه دا:

۱- ﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾، ئنجا ئه که ره ئه و که سه (که رووحه که ی کیشراوه) له نیزی که خراوان بی، (نیزی که خراوان له خوا **سَلَّمَ لَكَ**)، ئه وه پادا شته که ی:

۲- ﴿فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَحَنَّتٌ نَّعِيمٍ﴾، شوینی ته رخانکراو بو رووحه که ی، دلخووشی و فه ره حنایی و په یحانه و باخی پر نیعمه ته، چونکه باس باسی رووح کیشراوه واته: ئه و شوینه ی رووحه که ی ده چیتتی: ﴿فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَحَنَّتٌ نَّعِيمٍ﴾، سئ وشه ی به کاره یئانوان: رَوْحٌ، رَيْحَانٌ، جَنَّةٌ نَّعِيمٌ، (الطبری) له باره ی (رَوْحٌ) هوه گو توویه تی: ده لئی: (الرَّوْحُ: الْقَرْحُ وَالرَّحْمَةُ وَالْمَغْفِرَةُ)، (مجاهد) ده لئی: (الرَّوْحُ: الرَّاحَةُ) (الطبری: ۳۳۶۷۴).

که واته: (رَوْحٌ) واته: دلخووشی و به زهیی و لیئوردنه (مجاهد) ده لئی: (رَوْحٌ) ئاسووده ییه.

له باره ی (الرَّيْحَانُ) هوه، (الطبری) ده لئی: (الرَّيْحَانُ: الْمَعْرُوفُ، يُتَلَفَّى بِهِ عِنْدَ الْمَوْتِ)، ئه و په یحانه به ی زانراوه (بوئی خووش) له کاتی مردندا، بوئه که ی به بن تفنکی هه لا ده بردری.

(جنة نعيم) يش باخی پرنازو نيعمه ته.

۳- ﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾، به لَامِ ئەگەر له هاوه لانی دهسته راست بێ، واته: ئەوانه ی نامه ی کرده وه کانیا ن به دهستی راست دراوه ته وه.

۴- ﴿فَسَلِّمْ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾، سه لامه تیی له تَوْبِي و سَلَاوَتِ لِيْبِي له هاوه لانی راسته وه.

أ- زانایان چوار و اتایان بۆ ئەم رسته یه باسکردوون: (سَلَامًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَسَلَّمْتَ عَلَيْهِ مَلَائِكَةُ اللَّهِ)، (جامع البيان: ۲۲۸۶۲) واته: سه لام له لایه ن خواوه و، فریشته کانی خواش سَلَاوِي لِيْده کهن.

ب- (إبن زید) وهک (الطبري) لِيْوه ی هِيْناوه ده لِي: (سَلِّمْ مِمَّا يَكْرَهُ)، (جامع البيان: ۲۳۶۸۳) واته: سه لامه ته له وه ی پِيْی ناخوْشه.

ج- هه نديکيش گوتوو يانه: ﴿فَسَلِّمْ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾، واته: (سَلَامٌ لَكَ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ)، تۆ که به دهستی راست نامه که ت ویدراوه ته وه (نامه ی کرده وه کانت) سه لام له تۆ بِي، تۆ له هاوه لانی دهسته راستی.

د- مانایه کی دیکه شی هه یه: (فَسَلَامٌ لَكَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ ﷺ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ)، سه لام له تۆ بِي ئە ی پِنْغه مبه ر ﷺ! له هاوه لانی دهسته راسته وه، ئەوان سَلَاوَتِ لِيْ ده کهن، که واته: بۆ خوْشیا ن له حاله ق سه لامه تیی و ئاشتی و خِيْرو خوْشیدان.

۵- ﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكْذِبِينَ السَّالِّينَ﴾، به لَامِ ئەگەر ئەو که سه (ئهو و رووحه ی کيشراوه خاوه نه که ی) له به درۆدانه رانی گو مړا بووبِي.

۶- ﴿فَرَأَى مِنْ حَمِيمٍ وَنَصَلَهُ حَمِيمٍ﴾، ئەوه خواردنی بۆ ئاماده کراوی هه یه له ئاوی کولاوو، ده سخريته نِيْو کله ی دۆزه خوه، (التَّصْلِيَةُ: التَّفْعِلَةُ مِنْ صَلَاةِ اللَّهِ النَّارَ، فَهُوَ يُصَلِّيهِ تَصْلِيَةً، وَذَلِكَ إِذَا أَحْرَقَهُ بِالنَّارِ)، (يُصَلِّيهِ تَصْلِيَةً) واته: (تصليّة) (تفعلة) يه له (صلاه الله النار فهو يُصَلِّيهِ تَصْلِيَةً) خوا به ئاگر سووتاندی، ده یسووتينِي، سووتاندن،

به لآم پيشتريش گوتوومانه: (صلي بالنار) بهس نهوه نيه كه به ناگر بسووتن، به لكو سووتانديكي تايه ته، هك عه رب ده لئن: (شَاةٌ مَّضْلِيَةٌ) مهر كه له ههر چوار دهوره يوه ناگري دهر رته بهرو ده پيشترن، نهوه پتي ده گوتن: (صلي).

۷- ﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ﴾، نا نهوه ي باسكرا، چه سپاوهو جتي دنيايه، (الطبري) ده لئن: (حَقُّ الْأَمْرِ الْيَقِينِ) واته: هه قى قسه يه كي جتي دنيايه، ياخود: (الْحَقُّ الْيَقِينِ) يان: نه مه چه سپاويكي جتي دنيايه، (حَق) به ماناي چه سپاو، (يَقِينِ) يش به ماناي شتيك كه زانراوهو، هيچ دوو دلي له باره وه نيه.

۸- ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ نجا (امام وايه) ناوي پهروه دگاري مه زنت به پاك بگره.

چوار به لگه له سر سزا و نيعمه تي به رزه خ:

له كوتاي ته فسيري نه م سوږه ته موباره كه دا ده لئين:

۱- له ته فسيري سوږه تي (المؤمنون) نايه تي ژماره (۱۰۰) دا، كه ده فرموي: ﴿حَقَّ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿١١﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٢﴾﴾ المؤمنون، باستيكي تيرو ته سه مان له باره ي قوناعي به رزه خوهو كره، ليره دا ههر نه ونده ده لئين:

له قورنندا، هم نايه تي ژماره (۱۰۰) ي سوږه تي (المؤمنون): ﴿وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٢﴾﴾، له پشتيانوهه دواي مردنيان په رده يه ك هيه، تاكو رڼوژيكي كه تييدا زيندوو ده كرينه وه، كه واته: قوناعي به رزه خ، قوناعيكي راگوزره وه ده كه ويته نيوان دنياو دواږوزه وه، چونكه خوا ناوي ليناوه: به رزه خ و نيوانه له به يني ژياني دنيا دا كه كوتاي دي، هه تاكو رڼوژي زيندوو كرانه وهو، نهو قوناعي ده كه ويته نيوانه وه.

۲- ههروهها ئهو دوو ئایه تانهی سوورهتی (غافر)، به لگه یه کی زۆر به هه یزن، له سه ره به بوونی قۆناغی به رزه خ. که ده فه رموئ: ﴿فَوَقَّهٗ اللهُ سَيِّئَاتِ مَٰمِکْرُوۡا وَّحَاقَۡ بِقَالِ فِرْعَوۡنَ سُوۡءُ الْعَذَابِ ﴿۱۵﴾ اَلنَّارُ یُعْرَضُونَ عَلَیْهَا غُدُوۡا وَعَشِیۡا وَّیَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ اَدْخُلُوۡا اَآلَ فِرْعَوۡنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿۱۶﴾﴾، له باسی ئهو بهنده بهروداره ده، که به رگری له مووسا (عَلِیْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) کردوه ده فه رموئ: خوا له خراپه ی پیلانه کانی ئه وان، که ده یانگه تران پاراستی و دارو دهسته ی فیرعه ونیش سزایه کی خراپ ده وری دان، ناگره له سه ری راده نو ئیزین به یانیان و ئیواران، کاتیکیش (سَاعَة) دئی (واته: قیامه ت) ﴿اَدْخُلُوۡا اَآلَ فِرْعَوۡنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ﴾، ده گوترئ: دارو دهسته و شو ئینکه وتووانی فیرعه ون بخرنه ئیو سه خترین سزاوه.

کهواته: پێش (ساعة)ش: ﴿اَلنَّارُ یُعْرَضُونَ عَلَیْهَا غُدُوۡا وَعَشِیۡا﴾، به یانیان و ئیواران له سه ره ناگر راده نو ئیزین، به لأم کاتیک قیامه ت دئی، ده گوترئ: بیانخرنه ئیو سه خترین سزاوه.

۳- به لگه یه کی دیکه ی سییه م له و باره وه، که زۆر به لگه یه کی پۆشنه، ئه وه یه که خوا له باره ی گه لی نووچه وه، له سووره تی (نوح) ئایه تی ژماره (۲۵) ده فه رموئ: ﴿یَمَّا حَطَبْتۡلَیْهِمْ اَعْرَفُوۡا فَاذۡخُلُوۡا نَارًا فَلَمَّ یَجِدُوۡا هُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اَنۡهٖ اَنۡصَارًا ﴿۱۲﴾﴾ نوح، به هۆی گونا هه کانیانه وه خنکیزان و، یه کسه ریش خرا نه ئیو ناگره وه، چگه له خواه هیه چ هاوکارو یارمه تییده ریکیان نه بوو.

کهواته: یه کسه ر دوا ی خنکیزانیان، خرا نه ئیو ناگره وه واته: له قۆناغی به رزه خدا، چونکه جارئ قیامه ت نه هاته وه.

۴- ههروهها ئه م ئایه تانه ی سووره تی (الواقعه) هه به لگه یه کی دیکه ی چواره من له و باره وه، وه ک له و باسه دا که له سووره تی (المؤمنون) دا کردوو مانه، ئه م ئایه تانه شمان هینا ونه وه که خوا ﴿سُبْحٰنَ الَّذِیۡ اَعۡزَمُ﴾ له سه ره تای سووره تی (الواقعه) باسی چوونه به هه شه ت و چوونه دۆزه خی مرۆقه کان ده کات واته: له قیامه تدا، چونکه له وئ باسی ئاخیر زه مان، دوا یی

باسی قیامت دهکات: ﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً﴾ (۷) الواقعه، همم دواى ناخبر زه مان و همم دواى قیامت، باسی نهو سى کومه لهی کردوه، به لام لیتره دواى نهوهی باسی رووح کیشران و چوونه بهه شتى: (مُقْرَبِينَ وَأَصْحَابَ الْيَمِينِ)و، چوونه دوزه خى: (الْمُكْدِبِينَ الصَّالِحِينَ) کراوه، کهواته: نه موی ئیتره قوناغی بهرزه خهو، نهوهی پیشتر باسی قیامته، بویهش خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** لهوئ باسی هر سى کومه له که هی ناوه: (السَّابِقُونَ الْمُقْرَبُونَ) که باسی پاداشته که یانی کردوه به درئیى، پاشان: (أَصْحَابَ الْيَمِينِ) دیسان باسی پاداشتیانی کردوه به درئیى، ههروه ها: (أَصْحَابَ الشَّمَالِ) باسی سزایه که یانی کردوه به درئیى، به لام لیتره دا به کورتیی باسی کردوه، چونکه نهوئ ژیاى هه تا هه تایی قیامته ته له بهه شتدا، بو پرواداران و، له دوزه دا بو بیبروایان و خراپه کاران و تاوانباران، به لام لیتره له قوناغی بهرزه خدایه، بویه خوا **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** له قه ددر نهوه که قوناغیکى راگوزه رو کورته، به کورتیی باسی هه ر کام له پاداشتی: (مُقْرَبِينَ وَأَصْحَابَ الْيَمِينِ)و، سزای: (أَصْحَابَ الشَّمَالِ) به دروؤدانه رو گومرپه کانی کردوه.

له خواى پهروه ردگار ده پارینهوه که یارمه تیی و ته و فقی زیا ترمان بدات، باستر له فه رمایشته که ی تی بگه یین و، زیاتریش به هو یه وه پی بگه یین و، یارمه تی شمان بدات ده ستمان کراوه سى، که نهو به هره یه ی خو مان وه ریده گرین له قورشان و هیدایه تی خوا، بیگه یه نین به ده ور و به رى خو مان و، ده ور و به رى خو شماني پی چاک و پاک بکه یین، به پیى ری بازی پیغه مبه رى کو تایی موحه ممه د ﴿مِثْقَلِ ذَرَّةٍ﴾ و میتود (منهج) یک، که پیشنی چاکمان په یره وییان لی کردوه، بو مامه له کردن له گه ل قورشان و ری بازی پیغه مبه رى خوا دا ﴿مِثْقَلِ ذَرَّةٍ﴾.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

تېۋەپۈك

- ۵..... پېشەكى ئەم تەفسىرە بەگشتىي.....
- ۱۰..... بەرچاۋ پوونىيەكى گرنك .....
- ۱۰..... لەبارەي ئەم تەفسىرەۋە .....
- ۱۲..... پېشەكى ئەم بەرگە.....

تەفسىرى سورەتى (الطور)

- ۱۷..... دەستېپك .....
- ۱۷..... پېناسە سوورەتى (الطور) و بابەتەكانى .....
- ۱۷..... يەكەم: ناۋى ئەم سوورەتە: .....
- ۱۸..... دوۋەم: كات و شوئىنى دابەزىنى: .....
- ۱۹..... سىيەم: ژمارەي ئايەتەكانى: .....
- ۱۹..... چوارەم: پىزىبەندىي لە موصحف و لە دابەزىن دا: .....
- ۱۹..... پېنچەم: تېۋەپۈكى: .....
- ۲۰..... شەشەم: تايەتمەندىيەكانى: .....
- ۲۲..... ھەوتەم: دابەشكردى ئەم سوورەتە بۇ چەند دەرسىك: .....
- ۲۵..... دەرسى يەكەم .....
- ۲۷..... پېناسەي ئەم دەرسە .....
- ۲۸..... ماناي دەقا و دەقى ئايەتەكان .....
- ۲۸..... شىكردەنەۋى ھەندىك لە وشەكان .....
- ۳۰..... ماناي گشتىي ئايەتەكان .....
- ۳۶..... مەسەلە گرنكەكان .....
- ۵۳..... دەرسى دوۋەم .....
- ۵۵..... پېناسەي ئەم دەرسە .....
- ۵۶..... ماناي دەقا و دەقى ئايەتەكان .....

- ۵۷..... شىكىردنەۋەى ھەندىك لە وشەكان
- ۶۳..... ماناى گشتىي ئايەتەكان
- ۷۰..... مەسەلە گىزگەكان
- ۸۷..... دەرسى سىيەم
- ۸۹..... پىناسەى ئەم دەرسە
- ۹۱..... ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان
- ۹۳..... شىكىردنەۋەى ھەندىك لە وشەكان
- ۹۶..... ماناى گشتىي ئايەتەكان
- ۱۰۵..... مەسەلە گىزگەكان
- ۱۲۱..... كورۋە باسپىك لە سى سەرنج دا

تەفسىرى سورەتى (النجم)

- ۱۴۳..... دەستىپىك
- ۱۴۳..... پىناسە سوورەتى (النجم) و بابەتەكانى
- ۱۴۳..... يەكەم: ناۋى ئەم سوورەتە:
- ۱۴۵..... دووہم: كات و شوئىي دابەزىنى:
- ۱۴۶..... سىيەم: ژمارەى ئايەتەكانى ئەم سوورەتە:
- ۱۴۶..... چوارەم: رىزبەندىي لە موصحەف و لە دابەزىن دا:
- ۱۴۷..... پىنچەم: نىۋەرۋكى:
- ۱۴۷..... شەشەم: تايەتەندىيەكانى:
- ۱۴۹..... ھەوتەم: دابەشكردى ئايەتەكان بۆ چەند دەرسپىك:
- ۱۵۱..... دەرسى يەكەم
- ۱۵۳..... پىناسەى ئەم دەرسە
- ۱۵۴..... ماناى دەقاۋدەقى ئايەتەكان
- ۱۵۵..... شىكىردنەۋەى ھەندىك لە وشەكان
- ۱۶۰..... ماناى گشتىي ئايەتەكان
- ۱۶۴..... مەسەلە گىزگەكان
- ۱۶۵..... روونكردەۋەيەك لە بارەى واتاى (ضَلَّ) و (غوى)وہ:

- ۱۷۳..... كورته باسېك: سى سەرنجى ورد.....
- ۱۸۵..... رۈۈنكردنەۋە يەك لە بارەى (سِذْرَةَ الْمُنْتَهَى) ۋە.....
- ۱۸۸..... كورته باسېك لە بارەى دوو دىتنگەى پىغەمبەر ۋە.....
- ۲۰۱..... دەرسى دوۋەم.....
- ۲۰۳..... پىناسەى ئەم دەرسە.....
- ۲۰۴..... ماناى دەقاۋدەقى ئايەتەكان.....
- ۲۰۶..... شىكردنەۋەى ھەندىك لە وشەكان.....
- ۲۰۸..... ماناى گشتىي ئايەتەكان.....
- ۲۱۸..... مەسەلە گىرنگەكان.....
- ۲۲۸..... سى راستىي گىرنگ لەم ئايەتەدا.....
- ۲۴۲..... پىناسەيەكى كورتى گوناھە گەۋرەكان و وردە گوناھ.....
- ۲۴۸..... كورته باسېك لەبارەى خۇيان خەلك بەپاك و چاك دانانەۋە.....
- ۲۵۵..... دەرسى سىيەم.....
- ۲۵۷..... پىناسەى ئەم دەرسە.....
- ۲۵۹..... ماناى دەقاۋدەقى ئايەتەكان.....
- ۲۶۱..... شىكردنەۋەى ھەندىك لە وشەكان.....
- ۲۶۴..... ھۆى ھاتنە خوارەۋەى ئايەتەكان.....
- ۲۶۸..... ماناى گشتىي ئايەتەكان.....
- ۲۷۳..... مەسەلە گىرنگەكان.....
- ۲۷۷..... باسېكى كورت لە بارەى لاپەزەكانى.....
- ۲۷۷..... مووساۋ ئىبراھىمەۋە (عليهما السلام).....
- ۲۸۸..... سى كورته سەرنجى گىرنگ.....
- ۲۹۱..... كورته باسېك لە بارەى بەھرەمەندبوۋنى مەۋقۇھە لە چاكەى جگەلە خۆى.....
- ۳۰۸..... كورته باسېك لە بارەى ئەستېرەى گەلاۋىزەۋە.....
- ۳۰۸-۱..... پىناسەيەكى ئەستېرەى گەلاۋىز:.....
- ۳۰۹-۲..... سەرھەتاي سەرھەلدىنى پەرىستىرانى: گەلاۋىز لە نىۋو عەرەب دا:.....
- ۳۱۰-۳..... چەند زانىيارىيەكى گەردوۋونىي لە بارەى ئەستېرەى گەلاۋىزەۋە:.....

تەفسىرى سۈرەتى (القمر)

- ۳۲۳..... دەستېئىك
- ۳۲۳..... پېئاسە سوورەتى (القمر) و بابەتەكانى
- ۳۲۳..... يەكەم: ناوى ئەم سوورەتە: .....
- ۳۲۴..... دووھم: كات و شوئى دابەزىنى: .....
- ۳۲۵..... سىيەم: ژمارەى ئايەتەكانى: .....
- ۳۲۵..... چوارەم: رىزبەندىي لە موصحف و دابەزىن دا: .....
- ۳۲۶..... پېئىجەم: نىوھ پووكى: .....
- ۳۲۷..... شەشەم: تاييەتەندىيەكانى: .....
- ۳۲۹..... ھەوتەم: دابەشكردنى ئايەتەكان بو چەند دەرسىك: .....
- ۳۳۱..... دەرسى يەكەم .....
- ۳۳۳..... پېئاسەى ئەم دەرسە .....
- ۳۳۴..... ماناى دەقاودەقى ئايەتەكان.....
- ۳۳۴..... شىكردنەھى ھەندىك لە وشەكان .....
- ۳۳۷..... ھۆى ھاتنە خوارەھى ئايەتەكان.....
- ۳۳۸..... ماناى گشتىي ئايەتەكان .....
- ۳۴۲..... مەسەلە گىنگەكان .....
- ۳۵۲..... كورته باسىك لە بارەى دژوارىي پوژى دوايىھە.....
- ۳۵۸..... كورته باسىك لە بارەى لەتبوونى مانگەھە.....
- ۳۷۷..... دەرسى دووھم.....
- ۳۷۹..... پېئاسەى ئەم دەرسە .....
- ۳۸۱..... ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان.....
- ۳۸۴..... شىكردنەھى ھەندىك لە وشەكان .....
- ۳۹۱..... ماناى گشتىي ئايەتەكان .....
- ۳۹۷..... مەسەلە گىنگەكان .....
- ۴۳۹..... دەرسى سىيەم.....
- ۴۴۱..... پېئاسەى ئەم دەرسە .....

- ۴۴۳..... ماناي دەقا و دەقى ئايەتەكان
 ۴۴۴..... شىكردنهوھى ھەندىك لە وشەكان
 ۴۴۷..... ھۆى ھاتنەخوارەوھى ئايەتەكان
 ۴۴۹..... ماناي گشتىي ئايەتەكان
 ۴۵۲..... مەسەلە گزنگەكان
 ۴۶۳..... كورته باسېك لە بارەى
 ۴۶۳..... ئەندازەگىرىي خواوھ لە دروستكراوھكانىدا

تەفسىرى سوورەتى (الرحمن)

- ۴۸۳..... دەستېپك
 ۴۸۳..... پېئاسەى سوورەتى (الرحمن) و بابەتەكانى
 ۴۸۳..... يەكەم: ناوى ئەم سوورەتە:
 ۴۸۴..... دووھم: شوئىنى دابەزىنى:
 ۴۸۶..... سىيەم: ژمارەى ئايەتەكانى:
 ۴۸۷..... چوارەم: رىزىبەندىي لە موصحف و دابەزىندا:
 ۴۸۷..... پېنجەم: ئىپتوھ پۈكى:
 ۴۸۸..... شەشەم: تايەتەندىيەكانى:
 ۴۹۱..... ھەوتەم: دابەشكردنى ئايەتەكان بۆ چەند دەرسېك:
 ۴۹۳..... دەرسى يەكەم
 ۴۹۵..... پېئاسەى ئەم دەرسە
 ۴۹۷..... ماناي دەقا و دەقى ئايەتەكان
 ۴۹۹..... شىكردنهوھى ھەندىك لە وشەكان
 ۵۰۷..... ماناي گشتىي ئايەتەكان
 ۵۱۲..... مەسەلە گزنگەكان
 ۵۲۲..... مەبەست لە وشەى (الميزان) لە ھەرسېك ئايەتى: (۷ و ۸ و ۹) دا:
 ۵۳۰..... كورته باسېك لە بارەى فراوانىي و بەرزكرانەوھى
 ۵۳۰..... ئاسمان و، ھاوسەنگىي ئىوان خۆرو زەوى و مانگەوھ:
 ۵۵۳..... پېئاسەى (لؤلؤ) و (مرجان) و سەرنجدانىكى زەوى:

- ۵۶۳..... دەرسى دووھم.....
- ۵۶۵..... پېئاسەى ئەم دەرسە .....
- ۵۶۶..... ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان.....
- ۵۶۷..... شىكىردنەوھى ھەندىك لە وشەكان.....
- ۵۷۰..... ماناى گشتىي ئايەتەكان.....
- ۵۷۶..... مەسەلە گىرنگەكان.....
- ۵۹۳..... دەرسى سىيەم.....
- ۵۹۴..... پېئاسە ئەم دەرسە .....
- ۵۹۵..... ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان.....
- ۵۹۷..... شىكىردنەوھى ھەندىك لە وشەكان.....
- ۶۰۲..... ماناى گشتىي ئايەتەكان.....
- ۶۱۱..... مەسەلە گىرنگەكان.....
- ۶۲۶..... كورته باسنىك: سى بابەتى گىرنگ.....

تەفسىرى سوپەتى (الواقعة)

- ۶۳۵..... دەستىيىك.....
- ۶۳۵..... پېئاسەى سووپەتى (الواقعة) و بابەتەكانى.....
- ۶۳۵..... يەكەم: ناوى ئەم سووپەتە:.....
- ۶۳۷..... دووھم: شوئىنى دابەزىنى:.....
- ۶۳۷..... سىيەم: رىزبەندىي لە موضەف و دابەزىن دا:.....
- ۶۳۸..... چوارەم: ژمارەى ئايەتەكانى:.....
- ۶۳۸..... پېئىجەم: نىوھ پۈكى:.....
- ۶۳۹..... شەشەم: تاييەتەندىيەكانى ئەم سووپەتە:.....
- ۶۴۳..... ھەوتەم: دابەشكردىنى ئەم سووپەتە بۆ چەند دەرسىك:.....
- ۶۴۷..... دەرسى يەكەم.....
- ۶۴۹..... پېئاسەى ئەم دەرسە .....
- ۶۵۰..... ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان.....
- ۶۵۲..... شىكىردنەوھى ھەندىك لە وشەكان.....

- 761..... مانای گشتیی ئایه ته کان
- 769..... مه سه له گرنگه کان
- 775..... كورته باسیك له باره ی سه ره نجامی زهوی و چیا یه كانه وه له تاخیر زه مان دا
- 775..... برگی یه كه م: له باره ی زهوییه وه:
- 778..... برگی دووهم: له باره ی چیا یه كانه وه:
- 707..... ده رسی دووهم
- 709..... پیناسه ی ئەم ده رسه
- 710..... مانای ده قا و ده قی ئایه ته کان
- 711..... شیکردنه وه ی هه ندیک له وشه کان
- 714..... مانای گشتیی ئایه ته کان
- 720..... مه سه له گرنگه کان
- 732..... پوخته ی باسی سزای بی پروایان و هوکاره کانی:
- 735..... ده رسی سییه م
- 737..... پیناسه ی ئەم ده رسه
- 738..... مانای ده قا و ده قی ئایه ته کان
- 739..... شیکردنه وه ی هه ندیک له وشه کان
- 744..... مانای گشتیی ئایه ته کان
- 752..... مه سه له گرنگه کان
- 760..... كورته باسیك له باره ی گۆرانی گهردوون و گۆرانی جهسته ی مرۆقه وه
- 774..... چه ند تاییه تمه ندیه کی ئاوی خواردنه وه
- 781..... ده رسی چواره م
- 783..... پیناسه ی ئەم ده رسه
- 784..... مانای ده قا و ده قی ئایه ته کان
- 785..... شیکردنه وه ی هه ندیک له وشه کان
- 787..... هو ی هاتنه خواره وه ی ئایه ته کان
- 789..... مانای گشتیی ئایه ته کان
- 793..... مه سه له گرنگه کان

- ۷۹۸..... كورته باسيك له چوار سەرنج دا.....
- ۸۰۳..... حوكمى دەست ليدانى قورئان بو باپى بى دەستنويز.....
- ۸۰۷..... ئەم ئايەتانه چۆن پەيوەست دەبنەوہ بەوانەى پيشيوہ؟.....
- ۸۱۰..... چوار بەلگە لەسەر سزا و نىعمەتى بەرزەخ:.....